

L.D.L

DEMONSTRATIO
EVANGELICA.

12o.

PETRI DANIELIS HUETII

DEMONSTRATIO EVANGELICA.

AD SERENISSIMUM

DELPHINUM.

PARISIIS,

Apud STEPHANUM MICHALLET viâ San-Jacobæâ, sub signo Sancti Pauli.

M. DC. LXXIX.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

SYLLABUS DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

Caput tertium. 56.

Caput quartum. 60.

Caput quintum. 72.

Caput sextum. 78.

Caput septimum. 81.

Caput octavum. 84.

Caput nonum. 108.

Caput decimum.

Caput undecimum. 124.

Caput duodecimum. 131.

Caput decimum tertium. 134.

Caput decimum quartum. 140.

DE LIBRO JOSUE. 146.

PROPOSITIO V. 267.

PROPOSITIO VI. 267.

PROPOSITIO VII. 271.

PROPOSITIO VIII. 328.

PROPOSITIO IX. 330.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

VETERIS TESTAMENTI CUM NOVO, IN IIS QUÆ AD MESSIAM PERTINENT. 330.

VII.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
ARCHIEPISCOPI EBRODUNENSIS, EPISCOPI METENSIS.

PROVIDENTIÆ divinæ admirandum eſt in eo conſilium, quod cum permiſerit Religionem Chriſtianam, omnibus ſæculis, ab inimicis foris & intus impugnari; quorum illi fidei principia penitus negando convellerent, ſicut Ethnici & Judæi; hi vero quadam ex parte varie labefactarent, ut Hæretici, præclaros ſemper veritatis ſuſcitaverit propugnatores, qui utroſque luculenter confuderunt. In quibus abſque fuco poſſumus affirmare, poſtquam hoc Opus, cui titulus eſt, DEMONSTRATIO EVANGELICA, à clariſſimo Viro PETRO DANIELE HUETIO compoſitum accurate legimus, vix ullum reperiri doctrinæ reconditioris, majoriſque perſpicuitatis; meritoque Virum inſignem inter præcipuos numerari tanti argumenti tractatores. Hinc enim Veteris, Novique Teſtamenti auctoritatem, veritatemque comprobat, cum ex contextu ipſo, tum ex conſenſu celeberrimorum, qui primis temporibus vixerunt, Auctorum, &, quamvis profani, ſacris Literis ſuffragati ſunt: illinc autem oſtendit Jeſum Chriſtum, verum eſſe Meſſiam, ſimul Deum & hominem, in quo omnium Prophetiarum complementum abſolvatur, ſolumque qui viam ſalutis homines docuerit. Itaque cenſemus hunc Librum, non ſolum propter doctrinam Orthodoxum, ſed etiam propter utilitatem maxime amplectendum; quippe ibi Fideles habent, quo eorum fides nutriatur; & Infideles, quo convincantur. Datum Pariſiis, ubi negotiorum Eccleſiæ noſtræ cauſa degimus. Idib. Octobr. A. R. S. M. DC. LXXVIII.

GEORGIUS D'AUBUSSON, DE LA FEUILLADE,
Archiepiſcopus Ebrodunenſis, Epiſcopus Metenſis.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
EPISCOPI BAJOCENSIS.

MULTUM gratulari debemus Cadomenſi Academiæ, totique adeo noſtræ Diœceſi, quod hiſce temporibus alterum tulerit Origenem, Virum dico clariſſimum PETRUM DANIELEM HUETIUM, qui pro ſua ſingulari eruditione, non ſolum redivivos nobis exhibuit priſci illius Auctoris libros, ſed eum nunc quoque in ſe exprimit ac repræſentat: dum adverſus Religionis Chriſtianæ perduelles, perinde ut ille olim adverſus impium Celſum, imo felicius etiam prœliatur. Sic enim noſter Origenes hoc in Opere, cui titulus eſt, DEMONSTRATIO EVANGELICA, è Veteris Novique Teſtamenti conſenſu & Paralleliſmo, mira arte concinnato, tela depromit & contorquet, ut ubique profligatos Judæorum & Gentilium errores videas, & integra ac illibata ſemper maneat Chriſtiana veritas. Jure igitur commendari debet hoc Opus, quod mille clypei pietatis, & Libris ſacris traditæ doctrinæ, reddunt armaturam fortium. Datum Bajocis, XXV. Sept. A. R. S. M. DC. LXXVIII.

FRANCISCUS Epiſcopus Bajocenſis.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
EPISCOPI CONDOMENSIS.

DEMONSTRATIONEM EVANGELICAM, à Viro clariſſimo, atque in omni genere doctrinæ celeberrimo PETRO DANIELE HUETIO editam, ſumma cum animi voluptate perlegi; opus elaboratiſſimum, ac reconditæ eruditionis; quippe quo Prophetarum reſerentur oracula, ipſique Scripturarum recludantur fontes; Judæi porro, ac cæteri Religionis hoſtes haud minus copioſe quam

solide refellantur. Quo in argumento Vir doctissimus ita est versatus, ut sanam doctrinam non modo nihil læserit, sed invictissime propugnarit; ipsamque pietatis arcem, & validissimis munimentis undecunque protexerit, & iis armis instruxerit, quibus insurgentes hostes facile proturbentur ac profligentur. Datum in Palatio Sangermano, VIII. Jul. A. R. S. M. DC. LXXVIII.

JACOBUS BENIGNUS Antiq. Episcopus Condomensis.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
EPISCOPI SAGIENSIS.

JURE merito Christianissimi Regis aulam dixerimus Christianam, in cujus gremio inter alios elucet hodie Vir omni exceptione major, cœlestis curiæ vere aulicus, ac patriæ Religionis invictissimus assertor, clarissimus Dominus *Petrus Daniel Huetius*, qui ex concordia Veteris & Novi Testamenti, hoc Volumine feliciter comprobata, tamquam ex firmissimo ac tutissimo munimento, singulari quadam & mira eruditione arma subministrat; quibus Christi Jesu fides propugnatur, veritas defenditur, adstruitur divinitas; è contrario vero Judæorum perfidia, Gentilium cœcitas, impiorum blasphemiæ, Hæreticorum denique errores sternuntur ac profligantur. Quem quidem Librum, qui inscribitur PETRI DANIELIS HUETII DEMONSTRATIO EVANGELICA, summa cum animi lætitia vidimus, nihilque in eo, nisi Catholicæ fidei, ac probis moribus maxime consonum deprehendimus. Idcirco, non pro nostra cum gravissimo hoc Auctore necessitudine; aut ex ipsius in nos fideli benevolentia, istud consummatæ doctrinæ opus commendandum censemus; sed ejusdem præstantissimo merito inclinantes, dignum lumine, & quod prælo mandetur, ad Ecclesiæ commodum, ac Fidelium institutionem judicamus. Datum Sagii, in Episcopali nostro Palatio, sexto Kal. Octobr. anno millesimo sexcentesimo septuagesimo octavo.

JOANNES Episcopus Sagiensis.

APPROBATIO
DOCTORUM THEOLOGORUM
SCHOLÆ PARISIENSIS.

LIBRUM, cui titulus est, PETRI DANIELIS HUETII DEMONSTRATIO EVANGELICA, eximiæ doctrinæ opus, arte singulari concinnatum diligenter evolvimus; in quo nihil à fide Catholica, probisve moribus offendimus alienum, sed Auctoris altum & acre ingenium, summamque eruditionem, pari pietate conjunctam, quam in eo ubique deprehendimus, vix satis ut æquum est possumus commendare. Accuratam ille nobis Veteris Testamenti cum Novo Fœdere consensionem refert, arcanaque Scripturæ sacræ reconditissima, quæ Christum, Religionemque Christianam spectant, facili ratione, perspicua simul & sagaci ac docta interpretatione feliciter explanat; unde & scriptionem hanc Serenissimo, cui offertur, DELPHINO dignissimam censemus; eaque nobis videtur, quæ ad commune Christianæ Reipublicæ commodum plurimum conferat, & merito hanc ob caussam publici juris fiat. In cujus rei fidem Nos infra scripti Scholæ Parisiensis Doctores Theologi nostrum hic chirographum apposuimus. In Sorbona, Idib. Jul. M. DC. LXXVIII.

PIROT. PH. DU BOIS.

ADMONITIO AD LECTOREM.

ANNI sunt circiter quindecim, CANDIDE LECTOR, cum Demonstrationis hujus designationem & apparatum animo primum informavi. Quæ cum mihi ad sanctæ nostræ Religionis tuendam veritatem, ejusque convincendos adversarios utilis imprimis videretur & efficax, de ea inter amicos, cum quibus cogitata mea & consilia libenter communicare soleo, quotiescunque se tulisset occasio, facile disserebam. Nondum autem existimaveram futurum, ut à me aliquando traderetur scriptis, & publici juris fieret. Verum ita res se dedere, ut quod privatim fueram commentatus per otium, id mihi multis difficultatibus & angustiis districto in literas esset alieno tempore referendum. Quantacunque vero adhibita est a me diligentia, res tamen abiit in diem, & aliis porro aliisque institutum interpellantibus negotiis, in aliquot annos protracta est. Moram deinde nostram excepit segnitia Typographorum, quorum sub prælis totos hosce viginti menses Liber hic misere vexatus est. Hinc factum porro, ut ad multos manarit suscepti operis fama; nec opus duntaxat ipsum, sed modus etiam & ratio; nec ipsa solum rerum fastigia, sed membra quoque & partes fuerint pervulgatæ. Ventitabant itaque complures ad me, Propositionumque mearum caussas & argumenta quærebant. Respondebam ego candide ad singula, ineptum ratus ea dissimulare velle, quæ propediem ventura essent in lucem, & jam è manibus exiissent meis; quæque ne tum quidem celassem, cum in mea potestate essent. Huc accessit, quod in patente Typographeo folia, non curiosis solum oculis lustrari, sed perlegi etiam, fortasse & faventibus operis, quod nimis sæpe fit, suppilari potuerint. Quid multa? adeo demum res rediit, ut scriptionis nostræ præcipua quædam capita occuparint viri docti, neque indigna censuerint, quæ operibus suis intexerentur. Prodierunt ergo libelli aliquot, in quibus cum me meaque agnovissent amici, rem ad me non sine stomacho retulerunt. Ego vero lætari contra, & felicem nostri laboris exitum jam inde augurari. Nam cum in maximo omnium versatus essem argumento, in quo offendere promtum esset; labi, grave & periculosum, plurimaque nova ad hanc diem & indicta proposuissem, vehementer equidem judicia hominum reformidabam. Nunc vero non mediocrem mihi fateor accessisse confidentiam, postquam intellexi cogitationes hasce nostras & sententias ita jam probari eruditis hominibus, ut eas etiam, ne interpolatas quidem, sed totidem repensas verbis, in se transferrent, palamque adoptarent; & ex iis, in angustum licet à se contractis, & exanguibus ac exuccis, aliquem ad vulgus fructum, aliquam ad se laudem sperarent esse perventuram. Vale.

DEMONSTRATIO EVANGELICA:

AD SERENISSIMUM DELPHINUM.

PRÆFATIO.

I. *OPERIS hujus argumentum*, II. *& occasio*. III. *Probari potest Religionis Christianæ veritas eo genere demonstrationis, quod non minus certum sit, quam demonstrationes ipsæ geometricæ*. IV. *Ad faciendam fidem inanis est sine gratia Dei omnis argumentatio*. V. *Ecclesiæ arbitrio & potestati Opus hoc permittitur*.

I. POSTQUAM Christianissimi Regis, parentis tui, jussu factum est, LUDOVICE DELPHINE, ut ad literarum, & sapientiæ studia opera nostra uterere, gavisus sum equidem plurimum, cum intellexi institutionis tuæ curas in id potissimum conferri, ut timore Dei, unde omnis proficiscitur sapientia, animus tuus ante omnia subigeretur: quo & veræ hujus, ad quam contendis, eruditionis compos fieres; & majorum tuorum, ad quorum imitationem jam assurgis, pietatem referres. Et verò cum in te Deus plurima & amplissima beneficia larga manu contulerit; eam generis claritatem, cui, si fidem sequimur Historiæ, neque decurratur ad fabulas, parem in tanta vetustate splendorem jactare nulla gens potest; Patrem ad multorum invidiam, ad omnium admirationem verè magnum, sic tanquam propositum tibi ob oculos, nunc bene agendi, olim etiam bene regnandi exemplar; formam corporis eximiam, & destinato tibi imperio dignam; laudis appetentem animum; liberale ingenium atque solers, quodcunque vult facile complectens, nec jam iis solum quibus ad humanitatem institui pueritia solet, sed interioribus etiam doctrinis informatum; candidos mores ac suaves, decenti gravitate temperatos; præclaram ad virtutem indolem, & magnarum etiam jam inde à parvulo rudimenta virtutum; tanto magis elaborandum est, ut tot donorum auctorem agnoscas, & ad ejus timorem ac cultum exciteris. Quod quamquam ultrò ipse facis, & singulare præ te fers studium pietatis, adjuvanda tamen hæc tua voluntas est, ut Deum quem sponte colis, jure abs te coli scias. Itaque ne muneri huic deessem, cujus in partem fueram ascitus, dedi operam, ut quæ sinceris documentis, & accurata disciplina menti tuæ indita est & impressa Dei notitia, eadem tibi hac scriptione traderetur. Quæ scriptio, tametsi ad primam hanc, quam vix tua designat ætas, adolescentiam minus accommodata videri potest, utilis erit certe in consequentes annos, postquam progressu temporis, usu rerum, & lectissimis præceptionibus roboratus animus tuus ad majora se attollet. *Operis hujus argumentum,*

Interea dum adoleverit, & maturitatem suam fuerit assecutus, grassantem in dies

impietatem oppugnabit Liber iste, & quæ temere ac sine ratione abjicitur à multis Christi fides, eamdem ratione retinendam esse ostendet. Ea quippe est ætatis hujus corruptela, ut si quis præter solitum sapere videri velit, tum id se adepturum speret, cum vaticiniis Prophetarum, & Christi sanguine ac miraculis fundatam Religionem, tot gentium consensu receptam, tot virorum doctorum lucubrationibus assertam, magna sibi cura à parentibus traditam, nec penitus tamen sibi perspectam, homo in ejus gremio natus & eductus, mediocris fortasse ingenii, parum doctrina, temeritate satis instructus pessumdat, & sic tanquam subdolorum hominum figmentum, errorem stolidorum, solertiorum ludibrium traducit ac proculcat. Quod si quis rem maturiori disquisitione dignam censet, ad ejusque examen plus aliquanto vel solertiæ confert, vel eruditionis, vel diligentiæ; sic fere tamen ab animo paratus accedit, ut quantumlibet futile argumentum, divinationem, suspicionem, conjecturam, rumorem, sophisma, adversus Religionis Christianæ veritatem valere velit; pro eadem, nullus idoneus videatur esse testis, nullus auctor satis locuples, nulla satis firma probatio; vixque tandem ἀποδεικτικοῖς epicherematis, ac ne vix quidem, difficilis & fastidiosus disceptator concedat. In hujusmodi trutina examinata Religio, justo quippe apparet esse levior levibus & iniquis ingeniis. Atque hoc porro nequitiæ omnis seminarium est. Quæ enim non se proripit ac projicit cupiditas, cum despicatui habetur criminum inspector & ultor Deus? Quapropter ne serpat longius ista vitiorum labes, fibræ primum ipsæ impietatis elidendæ sunt: cujus tutissima cautio hæc est atque provisio, ut adducantur in contrarium rationes, quibus innititur Christiana Religio, suisque momentis æstimentur. His enim probe confirmatis, & veritate perspecta, falsitas omnis evanescat necesse est. Utilem in iis colligendis impenderunt operam, cùm prisci Ecclesiæ Patres, tum viri eruditi complures, nostra, & patrum nostrorum, avorumque memoria. Ego unicum selegi de multis argumentum, ex Prophetiarum eventu conflatum, quod proposui hoc Opere, & quo olim ad retundendam Judæi cujusdam, viri acuti sane & subtilis, contumaciam usus sum.

et occasio. II. Cum enim essem Amstelodami, & Judæorum, quorum magna est his in locis frequentia, ritus ac mysteria penitius introspicere vellem, ad eum deductus sum, qui tum inter illos peritissimus, ac totius Judaicæ disciplinæ consultissimus habebatur. Multa inter nos de doctrina ipsorum, deque nostra, ultro citroque agitata sunt. Cumque disserentes nox oppressisset, sequenti die convenimus, atque inde porro tertio, sicque nobis totus mensis adeundo, colloquendo, disputando contritus est. Memini autem aliquando me eum audire, cum diceret levia esse & infirma, quæcunque adversus Judæos Christiani veteres scripsissent, Justinus puta, Tertullianus, Cyprianus, Eusebius, & alii bene multi; nosque in sacris Voluminibus explicandis hebetes esse & plumbeos. Respondebam ego Judæos ipsos anilibus fabulis, & putidissimis figmentis sanctum Dei Testamentum deformasse: ex iis vero argumentis, quibus partes suas tutati sunt Christiani, vel id unum ad revincendam adversariorum perfidiam satis esse, quod è vaticiniorum complemento peti solet: levi id fortasse manu & perfunctoriè missum non altè penetraturum; quod si torqueretur validius, nulla arte vitari, nulla vi sustineri posse. Ridebat ille, ut est superbum & procax hoc hominum genus, & mirari se dicebat Christianorum omnium supinitatem, meamque potissimum, qui telum hoc, quod nobis Prophetiæ subministrant, futile ipsum sponte sua & imbelle, à nostris etiam jactando sæpius & intentando obtusius factum; repellendo vero, à suis fractum penitus & contritum, denuo ad se perterrendum in manus sumerem: cur de me sperarem autem, quod nec præstitisset Ammonius in libro de consensu Mosis & Jesu; nec deinde Theodorus in libro ejusdem argumenti; nec Aristo Pellæus in Disputatione Jasonis & Papisci; nec Origenes in libris contra Celsum; nec alii quamplurimi Christianarum partium pugiles; nec Apostoli ipsi & Evangelistæ, nec caput ac Princeps Apostolorum Petrus, qui Christianos collaudat, quod ad propheticum sermonem, sic tamquam ad lampadem in caliginoso loco lucentem attendant, firmissimum quippe id esse Christianæ caussæ præsidium; nec Jesus ipse denique, qui per tam crebras iterationes doctrinam suam Prophetarum testimoniis prætexebat: Judæos itidem & Ethnicos argumentum id floccifecisse, nec eo fuisse à crucifigendo Jesu, & divexandis Christianis absterritos: inanem itaque sumere me laborem, nisi demonstrationibus, vel probabilissimis certe argumentis pugnarem. Atqui ἀποδεικτικὸν esse respondi argumentum illud, siquidem ordine ac ratione tractetur; ἀπόδειξιν πνεύματος à Paulo appellari; quod vero ducitur ex miraculis, ἀπόδειξιν δυνάμεως. ex Veteris porro Testamenti prædictionibus, in Novo exitum nactis, apparere Testamenti utriusque cohærentiam & concordiam; atque hinc etiam utriusque, ac Christianæ proinde Religionis, quæ iis incumbit, veritatem liquidò extare; asserta

2. Pet. 1. 19.

1. Cor. 2. 4.

autem Christiana Religione reliquas sectas corruere, ut in iis convellendis nulla deinceps opera collocanda sit; brevissimam igitur hanc esse & simplicissimam veritatis aperiendæ viam, addebam etiam tutissimam; ut pote quæ constet hoc genere demonstrationis, quod non minùs certum sit, quam demonstratio quævis geometrica. Miraris, inquam, confidentiam meam; & merito sane: novum quippe illud est & paradoxum, tam certo sciri posse res hujusmodi, opacas sponte sua & obscuras, quam quæ sciuntur κατ' ἐπιστημονικὸν λόγον. verum id tamen esse rebus addicam necessariis.

Probari potest Religionis Christianæ veritas eo genere demonstrationis, quod non minus certũ sit, quam demonstrationes ipsæ geometricæ.

III. Scitum est Philosophorum omnium, talem esse demonstrationem, qualia sunt principia demonstrationis. Demonstrationem appello, quam Aristoteles ἀπόδειξιν, ratiocinationem videlicet quæ veris & primis constat, vel iis quæ ex primis & veris quibusdam cognita sunt. Etsi non me fugit haudquaquam satis probari purioris Latinitatis studiosis, ut ἀπόδειξις hoc sensu demonstratio appelletur. Verum hac dictione, aliisque vulgò receptis abuti per Orbilios & Palæmones nobis liceat, cum aliæ commodiores in præsentia non suppetant. Cum igitur eadem sit vis demonstrationis, qualis est principiorum, non plus geometricis demonstrationibus adjungendum est fidei, quàm principiis ipsis Geometricis adjungi solet; quibus si dubium inerit quippiam vel subobscurum, Geometriam universam pervadet labecula isthæc. Geometricorum autem ipsorum principiorum fides omnis à nativa ipsorum evidentia & claritate pendet, qua collustrata mens nostra facillimè iis acquiescit. Fidei itaque & exploratæ cognitionis, tam principiorum istorum, quàm reliquorum omnium, fons & origo, κριτήριον & norma, si qua est, perspicuitas profecto ea est, qua animis nostris veritas illorum nota sponte sua & aperta est: quæ si in Theoreticis posita sunt, Principia; si in moralibus, Dictata naturæ appellantur. Quæ plurium ergò demerentur fidem, majorique omnium admittuntur consensu, clariora ea esse & certiora fatendum est. Adeo ut quod de probabilibus dixit Aristoteles, de veris merito dici possit; vera nempe esse τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς. καὶ τούτοις, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. *Quæ videntur omnibus, vel plerisque, vel sapientibus: atque iis, vel omnibus, vel plerisque, vel maximè notis & claris.* Nam cum ait vera esse, τὰ δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν. *Quæ habent fidem à seipsis;* nempe apud homines fidem habere vult. Quæ igitur apud plures homines habebunt fidem, veriora esse necesse est. Itaque Sallustius Philosophus, cum Axiomata, sive Notiones communes definire vellet, eas esse dixit, quas omnes homines veras esse faterentur. Nec aliud sanè nomen ipsum indicat. Atqui theses quædam morales & practicæ, sive positiones, sive principia appellare mavis, vel experientia, vel historica fide nixæ, plures assentientes habent, pauciores repugnantes, quam principia geometrica. Rem exemplis illustrabimus. Constantinopolim primariam Turcici imperii urbem, esse ad Bosphorum Thracium sitam, pro certo & comperto habemus, quam neque ego vidi, neque fortasse tu. Augustum olim Romæ imperium tenuisse in confesso est apud omnes, quem hominum qui vivunt nullus vidit omninò, & ex libris tantum ac fama novimus. Digitum admotum igni adustum iri, nemo homo est tam stipes aut bardus, nemo tam opiniosus & pertinax, qui non fateri malit, quam experiri. Quis futurum dubitat, ut ver hyemem excipiat, æstatem autumnus consequatur? Quis adeò refractarius & pugnax in disputando, quæ gens est adeo barbara, quæ Solem occasurum, quæ se aliquando morituram non agnoscat? Nemo se cogitare, se esse, se hominem esse, se ex muliere, se ex hac muliere natum esse, se corpore præditum esse, se capite, pedibus, manibusque instructum negare ausit. Atque hæc quidem ita credimus, ut pro eorum veritate fortunas omnes velimus, vitamque adeò ipsam pacisci, & ex eorum explorata notitia res nostras componamus. Geometrica verò principia pro veris habent acuti tantum quidam & subtiles viri; reliquorum hominum magna pars ne capit quidem; nonnulli etiam præfracte negant. Cum Augustinus olim inter Philosophorum, Christianorumque dogmata incertus diu multumque fluctuasset, tandem ad Scripturæ sacræ veritatem amplectendam hac præcipue ratione adductus est, quod sibi videretur ineptum tam multa credere, quæ neque vidisset, neque cum gererentur affuisset, velut in gentium historia, in locorum & urbium descriptionibus; fidem habere medicis, amicis, aliisque multis, sine quorum ope vita haudquaquam vitalis esse potest; pro certo denique habere se his ortum esse parentibus, quod aliis duntaxat renuntiantibus cognovisset; Libris vero sacris derogare fidem, quorum auctoritatem omnes fere gentes susciperent. Rusticum consule de vicibus temporum, de Solis ortu & occasu, sine ulla dubitatione respondebit; nec à dictis facta abludent; arabit, feret, metet, reliqua, prout postulabit tempestas, administrabit: quære utrum duæ rectæ lineæ spatium comprehendant, necne; quære, si in duas rectas lineas altera recta incidens internos angulos, & ad easdem partes sitos, minores faciat duobus rectis,

Aristot. Topic. libr. 1. cap. 1.

Aristot. Topic. lib. 1. cap. 1.

Sallust. de Diis & mundo cap. 1.

August. Confess. lib. 6. c. 11.

utrum duæ illæ rectæ in infinitum productæ ex ea parte concurrent, in qua siti sunt anguli minores duobus rectis; hæsitabit scilicet, titubabit. Principia geometrica Academici repudiant; repudiant & Sceptici, multaque iis confutandis subtiliter & erudite disserunt: dictatis tamen naturæ, & præceptis moralibus, quæque sunt ad vitæ usus opportuna, obsequendum esse censent. Democritus adversus demonstrationes acriter decertavit, iisque Canones suos opposuit. Plurima adversus easdem collegit Sextus Empiricus. Ratiocinandi artem Epicurus aspernabatur: Geometriam vero, & reliquas artes Mathematicas, ut pote à falsis initiis profectas, veras esse non posse docebat; idemque ex mente Epicuri pronuntiat L. Torquatus apud Ciceronem. Alia via adversus Geometriam grassabatur Zeno Epicureus, imperfecta ejus esse docens initia, unde nihil effici posset, nisi alia quædam adjicerentur, quæ in iis prætermissa sunt: quam ejus sententiam toto libro confutare conatus est Posidonius. Quamquam & alii prodierunt subinde, à quibus querela eadem instaurata est. Quin etiam à Mathematicis nonnullis in controversiam vocata sunt Geometriæ principia, ut ostendam deinde: eaque nuperrime oppugnavit acriter Hobbesius Anglus. Qui fidem principiis moralibus à me propositis, eorumve similibus detraheret, adhuc repertus est, nemo. Utra ergo certiora dicenda sunt? moralia certe; siquidem æqua est eorum disceptatrix & judex humana ratio, cujus nutus & decreta, non ex ingeniosorum aliquorum effatis, sed ex universorum hominum, cum acutiorum, tum tardiorum consensu existimantur. Ut quod Josephus de Historia, nobis de Principiis illis fari liceat: τὸ μὲν γὰρ ἀληθοῦς ἐστι τεκμήριον ἱστορίας, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ταὐτὰ καὶ λέγοιεν καὶ γράφοιεν. *Indicium enim est veræ historiæ, si de rebus iisdem omnes eadem & dicant, & scribant.* Elegantius etiam Cicero: *Omnium consensus, naturæ vox est.* Quod si igitur æque explorata est moralium quorumdam principiorum veritas, ac geometricorum, demonstrationes itidem morales, quæ ab his capitibus fluunt, haud minus certæ erunt, ac demonstrationes geometricæ. Atqui Religionis Christianæ veritatem demonstrari posse aio ex iis principiis moralibus, quibus fidem experientia magistra conciliat, quæque nemine adhuc contradicente, & tritissimo ac pervulgatissimo omnium usu & consensu recepta sunt. Quidni vero, cum & virtutem ipsam per principia, per postulata, inquam, & hypotheses perinde tradi posse probaverit Plato in Menone, ut Geometria tradi solet? cum de Officiis Marco filio præcepta tradens Cicero, quo facilius quæ posuerat explicaret, Geometrarum morem sequi se velle dixerit, quædam ut sibi concederentur postulando? Quæ cum dixissem, tum illud quod è vaticiniis ducitur argumentum, in eam digessi formam, quæ esset ἀποδεικτικὴ καὶ ἐπιστημονική, sicque ejus explicata est à me ratio, ut multum de sua pertinacia adversarius meus remittere videretur.

Cic. 1. de fin. — Joseph. lib. 1. contr. Apion. — Cicer. lib. 1. Tuscul. — Cicer. lib. 3. De offic.

IV. Hoc qualecumque est, tibi, Serenissime DELPHINE, fuse exposui hoc Libro, multaque præterea per otium meditata & collecta adjeci. Argumentum ipsum quidem vetus est, at argumentatio nova. Quotusquisque enim est, qui Christi fidem propugnans, Prophetarum oracula non allegat? Et merito quidem eorum obducitur auctoritas: hoc est enim adversus impiorum assultus tutissimum perfugium, & velut ancora sacra. Quamvis autem nostræ Religionis elucescat inde manifesto veritas, nullæ tamen ad capessendam fidem sufficiunt argumentationes, nisi accedat gratia Christi, cujus solius ope fidem eam consequimur, sine qua, juxta Pauli decretum, placere Deo non possumus. Merum quippe ea Dei donum est, non rationis nostræ fœtus. Duplex est siquidem via, per quam in animos nostros illabitur cognitio rerum; alia sensuum ac rationis, alia fidei: obscura illa, anceps & fallax, ad veri notitiam malefida & intuta, infinitis obsepta Philosophorum tricis & quæstionibus; clara hæc, aperta, & constans, prælucens animo, ejusque ancipites motus, & fluctuationes admisso cœlesti lumine componens. Plane corneam hanc portam dicas, Poëtarum carminibus celebrem; eburneam alteram. Cui fidem largitus est Deus, probationes non requirit: qui fide caret, nulla illi sufficit demonstratio. Neque vero ita ex ratione pendet Græcanica Philosophia, ut non fidei etiam alicujus necessitatem agnoscat: cum enim in rebus sacris promptum à Deo postulemus ad ejus dictata, nutusque, animi obsequium, parem in rebus civilibus Plato docilitatem desideravit; unamque hanc ex præstantissimis legem esse censuit, quæ vetat ne juvenum quisquam in leges inquirere audeat, & quænam bene constitutæ sint, quænam secus, definire; at unumquemque jubet eas sic tanquam à Diis profectas admittere. Nec aliter erga res divinas animatos esse vult; verum quæcunque super iis, etiam sine probabilibus vel necessariis argumentis credenda proponuntur, ea pronis accipi auribus & animis præcipit. Cum ergo salutem nostram Deus gratiæ suæ donum esse velit, & fidei nostræ fructum; idcirco non perspicacis & certæ, sed cæcæ & hebetis rationis nobis concessit usum, ne manifestam sacrorum mysteriorum notitiam ratione adepti, fidem aspernaremur. At-

Ad faciendam fidem inanis est, sine gratia Dei, omnis argumentatio. — Ebr. 11. 6. — Plat. libr. 1. De legib.

que ita Christianismo longe minus adversari videntur, quam existimatur vulgo, eæ Philosophorum disciplinæ, quæ incertum habent ac dubium, quidquid sensuum & rationis ope cognoscimus, quæque sustinent se ab omni assensu. Sic enim præjudiciis expurgatos animos ac opinionibus liberos, Deo regendos, & fidei divinæ moderandos facile permittunt, *Consilia destruentes*, utar verbis Apostoli, *& omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Egregia multa in hanc sententiam variis locis disserit Augustinus: velut istud in libro de moribus Ecclesiæ: *Unde igitur exordiar*, inquit, *ab auctoritate, an à ratione? Naturæ quidem ordo ita se habet, ut cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma ratio videri potest, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea per quam firmetur assumit: sed quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati, sanctitatique rationis aspectum idoneum intendere nequeunt, saluberrime comparatum est, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Tum subjicit: *Nihil in Ecclesia Catholica salubrius fieri potuit, quam ut rationem præcedat auctoritas.* Idem alibi: *Nisi esset & aliud credere, & aliud intelligere, & primo credendum esset quod magnum & divinum intelligere cuperemus, frustra Propheta dixisset: Nisi credideritis non intelligetis. Ipse quoque Dominus noster, & dictis, & factis ad credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocavit. Sed postea cum de ipso dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc est autem vita æterna ut credant; sed, Hæc est, inquit, vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Deinde jam credentibus dicit, Quærite & invenietis; nam neque inventum dici potest, quod incognitum creditur, neque quisquam inveniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus.* Eadem inculcat passim; sed & totum De utilitate credendi librum scripsit. At neque locus patitur, neque res, ut plura congeram. Sed & viri ingenio ac eruditione præstantes subinde extiterunt, qui ut viam munirent doctrinæ Christi, prius ex hominum animis eradicandam censuerunt Philosophiam, & Scepticis ad id argumentis commode ac feliciter usi sunt: atque eo tutius, quod scirent, & aperte prædicarent, irrita fore eadem, vimque omnem amissura, si adversus Christianam disciplinam torquerentur: quippe cujus principia, non ab hominibus, rebusve humanis, sed à Deo ipso ducerentur. Verum hæc alias. Quorsum igitur ista Demonstratio? nempe ad parandam, & confirmandam fidem, quam per scientiam gigni in nobis, nutriri, defendi, ac roborari scіscit Augustinus; non quasi per propriam & præcipuam caussam, sed ut per extraneum & ascititium adminiculum, quo in obsequium Christi, debitæque Christo fidei, mens nostra sensim flectitur. Præterea cum fere mihi concertatio sit adversus impios, apud quos inanis est eorum principiorum auctoritas, quæ à Deo tradita & revelata sunt, & ex quibus Theologia nostra pendet, alia scilicet asciscenda fuerunt principia, nullis obnoxia controversiis, & ab omnibus explorate cognita, & sine dubitatione percepta.

2. Cor. 10. 4. 5.

Augustin. de morib. Eccles. Cathol. cap. 2.

Augustin. ibid. cap. 25.

August. de lib. arbitr. libr. 2. cap. 2.

Isa. 7. 9. juxta LXX.

August. lib. 14. de Trin. cap. 1.

V. Deum optimum maximum oro ac veneror, ut Opus hoc ad nominis sui gloriam susceptum benigna gratiæ prosequatur aura; nec laboris nostri fructum mendis & erroribus patiatur intercipi, quos mihi, sive per actuosum hoc vitæ genus & inquies, sive per imbecillitatem, cujus mihi sum conscius, excidisse bene multos sentio & agnosco; Lectorumque sic corda temperet, ut omni pertinaciæ tumore depresso ad hanc veritatis disciplinam dociles se præbeant; atque ita paratis eorum animis, sic tanquam egregie subacto agro, bonæ frugis, sinceræ videlicet fidei semina committat; in me vero præclarum illud fidei suæ donum, quod pro immensa sua bonitate largiri dignatus est, probe confirmet & augeat: *Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Hoc interim quidquid est operis, sanctæ Ecclesiæ, Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ arbitrio permitto; cui non in istam solum lucubrationem, sed & quascunque moliar olim, integrum jus ac potestatem esse volo. Sed nunc tandem aggrediamur ad rem ipsam.

Ecclesiæ potestati & arbitrio Opus hoc permittitur.

1. Cor. 9. 27.

DEFINITIONES.

QUOD in principio facere Geometræ solent, ut rerum de quibus sunt acturi notitiam definiendo aperiant & circumscribant; deinde ut concedi sibi postulent nonnulla, quæ ab omnibus conceduntur vulgo, nec sine injuria negari posse putant; tum ut manifesta quædam & confessa omnibus effata proponant; idem mihi faciendum est, ut ordine procedat nostra Demonstratio, & concludatur ἐπιστημονικῶς. Principium ergo ducamus à Definitionibus, quarum prima hæc esto:

DEFINITIO I.

Liber genuinus is est, qui ab eo auctore scriptus est, à quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur.

Explicatur prima Definitio.

I. HErodoti puta historiam, genuinum librum dicimus, quod & Herodotum, cujus nomine inscripta est, auctorem habeat; & iis circiter lucubrata sit temporibus, quibus lucubrata esse fertur. Quamvis enim Pamphila, ex cujus verbis ætas Herodoti intelligitur, initio belli Peloponnesiaci tres & quinquaginta annos, non natum eum esse, sed natum videri dixerit, neque satis constet quo ætatis suæ anno Historiam scripserit; quia tamen paucorum annorum controversia est, non idcirco è genuinarum scriptionum serie expungitur. Quod si Constantini temporibus confictum fuisset hoc opus, uti Jacobo Gauterio persuasum fuit, in genuinorum censum neutiquam admitteremus. Altera hæc est Definitio:

DEFINITIO II.

Liber coætaneus is est, qui eo circiter tempore scriptus est, quo res in eo scriptæ contigerunt.

Explicatur secunda Definitio.

Lamprid. in Alex. Seu. cap. 29. Verr. Flacc. de verb. sign. libr. 4. apud Gell. libr. 5. cap. 18.

I. HUjus generis est Thucydidis historia; quippe quæ ea narret, quibus Thucydides ipse interfuit. Talis est & Xenophontis liber De expeditione Cyri, quo ea habentur, quibus Xenophon ipse præfuit. Auctores hujusmodi Lampridius *Scriptores suorum temporum* appellat. Docet autem Verrius Flaccus *earum proprie rerum esse Historiam, quibus rebus gerendis interfuerit is qui narret.* Quâ tamen Historiæ Definitione omissâ, illam damus:

DEFINITIO III.

Historia est narratio rerum, quæ jam contigerant eo tempore, quo Historia illa scripta est.

Explicatur tertia Definitio.

I. DIxissem paucioribus verbis vulgus Grammaticorum secutus, Historia est narratio rei gestæ: sed cum Prophetia itidem, qua Hierosolymitanum excidium prædicitur, sit narratio rei gestæ, & gestæ quidem à multis annis, jamdiu enim excisa sunt Hierosolyma, vitanda fuit ambiguitas, ut intelligeret Lector jam tum rem fuisse gestam, non modo cum hæc quam definimus legeretur historia, sed etiam cum scriberetur, atque ita Historia distingueretur à Prophetia, cujus quarto loco Definitionem pono his verbis:

DEFINITIO IV.

Prophetia est narratio rerum futurarum, quæ nondum contigerant eo tempore quo Prophetia illa edita est, quæque ex naturalibus caussis prævideri non possunt.

Explicatur quarta Definitio.

I. NAm est etiam præteritorum & præsentium Prophetia: *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* aiebat impius Satelles, postquam colapho Jesum ceciderat. Sic

asinas, quas nudius tertius amiserat, esse inventas Samuel Propheta Saüli significavit. Sic quæcunque Naaman inter & Giezi pacta fuerant, Elisæus perspecta habuit. Sic Epimenidem Cretensem, quem Prophetam Paulus Apostolus appellat, de futuris haudquaquam vaticinatum fuisse testatur Aristoteles in Rhetoricis, sed de præteritis, at obscuris. Quamquam eum & de futuris Athenienses, Lacedæmonios, ac Cretenses monuisse, Plato, Plutarchus, & Diogenes Laërtius asseverant. Προφήτης, inquit Procopius, ὁ προφάσκων ἢ τὸ μέλλον, ἢ τὰ παρόντα λανθάνοντα· *Propheta is est, qui prædicit, vel futurum, vel præsentia occulta.* Plurima in id argumentum congerit Theodoretus, Præfatione in Psalmos, quem consuli velim. Prudens quoque illa & sagax futurorum præsensio, Prophetia est. Hinc vetus illud:

Matth. 26. 6. Tit. 1. 12. Plat. 1. de legib. Plutarch. Solon. Diog. Laërt. Epimen. Procop. init. ἐξηγ. in Isa.

Μάντις δ' ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς·
Qui bene conjexit, vatem perhibebo optimum.

Hinc & illud Ovidii:

Augurium ratio est, & conjectura futuri.

Ovid. 1. Trist. Eleg. 8.

Hoc sensu insignis Propheta habendus est Thales Milesius, qui exploratis ac præcognitis naturæ viribus uberem olearum proventum prædixerit. Hæc Prophetiarum genera non sunt institutæ disputationis, sed ea tantum quæ futura spectant, & ad quæ nullum positum est in naturalium caussarum consideratione præsidium. Progrediamur ad quintam Definitionem, quæ talis est:

DEFINITIO V.

Religio vera ea est, quæ res solum veras ad credendum propositas habet.

I. SCio Religionem proprie dictam definiri à Theologis, Virtutem per quam Deo debitum cultum exhibemus. Hic autem latius Religionis nomen patere volo, & ad omnia virtutis officia pertinere, quibus Deum nobis conciliamus; adeo ut virtutes quoque theologicas, fidem, spem, & charitatem complectatur. Quo sensu dixit Augustinus Deum coli fide, spe, & charitate. Ex nostra autem Definitione sequitur falsas esse Ethnicorum Religiones, ut pote quæ res falsas ad credendum habent propositas; & falsam itidem Judaicam, ut pote quæ rebus veris detrahat fidem; quod tantumdem est, ac falsis fidem adjungere: perinde enim fallitur, qui vera habet pro falsis, ut qui falsa pro veris. Sive autem pertinacia, sive ignoratione occæcatus aliquis rebus fidei obsequium meritis id præbere detrectet, in falsa æque Religione hærebit. His verbis concluditur sexta Definitio:

Explicatur quinta Definitio. Auguft. Enchir. cap. 3.

DEFINITIO VI.

Messias est homo Deus, à Deo divinitus missus ad hominum salutem, & à Prophetis in Veteri Testamento prædictus.

I. MEssiam esse hominem Deum negant quidem Judæi, & Christiani nonnulli; si modo Carpocratiani, Ebionitæ, Samosateni, eorumve fraterculi Sociniani, Christiani dicendi sunt. Fatentur illi tamen Messiam, si non hominem Deum, at hominem divinum esse, & reliquæ Definitionis parti ultro assentiuntur. Verum hæc ipsorum inter se esto disputatio, quæ nihil nunc quidem facit ad propositum. Capitalis hæc est & decretoria Christianorum cum Judæis controversia, utrum Messias sit Jesus Nazarenus: atque eo pertinet postrema Definitio quæ talis est:

Explicatur sexta Definitio.

DEFINITIO VII.

Religio Christiana ea est, quæ Jesum Nazarenum Messiam esse statuit, & quæcunque in Libris sacris sive Veteris, sive Novi Testamenti de eo scripta sunt, pro veris habet.

I. HIs septem Definitionibus contenti simus. Nullæ in iis ambages, tricæ nullæ, tenebræ nullæ; cujusmodi in ipso Geometricarum Definitionum aditu densissimæ occurrunt: nam & ea definiuntur quæ nusquam sunt, nec fuerunt unquam, neque humana industria esse possunt; & ita definiuntur, ut nihilo plus intelligas. Cum enim punctum esse dicunt, cujus nulla est pars; vel lineam, longitudinem latitudinis exper-

Conferuntur Definitiones nostræ cum Definitionibus Geometrarum.

tem, verbis id ſane dicunt, mente ipſi neutiquam percipiunt: quantumvis enim contendant ingenii vires, numquam rem in animum inducere poterunt partium penitus inopem, vel longitudinem latitudine penitus carentem, vel longitudinem ac latitudinem ſine ulla altitudine. Quæ ſi nuſquam ſunt, proinde nec circuli, nec triangula, aliæve planæ figuræ, imo nec ſphæræ, aut pyramides, aut cubi, aliave corpora, in quorum conſideratione ars Geometrarum verſatur. Non ſum neſcius multa in contrarium afferre ipſos, & magnifice ſe jactare. Geometria, inquiunt, ſcientia eſt rerum æternarum: τοῦ ἀεὶ ὄντος γεωμετρικὴ γνῶσίς ἐστι. punctorum & linearum adamantina vis eſt, æterna, & immutabilis, juxta Platonem: animo, non manibus materiam Geometria ſubminiſtrat, οὐ φίλη μὲν τῶν πράξεών ἐστι, τὸ δὲ γνῶναι παρέχεται μόνον· *Operibus quidem perficiendis addicta non eſt; ſed cognitionem ſolum præbet*, inquit Plato alibi: puncta, lineas, ſuperficies, & quæ ex his gignuntur Geometrica corpora, etiamſi imaginari non poſſumus, animo tamen cognoſcimus. Ego vero non intelligo quo ſenſu æterna dici poſſint, quæ ne ſunt quidem. At puncta & lineas reipſa exiſtere docuit Proclus, axes nempe, polos, & centra in orbibus cæleſtibus. Fateor corpora ipſa exiſtere; ipſorum vero centra, axes, polos, & ſuperficies corpora ipſa eſſe aio, ut facile demonſtrari poteſt. Tangat planum vnus aliquis ex orbibus illis cæleſtibus per unum è polis ſuis; vel tanget planum corpus ipſum globi cæleſtis, vel non tanget: ſi tanget, cum tangat per polum, ſequitur polum eſſe corpus ipſum: ſi non tanget, at polum ſuum ſibi inhærentem tangit; eumdem vero tangit & planum, nec tamen globus ta git planum, unde efficitur polum habere partes, quod eſt contra definitionem puncti: nam ſi non haberet partes, totus polus tangeretur à globo, atque item totus à plano, ac proinde ſeſe contingerent globus & planum; quod mox negabatur. Igitur puncta & lineæ in orbibus cæleſtibus, ipſa ſunt orbium corpora. Viderunt id Stoici, quamobrem ſola cogitatione hæc exiſtere cenſuerunt, reipſa vero corpora eſſe, & lineam quidem corpus ſine latitudine, ſuperficiem vero corpus ſine altitudine; quod perinde eſt ut ſi dicant lineam latam eſſe ſine latitudine, ſuperficiem altam ſine altitudine; cum corpus ſive ſolidum, ex definitione, longum ſit, latum, & altum. Reſpondent altam hanc, latam illam eſſe, ſed mente abſtrahi ab illis latitudinem, & altitudinem: quam nuper ſententiam amplexus eſt Hobbeſius. Proclus quidem ea nos imaginari poſſe credidit, non ut ἀμέριστα, nam fieri id non poſſe ſciebat; neque ut μεριστὰ, nam tantumdem id fuiſſet, ac ſi ea nos imaginari non poſſe dixiſſet; ſed ita ut ab ἀμερίστοις ad μεριστὰ fieret progreſſio. Verum ſi ea non imaginamur ut ἀμέριστα, quomodo ab ἀμερίστοις quæ non imaginamur, progrediemur ad μεριστά; Contra vero à μεριστοῖς, cujuſmodi res ſenſiles ſunt, quarum ſpecies phantaſia noſtra in ſe recipit, progredi tentamus ad ἀμέριστα, verum deficimus in conatu, neque ad metam pertingimus. Qui vero animo, non phantaſia nos ea percipere volunt, ratione id nobis perſuadere non poſſunt: oſtendant enim aliquid eſſe poſſe in intellectu, quod non fuerit in ſenſu; tum fatebimur punctum in intellectu eſſe poſſe, etiamſi nequeat eſſe in ſenſu. Deinde animum eorum, qui punctum ſe percipere aiunt, de meo animo æſtimare poſſum: cur ego animo percipere non poſſum, quod ipſi percipere ſe aiunt? cur id nihilo magis percipiunt alii, qui Definitiones illas aſpernati ſunt? Tantum vero abeſt, ut id animo percipere poſſim, ut potius valida mihi argumenta animus meus ſuppeditet, quibus fictitia principia hæc, nec eſſe, nec percipi poſſe perſuadeor. Urgent tamen Geometræ, atque hæc eſſe ſaltem aiunt in mente Dei. Eſto: an id definire poſſunt, quod eſt in mente Dei, nec in mente humana eſſe poteſt? nam ignotum non poteſt definiri: quod autem in mente mea non eſt, ignotum mihi eſt. Quales ergo dicemus eſſe eos, qui ignotarum ſibi rerum naturam & proprietates explicare audent? Dixi nihil eſſe in intellectu, quod non fuerit in ſenſu, juxta decretum Peripateticæ Scholæ: contra vero Plato, ejuſque gregales, Timæum, alioſque Pythagoreos ſecuti, animas noſtras, vel ab ipſo ortu, rerum formis imbutas, ac diſciplinarum principiis informatas eſſe volunt, & nativis prodire inſtructas dotibus, non peregrinis & adventitiis, è rerum ſenſilium & materiæ ſinu eductis. Movet hanc quæſtionem Proclus, & acute ac ſubtiliter diſputat, an formæ illæ ac ſpecies animis noſtris inſitæ, à rebus ſenſilibus proficiſcantur, ſive κατ' ἀφαίρεσιν τῶν ἐνύλων, ſive κατὰ συναθροισμὸν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ μερικῶν, εἰς ἕνα τὸν κοινὸν λόγον· an vero ſint αὐτοφυεῖς in animis noſtris, non extrinſecus aſcitæ. Poſtremam hanc opinionem amplectitur Proclus, & juxta magiſtri ſui effata in anima conſtituit πρωτουργούς τινας ἀρχὰς figurarum, numerorum, rationum, & motuum; hæc figurarum omnium, numerorum, rationum & motuum exemplaria eſſe ζωτικῶς καὶ νοερῶς, τῇ ψυχῇ δημιουργικῶς ἱδρυνθέντα· Splendida ſane dictu ſunt iſta, quorum tamen ſi penitius ſpectamus argumenta, ſtatim concident. Nam primum hoc affert Proclus, res ſenſiles καὶ ὑλικὰς certi nihil

Plat. lib. 10. de Rep.

Plat. Politic.

Procl. libr. 2. in Euclid.

ti nihil & accurati, puri nihil, ſinceri, ac immobilis habere, nihil expers partium, nihil latitudine carens, aut craſſitudine; hæc autem ineſſe formis illis ac ſpeciebus mathematicis, quas animo comprehenſas habemus; non ergo oriri à rebus ſenſilibus; productum ſiquidem producente nobilius ac perfectius eſſe non poſſe; igitur ex anima ipſa educi. Quæ cum ait Proclus, ſumit τὸ ἀμφισβητούμενον ἀντὶ τοῦ ὁμολογουμένου, nec enim concedimus puncta, vel lineas, vel ſuperficies, vel circulos, formaſque mathematicas nos animo comprehenſas tenere; nec, quæ ex his conflantur, demonſtrationes, accuratas, puras, ſinceras, & immobiles eſſe fatemur; quippe ex ſenſilibus ortas, quæ fluxa, mobilia, mutabilia, craſſa & ſectilia ſunt. Nihilo validius pugnat, cum ait meliores fore demonſtrationes, quæ à ſenſilibus proficiſcuntur, ut pote à cauſſa & principio; deteriores quæ ab univerſalibus & ſimplicibus, ſi ſenſilia cauſſæ ſint & principia univerſalium; cum tamen ſcitum certumque ſit, ex magis univerſalibus conflari demonſtrationes, proindeque priora hæc eſſe, & præſtare ſingularibus; non igitur ex iis oriri. Quod utique recte concludi negamus: ex ſenſilibus enim & ſingularibus efficiuntur univerſalia; ex univerſalibus verò gignitur ſcientia, & demonſtrationes conſtant. Quemadmodum autem validius telum concinnatur ex ramo arboris, trabs ſolidior ex trunco, quam ex radice; cum tamen truncus & rami ex radice oriantur; ita certior & firmior conflatur demonſtratio ex univerſalibus, quam ex ſingularibus; cum tamen ex ſingularibus, & ſenſilibus, & materia concretis univerſalia eﬄoreſcant. Tantum igitur demonſtrationibus iis veritatis ineſt, quantum univerſalibus illis principiis, quæ quidquid veri certique habent, à ſenſilibus & ſingularibus acceperunt. Urget denique Proclus, & animam materia ignobiliorem nos fingere cauſſatur, cum docemus à natura ipſa materiam accipere rerum πρωτουργὰ παραδείγματα, & manifeſtiores formas, καὶ οὐσιώδεις, quæque magis ſunt; animam vero poſtmodum ab his ſimulacra educere ac ſpecies, & in ſeſe informare. Quæ cum ita fieri fatemur, nihil tamen de animæ dignitate detrahimus; aliter enim formas à natura recipit materia, mere ſcilicet παθητικῶς, aliter eas anima colligit ex materia, & ſenſilibus, per vim nempe activam, qua præſtat anima, & inertem ſuperat otioſæ materiæ ceſſationem. Quam infirmis igitur opinio iſthæc radicibus hæreat, perſpicuum eſt; unde liquet vere autumaſſe Ariſtotelem, animam tabellam eſſe, ſive album quoddam, formis ac rationibus vacuum, non nativis rerum imaginibus depictum, ſed externas & aſcititias formas impreſſas gerens. Id quod fateri cogitur Proclus, cum animam, externam quamdam mentis imaginem eſſe docet, & in mente res contineri παραδειγματικῶς, in anima εἰκονικῶς, menti nempe exemplaria νοερὰ rerum ineſſe αὐτογόνως, quæ in anima ſui ſimilitudines exprimant, eamque pingant, & exornent. Pluribus hæc perſecutus ſum, cum propter dignitatem quæſtionis ac momentum, tum ut appareat quo jure dixerit Proclus jam à multis confutatam eſſe opinionem hanc quam tuemur, ac convictam. Aliæ præterea ſunt Geometricarum definitionum labes. Reciprocari debere invicem definitionem & definitum, decretum eſt Philoſophorum: Homo eſt animal rationis particeps; animal rationis particeps eſt homo: æqua eſt & legitima converſio. Jam fac periculum in definitione puncti: *Punctum eſt cujus nulla eſt pars*: id ergo cujus nulla eſt pars, eſt punctum. Atqui Dei nulla eſt pars: Deus igitur punctum eſt. Falſum hoc & ineptum; inepta ergo puncti definitio. Præterea cum ait ὁ στοιχειωτὴς Punctum eſſe cujus nulla eſt pars, id voluit, nullam ejus eſſe poſſe partem; atque ita ἀμερὲς confundit cum ἀμερίστῳ. Gravius etiam peccat, cum lineam definit, longitudinem illatabilem; aut ſuperficiem, longitudinem & latitudinem altitudine carentem. Quid hoc monſtri eſt? Longitudo accidens eſt, linea ſubſtantia eſt; (utamur enim vocibus Philoſophorum) quî ſubſtantiam definire queas per accidens? Dixiſſent rem eſſe longam ſine latitudine: pateremur. Pergamus vero. Tertia definitio hæc eſt, *Lineæ extrema ſunt puncta*. Sexta, *Superficiei extrema ſunt lineæ*. Hæc quam falſa ſint, non quæro, quæ ſunt falſiſſima. Certe propoſitiones hæ ſunt, non definitiones. Rectam lineam ſic definiunt, *Quæ ex æquali ſua puncta interjacet*, nullâ, vel certe intricatiſſimâ ſententiâ. Aliter itaque eam definivit Plato, aliter Archimedes, aliter & alii, quorum definitiones affert Proclus. Pari vitio laborat & ſeptima, quæ eſt planæ ſuperficiei. Quamobrem & alias ejus definitiones Proclus propoſuit. De natura anguli quantæ extiterint controverſiæ Geometrarum, cognoſcitur ex ejuſdem Procli diſputationibus, quas cum legeris, incertior eris multo quam dudum. Quam autem ejus definitionem dat Euclides, eam ſequentibus Propoſitionibus haudquaquam tuetur, ut optime Ramus animadvertit. Quid ſimile vero in noſtris Definitionibus? quid non ſimplex? quid non apertum? quid non communi omnium aſſenſione comprobatum? Sed jam tranſeamus ad Poſtulata. Nonnulla ſunt enim quæ Lectorem mihi gratificari velim; atque ea quidem ejuſmodi, quæ ſine injuria negare non poſſit. Primum hoc eſt:

Procl. libr. 1. in Euclid.

Procl. libr. 1. in Euclid.

POSTULATA.

POSTULATUM I.

Postuletur adhiberi hic animum docilem, & veritatis studiosum; non refractarium, & pertinacem.

Postulati primi æquitas ostenditur.

I. NEc enim hic animum tam convinci, quam persuaderi velim. Illud rationes fortasse nostræ efficere poterunt; ea est Christianæ caussæ veritas: hoc de sola animi æquitate & candore sperare licet. Quod si ab æquo Lectore impetro, uti me impetraturum confido, alterum hoc facile mihi concedet:

POSTULATUM II.

Tam certo ea credi quæ hic probabuntur, quam creduntur reliqua, quæ paris roboris rationibus nituntur.

I. *Postulati secundi æquitas ostenditur.* II. *Præmittuntur nonnulla de Postulatis Geometrarum.*

Postulati secundi æquitas ostenditur.

I. QUidni hoc impetrem quod postulo, cum non hic de lana caprina, non de vanis iis Philosophorum quæstionibus, non de temporariis rebus controversemur; sed de re omnium maxima, unde salus æterna pendet, vel numquam desitura calamitas. Quod si ex iis quæ vel experientia teste, vel lumine naturali duce, vel ratione, vel morali fide habemus perspecta aut persuasa, vitæ hujus normam absque dubitatione ulla aut tergiversatione sumimus, cur non paris auctoritatis rationibus ad idem in re longe gravissima faciendum impellimur, æterna nimirum beatitate consequenda? Ad iter accingeris in crastinum: æstate ligna reponis in hyemem, hyeme glacies in æstatem: seris arbores quæ alteri sæculo prosint; nec certi tamen habes quicquam, vel de sæculo futuro, vel de futura æstate & hyeme, vel de die crastino, præter conjecturam, quam de præteritis fecisti. Spe lucelli fortunas omnes suas mari committit mercator, & ad Indos mittit, quos numquam adiit, & quos esse fando tantum accepit. Quod si res proposuero, similibus argumentis, moralibus nempe comprobatas & compertas, cur non parem adjunges fidem? cur in fluxis rebus & vanis tantum hujusmodi rationibus tribues; in gravissimis & æternis tantum iisdem detrahes? cumque Geometrarum imperia patienter feras, nec eorum Postulatis quantumlibet iniquis parere detrectes; æquissimo huic Postulato non annues?

Præmittuntur nonnulla de Postulatis Geometrarum.

Procl. libr. 3. in Euclid.

II. Iniqua dixi Postulata Geometrarum, qui ea concedi sibi volunt, quæ nec facta sunt unquam, nec futura, nec ulla arte humana fieri possunt. A puncto ad punctum lineam duci; quovis centro & intervallo circulum describi jubent, ut facilè factu, ὡς πρόχειρον καὶ εὐπόριστον, (sic enim loquitur Proclus.) cum nec punctum esse possit, nec linea. Cæterum dubitabat Timon in libris contra Physicos, an aliquid sumendum esset ex Hypothesi; atque hanc Hypotheseon licentiam Sextus Empiricus solerter coërcuit. Plurima præterea Euclidis Postulatis inesse vitia mox probabimus, postquam Communes notiones aliquas præmiserimus, quarum prima hæc est:

AXIOMATA.

AXIOMA I.

Omnis liber est genuinus, qui genuinus habitus est ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus eum ætatibus.

I. HOc Axioma si quis vocaverit in controversiam, jam certum nihil habebit in literis. Cæsaris Commentarios genuinos esse non aliunde scio, quam ex proxime consequentium ætatum, aliarumque iis succedentium constanti testimonio: nam & genuinos agnoscunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Suetonius, & Plutarchus, & Grammatici postmodum veteres, ac reliqui subinde ad hanc usque ætatem Scriptores. Ludovici XI. Francorum Regis gesta persecutus est Philippus Cominæus. Hunc Historiæ, quæ ipsi adscripta est, verum esse auctorem credimus, quia id à Matthæo Attrebate domestico ipsius audivit Johannes Sleidanus, & aliis ipse postea prodidit, unde & nos demum accepimus. Idem Axioma usurpabat Moses, cum beneficiorum Dei, totiusque Historiæ sacræ veritatem apud populares suos comprobare vellet. *Hæccine*, inquit, *reddis Domino, popule stulte & insipiens? numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te? Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi: quando dividebat Altissimus gentes; quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israël.* Simile illud est Psalmi septuagesimi septimi: *Quanta audivimus & cognovimus ea, & Patres nostri narraverunt nobis? Non sunt occultata à filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes ejus, & mirabilia ejus quæ fecit. Et suscitavit testimonium in Jacob, & legem posuit in Israël. Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur & exurgent, & narrabunt filiis suis, ut ponant in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei, & mandata ejus exquirant.* Augustinus quoque adversus Faustum Manichæum, adulteratos esse Novi Testamenti libros fingentem, hoc ipso Axiomate pugnabat. *Platonis*, inquit, *Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? Multi multa de literis Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate canonica, sed aliquo adjuvandi studio, sive discendi: unde constat quid cujusque sit, nisi quia his temporibus quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit atque edidit, & inde in alios atque alios continuata notitia, latiusque formata, ad posteros etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati cujus quisque liber sit, non hæsitemus quid respondere debeamus?* Quod si quis ne id quidem ad fidem faciendam satis firmum putet, videat quo argumento probare possit proavita bona hæreditario jure ad se pertinere: nec tutior est enim publicarum tabularum, aut domesticorum instrumentorum auctoritas, quam historiæ: imo etiam infirmior; illorum enim custodes sunt pauci homines & obscuri; hujus vero universus orbis. Atenim, inquies, supponuntur quandoque libri; suppositus est Prochori liber De vita Johannis; suppositus est & ille Abdiæ Babylonii De certamine Apostolorum; atque ita non rudibus solum & imperitis, sed acutioribus etiam fit fucus & eruditioribus. Contingere id quidem potest, si auctorum jampridem fato functorum usurpatur nomen, & aliquando sane contigisse fatendum est; vivis illis, vel nuperrime defunctis, vix ac ne vix quidem fieri potest: nam quis id pateretur, se vivo? quis non suppositionem proderet? Ne id quidem adversum recens defunctos licet; quippe reclamarent amici, propinqui, hæredes, quorum in potestatem scripta defuncti ac libraria omnis supellex venisset. Neque vero ausit id ipse hæres, eruditione, si forte, inferior, stilo dissimilis. Præterea quæ facti gratia? quæ merces in re literaria, unde quæstus nullus, nulla viro alienum nomen usurpanti, suum dissimulanti gloria? Denique demus id quoque, supponi posse libros vivis scriptoribus, vel recens defunctis; quid, testamenta nonne supponuntur? nonne adulterantur tabulæ? num propterea nulla est testamentorum, vel tabularum auctoritas? quæ si manet integra, ut certe manet, manere quoque integram librorum illorum fidem æquum est, juxta Postulatum secundum. Progrediamur itaque ad aliud Axioma, quod est hujusmodi:

Axiomatis primi veritas confirmatur.

Deuter. 32. 6, 7, 8.

Psalm. 77. 3, & seq.

August. libr. 33. adv. Faust. cap. 6.

AXIOMA II.

Omnis hiſtoria eſt verax, quæ res geſtas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis qua res geſtæ ſunt.

Axiomatis ſecundi veritas confirmatur.
Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

I. HOc Pronuntiato, & ſuperiore, tota nititur hiſtoriæ fides, totius antiquitatis memoria: τὸ μὲν γὰρ ἀληθοῦς ἐστι τεκμήριον ἱστορίας, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ταυτὰ καὶ λέγοιεν καὶ γράφοιεν· *Veracis enim hiſtoriæ indicium eſt, ſi de rebus iiſdem omnes eadem dicant & ſcribant*: inquit Joſephus; cujus verba hæc ſupra jam attuli. Unde enim virum quemdam bello clarum, cui Cæſari nomen fuit, aliquando vixiſſe ſcio? ex Cæſaris nempe ipſius Commentariis, ex Hirtii, Ciceronis, Bruti, Livii, Velleii, Lucani, aliorumque ſcriptis, qui vel temporum illorum, quibus Cæſar vixit, æquales fuerunt vel ſuppares. Horum autem ſcripta genuina eſſe ex ſuperiore Axiomate oſtenditur. Non aliter enim ſciri aut credi poſſunt, quæcunque ipſi oculorum noſtrorum teſtimonio non cognovimus, quam ex aliorum verbis: alioqui mediterraneus Oceanum eſſe non credet; nec Americam, aut Indiam eſſe credent Amſtelodamenſes, qui patrio ſolo numquam exceſſerunt, & virgula divina ſibi ſuppeditari putabunt pretioſiſſimas merces, quæ inde quotannis referuntur. Teſtium autem eo major eſt fides, quo à re geſta propius abfuerunt; adeo ut coætaneorum certior ſit, quam recentiorum; præſentium, quam abſentium; certiſſima verò ſit eorum, qui rem oculis ipſi ſuis inſpexerunt. Quoniam autem coævos, & præſentes, & oculatos teſtes rebus geſtis diu ſupereſſe non patitur brevitas vitæ; inde fit ut res à noſtra, vel patrum, aut avorum memoria remotas, nonniſi ex aliorum relatione noſcere vel credere poſſimus; rerum oblivionem reparante hominum ſtudio, dum longinquitatem temporum memoria excipiente, monumentiſque poſteritati traditis re ræſentant. Quod in rebus igitur ætate noſtra actis valet oculatorum teſtium fides, idem in rebus ab ævo noſtro diſſitis valet coætaneorum librorum auctoritas. Unde intelligitur quo pertineat effatum hoc, & ſuperius, & quantum ex eorum labefactione rerum perturbationem incidere neceſſe ſit. Tertium illud eſt:

AXIOMA III.

Omnis Prophetia eſt verax, quæ prædixit res eventu deinde completas.

Axiomatis tertii veritas confirmatur.

I. MAnifeſto id ſequitur ex Prophetiæ definitione ſuperius allata, & res eſt in promtu, nec eget diſputatione. Propheta quidem ille vera prædicens, mendax cæteroquin eſſe poteſt, & pios homines à veri Dei cultu abducere, vel falſis ipſe religionibus implicari; qualis exhibetur Balaamus in libro Numerorum; & qualis ille eſt Propheta, quem interfici jubet Moſes in decimo tertio capite Deuteronomii. Nihilominus tamen Prophetia ipſa verax eſt. Poſtremum Axioma hoc eſto:

AXIOMA IV.

Omnis prophetica facultas à Deo eſt.

I. *Axiomatis quarti veritas confirmatur.* II. *Conferuntur Poſtulata & Axiomata noſtra cum Poſtulatis & Axiomatis Geometrarum.* III. *Laus Geometriæ.*

Axiomatis quarti veritas confirmatur.
Iſa. 41. 23. & 44. 7.
Iſa. 48. 13, & ſeq.

I. *ANnuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quod Dii eſtis vos*: inquit Iſaïas. Idem alibi ſic loquentem inducit Deum: *Quis ſimilis mei? vocet & annuntiet: & ordinem exponat mihi, ex quo conſtitui populum antiquum; ventura & quæ futura ſunt annuntient eis.* Rurſus idem: *Priora ex tunc annuntiavi, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea; repente operatus ſum, & venerunt ..... Prædixi tibi ex tunc, antequam venirent indicavi tibi, ne forte diceres: Idola mea fecerunt hæc, & ſculptilia mea, & conflatilia mandaverunt iſta. Quæ audiſti, vide omnia, vos autem num annuntiaſtis? Audita feci tibi nova ex tunc, & conſervata ſunt quæ neſcis; nunc creata ſunt, & non ex tunc; & ante diem, & non audiſti ea; ne forte dicas, Ecce ego cognovi ea. Neque audiſti, neque*

cognovisti. Atque hac quidem propria & certa nota Prophetam θεόπεμπτον καὶ θεόληπτον à Pseudopropheta Moses discrevit, si quæ ab hoc prædicta essent, eventus non comprobasset. *Quod in nomine Domini*, inquit, *Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc* Deut. 18. 22. *Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit.* Unde sequitur, quæcunque prædicta sunt, & eventu deinde completa, hæc Dominum esse locutum. Quinetiam si Pseudoprophetæ contingat aliquando prænuntiare verum, hoc ipsum Deo auctore prænuntiatur. *Si Pseudopropheta*, inquit alibi Moses, *vera prædixerit, &* Deut. 13. 3. *te voluerit deinde à Deo avertere, cave facias, te enim tentat Dominus.* Hinc illud Tertulliani: *Idoneum testimonium divinitatis, veritas divinationis.* Tertull. Apolog. cap. 20. Homini vero penitus occulta est futurarum rerum cognitio. Quid mirum vero, cum & præteritorum notitia multis tenebris obsepta sit, nec ea nisi per nubila mens humana cernere valeat? *Multa* Eccles. 8. 6. *hominis afflictio*, inquit Ecclesiastes, *quia ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuntio.* Monitum quoque est Salomonis in Proverbiis: *Ne glorieris in crastinum, igno-* Proverb. 27. 1. *rans quid superventura pariat dies.* Nulla mihi cum Judæis super hoc Axiomate concertatio est: imo, vix ulla quidem cum Ethnicis: uni quippe Deo futurorum cognitionem omnes fere adjudicant; eorum dico, non quæ ex præsentibus vel præteritis ita apta sunt, ut à peritis, & prudentibus prævideri possint, sed quæ in fortuna posita sunt. Unde vates futurorum præscios, divinos appellaverunt. Homines, juxta Orphica carmina,

μήτέ τι ἐσθλὸν
εἰδότες, ὔτε κακοῖο προσερχομένοιο νοῆσαι
φράδμονες·

Neque boni cujusquam
Scientes sunt, neque malum venturum noscere
Periti.

Scitum illud Hesiodi:

μάντις δ' ὐδείς ἐστιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
ὅστις ἂν εἰδείη Ζηνὸς νόον αἰγιόχοιο·
Vates autem nullus est inter homines terræ incolas,
Qui noverit mentem Jovis Ægiochi.

Insigne & hoc Pacuvii, quod affert Gellius: Gell. libr. 14. cap. 1.

Nam si qui, quæ eventura sunt, provideant,
Æquiperent Jovi.

Et præclarus ille inter Romanos vates Marcius, cum fidem vaticiniis suis facere vellet, *Nam mihi*, inquit, *ita Jupiter fatus est.* Adde hoc Horatii: Liv. libr. 25.

Prudens futuri temporis exitum Horat. Carm. libr. 3. Od. 29.
Caliginosa nocte premit Deus.

Et istud Manilii: Manil. libr. 5.

Pene Deos, & qui possunt ventura videre.

Et id præterea Juvenalis: Juven. Sat. 6.

Et genus humanum damnat caligo futuri.

Adde & illud Statii: Stat. Theb. 3.

Quid crastina volveret ætas
Scire nefas homini.

Atque id etiam:

Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ.

Cum hanc quæstionem tractarent veteres Philosophi, in varias sectas dissipati sunt. Alii Deo prorsus detraxerunt futurorum præsensionem: proindeque ab homine, rebusque cæteris omnibus multo id magis abjudicarunt. In eo errore versati sunt Epicurei; eodemque videtur inclinare Cicero, cum ait: *Nihil est tam contrarium rationi & constantiæ quam fortuna, ut mihi ne in Deum quidem cadere videatur, quid casu & fortuito* Cicer. libr. 2. De divin. *futurum sit. Si enim scit, certe illud eveniet. Sin certe eveniet, nulla fortuna est. Est autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla est præsensio.* Sed hæc Academicorum more, pertentantium sententias omnes, nulli adhærentium, disputata sunt à Cicerone. Eadem injuria Deum rerum opificem, quem bonum esse negabat, afficiebat Marcion: sic enim loquentem hunc inducit Tertullianus: *Si Deus bonus & præscius futuri, & avertendi mali potens, cur hominem, & quidem imaginem & similitudinem suam, imo & substan-* Tertull. libr. 2. contr. Marcion. *tiam suam, per animæ scilicet censum, passus est labi de obsequio Legis in mortem, circumventum à Diabolo? Si enim & bonus, qui evenire tale quid nollet; & præscius, qui eventurum non ignoraret; & potens, qui depellere valeret, nullo modo evenisset, quod sub his tribus conditionibus divinæ majestatis evenire non posset. Quod si evenit, absolutum est è contrario Deum neque bonum credendum, neque præscium, neque potentem.* Sciscunt alii minime de-

mittere se Deum ad rerum singularium curam, sed in universalibus tantum consistere: quæ mens fuit Aristotelis, recentiorumque aliquot Peripateticorum, Alexandri Aphrodisæi, Themistii, & Averrois. Ex quorum opinione consectarium est, ad Deum futurorum, ut vocant, contingentium cognitionem neutiquam pertinere, cum ne præsentium quidem contingentium cognitio ad eum pertineat; ita nec ad alium quemvis. At Stoici Deum solum futura hæc prænoscere volunt, nec quemquam præterea alterum. [Senec. libr. 4. de Benef. cap. 32.] *Nota est Diis*, inquit Seneca, *operis sui series, omniumque illis rerum per manus suas iturarum scientia in aperto semper est; nobis ex abdito subit; & quæ repentina putamus, illis provisa veniunt ac familiaria.* [Senec. Suas. 4.] Alter Seneca: *Quis est qui futurorum scientiam sibi vindicet? novæ oportet sortis sit, qui jubente Deo canat: non eodem contentus sit utero, quo imprudentes nascimur: quamdam imaginem Dei præferat, qui jussa exhibeat Dei: sic est.* [Cels. apud Origen. contr. Cels. libr. 7.] Celsus quoque Philosophus, εἴ πως πνεῦμα θεῖον κατιὸν ἐκ θεοῦ προαγγέλλει τὰ θεῖα, τοῦτ᾽ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ταῦτα κηρύττον, οὗ δὴ πλησθέντες ἄνδρες παλαιοὶ πολλὰ κἀγαθὰ ἤγγειλαν· *Si forte divinus Spiritus ex Deo descendens, divina prænuntiat, nempe Spiritus hæc prædicans, is est, quo repleti viri antiqui multa, eaque bona nuntiarunt.* Jamblichus, magni inter suos nominis Philosophus, egregium opus scripsit De mysteriis, in quo passim micant lucidissimæ veritatis scintillæ, & stricturæ quædam Christianismi. Postquam enim fulgere cœpit Christi Philosophia, jam inde Ethnicam Philosophiam lucis suæ radiis late perfudit. Id cum in Porphyrii, Procli, aliorumque scriptionibus perspicias, tum maxime in hoc, quem memoramus, Jamblichi libro. Illic totam fatidicam vim, quod vel solius tamen rationis ductu noscere potuit, ad unum Deum referendam esse sæpius inculcat. *Vaticinium ipsum*, inquit, *nec ab arte, nec à natura, nec à naturalibus, vel animalibus rationibus, motibusve efficitur, neque fit ullo modo, sed utique sempiternum est, missum ad nos usque divinitus, totaque potestas præsaga refertur ad Deos, & omnis hujus auctoritas consistit in eis, atque inde traditur, divinisque operibus signisve perficitur.* Et deinde: *Caussa afflatus fatidici est duntaxat ipsa divinitas, quando scilicet à Diis descendunt in nos lumina, spiritusque traduntur ab eis, adestque nobis dominatio, potestasque illinc absoluta, comprehendens omnia quæ sunt in nobis, & exterminans penitus propriam nobis animadversionem, & motionem, proferensque sermones, per hominem quidem, sed non cum ipsa cogitatione hominis, imo pronuntians ipsa per os furentis extra se positi; dum videlicet quæcunque sunt in nobis, serviunt tota numini, ceduntque soli dominanti actioni divinæ.* Tum alibi: *Vaticinium opus Dei proprium est agentis hoc in nobis, nobis tunc à propria actione vacantibus.* Atque hæc Platonis auctoritate confirmat: *Plato*, inquit, *in Phædro dicit antiquos vaticinium nominavisse maniam, quoniam soli divino furore correpti vere vaticinantur.* Igitur Porphyrium præceptorem suum haud segniter castigat, quod vaticinii caussam in quadam animi motione posuerit; quæ cum instabilis sit & inordinata, vaticinium quod constans esse debet & stabile, ex ejusmodi motione pendere non potest. Nec ab hac doctrina deflexit Proclus Diadochus, cum Platonis Alcibiadem primum interpretaretur. [Alcoran. Sur. 41, & 44.] Idem dogma sequacibus suis non uno Alcorani loco tradidit Moslemiorum signifer Muhammedus. Pythiæ, auspices, augures, engastrimythi, aruspices, genethliaci, non aliunde quam à Deo ipso futurorum præsensionem ad se olim pervenire putabant; Deum quippe, mundi animum, omnia pervadere, & futura hominibus variis [Manil. libr. 4.] modis portendere. *Quod quæris, Deus est*, inquit Manilius, Astrologum ad capessenda præcepta sua adhortans. Qui natura significari futura sine Deo posse censebant, (si quorum tamen tanta stoliditas fuit,) quid esset natura ne satis quidem intelligebant: nam vel cæcam & temere vagantem opinabantur, proindeque futuri insciam; vel intra certos fines, & tanquam ex præscripto agentem; atque ita vel à Deo gubernatam, vel quæ Deus ipsa esset; quorum utrumvis dixerint, Axioma nostrum confirmaverint. Præterea neque rerum naturalium, nec earum etiam quæ fortuitæ appellantur, ulla fieri potest, nisi ex concursu plurium caussarum. Harum pariter caussarum nulla suis caret superioribus caussis, nec illæ quoque antecedentibus aliis: itaque ad unumquemque producendum effectum tanta caussarum multitudo necessaria est, ut totam rerum universitatem, omnemque earum connexionem ac seriem comprehendat. Quisquis igitur futurum illum effectum prænoverit, ex caussis prænoscat necesse est; quæ cum infinitæ sint, παντοδαὴς sit, & omnia sciat necesse est. Atqui solus Deus παντοδαὴς est, neque id in humanam naturam cadit. Præclare Jamblichus: *Ergo est impossibile judicare certos eventus, cum omnium caussarum concursum comprehendere nequeamus, nisi per inspirationem divinam id assequamur.* [Hieron. in Dan.] Egregie quoque Hieronymus: *Confitentur magi, confitentur arioli, & omnis scientia sæcularis literaturæ, præscientiam futurorum, non esse hominum, sed Dei; ex quo probatur Prophetas Dei spiritu locutos, quia futura cecinerunt.* Sed quid Communem hanc notionem pluribus tueor, cum ex Prophetiæ Definitione, quam attulimus quarto loco, necessario consequatur? nam si Pro-

phetia est narratio rerum futurarum, quæ ex naturalibus caussis prævideri non possunt, petenda est caussa supra naturam, Deus videlicet.

Conferuntur Postulata & Axiomata nostra cum Postulatis & Axiomatis Geometrarum.

II. Jam vero confer paucissima hæc & simplicissima Principia, & consentiente hominum omnium usu & auctoritate recepta, cum multiplici geometricorum Principiorum serie; quanto pluribus hæc dubitationibus obnoxia deprehendes? Vel solæ Geometrarum altercationes indicant, ecquæ sit illorum ἀναμαρτησία. Infinitis controversiis oppugnata fuisse non negat horum assertor Proclus. Pleraque desiderari, præter ea quæ ab Euclide assumpta sunt, atque hæc in exemplum tantum fuisse proposita, Geometræ quidam tradiderunt. De Postulatorum & Axiomatum discrimine magna inter ipsos concertatio est. Discrepare ea inter se censuit Geminus, ut Problemata à Theorematis. (Procl. libr. 3. in Euclid.) Postulata Geometriæ propria esse volunt quidam; Axiomata vero communia esse disciplinarum, quæ circa quantum & circa quotum versantur. Aristoteles Postulata vult esse, quæ cum ab audiente statim non concedantur, & demonstrari possint, ut Principia tamen admittantur; Axiomata vero, quæ demonstrari non possint. Unde sequitur Axiomata non esse quæ Euclides proposuit, quippe quæ ab Apollonio Pergæo, eo qui ob insignem artis peritiam magnus Geometra dictus est, assumptis aliis Principiis universa demonstrata sint. Proindeque Principia nulla sunt, cum ex Philosophorum, Geometrarumque consensu ἀναπόδεικτα esse debeant: quod sæpius iterat Proclus, & diserte testatur Plato his verbis: ἀρχὴ δὲ ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός. εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἀρχὴ ἐγίνετο. (Plat. in Phædr.) *Principium autem expers est originis: ex principio siquidem, quidquid oritur, oriri necesse est; ipsum autem ex nihilo. Nam si ex re aliqua oriretur principium, principium utique non esset.* Quæ sumsit Plato pene πρὸς λέξιν ex Timæo, Cicero vero ex Platone, cum alibi, tum maxime in Somnio Scipionis. Adversus Geometrarum Postulata uti possumus hoc argumento, quo universas ipsorum Hypotheses Sextus Empiricus scite & argute confutat: (Sext. Empir. adv. Mathem. libr. 3.) Quæ postulas, vel fieri possunt, vel non possunt; si fieri possunt, cur jure tuo non uteris, & quæ vi obtinere poteras, precibus impetrare mavis? si fieri non possunt, cur iniqua postulas, & tibi à me concedi vis, quod nec in mea, nec in tua potestate est? Culpant Euclidem Geminus & Proclus, quod inter Postulata rescripserit, quæ poterant demonstrari; nempe Principia ab illo credita sunt, secus ab istis. Culpant ii quoque Apollonium, quod Axiomata demonstrare sit aggressus, quæ erant ἀναπόδεικτα. Ex his colligitur incertam esse Postulatorum & Pronuntiatorum notitiam & numerum. Propositionem hanc, *Omnes recti anguli inter se sunt æquales*, inter Axiomata collocant Aristoteles, Geminus, & Theon; at Proclus inter Postulata, quam & demonstravit. Tum & Propositio hæc, *Si recta linea in duas rectas incidens internos, & in eadem parte sitos angulos duobus rectis minores fecerit, productæ duæ hæ rectæ in infinitum, ad eam partem concurrent, in qua siti sunt anguli minores duobus rectis*; hæc, inquam, Propositio è numero Postulatorum expungitur à Theone, & inter Axiomata rejicitur; è numero vero Principiorum eximitur à Gemino & Proclo, quod demonstrari queat, multisque ad id egeat Definitionibus & Theorematis, & quod ejus ἀντίστροφον Euclides demonstraverit in decima septima Propositione libri primi; & quod multas habeat difficultates, quas Ptolemæus extricare conatus est. Jam vero ipsa Axiomata quod attinet, ea à nemine vocari in dubium confidenter asseverat Proclus, licet Aristoteles, vel ipso Proclo teste, de illis nonnullas moveri quæstiones fassus sit. Neque vero hoc animi tantum gratia factum putem, ut Aristoteles censuit: id apparet ex Apollonii epicherematis, qui cum ea demonstranda suscepit, demonstratione indigere utique credidit, nec pro Principiis habuit; apparet & ex Heronis sententia, qui tria tantum Axiomata proposuit, cum duodecim ponat Theon, viginti Clavius, novem Campanus, iisque innumerabilia adjungi posse putet. Decem vulgo recepta sunt. His nonnulla adjicit Pappus, quorum tamen quædam non esse ἀναπόδεικτα ostendit Proclus, qui & decem illis alia adjunxit. Hoc Axioma, *Quæ sibi mutuo congruunt, æqualia sunt*, pertinet ad quantitatum sibi mutuo applicandarum & superponendarum rationem, quæ licet à Proclo & Archimede usurpata, tota mechanica est, & Geometriæ ignominia merito dici potest. Quamobrem quartæ Propositionis libri primi Euclidis vulgata demonstratio, quæ hoc constat Axiomate, vitiosa dicta est ab eruditis Geometris; & pro Definitione, non Theoremate habendam hanc Propositionem duxit Peletarius; quamvis eamdem, & ipse, & Candalla, aliter ac vulgo fit, demonstrare conati sint. Eo etiam ferunt progressos Philosophos quosdam, ut totum negarent esse majus sua parte. Axioma vero istud, *Duæ rectæ spatium non comprehendunt*, frustra propositum esse, juxta Gemini sententiam ratus est Proclus, ut pote quod demonstrari possit, quemadmodum & à Proclo factum est. Inter Postulata vero à Campano rejicitur. Videant nunc Geometræ an sua Principia clariora sint animo,

quam clara sunt oculis quæ sunt aspectabilia; quod ad Principii naturam requirebat Speusippus: & an ita certa sint, ut calidum esse ignem certum est; aut ut alia certa sunt, quæ sunt manifestissima, & quæ qui negent aut ratione aut castigatione opus habeant: haud minus enim certa esse debere Axiomata Proclus definiebat. In quo id notari velim, cum summam & exploratam in Principiis veritatem requirerent Speusippus & Proclus, talem eam desiderasse, qualis reperitur in rebus vel experientia vel sensuum ope cognitis; atque ita significasse, pro certissima habere se moralium Principiorum fidem, neque de iis, deque geometricis à nobis diversa sentire.

Jam ipsas, quæ ex his derivantur Principiis, demonstrationes si aggrediamur, multis eas, quod necesse fuit, magnisque laborare vitiis comperiemus: ipsis Geometris testibus, quorum nonnulli Demonstrationes quasdam Euclidis reprehenderunt. Prodiit ante annos aliquot liber De proportionibus, in quo παραλογισμοῦ arguitur Euclides in aliquibus circa proportiones Demonstrationibus. Ex hoc Axiomate, quod ea æqualia esse sciscit quæ sibi mutuo congruunt, deducta est, ut diximus, Demonstratio quartæ Propositionis libri primi Euclidis; quam cum respuant Geometræ insignes, respuant quoque necesse est Propositiones omnes quæcunque hujus subsidium arcessunt. Sunt autem quamplurimæ, totamque Geometriam labes hæc inficit. Argumentandi genus, quod constat deductione ad absurdum, & quo Archimedes usus est, ut παραλογιστικὸν repudiabat Josephus Scaliger; atque item illud, quo æquale aliquid alteri esse concluditur, quod nec majus eo sit nec minus. Plura in id argumentum afferre possem, sed ea colligere otii nostri non est. Atque hæc sane ad institutam disputationem sufficiunt.

Laus Geometriæ.

III. Quid igitur? Geometriam aspernamur? non equidem obtusa adeo pectora gerimus: imo vero, artis miramur subtilitatem, præclaraque ad veri notitiam ἐπιχειρήματα, & dia reperta Geometrarum. Quantæ hinc porro humano generi utilitates extiterint, quis adeo hebes est & fungus qui nesciat? Quapropter si quis Geometriæ contemnat opem, maximis se ipse exuat commodis, eique ritu ferino vita ducenda sit. Hanc olim studiose coluimus, plurimaque nos inde ad reliquas disciplinas adjumenta percepisse profitemur; & si quid ex aliis, in quibus elaborandum nobis est, studiis otii superesset, nobilissimæ huic doctrinæ libenter & jucunde tribueremus. Verum quantum ab eorum barbarie absumus, qui suam dignitatem detrahunt Geometriæ, cujus præstantiam nec intelligunt; tantum ab iis recedimus, qui veritatem ejus extollunt in immensum, plusque ipsi habendum esse censent fidei, quam cæteris rebus humanis, sensuumque adeo suorum testimonio, aut experientiæ magistræ, aut evidentiæ denique cuilibet & perspicuitati morali. Nam certiores has esse aio ad veritatis cognitionem vias, quam quas Geometræ insistunt. Nec tamen in moralibus illis Principiis & decretis numquam errari puto: hoc tantum volo, quædam esse Principia moralia, cujusmodi ea sunt quæ proposuimus, quorum non minus integra sit auctoritas, & explorata fides, quam geometricorum; ac proinde Demonstrationes quas ex illis ad Christiani dogmatis assertionem deducemus κατ' ἐπιστημονικὸν λόγον, haud minus veras habendas esse, quam quæ ex geometricis Principiis nascuntur. Unde intelligant impii, & Dei, omnisque religionis osores ac perduelles, quantum eos fallat ratio, dum inania hominum opinantur esse figmenta, quæcunque de Deo, Deique cultu & obsequio, ac rebus divinis sibi ad credendum tradi solent.

PROPOSITIONES.

PROPOSITIONES.

POSITIS Principiis quibus omnis noſtra nititur Demonſtratio; nunc ipſa ex iis educenda eſt. Quoniam autem in rerum geſtarum veritate perſcrutanda, & in moralibus explicandis quæſtionibus fere verſatur hæc diſputatio, minime à nobis expectanda eſt geometrica illa brevitas ac ſimplicitas, quam non fert rei natura. Recte enim ab Ariſtotele definitum eſt initio Nicomacheorum, ad rerum ſingularum naturam ac modum inſtitui tractationem & accommodari debere. Sed ut diffuſior & uberior ſit argumentorum tractatio, inerit iis tamen ἐπιστημονικὴ vis, quam initio pollicitus ſum. Decem Propoſitionibus abſolvitur Demonſtratio iſta, quarum prima hæc eſt:

PROPOSITIO I.
Genuini ſunt libri Novi Teſtamenti.

I. Probatur γνησιότης librorum Novi Teſtamenti; II. Evangelii ſecundum Matthæum; III. Evangelii ſecundum Marcum; IV. Evangelii ſecundum Lucam; V. & ejuſdem Actorum Apoſtolorum; VI. Evangelii ſecundum Johannem; VII. & ejuſdem Epiſtolarum, Primæ, VIII. Secundæ, ac Tertiæ; IX. & Apocalypſeos: X. tum Epiſtolarum Pauli, XI. ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos: XII. deinde Epiſtolæ Jacobi, XIII. & ambarum Petri; XIV. ac demum Epiſtolæ Judæ. XV. Probatur præterea γνησιότης librorum Novi Teſtamenti ex vetuſtate codicum quorumdam. XVI. Refelluntur argmenta Adverſariorum. Primum argumentum. XVII. Secundum argumentum. XVIII. Tertium argumentum.

I. GEnuinos appello libros, ſcriptos ab iis auctoribus, à quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur, juxta primam Definitionem. Cum autem ex primo Axiomate conſtet librum omnem eſſe genuinum, qui genuinus habitus eſt ab ætatibus proxime & continuata ſerie ſequentibus, conſectarium eſt librum hunc eſſe genuinum, quem proxime ſubſequentes ætates ab eo auctore ſcriptum eſſe cenſuerunt, à quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur. Atqui Novi Teſtamenti libros proximæ & continuata ſerie ſequentes ætates ab iis auctoribus ſcriptos eſſe crediderunt, à quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur. Unde concluditur genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti. In aſſumtione probanda vertitur hujus cardo Propoſitionis. *Probatur γνησιότης librorum Novi Teſtamenti:*

Quatuor Evangeliis conſtat Novum Teſtamentum, quæ ſingula ſingulis ſcriptoribus, Matthæo, Marco, Lucæ, & Johanni tribuuntur: tum Actis Apoſtolorum, quorum auctor fertur eſſe Lucas idem Evangeliſta; quatuordecim Epiſtolis, quæ Paulo adſcribuntur uno conſenſu omnes, præter poſtremam quæ eſt ad Ebræos; de hujus enim ſcriptore aliqua extitit inter eruditos contentio; Epiſtola Jacobi unica, ejus qui frater Domini appellatus eſt; Petri duabus; tribus Johannis Apoſtoli, unica Judæ; & Apocalypſi demum Johannis, qui Apoſtolusne fuerit, an alter aliquis, nonnullis aliquando dubium fuit.

II. Non hic Lectorem longis diſputationibus, & magno teſtimoniorum apparatu morabor; cum id quod agimus, jam actum ſit velut ex inſtituto ab Euſebio in Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libris: & res ſane clarior eſt, quam ut in ea confirmanda multum laborandum ſit. De ſingulis tamen Novi Teſtamenti libris agam breviter, quantum ſat erit ad fidem cordatis Lectoribus faciendam: ac primum de Evangelio ſecundum Matthæum. Teſtimonia ex eo manifeſte deprompta affert in ſuis ad Corinthios Epiſtolis Clemens Romanus, Apoſtolicorum temporum æqualis, & à Paulo ipſo celebratus in Epiſtola ad Philippenſes. Quippiam etiam indidem depromtum comparet in Epiſtola, Barnabæ nomine inſcripta: laudatur præterea ab Ignatio, qui Chriſtum à *Evangelii ſecundum Matthæum;*

mortuis suscitatum vidisse se gloriabatur; laudatur & à Polycarpo Apostolorum, Johannisque potissimum discipulo, & à Papia Johannis itidem auditore, & Polycarpi sodale. Quocirca solum Matthæi Evangelium probabat Cerinthus hæreticus, Apostolorum coætaneus, reliqua repudiabat. Hos excipit Justinus Martyr, librorum omnium Novi Testamenti laudator assiduus, præterquam Epistolæ Pauli ad Philemonem, Catholicæ Judæ, & duarum Johannis postremarum; quarum, propter brevitatem, nulla citandi videtur ipsi data occasio. Succedit Athenagoras; huic Irenæus, Polycarpi discipulus, quique se primam Apostolorum successionem attigisse jactabat. Is scriptum à Matthæo narrat Evangelium patria lingua, cum Romæ Petrus & Paulus Evangelium promulgarent. Tum subsunt Scriptorum agmina, libris iisdem auctoritatem suam asserentium: quibus commemorandis supersedeo, nam res liquet, nec de recentioribus illis dubitatur. Tota de primis illis contentio est.

Evangelii secundum Marcum; III. Marcum Petri discipulum, ab eoque in Epistolis laudatum, Evangelii, quod ejus nomine circumfertur, fuisse conditorem scripsit idem, quem proxime nominavi, Papias Hierapolitanus Episcopus; scripsit & Clemens Alexandrinus. Ejus auctoritate sæpe utitur Justinus, ut dixi. Ex iis quæ Petrum prædicantem audierat Marcus, Evangelium hoc esse conflatum Irenæus tradidit. Hinc crebra ejus mentio apud alios suppares Irenæo. Porphyrius quoque dum quædam in eo temere carpit, ipsius antiquitatem & γνησιότητα confirmat.

Evangelii secundum Lucam; 2. Cor. 8. 18. IV. Lucæ, qui Paulum peregrinantem assectatus est, Evangelium Paulus ipse elogio consecravit in Epistola posteriore ad Corinthios, his verbis: *Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias; non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ.* Idem Evangelium à Paulo significari volunt his verbis, quæ sæpe ab eo usurpata reperias; *Secundum Evangelium meum.* Auctor Eusebius. Euseb. Hist. libr. 3. cap. 4. Itaque testem eum sæpe allegat Clemens Romanus in memoratis Epistolis ad Corinthios, ac deinde Justinus. Nonnihil etiam ex eo petitum habet Epistola Barnabæ. Sed & proxime laudatum Pauli testimonium ex altera ad Corinthios, Ignatius ad Ephesios scribens ipsi accommodavit. Meminit ejus & Irenæus; solumque illud Evangelium, aliis rejectis, admiserunt Cerdo, & Marcio. Scio hunc duo ejus priora capita, sic tanquam supposititia expunxisse: verum suam illis asseremus γνησιότητα in Propositione nona, tum cum Mariæ virginitatem tuebimur.

& ejusdem Actorum Apostolorum; Philastr. Hær. 36. Euseb. Hist. libr. 4. cap. 29. V. Actis quoque Apostolorum cum fidem haberi vetent Cerinthus, quemadmodum à Philastrio proditum est, & Severus, quemadmodum ab Eusebio; Cerinthum autem Apostolorum temporibus vixisse constet, Severum M. Aurelii ævo, libri vetustas hinc deprehenditur. Se autem hujus scriptorem prodit Lucas in Proœmio ad eumdem Theophilum, quem in Evangelii sui aditu compellat, illicque se res à Christo gestas literis jam ante mandasse significat. Ita hi sibi libri, alter alteri, auctoritatem conciliant. Egregium autem cum universæ Evangelicæ historiæ, tum præcipuè Evangelio Lucæ, atque Actis etiam Apostolorum ab eo scriptis, antiquitatis testimonium commodat Philostratus, Severo Augusto coævus. Pleraque enim Christi, Apostolorumque miracula ex his libris adeo manifeste in Apollonium suum transscripsit, ut ne à verbis quidem ipsis usurpandis abstinuerit. Id nos luculenter in Propositione nona demonstrabimus.

Evangelii secundum Johannem; VI. Ad Evangelium scribendum jam magno natu Johannes Apostolus animum adjecit. Ejus ipse se auctorem manifeste declarat ad calcem operis. Nec video quo argumento vel auctoritate freti nonnulli conjecerint postremam hanc partem à Johanne altero, Ephesino Episcopo, Ephesinæ Ecclesiæ nomine, post Johannis Apostoli obitum fuisse adjectam. An quod Johannem de futura sua morte tam certo ac definite loqui non posse senserint? Quasi scire non potuerit se communi moriendi lege natum esse, atque hæc Christi verba de se, Joh. 21. 22. *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* sibi immortalitatem neutiquam spondere, & perversam iis affictam esse sententiam à fratribus. Joh. 21. 24. Deinde quod additur: *Et scimus quia verum est testimonium ejus,* id putant nonnisi à pluribus scripta esse de uno; non ergo à Johanne solo de seipso; quippe non simul, & plurali numero, & singulari de se potuisse loqui. Ego contra aio pervulgata esse generis hujus exempla apud scriptores. Sic Christus ad Nicodemum, in Joh. 3. 11. eodem Johannis Evangelio: *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur.* Præterea vox, *Scimus*, non ad Johannem solum, sed ad reliquos etiam Discipulos spectat: ac si dixisset, Ego, ac Discipuli reliqui, scimus ea vera esse, quæ de Christo testificatus sum. Ad hæc cum ait ἑτεροπροσώπως de se: *Hic est Discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc,* constat sibi, qui supra pari modestia se ipse dissimulavit, Joh. 13. 23. cum dixit: *Erat ergo recumbens unus ex Discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.* Joh. 21. 25. Postremo unicum clausulæ hujus auctorem ista indicant: *Nec ipsum arbitror mun-*

dum capere posse eos, qui scribendi sunt libros. En tibi Scriptorem de se numero singulari loquentem: quod utique non fecisset, si nomine Ephesinæ Ecclesiæ, uti volunt, numero plurali supra fuisset usus. Cæterum multa ex hoc Evangelio testimonia depromit Justinus, Johannis ætati proximus, testis locuples, & nulli exceptioni obnoxius. Ejus item auctoritatem usurpat paulo recentior Irenæus. Refert denique Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, se accepisse à majoribus postremum omnium Evangelistarum Johannem res Christi gestas memoriæ prodidisse. Præterea de rerum origine disserens Amelius, Platonicus Philosophus, suppar his temporibus, ex Evangelio Johannis, quem celato nomine Barbarum appellat, prima verba usurpat, à Christi licet religione alienus. Amel. apud Eufeb. Piæp. libr. 11. cap. 19.

VII. Johanni quoque adscribuntur Epistolæ tres, & Apocalypsis. Primam Epistolam citra controversiam ab universis Christianorum Ecclesiis numquam non admissam fuisse, & Johanni Apostolo tributam, reliqua venisse aliquando in contentionem, deque eorum auctore dubitatum esse tradit Eusebius. Ac è Prima quidem Epistola testimonia sumsit Papias, quo nemo melius veritatem illius perspectam habere potuit; quippe qui Johannis fuerit auditor, ut supra dixi. Laudant eamdem Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, & reliqua deinceps Ecclesiasticorum auctorum caterva. Inter quos insignis est Dionysii Alexandrini testificatio libro secundo De promissionibus: ab uno siquidem eodemque auctore profecta esse docet Evangelium, & Epistolam Catholicam, quæ Johannis nomen gerunt; idque cum ex verborum ac sententiarum consonantia, tum ex consimili scriptionis genio demonstrat. *& ejusdem Epistolarum, Prima,* Euseb. Hist. libr. 3. cap. 24.

VIII. De Secunda, ac Tertia major est discrepatio; nec ea tamen de vetustate ipsarum, sed de auctore; quem quidam Apostolum Johannem, nonnulli Johannem alium Presbyterum, Christi itidem discipulum esse volunt, Johannis Apostoli æqualem. Johanni quidem Christi discipulo secundam adscribit Irenæus, & testimonium ex ea recitat. Observatione vero dignum est ῥητὸν alterum, indidem alibi ab eo depromtum, quod tamen è Prima Epistola petere se ait. En tibi ipsius verba: *Quos & Dominus nobis cavere prædixit: & discipulus ejus Johannes in prædicta Epistola fugere eos præcepit dicens: Multi seductores exierunt in hunc mundum. Qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, hic est seductor & Antichristus.* Quam prædictam appellat Johannis Epistolam, ea est Prima proxime ab eo laudata, cum verba tamen quæ affert jaceant in Secunda. Sane videtur sanctum virum fefellisse locus huic consimilis, qui in Prima extat: *Multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis Spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Clemens Alexandrinus Johannis majorem Epistolam, hoc est Primam citat. Ex quo efficitur Johannis ejusdem esse reliquas duas, vel alterutram certe, Apostoli nimirum, quem Primæ auctorem esse demonstravimus. Nam si unica Johannis Apostoli haberetur Epistola, cur majorem eam appellaret, qua minorem, nullam auctor idem dedisset? Has postremas duas cum reliquis Catholicis in censum sacrorum Librorum conjecit idem Clemens in libris ὑποτυπώσεων, ut auctor est Eusebius. Tertullianus testimonia ex Secunda, tanquam Canonica, depromit. A multis quidem dubitari ait Origenes, an genuinæ sint Secunda, & Tertia, hoc est an Johannis Apostoli; se tamen id concedere. Dionysius Alexandrinus, ubi de Johannis Apocalypsi disserit, ut eam Johannis alterius ab Evangelista esse probet, à Secunda, & Tertia Johannis Epistolis discrepare ostendit. Sexcentos tulerunt anni sequentes, qui eas Johanni Apostolo absque hæsitatione tribuerunt. Meminerimus præterea eum nos genuinum appellare librum, qui ab eo auctore scriptus est, à quo dicitur esse scriptus; & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur: has autem Johannis Epistolas, cujuscunque sint auctoris, sive Johannis Apostoli, sive alterius Johannis Presbyteri, eo tempore scriptas esse constat, quo feruntur esse scriptæ, cum uterque hic Johannes Christi fuerit discipulus; ab eo autem auctore sunt scriptæ, à quo dicuntur esse scriptæ, Johannis enim Presbyteri præ se ferunt nomen, nec quisquam ab eo scriptas esse negat: is autem, sive sit Apostolus Johannes, sive Johannes alter, certe Johannes Presbyter est, quicunque tandem ille est. Qui etiamsi incertus esset adhuc & dubius, ita ut olim fuit, (quem tamen Johannem Apostolum esse cum Ecclesia Catholica certum habeo) nihilominus staret nostra sententia; nam cum ab incerto auctore scriptæ essent, & ejusdem auctoris incerti nomen præ se ferrent, fatendum certe esset scriptas fuisse ab eo auctore, à quo vulgo dicerentur esse scriptæ. Atque eadem valere debet ratio ad propugnandam Apocalypseos, Epistolæ ad Ebræos, Secundæ Petri, aliarumque Jacobi & Judæ duarum fidem. Denique, ut Christianis excuterentur duæ illæ Johannis Epistolæ, tam breves illæ sunt & exiguæ, ut sua nihilominus Christianæ Religioni, absque illarum ope, constare possit auctoritas.

Secundæ, ac Tertiæ. Iren. lib. 1. cap. 12. Iren. libr. 3. cap. 18. 1. Joh. 4. 1. & seq. Clem. Alex. Strom. 2. Euseb. Hist. libr. 6, cap. 14. Tertull. de carne Christi, cap. 24. Dionys. Alex. libr. 2. de promissionib.

& Apocalypſeos:

Epiphan. in Alog.

IX. Veniat nunc ad examen Apocalypſis, de cujus ætate ambigit nemo, ut quæ vel Johanni Apoſtolo adſcribatur, uti fit ab Eccleſia Catholica; vel Johanni, qui Marcus cognominatus eſt, & Paulo ſocium ſe dedit; vel Johanni Preſbytero; vel (quæ fuit Alogorum væſania ab Epiphanio confutata) Cerintho Hæreſiarchæ, quemadmodum referunt Cajus in diſputatione adverſus Proclum Cataphrygarum patronum, & Dionyſius Alexandrinus libro ſecundo De promiſſionibus. Hos enim omnes eadem ætas vidit. De auctore ſolum controverſia eſt. Hunc eſſe Johannem Apoſtolum affirmate tradit Juſtinus, his temporibus non multo inferior, quibus in literas relata eſt Apocalypſis. Affirmat hoc ipſum Irenæus, qui & recens fuiſſe ſua ætate hoc opus teſtatur; & ſua pene memoria, ſub finem nempe imperii Domitiani, viſa eſſe Johanni, quæ in Apocalypſi memorantur. Addit Hieronymus eam interpretatos eſſe Juſtinum, & Irenæum; quorum neutrum apud Euſebium reperias, ex quo opus De ſcriptoribus Eccleſiaſticis, in quo hæc habentur, Hieronymus conſarcinavit: nam ubi Euſebius recenſet opera Juſtini, ait Johanni Apoſtolo Apocalypſim manifeſte tribuere Juſtinum in libris adverſus Tryphonem; interpretatum fuiſſe non ait. Niſi forte pro eo quod extat in Euſebio: *μέμνηται δὲ καὶ τῆς ἰωάννου ἀποκαλύψεως, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου αὐτὴν εἶναι λέγων· Meminit & Apocalypſeos Iohannis, Apoſtolo eam manifeſte adſcribens*; legerit Hieronymus: *ἑρμηνευτὴς δὲ καὶ τῆς ἰωάννου ἀποκαλύψεως.* In ejuſdem vero Chronico, ad annum decimum quartum Domitiani hæc legas: *δωμετιανὸς κατὰ νέρωνα δεύτερος χριστιανοὺς ἐδίωξεν· ἐπὶ αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ἰωάννης εἰς πάτμον ἐξορίζεται, ἔνθα τὴν ἀποκάλυψιν ἑώρακεν, ὡς δηλοῖ εἰρηναῖος· Domitianus alter à Nerone Chriſtianos perſecutus eſt. Sub eo Iohannes Apoſtolus in Patmon relegatur, ubi Apocalypſim vidit, quemadmodum declarat Irenæus.* Ubi legiſſe videtur Hieronymus: *ἣν δηλοῖ εἰρηναῖος·* Vertit enim: *quam Irenæus interpretatur.* Sed hæc obiter. De Apocalypſeos conditore idem ac Juſtino, & Irenæo, perſuaſum fuit Tertulliano, Clementi Alexandrino, Apollonio adverſus Cataphrygas, Origeni, & pluribus demum, ac omnibus propemodum aliis.

Juſtin. Dialog. cum Tryphon. Iren. libr. 4. cap. 37. & 50. & lib. 5. cap. 30. & apud Euſeb. Hiſt. libr. 5. cap. 8. Euſeb. Hiſt. libr. 4. cap. 28. Tertull. adv. Marc. libr. 3. cap. 14. & libr. 4. cap. 5. Clemens Alex. apud Euſeb. Hiſt. libr. 3. c. 23. Apollon. apud Euſeb. Hiſt. libr. 5. cap. 18. Origen. in Matth. & in Joh. & apud Euſeb. Hiſt. lib. 6. cap. 25.

tum Epiſtolarum Pauli,

2. Petr. 3. 15. 16.

X. Pauli Epiſtolæ jam inde ab ipſis Eccleſiæ primordiis inter Chriſtianos ſummo conſenſu receptæ ſunt. Eas quidem repudiabat Ebion ille Hæreticus, Apoſtolorum ætate conjunctus, & deinde Severus Encratitarum hæreſeos aſſertor, ac poſtmodum Elceſaitæ, ab Elxæo orti, quem vixiſſe Trajani temporibus docet Epiphanius. Sed & ipſi ab Eccleſia Dei repudiati ſunt. Hinc tamen Epiſtolarum ætatem colligas. Honorificam præterea earum mentionem facit Petrus in poſteriore Epiſtola. Clemens ille, qui cum Petro & Paulo ſe converſatum fuiſſe non obſcure indicat, in priore ſua ad Corinthios Epiſtola, ex Pauli Epiſtolis depromtas locutiones uſurpat. Priorem ad Corinthios, & illas quæ ad Galatas & Philippenſes ſcriptæ ſunt, in teſtimonium adducit Polycarpus Johannis Apoſtoli auditor; & nonnulla ex illis, aliiſve Athenagoras. Ex eadem ad Philippenſes arceſſit quippiam Barnabas in Epiſtola Catholica. Probabat omnes Tatianus, Athenagora non multo recentior, exceptis iis quæ ſunt ad Timotheum. Tuebantur eamdem opinionem Encratitæ à Tatiano ſubornati. Et Marcion deinde, ac Baſilides, in alias temere graſſati ſunt. Tangit illos obiter Clemens Alexandrinus, qui & Pauli auctoritate diſputationes ſuas ſæpenumero prætexit; quod & luculentius deinde à Tertulliano, aliiſque recentioribus factum eſt.

Clem. Alex. Strom. 2.

ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos.

Tertullian. de pudicit. cap. 20. Hieron. De ſcript. Eccl. in Paulo.

XI. De una ad Ebræos Epiſtola non levis habita eſt inter Veteres diſceptatio, cum Paulo eam abjudicarent nonnulli; Lucæ vero tribuerent alii, alii Barnabæ, quidam Clementi. Eos quippe non moror, qui Tertulliano affinxerunt; ſi quorum tamen adeo inſignis eſſe potuit oſcitantia & ſupinitas, cum Tertullianus ipſe meminerit Epiſtolæ hujus, eamque Barnabæ vindicaverit; cumque eam reſpuerint Tertulliano vetuſtiores Tatianus, Marcion, & Cajus in Dialogo adverſus Proclum. Ex eorum igitur ætate, quorum eſſe fertur, non minus antiquam eam eſſe deprehendas, ac vulgo creditur. Pauli quippe coætanei fuerunt Lucas, Barnabas, & Clemens. Longe vero certiorem temporis, quo ſcripta eſt, notam reperire licet in ipſis Epiſtolæ verbis, ex capite ſecundo, quibus ſalutaria documenta à Chriſto primum tradita, ſe demum ab iis qui audierunt accepiſſe ait. Ipſe certe Clemens multas inde in Epiſtolam ſuam ad Corinthios transfert ſententias, eaſque αὐτολεξεὶ, ut illam ex Ebræo in Græcam linguam convertiſſe ipſum non immerito exiſtimari poſſe cenſuerit Euſebius. Contra vero Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, eumdem orationis colorem in Actis Apoſtolorum, atque in hac Epiſtola reperiri affirmat; quippe illorum auctorem eſſe Lucam, hujus ſcriptorem. Unde agnoſcas germanum Epiſtolæ hujus ſcriptorem à Clemente Alexandrino, & Euſebio creditum eſſe Paulum. Quod ſi tantorum virorum judiciis judicium quoque meum interponere liceat, Græce primum ſcriptam eſſe non abſurdis argumentis exiſtimaverim. Sed res eſt alterius diſquiſitionis: nunc quod agimus. Origenes re in utramque partem diſcuſſa, non temere eam à majoribus Paulo

Ebr. 2. 3.

Euſeb. Hiſt. libr. 3. cap. 38.

Origen. lib. 5. in Johan.

adſcriptam fuiſſe ait; & quæcunque Eccleſia eam ut Pauli opus ſuſpexerit, laudandam cenſet; quippe ſententias ſibi Pauli ipſius videri, dictionem & compoſitionem eſſe alterius, qui Apoſtoli dictata exceperit, & in literas retulerit. Hieronymus in Epiſtola ad Dardanum ſcribit non ab Eccleſiis ſolum Orientis, ſed ab omnibus retro Eccleſiis, ut germanum Pauli fœtum fuiſſe admiſſam; quæ quamvis à Latinis in Canonem ſua ætate nondum relata eſſet, ſe tamen veterum Scriptorum auctoritatem ſequi, neglecta temporis ſui conſuetudine. In Epiſtola quoque ad Evagrium, recipi eam ait ab omnibus Græcis, & à nonnullis Latinorum. Propterea vero ab his in Eccleſia legi ſolitam non fuiſſe tradit Philaſtrius, quod ab Hæreticis depravata, & additamentis quibuſdam fuiſſet inquinata. Utut eſt, ſatis apparet vetuſtas Epiſtolæ, eo tempore neutiquam inferior, quo ſcripta eſſe fertur: & quamvis incerti eam auctoris eſſe concederemus, vel Pauli nimirum, vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis; cum incertum quoque olim fuiſſe oſtenderimus, à quo illorum eſſet profecta, ſequitur ejus eſſe auctoris cui vulgo adſcribitur, incerti nimirum, ſed unius tamen ex illis quatuor; ac proinde genuinam eſſe, juxta primam Definitionem. Nos tamen eam, quæ Paulo Apoſtolo Epiſtolam hanc adſcribit, amplectimur ſententiam; non ſolum quod plurium ſeſe ac graviorum ſcriptorum auctoritate tueatur, ſed etiam quod Eccleſiæ Catholicæ decreto fuerit roborata.

Philaſtr. Hær. 88.

XII. Sequitur Epiſtola Jacobi. Hæc in eorum Scripturæ ſacræ librorum cenſum conjicitur ab Euſebio, qui dubiæ erant auctoritatis, & admittebantur à nonnullis, ab aliis repudiabantur; nec multos ex Antiquis ejus meminiſſe ait. Saltem igitur aliqui ex Antiquis meminerunt. Inter Epiſtolas Canonicas recenſuiſſe illam Clementem Alexandrinum in libris ὑποτυπώσεων, teſtis eſt idem Euſebius. Ejus verba uſurpat non ſemel Tertullianus. Ipſius quoque patrocinium ſibi Cyprianus aſciſcit. Aſciſcit & Origenes Euſebio antiquior; idemque Novi Teſtamenti Scriptores enumerans, Jacobum haudquaquam prætermittit, uti nec Athanaſius in Synopſi, nec Gregorius Nazianzenus in Carmine de libris Canonicis. Eamdem Epiſtolam, licet initio controverſam, procedente tempore auctoritatem obtinuiſſe Hieronymus aſſeverat. Cum ergo longe vetuſtiorem hanc eſſe appareat Clemente Alexandrino, & Tertulliano; incidit profecto ejus ætas in Apoſtolorum tempora. Cum vero citra ullam hæſitationem Jacobo hanc tribuat Origenes, jamdiu inoleviſſe opinionem iſtam neceſſe eſt. Atque id quidem ſufficit ad ſanciendam fidem Epiſtolæ hujus, de qua non præcipua nobis eſt cum Chriſti adverſariis velitatio.

deinde Epiſtolæ Jacobi,
Euſeb. l. 2. Hiſt. cap. 23. libr. 3. cap. 25. & lib. 6. cap. 14. Tertull. adv. Jud. c. 2. & libr. de orat. cap. 8.
Cypr. adv. Novat.
Origen. Hom. 13. in Gen. & Hom. 7. in Joſ.
Hieron. de ſcript. Eccl. in Jacobo.

XIII. Huic ſuccedunt ambæ Petri Epiſtolæ, quarum prior eſt extra controverſiam inter Chriſtianos: ταύτῃ οἱ πάλαι πρεσβύτεροι, ὡς ἀναμφιλέκτῳ, ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν κατακέχρηνται συγγράμμασι· *Hac priſci Presbyteri, ut auctoritatis neutiquam controverſæ, in ſuis ſcriptionibus uſi ſunt:* inquit Euſebius. Scribit idem alibi teſtimonia ex ea petiviſſe Polycarpum, ab Apoſtolis ipſis Chriſtiana doctrina imbutum, multiſque qui Chriſtum Dominum viderant familiariter uſum, & Papiam Johannis diſcipulum, atque iis ætate proximum Irenæum, & alios veteres Chriſtiani dogmatis aſſertores. Factum idem ſæpe videmus ab Origene, qui & Petrum ipſius auctorem eſſe non ſemel prædicat. Major ineſt Secundæ concertatio, quam inter dubias collocari ab aliquibus, & Petro abjudicari ſcribunt Origenes, Euſebius, & Hieronymus, propter ſtili cum priore diſcrepantiam. At aliter ſe de ipſa ſentire declarant iidem, & Petro indubitanter adſcribunt. Et merito quidem, quippe cum in monte ſancto ſe Chriſto adfuiſſe dicat Auctor, & Paulum chariſſimum ſuum fratrem appellet, ſeque jam priorem Epiſtolam ſcripſiſſe ſignificet. Hanc itaque in ſacrorum Librorum ſerie inter Catholicas Epiſtolas poſuit Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, & Athanaſii poſtmodum Synopſi, & Gregorii Carmini, in quo ſacri percenſentur Libri, inſeri merita eſt.

& ambarum Petri,
Euſeb. Hiſt. libr 3. cap. 3. & 39. libr. 4. cap. 14. libr. 5. cap. 8.
Origen. Tom. 5. in Joh. & Hom. 13. in Gen. & Hom. 7. in Joſ.
Euſeb. Hiſt. l. 3. cap. 25. Hieron. de ſcript. Eccl. in Petro.
2. Petr. 1. 17, 18.
2. Petr. 4. 15.
2. Petr. 3. 1.

XIV. Idem atque illa perſequitur argumentum Epiſtola Judæ, & utraque inſectari videtur Simonem, & Nicolaum Hæreticos, ipſorumque diſcipulos, Apoſtolorum coætaneos. Itaque altera alteri præſtat opem, & fidem facit. Venit quoque in contentionem illa Judæ, ut teſtificantur Origenes, Euſebius, & Hieronymus, qui eam tamen auctoritatem demum conſecutam fuiſſe ait, & inter ſacras Scripturas numeratam. Idem affirmat Origenes compluribus locis, ejuſque verbis ſe defendunt Tertullianus, & Cyprianus; eamdemque Canonicorum librorum Catalogo intexuerunt Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, Athanaſius in Synopſi, Gregorius Nazianzenus, aliique porro omnes. Præterea cum ex Veteribus non multos ejus meminiſſe ab Euſebio traditum ſit; hinc colligitur aliquos ſaltem ex Antiquis illis ejus meminiſſe. Sed hæc nimis; quoniam non ex harum, ut dixi, Epiſtolarum auctoritate præcipue pendet ea, quam ſuſcipimus, Chriſtianæ doctrinæ defenſio.

ac demum Epiſtolæ Judæ.
Origen. Hom. 13. in Gen. & in Joſ. & in Matt.
Euſeb. Hiſt. l. 2. cap. 23. & 24. & l. 3. c. 25.
Hier. de Script. in Judas.
Tert. De hab. mul. c. 3. Cypr. adv Nov.

XV. Quid quod ſcriptas ipſis Apoſtolorum manibus literas, in Apoſtolicis qui-

Probatur præterea γνη-

σιότης librorum Novi Testamenti ex vetustate Codicum quorumdam. Refelluntur argumenta adversariorum. Primum argumentum.

busdam Ecclesiis suo tempore recitari solitas fuisse testificatur Tertullianus in libro De præscriptionibus? Quippe manu sua plerasque scripsisse se Epistolas non uno loco prædicat Paulus. Quid quod exemplaria quædam Novi Testamenti, vel aliquarum ejus partium, hac ætate extant, tantæ vetustatis, ut proximo Apostolorum ævo scripta videri queant?

XVI. Atenim probasse non satis est genuinos esse libros Novi Testamenti: nam nec plures esse probandum præterea est. Multa quippe olim circumferebantur Evangelia: velut illa fuerunt secundum Ægyptios, secundum Ebræos, secundum duodecim Apostolos, secundum Petrum, secundum Paulum, secundum Matthiam, secundum Bartholomæum, secundum Thomam, secundum Andream, secundum Philippum, secundum Thaddæum, secundum Barnabam, secundum Nicodemum; & Syriacum Evangelium, & illa Basilidis, & Apellis, & Tatiani. Multa quoque Apostolorum nominibus inscripta legebantur Acta: velut illa Andreæ, & Philippi, & Thomæ, quæ censura sua notavit Gelasius Papa. Aliæ etiam Pauli usurpabantur Epistolæ, velut illa ad Laodicenses, & illæ ad Senecam: aliæ quoque Apocalypses; quales illæ Pauli, & Thomæ, & Stephani, & Petri: aliæque scriptiones apocryphæ complures, quarum nonnullæ jam inde à primævis Ecclesiæ temporibus ortæ Lucam perpulerunt, ut Evangelii sui veritatem falsis & tenebricosis lucubrationibus opponeret, quemadmodum ipso sacri operis initio profitetur. Jam tum enim præsagiebat futurum, id quod comprobavit eventus, ut ex his radicibus hæreseon fructus succrescerent. Verum quæ ratio genuinorum Evangeliorum asserit auctoritatem, petita ex suffragiis proxime & continuata serie sequentium ætatum, eadem apocryphorum auctoritatem elevat ac diluit; utpote quorum falsitatem deprehenderint & prodiderint succedentia tempora, nec constantem illis ac perpetuum consensum præbuerint. Hoc enim inter apocryphos istos fœtus, & eos interest qui ἀντιλεγόμενοι dicebantur, & intercessioni nonnullorum erant obnoxii, velut Epistola ad Ebræos, aut Apocalypsis, quod his robur & auctoritatem addiderit posterior ætas, illis detraxerit. Tanta præterea inerat illis doctrinæ, sententiarum, ac verborum à genuinis discrepantia, quemadmodum ab Eusebio proditum est; ut si horum satis comprobata à nobis est γνησιότης, uti certe est, conficta illa esse & supposita omnino necesse sit. Hoc argumento Pauli & Theclæ περιόδων vanitatem arguit Hieronymus, quod iis continerentur narrationes quædam, quarum nulla exstaret in Actis Apostolorum mentio.

Gelas. Decr. part. 1. dist. 15.

Euseb. Hist. libr. 3. cap. 25.

Hier. De script. Eccl. in Lucas.

Secundum argumentum. Clem. Epist. 2.

XVII. Objici quoque possunt testimonia nonnulla, non ex Veteri solum, sed ex Novo etiam Testamento à Patribus depromta, quæ nusquam in iis reperias: quale illud est apud Patres Christo tributum: δόκιμοι τραπεζῖται γίνεσθε. & qualia multa proferre possemus, quorum in sacris Libris neque vestigium apparet, neque vola. Item alia quædam aliter à Patribus relata, ac in Evangeliis scripta leguntur: quale illud est à Clemente Papa usurpatum: εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν: quæ alio modo apud Lucam concepta sunt. Quod si hæc luxata dicamus, vel ex Evangeliis extrita, quænam Evangeliis demum constabit fides, librariorum vel Criticorum temeritatem passis, itidem ut aliis vulgaribus scriptis contingit? si ex apocryphis Evangeliis petita; parem apocryphis tributam à Patribus illis fidem fatendum erit, quæ Canonicis tributa est.

Origen. Hom. 8. in Matth. Ambros. in Rom. 5. Hieron. in Gal. 5. & Præf. in Pent. & Præf. in 4. Evang.

Certe si quis nonnulla è sacris Voluminibus, ipsisque adeo Evangeliis excidisse neget, palam eum revincet discrepantia codicum, & collectiones variantium lectionum jampridem inolitarum, quemadmodum ipsi fatebantur Origenes, Ambrosius, & Hieronymus. Quæ sane lectionum varietas nulla esset, si par usquequaque fuisset vocularum omnium coagmentatio, & contextus integritas. Cæterum vel ex iis collectionibus satis apparet quam leves eæ sint discrepantiæ, quamque exigua & nullius ad sanciendam Christi fidem momenti, quæcunque diuturnitate temporis erasa sunt. Nam si aliqua in Libris sacris olim habita essent propugnandis Christianæ fidei dogmatis utilia, ea procul dubio libris suis inseruissent vetusti Ecclesiæ Patres, à quibus reliqua caussæ suæ opportuna tam studiose collecta sunt, antequam vitium ullum passos esse Codices sanctos vel dici, vel credi possit. Nullum autem ejusmodi testimonium in Patrum scriptis reperire licet, quod non alii quoque magno usurpent consensu, & Codices sacri præ se ferant. Atque ea sane Patrum, tum vetustiorum, tum recentiorum in repetendis Novi Testamenti verbis consensio, validissimum est & certissimum probandæ illius integritati & sinceritati argumentum, & ab Augustino usurpatum. Quas autem sententias indidem Patres alio verborum ordine depromunt ac conceptæ sunt, minime vero id probat luxatas eas esse ac distortas in Libris sacris, sed à Patribus orationi suæ accommodatas. Tritior quippe hæc est apud illos testimoniorum è Scriptura sancta depromendorum ratio, cum usurpantur ipsæ

Augustin. De utilitate credendi, cap. 3.

duntaxat sententiæ, negliguntur verba, quam cum utraque αὐτολεξεὶ recitantur. Sic ipsi Novi Testamenti Scriptores è Veteri testimonia proferre solent.

XVIII. Denique ad id quod objici potest, plerosque Novi Testamenti libros fuisse ab Hæreticis aliquibus repudiatos, ideoque non constantem fuisse omnium in admittendis iis consensum, ac proinde genuinos haberi non posse; expedita est ac proclivis responsio, hoc ipso in approbandis iis Ecclesiæ consensum apparere, quod quicunque illorum labefactare tentarunt fidem, ab Ecclesia exterminati sunt. Nempe quem quisque Novi Testamenti librum væsaniæ suæ putabat adversari, hunc scilicet calculo suo damnabat. Hinc Manichæi quasdam Novi Testamenti partes caussæ suæ opportunas recipiebant, reliqua aspernabantur, quorum audaciam hac ætate imitati sunt Anabaptistæ. Hinc Evangelium secundum Ebræos probabant Ebionitæ, reliqua parvipendebant. Hinc selecta quædam excipiebant ex Lucæ Evangelio Marcionistæ, aliique ipsorum gregales; Cerinthus vero, & Carpocrates totum penitus repudiabant. Nempe sic unusquisque caussæ suæ serviebat. Evangelium Johannis spreverunt Alogi, quod Dei λόγον, quem prædicaverat Johannes, non agnoscerent. Similes ob caussas Acta Apostolorum non admittebant Severiani; Pauli quoque Epistolas abjiciebant iidem, & Elcesaitæ. Unus utrisque error, sed variis partibus illudebat. Media incedit Christi Ecclesia, & quem ab initio tramitem tenuit, huic constanter insistere perseverat. Patet ergo luculenter ex superioribus genuinos esse libros Novi Testamenti. Quod erat probandum. *Tertium argumentum.*

PROPOSITIO SECUNDA.

Coætanei sunt libri Novi Testamenti.

I. Ex superioris Propositionis veritate pendet hujus probatio. Nam cum genuinos esse libros Novi Testamenti demonstraverimus, sequitur scriptos esse eo circiter tempore quo feruntur esse scripti, juxta primam Definitionem. Atqui feruntur esse scripti iis circiter temporibus, quibus res in iis scriptæ contigerunt, nempe non longe post obitum Christi, in ipsis Ecclesiæ primordiis, cum jam cælesti gratia roborati Apostoli, novæ Legis mysteria Judæis primum, deinde orbi universo promulgarent. Coætanei sunt autem libri, qui iis circiter temporibus sunt scripti, quibus res in iis scriptæ contigerunt, uti Definitione secunda tradidimus: unde sequitur coætaneos esse libros Novi Testamenti. Quod erat probandum. *Probatur secunda Propositio.*

PROPOSITIO TERTIA.

Historiæ in Novo Testamento scriptæ, veraces sunt.

I. *Probatur ex consensu Scriptorum Novi Testamenti, & suffragiis exterorum, veraces esse historias,* II. *de Johanne Baptista, Jacobo fratre Jesu, Jesu ipso, & aliis in Novo Testamento commemoratis;* III. *iterum de Jesu;* IV. *tum de ejus patria & parentibus;* V. *de nova stella Magis visa, & de infantibus ab Herode occisis;* VI. *de virtutibus Jesu,* VII. *ejusque morte;* VIII. *de Solis defectione, & terræ motu, quæ moriente Jesu contigerunt.* IX. *Refelluntur nonnulli, qui hanc Eclipsim, & hunc terræ motum esse negant ea, quæ à Phlegonte notata sunt.* X. *De morte Jacobi fratris Domini.* XI. *Expenditur memorabile Josephi testimonium de Christo Jesu, & defenditur.* XII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* XIII. *Secundum argumentum.* XIV. *Tertium argumentum.* XV. *Quartum argumentum.* XVI. *Quintum argumentum.* XVII. *Sextum argumentum.* XVIII. *Seorsum refellitur Tanaquilli Fabri dissertatio super hoc Josephi testimonio de Christo Jesu.* XIX. *De editis à Discipulis*

Christi prodigiis. XX. *De virtutibus Christianorum.* XXI. *De Christianæ Religionis incrementis, & Christianorum martyriis.* XXII. *Christo Jesu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus.* XXIII. *Defenditur adversus Casaubonum Lampridii testimonium de Templis Jesu Christo ab Hadriano exstructis.* Πόρισμα. I. *Jesus est Messias.*

Probatur ex consensu Scriptorum Novi Testamenti; & suffragiis exterorum, veraces esse historias,

I. VErax ea est historia, quemadmodum sciscit Axioma secundum, quæ res gestas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis, qua res gestæ sunt. Scriptæ autem in Novo Testamento historiæ sunt ejusmodi. Facilis est assumtionis hujus probatio. Cum enim coætaneos esse constet Novi Testamenti scriptores, & singulæ illius historiæ, paucis quibusdam exceptis, non ab uno aliquo ex illis, sed ab omnibus uno consensu traditæ sint; puta quæ Matthæus de Christi Jesu morte scripsit, à Marco eadem, & à Luca, & à Johanne, & à Paulo scripta sint, qui Matthæo coætanei fuerunt; plane fatendum est scriptas in Novo Testamento historias, ita narrare res gestas, uti narrantur in multis libris coætaneis. Verum ad pleniorem Propositionis hujus assertionem, Ethnicorum etiam, qui ætatis hujus proximi fuerunt, aliorumque qui dissenserunt à Christianis, testimonio pugnabimus. Minime vero ad id necesse est singula Jesu, Apostolorumve Acta repetere, vel alio etiam pertinentes Novi Testamenti historias persequi, quod ab Eusebio factum est: nos illustriora tantum Christi, Christianorumve gesta ac casus hac tractatione complectemur, ut pote quorum præcipue controversa est fides, & ex quorum confirmatione reliquorum probatio consequitur.

de Johanne Baptista, Jacobo fratre Jesu, Jesu ipso, & aliis in Novo Testamento commemoratis;

II. Ac primum Johannem cognomento Baptistam Judæos ad virtutem & pietatem adhortationibus excitasse, aquæ lavacrum dimittendis peccatis adhibuisse, multos ad se allexisse, & ab Herode demum cæsum fuisse, testis est Josephus uterque, Matthiades, & Gorionides. Meminit ille quoque Jacobi fratris Christi Jesu, Christique adeo ipsius, ut mox demonstrabo fusius; meminit Quirinii, Pontii Pilati, Festi, & Felicis; meminit Caiphæ; meminit Johannis, & Alexandri, quorum nomina capiti Actorum quarto Lucas inseruit; meminit Herodis, Herodiadis, & Agrippæ, in iisque commemorandis Novo Testamento consentit.

iterum de Jesu, Joseph. Antiq. lib. 20. cap. 8. Sueton. in Claud. cap. 25.

III. Iisdem temporibus vixisse in Judæa virum quemdam, nomine Jesum, nemo, opinor, tam obductæ frontis est qui infitiari ausit, neque tot retro sæculis extitit quisquam qui negaret. Si quis fecerit tamen, os ei occludet Josephus; tum Ethnici insignes, Suetonius, Tacitus, Plinius Junior, Porphyrius, Phlegon Trallianus, Celsus, Numenius, Lucianus; item Trajanus, Antoninus Pius, & Marcus Philosophus, aliique sexcenti.

tum de ejus patria, & parentibus; Cels. apud Origen. contr. Cels. libr. 1.

IV. Viculo terræ Judææ ortum fuisse Jesum, paupercula puella, fabri materiarii uxore, victum opera sua quæritante natum, in Ægyptum profugisse agnoscit Celsus Christiani nominis hostis infensissimus. Bethlehemi natum probant Tabulæ Censuales Romanorum, ad quas provocabat Justinus in Apologia secunda, & Tertullianus sæpe adversus Marcionem, & Chrysostomus. Professio illa, quam in Augusti censu ediderunt Josephus, & Maria Jesu mater, ac Jesus ipse infans, in tabulas diligenter relata est, tabulæ ipsæ in archivis asservatæ sunt, neque earum fidem tam confidenter appellassent vetusti illi Christianæ doctrinæ defensores, nisi perspectam eam probe & exploratam habuissent. Quo validissimum sane veritatis argumentum continetur. Præterea spelunca, in qua Jesum filium peperit Maria, ab ipsis Christianæ Religionis adversariis sequenti ævo Bethlehemi ostendebatur, & in ea fuisse Jesu Christianorum doctoris ac magistri cunabula prædicabant. Testis Origenes in libris contra Celsum: testis & Eusebius, qui sua ætate idem fieri solitum narrat ab incolis loci, fama ipsis à majoribus tradita. Itaque locum hunc templo Helena mater, donariis Constantinus filius decorarunt. Atque hinc etiam ad sedem in eo figendam, ejusque sanctitatem per Epistolas celebrandam invitatus est Hieronymus. Nec illic Jesum in lucem editum negant Judæi: imo id ultro agnoscit R. David Ganz in Germine Davidis.

Euseb. Dem. libr. 7. cap. 2.

de nova stella Magis visa, & de infantibus ab Herode occisis; Macrob. Saturn. lib. 2. c. 4.

V. Novum sidus post Christum natum apparuisse, ad eumque Magos venisse, non diffitetur Julianus, sed ad caussas naturales stellæ ortum accommodare studet. Atrocem Herodis adversus infantes, suumque adeo filium sævitiam memorabili dicto Augustus prosecutus est, *Præstare Herodis porcum esse, quam filium.* Auctor Macrobius in Saturnalibus, cujus verba suo loco accuratius expendemus.

de virtutibus Jesu,

VI. Prophetam fuisse Jesum, futuraque ab eo cognita & prædicta tradidit in Chronicis Phlegon, Hadriani Imperatoris libertus. Edita ab ipso prodigia confessi sunt infi-

Ebræi proceres, Thalmudici conditores operis, nec teterrimi Christi adversarii infitiati sunt, Celsus, & Julianus; quorum ille, cum rem negare non posset, falsam rei caussam commentus est, incantamenta scilicet & præstigias; hic rem non negat, sed verbis elevare studet. Profligatam à Jesu, & coërcitam vim Dæmonum queritur Porphyrius; ubi non mirum esse ait peste urbes vastari, unde Æsculapius, aliique Dii excesserint; quippe post admissum Jesu cultum nihil Deos hominibus vulgo prodesse.

Talm. Part. 4. libr. 6. Abodat Elilim. cap. 1. *Cels. apud Orig. contr. Cels. libr. 2.* *Julian. apud Cyrill. libr. 6. contr. Julian.*

ejusq; morte;

VII. Mortem vero Christi quod attinet, tot eam monumentis, tam claris & insignibus consignatam reperies; nihil ut certius & manifestius memoria vetus tradiderit. Commemorabilis in eam rem Taciti testificatio, qua cum à Nerone Christianos exquisitis affectos suppliciis dixisset, hæc addit: *Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat.* Hinc Christus, ἀνεσκολοπισμένος, à Græcis appellatur: à Judæis vero usitato nomine, תלוי, *Suspensus*; & Christiani, עובדי תלוי, *Cultores Suspensi.* Et in Thalmudico libro Sanhedrin legitur: בערב פסח תלאוהו לישו, *In vespera Paschatis suspenderunt Jesum.*

Tacit. Ann. libr. 15.

VIII. Mirabilis illa Solis defectio, & ingens terræ motus, quæ moriente Christo contigerunt, itidem narrantur à Phlegonte illo supra laudato, libro Olympicorum Chronicorum decimo tertio: τῷ δ' ἔτει τῆς σβ' ὀλυμπιάδος ἐγένετο ἔκλειψις ἡλίου, μεγίστη τῶν ἐγνωρισμένων πρότερον, καὶ νὺξ ὥρᾳ ς' τῆς ἡμέρας ἐγένετο, ὥστε καὶ ἀστέρας ἐν οὐρανῷ φανῆναι· σεισμός τε μέγας κατὰ Βιθυνίαν γενόμενος τὰ πολλὰ Νικαίας κατεστρέψατο. Quæ sic vertit Hieronymus: *Quarto autem anno* CCII *Olympiadis* (is est scilicet Tiberii decimus octavus, qui annus Christo emortualis fuit) *magna & excellens inter omnes quæ ante eam acciderant, defectio Solis facta. Dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cælo visæ sint, terræque motus in Bithynia Nicææ urbis multas ædes subverterit.* Atque hæc ipsa in aliis Ethnicorum commentariis reperiri testatur in Chronicis Eusebius; testantur & alii. Quos inter præcipua est Thalli auctoritas, quem libro Historiarum suarum tertio eamdem Eclipsim memorasse prodidit insignis temporum metator Africanus. Eamdem autem notari & in Evangelistis, & in Phlegonte historiam tria ostendunt potissimum; quod in eumdem annum utraque incidat, annum nempe Tiberii decimum octavum; quod eadem diei hora contigerit utraque, sexta nimirum; & quod insignis terræ motus utriusque admirabilitatem vehementer auxerit. Merito itaque Christianorum caussam apud Ethnicos agens in Apologetico Tertullianus, miraculi hujus testes citat tabularia ipsorum & publica instrumenta; sive quæ à Rectoribus Provinciarum, sive quæ ex instituto Cæsaris conficiebantur, in quæ diurna referebantur Acta Populi & Senatus. *Eodem momento*, inquit, *dies medium orbem signante Sole subducta est; deliquium putaverunt qui id quoque super Christo prædicatum non scierunt, & tamen eum mundi casum relatum in Archivis vestris habetis.* Archiva eadem jam ante Nicomediæ coram Præside citaverat Lucianus Antiochenus martyr, cum diceret: *Consulite Annales vestros, invenietis Pilati temporibus, dum pateretur Christus, media die fugatum Solem, & interruptum diem.* Hoc Annalium nomine Acta publica sæpe notantur apud Historiæ Augustæ Scriptores. Accuratissima vero & attentissima observatione dignum est, quod habet nupera Sinensis Historia Hadriani Gresionii, adnotasse Sinas in rerum suarum monumentis, ad id tempus, in quod annum ætatis Christi tricesimum secundum nos Christiani conferimus, circa mensem Aprilem, solare deliquium præter ordinem naturæ & leges curriculis Astrorum præfixas contigisse: qua rei novitate Quamvutium Imperatorem vehementer fuisse commotum.

de Solis defectione, & terræ motu, quæ moriente Jesu contigerunt.

Tertull. Apolog. cap. 21.

IX. Factum itaque est imprudenter à Kepplero, viro alioqui candido, & Astronomicæ artis peritissimo, & contra ac Christianum hominem decuit, cum memoratam illam à Phlegonte Solis Eclipsim in annum secundum rejecit Olympiadis CCII, diem vero Novembris mensis vicesimum quartum. Nihilo magis ferri potest Gerardi Vossii, optimi itidem viri & eruditissimi ratio, cum aliam à Phlegonte notari vult Eclipsim, quam quæ in Evangeliis descripta est. Cujus opinionis has caussas affert. Phlegon, inquit, hanc Eclipsim pro naturali habuit. Unde id collegerit, non addit. At deceptum eum, perinde ut alios eximiæ eruditionis viros, verisimile est vocabulo Eclipsis, quod naturalem duntaxat sideris defectum significare rati sunt. Id quantum à vera ratione repulsum sit mox ostendero. Scripsit quidem Origenes non adnotasse Phlegontem plenilunio casum hunc contigisse. At neque interlunio factum id adnotavit. Quare rem in medio reliquit. At longe aliter verba Phlegontis interpretatus est Africanus: Φλέγων, inquit, ἱστορεῖ ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος ἐν πανσελήνῳ ἔκλειψιν ἡλίου γεγονέναι: *Narrat Phlegon imperante Tiberio Cæsare Solis Eclipsim plenilunio contigisse.* Hæc extant in Chronographia Georgii Syncelli. Philoponus quoque, libro secundo De mundi creatione, Phlegontis testimonium longe aliis conceptum verbis repræsentat ac Eusebius. τούτου τοῦ σκότους, inquit, μᾶλλον δὲ τῆς νυκτὸς ταύτης καὶ Φλέγων ἐν ταῖς ὀλυμπιάσιν ἐμνήσθη·

Refelluntur nonnulli qui hanc Eclipsim, & hunc terræ motum esse negant ea quæ à Phlegonte notata sunt.

Keppl. in Eclog. *Voss. Harm. Evang. libr. 1. cap. 10.* *Origen. in Matth.*

λέγει γὰρ ὅτι δευτέρῳ (lege τετάρτῳ, ut legit ipſe Philoponus pagina ſequente) ἔτει τῆς διακοσιοστῆς δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἐγένετο ἡλίου ἔκλειψις τῶν ἐγνωσμένων πρότερον. *Harum tenebrarum, vel hujus potius noctis meminit & Phlegon in Olympiadibus. Ait enim anno quarto ducenteſimæ ſecundæ Olympiadis, contigiſſe Eclipſim Solis, cujuſmodi nulla ante cognita eſt.* Quæ ne quis apud ipſum Philoponum mendoſa putet, ſubjicit: ὅτι δὲ τὴν ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ γενομένης τοῦ ἡλίου ἐκλείψεως, καὶ οὐχ ἑτέρας, ἐμνήσθη καὶ Φλέγων, πρῶτον μὲν, ἐκ τοῦ λέγειν μὴ ἐγνῶσθαι τὴν τοιαύτην ἔκλειψιν τοῖς πρότερον χρόνοις, ἐστὶ δῆλον. *Meminiſſe autem Phlegontem ejus Eclipſeos, quæ contigit cum Chriſtus Dominus de cruce penderet, & non alterius, liquet primum ex eo quod ait ſuperioribus temporibus cognitam non eſſe Eclipſim hujuſmodi.* Quæ ſi germana Phlegontis lectio eſt, Eclipſim quidem vocaverit Solis defectum hunc, ſed cui Eclipſi numquam ſimilis contigerit. Recte ſane; nam quocunque modo Sol deficiat, ἐκλείπειν dici poteſt, & omnis defectus, ſive ordinarius, ſive extraordinarius, eſt ἔκλειψις. Teſtem damus Herodotum, qui Solem ait ἐκλελοιπέναι, cum Xerxes trajecit in Græciam: ὁρμημένῳ δέ οἱ, ὁ ἥλιος ἐκλιπὼν τὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἕδρην ἀφανὴς ἦν, οὔτε ἐπινεφέων ἐόντων, αἰθρίης τε τὰ μάλιστα· ἀντὶ ἡμέρης τε νὺξ ἐγένετο. *Eo vero movente, Sol ſuam in cælo ſtationem deſerens apparere deſiit, cum nullæ tum nubes eſſent, verum aëre valde ſudo: & pro die nox facta eſt.* Atqui ordinaria Eclipſis hæc non fuit, ſed prodigialis & portentoſa, ut demonſtravit Petavius. De Carneade ſic diſſerit Heſychius Illuſtris: Καρνεάδου Λίβυος φιλοσόφου τελευτήσαντος, ἡ σελήνη ἐξέλιπε, καὶ ὁ ἥλιος ἄμαυρος ἐγένετο. *Carneade Libye Philoſopho mortuo, defecit Luna, & Sol obſcurus factus eſt.* Quæ verba Suidas deſcripſit. Vides Solem & Lunam ſimul defeciſſe; quo caſu incertum eſt: non uſitati haud dubie fuerunt hi defectus: & tamen Luna dicitur ἐκλελοιπέναι. Quare valde falluntur Scaliger, & Voſſius, qui Phlegontem ſignificaſſe volunt naturalem Eclipſim. Fallitur etiam Origenes, qui quod apud Lucam, pro eo quod vulgo legitur, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος· *Et tenebræ factæ ſunt in univerſam terram, uſque in horam nonam, & obſcuratus eſt Sol;* exemplaria nonnulla habuerint, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐννάτης, ἐκλείποντος ἡλίου. *Et tenebræ factæ ſunt in univerſam terram, uſque in horam nonam, deficiente Sole;* ſuppoſita hæc opinatur ab Hæreticis, ad depravationem ſententiæ, ut reprehenſionibus obnoxia eſſent Evangelia. Utcunque enim ſcripſerit Lucas, eadem exurget ſententia, ab omni reprehenſione tuta. Fallitur & ipſe Africanus, qui Thallum reprehendit, quod hunc defectum Eclipſim appellaverit. Mala autem fide Phlegontem citat Bodinus in peſtilenti Dialogo, cui titulum fecit, De abditis rerum ſublimium arcanis, in quo Judaicum omne ſuum virus evomuit. Fingit enim Phlegontem Eclipſim hanc in annum quartum Olympiadis CCX contuliſſe, verſante Sole in Piſcibus; cum anno quarto Olympiadis CCII adſcripſerit Phlegon, de loco Solis ſiluerit. Falli denique videtur Tertullianus, cum ait loco proxime indicato: *Deliquium putaverunt, qui id quoque ſuper Chriſto prædicatum non ſcierunt*: deliquium enim vere fuit; at inſolitum, & præter naturam. Sed redeamus ad Voſſium: Terræ motum, inquit, in Bithynia fuiſſe narrat Phlegon, at ſilet de terræ motu in Palæſtina: nempe ſingulas regiones motu hoc concuſſas percenſere non inſtituerat; ſed eam notare ſatis habuit, quam vehementer afflictam, ac præ multis perculſam eſſe ſciverat. Si tam miraculoſa, inquit, Eclipſis variis terris fuiſſet conſpecta, non ſolus Phlegon ejus meminiſſet. Vero, & meminit quidem Thallus; meminerunt & Sinenſes: & ut meminiſſet præter Phlegontem nemo, parum infitiali argumento tribuimus. Eadem quoque ratione uſus jam ante fuerat Origenes, cum probare vellet Judæam ſolam has tenebras ſenſiſſe; cujus rationis infirmitas convicta eſt. Poteramus & Dionyſii Areopagitæ teſtimonio pugnare, qui in Epiſtola ad Polycarpum, rem à ſe, & ab Apollophane Sophiſta, Heliopoli Ægypti obſervatam narrat: verum quoniam has Dionyſii Epiſtolas, aliaſque ejuſdem ſcriptiones in controverſiam vocari video, neque ſane immerito, ſi quid judicio valeo, hæc prætermittimus.

Herod. lib. 7.

Petav. De doctr. temp. libr. 10. cap. 24.

Scalig. in Euſeb. Chron. Origen. in Matth. Luc. 23. 44. 45.

De morte Jacobi fratris Domini.

Gal. 1. 19. Euſeb. Hiſt. libr. 2. cap. 23. Origen. libr. 1. & 2. contr. Celſ. & in Matth. 13. Euſeb. lib. 2. Hiſt. cap. 23. Joſeph. Antiq. libr. 20. cap. 8.

X. Jacobi interitum, ejus qui fuit frater Chriſti, (ἀδελφόθεον Græci appellant) quemque ſibi viſum fuiſſe tradidit Paulus, in literas retulit Hegeſippus, ſcriptor Apoſtolorum temporibus proximus, in quinto libro Commentariorum, cujus narrationem Hiſtoriæ ſuæ Euſebius intexuit. Caſum eumdem Jacobi, paulo quidem aliter ac Hegeſippus, & Anani Pontificis, à quo letho d[atus] eſt, crudelitatem diſertis & inſignibus verbis commemorat Joſephus, atque id factum bonos omnes deteſtatos eſſe ait, hancque potiſſimum fuiſſe cauſſam, cur Deus ejuſmodi impietatem ulciſcens teterrima ſtrage Hieroſolymam exſcinderet. Teſtimoniorum Joſephi alterum recitat Origenes in libris contra Celſum; utrumque Euſebius; quorum nunc unum duntaxat apud Joſephum reperire licet. Nos utrumque, quoniam ad rei memoriam illuſtria ſunt, & expreſſam Jeſu Chriſti mentionem continent, hic recitabimus: ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰου-

δαίοις, κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ, τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν· Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi justi, fratris Jesu, qui dicitur Christus: quoniam eum, cum justissimus esset, Judæi interfecerunt. Tum alibi: *ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην εἴπομεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος καθίζει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ, τοῦ Χριστοῦ λεγομένου (Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ) καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους· ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ τὰ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ· Junior autem Ananus, quem summum sacerdotium assumsisse diximus, confidens erat animo, & summopere audax. Talis ergo cum esset Ananus, judicum consessum cogit, & coram eo sistens fratrem Jesu, qui dicitur Christus, (Jacobo illi nomen erat) & alios quosdam, impacta illis dica, tanquam violatarum legum, lapidibus necandos tradidit. Quicunque vero ex urbis incolis erant æquiores, & leges accurate servabant, ægre id tulerunt.* Prior locus è Josephi libris erasus est. Quem quoniam tam aperte & fidenter usurpant Origenes, & Eusebius, cum ille disputaret adversus Ethnicos, uterque vero in media Judæorum colluvie scriberet, & eum præterea designat Hieronymus, minime credi potest vel confictum ab iis fuisse, vel ab aliis, aut omnino suspectum fuisse & dubium. Simile & illud est, quod de Josepho prædicat Hieronymus, & post Hieronymum Freculphus, & Suidas, manifestissime eum confiteri decimo octavo Antiquitatum libro, *Johannem Baptistam verè Prophetam fuisse*, quod tamen illic nusquam occurrit. Ait alibi Suidas scripsisse Josephum, ὅτι Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ μετὰ τῶν ἱερέων ἡγίαζε· *Jesum in templo cum Sacerdotibus victimas adolevisse*: quæ in ipsius libris hodie non comparent. Quid ergo? falsarios dicemus Origenem, Eusebium, Hieronymum, & alios? minime vero. Longe credibilius est hæc è Josephi libris expunxisse priscos illos Judæos; qui cum adversus patres suos tam memorabilem impietatis testificationem à gentili suo, clarissimo scriptore, literis consignatam pati non possent, hanc dolo malo abolere conati sunt: atque ita majorum suorum cædes ac sævitiam fraudibus suis & nefariis artibus cumularunt. Atque id quidem tanto probabilius est, quanto facilius esse constat è scriptis detrahere quippiam, quam in ea infarcire.

Hieron. De script. Eccles. in Josepho, & in Jacobo.
Freculph. Tom. 2. Chron. libr. 2. cap. 5.
Suidas in Ἰώσηπος.
Suidas in Ἰησοῦς.

Expenditur memorabile Josephi testimonium de Christo Jesu, & defenditur.
Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

XI. Id si sit, veri quoque fuerit haud absimile, pari vafritie inductum olim esse ab iis Josephi locum alium, doctorum contentionibus celebrem, in quo Christi Jesu virtus, prodigia, interitus, reditus in vitam, Prophetarum de eo vaticinia, & Christianorum constans adversus eum pietas, ac fides clarissime prædicantur. Id non abs re fuerit huc referre: *Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, σοφὸς ἀνήρ· εἴ γε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλος ἀνθρώπων, τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων· καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ Ἑλληνικοὺς ἐπηγάγετο· ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν· καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἵ γε πρῶτον ἀγαπήσαντες· ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων· εἴς τε νῦν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φῦλον· Fuit autem hoc tempore Jesus vir sapiens: si tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector, magister hominum qui vera libenter amplectuntur. Et plurimos quidem ex Judæis, plurimos etiam ex Gentibus ad se pertraxit. Hic erat Christus: cumque eum à primoribus gentis suæ accusatum Pilatus ad crucem damnasset, ab eo diligendo non abstiterunt, qui primum cœperant. Nam post tertium diem redivivus ipsis apparuit: cum divini vates hæc, aliaque quamplurima admiranda de eo prædixissent. Neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo Christianorum genus.* Præclarum enimvero ad Christiani dogmatis confirmationem testimonium, ut pote ab homine Judæo, magnique nominis auctore profectum, si non anxia hominum nimis curiosorum & odiosa sedulitas pene illud labefactasset. Collecta sunt aliquot abhinc annis, & in unum libellum compacta, quæcunque ad ῥήσεως hujus examen recentiores Scriptores disputarunt; aliis adulterinam, & à priscis Christianis pio dolo Historiæ Josephi assutam contendentibus; aliis contra germanum Josephi fœtum esse defendentibus. Me vero quando instituti operis ratio non patitur quæstionem inexploratam prætermittere, meamque in re tot jam controversiis explicata dissimulare sententiam; confidenter pronuntio me iis assentiri non posse, à quibus in dubium vocata est testimonii hujus γνησιότης· Cur ita sentiam, facit constans & perpetuus codicum omnium Josephi, sive exaratorum calamo, sive typis impressorum, in eo retinendo consensus. Facit & Eusebii auctoritas, qui illud & in libris Demonstrationis Evangelicæ, & in Ecclesiastica Historia, tanquam legitimum & genuinum repræsentavit. Expressit id quoque Latine Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Retulit idipsum in Epistolas suas Isidorus Pelusiota: in Historiis vero suis consecrarunt Hermias Sozomenus, Georgius Cedrenus, & Nicephorus Callisti, & in Lexico suo Suidas; atque hinc por-

Euseb. Dem. Evang. lib. 4. Hist. libr. 1. cap. 11.
Hieron. De script. Eccles. in Josepho.
Isidor. Pelus. libr. 4. Epist. 225.
Sozom. libr. 1. cap. 1.
Cedren. Hist. Comp. p. 196.
Nicephor. Hist. libr. 1. cap. 39.
Suid. in Ἰώσηπος.

ro continua ſerie ad nos uſque propagatum eſt: quod ad probandam ſcriptionis γνησιότητα ſatis eſſe docuimus. Suadet idem præterea & ratio: nec enim probabile eſt Joſephum, ſcriptorem non indiligentem, cum res Judæorum perſequeretur, de eo viro tacuiſſe, qui maximos in ea gente, ac per univerſum fere orbem excitavit motus, ſectam de nomine ſuo condidit, complures habuit diſcipulos, & Chriſti ſibi nomen aſſumſit; quo ſolo celebrari potuit inter Judæos, apud quos magna erat Chriſti exſpectatio, quique eorum nomina haudquaquam ſilentio prætermiſerunt in ſuis Hiſtoriis, qui titulum hunc ſibi arrogarunt. Quis eum putet elogio dignos cenſuiſſe Johannem Baptiſtam, & Jacobum ἀδελφόθεον, indignum vero mentione Chriſtum Jeſum exiſtimaſſe, cujus longe clarius nomen fuit? cum præſertim Jacobum laudans, ut notum hunc faceret, fratrem eſſe ſcripſerit Jeſu, qui Meſſias dictus eſt; quem videlicet longe notiorem eſſe ſciebat. Tantum certe abeſt, ut locum hunc à Joſepho profectum mirer, ut potius mirabile mihi videatur, arbitrari potuiſſe quemquam de Jeſu Joſephum ſiluiſſe; neque quiſquam eſt in Joſepho non omnino peregrinus, qui non ſolitam ejus requireret diligentiam, ſi teſtificationem ſuam tantæ Jeſu claritati non commodaſſet. Conſentit ad hæc orationis filum, & dictionis color; talis nimirum, qualis Helleniſtarum eſſe ſolet. Locutiones etiam quaſdam obſervare licet Joſepho familiares. Has igitur habeo cauſſas, cur germanam eſſe cenſeam hanc περιοχὴν, quæ ſunt hujuſmodi, ut non certioribus vel γνησιώτατον ſcriptoris cujuſcunque teſtimonium defendi poſſe putem.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

XII. Nunc quid opponant Adverſarii videamus. Origenem non uno loco aperte ſcripſiſſe aiunt, Jeſum à Joſepho non fuiſſe pro Chriſto agnitum; idem quoque Theodoretum aſſeveraſſe: imo vero, vaticinia Prophetarum Meſſiæ προλεκτικὰ Joſephum, ſive aſſentatorie, ſive ex animi ſententia, Veſpaſiano accommodaſſe; cum in hoc tamen loco Jeſus clariſſimis verbis Meſſias fuiſſe dicatur: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν· *Hic erat Chriſtus.* Unde efficitur, vel hæc in Joſephi exemplaribus, quibus uſi ſunt, non extitiſſe, vel pro falſis & ſuppoſitiis habuiſſe. Ego vero reſpondeo in mutilos & Judæorum manus expertos codices incidere potuiſſe Origenem, & Theodoretum, ut oſtendam paulo poſt; ac proinde inſigne hoc Ioſephi teſtimonium numquam vidiſſe. Fac tamen vidiſſe; aliter ſumere potuerunt & debuerunt verba hæc: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, ac prima fronte videntur eſſe ſumenda: non enim id ſignificatum voluit Ioſephus, Jeſum eſſe revera Chriſtum hunc, qui ab Iſraëlitis expectabatur, ſed vulgata appellatione Chriſtum nominari fuiſſe ſolitum; quod alibi conceptis verbis expreſſerat: Ἰησοῦ τοῦ χριστοῦ λεγομένου *Jeſu, qui Chriſtus dicitur.* Nam ita nuncupandi Jeſu mos invaluerat. Sic

Matth. 1. 16.
Matthæus: ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος χριστός· *De qua natus eſt Jeſus, qui vocatur*

Matth. 27. 17, 22.
Chriſtus. Sic & hi etiam qui ab illo averſi erant: velut Pilatus cum diceret: *Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jeſum, qui dicitur Chriſtus?* Et paulo poſt: *Quid*

Matth. 26. 68. Marc. 15. 32.
igitur faciam de Jeſu, qui dicitur Chriſtus? Impii quoque Satellites: *Prophetiza nobis, Chriſte, quis eſt qui te percuſſit.* Et ſummi Sacerdotes cum Scribis: *Chriſtus rex Iſraël, deſcendat nunc de cruce.* Ethnicis etiam non alio nomine innotuerat, quam Chriſti. Un-

Sueton. Claud. cap. 25. Tacit. Annal. libr. 15. c. 44. Lamprid. Alex. cap. 29. & 43. Euſeb. Dem. Evang. lib. 5. & Hiſt. libr. 1. cap. 3.
de Suetonius in Claudio: *Judæos impulſore Chreſto aſſidue tumultuantes Roma expulit.* Et Tacitus: *Auctor nominis ejus Chriſtus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat.* Nec aliter Plinius in Epiſtola ad Trajanum, & Lampridius in Alexandri Severi vita. Atque inde demum conflata Chriſtianorum appellatio. Audiendus Euſebius, qui in Evangelica Demonſtratione ſic diſſerit: ὅθεν καὶ μᾶλλον ἁπάντων τῶν πώποτε παρ' Ἑβραίοις σωματικώτερον χρισθέντων, μόνος ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην χριστὸς παρὰ τοῖς πᾶσι βεβόηται, καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ χριστιανῶν προσηγορίας τὴν σύμπασαν ἔπλησεν οἰκουμένην· *Unde & præ cæteris omnibus, qui unquam apud Ebræos corporali unctione ſunt delibuti, ſolus per omnem terram Chriſtus ab omnibus appellatus eſt, & nomine Chriſtianorum ex ipſo ducto univerſum orbem complevit.* Et in primo Hiſtoriæ: τῆς δ' εἰς αὐτὸν γενομένης ἀσωμάτου καὶ ἐνθέου δυνάμεως μέγα καὶ ἐναργὲς τεκμήριον, τὸ μόνον αὐτὸν ἐξ ἁπάντων τῶν πώποτε εἰσέτι καὶ νῦν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καθ' ὅλου τοῦ κόσμου χριστὸν ἐπιφημίζεσθαι, ὁμολογεῖσθαί τε καὶ μαρτυρεῖσθαι πρὸς ἁπάντων ἐπὶ τῇ προσηγορίᾳ, παρά τε Ἕλλησι καὶ βαρβάροις μνημονεύεσθαι· *Incorporeæ autem & divinæ virtutis, quæ in ipſo fuit, magnum & luculentum indicium eſt, quod ſolus ipſe ex omnibus, qui unquam extiterunt ad hanc diem, nunc quoque ab omnibus hominibus per univerſum orbem Chriſtus vulgo appellatur, & ab omnibus communi conſenſu & teſtificatione hoc celebratur cognomine, & à Græcis, ac Barbaris prædicatur.* Itaque cum dixit Joſephus, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, ſuppleri voluit, ὁ λεγόμενος. Similis ἐλλείψεως opportunum nobis exemplum ſuppeditat λεύκωμα, hoc eſt tabella

Joh. 19. 19. 21.
inſcripta αἰτία, ſeu titulo crucis Chriſti: nam cum ſcripſit Pilatus: *Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*, ſubaudiri voluit, *à ſeipſo dictus*: quod & adſcribi poſtulabant Judæorum Pontifices. Jeſum ergo Joſephus perinde Chriſtum eſſe voluit, ut Pilatus Regem

Judæorum. Sic intellexit Hieronymus : nam verba hæc, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, sic reddidit: *Et credebatur esse Christus*. Attendit ad sensum Auctoris, verba insuperhabuit. Quæ cum ita sint, minime mirum est dixisse Origenem, & Theodoretum, non eam fuisse probatam à Josepho sententiam, quæ Jesum esse Christum statuit; & Iosephum ipsum Prophetarum de venturo Christo prædicta alteri aptasse.

XIII. Objiciunt præterea plurimos è priscis Christianæ sectæ propugnatoribus tam valido testimonio caussam suam numquam esse tutatos; non Iustinum, non Tertullianum, non alios plerosque; non Photium præcipue, qui Iosephi summarium & censuram dedit; non Iosephum ben Gorion, qui Historias suas Iudaicas ad Iosephi Matthiæ filii exemplar expressit: quod fecissent utique, si vel cognita ipsis fuisset ista ῥῆσις, vel pro legitima eam habuissent. Nempe caussæ fuerunt doli Judæorum, qui ex pluribus eam libris extriverant jam inde à primis post Josephum temporibus; cum alia de Jacobi nece, de Johanne Baptista, de Jesu ipso supra memorata testimonia ab iisdem erasa esse vehemens, ut dixi, suspicio sit. Firmat conjecturam nostram Baronii adversus Judæos expostulatio, à quibus abrasum fuisse scribit hoc Josephi de Christo Jesu testimonium, in veteri quadam ipsorum membrana, qua Josephi Historia de Græco in Ebraicam linguam conversa continetur. Hanc Baronii criminationem adversus Judæos cum falsitatis suspectam conjecturis suis facere voluit Casaubonus, parum certe æquum Baronio, spectatæ integritatis viro, se præbuit: facti enim erat, non juris controversia; in qua fidem probo viro derogare, qualem fuisse Baronium constat, hominis fuit nimio partium studio abrepti. Atqui visitur hodieque codex ille in Vaticana Bibliotheca, & Baronium absolvit. Firmat quoque nostram conjecturam, cum aliorum, tum præcipue Justini consimilis adversus Judæos querela, dum procaces & adulteras manus sacris ipsos Voluminibus intulisse ait, si quando perfidiæ ipsorum contrarium aliquid occurreret. Adulteratis ergo, & nobili hoc testimonio multatis plerisque Josephi exemplaribus, fieri aliter non potuit, quam ut quicunque iis uterentur Christiani scriptores, patrocinium caussæ suæ haudquaquam ex eo possent asciscere. In ejusmodi fortasse codicem incidit Photius. Quanquam, quod ad ipsum attinet, aliter factum puto: nec enim credibile est ignorasse virum summæ diligentiæ & doctrinæ, hunc locum in aliis Iosephi codicibus bene multis reperiri. Discere saltem id potuerat ex Eusebio, aliisque rei hujus testibus. Verum in Excerptis suis nullam tam clari testimonii injecit mentionem, quippe nec totius ἀρχαιολογίας Josephi χρηστομαθίαν, aut epitomen dare instituerat. Legatur Tmema ipsius CCXXXVIII: paucula tantum ibi de Herode selecta deprehendentur. Si Josephi testimonium de Christo Jesu, idcirco adulterinum esse creditur, quod à Photio prætermissum sit, adulterini quoque habeantur quatuordecim priores libri ἀρχαιολογίας, à Photio itidem illic prætermissi. Verum particulam tantum libri hujus delibavit. Itaque non ἐκλογὰς inscripsit, quæ illuc attulit ex Josepho, sed ἐκλογήν· Atque hanc ipsam ἐκλογὴν non ea fide descripsit, ut detrahere quicquam, vel adjicere religio ipsi fuerit. Quædam in ea habentur, quæ non extant in Josepho : cujusmodi hoc est : οὗτος ἡρώδης ἐστὶν, ἀντιπάτρου τοῦ ἰδουμαίου καὶ τῆς ἀραβίσσης (κύπρις δ' ὄνομα αὐτῇ) παῖς, ἐφ' οὗ καὶ χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἡμετέρου γένους παρθενικῆς ἀποτίκτεται μήτρας· καθ' οὗ καὶ μανεὶς ἡρώδης, τοῦ μὲν δεσπότου διήμαρτε, φονεὺς δὲ πολλῶν νηπίων γίνεται· *Hic est Herodes, Antipatri Idumæi & Arabissæ (Cypris autem nomen ipsi fuit) filius: sub quo Christus Deus noster pro salute nostri generis virgineo utero editur: adversus quem furore actus Herodes, aberravit quidem à Domino, plurimorum autem infantium interfector fuit.* Si abjudicamus Josepho, quæcunque non repræsentavit Photius; eidem æquum est adjudicare, quæ Photius exhibuit: ergo & Jesum Deum esse, & Virgine natum, & humani generis Servatorem scripsit Josephus, & βρεφοκτονίας Herodis meminit, ut pote quæ istic à Photio commemorentur. Videant ergo Adversarii utrum malint, vel prius hoc Josephi de Jesu testimonium, vel postremum hoc nobis concedere. De Josephi Archæologia jam ante egerat Photius Tmemate LXXVI: at ejus initium ac finem designasse contentus, in reliquis de Josepho tantum ipso disseruit : proptereane dicemus supposititiam esse omnem Archæologiam Josephi, præter finem & initium ? Ex Gorionidæ vero silentio quid homo sanus possit colligere, non intelligo : nam Judæi alicujus satis recentis fœtum esse absurdam hanc historiam, acute probavit Scaliger adversus Munsterum, eique viri deinceps eruditi complures assensi sunt. Atqui Josephum Græcum, non accurate interpretari, sed in pauciora contractum popularibus suis exhibere fraudis architecto propositum fuit. Quis autem miretur verpum illum, pro more recentium Judæorum vafrum & versipellem, tam illustrem locum gentiles suos celasse, neque testificatione sua confirmatum ivisse ? Itaque existimare possumus duas caussas habuisse Gorioniden, quamobrem id testimonium in librum suum non retulerit; studium bre-

Secundum argumentum.

Baron. ad Ann. Chr. 34. cap. 226.

Casaub. adv. Annal. Baron. Exercit. 16. ad ann. 34. cap. 221.

Justin. Dialog. cum Tryph. Euseb. Hist. libr. 4. cap. 18. Hackspan De usu libror. Rabb. cap. 1.

Scalig. Elench. Trihær. cap. 4. 5.

vitatis, & partium suarum. Cæterum quam parum valeat infitiale argumentum commemorare nihil attinet.

Tertium argumentum. XIV. Quod cum iis quæ præcedunt, & quæ sequuntur, minus cohærere videatur illa περιοχὴ, hinc aliam repudiandæ illius rationem ducunt Adversarii; atque eam quidem levem prorsus, si quid video, & infirmam. Familiare quippe est Historicis disconvenientes & diversas narrationes congerere, prout rerum postulat varietas, nulla quæsita argumentorum commissura. Ni faciant, magna quippe voluptate Lector, magnis historia fraudetur ornamentis, infinitis sese ipse Scriptor angustiis impediat, & in connectendis singulis & aptandis frustra desudet; ac legem præterea pervertat Historiæ, quæ temporum ordinem, non rerum persequi debet; uti præclare hic à Josepho factum est. Nam quamvis ea, quæ proxime subest, Paulinæ & Decii Mundi historia contigerit ante Christi mortem, quæ narratur in hoc Josephi loco, non minus propterea ordo temporum ab eo servatus est: nec enim mortem tantum Christi, sed vitam etiam, munus, ac res gestas, velut in brevi tabella, complexus est; quam in id tempus conjecit, quo vixisse eum constabat; non vero singula per annos digesta explicare instituit. Quem morem nobilissimos Historicos servasse demonstrat Casaubonus.

Casaub. adv. Baron. Exerc. II. ad Ann. 21 cap. II.

Quartum argumentum. Blondell. Epist. ad Arnold. XV. Ad hæc falsum esse affirmat Blondellus, quod illic legitur, πολλοὺς ἑλληνικοὺς ἐπηγάγετο. *Plurimos è gentibus ad se pertraxit*: cum ex Ethnicis unam tantum, alteramve mulierem ad suam sectam Jesus Christus traduxerit. Verum id quidem; at totas subinde gentes per Apostolos ad se convertit. Ad suum ergo tempus respexit Josephus, quo maximis jam incrementis Christianum nomen florebat; & Christo jure tribuit, quod per Christum, ac Christi virtutem facere se Apostoli prædicabant.

Quintum argumentum. XVI. Addit deinde Christianos, ex Gentibus & Judæis promiscue collectos, φῦλον dici non potuisse. De significatione dictionis, φῦλον, disputent Grammatici: ego quidem pro certo habeo, κατὰ σχῆμα sectam Christianorum, φῦλον, recte dici posse. Præterea quis ab Hellenista Judæo accuratam Græcæ orationis munditiem expectet?

Sextum argumentum. XVII. Absurdum postremo esse ait, Josephum, cujus in Ethnicorum vanitatem potius, quam in Apostolorum disciplinam animus inclinabat, fatentem inducere, Prophetas prædixisse casus ac gesta Christi Jesu, ac reditum præsertim ad vitam. Verum eodem sensu id dictum est, ac superius illud: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν· Quod perinde est, ut si dixisset, cum credatur hic esse Christus, prædictiones Prophetarum, quæ genti nostræ Messiam spoponderunt, in eo feruntur exitum habuisse.

Seorsum refellitur Tanaquilli Fabri Dissertatio super hoc Josephi testimonio de Christo Jesu. XVIII. Nunc adoriendus mihi est Tanaquillus Faber, popularis meus, vir ingenio florens, dum viveret, & liberalibus disciplinis perpolitus; qui (nec id enim sileri decet) cum ex sanctæ Ecclesiæ Catholicæ sinu, in quo natus fuerat & eductus, juvenili quadam levitate profugisset; ætate maturior & consilio in eum redire rursum, & agnitum errorem ejurare gestiebat; quemadmodum paucis ante obitum annis, pro candore suo, literis ad me datis significavit: verum nimis cunctantem inopina mors oppressit. Is testimonii hujus veritatem & γνησιότητα epistola bene longa oppugnavit, partim recusis argumentis, quæ jam ab aliis fuerant intentata, & nos proxime retudimus; partim novis excogitatis. Nos singula breviter expendemus. Ac primum observat Sacerdotum genere prognatum fuisse Josephum, addictum sectæ Pharisæorum, quos præ aliis Christus Jesus sibi incessendos proposuerat; proindeque verisimile non esse laudatum eum esse à Josepho, qui Josephi gregales gravissimis injuriis affecerat. At Pharisæus quoque fuit Paulus, & Christianæ quidem legi infensissimus, cui tamen demum paruit: Josephus contra, generis ut voles ἱερατικοῦ, & Pharisæorum sodalis, Vespasianum tamen capitalem Judaicæ gentis hostem, aut Messiam esse credidit, aut credere se finxit. Styli deinde discrepantiam vir eruditus obtendit: frigidum esse ait, & laxum, hærere, sudare, balbutire, qui hoc ἔμβλημα operi accudit. Felicem Tanaquillum, cui tam emunctas nares largitus est Deus: nobis quidem tam acutis & solertibus esse non licet; nam nihil horum mihi subolere fateor, nec ovum mihi videtur ovo similius, quam περιοχὴ hæc reliquarum Iosephi scriptionum similis est. Tum hæc culpat verba: ἰησοῦς τις. *Jesus quidam*: quam postremam voculam notare ait vilem aliquem homuncionem, cum sequentia maximis eum laudibus ornent. Eusebianæ quidem Historiæ codices dictionem, τὶς, exhibent; secus vero libri Demonstrationis Evangelicæ; secus ipsa Iosephi exemplaria; secus Hieronymus, cujus hæc interpretatio est: *Eodem tempore fuit Jesus vir sapiens*; secus Isidorus Pelusiota, & Cedrenus, & Suidas, & Nicephorus. Quocirca expungendam esse voculam hanc ex Historia Eusebii manifestum est. Subest postea apud Iosephum: εἴγε αὐτὸν ἄνδρα λέγειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής· *Si modo eum oportet virum dicere: erat enim mirabilium effector operum.* Ad ea sic ratiocinatur Faber: Iosephus hominem dici non vult Iesum; Deum

igitur esse vult; quod de Messia suo numquam Judæi arbitrati sunt: ac Deos itidem habere debuit, Mosem, Eliam, Elisæum, aliosque mirabilium quoque operum perfectores. Nego enimvero Judæos Messiæ suo θεότητα numquam adscripsisse, quod contra factum infra in Propositione nona à me demonstrabitur. Præterea dictum hoc esse apparet κτ̀ σχῆμα, & oratorio more, ut prodigiorum à Jesu patratorum admirabilitatem, & beneficiorum in homines collatorum magnitudinem extolleret: ac si dixisset: Tanta gessit Christus Jesus, ut Deo quam hominibus propior videatur. Prisci Heroës propter res præclare gestas & beneficentiam, Dii ab hominibus habiti sunt. Hinc natum proverbium, Homo homini Deus. Unde Plinius: *Deus est mortali juvare mortalem.* Hinc orti omnes Ethnicorum Dii. Hinc & Reges plerique divinos honores consecuti sunt. Syracusani, teste Plutarcho, Dionem, propter restitutam sibi non semel libertatem, Servatoris, & Dei titulis decorarunt. Athenienses, teste eodem, Antigonum & Demetrium, similem ob caussam, Deos Servatores appellarunt, & tanquam Deos coluerunt, etiamsi mortales homines esse certo scirent. Antiochus Dei cognomen tulit, propter liberatos Timarchi tyrannide Milesios. Milites Romani Siccium Dentatum, propter navatam fortiter & feliciter ipsius ductu operam, Patrem, Servatorem, & Deum appellant apud Dionysium Halicarnasseum. Faliscorum liberi Camillo, qui eos sibi à præceptore proditos liberaliter dimiserat, eadem nomina tribuunt apud Plutarchum. Cicero: *Te in dicendo semper putavi Deum*, propter facundiæ excellentiam. Terentius: *Facio te apud illum Deum*, dum tuas virtutes prædico. Virgilius de Augusto: *Namque erit ille mihi semper Deus*, propter ipsius in me beneficia. Quidam apud Terentium contrario sensu hominem se esse negat, quod dum vagaretur animus, in loquendo lapsus esset: *Censen' hominem me esse? erravi.* Pleni sunt hujusmodi locutionum Scriptores antiqui, quorum scrinia compilare nihil necesse est. Factum id apud Ethnicos, dixisset Faber; non item apud Judæos, cultores veri Dei, quem de se ipsum dixisse sciebant: *Dominus zelotes nomen ejus, Deus est æmulator:* quamobrem Herodem, cum Cæsareæ Deum se salutari ac proclamari sivisset, Deo impietatem ulciscente, non multo post atroci morte consumtum interiisse. At sæpe tamen magistratus in Libris sacris dicuntur אלהים, *Dii.* Nec locutionibus hujusmodi Christiani abstinuere. Gregorius Nazianzenus Christianum ait filium Dei fieri, cohæredem Christi, & Deum ipsum; & eumdem adhortatur ut egenis Deus fiat, Dei misericordiam imitando. Notissimum est Matthiæ Corvini Pannoniæ Regis epitaphium, quod refert Jovius:

Plin. lib. 2. c. 7.
Plutarch. Dione.
Plutarch. Demetr.
Dion. Hal. lib. 10.
Plutarch. Camill.
Cicer. 1. de Orat.
Terent. Ad. 4. 1. 19.
Virgil. Ecl. 1.
Terent. Ad. 4. 2. 40.
Exod. 34. 14.
Greg. Naz. Orat. περὶ φιλοπτωχίας.

Corvini brevis hæc urna est, quem magna fatentur
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Tristem postmodum ac putidam elegantiam his inesse scribit Faber: διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν τ' ἀληθῆ σὺν ἡδονῇ δεχομένων· Mihi vero inaffectatum hoc esse videtur & simplex, tantumque ab omni tristitia, quantum ab omni ascita & ambitiosa elegantia abesse: quod sic reddas: *Præceptor hominum qui veris libenter assentiuntur.* Tum subjungit cum insanire qui hæc scripserit: τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων· *Cum divini Prophetæ hæc, aliaque plurima admiranda de eo prædixissent.* Attendisset Faber, quicunque Jesum esse vel haberi dixerit Christum, & tertio post obitum die ad vitam rediisse, quod proxime dixerat Josephus, consequens esse ut dicat eumdem Prophetarum oraculis esse vel credi prænuntiatum: quod sexta nostra probat Definitio.

Postquam Jesum questus est Faber nimiis in hoc testimonio elatum fuisse præconiis, nunc contrariam orditur næniam, neque satis multa de Christo Jesu, pro eo ac meritus fuerat, dicta esse arguit ab eo qui Messiam eum credidisset. Ait itaque Josephum, si testimonii hujus verus fuisset auctor, debuisse quid esset Christus, quæ ejus officia, Græcis exponere, in quorum gratiam ἀρχαιολογίαν suam scripsisse eum opinatur, propter hæc ipsius verba ex Præfatione: ταύτην δὲ τὴν ἐνεστῶσαν ἐνεχειρίσθην πραγματείαν, νομίζων ἅπασι φανεῖσθαι τοῖς Ἕλλησιν ἀξίαν σπουδῆς· Quæ sic interpretanda esse censet Faber: *Hanc commentationem suscepi, ratus Græcis omnibus visum iri studio dignam.* Atqui in gratiam Romanorum, non Græcorum opus hoc esse conditum sciunt, quibus Josephi cognita vita est. Verum Fabro fraudi fuit vox, Ἕλληνες, quæ Ethnicos omnes, non Græcos solum, notat apud Hellenistas, & veteres Christianos. Utut est, hoc ipso argumento, quo nos urget, sententiam nostram confirmat. Fatemur enim Josephum exponere debuisse quid esset Christus, & fuisse haud dubie expositurum, si Jesum pro Messia habuisset: quod cum inexplicatum prætermiserit, recte concludimus non id sibi voluisse, Jesum vere esse Christum, sed eum esse qui Christus cognominatus est. Cognominis autem hujus caussas explicare nihil necesse fuit. Collato deinde Josephi testimonio de Johanne, cum hoc testimonio de Jesu, paratragœdiat, &

magnam inter utrumque diſcrepantiam pro ſuo acumine obſervat, quam nos neutiquam agnoſcimus. Tum quærit cur illic nulla extet περὶ προδρομίας Johannis Baptiſtæ mentio: quia nimirum neque doctrinam Judæorum de expectato Meſſia hoc opere exponere ſtatuerat, neque Jeſum eſſe Meſſiam ſibi perſuaſerat. Hic ipſe vero Faber, qui nihil περὶ προδρομίας Johannis dictum eſſe queſtus eſt, rationem comminiſcitur quare id fieri non debuerit. Non vult, ubi velis; ubi nolis, cupit ultro: ita in utrumque paratus eſt, quicquid reſpondero, contradicere. Secundum iſta, inter hanc ῥῆσιν, & quæ proxime antecedunt, quæque ſubnexa ſunt, diſconvenire docet, quod nos jam ſupra refellimus. Tum locum indicat, in quem aptius fuiſſet inſerta; & deinde fallendi præcepta dat, ac ipſa ſubjicit verba, quibus ad fraudem comparandam uti debuiſſe ait fabricatorem doli: cujuſmodi ſane non egebat documentis, qui non fallebat. Exin Hieronymum, quod Græca hæc, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, ſic non expreſſerit, *Hic erat Christus*, ſed ad hunc modum, *Hic credebatur eſſe Chriſtus*, fraudis conſcium facit; atque ita duos damnare mavult, quam unum abſolvere. Talem injuriam ſanctiſſimo viro factam nollem, quem credere ſatius erat verba neglexiſſe teſtimonii quod germanum putabat, ſicuti revera erat, ſententiam ipſam retuliſſe. Vanam vero eſſe concluſionem; quam ex Juſtini, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Origenis, & Photii ſilentio elicit, ſuperius obducta à nobis ſecundo argumento reſponſio perſpicuum facit. Cauſſam quoque attulimus in primi argumenti confutatione, quamobrem Origenes & Theodoretus, quos laudat, etiamſi integris uſi eſſent Joſephi exemplaribus, & hanc in iis ῥῆσιν legiſſent, non propterea tamen exiſtimare debuerint Joſephum eſſe Chriſtianum. Quod vero ex Origenis teſtimonio conſequi opinatur, Joſephum, non modo in gratiam Chriſti Jeſu non ſcripſiſſe memoratam hanc, quam nunc agitamus, περιοχὴν, ſed alia contr. loco eodem ſcripſiſſe, quæ ad Jeſu minuendam exiſtimationem, eumque vulgo traducendum pertinerent, omnino mihi præter rationem creditum ac dictum eſſe videtur. En tibi verba ipſa Origenis de Joſepho è Tomo undecimo in Matthæum: καίτοι θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι τὸν ἰησοῦν ἡμῶν οὐ καταδεξάμενος εἶναι χριστὸν, οὐδὲν ἧττον ἰακώβῳ δικαιοσύνην ἐμαρτύρησε τοσαύτην. *Et vero mirabile eſt, quod cum Jeſum noſtrum non agnoſceret eſſe Meſſiam, nihilominus tale juſtitiæ teſtimonium Jacobo dederit.* Rurſum in libro primo contra Celſum: ὁ δ' αὐτὸς (ἰώσηπος) καίτοιγε ἀπιστῶν τῷ ἰησοῦ, ὡς χριστῷ· *Idem autem* (Joſephus) *etſi Jeſum eſſe Chriſtum non credebat.* Ex his, inquam, duo colligit Faber, Joſephum non habuiſſe Jeſum pro Chriſto, proindeque adulterinum eſſe teſtimonium, in quo dixiſſe fingitur Joſephus Jeſum eſſe Chriſtum; imo etiam Joſephum adverſus Jeſum ſcripſiſſe. Prioris concluſionis falſitatem arguit legitima, quam attulimus, horum verborum expoſitio: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, quæ ita accipienda ſunt, ut accepit Hieronymus: *Credebatur eſſe Christus.* Poſteriorem refellunt hæc ipſa, quibus nititur Faber, verba Origenis, *Jeſum non agnoſceret eſſe Meſſiam; Jeſum eſſe Chriſtum non credebat:* idem enim de Pilato, idem de Herode, idem de Suetonio, idem de Tacito, idem de Antonino Pio, idem de Marco Philoſopho dici poteſt. An ideo recte concludemus Pilatum, Herodem, & alios quos dixi, adverſus Chriſtum ſcripſiſſe? Nec iſta fine ſtetit critica Tanaquilli facultas: non modo enim in Origenis verbis eam olfecit ſententiam, quæ alii ſuboluiſſet nemini; Joſephum videlicet adverſus Jeſum ſcripſiſſe; ſed & ea inſuper, quæ ſcripſerat, odoratus eſt; (quod facere quoque attentavit Johannes Cloppenburgius in Epiſtola ad Capellum) atque auctorem item adulterandi Joſephi, & ſtrophæ artificem conjectura deprehendit eſſe Euſebium. Nos aperte & ſimpliciter agimus; & ut iis detrahere non audemus fidem, quæ palam ſunt; ita nec iis, quæ nuſquam ſunt, adhibere: nec tantum nobis licere arbitramur, ut περιοχὴν codicum omnium conſenſu, priſcorumque Scriptorum ſuffragiis nixam repudiemus; ac conjecturas interim, acutas, ut voles, & eruditas, ſed meras tamen conjecturas admittamus. Cum cæteroqui Chriſtianum hominem deceat parti huic favere quam defendimus; & antepoſita quidem veritate rebus cæteris, optare ſaltem, ut quæ veram doctrinam confirmare poſſunt, vera ea ac ſincera ſint. Sed nunc inſtitutum perſequamur.

De editis à Diſcipulis Chriſti prodigiis.

XIX. Edita à Chriſti Diſcipulis prodigia, quorum in Actis meminit Lucas, quod adhuc obſcura eſſent naſcentis Eccleſiæ primordia, in Ethnicorum libris non multum ſane celebrantur. Quanquam Suetonius, cum Chriſtianorum religionem appellat, *ſuperſtitionem novam ac maleficam;* & cum Lucianus ſcribit Peregrinum, poſtquam Chriſto nomen dedit, non mediocrem ſibi auctoritatem conciliaſſe πρὸς τὴν ἐξῆς βίον, ἢ τὴν τερατείαν, hoc eſt, prodigiorum ſive effectricem vim, ſive oſtentationem & jactantiam; & ſi quis præſtigiator ac planus ad Chriſti partes tranſiret, multis opibus brevi locupletari; videntur mirificam ipſorum virtutem incantamentis & veneficiis tribuere.

Sueton. Neron. cap. 16. Lucian. Peregrin.

Porphyr. apud

Porphyrius pœnam Ananiæ & Saphiræ à Petro illatam commemorans, trahit quidem

dem in calumniam, non tamen negat. Mox autem ut adoleſcere cœpit Eccleſia, perpetrata à Chriſtianis miracula Scriptores coætanei memoriæ tradiderunt. Velut inſigne illud, quod Marco Aurelio adverſus Marcomanos & Quados pugnanti contigit, cum Romano exercitui, anguſtiis locorum preſſo, & aquæ penuria laboranti, imbres de cælo Chriſtiani milites impetrarunt, dum grandine & fulminibus copiæ Barbarorum obruerentur. Id Marcus ipſe Imperator literis ſuis ad Senatum datis publice teſtatus eſt. Itaque in Chriſtianæ cauſſæ patrocinium miraculum hoc jactaſſe Apollinarem Hierapolitanum Epiſcopum ſcribit Euſebius; in ſuo nempe, uti conjicio, ad Marcum Imperatorem Apologetico. Rem tanquam vulgo cognitam & creditam refert Tertullianus in libello ſupplici ad Scapulam Africæ provinciæ Præſidem; auctoritate etiam literarum Marci Aurelii confirmat in Apologetico ad Romani Imperii Antiſtites. Quod ſane facere non eſſent auſi, vel Apollinaris, vel Tertullianus, ſi res dubia fuiſſet, aut literæ ſuppoſitæ. Euſebius, Oroſius, & Xiphilinus extare illas ſua cujuſque ætate ex aliorum quidem fide narrant: at Hieronymus in interpretatione Euſebiani Chronici, non ex aliorum relatu, ſed velut rem ſibi compertam aſſeverat. Ne id quidem feciſſent Tertullianus, aut Apollinaris, ſi prodigii hujus auctor fuiſſet, vel Ægyptius ille magus Arnuphis, quemadmodum Dion aut à ſe, aut ab aliis confictum prodidit; vel Julianus magus alter, quem miraculi hujus effectorem à quibuſdam dictum fuiſſe ait Suidas. Adſcribit Julius Capitolinus Marci Imperatoris pietati & precibus, Antonini Pii Themiſtius, patrem cum filio confundens, qui & eum in tabula quadam depictum vidiſſe ſe narrat, cum imbres de cælo poſceret & impetraret; milites vero exciperent galeis & potarent. Utris tribuat, Magiſne, an Marco, dubitat Claudianus: ſic enim ait:

Hieron. Epiſt. ad Demetriad. De virgin. ſer. c. 7. & Euſeb. Præp. Evang. libr. 5. cap. 1.

Euſeb. Hiſt. l. 4. c. 26, & 27. & l. 5. c. 5.

Tertull. ad Scapul. c. 4. Apol. cap. 5.

Euſeb. Chron. Oroſ. l. 7. c. 15. Xiphilin. Marc. Aurel.

Dion. apud Xiphil. in Marc. Aurel.

Suid. in ἀρνοῦφις, & in ἰουλιανός.

Jul. Capitol. Marc. Aurel. cap. 24.

Themiſt. Orat. ad Theodoſ.

Claudian. in 6. Conſ. Honor.

Chaldæa mago ſeu carmina ritu
Armavere Deos: ſeu, quod reor, omne Tonantis
Obſequium Marci mores potuere mereri.

Lampridius in Heliogabalo: *Quum Marcomanis bellum inferre vellet, quos Antoninus pulcherrime profligaverat, dictum eſt à quibuſdam per Chaldæos ac Magos Antoninum Marcum id egiſſe, ut Marcomani populo Romano ſemper devoti eſſent, atque amici; idque factum carminibus & conſecratione.* Facile equidem Baronio aſſentior, ſuſpicanti Chriſtianorum precibus conceſſum à Deo beneficium, Magis tribui ab Ethnicis, qui Chriſtianos magiæ inſimulabant. Probari poteſt hæc conjectura proxime allatis Lampridii, & Claudiani ſuffragiis: quos enim Magos appellant, ipſi videntur eſſe Chriſtiani: nam Ethnici, rerum ad Chriſtianos pertinentium imperiti, Chriſtianos à Judæis neutiquam diſtinguebant: Judæi autem Chaldæorum progenitorum ſuorum nomine noſcebantur. Hinc Philo Libros ſacros ex Chaldaica lingua converſos fuiſſe ait. Hinc oraculum vetus quod referunt Juſtinus, & Euſebius:

Baron. Ann. 176. cap. 8.

Phil. l. 2. de vit. Moſ. Juſtin. in Paræn. Euſeb. Demonſtr. l. 3.

μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι
αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς·
Soli Chaldæi ſapientiam ſortiti ſunt, & Ebræi,
Pure colentes Deum regem per ſe genitum.

Chaldæi, & Ebræi, ἓν διὰ δυοῖν· Chaldæi enim proprie dicti vaniſſimis religionibus dediti erant. Priſcianus in Periegeſi Judæos appellat,

Chaldæo nimium decoratam ſanguine gentem,
Arcaniſque Dei celebratam legibus unam.

Verum hos perperam cum Phœnicibus confundit. Adde Magorum præſtigiis numquam delectatum fuiſſe Marcum: quod de eo Xiphilinus, & ipſe quoque de ſe Marcus affirmat in aureo libello τῶν εἰς ἑαυτόν· Habetur harum literarum exemplar apud Juſtinum, ad calcem Apologiæ ſecundæ; ſed ejus νοθείαν & κιβδηλίαν, tum etiam novitatem, quod Juſtiniano recentius ſit, tot argumentis approbarunt viri eruditi, & Criticæ artis principes, Joſephus Scaliger, & Salmaſius, ut nihil contra opponi poſſit.

Xiphilin. in Marc. Aurel. Marc. Aurel. libr. 1.

Scalig. Anim. in Euſ. Chron. Salmaſ. in Jul. Capitolin. Marc. Aurel.

Memorabile & illud prodigium eſt, quo Eugenii & Arbogaſtis rebellionem fregit Theodoſius, & adverſus *robuſtiſſimum exercitum magis orando quam feriendo pugnavit*, ut Auguſtini verba uſurpem. Is ſe milites, qui prælio interfuerant, audiſſe refert, cum dicerent *extorta ſibi eſſe de manibus quæcunque jaculabantur, cum à Theodoſii partibus in adverſarios vehemens ventus iret, & non ſolum, quæcunque in eos jaciebantur, concitatiſſime raperet; verum etiam ipſorum tela in eorum corpora retorqueret.* Rem inuſitatam, & mirabilem dicendo amplificavit Oroſius; carminibus vero ſuis celebravit Claudianus, à Chriſti fide licet alienus, & ad virtutem Dei, pietate Theodoſii ac precibus inflexi, retulit:

Auguſt. de Civit. Dei. libr. 5. cap. 26.

Oroſ. l. 7. c. 35. Claudian. De tertio Conſul. Honor.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Hieronym. adv. Vigilant. cap. 4.

Ad Martyrum sepulcra mirificam sese vim exeruisse identidem, & naturæ vires superasse, non infitiati sunt Porphyrius, & Eunomius, sed Dæmonum præstigiis tribuerunt.

De virtutibus Christianorum.

XX. Jam vero Christianorum pietas, assiduæ ad Deum conciliandum preces, insignis hominum omnium caritas, mirabilis in suppliciis tolerandis constantia, inexpugnabilis fides, & ab omni scelerum contagione integer animus, tam claris Ethnicorum testimoniis expressa sunt, ut ne ipsa quidem contradicere possit pertinacia. Quid enim ad horum testificationem illustrius nobili illa Plinii ad Trajanum epistola, qua se tormentis adhibitis Christianorum crimina quæsivisse ait, nec aliud reperisse quicquam, quam cœtus ipsorum antelucanos, carmina Christo quasi Deo decantata, sanctum scelerum vitandorum etiam adhibito sacramento propositum, cibi una capiendi consuetudinem? Damnat tantum superstitionem pravam & immodicam, tum & pervicaciam ac inflexibilem obstinationem; nos singularem pietatem ac fidem, tum & invictam fortitudinem, & in proposito servando perseverantiam ac firmitatem interpretamur. Itaque Rescripto suo Christianos conquiri vetuit Trajanus, delatos puniri jussit. Quod ipsum tamen ut iniquum merito carpit Tertullianus: frustra obloquente Balduino Jurisconsulto, quasi ita etiam Christianos beneficio obstrinxerit Trajanus, qui pejora adversus eos non decreverit. Nam sic quoque benefici erga viatores dicendi erant Sciron & Procrustes, qui quos misere necabant, crudelius etiam tortos poterant interficere. Scripserat item ad Hadrianum Serenius Granianus Proconsul Asiæ, iniquum esse Christianos nullius criminis reos indicta caussa in vulgi gratiam trucidari. Rescripsit Imperator ad Minutium Fundanum Serenii successorem, jubere se, si quid adversus leges admissum esset à Christianis, id ab illis animadverti; sin per calumniam accersiti essent, delatorem ipsum pro criminis gravitate pœnas luere. Hoc rescriptum Apologeticis suis ad Antoninum, Aurelium, & Verum Imperatores intexuerunt, & celebrarunt Justinus, & Melito Sardianus, viri æquales temporum illorum, res ætate sua gestas, & vulgo notas palam referentes, cum eos ipsos alloquerentur, quorum intererat præcipue harum rerum veritatem habere perspectam. Sabilitatem quoque, & ἀδιαζευξίαν Christianorum, licet aliud agens, summopere tamen extollit Arrianus Philosophus, sub Hadriano Imperatore doctrinæ fama conspicuus. Hac enim præcipue nota discerni ait τοὺς βεβαμμένους ἀπὸ τῶν παραβαπτιστῶν, hoc est, baptismo rite initiatos, ab iis qui licet baptismo tincti essent, Christi tamen fidem ore tantum, non operibus profitebantur, si constantem animum & firmum, non varium & ancipitem præ se ferrent. Galenus quoque, cum Medicorum, & Philosophorum quorumdam pertinaciam notare vellet, citius ait Christianos religionem suam ejuraturos, quam illi meliorem sententiam induant. *Proh mira stultitia, & incredibilis audacia!* inquit Cæcilius apud Minutium Felicem, *spernunt tormenta præsentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori post mortem timent, interim mori non timent: ita illis pavorum fallax spes solatia rediviva blanditur.* At Marcus Aurelius Imperator, Christianæ rei parum consultus, martyrum constantiam in adeunda morte, animo solum & fortitudini, non pietati potius illorum & fidei tribuebat. Quamobrem in eximia illa, & Christiano homine prope digna præceptorum congerie, quibus se ipse ad bene beateque vivendum ac moriendum instituebat, considerate & graviter sapientem mori jubet; non, inquit, more Christianorum, animose solum & fortiter, quasi in prælio res geratur. Hinc adeo Christiani, Desperati dicti sunt, & Parabolani; quo nomine vulgo signabantur quidam projectæ audaciæ homines, qui sponte, & auctoramenti spe ad bestias pugnabant, vel petauro per ignem transiliebant. Confectores iidem à conficiendis bestiis, & παρακεκινδυνευμένοι dicebantur. Parabolanorum quoque appellatio ordini cuidam Alexandrinorum Christianorum tributa est, qui neglecto mortis periculo ægros, quolibet morbo, etiam peste laborantes, curabant. At ex hoc mortis contemtu tantos sibi sumserunt animos, ut ad Alexandrinorum Episcoporum, sub quorum dispositione erant, tutandas partes, in apertam demum seditionem nonnumquam eruperint, & coërcendi fuerint ab Imperatore, & ad certum numerum redigendi. Id apparet ex legibus Codicis Theodosiani. Sed hæc post fuere: prius autem Ethnicis Imperatoribus Martyres Christi, Paraboli dicti sunt, & Parabolani, quod corpori suo minime parcerent, sed laniandum in carnificinam darent. Facit huc etiam Epistola ad Commune Asiæ, non ab Antonino Pio (ut censuerunt Eusebius, Xiphilinus, & Zonaras, & novissime Petrus Halloxius, & ut præfert inscriptio ipsa Epistolæ in Justini codicibus editæ) sed ab eodem Aurelio Imperatore scripta (ut constat ex Chronicis ὑπολογισμοῖς, & ex Fastis, tum Siculis, tum Onuphrianis; & ut ostendit

Plin. libr. 10. Epist. 97.

Tertull. Apol. cap. 2.

Arrian. Epict. libr. 2. cap. 9.

Galen. De differentia pulsuum, libr. 3.

Marc. Aurel. libr. 11.

Cod. Theod. l. 16. Tit. 2. De Episc. Eccles. & Cleric. leg 42. & 43.
Euseb. Hist. l. 4. c. 12. Xiphil. Anton. Pio.
Zonar. Tom. 2. in Anton. Pio.

lemma Epiſtolæ ipſius, quemadmodum repræſentatur ab Euſebio.) Hac epiſtola Chriſtianorum commendatur pietas, & conſtantia in toleranda morte potius, quam ut Ethnicorum impietati obſequantur; tum & fortitudo in periculis; præcipue vero cum terra motibus quaſſaretur; quo tempore animo concidentibus Ethnicis, tum maxime Deo confidebant Chriſtiani. Addit Imperator complures Provinciarum Rectores ad Patrem ſuum de iis ſcripſiſſe, ipſumque adeo Reſcriptis ſuis caviſſe, ne quis negotium iis faceſſeret, niſi adverſus Imperium quidpiam molirentur; ſe Conſtitutionem eamdem velle ſervari; delatos Chriſtianiſmi nomine abſolvi, delatores puniri. Hoc decreto adductus videtur Melito Sardianus, ut in Apologia ad eumdem Imperatorem, ipſum diceret idem cum patre Antonino, & avo Hadriano de Chriſtianis ſentire. Quippe & Reſcripto ad civitates Græcas vetuerat Antoninus Pius tumultus adverſus Chriſtianos concitari. Laudatur id Reſcriptum ab hoc ipſo Melitone in eodem Apologetico, & à Marco etiam Imperatore in commemorata ſuperius Epiſtola ad Commune Aſiæ. Cum ergo Apollonium datæ Chriſto fidei accuſaſſet quidam, crurifragium & capitale ſupplicium adverſus accuſatorem decretum eſt; uti narrat Euſebius. Lucianus quoque, pietatis omnis ac religionis deriſor, cum Chriſtianam traducere vult, tum eam vel maxime extollit: nam in libello adverſus Peregrinum Philoſophum, qui ad Chriſti caſtra transierat, eoque nomine fuerat in carcerem detruſus, ſumma Chriſtianos eum caritate ac liberalitate proſecutos fuiſſe ait, pias mulieres cuſtodiæ foribus aſſediſſe, viros conſolandi & adjuvandi gratia à Communi Chriſtianorum legatos ſomnum una & cibum cepiſſe: ſumma id eos alacritate facere ſolitos, cum aliquid ejuſmodi incidiſſet, neque labori aut bonis parcere, univerſa in egenos promto animo profundere, mortem contemnere & ſponte obire, ſe quippe futuros immortales ſperare; ſic à ſuarum legum latore accepiſſe, uno eos inter ſe germanitatis vinculo obſtrictos eſſe; & poſtquam ſemel à Diis Ethnicorum deſciverunt, ad ejus præſcriptum vitam inſtituerunt, & debitum ei cultum ac honorem exhibuerunt, tum vero ſua omnia præ eo parvifacere, & ſibi, Chriſtianiſque reliquis communia dicere. Quæ omnia ab impuro Sophiſta in Chriſtianorum opprobrium jacta, vera agnoſcimus, ſummoque ipſis honori eſſe arbitramur. Clariora etiam reperias in Dialogo, qui inſcribitur Philopatris, & Luciani nomen præ ſe fert: Chriſti quippe & Chriſtianorum nominatim meminit, plurima profert ex Evangelio, & Apocalypſi Johannis, ex Actis Apoſtolorum, & ex Epiſtolis Pauli, cujus os & habitum depingit, & evectionem in cælum refert. Chriſtum appellat Chreſtum, pro temporum illorum more, quo nomen id à bonitate, non ab unctione ductum credebatur ab Ethnicis, apud quos ungendorum Sacerdotum aut Regum mos erat inuſitatus. Illud ex Suetonio, & Galeno, & ex vetuſtiſſimis Eccleſiæ Doctoribus, Juſtino, Theophilo Antiocheno, Clemente Alexandrino, Tertulliano, & Lactantio intelligitur. Error fortaſſe ductus eſt ex inoleſcente jam tum apud aliquos perverſo illo more confundendæ pronuntiationis Græcarum vocalium η & ι, quem ab Æolibus Latinæ linguæ auctoribus profectum ſuſpicor, quibus ι in η mutare proclive fuiſſe tradunt Grammatici. Ex eadem prava iotaciſmi conſuetudine factum reor, ut Veteres ſcripſerint, χρειστὸς, cum diphtongo. Ex Chriſtianarum autem rerum peritia, quæ major in hoc Dialogo, quam in reliquis Luciani ſcriptionibus elucet, colligi poteſt eum alterius eſſe auctoris.

Euſeb. Hiſt. lib. 4. cap. 13.
Euſeb. Hiſt. libr. 4. cap. 26.
Euſeb. Hiſt. l. 5. cap. 21.
Sueton. Claud. cap. 25.
Galen. De differ. pulſuum, libr. 3.
Juſtin. Apol. 2.
Theoph. ad Autol. libr. 1.
Clemens Alex. Strom. 2.
Tertull. Apol. cap. 3.
Lactant. Inſtit. libr. 4. cap. 7.
Conſtantin. Orat. ad cœtum Sanct. c. 18. in Acroſtichid.

XXI. Cæterum ex Luciani Pſeudomanti, & libello De morte Peregrini, ſed & multo magis ex Tranquilli, Plinii, & Taciti memoratis teſtimoniis diſcere licet, quanta incrementa Chriſtiana jam res cepiſſet. Quo pertinet L. Senecæ, his etiam temporibus antiquioris, adverſus Judæos, quorum nomine tunc Chriſtiani vulgo cogniti erant, expoſtulatio, quam refert Auguſtinus: *Interim uſque eo ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta ſit. Victi victoribus leges dederunt.* Quæ verba in ſuum Itinerarium tranſtulit Numatianus, de Chriſtianis ſub Judæorum nomine ſic diſſerens:

De Chriſtianæ Religionis incrementis, & Chriſtianorum martyriis.
Auguſtin. De Civit. Dei, libr. 6. cap. 11.
Rutil. Numat. libr. 1. Itin.

Latius exciſæ gentis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Idem de Judæis à Dione proditum eſt: καί ἔστι, inquit, καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ γένος τοῦτο, κολουσθὲν μὲν πολλάκις, αὐξηθὲν δὲ ἐπὶ πλεῖστον, ὥστε καὶ ἐς παρρησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι. *Eſt etiam apud Romanos genus iſtud, imminutum quidem ſæpenumero, adeo tamen auctum, ut vim legum pervicerit.* Quamobrem Tertullianus in Apologetico, multitudinem Chriſtianorum, innocentiæ ipſorum argumentum eſſe dicit; quippe non ſolum bello cuilibet pares ipſos fore, ſi arma ſumere vellent; ſed inermes etiam Reipublicæ plurimum eſſe nocituros ἀκονιτὶ καὶ ἀναιμακτὶ, ſeceſſione ſolum facta; quæ ſi fieret, ad magnam ſolitudinem ac vaſtitatem Romanum Imperium fuiſſe rediturum. Invaleſcente itaque Chriſtiana ſecta, Reipublicæ metuentes magiſtratus, novi dogmatis

Dio. libr. 37. Xiphil. Pompeio.
Tertull. Apol. cap. 37.

defensores coërcendos censuerunt. Eos Claudius exiliis, exquisitis tormentis Nero pro indole sua multavit. Auctor Suetonius; auctor & Tacitus, cujus hæc verba sunt: *Pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.* Qua rei atrocitate permotus Historicus, ab his licet partibus sese alienissimum ferens, vulgo fuisse damnatam, & publicam miserationem excitasse scribit. Immanem hanc quoque sævitiam carpit Juvenalis:

(Sueton. Claud. cap. 25. Neron. cap. 16. Tacit. Ann. libr. 15. cap. 44. Juvenal. Sat. 1. & 8.)

Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Et alibi:

Ausi, quod liceat tunica punire molesta.

Saxum visitur Romæ, Neroni inscriptum, *Ob provinciam latronibus, & his qui novam generi humano superstitionem inculcabant, purgatam.* Sequentibus dehinc annis, cum Flavium Clementem, Domitiani patruelem, ejusque uxorem Flaviam Domitillam, Domitiani sororem, Glabrionem quoque, & alios complures, Judaicæ religioni addictos fuisse, eamque ob caussam Cæsaris sævitiam expertos scribat post Dionem Xiphilinus, intelligere licet fuisse Christianos: nam sub Judæorum appellatione, ut dixi, Christiani quoque apud Ethnicos harum rerum parum consultos veniebant. Unde Suetonius Judæos, impulsore Chresto, tumultus edidisse scribit. Itaque Domitillam confessione Christiani nominis nobilitatam, & in exilium fuisse actam tradunt Eusebius, & Hieronymus: quod de hominibus imperatorii generis, proptereaque illustribus, & vulgo notis confictum esse & falsum nemo sanæ mentis dicere queat. Atque hanc sane Clementis, & Domitillæ calamitatem, per Stephanum mulieris libertum Domitiano interitum conflasse narrat Philostratus. Atqui declarat ea res quantum jam potuerit Christiana disciplina, quæ hujus ordinis & loci homines, aulicis delitiis innutritos, & fictitiorum numinum cultui insuefactos, ad meliorem sententiam traducere & instituere potuerit. Denique per hæc & sequentia tempora tam male accepti sunt publice ac privatim Christiani, ut non temperarit sibi nobilis ille Jurisconsultus Ulpianus, consiliarius Alexandri Severi, & Magister Scrinii; quin scriptis suis Christianum dogma sibi confutandum proponeret.

(Xiphilin. Domit. Sueton. Claud. cap. 25. Euseb. Hist. libr. 3. cap. 18. Hieron. Epitaph. Paulæ, c. 3. Philostr. Apollon. lib. 8. c. 10.)

Christo Jesu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus.

(Cicer. pro Flacco.)

XXII. Mirifica hac ergo Christi, Christianorumque virtute excitati Imperatores aliquot Romani, Christum censuerunt inter Deos referendum, honoresque illi divinos tribuerunt. Princeps in his Tiberius, de rebus à Christo præclare gestis certior factus à Pilato, retulit ad Senatum ut inter Deos allegeretur. Abnuit quidem Senatus, sive propter supplicii dedecus, quo extinctus est Christus; sive propter Judaicæ gentis infamiam, quam his verbis jam ante notaverat Cicero: *Sua cuique civitati religio, Læli, est; nostra nobis. Stantibus Hierosolymis, pacatisque Judæis, tamen istorum religio sacrorum à splendore hujus Imperij, gravitate nominis nostri, majorum institutis abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de Imperio nostro sentiret, ostendit armis; quam cara Diis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata;* sive quod se inconsulto rem jam transactam esse videret Senatus; sive quod externa sacra recipi jam vetuisset, ut est apud Livium; sacrificulos, vatesque Foro, Circo, Urbe prohibendos esse, vaticinos libros conquirendos & comburendos, & omnem denique disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolendam esse decrevisset. Utut est, perseveravit Tiberius in sententia & benevolentia adversum Christianos, & pœnis propositis eos accusationibus prohibuit. Auctorem habemus Tertullianum, scriptorem quidem Christianum, sed fidei nihilo magis suspectæ, cum hæc objecerit Senatui ipsi, Populoque Romano, qui rei falsitatem facile deprehendisset ex Commentariis publicis, iisque potissimum, quibus res sub Pilato gestæ continebantur, & quorum fidem non semel implorat Justinus. Hæc vero longe diversa erant à suppositítiis aliis Pilati Actis, quæ Maximini subinde ævo conficta sunt. Quibus autem utebantur Tessarescædecatitæ Heretici, Justini ætate proximi, ea videntur ex prioribus illis, quæ allegabat Justinus, sed adulterata & corrupta profluxisse, utpote discrepantia ab illis & diversa. Quæ Templa passim Hadrianus sine idolis condidit, ea ferebatur esse Christi nomini consecraturus, nisi sacrorum consultores deterruissent, veriti ne id si fecisset, ad Christi partes relicto idolorum cultu universi transirent. Proditum id à Lampridio, in cujus sententiam mox diligenter inquiram. Narrat idem Alexandrum quoque Severum Christo Templum exstruere, cumque in Deum cooptare voluisse, & pie coluisse in larario, sæpiusque hoc effatum, sive à Judæis, sive à Christianis sibi traditum pronuntiasse, & per præconem, quum aliquem emendaret, proclamari jussisse: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Denique in præjudicium pro Christia-

(T. Livius libr. 39. Tertull. Apolog. c. 5. & 21. Justin. Apol. 2. Lamprid. Alexandr. Seu. c. 43, & 51.)

norum caussa trahere possumus; id quod jam fecerunt Melito, & Tertullianus, & ex utroque Eusebius; quotquot nefarii & crudelitate insignes fuere Romanorum principes, bellum indixisse Christianis; eosdem fovisse, vel esse certe sivisse, quotquot æquitas sua & probati mores nobilitarunt.

Melit. apud Euseb. Hist. libr. 4. cap. 26. Tert. Apol. c. 5. Euseb. Hist. libr. 5. cap. 5.

XXIII. Sed revertamur ad Lampridium, quem haud me fugit Casaubono pœnas dedisse, quasi vanis vulgi opinionibus obsecutus Templa Christo destinata fuisse tradiderit, quæ sibi ipse Hadrianus in omnibus civitatibus condere cœperat, & suo nomini consecrare proposuerat, ut habet Spartianus in illius vita. Cogitabat autem, inquit Casaubonus, illuc simulacra mittere Hadrianus, vel præsens ipse consecrare, postquam essent absoluta. Quod cum morte præventus perficere non potuerit, & Templa compluria manserint imperfecta, multis post hanc ætatem annis vulgo creditum est Templa illa simulacris carentia, Christi Jesu honori ab Hadriano fuisse exstructa. Caussam cur hæc in animum suum induceret, & Lampridio contradiceret, non aliam habuit Casaubonus, quam Patrum vetustiorum ea de re silentium. Verum Lampridii mentem parum videtur introspexisse vir solers cæteroquin & eruditus: non enim scripsit Historicus Templa illa quæ exstruere cœperat Hadrianus, mansisse sine numinibus, sed Hadrianum *Templa in omnibus civitatibus sine simulacris jussisse fieri;* quo significatur certum destinatumque fuisse Hadriani consilium, ut Templa Christo exstruerentur, nullis omnino vel exornata, vel exornanda idolis; cum ea quæ sibi, suoque nomini ipse condebat, simulacris insignita essent. Hujusmodi fuit illud, quod Jovi Olympio, ipsique Hadriano Athenis dedicatum, aram habuisse, quam ipse sibi Hadrianus erexerat, refert Spartianus. Inerant præterea & plurima ejus simulacra, ut testatur Pausanias in Atticis. Pergit Lampridius loqui de Templis Christo Jesu ab Hadriano excitatis: *Quæ hodie*, inquit, *quia non habent numina, dicuntur Hadriani.* A quibus ita dicuntur? Utique ab Ethnicis, qui cum Templis nomina tribuere soleant, à Diis petita, quorum honori consecrata sunt, appellare illa maluerunt de conditoris, quam de famoso inter eos, & invidioso Christi nomine. Addit Lampridius: *Quæ ille ad hoc parasse dicebatur*; ab Ethnicis nimirum dicebatur; nam quis putet Lampridium, hominem itidem Ethnicum, ea de re Christianos consuluisse, fidemve illis tribuisse ullam? Ergo ab Ethnicis acceperat, Hadrianum ad hoc parasse templa, ut in iis Christus coleretur; verum à Sacerdotibus prohibitum, veritis ne si invalesceret Christiana religio, Ethnica concideret, ab incepto destitisse: quod adversariis nostris attestantibus credendum est. Fallitur præterea Casaubonus, cum scribit jussisse Hadrianum Templa fieri in omnibus civitatibus, suo nomini sine dubio consecranda, testemque citat Spartianum. Narrat enim Spartianus Hadrianum Templa sui nominis consecrasse, non consecranda solum destinasse. Quæ ergo Templa sibi exstruere cœperat Hadrianus, eadem absolverat, & instruxerat simulacris, & suo demum nomini consecraverat. Quæ vero Christo ædificari mandaverat, iis simulacra vetuerat inferri, & monitu Sacerdotum imperfecta fere reliquit. Cujus generis fuit Tiberiadense, & aliud Alexandrinum, quæ à Judæis in profanos usus conversa fuisse refert Epiphanius. Verum hoc à Josepho Comite, illud ab Athanasio, repurgata ac perfecta sunt, & Christo non tam tributa, quam restituta. Minime vero jactandum id & extollendum censuerunt Christiani Scriptores; quod Ethnicis parata esset responsio, Templa quidem Hadrianum Christo exstruere cœpisse, verum pœnituisse postea propositi, & mandatum revocasse, proindeque Christo destinata quidem fuisse Templa hæc, non dedicata.

Defenditur adversus Casaubonum Lampridii testimonium de templis Jesu Christo ab Hadriano exstructis.

Spartian. Hadr. cap. 13.

Spartian. Hadr. cap. 13.

Epiphan. Ebionit. Hær. 30. c. 12. & Arrian. Hær. 69. cap. 2.

Satis igitur luculenter docuisse videor scriptas in Novo Testamento historias ita res gestas narrare, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati certe proximis, qua res gestæ sunt. Hoc si tenemus, quod non potest convelli, profecto veraces esse historias in Novo Testamento scriptas necesse est. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Jesus est Messias.

I. Quod si vera sunt, quæcunque in Novo Testamento scripta extant; si tot miracula patravit Jesus, si tot Prophetias edidit, quæ deinde sunt eventu comprobatæ; si ipso deinde rebus terrenis exemto, & in cœlum recepto vim portentificam & prodigialem, sanctumque adeo Spiritum in Discipulos suos immisit; sicuti, dum inter ipsos versaretur, fuerat pollicitus; adeo ut gentium omnium linguis loquerentur, ægros sanarent, mortuos revocarent ad vitam; fatendum omnino est divinum hominem fuisse Jesum, pium ac sanctum, Deo afflatum, Deoque

plenum; quem fraudis, vafritiei, ac vaniloquentiæ suspectum habere nefas sit. Atqui se ipse Messiam esse palam professus est. Igitur Messias fuit. Id proponimus pro re nata, & in antecessum, quod suo loco fusius demonstrabitur.

PROPOSITIO QUARTA.

Genuini sunt libri Veteris Testamenti.

Librorum Veteris Testamenti antiquitas generatim probatur.

I. AB iis enim auctoribus scripti sunt, à quibus dicuntur esse scripti, & iis circiter temporibus, quibus scripti esse feruntur. Id ut obtineamus, definite ac partite loci hujus quæstio tractanda est, ac singulæ Veteris Testamenti partes sigillatim explorandæ. Magnum opus, si res fuse agatur & enucleate pro merito suo. Nos adhibebimus modum, & intra legitimos fines nostra sese diligentia continebit: non ita in arctum desilientes, ut quæstiones aliquas instituto operi haudquaquam penitus conjunctas obiter attingere occasione data religio sit; neque vero ita exspatiantes, quoad ingens ac prope infinita materies & ubertas rerum postulabit. Ac primum duobus argumentis omnium fere Veteris Testamenti librorum antiquitatem probabimus. Prius arcessemus ex Librorum sacrorum Canone, qui ab Esdra, auctoritate Synagogæ magnæ, Artaxerxis μακρόχειρος temporibus, conflatus est: ut ad calcem Propositionis hujus demonstrabo. Unde sequitur libros ipsos, qui eo continebantur Canone, fuisse ea, quam dixi, ætate antiquiores. Alterum argumentum subministrat vetus interpretatio Græca, sive ab Interpretibus Septuaginta elaborata Ptolemæi Philadelphi ævo, quod vulgo creditur; sive multo recentiore, uti viris quibusdam eruditis visum est; sive partim ab his, partim ab aliis, ut opinati sunt nonnulli; omnium certe consensu ante Christi ætatem concinnata. Cum in ea enim libri haberentur iidem qui in Canone, prorsus hinc efficitur Christi temporibus esse vetustiores. Ex ea etiam scire licet, nomina ac titulos libris præfixos, unde ad agnoscendos auctores non inania sæpe capimus argumenta, minime illuc fuisse recentiorum hominum studio appositos, sed jam inde à prima origine istas sedes occupasse. His in antecessum generatim præmissis, singulis deinceps libris suum continget examen, sua probatio.

DE LIBRIS MOSIS.

Divisio dissertationis hujus de libris Mosis.

I. AC ordiemur primum à Mosis Pentateucho: qui quoniam librorum omnium, qui supersunt, antiquissimus est, utile juxta erit & operosum vetustatem ejus & γνησιότητα quæsitis undique argumentis tueri. Quod ut ordine fiat, Scriptorum primo sacrorum utemur testimoniis; tum decurremus ad auctores reliquos: inde alterius generis asciscemus probationes, & ostendemus Mosem ipsum, ac res ab eo gestas & literis proditas, unicum fere fontem fuisse, unde universæ propemodum per orbem gentes Deos suos, Heroas, & auctores, totamque Theologiam suam hauserunt; Phœnices dico, Ægyptios, Persas, Indos, Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hispanos, ipsos etiam Americanos; præcipue vero Græcos, & Romanos; quos omnes Mosem, personatum quidem, at certis tamen internoscendum indiciis, retulisse inter Deos, & divino cultu prosecutos esse reperiemus. Quod mirabile sane est, & impietati retundendæ summopere efficax. Nam quæ se expugnari non patietur pertinacia, siquidem ostendero quidquid apud antiquissimas gentes, & ingenii ac doctrinæ laude imprimis florentes, divinum, præstans, illustre, & valde vetustum habitum est, Deos puta, Diisque prognatos Heroas, conditores etiam urbium, ac legumlatores, nihil aliud fuisse quam expressas ad Mosis exemplar imagines; & quem divinis honoribus tot homines magno affecerunt consensu, hunc summi, quem nos colimus, Dei cultorem ac servum se tulisse? Si cui ergo prolixior æquo fortasse videbitur argumenti hujus tractatio, is reputet apud se utilitatem rei ac momentum ad caussam, quam tuemur, obtinendam, ita breviorem etiam fatebitur. Atque hæc cum ipse mecum commentarer, miratus sum equidem sæpenumero in tanta literarum, ac sacrarum præsertim luce, neminem extitisse adhuc, qui hanc aperiret scenam, detractaque tot commentitiis Heroibus, ac Diis larva, quam iis prisci ævi superstitio imposuit, Mosem Mosi restitueret, ac publice agnoscendum proponeret. Id à me factum est hac Dissertatione; nec ita quidem, ut hoc argumentum exhausisse me putem,

quod operis haudquaquam patiebatur ratio, neque ipse iniquis exclusus spatiis potuissem; sed unde tamen excitari possint studiosi ad persequenda reliqua, & antiquitates sacras è profanis Historiis eruendas. Huic disputationi subjiciemus alteram non dissimilis generis, qua reliquas Græcorum fabulas ex libris Mosis arcessitas esse & expressas evincemus. Indidem derivatos esse priscos earum prope omnium, quas dixi, gentium ritus complures demonstrabimus. Tum quæremus postmodum quomodo sacrorum Librorum notitiam habuerint Græci, quos Ebraicæ ac externarum linguarum rudes fere & imperitos fuisse constat; & an librorum Mosis interpretatio aliqua fuerit Alexandri ævo vetustior. Dehinc linguæ Ebraicæ, literarumque Samariticarum & Judaicarum originem perscrutabimur. Demum refellemus argumenta, quibus librorum Mosis oppugnari solet dignitas & γνησιότης. Ac tandem de depravationibus Pentateuchi paucis tractabimus.

CAPUT PRIMUM.

I. *Probatur Scriptorum sacrorum testimoniis γνησιότης librorum Mosis.* II. *Utrum solum Deuteronomium, an universum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit.*

I. NUnc ergo probemus consequentes proxime & continua serie ætates Libros illos, qui dicuntur esse Mosis, adscripsisse Mosi, ac proinde ea ætate esse scriptos, qua scripti esse feruntur. Ac primum res à populo Dei gestas in literas retulisse Mosem liquet ex decimo septimo capite Exodi, in quo Amalecitanam victoriam jubet Mosem Deus *scribere ob monimentum in libro*. Mandata quoque à Deo accepta libris commisisse ostendunt illa è vigesimo quarto libri ejusdem capite: *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini:* & paulopost: *Assumensque volumen fœderis legit audiente populo:* necnon & ista è tricesimo quarto: *Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Israël pepigi fœdus.* Deuteronomium vero à Mose primum, & deinde à Josua fuisse descriptum, clarissimis indiciis testatum extat: sed hoc præcipue tricesimi primi capitis Deuteronomii: *Scripsit itaque Moyses Legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi, qui portabant Arcam fœderis Domini, & cunctis Senioribus Israël*, nempe ut ad latus Arcæ fœderis servaretur. Tum eam septimo quoque anno publice prælegi sancit. Alio loco jubet Moses Regem Israëlitis olim præficiendum, Deuteronomium à Sacerdotibus Leviticæ tribus acceptum describere. Canticum præterea jussu Dei scribit Moses, atque id Israëlitas docet, ut habetur in postremis Deuteronomii capitibus. Frequentem hujus Deuteronomii usum, & latarum in eo legum custodiam commendat auctor libri Josuæ: ipsum vero Josuam in lapidibus Deuteronomium descripsisse narrat in monte Hebal; & populum hinc precibus, inde diris devovisse, juxta traditum sibi à Mose præceptum in ipso Deuteronomio. Librum Justorum, qui capite decimo libri Josuæ laudatur, & libri secundi Regum capite primo, quidam putant esse librum Exodi; R. Selomoh ipsum Pentateuchum. Josue præterea, in libro ipsius nomine inscripto, mandata executus esse dicitur, quæcunque à Deo Mosi tradita fuerant: quod ut accurate fieri posset, descripta esse oportuit. Id confirmatur ῥητῷ hoc Exodi: *Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Josuæ:* & ex isto libri Josuæ: *Confortare igitur, & esto robustus valde, ut custodias & facias omnem Legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen Legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo.* Ex his sequitur Legem Mosis Josuæ temporibus scriptam extitisse: nec Legem solum secundam, quæ Deuteronomium est; sed priorem etiam, quæ posteriore amplior fuit; nam multa habuit prior Lex, quæ repetita non sunt in secunda. Atqui non posteriorem solum, sed priorem quoque descriptam habuisse Josuam necesse fuit, ut universis Mosis præceptis obtemperaret, & populum quoque in eorum obsequium flecteret: nam pars hæc præcipua fuit mandatorum Mosis. Itaque ante latum Deuteronomium Josuam præceptis instruit Moses, quæcunque ipse à Deo acceperat. Hæc enim leguntur capite Numerorum vicesimo septimo: *Fecit Moyses ut præceperat Dominus: cumque tulisset Josue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi. Et impositis capiti ejus manibus cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus.* Commemorantur quoque mandata Mosis in libro Judicum, his verbis: *Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israëlem, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi, an non.* Frequentior etiam horum mentio in libris Regum: velut cum in Arca

Probatur Scriptorum sacrorum testimoniis γνησιότης librorum Mosis.

Exod. 17. 14.
Exod. 24. 4, 7.
Exod. 34. 27.
Deut. 31. 9, 10, 11, 25, 26.
Deut. 31. 19, 22.
Jos. 1. 8. & 23. 6.
Jos. 8. 31, & seq.
Jos. 10. 13.
2. Reg. 1. 18.
Jos. 8. 35. & 11. 15.
Exod. 17. 14.
Jos. 1, 7, 8.
Num. 27. 22, 23.
Judic. 3. 4.
3. Reg. 8. 9.

nihil aliud fuiſſe legitur quam Tabulas lapideas, quas in ea Moſes recondiderat ad
4. Reg. 14. 6. montem Horeb. Et cum Amaſias narratur interfectis patris ſui percuſſoribus, à filiis
Deut. 24. 16. eorum manum abſtinuiſſe; morem gerens præcepto Moſis, quo patres luere no-
3. Reg. 2. 3. xas filiorum, vel filios patrum ſancitur. Adde iſthæc è ſecundo capite tertii Regum:
Obſerva cuſtodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut cuſtodias ceremonias ejus, &
præcepta ejus, & judicia, & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi, ut intelligas uni-
4. Reg. 21. 8. *verſa quæ facis:* & hæc quoque è viceſimo primo capite quarti Regum: *Si cuſtodierint*
4. Reg. 23. 25. *univerſam Legem, quam mandavit eis ſervus meus Moyſes:* tum & illa e viceſimo tertio
capite libri ejuſdem: *Similis non fuit ante eum Rex, qui reverteretur ad Dominum in omni*
corde ſuo, & in tota anima ſua, & in univerſa virtute ſua, juxta omnem Legem Moyſi.
1. Par. 16. 14. Paria his extant in Paralipomenis. Tale hoc è decimo ſexto capite libri prioris: *Juxta*
omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Domini, quam præcepit Iſraëli: & hoc quoque è decimo
2. Par. 17. 9. ſeptimo capite poſterioris: *Docebantque populum in Iuda, habentes librum Legis Domini:*
2. Par. 23. 18. atque id etiam è viceſimo tertio capite ſequente: *Ut offerrent holocauſta Domino, ſicut*
2. Par. 25. 34. *ſcriptum eſt in Lege Moyſi:* tum & illud è viceſimo quinto capite ſequente: *Cumque robo-*
ratum ſibi videret imperium, jugulavit ſervos qui occiderant Regem patrem ſuum, ſed filios
eorum non interfecit, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi: Non occidentur patres pro filiis,
neque filii pro patribus, ſed unuſquiſque in peccato ſuo morietur. Atqui hæc conceptis ver-
Deut. 24. 16. bis extant in Deuteronomio. Plurima apud Eſdram, qui fuit *ſcriba velox in Lege*
1. Eſdr. 7. 6. *Moyſi*, Moſaicæ Legis mentio. Sic tertio capite: *Et ſurrexit Ioſue filius Ioſedec, & fra-*
1. Eſdr. 3. 2. *tres ejus, & ædificaverunt altare Dei Iſraël, ut offerrent in eo holocautomata, ſicut ſcriptum*
1. Eſdr. 6. 18. *eſt in libro Moyſi viri Dei:* ſic ſexto: *Et ſtatuerunt Sacerdotes in ordinibus ſuis, & Levi-*
tas in vicibus ſuis, ſuper opera Dei in Ieruſalem, ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi. Cre-
bro etiam in libro Nehemiæ commemoratur Lex Moſis. Sic capite nono: *Et le-*
2. Eſdr. 9. 3. *gerunt in volumine Legis Domini Dei ſui quater in die:* & capite ſequenti: *Ut am-*
2. Eſdr. 10. 29, 34, 36. *bularent in Lege Dei, quam dederat in manu Moyſi ſervi Dei:* & paulo poſt bis in
2. Eſdr. 13. 1. teſtimonium eadem Lex adducitur: in decimo tertio quoque capite: *In die autem*
illo lectum eſt in volumine Moyſi, audiente populo: & inventum eſt ſcriptum in eo, quod
non debeant introire Ammonites & Moabites in Eccleſiam Dei uſque in æternum. Quæ
itidem ut alia in libris Moſis ſcripta leguntur. Præcipuum vero illud eſt, quod extat
2. Eſdr. 8. 1, & ſeq. in eodem libro Nehemiæ, Eſdram Moſaicæ Legis volumen prælegiſſe univerſæ Iſraë-
litarum genti, & interpretationibus explanaſſe. Jam vero liber Pſalmorum, quorum
Moſem auctorem habent nonnulli, quid aliud eſt quam frequens Moſaicorum man-
datorum iteratio? Pſalmi præcipue, ſeptuageſimus ſeptimus, centeſimus quartus, cen-
teſimus quintus, & centeſimus triceſimus quintus, totam Pentateuchi hiſtoriam ab initio
Bar. 1. 20. repetunt. Teſtimoniis Moſaicæ Legis aliquoties utuntur Prophetæ, Baruchus, & Daniel.
Dan. 9. 11. Meminit uterque dirarum, quibus impii devoventur in Lege Moſis. Sic præterea Ba-
Deut. 27. 15, & ſeq. 28. 15, & ruchus ſecundo capite: *Sicut locutus es in manu pueri tui Moyſi, in die qua præcepiſti ei*
ſeq. & 29, & 30, & 31, & 32. *ſcribere Legem tuam:* & Daniel decimo tertio: *Erudierunt filiam ſuam ſecundum Legem*
Bar. 2. 28. *Moyſi.* Inſigne & illud Malachiæ: *Mementote Legis Moyſi ſervi mei, quam mandavi ei*
Dan. 13. 3. *in Horeb ad omnem Iſraël, præcepta, & judicia.* Tobiæ conſanguineo ſuo Saram deſpon-
Mal. 4. 4. Tob. 7. 14. dere ſe ait Raguel, *ut conjungeretur cognationi ſuæ, ſecundum Legem Moyſi.* Jeſus Siraci-
Eccli. 45. 6. & 24. 33. des eximio Moſem ornat elogio, creatumque eſſe ait Iſraëlitici populi legumlatorem:
2. Mach. 7. 30. quod apud eum non ſemel legere licet. Plurima denique in Machabaicis libris Moſaici
2. Mach. 7. 6. operis commemoratio: velut in ſeptimo capite libri ſecundi: *Non obedio præcepto Re-*
Deut. 32. 36. *gis, ſed præcepto Legis, quæ data eſt nobis per Moyſem:* quo capite & Cantici Moſis fit
mentio, ex eoque teſtimonium quoddam profertur.

Utrum ſolum Deuteronomium, an univerſum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit.

II. Notabile vero imprimis illud eſt, quod habent Libri Regum, & Paralipome-
na, Helciam Pontificem, cum ſarta tecta Templi curaret, librum Legis, ipſa Moſis
manu ſcriptum, ut indicare videntur Paralipomena, & Interpretes plerique volunt, in
domo Domini reperiſſe: quem ad ſe miſſum cum Joſias legiſſet, ejuſdem juſſu, univer-
ſo populo audiente fuiſſe recitatum. Id ad omnes Moſis libros referendum manifeſto
cenſet Joſephus, quod ad unicum Deuteronomium pertinere arbitrati ſunt, Athana-
ſius, Chryſoſtomus, & recentiores plerique: propterea, opinor, quod librum eum-
dem ab Helcia repertum fuiſſe crediderunt, quem manu ſua deſcriptum ad latus Ar-
4. Reg. 22. & 23. cæ fœderis locari juſſerat Moſes, ut narratur Deuteronomii ipſius triceſimo primo
2. Par. 34. 14, & ſeq. capite; hunc autem, non totam Legem, ſed Deuteronomium ſolum fuiſſe comple-
xum, multorum opinio eſt: & quod decimo ſeptimo capite ſcriptum legitur de futuro
Joſeph. Ant. l. 10. cap. 5. Ath. Iſraëlitarum Rege: *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium Legis*
Epiſt. ad Marc. *hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit ſecum, le-*
Chryſoſt. Homil. 9. in Matth. *getque illud omnibus diebu vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire ver-*
2. & Hom. 7. *ba, & ceremonias ejus, quæ in Lege præcepta ſunt.* Huc accedit quod libri Joſuæ capite
octavo,

octavo, cum aram Domino exstruit Josue in monte Hebal, factum hoc legitur, *sicut scriptum est in volumine Legis Moysi*; cum id Deuteronomii vicesimo septimo capite, nec alio præterea Pentateuchi loco reperiatur: & quod decimo quarto capite libri quarti Regum testimonium recitatur ex *libro Legis Moysis*, quod Deuteronomii vicesimo quarto capite, nec alibi uspiam in Lege habetur: & quod in libro Nehemiæ arceri jubentur ab Ecclesia Dei Moabitæ, & Ammonitæ, prout lectum fuerat *in volumine Moysi*, quod non alibi quam Deuteronomii capite vicesimo tertio occurrit: & quod ῥήσεις aliquot è Lege Mosis depromuntur à Barucho, & Daniele, quas extra Deuteronomium frustra requiras. Eæ jam à me superius allatæ sunt. Verum & reliquos præterea Pentateuchi libros *in latere Arcæ* simul fuisse asservatos, & ab Helcia repertos, neque negat Auctor libri Regum, neque rationibus suis Tostatus conficit, quæ sunt ejusmodi, ut facile ex illis appareat positum fuisse in latere Arcæ Deuteronomium, non ut priores quatuor illinc fuisse exclusos nos fateri cogat: cum præsertim censeant Judæorum plerique, non Deuteronomium solum, sed & totam Legem in Arca à Mose fuisse inclusam. Visum id est Isaaco Abrabanieli, & R. Levi ben Gerson. Plus aliquid legitur in Debarim rabba, nempe Mosem instante morte tredecim exemplaria Legis descripsisse, quorum duodecim in usum cederent duodecim tribuum, unum vero in Arca servaretur, ex quo reliqua emendari possent, si quæ forte iis labes inolevisset. Hæc retulit & amplexus est Maimonides, & ad eorum probationem usus est ipsis verbis Mosis: *Tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcæ fœderis Dei vestri, ut sit tibi contra te in testimonium.* Hinc etiam occasionem habuisse videtur Epiphanius, aliique post Epiphanium complures, ut crederent non Legem solum totam, sed & libros omnes Canonicos intra Arcam fuisse reconditos, cum inde Apocryphi secluderentur; quod vanum tamen est ac frivolum: nam in Arca solas fuisse Tabulas lapideas à Deo scriptas discimus ex libris Regum, & Paralipomenon: Lex autem fuit ad latus Arcæ exterius; quo & urna aurea mannæ plena, & Aaronis virga: hoc est, si Jonathanem Paraphrasten Chaldæum audimus, בקופסא, *in capsa*, ad latus dextrum Arcæ: vel si Gemaram Thalmudici libri שקלים, in גלוסקום, *in* γλωσσοκόμῳ, hoc est, scrinio. Cum autem post Templi ædificationem, Tabernaculum, plurimaque Tabernaculi vasa & supellectilem, in Templi ipsius Gazophylaciis fuisse reposita verisimile sit, illuc quoque illatam fuisse capsulam, Legis volumini recondendo destinatam, credere par est: quæ postquam diu illic neglecta & ignorata jacuit, tandem ab Helcia Pontifice reperta est. Quamobrem non in Arca Domini, sed *in domo Domini* repertum à se librum Legis prædicat Helcias; non fimeto infossum, ut conjectavit Chrysostomus, sed in capsula illa reconditum, quæ stante Tabernaculo fuerat ad latus dextrum Arcæ. Sed de his infra. Libet huc adjicere Arabum quorumdam opinionem, qui tradunt Phinees quinque libros Legis, servatam Mannæ portionem, Tabulas duas, virgam Mosis, & illam Aaronis quæ folia produxerat, in urnam æneam congessisse; tum vas plumbo obturatum clam abdidisse in spelunca, cui deinde inædificatum est Templum Salomonis. Ad testimonia vero illa è Deuteronomio depromta quod attinet, sciendum est fuisse Deuteronomium, velut compendiariam priorum Pentateuchi librorum explanationem, & Legis totius breviarium, in familiarem & quotidianum populi Israëlitici usum compositum. Id declarat ipse Moses cum ait initio Deuteronomii: *Cœpit Moyses explanare Legem & dicere: Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb.* Prioris fœderis iterationem, & quasi novum fœdus fuisse significant illa è vicesimo nono capite Deuteronomii: *Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moysi, ut feriret cum filiis Israel in terra Moab, præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb.* Atque hinc porro Liber ille dictus est Deuteronomium, secunda Lex; relata in literas itidem ut prima; quam primam Legem si quis à Mose scriptam ut secundam negare ausit, opprimetur hoc loco Exodi: *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini.* Et deinde: *Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo.* Atque ea sane à Deo ipso fuerat jam ante ex parte descripta: sic enim habetur in Exodo: *Dixit autem Dominus ad Moysem: Ascende ad me in montem, & esto ibi, daboque tibi Tabulas lapideas, & Legem, ac mandata quæ scripsi, ut doceas eos.* At Deuteronomium cum esset Legis, ut dixi, velut Epitome, hinc illud præcipit Moses suspendi pro signo in manibus, inter oculos collocari, postibus domuum adscribi, nocturna ac diurna manu versari, propter brevitatem nimirum & condiscendi facilitatem. Res itaque illic delibatas tantum, & quasi perstrictas animadvertere licet, quæ jam fuerunt enucleatius descriptæ. Quod autem tritior ejus esset & promptior usus, idcirco testimonia ex eo depromi solent; cum hominum esset eruditiorum, & accuratiorem rerum notitiam quærentium, tractatio reliquorum Librorum: ex quibus tamen non pauca itidem depromta videas in recentioribus Scripturæ sacræ Libris. Cujusmodi est illud secundi Para-

in 1. Cor. 2.
Deut. 31. 9, 11, 24, 26.
Deut. 17. 18, 19.
Jos. 8. 31.
Deut. 27. 5, & seq.
4. Reg. 14. 6.
Deut. 24. 16.
2. Esdr. 13. 1.
Deut. 23. 3.
Bar. 1. 20. & 2, 2, 28.
Dan. 9. 11, 13. & 13. 63.
Tostat. Quæst. 10. in 4. Reg. 22.
Abrab. in Deut. 31. 9. 26.
R. Levi ben Gers. ibid.
Maimon. Præf. in Jad Chazac.
Deut. 31. 26.
Epiphan. De pond. & mens. cap. 4.
3. Reg. 8. 9.
2. Par. 5. 10.
Ebr. 9. 4.
Jonath. in Deut. 31. 26.
4. Reg. 22. 8.
Chrysost. in Matth. 2. Homil. 9. & in 1. Cor. 2. Hom. 7.
Abulfarag. Hist. Orient. Dyn. 2.
Deut. 1. 5.
Deut. 29. 1.
Exod. 24. 4, 7.
Exod. 24. 12.

2. Par. 30. 15, 16. lipomenon: *Immolaverunt autem Phase quartadecima die mensis secundi. Sacerdotes quoque, atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini. Steteruntque in* 2. Par. 31. 3. *ordine suo juxta dispositionem, & legem Moysi hominis Dei.* Et capite sequenti: *Pars autem Regis erat, ut de propria ejus substantia offerretur holocaustum mane semper & vespere; Sabbatis quoque, & Calendis, & solennitatibus cæteris, sicut scriptum est in Lege Moysi.* Et 2. Par. 35. 11, 12. capite trigesimo quinto: *Et immolatum est Phase, asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum, & separaverunt ea, ut darent per domos, & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Moysi.* Et in Nehemiæ libro, capite decimo, plurima recensentur ex Lege Mosaica: quæ sane in Deuteronomio nusquam leguntur. Plura hujusmodi proferre possem, sed hæc sufficiunt, & ad reliqua properandum est.

CAPUT SECUNDUM.

I. *Probatur aliorum Scriptorum testimoniis* γνησιότης *librorum Mosis:* II. *Sanchoniatonis,* III. *Homeri, & Hesiodi,* IV. *Pentateuchi Samaritani,* V. *Thaletis,* VI. *Solonis,* VII. *Pythagoræ,* VIII. *Anaxagoræ,* IX. *Hellanici,* X. *Charondæ,* XI. *Socratis,* XII *Theopompi, & Theodectis,* XIII. *Platonis,* XIV. *Ægyptiacarum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint ostenditur;* XV. *Aristotelis,* XVI. *Hecatæi,* XVII. *Eudoxi,* XVIII. *Berosi,* XIX. *Abydeni,* XX. *Demetrii Phalerei,* XXI. *Septuaginta Interpretum Scripturæ sacræ, & Aristeæ,* XXII. *Ezekieli,* XXIII. *Manethonis,* XXIV. *Philochori,* XXV. *Aristobuli Judæi,* XXVI. *Polemonis,* XXVII. *Eupolemi,* XXVIII *Demetrii Judæi,* XXIX. *Cleodemi,* XXX. *Theodoti,* XXXI. *Philonis Senioris,* XXXII. *Alexandri Polyhistoris,* XXXIII. *Apollonii Molonis,* XXXIV. *Castoris Rhodii,* XXXV. *Diodori Siculi,* XXXVI. *Chæremonis,* XXXVII. *Trogi Pompeii, & Justini,* XXXVIII. *Nicolai Damasceni,* XXXIX. *Ptolomæi Mendesii,* XL. *Strabonis,* XLI. *Apionis,* XLII. *Philonis, Josephi, & Justi Tiberiensis,* XLIII. *Auctorum libri tertii, & quarti Esdræ, & tertii Machabæorum,* XLIV. *Juvenalis,* XLV. *Plutarchi,* XLVI. *Philonis Byblii,* XLVII. *Galeni,* XLVIII. *Ptolemæi Chenni,* XLIX. *Taciti,* L. *Plinii, Apuleii,* LI. *Luciani,* LII. *Numenii,* LIII *Longini,* LIV. *Porphyrii,* LV. *Trebellii Pollionis,* LVI. *Jamblichi,* LVII. *Juliani* τοῦ παραβάτου, LVIII. *Helladii Besantinoi,* LIX. *Artapani,* LX. *Thalli,* LXI. *Histiæi,* LXII. *Lysimachi,* LXIII. *Poëmatis* νουθετικοῦ *Phocylidi adscripti,* LXIV. *Onkelosi, Jonathanis, Hierosolymitani Interpretis, Hagiographorum Paraphrastis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ, & Nicopolitanæ Interpretationis.*

Probatur aliorum Scriptorum testimoniis γνησιότης *librorum Mosis:*

I. EX superioribus, ni fallor, satis luculenter demonstratum est, quam perpetua, jam inde à Mosis ævo, & certa Libris ejus constiterit auctoritas: quam si externis jam confirmare libet testimoniis, & aliorum Auctorum asciscere auxilia, qui vel Mosis ipsius, vel Mosaicarum scriptionum aliqua se notitia imbutos fuisse prodiderunt, à proximis Mosi temporibus, ad confirmatum jam in orbe Christianismum, clarius etiam Propositionis hujus veritas elucescet. Tam alte ergo repetitis disquisitionis hujus initiis, per consequentes ætates nostra decurret oratio.

Sanchoniatonis,

Porphyr. apud Euseb. De præp. Evang. libr. 1. & 10.

II. Ac ordiemur primum à Sanchoniathone Berytio, antiquissimo Phœniciarum rerum Scriptore, quem Trojanis vetustiorem fuisse temporibus, & Mose uno alterove sæculo recentiorem, ex Phœniciæ regum successionibus probari scribit Porphyrius. Hujus opus e lingua Phœnicum Græce reddidit Philo Byblius, unde nonnulla excerpsit Eusebius, & libris suis De evangelica præparatione intexuit. Atque ea quidem talia sunt, ut attendenti appareat pleraque ipsum è Mosis fontibus in lacunas suas derivasse. Non est otii nostri rem accuratiori examine ventilare, & ab aliis jam hæc occupata provincia est. Id observandum nobis est quod tradidit Porphyrius, & est

ad rem quam tractamus appoſitum, commentaria accepiſſe Sanchoniathonem ab Ierombalo Sacerdote Dei Ievo, & de Judæis veriſſima prodidiſſe. Ierombalum autem cum eſſe Gedeonem, ex libro Judicum, ubi non ſemel Ierobaal cognominatur, ſciunt eruditi, & docuit Suidas, ſed in vocis originatione falſus eſt; quemadmodum in ipſa re Georgius Syncellus, qui Ierombalum Gedeonis fratrem eſſe credidit, nominis duplicis ambiguitate deceptus. Quæ autem à Gedeone commentaria Sanchoniathon accepit, quid aliud eſſe dicamus, quam ipſos Moſis libros, quorum doctrina tinctæ ſunt & aſperſæ, ut dixi, ſuperſtites Sanchoniathonis reliquiæ? Omnem vero dubitationem tollit, quod notatum eſt à Philone Byblio, Sanchoniathonem, cum de rerum principiis & mundi origine commentaturus eſſet, ſumma diligentia Taauti libros evolviſſe, ut pote quem ſciret eſſe literarum repertorem, & primum commentaria reliquiſſe; ab eoque ſumſiſſe ſcribendi argumentum. Tum poſteaquam Sanchoniathonis diſſertationes de mundi & animalium procreatione expoſuit, hæc omnia ait in Taauti Coſmogonia fuiſſe deſcripta, quæ ſibi comperta ex ſignis & conjecturis mens ipſius nos docuit; atque hunc Taautum, ab Ægyptiis Thoyth, à Græcis Mercurium appellari. Jam vero hæc omnia mecum argumenta recollige: De mundi generatione ſcripſit Taautus; ſcripſit & Moſes: literarum inventio Taauto tribuitur; tribuitur & Moſi ab Eupolemo, Theodoreto, & Iſidoro: Taauti libris ad opus ſuum lucubrandum uſus eſt Sanchoniathon, idemque à Gedeone commentaria ad id ipſum accepit; Moſis doctrinam ſpirant paſſim & repræſentant Sanchoniathonis reliquiæ: quis non inde conjiciat Taautum illum fuiſſe Moſem? At nos id quoque infra multiplici argumentorum congerie clarius etiam & certius approbabimus.

Jud. 6. 32. & 7. 1. & 8. 35.
Boch. Chan. libr. 2. cap. 17.
Suid. in ἱερϐάαλ.
Georg. Sync. Chronograph. ad ann. Mund. 4115.
Philo Bybl. apud Euſeb. De Præp. Evang. lib. 1.
Eupol. apud Clem. Alex. Strom. libr. 1.
Theodor. in Gen. Interr. 61.
Iſidor. Orig. libr. libr. 1. c. 3.

III. Sanchoniathonem excipient Homerus, & Heſiodus, quorum ſcriptis nullum antiquius habent Græci: nam Orphica quæ circumferuntur, Piſiſtrati ævo haudquaquam vetuſtiora ſunt. Homerum ſtudiorum cauſſa Ægyptum petiiſſe tradit Diodorus: imo & Ægyptius à plurimis exiſtimatus eſt, ut aſſeverat Clemens Alexandrinus. Cum autem dubitare nos non ſinant ea quæ dicturi ſumus inferius, quin tum apud Ægyptios vigeret Moſis memoria, atque illuc jam penetraſſent ipſius ſcriptiones, quis illas, unde tantarum rerum notitiam poterant comparare, neget ab iis lectas & ſublectas, qui illuc diſcendi gratia proficiſcebantur? Multis id confirmat Juſtinus in Parænesi, & libri ipſi Homeri loquuntur, in quibus ſexcenta deprehendere licet ex Moſe depromta. Velut cum ſcribit Deos peregrinorum habitu urbes circumire, ad exploranda hominum bene vel male facta. Id ipſi ſuppeditavit Moſes, cum tres Angelos Abrahamo apparuiſſe ſcribit. Augurium, ejuſque expoſitio, quæ habentur in Odyſſea, cum aquilas in capita procorum involantes mortem ipſis Augur portendere declarat; non-ne ſimilis oſtenti imitatio eſt, quod Ægyptio piſtorum magiſtro in ſomnis contigit, & in paris eventus ſignificationem traxit Joſephus? Multa etiam hujus generis apud Heſiodum nanciſcare. Græcanicæ Theogoniæ architectos fuiſſe ipſos diſertis verbis Herodotus pronuntiat: quam multa autem in tota hac Mythologia è Moſe manifeſto petita? quod & infra probabimus. Chaos Heſiodo memoratum, ex Moſis verbis confictum eſſe agnoſcunt omnes. Ariſtoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, Chaos illud Heſiodi, ex quo orta ſunt omnia, nihil eſſe diſerte pronuntiat. Heſiodi ejuſdem Erebus, ipſum eſt ערב Moſis. Diem Nocte ſatum, proindeque recentiorem finxit: Moſes quippe veſpertinum tempus matutino antepoſuit, & poſt tenebras lucem creatam dixit. Septimum diem ſacrum eſſe, & hic docuit, & Homerus, qui & eo cuncta perfecta fuiſſe addit, ut ab Ariſtobulo adnotatum eſt. Hominem luto formatum, & primorum hominum vitam noſtra hac fuiſſe diuturniorem ſcripſit Heſiodus: quæ mere Moſaica ſunt. Ate Homeri, Pandora Heſiodi, Eva eſt parens generis humani. Omnia Homerum ex Oriente depromſiſſe, demonſtraturum ſe ſpondet non ſemel Heinſius in Ariſtarcho ſacro. Prodiit libellus ante annos aliquot, quo locutiones Homericæ & Heſiodeæ, Moſis, aliorumque Scriptorum ſacrorum locutionibus ſimiles colliguntur. Ex quibus cognoſcitur tantam Ebraiſmorum ſegetem, nonniſi ex Librorum ſacrorum lectione ſuboriri potuiſſe. Atque hinc factum opinor, ut Ariſteæ Proconneſii, qui ſæpe confunditur cum Ariſtæo Apollinis filio, quem Moſem eſſe oſtendemus, diſcipulum credi ab aliquibus Homerum Strabo & Euſtathius prodiderint.

Homeri, & Heſiodi,
Diodor. libr. 1.
Clem. Alex. Strom. 1.
Hom. Odyſſ. ρ.
Hom. Odyſſ. β.
Herod. libr. 2. cap. 53.
Ariſtob. apud Euſeb Præp. libr. 13. cap. 12.
Heinſ. Ariſtarch. ſacr. part. 1. cap. 1.
Strab. libr. 13.
Euſtath. in Hom. Il. β.

IV. Ex omnibus argumentis, quæ ad fidem Moſaicis libris adſtruendam colligi poſſunt, vix validius ullum reperias, quam quod ex Pentateuchi Samaritani vetuſtate & auctoritate ducitur. Cum enim jam inde ab Ieroboami perduellione, decem tribus ſeceſſione facta ſuis legibus, ſuaque religione uti cœpiſſent: majorque deinde exarſiſſet invidia, poſtquam Templi Hieroſolymitani, Urbiſque adeo ipſius inſtaurationem turbantes Eſdras devovit, & horrendi carminis pronuntiatione ſacras & infa-

Pentateuchi Samaritani,

mes eſſe juſſit: capitale demum odium, & perpetua diſſociatio conſecuta eſt ab Alexandri Magni temporibus, ex quo Manaſſes Jaddi Pontificis frater, Sanaballetis Satrapæ, qui Darii nomine Samariam regebat, filia uxore præter fas & Legis præſcriptum ducta, Sacerdotio exauctoratus eſt. Cujus injuriæ impatiens, ne amatam conjugem dimitteret, confugit ad ſocerum, & Templo ab eo in monte Garizim exſtructo præfectus, Pontificem ſe geſſit. Tempore ab hoc nullus amor populis, nec fœdera fuerunt, ſed implacabile diſſidium, quod ad hanc diem perſeverat. Et tamen utraque gens ſuum Pentateuchi codicem habet, nihil vel parum certe diſſentientem; hunc Samaritanis literis exaratum, qui veteres fuerunt Chananæorum characteres; illum Judaicis, qui poſt captivitatem Babylonicam ex Aſſyriis detorti ſunt.

Thaletis,

Joſeph. libr. 1. contr. Apion. Laërt. in Thalet.

V. Circiter trigeſimam quintam Olympiadem florebat Thales, oriundo Phœnix, Ægyptiorum & Chaldæorum ſine controverſia diſcipulus, uti de ipſo prædicat Joſephus. In Epiſtola autem Thaletis ad Pherecydem, quæ refertur à Laërtio, & κιβδηλίας mihi ſuſpecta eſt, in Ægyptum penetraſſe ſe ait, non ut cum Aſtronomis ſolum, ſed & Sacerdotibus congrederetur. Quem deinde morem adeundæ Ægypti tenuerunt vetuſtiorum Græciæ Philoſophorum plerique, ut ex ipſis fontibus puriores patriæ doctrinæ latices haurirent. Non ſemel igitur candide agnoſcit Plato, aliique complures, quæcunque de rebus divinis à Græcis diſputata ſunt, ex Ægyptiis ſcholis eſſe profecta. Idem argumentum perſequitur Plutarchus in Libello de Iſide & Oſiride, clariſſimoſque Græcanicæ Philoſophiæ antiſtites, Thaletem, Solonem, Pythagoram, Lycurgum, Platonem, & Eudoxum, in Ægyptum philoſophandi cauſſa ſe contuliſſe narrat, & Ægyptiis magiſtris eſſe uſos, quorum & nomina recenſet. Ex Ægyptiorum ergo quos adierat, & Phœnicum ad quos genus referebat, rivis, in quos magnam Moſaicæ doctrinæ copiam confluxiſſe mox oſtendemus, abunde Thales hortulos ſuos irrigavit. Hinc Deum definiebat, Quod principio & fine caret; quod rerum omnium antiquiſſimum eſt: atque hanc aiebat eſſe Mentem, quæ cuncta ex aquis formavit. Hinc hominum cogitata Deo perſpecta eſſe ſciſcebat. Hinc hominum animos primus immortales eſſe dixiſſe fertur. Hinc lucem tenebris poſteriorem eſſe ſtatuit. Quæ non ex apothecis Philoſophiæ, ſed ex intimis veræ Theologiæ myrotheciis depromta ſunt.

Solonis,

Plutarch. De Iſid. & Oſir. Diodor. libr. 1.

VI. In dubia eadem & ſuſpecta ad Pherecydem Epiſtola, Solonem itineris in Ægyptum ſocium habuiſſe ſe ait Thales, & cum Sacerdotibus, ac Aſtronomis Ægyptiis utrumque eſſe converſatum. Idem teſtatur Plato in Timæo. Sonchin & Pſenophin Sacerdotum illorum celeberrimos nominat Plutarchus. Tradit Diodorus Solonem, itidem ut Lycurgum, multa de legibus Ægyptiorum in legum ſuarum collectionem tranſtuliſſe; cum alibi Moſaicis legibus uſos Ægyptios docuiſſet. Inde fit ut pleraque Athenienſium inſtituta Moſaicis fuerint conſimilia, ut paulo poſt notabimus. Inde inter illuſtriora ejus effata celebratur illud, quo Diis honorem, parentibus reverentiam exhiberi præcipiebat. Atque ea ſane è Decalogo petita erant.

Pythagoræ,

Jambl. De vit. Pyth. libr. 1. c. 2. Euſeb. Præp. l. 10. c. 4. Cleanth. apud Malch. de vit. Pyth. & Clem. Alex. Strom. 1. Jambl. De vit. Pyth. libr. 1. c. 3. Athen. libr. 3. Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 4. Tatian. Orat. contr. Gent. Diog. Laërt. Procem. Suidas in ὦχος. Strab. libr. 16. Sext. Emp. adv. Math.

VII. Hos excipit Pythagoras Samius, in Syria natus, juxta Iamblichi, aliorumque ſententiam. Is itaque patriæ reviſendæ deſiderio, Sidonem, Tyrum, & Byblum navigavit, ac totam fere luſtravit Syriam, & Chaldæos, Ebræos, Arabes, ac Ægyptios præceptores habuit. Scribit Iamblichus Sidone congreſſum fuiſſe Pythagoram cum Mochi Phyſiologi ſucceſſoribus. Mochi hiſtorici Phœnicis, qui res gentis ſuæ patria lingua prodidit, meminerunt Athenæus, Joſephus, & Tatianus. Ochus appellatur apud Diogenem Laërtium, & Suidam. At is quem commemorat Iamblichus, de rerum natura diſſeruit. Itaque hic ipſe eſt, quem Moſchum Sidonium appellat Strabo, quemque Phyſica tractaſſe ait, & Trojano excidio fuiſſe vetuſtiorem. Meminit ejuſdem & Sextus Empiricus, ab eoque doctrinam ſuam Democritum petiviſſe ſtatuit, auctore Poſidonio. Hinc ergo emendandus Iamblichus, & pro, Μώχου, quod etiam in ſcriptis Codicibus reperi, ſcribendum, Μόχου. Atqui, Μόχος, ipſiſſimum videtur, משה, Moſes, qui merito φυσιολόγος dictus eſt, ut pote qui ſcripſerit de rerum primordiis, & quique Trojanum bellum ætate præceſſit, & Sidonius credi potuit ab iis qui patriam ipſius ignorabant, vel quod in hac potiſſimum urbe propagata fortaſſe fuerit ipſius doctrina, multique eam amplexi ſint, vel propter Judææ viciniam: nonnumquam enim cum Phœnicibus Judæos confundi certum eſt. Adeundæ Ægypti auctor Pythagoræ fuit Thales: abeuntem Polycrates commendatitiis ad Amaſim Ægypti regem literis proſecutus eſt, Amaſis vero ad Ægyptios Sacerdotes. Quo cum perveniſſet, Sonchidi Archiprophetæ in diſciplinam ſe tradidit. Ac primum eum circumciſum ferunt: tum deinde per viginti duorum annorum decurſum, non Aſtronomicis ſolum, & Geometricis, ſed ſacris etiam, & interioribus doctrinis inſtitutus eſt, & omnibus Deorum myſteriis initiatus. Chaldæos quoque, Aſſyrios, & Perſarum Magos audivit,

& magna demum disciplinarum merce ditatus Philosophiam suam instruxit. Quam multa autem Mosaica, inter Judæos & vicinas gentes conquisita, illuc contulerit, optimus testis Hermippus, qui Judæorum dogmata ac leges Pythagoram in suam transtulisse Philosophiam scripsit; ut ex Josepho, & Origene discimus. Testis & Aristobulus Judæus apud Clementem Alexandrinum, & Eusebium. Horum ille colligit aliquot Pythagoræ dogmata, & Mosaicis consentire ostendit; velut illud è Decalogo, quo sculptilibus interdicitur, expressisse Pythagoram ostendit, cum vetuit imaginem Dei annulo inscribi. Mosem etiam secutos esse docet Pythagoreos, cum hominem ad Dei imaginem conditum esse definierunt. Quod eorum dogma ex testimonio Iamblichi, & laudati ab Iamblicho Archytæ Tarentini facile colligitur. Multa ad hæc similia congerit, quæ prætereo. Eodem pertinent alia quoque jam observata à Grotio: cujusmodi est ea lex, qua morticinorum prohibetur esus, quamque inter præcepta sua Pythagoras retulit. Cum nudis pedibus idem sacra fieri jussit, nonne mandatum Mosi de rubo ardenti editum videtur in mente habuisse, quemadmodum ab Ambrosio notatum est? Integrum quoque præceptum Mosis repræsentavit Pythagoras, quo ne frugiferæ succiderentur arbores interdixit. Ex historia Balaami & Asinæ prodiit Pythagoricum illud, non transeundum illac, ubi asinus procubuerit. Adde Timæum Locrum Pythagoreum, & Platonem in libro, quem Timæi hujus nomine inscripsit, de mundi opificio pleraque Mosis doctrinæ consona disserere. Adde & veri persimilem conjecturam Seldeni, & Wendelini, qua mirificam illam Pythagoræ τετρακτὺν ipsum esse suspicantur Dei nomen τετραγράμματον, יהוה, atque ejus notitiam à Daniele jam sene Pythagoram, cum in Babylonia degeret, accepisse. Danieli adjungi poterat & Ezechiel, ut ostendam infra. Notabile hoc habet Plutarchus, Pythagoram, & Platonem asseverasse mundum à Deo esse factum, & suapte natura corruptioni esse obnoxium. Idem alibi pleraque Pythagoræ dogmata, Numæ Pompilii dogmatis consentanea profert; quæ ex Mosaicis legibus expressa esse manifestum est. Velut cum Deum neque corrumpi posse, neque sensu percepi, sed intelligi solum uterque statuit: & cum vetuit Numa Deum ad hominis, aut animalis cujuscunque formam exprimi; unde nec centum ac septuaginta prioribus Romani regni annis ulla Dei effigies Romæ extitit: & cum farinam ac vinum sacrificiis uterque adhibuit. Adde & referre Malchum, sive Porphyrium, certas quasdam victimarum partes nonnumquam comedisse Pythagoram, qui animatorum cæteroquin esu fere abstinebat; alias victimarum partes constanter respuisse. Sciebat enim quarumdam victimæ partium esum ex præscripto Mosis Sacerdotibus concedi. Quamobrem cum Pythagoram ex Columnis Mercurii in Ægypto doctrinam suam hausisse docet Iamblichus in libro De mysteriis, pertinere id utique videtur ad libros Mosis, ut mox ostendam. Atque ex hac Mosaicæ doctrinæ affectatione factum puto, ut Judæis prognatum eum plerique crediderint, quemadmodum refert Ambrosius in Epistola ad Irenæum. Splendide ergo halucinatur Lactantius, cum mirari se ait, quod cum Pythagoras ad Ægyptios, Magos, & Persas veritatis indagandæ studio penetrasset, ad Judæos tamen non accesserit, penes quos tunc solos veritas erat, & ad quos facilius ire potuisset. Conceptis enim verbis tradit Porphyrius in vita Pythagoræ, Ægyptios, Arabes, Chaldæos, & Ebræos ipsum adiisse, ab iisque vaticinandi per somnia scientiam accepisse. Sæpissime autem Ebræis Deum in somnis occulta revelasse, Jacobi, & Josephi probant historiæ. Quod non pietate promereri, sed arte comparare Ebræos esse solitos Ethnici arbitrabantur. Alia vero, atque insigniora veritatis monumenta ab illis hausit Pythagoras. Præterea cum inter Ægyptios, ac Persas, tanquam in meditullio positi Judæi ultro citroque commeanti Pythagoræ sese velut obviam darent; vix credibile est apud eos saltem non interjunxisse.

Joseph. libr. 1. contr. Apion. Origen. libr. 1. contr. Cels. Clem. Alex. Strom. 1. & 2. & 5. Euseb. Præp. l. 9. & 13. Grot. De verit. relig. Chr. l. 1. & Annot. Ambros. Epist. libr. 5. Ep. 20. Selden. de DIs Syr. Synt. 2. c. 1. Godefr. Wendel. Differt. de Pythagor. Tetracty. Plut. De Placit. Philosoph. & in Numa. Malch. in vita Pythag. Ambros. Epist. libr. 3. Epist. 20. Lactant. Instit. libr. 4. cap. 2.

VIII. Anaxagoram de sacris Mosis fluentis Philosophiam suam temperasse, etiamsi taceret Theodoretus, satis declarant Diogenes Laërtius, & Eusebius, qui ipsum scriptioni suæ hoc initium fecisse scribunt: Omnia simul erant, deinde Mens superveniens ea in ordinem digessit. Idem prius scripsisse Linum narrat quoque Diogenes, qui & Anaxagoram sua vult inde sumsisse. Vero: Linum enim ipsum esse Mosem suo loco demonstrabimus. Genesin autem Moses ea sententia exorsus est, ex qua operis sui exordium Anaxagoram expressisse liquet.

Anaxagoræ, Theodoret. De cur. Græc. affect. Serm. 2. de princ. Laërt. Anaxag. & Prooem. Euseb. Præp. libr. 10. c. 14.

IX. Justinus in Parænesi, postquam à Græcis proditum dixit Judæos ex Ægypto secessisse Mose duce, testem inter alios Hellanicum citat, vetustissimum historicum Mitylenæum. Citat & Cyrillus tanquam Mosis memorem. *Hellanici*,

X. Suppar illi Charondas, qui Thurinam civitatem à Sybaritis & Atheniensibus recens exstructam legibus temperavit. Is cornutus pingitur in vetustis Nummis, itidem ut & alii legumlatores, ad exemplum Mosis; nempe ut qui in legum ferendarum munere pares esse studuerant, vultu quoque similes & specie viderentur. *Charonda*,

Socratis, Euſ. De Præp. Evang. libr. 13. Clem. Alex. Strom 5.

XI. Moſaicarum quoque ſententiarum aura aliqua afflatum fuiſſe Socratem ſenſiſſe videntur Ariſtobulus apud Euſebium, & Clemens Alexandrinus. Ipſe vero Socrates in Phædro Platonis, Theuth Ægyptium plurimarum rerum inventorem prædicat. Theuth autem Moſem eſſe docebimus.

Theopompi, & Theodectis, Ariſt De LXX. Interpr. Joſ. Ant. l. 12. c. 2.

XII. Hic ſibi locum poſtulant, quæ de Theopompo, & Theodecte dicta à Demetrio Phalereo referunt Ariſteas, & Joſephus: hunc nempe oculorum, illum mentis uſu fuiſſe divinitus orbatum, quod nonnulla de ſacris Voluminibus delibata ſcriptionibus ſuis intexuiſſent; ac agnito demum & emendato errore fuiſſe utrumque ſanitati reſtitutum.

Platonis,

Ariſtob. apud Euſ. Præp. Ev. l. 9. c. 6. & l 13. c. 12. & Clem. Alex. Strom. 1. Numen. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 11. c. 10. & Clem. Alex. Strom. 1. Joſeph. libr. 2. contr. Apion. Juſtin. Paræn. & Apol. 2. paſſim. Clem. Pæd. l. 3. & Strom. 1. & 5. & alibi ſæpe. Theodoret. De cur. Græc. affect. Serm. 2. Auguſtin. De civ. Dei, lib. 8. cap. 11. & De doctr. Chriſt. libr. 2. cap. 28. & Retract. libr. 2. cap. 4.

XIII. Ægyptios quoque Hierophantas adiit Plato, & Sechnuphidi præcipuè Heliopolitæ in diſciplinam ſe tradidit. Illic etiam ex Columnis Mercurii Philoſophiam arripuit, itidem ut Pythagoras, & Eudoxus, quemadmodum teſtatur Iamblichus in libro De myſteriis. De quibus Columnis quid ſentiam mox explicabo. Narrat præterea Ariſtobulus Peripateticus partem aliquam Scripturæ ſacræ ante Senum Septuaginta ætatem, ipſiuſque adeo Alexandri expeditionem, in Græcam linguam fuiſſe converſam, atque inde pleraque Platonem hauſiſſe. Inde Numenius Pythagoreus Platonem nihil aliud eſſe dixit, quam Moſem Atticiſſantem. Quapropter libros Moſis involaſſe Platonem uno ore arguunt Joſephus, Juſtinus, Clemens, Theodoretus, & alii. Perſuaſum etiam aliquando fuit Auguſtino, Ieremiæ Prophetæ conſuetudine uſum fuiſſe Platonem, dum eſſet in Ægypto; ſed rationibus temporum accuratius ſubductis eam demum opinionem repudiavit. Certum tamen eſt, cum in Ægyptum appulit Plato, maximum illic tum fuiſſe Judæorum numerum, ex iis videlicet prognatorum, quos una cum Ieremia traduxerat illuc Johanan, poſt interfectum ab Iſmahele Godoliam; tum & eorum; qui regionis vicinitate, aliiſvecauſſis invitati, illuc migraverant.

Verum etiamſi alia nós indicia deſtituerent, vel ſola Platonicæ doctrinæ cum Moſaica conſenſio, alterius ab altera propagationem oſtenderet. Res abiret in immenſum, ſi ſingula perſequerer: præcipua duntaxat delibabo quædam, unde documentum de reliquis ſumi poſſit. De mundi primum opificio ita diſſerit Plato in Timæo, & Timæus ipſe Locrus, ut Moſem pene ipſum diſſerentem putes: nam & Deum ſupremum rerum opificem agnoſcunt, & mundum ab eo creatum ad exemplar, ſive ideam æternam in mente ejus expreſſam. Mundi materiam προϋπάρχουσαν & æternam ſtatuiſſe Platonem ex illis Moſis verbis: *Terra autem erat inanis & vacua*, contendunt Interpretes plerique, & Juſtinus in Parænesi; quaſi inanem illam terram, aliam eſſe crediderit, quam quæ priore Geneſeos verſu à Deo creata dicitur. Certe ἀγέννητον illam appellat Plato, & οὖσαν πρὶν καὶ τὸ πᾶν γενέσθαι. *Exiſtentem priuſquam omnia fierent*. In commodum ſenſum trahunt id Platonici quidam, & Chriſtianis dogmatis accommodant, materiam dicentes, itidem ut ideam, in Dei decreto æternam ſpectaſſe Platonem. Verum ſatis illi, & ex Theogonia Heſiodi, & ex Pythagoreorum, ex Anaxagoræ, ex Stoicorum, ac deinde Valentinianorum, & Marcioniſtarum conſentiente cum Platonicis decretis doctrina refelluntur. Finem hunc ſibi, cum mundum crearet, propoſuiſſe Deum ait Plato, ut optimum opus, & bonitatis ſuæ particeps conderet; quod poſtquam perfectum vidit, mirifice eſſe delectatum: nempe à Moſe acceperat, Deum opera ſua, poſtquam creata ſunt, probaſſe: *Viditque Deus*, inquit Moſes, *cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*. Aſtra ad determinanda temporis ſpatia, condidiſſe Deum dixit Plato, juxta Moſis effata, verbis etiam ejus uſurpatis. Deum res verbo creaſſe pronuntiat αὐτολεξεὶ in Timæo. Itaque univerſitatem rerum creatam à Deo & conſervatam cum animo conſideraret ipſe, & Socrates, & Pythagoras, Dei vocem audire ſibi videbantur: ut dixiſſe illos tradunt Ariſtobulus apud Euſebium, & Clemens Alexandrinus: quippe legerant apud Moſem verbo Deum res condidiſſe: *Dixitque Deus, Fiat lux, & facta eſt lux*. Hominem partim à Deo, partim à Dei miniſtris ipſius juſſu creatum eſſe docuit Plato in Timæo. Idem hominem Dei ſimulacrum eſſe à Moſe acceptum tradidit. Paradiſum voluptatis à Moſe deſcriptum refert Jovis hortus Platoni commemoratus, ut notatum eſt ab Euſebio. Sed & Serpentis hiſtoriam expreſſit allegorice. Primorum hominum vitam ita deſcripſit, ut Adami & Evæ vitam poſſis agnoſcere: & Diluvii meminit: & νομοθεσίαν ſuam condere exorſus, eumdem narrationis ordinem tenuit, quem Moſes eſt perſecutus. Servitutem à Græcis lege ſua prohibuit, quemadmodum ab Ebræis Moſes, ſeptimo ipſos anno in libertatem reſtitui jubens, ſi qui fuiſſent ſervituti mancipati: τῶν γὰρ Ἑβραίων οὐδεὶς ἐδούλευεν. *Ebræorum enim nullus ſerviebat*: inquit Joſephus. De reſtitutione rerum furto ſubreptarum, & nocturni furis cæde, & bove cornu feriente, paria fere utrique placuerunt. Rempublicam ſuam in duodecim tribus, perinde ut Iſraëliticam, diſcretam eſſe voluit Plato. Ideas ſuas quemadmodum à

Plat. Tim.

Gen. 1 31.

Ariſtob. apud Euſeb. Præp Evang. libr. 13. Clem. Alex. Strom. libr. 5. Gen. 1. 3. Plat. libr. 3. de Leg. & Tim. Euſeb. Præp. libr. 12.

Joſeph. Antiq. libr. 8. cap. 2.

Mose sumserit, docent Justinus, & Clemens, & ex eo ac Philone Eusebius. Deum unicum esse demonstravit Plato in Timæo, aliisque locis: id ipsi Mosem persuasisse idem Eusebius ostendit, quem Cyrillus assectatur. Deum ita definit Plato, ut ipse se Deus, cum ait: *Ego sum qui sum.* Declarat id pluribus Justinus in Parænesi, & ex Numenio Eusebius & Augustinus. Quod nisi Socratis supplicio fuisset absterritus, citra ambages, Mosem secutus, de Deo disseruisset; sed vera de Dei natura ad vulgum proloqui tutum sibi non esse fassus ipse est. Nec aliam ob causam priscis Christianis Platonis dogmata placuerunt, adeo ut Platonici haberentur, frequentioremque Platonicorum operum lectionem Julianus ipsis objiceret, quam quod recoctus ipsis & personatus Moses videretur esse Plato, aut, ut ait Numenius, Moses Atticissans. Hinc satis extat, Mosis libros Platonem diligenter excussisse. Plura collegerunt Justinus & Eusebius. Lactantium itaque & Augustinum non multum moror, quorum ille, uti supra jam ex parte notavi, mirari se ait, quamobrem Pythagoras & Plato Ægyptios, Magos, & Persas, non item Judæos adiverint; cum Syriam lustrasse Pythagoram, utrumque autem cum Judæis esse conversatum ostenderim: Augustinus vero Platonem Libros sacros evolvisse negat, ut qui nondum essent Græco sermone donati, quod refellemus infra; vel certe per interpretem quid iis libris contineretur didicisse, quod facile concesserim.

Justin. Paræn. Clem. Alex. Strom. 5. Euseb. Præp. libr. 11. cap 13. Cyrill. libr. 8. contra Jul. Plat. Tim. Exod. 3. 14. Euseb. Præp. Evang. libr. 11. cap. 9. & 10. August. de civ. Dei, libr. 8. c. 11. Plat. Tim. Justin Paræn. Euseb. Præp. libr. 11, & 12. Lactant. Instit. libr. 4. c. 2. August. De civit. Dei, libr. 8. cap. 11.

X I V. Quæsitu dignum est, quid fuerint illæ Mercurii Columnæ, quibus ad Philosophiam velut magistris usi sunt Pythagoras, Plato, & alii. Sciendum est ante repertum papyri usum, saxis veteres animi sensa signasse. Vetustissima fuit hæc consuetudo apud Phœnices & Ægyptios. Diserte id docent Herodotus, Strabo, Lucanus, Plinius, Tacitus, Proclus, & Aristophanis Scholiastes. Mos ille diu perseveravit, etiam post inventam papyrum; præsertim si quid vulgo notum esse vellent, vel posteris. Eximia generis hujus monumenta quamplurima extabant olim in Ægypto, quæ à Diodoro descripta sunt. Mirabiles imprimis fuere subterranei quidam secessus, prope Thebas Ægyptias, quos Syringes appellabant, magno labore excavati, Veteribus memorati, Ammiano præcipue, qui eorum parietibus Hieroglyphicas literas insculptas fuisse perhibet ante Diluvium, à viris, qui calamitatis hujus præscii priscorum rituum rationem ad posteritatis memoriam hac arte commendarunt. Insignes horum operum reliquias ad nostram ætatem superesse Viatores testantur. Lex à Deo in Tabulis lapideis descripta est. Moses jubet Deuteronomium lapidibus inscribi. Inde cipporum sive columnarum lapidearum usus ad sepulcra; non, ut vult Servius, *mortuis nobilibus superpositarum, ad ostendendum eorum columen*, sed excipiendis elogiis; cujusmodi vetustissimæ duæ memorantur à Diodoro, ad Isidis & Osiridis sepulcra sacris literis signatæ. Inde columnis in Tingitana erectis Phœnices se à Josua patria exterminatos adscripserunt. Inde columnæ Olympionicarum, & ducum victorum. Refert Plutarchus tria Epigrammata, ab Atheniensibus incisa Hermis, (quos Mercurii columnas recte appelles) post res ad Strymonem à Cimone præclare gestas. Talis fuit & Rostrata Duillii, & illæ Appii Claudii, & nobiles illæ Trajani & Antonini. Hinc & eæ, quibus fœdera incidebantur: velut illa, cui leges fœderis Romanos inter & Latinos icti Servius Tullius impressit; & illa Amarynthia Straboni memorata, in qua Eretrienses & Chalcidenses designaverant genera armorum, quibus de compacto uterentur: & illæ, quibus Alexandri fœdus cum Mitylenæis insculptum est. Inde & columnæ ad regionum fines determinandos positæ: quales fuerunt illæ, quas ad signandos terrarum à se domitarum limites adscriptis titulis Sesostris destituit: qualis fuit & celebris illa, in Isthmo Corinthiaco à Theseo collocata, ad fines Ioniæ & Peloponnesi notandos. Plurima hujusmodi suppeditat liber Inscriptionum Gruteri. At nihil hoc in genere Marmora Oxoniensia æquiparare queat; quibus insigniores priscorum Græcorum Epochæ, Fœdus Smyrnæorum & Magnetum, aliaque egregia vetustatis monumenta inscripta sunt. Quibus lapides deerant, ut Babylonii, hi lateribus utebantur. Quamobrem Ezechieli Babylone degenti mandat Deus, ut in latere civitatem Jerusalem describat. Talem fuisse opinor columnam Acicari, è qua Democritus apud Babylonios sua expressit. Coctilibus quoque laterculis siderales plurimorum annorum observationes inscripsisse eosdem, docet gravis Auctor Epigenes apud Plinium. Ut sileam de gemina hac columna, lapidea altera, altera lateritia, cui Sethi nepotes Astronomicæ doctrinæ præcepta, si Josephum audimus, inciderunt. Ex auro autem & argento conflatas fuisse scribit Philostratus columnas illas Gadibus positas, quas in domo Parcarum ignotis vulgo literis inscriptas esse ab Hercule, ut suum ordinem elementa servarent, dicebat Apollonius Tyaneus; quasque à Columnis illis Herculeis vulgo notis distinguit Strabo. Aurea fuit Panchaica illa in Jovis Triphylii templo columna, in qua Cœli, Saturni, & Jovis descripta Panchaicis literis fuisse facinora narrant ex Euhemero Messenio Diodorus & Lactantius. Truncis quoque arborum, & januarum postibus ad inscriptiones utebantur.

Ægyptiacarum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint ostenditur: Herod. libr. 2. cap. 102, 103. Strab. libr. 17. Lucan. libr. 3. Plin. libr. 6. cap. 29. Tacit. Ann. libr. 11. cap. 14. Procl. in Tim. Aristoph. Sch. in Nub. & Avib. Diod. libr. 1. Amm. Marc. libr. 22. Deut. 27. 2, 3. Jos. 8. 32. Serv. in Æn. 8. Plutarch. in Cimon. Strab. libr. 10. Plutarch. Thes. Ezech. 4. 1. Plin. l. 7. c. 56. Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 3. Philostr. de vit. Apollon. libr. 5. cap. 1. Strab. libr. 3. Diodor. libr. 6. apud Euseb. Præp. libr. 2. c. 2. Lact. l. 1. c. 11.

Deut. 6. 9.
Eustath. in Hom. Iliad. ζ. Theocr. Schol. in Idyll. 6.

tur. Unde Israëlitas jubet Moses præcepta Decalogi in liminibus domorum describere. Leges Atheniensium in ligneis cippis descriptæ prostabant. Sic quoque scripsisse Ægyptios & Scythas docet Eustathius. Hinc vox γράφειν, *scalpere & scribere* significat, ut & hic & Theocriti Scholiastes tradunt: quemadmodum & Ebræis חקק. Meminerimus præterea vetustissimum apud Ægyptios legumlatorem habitum fuisse Mosem, ut constat ex Diodoro. Mosem autem Mercurium esse, certissimis rationibus infra conficiam. Suspicor igitur doctrinam Mosis de principiis rerum, ipsiusque Leges, cum pro veris & æquis haberent Ægyptii, & apud se ratas esse vellent, in columnis ligneis vel lapideis descriptas publice proposuisse; atque has Columnas, quod doctrinam continerent Mosis, qui Mercurius dicebatur, Columnas Mercurii esse dictas. Historiam vero creationis rerum iis inscriptam, interpolatam fortasse, & figmentis, quibus dedita ea gens est, perspersam, γενικὰ τοῦ ἑρμοῦ appellat Manethos apud Eusebium: quod interpretor, Mosis Genesin; quam & ספר תולדות, *Librum generationum*, dictam ab Ebræis ostendit Scaliger. Fallor, an ea sunt quæ *Deorum stemmata* appellat Martianus Capella, in subterraneis adytis Ægyptiorum adscripta eminentibus saxis, quæ nominat Stelas. Tradunt autem Eusebius & Georgius Syncellus, has Columnas sacris notis inscriptas à Thoyth, sive priore Mercurio, in Seriadica terra fuisse positas, ac deinde post Diluvium ex sacra lingua in Græcam esse translatas, & sacris Ægyptiorum penetralibus conclusas ab Agathodæmone, sive altero Mercurio, Tati patre. Videntur certe Columnæ illæ principia mundi, ut dixi, juxta Mosaïcam doctrinam esse complexæ; atque inde petita esse, quæ sacris Ægyptiorum libris continebantur, subnexis tantum sequentis ævi gestis. Publica autem conditi fuerant auctoritate hi libri, & in tabulariis servati; unde commentaria sua Manethos descripsit. Est apud Iamblichum, Bitin prophetam Ammoni regi quædam esse interpretatum ex Mercurialibus libris, quos in adytis Saitici Templi sacris literis exaratos repererat: hos in Græcam linguam ex Ægyptia conversos esse ait. Mercuriales dicti sunt libri isti, quod ex Mercurii Columnis essent delibati. Hinc instructi sunt Pythagoras & Plato. Quoniam autem illi libri Ægyptiorum ex Columnis Mercurii fuerant excerpti, idcirco ex Columnis Mercurii eruditi dicebantur, quibus facta fuerat librorum illorum copia; & ex Columnis Mercurii petita itidem dicebantur, quæ ex mysticis illis voluminibus fuerant collecta. Id ostendit Epistola Manethonis ad Ptolemæum Philadelphum, in qua compilasse se fatetur scriptos à proavo ejus Mercurio, posteriore videlicet, libros.

Euseb. Chron. Gr. libr. 1.
Scalig. in Euseb. Chron. Gr. libr. 1.
Mart. Cap. l. 2.
Georg. Syncell. Chronogr.
Iambl. de myst.

Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 3.
Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 7.
Jud. 3. 19, 26.
Voss. De ætat. mundi, cap. 10.

Quod autem ait Manethos apud Eusebium & Georgium Syncellum, Mercurii Columnas ante Diluvium extitisse in Seriadica terra, in eo videtur Columnas Mercurii Ægyptias confundere cum Columnis duabus, lapidea una, lateritia altera, quibus Sethi nepotes sideralem scientiam insculptam commendasse Josephus tradidit: quarum & lapideam (legendum enim hoc loco λιθίνην, non ut vulgo editum extat πλινθίνην) sua ætate in Syriade mansisse affirmat. Pseudo-Eustathius in Hexaëmeron fuisse eam scribit ἐν γῇ Σηϊρειὰδ, *in terra Seiriad*, ad sua usque tempora. Cedrenus: ἥτις σώζεται, ὡς Ἰώσηπος μαρτυρεῖ, εἰς τὸ Σίειδον ὄρος, ἕως καὶ νῦν. *Quæ servatur, ut testis est Josephus, in Sirido monte, ad hoc tempus.* Igitur Eusebius Mercurii Columnas confundit cum Columnis posterorum Sethi; & quoniam has κατὰ τὴν Συειάδα positas legerat, ibidem & illas statuit. Hinc factum ut Syriadem, & Seriadicam terram, circa Ægyptum quærerent nonnulli. Nam Seres Æthiopica gens est, & Ser fluvius insulam Seriam in mari Rubro efficiens, & Seres oppidum in vicinia Ægypti. Verum quis credat Sethum, aut Sethi filios in Æthiopiam penetrasse, cum vix credibile sit, ante Diluvium, Asia excessisse quemquam? Opinabar ipse quoque Siriadem terram dictam Ægyptum, quasi Niliacam: Nilus enim est Siris. At propius vero videtur signari à Josepho Syriam illam, quam ad Cophenem fluvium ipse alibi locat: vel legendum σεειάδα, ut intelligatur Sehirath, locus in Galgalis, in quo fuisse פסילים, τὰ γλυπτὰ, *lapides sculptos* docet nos liber Judicum. Quæ verisimillima est conjectura amplissimi Vossii, quem & pro sua singulari virtute summopere colo, & pro veteri nostra necessitudine valde amo.

Aristotelis;
Joseph. libr. 1. Contr. Apion.
Euf. De Præp. Evang. libr. 9. cap. 5, & 6.
Clem. Alex. Strom. 1.

XV. Aristotelem cum Judæo quodam in Asia fuisse conversatum, Clearchus Aristotelis discipulus memoriæ prodidit. Frequens quippe fuit hoc tempore Græcorum consuetudo cum Judæis, qui & bellis interfuerunt Alexandri, & sub eo, ipsiusque successoribus stipendia meruerunt. Verba ipsa Clearchi recitant Josephus & Eusebius. Itaque Aristoteles rerum omnium caussam esse dixit Deum & Materiam; quod ex eodem fonte, Mosis videlicet doctrina, quippe adulterata & corrupta, videtur esse profectum, unde sententiam eamdem hausisse Platonem diximus, qui & Ideam præterea addidit. Idem post principem Deum Deos alios inferiores, sub intelligentiam tantum cadentes posuit, Angelos nimirum; auctore Mose, vel aliis certe Scriptoribus sacris. Denique

nique in libello De mundo vetustam quamdam ait esse doctrinam, quæ Deum rerum omnium conditorem & servatorem esse statuit, quod ad Mosem utique videtur pertinere. Promtum ergo & facile fuit Aristobulo Judæo ostendere, ex Mose & Prophetis Peripateticam Philosophiam manasse; quod factum ab eo testatur Clemens Alexandrinus. Clem. Alex. Strom. 5.

XVI. Æqualis fuit Aristotelis Hecatæus Abderita, qui de Judæis librum reliquit. *Hecatæi*, Hujus quoque extabat liber de Abrahamo: quem librum Historiæ hujus Judaicæ partem fuisse opinantur quidam. Eo autem Judæorum instituta ita probabat, ut vel religionem Judaicam eum esse amplexum suspicatus sit Herennius Philo, vel librum certe suppositum esse: futili sane & inani conjectura. Narrabat præterea quomodo erga suas leges affecti essent Judæi, easque constanter & fortiter retinerent: id quod aiebat se ab Ezechia summo eorum Pontifice audivisse, qui gentis suæ instituta, & vitæ rationem è libro, in quo descripta hæc erant, audiente se prælegebat. Librum hunc autem, Mosaicum volumen esse aio. Caussam idem alibi affert, cur neque Mosaicæ legis, neque memoratorum in ea virorum meminerint Historici, vel Oratores, vel Poëtæ; quod nempe sacra mysteria ore impuro enuntiari minime liceat. Quæ quidem rei non veræ vera ratio est: quam multorum enim scriptis celebrata sit Judaica Lex, satis indicat hæc à nobis instituta disquisitio.

XVII. Conuphidem in Ægypto audiit Eudoxus Cnidius. *Eudoxi*, Illic autem ex Columnis Mercurii Philosophiam didicisse ipsum commemorat Iamblichus. Atqui Columnas illas Lege Mosis ac doctrina fuisse inscriptas non infelici conjectura supra deprehendimus.

XVIII. Sequitur Chaldaicæ historiæ florentissimus scriptor Berosus, quam ex *Berosi*, vetustis quidem Annalibus Chaldæorum collegit. Attamen de generis humani corruptela, & effuso puniendis hominum noxis Diluvio, deque Arca in Armeniæ vertices delata, qua sobolis humanæ reparator Noachus servatus est, ita differit, ut à Mose plurima, vel ipsum, vel quos secutus est Annales, sumsisse appareat. Atque hunc subinde assectati sunt Abydenus, & Alexander Polyhistor, ex quorum ruderibus Mosaici auri ramenta eruemus.

XIX. Demus ergo hic locum Abydeno, qui idem videtur ac Abydenus ille Palæphatus, *Abydeni*, Aristotelis, ut ferunt, amasius: uterque enim in scribendis historiis industriam suam exercuit; & ut hic Arabica, Cypriaca, & Deliaca scripsit, ita ille Assyriaca, Medica, & Chaldaica, paris argumenti res ac tituli. Nec moror varietatem scripturæ in nomine hoc exprimendo, quam observavit Scaliger: nam ea ex inolito in veteribus libris iotacismo provenit. Scalig. in Euseb Chr. Fragmentum porro insigne ex ejus Assyriacis & Medicis affert Eusebius in libris De præparatione Evangelica; in quo Diluvii Noachici, Arcæ ad Armenios montes appellentis, & avium inde emissarum casus, Euf. De præp. Evang. libr. 9. cap. 12. turris quoque Babylonicæ historia, ita narrantur, ut Mosem tanquam per nubila facile agnoscas.

XX. Quod Mosem Græce loquentem audimus in interpretatione Septuaginta *Demetrii Phalerei*, Senum, id Demetrio Phalereo debemus. Hoc enim auctore & incentore egregia hæc & memorabilis opera ad literarum sacrarum illustrationem collata est. Ex quibusdam Josephi verbis adversus Apionem, Joseph. adv. Apion. libr. 1. existimari possit aliquid de Judæis scripsisse; sed si veris locum damus, videtur illic Josephus Phalereum Demetrium confudisse cum Demetrio Judæo, qui de Judæorum regibus dissertationem edidit.

XXI. Hic recensendi celeberrimæ hujus Librorum sacrorum Interpretationis *Septuaginta Interpretum Scripturæ sacræ, & Aristeæ*, Græcæ auctores Septuaginta, & ipse rei narrator Aristeas: cujus tamen nomine inscriptum quod extat opus, genuinum esse contendere nolim. Interpretationis quoque hujus historiam, & auctores in controversiam revocari scio. Sed ne ipsi quidem sententiæ receptæ oppugnatores, negant sub Ptolemæo Philadelpho Græcis literis explicatos esse Libros sacros; quod mihi in præsentia satis est.

XXII. De numero Septuaginta horum Interpretum unum fuisse Ezekielum, Judaicarum *Ezekieli*, tragœdiarum poëtam, quibusdam persuasum esse video. Certe non Eusebium solum, Euf. De Præp. Evang. l.9.c 28. & Clementem Alexandrinum præcessit ætate, sed & Alexandrum Polyhistorem, Clem. Alex. Strom. 1. qui fuit L. Sullæ coævus; & Demetrium Judæum, qui ex ejus scriptis fragmenta depromit apud Eusebium. Vixisse autem Demetrium hunc, inter Ptolemæos, Philopatora, & Lathyrum, paulo post patefaciam. Drama ejus hodieque extat, ἐξαγωγὴ inscriptum, quo Ebræorum exitus, duce Mose, explicatur.

XXIII. At Manethos Sebennyta in Ægyptiaca Historia luculentam Mosaicarum *Manethonis*, rerum collegit memoriam, sive ex sacris Columnis à priore Thoyth positis, sive potius ex libris sacris, quos ex Columnarum inscriptionibus Mercurius Trismegistus expresserat. Hæc autem supra demonstravi fuisse ex Mosaicis libris delibata. Consu-

Joseph. libr. 1. contra Apion.

lito ergo fragmenta Scriptoris hujus apud Josephum; Israëlitici populi historiam à Mose traditam, quanquam fabulis aliquot infuscatam, reperies. Sed & Mosis ipsius meminit nominatim, quem leges Ebræis posuisse, & Osarsiphum esse dictum narrat, at genere Heliopoliten fuisse mentitur.

Philochori,

XXIV. Meminit & Mosis Philochorus Atheniensis, tanquam vetustissimi Judæorum ducis. Id discimus ex Justini Parænesi. Vixit autem Philochorus Ptolemæi Philopatoris temporibus.

Aristobuli Judæi, Euseb. Hist. Eccl. libr. 7. c. 32. Clem. Alex. Strom. 1. 2. Mach. 1. 10.

XXV. Librorum Mosis explanationem lucubravit Aristobulus Judæus, Peripateticus Philosophus. Unum de Septuaginta Interpretum numero fuisse comminiscitur Anatolius apud Eusebium, quod temporum ratio non patitur; nam Ptolemæi Philometoris magister fuit, eique opus suum inscripsit, atque inde nonnulla profert Clemens Alexandrinus; nec alius est ab eo cujus mentio fit libro Machabæorum posteriore. Multum hic operæ ac studii in literis sacris posuit, & Judæorum Legem plurimum Pythagoræ, Platoni, ac Peripateticis Philosophis instrumenti ad veri disquisitionem subministrasse ostendit, & ante Ptolemæum Philadelphum Græcam Mosis interpretationem extitisse. Verba ipsius in volumina sua Clemens & Eusebius retulerunt.

Clem. Alex. Strom. 1. & 5. Euf. Præp. l. 13.

Polemonis, Euf. De Præp. Evang. libr. 10. Cyrill. adv. Jul. libr. 1.

XXVI. Ptolemæi Epiphanis ævo floruit Polemon, è cujus Græcanica historia insigne affert monumentum Africanus, de exitu Israëlitarum ex Ægypto. Africani verba ipsa & in Chronicis Canonibus, & in libris De præparatione Evangelica consecravit Eusebius. Mosis ipsius, tanquam ducis Judaicæ gentis diserte meminisse Polemonem scribit Justinus in Parænesi, & ex Justino Cyrillus adversus Julianum.

Eupolemi, Euseb. Præp. Evang. l. 9. c. 17. 1. Mach. 8. 17. 2. Mach. 4. 11. Clem. Alex. Strom. 1. Joseph. libr. 1. contra Apion.

XXVII. Subnectendus huic Eupolemus, quem quoniam laudat apud Eusebium Alexander Polyhistor, sequitur antiquiorem fuisse Sullæ temporibus. Certe hunc ipsum esse Eupolemum filium Johannis, quem ad Romanos fœderis ineundi caussa misit Judas Machabæus, multa persuadere possunt; nam & tempora congruunt; etenim quinto Demetrii Soteris anno, Ptolemæi vero Evergetis duodecimo videtur historiam suam contexuisse, ut apparet ex προθεσμίᾳ ab illo petita, quam notat Clemens Alexandrinus. Unicum me movet Josephi ῥητὸν, quo inter Græcos locat Eupolemum & Philonem Seniorem, & Libros Sacros neutiquam ipsis lectos fuisse fatetur. Sed tamen videtur Græcos eos dixisse, quia Hellenistæ erant. Ait deinde non potuisse ipsos sancta Volumina satis accurate persequi, quia propter linguæ sanctæ ignorationem, quam pauci omnino hoc ævo callebant, ad exemplaria Ebraica non poterant recurrere. Fieri sane potuit, ut cum animum appulerunt ad scribendam historiam, non tam Veterum commentariis, & priscis inhærerent memoriis, quam Traditionibus πατροπαραδότοις, vel famigerationibus: quod scriptores faciunt nimis multi. Quid si aperte dicamus hic halucinatum Josephum, cum inter Græcos Eupolemum recenset, quem Hieronymus Judæum fuisse asseverat, perinde ut Aristobulum & Demetrium? Sed & in hoc Demetrio errasse videtur Josephus, cum Phalereum eum esse putavit, qui longe alius est, Judæus nempe, & qui de Judæorum regibus scripsit, uti mox declarabimus. Eupolemum Mosis & Judaicæ gentis antiquitatem retulisse in literas, itidem ut à Josepho factum est, tradit ibidem Hieronymus. Illustria ejus fragmenta profert apud Eusebium is quem dixi Polyhistor. Mosem ille alicubi scripsit primum sapientem fuisse, cum tamen Abrahamum reliquos sapientia præstitisse antea dixisset. Sed notabile imprimis habet illud, falsum licet, Judæis primum Mosem literas tradidisse, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis. Verius hoc adjicit, primum leges Judæis Mosem posuisse.

Hieron. De script. Eccl. in Clement. Alex.

Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 17, 26, 30, & seq.

Demetrii Judæi, Euseb. Præp. Evang. libr. 9. Hier. De script. Eccl. in Clemente Alex. Clem. Alex. Strom. 1.

XXVIII. Celebratur quoque ab Alexandro Polyhistore apud Eusebium Demetrius quidam, quem Judæum fuisse, itidem ut Aristobulum & Eupolemum, indicat Hieronymus, & Mosis ac Judæorum ἀρχαιογονίαν demonstrasse, quemadmodum à Josepho factum est. Librum de Judæorum regibus fortasse significat, quem ab ipso lucubratum esse memorat Clemens Alexandrinus. Quibus temporibus vixerit, ignoratur vulgo. Mihi certe constat inter Ptolemæi quarti, sive Philopatoris, & Ptolemæi Lathyri ætatem floruisse. Hujus enim ætate vixit Alexander Polyhistor, à quo citatur; illius vero meminit Demetrius ipse in fragmento quod affert Clemens Alexandrinus. Longe ampliora hoc fragmenta, ex Alexandri illius libris depromta, servavit Eusebius, quibus Jacobi profectio in Mesopotamiam, & reliqui ipsius, filiorumque ac nepotum casus ad mortem usque continentur; necnon & Mosis fuga in Madian ad Jethronem, ejusque cum Sephora conjugium; ac mirifica item virtus, qua amaros fontes conjecto ligno dulces effecit in Mara; unde in Elim profectus est, ubi duodecim fontes & septuaginta palmas reperit. Atque hæc accurate ad Scripturæ veritatem exacta sunt. Perperam, ut dixi supra, confunditur à Josepho Demetrius ille Ju-

Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 21, & 29.

Joseph. libr. 1.

dæus cum Phalereo: nam conjungitur illic cum Philone Seniore, & Eupolemo, qui Judæi fuerunt; quemadmodum ab Hieronymo quoque cum Eupolemo & Aristobulo consociatur, & à Clemente Alexandrino cum Philone seniore. Cum ergo Demetrium Judæum illi significaverint, idem videtur à Josepho significari debuisse. contr. Apion. Hier. De scrip. Eccl. in Clement. Alex. Clem. Alex. Strom. I.

XXIX. Cleodemum præterea, qui & Malchus dictus est, laudat Alexander idem Polyhistor, apud Josephum. Prophetam quoque appellat, & juxta Mosis narrationem historiam Judæorum elaborasse ait: tum subjicit ejus fragmentum de liberis Abrahami, ex Chætura natis. *Cleodemi,* Joseph. Antiq. libr. I. cap. 16.

XXX. Theodoti quoque auctoritate se tuetur Alexander Polyhistor, & ex ejus libro de Judæis particulas depromit versa oratione scriptas: unde librum hunc non aliud fuisse colligas, quam Mosaicæ historiæ metricam expositionem. Narrantur illic, Jacobi in Mesopotamiam ad Labanem profectio, duplex ibi cum Lia & Rachele conjugium, undecim marium liberorum, & puellæ unius procreatio; reditus Jacobi ad suos, Dinæ stuprum, Sichemo ac Sichemitis illatus à Symeone, & Levi, reliquisque Dinæ fratribus interitus. Quibus demum Josephi casus subjuncti erant. Atque ea penitus ad mentem Mosis, neque ulla re discrepantia. Plane is ipse est, quem Josephus primo contra Apionem Judæorum meminisse ait ὡ παρέργως. Eumdem esse qui res Phœnicum Phœnicia lingua prosecutus est, & Sanchoniathonis continuavit historiam, quique Græce à Læto redditus est, ut extat apud Tatianum, viri graves & eruditi affirmarunt. Ego vero vix credere ausim tantum in Phœniciæ & Græcæ linguæ facultate potuisse, ut geminam historiam utraque lingua conderet. Et vero præter nominis similitudinem nulla caussa est, cur id sibi persuadeat quisquam. *Theodoti,* Tatian. Orat. contr. gent. Voss. De Hist. Gr. l. 3. Boch. Chan. l. 2. c. 17.

XXXI. Laudat & Philonem Seniorem Alexander Polyhistor. De regibus Judæorum scripsisse illum, & alia ac Demetrium de iis sensisse testis est Clemens Alexandrinus. Citantur à Polyhistore apud Eusebium libri ejus de Hierosolymis, ex iisque nonnulla depromuntur fragmenta, numeris poëticis adstricta, quibus Abrahamus, Isaacus, Jacobus, & Josephus celebrantur. Sive autem is auctor est libri Sapientiæ, qui Salomonis nomen præfert, quod nonnullis Scriptorum veterum persuasum fuisse affirmat Hieronymus; sive eum collegit solum & descripsit, quod communi sententiæ magis est consentaneum; sive liberiori interpretatione exposuit, quod mihi videtur probabilius, Mosis libros compilasse credi potest, & multa in hunc librum transtulisse. Judæum fuisse notat Hieronymus. Unde erroris manifestus est Josephus, qui in Græcorum seriem conjecit, & Codicem sacrum legere ipsum non potuisse ait: vel ita certe exponendus est Josephus, uti exposuimus supra, cum de Eupolemo ageremus; nempe cum esset Ebraicæ linguæ imperitus Philo, Ebraico exemplari uti non potuisse. *Philonis Senioris,* Clem. Alex. Strom. I. Eus. Præp. Evang. l. 9. c. 20, & 24. Hier. Præf. in libr. Salom. Hier. Præf. in libr. Salom. Joseph. libr. I. contra Apion.

XXXII. Fuit æqualis Ptolemæi Lathyri sæpe jam laudatus Alexander Polyhistor, qui non plurimas solum Mosaicæ Historiæ partes è vetustis auctoribus excerptas Commentariis suis complexus est, velut ex Beroso cosmogoniam, figmentis licet deformatam, & Diluvii, ac Arcæ Noachi in Armenios montes delatæ, & avium ad explorandam aquæ altitudinem emissarum historiam: ex Eupolemo vero, Artapano, Cleodemo, & Demetrio, turris Babylonicæ ædificationem, Abrahami ex Ur Chaldæorum profectionem in Phœniciam, è Phœnicia in Ægyptum, famis tolerandæ caussa, Pharaonis amorem adversus Saraiam, Abrahami victoriam ex Loti hostibus, oblata ei à Melchisedeco dona; liberos ejus ex libera & ex ancilla susceptos, ex priore nempe Isaacum, quem Risum nominat (quippe id sonat vox Isaac;) inchoatum Isaaci, non consummatum sacrificium; alios etiam ex Chætura genitos liberos; tum deinde accuratam Jacobi, & liberorum ac nepotum ejus historiam; ad Mosem usque & Aaronem; Chami etiam, Chanaani, Mesraimi, Enochi quoque & Mathusalæ mentionem; postmodum stuprum Dinæ, & Sichemi interitum ex Theodoto: sed Mosis etiam Judaicæ Legis latoris res gestas, Mosemque ipsum, ut antiquum Judæorum ducem laudat. Quæ cum ita sint, comminisci sane non possum, quo auctore, quave ratione scripserit, Judæorum Legem opus esse Ebrææ mulieris, cui nomen Moso. Quandoquam & sexum utrumque ab exoticis Scriptoribus Mosi tributum fuisse infra ostendemus. *Alexandri Polyhistoris,*

XXXIII. Apollonio Molonis gravem impingit calumniæ ac sycophantiæ dicam Josephus, quod leges à Mose sancitas, Mosemque adeo ipsum fictis criminibus, & probris vexarit. Errorem quoque ejus notat in assignando tempore exitus Judæorum ex Ægypto; & diluit demum oblatas ab eo adversus Judæos criminationes; quod alienos ritus, & falsas reliquarum gentium de Deo opiniones repudiarent. Apollonium Molonis dixi, non, ut Josephus ipse eum appellat, Apollonium Molonem: qua re Apollonium Molonis, qui μαλακὸς dictus est, cum Molone perperam con- *Apollonii Molonis,* Jos. 2. contr. Apion.

Strab. libr. 14.

fundit, quos esse distinguendos docet Strabo.

Castoris Rhodii, Justin. Paræn.

XXXIV. Mosem noverat & Castor, sive Rhodius, sive Galata, Dejotari gener, & inter eos recensetur à Justino, qui Mosis tanquam vetustissimi Judæorum principis meminerunt.

Diodori Siculi, Diodor. libr. 1. Justin. Paræn. Cyrill. libr. 1. contr. Julian.

XXXV. Memorabili testimonio Mosem Diodorus Siculus prosequitur, quo & virtutes ejus prædicat, & ait primum Ægyptiis leges posuisse. Verba Diodori referunt Justinus & Cyrillus, verum variante scriptura: sic enim legitur in vulgatis Diodori codicibus: μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τοῦ κατ' αἴγυπτον βίου κατάστασιν, τὴν μυθολογουμένην γεγονέναι ἐπί τε τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, πεῖσαί φασι πρῶτον ἀγγράπτοις νόμοις χρήσασθαι τὰ πλήθη βιοῦν τὸν Μνεύην, ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ τῷ βίῳ κοινότατον τῶν μνημονευομένων. *Nam post vetustum hoc in Ægypto vivendi genus, quod Deorum & Heroum ævo viguisse fertur, primum Mneven aiunt, magni animi virum, & inter celeberrimos de vita præclare meritum, vulgi multitudini persuasisse, ut legibus uteretur non scriptis, ad easque vitam accommodaret.* Ita vero habent edita exemplaria Justini: πεῖσαί φασιν ἐγγράφοις νόμοις πρῶτον χρῆσθαι τὰ πλήθη καὶ βιοῦν Μωϋσῆν ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ τῷ βίῳ ἱκανώτατον μνημονευόμενον. Paria fere habet Cyrillus, qui hunc Justini locum videtur, cum scriberet, respexisse. Certe utrum, Μνεύην, an, Μωϋσῆν, scripserit Diodorus, dubitatio est. Verum quomodocunque legas, parum interest; cum Mneves, seu Mnevis, ipse sit Osiris; Osiris autem, ipse Moses: quod suo loco demonstrabitur. Videtur id quidem ignorasse Diodorus, &, ne verum dissimulem, Μνεύην scripsisse; nam paulo post Mosem inter latores legum nominatim recenset. Sed nihil adversus verum valere debet Diodori ignoratio; cum præsertim post fabulosa Deorum & Heroum tempora leges tulisse dicat Mneven virum magnum, quem & alibi Menam appellat: quæ tamen nomina diversa sunt, & originis diversæ. Atque hoc Mosi aptius convenit, qui vere vir magnus fuit, quam Heliopolitano illi Deo, qui vir dici non potuit, cum Deus esset. Mnevis ille, seu Menas Diodori, Men appellatur ab Herodoto, Minæus à Josepho, Minis à Plutarcho, Menis ab Æliano, Maneros à Julio Polluce, qui & eum Musarum discipulum vocat, quod literarum repertor Moses, seu Mercurius habitus sit, & Musicæ artis peritus. Quam ob caussam & Apollo μουσηγέτης dictus est, & Bacchus quoque, quos Mosis esse typos ostendemus. Adstipulantur nostræ conjectura sequentia Diodori verba, quibus ait finxisse Mneven se leges illas accepisse à Mercurio, qui Moses est. Porro non, ἀγράπτοις, sed, ἐγγράφοις, vere legitur apud Justinum & Cyrillum: alioqui legumlatores Ægyptios recensens Diodorus, primum notasset auctorem ἐγγράφων legum, haud secus ac ἀγράφων. Præterea si primus leges ἀγράπτους Ægyptiis posuit Mneves, quibus ante Mnevem legibus usos eos dicemus? nam credibile non est exleges penitus vixisse per octodecim annorum millia, dum à Diis & Heroibus, prout habent ipsorum fabulæ, regerentur. Subjungit Diodorus commentum esse Mneven leges suas sibi à Deo traditas, quemadmodum & Minoëm, & Lycurgum, & Zatraustem, & Zamolxim, παρὰ δὲ τοῖς ἰουδαίοις Μωσῆν τὸν ἰαὼ ἐπικαλούμενον θεόν· εἴτε θαυμαστὴν καὶ θείαν ὅλως ἔννοιαν εἶναι κρίναντας, τὴν μέλλουσαν ὠφελήσειν ἀνθρώπων πλῆθος, εἴτε καὶ πρὸς ὑπεροχὴν καὶ δύναμιν τῶν εὑρεῖν λεγομένων τοὺς νόμους ἀποβλέψαντα τὸν ὄχλον, μᾶλλον ὑπακούσεσθαι διαλαβόντας· Hoc sibi vult Diodorus, latores illos legum, eas à Diis sibi traditas finxisse, sive quod mirabilem & divinam prorsus eam existimarent esse cogitationem, quæ hominibus tanto futura esset usui: sive quod libentius obtemperaturam arbitrarentur multitudinem, dum ad auctores legum tanta dignitate & potestate pollentes respicerent. Hæc autem quamvis aperta & perspicua, parum tamen videtur intellexisse sanctissimus martyr Justinus, apud quem ita conceptus est ille locus: παρὰ μὲν τοῖς ἰουδαίοις μωϋσῆν τὸν καλούμενον θεὸν, εἴτε θαυμαστὴν καὶ θείαν ὅλως ἔννοιαν εἶναι κρίναντος τὴν μέλλουσαν ὠφελήσειν ἀνθρώπων πλῆθος, εἴτε καὶ πρὸς ὑπεροχὴν καὶ δύναμιν τῶν εὑρεῖν λεγομένων τοὺς νόμους ἀποβλέψαντα τὸν ὄχλον, μᾶλλον ὑπακούσεσθαι διαλαβόντος· Hæc sensu à superioribus discrepant: nam sibi volunt Mosem apud Judæos Dei nomen fuisse consecutum, sive quod à divina mente profectas crederent leges hominibus adjumento futuras, sive quod promptiores ad obsequium homines fore censerent, si ad eorum præstantiam & virtutem oculos intenderent, qui repertores legum habebantur. Atque hanc lectionem secutus est Cyrillus, sed vitiosam, ut videtur, & corruptam. Sed tamen constat saltem cognitum Diodoro & memoratum Mosem, Judaicæ gentis legumlatorem, & Dei Iao, sive Iehova nomen invocantem, quæ ad hujus disputationis propositum sufficiunt.

Diodor. libr. 1.

Herod. libr. 2. cap. 99. Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 2. Plut. De Isid. & Osir. Ælian. De anim. libr. 11. cap. 10, & 40. Jull. Poll. libr. 4. cap. 7.

Chæremonis,

XXXVI. Claruit Augusti ætate Ægyptiacæ conditor Historiæ Chæremon, qua Ebræos narrat excessisse ex Ægypto duce Mose: sed narrationibus suis mendacia aspergit; velut cum Josephum Mosi expeditionis hujus comitem adjungit.

Trogi Pom-

XXXVII. Tulit eadem ætas Trogum Pompeium laudatissimum Historicum,

cujus opus in epitomen contraxit Justinus, Antonini Pii temporibus. Paucis ille complexus est gesta Mosis, at ea tamen aliquot fabulis inquinavit, ut fere Auctores illi, & ætate & spatiis locorum à Mose & Judæa discreti, propterea que Judaicarum rerum satis rudes. Quæcunque tamen affert Trogus, utcunque adulterata, ex Mosaicis tamen adytis depromta esse liquet. Notabile imprimis est, quod Judæis Sacerdotibus justitiæ religione temperatæ testimonium præbet. *peii, & Justini,*

XXXVIII. Herodis & Augusti familiaritate floruit Nicolaus Damascenus, auctor Historiæ universalis: qui cum & Syrus esset, & Herodis Judæorum regis amicus, res profecto Judaicas ignorare non potuit. Ex hac ergo ipsius Historia narrationibus suis confirmandis testimonia quædam affert Josephus. Celebratissimum illud est, quo Mosis Judæorum legislatoris libros citat. In eo de Arca Noachi agens, & Armeniæ monte ad quem appulit, vocari ait montem hunc, βαρίδα. Ab Arca ipsa ita dictum vere existimabat Scaliger: naves enim, βαρίδες, appellabantur, cujus vocis originem, vulgo ignorabilem, docuit me Æschyli Scholiastes. Is ad hæc Æschyli verba: ξέρξης δ' πάνϑ' ἐπέσπε δυσφρόνως βαρίδεσι ποντίαις, sic disserit: ὁ ξέρξης δὲ πάντα τὰ κακὰ δηλονότι ἐπέσπε, καὶ ἐπεσπάσατο ταῖς βαρίδεσι ναυσὶ, ταῖς ἀπὸ τῆς βάρεως οὔσαις, ἥτις ἐστὶ πόλις περσίδος, ἐξ ἧς καὶ αἱ νῆες βαρίδες· *Xerxes autem mala videlicet omnia oppetiit, & attraxit navibus Baridibus, Bari profectis, quæ Persiæ urbs est, ex qua & naves Barides dictæ.* A Persis transiit ea vox ad Ionas, ut intelligitur ex Corinthi libro de dialectis: hinc ad Græcos & Latinos. Sed hæc obiter. *Nicolai Damasceni,* Scalig. ad Fragm. Æschyl. Perf. v. 522.

XXXIX. Hoc ævo vixisse videtur Ptolemæus Mendesius, qui res Ægyptias tribus libris complexus est. Minime ille quidem Judæorum præeunte Mose exitum ex Ægypto prætermisit, quem ad Amosios regis Ægypti tempus retulit. Verba ipsius repræsentavit Apion, ex Apione Clemens Alexandrinus. Meminerunt eorumdem Justinus in Parænesi, Tatianus, Africanus apud Eusebium, & Cyrillus. *Ptolemæi Mendesii.* Clem. Strom. 1. Euf. Præp. libr. 10. cap. 10. Cyr. in Jul. l. 1.

XL. Huic subjiciemus Strabonem, virum pretii quantivis, qui de Mose & Judæis summo candore disseruit. Scribit enim profanos Ægyptiorum mores exosum Mosem, collecta ingenti piorum hominum multitudine concessisse in Judæam, illicque fixis sedibus, & sanctis Dei colendi ritibus institutis, abjectoque potissimum & ejurato idolorum cultu, non tam vi & armis, quam pietate imperium confirmasse: verum in pejus deinde vergentibus Judæorum animis, puram religionem superstitionibus fuisse labefactatam; & quæsitum sanctitate ac integritate vitæ imperium gentem nefariam tyrannide & latrociniis auxisse. Falsa quidem veris nonnulla admiscet, sed viro φιλαλήθει, ac res ab aliis sibi traditas ingenue referenti condonanda. *Strabonis,* Strab. libr. 16.

XLI. Quæ à Ptolemæo Mendesio acceperat, non retulit modo Apion Grammaticus, sed suo etiam assensu comprobavit, pessime licet erga Judæam gentem affectus, quam & scriptis suis proscidit. Mosem igitur Judæis Ægyptum fugientibus præivisse fatetur, cum Argis Inachus, Amosis in Ægypto regnaret. Itaque eum in testimonium adducit Justinus; adducunt & Tatianus, & Africanus apud Eusebium. Verba ipsa exhibet Clemens Alexandrinus. Verum longe plura affert Josephus ex libris Grammatici hujus, qui sincerum licet veritatis vas incrustare tentet, Mosis tamen res gestas mirifice confirmat. *Apionis,* Justin. Paræn. Euf. Præp. libr. 10. cap. 10. Clem. Strom. 1. Jos. l. 2. in Ap.

XLII. Huc conferendi, Philo Judæus Apionis hujus æqualis, qui eruditissimis lucubrationibus Mosem illustravit; Flavius Josephus Judaicarum Antiquitatum vernaculus vindex, qui Vespasiani ac Titi præcipue temporibus enituit; & Justus Tiberiensis Josephi ὁμῆλιξ & adversarius, qui Chronicon regum Judæorum scripsit, & à Mose auspicatus est. *Philonis, Josephi, & Justi Tiberiensis,*

XLIII. Cuinam vero potissimum ætati tribuendi sint Auctores apocryphorum librorum Esdræ, tertii, & quarti; item tertii Machabæorum, incertum est: neque vero hæc est præsentis loci tractatio. Constet modo expressas in iis Mosaici operis notas extare. *Auctorum libri tertii & quarti Esdræ, & tertii Machabæorum,*

XLIV. Arcano Mosis volumine Judaicum jus contineri, atque à Judæis edisci, servari, & metui, scriptum reliquit Juvenalis. *Juvenalis,* Juven. Sat. 14.

XLV. Columbæ è Deucalionis arca ad explorandam tempestatem emissæ meminit Plutarchus. Atque id quidem vel à Mose sumsit ipse, vel quod potius existimaverim, ab aliis qui à Mose sumserant. Quanquam ex sacris Libris suos ipsum, & Plotinum, & Numenium, & alios complures, exornasse vult Theodoretus. Quæcunque certe de Typhone narrat in libro De Iside & Osiride, ad Mosem pertinere, & nos dicemus infra, & alii demonstrarunt: velut cum ait Typhonem asino vectum per dies septem fugisse, & liberos demum Hierosolymum & Judæum genuisse. Quippe legitur in Exodo: *Tulit Moyses uxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super asinum.* Post sex dierum fugam, septimo conquievisse Mosem fabulantur Trogus & Apion. *Plutarchi,* Plutarch. libr. Terr. an aquat. anim. callid. Theodoret. De curand. Græc. affect. Serm. 2. Exod. 4. 20. Justin. l. 36. c. 2. Jos. l. 2. in Ap.

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 2.

Idem habet Tacitus, atque id præterea, Judæorum *exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Juda, proximas in terras exoneratam.* Scribit ibidem Plutarchus ex Phrygum historiis, Typhonem filium fuisse Isaaci, qui fuit Herculis filius. Comitem quoque eum adjungit Æthiopissæ Reginæ; hoc est, ut videtur, Sephoræ, quæ filia fuit Raguelis, horum locorum reguli, juxta Artapanum, Ezekielum, & alios; quæque Æthiopissa appellatur in libro Numerorum, hoc est Chusitis: nam Chus, quæ Arabia est, Æthiopia fere redditur ab Interpretibus. Pluribus id argumentum persecutus est Bochartus in Hierozoico.

Num. 12. 1. Boch. Hieroz. Part. 1. l. 2. c. 34.

Philonis Byblii,

XLVI. Locum hic sibi vindicat Phylo Byblius Sanchoniathonis interpres, cujus opus ad Mosis libros esse expressum supra docuimus.

Galeni, Gal. De diff. pulf. libr. 3. & De vs. part. libr. 11. cap. 14.

XLVII. Huic subjungemus Galenum Pergamenum, qui quam pertinaciter Mosi adhærerent Judæi, in opere De differentia pulsuum; quam pie etiam ac prolixe de infinita Dei potentia sentiret Moses, obiter in libro De usu partium corporis humani significavit.

Ptolemæi Chenni, Phot. Cod. 190.

XLVIII. Fuit etiam hoc ævo Ptolemæus Alexandrinus, Hephæstionis filius, cognomento Chennus, cujus ineptissimum hoc commentum refert Photius, Mosem Judæorum legislatorem Alpha fuisse dictum, quod vitiligine laboraret, quæ ἀλφὸς Græce appellatur. Veteri hac calumnia jamdiu ante Ptolemæum istum vexati sunt Judæi, conflasse ipsos agmen hominum impetigine ac lepris affectorum, atque collecta hac hominum languentium colluvie Syriam repetiisse. Hoc ipsis objecerunt Manethos, Lysimachus, & Apion; Josephus vero confutavit.

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

Taciti, Tacit. Hist. libr. 5. cap. 3, & 4.

XLIX. Objecit id & Trogus apud Justinum; objecit & Tacitus, qui veram Mosis, totiusque Judaicæ gentis historiam infuscavit aliis plerisque figmentis; cujusmodi multa hoc tempore adversus Judæos, vulgo odiosam gentem, jactabantur. Sed tamen non tantum fama mendax potuit, ut penitus veritatem extingueret: multis illa siquidem, iisque illustribus sese in hac narratione Taciti prodidit indiciis.

Plinii, Apuleii, Plin. l. 30. c. 1. Apul. apol. 2.

L. Hausit Plinius ex eadem mendaciorum fæce, quod de Mose scripsit, magicæ nempe cujusdam factionis auctorem ipsum fuisse. Hausit & Apuleius inter famosos Magos Mosem celebrans.

Luciani, Lucian. De Dea Syr.

LI. Lucianus quidem de Mose pertinaciter siluit; sed Mosaica tamen nonnulla habet, velut accuratam Diluvii, & Arcæ historiam, quam se à Græcis accepisse ait. Multa quoque de Adonide & Osiride narrat, quibus adumbrari Mosem suo loco à nobis demonstrabitur. At Auctor Dialogi, qui inscribitur Philopatris, & inter opera Luciani edi solet, Luciano licet videatur aliquanto vetustior, & circa Trajani tempora lucubratus, mundi creationem ipsis fere Mosis verbis narrat, eumque auctorem citat, & βραδύγλωσσον appellat, quod impeditioris esset & tardioris linguæ.

Numenii,

LII. Numenius autem Apameus, Pythagoricus juxta & Platonicus Philosophus, vir magni inter eruditos nominis, non apertam modo & explicatam Mosis injecit sæpe mentionem, sed suos etiam libros Mosaica doctrina locupletavit. Tradunt id Porphyrius, & Origenes; plurima vero affert Eusebius, unde id constare possit. Fertur imprimis hoc ejus dictum, τί γάρ ἐστι πλάτων, ἢ μωσῆς ἀττικίζων; quibus ingenue agnoscit Ethnicus Philosophus, Platonem illum qui à suis divinus appellatus est, dogmata sua à Mose sumsisse. Mosem præterea, non Prophetam solum dicit, ut testatur Porphyrius, sed Theologum etiam, & legum divinarum interpretem, ut ejus verba indicant, quæ recitat Clemens Alexandrinus. Alio loco Musæum eum nominat, Judæorum ducem, virum Dei precibus exorandi scientissimum, & calamitatum Ægypti auctorem.

Porphyr. De antr. Nymph. Origen. contr. Cels. libr. 4. Eus. De Præp. Evang. l. 9. c. 6, & 8. l. 11. c. 10. Clem. Alex. Strom. 1.

Longini,

LIII. Longinus, Zenobiæ Palmyrenorum reginæ à consiliis & studiis, criticæ artis princeps, in aureolo libello περὶ ὕψους, eximio Mosem elogio exornat; nam Dei potestatem pro dignitate cognovisse & elocutum fuisse ait: quippe qui, inquit, initio legum Deum dixisse scribat: Fiat lux, & facta est; Fiat terra, & facta est. Verumtamen quæ hic tanquam sublimia & ἐσχηματισμένα affert è Mose Longinus, ut ejus styli ἁδρότητα approbet, simplicissima sunt. Rem quidem narrat Moses longe maximam, sed stylo λιτῷ. Atque hinc adducor ut credam, hæc aliunde Longinum accepisse: nam si ad ipsos recurrisset fontes, & Mosis libros evolvisset, summam deprehendisset ubique χαρακτῆρος ἰσχνότητα, quam persecutum esse Mosem puto, propter dignitatem materiæ, quæ doceri contenta respuit omnem ornatum. Cum cæteroqui cognoscatur ex ipsius Canticis, & ex libro Jobi, quem ejus fœtum esse ostendam, in sublimi hoc genere dicendi exercitatissimum fuisse.

Porphyrii,

LIV. Longinum audivit Porphyrius Tyrius Philosophus, qui res Judaicas tractavit peculiari opere, & scriptis à se libris pestiferis Christianos oppugnavit. Cujus

væsaniæ imitatorem habuit Proclum Lycium, sed à Johanne Philopono egregie confutatum. Atque utinam tam æqua de his sensisset, quam recte scripsit Mosem verissima de Judæis narrasse, quemadmodum deprehendisse se significat ex conflictu Commentariorum Sanchoniathonis. Itaque ex ἐπιλογισμοῖς temporum, juxta Porphyrii rationes ductis, colligit Eusebius Mosem annis plusquam octingentis Trojæ ἅλωσιν præcessisse, celeberrimos vero Græciæ Philosophos, Pythagoram, Democritum, & reliquos sequentis ævi, annis mille & quingentis. Quinetiam de Essæis Judæis loquens Porphyrius, eos esse ait βίβλοις ἱεραῖς, καὶ διαφόροις ἁγνείαις, καὶ προφητῶν ἀποφθέγμασιν ἐμπαιδοτριβουμένους· *In sacris Libris, & variis expiationibus, & Prophetarum oraculis à tenera ætate exercitatos*: Legem & Prophetas his vocibus significans. Mosem quoque designare volens, τὸν νομοθέτην appellat κατ᾽ ἐξοχήν·

Euf. De Præp. Evang. libr. 10.
Porph. περὶ ἀποχ. ἐμψ.

LV. Narrat Trebellius Pollio, jactare solitos Mathematicorum doctissimos, non amplius quam centum & viginti annos homini ad vivendum esse concessos, *etiam illud addentes, Mosem solum, Dei (ut Judæorum libri loquuntur) familiarem, centum viginti quinque annos vixisse: qui quum quereretur quod juvenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine neminem plus esse victurum.* Simile quid habet Josephus, nempe vitæ terminum annorum centum & viginti spatio Deum circumscripsisse post Mosem, qui tantumdem vixit. Incertum illud numen hoc ipsum est quod designat Lucanus cum ait: *Incerti Judæa Dei*. Hic ipse est ἄγνωστος θεός, in Actis Apostolicis, & in Philopatride Dialogo, qui Luciano perperam adscribitur, memoratus. Hic ipse denique, cui Samaritæ in Epistola ad Antiochum, quæ extat apud Josephum, Templum ἀνώνυμον in monte Garizim extructum esse scribunt. Caussa porro hujus querelæ Mosis de immatura sua morte & fato præcoce, his videtur inesse verbis Deuteronomii: *Moyses centum & viginti annorum erat, quando mortuus est: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt.*

Trebellii Pollionis, Trebell. Poll. Claud. cap. 2.
Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 7.
Lucan. libr. 2. Act. 17. 23.
Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 7.
Deut. 34. 7.

LVI. Porphyrii auditor fuit Iamblichus Chalcide Syriæ natus. Is librum suum De mysteriis Ægyptiorum decerpsisse se ait ex Columnis Mercurii, quas Mosis doctrina fuisse inscriptas ostendimus.

Iamblichi,

LVII. At minime mirum, cognitum fuisse & memoratum Mosem Juliano Imperatori τοῦ παραβάτῃ, qui in Ecclesia Christi adolevit. Mosis enim & Prophetarum, aliorumque Veteris ac Novi Testamenti scriptorum oraculis fundata nititur Christianorum fides.

Juliani τοῦ παραβάτου,

LVIII. Quod de Mose scripserat Ptolemæus Chennus, Alpha scilicet fuisse dictum, quia corpus scabie & vitiligine compunctum ac turpatum gereret, idem literis prodidit Helladius Besantinous, cujus vanitatis testem laudat Philonem. Id extabat in illius Chrestomathiis, è quibus excerpta quædam Photius repræsentavit.

Helladii Besantinoi,
Phot. Cod. 145. & 179.

Atque hos quidem scriptores retulimus, juxta temporum suorum seriem; reliquos qui sequuntur, quoniam ignotæ sunt & incertæ ætatis, nullo certo ordine, sed prout quemque tulerit fors, digeremus.

LIX. Primus occurrit Artapanus, Alexandro Polyhistore vetustior, qui Commentarium de Judæis reliquit, unde nonnulla apud Eusebium depromit Alexander; in quibus Abrahami & Josephi casus plerique diserte narrantur. Insigne vero & nobis perutile fragmentum illud affert, in quo Palmenothen Ægypti regem ait Artapanus male erga Judæos affectum, filiam suam Merrhin Chenephri, sive Nechephri, ut legitur apud Clementem Alexandrinum, aut Chenebroni, ut in Fastis Siculis, superioris Ægypti regi despondisse: quæ cum sterilis esset, Moysum Judæum adoptasse, qui Musæus à Græcis dictus est, & Orphei præceptor fuit; hunc deinde, postquam virilem attigit ætatem, optimis institutis Chenephris imperium fundasse, & egregiis inventis exornasse; quorum ea fuit apud Ægyptios admirabilitas, ut divinos ipsi honores sub Mercurii nomine tribuerent; solum Chenephren virtuti Mosis invidentem, bellatum adversus Æthiopes, sic tanquam in certissimum misisse interitum; verum rem cecidisse præter spem, gloriam enim eum hoc bello reperisse; boum usum ad terræ cultionem ostendisse Nacheroti; & submissum demum Chanethothen sicarium ad interficiendum Mosem dum Merrhin defunctam humaret, ab ipso Mose fuisse interfectum; eum deinde cum Aarone fugisse in Arabiam ad Raguelem hujus regionis toparcham, & ejus filiam duxisse. His subnectit, visum Mosi in diserto ignem, & vocem auditam, quæ eum juberet ab Ægyptiaca captivitate eximere Judæos, & in antiquam patriam reducere; id exequi parantem, ab Ægypti rege fuisse in vincula conjectum, sed noctu demum patentibus sponte custodiæ foribus ad regem introisse, apertis vi divina regiæ valvis, & nemine prohibente: viso Mose attonitum regem petiisse ab eo Dei nomen, cujus ope talia perpetrare auderet; quo ad ejus aurem insusurrato corruisse mutum, & mortuo similem, sed vitæ statim à Mose restitutum, signum ab

Artapani,
Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 18, 23. 27.
Clem. Alex. Strom. 5.

eo legationis postulasse; tum prodigia Mosem edidisse prope eadem quæ in Exodo narrantur: his regem valde perterritum, copiam Ebræis abeundi fecisse; eaque impetrata, & spoliatis Ægyptiis aufugisse Ebræos, & observato à Mose Maris Rubri recessu, uti quidem memorant Memphitæ, incolumes trajecisse; juxta Heliopolitanorum vero sermonem, diviso mari à Mose, vi mirificæ illius virgæ; quo cum incauti sese intulissent Ægyptii, aquis fuisse obrutos: at in deserto per annos triginta errasse Ebræos, cum manna cælesti alerentur: procerum fuisse Mosem, rufum, canum, capillatum, majestate oris venerandum. Hæc Artapanus isto loco; è quibus nonnulla apud Clementem, & in Chronico Alexandrino reperiuntur.

Clem. Alex. Strom. I.

Thalli,

LX. Mosis, circa Ogygis & Inachi tempora Judæorum ducis ac principis, mentionem extitisse in Syriaca Thalli historia testis est Justinus in Parænesi.

Histiæi, Jos An. l. I. c. 5.

LXI. De campo Sennaar in Babylonia sito disserit Histiæus Milesius Phœniciæ Historiæ scriptor apud Josephum; quod mere Mosaicum est.

Lysimachi,

LXII. Mosem & promulgatas à Mose leges calumniis & maledictis proscidit Lysimachus quidam incertæ ætatis & originis, quem conjectant nonulli Alexandrinum esse Lysimachum, Thebaicorum auctorem. Fabulatur ille Judæos, dum in Ægypto agerent, Bocchori regnante, lepris ac scabie languentes, morbi luem in vulgus ita diffudisse, ut sterilitas consequeretur. Quibus malis ut occurreretur, ex Ammonis responso Bocchorin jussisse in mare ægros demergi, reliquos in desertis locis expositos, Mose duce in Judæam aufugisse. Atque id commentum variis mendaciunculis exornat. Sed ea demum à Josepho explosa sunt.

Joseph. l. I. & 2. contr. Apion.

Poëmatis νεθετικȣ̃ Phocylidi adscripti,

LXIII. Ægre recensemus in hac serie νȣθετικὸν Poëma, quod Phocylidis sibi nomen præscribit; Mosaicis quidem præceptis manifesto perspersum, quorum partem adnotavit Josephus Scaliger in Animadversionibus Eusebianis, partem nos quoque observavimus; sed quod Hellenistæ Judæi videtur esse fœtus, aut Christiani potius satis recentis, ut pote cujus veterum Patrum nullus omnino meminerit. Locum hic ergo suum, nominis solum ratione tueri potest, quod vetus alter Poëta gessit, Simonidis, Theognidis, & Anacreontis æqualis.

Onkelosi, Jonathanis, Hierosolymitani Interpretis, Hagiographorum paraphrastis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ, & Nicopolitanæ interpretationis.

LXIV. Huc addam Chaldaicas Paraphrases Onkelosi, Jonathanis ben Uziel, Hierosolymitani Interpretis, & Josephi Cæci, cui Hagiographorum vulgo adscribitur Paraphrasis; Syriacam quoque Veteris Testamenti interpretationem; etsi ambigua horum ætas est & controversa: Aquilam præterea Sinopeum, Theodotionem Ephesium, proselytum utrumque Judæum, & Symmachum Samaritanum; quorum primus imperium tenente Hadriano; alter sub Marco Aurelio, vel Commodo, vel prius etiam; & tertius demum sub Commodo, & iterum sub Severo, Libros sacros Græco sermone repræsentarunt. Repertæ quoque sunt Scripturæ sanctæ interpretationes duæ; altera Hiericunthe sub Caracalla; Nicopoli altera sub Alexandro Mammææ filio.

Const. Or. ad cœt. Sanct. c 17. Hec. apud Jos. Ant. l. 12. c. 2 & Eus. Pr. l. 8. 3.

Ex hoc Auctorum censu manifestum est, à proximis usque Mosaico ævo temporibus ad adultum jam in orbe Christianismum, pervulgatum fuisse Mosis nomen, & scriptæ ab eo historiæ ac conditæ Legis vestigia palam extitisse; vereque dixisse Constantinum Imperatorem, Mosem reliquos omnes, qui ante ipsum vixerant, sapientia adeo superasse, ut qui deinceps inter Ethnicos clariores fuerunt Sapientes & Philosophi, sapientiam ejus sibi imitandam proposuerint: e contrario autem longe à vero aberrasse Hecatæum Abderitam, cum scripsit nullum vel Oratorem, vel Poëtam, vel Historicum Ebraicæ Legis meminisse.

CAPUT TERTIUM.

I. *Universa propemodum Ethnicorum Theologia ex Mose, Mosisve actis aut scriptis manavit:* II. *velut illa Phœnicum. Taautus idem ac Moses.* III. *Adonis idem ac Moses.* IV. *Thammus Ezechielis idem ac Moses.* V. *πολυώνυμος fuit Moses.* VI. *Marnas Gazensium Deus, idem ac Moses.*

Universa propemodum Ethnicorum Theologia, ex Mose, Mosisve actis, aut scriptis manavit:

I. Etsi ea, quam contexuimus, testimoniorum series, sive quæ nobis Scriptores sacri, sive quæ exotici suppeditant, usquequaque cohæreat, neque ulla prorsus parte dehiscat; eaque, juxta instituti operis leges, ad demonstrandam Mosis, Mosaicorumque scriptorum antiquitatem & γνησιότητα possit sufficere; alio tamen insuper utemur genere probationum, ac priscos illos gentium Deos & Heroas, quicunque per universum fere orbem culti sunt; earumdem etiam conditores plerosque ac legumlatores, totamque Ethnicorum Theologiam, ex Mose ipso, Mosisve actis, aut

aut ſcriptionibus manaſſe demonſtrabimus. Quo argumento vix validius ullum, aut ſplendidius, ex eorum genere quæ ratio ſuppeditat, ad ſanciendam Scripturæ ſacræ dignitatem reperire queas. Nam quid in cauſſam noſtram magis prodeſſe poſſit, quam ſi planum fiat vetuſtiſſimas & optime conſtitutas civitates hunc ut Deum coluiſſe, Deumque habuiſſe, qui ſummi quem nos colimus Dei ſervum ſe profiteretur? Hoc autem ne cui incredibile videatur, aut mirum, attendat primum Iſraëlitas Ægypto reduces, poſtquam promiſſam ſibi à Deo Chananæam, velut poſtliminio repetitam, armis occuparunt, veri Dei cultum à Moſe ſibi traditum inter vicinas gentes pro ſua pietate propagaſſe; nec aliter fieri potuiſſe, quam ut Phœnicum Theologia Moſaicis dogmatis imbueretur. Quemadmodum enim ex gentis utriuſque, Judæorum, inquam, & Phœnicum commercio & vicinitate factum eſt, ut Iſraëlitæ, ſanctæ licet & divinæ legis myſteriis inſtituti, haudquaquam immunes ſe Phœniciæ impietatis labe tuerentur; ita longe facilius evenit, ut tot portentis aſſerta Moſaicæ doctrinæ veritas Phœnicum animis illaberetur: cum præſertim è Chananæa gente plerique in media Judæa inter ipſos Iſraëlitas diu incolumes permanſerint: velut familia meretricis Rahab, Gabaonitæ, Jebuſæi, aliique complures. Itaque poſterioris ævi Scriptores utramque gentem confuderunt; atque ipſi etiam Phœnices ſe è Mari quondam Rubro in Phœniciam fuiſſe tranſgreſſos commemorabant: quod de Judæis audiverant, ad ſe pertinere exiſtimantes. Hoc etiam facilius Iſraëliticæ religionis notitiam habuit Ægyptus, per tot annos Ebræorum hoſpes, altrix, & domina; & poſt eorum ſeceſſionem crebris deinde commerciis, fœderibus, connubiis, bellis, exiliis, peregrinationibus, eidem genti permixta. Idem prope de Perſis dicas, Aſſyriorum ac Babyloniorum ſucceſſoribus, per quos domiti Iſraëlitæ, & in Orientem migrare juſſi, diutinam inter eas moram traxerunt; pars etiam illic in perpetuum conſedit. Ex Perſide porro ſtricturæ quædam Ebraicæ doctrinæ in vicinæ Indiæ tenebris fulſerunt. Per Phœnices vero & Ægyptios ejuſdem diſciplinæ aura Græci, ac pleræque per Occidentem maritimæ gentes, per Græcos Romani afflati ſunt. Atqui dignum erat oblatæ veritati integritatem ſuam ſervare, quod longe ſecus evenit: eam quippe tot fabularum involucris obſepſerunt, ut vix tandem explicari, & perplexis fabularum nodis expediri queat. Nos id jampridem monuerat Scriptor Machabaici prioris, cum diceret: *Expanderunt libros Legis, de quibus ſcrutabantur gentes ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum.* Ex quibus intelligat Lector non inanem nos operam ſumere; nec induſtriæ noſtræ exercendæ gratia, aut ϛοχαϛικῆς oſtentandæ, ſed unius veritatis ſtudio ductos, vetuſta gentium numina in ſacris Voluminibus quærere. Verum res ipſa faciet indicium.

1. Mach. 3. 48.

II. Ac initium capiemus à Phœnicibus, in quorum antiquitatibus Moſem latentem deprehendere licet ſub Taauti perſona, qui Deus ab ipſis habitus eſt. Quam multa ei cum Moſe conveniant, jam ſupra breviter oſtendimus, cum ageremus de Sanchoniathone; & idem quoque tam certis infra evincemus rationibus, cum de Thoyth Ægyptiorum (quem Mercurium eſſe Græcorum, & Taautum Phœnicum non ſemel affirmant Philo Byblius & Porphyrius) diſſeremus, ut nullus dubitationi poſſit locus ſupereſſe. Nunc pauca hæc præmittemus in anteceſſum, unde rei veritas liquido cognoſcatur. Ægypti regem fuiſſe Taautum narrat ibidem Philo: Moſem paterni regni ſucceſſorem deſtinaverat Thermuthis Ægyptiorum regis filia; eique rex ipſe diadema ſuum impoſuerat, ut legitur apud Joſephum: atque hunc etiam σοφὸν, βασιλέα, νομοθέτην Clemens appellat. Sapientia inter Phœnices præſtitiſſe Taautum tradit Porphyrius in libro de Judæis: eruditum fuiſſe Moſem omni ſapientia Ægyptiorum Acta Apoſtolorum indicant. Literarum repertor Taautus creditus eſt: idem de Moſe tradiderunt Eupolemus, Theodoretus, & Iſidorus, ut jam à me notatum eſt. Cum gentium origines ab orbe condito Sanchoniathon vellet cognoſcere, Taauti commentarios conſuluit, quibus Coſmogonia continebatur: Moſes initia gentium à mundi exordio diligenter eſt perſecutus. Primus quæ ad Dei pertinerent cultum, Taautus retulit in literas; primus retulit & Moſes. Sacras appellat Porphyrius Taauti lucubrationes: ſacris notis inſcriptæ erant Columnæ Mercurii, & ex iis deſcripti fuerant ſacri Ægyptiorum libri, quibus Moſis, ut ſuperius obſervavi, doctrina explicabatur. Prima rerum exordia Chaos & Spiritum ponit Sanchoniathon, Taauti diſciplina eruditus: hæc ex Moſaicæ Geneſeos initio ſunt manifeſte depromta: ut & alia pleraque, quæ à Bocharto adnotata prætereo. Unam repetam Abrahami, Saræ, & Iſaaci immolandi hiſtoriam, quam ſub Iſraëlis, ſive Saturni, Anobret, & Jehud nominibus exponi, à Porphyrio ante Bochartum notavit Scaliger. Et Jehud quidem eſſe, יחיד, *Unigenam*, uterque vidit. Anobret alii aliter interpretantur; optime Bochartus, *Ex gratia concipientem*. Iſraël poſitum mihi videtur pro, ἴλ, ſic enim Saturnum dictum docet ibidem Philo Byblius Sanchoniathonem interpretans. Nam Li-

velut illa Phœnicum. Taautus idem ac Moſes.

Phil. Bybl. & Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1.

Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5.
Clem. Alex. Strom 2.
Porphyr. apud Euſ. Pr. Ev. l. 1.
Act. 7. 22.
Eupol. apud Cl. Al. Strom. 1.
Theodoret. in Gen. Interr. 61.
Iſidor. Orig. libr. 1. cap. 3.
Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1.

Boch. Chan. libr. 2. cap. 2.
Scal. Fragm. P. 48.

brarii vocem ἰσραὴλ sic contrahere solent, ἰηλ, &, ἰλ. Cum ergo à Phœnicibus dictum Saturnum, ἰλ, legisset incautus librarius, hoc est, אל, id significare putavit, ἰσραὴλ, atque ita rescripsit. Nihil tamen affirmare velim. Alia porro memoratu digna de Abrahamo, sub Saturni nomine, refert ex Sanchoniathone Philo; Cœlo nempe patri unigenam filium totum flammis absumtum sacrificasse; tum sibi circumcidisse virilia, & commilitones omnes idem ut facerent adegisse. Quis negare potest hæc esse ex Mose petita? Scribit Porphyrius, summa fide de Judæis Sanchoniathonem disseruisse, cum ab Hierombalo, quem Gedeonem esse superius docui, Commentarios accecepisset: Commentarios illos fuisse libros Mosis, ex eo qui tradidit, conjecturam ducere licet: atqui iidem videntur esse qui traditi sunt ab Hierombalo Commentarii, ac Commentarii Taauti, quibus ad operis itidem sui lucubrationem usus est Sanchoniathon. Taautus denique serpentibus divinitatem quamdam adscripsit: Moses serpentem æneum mirifica quadam & divina vi pollentem palam proposuit. Minime porro credendum est, Mosis libros ita fuisse affectatum Sanchoniathonem, ut rerum principia describens nusquam ab iis recesserit. Ea excerpsit duntaxat, quæ cum gentis suæ religionibus, & receptis dogmatis consentirent. Neque vero, quæ à Sanchoniathone scripta erant, fideliter retulit interpres Philo Byblius. Ex iis quæ extant apud Eusebium facile agnoscas, quam multa sibi in interpretando permiserit. Mosem itaque Sanchoniathon, Sanchoniathonem Philo Byblius interpolavit. Hinc plurima è Taauti libris à Sanchoniathone depromta esse dicuntur, quæ à Mosaica tamen doctrina prorsus abhorrent.

Porphyr. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 1.

Adonis idem ac Moses.

III. Alteram Mosis imaginem Phœnices affinxerunt Adonidi, qui non ab iis solum, sed à vicinis quoque gentibus inter Deos celebratus est. Natus quippe dicitur Adonis in Sabæis Arabica gente: Moses in Arabia annos complures traduxit. Scribit Apollodorus in Adonidis etiamnum infantis forma commotam Venerem, clam Diis omnibus eum occuluisse in arca, & Proserpinæ tradidisse; hanc pupum tam bellum conspicatam retinuisse, atque ea re excitatam inter Deas contentionem Jovem sedasse, hac lege atque omine, ut tertiam anni partem penes se maneret Adonis, tertiam penes Venerem, penes Proserpinam tertiam: unde τριφίλατος dicitur Theocrito. Sciebant enim figmenti hujus artifices Jocabed Mose filio auctam, *Videntem eum elegantem abscondisse tribus mensibus; cumque jam celare non posset, sumsisse fiscellam scirpeam, & positum intus infantulum* abjecisse in carectum, hoc est in certam perniciem & præsentem mortem dedisse; sive, ut lepide fabulatores dixerunt, Proserpinæ tradidisse; misertam vero Pharaonis filiam extractum aquis infantem ipsi matri Jocabedæ commisisse alendum, spectataque demum pueri venustate sibi adoptasse; hunc vero prodeuntibus subinde annis ad Deum frequenter itasse. Ex quibus satis aperte extat, cur partim apud Venerem, partim apud Proserpinam, partim apud Jovem annum degere dictus sit. Sororis suæ filius esse fertur Adonis, quod sororis suæ industria Moses infans servatus ac velut renatus sit. Φιλέρημος esse Adonis, hoc est loca sola sectari, dicitur in Orphicis: Moses in desertis totum fere vitæ tempus contrivit. Ibidem jactatur Adonidis prudentia: summam prudentiæ gloriam rebus gestis tulit Moses. Illic Adonis omnium altor vocatur: Mosis precibus, manna, coturnices, & aquam Ebræis esurientibus & sitientibus Deus largitus est. Fulgidus & tenebricosus esse dicitur Adonis, & in cœlum ex inferis, ad inferos de cœlo ultro citroque commeare: his consimilia narrantur de Mercurio; nam partim atra facie, partim aurea exhibetur ab Ægyptiis, geminoque mundo, cœlesti & inferno, commercia facere dicitur: Mercurium autem ipsissimum esse Mosem infra demonstrabimus. Philosophum fuisse Adonin tradunt, Auctor Chronici Alexandrini, & Cedrenus: Moses de mundi, rerumque omnium principiis disseruit.

Apollod. libr. 3.

Theocr. Idyll. 15.

Exod. 2. 2, 3.

Orph. Hymn. in Adon.

Virg. Ecl. 10.

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:

pavit & Moses in Arabia. Canticis gaudere Adonin Orphica narrant, quod Mercurio etiam Lyræ repertori tribuitur. Horum comminiscendi caussæ fuerunt, quod pastoralem vitam egit Moses; quod de Sina monte ad suos reversus, primum lucida, deinde velata facie in medium processit; quod in summo montis ejusdem cacumine, ac velut in cœli suburbiis Deum sæpe affatus est; postmodum vero ad nutum ipsius turbulenti ac seditiosi cives, Core, Dathan, & Abiron terra absorpti sunt, *descenderuntque vivi in infernum*; & quod Deo hymnos non semel Moses decantavit. Sed & longe plura Adonis communia habet cum Baccho, quem expressam esse Mosis imaginem constabit ex sequentibus. Imo vero, non alium esse Adonin, atque Bacchum, & similibus utrumque religionibus coli, disertis verbis à Plutarcho traditum est. Sexus utriusque particeps uterque fingitur in Orphicis, & apud Ptolemæum Chennum à me jam laudatum; cornutus uterque, & ἀβροκόμης, quæ Mosi quoque tribui inferius

Num. 16. 33.

Plut. Symp. libr. 4. Quæst. 5.

patebit. Bacchus autem idem est qui Osiris, ac Osiris proinde Adonis est. Hinc illud Ausonii Epigramma : Auson. Epigr. 30.

Ogygia me Bacchum vocat,
Osirin Ægyptus putat,
Mysi Phanacen nominant,
Dionyson Indi existimant,
Romana sacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus Pantheum.

Martianus Capella Osirin appellat Byblium Adonem ; & utriusque mors ac reditus ad vitam, hujus apud Phœnices, illius apud Ægyptios, pari luctu & gaudio utrobique celebrabantur. Osirin autem & Liberum nemo Solem esse nescit. Unde efficitur Mosem, non Adonin solum, & Osirin, & Bacchum esse, sed Apollinem quoque, quod pluribus etiam infra probabitur. Adonin autem esse Solem & asseverat Macrobius, & Orphica ostendunt, cum ipsum omnium altorem, & σβεννύμενον ϗ λάμποντα, *extinctum & lucentem* appellant : quotis enim quibusque annis & diebus Sol σβέννυται ϗ λάμπει. Et extinguitur quidem, cum in inferioribus versatur Zodiaci signis, & à nobis velut ad Proserpinam, hoc est ad inferius hemisphærium abit ; fulget rursum superiora signa repetens, cum lucis & dierum incremento. Præclara est Macrobii super hoc argumento dissertatio. Et extingui quidem prius dicebatur quam fulgere, quia annum à Septembri mense auspicabantur Ægyptii & Phœnices ; quo tempore Solis lumen & calor decrescere incipiunt, & ad hyemem vergit annus : vel quia in occasu Solis diei initium Ebræi constituebant ; quem morem ab illis acceperunt Græci veteres ; unde Dianam, quæ Luna est, & nocti præest, priusquam Apollinem, sive Solem, natam esse fingebant ; Ægyptii vero à media nocte diem inchoabant : vel quod Phœnices, & Ebræi, & Arabes, quemadmodum & Numidæ, & Galli veteres, ac Germani, & nunc quoque Poloni, ac Bohemi, ex noctibus temporum suorum spatia, non ex diebus computabant. Minime vero mirandum est eodem Adonidis figmento res tam discordis naturæ, Mosem puta, & Solem, priscos illos Mythologos adumbrasse : hic enim φυσικῶς significatur, ille ἱστορικῶς, quod in plerisque sæpe factum jam alii observarunt. Adonin statis diebus mulieres quotannis solenni ritu complorabant ; propterea quod Mosem per dies triginta Ebræi luxerunt, ut legitur sub finem Deuteronomii. Quod spectat vero ad hortulos illos, quos in testis, atque etiam in suburbiis diligenti cura excolebant mulieres ἀδωνιάζουσαι, & Adonios appellabant ; Regem Adonidem hortorum curæ impense fuisse deditum narrantes ; minime id quidem pertinet ad historiam Mosis ; nec aliam appellationis hujus caussam comminiscor, quam vocum, ארון, &, ערן, similitudinem, quarum illa *Dominum*, sive *Adonin* significat ; hæc *voluptatem*, sive *Eden*. Proclive ergo fuit propter vocum consonantiam, גן ערן, *hortum voluptatis*, quo nomine Phœniciæ mulieres hortulos illos suos in suburbiis, & in vasis, voluptatis gratia consitos appellabant, reddere, גן ארון, *hortum Adonidis*.

Mart. Cap. libr. 2.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 21.
Deut. 34. 8.

IV. Scribit Ezechiel se per Aquilonare ostium in Templum introëuntem offendisse mulieres plangentes Thammuz. Vertit Hieronymus, *Adonidem*, & sic intellexit quoque Procopius : ita ut planctus ille mulierum, sit ἀδωνιασμός. Nec enim moror fabulam illam de Thammuz, quam refert Maimonides in More Nevochim. Equidem Tethmosin dictum Mosem reperio apud Cedrenum, quæ vox ab appellatione Thammuz non valde recedit. Pharaoni certe, quo regnante Ægypto profugerunt Ebræi, Themosi nomen fuisse docet Manethos apud Josephum. Thammuz dicitur Philastrio & Eusebio, quorum uterque Josephum secutus est. Theuth quoque sive Mercurium, qui Moses est, ut mox apparebit, Ægypti regem Thamum adiisse, artiumque, quas callebat, specimina coram eo edidisse, gravissimus auctor Plato testatur. Verum non hæc eodem modo apud Chronologos temporibus divisa sunt : quidam enim, ipseque adeo Manethos, vetustiorem Mose Themosin faciunt. Memoratur etiam ab eodem Manethone Timæus Ægyptiorum rex, Themosi antiquior, quo regnante Judæos scribit Ægyptum invasisse. Quanquam autem in re adeo incerta, & propter antiquitatem obscura vix conjecturis superest locus, suspicor nihilominus Thammuz, sive Themosin, aut Tethmosin dictum fuisse eum Ægypti regem, non quo regnante Moses excessit Ægypto, sed quo natus est : nam consonum nomini huic nomen habuit ejus filia Thermuthis, quemadmodum appellatur à Josepho, & aliis ; nam ex Thamuz fieri potuit Thermuthis, ut à νόμος, *norma* ; à *tego*, *tergus*. Atqui nomina patronymica, de patrum nominibus facta, apud Ægyptios

Thammuz Ezechielis idem ac Moses.
Ezech. 8. 14.
Hieron. Ezech. 8. 14. & Epist. 13. ad Paulin.
Procop. in Isa. 18.
R. Mos. ben. Maim. More Nevoch. Part. 3. cap. 29.
Jos. l. 1. cont. Ap.
Philastr. Hær. 23.
Euseb. Chron.
Plat. in Phædr.
Maneth. apud Joseph. libr. 1. contr. Apion.

Joseph. libr. I. contr. Apion.

liberis aliquando fuisse imposita, probari potest ex Josepho, qui ait Sethonem dictum fuisse Ramesses, de nomine patris Rhampse. Cum autem Mosem Thermuthis adoptasset, à casu quo ex aquis extractus est, Mosem dixit; de patris vero sui, suoque adeo nomine, Thammuz ipsi nomen fecisse suspicari possum. Sin potior videtur eorum sententia qui *Thermuthidis* nomen, *Aspidem* exponunt: (Aspidem enim, ut Deum, colebant Ægyptii, & de Deorum suorum nominibus sibi nomina sæpenumero faciebant) non valde equidem repugnabo: constet modo probabile videri nomen *Thamuz* de nomine *Themoseos* factum esse.

πολυώνυμος fuit Moses.

V. Discimus porro ex libro De vita & morte Mosis, quem edidit Gaulminus, singulos propemodum ipsius agnatos & affines nomina ei indidisse, & à patre quidem vocatum fuisse Chabar; à matre, Jechotiel; ab avita, quam ait observasse infantem in Nilo expositum, vel sorore potius, Jared; ab Aarone, Abizannach; à Caatho, Abigedur; à nutrice, Abizuco; ab Israëlitis, Schemaja. R. Eliezer in Pirke scribit Mosem à parentibus nominatum fuisse Jekothiel, quo die circumcisus est; & præterea propter elegantiam, טוב, esse dictum. Aliis Ebræis Magistris placet decem ipsum nomina gessisse. Clemens Alexandrinus ab Amramo patre, cum circumcideretur, Joachimum nuncupatum fuisse ait; Melchi vero in cœlo, postquam illuc evectus est, juxta Mystarum doctrinam. Osarsiphum ab Osiridis nomine Ægyptii dixerunt, ut ait Manethos; Tisithen, ut Chæremon. Admosin & Tethmosin, atque item Melchiam dictum fuisse narrat Cedrenus: quod postremum nomen agnoscunt etiam, Pseudo-Eustathius in Hexaëmeron, & Georgius Syncellus. Auctor libri de agricultura, ex Ægyptia lingua in Arabicam conversi, quem citat Aben Ezra, scribit Mosem Ægyptiace Monios fuisse appellatum; cujus vocabuli originem infra quæremus. Alpha præterea nomen fuisse Mosi, quod vitiligine laboraret, quæ ἀλφὸς Græce appellatur, Ptolemæus Chennus, & Helladius Besantinous mentiuntur; cujus ineptiæ testem hic Philonem citat: otiosorum Græculorum figmentum, Judaicæ religionis auctorem ita suggillantium, supra jam à me castigatum. Ipsius etiam Thermuthidis, quæ Mosi nomina fecit, non unum nomen fuit. Phareis & Pharia appellatur à Georgiis, Syncello, & Cedreno, nomine patronymico, quod à Pharaone, vel á Pharo, Poëtæ, ut videtur, deflexerunt, & ut proprium Georgius uterque accepit. Bathja dicitur R. Eliesero in Pirke, hoc est, Dei filia. Merrin & Merrhinam nominat Artapanus. Muthidem alicubi Cedrenus appellat, sed voce, ut opinor, à librariis corrupta ex Thermuthidis nomine, quod filiæ huic Pharaonis alibi tribuit.

Vaijcr. rabb. Sect. I. Clem Alex. Strom. I. Maneth. & Chær. apud Joseph. libr. I. contra Apion. Aben Ezr. in Exod. 2. Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9.

Marnas Gazensium Deus idem ac Moses.

VI. Locum hic sibi postularet Marnas Gazensium Deus, quem Jovem Cretensem esse docet Stephanus: hunc quippe non alium esse quam Mosem rationes evincunt necessariæ. Verum de eo opportunius infra disseremus.

CAPUT QUARTUM.

I. *Moses ab Ægyptiis inter Deos relatus.* II. *Theuth, sive Mercurius idem ac Moses.* III. *Osiris, sive Bacchus idem ac Moses.* IV. *Apis & Mnevis iidem ac Moses.* V. *Serapis idem ac Moses.* VI. *Orus idem ac Moses.* VII. *Anubis idem ac Moses.* VIII. *Vulcanus idem ac Moses.* IX. *Typhon idem ac Moses.* X. *Probatur Veterum testimoniis Mosem ab Ægyptiis Deum fuisse habitum.* XI. *Refellitur Simplicius Mosaicæ doctrinæ originem ad Ægyptios referens.*

Moses ab Ægyptiis inter Deos relatus.

I. IN Ægyptiorum quoque Theologia multiplex apparet Mosaicæ doctrinæ vestigium. Imo, Mosem ipsum, quem mira apud se patrasse, & Regis sui impietatem ac contumaciam egregie ultum esse, & summas deinde res in Arabiæ desertis gessisse acceperant, majorum suorum edocti damnis, & edomita tandem supremo fine invidia, divinis honoribus consecrarunt; credula quippe gens, & ad idolorum cultum proclivis, & in Deos referre solita quæ sibi commoda essent, vel noxia. Paucis id demonstrare operæpretium est.

Theuth, sive Mercurius idem ac Moses. Plat. in Phædr.

II. Inter Ægyptiorum Deos celebrabatur imprimis Mercurius, Theuth ab iis dictus, ut est apud Platonem; vel Thoyth, ut apud Ciceronem, & Martianum Capellam, qui ex ἰσοψήφοις, hoc est arithmetico literarum vocabuli hujus valore, per eam artem, quam Gematriam Rabbini appellant, collecto mira quædam comminis-

citur. Idem Alexandrinis Thoth dicitur; Taautus, ut dixi, Phœnicibus; quem Varro, Togatorum licet doctiſſimus, rerum ſane exoticarum valde rudis, cum Cœlo & Saturno perperam confundit. Hunc Mercurium, non vanis opinationibus, ſed veriſimillimis ductus conjecturis, ipſum eſſe Moſem exiſtimo. Ea ſane eſt copia argumentorum, ut iterare nihil attineat, quæ ſupra attulimus, cum Taautum Moſem eſſe probaremus. Ad nomen Thoyth quod ſpectat, perſuaſum fuit Scaligero, & aliis, factum illud ex תוהו, quæ dictio inter primas Geneſeos Moſaicæ dictiones occurrit. Nempe Auctori de ſcriptione ſua nomen finxerunt. Scribit Julianus Apoſtata Monimum & Azizum cum Sole Edeſſæ coli. Quo loco pro, ἔδεσαν, haud dubie legendum eſt, ἔμεσαν: nam ſacram Soli urbem eſſe ait; quod de Edeſſâ nemo, de Emeſa plerique tradunt. Præterea id de Edeſſa prædicat Julianus, poſtquam de Phœnicum Theologia ſe acturum dixit: atqui Emeſa Phœniciæ, ſive Syriæ Apamenæ urbs eſt; Edeſſa Meſopotamiæ. Deinde Azizum Emeſæ regnaſſe ſcripſit Joſephus; Deo illi nempe cognominem, quem Julianus commemorat. Denique alias etiam Emeſæ & Edeſſæ nomina permiſta & confuſa obſervavi. Monimus ergo Emeſæ colebatur, quem ex Iamblichi ſententia Mercurium eſſe Julianus ibidem aſſeverat. Atqui ſupra obſervavimus Auctorem libri De agricultura, laudatum ab Aben Ezra, ſcripſiſſe nomen Ægyptiacum Moſi fuiſſe, Monios. Addit Aben Ezra idipſum in Græcorum libris reperiri, atque vocabuli, Monios, interpretationem eſſe dictionem, Moſes. Cum ait vocem, Monios, extare in libris Græcorum, videtur nomen, Monimos, intelligere; ac proinde voces, Monimos, Monios, & Moſes, unam eamdemque perſonam ſignare. At R. Iſaac Abrabaniel, etſi nomen, Monios, Moſi inditum plane non negat, ejus tamen nominis interpretationem eſſe vocem, Moſes, negat; quippe nomina propria in aliam linguam minime transferri ſolere, etſi verba ipſa unde prodierunt transferuntur. Moſem itaque à matre Moſem dictum cenſet, non à Pharaonis filia. Vocem autem, Monios, ipſum eſſe ſuſpicatur vocabulum, Moſes, ſic interpolatum & corruptum ab Interpretibus, dum ex Ebræa lingua in Ægyptiam, ex Ægyptia in Arabicam, & ex Arabica fortaſſe in Græcam transfertur. Conjecturæ huic aliam ſubjicit, vocem, מוניוס, *Monios*, ipſam eſſe dictionem, מאניוס, quæ Græce, *Magnum*, ſonat; Latine, puto, dicere voluit. Hæc eſt igitur Rabbini ſententia, *Monios*, nomen eſſe appellativum, quod ex voce, *Magnus*, detortum eſt, ſeu potius ipſam eſſe dictionem, *Magnus*. At credibile profecto non eſt quempiam, qui libros Latine ſcriptos interpretandos ſuſceperit, Latinæ linguæ fuiſſe adeo imperitum & rudem, ut tritiſſimæ vocis, *Magnus*, ſignificationem ignoraverit, & pro nomine proprio acceperit. Præterea quis credat Ægyptium ſcriptorem, ex Latino auctore didiciſſe nomen Moſis? nec nomen ſolum, ſed etiam nomen Ægyptium? Ac ſi quis dicat ſcriptorem Gallum, Caroli magni itidem Galli nomen à Perſico aliquo auctore didiciſſe. Nam conceptis verbis affirmat Aben Ezra, in libro quodam De agricultura, Ægyptia primum lingua ſcripto, deinde Arabice converſo, & in libris quoque Græcis ſcriptum reperiri, nomen Ægyptium Moſis fuiſſe, Monios. Obiter Lectorem monebo librum illum De agricultura ab Abrabaniele appellari, ספר הצאבה, & ספר הצבה, hoc eſt, *Librum Orientalem*, ab Arabico nomine, *Tſeba* quod Apelioten ventum ſignificat, unde Sabii dicti, Maimonidæ, aliiſque Arabibus ſcriptoribus tam ſæpe commemorati; hoc eſt צב"ים, *Orientales*, quo nomine Chaldæi deſignantur. Nam ex Chaldæa primum profectos eſſe Sabios docet Abulfaragius. Hi autem hæretici habentur ab Arabibus, qui iiſdem erroribus infectos fuiſſe narrant vetuſtiſſimos Chaldæos, atque in hac ſecta natum & eductum fuiſſe Abrahamum, ſed eam demum ejuraſſe. At Sabii ipſi auctorem diſciplinæ ſuæ jactant Sabium Sethi filium, Adami nepotem. Doctiſſimos viros hæreſeos ſuæ affines habuerunt: in his Thebith ben Corrah, & Albategnium, præſtantiſſimos Aſtronomos. Alias nominis eorum originationes affert doctiſſimus Pocockius, eaſque veri non abſimiles. Velut illa, quæ nomen arceſſit ab Arabico verbo, *Tſeba*, quod eſt, *priſtinos Dei cultus novis admiſſis relinquere*. Cui confirmandæ afferre poſſumus nomen Chriſtianorum illorum Balſarenſium, qui Sancti Johannis vulgo dicuntur. Hi hodieque appellantur, Sabbi, uti à peregrinatoribus accepimus. Quod nomen tribui ſolet, Antiquarum religionum perduellibus & transfugis, παραβάταις, ἀποστάταις· Verum certiſſimam eam eſſe quam damus, oſtendit libri hujus De agricultura titulus, quem citat Abrabaniel. Nam hunc Sabiorum fœtum eſſe docet Moſes ben Maimon. Sed revertamur ad propoſitum. Fuit tempus, cum exiſtimarem dictionem, Monios, factam eſſe ex epitheto Mercurii, Νόμιος. Verum vocabuli hujus veriloquium omnino petendum eſt ex Ægyptia lingua. Id exponens Gaulminus ait, *Mo*, Ægyptiace, *aquam*, ſonare: *Ni*, vero, *ex*; Monios igitur αὐτολεξεὶ eſſe, *ex aqua*, ſive ὑδογενῆ, ut in ſuppoſititiis Orphicis appellatur. Equidem apud Philonem, Joſephum, & Clemen-

& Phileb.
Cicer. libr. 3. De nat. Deor.
Mart. Capell. libr. 2.
Varr. De ling. Lat. libr. 4. cap. 9.
Scalig. Not. in Fragm.
Julian. Hymn. in Sol.
Joſeph. Antiq. libr. 20. cap. 9.
Aben Ezr. in Exod. 2.
R. Abrab. in Exod. 2.
Pocock. in Abulfar. de morib. Arab.
Maimon. in More nevoch. libr. 3. cap. 29.
Gaulm in libr. De vit. & mort. Moſis.
Phil. libr. 1. De

vit. Mos. Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Clem. Strom. 1. Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Eustath. in Hexaëm.

tem Alexandrinum, μῶς, sive μῶ, sive μῶϋ Ægyptium, exponitur, *aqua*. In Scala quoque magna Ibno Cabar à Kirchero edita, reperio, τιμώου, significare, *aquam*; νὶμ vero, *ex*. At, ὕσης, juxta Josephum, vel σὴς, juxta alios, *servatum* sonat. Nempe opinor, ab Ægyptio, σὶ, quod est, *capere*, & dictioni præfixum activa vi pollet, passiva subnexum. Abjecto ergo ex τιμώου, articulo τι, fieret Græcanica forma, Μωϋνιμοσὶ, vel Μωϋνιμύσης, aut Μωνιμόσης, sive Μώνιμος, vel Μόνιμος, quo nomine dictum fuisse Mercurium tradit Iamblichus, ut notavi supra. Ex Monimos autem facile prodiit Monios, extrita litera m, quod nonnumquam fieri docent Grammaticorum filii: cum præsertim in nominum propriorum coagmentatione sæpissime pars aliqua excidat. Ita, *Samuel*, factum est ex, *Saul-meel*, & *Abraham*, ex *Ab-rahamon*. Porro, *Monios*, &, *Mnevis*, una videtur eademque vox, positura solum literarum discrepans. Mnevim autem Mosem esse demonstrabo. Atqui ab Ægyptiis ad Emesenos vicinam gentem facile transiit vocabulum, Monimos. Græcum etiam Mercurii nomen, ἑρμῆς, ex Mosis historia prodiit; nam cum dixerimus supra Ægyptios nonnumquam de patrum nominibus appellasse filios, credibile est ipsos Mosi nomen Amrami patris tribuisse. Id nomen Cares intulerunt ex Ægypto in Græciam, atque ex eo insulæ Imbro nomen fecerunt, in qua colebatur Mercurius, quem Imbramum Cares appellabant. Auctor Eustathius in Dionysii Periegesin. Imbramus ille qui Mercurius est, ipse est Amram, sive Moses patris Amrami nomen gerens. Hoc autem nomen, עמרם, si ad Græcanicum morem refingas, erit ἄμβρας, sive ἴμβρας, inserto β, propter euphoniam: atque inde transpositis literis fiet ἄρμας, vel ἴρμας, vel ἕρμας, quod est ἑρμῆς.

Clem. Strom. 1. Cicer. libr. 3. de nat. Deor.

Vidimus nomina Mercurii ex Mose esse profecta; nunc videamus res ipsas. Mercurium Thebæum fuisse narrat Clemens Alexandrinus, Cicero vero Nilo patre natum; Moses Ægyptius fuit, & infans Nili aquis impositus, atque inde extractus à Thermutide Pharaonis filia, ejusque famulabus. Id etiam caussæ fuit, cur in Tricrenis lotus à Nymphis Mercurius creditus sit, quemadmodum Pausanias in Arcadicis scriptum reliquit. Vulcanus, in Luciani Dialogis, Apollini prædicat Mercurii recens nati venustatem, eamque omnibus placere ait; formæ quoque suæ elegantiam illic jactat Mercurius: scitulus quippe infans fuit Moses & pulchellus, uti legitur in Exodo; cujus rei fama & ad Ethnicos manaverat; sic enim de eo Justinus: *Quem præter paternæ scientiæ hæreditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat*. Mercurio sexum utrumque tributum esse ab antiquis, cum utriusque insignibus lancea & colo, Albricus observat: leges accepisse Judæos à muliere, cui nomen Moso, credidit Alexander Polyhistor, ut habetur apud Suidam. Junonis lac Mercurius suxisse fingitur: Moses à regia puella educatus est. Quidam Mercurium Arcadem dixerunt; propter Ægyptiorum & Argivorum affinitatem, ab Ægypto & Danao Beli filiis prognatorum, ut est in fabulis. Pastorum Deus habitus est Mercurius, ut ex Homeri Iliade probat Pausanias, & ut habetur in Epigrammatis Anthologiæ. Hinc appellatur νόμιος ab Aristophane, μηλοσσόος ab aliis. Pavisse quoque oves ferunt, & boves dono ei ab Apolline datas, quo tempore fistulam pastoralem compegit. Panos etiam Ægyptiaci Dei, & pastorum patroni pater fuisse dicitur. Pastoralem vitam egit Moses, & soceri sui Jethro oves duxit; & præfuit Israëlitis, qui se pastores ovium à prima origine fuisse profitebantur, & pecudum cultui in Ægypto præcipue dediti fuerunt: unde, Hycsos, dictos fuisse Ægyptio vocabulo, hoc est, *Reges pastores*, tradit Manethos apud Josephum. Νόμιον Mercurium Phurnutus, quem rectius Cornutum appelles, commodiori sensu dictum putat à latione legum: quod apposite quadrat in Mosem legumlatorum omnium antiquissimum & nobilissimum. Mercurius unus fuit è Cabiris Samothracum Diis, Camillus dictus, vel Casmilus, vel Cadmilus, ἀπὸ τῆς διακονίας, inquit Plutarchus. Nam veteri Etruscorum lingua Casmillus servum significabat, quam vocem Romani eadem notione usurparunt; ac præcipue in sacris. Testes Festus, Macrobius, & Servius. Hinc Pacuvius Medeam dixit, Cælitum camillam hoc est, ministram. Mercurius autem ministeria in cœlo, etiam infima obibat, quod apud matrem queritur in Luciani Dialogis. Atqui Moses servus Dei quasi proprio & peculiari cognomento dictus est. *Et crediderunt*, inquit ipse de se, *Domino, & Moysi servo ejus*. Dominus ipse alibi: *At non talis servus meus Moyses. Quare ergo non timuistis detrahere servo meo Moysi?* Rursus: *Mortuusque est ibi Moyses servus Domini*. Et paulo post: *Et factum est post mortem Moysi servi Domini, ut loqueretur Dominus ad Iosue, & diceret ei, Moyses servus meus mortuus est*. Præstigiator fingitur Mercurius, propter edita à Mose per totum vitæ decursum prodigia. Quæcunque autem adversus Magos Ægyptios vi divina gessit, incantamentis & vi Dæmonum gerere creditus est. Caduceum Mercurio tribuitur, virga nimirum serpentibus intexta, portentorum effectrix: virgæ scilicet illius mirificæ instar, quæ à Mose demissa in terram colubri

Exod. 2. 2. Justin. libr. 36. cap. 2. Albr. De Deor. imag. Paus. Corinth. Anthol. libr. 4. Epigr. 57. Aristoph. Thesmoph. Joseph. libr. 1. contr. Apion. Plut. in Numa. Festus in Flaminius. Macr. Sat. libr. 3. cap. 8. Serv. in Virgil. Æn. 11. Exod. 14. 31. Num. 12. 7. Deut. 34. 5. Jos. 1, 1.

more reptavit, veneficorum Ægyptiorum abſorbuit virgas, & mirabilia ſubinde opera patravit. Atque his etiam ratio ineſt, cur ἀργειφόντης Mercurius dictus ſit: nam quæ vulgo afferri ſolet, cædes nempe paſtoris illius πολυομμάτου, qui Argus dicebatur, nænia eſt ſopiendis infantibus idonea. Verius eſt quod propoſuit Pauſanias in Lexico, ἀργειφόντην, ſonare, ὀφιοκτόνον, ac ſi dicas *anguicidam;* quippe, ἄργην, *anguem*, notare. Idem hoc teſtantur Grammatici veteres, Heſychius, Harpocration, & Suidas: teſtificatur & Plutarchus eo ſenſu dictionem hanc apud Poëtas aliquos reperiri. Addit Euſtathius, Pauſaniam non ſubjeciſſe cauſſam, cur ὀφιοκτόνος dictus ſit Mercurius; at nos ſubjiciemus: nempe quod Magorum Ægyptiorum virgas in angues converſas, illa Moſis, anguis itidem facta, deglutierit: vel quod ſerpentium ignitorum lethalem vim Moſes propoſito æneo ſerpente repreſſerit. Unde nata quoque fabula Pythonis ſerpentis, interfecti ab Apolline, quem aliud eſſe Moſis ſimulacrum ſequentia demonſtrabunt. Pergamus vero Mercurium cum Moſe contendere. Argum Mercurius juſſu Jovis occidit, *ob eamque cauſſam in Ægyptum profugiſſe* ait Cicero: ſic enim emendandus eſt ex Lactantio: virum Ægyptium interfecit Moſes ad Iſraëlitarum ſalutem à Deo excitatus, & ex Ægypto profugit. Furax habetur Mercurius, & furum Deus: quippe vaſis aureis & argenteis, ac plurima veſte Ægyptios ut fraudarent Judæi, Moſes auctor fuit. Unde Trogus de Moſe: *Dux exulum factus ſacra Ægyptiorum furto abſtulit.* Boves Apollinis abegiſſe dicitur Mercurius: Moſes Pharaonem fugiens è ripis Nili, qui Siris & Oſiris dicitur itidem ut Apollo, abegit *oves & armenta & animantia diverſi generis multa nimis*. Actum id aiunt à Mercurio etiamnum cunis involuto; memores Moſem in cunis Nilo innataſſe. Statuæ Mercurii pro foribus domorum ponebantur ad arcendos fures; unde στροφαῖος dictus eſt, à cardine nimirum januæ, & προπυλαῖος. Quam etiam ob cauſſam σῶκος appellatur ab Homero; hoc eſt, juxta Heſychium, & Phurnutum, σωσοίκος, σώοικος, *domorum ſervator*. An quod ſuadente Moſe & jubente, domorum poſtes ac ſuperliminaria ſanguine aſperſerunt Judæi, atque ita majores natu filios à tranſeuntis Domini cæde prohibuerunt? Semitalis Deus, ſive ἐνόδιος, ac itinerum præſes exiſtimatus ac dictus eſt Mercurius; ἡγεμόνιον etiam appellari auctor eſt Phurnutus: quod per annos quadraginta in deſertis & aviis locis viæ ducem Iſraëlitis ſe Moſes præbuit. Inde lux veteri Epigrammati ad Fortunam Præneſtinam, quod habetur in Catalectis, ubi de mercatore agitur, qui erat, ut habet ipſum Epigramma,

Pauſan. apud Euſtath. in Iliad. ϐ. Heſych. in Ἀργειφόντην. Idem, & Harpocr. & Suid. in Ἀργᾶς. Plut. Demoſth.

Cicer. libr. 3. de nat. Deor. Lactant. Inſt. libr. 1. cap. 6.

Juſtin. libr. 36. cap. 2. Exod. 12. 38.

Hom. Iliad. υ. Heſych. in Σῶκος. Phurn. De nat. Deor. in Mercur.

Phurnut. De nat. Deor.

ire per altos
Conſuetus portus:

tum etiam:

Fortunæ ſimulacra colens, & Apollinis aras,
Arcanumque Vii.

Vium aio eſſe Mercurium, à viis quibus præeſt, ſic dictum: quod perinde eſt, ut ſi ἐνόδιον dicas, vel Semitalem; mercatorum & nautarum Deum. Cabiri, quorum unum fuiſſe Mercurium, ſive Moſem diximus, navigantibus præerant & favebant. Diſerte id produnt Apollonius, Diodorus, & Suidas. Arcana autem fuiſſe Samothracum myſteria nemo neſcit. Atque hoc eſt *Arcanum Vii*. Erat in Troade, quemadmodum refert Pauſanias, ad ſepulcrum Herophiles Sibyllæ, in luco Sminthei Apollinis, ſtatua Mercurii, ad lævam aquas habens in labrum defluentes: propter aquas nimirum à Moſe ex rupe eductas. Quam ob cauſſam Priapus quoque, quem non alium eſſe probabo quam Moſem, viam ad fontes indicat in Priapeiis. Obſervavimus ſupra, ſcriptum reliquiſſe Philonem Byblium, Taauto deberi inventionem literarum, primamque commentariorum lucubrationem. Idem de Mercurio Ægyptio, præter Ciceronem, Plutarchum, & alios, memoriæ prodidit Plato in Phædro & Philebo. Ait ille ſcribendi ac legendi artem excogitaviſſe Theuth Ægyptium, & variarum rerum fingendis nominibus operam dediſſe: quia, opinor, Moſaicos libros omnium quos cognoviſſet antiquiſſimos eſſe acceperat. Sine ulla vero ambage Eupolemus, quem ſecuti ſunt Theodoretus, & Iſidorus, Moſem affirmat primum fuiſſe ſapientem, & Judæis Grammaticam tradidiſſe, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis. Quod merito tamen refellit Auguſtinus. Ægyptiis leges tradidiſſe Mercurium docent Cicero, & Ælianus. Ἱερογραμματέα Oſiridis Diodorus fuiſſe ait, & ſacrorum doctrinam prodidiſſe. Paria his habet Johannes Tzetzes. Narrat Porphyrius Taautum rudes populos, & rerum divinarum ſacrarumque ignaros ad Dei cultum traduxiſſe. Addunt Strabo, Manilius, Arnobius, & alii, ſiderum curſus ab eo obſervatos, anni dierumque rationes ordinatas; & Philoſophiæ auctorem extitiſſe. Artem numerandi, & Geometriam eidem, præter Aſtronomiam adſcribit Plato. Inſtructiſſimum omni genere doctrinæ fuiſſe Lactantius affirmat, & propter multiplicem rerum ſcientiam Triſmegiſtum dictum. Ve-

Apollon. Arg. libr. 1. Diodor. libr. 5. Suid. in Σαμοθρᾴκη. Pauſ. Phocic. Priap. Epigr. 69. Phil. Bybl. apud Euſ. Præp. Evang. libr. 1. Cicer. libr. 3. de nat. Deor. Plutarch. libr. 9. quæſt. 3. Eupol. apud Clem. Alex. Strom. 1. & Euſ. Præp. lib. 9. cap. 29. Theod. in Gen. Interr. 61. Iſidor. Orig. libr. 1. cap. 3. Auguſt. De civit. Dei libr. 18. cap. 39. Cicer. libr. 3. de nat. Deor. Ælian. Var.

Hist. l. 14. c. 34. Diodor. libr. 1. Tzetz. Chil. 4. Porphyr. apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1. Strab. libr. 17. Manil. libr. 1. Arnob. libr. 2. Plat. Phædr. Lactant. Inſt. libr. 1. cap. 6. Joh. Tzetz. Chil. 4.

rum in eo pueriliter halucinatus eſt, aliiſque errandi cauſſam dedit, quod ab hoc Mercurio vere ſcriptos cenſuit libellos iſtos, qui Pœmandræ & Aſclepii titulis inſcripti, & Mercurio Triſmegiſto adſcripti circumferuntur; adulterinum opus, & à primi, ſecundive Eccleſiæ ſæculi Chriſtianis quibuſdam male feriatis, ac ut videtur hæreticis ſuppoſitum. Rerum omnium inventionem Mercurio ſuo tribuiſſe Ægyptios teſtificantur Iamblichus in libro De myſteriis, & Johannes Tzetzes, proptereaque libros ei ſuos inſcripſiſſe, & ſapientiæ totius præſidem exiſtimaſſe. Quid ita vero? quia ſcilicet rerum omnium primordia libro ſuo Moſes complexus eſt, nec mundi ſolum & naturæ, ſed religionis etiam & Theologiæ, hiſtoriæ quoque humani generis & animalium, Geographiæ, politicæ ſcientiæ, caſtrenſis diſciplinæ, æqui bonique ac legum ferendarum doctrinæ, ſtaticæ, artis, architectonicæ fabrilis, fuſoriæ, ſutoriæ, baphicæ, coriariæ, phrygionicæ, aliarumque complurium; ſanxit idem ſacrificia ac perpetuos ritus ſacrorum; annum ſacrum & civilem feſtis diſtinxit quibuſdam, ſpatia temporum in certas diſcrevit periodos; & Iſraëlitis leges tulit. Merito ergo ſcripſit Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron, & ante Euſtathium Artapanus in libro De Judæis, armorum, navigiorum, antliarum, tollenonum, ſacrarum literarum, & civilis diſciplinæ inventionem Moſi Ægyptios debere. Merito quoque dixit Clemens Alexandrinus: ἔστιν οὖν ὁ μωϋσῆς ἡμῖν προφητικὸς, νομοθετικὸς, τακτικὸς, στρατηγικὸς, πολιτικός, φιλόσοφος· *Eſt ergo nobis Moſes præſcius futurorum, legumlator, aciei inſtruendæ, exercitus ducendi, Reipublicæ adminiſtrandæ peritus, & Philoſophus.*

Artap. apud Euſeb. Præp. Ev. l. 9. c. 27. Clem. Alex. Strom. libr. 1.

Quemadmodum autem è Taauti libris nonnulla proferuntur à Porphyrio, quæ nuſpiam extant in libris Moſis, ita plurima Mercurii hujus Ægyptii opera recenſentur à Clemente Alexandrino, quæ nullus ſanæ mentis ad Moſem referre auſit. Multa ſcilicet, propter viri auctoritatem & antiquitatem, ei, ut fieri amat, adſcripta ſunt à ſubdolis hominibus, favorem ſcriptionibus ſuis & plauſum illuſtri nomine conciliantibus: quemadmodum & Pœmandram deinde non multo poſt Chriſtum eidem Chriſtiani adſcripſerunt. Parem habuit cauſſam librorum ſuppoſitio, qui ſub Zoroaſtris nomine prodierunt.

Porphyr. apud Euſ. Præp. l. 1. Clem. Alex. Strom. libr. 6.

Manethos Ægyptius Moſi nomen Oſarſiph fuiſſe commemorat, ex nomine Oſiridis. Equidem ab Oſiridis, hoc eſt Solis, obſervatione factum id nomen conjecerim: nam Ebraicum, צפה, *ſpeculatorem* ſonat. Sic apud Philonem Byblium, ζωφασημὶν, hoc eſt צופה שמים, redditur, οὐρανοῦ κατόπται. Igitur Oſarſiph erit αὐτολεξεὶ, *Solis ſpeculator;* quia nimirum Moſes, ut erat Ægyptiorum diſciplinis inſtructus, Aſtronomiam apud eos præ cæteris diſciplinis florentem videtur coluiſſe. Θεόπτης appellatur à Georgio Syncello. Scio afferri à nonnullis aliud nominis hujus etymon, qui Oſarſiph idem eſſe volunt ac πύρσος, quod non aquis ſolum, ſed & ignibus Moſes liberatus ſit. Verum præſtat Manethonem ſequi, qui ab Oſiride id nominis deductum eſſe diſerte affirmat. Quod ſi quis Oſarſiph corruptum putet ex dictione, Oſirapis, quæ juxta Clementis Alexandrini ſententiam conſtat nominibus Oſiridis & Apios, me quidem non valde repugnantem habebit. Eſt apud Plutarchum, Bacchum Iſidis filium apud Ægyptios, non Oſiridem, ſed Arſaphen appellari, atque ea voce *Fortem* ſignificari. Videtur profecto id vocabulum detortum ex Oſarſiph. Ut enim Moſes eſt Bacchus, quemadmodum probabitur infra, ita Oſarſiph eſt Arſaphes. Poſtquam autem primigenia vox Oſarſiph degenerare cœpit in Arſaphes, ignorato etymo, adulterina aſcita eſt ſignificatio. Deorum hominumque nuntius ac ſequeſter dictus eſt Mercurius, & Jovis juſſa deferre ad homines, hominum preces ad Deum allegare, propter itiones crebras Moſis, & diutinas manſiones in Sinæ montis faſtigio, ac crebra cum Deo colloquia, & Dei mandata ad homines perlata. Unde factum quoque reor, ut Mercurio conſiliario & ſcriba uſum Saturnum dixerit Sanchoniathon apud Euſebium. Petaſatus pingitur Mercurius: Moſes velato vultu alloquebatur Iſraëlitas, ne acies eorum ad radiorum à ſe prodeuntium fulgorem hebeſceret. Vel ita certe peregrinantis habitu exhibetur Mercurius, *tanquam vias aggredi præparet, & Solem pulveremque declinet*, inquit Arnobius: quod res memoratu digniſſimas Moſes peregrinus geſſerit. Petaſum Mercurii media parte album, media nigrum fuiſſe ſcribunt; ejus quoque ſimulacrum, partim atra, partim aurea facie ab Ægyptiis pingebatur: quia poſt habitum cum Deo congreſſum, Moſes de monte deſcendens luminoſa facie prodiit. Quæ cum legiſſent, ac perperam accepiſſent Interpretes, & pro lumine cornua Moſi affinxiſſent, vocis קרן ambiguitate decepti, hinc hirco ſeſe aſſimilaſſe Mercurium Fabulatores dixerunt, ut tutius Penelopes amore frueretur; unde & arietem humeris vel ſub ala geſtans pingi ſolet, & κεροφόρος appellatur, ex eoque ipſius & Penelopes concubitu Pan dicitur eſſe natus, quem hircina quoque forma Ægyptii itidem ut Græci repræſentant. Cornua etiam iſta Moſis cauſſæ fuerunt, cur τρικέφαλος Mercurius à Lycophrone, Harpocratione aliiſque dictus ſit. Ex his quoque Moſis radiis, & fulguribus, ac toni-

Maneth. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

Clem. Alex. Protrept. Plut. De Iſid. & Oſirid.

Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

Arnob. libr. 6.

tribus in Sinai monte editis, cum Deus Mosem alloqueretur, factum est, ut Jovis fulmen Mercurium surripere voluisse dixerit Lucianus. Ex his utique Deum inter & homines obitis à Mose legationibus, Mercurius legationum ac fœderum repertor creditus est. Ad inferos quoque legatus mitti fertur, quod velut ad Mosis imperium Core, Dathan, & Abiron, adversus legem ipsius perduelles, terræ hiatu hausti sint, & *descenderint vivi in infernum*, ut notavimus supra, cum de Adonide ageremus. Mercimoniis præfectus est Mercurius, & ponderum mensurarumque inventor creditur, quia Moses in emtionibus, venditionibusque contrahendis fraudes legibus suis coërcuit, ponderum & mensurarum æqualitatem sanxit, & fœnebrem licentiam sustulit. Lyræ, fistulæ pastoralis, atque adeo Musicæ repertor Mercurius existimatus est: geminum hymnum, omnibus Poëticæ artis pigmentis splendescentem, Deo Moses decantavit. Idem buccinam eam reperit, quæ Asosra ab Ebræis appellatur, & describitur à Josepho: cum alioqui lyra, & alia pleraque instrumenta musica ex Oriente prodierint. Id nomina ipsa satis ostendunt: ex כנור factum est κίνυρα; ex נבל, νάβλα; ex תפף, τύμπανον; ex סבכא, σαμβύκη; ex Gingra, qui Phœnicum lingua fuit Adonis, γίγγροι, genus quoddam tibiarum; & ex אבוב, *tibia*, (cujus etymon est in primitivo אבב, unde אביב, *calamus spicæ*; quia olim tibiæ fiebant è calamis) nomen habuerunt Ambubajæ, quod perinde est ut si tibicinas dicas. Hinc Juvenalis:

Lucian. Dial. Apoll. & Vulc.

Num. 16. 33.

Joseph. Antiq. libr. 3. cap. 11.

Juven. Sat. 3.

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad circum jussas prostare puellas.

Post abactas Apollinis boves lyram à Mercurio repertam esse fabulantur: post expilatam Ægyptum carmen lyricum Deo Moses cecinit. Mercurio veteres vitulo fecisse auctor est Ovidius, propter conflatum ab Aarone vitulum aureum, quem combustum igni, in pulverem comminutum, & in aquam conjectum Moses Judæis propinavit: nam quæ Deo cuique valde odiosa essent animalia, hæc ipsis sacrificabant. Scribit Plutarchus, aliique, seniorum Mercuriorum simulacra pedibus, manibusque truncata exhiberi, quadam vero parte nimium parata; propterea quod senes, non celeritate pedum, vel manuum robore, sed mentis vigore ac fecunditate res administrare solent; quæ Mosis ita propria sunt, ut non alteri cuiquam magis conveniant. Futurorum prænotionem & artem divinandi ab Apolline Mercurium accepisse narrant: Moses à Deo propheticam habuit facultatem, & inter Prophetas censetur. Summa Mercurium inter & Herculem necessitudo ac societas ab antiquis constituitur, adeo ut communes eorum fuisse statuas Aristides prodiderit: atqui Herculem Josuæ typum esse infra demonstrabo. Scribit Apollodorus Jovem, simul ac soluta femoris futura Bacchum enixus est, Mercurio eum tradidisse; hoc est Mosem Mosi; nam & Mercurium Mosem esse jam ostendi satis, & Bacchum quoque Mosem esse mox ostendam: sic enim unum eumdemque hominem multiplici specie, plures homines una persona Fabulatores adumbrabant. Symbolum Mercurii canem fuisse docet Plutarchus: quod Calebum Moses socium habuerit. Vox autem *Caleb*, Ebraice *canem* significat. Facit huc Chronologorum quorumdam, ac imprimis Augustini sententia, qui Mercurium Mosis coætaneum faciunt. Facit huc & adnotatio quædam inserta nuperæ editioni Lactantii, ad ῥῆσιν supra allatam, è libro primo Institutionum, in qua legitur codicem quemdam manuscriptum Bibliothecæ S. Pauli Lipsiensis, pro voce *Thoth*, substituere, *Moysin*. Finem faciam dissertationis hujus in opportunissimo ad opinionem nostram Artapani testimonio, quod proferunt Eusebius, & Auctor Alexandrini Chronici, cuique adstipulatur Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio tribuitur. Illic legitur Mosem ab Ægyptiis pro Deo habitum fuisse & cultum, & Mercurium appellatum; cumque bellum gereret adversus Æthiopas, condidisse urbem, & Hermopolin appellasse.

Ovid. 4. Met.

Plut. An seni sit gerenda Resp.

Aristid. Orat. in Herc.

Apollod. libr. 3.

Plutarch. De Isid. & Osir.

August. libr 18. De civit. Dei. cap. 8.

Lact. libr. 1. Inst. cap. 6.

Euseb. libr. 9. Præp. Evang. cap. 27.

III. At non in Theuth solum, sive Mercurio, sed sub Osiridis quoque persona, quem eumdem esse ac Dionysum, sive Liberum Indorum domitorem asseverant Antiqui, Mosem Ægyptii coluerunt. Cum enim non politicis solum & œconomicis, sed militaribus etiam virtutibus claruerit, illas in Mercurio, has in Osiride, seu Libero adumbrarunt prisci illi artifices fabularum. De Mercurio vidimus, & quidem ita luculenter, ut mirabile sit in re tam perspicua neminem adhuc, quod sciam, verum olfecisse. Bacchum autem quoniam doctorum hominum studiis jam deprehensum est Mosis esse simulacrum, argumenta eorum contrahemus in pauca; tum si quid ad rei confirmationem suppeditet penus noster, adjiciemus. Nati sunt in Ægypto Moses & Bacchus, in arcam uterque inclusus, & in profluentem abjectus. Huic Mosi nomen, illi Misi, ut est in Orphicis. Utrique tributus est sexus uter-

Osiris, sive Bacchus idem ac Moses.

Orph. Hymn. in Misem.

que. Bimater uterque; nam & velut alteram matrem Thermuthin Pharaonis filiam
Exod. 2. 10. habuit Moses, *quem illa adoptavit in locum filii*, ut loquitur ipse Moses; & bis etiam propriæ matri, primum à natura, deinde à Thermuthide traditus est alendus. Venustus uterque & forma præstans. Eductus uterque in Arabia; hic ad Sinam montem, ille ad Nysam, quæ Sina ipsa est, ut diserte habent Fasti Siculi. Exulavit uterque. Bacchæ cujusdam virga in terram projecta serpentis instar repere visa est, ut illa Mosis. Bacchi chorus fruebatur lucis aspectu, dum Indi tenebris obsiti erant, quemadmodum Israëlitæ inter Ægyptios. Fugiens uterque Ægyptios, pedibus mare Rubrum trajecit. Transmisit ille fluvios Hydaspem & Orontem thyrso arefactos; hic Rubrum mare mirifica virga bipertitum. Cornutus uterque fingitur. Leges tulit uterque duplici tabulæ inscriptas. Νόμιος uterque fuit: de Mose quidem vidimus supra: de Bac-
Anthol. libr. 1. cap. 38. cho testatur vetus Epigramma Anthologiæ. Bacchæ, itidem ut Moses, virga aquas de rupe elicuerunt. Hic serpentem æneum erigit; illæ se tortis serpentibus incingunt, serpentibus coronantur, Bacchicorum orgiorum insigne habent serpentem, & iis qui Sabaziis sacris initiantur symbolum est serpens sinum pervadens. Calebum, quod vocabulum exponitur canis, socium habuit Moses, canem Liber. Mosis jussu racemum è promissa terra retulit Calebus: Bacchi auspiciis reperta est satio vitis. Denique manat utrique terra lactis, mellis, ac vini fluentis.

Hæc ab aliis jam observata sunt: ista à me. Osarsiph Ægyptiis dictus est Moses, Bacchus Arsaphes, ut jam dixi: quas voces non affines solum, sed easdem esse proclivis est suspicio. Fulminibus ambustam esse Semelen, & inter ignes natum Bacchum prodit fabularis historia; unde πυρισπόρος, & *Ignigena* dicitur; propter visum Mosi in rubo ignem, & habita eidem cum Deo colloquia inter ignes & fulgura. Hinc κωμαστὴν Διόνυσον σὺν πεύκαις σελαγεῖν, τουτέστι μετὰ λαμπάδων καὶ πυρὸς χορεύειν, καὶ διάπυρον εἶναι θεόν. *Comessatorem Bacchum cum tædis fulgere, hoc est cum lampadibus & igne*
Aristoph. Nub. *tripudiare, & fervidum ac igneum esse Deum*, aiunt Aristophanes, ipsiusque Scholiastes. Hinc instituta Baccho λαμπτῆρι apud Pellenenses λαμπτήρια ἑορτὴ, Pausaniæ in Achaicis commemorata. A Nymphis educatus fuisse dicitur Bacchus; quod in Nili aquas projectus sit Moses: nam νύμφαι aquæ sunt. Mises ille in Orphicis Hymnis laudatus, qui idem Bacchus est, Isidis filius fingitur, & cum ea ac famulabus ad Nili fluenta exultans & tripudians exhibetur; quod ancillis comitata Thermuthis, cum ad Nilum lavandi caussa descenderet, Mosem in Nilo expositum servaverit Ex hujus
T. Liv. libr. 42. cap. 29, & 61, & 63, & 67, & libr. 44. cap. 4. Misis nomine factum videtur Misagenis nomen, qui Masinissæ filius fuit, Livio sæpe memoratus; quemadmodum à Jove Diogenes, à Mercurio Hermogenes, ab Oro Origenes: ut facilis inde conjectura sit Misis sive Mosis religionem ad Numidas quoque transiisse. Fallor, aut latet idem ille Mises in his Hieronymi verbis, ex Epistola ad Lætam: *Nonne specum Mithræ, & omnia portentosa simulacra, quibus Corax, Niphus, Miles, Leo, Perses, Helios, Bromius pater innitebantur, subvertit?* Ubi pro, *Miles*, le-
Philostr. Vit. Apoll. libr. 2. cap. 4. gendum suspicor, *Mises*. Auctor est Philostratus, Indos quosdam existimare, Bacchum Indi fluvii filium esse, quod Moses velut Nilo patre renatus sit. Scribit Diodorus
Diodor. libr. 1. Osiridis exercitum duxisse Herculem; quod Mosis exercitus ducem habuerit Josuam, cujus typum esse Herculem infra approbabo. Virorum ac mulierum exercitum Bacchus circumduxit, perinde ut Moses. Nefarios uterque & facinorosos suppliciis affe-
Anth. l. 1. c. 38. Num. 13. 34. Jos. 13. 12. cit. Bacchum cognomine γιγαντολέτην dicit vetus Poëta, propter expugnata Mosis auspiciis *monstra filiorum Enac de genere giganteo*, & excisas *reliquias Raphaim, quas percussit Moyses atque delevit*, ut est in libris Numerorum, & Josue. Ab Indis in Græciam victor Bacchus fingitur remeasse; quia Ægyptus contermina est Æthiopiæ, quam ab India veteres Geographi non distinxerunt: Moses autem adversus Æthiopas bellum gessisse dictus est, ut supra docui; & ex Ægypto deinde quæ vicina Æthiopiæ regio est,
Virg. 4. Georg. in Asiam progressus, ab India venire dictus est; quemadmodum Nilus Virgilio, *amnis*
Diodor. libr. 4. *devexus ab Indis* dicitur. Bacchus patriam in libertatem vindicasse, & in rei monu-
Pausan. Attic. mentum urbem condidisse, & de facti nomine Eleutheras appellasse dicitur à Diodo-
Hesych. in ἐλεύθερος. ro; unde ἐλευθερεὺς, & ἐλεύθερος cognominatus est à Græcis, Liber à Romanis, te-
Plutarch. in Ρωμαϊκοῖς. ste Alexandro apud Plutarchum: Moses populares suos Ægyptiaca servitute exemit.
Orph. Hymn. ἑρμῆ χθονίε. Mercurio χθονίῳ Bacchi nomen Orphica tribuunt, quia Bacchus & Mercurius, unus idemque est, Moses videlicet. Ob eam caussam Ægyptii Mercurio, sive Thoth dicarunt, & de ejus nomine appellarunt Septembrem mensem, quo vindemiam colligere
Anth. l. 1. c. 91. solent. Unde vetus epigramma Anthologiæ:

πρῶτος Θὼθ ἔδαε δρεπάνην ἐπὶ βότρυν ἐγείρειν

Primus Thoth novit falcem uvis admovere.

Apollod. libr. 3. Hinc quoque ortum est, quod de Jove narrat Apollodorus, cum partum Semeles Junonem celare vellet, Bacchum mutasse in hœdum, & Mercurio tradidisse deferen-

dum ad Nymphas Nyssæ montis. Comatus & καλλιέθειρος inducitur Bacchus, &
ξανθοκάρηνος dicitur in veteri Epigrammate, propter radios quibus Mosis vertex Anthol. libr. 1.
cingebatur. Mitra eidem imponitur, propter Aaronis mitram. Aaronem autem fra- cap. 38.
trem cum Mose, itidem ut Amramum patrem, historici Scriptores sæpe confundunt.
Trogo quidem Mosis filius Aaron esse dicitur, & Aruas appellatur. Terram Bacchus Justin. libr 36.
concutit, quamobrem ῥηξίχθων nominatur in Orphicis, flammæque ejus opera è ter- cap. 2.
ra erumpunt: terræ hiatu hauriuntur Core, Dathan, & Abiron, cum adversus Mo- Orph. Hymn. Τριετηρ. &
sem rebellassent; tum alii ejusdem perduellionis rei erumpentibus ignibus succensi Hymn. εἰς
sunt. Thyrsum Bacchus, sive ferulam, sive baculum manu gestat, unde θυρσοτινάκτης, περικιόνιον.
& σκηπτοῦχος, & ναρθηκοφόρος dicitur; propter mirificam virgam Mosis. Columnæ sym-
bolo designabatur Bacchus, & περικιόνιος appellabatur, propter columnam illam nu-
bis, diurni Israëlitarum itineris ducem, igneam vero nocturni. Id tangit Clemens Clement. Alex.
Alexandrinus. In lapidem quadratum tractu temporis mutata est hæc columna apud Strom. 1.
Arabes, quos hoc simulacro coluisse auctor est Maximus Tyrius Deum aliquem si- Maxim. Tyr.
bi incompertum. Plane is est λίθος τοῦ βεραχθὰν, Euthymio memoratus in Saracenicis Dissert. 38.
à Sylburgio editis, in Alcaaba, sive Meccano Templo servatus, quem Arabes ante
Muhammedi tempora sibi cultum, non tamen post invectam ab eo novam religionem
divinis honoribus prosequi desierunt. Bacchi autem apud eos educati, seu potius Mo-
sis, simulacrum hoc esse ex superioribus conjecturam facere licet. Niger ille quidem
lapis est, at candidus alter visitur Hispahani, quem ex Arabia itidem ab Ali Pro-
pheta advectum putant Persæ, & summopere venerantur. Et candidum quoque olim
fuisse lapidem Brachthan bardi Arabes putant. Alios etiam lapides Meccæ ii co-
lunt: sed redeamus ad Bacchum. Τελετάρχης dicitur, quasi dicas, rituum & ceremo-
niarum auctorem, Deorum quippe colendorum rationem, legesque ac judicia sanxisse
fertur; quod Israëliticæ religionis & πολιτείας ex Dei præscripto conditor fuerit Mo-
ses. Prudentem fingunt Bacchum & εὐβουλία, qua laude floruisse quoque fertur Ægy-
ptius ille Mercurius, cum eum sibi consiliarium Osiris adhibuerit, & ad bellum pro-
ficiscens jussèrit monitis atque consiliis Isidem juvare: quia maximis rebus gestis sum-
mæ prudentiæ Moses specimina edidit, unde σύμβουλος συνετώτατος vocatur à Josepho. Joseph. libr. 2
Bacchi demessà fuisse pudenda, in cistam condita, & à Cabiris in Thusciam delata, contra Apion.
cur fingerent Veteres, caussæ fuit istud quod legitur in Exodo: *Tulit illico Sephora*
acutissimam petram, & circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, & ait: Spon- Exod. 4. 25, 26.
sus sanguinum tu mihi es. Et dimisit eum, postquam dixerat, Sponsus sanguinum, ob circum-
cisionem. Hinc φαλληφορεία Ægyptiorum & Græcorum in sacris Osiridis & Bacchi.
Hinc Præbia, fascini forma, quæ de collo puerorum legimus pro amuletis Veteres
suspendisse. Rem aliter narrat Diodorus, Typhonem nimirum post interfectum Diodor. libr. 1.
Osiridem & membratim sectum, virilia ejus projecisse in fluvium; atque ea demum
cum Isis, cæteris viri membris collectis, non reperisset, divinis honoribus in templis
consecrasse. Diversis modis narratæ ejusdem fabulæ una tamen origo est. Cur autem
ἐξορθιάζον τῶν αἰδοίων fingeretur simulacrum Osiridis, ut est apud Plutarchum, hæc ipsa Plutarch. de
fuit caussa, quâ effectum esse diximus ut eadem forma Mercurio tribueretur. Musicæ dedi- Isid. & Osir.
tus fuisse fertur Bacchus, & Satyros saltatores & cantores secum, Musasque adeo ipsas
circumegisse; & tympanorum ac cymbalorum, non in acie modo, quod testatur Dio- Diod. libr. 2.
dorus, sed in Deorum etiam, suique adeo ipsius cultu ac cerimoniis, quemadmodum
habet Arrianus, usum Indis tradidisse, propter hymnos à Mose recitatos: quo canen- Arrian. Indic.
te *sumsit Maria prophetissa, soror Aaron, tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes* Exod. 15. 20.
mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat. Inde est quod Oxydracæ,
qui se Baccho prognatos ferebant, orgia cum tympanis celebrabant, & Indorum re-
ges in publicum prodeuntes tympana cum tintinnabulis præcessisse refert Strabo. Strab. libr. 15.
His perperam & confuse intellectis sic disseruit Tacitus: *Quia Sacerdotes Judæorum ti-* Tacit. Hist.
bia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea Templo reperta; Liberum libr. 5. cap. 5.
patrem coli domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis:
quippe Liber festos lætosque ritus posuit; Judæorum mos absurdus, sordidusque. Plutarchus Plutarch.
quoque Tabernaculorum festum, quod post collectas fruges, & vindemiam ageba- Symp. libr. 4.
tur, Bacchicam quamdam celebritatem & θυρσοφορείαν esse censet; Sabbathum etiam Quæst. 5.
meram esse βακχείαν, eo die sese largius invitare Judæos, & vino madere; nomen Sab-
batho esse à Sabo, Levitis à Lysio, vel ab Evio, quæ Bacchi cognomina sunt. Hæc
valde inepta sunt; sed ex iis tamen apparet confusam Mosis & Bacchi notitiam Græ-
cos habuisse; & qui sanciti fuerant ab illo ritus, in hujus honorem institutos existi-
masse. Credat aliquis ex nomine serpentium, quibus incinctæ Bacchæ procedunt, fa-
ctam vociferationem Evœ, & Evan, quam in ore habebant, unde & Evantes dictæ,
& Bacchus Evius: nam serpentem Syri חויא appellant. Clemens Alexandrinus in Pa-

rænesi, de Bacchis: ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες εὐάν. *Coronati serpentibus, ululantes Evam.* Quod arripuit Epiphanius: οἱ τοὺς ὄφεις ἀνεστεμμένοι, inquit, εὐάζοντες τὸ, εὐὰ, εὐά. *Qui serpentibus coronati sunt, vociferantes, Va, Va.* Pergit Clemens: σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος· αὐτίκα γοῦν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν ἑβραίων φωνὴν, τὸ ὄνομα τὸ εὐιὰ δασυνόμενον ἑρμηνεύεται ὄφις θήλεια· *Insigne orgiorum Bacchi, serpens est sacris dicatus. Nunc igitur juxta accuratam Ebræorum linguam, vox Hevia aspirata exponitur Serpens femina.* Verum ad eos potius accedimus, qui hæc referunt ad insanos temulentorum clamores, à Salomone in Proverbiis notatos, ואי, quod est εὐὰ Epiphanii, & אבוי quod est εὐοῖ· Itaque Clementi & Epiphanio assentiri non possum, qui Bacchantium serpentes & clamores, Evam hominum omnium matrem, & insidiatorem serpentem notare putant. Nam quid Bacchi mysteriis cum Eva? Præterea ut splendorem vultus sui amiculo obducto Moses occuluit, ita Osiridis imaginibus velamen flammeum, ἀμπεχόνην φλογοειδῆ, circumponi Plutarchus testatur. Copias suas æstu fatiscentes ad salubres montis Meri fontes deduxit Bacchus; suas Moses siti laborantes, aquarum scatebris è montis Horebi rupe virgæ suæ tactu elicitis recreavit. Ignotum denique Osiridis sepulcrum fuit, juxta Diodorum: quod & de sepulcro Mosis Literæ sacræ testantur.

Epiph. Hær. 80.
Proverb. 23 29.
Plut. de Isid. & Osir.
Diodor. libr. 2.
Diodor. libr. 1.

Apis & Mnevis iidem ac Moses.

IV. Osiridi sacri erant boves illi, Heliopolitanus & Memphiticus; hic Apis dictus, ille Mnevis; vel erant potius ipse Osiris, quem Mosem esse diximus. De Apide id Plutarchum docuerunt Ægyptii Sacerdotes, quemadmodum fatetur ipse in libro De Iside & Osiride. Præterea apud Eusebium narrat Artapanus, Nacherotem Ægyptium à Mose quærentem ecquid hominibus valde esset utile, boum genus respondisse, qui terram arant: Chenephrem itaque Ægypti regem, taurum nominasse Apim, eique Templum exstrui jussisse. Quoniam ergo caussæ fuit Mosis dictum, cur hoc cultu Apim consecraret Chenephres, promtum fuit posteris, qui Mosem ipsum haud secus ac Deum jam sancte venerabantur, ut mox dicemus, Apim cum Mose confundere. Polemo quidem apud Africanum Apidem Phoronei filium Mosis coævum facit. Mnevem autem esse Mosem colligitur ex Justino in Parænesi; ubi testimonium proferens ex Bibliotheca Diodori, quo de Sacerdotibus Ægyptiis audivisse ait primum legislatorem fuisse Mnevem, pro Μνεύην quod præferunt hodiernæ Diodori editiones, Justinus scribit Μωϋσῆν. Unus nimirum idemque est Mnevis & Moses. Firmatur id ex nomine Monios, quod Mosi tributum esse diximus supra. Voces autem Monios & Mnevis elementorum solum ordine discrepant. Firmare id etiam possum ex dictione Μόσχος, quæ Græcis vitulum & bovem sonat. Μόσχος autem ipsum est Mosis nomen, ut ostendi supra, cum de Pythagora agerem. Appellationem vero hanc ex Ægypto transiisse in Græciam minime mirabitur, quicunque meminerit Ægyptiorum discipulos fuisse Græcos, totamque Græcanicam Theologiam ex Ægypto manasse per frequentia gentis utriusque commercia, & crebras Philosophorum Græcorum peregrinationes, & mansiones in Ægypto, condiscendæ Philosophiæ caussa. Id sæpe fatetur Plato; fatentur etiam Plutarchus, Proclus, Iamblichus, & alii; quod commemoravi jam supra, & infra quoque multiplex erit commemorandi locus. Cum igitur Moschi nomen asciverunt Græci quidam, non ad obviam & patentem nominis significationem, sed ad nobiliorem & occultam spectasse reor, ut pote non ignaros penitus, id nominis virum quemdam magnum prius gessisse.

Euseb. Præp. Evang. libr. 9.
African. Chronogr. libr. 3. apud Euseb. Præp. libr. 10. cap. 10.

Serapis idem ac Moses.

V. Serapin quoque eumdem esse ac Osirin docuit Sanchoniathon, & multis ostendit Macrobius. Itaque Serapis etiam fuerit Moses. Id confirmat Ptolemæi Lagidæ somnium, quod refert Tacitus, oblatum ei secundum quietem Serapidem, visum in cælum igne plurimo attolli. Hinc origo nominis: nam שרף est *incendere*, unde & שרפים dicti, quod reddit Dionysius, ἐμπρηστὰς, θερμαίνοντας; Gregorius *incendentes*, *ardentes*, ut notavimus in Origenianis. Indidem ergo Serapis, quod igne plurimo in cœlum tolleretur; non pro Osirapis, ut volunt Clemens Alexandrinus, & Cyrillus; nec pro Soroapis, vocabulo conflato ex σορὸς, *loculus*, & Apis; ut tradit Clemens ex Nymphodoro, & ex Varrone Augustinus; neque ex Ægyptiaca voce σαίρει, quæ *diem festivum* sonat, ut docet Plutarchus. Merito autem appellationem ex igne habuit Moses, qui vultu flammeo de monte ad suos reversus est, & inter ignes legem à Deo accepit. Gemmæ formam exhibet Pignorius in Expositione mensæ Isiacæ, in qua scalpta videtur imago Serapidis cornuti & radiati, virgam tricuspidem angue circumplicatam gestantis. Symbola hæc sunt Mosis, qui radiatus de Horebo descendit, qui cornutus pingitur vulgo, cujus gestamen virga fuit in serpentem non semel mutata. Tricuspis illa est, qualem Neptuno ad temperandos maris fluctus Mythologi tribuunt: quippe Rubri maris undas protensa virga discedere jussit Moses & coire; Ægypti aquas vertit in sanguinem, ex iisque ranas eduxit.

Sanchon. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 1.
Macrob. Sat. libr. 1.
Tacit. Hist. libr. 4. c. 83, 84.
Clem. Alex. Protrept.
Cyrill. libr. 1. contr. Julian.
Clem. Alex. Strom. 1.
August. l. 18. de civit. Dei, c. 6.
Plut. de Isid. & Osir.

Orus idem ac Moses. Macr. Sat. l. 1. Euseb. Præp. libr. 3.

VI. Osiridis filium fuisse Orum plerique censent; eumdem ac Osiridem Macrobius & Eusebius. Is pingebatur alatus, sceptrum dextra gestans, obscœnam partem sinistra tenens: quæ omnia Mercurio, qui Moses fuit, tribui fuisse solita, partim diximus supra, partim sciunt omnes. Idem etiam fuit ac Priapus, quo ut ostendemus paulopost, Moses quoque expressus fuit.

Anubis idem ac Moses. Apul, Metam. 11. Plut. de Isid. & Osirid.

VII. Anubin eumdem esse ac Mercurium suadet Apuleius: *Ille*, inquit, *superûm commeator ac inferûm, nunc atra, nunc aurea facie sublimis, attollens canis cervices arduas, læva caduceum gerens, dextera palmam virentem quatiens*. Suadent & Hieroglyphica Georgii Herwarti, in quibus eumdem hunc habitum gestat Anubis, si dexteræ ornatum excipias, qui non palmæ termes, sed sphæra est. Suadet & Plutarchus, qui eumdem Anubin & Hermanubin appellari scribit. Suadet & Servius in octavum Æneidos. Typhone, quem esse Mosem sumus mox probaturi, natum eum prisca ætas docuit. Sane quod idem esse fertur ac Mercurius, quod superos & inferos adire, quod facie ambigua esse, quod virgam eamque circumplexos angues gerere, hæc Mosem aperte indicant, ut ex superioribus manifestum est. Sphæram vero propterea huic tribui crediderim, quod Cœli ac Terræ originem Moses docuerit. Canino capite cur pingatur, hæ caussæ sunt in promtu; vel ejus nimirum vigilantia & sapientia, quibus virtutibus Moses imprimis enituit; vel quod ut eum nonnumquam cum Josua ejus ministro, sic cum Calebo ejus legato posterior ætas confudit. Caleb autem canem significare quis nescit?

Vulcanus idem ac Moses. Cicer. libr. 3. De nat. Deor. Diog. Laërt. in Procem. Suid. in φθᾶς. Euseb. Præp. Evang. libr. 3. Kirch. Prodr. Copt. cap. 6. Strab. libr. 17. Euseb. libr. 3. Præp. Evang. cap. 11. Athenag. Erot. libr. 6. Hesych. Etymol. & Suid. in κνέφας.

VIII. Celeberrimum quoque inter Ægyptios Deos Vulcanum, nil aliud quam personatum esse Mosem approbabimus. Nilo genitus Vulcanus dictus est à Cicerone, & Diogene Laërtio, quod infans inter Nili undas & carecta Moses repertus sit. Vulcanus Ægyptiis Opas dictus est, eodem Cicerone teste. Ignorabili vocabulo *Opas* substituendum *Phthas* viri docti jampridem suspicati sunt, vel fortasse *Aphthas*; Vulcano enim Phthas & Aphthas nomen fuisse scribit Suidas. Narrat Eusebius Phtha Ægyptiorum eumdem esse ac Vulcanum Græcorum; patrem ipsi fuisse Cneph rerum opificem, qui cum ovum ore emisisset, inde Phtha esse procreatum. Alia quidem de Cneph & Phtha traduntur ab Iamblicho in libro De mysteriis, alia à Proclo. In eo consentit uterque eumdem esse Amun, Phtha, Vulcanum, & Osiridem. Atqui jam obtinuimus Osiridem esse Mosem. Vulcanus ergo Moses est. Multis de Phtha illo erudite sane & ingeniose disserit Kircherus in Prodromo Copto; eumdemque esse docet ac Taautum Phœnicum, Thoth Alexandrinorum, Græcorum Vulcanum ac Mercurium, & Suadam sive Πειθὼ, cujus & nomen à φθᾶ derivatum opinatur. Quæ si vera sunt, jam caussam certe vicimus. Sed & September mensis, qui à Deo Thoth nomen habuit, Phtha quoque appellabatur. Pro Phtha in libris quibusdam aliquando scriptum reperias φθὼ, sed perperam. Cneph ille, rerum omnium parens est & conditor Deus; is ipse ni fallor, qui Cnuphis appellatur à Strabone, cujus templum Syene visebatur. Hunc cave confundas cum Deo altero Ægyptiorum, qui postremus est Decanus signi Cancri, & dicitur χνῦβις, cujus nomen ac figuram sæpe reperias in θελάμμασι, & τελέσμασι sive στοιχειώμασι, quæ Talisman appellantur. Græce diceres, χρυσῆς, ab Ægyptia voce νῦβ, quæ exponitur *aurum* in Scala magna Ibno Cabar, quam edidit idem Kircherus. Quapropter Eratosthenes Regis Thebæi nomen χνῦβος interpretatur, χρυσῆς; & Aristides in Oratione Ægyptiaca *Canobum* exponit, χρυσοῦ ἔδαφος, *aureum solum*. At alius erat Cneph sive Cnuphis quam Chnubis. Cneph pingebatur ab Ægyptiis supra caput habens πτερὸν βασίλειον· Πτερὸν *alam* significat: quoniam autem alis pullos suos aves protegunt, fovent, & inumbrant, hinc apud Scriptores sacros crebra *umbræ alarum*, *tegminis alarum*, *velamenti alarum* mentio: hinc & σκιάδεια, sive umbellas Græci πτερὰ dixerunt. Hesychius, πτερὸν, σκηνή. Itaque πτερὸν βασίλειον, apud Eusebium, *umbellam regiam* interpretor. Alam autem Ebræi כנף appellant. Chaldæi quidem tentorium vocant קנוף, sed dictio est alterius originis, & à Græco κωνωπεῖον detorta, quod tentorii genus erat, ab Ægyptiis ad arcendos culices excogitati. A כנף autem prodiisse videtur nomen Cneph; ex qua voce ad Græcæ linguæ genium accommodata κνεφαῖος dictus est supremus ille Deus. Thebæos quosdam mercatores de Deo differentes inducit Athenagoras in Eroticis, unumque illum esse pronuntiantes, & κνεφαῖον dictum, quod nec oculis spectari, nec animo comprehendi possit. Agnoscis obiter originem Græcæ vocis κνεφαῖος, quæ *obscurum* & *tenebrosum* & *minime aspectabilem* sonat, quamque à κενὸς φάους, vel à νη privativa particula & φάος inepte derivarunt Hesychius, & Etymologus. Nempe dictio κνεφαῖος arcessenda est ab Ægyptia voce Cneph, illa ab Ebraica כנף, quæ πτερὸν, *alam*, & *umbellam* sonat; quia, ut dixi, Deus opifex rerum umbella protectus pingebatur, quod erat symbolum λόγου δυσευρέτου, καὶ κεκρυμμένου, καὶ οὐ φανοῦ. *Mentis cognitu difficilis, & occultæ,*

nec palam apparentis. Deos omnes alatos fingebat Taautus, teste Sanchoniathone apud Eusebium. Saturni vero non humeros solum, sed & caput alatum expressit, ut una ala esset ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικωτάτου νοῦ, *super mente principatum obtinente* : altera ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως : *super sensu.* In Tabulis Hieroglyphicis Ægyptiorum à Pignorio & Herwarto editis, Dii plerique pinguntur alato capite & humeris. Cnepho etiam Ægyptii imponebant caput accipitris, qui natura sua alatus est. Testis apud Eusebium Porphyrius. Testis apud eumdem Orpheus Jovem alis instructum esse. Alas quoque capite gestantem ἱερογραμματέα exhibet Clemens Alexandrinus, propter similes videlicet caussas. Nec alia fortasse est origo alarum, quæ Mercurii petasum tegebant. Nec alia etiam caussa, quamobrem Dynastæ Mamlucorum Circassiorum Ægypti, cum regia pompa ornati procedebant, supra caput suum avem & conopeum gestari vellent, uti legimus in Historiis Arabum. Symbolum hujus πτεροῦ βασιλείου, Cnephi vertici impositi sic interpretatur Eusebius, ὅτι λόγος δυσεύρετος, καὶ κεκρυμμένος, καὶ οὐ φανὸς, καὶ ὅτι ζωοποιὸς, καὶ ὅτι βασιλεὺς, καὶ ὅτι νοερῶς κινεῖται. διὸ καὶ τοῦ πτεροῦ φύσις ἐν τῇ κεφαλῇ κεῖται. *Quod mens cognitu difficilis est, & abscondita, nec palam apparens, & quod vitam præstat, & quod regina est, & quod more intelligentis rei movetur. Quamobrem & alæ ortus in capite est.* Nos rei hujus caussam arcessimus ex ipsis Mosis verbis, qui Deum sic inducit loquentem : *Non poteris videre faciem meam : non enim videbit me homo, & vivet.* Unde David de Deo : *Et posuit tenebras latibulum suum.* Et alibi : *Nubes & caligo in circuitu ejus.* Isaias : *Vere tu es Deus absconditus.* Et Paulus : *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem ; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Et Pseudo-Orpheus apud Justinum, & Eusebium :

αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται·
Ipsum autem non video, nubes enim eum circumsistit.

Sed & Angeli Dei nomen, capite decimo tertio libri Judicum, est פלאי, & capite nono Isaiæ Messiæ nomen est פלא. Radix utriusque est פלא, *absconditus fuit.* Scribit Justinus in Parænetico, Acmonem priscum Auctorem Deum appellare, πάγκρυφον ; Mercurium autem aperte pronuntiare difficile esse Deum cognoscere ; qui vero cognoscere potuerit, cognita eloqui non posse. At Amun, qui juxta Iamblichum, & Proclum idem est ac Phtha, sive Vulcanus, & Osiris, ut dixi, proindeque idem ac Moses ; Amun, inquam, Ægyptiorum lingua, *occultum* significat, Manethone Sebennyta teste apud Plutarchum : quod Moses de monte descendens faciem suam ex Dei congressu fulgidam velamine occuluerit. Iamblichus vero, qui Amun Mosem esse nescivit, & intellectum opificem esse censuit, appellationis illius rationem attulit his verbis : quod *Opifex intellectus, qui & veritatis est dominus atque sapientia, quatenus in generationem progrediens occultam, latentium rationum potentiam traducit in lucem, Amun Ægyptiaca lingua vocatur.* Sed hæc obiter. De origine vero nominis Phtha Kirchero assentior, qui à persuadendo factum putat : פתה enim Ebræi reddunt, *persuasus est*, unde & πείθω, nam ut oratione mentes mollit ac flectit Mercurius, sic res alias Vulcanus flexibiles & tractabiles præstat ; quamobrem & Mulciber dictus est, hoc est μειλίχιος. Hinc emendandus Philo Byblius, qui de Chrysor sive Vulcano disserens, ait καλεῖσθαι αὐτὸν καὶ Διαμίχιον· Id exponit Bochartus, *Jovem machinatorem*, ab Ebraico מחי, quod *machinam* sonat. Perperam : legendum enim, Δία μειλίχιον· Jupiter μειλίχιος inter Græcos fuit valde celebratus. Διάσια in ejus honorem instituta fuerunt apud Athenienses. Sed & ita cognominatus fuit Bacchus, ut legitur non semel apud Plutarchum. Bacchus autem Moses est. Non minus commode originem vocabuli Phtha referre possis ad dictionem פתח, quæ transiit ad Ægyptios, ut docet Ibno Cabar in Scala magna. Significat autem *aperuit, solvit* ; quod omnia pervadat & dissolvat ignis. Aliter Iamblichus, qui Phtha nuncupatum vult, *Quatenus sine mendacio peragit omnia* : hoc est, aperte & candide. Atque ita etiam origo nominis esset פתה. Utramvis nominis originationem sequare, sive à פתה, sive à פתח, in Mosem nomen congruet, qui refractarias & pervicaces Israëlitarum mentes molliit, & ad Dei obsequium flexit ; & maris claustra, vastas deserti solitudines hostilibus copiis infessas, & difficilem longamque viam, ac prope inviam Ebræis aperuit. Reliqua etiam quæ de Vulcano diximus, in Mosem cadunt : Dei enim supremi filius creditus est, ob singularem in Deum pietatem, qua qui præditi sunt, filii Dei appellantur. Ea de caussa filium suum appellat Israëlem Deus in Exodo, & apud Jeremiam. Quo respexit Paulus cum hæc ad Corinthios scriberet : *Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos ; & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Sic & apud Oseam : *Et erit in loco ubi dicetur eis : Non populus meus vos, dicetur eis, Filii Dei viventis.* Sic apud Johannem : *Quotquot autem receperunt eum, dedit*

Eus. Præp. libr. 1. cap. 10. — Eus. Præp. libr. 1. cap. 10. — Orpheus apud Porphyr. Eus. Præp. l. 3. c. 9. — Clem. Alex. Strom. libr. 6. — Euseb. Præp. libr. 3. cap. 11. — Exod. 33. 20. — Psalm. 17. 12. & 96. 2. — Isa. 45. 15. — 1. Tim. 6. 16. — Justin. Paræn. Euseb. Præp. libr. 13. cap. 12. — Judic. 13. 18. — Isa. 9. 6. — Iamblic. de myster. — Plutarch. de Isid. & Osir. — Phil. Bybl. apud Euseb. Præp. libr. 1. cap. 10. — Boch. in Chan. libr. 2. cap 2. — Plut. in Anton. & περὶ σαρκοφαγίας, lib. 1. — Exod. 4. 22. — Jerem. 31. 9. — 2. Cor. 6. 17, 18. — Ose. 1. 10. — Joh. 1. 12, 13.

eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt. Sic apud Paulum: *Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Quod & alibi pluribus inculcat. Qui autem præter pietatem mansuetudine ac clementia præcellunt, ii præcipuo quodam jure filii Dei dicuntur. Auctor Christus apud Matthæum: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur:* & paulo post: *Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est.* Insignis autem Mosis lenitudo prædicatur in libro Numerorum: *Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.* Vulcanum ἀνδρόγυνον esse sciscit Ægyptiorum Theologia, ut auctor est Horus Apollo; quod & de Baccho, qui Mosis itidem typus fuit, dictum fuisse supra docuimus. Juno se Vulcani filii deformitate & claudicatione offensam, cum debilem eum & loripedem inter Deos peperisset, de cælo præcipitasse; hunc vero Thetidis, ipsiusque sororum beneficio susceptum & servatum fuisse narrat apud Homerum, Hymno in Apollinem: quem Hymnum esse Homeri auctore Thucydide probare possumus. Sed & primo Iliados Vulcanus ipse se à Jove de cælo deturbatum affirmat. A Mose quoque fabula isthæc profluxit, qui conscenso monte Sinai, post mansionem illic diutinam, & longa cum Deo colloquia, in cœlum abiisse creditus, tandem velut cœlo delapsus, ex insperato apparuit. Vel potius claudicatione Vulcani notatur dubitatio illa & hæsitatio Mosis ad Aquas contradictionis, qua offensus Deus Terræ promissæ ingressu hunc prohibuit. Clauditas enim illa symbolum est & nota hominis ἐνδοιάζοντος καὶ ἐπαμφοτερίζοντος· Quamobrem Elias, Israëlitas Deum inter &Baal ancipites & incertos, his incessit verbis: *Usquequo claudicatis in duas partes: si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal, sequimini illum.* Eadem notio est locutionis hujus ex Epistola ad Ebræos: *Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.* Primum in Ægypto regnasse Vulcanum narrat Diodorus; Cicero custodem Ægypti fuisse; Stephanus, & Eustathius de Vulcani nomine Ægyptum ἥφαιστον esse dictam: nempe quod Ægyptum Moses servaverit, tum cum Æthiopas Ægypto imminentes armis domuit; ut refert Josephus. Vulcanus uxorem duxit Venerem, quam Sephoram esse Mosis uxorem infra ostendemus. Totius Ægyptiorum philosophiæ auctorem esse Vulcanum Laërtius docuit; quod rerum origines, & mundi principia luculentis scriptis Moses tradiderit. Diodorus, propter repertum ignem, primum Vulcanum Ægypti regnum tenuisse commemorat; cujus etiam beneficii gratia Vulcanalibus λαμπαδηφορίαν, sive Lampadis certamen in Ceramico celebrabant Athenienses. Inde & conflatum ipsi nomen: nam ἥφαιστος est אב אשתא, *Pater ignis*, juxta Bochartum, non ἀπὸ τοῦ ἧφθαι, quod vult Cornutus. Inde etiam perpetuus ignis à Siculis alebatur in Ætnæo Vulcani Templo, cui custodes additi sunt sacri canes, blandientes piis hominibus, in impios ferocientes. Hæc quam Mosi conveniant, ex superioribus satis liquet, in quibus declaravimus cur Bacchus λαμπτὴρ, & δάπυρες dictus sit. Canum vero custodia Templo apposita, originem trahere videtur à Calebo, ad lustrandam Terram Chananæam cum aliis misso, & officio gnaviter ac fideliter functo, quem servum suum Deus idcirco agnoscit & appellat. Caleb autem, ut sæpius jam dixi, Ebraice canem sonat. Eamdem ob caussam fabulati sunt Veteres, canem vivum ex ære à Vulcano fuisse fabrefactum, & ita ab arte comparatum, ut nulla cum oblata præda effugeret, & Jovi dono datum. Nec enim ignis solum, sed & præclarorum operum, & artium præcipue omnium quæ per ignem exercentur, inventio Vulcano tributa est: cujus figmenti caussas supra attulimus, cum quæreremus cur Mercurio rerum omnium inventionem Ægyptii adscripserint. Arma Jovi adversus Gigantes formasse & subministrasse dictus est Vulcanus, quod ad Mosis preces Core, Dathan, & Abiron, aliorumque seditiosorum impietatem Deus ultus sit; vel quod ejus ductu ac consiliis populus Dei filios Enac, robustissimam ac procerissimam gentem subegerit. Pandoram ornatissimam feminam, malorum omnium inter homines auctorem, è luto Vulcanus finxisse fertur; quod Evam, & illatam humano generi ab Eva perniciem Moses posterorum memoriæ commendarit. Quod vero mirabilem Dei in creando orbe prudentiam, artem, & consilium Moses scriptis celebraverit, idcirco dictus est Vulcanus Jovi, Minervam è capite parienti, obstetricis officium præstitisse. Diis in cœlo domos exstruxisse fertur Vulcanus, & homines quoque in antris prius habitantes domorum ædificandarum & incolendarum rationem docuisse: Deo quippe Tabernaculum erexit Moses; & Israëlitis exulibus, & ad alienum arbitrium viventibus certos lares, propriasque domos quæsivit.

Rom. 8. 14. Matth. 5. 9, 44, 45. Num. 12. 3. 3. Reg. 18. 21. Ebr. 12. 13. Diodor. libr. 1. Cicer. De nat. Deor. libr. 3. Steph. in αἴγυπτος. Eustath. in Dion. Per. Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 10. Diog. Laërt. Procem. Diod. libr. 1. Boch. Chan. l br. 1. cap. 12. Corn. De nat. Deor. De Vulcano.

IX. At non omnes Ægyptii vi veritatis ac detrimentis suis convicti Mosi debitas laudes tribuerunt, sed refractarii plerique & pertinaces mitem in eum & placi-

Typhon idem ac Moses.

dum animum numquam sumserunt; & dum ab his Adonidis, Theuthi, Osiridis, aut Vulcani appellationibus honestabatur & titulis, Typhonis contumelioso nomine ab illis infamabatur. Vetustum quippe hunc Typhonem Ægyptiorum commentis celebratum, & maledictis proscissum, ipsum esse Mosem, ex lectione libelli Plutarchi De Iside & Osiride deprehenditur. Probarem id pluribus, nisi instituta nuper Bocharto, viro doctrinæ singularis, rei hujus demonstratio similem nobis operam eximeret. Typhonem autem, quem contumeliis sæpe afficiunt Ægyptii, eumdem sacrificiis placant aliquando, παρηγορῶσι θυσίαις, καὶ πραΰνουσιν, inquit Plutarchus. Quod Typhoni ergo, qui Moses est, præstabant Ægyptii, cultum nimirum & sacrificia, idem Mosi, sub Osiridis, alteriusve persona præstitisse nihil mirum est.

Boch. Hieroz. Part. 1. libr. 2. cap. 34.

Plut. De Isid. & Osir.

Probatur Veterum testimoniis Mosem ab Ægyptiis Deum fuisse habitum.

X. Liquet ex superioribus de nihilo esse quod objicit Bochartus, verisimile non esse Mosem, Ægyptiis & Phœnicibus odiosum, pro Deo benefico ab illis fuisse habitum: credibilius quippe est timorem ab Ægyptiis plerisque, religiosum hunc erga Mosem cultum primo expressisse. *Primus in orbe Deos fecit timor*, aiunt Ethnici Poëtæ. Alios autem probabile est, quem vivum oderant, extinctum amavisse, & meritis honoribus coluisse; sopita & sedata per mortem invidia. Testis Cyrillus, qui virtutem Mosis, & mirabilem sapientiam summæ apud Ægyptios admirationi fuisse non semel asseverat; quique non Judæos solum, quod & Justinus confirmat, sed aliquos etiam ex Ægyptiis Dei nomine Mosem affecisse scribit, gnaros fortasse hæc ipsi Deum dixisse: *Ecce dedi te Deum Pharaoni*. Testis & Josephus, qui Mosem ait ab Ægyptiis ita mirabilem & divinum existimari, ut eum sibi vindicent, ac Heliopoliten fuisse fingant. Idem in fine libri tertii ἀρχαιολογίας tradit Mosem, propter leges latas, quibus tantum inesse videbatur divinitatis, sua ipsius natura majorem fuisse existimatum. Quid quod Artapanus apud Eusebium, & Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio Antiocheno adscribitur, & Cedrenus, Mosem etiam in vivis agentem, Deum ab Ægyptiis habitum fuisse narrant? Prona sane erat illa gens ad ea inter Deos adscribenda, quæ sibi utilia vel damnosa sentiebat, velut Solem & serpentes, *Omnigenûmque Deûm monstra*. Quod & à Persis Oromasden & Arimanium colentibus, aliisque gentibus plurimis factum legimus. Neque vero putandum est ab Ægyptiis esse profectum, quicquid in Bacchi, & Mercurii historia Græcia mendax ausa est: quamvis enim διονυσιακὴν τελεταρχίαν, & φαλληφορίαν, & Mercurii fabulam ad Græcos transtulerit, sive Cadmus Ægyptius Thebæus, ut vult Diodorus, sive Orpheus, ut idem statuit, sive Melampus Amythaonis filius, ut habet Herodotus, verisimile tamen est Græcos eas coloribus suis, & multiplici eventorum figmento pro consuetudine exornasse.

Cyril. libr. 1. & 2. contr. Julian. Justin. Paræn.

Exod 7. 1.

Joseph. libr. 1. contr. Apion. & Antiq. libr. 3. cap. 13.

Euseb. Præp. Evang. libr. 9.

Diod. libr. 1.

Herod. libr. 2. cap. 49.

Refellitur Simplicius Mosaicæ doctrinæ originem ad Ægyptios referens.

Simplic. in libr. 8. Physic. Sect. 11.

XI. Præclare etiam ex iis quæ diximus intelligitur, quam temere & impudenter affirmaverit Simplicius, adversus Johannem Philoponum disputans, quæ à Mose de rerum creatione tradita sunt, esse fabulosa, & ex fabulis Ægyptiorum expressa. Quod contra est; cum ex divina Mosis doctrina Theologiam suam adornasse Ægyptios satis clare superiora demonstrent. Nempe animis multorum insederat falsa hæc opinio, Ebræos Ægyptiorum esse progeniem, quam Scriptores Ethnici complures in libros suos retulerunt. Ergo verisimile his factum est, avorum Ægyptiorum doctrinam retinuisse nepotes Judæos. Verum si Ebraicarum rerum, & priscæ historiæ consultiores fuissent, intellexissent utique toto cœlo discrepare Ebraicam Theologiam, & Ægyptiam; & Ebræos oriundo Chaldæos fuisse, non Ægyptios.

CAPUT QUINTUM.

I. Ex libris Mosis fluxit prisca Persarum religio. II. Zoroastres idem ac Moses.

Ex libris Mosis fluxit prisca Persarum religio. Zoroastres idem ac Moses.

I. INdidem quoque è libris Mosis prisca fluxit Persarum religio, quam hodieque aliqua ex parte retinent plerique Persidis incolæ, Arabes etiam nonnulli, & qui è Perside in Indiam paulopost Jesdegirdis tempora à Muhammedanis expulsi profugerunt. Quoniam autem jam inde à primis Reipublicæ Christianæ temporibus Persidem, totumque Orientem pervasit Christi religio, quæ Mosis Mosaicæque doctrinæ notitiam, partim figmentis his in locis dissimulatam emendavit, partim obsoletam vetustate renovavit, magna cautione prisca veterum Persarum dogmata à recentioribus seponenda & dijudicanda sunt. Nam quod Deum unicum, æternum, immensum agnoscunt; quod mundum à Deo conditum non aliter narrant ac Moses; quod Deum post singulorum dierum opus, quietis caussa cessasse volunt; quod primos

mos hominum parentes à Deo esse procreatos, & horum gratia facta reliqua; Adamo, illi, huic, Evæ nomen fuisse; quod Luciferi perduellionem, & perpetuas adversus homines insidias prædicant; quod Diluvium, & generis humani reparationem fatentur; quod Noachum, alterum Adamum appellant, magna hæc ex parte debere videntur institutioni & disciplinæ Christianæ, in multis licet ab illis adulteratæ. Quod Legumlatoris sui matrem scalptori nupsisse; quod post missum ad eum Angelum à Deo, gravidam se sensisse; quod ex Astrorum inspectione natum Zoroastrem, eique imperium in animos hominum destinatum deprehendisse horum temporum Astrologos; quod Regem, qui tum per vim regnum obtinebat, veritum ne ab infante recens nato olim solio deturbaretur, mulieres omnes uterum ferentes trucidari jussisse; quod absentem à parentibus anxie quæsitum esse dicunt: quod baptismatis ritum servant; quod quamdam sacræ Confessionis adumbrationem retinent; quod acceptas injurias condonari, & ex animo deleri jubent, hæc ex evangelicis historiis ac præceptis manifesto arcessita sunt.

Zoroastres idem ac Moses.

II. Quod autem inter Deos suos principem ponunt Tauthe, eique filium adscribunt Moymin, ut traditum est à Damascio in libro nondum edito περὶ ἀρχῶν, qui servatur Oxonii, id ex vicinis populis Phœnicibus, & Ægyptiis, cum quibus maxima gesserunt bella & commercia, omnino videntur sumsisse, quorum Taautum & Theuth supremum Deum eumdem, & Mosem esse ostendimus. Apud Ægyptios etiam & Emesenos diximus Mosi nomen fuisse Monimos & Monios. Sed & Solis, ignisque colendi ritus, cui Persæ obsequuntur ad hanc diem, ac plurimæ veteris eorum instituti reliquiæ; præcipue vero tota Zoroastris historia & præcepta, etsi ab ultima vetustate, & à multis ante natum Christum annis ad eos à majoribus transmissa sunt; non apud eos tamen nata, sed exotica & adventitia esse non inani conjectura opinatus est Agathias, uti paulopost declarabimus. Hunc Zoroastrem legumlatorem, doctrinæ suæ & religionis reformatorem, ac morum censorem venerantur. De eo multiplex est, & prorsus incerta virorum doctorum sententia. Alii Chamum Noachi filium esse censent; quidam Chami filium Mesraimum; Japetum nonnulli; nonnulli Chus; alii Assur; quidam Nemrod. Alia mihi est, nec levibus conjecturis nixa opinio, non alium eum fuisse quam Mosem. Non prorsus quidem tempus convenit: verum adeo discrepantia de eo ab Auctoribus tradita sunt, ut hæc varietas falsa omnia de ejus ætate scripta esse, ac fuco circumlitam esse veritatem satis probet. Nec enim Eudoxum, Aristotelemve moror, qui sex millibus annorum Platone vetustiorem Zoroastrem finxerunt; nec Hermodorum Platonicum, aut Hermippum, qui eum annorum millibus quinque Trojanum bellum præcessisse rati sunt, & Plutarcho ac Suidæ idem sentientibus præiverunt. Hos pro merito confutat Plinius. Sunt qui Nini æqualem faciunt, & Abrahamo paulo antiquiorem, atque ita Christi ortum plus duobus annorum millibus prævertisse. His consentiunt recentiores hujus ætatis Persæ, Abrahami coævum statuentes Persarum regem Gustaphum, qui acceptam à Zoroastre religionem in Perside propagavit. Nec desunt tamen, qui Gustaphum illum quingentis solum annis Christo priorem opinantur. Alia est Xanthi Lydi ratio, à Zoroastre ad Xerxis transitum sexcentos annos ponentis. Id propius ætatem Mosis accedit; cujus obitus mille circiter annis Diabasin Xerxis antecessit. Auctor est Agathias, Hystaspis coævum fecisse eum Persas suis temporibus, nec facile ætatem ejus deprehendi posse. Cyri avum fuisse statuit Ismaël Abulfeda in Historia. Cambysis æqualem ponit Gregorius Abulfaragius. Hystaspen ipsum esse conjicit Pocockius in his literis apprime versatus. Ex hac sententiarum fluctuatione id colligo, supposititiam esse Zoroastris personam, cui etsi vera subest Mosis persona, falsa tamen ipsa est, & tota figmentis consuta, de qua certi nihil cognitum est, aut literis proditum. Idem concludas & ex ignoratione patriæ Zoroastris: de ea quippe non minus quam de ætate inter scriptores disconvenit. Sinam recentiores Persæ apud Indos degentes faciunt: at Carmaniæ incolæ Franco patre genitum, hoc est homine ad occasum nato, qualis fuit Moses in Ægypto natus, quæ ad Persidis occasum sita est. Atqui hodierni hi Persæ Carmanienses majorum suorum doctrinam alienis opinionibus & ritibus minus oblitam ac permistam videntur retinuisse, quam priores illi Indiæ inquilini, à patria sua jamdudum exterminati, & moribus exterorum ac dogmatis imbuti. Itaque valde à prioribus religione & cerimoniis discrepant: quamquam & in multis conveniunt, ut facile eamdem originem possis agnoscere. Zoroastrem nunc Persam, nunc Medum statuit Clemens Alexandrinus, Persomedum Suidas, plerique Bactrianum, alii Æthiopem: quos inter ait Arnobius ex Æthiopia interiore per igneam Zonam venisse Zoroastrem. An quod ex Chusitide regione uxorem duxit Moses? Chus autem ab Interpretibus Septuaginta, & deinde à Josepho, alisque plurimis, Æthiopia numquamnon exponitur: quod ut ita aliquando esse intelligendum alibi do-

Agath. libr. 2.
Eud. & Aristot. apud Plin. libr. 30. cap. 1.
Hermod. apud Laert. Procem.
Hermipp apud Plin. libr. 30. cap. 1.
Plutarch. De Isid. & Osirid.
Suid. in Ζωροάστρης.
Plin. libr. 30. cap. 1.
Xanth. apud Laert. in Procem.
Agath. libr. 2.
Abulfed. Hist. cap. de Persis.
Abulfar. Hist. Dyn. 5.
Pocock. in Abulfar. de morib. Arab. pag 147.
Clem Alex. Strom. 1.
Suid. in Ζωροάστρας.
Arnob. libr. 1.
Observ. in Origen.

K

cuimus, ita longe sæpius Arabiam notare alii demonstrarunt. Ergo Mosis uxor, Chusitis cum esset, & ex Arabia orta, in libro tamen Numerorum [Num. 12. 1.] Æthiopissa vocatur. Hinc & Moses Æthiops credi potuit, qui tot annos transegit in Arabia apud socerum Jethro, & tamdiu per Arabiam gentem Israëliticam circumduxit. Alia præterea opinionis hujus caussa esse potest bellum, quod adversus Æthiopas gessisse Mosem Josephus [Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5.] scriptum reliquit. Quod autem Æthiops habitus sit, inde factum est, ut Sina quoque, & Persa, & Medus fuerit existimatus. Veteres enim Geographiæ imperiti Æthiopiam & Nili fontes versus ortum esse sitos rati sunt: quocirca Memnonem Æthiopem, Auroræ filium dixerunt; idemque Susis & Thebis Ægyptiis colebatur: & Nilum ab ortu fluere scripsit Statius, & Persidem præterfluere Virgilius. [Stat. Theb. libr. 4. & 8. Virg. 4. Georg. Herodot. libr. 3. Philostr. vit. Apoll. libr. 3. cap. 6.] Sed & Æthiopum Asiaticorum meminerunt Herodotus & Philostratus. Nec alius videtur Zoroastres Proconnesius; etsi distinguit Plinius. Omnino is est, quem Petrus Comestor in Historia Ecclesiastica Thraciæ regem fuisse narrat. Quod & Mosi convenit: nam Thraciam pro Palæstina sumunt aliquando fabulatores; cujus rei infra aperiemus caussas, cum de Orpheo disseremus. Has inter se pugnantes sententias acute conciliaturos se existimarunt nonnulli, si plures statuerent Zoroastras. Præluxit illis Plinius, [Plin. libr. 30. cap. 1.] qui unus Zoroastres fuerit, an postea & alius, non satis constare ait: item Suidas, [Suid. in Ζωροάστρης.] qui Zoroastrem alium Bactrianum, Persomedum alium statuit. Certe regem illum Bactrianorum, qui cum Nino parum prospere conflixit, non Zoroastrem, sed Oxyartem ex Ctesia Diodorus appellat. [Diod. libr. 2.] Neque qui unicum Zoroastrem posuit, sed vel æquo vetustiorem, aut recentiorem; neque qui plures, rem uti erat assecuti sunt. Unus utrique error, sed variis partibus illusit, quia hunc esse Mosem utrique ignorarunt, quod sequentia ostendent. Levius ii peccarunt, sed peccarunt tamen, qui Zoroastrem cum Ezechiele confuderunt, uti suo loco demonstrabitur. Felicius conjecit Goropius Becanus, [Gorop. in Gallic.] qui neque Zoroastrem, neque Mercurium Trismegistum, neque Orpheum unquam extitisse contendit. Oromazi sive Ormasdis filium esse Zoroastrem finxerunt fabularum architecti, [Plin. libr. 7. cap. 16.] alludentes ad Amrami nomen, qui fuit pater Mosis. Risisse eum ferunt, quo die natus est, quia matri suæ Moses, statim ut natus est, apparuit elegans, quod exponit Interpres Arabs, *venuste ridens*. Præceptorem habuisse Azonacem scripsit Hermippus: [Hermipp. apud Plin. libr. 30. cap. 1.] at supra notavimus Abizannac unum fuisse ex nominibus Mosis, secunda litera extrita; ut fit in *omitto*, quod est *obmitto*, in *ostendo*, quod est *obstendo*, in *rudis*, quod est ῥάβδος· Zoroastri ergo Azonacem præceptorem dare, tantumdem est ac adscriptam Zoroastri doctrinam ad Mosem referre. [Alexander Polyh. in libro De Pythagoricis symbolis, apud Cyrill. libr. 4. contr. Julian.] Ad nomen quod spectat, non Zoroastrem, sed *Zardust* زردشت Persæ appellant. Hanc vocem Græcorum nonnulli pro more inter eos recepto ad linguæ suæ genium temperatam recuderunt in Zoroadus, & Zaradas. Utroque enim nomine, Agathia teste, [Agath. libr. 2.] Zoroastres appellatus est. Zaradas autem sive Zoroadus, idem est qui Zaras Pythagoræ præceptor, Alexandro Polyhistori memoratus, & qui Zaratas Plutarcho, [Plut. περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας.] & qui Zares Suidæ, [Suid. in Πυθαγόρας.] & qui Zaroës Pseudo-Abdiæ, [Abd. Hist. Apost. libr. 6.] & qui Zabratus Porphyrio dictus, [Porphyr. in vit. Pythag.] quique in corruptis, ut videtur, Clementis Alexandrini codicibus [Clem. Strom. 1.] Nazaratus perperam appellatur, & qui, ni valde fallor, Zathraustes vocatur apud Diodorum, [Diod. libr. 1.] & legumlator Arimasporum fuisse dicitur. At longe plures Zoroastrem nuncuparunt, & quasi vox esset Græcanicæ originis, ex ζωὸς & ἄστρον conflata, *vivum sidus* exposuerunt. Dinon ἀστροθύτην, [Dinon apud Laërt. in Procem.] sive ut aliis legendum placet, ἀστροθεάτην interpretatur. Persæ vero *Zardust* exponunt, *amicum ignis*, atque id illi nomen ex eo factum esse dicunt, quod cum eum mater gestaret in utero, cœlum ardens, & igneo rubore undique perfusum aliquando viderit; fortasse & propter visum Zoroastri ipsi flammis coruscantem Deum, & delatum de cœlo ignem. Utramque nominis originem tangere videtur Clemens Recognitionum auctor, [Clem. Recogn. libr 4. cap. 28.] cum ait Persas *exstructo sepulchro ad honorem ejus, tanquam amicum Dei, ac fulminis vehiculo ad cœlum sublatum adorare ausos esse, & quasi Vivens astrum colere. Hinc enim & nomen. Post mortem ejus Zoroaster, est hoc Vivum sidus, appellatus est.* Originem prioris partis vocabuli hujus indicent, si qui vetustam Persarum linguam callent; in postrema certe nominis parte dictio אשתא facile dignoscitur, quæ Chaldaice *ignem* sonat. Persæ dicunt آتش *Atesch*, transpositis literis. Qua ratione & Magus, sive Cultor ignis nuncupatur. Quemadmodum autem istæc appellatio Mosi conveniat, facile intelligitur & ex conspecto illi Deo in rubo ardenti, & in fastigio Horebi montis inter ignes & fulgura, & ex splendida ejus & candenti facie post habita cum Deo colloquia. Quo accedit pervulgata inter Rabbinos narratio, qua Mosem ferunt ex ardentibus Ægyptiorum catinis evasisse, quibus Judæi torrebantur. Inde est quod Zoroastres Carmaniensibus Persis *Zer ateucht* nuncupatur, hoc est juxta ipsorum expositionem, *Argento lotus*, quod Regis Persarum jussu, inquiunt, certius explorare volentis quam Deo carus esset, in vas liquefacto argento plenum se ipse dimiserit, ex eoque illæsus exie-

rit. Sunt qui Zoroastrem, ut dixi, nomine proprio مج *Mog*, hoc est *Magum*, dictum fuisse putant. Hoc si sit, ab auctore Mago disciplina Magorum habuerit vocabulum. Magagistiam, vel Magachagistiam (non, ut in Ammiano legitur, Machagistiam,) my- Amm. Marcell. libr. 23. stico nomine Plato appellabat: quasi dicas *μαγικὴν ἁγιστείαν*. Arabibus certe dicitur مجوس *Magus*. Cum hunc enim ignis colendi ritus tradidisse hominibus, ac Dei mysteria nuntiasse narrant, non alium quam Zoroastrem fuisse satis ostendunt. Nomina autem *Magus* & *Mog* ex nomine Mosis recusa & recocta credere licet. Ut ex משה factum *μῶχος*, hinc *μῶχος*, ita Magus & Mog; quemadmodum ex βλαισὸς, *valgus*: cum præsertim Arabica litera ج quæ reperitur in dictione *Magus* efferatur per g molle, quale illud est quod nos Galli pronuntiamus ante e & i vocales. Hoc autem elementum sic pronuntiatum accedit ad sonum Ebraicæ literæ ש. Dixi à Mago, sive Zoroastre, nomen habuisse Magorum scientiam; quippe scientiæ ipsius auctor habitus est. *Primum artes Magicas invenisse, & mundi principia, siderumque motus diligentissime tractasse* scribit Justinus. Atque id inter Auctores magno consensu convenit. Quip- Justin. libr. 1. cap. 1. pe *eruditus erat Moyses omni sapientia Ægyptiorum, & erat potens in verbis & in operibus suis*; & totam prodigiis suis ac mirifica vi conturbavit Ægyptum, & Jamnis ac Mam- Act. 7. 22. bris incantamenta retudit. Quapropter Plinius nobilissimos magicæ artis auctores recensens, Mosis simul cum Zoroastre meminit: *Est & alia*, inquit, *magices factio, à Mose, & Jamne, & Jotape Judæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem.* An inde Plin. libr. 30. cap. 1. rati sunt quidam, apud Laërtium, Magorum discipulos fuisse Judæos, an quod à Chaldæis Laërt. Procem. orti sunt? Cæterum magiam Zoroastris, non præstigiatricem illam & γοητικὴν intelligi volunt Veterum peritissimi, sed Dei cultum & divinarum rerum scientiam. Sic visum locupleti auctori Platoni, quem itidem ut Pythagoram, Empedoclem, & Democri- Plat. Alcib. 1. tum, ad eam comparandam *navigavisse, exiliis verius, quam peregrinationibus susceptis* docet Plinius. Multus est in magica arte tuenda Apuleius, quem si cui consulere Plin. libr. 30. cap. 1. vacat, is magiam Zoroastris intelliget *esse Diis immortalibus acceptam, colendi eos ac venerandi pergnaram, piam scilicet & diviniscientem, jam inde à Zoroastre nobilem, cælitum* Apul. Apol. 1. *antistitem*, & *Magum* Persarum lingua, nihil aliud quam *Sacerdotem* sonare. Non multum hinc abeunt Dio Chrysostomus, & Porphyrius, cum homines rerum divi- Dio Chrys. Orat. 36. narum peritos, & Dei cultores, Magos aiunt à Persis appellari; id enim Persica dialecto vocem hanc significare. Philo Magos vult esse Philosophos naturæ arcana ri- Porphyr. περὶ ἀποχ. ἐμψ. libr. 4. mari solitos. Docet Hesychius Persas appellare Magum, qui pius sit, & Theologus, & sacerdos. His adstipulatur Suidas, cum Magos Persas, Zoroastris disciplinis insti- Phil. libr. Quod omnis probus liber. tutos, Philosophos esse tradit, & Dei amantes. Itaque Zoroastrem creationis mysteria à Deo edoctum fuisse Persæ affirmant, futurorum prænotione, aliarumque re- Hesych. in Μάγοι. rum complurium scientia imbutum, quæ revelare nefas esset; mundi quoque tractas- Suid. in Μάγοι. se principia perhibet Justinus, & res Astrologicas, de qua libri quinque ei adscripti Justin. libr. 1. cap. 1. à Suida memorantur: Mosis quippe de mundi creatione, huic à Deo tradita quinque libri extant, quibus futura multa vaticinatus est, & præter legem ἔγγραφον, quam habe- Suid. in Ζωροάστρης. mus, ἄγραφα multa, & disciplinarum principia, ut volunt Ebræorum magistri, senioribus Israëlitis & sapientioribus prodidit: quem cum Stephanus in Actis eruditum Act. 7. 22. omni sapientia Ægyptiorum esse dixit, Mathesin præcipue & medicinam intelligi voluit, ut exponit Clemens Alexandrinus. Est apud Abulfedam vetustiores Zardu- Clem. Alex. Strom. 1. sto Magos duo rerum principia posuisse, lucem ac tenebras; sive Deum ac Diabolum; hanc ipsorum doctrinam reformasse Zardustum, cum luce ac tenebris anti- Abulfed. Hist. cap. de Persis. quiorem docuisset esse Deum, unicum ac socio carentem, lucis & tenebrarum, & mundi ex earum permistione conflati opificem. Abulfaragius vero Eliæ discipulum à Abulfarag. Hist. Dyn. 5. nonnullis creditum fuisse narrat, & Persis Messiæ adventum prædixisse, atque ejus vaticiniis præmonitos Magos stellam Messiæ nuntiam agnovisse. Addunt alii ex Arabibus, idola ipsum sustulisse. In his Mosem licet deprehendere, qui veram originis mundi à Deo uno rerum omnium opifice conditi historiam æquales suos, magnis, ut videtur, ignorantiæ tenebris circumseptos, & posteros quoque scriptis voluminibus docuit, quorum initium à tenebris & luce ducitur. Eliæ discipulus creditus est, cum Eliæ magister credi debuisset, qui Legis à Mose traditæ disciplinam ac præcepta secutus est, & ex eadem gente est prognatus. Messiæ adventum vere prædixit Moses, & libris suis clarissimas tanti beneficii prædictiones inseruit. Quamobrem fieri potuit, ut Magi illi qui Christum Jesum adorandi caussa adierunt, cum ex aliis indiciis, tum ex Mosaicarum scriptionum lectione, genus ejus, sedem, ac ætatem cognoverint. Denique idolorum cultum gravissimis verbis Moses interdixit. A rege Sinensium, apud quos fingitur natus, insidiis appetitum & morti destinatum Zoroastrem narrant, submissis etiam percussoribus. Alii regis Persarum, infanti plagam gladio inferre parantis, manum illico exaruisse fabulantur; & tamen prodigiali pœna haud-

quaquam absterritum in ignem inferri Zoroastrem jussisse: verum Dei omnipotentis nutu ardentem rogum in roseum cubile conversum molliter puerum excepisse, & leni somno fovisse: nec ita tamen resipiscentem Regem, cum nova ei compararet supplicia, Deum hominis impietatem venenatis culicibus immissis ultum esse. Moses, itidem ut reliqui Israelitici generis pueri, ad mortem ex regis Ægyptii mandato damnatus, in profluentem missus est; atque inde servatus cum esset, rursum ad supplicium à Pharaone quæsitus est. At is longo post tempore, ex Madianitico exilio redux in patriam, Regis tum in Ægypto Israelitas durissima tyrannide prementis pertinaciam magna culicum vi excitata multavit. Zoroastrem deinde à regis Sinensis insidiis tutum aiunt in Persidem profugisse: Moses à Pharaonis malevolentia incolumis in Madianitidem regionem concessit. Zoroastrem ad Persas fugientem, fluvios iter morantes congelasse dicunt; mirificum maris Rubri duce Mose transitum hac fabula significantes. Dio Chrysostomus in oratione quæ Borysthenica appellatur, nonnulla habet ex doctrina Persarum, ad hanc dissertationem perapposita. Zoroastrem dicit sapientiæ & æquitatis studiosum, vitatis hominum congressibus in montem secessisse, qui delapsis de cœlo ignibus conflagravit: hac rei novitate perterritos Persarum primores: qui cum monti succederent, & Deum precibus placare vellent, illæsum ex igne prodiisse Zoroastrem, bonoque eos animo esse jussisse, & quosdam sacrificiorum docuisse ritus, tanquam à Deo sibi in monte traditos: postea vero, non vulgo se immiscuisse, sed cum hominibus solum ad pietatem colendam natis esse conversatum, & divini cultus peritis, quos Persæ Magos dixere. Non valde discrepant quæ de Zoroastre Persæ recentiores tradidere: Zoroastrem enim narrant Persidem profugum, cum aliquando solus in agro devia loca sectaretur, in cœlum fuisse evectum, & Deum flammis obsitum vidisse, non oculis quidem suis, qui tantum fulgorem ferre non poterant, sed ascititiis Angeli oculis; ab eoque librum Legis, quem Zundavastaw appellant, accepisse, & ignem de cœlo in terras detulisse. Exod. 3. 6. Nempe Mosem audiverant in Arabia oves aliquando pascentem, ad radices Horebi montis rubum ardentem vidisse; cui cum inesse Deum intellexisset, *abscondisse faciem suam, non enim ausum esse aspicere contra Deum*; & in eodem postmodum monte inter Abulfarag. Dyn. 2. Exod. 19. 18. flammas & fulgura Legem manu Dei scriptam (librum Arabes appellant) accepisse, *cum totus mons Sinai fumaret, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace, essetque omnis mons terribilis*; ipsumque ad suos subinde remeantem, perfusam luce nova faciem, & igne cœlesti coruscam retulisse; & ad contundendam Pharaonis pervicaciam fulgura & tonitrua grandine missa de cœlo Exod. 9. 23. Suid. in Ζωροάστρης. Mich. Glyc. Ann. Part. 2. Greg. Tur. l. 1. Hist. Fr. cap. 5. Clem. Recogn. libr. 4. cap. 27. eduxisse, ut habetur in Exodo. Inde quoque est quod habent Suidas & Glycas, optasse Zoroastrem igne cælesti interire; & quod habent Fasti Siculi & Cedrenus & Gregorius Turonensis, reipsa de cœlo tactum periisse; & quod habet Auctor Recognitionum, à Dæmone, quem importunius frequentabat, igni succensum arsisse. Sunt qui ex hominum oculis evanuisse garriant: unde Carmaniensium Persarum plerique in cœlum evectum fuisse affirmant; nonnulli in sandapilam forte oblatam se prope Bagdadum condidisse, in eaque raptum fuisse ab Angelis. Deum non aperta facie, & revelato vultu, sed ignibus obductum, & tectum flammis, Zoroastri visum esse volunt Exod. 33. 23. Persæ; quia Mosi dixit Deus: *Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris*. Prodigiis fidem Legi suæ Zoroastrem adstruxisse volunt, itidem ut Mosem suæ. Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non Plin. libr. 11. cap. 42. sentiret, tradidisse nonnullos refert Plinius: ita videlicet mannæ in deserto Israëlitis subministratæ, & vestium post annos quadraginta neutiquam detritarum portentum hoc commento dissimularunt. Ad hæc in multis conveniunt Zoroastris & Mosis leges. Exod. 20. 17. Deut. 11. 18. & seq. Levit. 11. Levit. 19. 18. Deut. 4. 2. Num. 18. 21. Alienas facultates concupisci vetat Zoroastres, vetat & Moses. Studium Legis suæ valde commendat Zoroastres, itidem ut Moses suæ. Ciborum mundorum & immundorum discrimen statuit Zoroastres, perinde ut Moses; atque horum usu, aliarumque rerum impurarum contactu uterque interdixit. Injurias condonari sanxit uterque. Ad legem uterque suam addi quicquam vetuit, aut ab ea detrahi. Unum uterque Pontificem maximum esse jussit, cui frequens præscribitur lavationum usus, & bonorum om-Levit. 18. 19. nium decimæ attribuuntur. Cum uxore ægra ex καταμηνίοις congredi Pontificem vetuit Zoroastres, Moses Israëlitas universos. Mulieres hoc affectu laborantes, ab homi-Levit. 11. 7. Exod. 20. 4. num consortio segregatas seorsum degere jubet uterque. Suilla Persæ abstinent; abstinent & Israëlitæ. Statuas Persæ non habent, nec Ebræi. Delatum autem à se de cœlo ignem subjectis pabulis indesinenter & perpetuo ali ita sanxit Zoroastres, ut præcipuum illud & velut Legis suæ χαρακτηριστικὸν mandatum esse voluerit. Adeo ut vocabulum *Magus*, quod Zoroastris sequacibus tribuitur, apud Persas & Arabes, pro Cultore ignis, tralatitio usu sumi soleat. Atque hunc ritum non apud ipsos natum, sed

aliunde, uti & ipsorum pleraque, traductum merito suspicatus est Agathias. Scilicet hoc ipsum est præceptum Mosis: *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subjiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis est iste perpetuus, qui numquam deficiet in altari.* Hinc orta apud Judæos festivitas, quam appellabant ξυλοφορίων, qua ligna in Templum portare consueverant, ad ignis illius inextincti pabulum. Meminit Josephus. Is porro ritus apud exteras gentes propagatus est, quæ in prytaneis suis ignem perpetuum magna cura asservare solitæ sunt. Vetustissimum hunc esse apud Chaldæos morem memoriæ prodidit R. Moses ben Maimon in More nevochim. Invaluit eadem consuetudo apud Medos & Cappadocas; apud Dugbiimos quoque Benjamino Tudelensi memoratos, & in Asiæ insulis Chenerag ignem adorantes, in eumque se sponte sæpe, itidem ut apud Indos fieri solitum legimus, cultus & obsequii caussa immittentes, seque vivos concremantes. Invaluit & apud Phryges, aliasque Asiæ gentes. In cultum ignis tota Ægyptus consensit: τὸ πῦρ ἐφύλαττον ἀθάνατον ἐν τοῖς ἱεροῖς. *Ignem immortalem servabant in delubris:* inquit Porphyrius de Ægyptiis: unde tot apud illos Vulcani simulacra. Iarbas apud Getulos,

Agath. libr. 2. Levit. 6. 12, 13. Joseph. de bell. Jud. libr. 2. Maim. in Mor. Nev. libr. 3. cap. 30. Porphyr. περὶ ἐμψ. ἀποχ. libr. 2.

> *Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem,*
> *Excubias Divûm æternas.*

Virg. Æn. 4.

ut habet Virgilius. In templo Gaditano Herculis ignem arsisse perpetuum tradit Silius. Factum id etiam in templo Jovis Ammonis: factum apud Arabes, qui statis singulorum dierum horis igni sacrificabant, seque ei devovebant, ut accurate refert R. Menachem Lonzano: factum & in Delphico templo; quippe & alius Mosis typus Apollo fuit, ut infra demonstrabimus: factum & Athenis in templo Minervæ Poliadis: nec Athenis solum, sed & in omnibus Græciæ urbibus, ut probatum est à Casaubono in Athenæum: factum & in Ætnæo Vulcani templo, & in Erycino Veneris, auctore Æliano: factum id quoque Romæ à Vestalibus, traducto more ad Romanos ab Albanis, qui eum à Laviniensibus, hi à Trojanis acceperant: vel traducto potius à Græcis: dubitat enim Prudentius, à Phrygia, an à Græcia arcessenda sit ea consuetudo; mihi vero haud paulo fit verisimilius per colonias Græcorum in Italiam fuisse illatam. Ipsi demum Romanorum Imperatores, Regum Persarum exemplum secuti, ignem sacrum sibi præferri voluerunt. Nec ita pridem ignis perpetui servandi ritus exolevit apud Lithuanos, Samogitos, & Moscovitas, cum quibus olim per Armeniam & Iberiam, ut hodieque, commercia Persis esse potuerunt: cum præsertim celeberrimum in Caucaso regionibus illis imminente Pyreum per multa sæcula inrestinctum perseveravErit. Id manere ad hanc diem affirmavit Teixeira, aliique complures; quod falsum esse deprehendit Olearius, oculatus testis, scriptor integerrimæ fidei. Hunc à Persis ritum profecto acceperunt Sarmaticæ istæ gentes; & vetustissimum quidem hoc est, cum Sauromatas ignem venerari tradiderit Nymphodorus in libro De barbaricis institutis, ut testatur Clemens Alexandrinus. Scribunt idem de Tartaris Gulielmus de Rubruquis, & Johannes Plancarpinius. A gentibus istis Borealibus transiit eadem consuetudo ad Hibernos, apud quos Moniales Kildarienses ignem à multis annis, vel potius sæculis servasse narrat Giraldus Cambrensis. Ignis Brigidæ vocabatur, quasi rei auctor pia virgo fuisset. Cœnobium ipsum dicebatur, Domus ignis. Verum ab Ethnicis traductum fuisse institutum indicat Henrici Archiepiscopi Dublinensis factum, qui superstitionem hanc, ut pote profanam, & Christiana pietate indignam abolevit. Quanquam & renovatam subinde, ad Henricum octavum perseverasse, sunt qui constanter affirment. Quinetiam morem eumdem servasse Mexicanos notat Herrera. Sed & Sinas quoque, apud quos natum Zoroastrem volunt Persæ recentiores, ignem adorare, & injecti succini crematione colere peregrinatores narrant. Legimus porro apud Maximum Tyrium, priscos Persas censuisse ignem esse divinitatis simulacrum; quæ videtur Brachmanum quoque fuisse opinio. Item Porphyrius: θεοῖς γὰρ καὶ τὸ πῦρ ἀθάνατον φυλάττομεν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὃν μάλιστα αὐτοῖς ὁμοιότατον. *Diis enim ignem immortalem servamus in Templis; ut pote qui sit ipsis quàm simillimus.* At postmodum, non ut Dei imaginem, sed ut Deum ipsum, ignem coluerunt. Quo eos fortasse perpulit istud Mosis: *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Vere itaque adversus Apionem prædicat Josephus, cum alios ritus plerosque à Judæis accepisse gentes propemodum universas, tum maxime λύχνων ἀνακαύσεις. Redeamus ad Zoroastrem, ex cujus fama & existimatione provenit eorum fallacia, qui sub ejus nomine Oracula quædam magica Græce scripta incautis obtruserunt. Edita illa sunt cum Pselli & Plethonis scholiis: sed si nares admoveris, fraus subolebit. Vetustiora quidem illa sunt, nihilo tamen γνησιώτερα Oracula, quæ Crœsi temporibus extitisse narrat Nicolaus Damascenus. Insinceros quoque eos dixerim libros, quos Chaldaice scriptos, & Chaldaicis commentariis illustra-

Sil. libr. 3. R. Men. Lonz. in Duab. manib. Casaub. Anim. in Athen. libr. 15. cap. 19. Ælian. De anim. libr. 10. cap. ultim. l. 11. cap. 3. Prudent. libr. 2. contr. Symmach. Olear. Tom. 1. libr. 4. Clem. Alex. Protrept. Rubruq. cap. 3. Plancarp. cap. 3. Girald. Cambr. Topogr. Hibern. distinct. 2. cap. 34. Herr. Dec. 3. libr. 2. cap. 15. Maxim. Tyr. Orat. 38. Porph. περὶ ἐμψ. ἀποχ. l. 2. Deut. 4. 24. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Nicol. Damasc. Hist. libr. 7. in

Exc. Conſt. Porphyr. Plin. libr. 30. cap. 1.

tos, & effata ac ſententias complexos Johannem Picum habuiſſe ferunt; inſincerum & librum Zind, mihi de nomine ſolum cognitum, quo ritus magicos, & ignis colendi diſciplinam aiunt contineri: inſinceros & quos Hermippus, Plinio teſte, ducentis verſuum millibus ſub Zoroaſtris nomine conditos, indicibus quoque poſitis explanavit. Ex iiſdem falſariorum incudibus profectus eſt ſupra memoratus Perſicarum Legum codex Zundavaſtavv, quem vetuſtiſſimum tamen conjicio, & eumdem fortaſſe, qui ab Euſebio Collectio ſacra Perſicarum rerum appellatur. Indidem profectus & quem ſe in arcanis habere jactabant, qui Prodici Philoſophi doctrinam ſectabantur, ut eſt apud Clementem Alexandrinum; indidem & quos commemorat Suidas; & qui de Magia, Zoroaſtris nomine ſcripti circumferebantur, ut habet Auctor Recognitionum; & quem tradit Auctor Aſtrologiæ cujuſdam Perſicæ, Ebraice redditæ, ab eo lucubratum, & Regnum Dei fuiſſe inſcriptum, & manibus Perſarum aſſidue geſtari eſſe ſolitum. Scribit Porphyrius, Plotini temporibus à Chriſtianis ſuppoſitos fuiſſe & confictos libros pleroſque; in his Apocalypſin Zoroaſtris, cujus νοθείαν à ſe, cum ſermonibus, tum ſcriptis fuiſſe demonſtratam. Hoc genere fraudis nimis ſæpe uſi ſunt priſcorum Eccleſiæ temporum Hæretici. Adulterinæ illæ lucubrationes, quarum meminit Porphyrius, Gnoſticos auctores habuerunt, ad quos & confutationem ſuam ſcripſit. Nec dictu facile eſt, quantum Reipublicæ Chriſtianæ nocuerint ejuſmodi fallaciæ: nec enim Hæreticos ab Orthodoxis diſcernebant Ethnici. Illorum itaque doli & nefariæ artes infamiam utriſque & odium conflabant. Nunc cum ex hac diſſertatione clariſſime pateat Zoroaſtrem ipſum eſſe Moſem, & vetuſtiſſimæ Perſarum religionis fontem eſſe Moſaicam Legem, Moſis certe antiquitas luculenter mihi videtur eſſe comprobata.

Euſ. Præp. Ev. libr. 1. Clem. Alex. Strom. 1. Suid. in Ζωροάστρης. Auct. Recogn. libr. 4. cap. 27. Porphyr. in Vit. Plotin.

CAPUT SEXTUM.

I. *Ex libris Moſis fluxit priſca Indorum religio; cum Guzarattenſium;* II. *tum & Coromandelenſium.* III. *Qui factum ut ad Indos Moſaica doctrina penetrarit.*

Ex libris Moſis fluxit priſca Indorum religio; cum Guzarattenſium,

I. Vetuſtiſſimam eſſe Indorum Guzarattenſium religionem nemo neſcit. Præcipua ejus dogmata libro quodam continentur, cui nomen fecerunt Chaſter; tantæ antiquitatis, ut omnem apud illos memoriam ſuperet; exoleta lingua ſcripto, & ab hominum, præterquam doctorum aliquot, uſu intermiſſa. Antiquos etiam habent priſcorum Brachmanum codices, quos novitii Brachmanes ſtudioſe legunt. Tam manifeſtis autem & illuſtribus inſignita eſt ſecta hæc Moſaicæ hiſtoriæ & doctrinæ monumentis, ut nulli dubium eſſe poſſit, quin ex iis expreſſa ſit: nam & de mundi, & primi hominis, primæque mulieris creatione eadem diſſerit, deque primæ horum progeniei vitioſitate, exitio, & reparatione. Deum narrant de cœlo delapſum in montem Meropurbateum, luce & radiis coruſcum, Bremavio Patriarchæ legum ſuarum codicem Chaſter de nube tradidiſſe: quia videlicet Moſem à Deo ſic Legem in Horebo monte accepiſſe audiverant. Meropurbateum montem Meron eſſe ſuſpicor Indiæ montem, Nyſſæ proximum, hederis & vitibus conſitum, ab iis celebratum qui Bacchi res geſtas memoriæ commendarunt: nam & hinc ortum eum ferunt. Meros autem, quæ vox Græce *Femur* ſonat, occaſionem dediſſe creditur Græcis Bacchum è Jovis femore natum fingendi. Æque certe fictitius videtur ille mons Meros; ac Bacchi ortus: ſed tamen cum Bacchum conſtet Moſis eſſe typum, uti probatum eſt à nobis, eum ſibi ſub alio nomine aſciſcentes Indi, Meron quoque in fabulas ſuas tranſtulerunt. Tota hæc gens in certas tribus diſtincta eſt, quarum nulla eſt unquam per connubia, vel adoptiones, vel affinitates conſociatio: quippe ſic in duodecim tribus diſcretam Iſraëliticam gentem cognoverant; inter quas, quemadmodum Levitica ſacris dedita eſt, ita apud illos ſacris procurandis Brachmanes vacant. Megaſthenis, accuratiſſimi rerum Indicarum ſcriptoris, qui Alexandri magni temporibus apud ipſos Indorum reges hiſtoriam ſuam concinnabat, verba ea repræſentat Clemens Alexandrinus, ex quibus intelligas veteribus Græcis, in iis quæ ad naturam pertinent, Brachmanes & Judæos fere conſentire. Itaque de mundi origine ea crediſſe ipſos ex Megaſthene refert Strabo, quæ credenda eſſe Moſes docuit; à Deo videlicet conditum, ab eodem regi, & olim interiturum. Paradiſi terreſtris notitiam habuiſſe eos, cognoſcitur ex colloquio Calani cujuſdam cum Oneſicrito, quod refert Strabo. Portentificam ipſos virgam geſtaſſe teſtatur Philoſtratus; inſtar ſcilicet Moſaicæ. Veſtes olim ipſis geri ſolitas deſcribit Philoſtratus, non multum earum abſimiles, quas Judæorum Sacerdotes

Megaſth. l. 3. Indic. apud Clem. Alex. libr. 1. Strom.

Strab. libr. 15.

Philoſtr. Apoll. libr. 3. cap. 4. & 5.

gerebant. Olei quoque unctione ad consecrationem utebantur, & nudis pedibus incedebant, perinde ut Moses cum ad rubum ardentem accessit. Decalogi præcepta vetustis literarum monumentis sibi tradita retinent; ex quibus etiam literis futurum cognoverunt, ut omnes homines unicæ legis imperio contineantur. Præclare hæc intellexit Gulielmus Postellus nostras, cum scripsit in Commentario ad Jezirah, Brachmanes *ad hanc usque diem servare sacræ doctrinæ præcepta, in quibus eadem præscripta habent, quæ & Moses cœlitus accepit.* Prodidit supra memoratus Megasthenes, Strabone & Arriano te- Strab. libr. 15.
stibus, nefas eos habuisse vitiatam Deo aut mancam victimam offerre, & quamdam Arrian Indic.
servasse legem talionis; quæ consentanea sunt præceptis à Mose in Exodo & Deute- Deut. 15. 21. Exod. 21. 24.
ronomio traditis: & lege apud eos cautum fuisse, ne Indus quisquam se daret in servitu- Lev. 25. 39, &
tem; quam legem à vetustis ipsorum Philosophis latam esse Diodorus affirmat. Nempe seq.
ortum habuit ex hoc decreto Mosis in Levitico: *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi* Diodor. libr. 2.
frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit: usque ad annum Jubilæum operabitur apud te, & postea egredietur cum liberis suis, & revertetur ad cognationem, & ad possessionem patrum suorum: mei enim servi sunt, & ego eduxi eos de terra Ægypti: non veneat conditione servorum; ne affligas eum per potentiam, sed metuito Deum tuum. Nunc etiam, dum peregrinantes matutinis horis ad iter se accingunt, Sacerdotes ipsorum perticam depangunt in terram, cujus summitas circumplicata est serpentis simulacro. Id venerantur singuli, & salutant: traducto nimirum more ex æneo serpente Mosis.

II. At non una est Indorum omnium Ethnicorum de rebus divinis sententia: nam **tum & Co-**
sectæ sunt apud eos longe plures, quarum omnium discrimina notare nihil necesse est. **romandelen-**
De Coromandelensibus huc adjecisse quædam sufficiet. Hi quamvis à Guzarattensibus **sium.**
discrepent religione & moribus, non pauciora tamen retinent Mosaicæ doctrinæ vestigia: nam & ipsum quoque Mosem sub Annuræ nomine celebratum ipsis fuisse nonnulli arbitrati sunt. Deum unicum, mundi conditorem agnoscunt. Cassiopam à Bramma Dei filio genitum ferunt citra mulieris consortium, primum Brachmanum parentem fuisse, Diti uxorem duxisse, liberos alios pietate insignes & æquitate, alios impios procreasse; sic Adami, (quem & de nomine Bengalenses norunt) Evæ, Abelis, & Caini historiam adumbrantes. Ante orbem conditum nihil extitisse aiunt præter Deum & aquam, propter illud Geneseos: *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Gi- Genes. 1, 2.
gantum fabulam ad sextum Geneseos caput expressam habent. Coram idolis suis saltant, itidem ut Ebræi coram vitulo aureo: quem tamen morem, ut verum fatear, videntur utrique ab Ægyptiis accepisse. Quemadmodum enim ritus plerosque hauserunt Ægyptii ab Ebræis, ita Ebræi vicissim ab Ægyptiis, apud quos diuturnam fecerunt moram, multos acceperunt. Indorum vero Ethnicorum, de quibus agimus, religio ab Ægyptiis fere, sed & à Persis etiam, aliisque prodiit, qui institutis Ebraicis imbuti, eadem ipsis communicarunt. Porro sacra illa coram idolis saltatio invaluit apud omnes propemodum gentes, jam inde ab antiquis temporibus. Ad idola accedentes Brachmanes tintinnabulum gestant, instar tintinnabulorum summi Ebræorum Pontificis. Pueris aures perforant, quos in perpetuam servitutem Deo sunt mancipaturi; quo ritu, inter Ebræos, dominis suis servi in perpetuum se addicebant Ex inextincto Ebræorum igne prodierunt lychni diu noctuque coram idolis Indorum ardentes. Puerperas & pueros à partu recentes immundos esse, atque hanc immunditiam aquis ablui rentur; tum pueris nomina paucis ab ortu diebus imponunt: quæ Ebræorum institutis omnia consentiunt. Incesta, & adulteria supremo supplicio sanciunt, juxta præscriptum Mosis. Solis Brachmanibus, itidem ut Levitis, patent interiora Templi, reliqui arcentur. Lustricis aquis lavantur utrique ad eluendas impuritates, & noxas expiandas. Morticinorum contactu sese pollui censent utrique. Cibaria idolis Brachmanes apponunt, instar Panum propositionis. Brachmanes puellas impuberes ducere tenebantur, quod & de summo Judæorum Pontifice scribunt Rabbini. Ritus nuptiarum apud Brachmanes perficitur oriza ter à sponso in caput sponsæ profusa: quod frumento profuso Judæi faciunt. Atque hujus moris typus fuisse videtur confarreatio. Brachmanibus & Judæis usurpatur mortuorum lavatio. Brachmanis cædes, itidem ut Judæi, peregrinationibus expiatur. Celebris est apud illos Merouvvæ montis mentio, de quo mira quædam narrant; quæ vox nomina Meropurbatei, & Meri montium repræsentat, de quibus proxime egimus. Scribit præterea Rabbinorum doctissimus Maimoni- Maimon. Mo-
des, idololatras Indos Adami & Evæ, vetitæ arboris, & serpentis fallacis historiam re Neu. Part. 3.
sua etiamnum ætate novisse. Verum, ne quid dissimulem, hæc Coromandelensium cap. 29.
Indorum religio, multo videtur Guzarattensi recentior, ut pote Judæorum posterioris ævi institutis aliquot perspersa. Redolet quoque Christianorum doctrinam, vel olim à sanctis Apostolis Thoma & Bartholomæo, & deinde à Pantæno, aliisque; vel ex Per-

ſarum Chriſtianorum commercio acceptam. Nam Brammam quemdam Deo genitum, Deum inter & homines μεσίτην & ſequeſtrum fingunt, eademque ipſi tribuunt quæ nos Chriſto. Summum Deum ſub Criſtnæ nomine in mundum veniſſe aiunt, & Dæmonem totius orbis victorem debellaſſe, ejuſque vinculis exemiſſe ſexdecim captivarum puellarum millia, atque has ſubinde ipſius pulchritudine captas ei nupſiſſe; quæ Chriſtum animarum noſtrarum vindicem, & inferorum domitorem apertiſſime repræſentant. Narrant iidem Gayazoram mundi peccata ſuſtuliſſe, & à Deo deinde morti fuiſſe datum, ſed ea tamen lege, ut qui corpori ejus maſſam, ſive farinam coactam aqua & ſubactam imponeret, amicos defunctos vinculis tartareis liberaret. Quæ germana ſunt & ſimilia veteris illius calumniæ, à Cæcilio apud Minutium Felicem memoratæ, qua dicebantur Chriſtiani infantem farre contectum iis apponere qui ſacris imbuebantur, ut eum cæcis occultiſque vulneribus confoderent. Hæc autem ſacroſanctum Euchariſtiæ myſterium & ſub ſpecie panis deliteſcens Chriſti corpus non obſcure adumbrant. Utcunque eſt, ſatis evincunt ſuperiora vetuſtiſſimæ Indorum religionis architectis multum inſtrumenti ac copiæ Moſaicos libros ſuppeditaſſe.

Quî factum, ut ad Indos Moſaica doctrina penetrarit.

III. Indi porro myſteriis Ebraicis per Ægyptiorum commercia, fortaſſe & Ebræorum ipſorum, videntur fuiſſe imbuti. Ebræos enim Arabicum, Perſicum & Indicum mare luſtraſſe perſuadent navigationes juſſu & auſpiciis Salomonis in Ophir ſuſceptæ. Nec enim putandum eſt hoc fine ita ipſorum conſtitiſſe claſſes, ut non in alias quoque regiones excurſus tentaverint. Ægyptios vero in Indiam pleroſque confluxiſſe docent nos Hiſtoriæ. Narrat Diodorus Oſirim ad Indos penetraſſe, illic regnum per duos & quinquaginta annos tenuiſſe, præclara multa gentem rudem & incultam docuiſſe, urbes condidiſſe, leges poſuiſſe, multaſque in India paſſim Ægyptiorum colonias diſſeminaſſe. Adeo ut poſteriores Indi Dei hujus ortum patriæ ſuæ adſcripſerint, quem veteres ex occiduis partibus veniſſe dicebant. Nec me fugit hanc Oſiridis in Indiam expeditionem, perinde ac illam Herculis, (quem itidem ut Bacchum, alii Thebanum, Ægyptium alii fuiſſe volunt) fabuloſam & eſſe, & haberi ab Eratoſthene, atque id à Strabone adverſus Megaſthenem egregie eſſe probatum. Cauſſas quoque figmenti hujus perſpectas habeo, quas & ſupra tetigi. Verumtamen male hæ & infabre cuſæ fuiſſent fabulæ, niſi priſca gentis utriuſque commercia colorem iis aliquem, forſitan & occaſionem dediſſent. Sed miſſis iis recurramus ad Hiſtoriam, unde cognoſcimus in Indiam confugiſſe Ægyptios complures, cum Ægyptum Cambyſes invaſit. Crebra quoque cum Indis Ægyptios agitaſſe commercia non obſcuris probatur argumentis. Velut illa vaccarum reverentia, quam ab Ægyptiis eſſe profectam tradit Artapanus; Sinica ſcribendi ratio Hieroglyphicæ Ægyptiæ perſimilis; Pyramis quædam à Brachmanibus culta, & Dei cujuſdam oſſa complecti credita, ut refert Clemens, Pyramidum Ægyptiarum inſtar; Gentis utriuſque in certas tribus ac prope eaſdem diſtinctio, quas accurate adnotatas habes apud Strabonem, Diodorum, & Arrianum. Par apud utroſque ſimilium idolorum, & in ſerpentium formam fere fabricatorum cultus, & præcipua omnia Pythagoricæ Philoſophiæ capita, quæ ab Ægyptiis fere Pythagoras acceperat, quæque Brachmanes pertinaciter ad hanc diem retinuerunt; potiſſimum vero doctrina Metempſychoſeos, quam primi Ægyptii tradiderunt, ut auctores ſunt Herodotus, & Clemens Alexandrinus, & à quibus profecta in Indiam & Sinenſes tractus manavit. Multas quoque in India ditiones jam inde à priſcis temporibus poſſederunt Arabes. Quoſdam etiam ad Indum fluvium collocat Dionyſius Periegetes. Cum ait ergo Lucianus, primos omnium hominum Ægyptios Deorum habuiſſe notitiam, templaque iis ac lucos poſuiſſe, ſic intelligo; profani idolorum cultus & πολυθεότητος auctores Ægyptios extitiſſe; ab iiſque plurimas gentes, Indos in his, eadem dogmata ac ritus accepiſſe. Optimis illi quidem ad colendum Deum ritibus à Noachi filiis, gentis illorum auctoribus, primum fuerant inſtituti; quamobrem nulla olim in ipſorum templis ſimulacra viſebantur; uti neque apud Syros: quemadmodum ibidem Lucianus affirmat. Verum progreſſu temporis à priſtina pietate ad nefarias religiones deflexerunt. At vera religio penes Ebræos fuit; quam à Noacho, & deinde ab Abrahamo per manus ſibi traditam conſtanter retinuerunt. Sed hæc uberiorem ſibi tractationem depoſcunt.

Diod. libr. 1, & 2.

Strab. libr. 15.

Artap. apud Euſeb Præp. Evang. libr. 9.

Strab. libr. 15. & 17. Diodor. libr. 1. & 2. Arrian. Indic.

Herod. libr. 2. cap. 123. Clem. Alex. Strom. 3. & 6.

Lucian. de Dea Syr.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

I. *Moses à gentibus ad Septentrionem & Occasum positis agnitus & cultus: à Thracibus*, II. *Germanis*, III. *Gallis*, IV. *Britannis*, V. *Hispanis*, VI. *& ipsis etiam Americanis.*

I. CÆterum Theuthi illius, sive Mercurii Ægyptii, de quo dixi, quemque jam Mosem credere licet, cultus apud exteras gentes ita propagatus est, ut inter Thraces, Germanos, Scythas, nostrates Gallos, & ipsos quoque Britannos, ac Hispanos summum numen habitus sit. De Thracibus testis locuples Herodotus, qui non popularem apud eos Deum esse Mercurium ait, sed Regum tantum, qui summis illum religionibus colunt, & cujus solius numen jurant, seque ab eo prognatos ferunt. In mediis quidem Bosphori Thracii angustiis Mercurii fanum in rupe visebatur, Polybio teste. Erat & in Bithynia Thraciæ proxima, & trans Bosphorum posita, locus ἑρμοῦ οἰκία dictus, non ab Hermo Atheniensi nescio quo, Thesei socio, ut vult Plutarchus, sed à Mercurio ipso, ut Pythopolitæ in vicinia siti asseverabant. In Imbro etiam, Thracica insula, colebatur Mercurius, alio nomine Imbramus dictus; unde & Imbrus insula nomen habuit. Scriptum id reliquit Eustathius ad Dionysium Periegeten: ἡ δὲ ἴμβρος, inquit, Θρακικὴ μέν ἐστι νῆσος, ἱερὰ καβείρων καὶ αὐτή. ὄνομα δὲ δαιμόνων οἱ κάβειροι. ἐτιμᾶτο δὲ αὐτόθι καὶ ἑρμῆς, ὃν ἴμβραμον λέγουσιν οἱ κᾶρες, ὡς ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀναγράφεται· *Imbrus Thracica insula est, sacra & ipsa Cabiris. Cabiri autem Deorum nomen est. Ibidem colebatur & Mercurius, quem Imbramum Cares appellant, ut scriptum extat in Ethnicis.* Stephani Ethnica intelligit, in quorum Epitome quæ superest, verba hæc reperias: ἴμβρος, νῆσος ἱερὰ καβείρων, καὶ ἑρμοῦ, ὃν ἴμβρον λέγουσι μάκαρες· *Imbrus, insula sacra Cabiris & Mercurio, quem Imbrum Beati appellant.* Utra emendatior scriptura, Stephani an Eustathii, statuere promtum est. Cares quippe Lemnum occupasse scribit Cornelius Nepos, unde facilis conjectura est nec à vicinis locis abstinuisse. Ergo Stephanum sic emendabis ex Eustathio: ὃν ἴμβραμον λέγουσιν οἱ κᾶρες· *Quem Imbramum appellant Cares.* Nos autem in Imbrami vocabulo, Amrami, qui fuit Mosis pater, nomen perspicue agnoscimus, cui euphoniæ gratia b insertum est. Sic in Gallicis vocibus, *chambre*, *nombre*, ex *camera* & *numerus*: sic in γαμβρὸς, ex γάμος; in μεσημβρία, ex μεσημερία· Itaque Septuaginta Interpretes Ebraicum nomen עמרם reddiderunt ἀμβρὰμ, quemadmodum legendum quoque est in excerptis Demetrii, quæ repræsentat Alexander Polyhistor apud Eusebium; non uti legitur in vulgatis codicibus, ἀβραάμ. Ex ἀμβρὰμ autem manifesto fecerunt Cares, ἴμβραμος· Patrum autem nomina filiis aliquando tribuisse Ægyptios supra ex Josepho probavimus. Itaque Moses patris Amrami nomen tulit, & ab eo Imbrus insula nomen traxit. Ex Ægypto autem Amrami & Mosis notitiam Cares & Iones attulerunt, jam inde à Psammitichi ævo; quo Ægypti regnum tenente, sedem ipsos in ea regione fixisse Herodotus memoriæ prodidit: vel ad eos intulerunt Phœnices, cum patria relicta Bithyniam, Thraciam, & finitima loca duce Phœnice; Rhodum quoque, & vicina loca, Cadmum secuti insederunt. Clare id intelligas ex Diodoro. Sed & alias illuc consedisse Phœnicum colonias ostenditur ex Ergea Rhodio apud Athenæum, & Conone apud Photium, & aliis. Igitur in Rhodi vicinia loca de Phœnicum nomine appellata agnoscunt Ptolemæus, & Stephanus; & Cariam Phœnicen fuisse dictam docet nos ex Corinna & Bacchylide Athenæus. Sed & Pamphyliam ac Pisidiam Cariæ vicinas regiones Plutarchus Phœnicen appellat; & vicini Solymi φοίνικον ἔθος nuncupantur à Quinto Smyrnæo, & Phœnicio genere prognati à Chœrilo prædicantur. Quid quod & Samum Ionicam ab Amramo quoque nomen traxisse veri haud dissimile est? ab Imbraso siquidem fluvio, cui & Parthenio nomen fuit, Imbrasiam esse dictam tradit Strabo. Nam vocem Amram ad nominum suorum formam flectentes Græci dixerunt ἄμβρας & ἴμβρας· Ut pro Adam & Abraham, Adas & Abrahas. Ab ἴμβρας prodiit Imbrasus. Samum autem Ionicam frequentibus Phœnicum commerciis fuisse frequentatam satis superque à Bocharto probatum est. Huc facit & Serapidis Templum, quod in Thracia extitisse Polybius perhibet; cujus Dei effigiem ex Ponto accivisse Ptolemæum Lagiden tradunt Plutarchus, Tacitus, Eustathius: facit & Liberi, quem Mosem esse probavimus, receptus apud Thraces cultus, & à Poëtis tantopere celebratus: facit & Vulcano, qui Moses quoque est, honos in Lemno Thracica insula habitus. Adde mysteria Cabirorum, non ex Phrygia profecta, nec à Ca-

Moses à gentibus ad Septentrionem & Occasum positis agnitus & cultus: à Thracibus.
Herod. libr. 2. cap. 30. & libr. 5. cap. 7.
Polyb. libr. 4.
Plutarch. Theseo.
Corn. Nep. in Miltiad.
Euseb. Præp. libr. 9. cap. 21.
Herod. libr. 2. cap. 61, & 152, & 154 & libr. 3, cap. 11.
Diodor. libr. 5.
Athen. libr. 8.
Phot. Tm. 186.
Ptol. l. 5. cap. 2.
Steph. in Ἄςυρα, & Φοινίκη.
Athen. libr. 4.
Plut. in Alex.
Quint. Smyrn. libr. 3.
Chœr. apud Jos. l. 1. cont. Ap.
Strab. libr. 10. & 14.
Boch. Chan. libr. 1. cap. 8.
Polyb. libr. 4.
Plutarch. de Isid. & Osir.
Tacit. Hist. lib. 4. cap. 84.
Eustath. in

Dion. Perieg. Apoll. Sch. libr. 1. Argon. Ariſtoph. ſchol. Nubib. Sanchon. apud Euſeb. libr. 1. Præp. Evang. Damaſc. apud Phot. Cod. 242. Apollon. Schol. libr. 1. Arg. Euſeb. Præp. libr. 1. Heſych. in Κάβειροι· Clem. Alex. Paræn. Virg. 3. Æn.

biris Phrygiæ montibus, quod tradit Apollonii Scholiaſtes, vel potius Scholiaſtæ; (erudita hæc enim & optima Scholia, Tarrhæi, Lucilli, Sophoclei, & Theonis, doctiſſimorum Grammaticorum eſſe docet Ariſtophanis Scholiaſtes:) ſed è Phœnicia. Beryti enim cultos fuiſſe diſcimus ex Sanchoniathone, & Damaſcio. Unum autem è Cabiris fuiſſe Bacchum prodit idem Scholiaſtes Apollonii; unum quoque ex illis fuiſſe Mercurium aſſeverat ex Dionyſodoro. Horum vero fratrem fuiſſe Æſculapium narrant Philo Byblius ex Sanchoniathone & Damaſcius apud Photium. Atqui Serapidem, Bacchum, Mercurium, & Æſculapium, unius Moſis ſimulacra fuiſſe partim jam vicimus, partim infra vincemus. Itaque mera Moſis myſteria in Cabirorum myſteriis deliteſcere credendum eſt. Recepta autem ea fuerunt, & in Imbro, ut ex Stephano & Euſtathio docuimus; & in Lemno, ut habet Heſychius; & in Samothrace, quæ Thraciæ inſulæ ſunt, ut Veteres teſtantur. Delata fuiſſe & ad Thyrrhenos à Cabiris ipſis fratribus ſcribit Clemens Alexandrinus. Delata & ab Ænea in Italiam fuiſſe colligitur ex ejus narratione apud Virgilium:

Feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & Magnis DIs.

Varr. de R. R. libr. 4. Artemid. apud Strab. libr. 4. Apoll. Schol. Argon. libr. 1. Joſeph. Antiq. libr. 9. cap. 1.

Magni Dii ſunt Dii Cabiri, hoc eſt כבירים, ſic dicti à כבר, quod Ebraice & Arabice ſignificat, *magnus fuit, potens fuit.* Unde in Augurum libris *Divi Potes* appellabantur, θεοὶ δυνατοὶ in Samothrace, ut eſt apud Varronem. Perveniſſe ea & ad inſulam uſque Britanniæ finitimam tradit Artemidorus. Quin & Samothracen ipſam, prius Leucoſiam, deinde à Sao Mercurii & Rhenes filio Samum fuiſſe dictam docuit Ariſtoteles in Samothraces Republica, ut legitur apud Apollonii Scholiaſten. Ubi & Moſem denuo in Mercurio agnoſcis. Et vero cum Joſaphatus & Ochozias, hic Iſraëlis rex, ille Juda, inita ſimul ſocietate commercia ſubinde cum Thracibus & Ponti accolis agitaverint, ut refert Joſephus, vel inde Moſem & Amramum noſcere potuerunt. Verum igitur eſt, quod probandum ſuſceperam, Moſis famam, & cultum ad Thraces quoque penetraſſe.

Germanis, Tacit. De mor. Germ. Diod. libr. 1. Herod. libr. 2. cap. 103. Euſtath. in Dion. Per. Paul. Diac. De geſt. Long. libr. 1. cap. 9. Tacit. De mor. Germ.

II. De Germanis illuſtre eſt Taciti teſtimonium, quo præcipuos in illis honores Mercurium occupaſſe docet. Tum addit: *Pars Suevorum & Iſidi ſacrificat. Unde cauſſa & origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quod ſignum ipſum in modum Liburnæ figuratum docet advectam religionem.* Unde vero advectam? nempe ex Ægypto ubi Iſis colebatur, per Euxinum Pontum, atque inde per Danubium in Suevos, & ex illis in reliquam porro Germaniam. Certe ad fontes Danubii penetraſſe Ægyptios Oſiride duce teſtatur Diodorus; Herodotus vero duce Seſoſtri Scythas & Thraces ſubegiſſe, in eorum regionibus trophæa ſtatuiſſe, perveniſſe ad Phaſim, & in Colchide partem exercitus reliquiſſe; at Euſtathius Oſirim aratri uſum docuiſſe Tauros Scythicam gentem. Alio poſtea nomine Germanos appellaſſe Mercurium obſervat Paulus Diaconus, & Wodan, ſeu Gwodan dixiſſe. Id autem ex Moſis doctrina habuerunt, quod non ex Dei magnitudine eſſe cenſerent, in ullam eum humani oris ſpeciem aſſimilari. Auctor idem qui ſuperiorum Tacitus.

Gallis, Cæſ. De bell. Gall. libr. 6. Avent. Nomencl. præfix. Ann. Boior. Grot. in Hiſt. Goth. Wormi. Monum. Danic. libr. 1. cap. 4. Camd. Brit. p. 13.

III. Ex Germania videtur in Galliam demum tranſiiſſe idem cultus Mercurii. Gallos eadem de Mercurio ac Græcos ſenſiſſe perhibet Cæſar: *Deum,* inquit, *maxime Mercurium colunt: hujus ſunt plurima ſimulacra; hunc omnium inventorem artium ferunt; hunc viarum atque itinerum ducem; hunc ad quæſtus pecuniæ, mercaturaſque habere vim maximam arbitrantur.* Ad utroſque autem, Gallos dico & Germanos, Theuthi quoque appellatio penetravit, unde & hi Theutoni dicti, & plurimi ex iis ſibi hinc nomina fecerunt, velut Theuta nobilis illa Illyriorum regina, Theodobaldus, Theodomannus, Theocebalus, Theodebertus. Scio Aventinum nominum illorum originem repetere à *Dieths,* vocabulo antiquo linguæ Germanicæ, quod *divitias, officium,* & *facinora præclara* ſignificat; Grotium vero à *Theud,* quod *populum* ſonat; ſed veriſimilior eſt originatio noſtra, & doctorum virorum ſuffragiis comprobata. Dani, & ad Septentrionem poſitæ gentes Germanicæ propaginis, *Tiis* Mercurium appellabant, Angli *Teves.* Teſtes Monumenta Danica Wormii. Galli vero Teutaten ſupremum Deum venerabantur, & ſanguine humano placabant. Nomen fortaſſe compoſitum ex *Theuth* & *Taith. Taith* Armorica lingua & Britannica veteri, quæ valde affines ſunt, & prope eadem, & quarum utramque à veteri Gallica manaſſe eruditi ſciunt, *viam* ſignificat. Ita ut *Theuth taith,* ſive *Teutates,* idem ſonet ac *Deus viæ,* ſive ἐνόδιος, quod unum eſſe diximus ex cognomentis Mercurii. Hoc nominis etymon debemus Camdeno. Arceſſere id quoque poſſumus ex vocibus *Theuth* & *Tat,* quæ poſtrema dictio patrem notat eadem Celtica veteri lingua, ac ſi *Mercurium patrem* dixiſſes, ut Romani dixerunt Dieſpiter, ſive Juppiter, & Marſpiter. Inſigne præterea Ægyptiacæ religionis ad Germanos & Gallos propagatæ monumentum, è ſepulcro Childerici Francorum Regis

Tornaci effossum ante aliquot annos, hodie visitur in Bibliotheca Regia: bubulum nempe caput auro effictum, Solis imagine in fronte notatum. Hæc erat scilicet Apis Ægyptiorum Dei effigies, cui Solis symbolum inerat, ut Macrobius docet. Et ne quis Apim esse nesciret, adjectæ fuerant apes aureæ plusquam trecentæ, ut ex harum nomine nomen illius intelligeretur. Nam cum ex putrefactis boum visceribus nasci apes magno consensu Veteres tradiderint, patrium illis nomen fuisse inditum mihi verisimile fit; & quoniam ex Api, qui bos est, ortæ sunt, Apes esse dictas, & quasi patronymicum nomen tulisse. Quod vocis hujus etymon longe probabilius est, iis omnibus quæ adhuc allata sunt. Boum autem capita ab Ægyptiis esse culta docet Octavius apud Minutium Felicem. Indi etiam, qui bovis cultum acceperunt ab Ægyptiis, & ad hanc diem retinuerunt, capita bubula vexillis suis appingunt. Quinetiam simulacrum illud aureum ab Aarone conflatum, ab Israëlitis adoratum, non vitulum, sed vituli caput fuisse sanctorum Patrum plerique affirmarunt; Tertullianus, Lactantius, Optatus, Hieronymus, alii. Atqui ritum hunc ab Ægyptiis sumserant Ebræi, & id agebant quod agentes eos viderant, bubulum nempe caput colentes. Sed & traditum est à Plutarcho Cimbros, qui Celtoscythæ erant, cum Italiam infestis armis adorirentur, taurum æneum, Ægyptiacæ haud dubie originis Deum, sic tanquam præsens numen circumtulisse, per eumque, si quando res posceret, jurasse; atque eum tandem, profligato Barbarorum exercitu, in Lutatii Catuli Imperatoris domum, quasi victoriæ primitias, fuisse illatum. Notabo & id obiter, vocem quoque Theuth usurpasse Græcos, & in Θεὸς recoxisse: plerosque enim Græcorum Deos ex Ægypto esse allatos scire licet ex Diodoro, & ex iis quæ diximus. Ex Θεὸς autem Græco, prodiit Latinum *Deus*. Tertull. adv. Jud. cap. 1. Lactant. libr. 4. cap. 10. Opt. Mil. l. 3. Hier. in Ose. 4. Plutarch. in Mario. Diod. libr. 1.

IV. De Britannis vero nihil est cur dubitemus affirmare receptum fuisse inter eos cultum Mercurii; cum Gallorum sacra apud eos fuisse deprehensa Tacitus testetur, & pluribus demonstrari possit. Liberi etiam Patris cultum, ac ceremonias apud Amnitas Britannicam gentem, magno apparatu celebratas fuisse tradit Dionysius Periegetes. Liber autem, Moses ipse est. Samothracum quoque mysteria, in quibus delitescit Moses, in insulam Britanniæ proximam trajecisse narrat Artemidorus apud Strabonem, ut dixi. *Britannis*, Tacit. in Vit. Agric. Strab. libr. 4.

V. Nec sum animi dubius Gallis in Teutate colendo, sicut in aliis plerisque, Hispanos consensisse: non quod prope Carthaginem Novam tumulus extiterit, qui Mercurii Teutatis diceretur, ut vulgo creditur: sed quod apud Livium, qui rei hujus auctor jactatur, mentionem tantum fieri *tumuli Mercurij* fidem faciat emendatissima Gronovii editio; & quod magno numero Celtæ confluxerint in Hispanias, illucque mores suos ac religionem intulerint, sedibusque in ea positis Celtiberi dicti fuerint. *Hispanis*,

VI. Observatione quoque dignum existimo, quod nonnullis fortasse leve videbitur, Mexicanos Deum lingua sua *Teutl* appellare: unde factum nomen *Teutlille*. A Theuth Ægyptio venisse dictionem hanc affirmare vix ausim, vereor enim hominum judicia. Sed tamen notum est quid de vasta illa & uberrima Atlantici maris insula, multorum dierum navigatione à Gadibus dissita, à Pœnis reperta, & magna cautione celata scripserint Diodorus, & Auctor Mirabilium quæ Aristoteli adscribuntur. Hoc si sit, uti esse fertur, ex Taauto Phœnicum, à quibus ortum & religionem Carthago habuit, & ex Theuth Ægyptiorum prodiisse Teutl Mexicanorum; & ex horrendis illis Phœnicum & Carthaginensium sacrificiis, quibus homines immolabantur, extitisse similia illa Mexicanorum, aliorumque Novi Orbis incolarum, vehemens suspicio est. De Americanorum originibus, totis jam voluminibus ventilata est & excussa quæstio. Mihi quidem semper verisimile visum est, sive priscorum Phœnicum, sive Carthaginensium naves freto Gaditano digressas, sive alias ex Europæ & Africæ oris ad occasum devexis solutas, Austrum versus processisse; quo sæpissime illas commeasse ex antiquis historiis satis constat: cum autem pervenissent intra Tropicos, & ventos illic secundos ab ortu in occasum perpetuo flantes, & mare eodem cursu incitatum nactæ essent, sese mari & vento permisisse, & in Americam expedita & commoda navigatione appulisse; ac invitatas postmodum ubertate terræ, sedes illic fixisse: cum præsertim difficilior esset regressus; nam venti in ortum ferentes ab occasu, circa septimum tantum ac vicesimum ab Æquinoctiali gradum petendi erant; illic enim fere flant: quanquam extra Tropicos magna est ventorum inconstantia. Nullam itaque itineris sui notitiam Antiquo Orbi, unde venerant, dare potuerunt; vel si forte dederunt, temporum deinde lapsu, aut casu aliquo, aut hominum negligentia commercium omne intercidit. Quemadmodum florens olim Norvegos inter & priscos Groenlandos societas, & ratio negotiorum, gravissima demum pestilentia ita soluta est, ut ejus etiam obliterata sint vestigia. Sententiam nostram apprime confirmat tradita à laudatis scriptoribus, Francisco Lopezio à Gomara, Josepho Acosta, & Garcilasso à Vega opi- *& ipsis etiam Americanis.* Diod. libr. 5. Gomar. Hist.

Dion. Perieg. Apoll. Sch. libr. 1. Argon. Aristoph. schol. Nubib. Sanchon. apud Euseb. libr. 1. Præp. Evang. Damasc. apud Phot. Cod. 242. Apollon. Schol. libr. 1. Arg. Euseb. Præp. libr. 1. Hesych. in Κάβειροι Clem. Alex. Paræn. Virg. 3. Æn.

biris Phrygiæ montibus, quod tradit Apollonii Scholiastes, vel potius Scholiastæ; (erudita hæc enim & optima Scholia, Tarrhæi, Lucilli, Sophoclei, & Theonis, doctissimorum Grammaticorum esse docet Aristophanis Scholiastes:) sed è Phœnicia. Beryti enim cultos fuisse discimus ex Sanchoniathone, & Damascio. Unum autem è Cabiris fuisse Bacchum prodit idem Scholiastes Apollonii; unum quoque ex illis fuisse Mercurium asseverat ex Dionysodoro. Horum vero fratrem fuisse Æsculapium narrant Philo Byblius ex Sanchoniathone & Damascius apud Photium. Atqui Serapidem, Bacchum, Mercurium, & Æsculapium, unius Mosis simulacra fuisse partim jam vicimus, partim infra vincemus. Itaque mera Mosis mysteria in Cabirorum mysteriis delitescere credendum est. Recepta autem ea fuerunt, & in Imbro, ut ex Stephano & Eustathio docuimus; & in Lemno, ut habet Hesychius; & in Samothrace, quæ Thraciæ insulæ sunt, ut Veteres testantur. Delata fuisse & ad Thyrrhenos à Cabiris ipsis fratribus scribit Clemens Alexandrinus. Delata & ab Ænea in Italiam fuisse colligitur ex ejus narratione apud Virgilium:

Feror exul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, & Magnis DIs.

Varr. de R. R. libr. 4. Artemid. apud Strab. libr. 4. Apoll. Schol. Argon. libr. 1. Joseph. Antiq. libr. 9. cap. 1.

Magni Dii sunt Dii Cabiri, hoc est כבירים, sic dicti à כבר, quod Ebraice & Arabice significat, *magnus fuit, potens fuit.* Unde in Augurum libris *Divi Potes* appellabantur, θεοὶ δυνατοὶ in Samothrace, ut est apud Varronem. Pervenisse ea & ad insulam usque Britanniæ finitimam tradit Artemidorus. Quin & Samothracen ipsam, prius Leucosiam, deinde à Sao Mercurii & Rhenes filio Samum fuisse dictam docuit Aristoteles in Samothraces Republica, ut legitur apud Apollonii Scholiasten. Ubi & Mosem denuo in Mercurio agnoscis. Et vero cum Josaphatus & Ochozias, hic Israëlis rex, ille Juda, inita simul societate commercia subinde cum Thracibus & Ponti accolis agitaverint, ut refert Josephus, vel inde Mosem & Amramum noscere potuerunt. Verum igitur est, quod probandum susceperam, Mosis famam, & cultum ad Thraces quoque penetrasse.

Germanis, Tacit. De mor. Germ. Diod. libr. 1. Herod. libr. 2. cap. 103. Eustath. in Dion. Per. Paul. Diac. De gest. Long. libr. 1. cap. 9. Tacit. De mor. Germ.

II. De Germanis illustre est Taciti testimonium, quo præcipuos in illis honores Mercurium occupasse docet. Tum addit: *Pars Suevorum & Isidi sacrificat. Unde caussa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum Liburnæ figuratum docet advectam religionem.* Unde vero advectam? nempe ex Ægypto ubi Isis colebatur, per Euxinum Pontum, atque inde per Danubium in Suevos, & ex illis in reliquam porro Germaniam. Certe ad fontes Danubii penetrasse Ægyptios Osiride duce testatur Diodorus; Herodotus vero duce Sesostri Scythas & Thraces subegisse, in eorum regionibus trophæa statuisse, pervenisse ad Phasim, & in Colchide partem exercitus reliquisse; at Eustathius Osirim aratri usum docuisse Tauros Scythicam gentem. Alio postea nomine Germanos appellasse Mercurium observat Paulus Diaconus, & Wodan, seu Gwodan dixisse. Id autem ex Mosis doctrina habuerunt, quod non ex Dei magnitudine esse censerent, in ullam eum humani oris speciem assimilari. Auctor idem qui superiorum Tacitus.

Gallis, Cæs. De bell. Gall. libr. 6. Avent. Nomencl. præfix. Ann. Boior. Grot. in Hist. Goth. Worm. Monum. Danic. libr. 1. cap. 4. Camd. Brit. p. 13.

III. Ex Germania videtur in Galliam demum transiisse idem cultus Mercurii. Gallos eadem de Mercurio ac Græcos sensisse perhibet Cæsar: *Deum,* inquit, *maxime Mercurium colunt: hujus sunt plurima simulacra; hunc omnium inventorem artium ferunt; hunc viarum atque itinerum ducem; hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturasque habere vim maximam arbitrantur.* Ad utrosque autem, Gallos dico & Germanos, Theuthi quoque appellatio penetravit, unde & hi Theutoni dicti, & plurimi ex iis sibi hinc nomina fecerunt, velut Theuta nobilis illa Illyriorum regina, Theodobaldus, Theodomannus, Theocebalus, Theodebertus. Scio Aventinum nominum illorum originem repetere à *Dieths,* vocabulo antiquo linguæ Germanicæ, quod *divitias, officium,* & *facinora præclara* significat; Grotium vero à *Theud,* quod *populum* sonat; sed verisimilior est originatio nostra, & doctorum virorum suffragiis comprobata. Dani, & ad Septentrionem positæ gentes Germanicæ propaginis, *Tiis* Mercurium appellabant, Angli *Teves.* Testes Monumenta Danica Wormii. Galli vero Teutaten supremum Deum venerabantur, & sanguine humano placabant. Nomen fortasse compositum ex *Theuth* & *Taith. Taith* Armorica lingua & Britannica veteri, quæ valde affines sunt, & prope eadem, & quarum utramque à veteri Gallica manasse eruditi sciunt, *viam* significat. Ita ut *Theuth taith,* sive *Teutates,* idem sonet ac *Deus viæ,* sive ἐνόδιος, quod unum esse diximus ex cognomentis Mercurii. Hoc nominis etymon debemus Camdeno. Arcessere id quoque possumus ex vocibus *Theuth* & *Tat,* quæ postrema dictio patrem notat eadem Celtica veteri lingua, ac si *Mercurium patrem* dixisses, ut Romani dixerunt Diespiter, sive Juppiter, & Marspiter. Insigne præterea Ægyptiacæ religionis ad Germanos & Gallos propagatæ monumentum, è sepulcro Childerici Francorum Regis

Tornaci effossum ante aliquot annos, hodie visitur in Bibliotheca Regia: bubulum nempe caput auro effictum, Solis imagine in fronte notatum. Hæc erat scilicet Apis Ægyptiorum Dei effigies, cui Solis symbolum inerat, ut Macrobius docet. Et ne quis Apim esse nesciret, adjectæ fuerant apes aureæ plusquam trecentæ, ut ex harum nomine nomen illius intelligeretur. Nam cum ex putrefactis boum visceribus nasci apes magno consensu Veteres tradiderint, patrium illis nomen fuisse inditum mihi verisimile fit; & quoniam ex Api, qui bos est, ortæ sunt, Apes esse dictas, & quasi patronymicum nomen tulisse. Quod vocis hujus etymon longe probabilius est, iis omnibus quæ adhuc allata sunt. Boum autem capita ab Ægyptiis esse culta docet Octavius apud Minutium Felicem. Indi etiam, qui bovis cultum acceperunt ab Ægyptiis, & ad hanc diem retinuerunt, capita bubula vexillis suis appingunt. Quinetiam simulacrum illud aureum ab Aarone conflatum, ab Israëlitis adoratum, non vitulum, sed vituli caput fuisse sanctorum Patrum plerique affirmarunt; Tertullianus, Lactantius, Optatus, Hieronymus, alii. Atqui ritum hunc ab Ægyptiis sumserant Ebræi, & id agebant quod agentes eos viderant, bubulum nempe caput colentes. Sed & traditum est à Plutarcho Cimbros, qui Celtoscythæ erant, cum Italiam infestis armis adorirentur, taurum æneum, Ægyptiacæ haud dubie originis Deum, sic tanquam præsens numen circumtulisse, per eumque, si quando res posceret, jurasse; atque eum tandem, profligato Barbarorum exercitu, in Lutatii Catuli Imperatoris domum, quasi victoriæ primitias, fuisse illatum. Notabo & id obiter, vocem quoque Theuth usurpasse Græcos, & in Θεὸς recoxisse: plerosque enim Græcorum Deos ex Ægypto esse allatos scire licet ex Diodoro, & ex iis quæ diximus. Ex Θεὸς autem Græco, prodiit Latinum *Deus*.

Tertull. adv. Jud. cap. 1. Lactant. libr. 4. cap. 10. Opt. Mil. l. 3. Hier. in Ose. 4. Plutarch. in Mario. Diod. libr. 1.

IV. De Britannis vero nihil est cur dubitemus affirmare receptum fuisse inter eos cultum Mercurii; cum Gallorum sacra apud eos fuisse deprehensa Tacitus testetur, & pluribus demonstrari possit. Liberi etiam Patris cultum, ac ceremonias apud Amnitas Britannicam gentem, magno apparatu celebratas fuisse tradit Dionysius Periegetes. Liber autem, Moses ipse est. Samothracum quoque mysteria, in quibus delitescit Moses, in insulam Britanniæ proximam trajecisse narrat Artemidorus apud Strabonem, ut dixi.

Britannis, Tacit. in Vit. Agric. Strab. libr. 4.

V. Nec sum animi dubius Gallis in Teutate colendo, sicut in aliis plerisque, Hispanos consensisse: non quod prope Carthaginem Novam tumulus extiterit, qui Mercurii Teutatis diceretur, ut vulgo creditur: sed quod apud Livium, qui rei hujus auctor jactatur, mentionem tantum fieri *tumuli Mercurij* fidem faciat emendatissima Gronovii editio; & quod magno numero Celtæ confluxerint in Hispanias, illucque mores suos ac religionem intulerint, sedibusque in ea positis Celtiberi dicti fuerint.

Hispanis,

VI. Observatione quoque dignum existimo, quod nonnullis fortasse leve videbitur, Mexicanos Deum lingua sua *Teutl* appellare: unde factum nomen *Teutlille*. A Theuth Ægyptio venisse dictionem hanc affirmare vix ausim, vereor enim hominum judicia. Sed tamen notum est quid de vasta illa & uberrima Atlantici maris insula, multorum dierum navigatione à Gadibus dissita, à Pœnis reperta, & magna cautione celata scripserint Diodorus, & Auctor Mirabilium quæ Aristoteli adscribuntur. Hoc si fit, uti esse fertur, ex Taauto Phœnicum, à quibus ortum & religionem Carthago habuit, & ex Theuth Ægyptiorum prodiisse Teutl Mexicanorum; & ex horrendis illis Phœnicum & Carthaginensium sacrificiis, quibus homines immolabantur, extitisse similia illa Mexicanorum, aliorumque Novi Orbis incolarum, vehemens suspicio est. De Americanorum originibus, totis jam voluminibus ventilata est & excussa quæstio. Mihi quidem semper verisimile visum est, sive priscorum Phœnicum, sive Carthaginensium naves freto Gaditano digressas, sive alias ex Europæ & Africæ oris ad occasum devexis solutas, Austrum versus processisse; quo sæpissime illas commeasse ex antiquis historiis satis constat: cum autem pervenissent intra Tropicos, & ventos illic secundos ab ortu in occasum perpetuo flantes, & mare eodem cursu incitatum nactæ essent, sese mari & vento permisisse, & in Americam expedita & commoda navigatione appulisse; ac invitatas postmodum ubertate terræ, sedes illic fixisse: cum præsertim difficilior esset regressus; nam venti in ortum ferentes ab occasu, circa septimum tantum ac vicesimum ab Æquinoctiali gradum petendi erant; illic enim fere flant: quanquam extra Tropicos magna est ventorum inconstantia. Nullam itaque itineris sui notitiam Antiquo Orbi, unde venerant, dare potuerunt; vel si forte dederunt, temporum deinde lapsu, aut casu aliquo, aut hominum negligentia commercium omne intercidit. Quemadmodum florens olim Norvegos inter & priscos Groenlandos societas, & ratio negotiorum, gravissima demum pestilentia ita soluta est, ut ejus etiam obliterata sint vestigia. Sententiam nostram apprime confirmat tradita à laudatis scriptoribus, Francisco Lopezio à Gomara, Josepho Acosta, & Garcilasso à Vega opi-

& ipsis etiam Americanis. Diod. libr. 5. Gomar. Hist.

Indic. libr. I. cap. 13. Acosta. Hist. Ind. libr. I. cap. 19. Garcil. Hist. Yncar. libr. I. cap. 3.

nio, viam in has oras instituisse Christophorum Columbum, Hispani cujusdam navarchi indicio, cui nomen Alphonso Sanctio ab Huelva. Hunc aiunt in Canariis, & Azoribus commercia agitantem, vento abrepta navi, ad longinquas terras & ignota litora appulisse, & reditus demum explorata via ac reperta Maderam pervenisse; & à Columbo, quem forte illic nactus erat, domi benigne & liberaliter exceptum, navigationis suæ commentarios & ephemerides, sic tanquam hospitalitatis munus, ipsi morientem reliquisse. Quod igitur Sanctio contigit, hoc ipsum jam aliis prius contigisse credibile est. Astipulantur sententiæ eidem, plurimæ apud Americanos priscarum Antiqui Orbis religionum & rituum notæ. Circumciduntur Mexicani infantes, Jucatanenses, & alii. Ignem perpetuum & inextinctum servant Mexicani: quod à Mosis Lege profectum diximus. Quo loco Dæmonis sui responsum acceperant Mexicani venefici, illic ara lapidea ab iis exstructa est: quod prius fecerat Jacob post oblatam sibi Dei speciem. Sacrificia illic humana, ut dixi, ex Pœnorum institutis. Sanguinem suum per membrorum incisuras fundunt, quemadmodum Prophetæ Baalis, Eliæ temporibus. Jubilæum celebrant quinquagesimo quoque recurrente anno, & sabbathum septimo quoque die. Neomenias etiam observant Caraibæ, & renascentem Lunam, ut buccinæ clangore Judæi, sic magnis clamoribus celebrant & salutant. Iidem porcina abstinent. Apud Peruvianos fiunt quædam agnorum sacrificia, Mosaicis pacificorum sacrificiis consimilia. Est & apud illos quidam Paschæ typus, cum limina domorum farina sanguine diluta tingunt. Narrant illi Solem, cum liberos suos Mancocapacum & Coyam Mammam ad mansuefaciendos gentis suæ mores mitteret, virga aurea instruxisse, monitos ut quo loco eam destituere possent in terram, illic imperii sedem ponerent. Quo Mosaicæ virgæ mirifica vis exprimitur. In America Boreali secedunt, seque vulgo segregant menstruales mulieres. Ad impetrandas & promerendas puellarum nuptias voluntarium famulatum soceris exhibent proci, ut Labani Jacob. Apud Mechoacanenses, qui cadaver hominis attigit, corpus abluit. Peruviani, Guatimalenses, & Novæ Hispaniæ incolæ fratrum defunctorum uxores ducere consueverunt. Caraibæ cognatas ex instituto ducunt. Matrimonium contrahunt Peruviani per alligationem calcei, quem sponsæ pedi vir obducit. Id à lege Mosis non valde discrepat, qua vidua fratrem viri sui sine prole defuncti, matrimonium secum contrahere recusantem, calceo exuit. In Nicaraga immundæ habentur feminæ recens enixæ: cum quibus & congredi nefas alii esse ducunt. Hæc Mosaicam doctrinam sapiunt. Aliquos etiam posterioribus temporibus è nostro Orbe illuc commeasse ostendunt quamplurima Christianismi indicia illic reperta. Nec enim uni alicui ætati, vel uni caussæ, unisve auctoribus regionum illarum explorationem assignandam puto. Quod illic effecerunt venti intra Tropicos perpetuo flantes ab ortu, idem alibi tempestas; cujusmodi ea fuit quæ Lusitanos primum in Brasiliam detulit; casus alter alibi, alibi vicinitas præstare potuit. Quid si Novum Orbem alicubi vel hærere Veteri dicamus versus Septentrionem, vel hæsisse; sed Oceani ingruentibus undis olim convulsum dissiluisse; quod de Sicilia fertur, & de Britannia non absurde credi potest, & in terris mari adjacentibus non raro contingit? tum vero manifesta erit caussa, quî feræ omnis generis & pecudes illuc transmigrare potuerint. Quoniam vero Africanis Guineensibus & Angolanis, qui intra Zonam Torridam degunt, commodissimus fuit in Americam trajectus, multos inde transmisisse, & Peruvianæ fortasse genti, per Amazonum flumen navigantes, ortum dedisse existimo. Carent enim utrique literis & scriptura; funiculos autem diversicolores certis nodis distinctos adhibent ad computos utrique; Solem etiam & Lunam utrique adorant; Amazonas quoque America habet perinde ut Africa. Nam cum Africæ interioris incolis commercia habuerunt Æthiopes ad occasum prope Oceanum siti. Atrum autem colorem per frequentia connubia cum albis hominibus illic repertis, perque aëris mutationem, subinde fuisse dilutum reor: quod & aliis evenisse notum est. Multa huc adderem, sed ea sunt præter institutum.

CAPUT OCTAVUM.

I. *Græci Mosaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt.* II. *A Cadmo & Danao Mosis notitiam habuerunt.* III. *Apollo idem ac Moses.* IV. *Pan idem ac Moses.* V. *Priapus idem ac Moses.* VI. *Æsculapius idem ac Moses.* VII. *Prometheus idem ac Moses.* VIII. *Cecrops idem ac Moses.* IX. *Mi-*

nos idem ac Moses. X. *Explicatur* 1. *Mach.* 12. 21. *in quo agitur de Judæorum & Spartanorum germanitate.* XI. *Perperam locum hunc interpretatus est Josephus.* XII. *Rhadamanthys idem ac Moses.* XIII. *Æacus idem ac Moses.* XIV. *Proteus idem ac Moses.* XV. *Perseus idem ac Moses.* XVI. *Moses inter astra relatus, & Libræ gestandæ adhibitus.* XVII. *Aristæus idem ac Moses.* XVIII. *Musæus idem ac Moses.* XIX. *Orpheus idem ac Moses.* XX. *Linus idem ac Moses.* XXI. *Amphion idem ac Moses.* XXII. *Eumolpus idem ac Moses.* XXIII. *Tiresias idem ac Moses.*

Græci Mosaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt. Procl. in Tim.

I. PRogrediamur nunc ad Græcos, memoriæ veteris & priscæ ac veræ historiæ adeo ignaros & rudes, ut Ægyptius ille Sacerdos, cum quo in urbe Sai disseruisse Solonem narrat Plato in Timæo, & cui Pateneit nomen fuisse scripsit Proclus, merito ei objecerit numquam senescere Græcos, nec pueros esse desinere. Hanc doctrinæ Græcanicæ novitatem multis comprobat Josephus in Dissertationibus suis adversus Apionem; & Legislatores omnes Græcorum, præ Mose novellos esse ac recentes ostendit; ita ut ne Legis quidem Græcum nomen apud Homerum reperiatur. Cum enim Græci primævæ rerum originis notitia aliqua à Phœnicibus, & Ægyptiis essent imbuti, à quibus & universos homines Theologiæ suæ principia petiisse asseverat Philo Byblius, & egregios Mosaicæ disciplinæ satus ab iis accepissent, hæc puerilibus fabulis ad sua tempora & coævos sibi homines accommodatis ita implicuerunt, quas nova subinde figmentorum accessione consequens ætas cumulavit, ut veritatem pene totam extinxerint, in densissimas certe tenebras demerserint. Id in ipsorum Theogonia potissimum observare licet, cujus cum præcipua capita foris nata essent, & extrinsecus quæsita, magnam tamen ejus partem ab Homero & Hesiodo fuisse excogitatam Herodotus confessus est. Simile quidpiam apud Phœnices evenisse refert Philo Byblius, quibus postquam in Taauti, hoc est Mosis, & Sanchoniathonis libris, prima mundi exordia tradita fuisse dixit, & veræ Theologiæ posita fundamenta, merito queritur deformata hæc esse à recentioribus, & tanta mendaciorum vanitate infuscata, ut veritatem jam inde eruere difficile sit. Neque tamen ita sunt erasa apud Græcos veri vestigia, ut non in fabulis illorum, si quis attendat, Mosaica doctrina, & nonnumquam etiam sententiæ ac verba emineant. Occuparunt hoc argumentum, ac pene jam exhauserunt Josephus, Justinus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, aliique complures, antiqui juxta & recentes, ut in probanda re jam satis probata superfluus omnis labor videri possit. Quoniam tamen illud est disputationis hujus, temperare mihi non possum, quin aliqua afferam, unde appareat priscam Mythologiam, qua nihil habent Græci antiquius, & quæ Deos ipsis quos colerent, totamque religionem suppeditavit, è Mosis scriptionibus prodiisse; cum præsertim nova aliqua & ab aliis nondum observata huc conferre mihi posse videar.

Phil. Bybl. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 1.

Herod. libr. 2. cap. 53. Phil. Bybl. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 1.

A Cadmo & Danao Mosis notitiam habuerunt.

II. Ac primam quidem Mosis cognitionem à Cadmo & Danao verisimile est Græcos accepisse: quorum ille, juxta nonnullos Ægyptius Thebæus, juxta plures ac pene omnes Phœnix, cum esset Mosis coævus, & à Josua una cum aliis Phœnicibus plerisque patria pulsus venisset in Græciam, ejus incolas rudes & barbaros ad meliorem cultum traduxit, in urbes coëgit, literis imbuit & doctrina, Mosemque inter Phœnices suos rebus præclare gestis celebrem apud eos prædicavit. Per idem tempus in Græciam quoque profugus appulit Danaus Ægyptius, multaque, ut credere par est, de virtutibus Mosis genti suæ nimium cognitis commemoravit. Factum idem subinde ab aliis, quos ex utraque regione in Græciam varii casus intulerunt. Cum his igitur præconibus Mosis fama fuisset sparsa in vulgus, Græci ad fingendum & mentiendum proni multis eam persperserunt fabulis, variasque Mosi Deorum & Heroum personas imposuerunt, quemadmodum à doctoribus suis Phœnicibus & Ægyptiis jam ante factum acceperant. Quinetiam Deos quosdam ad Mosis exemplar confictos ab his sumserunt, Mercurium puta, Bacchum, ac Vulcanum, & Theologiæ suæ inseruerunt. Quamobrem vere ab Herodoto, & Diodoro, & Eusebio scriptum extat, illustres quosque Ægyptiorum Deos ac Heroas sibi sumsisse Græcos, suosque fecisse. Quinam Græcorum Deorum indigenæ sint, quinam advenæ, in præsentia non disputo: hoc unum mihi probandum sumo, complures eorum Mosem dissimulare.

Herod. libr. 2. cap. 50. Diodor. libr. 1. Euseb. Præp. libr. 2. cap. 1.

Apollo idem ac Moses. Orph. Hymn. in Apoll. Callim. Hymn.

III. Hujus generis Apollinem esse aio; qui βάκχος dicitur in Orphicis, βοηδρόμιος apud Callimachum: quæ nomina Bacchum hunc esse denotant. Apollo præterea, qui Sol est, idem est qui Osiris: Osiris autem Liber, ut dixi; unde Sol Virgilio Liber dicitur: Apollo ergo Liber est sive Bacchus. Osiridis filium esse docet Herodotus, at-

que Orum ipſum, quem alii Oſiridis fratrem faciunt. Hic cum eſſet à Titanibus per inſidias interfectus, mortuuſque jaceret in aqua, à matre dicitur eſſe ad vitam excitatus; ut eſt apud Diodorum: quibus Moſis expoſititii caſus, & per matris ac ſororis induſtriam ſalus ſignificatur. Notabile hoc, quod tradit Plutarchus in libello De Iſide & Oſiride, quæcunque Græci narrant de Gigantibus ac Titanibus, Apollinis quoque adverſus Pythonem dimicationes, Bacchi exilia, & errores Cereris, nihil ab iis differre, quæ apud Ægyptios de Oſiride & Typhone celebrantur. Atqui Oſiris & Typhon Moſes eſt, ut docui. Pan quoque Apollo nominatur in Orphicis. Vulcani, ejus qui Nilum patrem habuit, filium fuiſſe Apollinum antiquiſſimum prodit Cicero; ſecundum natum in Creta, qua Palæſtinam ſæpe exprimi infra oſtendam; tertium Jovis filium; nempe, opinor, quod Dei filii dici ſoleant viri pii, cujuſmodi fuit Moſes; quartum in Arcadia natum, quod & ab Ariſtotele perhibetur apud Clementem Alexandrinum. Itaque Apollinis Parrhaſii lucum, templum, & ſacrificia commemorat Pauſanias in Arcadicis; atque item Apollinis Epicurii, & Oncæatæ, & Pheneatæ, & Theoxenii. Atqui indidem quoque ortum credi Mercurium ſupra notavimus. Bacchi patrem Apollinem fingit Proclus. Idem & Adonin eum facit. Animarum etiam ductorem appellat, itidem ut Mercurium. Sermonum & facundiæ Artemidorus inventorem ſtatuit, quod alii Mercurio tribuunt. Cithara Apollini à Mercurio dono data eſſe dicitur: idemque Muſica, non ſecus ac Mercurius & Bacchus, gaudere fertur. Gaudet & ſaltationibus, uti habet Homerus Hymno in Apollinem: unde & χοροποιὸς dicitur in Orphicis: propter Canticum videlicet Moſis, & Mariæ, ſociarumque tripudium, decimoquinto Exodi capite celebratum. Ergo & Μουσηγέτης habetur Apollo, perinde ut Bacchus. Mercurii virga ab eo profecta fingitur. Θυραῖον vocari, quod exitus & introitus potens ſit, teſtis eſt Nigidius apud Macrobium: fuiſſe vocatum & προστατήριον, quod ante fores ſtatueretur, Veteres docent: nuncupatur & ἀγυιεὺς à Græcis, & ab ipſo quoque Horatio, quaſi viis præfectum dicas: quæ in Mercurium convenire oſtendimus. Medicinæ parens eſſe dicitur, itidem ut Æſculapius. Dicitur & Æſculapii pater. Juvenis exhibetur & imberbis, itidem ut Bacchus, & ipſe quoque Æſculapius; qui quamvis barbatus pingi ſoleat, juvenis tamen Phœbeius appellatur à Statio, & αὐξιθαλὴς κόρος in Orphicis Hymnis; & ſtatuam ejus imberbem fuiſſe apud Phliaſios ſcribit Pauſanias. Quemadmodum autem barbatum illum Æſculapium, inveſtem etiam quandoque fingebant; ita imberbes illos, Apollinem, & Bacchum, barbatulos aliquando & veſticipes, nonnumquam etiam promiſſam & ſenilem barbam gerentes exhibuiſſe, teſtes habeo Lucianum & Macrobium: & πολιὸν, hoc eſt, canum Apollinem in honore fuiſſe apud Thebanos priſcis temporibus ſcimus ex Pauſania. Paſtor ab Amphryſo, & ἐπιμήλιος, & ποίμνιος, & ἀρνοκόμης, & ναπαῖος, & νόμιος appellatur Apollo, ut Mercurius & Bacchus. Καρνεῖος quoque dicitur à Callimacho, non à Carno vate, ut vult Scholiaſtes, nec ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος· *quod ardens cernatur juvenis*, ut cenſet Macrobius; ſed, uti quidem conjicio, ab Ebraica voce קרן, quæ cornu ſignificat: δικέρως enim Apollo, haud ſecus quam Bacchus nuncupatur in Orphicis. Hinc Carnea feſtum Apollinis apud Lacedæmonios & Cyrenæos, in quibus & Scenopegia quædam celebrabatur, quod rei originem clarius patefacit. Ex his aperte liquet eamdem eſſe Apollinis notionem ac Bacchi, & Adonidis, & Mercurii, & Æſculapii, & ad Vulcanum accedere; quos diverſas eſſe ejuſdem exemplaris, Moſis nimirum, effigies, & jam partim oſtendi ſupra, partim infra demonſtraturus ſum. Huc accedit Apollinem in Libya natum & Jovis Ammonis filium fingi à quibuſdam, quod Moſis patriam propius contingit, quam Delos: quia vero cornutum fuiſſe Moſem audiverant, id à patre Ammone, cornuto & ipſo, velut ex traduce habuiſſe Apollinem cenſuerunt. Inter duo fluenta natum eſſe docet Plutarchus, quod in Nilo infans Moſes expoſitus ſit. In Arabum arvis eruditus eſſe dicitur à Statio, quod in Moſem aptiſſime quadrat. Ex Sinope dicitur à Plutarcho Syrum filium ſuſtuliſſe: Sinopes nomen non multum abludit à Sephoræ nomine, quæ Moſis uxor fuit; Syri vero pater dicitur, quod velut parens habitus ſit Iſraëlitarum, quæ gens inter Syros numerata eſt, & in Syria ſedes habuit. Non ἀκερσεκόμης tantum, ſed & χρυσοκόμας Apollo cognominatur, propter fulgorem è Moſis vultu exeuntem: unde & Typhonem fuiſſe πυῤῥὸν καὶ ὀνώδη τὴν χροιὰν, *rufum & aſininum colore*, ait Plutarchus; cum Moſem πυῤῥάκην fuiſſe dixerit Artapanus. Apollinem Ægyptii ſub Solis perſona exhibebant capite ſemiraſo, & ſimulacris nonnumquam cæruleis, hoc eſt atro colore infectis; claris nonnumquam & ſplendidis: eamdem videlicet ob cauſſam, propter quam Mercurius, altera Moſis imago, facie partim aurea, partim atra pingebatur ab iiſdem Ægyptiis, & petaſum capite geſtans media parte candidum, media nigrum. Inde eſt quod Genium, naturæ humanæ Deum, vultu muta-

in Apoll.
Herod. libr. 2. cap. 144.
Diod. libr. 1.
Orph. Hymn. in Apoll.
Cicer. libr. 3. De nat. Deor.
Clem. Alex. Protr.
Procl. Hymn. in Sol.
Artem. libr. 2. cap. 35.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 9.
Soph. Electr. & Schol.
Pauſan. Attic.
Heſych. in Προστατήριος.
Horat. libr. 4. Od. 6.
Stat. l. 3. Sylv. in Coma Earin.
Orph. Hymn. in Æſcul.
Pauſan. Corinth.
Lucian. De Dea Syria.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 17, & 18.
Pauſan. Bœotic.
Callim. Hymn. in Apoll.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 17.
Orph. Hymn. in Apoll.
Plut. Pelopid.
Stat. Sylv. libr. 1. Soter.
Plutarch. Lucull.
Plut. De Iſid. & Oſir.
Artap. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9.

bilem eſſe, album & atrum dixit Horatius. Atqui Genius eſt *μὴν*; unde *μῆνες*, Æolice *μᾶνες*, Latine Manes, atque etiam Menſes. *Μὴν* autem eſt Sol, ſeu Apollo. Id nos alibi fuſe oſtendimus. Ergo Apollo eſt albus & ater. Radiato etiam vertice pingitur, quale habuit Moſes poſtquam Dei alloquio fruitus eſt. Hinc nomen, ut puto, Didymeo Apollini, in Branchidis: non, ut vult Macrobius, *Quod geminam ſpeciem ſui numinis præferat, illuminando, formandoque Lunam.* Unde & Janus, quem Moſem quoque eſſe dicemus ſuo loco, bifrons pingitur, & cum eodem Didymeo Apolline à Romanis, teſte eodem Macrobio, confunditur. Atque hoc quidem *ἱστορικῶς*, nam *φυσικῶς* Solem Apolline ſignificari non infitior, cujus radios notat quoque aurea & intonſa Apollinis cæſaries. Quapropter & pecten Soli tribuebatur. Unde adagium vetus quod habet Tertullianus, *Lamiæ turres, & pectines Solis.* Ex quo ſcias etiam, cur *Turricolas Lamias* appellet Lucilius apud Lactantium. Sic enim legendum eſſe liquet, non ut vulgo, *Terricolas.* Futurorum præſcius habitus eſt Apollo: Propheta fuit Moſes. Narrat vetus Poëta apud Clementem Alexandrinum, ſtatuam Apollinis in Delphico templo eſſe columnam; propterea quod Moſes per Arabiæ deſerta Iſraëlitas duxit, præeunte Domino *per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.* Cui ſimile aliquid de Baccho ſupra retulimus. Poſtulat Proclus à Sole, ſive Apolline, ut Deum precibus ſuis propitium faciat, noxarum veniam ſibi impetret & pœnarum, juſtitiam divinam placabilem præſtet, & animæ ſuæ lucis divinæ radios infundat: quæ ſunt hujuſmodi, ut Iſraëlitas Moſem alloquentes audire mihi videar. Admeto ſerviit Apollo, ejuſque pecudes pavit: à Pharaone viro revera *ἀδμήτῳ* & inflexo duriſſima ſervitute oppreſſi ſunt cum Moſe cæteri Iſraëlitæ; cum operam ſuam Pharaoni venditaſſet Iſraël: *Petimus*, inquiebat, *ut eſſe nos jubeas ſervos tuos in terra Geſſen.* Tum deinde ſuper iis hæc Joſepho præcipit Pharao: *Quod ſi noſti*, inquit, *in eis eſſe viros induſtrios, conſtitue illos magiſtros pecorum meorum.* Eſt apud Ciceronem, *Apollinem Arcades* Νόμιον *appellare*, (ſic enim legendum, non ut vulgo, *Nomionem*) *quod ab eo ſe leges ferunt accepiſſe*: vel potius quod Moſes Ebræis leges poſuerit. Φύξιος dicitur apud Philoſtratum, quemadmodum & Pan, alterum Moſis ſimulacrum; non ab Herculis fuga, ut vult Theocriti Scholiaſtes; ſed quod ſuaſore ac duce Moſe Ebræi ex Ægypto in Chananæam profugerint. Ἐπίσκοπος dicitur apud Cornutum, quod Iſraëliticæ reipublicæ cuſtos Moſes, tutor, & præfectus fuerit. Λεσχηνόριος dicitur, non quod *λέσχαις*, hoc eſt confabulantium circulis præſit, ut vult Suidas; ſed propter colloquia Moſi cum Deo in monte habita: *Loquebatur enim Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum.* Quamobrem & Minoëm Moſis typum, ut mox dicam, *ὀαριστὴν* Homerus appellat. Narrat Artemidorus, auctor locuples, à Daldianis popularibus ſuis Myſten nuncupari Apollinem: Moſes quippe divinorum myſteriorum interpres fuit. Megaris ſimulacrum exſtabat Apollinis *δεκατηφόρου*, ſic dicti propter ritum decimarum Deo ſolvendarum, à Moſe inſtauratum. Argonautæ apud Apollonium ſacra faciunt Apollini *ἐμβασίῳ*, & *ἐκβασίῳ*, non ſic dicto à conſcenſione eorum in navim, & deſcenſione, Apollinis auſpiciis facta, ut garriunt Mythici; ſed à Moſis potius & Iſraëlitarum ingreſſu in mare Rubrum, & egreſſu. Cernebatur Athenis Phidiæ opus, æneum ſimulacrum Apollinis Parnopii; non ſic dicti, quod regionem locuſtis, quas Græci *πάρνοπας* vocant, vaſtatam liberaſſet: vera enim nominis origo eſt in locuſtis, culicibus, & muſcis, quibus Ægyptum Moſes infeſtam habuit. Peregrinationes ſignificare conſueviſſe Apollinem Delphinium diſcimus ex Artemidoro; propter diuturnam Moſis, Ebræorumque in Arabiæ deſertis peregrinationem. Apollo Troiæ muros ad citharæ cantum fertur condidiſſe: Iſraëlitica gens ut in civitatis coaleſceret formam, & legibus contineri ſe pateretur, Moſes perfecit. Narratur Apollo apud Tibullum:

> *Saturno rege fugato*
> *Victoris laudes concinuiſſe Jovis:*

ſubmerſo Pharaone & Ægyptiis, hymnum victori Deo cecinit Moſes, & alterum quoque debellatis gentibus, quæ iter in Chananæam terram morabantur. Pythonem ſerpentem ab Apolline interfectum narrant fabulatores; fortaſſe quod Hevæos, Chananæam gentem, Moſis præcepta ſecuti Iſraëlitæ domuerint: חויא autem Hevæum & ſerpentem ſonat, ut à Bocharto demonſtratum eſt; vel potius quod virga Moſis verſa in colubrum, Magorum Ægyptiorum virgas mutatas quoque in ſerpentes abſorbuerit, & quod ſerpentium ignitorum à Deo in Iſraëlitas immiſſorum vim viruſque excitato Serpente æneo Moſes repreſſerit. Tityon etiam terræ omniparentis alumnum & filium Apollo occidit. Hic mortuus, juxta Homerum, *ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα*, *per novem terræ jugera porrigebatur*: Moſes Og regem Baſan interfecit, virum *de ſtirpe gigantum, cujus lectus novem cubitos habebat longitudinis.* Nomen Tityo à

Horat. libr. 2. Epiſt. 2.
Obſerv. ad Orig. p. 109. 110.
Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17.
Tertull. adv. Valent. cap. 3.
Lactant. libr. 1. cap. 22.
Clem. Alex. Strom. 1.
Exod. 13. 21.
Procl. Hymn. in Sol.
Gen. 47. 4.
Gen. 47. 6.
Cicer. de nat. Deor. libr. 3.
Philoſtr. Heroic.
Theocr. Idyll. 7.
Suid. in Λέσχαι.
Exod. 33. 11.
Homer. Od. τ.
Artem. Onirocr. libr. 2. cap. 75.
Pauſan. Attic.
Apoll. libr. 1. Argon.
Pauſan. Attic.
Artemid. Onirocrit. libr. 2. cap. 35.
Tibull. libr. 2. Eleg. 5.
Boch. Phal. libr. 4. cap. 36. Chan. libr. 1. cap. 19, & 23.
Hom. Od. λ.
Deut. 3. 11.

Callim. Hymn. in Jov.

טיט, quod *lutum* significat, quasi dicas πηλογόνον, quo nomine Gigantes Callimachus appellat: Og Basanitidis terræ indigena & filius fuit. In Eubœam ad visendum

Hom. Od. η. Plut. Thes. Paus. Corinth. & Bœotic. Ælian. de animal. libr. 12. cap. 1.

Tityon ivisse Rhadamanthyn cecinit Homerus: quippe Ogi regionem adiit & subegit Moses, quem Rhadamanthyn esse suo loco probabimus. Apollini Diradiotæ sacrificabatur agnus, Delphinio & πολιῷ taurus, Myrensi vitulus: nempe has Apollini, qui Moses est, gratissimas fore rebantur victimas, quas ipse sanxisset: ac forsitan etiam Vituli aurei à Mose comminuti meminerant: nam quæ Deo cuique odiosa esse putabant, huic ea sacrificabant.

Pan idem ac Moses.

Macr. Sat. libr. 1. cap. 22.

IV. Nec obscuriorem ejus imaginem refert Pan Deus Arcadiæ, seu potius Ægypti, ubi Deorum vetustissimus habebatur. Multa quidem illi cum Apolline sive Sole communia sunt, ut docet Macrobius, plura cum Mercurio; quod & hi, & ille ad idem exemplar, Mosem scilicet conficti sint. Futurorum præscius est, ab eoque vaticinandi artem ferunt Apollinem accepisse. Sinoën nutricem habuit, unde Sinois

Pind. Pyth. Od. 9. Cicer. De nat. Deor. libr. 3. Pausan. Arcadic. Hesych. in Αγρεύς. Orph. Hymn. Apoll.

dictus est; Sinopen uxorem Apollo. Cultus uterque in Arcadia, & νόμιος dictus, Apollo quidem apud Pindarum & Ciceronem, Pan vero in Pausaniæ Arcadicis. Dictus uterque & ἀγρεὺς, Apollo item apud Pindarum, Pan apud Apollodorum, teste Hesychio. Saltator uterque. Pan Nympharum dux & comes; Apollo Musarum. Pan quoque, ut Apollo, Sol esse creditus est, & Panos nomine Apollinem Orphica indigitant, ut dixi. His ille Apollini similis est, istis Mercurio. Natus dicitur in Arcadum montibus; itaque Evander Arcas Panos potissimum & Mercurii cultum ac ceremonias Italis tradidit:

Sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipedisque Dei.

Ovid. libr. 5. Fast.

inquit Ovidius. Hircinam formam gerere dicitur, quod Mercurio patre in hircum mutato genitus sit; hominum preces allegare ad Deos, damnare votis, improbos punire pro meritis, Deorum esse nuntius, baculum manu gestare, lacte & melle placari, plurimarum rerum artificia callere, quod & ipsi cum Vulcano commune est. Apollini vero simul & Mercurio his similis est, quod musicam colit, quod pastoribus præest, quod κερατίας est, quemadmodum & Bacchus, alter Mosis typus; qui & Saty-

Pausan. Arcad.

ros & Musas secum ducere dicitur, itidem ut Pan. Tradit præterea Pausanias ignem Pani perpetuum & inextinctum ali; qua re Vulcano & Zoroastri similis est. Lampadephoria Pani, itidem ut Vulcano & Prometheo, instituta est. Vulcanus autem, Zoroastres, & Prometheus, Mosis imaginem gerunt. Plurimæ etiam propriæ ac peculiares Pani notæ insunt, ad archetypum Mosis compositæ. In desertis locis degit, quod per deserta tot annos Moses vagatus sit. Miniata facie pingitur & ignea; cornibus vero aureis, & ad cœlum pertingentibus, propter cælestes radios, quibus Mosis de monte descendentis facies perfusa apparuit. Apollinis oraculum apud Branchi-

Porphyr. apud Eus. Præp. libr. 5. cap. 6.

das editum refert Porphyrius, in quo Pan describitur manu altera virgam tenens, altera fistulam, eaque Nymphas deliniens & agricolas territans, qui & eo viso periisse dicuntur. Panos virga Mosaicæ virgæ symbolum fuit. Mosis Canticum Maria cum comitibus feminis ad tympanum modulata est: tum deinde paulo post ipsius obitum, Josue præceptis ab eo instructus solo tubæ cantu Hierichuntina mœnia prostravit, & terræ incolas exscidit. Montivagus habetur & κρημνοβάτης, montiumque verticibus & saxosis fastigiis præesse creditur; quippe Moses in montis cacumine legem à Deo accepit, de montis Nebo culmine Terram promissam lustravit, ibidem obiit & sepultus est. Ex uva illa inusitatæ magnitudinis, quam ad Mosem retulerunt Terræ sanctæ explo-

Pausan. Arcad.

ratores, factum puto ut Pan Scolita sit dictus: sic enim appellatur apud Pausaniam: non uti quidem hic censet à colle Scolita, sed potius ab Ebraica voce אשכול, quæ uvam sonat, quasi dicas βοτρυόδωρον. Bacchi enim, qui Moses est, socius esse fingitur, & θιασώτης, & famulus, laborumque & Indicæ expeditionis particeps: nam non pastorem solum & saltatorem, sed bellatorem quoque se fert Pan; nec Bacchicis modo pugnis interfuit, sed in Deorum quoque bello adversus Typhonem strenue se gessit, & Marathonio etiam prœlio Atheniensibus opem tulisse prædicatur. At Mosis ductu & auspiciis maxima bella gesta sunt; quamobrem à Josepho ἄριστος ἡγεμών, *op-*

Joseph. libr. 2. contra Apion.

timus dux; & στρατηγὸς ἄριστος, *Imperator egregius* appellatur. Quoniam autem homines procero corpore & giganteo Chananæa terra ab Ebræis depulsos acceperant Mythici, & tubarum clangore Herichuntina mœnia corruisse; hinc præbita illis ansa fingendi Panem conchæ sonitu exterruisse Gigantes & in fugam dedisse. Nec de nihilo est quod Cererem narrant, rapta Proserpina, mœstam se in Arcadiæ specubus occuluisse, diuque à Diis quæsitam, à Pane demum fuisse repertam; ni fecisset, fame quippe homines fuisse interituros: his enim Israëlitarum in solis locis & sterilibus errantium significatur fames, & apud Mosem expostulationes & querelæ; cujus preci-

bus

bus panes de cœlo pluerunt; ſic enim Manna appellatur in Exodo. Mundi harmoniam fiſtula concinere Pan narratur in Hymnis Orphicis, quemadmodum Silenum Virgilius in Ecloga canentem inducit, ut ſeminibus magnum per inane coactis mundi tener orbis concreverit: quia mundi creationem Moſes ſcriptis celebravit. Pan denique manu ſupra oculos protenſa ſpeculans longinqua pingebatur, ut tradit Heſychius: nos Moſem à ſpeculatione Oſarſiphum & θεόπτην dictum ſuprà oſtendimus.

- Exod. 16. 4. 8.
- Orph. Hymn. in Pana.
- Virg. Eclog. 6.
- Heſych. in ὑπόσκοπον.

V. Eumdem vero eſſe Panem ac Priapum docet nos Phurnutus, ſeu potius Cornutus in libro De natura Deorum. Deus agricola, & ruſticus Tibullo dicitur Priapus, ruricola Ovidio: Pan ἀγρεὺς appellatur ab Apollodoro, ut habet Heſychius; & Apollo quoque à Pindaro. In Apolline autem & Pane Moſem occultum jam agnovimus. Bellicoſus præterea uterque eſt, Pan & Priapus; ſaltator uterque: quippe has quoque in Priapum dotes transſcribit Lucianus. Tradit is quoque unum fuiſſe Priapum ex Idæis Dactylis: at nos infra docebimus quantum Judæos inter & Idæos affinitatis infuerit. Eumdem hunc eſſe ac Orum & teſtatur Suidas, & multa perſuadent. Hic Oſiridis filius eſt, ille Bacchi: Bacchus autem eſt Oſiris. Hoc ipſum ex utriuſque ſimulacro oſtenditur: uterque enim ſiniſtra manu tenet αἰδοῖα· quod etiam commune illis erat cum Oſiride, cujus ſimulacrum ἐντεταμένον ubique fingebatur, ut diſcimus ex Plutarcho; & cum Mercurio, qui ſimiliter pingi ſolebat. In triviis quippe, Priapi, & Marſyæ, & Mercurii, & Termini fontium & viarum indices, obſcœno hoc habitu omnes ponebantur; unde Hermæ capite tantum ac pene conſtare dicebantur. Mercurios iſtos Cornutus, & Plutarchus, ſeniores eſſe aiunt; nempe, opinor, quod barbati eſſent; & ſenes Mercurii appellantur, qui Priapi erant dicendi. Barba autem & caput Priapi canis capillis albicabant, ut habet vetus Epigramma. Quanquam & puerili quandoque ætate fuiſſe exhibitum Suidas docet; quemadmodum & ſupra de Apolline, Æſculapio, & Baccho diximus; qui omnes Moſem diſſimulant. Bacchi præterea & Priapi affinitatem ſacra Bacchi oſtendunt, in quibus fiebat φαλληφορεῖα· At Phallus, & Triphallus, & Ithyphallus, Priapi erant cubitales. Sed & Priapum Oſiridis partem obſcœnam eſſe fabulantur Ægyptii, ut perhibet Diodorus. Ergo Priapus eſt Pan, Orus, Mercurius, Bacchus, & Oſiris: eſt & Typhon, eodem Diodoro teſte. Hi autem omnes Moſis ſymbola: igitur & Priapus. Quo accedit & aſini effigies, quæ Priapo adjungebatur, ut ex Priapeiis diſci poteſt: nempe ex veteri fabula Tacito credita, qua aſini agreſtes Moſi & Iſraëliticæ genti in ſolitudine aquæ penuria laboranti ad largas aquarum venas viam præiviſſe ferebantur. Unde & aſini caput in ſacrario collocaſſe & adoraſſe dicti Judæi, ut eſt apud Joſephum, & Minutium Felicem; & ut Damocritum ſcripſiſſe refert Suidas. Unde & Ononychites Tertulliani. Præſertim cum traditum ſit ab Æliano, Ægyptios, inter quos tamdiu conſederant Ebræi, juſſu Ochi Perſæ aſinum inter Deos recepiſſe. Hinc & fontium index Priapus celebratur in Priapeiis: *Priape, Ad fontem quæſo dic mihi qua ſit iter.* Priapus infans à matre expoſitus eſt, juxta Suidam; expoſitus eſt & Moſes. Cornu copiæ geſtat Priapus, & vitium cuſtodiæ præficitur, teſte Cornuto: quod ad terræ illius uberrimæ, lacte & melle manantis aditus populum Dei Moſes deduxerit, ejuſque iteratis pollicitationibus erumpentes ſeditiones ſæpe compeſcuerit. In tutela Priapi virorum eſſe genitalia fabulatoribus placet; puto quod ad ſobolis propagationem homines à Deo non ſemel fuiſſe excitatos, & quod inſignem Iſraëliticæ genti fecunditatem & prolis ubertatem pollicitum eſſe Deum Moſes teſtatus ſit: *Non erit apud te*, inquit, *ſterilis utriuſque ſexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.* Atque hinc etiam factum reor, ut hortorum curam Priapo demandaverint iidem μυθοπλάσται, nam κῆπος & hortum, & obſcœnam mulieris partem notat; quemadmodum & λειμὼν apud Euripidem, & πεδίον apud Ariſtophanem, & νάπος apud Heſychium, & *ſaltus* apud Plautum. Itaque Priapum κήπων Deum eſſe dicentes, ludebant in ambiguo, & in hortis ſimulacrum ejus ſtatuentes, verum ejus munus per figuram diſſimulabant. Sceptrum Priapo tribuitur, auctore Suida: virga Moſi. Scribit idem Suidas alas Priapum geſtare; qua re Mercurio quoque ſimilis eſt: Mercurius autem eſt Moſes. Nec alas ipſi ſolum, eaſque aureas affingit Orphicus Hymnus in πρωτογόνον, ſed & duplicem naturam: quod & de Baccho & de Vulcano ſuperius diximus, quorum uterque Moſes eſt. Hoc inſuper cum Mercurio, Moſis ſimulacro, commune habet, quod artifex juxta Cornutum, & artium peritus fuerit.

- *Priapus idem ac Moſes.*
- Corn. de nat. Deor. cap. De Pane.
- Tibull. libr. 1. Eleg. 1, 4, & 5.
- Ovid. 1. Triſt.
- Heſych. in Ἀγρεὺς.
- Pind. Pyth. Od. 9.
- Lucian. De ſalt.
- Suid. in Πρίαπος.
- Plut. de Iſid. & Oſir.
- Cornut. De nat. Deor.
- Plut. de Iſid. & Oſir.
- Priap. Epigr. 77.
- Suid. in Πρίαπος.
- Diodor. libr. 4
- Priap. Epigr. 53.
- Tacit. Hiſt. libr. 5.
- Joſeph. libr. 2. contr. Apion.
- Suid. in Δαμόκριτος.
- Tertull. Apolog. cap. 16.
- Ælian. De anim. libr. 10. cap. 28.
- Priap. Epigr. 69.
- Suid. in Πρίαπος.
- Corn. de nat. Deor. cap. de Pane.
- Exod. 23. 26.
- Deut. 7. 14.
- Eurip. Cyclop.
- Ariſtoph. Lyſiſtr.
- Heſych. in νάπος.
- Plaut. Caſin.
- Suid. in Πρίαπος.
- Corn. De nat. Deor. cap. de Pane.

VI. In Æſculapii quoque fabula Moſem deprehendo. Ipſum, uti & ipſius patrem Apollinem, Ægyptium fuiſſe ſcribit Pauſanias; Memphiten Clemens Alexandrinus: Moſes ac Moſis pater Ægyptii fuerunt. Serapin eſſe conjectant quidam, ut refert Tacitus: Serapin autem Moſem eſſe à nobis probatum eſt. In ſuppoſititio illo Mercurii Triſmegiſti Pœmandra obſervatione dignum eſt, primas Dialogi partes Pœman-

- *Æſculapius idem ac Moſes.*
- Pauſ. Corinth.
- Clem. Str. 1.
- Tac. Hiſt. l. 5.

dræ tribui, ſecundas Mercurio Ægyptio, Æſculapio amico ejus & neceſſario tertias, poſtremas filio ipſius Tat, quem & Euſebius in Chronico commemorat; alterum vero Dialogum Æſculapii ipſius nomine inſcribi. At Damaſcius apud Photium, non Græcum, nec Ægyptium, ſed Phœnicem vult Æſculapium fuiſſe; quia Ægyptius licet natalibus Moſes, Syrus tamen origine fuit: Eſmunum autem appellat Phœnicio nomine, atque id *Octavum* ſignificare ait, quod verum eſſe fatebuntur Ebraicarum literarum periti: Cabirorum autem octavus fuit, in quibus non uno modo latentem Moſem ſupra notavimus. Hæc petita ſunt è Sanchoniathone, qui ad ſuperiora addit, fratrem Taauti fuiſſe Æſculapium: Taautus autem Moſes eſt. Itaque non inter Græcos primum Æſculapius divinos honores conſecutus eſt; Tyro enim profecta eſt religio iſthæc, & in Græciam ſive à Cadmo, ſive ab aliis Phœnicibus Græciæ oras commercii cauſſa crebro perluſtrantibus delata: Tyri quippe magnum erat Moſis & illuſtre nomen, propter res in vicinia præclare geſtas. Opinioni huic accedit ex eo fides, quod Carthaginenſes Tyriorum propago in ſummo Byrſæ arcis faſtigio templum Æſculapio conſecratum habuerunt; atque iidem poſtmodum, cum Carthaginem Novam in Hiſpania conderent, ædem Æſculapii in collibus vicinis adſtruxerunt. Fingitur Æſculapius, Apolline patre natus eſſe: Apollo autem ipſe eſt Sol; Sol Liber. Arnobius: *Nam ſi verum eſt Solem eumdem Liberum eſſe, eumdemque Apollinem.* Legere dignum eſt quod ſuper hoc argumento ſcripſit Macrobius. Liber autem, ſive Sol, idem eſt qui Oſiris, ſive Sirius, ſive Siris. Commune vero hoc nomen habet Sol cum Canicula, commune & cum Nilo, qui ſub Caniculæ ortum exundare ſolet. Sic appellatur Nilus Æthiopum lingua, Ebraica שחור, hoc eſt *Niger;* unde & à Græcis Melas nominatur, ab Ennio, Auſonio, aliiſque Melo, quod *viridem Ægyptum nigra fecundet arena;* & Oſirim nigro colore inficiunt Ægyptii; & Ægyptus ipſa *ἀερία*, hoc eſt *nigricans*, & *μελάμβωλος*, & *μελάγγειος* dicta eſt. A nigrore etiam Plutarchus Chemiam vocatam cenſet; חום enim nigrum ſonat. Moſes autem Nilo extractus, concinne dici potuit Nili ſive Siris filius: unde & Æſculapium Apollinis filium dixerunt Mythologi, occaſione captata ex ambiguitate vocis Siris, quæ Nilum, & Solem, hoc eſt Apollinem ſignificat. Tertium Æſculapium, filium fuiſſe Arſinoës & Arſippi à Cicerone proditum eſt: in qua Arſippi appellatione obſervare licet manifeſta veſtigia vocis Oſarſiphus, quod nomen geſſiſſe Moſem tradidit Manethos, ut ſuperius dictum eſt. Ad ripam Amyri fluvii in Theſſalia natum fuiſſe Æſculapium canit Apollonius in Argonauticis: Moſes in ripa Nili inter carecta infans repertus eſt. Æſculapium à partu recentem mater expoſuit, itidem ut Moſem ſua. Infantis Æſculapii caput ardere viſum eſt: Moſes poſtquam in monte cum Deo congreſſus eſt, radiatam & ſplendidam faciem ad ſuos retulit. Chirone Æſculapii præceptore adumbratus videtur Jethro ſacerdos Madian, cujus monitis Moſes commodam regendi Iſraëlis formam inſtituit. Morbos ſanabat Æſculapius, & mortuos ad vitam revocabat: Mariam ſororem lepris affectam Moſes ſanitati reſtituit: idem præterea mortiferam ſerpentium ignitorum luem propoſito Serpente æneo coërcuit: *Fac ſerpentem æneum*, inquit Dominus; *& pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno, quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur.* Hinc Æſculapio appingitur draco: hinc fabularum conſarcinatores & Aſtronomi Græci, ac fortaſſe etiam Ægyptii, inter ſidera eum ſub Ophiuchi perſona collocarunt: hinc medicis reliquis tribuuntur angues: hinc baculus angue circumplicatus geſtamen Æſculapio tribuitur; niſi ejus cauſſam à virga Moſis in ſerpentem mutata malis arceſſere: hinc denique mutatus ipſe fingitur in ſerpentem; atque hac forma Epidauri cultus eſt, & Romam demum illatus. Quoniam autem medicæ artis, ut aliarum quoque diſciplinarum, notitiam in Ægypto comparaverat Moſes; hinc medicinam reperiſſe fingitur Apis, Æſculapius promoviſſe. Divinationibus & auguriis præeſſe Æſculapium tradit Apollodorus in libris περὶ θεῶν, quos citat Macrobius: Eadem dote præditus fuit Apollo: quod utriuſque exemplar Moſes præſcientiam rerum à Deo conſecutus ſit. Fulmine tandem à Jove tactus Æſculapius interiit, quod inter murmura tonitruum, & fulgurum ſplendores Moſem Deus allocutus ſit. Mercurii & Herculis coævus ponitur Æſculapius; nempe Moſes idem eſt ac Mercurius, ut dixi; Hercules autem, qui & Ægypto ortus eſt, Joſue ipſe eſt, quod infra oſtendam.

Phot. Tm. 242. — Sanchon. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. — Arnob. libr. 3. — Macrob. Sat. libr. 1. cap. 18. — Feſt. Serv. Auſon. Epiſt. 5. Virg. 4. Georg. Plutarch. de Iſid. & Oſir. — Cicer. libr. 3. De nat. Deor. — Maneth. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion. Apollon. Argon. libr. 4. — Num. 21. 8, 9. — Macr. Sat. l. 1. cap. 20.

Prometheus idem ac Moſes.

VII. Venio ad Prometheum, Moſis effigiem, ſi quis vero falſum ſeponere ſciat. Conſentit quidem computatio Chronologorum, qui Prometheum Moſis & Herculis coævum faciunt. Teſtis Auguſtinus in libris De civitate Dei. Plutarchus in libro De Iſide & Oſiride Mercurium, hoc eſt Moſem, ita cum Prometheo confundit ac permiſcet, ut ambigi dicat utro nata ſit Iſis, Mercurioque Grammaticam & Muſicam, Prometheo ſapientiam & providentiam, à pleriſque acceptas referri; cum viderimus tamen

Auguſt. l. 18. de civit. Dei, c. 8.

philoſophiæ, prudentiæ, ſapientiæ & futurorum præſenſionis laudibus Mercurium in-
ſigniri. Confunditur quoque cum Æſculapio altera Moſis icone. Erat apud Panopen-
ſes ſimulacrum, quod Æſculapiine eſſet an Promethei incertum fuit. Cabirorum unus
fuiſſe fertur Prometheus, itidem ut Æſculapius, & ipſe quoque Mercurius. Aſiæ
maritum fuiſſe narrat Herodotus, alii filium: ex Aſia oriundus fuit Moſes, totaque Herod. libr. 4.
Iſraëlitica gens in Aſiam ex Ægypto remeavit. Atlantis frater, aut ut aliis placet, cap. 45.
pater fingitur Prometheus; nepos Mercurius, quem Moſem eſſe dixi: unde patet
Prometheum inter & Moſem affinitas. Alii fratrem fuiſſe volunt Deucalionis, quem
primum templa Diis conſtituiſſe ait Apollonius; quia primus Aaron Moſis frater, Apollon. Ar-
ſummus Iſraëliticæ gentis ſacerdos à Deo creatus eſt. Refert Diodorus in quadam gon. libr. 3.
Ægypti parte regnaſſe Prometheum, in quam aliquando reſtagnans Nilus magnam Diodor. libr. 1.
hominum pecudumque ediderit ſtragem, & in magnas anguſtias Prometheum re-
degerit; ſed Herculem demum tuliſſe ipſi opem, & exundantem Nilum coërcuiſſe,
& in priſtinum alveum coëgiſſe. Ebræorum dux, legumlator, & veluti Rex habitus
eſt Moſes; unde rixoſus ille Iſraëlita Moſi reſpondit, *Quis te conſtituit principem & * Exod. 2. 14.
judicem ſuper nos? & à Clemente Alexandrino dicitur σοφὸς, βασιλεὺς, νομοθέτης· quin Clem. Alex.
& paterni regni ſucceſſorem eum deſtinabat Thermuthis Pharaonis filia. Ægypti au- Strom. 2.
tem portionem, terram nimirum Geſſen occuparunt Ebræi. Exundatio Nili homines
& bruta diſperdens, quam Herculis tandem ſuppetiis Prometheus evaſit, quid aliud
ſignificare putem, quam Ægyptiorum cladem, cum Iſraëlitis tuto tranſmiſſis, ipſi
mari Rubro abſorpti ſunt? Herculem vero Joſuæ typum eſſe, Moſis adminiſtri, &
conſiliarii, & Iſraëlitarum imperatoris infra probabitur. Sceptrum dextra manu tene-
bant Promethei ſtatuæ, ut & illæ Priapi, effigiem videlicet prodigialis virgæ Moſis.
Ipſe ſe Prometheus remedia morborum reperiſſe jactat apud Æſchylum, quod & Æſch. Pro-
Apollini, & Æſculapio, Moſis ſimulacris, adſcriptum vidimus. Viarum ſe quoque in- meth.
dicem prædicat, quod & de Mercurio, & Priapo fertur, quorum uterque Moſes eſt.
Fertur Prometheus hominem de luto finxiſſe, fabula inde ducta, quod hominis ori-
ginem primus Moſes literis conſignarit, eumque de terra à Deo formatum eſſe ho-
mines docuerit. Quadrat & in Moſem Hygini Mythologi explicatio: *Prometheus*, in- Hyg. Poët.
quit, *propter excellentiam ingenii miram*, homines finxiſſe exiſtimatur. Africanus vero Aſtron. libr. 2.
quod homines rudes & ſimplices Prometheus diſciplinis inſtruxerit, idcirco hominum African. libr. 3.
fictorem creditum eſſe cenſet. Atque id etiam in Moſem congruit, à quo egregiis Chronogr.
inſtitutis Ebraica gens informata eſt. Cum Jove colloquia Prometheus habuiſſe fer- apud Euſeb. Præp. libr. 10. cap. 10.
tur: Moſem Dei ὀαριστὴν fuiſſe conſtat. Aruſpicinæ artis in ſacris exerceri ſolitæ ra-
tionem à ſe deprehenſam narrat Prometheus in tragœdia Æſchyli: Moſes ſacrificio-
rum, & victimarum in partes ſecandarum ritus, quæque Deo acceptiores eſſent,
quæ igni dandæ, quæ Sacerdotibus ſeponendæ, Iſraelitas docuit. Atque hanc origi-
nem eſſe puto fabulæ de Prometheo ab Heſiodo proditæ, bovem in duas ipſum di- Heſiod. Theog.
viſiſſe partes; hinc oſſa adipe contecta, inde carnes appoſuiſſe Jovi, tentandi cauſſa:
ſic enim, opinor, interpolavit profana illa vetuſtas præcepta Moſis, quorum alterum
hoc eſt: *Omnis adeps Domini erit: nec ſanguinem, nec adipem omnino comedetis:* alterum Exod. 3. 17.
eſt illud: *Pectuſculum elevationis & armum ſeparationis tuli à filiis Iſraël de hoſtiis eorum* Exod. 7. 34.
pacificis, & dedi Aaron Sacerdoti, & filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Iſraël. Fu-
turi etiam præſcius inducitur Prometheus in Luciani Dialogo: qua facultate Moſes Lucian. Pro-
pollebat. Metallorum etiam repertorem apud Æſchylum ſe fert Prometheus; pro- meth. Æſch. Prom.
pter tot opera, ex Moſis præſcripto, fuſoria arte fabricata. Aſtronomiæ, literarum,
& artium denique omnium inventionem ſibi arrogat Prometheus; quæ Mercurio quo-
que, Moſis typo, cur ab Ægyptiis tributa ſit, ſupra oſtendimus. Incertum porro eſt an
ex illa metallicæ artis, an ex Aſtronomicæ peritia, qua pollebat Prometheus, an ex uſu
ignis ab eo reperto, dictus ſit de cœlo ignem rapuiſſe: cujus ignis cauſſa in Prometheis,
Athenienſium feſto, lampadibus ad Aram in Academia accenſis certabatur. Utut eſt,
idipſum profecto narratur de Zoroaſtre, nec multum diverſa de Vulcano, quos Mo-
ſem eſſe invictis rationibus demonſtravimus. Quid quod Prometheum ac Vulcanum
iiſdem religionibus placatos fuiſſe, ſimulque cultos, ex Sophoclis Scholiaſte diſcimus.
Nam ad hunc Sophoclis locum in OEdipo Coloneo: ὁ πυρφόρος θεὸς Τιτὰν Προμη-
θεύς. *Deus ignifer Titan Prometheus*, Vulcanum eſſe ait hunc πυρφόρον θεόν· Tum ex
Apollodoro & Lyſimachida addit in Academia communem utrique aram ſpectari.
His ortum dederunt & fulgura, quæ ſublata à Moſe virga Deus cum grandine ad per-
terrendam Ægyptum de cœlo miſit; & ignis ille, quem in rubo vidit Moſes; & cæ-
leſtis ille fulgor in vertice montis Sinæ ſplendens, cum Moſem Deus colloquio ſuo
dignabatur; & lucida Moſis facies, cum è monte regrederetur; & ignis ille perpe-
tuus, *quem numquam deficere in altari* juſſit Moſes. Pandora, vaferrima mulier, tot do- Levit. 6. 13.

tibus à Diis ornata, tot malorum hominibus auctor, quid aliud est quam Eva hominum mater? Hanc ad Prometheum missam à Jove narrant, & à Prometheo repudiatam, ab Epimetheo exceptam; quia ejus historia à Mose consignata est, qui Evæ Adamo traditæ vafritiem & scelus scriptis suis damnavit. Similem ob caussam Prometheum Deucalionis patrem dictum crediderim, quia veram Noachi & Diluvii historiam Moses hominibus tradidit. Est apud Nicandrum in Theriacis, Jovem post deprehensum hominum indicio Promethei furtum, præmium hominibus Iuventam concessisse; quam cum asino imposuissent, asinus vero sitiens ad fontem accessisset, & potu à serpente prohiberetur, ita bibendi ab eo impetrasse veniam, si sibi, quod gestabat dorso, donare vellet; id urgente siti pactum esse asellum; propterea que senium deponere serpentes & juuenescere. Ad ea si quis attendat, perpetuo hoc juventutis dono expressum deprehendet beneficium Israeliticæ genti in deserto concessum à Deo, ne vestes eorum aut calceamenta vetustate detererentur; sitientem hunc asinum typum esse asinorum agrestium, quos Mosi totique Judæorum populo siti jam exarescenti ad fontes viam præmonstrasse mendax vetustas commenta est; serpentem vero signare æneum Serpentem, cujus aspectu inflicta à serpentibus ignitis vulnera sanabantur. Narrant Mythologi Jovis mandato Prometheum à Mercurio & Vulcano in Caucasum montem fuisse ductum, & in spelunca vinctum, propter raptum de cœlo ignem:
Exod. 33. 22. Moses Dei jussu Sinai montem conscendit, & cum Dei gloriam intueri vellet, à Deo positus est *in foramine petræ*. Aquila Typhonis filia Promethei jecore pascitur; Typhonem esse diximus Mosem; Aquilam autem Ebræi נשר appellant, cujus vocis origo est in radice שור, *contemplatus est, speculatus est;* quia ex hac spelunca in qua fuerat à Deo constitutus, tanquam è specula, Dei gloriam contemplatus est. Supplicio demum & vinculis ab Hercule Prometheus exemtus est: in quo mihi obscure adumbrata videtur pugnæ Amalecitanæ historia, quam dum pugnabat Josue, quem Herculem esse ostendam, Moses in vertice montis manibus per totum diem expansis mansit, nec inde abstitit, quam per partam à Josua victoriam veluti solutus est. Hanc ipsam Promethei fabulam, nominibus discrepantem, re ipsa pene similem reperias in apocrypho libro Enoch, apud Georgium Syncellum, & in Josephi Scaligeri Notis ad Eusebii Chronicon: narrat enim Azalzelem, decimum inter Egregoros, metallicæ fabricæ artem hominibus tradidisse; id indignatum Deum jussisse Raphaëlem, manibus pedibusque constrictum Azalzelem, in loco solo & tenebricoso, substratis acutis petris statuere. Agnoscis, Lector, in Azalzele Prometheum, in Raphaele Mercurium. Azaël porro, & Azalzel, voces corruptæ sunt ex עזאזל, de quo hæc
Levit. 16. 7, 8. leguntur in Levitico: *Duos hircos stare faciet* (Aaron) *coram Domino, in ostio tabernaculi testimonii, mittensque super utrumque sortem, unam Domino, & alteram* לעזאזל *Azazeli.* Septuaginta verterunt, τῷ ἀποπομπαίῳ. Ex hoc loco perperam accepto ansam arripuerunt Judæi, ut Azazelem Dæmonem quemdam esse crederent, ad quem alter hircorum in desertum mitteretur. Id docent, R. Eliezer in פרקי, & R. Abraham Menachem in Leviticum. Qui error transiit & ad Valentinianos. Idem de hoc ἀποπομπαίῳ arbitrati sunt Græci quidam, in iisque Julianus Apostata. Hinc ergo inter Egregoros numeratus est Azazel. Sed & hæc Mosis verba de hircis sortito delectis, quorum alter à summo Sacerdote sacrificaretur Deo, alter vero post fusas super eo preces emitteretur in desertum, suspicari quoque possumus ortum dedisse fabulæ supra à nobis ex Hesiodo narratæ, de bove Jovi immolato, & in duas portiones dolose distributo, & pellibus duabus incluso, quarum una carnem, altera ossa contexit Prometheus, optionemque alterius eligendæ Jovi dedit. Quemadmodum enim hircorum alter Deo, alter Azazeli sortito cedere existimabatur; ita pellium una Jovi, Prometheo altera sortito cessisse dicta est. Quod igitur Aaron, quem exotici Mythologi cum Mose sæpe confuderunt, sorte victimas duas cum Deo quasi partiretur, alteramque mactaret, alteram in desertum emitteret, idem esse Azazel ad quem emittebatur, ac Aaron à quo emittebatur, creditus est. Utramvis fabulæ hujus Promethei originem, vel hanc quam indicamus, vel eam quam attulimus supra, persequi Lectori per me liceat, dummodo ex alterutra ipsam prodiisse certum habeat. Cæterum Enocho liber
Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 9. Euseb. Præp. libr. 9. cap. 16, & 17, & 18. hic apocryphus idcirco affictus est, quod Enochum crediderint Veteres ab Angelis Dei eruditum, Astronomiam primum reperisse, ab eo accepisse Chaldæos, à Chaldæis Ægyptios per Abrahamum, ab Ægyptiis Græcos. Hæc partim Josephus, partim ex Eupolemo & Artapano Alexander Polyhistor refert apud Eusebium.

Cecrops idem ac Moses. Exod. 9. 23. VIII. Quin & Cecrops, primus ille Atheniensium rex, Mosis effigies est. Ætas convenit in Eusebii Chronico. Ægyptius Cecrops fuit: Ægyptius Moses. Vulcano patre Cecropem ortum ferunt, propter rubi, & Sinai montis ignes, & *tonitrua & grandinem ac discurrentia fulgura super terram* Ægypti, & flammas quæ Coræ, Da-

thanis, & Abironis socios consumserunt. Δίμορφος & δίγλωσσος & διφυὴς & ambiguæ esse naturæ dictus est Cecrops, vel propter geminæ linguæ Ægyptiæ & Græcæ peritiam, vel quod superiori parte homo esset, inferiori serpens: Mosi sexum utrumque tributum fuisse, proindeque διφυῆ creditum, bicolorem etiam sub Mercurii persona depictum fuisse diximus. Cum autem virgam quæ divina vi in serpentem coram Ægyptiis mutata fuerat gestaret, & Serpentem æneum ad curandos serpentium morsus in Arabicis desertis proposuisset, id ad fabulam torserunt mendaces Græci, & inferiori eum parte serpentem fuisse finxerunt. Atheniensium antea dispersorum, & barbaro ritu vitam agentium, rempublicam instituit, iisque leges dixit, uti Ebræis Moses. Duas calluit linguas Græcam & Ægyptiam, Moses Ægyptiam & Ebraicam. Primus Jovi bovem immolasse dictus est Cecrops, vel quod Vitulum aureum confregerit Moses, vel quod sacrificiorum ritus Israëlitas docuerit.

IX. Licet etiam in Minoë Cretensium rege Mosem reperire. Eadem certe utriusque ætas est; Europa quippe Cadmi sorore natus est Minos; Bacchi autem, qui Moses est, Cadmus avus fuit. Rursum Herculis coævus fuit Minos; Herculem autem Josuam esse infra ostendam. Cum Mosem Minois coævum dico, non verum Mosem intelligo, qui vetustior fuit; sed personatum, qualis est Bacchus. Qui sensus his quas instituimus comparationibus sæpe adhibendus est. Deinde & cum Herculi ac Baccho æqualem Minoëm ponerent prisci Mythologi, non erant nescii à vetustioribus etiam fabulam Minois repetendam esse temporibus ac vulgo fieret: ejus enim antiquitatem prædicant Thucydides, & Diodorus. Et Minois conjux Itona appellata est, auctore eodem Diodoro, hoc est, ut conjicio עדנא, *antiqua*, ex Chaldaico עדן, quod tempus sonat. Et leges à Minoë Cretensibus positas omnium antiquissimas esse definit Plato in Minoë. Matrem Phœnissam Minoi adscripserunt fabulatores: Mosis enim progenitores ex Phœnicia venisse sciebant. Regnasse porro in Creta fingitur Minos, quod Moses in Palæstinam Ebræos deduxerit. Palæstini autem in Libris sacris sæpe appellantur כרתים. Vulgata reddit *Cerethi*, & *Palæstinos*: Septuaginta aliquando κρῆτας, *Cretenses*, ut à Bocharto observatum est. Gaza ipsa Palæstinorum urbs, Minoa dicta est, teste Stephano; & prope Gazam Minois oppidum collocatur ab Hieronymo. Idem Stephanus Gazæorum Deum Marnam, Jovem Cretensem esse ait, Minois nempe patrem. Nos vero sequimur Epiphanium, qui Marnam, non Cretensem Jovem, sed Asterii Cretensium Regis famulum fuisse docet. Asterium autem illum Eusebius Europam à Jove jam vitiatam duxisse scribit, & Minoëm genuisse. Apollodorus vero Asterium duxisse quidem Europam censet, sed jam trium liberorum ex Jove matrem, Minois, Rhadamanthyos, & Sarpedonis, nullosque ex ea liberos suscepisse. At unus tamen idemque fuit Asterius ille, & Jupiter Cretensium rex Minois pater. Jovem Asterium Tzetzes appellat, & propterea Jovem dictum esse vult, quod olim Reges omnes Joves vocarentur. Marnam autem ejus famulum, Minoëm ipsum fuisse puto, qui urbi & vicino oppido nomen dedit. Is filius Jovis habitus est, quod reges antiquitas Jovis filios dixerit: ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες· *Ex Jove autem sunt Reges*, inquit Hesiodus. In Scriptura quoque sancta optimates dicuntur Filii Dei. Sic in sexto Geneseos, qui Filii Dei nominantur, eos δυναστεύοντας, *Principes* Symmachus appellat. Sæpissime etiam viros pios, mansuetos, ac lenes, Filios Dei appellant Scriptores sacri, ut docui supra cum de Vulcano agerem. Famulus vero Jovis dictus est Minos, quod divinorum præceptorum fuerit observantissimus. Atque in his Mosem licet agnoscere, qui Ebræis jure regio præfuit, qui pietate ac lenitudine clarus fuit, & quem servum suum sæpe Deus appellat. Vox autem Marnas, quam Scaliger & Seldenus interpretantur, κύριος ἀνθρώπων, ego vocem Ægyptiam esse reor Maneros, quo nomine affectus fuit Linus, qui Moses est, uti paulo infra demonstrabo. Maneros autem eadem vox est ac Monimos, & Monios, quæ Mosis cognomina esse diximus. Ex Monios itidem excusa est vox Minos. Adeo ut non nomina solum, Monimos, Maneros, Marnas, Monios, & Minos, sed res ipsæ his signatæ nominibus, unum eumdemque hominem, Mosem nempe significent. Aliam præterea Minoam, à Minoë item dictam collocat Stephanus in Arabia: Arabiam autem per multos annos Moses incoluit. Minæos etiam Arabiæ populos, à Minoë originem trahere creditos, Plinius commemorat. Sane & in portubus suis Musa & Moscha, Mosis nomen Felix hæc Arabia videtur retinuisse. Huc referri potest, quod legitur apud Tacitum: *Judæos Creta insula profugos, novissima Libyæ insedisse: argumentum è nomine peti; inclytum in Creta Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari.* Unde cognoscitur, quamobrem Hercules ex Idæis Dactylis unus esse dictus sit, & Idæus appellatus. Ratio in promtu est, Hercules is erat Josue Ebræus, sive ut posteri locuti sunt, Judæus, quemadmodum suo probabitur loco. Ex his apparet Idæos Cretenses cum Judæis exoticos Scriptores confudisse. Quinetiam Ephori testimonium secutus Idæos Minoi

Minos idem ac Moses.

Thucyd. libr. 1.
Diod. libr. 4, & 5.

Boch. Chan. libr. 1. cap. 15.
Steph. in Γάζα.
Hier. de Locis Ebr.

Euf. Chr. libr 1.
Apollod. libr. 3.

Joh. Tzetz. Chil. 1. Hist. 19.

Hesiod. Theog.
Gen. 6. 2.

Scal. ad Fragment.
Seld. de DIs Syr. Synt. 2. cap. 1.

Steph. in Μίνωα.
Plin. libr. 6. cap. 28.
Tacit. Hist. 5. cap. 2.

Diod. libr. 5. expeditionis socios adjungit Diodorus, quod Israëliticæ genti ducem se Moses præbuerit.
Præstigiatores fuisse ait, propter crebra illa & stupenda prodigia, quibus suum erga
Ebræos favorem Deus declaravit. Ait & cerimoniis Deorum, sacrisque mysteriis va-
Strab. libr. 10, & 5. cavisse, quod & à Strabone proditum est; quippe veræ religionis cultores extiterunt
Ebræi, rituumque præcepta à Deo acceperunt. Idem Deos omnes, & collata à Diis in
homines beneficia, artium nempe omnium inventionem, & bonorum largitionem, ex
Creta docet esse profecta: quod ex Mose nimirum, Mosisque scriptionibus proflu-
xerit Mythologia, & fabularis omnis Deorum historia; artiumque & utilitatum
complurium primus ipse repertor extiterit; quæ & supra jam attigimus, & in se-
quentibus declarabuntur. Addit Curetes Idæis ortos greges ovium coëgisse, cicuras-
se pecudes; & mellificium docuisse; quod Aristæo, Mosis typo, adscriptum proxime
videbimus: homines vagos & dispersos à ferino ritu ad humaniorem cultum, convictum-
que, & concordiam traduxisse; quod in Orpheum, & Amphionem, Mosis item simula-
tas effigies convenire mox patefaciam. Saltandi arte præstiterunt: quæ laus Baccho, Pa-
Lucian. De saltat. & in Bis accus. ni, Priapo, Proteo, Orpheo, & Musæo, Mosis simulacris, à Luciano tribuitur. Ignis
usum invenerunt; quod & de Vulcano, & Prometheo, Mosis item personam gerentibus
prædicatur. Minos fratrem unicum habuit Rhadamanthyn: nam qui tertius his adjungi-
tur à nonnullis Sarpedon, non Europa natus est, sed Laodamia Bellerophontis filia, jux-
Hom. Iliad. ζ. ta Homerum, & Apollodorum: Moses fratrem unicum habuit Aaronem. Minois com-
Apollod. libr. 3. Diodor. libr. 5. plures recenset liberos Apollodorus; at duos tantum Diodorus, Deucalionem, & Mo-
lum; quot nempe Moses habuit. Primus leges invenisse perhibetur Minos, easque Cre-
tensibus proposuisse, non à se excogitatas, sed à Jove ipso sibi traditas, cum nono quoli-
bet anno in antrum Jovi sacrum secederet, illicque cum ipso colloqueretur, atque eo
Hom. Odyss. τ. tanquam præceptore uteretur. Homerus:

> τοισὶ δ' ἐνὶ κνωσὸς μεγάλη πόλις, ἔνθα τε μίνως
> ἐννέωρος βασίλευε διὸς μεγάλου ὀαριστής·
> *Apud eos erat Cnossus magna urbs, ubi Minos*
> *Regnabat, qui nono quolibet anno cum Jove magno confabulabatur.*

Ἐννέωρος enim conjungendum est cum ὀαριστὴς, non cum βασίλευε, quod perperam fe-
cerunt Interpretes. Sic ista igitur interpretatur Plato in Minoë: Homerus, inquit,
vult Minoëm nono quoque anno cum Jove congredi, & ad eum sic tanquam ad do-
ctorem erudiendi caussa accedere; atque hanc laudem in neminem prorsus Heroum
ab Homero fuisse collatam addit, præterquam in Minoëm, Jove præceptore usum
esse. Ὀαριστὴν ergo exponit, συνουσιαστὴν ἐν λόγοις, *qui cum alio colloquitur.* In Ida monte
Maxim. Tyr. Diss. 22. antrum hoc collocat Maximus Tyrius, unde emendare licet Eusebium, cujus verba
hæc leguntur in Chronico: Μίνως ἐθαλασσοκράτει, καὶ κρησὶ παρὰ διὸς ἐνομοθέτει, κομίζων
τοὺς νόμους ἐξ ἄντρου τοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐννεαετηρίδι· Scribe, ἐξ ἄντρου τοῦ ἐν τῇ ἴδῃ· ut exurgat
hæc sententia: *Minos imperium maris obtinebat, & Leges à Jove acceptas Cretensibus statue-*
Strab. libr. 10. *bat; afferens leges ex antro quod erat in Ida, nono quoque anno.* Ephorus apud Strabonem
descriptas leges ex antro Minoëm attulisse ait. Hæc nobis Mosem præclare exprimunt:
Leges ipsi in monte traditæ sunt à Deo, & descriptas in Tabulis lapideis ad populum
Exod. 33. 22. retulit: in monte à Deo positus est *in foramine petræ*, ut Deum transeuntem à tergo
Exod. 33. 11. videre posset: *Loquebatur Dominus ad Moysem facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad ami-*
Plat. in Min. *cum suum;* vereque Dei ὀαριστὴς, & συνουσιαστὴς erat Moses. Notat Plato nusquam finxisse
Homerum cum Jove collocutum esse Rhadamanthyn. Atque hoc ipsum est quod legitur
Num. 12. 2, 6, & seq. in libro Numerorum, Aaronem & Mariam, cum hæc de se jactassent: *Num per solum*
Moysem locutus est Dominus? nonne & nobis similiter est locutus? sic increpuisse Dominum:
Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad il-
lum: at non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est; ore enim ad os
loquor ei; & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt. Vere igitur scriptum
Clem. Alex. Strom. 2. est à Clemente Alexandrino: παρά τε ἕλλησιν ᾄδεται ὁ μίνως, ἐννέωρος βασιλεὺς, ὀαρι-
στὴς διός. ἀκηκοότων αὐτῶν ὅπως ποτὲ μετὰ μωϋσέως διελέγετο ὁ θεὸς, ὡς εἴ τις λαλήσαι
πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον· *Apud Græcos decantatur Minos, nono quoque anno Rex cum Jove collo-*
quens: cum inaudissent ipsi quemadmodum aliquando cum Mose collocutus sit Deus, ut si quis
amicum suum affaretur. Addit Plato ad superiora, Talum, quo legum suarum custode
Minos usus est, eas in tabulis exaratas habuisse; quod ad Mosaicarum Tabularum
exemplum confictum est. Rex fuit Minos, & quidem βασιλεύτατος, juxta Hesiodum:
regiam potestatem in suos Moses exercuit. Minoëm θαλασσοκρατῆσαι, *maris imperio*
Aristot. Polit. libr. 2. cap. 8, & 12. *potitum esse*, auctor est Aristoteles, aliique deinceps: Moses mare Rubrum dicto audiens
habuit, & manu protensa discedere pro imperio jussit & accedere. Apud inferos jus di-
xisse Minoëm fingunt. Factum id in rebus tantum obscuris narrat Plato in Gorgia, &
quarum spissa esset ac operosa dijudicatio, quæque Rhadamantho Asianorum, Æaco

Europæorum judici non liquerent: plane hoc est quod de Mose in Exodo legitur, ipsum judices ex consilio Jethro soceri sui constituisse, qui leviores caussas deciderent; de gravioribus vero ad ipsum fuisse relatum. *Exod. 18.* Sceptrum aureum Minoi tribuit Homerus, Jovis id sceptrum Hesiodus appellat apud Platonem: mirifica hæc Mosis virga est, de qua Deus ad Mosem: *Virgam hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa.* *Hom. Odyss. λ. Plat. in Minoë.* Alii sapientem Minoëm, τῇ τε γνώμῃ καὶ τῇ χειρὶ διενέγκοντα, *consilio, judicioque præstantem*, justum quoque fuisse volunt; alii tyrannum, violentum, difficilem, imperitum, & injustum. *Exod. 4. 17. Schol. Hom. Odyss. τ.* Caussæ fuisse censent Plato & Plutarchus Tragicorum Atheniensium dicacitatem & calumnias, propter vastatam à Minoë Atticam, & expugnatas, gravissimoque tributo oppressas Athenas. *Plat. Min. Plut. Theseo.* At nos supra notavimus Ægyptiorum maledicentia proscissum fuisse Mosem, & Typhonis nomine dedecoratum; quod & à Chananæis, vicinisque gentibus, quas funditas delendas susceperat, factum opinari debemus. Non aliam ob caussam latrocinia Minos & piraticam à nonnullis dicitur exercuisse, teste Eustathio: cum Ægypto præsertim excesserint Israëlitæ, revera spoliatis Ægyptiis. *Eustath. in Iliad. ε. & in Odyss. λ.* Ergo & Josuam Israëlitarum ducem & Mosis successorem Phœnices in Africam Tingitanam profugi, ληστὴν positis columnis & inscriptionibus Phœniciis appellaverunt, ut est in Procopii Vandalicis. Cum prisci fabulatores magnificum illum Labyrinthum, quem descripsit Herodotus, esse accepissent in Ægypto, unde prodierat Moses; à Minoë quoque suo, quem ad Mosis formam expresserant, Labyrinthum in Creta exstructum finxerunt. *Herod. libr. 2. cap. 148.* Itaque testantur Diodorus, & Plinius Dædalum Labyrinthi Cretici ex Ægyptio exemplar sumsisse. *Diodor. libr. 1. Plin. libr. 36. cap. 13.* Cæterum falsum esse constat Labyrinthum ullum in Creta fuisse ædificatum; verum fabulæ occasionem dederunt ingentes & tortuosæ secturæ, quæ ad radices Idæ montis actæ sunt, cum ad Cnosson, aliasque urbes condendas lapides exciderentur. Visuntur hodieque eæ lapidicinæ, & à Bellonio perlustratæ sunt. Cnosson autem ædificasse dicitur Minos à Strabone, proptereaque Labyrinthus jussu ejus conditus dicitur. *Bellon. Observ. libr. 1. cap. 6. Strab. libr. 10.* His adstipulantur Etymologus, & Cedrenus, qui hunc Labyrinthum antrum fuisse scribunt; adstipulatur & Eustathius, qui subterraneam speluncam contortuplicatam & sinuosam fuisse ait. *Etymol. in Λαβύρινθος. Cedr. Synops. Hist. p. 122. Eustath. in Odyss. λ.* Ejusmodi fuerunt & Labyrinthi Nauplienses Straboni memorati, quos Cyclopia appellarunt. *Strab. libr. 10.* Scripsit Philochorus, Plutarcho teste, negare Cretenses quæ narrantur de Labyrintho; nec aliud fuisse quam custodiam, in quam conjiciebant, quos asservatos vellent. *Plut. Thes.* Idem habent Tzetzes & Nicetas. *Tzetz. Chil. 11. cap. 379. Nicet. de Imper. Andron. libr. 1.* Atqui credibile est Latomias illas Creticas, itidem ut Syracusanas, carceris usum præstitisse. Taurus Pasiphaës, qui è mari prodierat, quemque in furorem egit Neptunus, cum alium ipsi Minos immolasset, Vituli aurei adumbratio quædam fuit; de quo dicebat Aaron: *Projeci illud* (aurum) *in ignem, egressusque est hic vitulus.* *Exod. 32. 24.* Pasiphaës autem adulterium, impium Ebrææ gentis cultum signat, Vitulo huic exhibitum: notum enim est idolorum cultum, fornicationis & adulterii nomine sæpe in Scriptura sacra signari. Porro Vitulum hunc Moses iratus combussit & contrivit, cum legitimum aliorum vitulorum sacrificandorum ritum populares suos docuisset. Notissima est Scyllæ fabula, Nisi Megarensium regis filiæ, quæ Minoëm Megaram obsidentem conspicata, tanto ejus amore exarsit, ut patrem ipsi, patriamque proderet: mutatis nominibus idem de Mose narrant Josephus, & Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio Antiocheno tribuitur: eum nempe cum exercitu adversus Æthiopas à Chenephre fuisse missum, & re egregie gesta Æthiopas in urbem regiam Sabam probe munitam compulsos obsedisse; (Megaram dixere, hoc est מגור, *Habitationem*; sic enim exponit Bochartus) Tharbin vero regis Æthiopum filiam, conspecto de mœnibus Mose, forma ejus ac virtute captam, ita hominem adamasse, ut per internuntios de prodenda ipsi patria, nuptiisque cum eo contrahendis pacisceretur; atque id re præstitum fuisse. *Boch. Chan. libr. 1. cap. 24.* Manifestum est autem, nuptiis hisce Æthiopicis Mosis confingendis caussam præbuisse Sephoram Mosis uxorem Madianitidem, quæ in libro Numerorum Æthiopissa appellatur à Septuaginta Interpretibus & à Vulgato, cum in Ebraico exemplari dicatur כשית, hoc est Chusithis. *Num. 12. 1.* Quippe Chus Arabiam sæpius notare, à Bocharto probatum est. *Boch. Phal. libr. 4. cap. 2.* Refert Plutarchus, Minoë Atticam armis vastante, Deos velut ipsi succenturiatos, regionem quoque morbis, siccitate, & sterilitate fœdasse: cui fabulæ præbuit argumentum Mosis adversus Chananæos, proximasque gentes, Dei nutu suscepta, ope confecta expeditio. *Plut. Theseo.* Merito ergo Mosem cum Minoë comparaverunt Strabo, & Josephus: merito ille quoque incerta esse dixit, quæ de Minoë tradita sunt, nec constare quidem inter Auctores Cretensisne ortu fuerit, an inquilinus. *Strab. libr. 16. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Strab. libr. 10.* Liquidum etiam est vanam esse distinctionem, quam inter duos Minoas, avum, Jovis vel Asterii filium, Lycasti patrem; & nepotem Lycasti filium, Scriptores plerique inesse voluerunt, cum uterque vere unicus Moses fuerit. Sprevit igitur distinctionem istam Apollodorus, & unum dumtaxat Minoëm agnovit.

X. Ex his porro quæ de Judæorum & Idæorum Cretensium affinitate vulgo credita *Explicatur*

1. Mach. 12. 21. in quo agitur de Judæorum & Spartanorum germanitate. Strab. libr. 10.

fuisse diximus, lux accedere potest obscuro Machabaici prioris loco, ubi Spartanorum rex Arius Oniæ Judæorum Pontifici hæc scribit: *Inventum est in Scriptura de Spartiatis & Judæis, quoniam sunt fratres, & quod sunt de genere Abraham.* Docet Strabo Lyctum, Gortynam, aliasque urbes Creticas à Spartanis fuisse conditas, Lycurgum in Cretam abiisse, indeque leges suas in patriam reportasse, ac utrosque simillimis usos moribus & institutis: quod & Plato docet in primo De legibus, & Aristoteles in secundo Politicorum. Lacedemonii autem cum florerent omnibus copiis, credibile est Cretenses Spartanæ originis gloriam, aliquot tantum civitatum suarum propriam, ad totam gentem Creticam prorogasse, seque Sparta oriundos jactasse: nec abnuisse Spartanos, laudi sibi ducentes auctores haberi clarissimæ gentis. Credebant præterea Cretenses, vel credere se fingebant, Judæos ex se prodiisse: unde & hos quoque, tanquam progeniem suam agnoscere poterant Lacedæmonii; ac proinde arbitrari communem sibi esse cum Cretensibus & Judæis originem, quemadmodum filii, patris, & avi communis origo est. Videtur autem opinionibus istis, tum cum in Creta esset, imbutus fuisse Arius: scriptum enim reliquit

Plut. Pyrrh.

Plutarchus Arium Gortyniis suppetias latum ivisse in Cretam. Ergo cum pro certo haberi sciret Abrahamum vetustissimum ac nobilissimum Judaicæ gentis auctorem & parentem esse, eum quoque genti suæ parentem asciscendum ratus est: non quod ita ipsi esset fortasse persuasum, sed quod in rebus favorabilibus, cum ignoratur veritas, figmenta pro veris habere deceat; ad eamque simulationem Lacedæmonios gratia Judaicæ gentis invitaret. Sic Turcæ, cum oppugnarent Græciam, ut à mittendis ipsi subsidiis Italos averterent, scribebant ad summos Pontifices Turcicam & Italam gentem à Trojanis ducere originem; qui cum à Græcis olim magnis calamitatibus fuerint affecti, debere Italos sibi favere, dum majorum suorum injurias persequuntnr. Quapropter Arius de communi illa Judæorum & Spartanorum origine, velut re explorata & comperta non differit, sed ut re fortuito sibi cognita ex libro, cujus nec titulum, nec auctorem indicat; propter ob-

Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 5.

scuritatem videlicet: εὑρέθη ἐν γραφῇ, *Inventum est in scriptura:* & apud Josephum: ἐντυχόντες γραφῇ τινι εὕρομεν. *Legentes scripturam quamdam reperimus.* Videtur autem scriptum habuisse liber ille, Judæos Abrahami sobolem, Cretensium Idæorum colonos esse, Cretenses vero Spartanorum. Id è re nata arripuit Arius, atque hinc collegit vel Abrahamum illum, Judæorum parentem, ex Spartanis quoque esse ortum, itidem ut posteros ejus Judæos; vel Spartanos itidem ut Judæos ex Abrahamo prodiisse: si verum fuisset prius illud, non valde antiquum utique id esse posse, nec ignorari potuisse, propter nimis recentem rei memoriam, claraque tam egregii ac nobilis civis sui apud se mansura fuisse vestigia; quæ cum extarent plane nulla, unum superesse, ut Spartanos, perinde ac Judæos, Abrahami progeniem esse agnosceret. Quod in tanta originis obscuritate, qualis illa erat Lacedæmoniorum, impune credere & dicere licuit. Cujus originis dubiæ ac controversæ conscius Arius vetustissimum ac clarissimum genti suæ auctorem & parentem, qualem fuisse Abrahamum acceperat, adscribere posse putavit. Simili ratiocinatione uti necesse est eos, qui Arium putant idcirco Jonathæ scripsisse, Spartanos esse fratres Judæorum, quod à Judæo Spartone Bacchi commilitone Thebis profecto, cujus

Steph. in Iudæa.

meminit Claudius Iolaus apud Stephanum, ortos utrosque crediderit; atque ita Judæum illum Spartonem cum alio Spartone Phoronei filio, Spartæ, juxta nonnullos, conditore confuderit. Nam si Spartonem communem gentis utriusque auctorem esse censuit Arius, Abrahamo prognatum eum credere debuit.

Perperam locum hunc interpretatus est Josephus. Joseph. Antiq. libr. 13. cap. 9.

XI. Eamdem repræsentavit Epistolam Josephus, in libris Judaicæ ἀρχαιολογίας, sed ita ut à legitima Machabaici Historici sententia prorsus aberret. Res ex utriusque contentione apparebit. Sic Machabaicus: ἔτι πρότερον ἀπεστάλησαν ἐπιστολαὶ πρὸς ὀνίαν τὸν ἀρχιερέα παρὰ ἀρείου τοῦ βασιλεύοντος ἐν ὑμῖν, ὅτι ἐστὲ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ὡς (lego, ὧν) τὸ ἀντίγραφον ὑπόκειται. καὶ ἐπεδέξατο ὀνίας τὸν ἄνδρα τὸν ἀπεσταλμένον ἐνδόξως, καὶ ἔλαβε τὰς ἐπιστολάς, ἐν αἷς διεσαφεῖτο περὶ συμμαχίας καὶ φιλίας· καὶ ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες, παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἅγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν, ἐπειράθημεν ἀποστεῖλαι τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀδελφότητα καὶ φιλίαν ἀνανεώσασθαι, πρὸς τὸ μὴ ἐξαλλοτριωθῆναι ὑμῶν· *Jampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum Sacerdotem ab Ario qui regnabat apud vos, quod estis fratres nostri; quarum exemplar subnexum est. Et Onias virum qui missus fuerat, honorifice excepit, & accepit literas, in quibus significabatur de societate & amicitia. Nos igitur his non indigentes, solatio habentes Libros sanctos qui sunt in manibus nostris, aggressi sumus mittere ad renovandam germanitatem & amicitiam, ne alieni à vobis efficiamur.* Apertissima sententia: Oniam ait jampridem ab Ario literas accepisse, in quibus de gentis utriusque Judææ & Spartanæ germanitate scriptum erat; legatum honorifice fuisse susceptum, & literas quoque ipsas, quæ societatem & amicitiam proponebant: qua societate quanquam tuto carere possint Judæi, omnem spem & solatium in Sacrorum Voluminum pollicitationibus repositum habentes, conditionem tamen ipsos accipere, ac libenter

benter amicitiam & germanitatem renovare cum Spartanis, ne amicitiæ solvatur nexus, ac neglecta societas diuturnitate extabescat. Sic intellexit Vulgatus Interpres, sic Syrus. Longe vero aliter Josephus: nam istæc: ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες, *Nos igitur his non indigentes*, refert, non ad, συμμαχίας καὶ φιλίας, *societate & amicitia*, quæ proxime præcedunt; sed ad, ἀπεστάλησαν ἐπιστολαὶ, ὅτι ἐστὲ ἀδελφοὶ ἡμῶν· *Missæ sunt epistolæ, quod estis fratres nostri;* atque ita exponit: οὐ δεόμενοι τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως. *Non indigentes hujusmodi declaratione.* Tum quod subest in Machabaico: παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἅγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. *Solatio habentes Libros sacros qui sunt in manibus nostris;* sic reddit Josephus; διὰ τὸ ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν πεπιστεῦσθαι γραμμάτων. *Quod sacræ nostræ literæ his fidem fecerint:* hoc est, ejusmodi significatione, & admonitione nobis opus non erat, ea nempe qua de germanitate nostra nos monuistis, quippe quam jam ex Libris nostris sacris compertam habebamus. Velim æquus & attentus Lector totam Machabaici Scriptoris pericopen expendat, & cum antecedentibus ac sequentibus controversam ῥῆσιν confligat, omnino intelliget ea, quorum ἀπροσδεεῖς Judæos esse scribit Jonathas, esse συμμαχίαν & φιλίαν Spartanorum, quarum proxime præcedit & subest mentio. Nam si id sibi voluisset Jonathas, Judæos non eguisse admonitione illa, qua de germanitate sua cum Spartanis docebantur, dixisset utique, ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς ταύτης: *Nos igitur non indigentes ea.* Nunc cum dixerit τούτων, *harum*, manifestum est respexisse ad συμμαχίαν & φιλίαν proximè commemoratas. Quod opponit autem Grotius, hujus interpretationis assertor, παράκλησιν hic significare ἀπόδειξιν, velut nono capite prioris hujus Machabaici: παρεκάλεσε τοὺς Ναβαταίους αὐτοῦ παραθέσθαι αὐτοῖς τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν τὴν πολλὴν, vanum & frivolum est: nam παρεκάλεσε, illic non usurpatur pro ἀπέδειξε, sed pro ἱκέτευσε; ἐδεήθη, ἠξίωσε· Vulgata, *rogavit.* Et παράκλησιν, *adhortationem, deprecationem, evocationem*, significare fateor; ἀπόδειξιν, prorsus nego. Perperam igitur Jonathæ epistolam interpolavit, & adulteravit Josephus; quemadmodum & illam Arii, uti recte animadvertit Scaliger in Canonibus Isagogicis. Quod si cui nostra hæc de Judæorum & Spartanorum consanguinitate conjectura non satisfacit, alteram afferemus infra: nam in re dubia & incerta suspicionibus patet locus, & quæcunque probabilitatem habent aliquam & similitudinem veri, confidenter & utiliter proponi possunt.

1. Mach. 9. 35.

Scalig. Can. Isag. libr. 3.

XII. In plerisque Minoi & Rhadamanthyi convenit, ætate, patria, parentibus, quæ nobis itidem argumento esse possunt, & hunc quoque ad Mosis exemplar à Mythologis esse adornatum. Nominis origo obscura est & incerta. Hanc proponit Eustathius, ἐπεὶ ἡ μήτηρ ἐμάνη, τουτέστι πάνυ ἐρωτικῶς διετέθη περὶ τὰ ῥόδα, ἅπερ ὁ αὐτὴν ἁρπάσας ταῦρος παρείχετο· *Quia mater ejus insaniit, hoc est insana cupiditate affecta fuit erga rosas, quas ipsi taurus præbuit, à quo rapta est.* Quod valde ineptum est. Ex Oriente petenda fuit nominis hujus originatio: nempe ex רדה, quod est, *castigavit, erudivit, subegit, præfuit, dominatus est;* unde רדויא, *pædagogus, præceptor:* & ex מנט, *terruit.* Ita ut ex רדויא מנט, quod *Præceptorem terribilem* sonat, conflatum sit nomen *Rhadamanthyos.* Illius ecquod sit apud inferos officium, malo Virgilii verbis, quam meis referre:

Rhadamanthys idem ac Moses.

Eustath. in Iliad. ξ.

Virgil. Æn. 6.

Gnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri,
Quæ quis apud superos furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans.

Atqui id in Mosem aptissime convenit, qui & severas leges Ebræis dixit, & si qui eas perrumpere auderent, acerbissimis suppliciis punivit. Hoc autem munere apud inferos defungi Rhadamanthyn finxerunt Veteres, quod dum viveret, juri dicundo fuisset à Minoë præfectus. Sunt qui legumlatorem fuisse dicant, alii primum legum repertorem. Ex Ephoro autem refert Strabo imitatorem fuisse Minoëm prisci cujusdam Rhadamanthyos, qui primus Cretensibus leges constituerit, à Jove eas se accepisse fingens. Has inter Rhadamanthyos leges memorabilis illa erat, quæ vetabat ne per Deum quis juraret, nomenque Dei temere usurparet, ὑπὲρ τοῦ μὴ θεὸν ὀνομάζειν ἐπὶ πᾶσιν. *Ne Deus omnino nominaretur*, inquit Eustathius; per anserem vero, aut canem, aut arietem, aut quid simile, & jurabat ipse, & alios jurare jubebat; quod & à Socrate factum ferunt. Atque id Rhadamanthyos juramentum quamobrem inter Proverbia retulerint Græci Parœmiographi Zenobius, & Apostolius, & post illos deinde Erasmus, prorsus non video. Ipsissima autem Mosis lex est: *Non assumes nomen Dei tui in vanum: nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumserit nomen Dei sui frustra.* Virgam, dum jura reddit, manu tenere Rhadamanthyn ait Plato, in quo Mosis vir-

Strab. libr. 10.

Eustath. in Hom. Odyss. τ.
Zenob. Cent. 5. Proverb. 81.
Apostol. Cent. 17. Prov. 7.
Erasm. Chil. 2. Cent. 9. Prov. 31.
Exod. 20. 7.

gam possumus agnoscere. Multas Asiæ maritimæ terras imperio suo subjecisse Rhadamanthyn memorat Diodorus, quod & de Mose Historiæ sacræ prædicant. Addit Diodorus hunc ἐρυθρῷ, ἑνὶ τῶν ἑαυτοῦ παίδων, παραδοῦναι τὴν βασιλείαν τῶν δι' ἐκεῖνον ἐρυθρῶν ὀνομασθέντων· *Erythro, uni ex filiis suis, regnum eorum tradidisse, qui propter eum Erythri dicti sunt.* Ita & Perseo, alteri Mosis imagini, Erythras filius adscribitur, qui in Rubri maris ora regnaverit; ut suo loco notabimus. Certe Rhamnæos Arabicam gentem à Rhadamantho nomen habuisse tradit Plinius, nec alios esse puto, quam qui a Strabone Rhamanitæ, & à Nonno Rhadamanes appellantur. Legimus enim in Dionysiacis Nonni Minoëm ex insula Creta expulisse Rhadamanas in Arabiam: unde & alibi Dictæos eos appellat, & in expeditionis Indicæ societatem à Baccho ascitos fuisse narrat. Legimus & apud Stephanum, Rhadamanthyn cum fratribus Gazam Phœniciam urbem ivisse. Atqui Moses & in Arabia, non privatus solum apud socerum Jethro, sed dux etiam ac gentis suæ princeps diutinam moram traxit; & ejus consiliis ac præceptis Ebræi obsecuti, Palæstinos, quorum regio fere maritima est, maximis damnis affecerunt. Memoriæ prodidit Isacius Tzetzes propter interfectum fratrem patria exulasse Rhadamanthyn: hæc historiæ Mosis interpolatio est, qui *virum Ægyptium, percutientem quemdam de Ebræis fratribus suis, percussum abscondit sabulo,* & in Madianitidem terram profugit. Rhadamanthyn Homerus non semel flavum appellat: πυῤῥακὴ fuisse Mosem tradit Artapanus apud Eusebium; πυῤῥόχρων quoque fuisse Typhonem, qui ad Mosis exemplar factus est, Plutarchus scriptum reliquit.

Diod. libr. 5. Plin. libr. 6. cap. 28. Strab. libr. 16. Nonn. Dionys. libr. 21, & 36. Steph. in γάζα. Is. Tzetz. in Lycophr. Exod. 2. 11, & seq. Hom. Odyss. δ. & η. Eus. Præp. l. 9. Plut. De Isid.

Æacus idem ac Moses.

XIII. Quin & Æacus, tertius inferorum judex, Mosem exhibet. Minois coævus fuit; coævus & Bacchi, & Aristæi, in quibus occultum Mosem deteximus: coævus & Asterii, qui Minois filius fuit, avo cognominis. Atque hos, Æacum, inquam, Minoëm, Aristæum, & Asterium, Baccho Indicæ expeditionis socios addit Nonnus in Dionysiacis. Jovis filius fingitur, item ut pleræque Mosis imagines, Bacchus, Minos, Rhadamanthys, alii. Jove in ignem mutato natus dicitur, perinde ut Bacchus. Testis Ovidius, cum ait de Jove: *Aureus ut Danaën, Asopida luserit ignis.* Asopis illa, Ægina est, Asopi filia, Æaci mater. Non ex Jove ignibus celato, at in aquilam verso genitum eum scribit Nonnus, sed prope ardentem & πυρίκαυστον fluvium. Fabulam fusius narrat Apollodorus, Asopum, cum Jovem Æginam rapientem pertinaciter insequeretur, a Jove fulmine fuisse ictum, & ad fluenta sua remissum; proptereaque ex fluvio hocce carbones efferri. Quæ manifesto alludunt ad satum Bacchi, igneo & fulgurante Jove ac Semele prognati; & ad Mosem itidem referenda sunt. Mater Æaco tribuitur Ægina Asopi fluvii filia; quod Thermuthis, velut altera Mosis mater, eum ex fluvio extraxerit. Piissimum omnium hominum fuisse Æacum testificatur Apollodorus, Græcorum omnium Plutarchus: sanctitatem ac pietatem Mosis prædicare nihil attinet. Virgam inter judicandum tenuisse Æacum dicit Plato; quo sacra illa Mosis virga notatur. Græciæ siccitate, sterilitate, ac fame laboranti largos imbres, & vilem ac uberem frugum annonam precibus & sacrificiis à Jove Æacus impetravit: Moses Israëlitis aquam, manna, & coturnices. Observatum est à Pausania, ex Æaci liberis nullum ipsi in regnum Æginæ successisse: Mosis filiorum nullus paternæ dignitatis hæres fuit. In Æaci Templo, quod in urbe Ægina visebatur, ara erat paulum è terra extans, quam Æaci monumentum fuisse in arcanis habebatur, ut auctor est Pausanias: de sepulcro Mosis sic postremum caput Deuteronomii: *Et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem.*

Nonn. Dion. libr. 13. Ovid. Met. libr. 6. Nonn. Dionys. libr. 13. Apollod. libr. 3. Apollod. libr. 3. Plut. Theseo. Plat. Gorg. Pausan. Attic. Pausan. Corinth. Deut. 34. 6.

Proteus idem ac Moses.

XIV. Occulit Mosem & Proteus, Deus ille multiformis. Mosis coævus fuit; nam consulit eum apud Virgilium Aristæus, quem Mosem esse paulo post ostendam. Bacchum etiam, larvatum Mosem, excepit hospitio, ut est apud Apollodorum. Et ejus filios denique interfecit Hercules, quem Josuæ imaginem gerere probabo. Ægyptium faciunt Veteres, qualis Moses fuit: alii Thracem; Pallenen enim, quam ipsi patriam assignat Virgilius, in Thracia Stephanus, aliique collocant: cujus rei caussam ad Mosem quoque pertinere docebo infra, ubi de Orpheo disseram. Patrem Jovem habuit, si Luciano fides est: nam quibus regia potestas & dignitas contigerat, eos Jove prognatos Antiqui fingebant, ut supra dixi. Atqui regem Ægypti Proteum fuisse dicunt Herodotus, & Euripides; & id dignitatis Moses obtinuit. At Johannes Tzetzes Neptuno & Phœnice, Phœnicis filia, natum Proteum esse docet; in quo Mosis, Ebræorumque, quorum avi olim venerant ex Phœnicia, originem licet animadvertere. Atque hæc mihi videtur fuisse ratio, cur Memphi templum ipsi conditum fuerit eo loco, qui Castra Tyriorum appellatus est, inter Tyrios Phœnices circum habitantes: quod discimus ex Herodoto. Cur autem Neptunus ipsi pater adscribatur, caussæ fuit mirabilis maris Rubri transitus, cujus qui fuit auctor & dux Moses, ita faventem & propitium visus est fabulatoribus habuisse Neptunum, ut eo natum esse statuerent. Hanc

Virgil. Georg. libr. 4. Apollod. libr. 3. Lucian. De mort. Peregr. Herodot. libr. 2. cap. 112. Euripid. Helen. Prol. Tzetz. Chil. 2. Hist. 44. Herod. libr. 2. cap. 112.

etiam videtur habuisse caussam Pseudo-orpheus, quamobrem maris claves Proteum gerere diceret; eamdem & alii, cur paratum ipsi à Neptuno alveum sub mari finxerint, per quem ex Pallene in Ægyptum siccus penetraret, uti referunt Isacius Tzetzes, & Philargyrius. Forsitan & quod accepissent vetusti *μυθοπλάσαι ingressum Mosem medium nebulæ ascendisse in montem, nube densissima opertum*, & à Deo locatum *in foramine petræ*, idcirco Proteum in obscuris illis meatibus, vel in specubus latitantem finxerunt. Ob quam etiam caussam ex Thracia, regione septentrionali, profectum esse voluerunt, uti & Orpheum, & Eumolpum, Mosis itidem, ut mox ostendemus, imagines: Septentrionem enim Veteres caliginosum, & densis tenebris obsitum censuerunt. Ideo ζόφον apud Homerum, Strabo Septentrionem interpretatur. Tibullus Panegyrico ad Messalam, de Septentrione:

Orph. Hymn. in Proteum. Is. Tzetz. in Lycophr. Philarg. in Virg. Georg. 4. Exod. 24. 18. & 19. 16. & 33. 22.

Illic & densa tellus absconditur umbra.

Hom. Odyss. ι, & κ. Strab. libr. 1. & 10.

Arabes quoque Mare septentrionale, Tenebrosum appellant. Ita Geographus Nubiensis. Hinc & Aquiloni vento nomen. Aquilus enim color, niger est. Glossarium: *Aquilum*, μέλαν, ὡς Ἀκουίλλιος. Suetonius opponit candido. Festus fuscum & subnigrum interpretatur. Eodem sensu dixit Plautus, corpus aquilum; Varro, fluctum aquilum. Eodem dicitur & Aquilo. Nos Galli dicimus, *La Bise*, pari significatu: nam Gallice *bis*, nigrum sonat. In quibusdam Galliæ nostræ locis ventus Thrascias, niger vocatur. Mythologi itaque ut exprimerent densam illam montis caliginem, & opacam nebulam, è qua egressus ad suos rediit Moses, ex ea mundi parte venisse dixerunt, quæ opacis obsepta tenebris credebatur. Duos filios Proteus habuit; duos & Moses. Omnia sese in rerum miracula transformabat; in ignem, propter fulgura & flammas Sinai montis verticem obsidentes, cum Deum Moses alloqueretur; in serpentem, propter virgam Mosis, quæ in serpentem, & rursum ex serpente in virgam mutata est; & in alias denique formas, propter varia prodigia virgæ hujus ope edita. An eamdem ob caussam, propter quam Mercurio facies partim aurea, partim nigra dabatur, petasus item partim candidus, partim niger; Apollini vero caput semirasum; & simulacra aliquando atra, aliquando splendida? Id quidem velle videtur Horatius, cum Protea, non quidem corpus, sed tantum vultus mutare dixit. Præterita, præsentia, & futura callere dictus est Proteus, quod præteritorum historiam, descriptionem præsentium, & futurorum prædictionem lucubrationibus suis Moses complexus sit. Magum fuisse Proteum, & præstigiatorem, & θαυματοποιὸν tradunt Auctores plerique; quo nomine & Mosem Apollonius Molon, Lysimachus, & alii traducere conati sunt. Λεκανομάντιν etiam fuisse, hoc est futura per pelvispicium, ut ita loquar, prænovisse testatur Johannes Tzetzes: Protei columnas commemorat Virgilius: ejusdem in Astrologicis scientiam Diodorus prædicat. Horum omnium caussæ brevi Apionis narratione continentur. In Ægyptiacis quippe scripsisse hunc refert Josephus, Mosem Heliopolitanum fuisse, & in patria sua statuisse quoddam instrumentum, quod verbis ipsius describere satius est: ἀντὶ δὲ ὀβελῶν ἔστησε κίονας, ὑφ' οἷς ἦν ἐκτύπωμα σκάφη, σκιὰ δ' ἀνδρὸς ἐπ' αὐτὴν διακειμένη, ὡς ὅτι ἐν αἰθέρι τοῦτον ἀεὶ τὸν δρόμον ἡλίῳ συμπεριπολεῖ. Hæc ita leguntur in codice manuscripto Bibliothecæ Regiæ, & in libris editis, licet valde mendosa sint, quemadmodum & totus iste liber: quæ sic restituere conabar: ἀντὶ δὲ ὀβελῶν ἔστησε κίονας, ὑφ' οἷς ἦν ἐκτύπωμα σκάφης, σκιὰ δ' ἀπ' ἄκρων ἐπ' αὐτὴν διακειμένη, ὡς, ὃν ἐν αἰθέρι, τοῦτον ἀεὶ τὸν δρόμον ἡλίῳ συμπεριπολεῖν· Sensus est; *Pro gnomonibus columnas statuit, quibus scaphæ forma subjecta erat; ab harum vero summitatibus umbra in eam incidebat; ita ut eumdem cursum, quem Sol in æthere, absolveret.* Dictionem, ἀνδρὸς, Interpres non agnoscit. Cæterum intricata est phrasis, quapropter à Josepho deridetur. Hac ergo correctione contenti simus, dum melioris Codicis nobis contingat subsidium. Mosem ait pro obeliscis columnas in scapha statuisse, quarum umbra solarem cursum designaret. Scaphen, sive Hemisphærium intelligit, quod ab Aristarcho Samio inventum esse Vitruvius docet. Describitur à Martiano Capella his verbis: *Scaphia dicuntur rotunda ex ære vasa, quæ horarum ductus stili in medio fundo sui proceritate discriminant, qui stilus gnomon appellatur.* At Sciotheron Mosi ab Apione adscriptum, pro gnomone columnas habebat in medio, quarum usum ignoravit Grammaticus ille. Nam si umbræ solum projiciendæ utiles erant, longe melius id fecisset stilus unicus. Atqui hoc ipsum videtur esse horologium, quod nonnulli de grege Rabbinorum, à majoribus suis acceptum, & ab Ægyptiis, ut videtur, ac Babyloniis inventum describunt, quodque supra tres columellas in media scapha sitas magnam compactilium armillarum coagmentationem, multasque inscriptiones Ebraicas præferebat: atque id tamen fuisse Sciotheron ostendit Scaphe subjecta. Verum Mose inventum hoc longe esse recentius multa suadent, quæ nunc explicare non vacat. Multum differebat hoc horologium ab Achazi מעלות, quarum descriptionem dederunt iidem Rab-

Geogr. Nub. Clim. 7. part. 1. & 9. Sueton. Aug. cap. 79. Plaut. Pœn. 5. 2. Varro περὶ φθορᾶς κόσμου.

Horat. libr. 1. Epist. 1.

Apoll. & Lys. apud Joseph. l. 2. contr. Ap. Tzetz. Chil. 2. Hist. 44. Virgil. Æn. 11. Diodor. libr. 1. Joseph. libr. 2. contr. Apion.

Vitr. libr. 9. cap. 9. Mart. Cap. libr. 6. cap. 1.

bini. Utut est, vides Mosi, itidem ut Proteo, attributas ab Apione columnas, pelvim sive Scapham, & Astrologiæ peritiam. Egregius saltator fuit Proteus; quod de Or-
Luc. De saltat. pheo itidem, & Musæo, quos ex Mosis quoque historia prodiisse ostendam, Lucianus tradidit; propter cantatos à Mose Hymnos, & Mariæ sororis Mosis tripudia ac
Orph. Hymn. in Prot. Tzetz. Chil. 2. Hist. 44. choreas. Naturæ principia aperuisse Proteum legitur in Hymnis Orpheo adscriptis, & in Chiliadibus Tzetzis: quod unice Mosi convenit, qui de rerum origine, & mundi creatione luculenter, verissimeque disseruit. Proteus πολύβουλος, *multi consilii* appellatur in iisdem Orphicis: sic Mercurius Osiridis σύμβουλος *consiliarius* fuisse dicitur à
Diodor. libr. 1. Diodoro, διὰ τὸ φρονήσει τοῦτον διαφέρειν τῶν ἄλλων φίλων· *Quod aliis omnibus ejus amicis*
Orph. Hymn. in Dionys. *hic prudentia præstiterit:* sic Bacchus in iisdem Hymnis, εὔβουλος, *boni consilii*, & εὐπολύβουλος, *bonis consiliis plenus* dicitur: Bacchus autem & Mercurius, typi sunt Mosis:
Joseph. libr. 2. contr. Apion. Serv. in Virg. Æn. 11. sic & Moses ipse à Josepho dicitur *prudentissimus consiliarius*, σύμβουλος συνετώτατος· *Proteum fortissimum & invictum fuisse constat:* verba sunt Servii, qui & propter fortitudinem Herculem eum ait fuisse dictum: de Mose perhibet Josephus, ἐν ἅπασι στρατηγὸν ἄριστον γεγονέναι· *In omnibus excellentem imperatorem extitisse.* Neptuni armenta & turpes
Hom. Odyss. δ. Virg. 4. Georg. Herod. libr. 2. cap. 115. phocas pascere Proteum cecinerunt Homerus, & Virgilius: Moses diu pastoralem vitam egit. Ex iis quæ de Proteo narrat Herodotus, summa ipsius æquitas & integritas intelligitur; qua præcipue laude Moses floruit. Divinos denique in Ægypto honores Proteus consecutus est, itidem ut Osiris, Mercurius, Vulcanus, & Typhon, in quibus fallax vetustas Mosem adumbravit.

Perseus idem ac Moses. Herod. libr. 2. cap. 91. Diod. libr. 1. Strab. libr. 17. XV. Moses quoque Perseo multis rebus similis est. Libero & Amphioni, quorum uterque Moses est, Perseus æqualis fuit. Ægyptium fuisse tradunt Herodotus, ac Diodorus: addit ille Chemmi positum ei fuisse templum, & à Chemmitis solitum gymnicis ludis celebrari: Strabo vero in Ægypto περσέως σκοπὴν, *Persei speculam* ponit; quod & speculatorem fuisse Perseum indicat: Ægyptius fuit Moses; fuisse & speculatorem ostendit cognomen ipsius Osarsiph, hoc est, Solis speculator: idem & θεόπτης à Georgio Syncello dictus est, ut supra observavimus. Statim ab ortu in arcam conclusus, & in mare abjectus est Perseus, & in Polydectæ deinde regia educatus: quæ in Mosem apposite congruunt. Magicæ artis peritum fuisse narrat Auctor Philopatridos, qui libellus Luciano tribuitur: idem de Proteo, qui Moses est, à nonnullis vulgo creditum esse diximus. Andromeden Cephei Æthiopum regis filiam duxit uxorem: Tharbis Æthiopum regis filia Mosis nuptias ambivit & impetravit, ut
Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5. affirmat Josephus; hic deinde uxorem duxit Sephoram Æthiopissam, hoc est Chusitidem; nam Chus populos ad utrumque Rubri maris littus pertinentes significabat. Persei filium Erythram quidam faciunt, qui ad maris hujus oram imperitarit. Sic Rha-
Diod. libr. 5. damanthyi, qui figura est Mosis, tribuit Diodorus Erythrum filium qui regnum tenuerit Erythrorum, ut dixi supra; quod liberos Moses hoc in litore genuerit. Mercurii talaria & gladium gestavit Perseus; quippe Mercurius ipse Moses est.

Moses inter astra relatus, & Libræ gestandæ adhibitus. XVI. Non alio etiam quam ad Mosem videntur referenda, quæ in Libro Memoriali scripsit Lucius Ampelius, rudis homo quidem & imperitus, sed aliorum in scribendo subnixus studiis, & aliquibus bonæ vetustatis reliquiis conspicuus. *Libra*, inquit, *quam Græci* ζυγὸν *appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitia Mochos dictus, qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideoque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus.* En tibi Mosem proprio nomine appellatum, si pro *Mochos* legas *Moschos*, quod est משה. Quo nomine ab aliis Scriptoribus designatum Mosem supra diximus. Statices ipsi inventionem tribuit Ampelius, quod sancte caverit, ne qua fraus ponderibus, mensuris, aut regu-
Levit. 19. 35. lis inesset: *Nolite facere*, inquit, *iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera justa, & æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius.* Eadem
Deuter. 25. 13, & seq. gravissimis verbis alio loco iterat: *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus; nec erit in domo tua modius major & minor: pondus habebis justum & verum; & modius æqualis & verus erit tibi, ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, & adversatur omnem injustitiam.* Ineptum autem est, quod ait ineptus Ampelius, Libram, quam Græci ζυγὸν appellant, virile nomen esse adeptam. Libra à veteribus Astronomis, non so-
Manil. libr. 2. la, uti nunc, sed simul cum Libripende in astrothesia pingebatur. Diserte Manilius: *Humana est facies Libræ.* Munus cælestis Libræ pendendæ Augusto delegavit ipsius ætas, quo optimo & æquissimo Principi gratificaretur. Alii id Virgini adscripserunt. Atqui ex Ampelio intelligimus Mosi hunc honorem jam ante fuisse habitum, propter æquitatem, ac statices inventionem: nempe, ut verisimile est, ab Ægyptiis, vicinisque nationibus, Astronomiæ studio deditis, quas Mosis fama pervaserat.

Aristæus XVII. Quinetiam in Aristæo nobilis constat Mosis effigies. Apollinis, vel ut

aliis placet, Liberi filius dictus est Aristæus: Mosem in Libero, & Apolline latere docuimus. Atque hic pater cum filio, ut alias sæpe, confunditur: nam Apollo ipse Aristæus habitus est, & Apollo quidem νόμιος, sive Pastoralis, quod apposite in Mosem convenire ostendimus. Pastorem dicit Aristæum Virgilius, & tercentum ipsi juvencos Ceæ dumeta tondere; Cyrenes ab Apolline raptæ, cum pecudes ad Penei ripam pasceret, filium fuisse prodit Apollonius in Argonauticis; & Apollo ipse, Pastor ab Amphryso memorandus dicitur: pastor fuit Moses πατρόθεν, & prognatus Israëlitis, qui pastores ovium fuerunt. Bacchi socium Aristæum faciunt Diodorus & Nonnus: Bacchus Moses ipse est; est & Mercurius, ac propterea nascentem Aristæum à Mercurio fuisse sublatum canit Pindarus. Aristæus Nymphis nutriendus est traditus, ut habet Diodorus: in aquas statim ab ortu abjectus est Moses, ab iisque servatus & extractus: Nymphas autem, lymphas esse, sive aquas notum est; quam ob caussam & Liber, qui Moses est, à Nymphis educatus fuisse dicitur. Indidem factum est, ut Aristæi mater Cyrene, Penei filia esse fingeretur; quod videlicet Mosem sua mater fluvio commiserit. Duos ex Cyrene filios suscepisse Apollinem, Autuchum & Aristæum docent Scholia Apollonii: duos Amramus filios genuit, Aaronem & Mosem. Filios dico, nam & filiam præterea Mariam habuit. Aristæum Hesiodus βαθυχαίτην appellat, propter radios è Mosis vertice micantes. Scribit Pindarus Libyæ terræ portionem Cyrene Aristæi matri donatam, ab eaque ἔννομον factam, hoc est legibus bene temperatam: legislatoris munere functus est Moses, atque id quidem in locis Cyrenaicæ proximis. Primum Aristæum Diis bovem immolasse à quibusdam traditum est; quod & de Cecrope, qui Moses est, tradidit Eusebius in Chronico; & quod Prometheo, qui Moses quoque est, ab aliis tribuitur: quia nempe Moses sacrificiorum rationem suos docuit, vel quod Vitulum aureum comminuerit. Ceos astri Sirii inclementia torrefactos sacris Jovi factis Aristæus sublevavit, & blandos Etesiarum flatus ad æstus mitigandos impetravit: Moses populares suos ad Nili ripas in miserabilem servitutem redactos, & sævissime habitos, libertatis compotes fecit, & in desertum ad sacra Deo facienda deduxit. Sirius autem idem est qui Nilus, ut supra monui: Æthiopibus Siris dicitur, teste Dionysio Periegete. Ubi perperam Eustathius nomen id Nilum à Sirio stella habuisse tradit, ὑπὸ κύνα γὰρ, φασὶν, οὗ μέρος ὁ σείριος ἀστὴρ, πλημμύρει ὁ νεῖλος, ἐν ἐπιτολῇ κυνὸς ἀναβαίνων. *Sub Cane enim, inquiunt, cujus pars est stella Sirius, exundat Nilus, oriente Cane intumescens*: cum è contrario à Nilo Sirius stella nomen habeat; Nilus vero שיחור dicatur, à nigrore aquæ limo turbidæ, à Græcis Μέλας, à Latinis Melo. Aristæum fingit Virgilius matrem sub undis adiisse, rerum suarum jacturam & calamitates conquestum: Moses flumine extractus cum Pharaone de gentis suæ miseriis expostulat. Aristæum medicinam, agriculturam, & vaticinandi artem Musæ docuerunt, ut discimus ex Apollonii Argonauticis, & Politiis Heraclidis: Propheta fuit Moses, & naturas rerum percalluit, fuit enim *eruditus omni sapientia Ægyptiorum*, ut habet Lucas in Actis; eumque ob medicinæ peritiam laudat Clemens Alexandrinus. Aristæum artes omnes tenuisse scribit Germanicus in Arateis Phænomenis; & ab Antiquis sub Aquarii asterismo cœlo consecratum credi; alii relatum eum esse narrant in Deorum numerum, propter res in usum generis humani & commodum inventas, & dia ipsius reperta, quæ recenset Nonnus in Dionysiacis, unde & βιοσσόον, *vitæ servatorem* ipsum appellat: quam multis gentem suam, hominesque universos beneficiis devinxerit Moses, supervacuum est exponere; hinc certe divinos honores apud Ethnicos consecutus est. In Hæmo monte ex hominum oculis evanuisse Aristæum refert Diodorus: mortuus est Moses in monte Nebo: *& non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem.*

Idem ac Moses. Virg. Georg. 4. & 1. Apollon. Arg. libr. 2. Diod. libr. 4. Nonn. Dion. libr. 13. Pind. Pyth. Od. 9. Schol. Apollon. Arg libr. 2. Hesiod. Theog. Pind. Pyth. Od. 9. Virg. 4. Georg. Apollon. Arg. libr 2. Act. 7. 22. Clem. Str. 1. l. 1. German. cap. Aquar. Nonn. Dion. libr. 5. Diod. libr. 4. Deut. 34. 6.

Aristæus hic cum Aristea Proconnesio sæpenumero confunditur, & res alterius alteri sæpe adscriptæ sunt, quemadmodum ostendam in Propositione nona. Aristeam autem fuisse Philosophum, & de rerum natura scripsisse docet diserte Maximus Tyrius: Philosophiæ totius principia, verasque rerum origines libris suis Moses consignavit; Philosophiæ inventorem eum prædicant Artapanus & Eupolemus, atque ob Philosophiæ peritiam laudatur à Clemente Alexandrino. Præstigiator fuit Aristeas, ἀνὴρ γόης, εἴ τις ἄλλος. *Vir præstigiator, si quis alius*, inquit Strabo; propter prodigia à Mose in Ægypto edita, quibus Magos ipsos Ægyptios superavit: unde γόης & ἀπατεὼν ab extraneis dictus & creditus est, Josepho teste. Inter vates futurorum præscientia celebratos ponitur à Clemente Alexandrino Aristeas: Mosis extant vaticinia. Homero antiquiorem Aristeam facit Tatianus; multis quippe annis Homerum Moses præcessit. Quin & præceptor Homeri à nonnullis Aristeas creditus est, juxta testificationem Strabonis & Eustathii: non pauca enim ex libris Mosis depromta in Homero deprehendas, quod suo loco demonstravimus. Animam ponere & sumere pro

Max. Tyr. Diss. 22. Artap. apud Euseb. libr. 9. Præp. Evang. Eupol. apud Euseb. ibid. & Clem. Alex. Strom. 1. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Strab. libr. 13. Tatian. Orat. adv. Gr. Strab. libr. 14. Eustath. in Hom. Iliad. 6.

libitu Aristeam solitum Veteres commenti sunt, vivumque sæpius apparuisse, cum mortuus putaretur: Moses in Nili profluentem demissus, & morti devotus, vivus exiit; idem, cum à Pharaone ad mortem quæreretur, *fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian;* cum mora deinde in monte facta periisse crederetur, salvus illæsusque descendit. Corpus denique Aristeæ, in fullonica defuncti, neutiquam quærentibus apparuit, uti neque illud Mosis, postquam in monte obiit.

Exod. 2. 15.

Musæus idem ac Moses.

Numen. libr. 3. de bono, apud Euseb. Præp. Evang. libr. 8. Justin. Paræn. Euseb. Præp. libr. 13. cap. 12. Athen. libr. 13. Euthym. Zig. Saracen. Cedren. Chr. Scalig. Not. in Fragm. Herod. libr. 1. cap. 131. & libr. 3. cap. 8. Seld. De DIs Syr. Synt. 2. cap. 4. Clem. Alex. Strom. 1. Laërt. Procem.

XVIII. In Musæo Mosaicum inesse quippiam, vel nomen ipsum nos admonet: nam Numenius Pythagoreus mentionem Mosis faciens, non aliter eum quam Musæum appellat. Lunæ filium fuisse auctores sunt Pseudo-orpheus apud Justinum & Eusebium, & Hermesianax apud Athenæum; idcirco, opinor, quod è Madianitide prodiit Moses ad Ebræos servitio liberandos. Atqui circumstantes Madianitidem gentes, & Madianitarum non pauci, Lunæ cultui erant dediti. Cubar eam appellabant, seu potius Cabar, hoc est *Magnam*, ut exponunt Euthymius, & Cedrenus; ab Ebræo כבר. Appellabant & Alilat, quod interpretatur Scaliger, *Noctilucam:* Ebræi dixerunt Lilith: apud Herodotum est ἀλίττα & ἀλιλάτ; cujus religionis vestigia hodie etiam retinere Muhammedanos recte à Seldeno observatum est. Sed de eo nos alibi. Propter diuturnam etiam illam Mosis in Arabia mansionem, Liber, quem Mosem esse constat, in Arabia educatus esse dictus est à Poëtis. Musæo tribuitur Musices studium ac Lyricæ poëseos: calluisse Mosem scribit Clemens Alexandrinus ῥυθμητικήν τε, καὶ ἁρμονικήν, ἔτι τε ἰατρικὴν ἅμα καὶ μουσικήν. *Numerorum musicorum, sonorumque scientiam, medicinam præterea & musicam:* ac ejus certe hymni extant in Pentateucho. Orphei à quibusdam discipulus, à nonnullis imitator, ab aliis filius fuisse dicitur; Orpheum autem Mosem esse mox ostendam. Primus Musæus Theogoniam & sphæram docuit, & ex uno omnia esse, in idque resolvi dixit, teste Diogene Laërtio; quapropter Philosophus, & Theologus à Servio fuisse dicitur: hæc mirifice in Mosem conveniunt, qui mundi creationem, & rerum principia explicavit; qui de Deo, uno omnium auctore ac fine, Deique colendi ritibus præclare disseruit; qui à Chaldæis denique & Ægyptiis cælestium motuum doctrinis accurate instructus est, ut habet Clemens Alexandrinus. Tres futurorum præscios vates simul commemorat Strabo, Orpheum, Musæum, & Mosem, qui tres unus, idemque sunt. Igitur χρησμοὺς sub Musæi nomine Onomacritus supposuit, & Onomacritum χρησμολόγον τε, καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν Μουσαίου· *Oraculorum interpretem, & oraculorum Musæi ordinatorem,* appellat Herodotus; & alibi quoque prædictorum quorumdam Musæi meminit. Floruisse vult Suidas sub Cecrope secundo, in cujus ætatem conjiciunt Clemens Alexandrinus, & Eusebius Liberum, & Perseum, & Amphionem. Hi autem expressæ sunt Mosis imagines, uti partim jam demonstratum à me est, partim mox demonstrabitur. Atqui ad ætatem primi Cecropis τοῦ διφυοῦς, quem Mosem esse dixi, referenda ista erant. Sed Græci Chronologiam ad Mythologiam suam accommodarunt. Hic à me impetrare non possum, ut Turnebi, viri sane quam docti, puerilem errorem prætercam: mirari ait plerosque tam honorificam Musæi mentionem à Virgilio factam, Homeri prorsus nullam, ac propterea ipsi aliquam à Græcis livoris labem aspergi. Quasi vero Æneas in inferis nancisci potuerit Homerum, qui diu post Trojanum bellum natus est. Tam diversæ certe de Musæo hominum sententiæ, quas agnovit & conquestus est Servius, veritatem fabulis dissimulatam olent. Disconvenit inter fabulatores de parentibus; nam alii Orphei, quidam Antiphemi, nonnulli Lunæ, aliqui Eumolpi, alii Thamyræ filium fuisse fingunt. Disconvenit de patria; alii quippe Eleusinium, aliqui Thracem, quidam Thebanum faciunt. De ætate disconvenit; alii enim Orphei coævum, alii antiquiorem, quidam recentiorem statuunt. Desinam in præclaro Artapani testimonio, qui disertis affirmat verbis, eum qui ab Ebræis Moses appellatus est, eumdem à Græcis Musæum esse nominatum, eumdemque Orphei præceptorem fuisse.

Clem. Alex. Strom. 1. Strab. libr. 16. Herodot. libr. 7. cap. 6. & libr. 8. cap. 96. Suid. in Μουσαῖος. Clem. Alex. Strom. 1. Euseb. Chron. libr. 2. Turn. Adv. libr. 28. cap. 46. Serv. in Virg. Æn. 6. Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9.

Orpheus idem ac Moses.

Clem. Alex. Strom. 1. Euseb. Chron. Eustath. in Hom. Iliad. ϛ. Herod. libr. 2. Eustath. in Hom. Iliad. α.

XIX. Ad Mosis etiam exemplar Orpheus ipse expressus est. Tempus convenit, nam ponitur Herculi æqualis, Josuæ videlicet, ministro Mosis. Coævus ponitur & Aristæi, & Musæi, & Persei, & Liberi, quibus omnibus Moses unus adumbratur. Adscribuntur autem hi à Clemente Alexandrino & Eusebio Cecropis secundi ævo, cum ad ætatem primi Cecropis τοῦ διφυοῦς, qui fuit Mosi σύγχρονος, verius pertineant. Quamobrem duos Orpheas finxerunt Veteres, ut legimus apud Eustathium; quorum alter alterum undecim γενεαῖς præcesserit: quod postremum inter Argonautas, quorum pars magna fuit, vixisse accepissent; alterum autem longe vetustiorem esse suaderet ratio. Quod si juxta Herodotum & Eustathium, aliosque complures, γενεὰν statuamus annorum circiter triginta, & undecim τριακοντάδας annorum ab Argonautarum expeditione retro numeres, in tempora Mosaica incides. Idem fiet si à belli Tro-

jani temporibus retro numerandi ducas initium; centum enim & viginti Moses explevit vitæ annos. Unde alii undecim ætatibus Trojano bello antiquiorem ponunt Orpheum. Nec inde abludunt, qui novem vixisse eum ætates volunt. Apertissime convenientiam ætatis demonstrat Artapanus in libro de Judæis, cum Mosem Orphei discipulum fuisse scribit. Similis error in Minois, qui Moses est, assignando ævo à Tatiano admissus est: eum enim undecima ætate, ἐνδεκάτῃ γενεᾷ, post Inachum floruisse tradit, cum Mosis coætaneum Inachum statuerit. Merito ergo Orpheum, Linum quoque, & Musæum, Theologorum omnium primos ac vetustissimos à Græcis haberi scribit Eusebius. Poëtarum omnium antiquissimum Orpheum appellant, Iamblichus, & Lactantius, & Theodoretus; ipsique adscriptos libros, antiquitatis esse divinæ scribit Arnobius; & neminem eum habuisse quem imitaretur, Plutarchus asseverat. Minime ab hac opinione discrepat Suidas, cum OEagrum Orphei patrem ab Atlante quintum facit, ac Orpheum proinde sextum. Nam sic Atlantem inter & Orpheum quinque intererunt γενεαὶ, sive anni centum & quinquaginta, quot circiter ponunt Chronologi Atlantem inter & Mosem. Arcadem fuisse putant nonnulli, quod & de Mercurio, & de Pane traditum est, quorum uterque Moses est. Thrax tamen fuisse vulgo creditur: Mercurii enim, quem Mosem esse constat ex superioribus, sacra in Thraciam penetrasse, mihi docuisse videor. Hanc præterea opinionis hujus valde probabilem caussam reperio. Dixi supra Minoëm, qui Moses est, Cretæ regem fuisse dictum, quod Palæstini כרתים dicerentur. Ex hac voce facile prodiit vox altera תרכים transpositis literis, quod ipsissimum Thracum nomen est. Atque inde factum puto, ut Eumolpus quoque, & Musæus, quos Mosis speciem tulisse mox patefaciam, & Proteus de quo idem demonstratum est, Thraces ab aliquibus habiti sint. Hinc factum etiam, ut Aristæus, alter Moses, in Thraciam ad Bacchum, alterum itidem Mosem, ivisse à Diodoro dictus sit, ab eoque Orgiorum sacris fuisse initiatus, & in Hæmo Thraciæ monte ex hominum oculis evanuisse. Factum hinc quoque ut Bacchus appellatus sit Sabazius, à Sabis gente Thracica, quemadmodum perhibet Eustathius ad Dionysii Periegesin; & post debellatos Lycurgum Thracum regem, Thracesque ipsos, regem ipsis Tharopem præfecisse dictus sit; Orgiorumque ritus eum edocuisse, quos OEagro filio deinde Tharops, Orpheo filio OEagrus tradiderit. Horum auctorem Diodorum habeo, qui subjungit Poëtas quosdam, & in iis Antimachum, dicere, non Thracum regem, sed Arabum Lycurgum fuisse. Unde colligere possumus Thracum nomen, gentis alterius Judæis proximæ nomen extrusisse. Hinc factum denique, ut scripserit Hermippus Pythagoram Judæorum & Thracum opinionibus fuisse imbutum. Filius Apollinis habetur Orpheus, Mosis itidem personati. Orphei nomen non multum recedit à nomine Osarsiph, quod Mosi tribuit Manethos, & nos supra *Solis speculatorem* exposuimus: quippe Astrologiæ studiis ab Orpheo primum institutos esse Græcos Lucianus affirmat; primus & cœlorum harmoniam deprehendisse fertur, auctore Servio. Narrat Eustathius Orpheum primo agyrtam fuisse, & collecta demum valida hominum manu, magnam sibi potentiam comparasse: Moses locis plerisque peragratis rediit tandem ad suos, assumtoque Aarone *Venerunt simul, & congregaverunt cunctos seniores filiorum Israël*, totique deinde Ebræorum genti præfuit, & summo quidem jure, ac vere regio. Quocirca merito Clemens Alexandrinus: ἦν δ' οὖν ὁ μὲν Μωϋσῆς σοφὸς, βασιλεὺς, νομοθέτης· *Erat igitur Moyses sapiens, rex, Legislator*; & à Thermuthi Pharaonis filia, non adoptatum solum, sed & in paterni regni successionem eductum fuisse ait Josephus; & ab Æthiopibus ut regem fuisse observatum scripsit Pseudo-eustathius in Hexaëmeron; & R. Bechai, ut Mosem regem fuisse probet, ei istud Genescos accommodat: *Et ad eum erit aggregatio populorum*; & hoc quoque Deuteronomii: *Erit apud rectissimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Israël.* Hinc ergo Orpheus in Thracia regnasse dictus est. Hunc tiaram auream capite gestantem exhibent Philostratus, & Callistratus; quod Moses fratri suo Aaroni, cum quo sæpe confunditur, cidarim lamina aurea instructam concinnarit. Sacerdotem appellat Orpheum Virgilius, quod Levitici generis fuerit Moses. Ægyptum se adiisse prædicat Orpheus in adscriptis illi Argonauticis; necnon reconditas hausit Ægyptiorum disciplinas: produnt enim Veteres memoriæ illuc erudiendi caussa fuisse profectos è priscis Græcis plerosque, qui ad doctrinæ non vulgaris laudem aspirarent, ut supra jam monui; Melampodem puta, Dædalum, Homerum, Lycurgum, Solonem, Pythagoram, Eudoxum, Democritum, OEnopidem, & Platonem. Atque idipsum de Musæo etiam finxerunt, quem Mosem esse demonstravi. At Theodoretus, non ab Ægyptiis solum, sed ab Ebræis etiam veritatem hos accepisse docet. Ægyptius vero fuit Moses, *& eruditus omni sapientia Ægyptiorum*. Magna igitur doctrinarum omnium laus Orpheo tributa est, ac Astronomiæ præsertim, ut dixi. Idem & poëtica facultate flo-

Artap. apud Euseb. Præp. libr. 9. cap. 27.
Tatian. Orat. contr. gent. & apud Eus. Præp. libr. 10. cap. 11.
Euseb. Præp. libr. 10. cap. 4.
Iambl. De vit. Pyth. cap. 34.
Lactant. libr. 1. Instit. cap. 4.
Theodoret. Serm. 2. De princip.
Arnob. libr. 5.
Plut. De music.
Suid. in ὀρφεύς.
Diodor. libr. 4.
Diodor. libr. 3.
Hermipp apud Joseph. libr. 1. contr. Apion.
Maneth. apud Joseph. libr. 1. contra Apion.
Lucian. de Astrol.
Serv. in Virg. Æn. 6.
Eustath. in Hom. Iliad. κ.
Exod. 4. 29.
Clem. Alex. Strom. 2.
Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5.
Gen. 49. 10.
Deut. 33. 5.
Philostr. Vit. Apoll. libr. 1. cap. 18.
Philostr. Jun. Icon.
Callistr. in Stat.
Virg. Æn. 6.
Theodoret. Serm. 1. de fide.
Act. 7. 22.

ruit. Summa vero ejus fuit in Muſicis, ac lyræ cantu præſtantia; quo nomine celebratum quoque ſupra diximus Moſem, & cujus geminus extat Hymnus; unde & Hymnos Orpheus ſcripſiſſe dicitur apud Suidam, & Hymni ejus nomine inſcripti circumferuntur. Nec de nihilo eſt quod cum Poëtarum vetuſtiſſimus ab aliquibus fingatur Orpheus, alii poëticæ artis inventorem faciunt Mercurium, alii Oſiridem; quippe his tribus unus notatur Moſes. Singularem fuiſſe aiunt Orphei in Philoſophiæ ſtudiis eruditionem: Philoſophorum omnium antiquiſſimus fuit Moſes, ut qui veras mundi origines primus in literas retulerit. Quapropter Euſebius ad annum ab Abrahamo 467, *Moyſes*, inquit, *Ægyptum derelinquens in eremo philoſophatur*; & Eupolemus primum ſapientem ait Moſem fuiſſe. Tantum in Theologicis nomen adeptus eſſe fertur Orpheus, ut à ſuis Theologus cognomento appellatus ſit, ab aliis ἱεροφάντης; & ejus Theologia, myſtagogia, & ἱερολογία à Luciano, Clemente Alexandrino, & Proclo Diadocho celebrentur; primumque inveniſſe ſcribat Pauſanias, quomodo Diis initia fierent, expiarentur ſcelera, curarentur morbi, & Deorum ira placaretur. Hæc Orpheum ab Idæis Dactylis accepiſſe Diodorus affirmat: Idæos autem Judæorum progenitores fuiſſe, imo Judæos ipſos, & Tacitus, & Veterum crediderunt complures, & nos ſupra docuimus. Primus quoque Bacchi Orgia ab Ægyptiis accepta tranſtulit in Græciam, quæ Orphica ab eo ſunt dicta. Addit Lucianus non dilucide hæc ipſum explanaſſe inter ſuos, ſed myſteriis occultaſſe. Unde Proclus Orphicum de rebus divinis diſſerendi modum, eum eſſe ait, qui fit per ſymbola; quem cum tenuerit Pythagoras, ζηλωτὴν τῆς ὀρφέως ἑρμηνείας τε καὶ διαθέσεως· *Imitatorem modi quem in interpretando & conſtituendis rebus tenuit Orpheus*, dictum fuiſſe teſtatur Iamblichus. Quid quod & Panathenæa, & Theſmophoria, & Eleuſinia Athenas eum detuliſſe Theodoretus aſſeverat, & Iſidis ac Oſiridis ſacra in Cereris & Liberi orgia convertiſſe; teſteſque citat Plutarchum, Diodorum, & Demoſthenem. Quibus ſignificatur totam Græcorum Theologiam fabularum figmentis infuſcatam, à Moſe proveniſſe; qui quam peritus fuerit ſymbolicæ Philoſophiæ, diſcere licet ex libro primo Stromatum Clementis Alexandrini. Scripſiſſe ſe Orpheus ait in ſuppoſititiis Argonauticis, de Chao, de Jovis cultu, & de ſacrificiis ἱλασικοῖς: adſcribuntur ei quoque à Tzetze Ephemerides, & Dodecaëterides; quo reſpexiſſe opinor Moſchopulum, & Proclum, Heſiodi interpretes, cum de bonis & malis diebus ſcripſiſſe Orpheum dixerunt. Quinetiam tabulas ab eo deſcriptas commemorat Euripides in Alceſti. Moſi manifeſto hæc congruunt, qui Leges divinas in Tabulis exaratas propoſuit, feſta ſolennia ſuis aſſignavit temporibus, ſacrorum ritus ſanxit, & rerum principia poſteris prodidit. At quæ ex Orpheo attulerunt Ariſtobulus Peripateticus apud Euſebium, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, Cyrillus, & alii, ea prorſus videntur à Veteribus Chriſtianis conficta, & ex ſacrorum Codicum ſegminibus conſuta: neque verum eſt Orpheum, poſtquam πολυθεότητα dedidiciſſet, & Moſis doctrina fuiſſet imbutus, hæc ſcripſiſſe; quod putavit Juſtinus, & Cyrillo perſuaſit, & ſuppoſititiis carminibus conare probatus eſt. Mimum aperiunt ea quæ de Orpheo refert Suidas; ex cujus ὑποβολιμαίοις ſcriptionibus περὶ θεογνωσίας ea depromit de rerum primordiis, & fabricatione mundi, de ſummo omnium opifice, de ſanctiſſima Trinitate, de hominis creatione, & animæ origine, quæ ex Chriſtianorum exhedris prorſus videntur eſſe profecta. Ejuſdem ſunt commatis, quæ apud Patres proxime laudatos Orphei nomen ferunt. Moſes illic appellatur ὑδογενής, hoc eſt, *aquis ortus*; illic Legis Moſi à Deo traditæ, & duabus inſcriptæ Tabulis fit mentio; tum Verbi Dei, quo conditus eſt orbis, & πλαστουργίας hominis, & infuſionis animæ ratione pollentis in humanum corpus; commemoratur illic & Chaos, & tenebræ rebus omnibus incubantes, & lux deinde orta, & nox prior die; tum & Unigena quidam Chaldæis oriundus, cui ſoli mortalium omnium videndum ſe Deus permiſerit. Tam infabre hæc interpolata ſunt, ut fraus manifeſta ſit, ſuamque novitatem prodat. Veteres enim qui Moſis ſcrinia compilabant, parce id faciebant & ſobrie; ſcite etiam & induſtrie; hic intemperanter & media luce graſſatur. Cæterum quando rerum ſeries eo loci nos deduxit, quæramus obiter quis ſit ille Unigena. Clemens Alexandrinus eum vel Abrahamum eſſe conjectat, vel filium ejus Iſaacum. At Unigena non fuit Abrahamus, qui fratres habuit Nachor, & Aran; neque rerum cœleſtium ac naturalium peritia claruiſſe fertur Iſaacus, quod iſtic de illo Unigena prædicatur. Ego intelligi Moſem poſſe cenſeo, qui quamquam Unigena non fuit, Unigena tamen ab exoticis quibuſdam gentibus habitus eſt; velut ab iis qui ſub Adonidis eum, aut Zoroaſtris ſimulacro expreſſerunt: omnibus autem Ægyptiorum diſciplinis fuit innutritus, proindeque Aſtronomiæ, cujus ſtudio plurimum delectata eſt Ægyptus, ut ſæpius jam notavi. Verumtamen id dubium relinquo; nam nec eorum penitus improbo ſententiam, qui poſt Clementem referunt ad Abrahamum: ei enim

adſcripta

Suid. in Ὀρφεύς.

Euſeb. Chron. Eupol. apud Clement. Alex. Strom. 1. & Euſeb. Præp. Ev. libr. 9. cap. 26. Luc. de Aſtrol. Clem. Alex. Strom. 6. Procl. Platon. Theol. l. 4. c. 5. & libr. 6. cap. 8. Pauſ. Bœotic. Diodor. libr. 5. Lucian. De Aſtrol. Procl. lib. 1. c. 4.

Iambl. De vit. Pyth. cap. 28. Theodor. Ser. 1. de fide.

Tzetz. Chil. 12. Hiſt. 399. Moſch. & Procl. in Heſiod. ἡμέρ.

Euſ. Præp. Ev. libr. 13. Juſtin. in Paræn. & de Monarchia. Clem. Alex. Strom. 5. Cyrill. libr. 1. contr. Julian.

Clem. Alex. Strom. 5.

adscripta est à Beroso, & Eupolemo, & Artapano, Astronomiæ inventio; & de eo ait Dominus apud Isaiam: *Quia unum vocavi eum.* Unde μονογενὴς dictus videri potest, uti observatum doctissimo Grotio: quamquam illic אחד dicitur Abrahamus, hoc est *Unus*, non יחיד *Unigena*. Itaque unus est ratione ἀπογόνων, qui innumeri ex uno illo prodierunt; non vero ratione ὁμογόνων, quod tamen necesse erat, ut *Unus* exponi posset μονογενής. Prisca vero illa Argonautica, Orphei sunt cujusdam Crotoniatæ, quem Suidas Pisistrati temporibus floruisse docet. Hymnos autem, & librum De lapidibus sibi vindicat Onomacritus, Pisistrato itidem æqualis. Testes sunt Tatianus & Suidas. Quemadmodum enim sub Musæi nomine χρησμοὺς ediderat, ut perhibent Herodotus, & Clemens Alexandrinus; ita & sub Orphei nomine has scriptiones lucubravit. Sed ad rem. Vaticinia in Ægypto à se edita esse profitetur Orpheus in Argonauticis, quod vere præstitit Moses. Itaque inter gnaros futurorum vates, Orpheum, Musæum, & Mosem Strabo collocavit; veriusque dixit Celsus quam censuit, cum Orpheum *haud dubie sancto afflatum fuisse Spiritu*, ὁμολογουμένως ὁσίῳ χρησάμενον πνεύματι affirmavit. Lyra à Mercurio inventa, ab Apolline Orpheo tradita est; quippe unus Moses tribus his exprimitur: propter eaque in cœlum translata esse fertur Orphei lyra, quod Dei laudes Hymnis suis Moses concelebrarit. Feras cantu mansuefacere dictum esse Orpheum testatur Horatius, quod sylvestres homines victu fœdo, & cædibus deterruerit: quo Mosis in Israëlitis deliniendis, & ad obsequium suum flectendis, ac per deserta circumducendis notatur industria, & eloquentiæ vis ad persuadendum efficax. Leges etiam, itidem ut Moses, Orpheus scripsisse fertur. Magiæ scientissimus dicitur fuisse Orpheus, & Idæorum Dactylorum occultis artibus institutus, quod Magorum Ægyptiorum præstigias eluserit Moses, omnemque eorum industriam superarit. Quamobrem & Mosem, ὡς γόητα & ἀπατεῶνα, *ut præstigiatorem & impostorem*, nonnulli calumniati sunt. Orpheo denuntiat Iason, in Argonauticis, sine eo in Colchidem pervenire non posse Argonautas: quippe Israëlitis Chananæam adeundi auctor & dux Moses fuit. Quemadmodum Bacchus matrem Jovis ignibus necatam, ita uxorem serpentis morsu interemtam Orpheus ad vitam revocavit: an quod Moses Israëlitas serpentium morsibus infestatos, excitato Serpente æneo, incolumes præstitit? an quod Mariam sororem lepris laborantem sanavit? Ad inferos bis adiisse dicitur Orpheus; quod & infans in Nilum tanquam periturus abjectus sit Moses, & quod propter diuturnam in monte cum Deo pertractam moram periisse creditus sit. Quidam Orpheum fulmine à Jove percussum interiisse volunt; argumento ducto vel à fulguribus & tonitribus grandine mistis, quæ ad domandam Pharaonis contumaciam Moses extensa virga de cœlo elicuisse memoratur in Exodo; vel ab iis quibus Sinai montis vertex perstrepebat, cum Deum Moses alloqueretur. Caput Orphei in Hebrum fluvium projectum fuisse fertur, quod profluenti Nili Moses infans commissus sit. Caput Orphei revulsum à cervice fabulantur fuisse loquax, & consultum de futuris veridica responsa dedisse: fortasse quod Moses, Propheta ut erat, in libris suis superstitibus, & futurorum prænuntiis, tanquam in re præsenti loqui visus sit. Latet & ænei Serpentis historia in fabula, quam narrat Ovidius de serpente, qui caput Orphei dentibus invadens, ab Apolline in lapidem mutatus est. Orphei mortem infinitis fletibus Bistonides feminæ prosecutæ sunt, ut scribit Antipater in Anthologia. Quotannis similiter Adonin, quem Mosem esse ostendimus, mulieres lugebant. Mosem *fleverunt filii Israël in campestribus Moab triginta diebus.* In Olympo monte, juxta Pausaniam, & Antipatrum, sepultus est Orpheus: Moses in monte Nebo obiit. Quid plura, cum scenam hanc omnem aperte retegat Aristoteles, quem scripsisse testificatur Cicero, Orpheum numquam fuisse? Ejusdem assertorem sententiæ Dionysium quemdam citat Suidas. Sed & Androtion apud Ælianum, docet nullam literarum notitiam Thracas habuisse; imo vero literis uti in rebus turpissimis habuisse; unde colligit, male inter Sapientes recenseri Orpheum, ipsique adscripta carmina esse supposititia. Addimus nos, supposititium esse & ipsum, & quascunque de eo fabulas Mythologi referunt, mutato nomine de Mose narrari.

Beros. apud Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 8. Eupol. & Artap. apud Eus. Præp. Ev. l. 9. Isa. 51. 2. Grot. Annot. ad l. 1. De verit. relig. Christ. Suid. in Ὀρφεύς. Tatian. Orat. contr. Gent. Herodot. libr. 7. cap. 6. Clem. Alex. Strom. 1. Strab. libr. 16. Cels. apud Origen. contr. Cels. libr. 7. Horat. De art. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Exod. 9. 23. Ovid. Metam. libr. 11. Anthol. libr. 3. c. 25. Epigr. 10. Deut. 34. 8. Pausf. Bœotic. Antip. Anthol. libr. 3. cap. 25. Epigr. 9. Cicer libr. 1. De nat. Deor. Suid. in Ὀρφεύς. Ælian Var. Hist. l. 8. c. 6.

XX. Multa Linus cum Orpheo communia habet; tempus, parentes: nam Mercurio natum Linum quidam statuunt, alii Apolline; quapropter & Orphei fratrem fuisse tradit Apollodorus. Sapientia commendatur uterque; & cum eos collocet inter sapientes Celsus apud Origenem, tum Lino primum locum tribuit. Scripsisse dicitur uterque de rerum principiis. Ac Linum quidem memorant Diogenes Laërtius, & Johannes Tzetzes, de mundi ortu, de plantarum, animaliumque generationibus scripsisse, atque hoc Poëmatum suorum exordium fecisse:

ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος, ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεφύκει.

Fuit aliquando tempus illud, cum omnia simul orta sunt.

Linus idem ac Moses. Apollod. lib. 2. Origen. libr. 1. contr. Cels. Diog. Laërt. Proœm. Tzetz. in Hesiod. ἔργ.

[Pausan. Bœot. & Arcad.] quod Mosaicæ Geneseos exordio simillimum est. Versus utrique falso sunt adscripti; nec enim ullos vel scripsisse Linum, vel ad posteros pervenisse retur Pausanias. Theologus uterque, & de rebus Theologicis scripsisse fertur : nam de Lino id Servius [Serv. in Virg. Eclog. 4.] asseverat. Poëta uterque : musicus quoque, & citharœdus. Quæ tribuitur ipsi lyræ repertæ laus, eamdem ab aliis concedi Orpheo, ab aliis Amphioni, quem Mosem quoque [Plin. l. 7. c. 56.] personatum esse ostendam, Plinius docet. Vaticinator uterque & fatidicus : talem quippe fuisse Linum Servii [Serv. in Virg. Ecl 6.] sententia est. Orphei denique præceptor Linus fuisse dicitur. Maximis uterque lamentis & planctibus post mortem comploratus est. Unde & lugubre quoddam cantionis genus, Linus dictum est. Unde & Hesiodus apud Eustathium [Eustath in Hom. Iliad. σ.], ait cantores omnes & citharœdos in conviviis & tripudiis à Lini deploratione ordiri, & in eadem finire. Atque hæc quidem omnia ut Mosi conveniant, proxime demonstravi. Sed & alia quædam sibi propria habet Linus, quibus etiam Moses esse approbatur. Ægyptium fuisse narrat Herodotus [Herod libr. 2. cap. 79.], & nomen Ægyptium habuisse, Maneros : in quo vestigia agnosco nominum, Monimos, & Monios, quibus Moses affectus est, inserta canina litera, vel extrita, uti sæpe fit. Primi Dionysi res gestas Pelasgicis literis descripsisse Linum testatur Diodorus [Diod. libr. 3.]. Atqui Dionysus ille fuit Moses. Ergo id sibi vult, Mosem gesta Mosis descripsisse; quod verissimum est. Pelasgicæ literæ barbaræ erant, ut testis est Herodotus [Herod. libr. 1. cap. 57.], & Græcis ignorabiles, perinde ut Ebraicæ. Itaque in discernendis illis errare promtum fuit. Atqui legimus apud Suidam [Suid. in Λῖνος.], primum Linum ex Phœnice in Græciam literas intulisse : unde credi posset Phœniciis literis, quas callebat, Dionysi historiam consignasse. Verum res aliter se habet : eo quippe intelligendum est, Ebraica lingua, quæ Phœniciæ proxima & persimilis erat, Mosis historiam à Mose ipso fuisse exaratam. Cæterum auctor est Eupolemus apud Clementem & Eusebium [Clem. Str. 1. Euf. Præp. l. 9], à Mose Judæos literas accepisse, ab his Phœnices, ab istis deinde Græcos : & nos præterea notavimus literarum usum Mercurio suo, qui Moses est, Ægyptios acceptum referre. Herculis præceptor fuisse fertur Linus : Josuam Herculem esse suo docebimus loco. En tibi vero Mosem Josuæ præcepta tradentem in libro Numerorum [Num. 27. 18.] : *Dixitque Dominus ad eum* (Mosem) *Tolle filium Nun, in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum: qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ.* In Deuteronomio [Deut. 3. 28.] etiam sic Deus ad Mosem : *Præcipe Josue, & corrobora eum, atque conforta.* Ex Lino denique versus quosdam affert Aristobulus apud Eusebium [Eufeb. Præp. Evang. libr. 13.], Mosaica doctrina imbutos. Velut ille est : ἑβδομάτῃ δή οἱ τετελεσμένα πάντα τέτυκται· *Septimo autem die perfecta ei omnia fuere.* Haud equidem credo versus illos esse genuinos, qui Linum ipsum fictitium esse sciam : ex iis tamen apparet, quicunque eos affinxit Lino, hunc habuisse persuasum, eadem Linum ac Mosem de mundi origine sensisse.

Amphion idem ac Moses.

XXI. Cum Orpheo etiam ac Lino communia multa habet Amphion. Coævi fuerunt, ut ex Eusebii Canonibus intelligitur. Mercurii filium faciunt Amphionem nonnulli, quod & de aliis duobus itidem dictum est. Lyræ cantu hi tres nobilitati sunt. Lyram ab Apolline Orpheum & Amphionem aiunt accepisse. Inventio citharæ Orpheo à quibusdam, ab aliis Lino, Amphioni à nonnullis addicitur, teste Plinio [Plin. l. 7. c. 56.]. Orpheus apud Philostratum [Philostr. Imag. libr. 1.] tiaram gestat, Amphion mitram. Iasoni ad Colchicam expeditionem nomen dedit uterque. Quod feros homines & agrestes uterque ad mitiores vitæ cultus traduxerit; feras ille, hic saxa movere cantu, & allicere à fabulatoribus dictus est. Utrique magicarum artium peritia tribuitur; nam de Amphione tradunt id quidem Pausanias & Clemens Alexandrinus [Pausan Eliac. Clem. Alex. Protrept.]. Regia uterque dignitate præditus fuit : de Amphione certe testificatur Tzetzes [Tzetz Chil. 1. Hist. 13.]. Pari fato occubuere Linus & Amphion, Apollinis sagittis confossi, quod se illi æquassent. Quippini, qui Apollo ipse erant, Moses videlicet? Quibus autem rebus Amphioni cum Orpheo & Lino convenit, iisdem fere Orpheo & Lino cum Mose convenire probavimus; unde efficitur iisdem quoque Amphionis & Mosis convenientiam argumentis comprobari. Huc adde & unicum fuisse Amphionis fratrem Zethum, unicum Mosis Aaronem; utrumque infantem expositum; Antiope Amphionis matri patrem ab Homero [Homer. Iliad. λ] assignari Asopum fluvium, quemadmodum & Æginæ matri Æaci, qui Moses est, pater idem assignatur, ut supra docui; quod in fluvium Moses à matre missus sit; Amphionem à patre Jove institutum, citharæ cantum reperisse, ut apud Plutarchum [Plut. de Music.] tradit Heraclides; quemadmodum Moses à Deo præceptis instructus eximia inventa protulit; juxta alios, discipulum Mercurii fuisse Amphionem, lyramque ab eo, atque alia præclara dona accepisse; ac primum aram Mercurio excitasse. Quibus cognoscitur quanta Mercurium inter & Amphionem intercesserit necessitudo & affinitas; tanta certe, quanta esse potuit maxima, adeo ut unus idemque essent, nempe Moses.

Eumolpus

XXII. En tibi rursum Mosem in Eumolpo : nam & tempora consentiunt; fi-

lius quippe, vel juxta alios pater Musæi fuisse fingitur, & Orphei discipulus, quos Mosem ipsum esse diximus. Herculem fidibus docuit, juxta Theocritum; quod alii Lino tribuunt; quippe Josuam, qui ut dixi Hercules est, præceptis Moses informavit. Eamdem ob caussam Eleusiniis Cereris sacris initiatum ab Eumolpo Herculem, & cæsi Centauri crimine purgatum, priusquam ad inferos Cerberum abducturus descenderet, Mythologi scribunt. In quo sane aliud dissimulatur Mosaicarum rerum mysterium. Ceres quippe legum inventrix, legifera, & θεσμοφόρος est: Moses autem legumlator cum artibus suis, administrandæ nimirum Reipublicæ, populorumque regendorum præceptis Josuam imbueret, Cereris eum sacris initiasse dictus est, non Thesmophoriis quidem, at Eleusiniis: nec enim in fabulis suis concinnandis accuratam convenientiam Mythologi sectabantur. Indidem est, quod & Bacchum, & Æsculapium, qui Mosis effigiem gerunt, ad eadem sacra admissos finxerunt. Inde quoque est quod non Eumolpo, sed Musæo, qui Moses quoque est, Eleusinia adscribit Tertullianus. Est apud Apollodorum, Chionen Boreæ filiam, cum Eumolpum ex Neptuno clam patre suscepisset, veritam patris iram, infantem in mare dejecisse; at exceptum eum in Æthiopiam detulisse Neptunum, & Benthesicyme filiæ suæ & Amphitrites alendam mandasse: viriles autem assecuto annos virum Benthesicymes filiarum alteram nuptui dedisse; (Sic enim legenda & emendanda sunt verba Apollodori, quæ in editis libris vitiata sunt: καὶ δίδωσι βενθεσικύμῃ τρέφειν αὐτοῦ θυγατρὶ καὶ ἀμφιτρίτης· ὡς δὲ ἐτελειώθη, αὐτῷ ὁ βενθεσικύμης ἀνὴρ τὴν ἑτέραν αὐτοῦ τῶν θυγατέρων δίδωσι.) cum is autem uxoris suæ sorori vim postmodum inferre parasset, in exilium pulsum ad Tegyrium Thracum regem abiisse, ipsiusque filiam filio suo sumsisse uxorem, ac ei demum in regnum successisse. Hæc è Mosis historia manifeste profluunt. Traditum quippe est à Josepho, & Auctore Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio adscribitur, Mosem qui à matre in Nilo fuerat expositus, indeque à Pharaonis filia extractus, Ægyptiis bellum adversus Æthiopas moventibus fuisse à Rege præfectum; qui cum maximis cladibus attrivisset Æthiopas, & in urbem Saba compulsos obsidione cinxisset, Tharbin Æthiopum regis filiam, forma viri & virtute captam, misisse ad eum servorum fidissimos, qui de nuptiis paciscerentur; accepisse illum conditionem, ea lege, si urbs sibi traderetur; nec facta dictis abfuisse: reducem deinde, cum paratas sibi ab Ægyptiis intellexisset insidias, fugisse in Arabiam ad Jethro, quem Josephus ἰεθεγλαῖον appellat, & cujus nomen à Tegyrii nomine non multum abludit, ejusque filiam duxisse. Quod additur vero, in regnum ipsi successisse, id quoque Mosi convenit, quem Thermuthis Pharaonis filia patris successorem esse optabat. Præterea pastorem fuisse Eumolpum docent Clemens & Arnobius; Musicam calluit; Philosophus fuit, Luciano auctore: quæ omnia in Mose jam ante reperimus. Nec me fugit duos Eumolpos distingui à Suida, quorum alter alterum ætate præcesserit: verum confunduntur ab Euripide in Phœnissis, & ab Apollodoro. Et vero Eumolpus ille Neptuni filius, Chionen matrem habuit; Chiones fratres fuerunt Zetes & Calais, qui fuerunt ex Argonautis; quorum temporibus vixisse fingitur alter Eumolpus Musæi filius vel pater, Orphei discipulus.

Idem ac Moses. — Theocr. Heraclisc. — Tertull. Apolog. cap. 21. — Apollod. libr. 3. — Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5. — Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 6. — Clem. Protrept. — Arnob. libr 5. — Lucian. Fugitiv. — Suid. in Εὔμολπος. — Apollod. libr 3.

XXIII. Quin & Tiresiam Mosem esse aio. Fuit ille Baccho & Eumolpo σύγχρονος. Uterque autem Moses est. Sua opera victoriam de Eumolpo Athenienses reportasse gloriatur Tiresias apud Euripidem: Mosis opera Æthiopes ab Ægyptiis sunt devicti. Hoc bello retulit Tiresias coronam auream, primitias spoliorum hostilium, qua radii Mosis verticem cingentes designantur. Geminos angues semel iterumque magno quodam baculo cyaneo dicitur percussisse, propter Mosis virgam in serpentem mutatam. Factum id in Cyllene monte, juxta aliquorum sententiam, in quo natum audiverant Mercurium & Pana, quorum uterque Moses est. Ambigui sexus fuit Tiresias, sexum enim sæpe mutasse docet Sostratus apud Eustathium; hoc ipsum notavimus de Baccho, & Vulcano, qui Mosis simulacra sunt, fuisse creditum. Scribit ibidem Eustathius eum in Cretam abiisse, quam pro Palæstina sumi suprá docuimus. Palladem nudam vidit; Deum vidit Moses. Juppiter & Juno altercantes judicem eum litis suæ constituunt: judex à Deo Israëlitis datus est Moses. Has ob caussas excæcatum Tiresiam fingunt, quidam à Pallade, alii à Junone: an potius ob velamen, quo Moses de monte descendens caput obnupsit? Aliam calamitatis hujus Tiresiæ illatæ caussam affert Apollodorus; quod mortalibus revelaret, quæ ipsos Dii celata vellent: idem Prometheum, qui Moses est, peccasse fabulati sunt. Tiresias montivagus fuit, juxta Eustathium, perinde ut Pan, qui Moses quoque est. Firmam ipsi mentem, φρένας ἐμπέδους, Homerus tribuit, propter insignem Mosis prudentiam & sapientiam. Tiresias in consilium adhibetur à Thebanis in bello adversus Polynicen, & in altero Thebanorum bello adversus Epigonos: auctor Euripides, cui succinit & Diodorus: Mosem σύμβουλον

Tiresias idem ac Moses. — Eurip. Phœn. — Eustath. in Hom. Odyss. κ. — Apollod. libr. 3. — Eustath. in Hom. Odyss. κ. — Hom. Odyss. κ. — Eurip. Phœniss. — Diod. libr. 4. — Joseph. libr. 2.

[contr. Apion.] συνετώτατον, *consiliarium prudentissimum* Josephus appellat. Vates fuit futurorum sciens [Lucian. de Astrol.] Tiresias, haud secus quam Moses. Inter Astrologos Tiresiam recenset Lucianus, qui & notabile hoc habet, geminum ipsi sexum fuisse tributum, quod stellarum masculas alias, alias femineas esse dixerit: ab astris etiam, quæ τείρεα appellantur, nomen ipsi fuisse [Eustath. in Odyss. κ.] impositum Eustathius affirmat: Moses impense fuit eruditus disciplinis Ægyptiorum; ii autem Astronomiam diligenter coluerunt. Musicæ artis peritiam ab Apolline con- [Eustath. ibid.] secutum esse Tiresiam legitur apud Eustathium: dote eadem clari fuerunt Orpheus, Linus, Amphion, Eumolpus, Mercurius, Pan, Apollo, in quibus Mosem dissimula- [Lucian. Macrob.] tum esse evicimus. Scribit Lucianus Diis sacrum fuisse Tiresiam, ac purissima vivendi ratione fuisse usum; quod Mosis quam proprium sit, dicere supervacaneum est. Addit diutissime eum hanc ob caussam vixisse: plus quam quinque ætates assignat Euripides, [Agatharch. De mari Rubr. l. 5.] quo nomine & ab Agatharchide reprehenditur; sex Lucianus; septem Phlegon, & [Lucian. Macrob.] Hyginus: cujus figmenti ratio continetur hoc Trebellii Pollionis testimonio, quo Mathematicos ait dicere solere, centum & viginti annis humanæ vitæ spatia determi- [Phleg. De reb. mirab. cap. 4.] nari; *etiam illud addentes, Mosem solum Dei, ut Judæorum libri loquuntur, familiarem,* [Hygin. Fab. 75.] *centum viginti quinque annos vixisse: qui quum quereretur, quod juvenis interiret, respon-* [Trebell. Poll. Claud cap. 2.] *sum ei ab incerto ferunt numine, neminem plus esse victurum.* Ad radices Tilphosii mon- [Strab. libr. 9.] tis extorrem obiisse Tiresiam tradidit Strabo: extra patriam obiit & Moses, & in valle sepultus est. Prudentia Tiresias etiam post mortem clarus fuit:

> τῷ καὶ τεθνειῶτι νόον πόρε περσεφόνεια
> οἴῳ πεπνύσθαι·
> *Huic etiam defuncto mentem dedit Proserpina,*
> *Solus ut sapiens esset.*

[Homer. Odyss. κ.] inquit Homerus; vel ut Callimachus: [Callim. Hymn. in Lau. Pall.]

> καὶ μόνος, εὖτε θάνη, πεπνυμένος ἐν νεκύεσσι
> φοιτασεῖ, μεγάλῳ τίμιος ἀγεσίλᾳ·
> *Et solus, postquam obierit, sapiens inter mortuos*
> *Itabit, magno honoratus Plutoni.*

propter eaque ipsum de futuris Ulysses consulit. Quibus ingeniose expressus est Moses, ad vitam pie recteque instituendam scriptis libris homines post mortem juvans, ipsisque vaticinia futurorum pandens. Idem Tiresiæ defuncto honos à Thebanis habitus est [Diodor. libr. 4.] ac Diis ipsis, Diodoro teste: Mosem gentes plurimæ in Deorum album retulerunt. [Strab. libr. 16.] Denique Strabo Mosem cum Orpheo, Musæo, & Tiresia comparat; Mosem videlicet cum Mose ipso.

CAPUT NONUM.

I. *Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia.* II. *Janus idem ac Moses.* III. *Vertumnus idem ac Moses.* IV. *Faunus idem ac Moses.* V. *Silvanus idem ac Moses.* VI. *Evander idem ac Moses.* VII. *In Penatibus etiam & Laribus latet Moses.* VIII. *Multa quoque ex historia Mosis in Romuli historiam translata sunt.*

[*Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia.*] I. ROmanorum Theologia Græcanicæ Theologiæ propago fuit, ac ejus potissimum quæ vigebat in Arcadia. Nam si temporum replicemus memoriam, multas ex Arcadia colonias venisse in Italiam, illicque sedes posuisse reperiemus. Primum enim Aborigines, gens Arcadibus prognata, ducibus OEnotro & Peucetio fratribus, multis ante Trojanum bellum annis, in Italiam transfretarunt, ut ex [Dion. libr. 1.] antiquis scriptoribus solerter probat Dionysius Halicarnasseus. Eodem deinde profectos Pelasgos in sedes suas receperunt Aborigines, κατὰ τὸ συγγενές· *propter cognationem,* inquit Dionysius; quippe ex Peloponneso ortos, καὶ ἀρκάδας τὸ ἀνέκαθεν· *& Arcades ab* [Steph. in ἀρκάς.] *origine.* Unde & Arcadia dicta est Pelasgia, Stephano teste. Hi vero eam sibi delegerunt regionem, in qua deinde Roma condita est. Iisdem in locis consederunt Arcades, Evandrum, ut fertur, ducem secuti, Palantio Arcadica urbe relicta. Nec longum abierat tempus, cum aliæ Arcadum Pheneatarum, Elidensibus Epeis permistorum, copiæ Herculis ductu eamdem tenuerunt regionem. Postremus illuc appulit Æneas cum Trojanis, qui & originem ad Arcades referebant: Dardanus enim auctor Trojæ Arcas fuit, Electræ filius, Atlantis nepos, qui Arcadiæ regnum tenuit, [Dion. libr. 1.] ut ab eodem Dionysio scriptum extat. Ergo Romanorum, Latinorumque progenito-

res, Arcades fuere. Patrios autem illi ritus & religiones in Italiam intulerunt. Atqui satis declaratum est superiori capite, ex omnibus Græciæ regionibus non aliam sæpius esse delectam quam Arcadiam, cui natales eorum adscriberent Mythici, quos ad Mosis exemplar adornare vellent. Testis Mercurius, & Mercurio prognatus Pan; Æsculapius quoque, quem cultum ab Arcadibus, & apud eos humatum esse cognoscimus ex Cicerone, Pausania & Stephano: necnon & Prometheus, qui cum Mercurio, & Æsculapio confunditur, quique Atlantis Arcadiæ regis, vel frater, vel pater fuisse dicitur: testis denique & Aristæus. Hinc colligitur Mosis nomen, ac rerum ab eo gestarum famam, ritusque etiam ac præcepta illuc pervasisse; profectosque subinde Arcades, iisdem moribus & institutis Italiam imbuisse. Ergo Myrsilus Lesbius auctor est sterilitate laborantes in Italia Pelasgos proventuum omnium decimas Jovi, Apollini & Cabiris vovisse: in quo manifesta cernuntur Mosis & Mosaicæ Legis vestigia. Evander deinde sacra multa, præcipue vero Panis, quem Arcades præ Diis aliis summo in honore habebant, & antiquissimum omnium arbitrabantur, & Mercurii, quorum utrumque nos Mosem esse vicimus, cultum sanxit apud Italos, si Ovidio credimus. Literarum insuper usum, & Musicorum quorumdam instrumentorum, eosdem docuit; & latis legibus mores eorum feros ac rudes emendavit, quæ ab Ebræis ad Arcades profectæ erant, atque ex Mosis historia arcessitæ & conflatæ. Exin Hercules harum regionum incolis decimarum Diis impertiendarum ritum fertur tradidisse. Meminerunt & sacrificiorum Dionysius ac Strabo, Græcanico ritu Romæ fieri solitorum, & ab Evandro ac Hercule institutorum. Postrema hæc Romani acceperunt à Sabinis, qui Sancum, seu Herculem, auctorem gentis suæ jactabant: idcirco nimirum quod coloni essent Lacedæmoniorum, ut auctor est Plutarchus. Lacedæmonii autem ortos se ab Hercule ferebant. Ita hi quoque ritus à Peloponnesiis ad Romanos venerunt. Æneam postmodum, capta Troia, clam Samothracia Cabirorum mysteria abstulisse, & in Italiam deportasse volunt quidam, Plutarcho teste: quæ Trojam condens Dardanus attulerat. In Cabiris autem non uno modo delitescere Mosem supra evicimus. Mere quoque Mosaicum est, quod de Numa tradit Plutarchus, & retuli supra; edicto ipsum cavisse, ne quis Romanorum effigiem Dei ullam vel pingeret, vel sculperet; atque id fieri nefas habitum fuisse apud Romanos per annos centum & septuaginta. Igitur quæ sibi numina Romani colenda proposuerunt, vel eadem omnino fuere, ne mutatis quidem nominibus, quæ Græci venerabantur; vel interpolato parumper habitu ac nomine, manserunt tamen eadem apud illos; vel eorum propria ac peculiaria fuere; cujusmodi erant Quirinus, Evander, Carmenta, Acca Laurentia, Anna Perenna, aliaque hujusmodi. Ea prætereo, *propter quæ*, inquit Cicero, *datur homini ascensus in cœlum, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, easque laudes*, quarum delubra Romæ publice dedicata erant. Prætereo & illa, quæ hominibus, hominumve bonis tuendis & servandis præsunt, qualia fuerunt Domiducus, Catius, Volumnus, Tutanus, Robigus, Terminus, aliaque hujus generis sexcenta. Omnia recognoscere nec vacat, nec necesse est. Seligam aliquot, quæ si suis exolvero involucris, Moses in iis statim apparebit.

Cicer. De nat. Deor. libr. 3. Pausan. Arcad. Steph. in Κάϐ.
Myrs. apud Dion. libr. 1.
Ovid. 5. Fast.
Dionys. libr. 1. Strab. libr. 5.
Plut. Romul.
Plut. Camill.
Plutarch. Numa. Clement. Alex. Strom. 1. Euseb. Præp. libr. 9. cap. 6.
Cicer. libr. 2. de legib.

II. Primus in scenam prodeat Janus, cujus ætatem cum Liberi, Persei, & Amphionis ætate conjungunt Chronologi. Illos autem jam Mosem esse scimus. Nomen Jani variis modis Grammatici ἐτυμολογοῦσι. Mihi probabile est fieri ab Æolico Ζὰν, quod Jovis nomen est; unde Ζανὸς, *Janus*; ut à Ζανὼ, *Iuno*; à Ζεὺς πατὴρ, *Juppiter*; à ζύγον, *jugum*. Ergo Janus est Juppiter, juxta rationem nominis. Jovem autem esse Solem Macrobius demonstravit. Ita Janus est Sol; ut Jana, Luna apud Varronem. Unde *Diana* dicta, quasi *Diva Jana*, quemadmodum & *Divos Janos* pro Sole, ut alibi notat idem Varro. Id jam observatum aliis. Item cum ait Plutarchus Janum esse Dæmonem, Solem intellige: Dæmonem enim esse Solem declaravi in Observationibus ad Origenem. Matutinus pater Horatio dicitur Janus: quidam diei dominum, quidam anni faciunt, juxta Arnobium, & Servium; ex quibus concluditur Solem esse. Idem probant & alia plurima quæ viri docti collegerunt. Multus est in hoc argumento Macrobius, apud quem asseverat Nigidius *Apollinem Janum esse, Dianamque Janam*. Apollo autem Moses est, ut superiora indicant: meminisse enim debemus eadem re nonnumquam physica & historica symbola contineri. Sororem Camesen in Perrhæbia Janum duxisse perhibet Dracon Corcyræus apud Athenæum: sororem patruelem Jochabed duxit Amram, ex quibus genitus est Moses. Bifrons pingebatur Janus; quod Græcus inter Italos degens, pristinæ linguæ usum, ac vitæ rationem mutaverit; vel quod homines agrestes mansuefecerit, inquit Plutarchus; vel *quod & præterita sciverit, & futura providerit*, inquit Macrobius. Hæc Mosi omnia conveniunt, qui Ebræus in Ægypto diu vixit; qui Ebraicam & Ægyptiam calluit linguam; qui Ebræos legibus coërcuit; qui

Janus idem ac Moses.
Macr. Sat. l. 1. cap. 23.
Varr. De re rust. libr. 1. cap. 37. & De Ling. Lat. libr. 6.
Plut. Numa.
Horat. Serm. 2. Sat. 6.
Arnob. libr. 3.
Serv. in Virgil. Æn. 7. v. 607.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9.
Athen. libr. 15.
Plutarch. in Quæst. Rom. & in Num.
Macrob. Sat.

libr. 1. cap. 9. veterum peritus, & futurorum præscius, utraque literis commendavit. Mihi vero caussa inesse videtur probabilior velamini, quo Moses de monte descendens faciem texit: nam hoc fuit velut nova frons, & nova facies priori & nativæ superimposita. Ex luce vero, quam ex Dei colloquio retulerat, factum est ut fulgidus & radiatus
Albr. De Deor. imag. Janus pingi solitus sit, quod factum discimus ex Albrico. Januis præsidet Janus, quod & nomen indicat, & clavis quam dextra gerit; unde & θυραῖος dicitur. Glossæ Philoxeni: *Janus*, θυραῖος θεός· Dicitur & Patulcius & Clusivius. At, θυραῖος, Apolli-
Nigid. apud Macrob. Sat. libr. 9. cap. 9. nis quoque cognomen est, ut docet Nigidius. Apollo autem Moses est. Mercurius etiam, alter Moses, προπυλαῖος & στροφαῖος à cardinibus januarum dicitur. Ego vero aliam fabulæ hujus reperio originem in historia Mosis: sic enim legitur in Exo-
Exod. 12. 21, & seq. do: *Vocavit autem Moyses omnes seniores filiorum Israël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias vestras, & immolate Phase; fasciculumque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine; & aspergite ex eo superliminare, & utrumque postem: nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ usque mane. Transibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cumque viderit sanguinem in superliminari, & in utroque poste, transscendet ostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras & lædere.* Vidimus supra Apollinem ἀγυιέα esse dictum, quod viis itidem ut Mercurius præsit. Uterque autem Moses est. Janum similiter re-
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. ctorem esse viarum Macrobius testificatur. Ait idem, *Mythicos referre, regnante Jano omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas;* quod de Mose verissime & aptissime
Arnob. libr. 3. dici potest. *Viam pandere Deorum ad audientiam* creditur Janus, auctore Arnobio. Caus-
Ovid. 1. Fast. sam affert Ovidius, quod cum limina servet, per ipsum habetur aditus ad Deos.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. Hanc ipsam esse caussam, cur primus Deorum omnium invocetur, censet Macrobius. Quam sæpe munere hoc functus sit Moses, Deumque inter & homines medium se & sequestrum præstiterit, docet sacra Historia. Omni vero observatione dignum est, & rem penitus evincit ac conficit, quod legitur apud Albricum de imagine Jani: *In dextra habebat clavem, in sinistra vero habebat baculum, quo saxum percutere, & ex illo aquam*
Ovid. 1. Fast. *producere videbatur.* Quo pertinet illud Ovidii: *Ille tenens baculum dextra, clavemque sinistra.* En tibi Mosem virga è rupe aquas elicientem. Memorabile & illud portentum, quo protensa manu effecit Moses, ut aquæ maris Rubri in alveum revolutæ imminentem Ægyptiorum exercitum obruerent, hoc adumbratur figmento, quod post
Ovid. Fast. 1. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. Ovidium refert Macrobius; bello Sabino, irruentibus per portam Janualem hostibus, *ex æde Jani, per hanc portam, magnam vim torrentium undis scatentibus erupisse, multasque perduellium catervas devoratas rapida voragine periisse.* Navis illa in Jani numismatis expressa, non navigium quo Saturnus trajecit in Italiam, sed fiscellam illam scirpeam pice ac bitumine oblitam mihi videtur significare, in qua Moses expositus est. Re-
Plut. in Numa. gem fuisse Janum auctor est Plutarchus; quamobrem in throno sedentem eum Albri-
Albr. De Deor. imag. cus repræsentat: in Ebræos jus regium Moses exercuit, & βασιλεὺς à Clemente Ale-
Clem. Alex. Strom. 2. xandrino appellatus est. *Quis te constituit principem & judicem super nos?* aiebat ei rixo-
Exod. 2. 14. sus ille Ebræus in Ægypto. Italorum Janus legumlator fuit, teste eodem Plutarcho:
Plut. Quæst. Rom. Moses Israëlitarum. *Xenon primo Italicorum tradit Janum in Italia primum Diis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum:* ipsa sunt verba Macrobii: præcipua hæc Mosis laus
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. est. Jano divini honores in Italia sunt decreti: Mosi sub aliis nominibus, passim. Ex
Arnob. libr. 3. variis denique, quæ de Jano feruntur fabulis, concludamus cum Arnobio, nullum unquam extitisse Janum; credamusque potius, allatis convicti rationibus, nihil aliud quam impositam Mosi larvam fuisse.

Vertumnus idem ac Moses. III. Vertumnum eumdem esse ac Janum bene longa dissertatione probare conatus est Johannes Annius Viterbiensis, quem & alii affectati sunt. Hoc si illi concedatur,
Propert. libr. 4. Eleg. 2. concedatur quoque nobis necesse est Vertumnum esse Mosem. Scribit Propertius in Elegia, Vertumni laudibus dicata, speciem illum Iacchi nonnumquam furari solitum, Phœbi etiam, necnon & Fauni. Atqui Phœbus, & Iacchus Mosem dissimulant, ut docui; dissimulat & Faunus, ut mox docebo. Hortorum quoque Deus est Vertumnus, itidem ut Priapus, qui Moses est. In omnes fingitur formas, ut Proteus, & Faunus; quorum uterque, alter Moses est; & ut Genius, quem vultu mutabilem esse te-
Horat. libr. 2. Epist. 2. statur Horatius: Genius autem ad Solem refertur, ut ostendi ad Origenem: Sol autem Apollo est, Apollo Moses. Eadem enim res, ut sæpe jam monui, alium significatum habet physicum, alium historicum. Mentibus etiam humanis præesse, & cogitationes hominum vertere ac mutare Vertumnum Acron censet; quod aliud Genii of-
Prop. libr. 4. El. 2. ficium est. Se puellam & virum fieri prædicat Vertumnus apud Propertium; quod & de Mercurio, & de Baccho, & de Vulcano, & de Tiresia legitur. Itaque in omnibus Italiæ municipiis ambiguo vultu Vertumni simulacra fingebantur, quæ pro habi-
Acr. in Horat. Serm. l. 2. Sat. 7. tu imposito, diversas numinum facies exhibebant. Auctor Acron. *Vertumnus Deus in-*
Ascon. in Ci- *vertendarum rerum est, id est mercaturæ*, inquit Asconius Pedianus. Idem tradunt Acron,

& Porphyrion. Id ille cum Mercurio, qui Moſes eſt, commune habet; item cum Jano, ut illic ſcribit Acron. Primitias fructuum ſibi vindicat apud Propertium & Ovidium; quod primitiæ frugum omnium, quas Deo offerebant Iſraëlitæ, pertinerent ad Sacerdotes, quorum de genere erat Moſes. Arma etiam apud Propertium tuliſſe gloriatur: Moſem ἐν ἅπασι στρατηγὸν ἄριστον γεγονέναι, *in omnibus rebus eximium ducem ſe geſſiſſe* perhibent Joſephus & Clemens Alexandrinus. Vertumnum Deum Etruriæ facit Varro: Moſem divinis honoribus infinitæ gentes conſecrarunt.

cer. Verr. 3. Acr. & Porph. in Hor. Ep. 20. l. 1. Prop. l. 4. El. 2. Ovid. Met. 14. Joſ. in Ap. l. 2. Clem. Strom. 1. Varr. lib. 4. de Ling. Lat.

IV. Rurſum Moſem nobis exhibet alter Romanorum Deus Faunus: quod probare promtum eſt, cum idem ille ſit ac Pan, quem Moſem eſſe vicimus. Corniger uterque, pinu coronatus uterque, Panicorum terriculorum auctor uterque: nam & id Fauno Dionyſius Halicarnaſſeus adſcribit. Bacchi comes uterque: nam & id Fauno tribuit Nonnus in Dionyſiacis. Fatidicus uterque: nam præter alios Virgilius Fauni oracula prædicat. Quin etiam in nomine Panis habetur origo nominis Fauni, ſi Salmaſio credimus. Itaque Fauni, qui Pan eſt, & Mercurii ſacra primus in Italia fertur inſtituiſſe Evander Arcas. Sacra autem patria hæc erant: nam Panem & Mercurium colunt imprimis Arcades; Panem vero præcipue, qui Deus omnium antiquiſſimus ipſis eſt & honoratiſſimus, ut ſcribit Dionyſius. Antiquiſſimum item Ægyptiis haberi tradit Herodotus: unde colligi obiter poteſt ex Ægyptiaca Theologia Arcadicam eſſe ortam. Panem eſſe Faunum oſtendit Ovidius, cum Lupercalia, quæ Pani celebrabantur, Fauni ſacra appellat; & Fauni ac Panis nomina promiſcue uſurpat. Idem alibi:

Faunus idem ac Moſes. Dionyſ. Hal. libr. 5. Nonn. Dion. libr. 13. Virg. Æneid. 7. Salm. in Solin. Dion. libr. 1. Herod. libr. 2. cap. 145. Ovid. 2. Faſt. & 5.

Exul ab Arcadia Latios Evander in agros
Venerat, impoſitos attuleratque Deos:
Sacraque multa quidem, ſed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipediſque Dei.

Idem oſtendunt Cincius & Caſſius apud Servium, cum aiunt *ab Evandro Faunum Deum appellatum.* Servius alibi docet eumdem eſſe Deum, Inuum, Panem, Ephialtem ſive Incubonem, Faunum, Fatuum, & Fatuellum. Paria propemodum diſſerit Probus Virgilii Interpres: paria & Auctor libelli De origine gentis Romanæ: paria & Rutilius Numatianus in Itinerario. Quare inſigniter falſus eſt Libelli ejuſdem Auctor, & ante eum Dionyſius, & quicunque advenientem cum Arcadibus Evandrum à Fauno Aboriginum rege exceptum fuiſſe prodiderunt: nam quomodo excipi ab eo potuit in Italia, qui per eum primum cognitus in Italia & cultus eſt? Nec alium dicas; nam ſcribit diſerte Dionyſius Faunum Evandri hoſpitem, eum ipſum eſſe quem Romani inter Indigetes retulerunt: Auctor vero memorati Libelli eumdem eſſe ac Panem. Nec idcirco negaverim Fauni nomen ulli deinde in Italia fuiſſe tributum; at Faunum Deum, ipſum eſſe Panem pertendo. Quædam tamen Fauni propria fabulatores voluerunt eſſe, ex quibus & Moſem eum eſſe conjicimus: cujuſmodi eſt tempus quo dicitur vixiſſe; Orphei enim, qui Moſes eſt, æqualem facit Lactantius. Æqualis quoque dicitur Herculis, qui eſt Joſue. Fatuam Faunam ſororem eum Lactantius uxorem habuiſſe ſcribit: Amram Moſis pater, quem ſæpe cum filio confundi obſervavimus, uxorem habuit Jochabed ſororem patruelem. Faunam hanc eamdem eſſe ac Maiam notat Cornelius Labeo apud Macrobium: Maiam autem quidam Vulcani uxorem, plerique Mercurii matrem, quidam Semelen Bacchi matrem putant, ut ibidem monet Macrobius. Vulcanus autem, Mercurius, & Bacchus, Moſes ipſe eſt. Narrant Cedrenus & Suidas Faunum eumdem eſſe ac Mercurium; vafrum illum fuiſſe, diſertum, Mathematicarum & Naturalium diſciplinarum peritum, Philoſophum, & futurorum præſcium; quæ in Moſem omnia apprime quadrant. Addunt fratrum deinde inſidiis appetitum in Ægyptum fugiſſe, magna auri copia ſuffarcinatum; ibique pro Deo habitum, per annos undequadraginta regnaſſe. His male diſſimulatur vera Moſis hiſtoria, qui fratrum & Ægyptiorum inſidias veritus, non in Ægyptum, ſed ex Ægypto profugit, & annis quadraginta, multi itidem auri locuples, Iſraëlitis præfuit; & divinos demum honores in Ægypto adeptus eſt. Ægyptios locupletaſſe dicitur Faunus apud eumdem Suidam: Iſraëlitas Moſes conſiliis ſuis ditavit, tum expilatis & ſpoliatis Ægyptiis, tum & parta armis uberrima regione. Vult Macrobius Maiam Fauni filiam fuiſſe, (Oma dicitur Servio, ſed mendoſe) & cum patri concubitum ejus appetenti, ne myrtea quidem virga ab eo cæſa, & vini poculis onuſta, morigeram ſe præbere vellet, ei tandem in ſerpentem mutato eſſe obſecutam; propterea que in ejus templis vitem ſuperextendi, ex iiſque ſerpentes caute abigi. In his Moſis virga in ſerpentem mutata, & Moſes ipſe in vini Deum à Mythicis converſus agnoſcitur. Metalla, metallorumque fundendorum, ac conflandorum artem repériſſe Faunum idem Suidas perhibet: qua re Prometheo, quem Moſem eſſe diximus, ſimilis eſt. Prudentiam Fauni laudat Dionyſius; Moſis Joſephus, qui

Serv. in Georg. 1. & in Æn. 6. Prob. in Virg. Georg. 1. Rutil. Itin. l. 1. Dion. libr. 1. Lactant. libr. 1. Inſtit. cap. 22. Macrob. lib. 1. Sat. cap. 12. Suid. in Φαῦνος. Macr. Sat. libr. 1. cap. 12. Serv. in Æn. 8. Suid. in Φαῦνος. Dion. Hal. l. 1. Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

Clem. Alex. Strom. I. Plut. in Numa.

Prob. in Virg. Georg. I.

Lactant. libr. I. Inst. cap. 22.

eum, ut dixi jam sæpius, *prudentissimum consiliarium* appellat. Astronomus fuit Faunus, teste Suida: Moses Osarsiph dictus est, quod *Solis contemplatorem* sonat. Rex Aboriginum dicitur fuisse Faunus: rex dicitur Moses à Clemente Alexandrino. Magiam calluisse Faunum nonnulli fabulati sunt, ut prædicat Plutarchus: idem à plerisque de Mose proditum esse supra notavimus. Omnes quoque formas induere solitum narrant; quod & de Proteo & Vertumno, qui Mosem adumbrant, dictum vidimus. Faunus civium suorum feritatem narratur mansuefecisse: Moses piis sanctisque legibus Israëlitarum mores mitigavit. Tradit Probus Faunum *primum loca certa numinibus, & ædificia quædam, lucosque sacrasse, à quo & fana dicta esse* (sic enim hæc emendamus, quæ in editis libris vitiata sunt;) Lactantio quoque dicitur *institutor ineptarum religionum:* Moses inter Israëlitas piarum & verarum auctor fuit. Faunus demum Deorum albo adscriptus est, quem honorem & Mosi pleræque gentes habuerunt. Post mortem oracula dabat Faunus: Moses in scriptis futura mortuus prænuntiavit.

Silvanus idem ac Moses.

Isid. Orig. libr. 8. cap. 11.

Horat. Epist. libr. 2. Epist. I. Virgil. Ecl. 10. Inscript. Gruter. pag. 63. Virg. Æn. l. 10. Stat. Theb. l. 5. Plin. libr. 12. c. I. Macr. Sat. libr. I. cap. 22. Serv. in Æn. 8. Inscript. Grut. p. 63. Virgil. Æn. 8. Pindar. Pyth. Od. 9. Ovid. Met. libr. 10. Serv. in Georg. I. Hesych. in Σιλγῖνοι.

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 3. Ovid. Metam. libr. 10. Deut. 34. 7.

Inscr. Grut. p. 1, & 62, & 42.

Pausan. Eliac. 2.

V. Constabit quoque Mosem esse Silvanum, si probaverimus hunc esse Panem, & Faunum, & Apollinem: quippe cum hi Moses sint. Hoc autem ex Libello de origine gentis Romanæ liquidum est, ubi legitur Faunum, Silvanum, Inuum, & Panem, unum esse & eumdem. Glossæ Philoxeni: *Silvanus*, Πὰν, θεὸς ὑλαῖος. Aliæ Glossæ: Πὰν, ὁ δαίμων, *Incubus Silvanus*. Onomasticon vetus: *Silvanus*, Πάν. Isidorus: *Pan dicunt Græci, Latini Silvanum.* Idem docet & Papias. Utrumque veteres piabant lacte. Testis Horatius de Silvano: de Pane idem nos supra ostendimus. Fistula adscribitur utrique, & corona pinea, quam capitis Silvani agrestem honorem Virgilius appellat; & sic visitur in Marmoribus antiquis. Hic est, quem Sylvicolam Faunum Virgilius & Statius nominant, indicata obiter nominis origine: nam Silvani à sylvis dicuntur, teste Plinio. Græci ὑλικὸν & ὑλαῖον θεὸν nuncupant; quod tamen Macrobius & Servius κύϱιον τῆς ὕλης, *dominum materiæ*, non τῶν ὑλῶν, *sylvarum*, exponunt. Apollinem esse indicant Auctores finium regundorum, cum tres Silvanos faciunt, quorum unus dicitur *Agrestis, pastoribus consecratus*. Sæpe etiam in Inscriptionibus Agrestis appellatur Silvanus, ubi perperam pro SILVANO AG. legitur non semel, SILVANO AUG. Idem nempe quem Virgilius *Agrorum, pecorisque Deum* nuncupat. Apollinem autem & Aristæum, quorum utrumque Mosem esse evicimus, ἀγϱέα καὶ νόμιον Pindarus dici affirmat. Cyparissi casum, quem Apollini adscribit Ovidius, Servius ad Silvanum refert. Alii Silvanum & Silenum eumdem esse, & illum ab hoc nomen habere putant; inserto digamma. Unde apud Hesychium Σιλγῖνοι dicuntur Satyri, digamma mutato in gamma, ut sæpe fit. Id si ita est, res quoque pertinet ad Mosem; nam Bacchi, qui Moses est, socius fingitur Silenus. Idem futura prædicit; prædicit & Moses. Asino vehitur Silenus; propter notam & supra à nobis memoratam fabulam de grege asinorum agrestium, quorum ductu venas aquarum Moses reperisse narratur apud Tacitum. Silenus suis juvenilior annis dicitur Ovidio, quod cruda fuerit & viridis Mosis senectus, ita ut *non caligarit oculus ejus, nec dentes illius moti sint.* Mercurium, Herculem, & Silvanum, συνναοὺς fuisse vetus Marmor ostendit, quod repræsentat Gruterus in Inscriptionibus. Aliud Silvano, Mercurio, & Libero positum est. Sæpe reperias apud eumdem Herculi & Silvano solis posita monumenta: quippe & Mercurius & Liber Moses est; Hercules vero Josue Mosis socius. Memorabile est, quod legitur apud Pausaniam, Sileni sepulcrum esse in regione Ebræorum: quod de Mose intelligendum est, qui cornutus dictus & pictus est; itidem ut sæpe Sileni exhibebantur, cujusmodi complures marmorei hodieque supersunt.

Evander idem ac Moses.

Num. 27. 18, & seq.

Dionys. libr. I, & 2.

Pausan. Arcad.

VI. Nec notis ac symbolis Mosem signantibus Evander vacat. Coævus dicitur fuisse Fauni, qui Moses est; & Herculis, qui Josue. Scribunt igitur primum Evandrum coluisse Herculem tanquam Deum: an propter ista libri Numerorum: *Dixitque Dominus ad eum:* (Mosem) *Tolle Josue filium Nun, virum in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum: qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine; & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israël. Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar Sacerdos consulet Dominum.* Mercurii, qui Moses est, ac Themidis, quæ justitiæ & legum Dea est, filius habitus est Evander, teste Dionysio Halicarnasseo; propter leges à Mose Israëlitis latas. Carmentam Romani dixerunt, à carminibus & vaticiniis, ab eaque Evandrum futura didicisse; quo notatur prophetica facultas Mosis. Eamdem Ladonis fluvii filiam facit Pausanias, quod à matre Moses in Nilum demissus sit. Arcas fuisse fertur Evander, perinde ut Mercurius, & Pan, & Aristæus, aliique quibus Mosem adumbratum esse ostendimus. Nomen etiam, quod hominem viris egregiis stipatum sonat, Mosi congruit. Evandro literarum usum debere Latinos scripserunt complures: notavimus supra literarum inventionem Taauto Philonem Byblium, Mercurio Ægyptio Platonem adscripsisse.

ſiſſe. Hyginus: *Has autem Græcas* (literas) *Mercurius in Ægyptum primus detuliſſe dicitur, ex Ægypto Cadmus in Græciam, quas Evandrus profugus ex Arcadia in Italiam tranſtulit; quas mater ejus Carmenta in Latinas commutavit.* Taautus autem ille & Mercurius, Moſes ipſe eſt; à quo & Eupolemus, & alii Eupolemum ſecuti, aiunt Grammaticam Judæos accepiſſe, ab his Phœnices, à Phœnicibus Græcos. Italis leges dixiſſe Evandrum auctor eſt Dionyſius: Ebræi legiſlatorem Moſem habuere. Muſicam quoque Italis tradidit Evander, eodem Dionyſio teſte, propter egregios illos Moſis Hymnos qui extant in Pentateucho. Evander Italis *fruges in Græcia primum inventas oſtendit, ferendique uſum edocuit, terræque excolendæ gratia primus boves in Italia junxit:* ut habet Auctor libelli de origine gentis Romanæ: idem beneficium acceptum refertur Oſiridi, qui Moſes eſt. Evandrum præterea ad artes plurimas & ſtudia Italos inſtituiſſe idem Dionyſius affirmat; uti Moſem Ebræos inſtituiſſe vidimus ſuperius, cum de Mercurio ageremus. Religionum ceremonias in Italia ſanxit Evander, templa exſtruxit, aras & ſtatuas erexit: Moſes ſacros ritus Ebræis præſcripſit. Nec aliam ob cauſſam cultum Panis, qui Moſes eſt, in illas oras invexiſſe dictus eſt Evander, quam quod ex Moſis hiſtoria Evandri fabula detorta ſit. *Excellentiſſimæ juſtitiæ vir* fuiſſe legitur in memorato jam ſæpius Libello de origine gentis Romanæ: eumdem Arcadum omnium ſapientiſſimum & fortiſſimum fuiſſe Pauſanias aſſeverat: quibus dotibus commendatiſſimum fuiſſe Moſem ſæpe jam obſervavimus. Regiam dignitatem obtinuit Evander; rex dictus eſt Moſes à Clemente Alexandrino. Heroibus denique, & Dæmonibus, ac Diis adſcriptus eſt Evander, ipſeque ac Carmenta mater aras & ſacrificia inter Romanos promeruerunt: quo honore apud alias gentes Moſes affectus eſt. Quæ cum ita ſint, veriſſimum eſſe patet quod dixit Voſſius, *nullum fuiſſe regem, cui proprium fuerit Evandri nomen.* Jure quoque Strabonem exiſtimaſſe liquet, fabuloſum eſſe, quod ſermone omnium pervulgatum eſt, Evandrum in Italiam coloniam Arcadicam duxiſſe. Sed & nos præterea fictitiam eſſe perſonam, ad Moſis exemplar compoſitam, merito pronuntiamus.

Hyg. cap. 277. Eupol. apud Clem. Alex. Strom. 1. Dionyſ. libr. 1. Pauſan. Arcad. Clem. Alex. Strom. 2. Voſſ. de idol. libr. 1. cap. 12. Strab. libr. 5.

VII. Penates, Deos Romanorum proprios eſſe Macrobius ſignificat. De iis autem magna eſt veterum Scriptorum concertatio. Nigidius & Cornelius Labeo Neptunum & Apollinem eſſe rentur. Apollo autem Moſes eſt. Verum aliud nobis ſuadere videtur Virgilius, cum libro Æneidos tertio Penates ab Apolline miſſos inducit: itaque diverſi fuerint ab Apolline. At Varro & Caſſius Hemina Deos eſſe Samothracas affirmant. Fuiſſe autem in his Mercurium, Bacchum, & Æſculapium, Moſis ſimulacra, ſuperius à me demonſtratum eſt. Ineſſe Mercurium indicat quoque eorum effigies, quam ex Timæo proponit Dionyſius Halicarnaſſeus, cum ait fuiſſe ærea & ferrea caducea. Multi volunt Penates eoſdem eſſe ac Lares. Certe Deos Samothracios cum Laribus nonnumquam confundi, teſtis eſt Nigidius apud Arnobium. Ergo in Laribus quoque Moſem habemus. Plures vero diſtinguunt Lares à Penatibus; & apertiſſime Plautus in Mercatore. Verum, diſtinguantur licet, plurimam quoque iis contineri Moſis imaginem deprehendetur. Mercurii, qui Moſes eſt, Lares filii eſſe dicuntur. Gemini ſunt, ut Aaron & Moſes. Curetes quoque eſſe & Dactylos Idæos ſtatuunt Hyginus & Arnobius; Cretenſes nimirum, quod Palæſtinæ incolæ כרתים dicti ſint, ut ſupra monui, cum de Minoë diſſererem. Lares Varro Manes eſſe vult, Maniæ filios, quæ dicitur vulgo Larunda. Apuleius, in libro De Deo Socratis, Larem docet appellari Manem. At nos obſervavimus in Notis ad Origenem Manem eſſe Μῆνα, hoc eſt Dæmonem. Gloſſæ Philoxeni: *Larunda, δαιμόνων μήτηρ.* Ergo Lar eſt Μὴν, & Manis, & Dæmon; hoc eſt Sol, ut ibidem à me notatum eſt; nempe *φυσικῶς*: idem & Apollo, hoc eſt Moſes, *ἱστορικῶς.* Vulgus Lares itinerum Deos eſſe arbitratur. Viales dicuntur Plauto, & in Inſcriptione veteri; Compitales Suetonio; unde Compitalia. Græce ἐνοδίους dicas. Dii porro ἐνόδιοι, ſive Semitales, ſunt Mercurius & Hecate ſive Bivia. Mercurius autem Moſes eſt. Compitalibus aliquamdiu obſervatum refert Macrobius, ut Maniæ Larum matri pro familiarum incolumitate pueri mactarentur; deinde vero Junium Brutum Conſulem, infauſtum & cruentum ſacrificium abrogaſſe, pro puerorum capitibus alliorum & papaverum capita offerentem, ut Apollinis oraculo ſatisfieret, qui pro capitibus capita poſtulaverat. Tum addit Macrobius: *Factumque eſt ut effigies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus periculum, ſi quod immineret familiis, expiarent.* Quem ritum ſuſpicor ex Dei mandato profectum, cum per Moſem Iſraëlitas Ægyptiaca tyrannide jamjam eximendos juſſit fores ſanguine aſpergere: *Et tranſibo*, inquit, *per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine uſque ad pecus: & in cunctis Diis Ægypti faciam judicia, ego Dominus. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis; & videbo ſanguinem, & tranſibo vos; nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Ægypti. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolennem Domino*

In Penatibus etiam & Laribus latet Moſes. Macrob. Sat. libr. 3. cap. 4. Nigid. & Lab. apud Macr. Sat. libr. 3. cap. 4. & Serv. in 1. Æn. Varr. & Hem. apud Macr. Sat. libr. 3. cap. 4. & Serv. 1. & 3. Æn. Dion. Hal. l. 1. Arnob. libr. 3. Plaut. Merc. 5. 1. 5, 7. Varr. apud Arnob. libr. 3. Plaut. Mercat. 5. 2. Inſcript. Grut. p. 78. Sueton. Aug. cap. 31. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 7. Exod. 7. 12, & ſeq.

in generationibus vestris cultu sempiterno. Designari videtur & Moses per Lares illos Permarinos, quibus ædem dedicavit in Campo Martio M. Æmilius Censor, quam undecim annis ante voverat L. Æmilius Regillus, navali prælio, adversus Præfectos regis Antiochi. Meminit Livius. Permarini sunt διαπόντιοι, ut habent veteres Glossæ Philoxeni; quo nomine Mosis per mare Rubrum transitus designatur. In antiquo Marmore Laribus conjungitur Silvanus, & SILVANUS LARUM dicitur; supple, ductor: ut in alia Inscriptione, & apud Macrobium, Hercules Musarum, hoc est, μουσηγέτης· Atqui Silvanus Moses est. Canina pelle amiciuntur, iisque canis assidet, quemadmodum, præter alios, describit eos eleganter Pseudo-athenagoras: propter Calebum à Mose ad explorandam Palæstinam missum, cujus nomen *canem* significat. Minime mirum igitur si in Ægyptiorum quoque Theologia, quæ tam multa à Mose mutuata est, Lares reperiuntur.

Liv. libr. 40. cap. 52.
Inscript. Grut. p. 65. & 1070.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 12.
Athenag. Erot. libr. 6.

Multa quoque ex historia Mosis in Romuli historiam translata sunt.
Plutarch. in Numa & Camillo.

VIII. Haudquaquam sane, quæcunque de Romulo prodita sunt, conficta ac falsa esse dixerim. At si fidem sequimur historiæ, fabulosa pleraque de eo narrari, contraria multa ac pugnantia comperiemus. Atque id eo credibilius est, quod docuerit non uno loco Plutarchus, cladem Romæ à Gallis illatam veterum temporum monumenta ita consumsisse, ut recentia multa, non prisca solum illa, effecerit ambigua & incerta. Veris autem sic falsa permista sunt & involuta, ut non ægre tamen possis agnoscere ex Mosaicis promtuariis hæc fere provenisse. Res indicium faciet. Filiam Regis, matrem habuit Romulus; à filia Regis adoptatus est Moses, & filii loco habitus. Contra Vestalium & Amulii legem conceptus à matre & editus est Romulus: contra Pharaonis edictum à matre Moses infans per tres menses clam educatus est. Magna in Romulo etiam tum infante apparuit corporis dignitas: elegans in cunis visus est Moses. Fratrem unicum Romulus habuit Remum; Aaronem Moses. In alveo seu scapha Romulus expositus est in alluvie Tiberis fluvii super ripas lenibus stagnis effusi: Moses in fiscella jacens expositus est in carectis Nili. Pastoribus natus Romulus diu creditus est: gente pastoritiæ rei dedita progenitus est Moses. Gabiis egregie institutum esse Romulum, & literas, Musicam, artem militarem, καὶ ὅσα χρὴ τοὺς εὖ γεγονότας, *& quæcunque generosos pueros scire decet,* edoctum testantur Dionysius Halicarnasseus & Plutarchus: *eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum.* Romulus pastoralem vitam egit, perinde ut Moses. Idem afflictis præsto erat, ab iisque grassatorum & sicariorum vim prohibebat: Moses Ebræos ab Ægyptiorum injuriis tutatus est. Insidiatus est vitæ Romuli Amulius, Mosis Pharao. Romulus Amulium sibi infestum obtruncavit: Mose manum protendente, maris fluctibus Pharao obrutus est. Fratrem Romulus interfecit: Moses *Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus suis.* Populum Romanum in tribus, curias, & decurias Romulus discrevit, & singulis rectores præfecit, tum & Patrum Senatum instituit: Moses *electis viris strenuis de cuncto Israël, constituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui judicabant plebem omni tempore:* tum & Dei jussu elegit septuaginta viros de senibus Israël, quibuscum regendi populi munus partitus est. Romulus Sabinas rapuit; Moses Ægyptios spoliavit. Romulus Acrone victo votum soluit Jovi Feretrio, & in Capitolio templum dedicavit; impetum item Tatii, Sabinorumque repressit, ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, καὶ εὐξάμενος τῷ Διὶ στῆσαι τὸ στράτευμα, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιιδεῖν, ἀλλ᾽ ὀρθῶσαι. *protensis in cœlum manibus, & cum Jovem precatus esset, ut exercitum sisteret, neve collapsas despiceret res Romanorum, sed restitueret.* Verba sunt Plutarchi. Tum voti compos templum Jovi Statori condidit, *quod monumentum esset posteris,* inquit Livius, *ejus præsenti ope servatam urbem esse.* In Amalecitano prælio *cum levaret Moyses manus, vincebat Israël,* fugatisque tandem & cæsis Amalecitis, *Dixit Dominus ad Moysem, Scribe hoc ob monumentum in libro ...... Ædificavitque Moyses altare.* Scribunt Dionysius & Plutarchus, ignis perpetui, Vestaliumque consecrandarum ritum Romulo auctori adscribi. Ignem inrestinctum Moses subjectis lignis indesinenter servari jussit, ut est in Levitico. Lituum gestavit Romulus, virgam Moses. Romulum religiosum, φιλοθύτην, rerum divinarum peritum, sacrorum instituendorum, templorum, altarium, festorum dierum, & solennium feriarum auctorem & suasorem faciunt Dionysius & Plutarchus; quibus notis quam Mosi similis sit dicere nihil opus est. Romulum coorta tempestate sublimem procella raptum ex oculis hominum ferunt evanuisse, & à Marte patre in cœlum fuisse evectum: Moses in monte Nebo mortuus est, & à Deo sepultus, nec ulli mortalium sepulcrum ejus innotuit. Romulus post mortem in Deorum album relatus est: Mosi dixit Deus, *Ecce dedi te Deum Pharaoni;* & eum præterea, tanquam Deum, gentes plurimæ coluerunt.

Dion. Hal. l. 1.
Plut. Romul.
Act. 7. 22.
Exod. 2. 11.
Exod. 18. 25, 26.
Num. 11. 16.
Plutarch. Romul.
Liv. libr. 1. c. 12.
Exod. 17. 11, & seq.
Dion. Hal. l. 2.
Plutarch Rom.
Levit. 6. 12, 13.
Dionys. libr. 2.
Plut. Romul.
Horat. Carm. libr. 3. Od. 3.
Ovid. Metam. libr. 14.
Exod. 7. 1.

CAPUT DECIMUM.

I. Fabulares omnes Dii, unus idemque sunt, nempe Moses. II. Exponitur quid sit Myobarbum Ausonii. III. Fabulares omnes Deæ, una eademque Dea sunt, atque hæc Sephora est Mosis uxor. IV. Fabularium quoque Dearum pleræque Mariam Mosis sororem referunt. V. Uni, eidemque fabulari personæ insunt diversæ significationes; & aliæ quidem φυσικὴ, *aliæ* ἱστορικὴ. *VI. Fabularis historiæ Græcorum bona pars ex Mosis libris & doctrina, atque ipsis etiam verbis profluxit. VII. Geographica à Mose in Genesi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetustatem indicant.*

Fabulares omnes Dii, unus idemque sunt, nempe Moses.

I. NUnc si recolligamus superiora, Mosem personatum quidem, & commentitiis nominibus ac gestis, pro gentium singularum captu, dissimulatum, & velut peregrinis indutum vestibus, sed agnoscendum tamen, si quis oculos adhibeat, & summis per totum fere orbem religionibus dignatum cernemus; Taauti quippe, & Adonidis, & Thammuz, & Marnæ personam gessisse apud Phœnices; Mercurii sive Theuthi, Osiridis sive Bacchi, Apis, Mnevis, Serapidis, Ori, Anubis, Vulcani, & Typhonis apud Ægyptios; Zoroastris apud Persas; Mercurii rursum sive Theuthi apud Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hispanos, & ipsos quoque fortasse Mexicanos; Apollinis, Panos, Priapi, Æsculapii, Promethei, Cecropis, Minois, Rhadamanthyos, Æaci, Protei, Persei, Libripendis cælestis, Aristæi, Musæi, Orphei, Lini, Amphionis, Eumolpi, & Tiresiæ apud Græcos; Jani, Vertumni, Fauni, Silvani, Evandri, unius etiam ex Penatibus & Laribus apud Romanos; & Indis quoque præcipua religionis suæ dogmata & ritus subministrasse. Fidem his facit quod ab aliis jampridem observatum est, multiplicem illam Deorum turbam, quam nobis obtrudit fabularis historia, unum eumdemque esse Deum, pro variis effectis varia nomina sortitum. Legi velim eruditissimum Plutarchi librum De Iside & Osiride, in quo plurima habentur ad hoc argumentum apposita. Præclara vero est imprimis Macrobii dissertatio, omnes Deos ad Solem referri copiose demonstrans, Apollinem videlicet, Janum, Liberum, Martem, Mercurium, Æsculapium, Serapin, Adonin, Attinem, Osirin, Orum, Pana seu Inuum, Saturnum, Ammonem, & Jovem. Notabile præcipue illud affert Apollinis Clarii oraculum, quo supremum Deorum omnium Iao, Plutonem hyeme appellari pronuntiat, Jovem ineunte vere, æstate Solem, autumno Iao. Cui & germanum istud depromit ex Orphicis:

Macrob. Sat. libr. 1. cap. 17. & seq.

Macrob. Sat. libr. 1. cap. 18.

εἷς Ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος·
Unus Iupiter, unus Pluto, unus Sol, unus Bacchus.

Quem versum ex oraculo Apollinis ita conceptum refert Julianus Imperator:

Julian. Orat. in Solem.

εἷς Ζεὺς, εἷς ἀΐδης, εἷς ἥλιός ἐστι σάραπις·
Unus Juppiter, unus Pluto, unus Sol est Serapis.

quo probat Apostata eumdem esse Solem & Jovem, additque Cyprios Sacerdotes communem utrique aram statuere. Hoc quoque ex Orphicis repræsentat Macrobius:

Macr. libr. 1. Sat. cap. 23.

ἄγλαε Ζεῦ, διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
ἥλιε παγγενέτορ, παναίολε, χρυσεοφεγγές·
Splendide Iuppiter, Bacche, pater maris, pater terræ,
Sol omnium parens, vario ornatu insignis, aurea luce fulgens.

Idem ergo Juppiter, Dionysius, Neptunus, Pluto, & Sol. Eadem est Porphyrii sententia, docentis apud Eusebium Solem pro variis virtutibus Apollinem dici, & Herculem, & Æsculapium, & Dionysium, & Horum, & Plutonem, & Mercurium, & Hermopanem, & Hermanubin. Quorum omnium significationem parum videtur perspexisse Eusebius, cum probare conatus est diversos fuisse. Alibi vero docet eumdem esse Solem, Osirin, Bacchum, & Sirium. Deinde Apollinis de se profert oraculum, quo declarat se esse Solem, Horum, Osiridem, & Bacchum. Adde Æschyli, Sophoclis, & Euripidis testimonia, quæ repræsentat Clemens Alexandrinus, ut Jovem omnia esse probet, unumque ab illis Deum statui. Adde & illud Diodori, unde intelligas eumdem credi ab aliquibus Osirin ac Serapin, ab aliis eumdem ac Liberum, à quibusdam eumdem ac Plutonem, à nonnullis eumdem ac Ammonem, ab his eumdem ac Jovem, ab illis eumdem ac Pana. Adde & illa Iamblichi, & Procli, quibus unus idemque est, Amun, Phtha, Vulcanus, Juppiter μειλίχιος, & Osiris. Ad-

Euseb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 11, & 13.

Euseb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 9. & 15.

Clem. Alex. Strom. 5.

Diodor. libr. 1.

Iambl. de myster.

de & illud Nonni, apud quem Bacchus Solem invocans, Herculem eum appellat, & Belum, & Ammonem, & Apin, & Saturnum, & Jovem, & Serapin, & Tempus, & Phaëthontem, & Mithram, & Apollinem, & Pæonem, & Æthera. Adde & illud Stephani, qui de Amathunte Cypri civitate differens ait, ἐν ᾗ ἄδωνις ὄσιρις ἐτιμᾶτο, *in qua Adonis Osiris colebatur*, quasi duplici nomine personam unam designans. Adde & illud Suidæ, qui scribit simulacrum quoddam communi Osiridis & Adonidis nomine ab Alexandrinis fuisse cultum. Adde & illud Augustini, quo docet persuasum fuisse Ethnicis in uno Jove latere omnes Deos, quorum seriem subtexit. Idem alibi ex Varrone profert hos versus Valerii Sorani:

Juppiter omnipotens, regum, rerumque, Deûmque
Progenitor, genitrixque Deûm, Deus unus, & omnes.

Adde & illud Martiani Capellæ, qui ait sub diversis Phœbi, Lyæi, Serapidis, Osiridis, Mithræ, Ditis, Typhonis, Attinis, Ammonis, & Adonidis nominibus, idem numen ab universo orbe coli. Adonidem quidem Apollinem ipsum esse diserte docet Proclus Lycius Hymno in Apollinem. Caussam affert Clemens Alexandrinus in Parænesi, cur Bacchus ab aliquibus Attis appelletur. Jovem vero Serapin esse tradit Eustathius, cum ait simulacrum Jovis Serapidis Sinope advehi curasse Ptolemæum Lagiden, quod cujus esset naturæ spectatores discernere non potuisse: ut vel inde capi posset argumentum Diis plerisque communem esse naturam Jovis. Rem aliter narrat Plutarchus, & simulacrum id Plutonis fuisse docet, nec alium hunc esse quam Serapin. De Sinopensi hoc Dite differens Tacitus tradit multos ex insignibus, quæ in ipso manifesta erant, conjectasse eum esse Æsculapium, quosdam Osirin, plerosque Jovem, plurimos Ditem patrem. Jovem quoque esse Æsculapium liquet ex Aristide, cui commemoratur ζεὺς ἀσκλήπιος· Eumdem esse constat Pana ex Orphico Hymno, in quo Pan *vetus Juppiter cornutus* appellatur. Probatur item esse Bacchum ex eodem Aristide: probatur & ex Pomponio Mela, qui Indicum montem Meron, Bacchi mysteriis celebrem, Jovi sacrum esse scribit; & ex Julio Firmico, & ex veteri Inscriptione, in qua Juppiter Sabazius appellatur; quod unum esse ex Bacchi cognominibus nemo nescit. Mercurium Faunum esse decernit Cedrenus, Anubin Apuleius, & Servius; unde & κυνοπρόσωπον eum pingebant Ægyptii, Luciano teste. Solem, Orum, & Priapum ab Ægyptiis eumdem Deum haberi declarant Suidas & Codinus. Reperitur in Poëmatiis antiquis, à Pithœo editis, carmen in laudem Solis, quod eum esse Liberum, & Cererem, & Jovem statuit, & mille nominibus gaudere. Jovem Orphica Dæmonem indigitant: Dæmon autem est Apollo, ut dixi. Panem Saturnum esse pronuntiat Macrobius; Varro vero eosdem esse Deos Harpocratem, Serapidem, & Isidem; Taautem, & Astarten; Saturnum, & Opem; & Deos Samothracum. Saturnum esse Evandrum & Janum non absurde conjicit Vossius: esse Herculem colligitur ex Athenagora. Janum esse Vertumnum probare nititur Johannes Annius. Eumdem & Anubin esse quidam opinati sunt, ut perhibet Plutarchus in libro De Iside & Osiride. Docuimus supra ex Auctore libelli de origine gentis Romanæ, & ex Servio, eumdem esse Pana, Inuum, Faunum, Ephialtem, Fatuum, Fatuellum, & Silvanum. Silvanus autem est Apollo & Aristæus, ut superius ostendi: idem & Mars, si Catonem audimus. Mars autem & Janus est, auctore Plutarcho & Servio. Est & Hercules secundum Pontificalem ritum, ut idem Servius affirmat. Martis simulacrum in Pantheo multorum Deorum imagines continebat, unde & templo nomen, juxta Dionem. Æsculapium, Pæanem, & Attinem unicum esse Deum asseverat Damascius apud Photium. Melicarthum, sive Melicertam, qui & Palæmon, & Portunus, esse Herculem notat Philo Byblius, Sanchoniathonis interpres. Liberum esse Apollinem, & Solem, certum est ex Arnobio, cujus verba hæc sunt: *Nam si verum est Solem eumdem Liberum esse, eumdemque Apollinem*; & ex Statio, cui dicitur, *lucidus Evan*; & ex Cornelio Severo, cum ait: Liberum venire per celsa sidera cœli; & ex his Ovidii ad Bacchum: *Tu formosissimus alto Conspiceris cœlo*; potissimum vero ex Virgilio, cujus hoc est: *Labentem cœlo qui ducitis annum, Liber, & alma Ceres.* Quod petitum est ex scholis Ægyptiorum: eos enim sciscere ait Herodotus, Liberum & Cererem rebus his inferioribus præesse. Hæc quæ diximus propemodum omnia unica clausula comprehendit Hermesianax:

πλούτων, περσεφόνη, δημήτηρ, κύπρις, ἔρωτες,
τρίτωνες, νηρεὺς, τηθὺς, καὶ κυανοχαίτης,
ἑρμῆς θ' ἥφαιστός τε κλυτὸς, πὰν, ζεύς τε, καὶ ἥρη,
ἄρτεμις, ἠδ' ἑκάεργος ἀπόλλων, εἷς θεός ἐστι·
Pluto, Proserpina, Ceres, Venus, Amores,
Tritones, Nereus, Tethys, & Neptunus,

Nonn. libr. 40. Dionys.
Steph. in Ἀμαθοῦς.
Suid. in ἱερίσκος.
August. de civit. Dei libr. 4. cap. 11. libr. 7. cap. 9, & seq.
Mart. Cap. libr. 2.
Eustath. in Dion. Perieg.
Plut. De Isid. & Osir.
Tacit. Hist. libr. 4. cap. 84.
Aristid. Orat. in Æsculap.
Orph. Hymn. in Pan.
Arist. Orat. in Bacch.
Pomp. Mel. libr. 3. cap. 7.
Jul. Firm De err. prof. relig.
Inscr. Grut. pag. 22.
Apul. Metam. libr. 11.
Serv. in Virg. Æn. 8.
Lucian. De sacrif.
Suid. in πρίαπος.
Codin. Excerpt. de Origin. Constantinop.
Orph. Hymn. in Dæmon.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 22.
Varr. libr. 4. de Ling. Lat.
Voss. de idolol. libr. 1. cap. 12, & 20. & de art. Gramm. libr. 1. cap. 11.
Ann. Viterb. ad Propert. libr. 4. Eleg. 2.
Serv. in Virg. Æneid. 6.
Cato De re rust. cap. 83.
Plut in Numa.
Serv. in Virg. Æn. 7.
Dion libr. 53.
Phot. Tmem. 242.
Phil. Bybl. apud Eus. Præp. Evang. libr. 1.
Arnob. libr. 3.
Stat. Theb. libr. 5.
Corn. Sev. Ætna.

Mercurius, & inclytus Vulcanus, Pan, Juppiter, & Juno,
Diana, & longe operans Apollo, unus Deus est.

Simile est & illud Euphorionis:

Ζεὺς ἐστὶν αἰθὴρ, Ζεὺς ἡ γῆ, Ζεὺς δ᾽ οὐρανός,
Ζεύς τοι τὰ πάντα·
Juppiter est æther, Iuppiter terra, Iuppiter cælum,
Iuppiter est omnia.

Afferuntur & versus quidam ex minore Cratere Orphei, in quibus cum de Mercurio, Nymphis, Vulcano, Cerere, Neptuno, Marte, Venere, Baccho, Themide, Apolline, & Æsculapio commemorasset, subjicit tandem, ἓν τάδε πάντα· Merito itaque ait Seneca: *Quæcunque voles Jovi nomina proprie aptabis, vim aliquam, effectumque cælestium rerum continentia, & appellationes ejus possunt esse quot munera.* Atque hinc Poëtæ veteres Græci & Latini unicum esse Deum tam crebris effatis declararunt, quæ ab aliis studiose sunt collecta. Quod si Dii fabulares universi, unus idemque sunt; cum plerosque eorum Mosem esse vicerimus, sequitur fabulares omnes Deos, unum exhibere Mosem ἰσοεικῶς, aliam enim significationem inesse physicam non negamus.

Senec. libr. 4. De benef. cap. 7.

II. Addendum superioribus Epigramma Ausonii, quod recitavi supra; unde noscitur eumdem esse Bacchum, Osirin, Phanacen, & Adonidem; eumdemque Lucaniaci Pantheum appellari. Lemma Epigrammatis est ejusmodi: *Myobarbum Liberi patris, signo marmoreo in villa nostra omnium Deorum argumenta habentis.* Jamdiu est cum viros ætatis suæ eruditissimos, Turnebum & Scaligerum, torsit vox illa *Myobarbum.* Ille factam putat à *mure*, in quo latet mysterii significatio, & *barbo*, quo in mysteriis Cereris legiferæ utebantur, ut est apud Hesychium. Hæc confutat Scaliger, & merito; nihil ipse affert idonius: nam quod Bacchus pingi soleat cum cantharo oblongo, & infima parte angusto ac turbinato, cantharum illum dictum putat *Myobarbum*, voce hybrida, à similitudine & muris & barbæ quæ in conum desinit. Pudet ineptiarum. Myobarbum dicitur ipsum ἄγαλμα, quo refertur & vox Pantheum. Ratio nominis, quod barbam prolixam in acutum desinentem gereret. Quemadmodum enim Parones naves, cum oblongæ sunt & acuminatæ, Myoparones dicuntur, à murium similitudine, qui utrimque sunt acuminati, & à rostro, & à cauda; unde μύουρος dicitur, qui extrema parte subtilis & angustus est; ita à barba promissa & acuta, Myobarbum dictum est simulacrum Bacchi. Tali id fuisse barba colligo ex Macrobio: *Hierapolitani*, inquit, *qui sunt gentis Assyriorum, omnes Solis effectus atque virtutes ad unius simulacri barbati speciem redigunt, eumdemque Apollinem appellant. Hujus facies prolixa in acutum barba figurata est.* Tum ita id depingit, ut Deorum prope omnium argumenta habeat, haud secus ac Myobarbum illud Ausonii. Hæc Apollinis effigies ea ipsa videtur esse, quam in templo Deæ Syriæ Hierapoli fuisse narrat Lucianus: utraque enim barbata est, utraque & vestibus induta. Atenim, inquies, Apollinem exhibet Macrobius, Bacchum Ausonius. Responsionem præbet ex Aristotele Macrobius ipse, capitis sequentis initio: *Aristoteles*, inquit, *Theologumena scripsit: Apollinem & Liberum patrem, unum eumdemque Deum esse multis argumentis asserit.* Et Liberum quidem suum Ausonius cum Osirin esse dicit, satis indicat Apollinem esse sive Solem. Liberum autem, perinde ut Apollinem, Veteres barbatum quandoque pingebant: καὶ γὰρ παῖδα, inquit Ulpianus, καὶ πρεσβύτην, καὶ ἄνδρα γράφουσιν αὐτόν· Adstipulatur Macrobius, cum ait: *Liberi patris simulacra, partim puerili ætate, partim juvenili fingunt; præterea barbata specie, senilique ore, uti Græci ejus quem Bassarea, item quem Brysea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant, Hebona cognominantes.* Atqui Liber & Apollo iidem erant ac Mercurius. Quare & Mercurius σφηνοπώγων exhibebatur. Auctor Artemidorus. En tibi tres Deos, Liberum, Apollinem, & Mercurium, eamdem barbam gerentes. Quo habitu cum fabricatum esset Myobarbum, tres illos utique repræsentabat. Scribit Lucianus, in Templo Hierapolitano Syriæ Deæ simulacrum aureum fuisse, formam propriam aut nomen haudquaquam habens, at aliorum omnium Deorum species gerens, quod alii ad Dionysium, nonnulli ad Deucalionem, quidam ad Semiramidem referunt. Videtur itaque Bacchi Ausoniani effigies, Deorum omnium argumenta habens, ad Hierapolitanas illas imagines, Deorum quoque omnium insignia habentes, fuisse expressa, & barbam prolixam acutamque gestasse: unde manifesta origo vocis Myobarbum: origo vero nominis Pantheum, ex insignibus Deorum omnium, quæ inerant Myobarbo. Sic magnificum illud templum, quod Romæ Agrippa condidit, Pantheon appellatum fuisse conjectat Dio, ὅτι πολλῶν θεῶν εἰκόνας ἐν τοῖς ἀγάλμασι, τῷ τε τοῦ Ἄρεως, καὶ τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἔλαβεν· *Quia plurimorum Deorum imagines in simulacris Martis & Veneris continebat.*

Exponitur quid sit Myobarbum Ausonii.
Auson. Epigr. 30.
Turn. Adv. libr. 3. cap. 19.
Scal. in Auson.
Hesych. in βαρβός.
Macr. libr. 1. Sat. cap. 17.
Lucian. De Dea Syr.
Ulpian. in Orat. Demosth. κατὰ Μειδίου.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 18.
Artem. libr. 2. cap. 42.
Lucian. de Dea Syr.
Dio libr. 53.

III. Quanta autem patellariorum Deorum & Heroum soboles ex Mose propa- *Fabulares*

omnes Deæ, una eademque Dea sunt; atque hæc Sephora est, Mosis uxor.

gata est; tantam Dearum fœturam Sephora ipsius uxor dedit. Nam primum Astarte ipsa est, quam Cicero Adonidi nupsisse ait; siquidem Moses est Adonis. Sunt autem alia pleraque quæ idem persuadeant. Astarte nomen habet ab עשתרות, quod *greges* sonat, ut pote uxor Mosis, viri pecuariæ rei dediti, de genere Israëlitarum, qui erant *Viri pastores ovium, curamque habebant alendorum gregum.* Taurinum caput & corniculatum gestare Astarten narrat Sanchoniathon: qua figura Isis Ægyptiis, Io Græcis exhibebatur, ut cornuti Mosis uxor esse significaretur. Narrat & terram peragrasse, quemadmodum Io post multos errores in Ægyptum pervenisse fabulantur: quod Mosi Ægyptum repetenti Sephora comes per aliquod itineris spatium adhæserit. Ergo Sephora Astarte est. Astarten autem, sive Deam Syriam, ipsam esse Cybelen Deûm matrem, ex Luciano, Apuleio, Damascio, aliisque, ex Veteribus Nummis ac Inscriptionibus probarunt jam Seldenus & Grotius: quod Scaliger in Notis ad Fragmenta ignorasse deprehenditur. Idem vero aliunde nos præterea arguimus. Attinem urgente & stimulante Cybele seipsum evirasse Fabulatores tradunt: hoc ipsum de Astronoë & Esmuno sive Æsculapio scribit Damascius; qui & hoc amplius addit, juvenis casum miseratam Deam vim ei genitalem restituisse. Æsculapium autem esse Mosem demonstravimus. Eumdem esse Attinem indicant fistula & virga, quibus ornari eum discimus ex Macrobio: utrumque enim insigne pastoris est, qualis fuit Moses; hoc præterea patrandorum prodigiorum instrumentum. Atqui ad Sephoræ factum pertinent ista, cum ad virum ab interitu vindicandum, *Tulit acutissimam petram, & circumcidit præputium fili sui.* Porro Cybele eadem est quæ Rhea, & Vesta, & Ops, & Pales, & Tellus: eadem etiam quæ Pandora, Diodoro teste: eadem etiam quæ Ceres; unde δημήτηρ, quasi γῆ μήτηρ dici credita est. Igitur πυργοφόρος utraque pingebatur; utraque Terra dicebatur & habebatur, teste Codino in Parecbolis; iisdem mysteriis utraque placabatur, teste Clemente Alexandrino in Parænesi; & plaustra Cereris eadem quæ Cybeles, juxta Servium. Dissertationem quamdam Porphyrii repræsentat Eusebius, qua docetur unum esse atque idem, Vestam, Rheam, Cererem, Themidem, Priapum, Proserpinam, Bacchum, Attin, Adonin, Silenum, Bacchas, & Satyros. Pronuntiat insuper Macrobius unam esse Deam, Maiam, Bonam Deam, Faunam, Opem, Fatuam, Proserpinam, & Medeam. Cæterum Vesta dicta est βουλαία à Dinarcho apud Harpocrationem; propter prudentiam Mosis, & leges ab eo latas; quasi hæc Sephoræ cum ipso communia sint. Narrat Albricus pingi solitam fuisse Vestam, infantem gremio foventem: fortasse propter administratam ab ea filii circumcisionem. Est apud Ptolemæum in Tetrabiblo, Venerem à Syris ut Matrem Deûm coli, & variis affici nominibus. Eamdem credi Libitinam à peritissimis Romanorum perhibet Plutarchus in Numa. Venus autem est Astarte, ut scribunt ex Sanchoniathone Philo Byblius, & Cicero, & Procopius Gazæus. Non autem sub Veneris illius mollis & voluptariæ, sed bellatricis & victricis habitu colebatur: ἔγχειον Græci appellabant, hoc est *Hastatam.* Talis à Spartanis pingebatur, atque ea erat Venus Victrix Romæ celebrata, crebris Inscriptionibus nobilitata, qua Cæsar & annuli signo & bellica tessera utebatur. Ea quoque erat Andraste, sive Adraste, sive Astarte, memorata Dioni, & pro Victoria à Britannis culta. Scribit Macrobius Veneris signum fuisse Cypri, barbatum quidem, sed veste muliebri, cum sceptro, ac statura virili, eamque ab illis marem & feminam esse credi, & ab Aristophane ἀφρόδιτον appellari, & legi debere apud Virgilium; *Discedo, ac ducente Deo;* non, ut vulgo, *Dea:* cum & apud Calvum legendum esse affirmet Acterianus; *Pollentemque Deum Venerem,* non, *Deam.* Veterem auctorem qui de Amathunte scripserat, dixisse refert Hesychius, πωγωνίαν ἄνδρα τὴν θεὸν ἐσχηματίσθαι ἐν κύπρῳ· *Deam viri barbati figura exhiberi in Cypro.* Idem habet & Servius. Statuam Veneris describens Codinus Curopalates in Parecbolis, pectinem eam gestare ait, barbatam esse, utriusque sexus instrumenta habere, ut pote rerum omnium generationis præsidem, superiori parte masculam, inferiori feminam esse, & equo insidere. Meminerimus interim parem sexus ambiguitatem Mosi esse tributam. Cæterum quid aliud esse dicas Venerem armatam, quam Minervam? Quamobrem Deam Syriam Minervæ sive Veneris Victricis habitu exhibent Nummi veteres quidam. Minervam autem Lunæ effigiem esse vult Eusebius. Hinc ut Luna *Siderum regina* dicitur Horatio, sic Minerva Belisama in Inscriptione veteri, hoc est, *Domina cœli,* בעלת שמים, juxta verissimam Seldeni conjecturam: hinc βααλτίδα vocat Philo Byblius, quam & Διώνην appellat, hoc est Venerem: hinc Lucianus, aliique complures, Astarten, quam Minervam esse dixi, Lunam esse decernunt: hinc cœli filiam esse ait Sanchoniathon: hinc quoque nomen ejus ab astris derivatum Procopius Gazæus & Suidas, exoticarum linguarum imperiti crediderunt. Quorum uterque Luciferum, astrum esse Astartes innuit, quod Ve-

Cicer. libr. 3. de nat. Deor.
Gen. 46. 32.
Sanchon. apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1. cap. 10.
Seld. de DIs Syr. Synt. 2. cap. 2.
Grot. in libr. Judic.
Damaſc. apud Phot. Tm. 242.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 21.
Exod. 4. 25.
Diod. libr. 3.
Serv. in Georg. 1.
Euſ. Præp. libr. 3. cap. 11.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 12.
Serv. in Georg. 1.
Harpocr. in βουλαία.
Albric. De Deor. imag.
Ptolem. Tetrab. libr. 2.
Phil Bybl. apud Euſ. Præp. l. 1.
Cicer. libr. 3. de nat. Deor.
Procop. in libr. 1. Reg. cap. 7.
Inſcript. Grut. p. 59. 60.
Xiphil. in Nerone.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 8.
Heſych. in Ἀφρόδιτος.
Serv. in Æn. 2.
Euſ. Præp. Ev. libr. 3.
Horat. Carm. Sæc.
Inſcript. Grut. p. 1067.
Seld. De DIs Syr. Synt. 2. cap. 2.
Phil. Bybl. apud

neris ſit, quæ Aſtarte eſt. Eamdem etymologiam Aſtartes ab Aſtris probaſſe videntur ii, qui in Orphicis Hymnis & apud Herodianum pro ἀςάρτη perperam ſcripſerunt ἀςράρχη, & ἀςροάρχη, cum origo vocis petenda eſſet ex עשתרות. Affert iſtud ex Lævino Macrobius: *Venerem igitur almam adorans, ſive femina, ſive mas eſt, ita uti alma Noctiluca eſt.* Tum ſubjungit eamdem eſſe Lunam, juxta Philochorum in Atthide, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, mulieres cum virili, quod eadem mas æſtimetur & femina. Venus iſta Noctiluca, eadem eſt quæ Venus Noctuvigila appellatur in Curculione Plautina. Alilat Arabibus dici, Aſſyriis Mylittam, diſcimus ex Herodoto. Nempe eadem eſſe videtur quam in Alcorano dictam videmus *Allatt*, & quæ illic una è Dei filiabus eſſe narratur. *Allatt* Deam ſonat, & eſt femininum nominis *Alla*, quod Deum ſonat. Deæ hujus idolum, quod ab Arabibus colebatur, Muhammedi juſſu obtritum eſſe ſcripſit Abulfeda, ut docet nos Pocockius, Arabicæ literaturæ, ad ipſorum etiam Arabum invidiam, facile princeps. Sexum utrumque Lunæ affingit ψευδώνυμα illa Orphei Initia: & apud Carrenos Lunus Deus colebatur, ut diſcimus ex Spartiano. Huc confert Lunæ cultus ad Arabes & Saracenos propagatus, ab his ad Turcas, qui & Lunæ corniculatæ effigiem, velut ſacrum quoddam inſigne præferunt. Hanc enim religionem à Syris & Phœnicibus, Aſtartes, quæ Luna eſt, cultoribus acceperunt. Itaque ad Lunæ motus tempora metantur annua, & menſtrua, atque etiam diurna, ſiquidem apud illos dies menſis cujuſque ineunt à prima Lunæ viſione. Quapropter & auſpicari diem civilem ſolent ab occaſu Solis. Tradit id Alfraganus in Elementis Aſtronomicis. Eamdem etiam χαβάρ, vel κουβάρ appellabant; utroque enim modo ſcriptum habetur in Saracenicis à Sylburgio editis, hoc autem *magnam* ſonat. Iſto nomine proprie appellatur Venus, ſed illic cum Luna confunditur, ut alii jam obſervarunt. Hinc Muhammedani ad primam Lunæ φάσιν vociferantur: *Allah cobar*, quod idem eſt ac *Deus magnus*. Legantur ſuper his eruditæ Pocockii Notæ in Abulfaragium. Cæterum ex uno Lunæ ſidere Deas extitiſſe Minervam, Dianam, Hecaten, Parcas, Cererem, & Proſerpinam, apud Euſebium Porphyrius aſſeverat. Sic etiam de Cappadocum Dea diſſerit Plutarchus in Sylla, ut appareat eamdem exiſtimaſſe Lunam, Minervam, & Enyo. Ita hæc omnia Aſtarte fuerit, quæ Luna eſt. Hanc Cererem eſſe probamus etiam aliunde: Lunam quippe Dianam eſſe notum eſt. Ut autem Diana πολύμαστος fuit Epheſi, quemadmodum legitur apud Minutium Felicem & Hieronymum; ita Cererem Mammoſam Lucretius appellavit. Aſtarte quoque Juno eſt, ſive Lucina: nam Plutarchus & Appianus, Aſtarten à nonnullis Venerem, Junonem ab aliis haberi ſciſcunt: vere, nam Junonem Pœni Phœnicibus oriundi devotiſſimo cultu proſequebantur; atque inde Sarrana Juno, & Carthago Junonia à C. Gracchо dicta & in Junonis tutela eſſe credita eſt. Itaque Auguſtinus Junonem ſine dubitatione à Pœnis Aſtarten vocari ait. Horatius in Carmine ſæculari Deam eamdem Ilithyiam ſeu Lucinam nuncupari ſignificat, & Genitalem. Ilithyia autem Juno eſt, Genitalis Venus. Quamobrem Syria Dea, quæ Juno erat, Dearum omnium formas continebat: aliquid enim ſimile habuiſſe, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemeſis, & Parcarum, auctor eſt Lucianus. Auctor quoque Plutarchus apud Euſebium, Junonem eamdem ac Latonam eſſe creditam. Atergatidem etiam, quæ Dea Syria erat, eamdem fuiſſe ac Rheam Cornutus affirmat. Refert Herodianus fuiſſe Carthagine ſignum Uraniæ, è Phœnicia illuc à Didone illatum, quam Afri Cœleſtem, Phœnices Aſtroarchen appellant, & Lunam eſſe volunt. Urania illa, ſive Cœleſtis, Tertulliano, Auguſtino, aliiſque Chriſtianis & Ethnicis memorata, & Invicta Cœleſtis in veteri Inſcriptione dicta, Venus eſt; unde & Veneris appellationem derivatam arbitror: nam nominandi caſu *Veneris* olim dicebatur: ut *carnis*, Livio Andronico; *cujatis*, Accio, & Plauto; *concordis*, Cæcilio; *diſcordis*, Pomponio; *præcoquis*, & *pedis*, Nævio; *vulturis*, Ennio; *Ferentinatis*, Titinnio; *ſortis*, *Opis*, *Polluces*, *Sarſinatis*, Plauto; *cohortis*, Polybio; *Ditis*, Petronio; *frondis*, Sereno Sammonico & Servio; *aſſis*, Acroni; & ſexcenta ejuſmodi. Ex *Veneris* dictione συντόμως, *Venus*, factum eſt, ut *caro*, *cujas*, *concors*, *diſcors*, *præcox*, *pes*, *vultur*, *Ferentinas*, *ſors*, *Ops*, *Pollux*, *Sarſinas*, *cohors*, *Dis*, *frons*, *as*. Vocabulum autem, *Veneris*, fit ab οὐρανὶς, tranſpoſitis literis. Οὐρανὶς vero dicta eſt eo ſenſu quo Cœli filia à Sanchoniathone; & Beliſama in Inſcriptione antiqua, hoc eſt, Domina cœli; & Regina cœli à Jeremia. Urania ergo ſive Cæleſtis, Venus eſt: quo fit ut utraque Veneris & Cœleſtis appellatio conjunctim ipſi in Marmoribus antiquis tribuatur, & ut ambigui ſexus fuiſſe Carthaginenſis illa Dea, itidem ut Venus, credita ſit: id quod oſtendit veteris Evocationis formula apud Macrobium: *Si Deus, ſi Dea eſt, cui populus, civitaſque Carthaginienſis eſt in tutela.* Quin & Europam eſſe Aſtarten colligi poteſt ex Luciani verbis, cum ait eſſe quoddam Phœniciæ templum à Sidoniis celebra-

Orph. Hymn. in Lun.
Herod. libr. 5.
Macrob. Sat. libr. 3. cap. 8.
Plaut. Curc. Act. 1. ſc. 3.
Herod. l. 1. c. 131. & libr. 3. c. 8.
Alcor. Suratto'l Noim.
Pocock. in Abulfar. de morib. Arab.
Orph. Hymn. in Lunam.
Spart. in Carac.
Euſeb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 11.
Hier. Procem. Comm. in Ep. ad Epheſ.
Lucret. libr. 4.
Plut. in Craſſo.
Appian. in Parthic.
Plutarch. in Gracch.
Auguſt. libr. 7. Quæſt. cap. 16.
Lucian. De Dea Syr.
Euſeb. Præp. libr. 3. Procem. & cap. 1.
Herod. libr. 5.
Inſcript. Grut. pag. 59.
Liv. Odyſſ.
Acc. Teleph.
Plaut. Curc. Act. 3. ſc. 1.
Cæcil. Cratin.
Pompon. Satir.
Næv. apud Nonium.
Ennius Annal.
Titinn. Pſaltria.
Plaut. Caſ. Act. 2. ſc. 6. & Bacch. Act. 4. ſc. 8. Moſt. Act. 3. ſc. 2.
Polyb. libr. 11.
Petr. cap. 80.
Ser. Samm.

rum bona pars ex Mosis libris, & doctrina, atque ipsis etiam verbis profluxit.
Clem. Alex. Strom. 5.

bus, verbis, doctrina, & institutis, aliquos etiam Græcorum eorumdem Deos, ac bonam Mythologiæ ipsorum partem manasse. Ac primum de rerum principiis quam Mosi consentiant Græci veteres, probat erudite Clemens Alexandrinus. Non valde certe à Mose discrepant quæ Hesiodus, & longe etiam minus quæ Ovidius scripserunt. Spiritus ille Domini qui ferebatur super aquas, Mens est, juxta Anaxagoræ doctrinam, materiæ incubans, eamque digerens. Mandatum quo sidera jussit Deus esse in signa, & tempora, & dies, & annos, consimilibus prope verbis Aratus retulit. Hominem luto esse fictum, & ad Dei similitudinem factum, Ebræis Græci assentiuntur. Serpentem malorum aureorum custodem, serpentis ejus qui Evam ad peccatum pellexit, symbolum esse manifestum est; ignem vero de cœlo subreptum, arboris scientiæ boni & mali. Evam dissimulant Ate Homero, & Pandora Hesiodo memoratæ: quod supra est à me notatum. Adamum, & naturæ integritatem qua primum pollebat, ac horti Edenici voluptates refert Saturnus, (ante quem Deum penes Græcos neminem fuisse ait Tertullianus,) & aurea Saturni ætas, ac veris illius æterni deliciæ, quas Poëtæ concelebrant. Apollinem Musicæ parentem, ejusque fratrem Vulcanum ferrariæ & ærariæ artis auctorem, Jubalis & Tubalcaini filiorum Lamechi expressas esse à Mythicis scriptoribus imagines jam observatum est. Observatum quoque, sorori illorum Noëmæ textoriæ artis inventionem tribui à plerisque, quod præclare Minervæ convenit lanificii invento celebratæ. Cui confirmando hoc addo; in Plutarchi libello De Iside & Osiride, Minervam dictam reperiri Νεμανουῦ, hoc est Noëmam, eamque Diluvio Ogygio antiquiorem fingi à Fabulatoribus, ut annotat Augustinus. Observatum item ab aliis est Titanes à טיט *luto* esse dictos, quasi πηλογόνους: & ex Gigantibus prodiisse Cabiros, hoc est כבירים, sive juxta Cassium Heminam, θεοὺς μεγάλους, θεοὺς δυνατοὺς; hoc est, Deos Potes: Gigantes vero ipsos Poëtarum fabulis celebres, ex iis quæ de Gigantibus narrat Moses sexto capite Geneseos, esse confictos. Diluvium agnovisse Græcos ex Platone probat Eusebius, quemadmodum & à Barbaris fuisse agnitum jam ante probaverat ex Abydeno & Josepho, Josephus ex aliis. Americanos quoque notitiam ejus habere alii testati sunt. Noachum ex undis servatum Deucalione suo expresserunt Græci; ejusque navigium λάρνακα & κιβώτιον appellarunt, quod nomen tulit & illud Noachi: adumbrarunt vero turrim Babelicam Giganteo bello, & insana Thessalicorum montium substructione. In Saturno quoque & tribus filiis adumbratam habemus Noachi, (qui fuit alter Adamus, & generis humani reparator, cujus Adamus auctor) triumque Noachi filiorum historiam; qui ut orbem terrarum diviserunt inter se, ita Jovem, Neptunum, & Plutonem totum orbem inter se partitos esse fabulantur Græci. Id prædicat Lactantius, & accuratius comprobarunt recentiores; ex quorum dissertationibus constat Chamum esse Jovem, Iaphethum Neptunum, Plutonem Semum. Ipsum Iaphethi nomen in Mythologiam suam transtulerunt Græci, & Iapetum appellarunt. Memoriæ prodidit Dicæarchus, regnante Saturno, frugibus & baccis arborum vesci solitos fuisse homines, carnibus vero abstinuisse: quippe scribit Moses fructuum frugumque esum humano generi ante Diluvium fuisse concessum; post Diluvium vero, etiam carnes animalium. Nec Saturno solum Noachum dissimularunt, sed Jano præterea, quem Mosis etiam simulacrum esse vidimus: atque hunc, quod Noachus vidisset utrumque hominum genus, & quod Diluvio antiquius fuerat & quod recentius, bifrontem & utrimque oculatum finxerunt. Saturno quoque Phœnices tribuisse ὄμματα τέσσαρα ἐκ τῶν ἐμπροσθίων, καὶ τῶν ὀπισθίων μερῶν, *oculos quatuor ex antica & postica parte* ex Sanchoniathone Philo Byblius observat. In Libero etiam Noachi imago extat, vitis consitoris, vini repertoris, & post Diluvium velut renati, universo hominum genere peremto. Saturnum patris virilia falce demetentem, Chami figuram esse, patrem nudatum deridentis & fratribus monstrantis probabilis conjectura est. Nemrodum Belum esse Babylonis conditorem docuerunt alii: Belum autem Saturnum esse statuunt Eusebius, Theophilus, Damascius, & Servius. Ex his colligo, propterea Saturnum temporum rectorem & metatorem esse dictum, quod Belus ille χρονιαῖος cognomine dictus sit; Chaldæis Belitana, quemadmodum appellatur à Ctesia in Persicis; hoc est בל עדנא, ad verbum, *Bel Tempus*, sive Bel χρόνος, vel χρονιαῖος. Ælianus ἀρχαῖον cognominat. Sic Cretæ urbs *Itanus* dicta, hoc est עדנא *antiqua*, nunc etiam servato nomine *Paleocastro* appellatur. Sic uxor Minois Itona, pari significatione, ut notavi supra. Veram ergo nunc habemus originem fabulæ de Saturno temporum præside. Hieronymo in libro De nominibus Ebraicis *Bel* redditur *vetustas*, ac si id nominis haberet à בלה, quod est, *consenuit*, unde Græcum παλαιός, cum verius sit ita dici à בעל, *dominatus est.* Quemodmodum autem Nemrod, sive Belus, sive Saturnus significationem habet vetustatis; ita Nemrodi filius Ninus, juventutis; nam

Tertull. Apolog. cap. 10.

August. libr 18. De civit. Dei, cap. 8.
Cass. Hem. apud Serv. in Æn. 1.

Eus. Præp. Ev. libr. 12. cap. 15.
Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.

Lactant. libr. 1. cap. 11. Instit.

Dicæarch. apud Hieron. adv. Jovin. libr. 2. cap. 9.
Gen. 1. 29. & 9. 3.

Phil. Bybl. apud Euseb. de Præp. Evang. libr. 1.

Eus. in Chron.
Theoph libr. 3. ad Autol.
Damasc. apud Phot. Tm. 242.
Serv. in Æn. 1.
Ctes. apud Phot. Tm. 72.
Ælian. Var. Hist. libr. 13. cap. 3.

בין *filium* ſonat. Mars prætereà bellorum Deus eumdem Nemrodum exhibet, qui *cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino.* Nemrodus autem, cujus *Babylon regni principium* fuit, is eſt, ut dixi, Belus Babylonici imperii conditor, quem ἐνυάλιον, hoc eſt Martem Hiſtiæus, ſcriptor pervetus, apud Joſephum appellat. Hujus quoque filium Ninum bella finitimis primum intuliſſe memorat Trogus: ſive filio patris geſta poſteri tribuerint, ſive viciſſim quæ filii erant adſcripſerint patri. Aliis placet Marte exprimi Thurram Nini ſucceſſorem, virum bellis deditum, & armorum laudibus inſignem. Ad hæc exiſtimant nonnulli, & argumentis haudquaquam futilibus approbant Nemrodum eſſe Bacchum; Magog Prometheum; Chanaan, qui fuit *ſervus ſervorum fratribus ſuis*, Mercurium Jovis miniſtrum & nuntium. Mirabitur quoque hic aliquis nos ex una perſona Nemrodi plures Deos feciſſe, Saturnum, & Martem, & Bacchum: & in unum itidem Deum, puta Bacchum, plures perſonas, puta Noachi, & Nemrodi, & Moſis contuliſſe. Nempe, ut unica veritatis via eſt, plures erroris, multi fuerunt apud Græcos fabularum artifices, qui confuſa de Diis ſuis ac pugnantia ſenſerunt; multorumque hominum geſta tribuerunt uni, vel acta unius in plures partiti ſunt; omnia vero, vel pleraque certe ex Codicibus ſacris hauſerunt, ac præcipue ex Pentateucho Moſis, quem perpetuum Theologiæ ſuæ ac Mythologiæ fontem habuerunt. Sed pergamus ad reliqua. Aditum illum Domini ad Abrahamum, cum ei pro tabernaculi foribus ſedenti in convalle Mambre tres viri apparuerunt, à quibus apud ſe liberaliter acceptis filii promiſſionem, pietatis præmium tulit; Græci Fabulatores adumbrarunt figmento Orionis, cujus ortum Hyrieo improli, à quo benigne excepti fuerant hoſpitio Dii tres, Juppiter, Neptunus, & Mercurius, conceſſerunt. Aditus quoque ille Jovis & Mercurii ad Philemonem & Baucida, à quibus comiter habiti, humanitatis mercedem utrique rependerunt, Angelorum duorum acceſſum ad Lot & uxorem videtur ſignificare: nam & his & illis patria eductis, & in tuto collocatis, popularium, vicinarumque gentium impietatem ulti ſunt, illic Dii, hic Angeli, & totam regionem ſtagnum effecerunt. Ex Græcis & Latinis Scriptoribus intelligere licet cognitum illis fuiſſe Sodomiticum interitum. Quod pertinet ad ſtatuam ſalis in quam mutata eſt uxor Loti, non ex libris ſolum Moſis, ſed ex ipſa re cognitam habere potuerunt Veteres; ſi modo Joſepho habenda fides eſt, qui eam ſuis narrat extitiſſe temporibus; eamque hodie ſupereſſe affirmant qui has oras adierunt. Fides ſit penes ipſos. Lapis à Jacobo erectus in titulum, & dictus Bethel, originem dedit fabulæ Bætyliorum, qui lapides animati fuerunt, & à Cœlo excogitati, ſi quid credimus Philoni Byblio hæc ex Sanchoniathone diſſerenti. Hoc deinde nomen à Græcis tributum eſt lapidibus, quos Saturno vorandos Rhea objecit, & lapidibus quibuſdam ſacris, quos Vivos appellabant, ut ex Damaſcio, Heſychio, Etymologo, Lampridio, aliiſque diſcere licet. Ex eo quod ſui à tergo videndi facultatem Moſi conceſſit Deus, à fronte non item; inde inolita apud Græcos, aliaſque gentes opinio, Deos videri adverſos nolle, nec niſi abeuntes & excedentes à tergo agnoſci: quod pluribus locis Poëtæ teſtantur. Hinc averſa Jovis ſtatua Callimachi Epigrammate celebrata. Columna illa dux Ebræorum in deſerto, noctu ignea, nubila interdiu, locum habuit in Delphico templo, & in Bacchi myſteriis, ut ſupra notavi. Ex virga Moſis orta eſt, non mirifica ſolum Mercurii virga, de qua multa jam diximus, ſed & illa Palladis, qua Ulyſſis figuram ſæpius mutatam canit Homerus, & de qua librum ſcripſerat Antiſthenes Cynicus, Laërtio teſte; & illa quoque Circes, qua Ulyſſis ſociis novam figuram ſaga hæc induit. Atque hinc porro abiit in proverbium Virgula divina, quæ res omnes ex voto ſuppeditare fingebatur. Elicitam fuiſſe aquam è rupe cuſpide percuſſa ab Atalanta, & à Jano, perinde ut à Moſe, Mythici narrant. Quod Iſraëlitarum victimæ flammis de cœlo lapſis non ſemel conſumtæ ſint, hinc adductus eſt Servius ut talia ſcriberet: *Apud majores, aræ non incendebantur, ſed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria.* Hinc & Plinius tradit, *In Salentino oppido Egnatia, impoſito ligno in ſaxum quoddam ibi ſacrum, protinus flammam exiſtere.* Cum ergo in itinere Brunduſino Egnatiam perveniſſet Horatius, municipes hoc prodigium apud ſe fieri ſolitum jactantes deriſit: *Credat Judæus Apella*, inquit, *Non ego.* Idem de igne ſuo jactaſſe Eleos refert Pauſanias; idem de ſuo jactat Pharmaceutria Virgilii: idem de Erycinorum igne legimus apud Ælianum, de illo Chaldæorum apud Ammianum. Ignis ad altaria perpetuo ardentis uſum apud tot gentes receptum, ex Moſis mandato proveniſſe ſupra veriſſime docui. Enacæi, ſive filii Enac, qui tantum terrorem intulerunt Iſraëlitis, homines gigantei roboris & ſtaturæ, Inachidis nomen & originem dederunt, juxta quorumdam ſententiam. Convenit certe inter eruditos ex illorum nomine factam vocem ἄναξ, qua reges & principes Græci appellant. Indidem ἄνακες dicti Caſtor & Pollux, viri corporis robore & animi fortitudine præſtantes.

Gen. 10. 8, 9, 10.
Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 5.
Trog. Juſt. libr. 1.
Gen. 9. 24.
Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 22.
Phil. Bibl. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.
Damaſc. apud Phot. Tm. 242.
Heſych. & Etymol. in βαίτυλος.
Lamprid. Heliog. cap. 7.
Callim. in Epigra. & Poëm. Vet. Pithœi.
Serv. in Æn. 12.
Plin. libr. 2. cap. 107.
Horat. Serm. libr. 1. Sat. 5.
Pauſ. Eliac. 1.
Ælian. Hiſt. Anim. libr. 10. cap. 50.
Amm. libr. 23.

Ex Josephi Patriarchæ historia heræ suæ concubitum aspernati, expressæ sunt Bellerophontis, Hebri, Tanis, Myrtili, Pelei, Hippolyti & Cnemonis fabulæ, qui cum Sthenobœæ, Damasippes, Peribœæ, Hippodamiæ, Hippolytes, Phædræ & Demænetes amores sprevissent, ab impuris mulieribus apud viros tentatæ suæ pudicitiæ accusati, in maxima pericula inciderunt; quidam etiam tristissimam mortem oppetierunt. Eamdem habet originem similis Myeni casus, quem refert Plutarchus in libello De fluminibus.

Plut. de flum. in Lycorma.

Dicat aliquis harum rerum famam, non ex Mosaicis scriptionibus, sed vulgi sermonibus traditam, & continua successione per multas ætates propagatam, ad Græcos pervenisse, vel ex aliorum librorum lectione ipsos hausisse. Nec inficias ivero aliquam, si forte, Mythologiæ partem sic extitisse: neque id contendo sane, ex uno Mosis volumine fuisse petitum, quidquid nobis Mythici obtruserunt. Nonnulla ipsis subministrarunt Ægyptii, fabulosa gens, quorum figmentis nova sua addentes Græci eo provexerunt, ut in tam diversa commenta velut membratim discerpta veritas vix recolligi & uni formæ reddi possit. Hoc tantum mihi credi velim, & ad rem quam probo satis est, si non omnia, at plurima certe à Mose Græcos sumsisse. Non enim res tantum ab eo descriptas, sed ipsa ejus verba fabulas sexcentas peperisse, cum alii observarunt, tum maxime Samuel Bochartus, homo literariis laudibus abundans, in plerisque locis locupletissimi de Geographia sacra operis. Velut ex celebri illo Jacobi de Christo vaticinio: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat* שילה*, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulcriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Justinus martyr non uno loco hæc ad Bacchum Dæmones retulisse ait. At hinc potius detortam esse Sileni fabulam solerter & acute vidit eruditus ille vir; ex dictione quippe שילה, quam Christo illic tribuit Jacobus Patriarcha, excusum esse Sileni nomen, & asino vectum fingi Silenum, & comitem Bacchi, & venas semper inflatum vino, & lacte pastum. Plurima ejusmodi reperias in hoc sacræ & profanæ antiquitatis penu, quæ non res solum à Mose traditas, sed voces etiam ab eo usurpatas mendacem Græciam adulterasse, & anilibus fabulis deformasse manifesto indicant. Unde Pentateuchi veritas, antiquitas, & auctoritas præclare statuuntur.

Gen. 49. 10, & seq.

Justin. Apolog. 2. & Dial. cum Tryph. Boch. in Chan. libr. 1. cap. 18.

Geographica à Mose in Genesi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetustatem indicant.

VII. Idem egregie illustravit hoc opere Geographica Geneseos, quæ quamvis Mosi velut aliud agenti exciderint, sunt tamen ejusmodi, ut antiquissimarum nationum contineant origines, & Auctoris ipsius vetustatem ac studium veritatis unice demonstrent: quippe qui ea tradat, quæ cum extantibus apud singulas gentes antiquitatis argumentis mirifice consentiunt; & priscis ac præcipuæ auctoritatis Scriptoribus cum super hoc argumento, tum super aliis plerisque rebus, multa de suo videatur suppeditasse, ab iis ipse nihil omnino acceperit. Plurima de Geographicis Mosis disseruerat Josephus in Archæologia: nonnulla quoque singularis eruditionis congesserat Hugo Grotius; sed omnem demum funditus materiam Bochartus exhausit. Post tam amplam messem, superesset tamen qualicunque spicilegio locus: sed hæc sunt alterius loci.

CAPUT UNDECIMUM.

I. *Ex Mosis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historiæ:* II. *præcipue vero Græcorum;* III. *atque in his maxime Atheniensium:* IV. *tum & Romanorum.*

Ex Mosis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historiæ:

I. EST præterea in vetustissimis priscarum gentium legibus, ritibus, & quibusdam etiam historiis, ac dividendorum temporum ratione, certissimum antiquitatis Mosaici operis, unde hæc petita sunt, indicium. Suam sibi tractationem, suum volumen postularet ea materies, si quis eam pro merito ac dignitate persequi vellet. Quæ quoniam multorum jam exercuit operam ac studium, & nonnulla ad eam caussam pertinentia obiter attigimus supra, cum de Phœnicibus, Indis, Persis, Ægyptiis, & Americanis ageremus; nunc nobis summa reliquorum quæ supersunt capita perstrinxisse sufficiat, & quædam aliis non observata adjecisse. Ac primum ad Indos & Persas quod attinet, præter ritus ipsorum, quos cum Mosaicis cognationem habere deprehendimus, servatur à quibusdam ex illis, nec non & à Tartaris Iberiam & Albaniam incolentibus, Mosaica ea lex, qua fratris absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur, & *suscitare semen fratris sui.* Gallorum Syrorum Hierapolitani Deæ Syriæ Templi ministeria obeuntium ritus quosdam Mosaicis valde consentaneos

Deut. 25. 5.

Lucianus tradidit. Poſt ſepultum è numero ſuorum aliquem, Templo per ſeptem dies abſtinebant: quem morem hodieque retinent Perſæ cultores idolorum. Cauſſam dedit iſtud Moſis: *Si quis in agro tetigerit cadaver occiſi hominis, aut per ſe mortui, ſive os illius, ſive ſepulcrum, immundus erit ſeptem diebus.* Quiſquis Gallorum cadaver aſpexerat, nonniſi poſtridie, ac luſtratus, Templum ſubibat. Moſes ibidem: *Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aſperſus hac commiſtione non fuerit, polluet Tabernaculum Domini.* Mortuos conſanguinei lugebant per triginta dies, nec niſi raſo capite in Templum ingrediebantur. Totidem dies Moſi lugendo Iſraëlitæ tribuerunt. Convenit præterea lex Deuteronomii de captiva à domino amata: *Introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circumcidet ungues, & deponet veſtem in qua capta eſt; ſedenſque in domo tua flebit patrem & matrem ſuam uno menſe.* Hanc legem repræſentans Joſephus addit numerum iſtum dierum ſapienti ad lugendos amicos ſufficere: & in libris De bello Judaico narrat interitum ſuum Hieroſolymitanis falſo nuntiatum, per dies triginta fuiſſe ab ipſis comploratum. Hierapolitani Galli immundos exiſtimabant ſues, iiſque nec veſcebantur, nec in ſacris utebantur; quod prorſus Moſaicum eſt.

Lucian. libr. De Dea Syr. — Num. 19. 16. — Num. 19. 13. — Deut. 21. 12, 13. — Joſeph. Antiq. libr. 4. cap. 8. — Levit. 11. 7, 8.

Tyriorum colonia fuerunt Gades. Vetuſtiſſimum illic Herculis Templum à Phœnibus conditum viſebatur, & ceremoniis Phœniciis celebratum. Sic autem deſcribitur à Silio, ut multa in eo religionis Ebraicæ veſtigia appareant. Templum illud non ſaxis, ſed trabibus conſtabat, ad modum Tabernaculi Ebræorum: nam Templo Salomonis vetuſtius fuit Gaditanum. Hoc ſues arcebantur. Linea veſte induebantur, qui ad ſacra accedebant. Pedibus erant nudis, quemadmodum & Moſes coram ardente rubo. Uxoribus abſtinebant ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερείας. *In ordine vicis ſuæ.* Ignis illic perpetuus.

Sil. libr. 3.

Sed nulla effigies, ſimulacrave nota Deorum;
Majeſtate locum, & ſacro implevere timore.

Atque hos ritus ne aliunde petitos putes quam è Phœnicia, cavet Appianus in Ibericis, ubi de hoc Templo diſſerens ait: θρησκεύεται νῦν ἔτι φοινικικῶς· *Colitur etiam nunc ritu Phœnicio.* Idem habent Diodorus & Arrianus. Carthaginenſes Tyriorum propago frugum ſuarum primitias & decumas Tyrum ad Herculem mittebant, ritu Ebraico. Penetraverat & ad Indos mos idem decimarum ſolvendarum. Sed & vicini Judæorum Arabes, juxta Plinium, decumas thuris Sabotam mittebant ad Deum ſuum Sabin, quem Bacchum eſſe diſcant obiter ſtudioſi, non Solem, ut vult Bochartus, niſi quatenus Sol idem eſt ac Oſiris, qui & Bacchus. Fruſtra ergo pro *Sabis*, legit *Samis*, ut ſit, שמש, *Sol.* Sabis enim Arabum non alius eſt ac Sabbus, quod Bacchi cognomen eſſe perhibet Plutarchus; nec alius ac Sabazius Phrygum, & Thracum, quem Bacchum eſſe conſtat; nec alius ac Sabus, vel Sabinus, qui Sabinorum Deus eſt, teſtibus Dionyſio & Silio; nam Sabinorum agros vini feraces eſſe docet Strabo, ac propterea Baccho erant ſacri: unde Heſychius Sabum eumdem eſſe tradit ac Sabazium. A Deo Sabi nomen habuit rex Arabiæ Felicis Sabos, adverſus quem Ælius Largus exercitum duxit tempore Auguſti, ut eſt apud Dionem. Origo nominis, סבא, *potavit*; ut tradit ipſe Bochartus, & ante illum Heinſius in Ariſtarcho ſacro. Hinc & apud Heſychium, Σαβάζειν, βακχεύειν, &, Σάβος, βακχεῖα; & apud Harpocrationem & Scholiaſten Ariſtophanis, Σαβοὶ Sabazii ſacerdotes: & vociferationes orgiorum Sabazii, εὐοῖ, σαβοῖ. Adde Mythologos natum finxiſſe Bacchum in Arabia, divinoſque illic honores ei fuiſſe tributos. Sed regrediamur in viam. A Moſe initium habuerunt Ebræorum Judices, qui שפטים appellabantur: Ithobalo ac Baali Tyri regibus ſucceſſerunt שפטים, ſive δικασταὶ, hoc eſt Judices, quos ex Actis Tyriorum recenſet Joſephus. Indidem Carthaginenſium Suffetes, quod & nomen indicat.

Diod. libr. 5. — Arrian. De exped. Alex. libr. 2. — Plin. libr. 12. cap. 14. — Boch. libr. 2. Phal. cap. 17. — Plut. Sympſ. libr. 4. Quæſt. 5. — Dion. Hal. Antiq. libr. 2. — Silius libr. 8. — Strab. libr. 5. — Heſych. in Σαβάζιος, & Σαβάζειν, & Σάβος. — Dio. libr. 53. — Heinſ. Ariſtarch. ſacr. Part. 1. cap. 1. — Harpocr. in Σαβοί. — Ariſtoph. Schol. Veſp. — Joſeph. libr. 1. adv. Apion.

Habebant & Ægyptii ſuos δικαστὰς, Ebræorum δικαστῶν ſimiles, non eorum qui שפטים appellabantur proprie, ſed Sacerdotum Levitici generis, qui judicia exercebant. Judices illi Ægyptii, fuerunt itidem ab initio hieratici generis, quibus ſuus præerat Pontifex, ſigillum ſapphirinum de collo ſuſpenſum gerens, quod Veritas appellabatur. Notatum id Diodoro & Æliano, & à Moſaicis inſtitutis manifeſto ſumtum eſt, vel ipſo Æliano teſte, qui à Mercurio hæc Ægyptios accepiſſe ſcribit. Atqui Mercurium Moſem eſſe ſcimus. Suilla abſtinuiſſe Ægyptios ſcribit Herodotus; Phœnices quoque & Elagabalum Syrum Herodianus. Pleniluniorum tamen tempore Libero & Lunæ ſuem mactare, eodemque veſci licebat Ægyptiis: cujus ſacrificii ritum, ab Herodoto traditum, ſi quis contulerit cum ſacrificiis Pacificorum à Moſe ſancitis, ab hoc illud derivatum fatebitur. Lineas Sacerdotum Ebræorum tunicas imitati ſunt linigeri Iſidis Sacerdotes. Serapidi panificia obtuliſſe Ægyptios diſcimus ex Suetonio; ad exemplum ſcilicet Panum propoſitionis. Vinum & oleum victimis affudiſſe Ægyptios prodit Herodotus, uti fiebat apud Ebræos in jugi & quotidiano ſa-

Diod. libr. 1. — Ælian. Var. Hiſt. libr. 14. cap. 34. — Herod. libr. 2. cap. 47. — Herodian. l. 5. — Suet. Veſpaſ. cap. 7. — Herod. libr. 2.

cap. 39, 40.

crificio agnorum duorum. Vino abstinebant, & in castô erant tempore ἐφημερίας suæ Ægyptii Sacerdotes, perinde ut Ebræi. Animalium mundorum & immundorum discrimen, ex ungularum fissione vel soliditate, ex pinnis & squamis, earumve defectu petitum, in Ægypto, itidem ut inter Ebræos obtinuit. Apud utrosque si cui ὀνειρωγμὸς contigerat, is ablui jubebatur. Victimas oculis captas, aut maculosas Deo offerre, utrisque nefas erat. Utrique holocausta Deo faciebant, quemadmodum & Cyprii. Circumcidebant virilia Ægyptii: quem morem ab ipsis Phœnices & Syri neque acceperunt, neque se fatentur accepisse, quod vult Herodotus: ad Saturnum quippe Phœnices referunt circumcisionis institutum, ut in Sanchoniathonicis suis scribit Philo Byblius, homo Phœnix, & rerum suarum Herodoto longe consultior. Solos quidem Judæos in Syria circumcidi Josephus asseverat: quod ejus ætate verum fuit; jam enim apud multas gentes exoleverat ritus ille, qui prius servabatur. Minime ergo ab Ægyptiis venit ad Ebræos; cum ab Ismaële contra & Ceturæ filiis Arabes, Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, Madianitæ, Troglodytæ; ab Arabibus Ægyptii consuetudinem hanc acceperint, ut alibi observavimus: nam Ægyptiæ circumcisionis non eamdem caussam esse ac Judaicæ, & differre utramque definit Origenes. Judæi certe octavo circumcidebantur ætatis die, Ægyptii decimo tertio anno, quemadmodum & Ismaëlitæ. Non omnes præterea circumcidebantur apud Ægyptios, uti neque apud Troglodytas; sed ii solum qui literis aut sacris operam dabant, cum Judæi ad unum omnes lege Mosis ad ponendum præputium astringerentur. Verum quod Ægyptios, vanam gentem & Judæos exosam, de se deque his prædicantes audiverat Herodotus, id bona fide retulit, & Straboni ac Celso Epicureo ad eumdem errorem præivit. Per hebdomadas discreta fuerunt Ægyptiis temporum spatia, necnon & Indis, & Gallis, & Germanis, & Britannis, & ipsis etiam Americanis; & Græcis quoque, ut mox dicam. Insignis est locus R. Gedaliæ in Catena Cabalæ, quo in confesso apud Ethnicos esse ait, universum orbem Sabbathum celebrare. Insignis & ille Josephi, quem repræsentare operæpretium est: οὐδ᾽ ἔστιν οὐ πόλις Ἑλλήνων οὐδητισοῦν, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἓν ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν· *Nulla omnino urbs est vel Græcorum, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non penetraverit mos celebrandi septimi diei, quem feriati traducimus.* Factum id apud illos crederem, *quod è septem sideribus queis mortales reguntur, altissimo orbe & præcipua potentia stella Saturni feratur, ac pleraque cælestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant;* ut falso de Judaici Sabbathi origine disserit Tacitus; quorum similia habet Dio Cassius, qui in eo etiam peccat, quod moris hujus originem recentem esse vult, & ab Ægyptiis profectam, unde in Judæos & reliquos homines dimanarit; cum vetustissimam esse doceat Herodotus, ut ante nos observavit Grotius; cumque ejus antiquitatem hoc quem indicavi loco Tacitus prædicet. Verum scimus plerosque eorum sacrum habuisse septimum diem, & die hoc mundi creationem absolutam existimasse. Ex urbibus illis, in quas tutum patere homicidii non spontanei reis perfugium sanxerat Moses, orta videntur asyla illa Neptuni & Osiridis in Ægypto.

Herod. libr. 2. cap 37. & 104. Phil. Bybl. apud Euseb. Pr. Evang. libr. 1. Joseph. Antiq. libr 8. cap. 4. & libr. 1. contr. Apion. — Orig. libr. 5. contr. Cels. — Strab. libr. 17. Cels. apud Origen libr. 1. contr. Cels. — Joseph. libr. 2. contr. Apion. — Tacit. libr. 5. Hist. cap. 4. Dio. libr. 37. Herod. libr. 2. Grot. De verit. relig. Chr. libr. 1.

Manavit quoque à Judæis ad Ammonios Ægyptiorum colonos ritus lychni in Templo semper ardentis. Ammonis Templo præfectus erat Pontifex, cujus vestimenta describit Athenagoras in Eroticis, vestimentorum summi Judæorum Sacerdotis ita similia, ut ad illorum exemplum fuisse elaborata nemo dubitare possit. Reliqui vero Ammonis Sacerdotes ad modum Ebræorum Sacerdotum lineis vestibus utebantur. Sinum Arabicum describens Diodorus, apud accolas Ichthyophagos fama à patribus acceptam ferri ait, æstu ingenti mare hoc olim ita fuisse exsiccatum, ut fundus appareret; tum revolutis deinde aquis in pristinum statum fuisse restitutum: quæ non alia sunt, quam quæ in mirifica Ebræorum διαβάσει contigisse narrat Moses. Gentis Sinensis, quæ magna floret ingenii & eruditionis laude, Chronologiam nobis summa fide repræsentavit Martinus Martinius: quam si quis ad Mosaicos ἐπιλογισμοὺς exegerit, tantam deprehendet congruentiam, ut fidem utrique adjungere necesse sit. Lux quoque accedet & robur Mosaicis annorum computationibus, si confligantur cum Siamensibus, Persicis, Chaldaicis, Arabicis, Ægyptiis, & Æthiopicis.

Athenag. Erot. libr. 5. — Diod. libr. 3.

Præcipue vero Græcorum;

II. Sed hæc levia, præut illa sunt, quæ à Judæis mutuati sunt Græci. Amplis jam & luculentis dissertationibus id argumentum persecuti sunt Josephus, Justinus, Clemens Alexandrinus, & Eusebius. Paucula tamen vel strictim delibata, vel omnino prætermissa ab aliis hic attingemus, ne pars illa à nobis penitus neglecta videatur. Septimum diem Græcis veteri instituto sacrum fuisse Josephus asseverat, & alii deinde demonstrarunt. Luculenter id probant apud Eusebium, Aristobulus, & Clemens Alexandrinus, ex Homero, Hesiodo, Lino ψευδωνύμῳ, Solone, & Callimacho; ex quorum verbis intelligitur credidisse eos, septimo die completam fuisse rerum om-

Joseph. libr. 2. contr. Apion. Euseb. libr. 13. Præp. Evang.

nium procreationem. Septenarium numerum nuptiarum festivitatibus & lætitiis dicatum fuisse Mosaica nos docet Historia. *Imple hebdomadam dierum hujus copulæ*, inquit Laban ad Jacobum, postquam pro Rachele Lia huic supposita est. [Gen. 29. 27.] Quæ consuetudo manavit ad Jacobi posteros, eamque in Samsonis nuptiis observatam prodit liber Judicum. [Jud. 14. 12, & seq.] Tobiam cum uxore Sara redeuntem septem dierum epulis Tobias pater excepit. Morem autem eumdem tenuisse Ethnicos ostendit Claudianus in Præfatione Epithalamii in nuptias Honorii & Mariæ, & per septem dies Pelei & Thetidis nuptias celebratas fuisse scribit. Ostendit & Donatus in Terentium: *In nuptiis*, inquit, *septimus dies instaurationem voti habet.* [Terent. Phorm. Act. 1. Sc. 1.] Hinc ereptam sibi conjugem septem totos menses Orpheus luxit. Haudquaquam profecto me fugit septenarium numerum propter sterilitatem, & quod neque gignat, neque gignatur, Virginem & Minervam à Pythagoreis fuisse appellatum. Ita à Theone Smyrnæo, Macrobio, & aliis accepimus. [Theon. Mathem. cap. 46. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6.] Docuit quoque me Philo ab iisdem Philosophis fuisse comparatum Deo ipsi numerum hunc, quod immobilis sit; quippe qui neque gignatur, neque gignat; generationem enim esse nullam sine motu. Verum ex eodem quoque Philone didici senarium esse γονιμώτατον, *fecundissimum;* [Phil. περὶ κοσμοπ.] marem enim esse & feminam, & ex utriusque viribus conflatum; ex ternario videlicet numero, qui imparium primus est & masculus, ducto in binarium, qui parium primus est & femineus. Hanc ob caussam *Veneri esse attributum* scribit Martianus Capella. [Martian. Capell. libr. 7.] Propterea quoque Conjugium à Pythagoreis esse nominatum statuunt Plutarchus, Clemens Alexandrinus, & Aristides Quintilianus: [Plutarch. περὶ τῆς ψυχογονίας. Clem. Al. Str. 5. Aristid. Quint. De music. libr. 3.] vel quod γάμου ἔργον ὅμοια ποιεῖ τὰ ἔκγονα τοῖς γονεῦσι· *Conjugii opus liberos genitoribus similes efficit*, ut vult Theon. [Theon. Math. cap. 45.] Censorinus vero *fundamentum gignendi* senionem esse tradit, quod sit perfectus, & ex partibus suis, sexta, tertia, & dimidia constet. [Censor. cap. 11.] Itaque propter hanc ipsam senario attributam fecunditatem videntur Veteres statim post completum senarium numerum, die nempe proxime sequente, septimo videlicet, festivitatem nuptialem celebrasse. Nec enim vi sua pollet numerus, nisi sit absolutus & perfectus; quamobrem nec fecunditatem suam expromere putabatur senarius, nisi completus fuisset & evolutus, ineunte nempe septimo, cujus in decursu vigebat genitalis illa senarii vis, & conjuges ipsos subibat. Nec ante afficere eos incipiebat septenarii sterilitas, quam cum integritatem suam numerus hic fuerat assecutus, octavo videlicet inchoato. Atque hæc quidem existimaverim spectasse Ethnicos, eamque moris hujus caussam credidisse; ignaros videlicet Ebraicorum rituum a Mose traditorum, unde consuetudinem istam ad ipsos primum manasse vero propius est: cum præsertim diem septimum, ut dixi, sacrum haberent. Ebræi autem ad has fictitias numerorum virtutes haudquaquam attendebant. Vana hæc fuerunt otiosorum Pythagoreorum somnia. Rationem potius habuisse reor senarii dierum numeri, quo hæc universitas rerum à Deo condita est: quo peracto opere, velut festum quoddam, & feriæ solennes consecutæ sunt: cujus festi symbolum fuit celebritas nuptiarum. Cæterum & septenario numero animam humanam generatam esse Timæus Platonis docuit, & ex eo Macrobius; ex Cicerone vero, hunc *numerum rerum omnium fere nodum esse, & geminam vim obtinere vinciendi.* [Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6.] Nunc ad rem. Neomenias Græcis sacras fuisse cognoscitur ex Porphyrio. [Porphyr. περὶ ἐμψ. ἀποχ.] Inde Laconicæ Lunæ in proverbium abiere. Ionica gens in partes duodecim distributa est, ad exemplum, ut videtur, Ebraicæ gentis in tribus totidem distinctæ. Jam supra ostendimus Plutarchum existimasse Tabernaculorum festum, βακχείαν esse & θυρσοφορίαν, cum βακχεία contra & θυρσοφορία videantur natæ ex Ebraica Scenopegia; [Plut. Symp. libr. 4. Quæst. 5.] atque hoc potissimum festum quod Cereri post collectas æstivas fruges, & illud quod Baccho & Minervæ post autumnales fructus conditos celebrabatur. Ὀσχοφόρια Græci hoc appellabant, illud θαλύσια & συγκομιστήρια. Sed & in Carniis, festo Apollinis, apud Cyrenenses, & apud Lacedæmonios, cum Copidem celebrarent, σκιάδες erigebantur quædam, in iisque convivia agitabantur. Decumarum Deo offerendarum institutum transiisse à Judæis ad Græcos & Romanos tralatitium est. Ergo decima quæque Diis suis pene omnibus hos obtulisse, cum ex aliis, tum præcipue ex Festo cognoscimus. Indidem prædæ Jovi & Diis offerendæ venit ad utrosque consuetudo. Unde Virgilius: [Virgil. Æn. libr. 3.]

> *Irruimus ferro, & Divos, ipsumque vocamus*
> *In partem prædamque Jovem.*

Unde & Romæ templum Jovis Prædatoris. Quippe & manubiarum partem Deo obtulerat Abrahamus. [Gen. 14. 20.] Transiit & ad illos fœderum per hostiarum sectionem pangendorum mos ab Abrahamo, quem hoc ritu fœdus sanxisse cum Deo legimus. [Gen. 15. 9, 17.] Lapides in triviis ungebant, & positis genibus adorabant; & *tanquam inesset vis præsens, adulabantur, affabantur, & beneficia poscebant:* quod à se factum aliquando queritur Arnobius. [Arnob. libr. 1.] Unde natum Proverbium, à Clemente Alexandrino adnotatum, πάντα λίθον λιπαρὸν προσκυνῶν· *Omnem lapidem unctum adorans;* [Clemens Alex. Strom. 7.] traducto inde more, quod Jacob lapidem, cui capite innixus scalam in somnis viderat, *erexit in titulum, fundens* [Gen. 28. 18, 19. & 35. 14.]

Exod. 3. 5.

oleum desuper. Ex eo quod Moses ad Deum accedens, & in terra sancta consistens nudis pedibus esse jussus est, votorum nudis pedibus solvendorum consuetudo invaluit in Judæa,

Juven. Sat. 6.

Observant ubi festa mero pede sabbatha Reges:

Joseph. de bell. Jud. libr. 2. cap. 15. Justin. Apol. 2.

quam & tenuisse Berenicen legimus apud Josephum, cum sacrificiis Deo rite peractis nudo pede ad Flori tribunal accessit. Usurpatum deinde fuisse morem hunc narrat Justinus ab exteris gentibus, quæ pedes exuere solebant, cum fana ingrederentur. Hoc habitu Diis sacra faciebant Pythagoras & Proclus; hoc Cretes, cum in ædem Britomartis introibant; hoc Græci sæpius, ut scimus ex Callimacho & Valerio Flacco; hoc Romani, cum ad impetrandos de cœlo imbres denuntiatis populo Nudipedalibus Aquilicia Jovi immolabant; hoc *proceres togati, matris Idææ sacris, ante carpentum*, ut est apud Prudentium. Cujus moris specimen aliquod in variis Galliæ nostræ locis hodieque retineri, & ad eliciendas aquas nudis pedibus loca sacra homines supplices adire cognovimus. Quid quod & in Ethnicorum gratiam Nudipedalia exercuisse Paulum tradit Hieronymus: quod unde habuerit, comminisci sane non possum; nihil enim hujusmodi in Libris sacris reperias. Pedes, manusque abluebant Græci sacris operaturi, ex Mosis instituto. Indidem & sacris vinum adhibebant. Sanguinem victimarum circa aram fundi sanxit Moses: idipsum à Græcis & Romanis usurpatum est, ut scitur ex Porphyrio in libro περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, cujus fragmentum affert Eusebius; & ex Luciani libro De sacrificiis. Ait Moses, *In oblatione tua offeres sal:* ait Plinius, *Nulla sacra conficiuntur sine mola salsa.* Οὐλὰς & οὐλοχύτας Græci appellant. Oraculum refert illic Porphyrius, quod cœlestibus Diis supremas victimarum partes adoleri jubet, reliqua comedi; quod ex præscripta à Mose partitione hostiarum pro delicto, aliarumque, ortum habuit. Auctor is quoque Græcis fuit ritus illius, ab Homero & Apollonio notati, operiendarum adipe partium victimæ, quæ cremandæ essent: auctor & holocaustorum faciendorum. Quanquam & ante Mosem ab aliis gentibus fiebant. Pervenit & ad Græcos lex Mosis de victimis integris & omni vitio carentibus Deo offerendis. Mensæ hujus aureæ, cui imponebantur Panes Propositionis, instar fuerunt mensæ illæ sacræ, Diis olim apponi solitæ, non apud Græcos solum, sed apud Romanos etiam, & Babylonios, & Persas, & Æthiopas. Ex lege in Levitico tradita, de vestibus ejus abluendis, qui vel emissarium caprum dimisisset, vel immolatos pro peccato vitulum aut hircum combussisset, manavit illa altera, à Græcorum Theologis uno consensu recepta, juxta Porphyrii testimonium, quæ eum piaculis uti, & corpus ac vestes aqua sancit eluere, quisquis victimas ἀποτροπαίους attigerit. Vetabantur item Pythagorei funeribus interesse, propter similem Levitici legem, qua & Græcorum Sacerdotes adstricti erant. Erant apud Græcos & Ebræos, qui cæsariem suam Deo consecrarent. Immundus erat utrisque quisquis humanum cadaver tetigisset. Ex lege Zelotypiæ, quæ traditur in libro Numerorum, prodiit Stygis fabula, cujus numen Dii jurare timent & fallere; & varii diversarum gentium ritus, quibus aqua vel igne occultorum facinorum veritas exploratur. Ex lege Jubilæi, qua in solido rursus locabantur, qui fundo suo exciderant, prodiisse videtur Locrensium lex, qua cautum erat ne quis avitum fundum alienaret. Nonne ex Mosaicis quoque profectam dicas Oxyli Heraclidarum ducis & Eleorum regis legem, qua agros pignori opponi vetuit? Placuit Rhadamanthyi, atque item Charondæ, ταυτοπαθεία, sive lex talionis, quam primo invexerat Moses. Suilla denique sancte abstinuisse Cretenses refert Agathocles Babylonius apud Athenæum.

Callim. Hymn. in Cerer. Valer. Flacc. libr. 2. Prudent. περὶ στεφ. Hier. libr. 1. adv. Jovin. cap. 8. Exod. 30. 18. & seq. Exod. 29. 16. Euseb. Præp. Evang. libr. 4. cap. 9. Levit. 2. 13. Plin. libr. 31. cap. 7. Levit. 16. 26. & seq. Porph. libr. 2. περὶ ἐμψ. ἀποχ. Levit. 21. 11. Num. 5. Virg. Æn. 6.

Athen. libr. 9.

III. Nulla tamen Græciæ regio plures, quam Attica, Israëlitarum servavit ritus, partim à Phœnicibus sibi traditos, qui hæc littora, commercii caussa frequentabant; partim à Solone, quem multa de legibus Ægyptiorum, quæ Mosaicis consimiles erant, transtulisse ex Diodoro notavimus. Hujusmodi lex ea est, qua filia ἐπικλήρος gentili suo nubere jubebatur; atque is si ad res Veneris imbecillus erat, puellæ licebat, ejus qui proximus esset agnatus, opera uti: & altera, qua Sacerdos uxorem ducens, virginem tenebatur & civem ducere; ipse casto & integro corpore esse debebat: & illa, qua sanxerat Solon victimas esse ἀφελεῖς, hoc est ὁλοκλήρους καὶ ἐντελεῖς, *integras & perfectas;* & agnum anniculo minorem non mactari; nec non & illa, quæ homicidio admisso, cujus ignorabatur auctor, totum vicinæ civitatis populum purgari præcipiebat; & hæc quoque, per quam furem nocturnum interficere licebat. His addo, Altare æneum à Mose fabricatum, caussæ fuisse cur Diipolia celebrantes in Acropoli Athenienses, super ænea mensa placentas & liba apponerent, uti factum refert Porphyrius: addo & ψαιστὰ Jovi offerri solita, nihil aliud fuisse, quam ἄλευρον ἐλαίῳ δεδευμένον, *farinam oleo conspersam*, uti discere licet ex Scholiaste Aristophanis: qualem nempe Deo offerri præcepit Moses. Vetustissimis temporibus Deos solis illis θυλήμασι placasse homines docet Ovidius: neque morem hunc intermiserunt, cum cœperunt pecudes ad sacrificia cædere; nam & absolutis sacrificiis θυλήματα offerebant:

atque in his maxime Atheniensium: Diod. libr. 1. Plutarch. Solon. Porph. libr. 2. περὶ ἐμψ. ἀποχ. Aristoph. Schol. Plut. Ovid. Fast. libr. 1.

bant: ἔτι καὶ νῦν πρὸς τῷ τέλει τῶν θυηλῶν τοῖς ψαιστεῖσι θυλήμασι χρώμεθα· *Nunc quoque sub finem sacrificiorum liba adhibemus*; inquit Porphyrius. Inde & far in sacrificiis. Auctor est Theophrastus victimæ partes quasdam, in Atheniensium sacrificiis, Diis cessisse. Scribit insuper Aristophanis Scholiastes, pecudum armos, κωλῆ scilicet, uti ab Aristophane appellatur, Mercurio consecratos Athenis fuisse: quia nimirum armum cum pectusculo *de hostiis pacificorum* cedere jusserat Deus Sacerdoti, Aaroni nimirum fratri Mosis, quem Mercurio adumbratum fuisse diximus. Docet præterea sacrificiorum reliquias Sacerdotum fuisse; quod & ex Levitici sanctionibus manasse perspicuum est. Docet idem, atque alii etiam, moris id fuisse Atheniensibus, ut postquam extulissent mortuum, purgandi caussa lavarent; quod ante præscripserat Moses in libro Numerorum, cum quisquis humanum tetigisset cadaver, aquæ aspersione mundari jussit. Uti Judæis immundæ habebantur puerperæ, & per quadraginta dies Templo arcebantur, juxta Mosis legem: ita moribus Atheniensium ad eas accedere nefas erat, ut tradunt Theophrastus & Chrysostomus; qui fecisset, altaribus prohibebatur, teste Euripide. Urbes illæ denique, in quas velut in asyla Moses tutum perfugium esse voluerat iis qui imprudentes homicidium admisissent, exemplum præbuere nepotibus Herculis, Aræ Misericordiæ Athenis consecrandæ, quo quisquis confugisset, per vim inde minime posset abduci: præbuere exemplum & Atheniensibus delubri Theseo condendi, quod servis & tenuioris fortunæ hominibus esset perfugium; & alterius etiam in insula Calauria Neptuno dicandi, eodem jure pollentis.

Porph. libr. 2. περὶ ἐμψ. ἀποχ. Theophr. Charact. περὶ ἀνελευθερίας. Aristoph. Schol. Plut. Levit. 7. 34. Aristoph. Schol. Nub. Num. 19. 11. Theophr. Charact. περὶ δεισιδαιμονίας. Chrysost. Hom. 13. in Epist. ad Ephes. Eurip. Iphig. in Tauris.

IV. Porro ex Græciæ civitatibus, atque Athenis potissimum, ubi Solonis constitutiones vigebant, Romam leges reportarunt legati tres, in Græciam hac una de caussa missi; quas deinde à Decemviris ad populum latas centuriatis comitiis populus universus ratas esse jussit. Sed & plurima Solonis instituta Valerii Publicolæ opera & auctoritate adductos Romanos jam ante admisisse perhibet Plutarchus. Earum Legum, quas tulerunt Decemviri, reliquias collegerunt eruditi horum temporum viri; quas si quis evoluat, Mosem in plerisque capitibus agnoscet. Major est etiam Imperatoriarum sanctionum, quæ his successerunt, cum Mosaicis affinitas. Libellum scripsit olim Licinius Rufinus hoc titulo: *Collatio legum Judaicarum & Romanarum.* Prior è tenebris opus hoc eruit Petrus Pithœus, & typis subjecit. Adeatur modo; res quam probamus apparebit. Præter illas vero, alias etiam in Veterum scriptis observavimus; è quibus aliquot hic ob oculos Lectorum proponemus, è Jure Pontificio Romanorum potissimum selectas. Herculi in culina fiebat sacrificium proficiscendi caussa, quod Propter viam dicebatur, hoc est ἐξιτήρια, in quo mos erat, ut si quid ex cibis pollutis fuisset reliquum, igne consumeretur. Id qui faceret, Propter viam facere dicebatur, non Proterviam, ut habent vulgati Macrobii codices, qui viros doctos complures in fraudem illexerunt. Sed hic error ex Festo arguitur. Idem in sacrificio Paschæ factum est à Judæis ex Ægypto profecturis; Propter viam nimirum, quam in Chanaan capessebant. Ex azymis festi ejusdem factum puto, ut farina fermento mista Flamines abstinuerint. Victimarum sanguinem in ara fundebant Romani: sic nempe à Mose fuerat institutum. Ψαιστῶν Jovi offerendorum morem ab Atheniensibus Romani acceperunt, Athenienses à Judæis. Quanquam id à Trojanis potius Romanos habuisse credent, qui fictitium illum Æneæ in Italiam adventum pro vero certoque habent: nam ritus Trojanorum, à quibus ortos se ferebant Romani, describens Virgilius in funere Miseni, thus illos, dapes, hoc est farra, & oleum cremasse narrat; juxta præceptum Mosis. Certe hoc institutum apud Asiaticas gentes fuisse receptum scimus ex Appiano; qui Mithridatem Ponti regem perhibet, cum Jovi στρατίῳ sacra patrio ritu faceret, congestis in excelso monte lignis, suffimenta omne genus, oleum, lac, vinum, & mel superaddidisse. Far autem tostum ad sacrificia adhibebant Romani à Numa instituti, Mosaicarum disciplinarum haudquaquam imperito. Hinc festum Fornacaliorum, quibus farra ad sacrificiorum usum torrebantur. Ejusdem Numæ tempore farina & vino sacra fiebant, ut auctor est Plutarchus in ipsius vita. Mosaicæ sanctioni idem obsecutus est, cum agrorum terminos moveri vetuit. Quæ lex ut sanctior haberetur, finxerunt Romani Deum Terminum & Terminalem Jovem, & Terminalia celebrarunt. Imprimis vero notabile est quod illic scribit Plutarchus, ut ostendat maximam fuisse dogmatum Numæ ac Pythagoræ consensionem: Numam scilicet opinatum esse Deum, neque sensilem esse, neque quicquam pati posse, aut videri, aut corrumpi, sed animo solum cognosci; eumdemque cavisse ne qua ad humanam, aut aliam quamcunque speciem elaborata effigie exprimeretur; neque Romæ ullum fuisse vel fictum, vel pictum Dei simulacrum, ante septuagesimum & centesimum annum ab Urbe condita. Quæ Mosaicam originem satis produnt. Auctor quoque Romanis fuit Moses Nudipedaliorum, & molæ salsæ; auctor

tum & Romanorum. Plutarch. in Compar. Solon. & Public. Macrob. Sat. libr. 2. cap. 2. Festus in Propter viam. Virgil. Æneid. libr. 6. Levit. 2. 1. Appian. Mithrid. Levit. 2. 14, 16.

& ritus, quo quadraginta diebus à partu templis abstinebat puerpera; & alterius, quo lavabat mulier post congressum virilem: id quod aquam sumere dicebant. Piscibus, qui squamosi non essent, pollucere vetuit lex Numæ, quam refert Cassius Hemina apud Plinium: at hujusmodi pisces abominabiles & execrandos Moses declaravit. Romanorum mos fuit, derisus à Prudentio in Supplicio S. Romani, ut bove mactato in pulpito tabulis perforatis instrato, & profluente per rimas sanguine, Pontifex infulatus sub pulpito in scrobe abditus aspergeretur. Caussam præbuit huic consuetudini, ritus consecrationis Sacerdotum Ebræorum, quo dextræ eorum aures, ac pollices, & vestimenta, mactati arietis sanguine tingebantur. Decimas Diis offerre consueverant Romani, more à Pelasgis ducto, ut opinari licet ex Myrsili Lesbii verbis, quæ affert Dionysius Halicarnasseus. Morem hunc autem ab Ebræis transiisse ad Græcos jam diximus. Festo Annæ Perennæ die, & Neptunalibus, umbras, hoc est frondeas casas, exstruebant Romani, instar Ebraicæ Scenopegiæ. Asylum Romæ instituit Romulus, instar Aræ Misericordiæ quam Athenis Heraclidæ dedicarunt: præeunte utrisque Mose qui urbes perfugii receptaculum eorum esse voluerat, qui hominem incauti occidissent. Quemadmodum autem hi jus ad suos redeundi morte Pontificis consequebantur, ita profugi in Aricinum Templum morte Sacerdotis solvebantur. Inde quoque est quod Romanis ad mortem damnatis tutus Neapolim, Præneste, & Tibur receptus fuit, ut docet nos Polybius. Romanis Sacerdotibus, itidem ut Ebræis, funestam domum ingredi, aut attrectare feralia, piaculum erat; Flamini præcipue Diali, cui, teste Gellio, etsi funus procurare licebat, mortuum tamen tangere non licebat; imo ne aspicere quidem, quod ex multis Historiæ Romanæ testimoniis colligitur. Flaminum pilea, iisque virgæ impositæ, originem ducere videntur ex virga quam gestabat Moses, & velamine quo ex monte descendens vultum texit; ut & mos capite adoperto precandi, qui non penitus apud Judæos exolevit. Cum autem purpureo amictu in sacrificiis uti Æneam, Æneadasque jubet Helenus apud Virgilium, qui & Phrygium amictum appellat, color originem rei indicat, fulgorem nempe de Mosis vertice micantem, quem amictu imposito contexit. Unde factum quoque supra notavimus, ut Osiridis, qui Moses est, simulacra velamine flammeo obnuberentur. Sabbatha peculiari aliquo cultu Romanis fuisse observata ex Ovidio, Seneca, Vulcatio Gallicano, & veteribus Calendariis manifestum est: sed magis etiam ex Dione, qui numerandorum per hebdomadas dierum modum sua ætate apud omnes homines, præsertim vero apud Romanos usitatum fuisse tradit. Veste lana & lino contexta, cujus usum universis interdixit Moses, Flaminicam indui nefas erat. Sacris operaturi Romani uxoribus abstinebant, ut erudite ostendit Brissonius in Opere de formulis: abstinebant & Judæi. Pecorum fœtus ante diem octavum mactari vetabant Romani: vetuerat & Moses. Thymiamatum & lavationum usus in sacris, quæ Mosaicis institutis sancita sunt, non Romanos solum & Græcos, sed gentes omnes, etiam penitus barbaras pervasit. Saturnaliorum festum manavit ex Saturnalibus quibusdam Ebræorum, per novem dies agitari solitis, initio quinquagesimi cujuslibet anni, qui Jubilæus erat: quippe tum servi libertatem recuperaturi, à primo die Tisri, usque ad festum Expiationum, quod in diem decimum cadebat, jucunditati se dabant, vacabant compotationibus, & coronati procedebant; quoad tubarum clangore Senatores Sanhedrin libertatis signum darent. Hæc habentur apud Maimoniden. Præterea mere Mosaica fuit lex illa Romanorum, qua cautum erat, ut si quis excavasset foveam, quam prætereuntes providere non possent, in eamque prolapsum aliquid factum esset deterius, auctor foveæ damni teneretur. Jus Talionis, quod in Codice Theodosiano appellatur *Pœna reciproci*, & in Lege XII. Tabularum sancitum est, à Jure Mosaico habuit originem, quod dentem pro dente, oculum pro oculo reposcit. Divortii jus, quod Sp. Carvilio auctore apud Romanos introductum est, manavit è jure Mosaico. Indidem & census agendi natus est ritus, & tributi ex censu conferendi. Luctus denique Romanorum ob Cannensem cladem Senatusconsulto diebus triginta definitus est: diebus quippe totidem Mosem luxerant Israëlitæ, atque hoc luctui tempus legibus suis præfinitum habebant, ut supra docui. Ex superioribus patet non inaniter adversus Apionem jactasse Josephum nullam esse Græcorum vel Barbarorum civitatem, in quam Judæorum ritus jampridem, *ἐκ μακροῦ*, non penetrarint. Sed verba ipsa referre satius est: *οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλήθεσιν ἤδη πολὺς ζῆλος γέγονεν ἐκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας. οὐδ' ἔστιν οὐ πόλις ἑλλήνων οὐδητισοῦν, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἓν ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν, καὶ αἱ νηστεῖαι, καὶ λύχνων ἀνακαύσεις, καὶ πολλὰ τῶν εἰς βρῶσιν ἡμῖν οὐ νενομισμένων παρατετήρηται. μιμεῖσθαι δὲ πειρῶνται καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ὁμόνοιαν, καὶ τὴν τῶν ὄντων ἀνάδοσιν, καὶ τὸ φιλεργὸν ἐν ταῖς τέχναις, καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν νόμων ἀνάγκαις.* Et vero jampridem

Plin. libr. 32. cap. 2.
Prudent. libr. De coronis.
Dion. libr. 1.
Polyb. libr. 6.
Gell. libr. 10. cap. 15.
Virgil. Æn. 3. v. 405, & seq. & v. 545.
Ovid. Amat. Art. libr. 1
Senec. Epist. 95.
Vulcat. in Avid. cap. 6.
Dio libr. 36.
Maimon. in libro De ritu anni Sabbathici & Jubilæi. cap. 10.
L. Qui foveas. D. Ad legem Aquiliam.
Plutarch. in Fabio.
Joseph libr. 2. contr. Apion.

nostrorum Dei colendi rituum imitandorum multis desiderium incessit; neque ulla Græcorum urbs est, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non pervenerit septimi diei, quem otiosi traducimus, celebrandi consuetudo; & apud quam jejunia, & lucernarum incensiones, multaque legibus nostris circa cibos sancita non observentur. Conantur autem mutuam nostram imitari concordiam, & bonorum largitionem, & in artibus exercendis sedulitatem, & tolerantiam in tormentis quæ pro legibus nostris sustinemus.

CAPUT DUODECIMUM.

I. *Quomodo Librorum sacrorum notitiam habuerint Græci.* II. *Utrum Librorum Mosis Alexandro vetustior fuerit interpretatio.* III. *Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce redditæ sunt.*

I. ATENIM quæri potest, unde notitiam Librorum sacrorum habuerint Græci. Judaica quippe gens ex instituto suo ita fuit à reliquis gentibus discreta, ut nullo se commercio, nulla affinitate consociari pateretur cum iis qui viverent alieno more, & diversis ritibus ac religione uterentur. Id sæpe experti Ethnici ab iis expostulaverunt. Querebatur Lysimachus Mosem jussisse Judæos, *μήτε ἀνθρώπων τινὶ εὐνοήσειν, μήτε ἄριστα συμβουλεύσειν, ἀλλὰ τὰ χείρονα. Erga nullum hominum benevolos esse, neque optima iis sed pessima consilia dare.* Quod etsi verum non est, vulgatam de Judæis hominum reliquorum opinionem ostendit. Querebatur & Apollonius Molonis, *ὅτι μὴ παραδέχονται οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ἄλλους προκατειλημμένους δόξαις περὶ θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις. A Judæis non admitti, quicunque diversis de Deo opinionibus essent impliciti, nec consuetudinem iniri cum iis qui aliam vivendi rationem essent amplexi.* Trogus quoque: *Caverunt ne cum peregrinis communicarent; quod ex caussa factum, paulatim in disciplinam religionemque convertit.* Quam expostulationem tantum abest, ut sibi probrosam putarent Judæi, ut sibi eam potius laudi ducerent; atque id præceptum de republica ab extraneorum contage prohibenda, Platonem à Mose sumsisse Josephus glorietur. Quî ergo persuaderi potest gentium aliarum osores & contemtores Judæos, tam facile iis totius religionis, legum, ac rituum suorum penus reserasse, qui eos vix allocutione etiam sua & commercio dignarentur? Ut solvatur iste nodus, meminerimus post Alexandri expeditionem, jam tum magnum Judæos inter & Græcos usum intercessisse; ut qui non illius solum imperio essent subditi, sed in ejus etiam exercitu stipendia facerent. Meminerimus præterea statim post Alexandri obitum Ptolemæum Lagi occupata Hierosolyma magnum Judæorum numerum traduxisse in Ægyptum, & jus Alexandrinæ civitatis iis tribuisse. Meminerimus quoque, ejus deinde, & Ptolemæi Philadelphi filii jussu Libros sacros in Græcam linguam ab Interpretibus Septuaginta fuisse conversos. Meminerimus denique sub Antiocho Epiphane Judæos demum ipsos *ædificasse gymnasium in Jerosolymis secundum leges nationum, & fecisse sibi præputia, & recessisse à Testamento sancto, & junctos esse nationibus.* At de temporibus quæ Alexandri ævum præcesserunt major est difficultas: sed & tunc quoque fuit aliquod Judæorum cum vicinis regionibus consortium. Nam primum ex Ethnicis plerosque servaverunt incolumes, cum Palæstinam armis subegerunt; velut Gabaonitas, Jebusæos, aliosque complures: qua importuna clementia divinam adversus se iram sæpe conciverunt. Unde & ab Assyriis, Moabitis, Chananæis, Amalecitis, Palæstinis, Ægyptiis, & Chaldæis identidem cæsi, profligati, in servitutem redacti, & extra patriam abducti sunt. Quas inter clades & captivitates, tum Assyriacam, tum Babylonicam, & reliquiarum etiam Judaicarum una cum Propheta Jeremia transmissionem in Ægyptum, fieri non potuit, quin Libri sacri in Ethnicorum potestatem venirent. Præterea Judæis, vel propter vicinitatem, frequens intercessit cum Phœnicibus commercium; Davidi etiam & Salomoni cum Hiramo; Salomoni præterea cum Regina Chusitide, & cum Ægyptiorum rege, cujus & filiam duxit. Quin & Sidonias sumsit uxores, & Tyrias, & Ammonitidas, & Idumæas, quarum impiis & profanis cerimoniis patrios ritus & avitam religionem inquinavit. Quocirca consociatas ab Israëlitis cum impuris gentibus amicitias & fœdera Deus identidem criminatur. Inde adeo Sanchoniathon Phœnix libros suos, ut dixi, Mosaicis documentis oblevit. Inde nobiles illæ Mercurii columnæ Mosis legibus & historia notatæ fuerunt. Porro Phœnices disseminatis per totum orbem coloniis, Mosis circumtulisse libros, & in varias gentes intulisse verisimillimum est. Græcorum item in Ægyptum, & Ægyptiorum in Græciam itiones erant crebræ, & diutinæ mansiones jam ante Trojana tempora.

Quomodo Librorum sacrorum notitiam habuerint Græci.

Lysim. apud Joseph. libr. 1. contr. Apion.

Apollon. apud Joseph. libr. 2. contr. Apion.

Justin. libr. 36. cap. 2.

Joseph. libr. 2. contr. Apion.

1. Mach. 1. 15. & seq.

Herod. libr. 2. cap. 43, & seq. Diodor. libr. 1.

Ex Ægypto venisse in Græciam Cadmum & Herculem tradunt Herodotus & Diodorus. Bacchica, aliaque sacra permulta ex Ægypto in Græciam traduxisse fertur Melampus. In Ægyptum quoque appulisse dicuntur Paris & Menelaus. Deinde vero Josaphatum regem Juda, & Ochoziam Israëlis, negotiatum misisse aliquos de suis in Thraciam, vicinasque Ponti regiones, perhibet Josephus. Psammitichus Ægypti rex, Ionum postmodum & Carum ope in regnum restitutus, agrum illis habitandum assignavit ad ostium Pelusiacum: quo tempore Græca primum lingua in Ægyptum est illata. Ab ostio autem Pelusiaco Memphim eos transtulit Amasis, tuendi sui caussa; atque hi sedibus tandem in media Ægypto collocatis, ac præcipue Naucrati, cum reliqua Græcia creberrima commercia agitaverunt. Ægyptiorum autem narrationibus, mirifice capiebantur Græci, & quæcunque jactabat ea gens pronis accipiebant auribus, & inter suos sparsa proprios demum in usus convertebant. Αἰγύπτιον γὰρ ἄκουσμα καὶ διήγημα πᾶν, ἑλληνικῆς ἀκοῆς ἐπαγωγότατον· inquit Heliodorus. *Omnis enim Ægyptiaca historia & narratio Græcanicas aures valde allicit.* Quamobrem maximam Græcanicæ Theologiæ partem ex Ægypto profluxisse Herodotus confessus est. Græcis quoque innotuisse reor Mosis nomen & scripta per bella Persarum, tum in Asia minore gesta, tum in Græcia: quos inter militasse Ebræos aliquos, & Ebraicis etiam rebus imbutos fuisse Persas plerosque probabile est; cum in ipso Persicæ regionis meditullio etiamnum hærerent Ebræi decem tribuum quas transtulerat Salmanasar, & per annos septuaginta in media Babylonia reliquæ tribus captivæ fuissent. Cum autem in conservandis legum sacrarum Voluminibus tantam curam adhiberent Judæi, ut tenerentur singuli Legis exemplar, vel per se, vel si literas nescirent per alium descriptum habere, quemadmodum tradunt Judæorum Magistri; quî tandem fieri potuisset, ut non eos, quibuscum assidue conversabantur, studium aliquod legendarum harum scriptionum tangeret? Ita quidem evenisse scribit Philo, & generi humano perutile opus diu delitescere in tenebris, & intra gentis unius, ejusque exiguæ angustias contineri non potuisse agnoscit. Igitur Persis & Ægyptiis cognitas eas scriptiones, lectas, & quoad verborum saltem sensum intellectas fuisse dicendum est. Id si est, uti sane est, & eas quoque ad Græcos manasse negari non potest; quorum creberrima fuere in has regiones itinera, quique Persicam & Ægyptiam linguam frequenter & facile condiscebant. Testis Themistocles, qui ut Persarum regem absque interprete alloqui posset, Persicæ linguæ notitiam intra anni spatium comparavit. Testes Pythagoras & Plato, qui non aliter Ægyptias disciplinas capessere se posse censuerunt, quam si regionis hujus loquelam pernoscerent.

Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 1. — Heliodor. libr. 2. — Phil. De vit. Mos. libr. 2.

Utrum Librorum Mosis Alexandro vetustior fuerit interpretatio.

II. Quid si Mosaici operis partem aliquam jam ante Persici Imperii excidium Græca lingua donatam dicamus? Vetus hæc est profecto, & ab eruditis in utramque partem multum disputata controversia. Negat præcise Augustinus interpretationem ullam Græcam Ptolemaica vetustiorem extitisse: nec Platonem Scripturam sacram in Ægypto legere potuisse ait, quæ nondum esset Græce conversa. Idem sentit Baronius, & recentiores plerique: aiunt enim novam interpretationem haudquaquam procuraturum fuisse Philadelphum, nec actum acturum, si quis hoc jam labore fuisset defunctus; huic significasse Demetrium Phalereum, vel è Poëtis, vel ex Oratoribus, vel ex Historicis neminem ausum esse Libros sacros attingere, eorumve meminisse; scripsisse Clearchum, multa Aristoteli à Judæo quodam fuisse exposita, quæ in Libris sacris habebantur; quod cur fecisset, si jam interpretatione fuissent donati; negare id ipsum Aristeam, & Philonem, & Epiphanium; nullam denique priscæ illius interpretationis particulam superesse. At his opponitur Clementis Alexandrini & Eusebii suffragium, qui diserte docent ante expeditionem Alexandri aliquam Mosaicarum scriptionum interpretationem Græcam extitisse: quorum sententiam non minor doctorum hominum numerus defendit. Pugnant illi auctoritate Aristobuli Philosophi Peripatetici, qui is ipse est Ptolemæi Philometoris magister, ad quem scripta extat epistola Judæ, Senatus, populique Judaici, in Epitome Machabaicorum, ut dixi supra. Quod cur infitiatus sit Scaliger adversus Clementis & Eusebii auctoritatem, neque ipse caussam affert, neque ego conjicere possum. Hæc, inquam, Aristobuli auctoritas, unica est opinionis hujus anchora. Atque ea profecto est hujusmodi, ut aliis præpollere videatur, cum hic ætatis illius fuerit proximus, qua interpretationem suam elaborarunt Septuaginta Senes, & antiquior illa usurpabatur: reliqui vero longe recentiores rei veritatem nonnisi per nebulam explorare potuerint.

August. De civit. Dei libr. 18. cap. 11. Baron. Ann. 231. c. 11, & seq. Clearch. libr. 1. De somno apud Joseph. libr. 1. contr. Apion. & Euseb. Præp. libr. 9. cap. 5. Arist. Procem. libr. De Septuag. Phil. libr. 2. De vit. Mosis. Epiph. De pond. & mens. cap. 9. Clem. Alex. Strom. 5. Euseb. Præp. Evang. libr. 8. 2. Macch. 1. 10. Scalig. in Eus. Chron. libr. 2.

Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce

III. Has inter pugnantes sententias mediam, eamque novam amplector. Aio enim non totum Pentateuchum, sed partes tantum quasdam ante Alexandrum Græce redditas fuisse. Nihil aliud sonant, si quis animum advertat, Aristobuli verba: διηρμήνευται δὲ πρὸ Δημητρίου, ὑφ' ἑτέρων, πρὸ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ περσῶν ἐπικρατήσεως,

τά τε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγὴν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κράτησις τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις· *Ante Demetrium, priusquam Persas domuisset Alexander, alii interpretati sunt ea quæ pertinent ad Ebræorum popularium nostrorum exitum ex Ægypto, & ad rerum quæ ipsis contigerunt celebritatem, & regionis expugnationem, & totius legislationis enarrationem.* Si totum Pentateuchum voluisset significare, quorsum ejusmodi circuitione usus esset? aperte dixisset ante Demetrium Græce expositum fuisse Mosis volumen. Quod quoniam ita non erat, nempe id quod erat locutus est, & partes Græce conversas recensuit; exitum nimirum Ebræorum ex Ægypto, præcipua miracula à Deo in eorum gratiam edita, pugnas item & victorias, & legislationis denique historiam. Igitur eo opere, non Genesis, neque Arcæ, aut Tabernaculi fabrica, non constructio instrumentorum & utensilium quæ pertinerent ad sacrificia, non Pontificalium & Sacerdotalium vestimentorum descriptio, non populi recensio, non Legis repetitio, non Lex ipsa continebatur. Aliud est enim νόμος, aliud νομοθεσία, Lex, & Legislatio: habebatur illic νομοθεσία, non νόμος, quæ tamen aliquando confunduntur. Insigniter igitur errarunt qui hæc ad propheticos & historicos libros spectare nuper scripserunt, cum de νομοθεσίᾳ tantum agere se Aristobulus testificetur. Manifesta hæc sunt, sed manifestiora etiam quæ subjunxit: postquam enim ex hac interpretatione partium quarumdam Pentateuchi, pleraque Pythagoram & Platonem in suos usus transtulisse dixit: ἡ δὲ ὅλη, inquit, ἑρμηνεία τῶν διὰ τοῦ νόμου πάντων ἐπὶ τοῦ προσαγορευθέντος Φιλαδέλφου βασιλέως, σοῦ δὲ προγόνου, προσενεγκαμένου μείζονα φιλοτιμίαν, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως πραγματευσαμένου τὰ περὶ τούτων. *At integra interpretatio eorum omnium quæ in Lege habentur, adornata est sub rege eo qui Philadelphi nomen tulit, progenitore tuo, à quo major rei huic adhibita est cura & studium; rei administrationem procurante Demetrio Phalereo.* Habetur locus hic apud Eusebium libro Præparationis Evangelicæ nono & decimo tertio. Idem alter significat, quem refert Josephus ex Epistola Demetrii Phalerei ad Ptolemæum Philadelphum: δηλῶ σοι τὰ τῆς Ἰουδαίων νομοθεσίας βιβλία λείπειν ἡμῖν σὺν ἑτέροις. χαρακτῆρσι γὰρ Ἑβραϊκοῖς γεγραμμένα, καὶ φωνῇ τῇ ἐθνικῇ, ἐστὶν ἡμῖν ἀσαφῆ· συμβέβηκε δ᾽ αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον, ἢ ἔχει, σεσημάνθαι, διὰ τὸ βασιλικῆς οὔπω τετυχηκέναι προνοίας· ἔστι δὲ ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ταῦτα παρά σοι διηκριβωμένα ..... ἐὰν οὖν σοι δοκῇ, βασιλεῦ, γράψεις τῷ τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖ, ὅπως ἀποστείλῃ τῶν πρεσβυτέρων ἓξ ἀφ᾽ ἑκάστης φυλῆς τοὺς ἐμπειροτάτους τῶν νόμων, ἀφ᾽ ὧν τὸ τῶν βιβλίων σαφὲς καὶ σύμφωνον εὖ μαθόντες, καὶ τὸ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ἀκριβὲς λαβόντες τῶν πραγμάτων, ἀξίως ταῦτα τῆς σῆς προαιρέσεως συναγάγωμεν· *Significo tibi librum legislationis Judæorum deesse nobis cum aliis. Cum enim Ebraico charactere & patria ipsorum lingua scriptus sit, intelligi à nobis non potest. Contigit autem & ipsum negligentius quam postulat expositum esse, quod nondum regia ei cura consuluerit.* (Quæ profecto opinionem nostram apprime confirmare, & rem omnino conficere fatendum est.) *Necesse est autem ut hos quoque habeas accurate elaboratos ..... Quamobrem si ita tibi visum erit, Rex, scribes ad Judæorum Pontificem, ut ad te mittat seniores sex ex singulis tribubus, legum peritissimos, à quibus postquam librorum illorum apertum & consonum sensum intellexerimus, & accuratam acceperimus rerum interpretationem, digna hæc desiderio tuo colligemus.* Significat hoc ipsum alius quoque locus, qui est apud Aristeam & Eusebium; ubi ait Philadelpho Demetrius, ἀκηκοέναι περὶ Θεοπόμπου, διότι μέλλων τινὰ τῶν προηρμηνευμένων ἐπισφαλέστερον ἐκ τοῦ νόμου προσιστορεῖν, ταραχὴν λάβοι τῆς διανοίας πλεῖον ἡμερῶν τριάκοντα· *audivisse se Theopompum, cum ex Lege nonnulla eorum quæ jam fuerant interpretatione donata, audaciori & liberiori sermone referre voluisset, mente emotum per dies plus triginta fuisse.* Quid aliud autem significant, τὰ προηρμηνευμένα ἐκ τοῦ νόμου, quam *partes Legis jam ante conversas?* Unde plane efficitur, non omnes tum fuisse conversas.

reddita sunt. Aristobul. apud Euf. Pr. libr. 9. cap. 6. & libr. 13. cap. 12.

Eufeb. Præp. libr. 9. cap. 6. & libr. 13. cap. 12.

Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 2. & Eufeb. Præp. libr. 8. cap. 3.

Arist. Hist. LXX. Interpr. Eufeb. Præp. libr. 8. cap. 5.

IV. His positis, jam in promtu est argumentorum solutio, quibus caussæ suæ patrocinantur Adversarii. Ad lucubrandam novam interpretationem animum adjecit Philadelphus; plenam scilicet & integram, quia mutila & dimidiata antea circumferebatur. Dixerunt Philadelphus & Demetrius nullum Græcorum ausum esse Libros sacros attingere, vel eorum meminisse, quod fecissent utique si vetustior extitisset interpretatio: nempe deterrebantur pœna Theopompi & Theodectis, qui id temere attentaverant; cum Libros illos, non in piorum usus interpretari, sed iis jam interpretatis abuti vellent. Unde etiam telum nobis ad defensionem sententiæ hujus subministratur: nam si Libros sacros attigerunt Theopompus & Theodectes, homines Græci, & ut verisimillimum est Ebraicæ linguæ prorsus rudes, sequitur libros illos jam tum Græco sermone fuisse expositos. Aristoteli sanctum Volumen interpretatus est Judæus quidam: quippe viro magni & curiosi ingenii pars Voluminis hujus satis esse non poterat. Negarunt Aristeas, Philo, & alii ante Philadelphum Mosaicæ Legis ullam ex-

Refelluntur argumenta Adversariorum.

titisse interpretationem; absolutam videlicet & perfectam. Nulla priscæ hujus interpretationis particula ætatem tulit: vetustiorem enim recentior, ut fieri amat, abolevit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

I. *De linguæ Ebraicæ origine.* II. *Lingua Ebraica ea non est, quæ ante Babelicam confusionem vulgo usurpabatur.* III. *Probatur argumentis* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.* VIII. *Quintum argumentum.* IX. *De origine literarum Samariticarum & Judaicarum.* X. *Refelluntur argumenta Rabbinorum super utrisque.*

De linguæ Ebraicæ origine. I. POst habitam quæstionem de vetustate Græcarum Mosaici voluminis Interpretationum, non erit, opinor, abs re de linguæ ipsius Ebraicæ, qua Volumen illud scriptum extat, vetustate paucis disserere: cum antiquissimum hoc sit loquelæ illius monumentum; cumque præsertim Mosem Ebraicarum literarum inventorem dixerint Eupolemus, Theodoretus, Isidorus; alii saltem reformatorem. Quæ tamen sententiæ à multis jam explosæ sunt. Existimarunt nonnulli varias linguas ante confusionem Babelicam ab hominibus fuisse usurpatas; sed linguarum illarum notitiam, quæ nunc arte comparatur & studio, tunc singulari Dei beneficio universis hominibus fuisse concessam, quemadmodum & Apostolis subinde concessa est: at in Babelici sceleris pœnam, non novas à Deo conditas fuisse linguas, sed quæ ab omnibus intelligebantur, tum vulgo ignorabiles factas, & à paucis duntaxat fuisse perceptas. Sed quoniam manifeste pugnat ista opinio cum Scriptura sacra, quæ hoc tempore *terram labii unius & sermonum eorumdem* fuisse sciscit, merito inter Hæreses à Philastrio rejecta est. Probabilior hæc est sententia, & doctorum hominum, ac sanctorum etiam Patrum aliquot consensu receptissima, linguam Ebraicam mundo ipsi coævam esse, & Adami, priorumque Patriarcharum usu concelebratam, post Babelicam linguarum divisionem, in Semi ac deinde Eberi familia integram ad Abrahamum usque & Israëliticam gentem perseverasse. Literas autem antiquiores, quas Chananæas, & Phœnicias, & Samariticas appellant, alii Setho, Abrahamo alii acceptas referunt; Esdræ vero temporibus Babylone reportatas fuisse constat eas quæ hodie sunt in usu, quæque Ebraicæ dicuntur vulgo, & Chaldaicæ potius, aut ut à Judæis ipsis appellantur, Assyriæ nominandæ sunt, ut pote ex illis detortæ & depravatæ. In ea sententia, præter alios, præcipuum nomen est Origenis, Hieronymi, & Augustini. Eamdem deinde opinionem secuta est sanior Rabbinorum pars; atque eam demum calculo comprobarunt suo, qui linguarum Orientis peritiores habiti sunt. Huic firmandæ plurima proferuntur argumenta; ad pompam & speciem nonnulla, quæ ut frivola & futilia prætermittimus: validiora tantum proponemus. Primum ac præcipuum, & à Theodoreto pro lingua Syriaca usurpatum, petitur ex nominibus propriis sive hominum, sive locorum, quæ ab orbe condito usque ad linguarum confusionem commemorantur in historia Mosis, & quorum origines in Ebraica lingua reperiuntur. Adam, verbi gratia, ita dictus est, quod factus sit ex האדמה, *terra:* Eva, חוה, *eo quod mater esset* כל חי, *omnis viventis:* Cain קין, à קנה, *possedit:* quod dixerit Eva, *Possedi hominem per Deum:* Hortus Eden, ab עדן, *voluptas;* quasi dicas, *Hortum voluptatis.* Eodem pertinent nominum allusiones ad voces Ebraicas, ut Evæ, quæ dicta est à Deo אשה, *virago*, quia sumta est ab איש, *viro:* ut Iaphethi, cum ait Noë, יפת אלהים ליפת, *Dilatet Deus Iapheth.* Alterum argumentum suppeditant antiquæ variarum gentium appellationes, propagatæ ex nominibus originis plerumque Ebraicæ, ut fuse ostendit Hieronymus in libro De nominibus Ebraicis. Tertium arcessitur ex nominibus Deorum & Heroum Ethnicorum, quibus nihil in gentibus occurrit antiquius; atque eorum tamen veriloquia subministrat Ebraica lingua: velut Saturni, ex סתר *abscondit*, quod in Latio latuerit; Jovis, ex tetragrammato Dei nomine יהוה; Vulcani ex Tubalcain; Iapeti ex Iapheth. Quartum præbent Ebraicæ linguæ vestigia, quæ in omnibus aliis linguis deprehenderunt viri eruditi. Quintum denique oritur ex Ebraicæ linguæ castitate & simplicitate, quæ cum per alias linguas diffusa sit, ipsa nihil sibi ex aliis linguis adhærescere passa est.

Eupol apud Clem. Alex. Strom. 1. & Euseb. Præp. Evang. libr 9. Theodor. in Gen. Interr. 61. Isid. Orig. libr. 1. cap. 3.

Gen. 11. 1.

Philastr. Hær. 103. 104.

Theodor. Interr. 60. in Gen.

Gen. 3. 20.

Gen. 4. 1.

Gen. 2. 23.

Gen. 9. 26.

Lingua II. Hæc quantumvis credibilia & similia veri, non me absterrent tamen, quin

de linguæ Ebraicæ origine aliter exiſtimem, ac vulgo exiſtimatur. Sic enim ſentio, non aliam fuiſſe quam Chananæam ipſam, unam ex iis quæ ortæ ſunt ex Babelica confuſione; priſtinam vero illam & primigeniam, quæ ante confuſionem linguarum obtinebat, quum terra omnis erat *labii unius & ſermonum eorumdem*, vel funditus interiiſſe, vel in alias linguas eſſe diſſeminatam; vel ſi perſeveravit integra, ecquænam illa fuerit, Aſſyria, an Chananæa, an alia quævis, abſque temeritate aſſignari non poſſe. Quæ ne pium & æquum Lectorem offendat ſententia, Theodoreti patrocinio utar, qui idem tractans argumentum, οὐδὲν, inquit, τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας λυμαίνεται, κἄν τε τοῦτο, κἄν τε ἐκεῖνο δεξώμεθα. *Nihil officit pietatis rationibus, ſive hoc, ſive illud recipiamus.* Cum igitur Chaldæa patria profectus Abraham in Chananæam veniſſet, linguam regionis illius perdidicit, & linguæ hujus characteres ſcribendo uſurpavit: quod faciunt, qui in externa regione ſedem figunt. Bilinguis itaque fuit Abraham, Chaldaicæ nimirum linguæ, quam ad Babelem ex confuſione quoque natam puto, & Chananææ peritus. At ejus poſteri una Chananæa, ut pote vernacula contenti, aliam neglexerunt. Ebraica vero dicta eſt, quoniam ab Ebræis uſurpabatur. Qui poſtquam Babylonem captivi abducti ſunt, tum vero ex Chaldæorum, inter quos diſperſi erant, commercio, patriam inquinarunt loquelam: & ex Chaldaicæ ac Ebraicæ confuſione tertia prodiit lingua, quæ Syriaca dicta eſt, quaque Chriſtus & Apoſtoli uſi ſunt.

Ebraica, ea non eſt, quæ ante Babelicam confuſionem vulgo uſurpabatur.
Gen. 11. 1.
Theodor. Interr. 61. in Quæſt.

III. Cur autem de Ebraicæ linguæ antiquitate ac dignitate tantum detraham, cauſſas has habeo. Conſtat primum inter eruditos, nihil aut certe parum Chananæam inter & Ebraicam linguam, hoc eſt linguam inter Phœnicum & Iſraëlitarum interfuiſſe, fallique Origenem, cum à Phœnicia lingua Ebraicam differre autumat: niſi fortaſſe differentiam intereſſe quidem, at exiguam & levem intellexerit. *Lingua Chananitis*, ait Hieronymus, *inter Ægyptiam & Ebræam media eſt, & Ebrææ magna ex parte confinis.* Liquido patet id ex nominibus locorum & gentium, quas illuc advenientes Ebræi repererunt: Ebraica ſiquidem ea plane ſunt. Ut reliqua prætermittam argumenta, quibus hoc ab aliis jam ſatis ſuperque probatum eſt. Nam quid opus eſt argumentis & diſputationibus, cum dubitationem omnem præcidat Iſaias: *In die illa*, inquit, *erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum.* Linguam Chanaan hic Ebraicam ſignificare conſentiunt Interpretes univerſi. Ergo, juxta Iſaiam, lingua Chanaan Ebraica ipſa lingua eſt. At ab Aſſyria ſive Chaldaica diſcrepuiſſe Ebræam multa probant: velut notatio illa Moſis, qua *Acervum teſtimonii* à Labane & Jacobo erectum, ab illo quidem vocatum ſignificat יגר שהדותא, *Iegar ſahadutha*; ab hoc autem גלעד, *Galaad.* Et tamen Laban ille erat de ſtirpe Semi, & Jacobi conſanguineus. Rabſacen præterea Aſſyrium Ebraice Ebræos alloquentem rogant horum primores, ut ſe alloquatur Aſſyria lingua, ne à populo intelligatur. Jeremias quoque Ebræis exitium impendere à Chaldæis vaticinans: *Ecce ego*, inquit, *adducam ſuper vos gentem de longinquo, domus Iſraël, ait Dominus; gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* De eadem gente ait Iſaias: *In loquela labii, & lingua altera loquetur ad populum iſtum.* Item Baruch: *Adduxit enim ſuper illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ.* Pueros etiam Ebræos jubet Nabuchodonoſor inſtrui literis & lingua Chaldæorum. Tum verba illa, Mane, Thekel, Phares, Ebraice deſcripta, neque legere potuit Chaldæus ullus, neque intelligere: Daniel vero facile perlegit. Non quod alio ordine diſpoſitæ literæ eſſent, quam quo ſolebant collocari, uti ſomniavit Abrabaniel, ſed quod multum differrent Ebraica lingua & Chaldaica. Plurima Chaldaice ſcripta extant à Daniele & ab Eſdra, quæ loquelæ hujus ac Ebraicæ diſcrepantiam patefaciunt. Denique diſcrimen literarum utriuſque gentis, Ebrææ & Aſſyriæ, linguarum quoque diſcrimen oſtendit. Literas antiquas Ebraicas intelligo, quæ Samariticæ vulgo appellantur, & ante captivitatem Babylonicam in Ebræa gente vulgares fuerunt. Ex his efficitur, vel linguam ſanctam in familia Semi & Eberi puram & integram non perſeveraſſe; vel linguam Ebraicam, ſanctam illam & primigeniam non eſſe. Efficitur quoque neceſſe habuiſſe Abrahamum, cum venit in Chananæam, popularem gentis hujus linguam condiſcere, à patria lingua ſua Chaldaica diſcrepantem. Unde Hieronymus, *Niſi forte*, inquit, *juxta quorumdam opinionem duas Abraham linguas & Ebræorum & Chaldæorum ſciſſe dicamus.* Atque hinc factum puto ut Ebraicæ linguæ inventor Abrahamus à nonnullis creditus ſit; quia nempe linguam hanc primus poſteris ſuis tradidit, cum aliam à majoribus accepiſſet. Hinc factum quoque ut lingua hæc dicta ſit Ebraica; ab Abrahamo nimirum, qui à tranſmiſſo Euphrate dictus eſt עברי, περάτης, (quemadmodum & Niger Idumææ rector, ut docet Joſephus, quod genus ex regione Transjordanenſi duceret:) non vero lingua

Probatur argumentis.
Orig. libr. 3. contr. Celſ.
Hieron. in Iſa. 19.
Iſa. 19. 18.
Gen. 31. 47.
Jerem. 5. 15.
Iſa. 28. 11.
Bar. 4. 15.
Hier. in Dan. 1. 4.
Gen. 14. 13.
Joſeph. de bell.

Jud. libr. 2. cap. 42. Chœr. apud Joseph. libr. 1. contr. Apion. & Euseb. Præp. libr. 9 cap. 9. Cun. De rep. Ebr. libr. 2. cap. 18. Boch. Chan. libr. 1. cap. 6. Scalig. Epist. 242. & 362. Seld. De DIs Syr. Proleg. cap. 2.

Adami, vel Sethi, vel Semi appellata est, ita ut debuisset appellari, si Adamum, vel Sethum, vel Semum auctorem habuisset. Factum hinc quoque dicerem, post Josephum & Eusebium, ut scripserit Chœrilus Poëta, Solymos, hoc est ut ipsi interpretantur Judæos Hierosolymitanos, Phœnicio sermone loqui;

γλῶσσαν μὲν φοινίσσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες,

non vero Phœnices Judaico; nisi docte & solerter demonstrasset Cunæus, & post eum Bochartus, Pisidas Chœrilum, non Judæos notasse. Quod autem opinatur Josephus Scaliger, quem proxime affectatur Johannes Seldenus, ex Assyria lingua Chananæam manasse per colonias illinc in Phœniciam deductas; atque Assyriam demum linguam, propter frequentem aliarum gentium usum & commercia crebra negotiatorum, pristinam integritatem amisisse, quum Chananæi interea incorruptum linguæ Assyriæ nitorem retinerent, raro ad eos commeantibus peregrinis; id sane gratis dicitur, nec ullo argumento vel cujusquam auctoritate firmatur: neque sane probabile est. Præterea si ante Abrahamum jam adulteratam fuisse dicas Assyriam linguam, quod dixit Scaliger, neutiquam constabit ratio: nam à linguarum confusione ad Abrahami ortum, vix sesquisæculum numeres, juxta receptissimam sententiam: quo spatio quis tantam mutationem illatam credat, quanta fuit? Sin post Abrahami profectionem in Chananæam evenisse hoc dicas, ut dixit Elias Levita, hærebit itidem aqua; nam ab exitu Abrahami ex Haran, ad Jacobi discessum ex eodem loco à Labane, non toti ducenti effluxerunt anni; quo intervallo tantam corruptelam pati non potuit Assyria lingua, quicquid opponat Seldenus, quantam fuisse necesse est, ut *Acervum testimonii* tam diversis nominibus appellarent Jacob & Laban. Gratis quoque & sine auctore pronuntiant alii, Semum aut Eberum Babelicæ conspirationis participem non fuisse, atque hanc propterea à Deo mercedem tulisse, sanctæ ac primævæ linguæ sibi, posterisque retinendæ prærogativam. Nam si id fuit pietatis præmium, cur Judæi post Babylonicam captivitatem, cur Christus ipse demum & Apostoli eo fraudati sunt, cum eo interea Samaritani impii & perduelles fruerentur? cur ipse Esdras, vir sanctus, & Judaicæ religionis consultissimus, priscis ac sanctis characteribus repudiatis, novos & profanos ascivit? Egregiam vero mercedem; quam Chananæi, gens detestabilis & à Noacho execrationibus devota, perinde ut Semi posteri consecuti sunt. Respondent Adversarii factum id, non in Chananæorum, sed in Abrahami posterorumque ejus gratiam, quo minori negotio inter Chananæos conversari & peregrinari posset. Quorsum ergo nec in Ægyptum lingua illa transmissa est, quo Abrahamus quoque, ac deinde Jacob cum filiis, & tota Israëlitarum gens tot annos mansura erat? Quorsum Babylone contaminata est, ut volunt, quo dispergendi erant Judæi Chaldaicæ linguæ plane inscii?

Elias in Pręf. ad מתורגמן·

Seld. De DIs Syr. Proleg. cap. 2.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Grot. in Gen. 11. 1.

IV. His animadversis facile discutiuntur argumenta Adversariorum. Ebraicæ esse aiunt originis nomina propria hominum & locorum, quorum ante gentium διασπορὰν meminit Moses, proindeque receptam tum & vulgatam fuisse Ebraicam linguam. Respondet Grotius nomina illa Ebraico sermone à Mose esse expressa, Ebræorum gratia, in eumdem significatum, quem in primæva lingua obtinuerant: cujus mutationis exempla affert compluria; velut illa è Curtio, milites quosdam à Persis vocatos esse Immortales; Chiliarchos vero, eos qui mille militibus præessent: quas voces aliter extulisse Persas haud dubium est; Clupeam præterea appellasse Latinos, quæ Aspis dicebatur; Pithecusam & Ampelusiam Græcos appellasse, quæ Punica nomina habebant ejusdem notionis; & Græcos Scripturæ Interpretes nomina quædam Ebraica locorum Græce reddidisse. His addo Vulgati Scripturæ sanctæ Interpretis exemplum, qui istud exponens: *Hæc vocabitur* ישה, *quoniam* מאיש *sumta est:* eamdem originationem nominibus Latinis expressit: *Hæc vocabitur Virago, quoniam de Viro sumta est.* Isaacum, cujus nomen Ebraice *risum* sonat, γέλωτα appellat Alexander Polyhistor. Esau, cui & Edom, hoc est Rufo nomen fuit, Erythras à Græcis dictus est. Og, qui fuit rex Basan, & id nomen habuit ab ustione seu coctione, juxta nonnullos Græcis Typhon est appellatus; quæ dictio ejusdem est significationis. Qui Cephas à Christo nomen habuit, Petrus à Græcis est nuncupatus. Πλούτων Latinis nominatur Dis; Carthago, Græcis Cænepolis; Rhodos, Ophiusa. Picti vocati sunt à Romanis, qui Britanni à suis; eadem significatione, ut docuit Camdenus. Philonis subdititii Breviarium Ebraice reddens R. Azarias, Philonem appellat Jedidæum, quæ vox idem valet. Scribit Plato in Critia, Solonem in locum Ægyptiorum nominum Græca nomina in carminibus suis supposuisse. Omnem vero contradicendi ansam præcidit ipsum Mosis nomen, quod purum putum Ebraicum est; & tamen ex Ægyptio ductum est, quod ipsi primum impositum fuit. Nemo enim, opinor, finget sibi Ægyptiam puellam, Pharaonis filiam, Ebraicæ, ut verisimillimum est, ignaram linguæ, Ebraicum nomen

Gen. 2. 23.

Alexand. Polyhist. apud Eus. Præp. Evang. libr. 9.

Camd. in Britann.

nomen ex Ebraica lingua petitum Moſi tribuiſſe. Sic enim ipſe de ſe : *Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus, Moyſes, dicens, Quia de aqua tuli eum.* Exod. 2. 10.
Obſervavi ſuperius ſcripſiſſe Aben Ezram Moſi Ægyptium nomen fuiſſe *Monios*, atque hujus nominis Ebraicam interpretationem eſſe *Moſes* : quam ſententiam auctoritate libri Ægyptii De agricultura, & Græcorum tuetur. Hoc cum parum intelligeret R. Iſaac Arabaniel, Moſem à matre ſic dictum cenſuit; non à filia Pharaonis: prorſus contra mentem Scriptoris ſacri. Inſignis in eo genere fuit Aquila Scripturæ Interpres, qui ſignificationes propriorum nominum ſæpe reſpexit & repræſentavit. Paris nominum permutationis illuſtre edidit exemplum patrum noſtrorum memoria Jacobus Auguſtus Thuanus, nobilis Hiſtoricus, qui nominum propriorum ſignificatum Latina lingua fere retulit. Præterea quoniam in nominum Ebraicorum originationibus & veriloquiis vis inerat ac ſenſus cognitu utilis, & Ebræis ad virtutem informandis opportunus, ea idcirco conſectatus eſt Moſes, nec rem populo Dei conducibilem inſuperhabendam duxit, quam alias fortaſſe neglexiſſet, & reipſa neglexit, cum Ægyptia nomina, aliave externa referret, quorum nulli futura eſſet uſui interpretatio. Quippe ſanctæ illius gentis intererat ſcire, Adamo, exempli cauſſa, à terra nomen factum, ut omnes meminiſſent conditionis humanæ, cum primus hominum omnium parens terræ filius fuerit. Atque id etymon Latina quoque lingua exprimit, homini ab humo appellationem arceſſens. Origenis auctoritate fulciri poteſt hæc reſponſio. Docet is quippe in Epiſtola ad Africanum, Græcos Interpretes παρώνυμα, ſi quæ in Ebraicis occurrerent, ſimilibus παρωνύμοις Græcis, diverſæ licet ſignificationis reddidiſſe : & παρωνυμίας inter πρῖνον ac πρίσιν, & σχῖνον ac σχίσιν, quæ occurrunt in hiſtoria Suſannæ, excogitatas fuiſſe ab Interprete Græco, ut aliis παρωνυμίαις, quas in alterius ſignificationis vocibus Scriptor Ebræus propoſuerat, ex æquo reſponderent. Exemplum in Latina loquela dat Hieronymus, in Præfatione ad Danielem : *Cujus rei*, inquit, *nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare ; ut, verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixiſſe eum, Illico pereas : & a lentiſco, In lentem te comminuat Angelus ; vel, Non lente pereas ; aut, Lentus, id eſt flexibilis ducaris ad mortem ; ſive aliud quid ad arboris nomen conveniens.* Simile quid nos in reddendis nominibus propriis à Moſe factum dicimus.

V. Secundo argumento, quod ducunt Adverſarii ex antiquis variarum gentium appellationibus, ex Ebraica lingua plerumque derivatis, occurrere promtum eſt. Nam primum certum eſt plurima variarum illarum gentium nomina quæ habet Moſes, nihil plane in Ebraica lingua ſignificare. Deinde probabile eſt Moſem nomina illa exotica, ad linguæ ſuæ inflexionem & modum fere accommodaſſe, quemadmodum vulgo fieri ſolere notum eſt. Hunc morem præ cæteris habuerunt Græci. Hi Rhodum, Samum, Naxum ita extulerunt, quaſi à ῥόδον, σάμος, νάξαι derivata eſſent, Italiam quaſi ab ἰταλὸς, Phœnices quaſi ἀπὸ τῶν φοινίκων, Byrſam quaſi ἀπὸ τῆς βύρσας, Thebas quaſi ἀπὸ τῆς θύσεως, ἤτοι τοῦ δρόμου τῆς βοὸς, Diu Socotoram quaſi à Dioſcoride, torrentes Cedron & Ciſon quaſi ἀπὸ τῶν κέδρων & ἀπὸ τῶν κισσῶν. Similiter Moph recoxerunt in Memphin, quæ vox Græcam originem ſapit; Pibeſeth in Bubaſtum. Eadem fuit & Romanorum ratio : hi Latium quaſi Latinæ originis nomen formarunt, quod in eo *latuerit* Saturnus; Siciliam, quaſi *Sicilitam*, hoc eſt diviſam, ſive ut loquitur Manilius, *præciſam* : quæ tamen origines ab aliis repudiantur. Simile quoque in alterius generis nominibus è materna lingua derivandis ſtudium & affectationem deprehendas. Saturnum ita cenſent appellatum, quod *ſaturetur annis*, cum alii derivent à סתר, *occuluit*; Jovem à *juvando*, alii à יהוה; Cererem à *cerendo*, alii à גרש, *fructus Luna vi protruſus*; Janum ab *eundo*, cum ſit, ut ſuperius notavi, à ζανὸς, qui genitivus eſt τοῦ ζὰν, quod Æolicum eſt pro ζῶ, ζωός· Inde & ζανῶ, unde Latinum *Juno*, quod à *juvando* itidem alii arceſſunt. Veſtam Ovidius nuncupatam vult, quod *vi ſua ſtet*; Iſidorus quod herbis *veſtita* ſit; cum ſciamus tamen factum id nomen ab ἑστία, hoc à Chaldaico אשתא, illud ab אש. Multus eſt in iis veriloquiis Cicero, multus & Varro; parum uterque etymologicæ artis peritus. Quæſiviſſes à Goropio Becano vocabuli alicujus etymon, recurriſſet ad Brabantinas & Cimbricas origines; conſuluiſſes Bochartum, Ebraicas propoſuiſſet : & tamen unica eſt vocabuli hujus origo. Adeo facilis eſt hac in arte lapſus, parata & proclivis offenſio. Probandus quidem eſt & laudabilis eorum conatus, qui nominum Geographicorum rationem perveſtigantes, ad Ebraicam potiſſimum linguam, utpote antiquiſſimam, & quoquoverſus diſſeminatam, & per varias linguas late patentem reſpiciunt; modo conjecturas non plus quam conjecturas valere velint; nec quod in duobus, ſi forte, tribuſve ſucceſſerit nominibus, ad reliqua æque prorogare ſe poſſe ſperent; caveantque ne aliqua ſyllabarum & ſonorum concentione decepti, ſibi ipſi fucum faciant. Hac cautione quicunque ſe mu-

Secundum argumentum.

Manil. libr. 4.

Ovid. libr. 6. Faſt.

Iſid. Orig. libr. 8. cap. 11.

niverint, tum vero aperte cognoſcent, quam infirmum ex hujuſmodi originationibus procudatur argumentum, ad nimiam linguæ Ebraicæ vetuſtatem comprobandam.

Tertium argumentum. VI. Hæc quæ dixi oſtendunt argumenti levitatem, quod Deorum Ethnicorum nomina, ex Ebraica, ut volunt, lingua detorta ſubminiſtrant; nam ex notationibus illis nominum pleræque itidem valde incertæ ſunt; & ſi quæ certæ ſunt, profluxerunt illa nomina è Chananæa lingua, ſive Ebraica, per commercia & colonias Ægyptiorum & Phœnicum, quæ fere fuerunt Abrahamo recentiores. His gentibus bona Græcanicæ Theologiæ pars accepta referenda eſt, & Græcorum Deorum complures Moſe recentiores eſſe merito ſcripſit Clemens Alexandrinus; & nos Moſem ipſum eos eſſe ſatis probavimus. Græcorum autem numinibus recentiores ſunt etiam gentium occidentalium Dii: nam quicquid iſtis vetuſtius jactant, nugæ ſunt, & fabulæ meræ, quarum in veteribus memoriis indicia extant omnino nulla.

Clem. Alex. Strom. 1.

Quartum argumentum. VII. Ex eorumdem Phœnicum peregrinationibus factum eſt, ut in Occidente multa extiterint Ebraiſmi veſtigia. In Oriente vero tot bella geſſerunt Iſraëlitæ; tot incurſionibus laceſſiti ſunt à vicinis gentibus; tot *μετοικεσίαις* καὶ *διασποραῖς* in Ægyptum, in Babyloniam, & Aſſyriam diſſeminati, ut minime mirum ſit linguam Ebraicam cum ipſa gente quaquaverſus ſe diffudiſſe; ac proinde corruit quod inde conflatum eſt quartum argumentum. Adde linguarum diverſitatem tantam non fuiſſe, ut omnis omnino illarum affinitas extincta ſit. Conſtituerat Deus univerſalem illam linguam ita perturbare, uti opus inceptum Babelicæ turris intermitteretur. Satis ad id fuit alterum alterius loquelam non intelligere. Quantalibet autem Chaldaicæ, Arabicæ, Ægyptiacæ, aliiſque cum Ebraica intercedat affinitas; nihilo magis tamen qui unam recte norit, omnes noverit. Plurima vocabula Perſicæ & Germanicæ linguæ communia obſervarunt viri docti; plurima quoque Græcæ & Germanicæ: non unam tamen ex altera proveniſſe quiſquam, opinor, dixerit. Hinc denique facile ſe expedient, qui primævam linguam diviſam in omnes linguas ac diſperſam fuiſſe ſtatuunt, tum cum eæ exortæ ſunt: nemini enim non apertum erit ac perſpicuum, unde contigerit ut aliquam cum aliis omnibus linguis affinitatem videatur Ebraiſmus retinere. Quod autem ſcripſit Hieronymus, linguam Ebraicam omnium linguarum eſſe matricem, nimis late patet, & anguſtius concludendum eſt, intra eas videlicet linguas ac gentes, quarum auctores Chananæi habendi ſunt.

Hier. in Soph. cap. 3.

Quintum argumentum. VIII. Poſtrema ratio ab Ebraicæ linguæ ſimplicitate & caſtitate depromta, facili negotio retunditur: nam cum aliquam ipſi cum aliis linguis cognationem eſſe conſtet, puta cum Chaldaica & Arabica, quî potius voces communes ex illa in has, quam ex his in illam tranſiiſſe demonſtrabitur? Nam quod aiunt מלך prius eſſe quam מלכא; neque ut hoc ita eſſe probent rationem afferunt, neque ullam quæ id perſuadeat ego video. An quod hoc eſt illo litera una longius? Ergo Latinæ voces, *mors*, *ſors*, *ſub*, *ancilla*, antiquiores ſunt illis unde ortæ ſunt, μόρος, ὄρος, ὑπὸ, ἀμφίπολος; & Gallicæ voces, *temps*, *corps*, *œil*, *ſens*, *fouir*, *ouir*, *cruel*, antiquiores illis, *tempus*, *corpus*, *oculus*, *ſenſus*, *fodere*, *audire*, *crudelis*: quod falſum tamen eſt.

De origine literarum Samariticarum & Judaicarum. IX. Ebraicas literas, ſive characteres, dixi eſſe duplicis generis; Samaritanos, quorum auctorem alii Sethum, Abrahamum alii eſſe putant; & Judaicos, quos Eſdras, non ſine Synagogæ magnæ, uti quidem reor, auctoritate ac nutu, captivitatis Babylonicæ temporibus ad deſcribenda ſacra Volumina uſurpavit, deſitis Samaritanis qui hactenus inter Ebræos fuerant in uſu. Ego vero de elementis Ebraicis non aliter ac de Ebraica lingua ſentio, priſca nempe illa, quæ Samaritana appellantur, mera eſſe Chananæa, iiſque tum primum uſum eſſe Abrahamum, cum in Chananæam venit, & regionis illius linguam didicit; ac ea demum poſteris cum lingua tradidiſſe, abolito Aſſyriarum literarum & linguæ uſu, quas ad hoc tempus uſurpauerat. Ante Diluvium, vel confuſionem Babelicam, ſcripturæ & literarum uſus repertus ſit, necne, incertum relinquo; adeo obſcura res eſt, & argumenta levia, quibus probatur vel refellitur. Poſtquam turbata eſt hominum loquela ac diviſa, tum vero ad notandos animi ſenſus & exprimendas voces, adhibitos reor characteres diverſis temporibus, prout ſingularum gentium neceſſitas & ingenii largitor uſus poſtulabat; ſive jam ante uſurpari ſoliti eſſent, ſive jam tum primum reperti. Priſtina vero elementa, quæ ante Babelicam confuſionem in uſu fuiſſe dicuntur, quoniam incertum eſt an aliqua tum fuerint, eo etiam incertius eſt quid illis factum ſit: nec ſine temeritate & reprehenſionis periculo affirmaverit quiſquam, vel ea exoleviſſe, vel in gentis alicujus uſum velut hæreditario jure tranſiiſſe. Quocirca merito dubitat Auguſtinus, an ſatis probari poſſit Ebræas literas à primis hominibus fuiſſe inventas, Noacho deinde traditas, ad Abrahamum demum ejuſque poſteros fuiſſe tranſmiſſas. Sua ergo elementa habuit Aſſyria gens, ſua etiam Chananæa. Illis cum aſſueviſſet à pue-

Auguſt. Quæſt. 69. in Exod.

ro Abrahamus, Chananæis uti cœpit, cum in Chananæorum regionem venit; nec eorum abjecerunt usum Abrahami posteri, quoad in Chaldæam traducti priscos Assyriorum characteres resumserunt. In eam sententiam his adducor argumentis. Græcos à Phœnicibus, seu Chananæis literarum characteres accepisse, auctoritate Herodoti, aliorumque complurium satis constat. Atqui tanta est Samaritanos inter characteres & Græcos similitudo, quam ob oculos posuit Josephus Scaliger in erudita dissertatione de literis Ionum, ut manifestum sit ad illorum exemplum Græcos esse formatos. Unde efficitur Samaritanos seu priscos Ebraicos eosdem esse ac Chananæos. Patet præterea ab Assyriis elementis differre Samaritica: nam vel ipso inspectu tanta apparet utrorumque discrepantia, ut aliquando fuisse eadem minime credi possit. Nec enim tantis mutationibus obnoxii sunt characteres literarum, quantis linguæ ipsæ, cum sint certis ductibus & figuris circumscripti ac determinati. Major autem Ebraicæ linguæ seu Chananææ cum Assyria intercedit affinitas, quam literis ipsis; quæ si tantillum quid habere videntur similitudinis & cognationis, id ab Ebræis ipsis illatum reor, quorum manus Samaritanis literis insuefactæ cum Assyrias asciscerent, pristinos ductus non ita dedidicerunt, ut non ad eos etiam invitæ flecterentur; atque ita Chananæos & Assyrios characteres coaluisse in Ebræos hodiernos, quemadmodum Chananææ & Assyriæ linguæ permistio, post captivitatem Babylonicam, Aramæam seu Syriacam linguam peperit. Quo sensu dixisse videtur Hieronymus Esdram Judaicas literas reperisse, ut pote ab Assyriis paulum diversas, Chananæarum vero valde dissimiles: quarum Judaicarum usum præ cæteris invexit Esdras, clarissimus illa ætate inter Judæos Scriba, & Legis Doctor ac reparator: accedente florentissimæ Synagogæ, quæ Magna appellabatur, imperio, sine quo nec id attentasset Esdras; nec si fecisset, successum res habuisset. Huc adde tralatitiam fuisse & pervulgatam multorum e Veteribus sententiam, Phœnicibus literarum inventionem deberi, nedum literas ipsos ab aliis accepisse. Cum ergo Samaritani characteres, quos ab Abrahami ætate Ebræi usurpaverunt, sint Chananæorum persimiles, vel potius iidem, ab Assyriis vero prorsus diversi, utrum verisimilius esse dicendum est, eos ex Assyria in qua non fuerunt in Chananæam in qua fuerunt detulisse Abrahamum, & nepotibus transmisisse: an potius advenientem in Chananæam, gentis illius cum qua conversaturus erat, linguam ac scripturam didicisse, patriæ linguæ ac scripturæ usu tantisper intermisso? Nec Diodorum moror, qui Phœnices literas accepisse scribit à Syris, quibus quidam Assyrios illic significari volunt, ego vero Ebræos ipsos interpretor; Mosem nempe, aut Abrahamum, quos literarum inventores falso plerique existimarunt. Unde Eusebius, εἰσὶ δὲ, inquit, οἱ σύρους γράμματα ἐπινοῆσαι λέγουσι πρώτους. σύροι δ' ἂν εἶεν καὶ ἑβραῖοι, τὴν γείτονα φοινίκης ἰουδαίαν οἰκοῦντες· *Sunt vero qui Syros literas primos reperisse dicant. Syri sane hi, fuerint Ebræi, qui Judæam Phœnices vicinam colunt.* Hinc Eupolemus, ut sæpe jam dixi, Mosem Judæis literarum usum tradidisse docuit, Judæos vero Phœnicibus. Quæ à vera prorsus ratione repulsa sunt.

Herodot. libr. 5. cap. 58.
Hieron. Prol. Galeat.
Diod. libr. 5.
Eusеb. Præp. libr. 10. cap. 5.
Eupol apud Clement. Alex. Strom. 1.

X. Plane vero aspernamur deliria Rabbinorum, qui ut Samaritanæ scripturæ eriperent gloriam sanctitatis, & in Judaicam hodiernam qua utuntur transferrent, nihil non moliti sunt. Quidam affirmare ausi sunt Judaica scriptura exaratam primum fuisse Legem & reliquos deinde Libros sacros; ac sanctam fuisse scripturam hanc, & rebus sanctis destinatam; Samaritanam vero profanam, & in rebus profanis à majoribus suis usurpari solitam; cujus intermisso in Babylonia usu Judaicam solum retinuerint. Sic R. Obadias de Bartenora, sic R. Jacob in Oculo Jacobi, sic R. Juda Muscato in librum Cozri, sic R. Azarias in Meor enaiim, sic alii bene multi. Probationes opinionis hujus solidas afferunt omnino nullas, nec vero quas afferant ullas habent; tantum somnia sua sic tanquam κυρίας δόξας valere volunt. At Thalmudistæ Angelum scripturæ hodiernæ auctorem fingere maluerunt. Eum enim qui inter Baltassaris epulas muro verba hæc inscripsit, Mane, Thekel, Phares, hodierno Judæorum charactere usum tradunt, hunc suis Danielem tradidisse, Esdram vero Libros sacros eo postmodum descripsisse. Sic & R. Selomoh Jarchi, & R. Samuel Japhe in libro cui nomen est Pulcher visu. Addit ille characterem hunc statim didicisse, non Judæos solum, sed Assyrios quoque; nec enim Samaritanum fuisse, aut Assyrium, sed prorsus novum & ab Angelo inventum. Nempe pudebat Rabbinos scripturam ab Assyriis accepisse: quod ne faterentur, omnia mendaciis suis miscere maluerunt. Verum cum in tribus dictionibus, Mane, Thekel, Phares, Angeli manu ad murum exaratis, non omnes reperiantur Judaicæ literæ, ecquem reliquarum auctorem jactabunt? Valeant ergo cum suis deliramentis Rabbini: nos certis insistentes vestigiis, non ἀεροβατοῦντες, nec temere errantes veritatem sectamur.

Refelluntur argumenta Rabbinorum super utrisque.
Obad. in Misn. tract. ידים sect. 4 Num. 5.
Cozri cap. 68.
Azar. Meor en. Part. 3. cap 58.
Thalm. in Sanhedr. sect. 2. & ibi R. Selom.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

I. Refelluntur argumenta adversus γνησιότητα *librorum Mosis.* II. *Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Tertium argumentum.* V. *Quartum argumentum.* VI. *Quintum argumentum.* VII. *Sextum argumentum* VIII. *Septimum argumentum* IX. *Octavum argumentum.* X. *Nonum argumentum.* XI. *Decimum argumentum.* XII. *Undecimum argumentum.* XIII. *Duodecimum argumentum.* XIV. *Decimum tertium argumentum.* XV. *Decimum quartum argumentum.* XVI. *Decimum quintum argumentum.* XVII. *Decimum sextum argumentum.* XVIII. *Decimum septimum argumentum.* XIX. *Levicula quædam mendæ Pentateuchi ac reliquorum etiam Scripturæ sacræ librorum Codices insederunt.*

Refelluntur argumenta adversus γνησιότητα *librorum Mosis.*

I. CUM ea sit demonstrationum ratio, ut veritatis inquisitione ac inventione contentæ, contrariis argumentis respondere negligant; idque merito, quoniam simplex est ac unica veritas, eaque reperta ac demonstrata, quæcunque opponuntur, falsa esse necesse sit; ego jure hoc poteram uti, & postquam ex principiis nostris genuinos esse Mosis libros recte conclusi, contrarias rationes aspernari, & labore responsionis supersedere. Verum quoniam plurimis de facto quæstionibus constant argumentationes nostræ, proindeque nonnullis sunt difficultatibus obnoxiæ, colligemus rationes aliquot, quibus impugnatur Pentateuchus Mosis; non eas quidem quæ obiiciendo sæpius ac repellendo jampridem contritæ sunt, sed recentiores quasdam & novissime inventas; vel jamdiu quidem objectas, nondum tamen pro eo ac meritæ sunt dilutas & confutatas. Multos enim sua ætate extitisse testatur Eusebius, à quibus Mosis historia, falsa & belle excogitata credebatur. Prodiit vero nuper è tenebris in lucem Tractatus, uti præ se fert, Theologico-Politicus, cujus Scriptor philosophandi libertatem affectans, non solidæ tantum pietatis, & sinceræ Theologiæ, ac totius Christianismi fundamenta convellit, sed sanam etiam Politicen ac rectam Philosophiam funditus labefactat; planeque eo inclinat, ut exitialem ac pestiferam & nimis hac ætate contagiosam Deistarum, ut vocant, hæresim tueatur. Res esset operæ levis & exigui laboris, vanitatem & impietatem scriptionis hujus merita confutatione retundere: sed quoniam nobis ab instituto in præsentia divertere non licet, aliquas tantum ejus partes quæ ad nostrum pertinent propositum adoriar, & suam sacris Codicibus dignitatem, quæ hac oppugnatur lucubratione, defendere conabor. Quoniam autem omnia undecunque adversus Mosem collegit venena, & partem argumentorum subministrarunt ipsi Aben Ezræ Explanationes; partem Systema Theologicum ex Præadamitarum hypothesi, perniciosum itidem opus, sed cujus virus salubri pœnitentia Auctor eluit; partem etiam Thomæ Hobbesii Angli Leviathan; omnium argumenta una opera discutiam.

Euseb. De vit. Const. libr. 1. cap. 12.

Syst. Præad. libr. 4. cap. 1.

Hobbes. Leviath. cap. 33.

Primum argumentum.

Tract. Theologico-Pol. cap. 8.

Deut. 1, 1.

II. Principio igitur Aben Ezræ testimonium profert Scriptor Theologo-Politicus, quo testimonio sex argumenta continentur adversus Mosaici Pentateuchi γνησιότητα. Primum petitur ex his verbis Deuteronomii: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moses ad omnem Israël trans Jordanem.* Hæc, inquiunt, si scripsisset Moses, non *trans Jordanem*, ut hic & alibi etiam in Deuteronomio, sed *cis Jordanem* scribere se notasset, quippe qui Jordanem non transgressus sit: at liquet Deuteronomii Auctorem, quem Esdram esse censent, in Terra sancta fuisse, cum hæc scriberet; cujus habita ratione Campestria Moab, in quibus Moses extremum ad Judæos verba faciens Legem iteravit, sunt trans Jordanem. Ad argumenti hujus levitatem cognoscendam consulenda sunt Ebraica, quæ habent בעבר, hoc est ad verbum, *in transitu;* quæ locutio aliquando citeriora, aliquando ulteriora designat: quemadmodum & vox עבר, quando vim præpositionis assumit, non solum *trans*, sed & *cis* sonat: nec aliud habent vocabulum Ebræi, quo citeriora denotent. Hinc Pagninus: *Fere, quum cis intelligunt, dicunt* בעבר; *quum trans*, מעבר. Exponunt quoque *cis* & *trans* Schindlerus & Buxtorfius. Rem probabimus exemplo. Capite Deuteronomii tertio Moses res gestas Israëlitarum narrans, *Tulimusque*, inquit, *illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant* בעבר ירדן, hoc est, *cis Jordanem;* nam Amorrhæi illi reges, Og nempe rex Basan & Sehon rex Hesebon, ratione habita Mosis scriben-

Deut. 3, 8.

tis, erant cis Jordanem. Inde fit ut pluribus Deuteronomii locis, post בעבר הירדן, & עבר הירדן, subjungatur, *ad orientalem*, vel, *ad occiduam partem*; ad vitandam nimirum ambiguitatem, & apertius designandam, vel citeriorem, vel ulteriorem partem.

III. Secundum argumentum ex his Aben Ezræ verbis depromitur: *Modo intelligas mysterium duodecim.*
Secundum argumentum.
Quorsum hæc pertineant, intelligere se negat Auctor Tractatus Theologico-Politici, sed tamen significare conjectat, vel Aram in monte Hebal à Josua exstructam ex mandato Mosis, quæ juxta Rabbinorum somnia lapidibus duodecim constabat, cuique lex Mosis fuerat inscripta. Atqui, inquit, tam exiguo spatio Pentateuchus inscribi non potuit, unde sequitur Legem Mosis non esse Pentateuchum. Vel notari suspicatur duodecim Maledictiones vicesimo septimo Deuteronomii capite memoratas, *quas*, inquit, *fortasse credidit* Aben Ezra, *non fuisse in libro Legis descriptas, idque propterea quod Moses præter descriptionem Legis Levitas insuper recitare illas Maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges descriptas observandum astringerent.* Vel notari denique putat postremum Deuteronomii caput, quod versibus continetur duodecim, & quo narratur Mosis interitus; proindeque ab alio quam à Mose scriptum esse tam caput illud, quam reliquum Pentateuchum. Ex hac opinionum varietate & inconstantia, conclusionis apparet futilitas. Ad primam quod attinet, meminisset Disputator ille ingentes fuisse lapides, juxta verba Deuteronomii, quibus constabat Ara hæc Hebalitana. Quod autem ex Rabbinorum auctoritate duodecim eos fuisse vult, merito somnium hoc rejicimus; cui originem præbuerunt, ni fallor, duodecim illi lapides, quos de medio Jordanis alveo in castra Josue referri jussit. Meminisset præterea non universum Pentateuchum, sed Deuteronomium duntaxat in Hebalitana Ara fuisse descriptum. Sic enim habetur in libro Josuæ: *Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israël.*
Jos. 8. 32.
Videat nunc egregius ille libertatis philosophicæ vindex, quid inde adversus Pentateuchum possit concludere. Secunda opinio de duodecim Maledictionibus, quoniam mera conjectura est, meris innixa conjecturis, quibus nihil simile proferre debet, sed certissimis rationibus pugnare, quisquis antiquissimam & receptissimam sententiam tentat convellere, non responsione, sed risu excipimus. Tertia demum opinio, quæ his Aben Ezræ verbis notari statuit versus duodecim postremi capitis Deuteronomii, quam frivola sit & inepta intelligunt ii, qui sacrorum Codicum per versus distinctionem Mose longe recentiorem esse sciunt. Docet enim Elias Levita Legem omnem olim versum unicum fuisse, & à Magistris Tiberiadis, diu post Urbis excidium, divisam fuisse per versus.
Elias Levit. in Massoreth hammassoreth.
Mox autem argumentum refellemus, quod ex interitus Mosis narratione ad finem Pentateuchi adnexa oritur.

IV. Tertio argumento materiam subministrant hæc Deuteronomii verba è tricesimo primo capite:
Tertium argumentum.
Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi.
Deut. 31. 9.
Id volunt alterius esse Scriptoris, res à Mose gestas referentis, non Mosis ipsius. Equidem, ut verum fatear, argumenti hujus vim non video; nec enim intelligo, quî minus hæc à Mose scripta esse potuerint, quam illa capitis vicesimi noni: *Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moysi, ut feriret cum filiis Israël in terra Moab:*
Deut. 29. 1.
& alia ejusmodi sexcenta, quæ passim in Pentateucho occurrunt, quibus de se ipse Moses velut alia persona loquitur.

V. Hæc habentur duodecimo Geneseos capite: *Pertransivit Abram terram* Chananæam, *usque ad locum Sichem, usque ad Convallem illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.*
Quartum argumentum.
Gen. 12. 6.
Inde concludunt hæc à Mose scripta non esse: manifestum quippe esse Chananæum jam non fuisse in Chananæa terra, quo tempore hæc scribebantur: nam si fuisset, quorsum addidisset Scriptor, tunc fuisse in Chananæa, tempore nempe de quo scribit, cum etiam tum esset hoc tempore quo scribit? Atqui Mosis tempore nondum patriis finibus depulsi erant Chananæi. Minime igitur hæc Mosi adscribi possunt. Cui rationi ipse occurrit Aben Ezra: ait enim hoc commate significari, vel Chananæos jam tum in terra hac sedes posuisse, quando illuc venit Abram; vel aliud inesse rei huic mysterium, hoc est, jam his locis esse exterminatos, cum hæc scriberentur, proindeque Mosem auctorem non habere. En tibi igitur expositionis Aben Ezræ disjuncta membra duo: vel, jam tum Chananæus erat in terra; vel, etiam tum Chananæus erat in terra: hoc est, ἢ ἤδη ἦν ἐν τῇ γῇ, ἢ ἔτι ἦν ἐν τῇ γῇ· quorum posterius, quoniam impietati suæ favet, arripit Theologico-Politicus Auctor; nos, quoniam veritati studemus, in priore acquiescimus. Nec enim sine caussa notavit Moses Chanaanitidem terram jam tum invasisse Chananæos, cum illuc primum venit Abraham: quippe id ignorare poterat Chronologicæ rei imperitus Lector, cum vix quadringenti Chananæorum inter & Abrahami adventum intercesserint

anni : qui nisi monitus fuisset, cum qua deinceps gente victurus esset Abrahamus, obscuram tantum & intricatam rerum habuisset notitiam.

Quintum argumentum. VI. Nascitur quintum argumentum ex vicesimo secundo capite Geneseos, ubi mons Moriia appellatur הר יהוה יראה, *Mons Dominus videbit;* quo nomine tum primum vocari cœptum esse volunt, quando ædificationi Templi destinatus est : quod nonnisi post Mosem contigit. Unde sequitur librum hunc Mose recentiorem esse. Atenim si quis negaverit tum primum appellatum montem *Dominus videbit*, cum extructioni Templi dicatus est, ruet Argutatoris nostri ratiocinatio. Et merito sane id negabitur: quid enim clarius his verbis : *Appellavitque* Abraham *nomen loci illius, Dominus videt.* Scio Hieronymum in Traditionibus Ebraicis, ex Ebræorum doctrina, non ex sua, scribere montem Moriiam exponi *Illuminantem* & *Lucentem*, &, ut vertit Aquila Judæus, *καταφανῆ*, quia cum eum esse putent, in quo Templum extructum est, ibi putant esse Dabir, hoc est, oraculum Dei & Legem & Spiritum sanctum. Verum id sibi vult Hieronymus, Ebræos cum Moriiam interpretantur *Illuminantem*, ejusmodi interpretatione alludere ad rem nomine illo longe recentiorem, ædificationem nempe Templi, atque hanc esse caussam, non nominis, sed interpretationis nominis. Cæterum Hieronymus ipse & Symmachus eamdem esse censent originem nominis מריה, & nominis יהוה יראה, *Dominus videbit*, nempe ראה, *vidit:* vertit enim Hieronymus, ארע המריה, *terram visionis;* Symmachus, *τῆς ὀπτασίας*, à viso nempe Angelo & Hirco; at *Dominus videbit*, à responsione Abrahami ad filium : *Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi.* Quanquam non ignoro alias afferri nominis Moriia interpretationes à Rabbinis : sed hæ nihil ad rem. Ex hac porro voce יראה, *videbit*, & altera *Salem*, nomen habuit Jerusalem : Salem enim Melchisedeci regiam, ipsam esse Jerusalem pluribus probare possem.

Gen. 22. 14.

Gen. 22. 14.

Gen. 22. 2.

Gen. 22. 8.

Sextum argumentum. VII. Ex tertio denique Deuteronomii capite sextum conflat argumentum Aben Ezra : illic enim de Ogo Basanitarum rege disserens Historicus hæc scribit : *Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus.* Auctor Systematis Præadamitici, cumque affectatus Auctor Tractatus Theologico-Politici, his contendunt indicari novitatem Sciptoris Pentateuchi: nam, inquiunt, si eum scripsisset Moses, quorsum Ogi proceritatem ex lecti ferrei magnitudine probasset Israëlitis, qui Ogum ipsum pugnantem, & cæsum deinde, ac humi jacentem conspexerant? Unde factum, ut lectus ille non in Basanitide terra viseretur, sed in urbe Ammonitarum Rabbatha; nisi ex temporum longitudine, quæ omnia mutare consuevit? Responsio est in promtu, etsi Israëlitarum magna pars Ogum ipsum vel vivum, vel cæsum spectaverit, complures tamen ex ingenti eorum numero spectaculo huic non interfuisse; pueros, senes, feminas, ægrotos, absentes. Sciendum præterea non suæ solum ætatis Ebræis, sed futuris etiam legem posuisse Mosem, & historiam scripsisse. Hos ergo ut de portentosa Gigantis illius mole faceret certiores, quæ creditu difficilis erat, lectum ejus prostare ait Rabbathæ, & suis dictis fidem facere. Quod autem diuturnitatis argumentum esse putant, lecti hujus transvectionem ex Basanitica regione in urbem Ammonitarum Rabbatham, id Lectorum æquitati dijudicandum relinquo. Quasi non adversus Israëlitas præliaturus Og, & eventum reformidans, domesticum instrumentum & pretiosam supellectilem in tuto collocare potuerit apud Ammonitas, quos sciebat Israëlitarum armis fore intactos: quasi Basanitidis regionis sectionem pro jure suo vendere non potuerit victor Moses, atque ita lectus ille ferreus ad Ammonitas pervenire.

Deut. 3. 10, 11.

Syst. Præad. libr. 4. cap. 1. Tract. Theol. cap. 8.

Porro, ut id obiter moneam, non unum hoc extat testimonium apud Veteres, quo lectos ferreos in usu ipsis fuisse cognoscitur. Narrat Thucydides Thebanos excisis Platæis, ex ære ac ferro illic repertis lectos fabricasse, quos Junoni dedicaverunt. Elagabalum quoque solido argento factos habuisse lectos & tricliniares & cubiculares perhibet Lampridius. In aureo lecto tricliniari accubuisse Didonem videtur significare Virgilius, cum ait:

Thucyd. libr. 3.

Lamprid. Heliog. cap. 20.

Virg. Æn. 1.

Aulæis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda.

Argentea triclinia Punica & Deliaca Plinio memorantur. Quem morem, ut credere par est, ex Syria, in qua sita erat Basanitis regio, Elagabalus, & Dido, & Pœni attulerant. Est apud Plutarchum, Lucullum post debellatos Orientis reges Mithridatem & Tigranem, lectos aureos in triumpho inter manubias traduxisse. Scribit idem Iberum regem, lectum, mensam, & thronum, omnia aurea, ad Pompeium dono misisse. Quamquam & hunc morem multo ante Romani habuerunt. Carvilius Pollio eques Romanus primus inter suos argentum tricliniis addidisse traditur. Lectos quo-

Plin. libr. 33. cap 11.

Plutarch. Lucull.

Plut. Pomp.

que aureos fecit. Auctor Plinius. Aureo etiam lecto cubiculari Cæſarem in Bithynia fuiſſe exceptum notat Suetonius. Mentio fit & apud Scævolam, libro tertio Reſponſorum, grabati argento inaurato tecti. Κλίνας denique ἀργυρόποδας Veteres memoraſſe reperias. Quod idcirco refero, ut Interpretibus nonnullis reconditum aliquod myſterium hic apud Moſem anxie ſcrutantibus gratificer.

Plin. l. 33. c. 11. Sueton in Jul. cap. 49. L. 20. §. 8. D. De inſtruct. vel inſtrum. Leg.

VIII. Sex illis argumentis ex Aben Ezra ſumtis ſua ſubnectit Diſputator Theologo-Politicus, quorum primum ab Auctore Syſtematis Præadamitici jam ante uſurpatum arceſſit ex his ejuſdem capitis Deuteronomii verbis: *Jahir filius Manaſſe poſſedit omnem regionem Argob, uſque ad terminos Geſſuri & Machati, vocavitque ex nomine ſuo Baſan, Havoth Jair, id eſt villas Jair, uſque in præſentem diem.* Ex quibus poſtremis verbis concludit Diſputator, longo poſt Moſis mortem tempore hæc eſſe ſcripta. Nos vero fatemur Scripturæ ſacræ reparatorem Eſdram, ſicubi ſe darent obſcuriores aut difficiliores loci, huc & illuc de ſuo nonnulla in Libros ſanctos explicationis cauſſa infarſiſſe. Præterea cum tot deſcriptionibus propagati ſint Codices ſacri, ut nullius unquam libri tot extiterint exemplaria, quid mirum ſi quod alias ſæpe evenit, factum hic quoque ſit, & adtextæ ad oram à viris piis & doctis notæ in ipſum forte contextum irrepſerint? Hujuſmodi locum hunc eſſe utique non negamus.

Septimum argumentum. Tract. Theol. cap. 8. Syſt. Theol. libr. 4. cap. 1. Deut. 3. 14.

IX. Quoniam Auctor Pentateuchi de Moſe ita loquitur, quaſi alia perſona ſit, cumque variis præterea ornat elogiis, & ipſius prædicat laudes, ac vitia carpit; contra vero in Deuteronomio, ubi Legem ad populum recitans inducitur Moſes, & geſta ſua narrans de ſe ipſe ex propria loquitur perſona & αὐτοπροσώπως; tum deinde poſt hanc narrationem alia denuo ſuccedit perſona, quæ reliqua Moſis acta ad ejus uſque obitum perſequitur; hinc octavum exurgit argumentum. Cui ſic occurritur, ſuppoſititiam quoque dicendam Κύρου ἀνάβασιν, ſuppoſititios Cæſaris Commentarios, & Joſephi libros De bello Judaico, & ipſum Matthæi Evangelium, (uti hac ipſa ratione deceptus aſſeverabat Fauſtus Manichæus) in quibus Xenophontis, & Cæſaris, & Joſephi, & Matthæi mentio fit, tanquam diverſarum ab iis perſonarum: quod cum futile ſit, futile illud quod adverſus Moſaicum Pentateuchum objicitur. *Moris Scripturæ ſacræ eſt*, inquit Gregorius Magnus, *ut ipſi qui ſcribant, ſic de ſe in illa quaſi de aliis loquantur. Hinc eſt enim quod Moyſes ait, Erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra. Hinc Johannes dicit, Diſcipulus ille quem diligebat Jeſus. Hinc Lucas ait, quod ambularent duo ex diſcipulis in via, Cleophas, & alius.* Deinde: *Scriptores igitur ſacri eloquii, qui impulſu ſancti Spiritus agitantur, ſic de ſe in illo teſtimonium, quaſi de aliis proferunt.* Minime porro mirandum eſt, Moſem alias ubique de ſe tanquam ex diverſa perſona, & ἑτεροπροσώπως locutum, propriam induere perſonam, dum ad Iſraëlitas verba facit in Deuteronomio: hic enim loquitur, illic ſcribit: atqui ſcribenti alienam quidem aſſumere perſonam licet, loquenti non licet, & perridiculum ſane foret. Quod ſi virtutes ſuas jactare alicubi viſus eſt, minime id quidem arroganter fecit, ſed pro ſuo candore; quo fit ut errata ipſe ſua alias etiam ingenue agnoſcat. Sic Joſephus Hiſtoricus ſua ſæpe merita decantat, Judæorum omnium prudentiſſimum eſſe ſe quandoque ſignificat, cum & errores ſuos alias fateatur: nec idcirco tamen ab eo libros ipſius abjudices.

Octavum argumentum. Auguſtin. adv. Fauſt. libr. 17. cap. 1. Gregor. Magn. Præf. in Job. cap. 1. Joſeph. de bell. Jud. libr. 3. cap. 14. & 24. & De vita ſua, ſæpe.

X. Quod ad interitus Moſis, ſepulturæ, & Ebræorum luctus narrationem pertinet, & reliquorum quæ ad calcem Deuteronomii adtexta ſunt, unde nonum colligitur argumentum, pervulgata eſt omnium confeſſio, id vel à Joſua, vel à Synagoga Magna, vel ab Eſdra denique fuiſſe adjectum. Nam poſt ſolutam Captivitatem Babylonicam, & reverſos in patriam Iſraëlitas, Eſdræ ſtudio recognitos fuiſſe Libros ſacros ſuo loco demonſtrabimus. Minime vero probabilis videtur Joſephi ſententia, qui Moſem ipſum ſuam in literas mortem retuliſſe vult κατὰ πρόληψιν, ne ſe propter virtutem à Deo raptum poſt obitum Iſraëlitæ opinarentur. A qua ſententia non multum diverſus abit Maimonides.

Nonum argumentum. Joſeph. Antiq. libr. 4. cap. ult. Maim. in tract. De precib. & ben. Sac. c. 13.

XI. E limbo vero in contextum intruſa videtur vox *Dan*, hoc Geneſeos loco, ubi dicitur Abraham hoſtes Loti *perſecutus eſſe uſque Dan.* Conſtat enim ex decimo octavo libri Judicum capite, longe poſt Abrahamum, & Moſem etiam, Dan appellatam urbem hanc, quæ prius Lais dicebatur. Vel ipſe fortaſſe Eſdras, dum Libros ſacros recognoſceret, vocabulum Lais ſua ætate propter vetuſtatem & deſuetudinem ignotum, trita & uſitata voce mutavit. Etſi hac exceptione propoſitum argumentum ſatis refellitur, ſuſpicionem tamen meam Lectorem non celabo. Ex duobus fontibus & rivulis Jor & Dan, Jordanis flumen & nomen coaluiſſe opinio eſt Hieronymi, & Philoſtorgii, apud Johannem Antiochenſem περὶ ἀρχαιολογίας. Id ſi ſit, certe antequam urbi Lais nomen Dan indidiſſent Danitæ, alter fontium Jordanis Dan nomen habuit: nam Jordanis nomen Dane urbe vetuſtius eſt. Hunc ergo fortaſſe Dan flu-

Decimum argumentum. Gen. 14. 14. Jud. 18. 29. Joh. Antioch. apud Salm. in Solin.

violum significavit Moses, cum diceret Abrahamum hostes usque ad Dan esse persecutum. Sed tamen in re incerta nihil pronuntio.

Undecimum argumentum. Exod. 16. 35, 36. XII. De nihilo est etiam, quod objicitur ex decimo septimo capite Exodi, ubi hæc extant: *Filii autem Israël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usquequo tangerent fines terræ Chanaan.* Nam cum aiunt hæc à Mose scripta dici non posse, quæ post ejus obitum contigerunt, ut liquet ex quinto Josuæ capite (*Jos. 5. 12.*), neutiquam ad propheticam facultatem Mosi à Deo concessam attenderunt. Erroribus enim quadraginta annorum addictos à se Israëlitas, Mosi & Aaroni multo ante præsignificavit Deus, ut indicat decimum quartum caput libri Numerorum (*Num. 14. 33.*). Ergo & jam tum id Mosi innotuisse, cum Manna è cœlo depluit, credibile est. Hoc si minus verisimile esset, quod verisimillimum est, verba hæc ab Esdra, ut alia quædam, inserta diceremus. Prius illud responsum posteriori huic anteponit Abrabaniel.

Duodecimū argumētum. Gen. 36. 31. XIII. Similiter cum ait Moses Geneseos sexto capite supra tricesimum: *Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Israël, fuerunt hi:* Deo auctore prænoverat futurum ut aliquando Reges sibi præficerent Israëlitæ. Clarius id ostendunt hæc Deuteronomii (*Deut. 17. 14.*): *Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus dabit tibi, & possederis eam, habitaverisque in illa, & dixeris: Constituam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Duodecimo itidem Deuteronomii capite leges statuit de cultu Templi, quod in Chananæa terra nondum subacta extruendum erat, quippe futurum id monstrante Deo sciebat. Monet quoque Ebræos alio Deuteronomii loco (*Deut. 25. 17, 18, 19.*) de exscindenda Amalecitarum gente, postquam Terræ promissæ compotes facti essent, quod futurum Dei beneficio prævidebat. Ruit itaque duodecimum illud Philosophi Theologo-Politici argumentum (*Tract. Theologico-Pol. c. 8.*).

Decimum tertium argumentum. Exod. 24. 4, 7. Num. 21. 14. Deut. 31. 9. XIV. Imbecillius etiam est postremum illud, quo concludit Pentateuchum à Mose neutiquam esse scriptum, quod citentur in eo alii Libri, sine dubio à Mose scripti: cujusmodi est Liber Fœderis, & Liber bellorum Dei, & Liber legis Dei, qui Libri vicesimo quarto capite Exodi, & Numerorum vicesimo primo, & Deuteronomii tricesimo primo commemorantur: atque item Canticum, quod repræsentatur tricesimo secundo capite Deuteronomii. Fac enim Libros omnes illos à Mose fuisse scriptos; quoniam ipse res suas, velut ex aliena persona, non ex propria narrauit, consentaneum sane fuit libros quoque suos, ut alienos, non ut suos citare. Mirum præterea est Argutatorem nostrum, virum tam cautum ac suspiciosum (*Tract. Theologico-Pol. c. 8.*), nihil ut admittendum censeat, *nisi id quod ex ipsa Scriptura constat, aut quod ex solis ipsius fundamentis legitima consequentia elicitur; at non ex eo quod rationi consentaneum videtur*; pro certo tamen sumere Amalecitanum bellum & Israëlitarum stationes scriptas fuisse in libro Bellorum Dei, atque hunc proinde Librum Mosem auctorem habuisse; quoniam tum stationes Israëlitarum, tum Amalecitanum bellum constat à Mose fuisse scripta: quæ valde incerta sunt & dubia. De scriptore libri hujus Bellorum Dei alia omnia censent Ebræi Doctores, alia & Christiani plerique; cum sacer contextus habeat (*Num. 21. 14.*) יאמר, *dicetur*, non *dictum est*: unde efficitur Librum hunc à Mose laudari, non quasi jam scriptum, sed quasi olim scribendum; quem propterea librum Judicum esse opinatur Aben Ezra. Non librum, sed carmen ἐπινίκιον alii interpretantur; carmen, inquam, tritum ore vulgi ad victorias Ebræorum concelebrandas, statim post pugnam conditum, quod in rei testimonium affert Moses, cum Pentateuchum diu post rem gestam scriberet. Eadem confidentia de Libro illo Fœderis disputat Philosophus Theologo-Politicus, quem pauculos illos habuisse versiculos statuit, qui leguntur in Exodo, à versu vicesimo secundo capitis vicesimi, ad caput usque vicesimum quartum; atque iis contineri fœderis leges à Deo cum Ebræis initi. Id si sit, ipse ergo Decalogus fuerit extra leges fœderis hujus; fuerit & præceptum Circumcisionis, quæ tamen signum fuit perpetuum fœderis Deum inter & Ebræos. Quæ quam inepta sint & absurda manifestum est. Addit Auctor Systematis Præadamitici (*Syst. Præad. libr. 4. cap. 11.*) Mosem laudare non potuisse Librum illum bellorum Dei, qui res in Arnon ab ipso Mose gestas continebat, ac proinde Pentateuchum Mosem auctorem non habere: suspicatur autem ex diurnis Mosis Commentariis conflatum fuisse Librum bellorum Dei; ex hoc Pentateuchum fuisse exceptum. Verum quoniam de genuina loci hujus scriptura non satis constat, nulla inde potest certa exsculpi sententia. Confer Ebraica commatis hujus verba, cum Septuaginta Seniorum interpretatione, & cum Vulgata, & Arabica, & Syriaca, & Paraphrasi Onkelosi, fateberis non ex iisdem verbis tam diversos sensus extitisse.

Decimum XV. Atque hæ demum rationes sunt, quibus Pentateuchum à Mose abjudicare instituit

instituit male feriatus ille Disputator, quarum partem aliquam è Leviathane Thomæ Hobbesii Angli mutuatus est; partem è Præadamitico Systemate. Prudenter vero factum ab eo est, quod cum alia argumenta è Libro hoc in usus suos sumeret, postremum ut invalidum prorsus & imbecille sprevit. Nititur illud hoc loco Deuteronomii: *In Seir autem prius habitaverunt Horræi, quibus expulsis atque deletis, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israël in terra possessionis suæ, quam dedit illi Dominus.* His significari putat Præadamiticus Auctor, Horræos ab Idumæis de monte Seir fuisse dejectos, quemadmodum ab Israëlitis Idumæi postea ex eodem monte exterminati sunt. Quod cum non ante Davidem contigerit, sequitur Davide recentiorem esse Pentateuchum. Lectores & Interpretes, vestram fidem! Testimonium hoc versate, evolvite, expendite; tum si vel verbulum unum eo vergere deprehenderitis, quod Idumæos finibus suis ab Ebræis depulsos significet, manus dabo. Quod si quis tamen pertendat, scripta saltem hæc fuisse postquam promissam terram armis invaserunt Ebræi, proindeque post Mosem; respondebimus jam tum Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manassæorum partem, Amorrhæorum & Basanitarum sedes occupasse, cum hæc à Mose scriberentur.

Quartum argumentum. Hobbei Leviath. cap. 33. Deut. 2. 12.

XVI. Decimum quintum argumentum suppeditat Andreas Masius, eruditissimus libri Josuæ Interpres, ex Cariath-Arbe, quæ sæpe in libris Mosis Hebron appellatur, cum id nominis ab Hebrone Calebi filio ipsi obtigerit post subactam ab Ebræis Chananæam terram. Verum responsionem idem Masius suggerit, eam nempe quam supra jam adhibuimus, unum id esse ex insertis ab Esdra in librum hunc additamentis; & sic appellatam urbem notiori nomine, κατὰ πρόληψιν.

Decimum quintum argumentum. Mas. Præf. Comm. in Jos.

XVII. Decimum sextum oritur argumentum ex posteriore ad Timotheum Epistola, quæ Jannis & Mambris magorum Ægyptiorum Mosis adversariorum nomina refert, quorum nullum extat in Exodo vestigium: item ex Epistola ad Ebræos, ubi Moses ardentem montem conspicatus, dixisse fertur, *Exterritus sum & tremebundus:* quæ in Exodo nusquam comparent. Unde concludi posse videtur, luxatum saltem, interpolatum, ac mutilum ad nos Pentateuchum pervenisse, cuique propterea nulla fides adjungenda sit. Sed non ita est: nec enim ex Pentateucho excepta hæc esse dicimus, sed ex vetustis potius historiis, quas temporum diuturnitas consumserit. Cujusmodi multas Judaicam ἀρχαιολογίαν complexas intercidisse scimus.

Decimum sextum argumentum. 2 Tim. 3. 8. Ebr. 12. 21.

XVIII. Denique quod volumina Legis ab impio Antiocho conscissa & concremata fuisse referant Machabaici libri, usuramque eorum prohibitam ac morte punitam; absurda hæc incessit nonnullis opinio, veros ac germanos Scripturæ sacræ libros ab hoc tempore fuisse abolitos; qui vero hodie supersunt, in priorum locum suppositos demum fuisse. Quasi vero qui omnes Legis codices conquirebat Antiochus, omnes repererit; nec in tota passim Judæa latebræ ullæ fuerint, in quibus tuto occuli potuerint Volumina sacra: quasi non in exoticis Bibliothecis, & Alexandrina præsertim, quæ erat extra ditionem Antiochi, extiterint Codicum sacrorum exemplaria, & Septuaginta Senum interpretatio; quasi Israëlitis, quos sedibus suis moverat Salmanasar, penitus exciderit Scripturæ sacræ studium, omnesque hi Codices abjecerint. Furorem igitur Antiochi aliqua Librorum illorum exemplaria evasisse indicat Machabaicus ipse Scriptor, cum ait deinde jejuniis maceratos Israëlitas, ciliciis indutos, cinere conspersos, vestibus laceros, *expandisse libros Legis:* & in Epistola ad Spartiatas solatio sibi fuisse Libros sanctos scribit Jonathas, & populus universus Judæorum. Pari propemodum responsione elevatur argumentum, quod ex illato Hierosolymis à Nabuzardane incendio, & ex combustis à Manasse Codicibus sacris petitur. Quo argumento adductos fuisse videmus Clementem Alexandrinum, Chrysostomum, Theodoretum, aliosque complures, ut crederent Esdram Spiritu sancto afflatum sancta Volumina penitus consumta reparasse. Quod & Scriptori libri quarti Esdræ, homini male & inepte fraudulento videtur fuisse persuasum.

Decimum septimum argumentum. 1. Mach. 1. & seq. 1. Mach. 3. 48. 1. Mach. 12. 9. Clem. Al. Str. 1. Chrysost. Hom. 8. in Epist. ad Ebr. Theod. Præf. in Cantic. 4. Esdr. 14. 21. & seq.

XIX. Quod autem subjicit Scriptor uterque, Præadamiticus, & Theologo-Politicus, nonnulla in Mosaicis libris occurrere, vel obscura, vel inordinata, vel mutila, quoniam minime pertinet ad propositum hoc opus, ad accuratum examen neutiquam revocabimus, quod ab aliis multum ac sæpe factum est; hac præscriptione contenti, Verbum Dei, primum lapidibus, tum deinde libris, chartis, membranis fuisse mandatum & hominum manibus vulgo usurpatum; vere thesaurum in vasis fictilibus; primum digito Dei, aut Mosis fuisse scriptum; tum deinde digitis aliorum hominum, eorumque sæpe incuriosorum, aut socordium, aut indoctorum: hinc in leviculis quibusdam rebus, ad fidei dogmata neutiquam pertinentibus mendas, si forte, aliquot irrepsisse; nec in Pentateucho solum, sed & in reliquis Scripturæ sacræ libris vitia hujusmodi inolevisse; ut ex תקון ספרים, hoc est, *emendationibus Scribarum*, &

Levicula quædam menda Pentateuchi ac reliquorum etiam Scripturæ sacræ librorum Codices insederunt.

ex variis Lectionibus Orientalium & Occidentalium, & ex illis Ben Ascher & Ben Nephthali apparet. Qua re nihil de Librorum illorum auctoritate decerpitur: nihilo sane magis ac aureorum minueretur pretium, si vel detritus esset sacculus, vel inquinatus; nihilo magis ac labefacta est Lex, comminutis à Mose lapidibus illis scriptis digito Dei. Neque eo tamen favere vel tantillum volumus nefariæ Muhammedanorum, Anabaptistarum, & Servetanorum doctrinæ, qui depravata penitus & adulterata sciscunt Veteris Testamenti volumina; non in minutis tantum, quod facile concederemus, sed in gravioribus etiam, quod falsum esse viri docti pluribus jam demonstrarunt.

Sed de Mose satis multa; cui quoniam Deus non per ænigmata & figuras, non per visa aut somnia, quemadmodum reliquis Prophetis futura revelavit, sed palam & aperte, *ore ad os*, ut habet Scriptura sacra, & *facie ad faciem*; propterea que maximi sunt ad propositum opus momenti, quæcunque de Christo vaticinatus est; idcirco hoc argumentum paulo fusius sumus persecuti: cum præsertim Pentateuchus sit quasi summarium Judaicæ religionis, fœdus Dei ac leges complexum, reliqui vero Libri velut appendices. Unde Rabbini docent teneri unumquemque Pentateuchi exemplar habere penes se; Prophetarum autem aut Hagiographorum, non item. Sed tamen pergamus ad reliqua.

Num. 12. 16. Deut. 34. 10.

DE LIBRO JOSUE.

I. *Disputatur de Auctore libri Josuæ. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Josuæ adscribitur, ejusque probatur* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum* VI. *Quartum argumentum.* VII. *Quintum argumentum.* VIII. *Sextum argumentum.* IX. *Septimum argumentum.* X. *Octavum argumentum.* XI. *Nonum argumentum.* XII. *Hercules idem ac Josue.* XIII. *Unicus fuit Hercules.* XIV. *Explicatur denuo 1. Mach. 12. 21. in quo agitur de Judæorum & Spartanorum consanguinitate.*

Disputatur de Auctore libri Josuæ. Variæ opiniones proponuntur:

I. QUONIAM Josue imaginem Christi Domini, non nomine solum, sed rebus etiam gestis præfert, cum quæ Legi deerant impleverit Christus Jesus, quemadmodum quæ Moses Legislator præstare non potuerat, Israëlitas nempe in Terram sanctam inducere, ejusque compotes facere, id Josue executus sit; idcirco non tam spectandus est ipsius Liber, qui nulla nobis ad præsens institutum utilia suppeditat vaticinia, quam Josue ipse. Nos tamen de utroque disputabimus, ac primum de Libro, cujus Auctor & ætas à viris doctis vocantur in dubium; aliis ad Eleazarum Pontificem, ad Samuelem nonnullis, quibusdam ad Isaiam, pluribus cum ad Esdram referentibus. Auctor quidem Synopseos quæ Athanasio tribuitur Librum hunc a Josua abjudicat, Auctorem ipse non assignat. Theodoretus excerptum putat ex Libro Justorum, qui laudatus est decimo capite libri Josuæ. Andreas Masius Esdram, sive solum, sive virorum doctorum æqualium suorum studiis adjutum, Dei instinctu Librum hunc, atque item alios, ex variis Annalibus, qui tum magna cura in Templo asservabantur, compilasse putat. Hugo Grotius elaboratum conjicit post tempora Salomonis; tum quod aliquoties occurrat illa temporis notatio, *Usque in præsentem diem*; tum etiam quod capite nono supra decimum mentio fiat terræ Cabul, quæ ab Hiramo Salomonis coævo id nomen accepit, ut habet liber tertius Regum; & quod capite eodem narrentur ea de Danitis, quæ Judicum demum tempore contigerunt. Josua quoque recentiorem putat Thomas Hobbesius, propter frequentem iterationem horumce verborum: *Usque in præsentem diem*; tempus autem non definit. Ex laudatione libri Justorum, apographum librum arbitratur Auctor Systematis Præadamitici, non autographum. Eamdem habet caussam, & alias plerasque, Disputator Theologo-Politicus, cur in ævum Josua posterius libri hujus lucubrationem rejiciat; puta quod sub finem sexti capitis fama Josuæ per omnem terram vulgata dicatur; quod capite octavo & undecimo, quæcunque præceperat Moses, præstitisse dicatur; quod in calce Libri, ipsius obitus, & res post ejus obitum gestæ narrentur; quod sub finem decimi sexti capitis, ea de Chananæis Gazeritanis referantur, quæ primo libri Judicum capite recitantur, tanquam Josua demum defuncto acta; quod nar-

Theodor. quæst. 14. in Jos. Jos. 10. 13. Mas. Præf. Comm. in Jos. & in Jos. 10. 13. Grot. in Jos. Jos. 4. 9. & 6. 25. & 15. 63. Jos. 19. 27. 3. Reg. 9. 13. Jos. 19 47. Jud. 18. 29. Hobb. in Leviath. cap. 33. Syst. Præad. c. 1. Tract. Theologico-Pol. cap. 8. Jos. 6. 27. Jos. 8. 35. & 11. 15. Jos. 16. 10. Jud. 1. 29.

rationi huic, & alteri quoque de Jebusæis, quæ est in fine decimi quinti capitis, apposita sit illa notatio temporis quam dixi, *Usque in præsentem diem*; quod historia Calebi, quæ narratur commate decimo tertio & sequentibus capitis decimi quinti, post Josuæ obitum evenisse dicatur in primo libri Judicum capite; & quod Josua recentior videatur historia Aræ illius ingentis, ad ripam Jordanis à Rubenitis, Gaditis, & dimidia Manassæorum parte exstructæ, quæ vicesimo secundo capite refertur, & nullam habet Josuæ mentionem; quippe cum veri haudquaquam simile sit decem tribuum adversus fratres suos conjurationi Josuam non interfuisse; & quod decimo capite legatur, neque ante Josuam, neque consequenti deinde tempore tam longum præteriisse diem, qualis ille fuit, quo Solem Deus stitit, velut ad nutum Josuæ; ac concludit demum librum Justorum, qui hoc ipso laudatur capite, fœtum esse Josuæ; at libri hujus qui Josuæ nomen sibi præscripsit, tempus non determinat.

Jos. 22. 10. & seq.

Jos. 10. 14.

Jos. 10. 13.

II. Contra vero è Veteribus ac Recentioribus longe plures, imprimisque Thalmudistæ in Baba batra, primo capite, à Josua ipso scriptum esse arbitrantur; his persuasi verbis quæ extant in postremo Libri capite: *Scripsit quoque Josue omnia verba hæc in volumine Legis Domini.* Atque ea profecto, si quis animum advertat, sunt ejusmodi, ut prorsus significent Josuam ad exemplum Mosis res à se gestas literis commendasse, & Librum suum ad calcem libri Legis à Mose scripti adjecisse, quemadmodum ei adjunctus nunc quoque est. Sic intellexit & exposuit Chaldæus Interpres, quem penes se habebat Masius. Confirmatur id testimonio Sirachidæ, cum ait Josuam Mosis successorem fuisse ἐν προφητείαις, hoc est in Librorum sacrorum, qui divinitus inspirati sunt, scriptione. Libri præterea vetustatem arguit istud capitis decimi sexti libri tertii Regum comma: *In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel Iericho: in Abiram primitivo suo fundavit eam, & in Segub novissimo suo posuit portas ejus; juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filii Nun.* Quod liquido depromtum est ex sexto capite libri Josuæ: *In tempore illo imprecatus est Iosue dicens, Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit & ædificaverit civitatem Iericho: in primogenito suo fundamenta illius jaciat, & in novissimo liberorum ponat portas ejus.* Ergo saltem libris Regum vetustior est liber Josuæ. Adde & verba ista Calebi è capite decimo quarto: *Hodie octoginta quinque annorum sum; sic valens ut eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo usque hodie perseverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum: da ergo mihi montem istum.* Quæ respexisse videtur Sirachides, cum hæc scriberet: *Et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudinem, & usque in senectutem permansit illi virtus, ut ascenderet in excelsum terræ locum.* Ex nominibus etiam mensium, si non demonstrari, at conjici certe potest Libri hujus antiquitas. Sciendum est enim ante Babylonicam Captivitatem menses Ebræorum appellatos vulgo fuisse ex ordine & numero quem inter se habebant. Itaque non aliter quam mensem primum, secundum, tertium, aliosque deinceps, sacri Scriptores Captivitate vetustiores nuncupant. In Babyloniam autem delati Israëlitæ, usu quotidiano & consuetudine Chaldæorum, & tractu temporis paulatim nomina mensium illic usitata asciscere insuefacti sunt. Eapropter in scriptis Captivitate recentioribus crebro occurrunt, velut in libris Esdræ, & Estheris, in Aggæo, Zacharia, Barucho, Daniele, & Machabaicis. Atqui in libro Josuæ menses Babylonicis nominibus haudquaquam affectos reperias, sed iis quæ ex ordine & numero quem inter alios obtinent, ipsis debentur. Verumtamen cum in Scriptoribus sacris Captivitate recentioribus menses etiam aliquando ex numero suo & ordine appellentur, rationi huic vim conjecturæ tantum, auctoritatemque tribuimus. Cum nihil autem Ecclesiæ decretis super hoc Libro determinatum sit, præterquam sacrum esse, & in priscum sacrorum Voluminum Canonem receptum, id modo jam constet quod negari utique non potest, etiamsi incerti Auctoris & temporis esse concederemus, quemadmodum ex hac opinionum varietate credi potest, genuinum tamen eum esse constaret: cum ex prima Definitionum nostrarum genuinus liber ille sit, qui ab eo Auctore scriptus est, à quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore quo scriptus esse fertur.

Josuæ adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.

Jos. 24 26.

Eccl. 46. 1.

3. Reg. 16. 34.

Jos. 6. 25, 26.

Jos. 14. 10, 11, 12.

Eccli. 46. 11.

III. Poteramus itaque eorum omnium qui Josuæ ipsum eripere conantur, argumenta contemnere. Nihilo minus hæc quoque refellemus, ut retusis omnibus Adversariorum telis, tum maxime appareat opinionis illius firmitas, quæ in Josuam opus hoc transscribit. Primum argumentum subministrat decimum caput, in quo, ut dixi, citatur Liber Justorum, Josua recentior, vel æqualis, ut qui Gabaonitanæ pugnæ à Josua commissæ videatur meminisse: unde sequitur Libro Justorum recentiorem esse Librum Josuæ nomine inscriptum, ac multo etiam magis ipso Josua. Tantum certe apud Masium, accuratissimum libri hujus Interpretem valuit istud argumentum, ut ex eo longe post ætatem Josuæ elucubratum esse concluderet: quod &

Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum.

Jos. 10. 13.

Mas. in Jos. 10 13.

Theodor Interr. 16. in Jos.

antea fecerat Theodoretus. Explicatus sanequam difficiles habet iste locus : nam primum non satis extat an tota rei gestæ historia in Libro Justorum scripta fuerit ; an ea tantum verba quæ proxime præcedunt : *Steteruntque Sol & Luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis* ; an quædam per figuram & poëtice dicta in Libro Justorum, cujusmodi multa in Libris sacris occurrunt, Josue ad rem veram accommodaverit ; an generatim in eodem Libro prænuntiata, huic miraculo aptaverit. Deinde magna est inter Scripturæ sanctæ Interpretes de Libro Justorum concertatio, Judæos præsertim, qui multum hic pro more suo nugantur. Censent quidam ex illis hunc esse librum Geneseos, alii Exodi, alii quinque libros Legis, quibus justorum virorum Abrahami, Isaaci, Jacobi, & aliorum gesta continentur : in iis enim Deum polliceri aiunt se in Israëliticæ gentis gratiam prodigia editurum, cum ait in

Exod. 34. 10.

Exodo : *Signa faciam, quæ numquam visa sunt super terram, nec in ullis gentibus.* Masius Annales rerum ab Israëlitis gestarum intelligit. Masio assentiuntur Junius & Tremellius, nec ab eo multum recedit Bonfrerius. Grotius carmen ἐπινίκιον notari vult, statim post reportatam de Gabaonitis victoriam compositum, & inter Ebræos pervulgatum, cujus auctoritate rei incredibili quam narrabat, fidem fecerit Josue. Mihi probabile fit librum fuisse παραινετικόν, ad pie sancteque vivendum homines informantem ; in quo fortasse scriptum erat, quod sæpe in Libris sacris scriptum legimus, debere se viros pios Deo in tutelam ac fidem totos committere ; hoc si faciant, futurum haud dubie, ut præsenti eos adversus hostes Deus auxilio prosequatur : & quemadmodum ut ab hostili impetu tuti essent, maris fluctus inhibuit, ita eum vel ipsos siderum cursus moraturum, quoad hostes suos ulciscantur. Quod cum re contigisset, dignum censuit Josue populo significare quam promissorum memor esset Deus, ut intelligerent ecquam reliquis ipsius pollicitationibus fidem deberent adhibere. Hoc posito jam facile objectum argumentum discutiemus: potuit enim multo ante Gabaonitanam pugnam scriptus esse hic Liber, & vulgi manibus tritus, vel in sacris tabu-

Joseph. Antiq. libr. 5. cap. 1.

lariis reconditus, ut in Templo servatum deinde fuisse docet Josephus. Sin Grotii aut Masii sequare sententiam, facile quoque te expedies : nam carmen illud ἐπινίκιον, aut Annales statim post Gabaonitanum prælium scripti fuerunt : at annis aliquot post rem gestam, & in summa senectute Librum suum exaravit Josue, ut ex postremo ejus capite cognoscitur. Itaque narrationi suæ fidem conciliat libri coævi & vulgo noti testimonio. Rabbini vero, qui vel aliquos, vel omnes Pentateuchi libros hic notari putant, extra omnem teli jactum longe sunt.

Secundum argumentum. Hobb. Leviath. cap. 33. Tract. Theologicop. cap. 8.

IV. Secundum argumentum conflant Masius, Grotius, Hobbesius, & Disputator Theologo-Politicus, ex frequenti hac temporis notatione, *Usque in præsentem diem*, quæ longi temporis intervallum significat. Verum cum hunc Librum scripserit Josue jam senex, ut jam monui, pridem ea facta erant, quæ *Usque in præsentem diem* perseverasse ait : cum autem mutationem aliquam rebus iis inferre potuisset quantacunque hæc temporis diuturnitas, (multis enim annis Israëlitis præfuit) res in eodem statu mansisse notandum duxit. Responsioni huic fidem conciliat Matthæus, qui cum Evangelium suum non multis post Christi necem annis scripserit, usus est his

Matth. 27. 8. Matth. 28. 15.

verbis : *Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem.* Et alibi : *Et divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.* Pari exceptione solvitur simile argumentum, quod cudit Theologo-Politicus

Jos. 10. 13, 14.

Argutator ex hoc loco decimi capitis : *Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies.* Nec enim pridie aut nudius tertius evenerat hoc prodigium, sed ante multos annos quam hæc scripta sunt.

Tertium argumentum. Jos. 19. 27. 3. Reg. 19. 13.

V. Tertio argumento caussam præbet decimum nonum caput libri Josuæ, ubi mentio fit terræ Cabul ; cui id nominis tributum putant Masius & Grotius ab Hiramo Tyri rege, ut est nono capite libri tertii Regum. Quasi eadem sit utraque terra Cabul, quæ penitus diversæ sunt : altera enim, regiuncula est viginti constans oppidis ;

Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 2.

altera, vicus in confiniis Ptolemaidis : utraque in tribu Aser. Distinxit eas Josephus : alteram enim appellat γῆν χαβαλών, libro octavo ἀρχαιολογίας, alteram χαβωλὼ κώμην, in libro De vita sua.

Quartum argumentum. Jos. 19. 47. Jud. 18. 29.

VI. Indidem ex decimo nono capite libri Josuæ quartum oritur argumentum, quod & à Masio usurpatur. Nam quæ illic narratur Danitarum expeditio adversus Lazem, ea post mortem Josuæ contigit Judicum temporibus, quemadmodum ex decimo octavo capite libri Judicum scitur. Igitur unum hoc est ex additamentis, quæ huc illuc in Libros sacros infarsit Esdras, ad pleniorem rerum intelligentiam. Nam cum assignatam Danitis portionem descripsisset Josue, aliamque deinceps armis ipsi quæsissent, merito id Esdras supplendum duxit. Clausulam ergo hanc si detrahas, nihilominus constabit sententia, neque luxatum orationis contextum aut pendulum

deprehendes. Quod miror Maſium virum doctum non vidiſſe, aut viſum non probaſſe, cum in libris Moſis idem factum confeſſus ſit. Simili modo intruſos in caput viceſimum primum verſus duos reperies, quos vetuſta Ebræorum exemplaria non agnoſcunt; teſte R. Davide Kimchi. Infarta quoque videtur clauſula, quæ decimo quinto capite libri Joſuæ, commate decimo quarto, & ſequentibus quinque continetur; nam quidquid illic de Calebo, & extinctis ab eo tribus Enaci filiis, & de Dabira ab Othoniele expugnata, & nuptum ei data Axa Calebi filia, & addicta doti Dabira urbe, cum fundis irriguis, videntur poſt mortem Joſuæ contigiſſe, ut colligitur ex primo libri Judicum capite. Agnovit id Theodoretus, & ut libros Joſuæ & Judicum conciliaret, prophetice illic prænuntiatam rem dixit, hic vero eventu comprobatam. Quin & Adoniſedecum regem Hieroſolymæ, cujus infelix prælium, fuga, & ſupplicium capite decimo libri Joſuæ deſcribuntur, eumdem eſſe cenſuit ac Adonibezecum, Bezecæ regem, cujus item primo libri Judicum capite adverſa pugna, fuga, & interitus narrantur: atque illic rem itidem prædictam, hic fuiſſe completam. Quod non ita eſt: nam illi Adoniſedeco, huic Adonibezeco nomen fuit: ille Hieroſolymæ rex fuit, hic Bezecæ, cujus ſitum deſcribunt Euſebius & Hieronymus in Libro De locis Ebraicis: ille Gabaone victus eſt, hic Bezecæ: ille ferro confoſſus, de ſtipite ſuſpenſus, Macedæ ſepultus eſt; hic truncatis manibus & pedibus, Hieroſolymam adductus, ibi demum occubuit. Tam parum autem ſibi conſtat hoc loco Theodoretus, ut quamvis in Joſuæ libro res fuiſſe prædictas notaverit, quæ in priore libri Judicum capite geſtæ narrantur, tamen prius illud caput ἀνακεφαλαίωσιν eſſe pronuntiet rerum ſub Joſua actarum. Sed revertamur ad Calebum, Othoniele m, & Axam, de quibus quidquid narratur hoc loco Libri Judicum, putat Grotius eſſe ἐπάνοδον ad ea quæ vivo Joſua geſta fuerant: ſed prorſus repugnat orationis ſeries hoc capite. Nam primum ait: *Poſt mortem Joſue conſuluerunt filii Iſraël Dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? dixitque Dominus, Judas aſcendet.* Et mox: *Aſcenditque Iudas, & tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum.* Tum deinde: *Et poſtea deſcendentes pugnaverunt contra Chananæum qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campeſtribus. Pergenſque Judas contra Chananæum qui habitabat in Hebron, percuſſit Seſai, & Ahiman, & Tholmai: atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir.* Et continuo: *Dixitque Caleb: Qui percuſſerit Carjath-Sepher, & vaſtaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.* Vides hæc ita connexa & colligata, tum verbis, tum rebus ipſis, ut ab ipſo initio continuata ſerie manifeſto profecta ſint. Atqui initium illud eſt: *Poſt mortem Ioſue*: unde efficitur poſt Joſuæ mortem eveniſſe, quæ his ſubnexa ſunt. At hæc eadem, quæ de Calebo, Othoniele, & Axa in decimo quinto capite libri Joſuæ referuntur, plane illuc videntur intruſa: nam cum tribus Judæ ſortem deſcribat γεωγραφικῶς, poſtquam ad Calebi portionem ventum eſt, adjiciendum putavit Eſdras ad pleniorem rei expoſitionem, quæ in libro Judicum de trium Enaci filiorum interitu, de Othoniele & Axa habebantur. Atque ea ſunt hujuſmodi, ut inde ſecluſa, integrum & cohærentem orationis contextum relinquant. Porro quæ illic deſcribitur ſors Judæ, ut & aliæ ſortes, non ſtatim ut ſingulis tribubus aſſignatæ ſunt à Joſua, in earum ditionem continuo ceſſerunt: nondum enim edomita fuerat penitus & ſubacta Chanaanitis regio; ſed potius ex hac diviſione intelligebat unaquæque tribus, quæ ſibi deinceps regio armis adorienda eſſet & expugnanda. Quod tamen pro virili non egerunt, dum paratam illis victoriam præſtabat Deus. Quamobrem remolleſcentibus quiete & luxu animis, nec deinde hoſtes exſcindere potuerunt, cum maxime vellent; id permittente Deo, *ut in eis erudiret Iſraëlem.* Ab ea opinione non recedunt Ebræi Doctores. Videtur autem libri Judicum Scriptor horum bellorum privatim à ſingulis geſtorum ſummarium in prius caput conjeciſſe; quamquam & in ſequentibus plurima habentur generis ejuſdem. Liquet etiam ex iis quæ ad calcem capitis decimi ſexti in Septuaginta Senum interpretatione leguntur, nec in Ebraico exemplari uſpiam extant, adventitia quædam & extranea in Libro hoc reperiri.

Maſ. Præf. in Joſ. — Joſ. 21. 35, 36. — Theod. Interr. 1. in Jud. — Judic. 1. 1, 2. — Jud. 1. 4. — Jud. 1. 9, 10. — Jud. 1. 12. — Joſ. 3. 1.

VII. Quod famæ ſuæ celebritatem jactat Joſue ſexto capite, & accuratam Moſaicis legibus obtemperationem aliis locis prædicat, indignum ipſius modeſtia cenſet Philoſophus Theologo-Politicus; proindeque alteri adſcribendum hunc Librum arbitratur. Idem jam ſupra objectum adverſus libros Moſis argumentum refellimus; ex quo pari jure concludi poteſt Pauli Epiſtolas aliquot, Pauli non eſſe, quod in iis pietatem ſuam & benefacta, ac eximias dotes Paulus commemoret; & Cæſaris Commentarios, Cæſaris non eſſe, quod in iis Cæſaris virtutes & præclara facinora celebrentur.

Quintum argumentum. — Joſ. 6. 27. — Joſ. 8. 35. & 11. 15.

VIII. Quod poſtremo capite obitus Joſuæ, & res poſt ejus obitum geſtæ nar- *Sextum ar-*

gumentum. Syst. Præad. libr. 4. cap. 1. rentur, hinc effici putat Philosophus Theologo-Politicus alterius esse quam Josuæ: quod ex Grotio & Præadamitico patrono sumsit. Cui rationi parem adhibebimus responsionem, quam simili adversus Mosis libros argumento adhibuimus; nempe hæc vel à Samuele, vel ab Esdra illuc fuisse adtexta.

Septimum argumentum. Jos. 16. 10. Jud. 1. 29. IX. Objicit præterea versum postremum decimi sexti capitis, in quo legitur Chananæos Gazeritanos ab Ephraimitis neutiquam fuisse deletos, sed vectigales factos: quæ quoniam reperiuntur itidem in primo libri Judicum capite, Librum illum recentiorem esse Josua concludit. Frivola ac futilis argumentatio: nam res quæ fiunt, ei necessario illigantur tempori, quo fiunt. At quæ factæ non sunt, nulli certo adnectuntur tempori, nec ulla ætas est, qua factas non esse jure dici non possit. Ut si quis dicat in Vita Tiberii à Romanis deletam non fuisse Germanorum gentem, hoc ipsum in Vita Vespasiani dicere poterit. At si Gallos dicat à Cæsare domitos, res hæc illigabitur decennio illi quo gesta est, neque ultro, citroque vagabitur. Itaque cum ait Josue Gazeritanos ab Ephraimitis non fuisse excisos, idem dicere licet de sequenti ævo, quo nec excisi sunt.

Octavum argumentum. X. Infitiale vero est octavum argumentum, propterea que invalidum ac leve; nam quod nulla fiat Josuæ mentio in historia conjurationis decem tribuum adversus Gaditas, Rubenitas, & Manassæorum partem, quæ vicesimo secundo Josuæ capite facta narratur propter Aram illam ingentem in ripa Jordanis erectam, hinc concludit Adversarius Theologo-Politicus defuncto jam Josua hæc evenisse. Quid si tunc æger erat Josue? quid si aliis negotiis districtus? Sed cur ad eas præscriptiones confugimus, cum in hoc ipso capite tutissima nobis pateat defensio? narrat quippe sacer Scriptor Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manassæorum partem, post domitam Chananaitidem in proprias sedes à Josua dimissos, cum ad tumulos Jordanis pervenissent, antequam disjungeretur, immanem illam Aram molitos esse, quæ reliquos Israëlitas concitavit. Vides connexionem rerum & temporum: à Josua dimittuntur Rubenitæ cum sociis, iter faciunt versus fines suos, veniunt ad Jordanem, Aram extruunt, tumultuantur Ebræi reliqui, legatos mittunt, excusationem accipiunt: hæc intra paucos dies & vivo Josua evenisse planissimum est.

Nonum argumentum. Jos. 24. 25, 26. XI. Capite postremo Josuæ, hæc leguntur: *Percussit ergo Josue in die illo fœdus, & proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. Scripsit quoque omnia verba hæc in Volumine Legis Domini.* Ex his verbis recte collegimus Librum hunc Josuam auctorem habere. Sed mirare ingeniorum dissensionem: contrarium inde effici putat Scriptor Theologo-Politicus: nam pactum illud, inquit, à Josua & populo cum Deo initum, descriptum est in volumine Legis Domini, quod alterum pactum populi cum Deo continebat. Atqui nullus extat liber, in quo utrumque pactum extet; periisse ergo librum hunc dicendum est. Verum à Disputatore nostro quæsitum velim, an non vicesimo nono, aliisque Deuteronomii capitibus alterum habeatur pactum; an non item vicesimo quarto Josuæ capite postremum descriptum extet. Superest igitur liber, in quo habetur utrumque pactum, Pentateuchus nempe iis auctus, quæ Josue adjecit, Libro nempe hoc, qui Josuæ nomen præfert.

Hercules idem ac Josue. XII. Hæc habui de libro Josuæ quæ dicerem: nunc agamus de ipso Josua; qui quoniam Mosis adminiſter fuit, & rerum gestarum particeps ac socius, hinc effectum est, ut falsis eum nominibus, perinde ut Mosem ipsum dissimularit consequens ætas, & actorum ejus didita primum inter Chananæos & Phœnices, inde in remotiores gentes fama, innumeris subinde figmentis aucta accreverit. Josuæ ergo optime demonstraverimus vetustatem, si vetustissimarum fabularum integumentis involutum eum deprehenderimus. Constat inter eruditos Josuæ impositam esse Herculis personam. Id uberrime demonstravit Gerardus Johannes Vossius in libris De idololatria. Argu- (Voss. De idol. libr. 1. cap. 26.) menta ejus in pauca contraham. Hercules Indos bello appetiisse dicitur, quod in Syria & Arabia bella gesserit Josue: terræ enim omnes ultra mare Mediterraneum sitæ, Indiæ nomine olim à Græcis appellabantur. Hercules Diis adversus Tiphœum, aliosque Gigantes prœliantibus opem tulit: Josue bella Dei gessit adversus Chananæos, aliosque Terræ promissæ incolas, viros giganteæ proceritatis. Fuit unus ex illis Og rex Basan, cujus lectus ferreus novem cubitos longus erat, latus quatuor: is est ipse Tiphœus, ut ostendunt nominum significationes; nam hoc à τύφω, illud à עוג, quorum utrumque sonat, *ussit, coxit.* Nec obstat, quod superius observavimus, Typhonem Mosis esse simulacrum; sæpe enim vel eamdem personam pluribus, vel varias personas eidem accommodarunt, ut à me quoque adnotatum est. Herculem adversus Gigantes ad ripam Rhodani pugnantem imbre lapideo à Jove adjutum ferunt: Deus quinque Regum contra Josuam præliantium copias lapidibus grandinis oppressit. In Arimis Tiphœus profligatus jacuit: in Aramæis, hoc est Syriacis campis

Og rex Basan, Philistæi, Chananæi, aliique Gigantes prostrati sunt. Herculis, non Thebani, sed Ægyptii ætas cum ætate Josuæ convenit, ut ostendit Chronicon Eusebii. Hæc Vossius acute & erudite, quibus illustrandis & confirmandis nos aliqua subjiciemus: ex quibus cognoscetur verum eos feliciter esse odoratos, qui nullum unquam fuisse Herculem suspicati sunt.

Hercules Ægyptius fingitur, Nilo patre natus, & Mosis coævus: Josue in Ægypto natus est Mosis temporibus. Tyrius quoque dictus est Hercules, nam Phœnices cum Judæis confundere Græci solent: quippe & Palæstinam Phœnicen esse dictam, & Judæos Phœnicibus permistos perhibent veteres Geographi. Moschus ille Sidonius, quem testem citat Strabo, Moses ipse fuit, ut à me probatum est. Ea Tyriis tribuit Theophrastus in libro De legibus, quæ Judæis solis convenire docet Josephus disputans contra Apionem: nec Phœnices & Syros Palæstinam incolentes à Judæis distinguit Herodotus, ut ibidem Josephus adnotavit; nec distinguit Aristophanes, cum Phœnices appellat ψωλοὺς, *recutitos*; cum non ipsi, sed vicini eorum Judæi præputia ponerent. Hinc ergo patet cur Herculi, qui Josue est, patria Tyrus assignetur. Idæus quoque & Cretensis dictus est Hercules; quod כרתים appellentur Palæstini, ut supra docuimus in Dissertatione de Minoë, & Idæi cum Iudæis confundantur. Trinoctio genitum eum ferunt, propter moram Soli à Josua injectam per Gabaonitanæ pugnæ tempus: unde & finxerunt Fabulatores, Solis radiis aliquando adustum Herculem, arcum in eum intendisse: unde & Astronomiæ peritus Hercules habitus est, adeo ut Astrologus cognomine sit dictus, ut habet Festus: unde & Sol ipse à Græcis creditus est, ut est apud Eusebium & Macrobium: unde & Atlantem cælum humeris gestantem sublevasse & oneri successisse commenti sunt; vel fortasse quod in partem curarum ac dignitatis Josuam asciverit Moses, quando impositis capiti ejus manibus partem ei gloriæ suæ transscripsit, quemadmodum habet liber Numerorum, atque is Mose demum defuncto Israëliticæ Reipublicæ administrationem capessivit; vel quod montem Sinai subeuntem Mosem solus Josue sit comitatus. Mercurii, Osiridis, Æsculapii, & Evandri, quos Mosis figuram gerere diximus, coævus Hercules ponitur. Nec coævus duntaxat, sed socius quoque est Mercurii dictus, unde & communia olim utriusque fuisse simulacra tradit Aristides, & communes utrique visuntur Inscriptiones. Liquidum etiam est, quamobrem scripserit Diodorus Osirim ad bella proficiscentem copiis suis Herculem præfecisse. Quod vero addit, eumdem in exercitu Anubin habuisse, id Calebum notat, unum ex Terræ promissæ exploratoribus, Josuæ socium, cujus nomen כלב cum *canem* sonet, idcirco Anubin Cynocephalum mendax vetustas confinxit; atque hinc etiam nata est fabula de Cane Herculis purpuræ repertore. Arma accepisse Herculem à Mercurio & Apolline & Vulcano fabulatur Apollodorus: hos tres unum Mosem esse docui, cujus imperiis arma sumsit Josue & tractavit. Hesionen ab irruente ceto tutam præstitit; Andromedam Perseus, qui Moses est. Magum & præstigiatorem fuisse Herculem idem Diodorus asseverat; quod inusitatis prodigiis Josuæ victorias Deus promoverit. Μουσηγέτης vocatus est, perinde ut Apollo, qui Moses est, cum quo communia multa habet Josue. Hercules Musarum appellatur apud Macrobium, & in Inscriptionibus; quo nomine Romæ cultus fuit. Πρόμαχος etiam nuncupatus est, quemadmodum & Mercurius, altera Mosis imago. Discas hoc ex Pausania. Philosophus eximius habitus est, Suida teste, quod in Mosem aptissime quadrare docuimus. Refert Cleodemus adversus Antæum gigantem cum filiis Abrahami Herculem esse profectum: Josue adversus Enacæos gigantes cum Israëlitis Abrahami nepotibus bellatum ivit. Post devictum Antæum coronatus dicitur Hercules à Mercurio, qui Moses est: hic Josuam ob res præclare gestas meritis præmiis & laudibus prosecutus est. Παραστάτης cognomento dictus est Hercules Idæus, ut narrat Pausanias, hoc est Satelles, & Stipator, & Comes, & Custos, quemadmodum appellatur in Marmoribus antiquis; quod hoc officium Mosi Josue præstiterit. Ideo adversus Indos bella gessisse dicitur, & adversus Æthiopas; quod hos bello lacessiverit Moses, illos vero sub Bacchi persona expugnasse fingatur. Ideo etiam vatem Herculem & naturalium rerum scientem fuisse tradit Herodotus apud Clementem Alexandrinum; quippe Mosis pleræque dotes Josuæ propter individuam societatem adscriptæ sunt. Atque hæc pensanti mihi probabile fit Columnas illas celebres Herculis ex Columna ignea Ebræorum exercitui præeunte originem habuisse: quamquam valde incerta sunt quæ de Herculeis Columnis jactantur. Unicam quidem Columnam ab Hercule Ægyptio in Africa positam Diodorus commemorat. In Gaditano Herculis templo Columnas fuisse auro & argento fusas Philostratus testatur, numerum Columnarum non apponit; nec Strabo, qui non alias ad fretum Gaditanum positas fuisse arbitratur, Posidonii auctoritatem secutus. Duas in Tyrio Herculis templo Columnas,

Strab. libr. 16. Steph. in Ἰόππη. Priscian. in Perieg. Strab. libr. 16. Joseph. libr. 1. contr. Apion.

Euseb. Præp. Evang. libr. 3. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 20. Num. 27. 18, & seq.

Aristid. Orat. in Herc. Inscr. Grut. p. 1. Diodor. libr. 1. & 3.

Apollod. libr. 2.

Diodor. libr. 3. & 5.

Macrob. Sat. libr 1. cap. 12. Inscript. Grut. p. 1070. 5. Pausan. Bœot. Suid. in Ἡρακλέους ἄγαλμα, & in Ἡρακλῆς. Cleod. apud. Euseb. Præp. libr. 9. Pausan. Eliac. 1. & 2.

Clem. Alex. Strom. 1.

Diod. libr. 3. Philostr. Vit. Apollon. l. 5. c. 1. Strab. libr. 3.

Herod. libr. 2. cap. 44. Phil. Bybl. apud Euseb. Præp. libr. 1. cap. 10.

alteram ex auro, ex smaragdo alteram, positas fuisse perhibet Herodotus. Neque hic prætermittendum est, quod ex Sanchoniathone tradit Philo Byblius, Usoum Hypsuranii fratrem duas Columnas Tyri, Igni, Ventoque consecrasse & adorasse; ac ferarum sacrificiis coluisse. Aperte vides Columnam illam ignis & nubis, in qua ducem se Ebræis præbuit Deus, qui crebris animantium immolationibus ex instituto Mosis placabatur. Adde fratribus his defunctis, eos qui superstites fuere, virgas consecrasse, eosdemque Columnas adorasse. Virgæ autem Mosem & Aaronem denotant; & nomen quoque Usous idem videtur esse ac Ægyptium Υ'σης, quo nomine dictos fuisse qui essent ex aquis servati prodit Josephus. Hujusmodi autem fuit Moses. Adstipulatur Artapanus qui narrat Ægyptios Mosaicæ virgæ portentorum effectrici id honoris habuisse, ut in omnibus templis virgas consecrarent. Sed dissimulandum non est, observasse me vocem, σήλη, qua usus est Byblius ille Philo, non semper *columnam*, sed & *statuam* aliquando notare. Exempla nobis sunt in promtu. Videndum igitur num & eamdem illic significationem obtineat. Utut est, satis cognoscimus apud Tyrios, Tyriorumque colonos Gaditanos, frequentem fuisse sacrarum Columnarum usum. Itaque Hiram Tyrius, artifex ille ærarius, quem ad opera Templi accersiverat Salomon, cum duas illas ingentes Columnas æreas, quas Templi altitudinem æquasse tradit Eupolemus, in porticu constituit, mori patrio videtur obsecutus. Sed redeamus ad Herculem. Scribit Menander, à quo Tyriorum Annales è Phœnicio sermone in Græcum translati sunt, in fragmento quod libris suis ἀρχαιολογίας Josephus intexuit, in Tyrio Jovis templo dedicatam fuisse ab Iromo rege auream Columnam: in gratiam, ut puto, Herculis, quem impense idem Iromus coluit, ut habet ibidem Menander, primusque ipsum statua honestavit, cum in templo ipsius Gaditano nullam fuisse effigiem doceant Silius & Philostratus. Addit Eupolemus auream hanc Columnam Tyri in templo Jovis consecratam, donum fuisse Salomonis. Hoc si verum sit, jam tum in profanos gentium ritus declinasse Salomonem dicendum est, cum Ethnicis impietatis instrumentum subministravit. At credendum potius Theophilo, qui narrat Salomonem residuum ex Templi fabrica aurum ad Tyrium regem muneri misisse, hunc filiæ simulacrum ex eo conflavisse, & in aurea Columna sic tanquam theca conclusisse. Manavit & ad alias gentes isthæc Columnarum consecrandarum religio. In templo Jovis Triphylii visebatur Columna aurea, ab ipso Jove, ut indicabat titulus, posita; ex cujus præcipue inscriptionibus Euhemerus antiquus Auctor Jovis cæterorumque Deorum historiam compilavit. Testes Diodorus & Lactantius. Fuisse & in fano Junonis Laciniæ Columnam auream scripsit Cicero ex Cœlio; quam à Tyriis positam persuadet recepta apud Veteres opinio, fanum hoc ab Hercule fuisse exstructum. Hercules enim magno in honore erat apud Tyrios, ut credibile sit gesta sua & reperta, velut inventionem purpuræ, ipsi nonnumquam adscripsisse. Addit Cicero Hannibalem, Columnam hanc cum exterebrasset & solidam invenisset, auferre voluisse; verum monitu Junonis absterritum, ex eo auro quod extritum fuerat, buculam conflari jussisse, & in summa Columna collocari. Quo facto geminum videtur conjunxisse Mosaicæ historiæ symbolum, & Columnam, & buculam. Nam ad hanc quod attinet; nihil aliud fuisse puto quam Apidis simulacrum, quem Mosem esse diximus. Hanc Ægyptiorum religionem imitati sunt Aaron & Jeroboam, cum vitulos aureos adorandos proposuerunt Ebræis, qui mores Ægyptios nondum penitus dediscere potuerant. Imitatæ videntur & finitimæ gentes, atque eam deinde à Tyriis Carthaginenses, eorumque dux Annibal accepisse. Præter memoratas Columnas, alias quoque ab Hercule, item ut à Baccho, qui Moses est, in India positas fuisse legitur in Epigrammate Antipatri Sidonii; legitur & apud Servium, Herculem Columnas in Ponto, ut & in Hispania statuisse. Et nos jam observavimus ex Clemente Alexandrino Bacchum & Apollinem, qui Mosis icones sunt, Columnæ symbolo, propter eamdem Columnam Israëlitarum ducem, fuisse expressos. Queritur præterea Josephus Apionem Grammaticum, Mosaicarum rerum non satis peritum, scripsisse Mosem Heliopoli Columnas quasdam statuisse ad Solis motus explorandos. Tot commentitias Columnas peperit una hæc Columna, in qua delitescens Dominus ducem se itineris Ebræis præbuit. Ac pro una quidem duas ab aliquibus videmus fuisse confictas; quod Israëlitica hæc per diem nubilo esset colore, per noctem vero igneo, atque ita quasi duplex haberi posset. Alexicacon Græci Herculem appellabant, Coi contractius Alexin, hoc est Averruncum, ita alludentes ad nomen Josuæ, יהושע, quod Servatorem & Salutiferum sonat. Sed & Herculem σωτῆρα cognominatum ferunt in nummis Thasiorum, qui fuerunt Phœnicum coloni; & uti par fuit, & testatur Pausanias, Herculem eumdem colebant ac Tyrii; quemadmodum & Tyrios Herculis Thasii templum habuisse perhibet Herodotus. Hinc sæpe

Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Artap. apud Euseb. Præp. libr. 9. cap. 27.

3. Reg. 7. 13, & seq.

Eupol. apud Euseb. Præp. libr. 9. cap. 34. Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 2. & libr. 1. contr. Apion.

Sil. libr. 3. Philostr. Vit. Apoll. libr. 5. cap. 1. Eupol. apud Euseb. Præp. libr. 9. cap. 34. Theoph. apud Euseb. ibid.

Diodor. apud Euseb. Præp. libr. 2. cap. 2. Lactant. libr. 1. cap. 11. Cicer. libr. 1. de divin.

Antip. Anthol. libr. 4. cap. 12. Serv. in Æn. 11. Clem. Alex. Strom. 1.

Joseph. libr. 2. contr. Apion.

Pauf. Eliac. 1. Herod. libr. 2. cap. 44.

ſæpe in Inſcriptionibus appellatur Hercules conſervator, & Hercules defenſor: quo nomine Romæ Templum habuit. Quædam habet, DEO HERCULI COMITI ET CONSERVATORI. Alia, HERCULI COMITI CUSTODI. Calendarium Capranicorum, cujus fragmentum affert Gruterus, HERCULI MAGNO CUSTODI. Grut. Inſcript. p. 45. & 134. Eſt apud Euſtathium κορνωπίωνα cognominatum fuiſſe Herculem ab OEteis, ἀπὸ τῶν κορνώπων, hoc eſt παρνόπων, à locuſtis, quarum lue ipſos liberavit: cognominatum vero ab Erythræis ἰποκτόνον, à vermiculis vineas corrodentibus, quas abegit ex ipſorum regione & profligavit. Euſtath. in Iliad. α. Romanis ἀπομυίον dictum tradit Clemens in Protreptico. Scribit Pauſanias hunc in Olympia ſacrificantem votum ἀπομυίῳ Jovi feciſſe, ut muſcas importunas & moleſtas à ſe depelleret, atque id impetraſſe. Pauſan. Eliac. α. At Solinus, eumdem, cum illic ubi Roma deinde condita eſt, *viſcerationem ſacricolis daret, Myiagrum Deum eſſe imprecatum* narrat. Solin. cap. 2. Fabularum iſtarum non alia origo quærenda eſt, quam tranſlata in Joſuam culicum Ægyptiorum, muſcarum, & locuſtarum prodigia à Moſe edita. Serpentes dicitur infans Hercules in cunis eliſiſſe, quod Hevæos Chananæam gentem expulerit Joſue, qui Cadmo duce in Græciam profugerunt: חויא autem *Hevæum* & *Serpentem* Syriaca lingua ſignificat. Appoſita ad eam rem Clementis verba proferam è Protreptico, ubi de Bacchi Myſtis ſic diſſerit: τελίσκουσι τὰς κρεανομίας τῶν ἐρίφων, ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες εὐαν ἐκείνην, δι' ἣν ἡ πλάνη παρηκολούθησε, καὶ ὁ θάνατος ἐπηκολούθησε, καὶ σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος· αὐτίκα γοῦν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν ἑβραίων φωνὴν τὸ ὄνομα τὸ εὐὰ δασυνόμενον ἑρμηνεύεται, ὄφις θήλεια. *Hædinarum carnium diſtributionem celebrant, coronati ſerpentibus, ululantes Evam illam, per quam error cum morte ſubſecutus eſt, & inſigne orgiorum Bacchicorum eſt ſerpens conſecratus. Igitur juxta accuratam Ebraicæ vocis ſignificationem, nomen Eva ſi aſpiretur exponitur, Serpens femina.* Ex hujus vocis ambiguitate Lernæam Hydram contudiſſe dictus eſt Hercules à fabularum artificibus, & exitialem anguem ad Sagarim flumen extinxiſſe, unde Ophiuchi nomine & figura inter ἀστερισμοὺς donatus eſt; dictus & Draconem Heſperidum mala ſervantem interfeciſſe, unde & Engonaſin, ſive Ingeniculi nomen & formam habuiſſe ex Eratoſthene Hyginus obſervavit. Ex Euryſthei arbitrio Hygin. Poët. Aſtron. libr. 2. & 3. pendebat Hercules, & ad ejus nutum prœliabatur; quod & ipſius amore captum egiſſe volunt quidam: ita & ex præſcripto Moſis Joſue hoſtes adoriebatur, & labores ſuos exantlabat. Prometheum ad Caucaſi rupes expanſis manibus religatum liberaſſe fingitur Hercules, quo figmento expreſſum ſuſpicor Moſem, in vertice collis lapidi inſidentem, & manus paſſas in ſublime tollentem, quoad Joſue parta ab Amalecitis victoria hoc ipſum labore levaret. Narratur Hercules Acheloum fracto cornu domuiſſe, eique poſt victoriam cornu reddidiſſe; quod ita interpretantur Mythologi, intumeſcentem unum è fluvii alveis, & iter morantem, per colliquias & incilia alio derivaſſe, & poſt tranſitum in priſtinum alveum reduxiſſe. Dicitur quoque apud Pau- Pauſan. Arcad. ſaniam per Pheneatarum agrum excavaſſe alveum Olbio fluvio, quem Aroanium Arcadum alii vocant. Tempe quoque & inſalubres Stymphali paludes fertur exſiccaſſe, apertis montibus aquarum curſum retinentibus. Quibus illud Dei beneficium exprimitur, cum arefecit Jordanem, Joſua Iſraëliticum exercitum tranſmittente, & priſtinis deinde ſedibus reſtituit. Mala Heſperidum ab Hercule detracta, & Geryonis abactos boves Mythici Scriptores commenti ſunt: an quod, ut Madianitarum Moſes, Num. 31. 1. & ſeq. ſic & Chananæorum Joſue boves abegit & μῆλα, quæ vox & oves & mala ſignificat? Buſiris, Augias, Sarpedon, Albion, Bergion, Dercynus, Eryx, Antæus, Eurypylus, Eurytus, Cteatus, Neptuni filii; Polygonus, & Telegonus, Neptuni nepotes, ab Hercule edomiti ſunt: à Joſua Chananæi & Phœnices, gens navigationibus & maritimis commerciis nobilitata. Tricorporem Geryonem dicitur Hercules cecidiſſe, propter enormem Gigantum quos debellavit Joſue ſtaturam, ſolita hominum proceritate longe majorem: quam ob cauſſam veriſimilius eſt πολυσωμάτους Gigantes fuiſſe creditos, quam propter geſtorum multitudinem, ut Diodorus exiſtimavit. Diodor. libr. 1. Crediti & adverſus Jovem, & Oſiridem, & Herculem bella geſſiſſe; quod monſtroſi illi Enacim idolis dediti, veri Dei cultum reſpuerint, & adverſus ejus miniſtrum Moſem, quem Oſiridem ab Ægyptiis fuiſſe appellatum diximus, & Moſis miniſtrum Joſuam, & Deo conſecratam gentem infeliciter bello contenderint. *Gigantes*, inquit Macrobius, *quid aliud fuiſſe credendum eſt, quam hominum quamdam impiam gentem Deos negantem, & ideo æſtimatam Deos pellere de cœleſti ſede voluiſſe? Horum pedes in draconum volumina deſinebant, quod ſignificat nihil eos rectum, nihil ſuperum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna mergente.* Macrob. libr. 1. cap. 20. Terrore perculſi finguntur Gigantes illi: ſic Rahab meretrix Hierichuntina de popularibus ſuis ad exploratores à Joſua miſſos: Joſ. 2. 9. *Irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ:* ſic ipſi exploratores de Joſ. 2. 24. iiſdem: *Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus noſtras, & timore proſtrati ſunt*

[Jos. 5. 1.] *omnes habitatores ejus:* sic ipse deinde Scriptor Libri: *Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccasset Dominus fluenta Iordanis coram filiis Israël donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israël.* Terrorem hunc Gigantibus Fabulatores ferunt injectum à Pane, quem probavimus esse Mosem, expeditionis hujus, secundum Deum, & belli auctorem. Post debellatos Gigantes duodecim Diis aras Hercules erexit: post interfectos Og & Sehon, & transmissum Jordanem, duodecim lapides à viris duodecim, è duodecim tribubus sigillatim electis, in castris constitui jussit Josue ad perpetuam rei memoriam, & totidem in medio Jordanis alveo. Herculem Indicum cognominatum fuisse Belum perhibet Cicero; [Cicer. libr. 3. De nat. Deor.] hoc est בעל, quam dictionem *Dominum* significare pervulgatum est: quippe Chananææ terræ dominatum Josue obtinuit. Mercurio clavam post cæsos Gigantes Herculem consecrasse tradunt, quod Mosis auspiciis Josue reges Og & Sehon deleverit. Hanc clavam ad Trœzenem, prope statuam Mercurii Polygii, qui Moses est, actis radicibus & ramis repullulasse, & ex oleastro cæsa cum fuisset in oleastrum evasisse vetus sermo est, à Pausania relatus in Corinthiacis; cujus origo latet in Aaronis virga, quæ à Mose in sacro Tabernaculo deposita refloruit & amygdalas trusit. Josuæ autem à Græcis Ebraicarum rerum non valde peritis attributum est, quod Aaroni debebatur. Ad Trœzenem quoque fons est, [Pausan. Corinth.] quem ab Hercule repertum fuisse dicunt; sed & sitienti flumen è terra erupisse fingunt: sic in eum transscribentes patratum à Mose prodigium, cum siccis Ebræis eductas è rupe aquas propinavit.

[*Unicus fuit Hercules.*] XIII. Quærat aliquis quemnam hic Herculem significatum velim, Phœnicium, Creticum, an Thebanum. Pervulgata quippe hæc est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, & gesta omnium à Græcis fuisse in unum Thebanum collata; seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diodorus, [Diodor. libr. 3.] Ægyptium, Creticum, & Thebanum: tres Arrianus libro secundo De expeditione Alexandri, Ægyptium, Tyrium, & Græcum; quibus Indicum præterea addit in Indicis ex Megasthene. Herculem alii antiquissimum arbitrantur Phœnicium, secundum Ægyptium, postremum ac recentiorem Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoscunt; [Herod. libr. 2. cap 44.] Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Heroëm; [Cicer de nat. Deor. libr. 3.] Cicero sex; duodecim alii; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicum, eumque Iosuam fuisse statuo; nam quæ tribuuntur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse video. Antiquissimus enim habetur ille Phœnix, qui Melicarthus dicitur à Philone Byblio, [Euseb. Præp. Evang. libr. 1.] ut est apud Eusebium: hoc est מלך קרתא, *Rex urbis*, θεὸς πολιοῦχος, ut jam observarunt alii. Amathusii μάλικα, [Hesych. in μάλικα.] hoc est *Regem*, simplicius appellabant; quod Israëlitis jure regio Josue præfuerit. Ex hoc Melicartho Phœnicum, nomen habuit Græcorum Melicerta, qui & Palæmon, quem & Herculem esse testatur Hesychius. [Hesych. in παλαίμων.] Phœnix idem Hercules, Desanaus, sive Diodas dictus est. Atqui hunc ipsum Mosis ætati æqualem faciunt ratiocinationes Eusebianæ, proindeque & Iosuæ σύγχρονον· Quoniam autem à Iosua, quem Herculem habendum esse ostendimus, circa hæc tempora patria sua exterminati Phœnices, partim in Africam profugerunt, ut ostendit vetus Inscriptio literis Phœniciis exarata in Numidia Tingitana, quam refert Procopius in Vandalicis: [Procop. Vandal. libr. 2. cap. 10.] ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ φυγόντες ἀπὸ προσώπου Ἰησοῦ τοῦ λῃστοῦ υἱοῦ Ναυῆ· *Nos sumus, qui fugimus à facie Iesu latronis, filii Nave;* partim in Bithyniam & Thraciam & vicina Thraciæ loca Phœnice duce; partim & in Bœotiam ac Illyricum præeunte Cadmo, quem & centum præterea urbes in Africa condidisse Nonnus asseverat; [Nonn. Dion. libr. 13.] hinc factum ut fama ejus per varias gentes sparsa, horum animos terrore, illorum admiratione compleverit; ac ab aliis, puta Phœnicibus, λῃστὴς, *latro;* Deus ab aliis, puta Ægyptiis & Græcis, habitus sit, quemadmodum & Mosi contigisse supra notavimus. Ac non Iosue quidem solum, sed & reliqui Israëlitæ latrones ab exteris gentibus appellati sunt, [R. Sel. in Gen. cap. 1.] ut habet R. Selomoh Iarchi; sive propter expilatos furto Ægyptios, sive propter dejectos sedibus suis Chananæos. Cum ergo Iosuæ virtutem in Græcia prædicasset expertus Cadmus, Cadmo oriundum & Thebis natum finxerunt Græci, quem ex Cadmi Thebarum conditoris verbis cognoverant. Quocirca cultum ejus Cadmum in Græciam intulisse traditum est à Pausania. [Pausan. in Eliac. libr. 1.] Similiter qui Africanis ex profugorum Phœnicum sermonibus primum innotuerat, ab iisdem Africanis ad suas appulisse oras confictus est, & Antæum circa Tingi regnantem domuisse. Atque ea commenta posterior ætas, vel propter veri ignorationem, vel propter innatam hominibus fingendi libidinem, tanto fabularum incremento amplificavit, ut Herculem in multos, Phœnicium, Ægyptium, Creticum, & Thebanum sejunxerit; & quidquid demum fortiter gestum undeunde

acceperat, ad Herculem quiſque ſuum referret; ſed Græci præcipue, gens mendax & fabulis ſerendis nata. Cum ait ergo Herodotus ſe Tyri accepiſſe, Herculis templum, quod illic extat, ſimul cum ipſa urbe fuiſſe conditum; Tyrum intellige Alexandri obſidione nobilitatam, quæ Trojano excidio non multo vetuſtior fuit, Joſua vero longe recentior; non vero Palætyrum, cujus fit in ipſo Joſuæ libro mentio. Opinionem noſtram plurimum juvat Pauſanias, cum narrat Herculem Idæum, ſive Creticum, Tyri templum habuiſſe, ac Bœotis ignotum non fuiſſe. Unde facilis exiſtimatio eſt, Tyrium Herculem, Creticum, & Thebanum unum eſſe. Thaſii quoque Herculis templum Tyri fuiſſe docet Herodotus; Pauſanias vero Thaſios Herculem eumdem coluiſſe ac Tyrios. Magnificum illud Gaditanum templum Herculi Tyrio Phœnices condidiſſe & res ipſa clamat & docent Appianus & Arrianus. At idem Ægyptio Herculi fuiſſe exſtructum ſcribunt Philoſtratus & Pomponius Mela. Ægyptium Herculem patria lingua Chona dictum veniſſe in Italiam & nomen Chonibus dediſſe legitur apud Phavorinum in Lexico. Is, ſi quid conjectura valeo, idem eſt ac Hercules Tyrius, ſive Chananæus. Nam Stephanus Phœnicen perhibet appellatam fuiſſe χνᾶ, & Phœnices χνάους; & Sanchoniathonis Interpres Philo Byblius Chna primum Phœnicem cognominatum eſſe ſcribit. Chna autem manifeſto eſt כנען, *Chanaan*. Itaque Herculem Chona, qui Ægyptius dicitur, liquet eumdem eſſe ac Herculem Chnaum, ſive Chananæum.

Herod. libr. 2. cap. 44.
Pauſan. Bœotic.
Herod. libr. 2. cap. 44.
Pauſan. Eliac. 1.
Appian. Iberic.
Arrian. Exped. Alex. libr. 2.
Philoſtr. Vit. Apoll. l. 2. c. 14.
Pomp. Mel. libr. 3. cap. 6.
Phavor. in χῶνες.
Steph. in χνᾶ.
Phil. Bybl. apud Euſ. Pr. l. 1.

XIV. Jam vero munita nobis eſt via ad enodationem perdifficilis & vexatiſſimæ quæſtionis, quæ oritur ex priore Machabaico, in quo Spartæ rex Arius Oniæ ſummo Judæorum Sacerdoti ſcribit, ex libro quodam didiciſſe ſe Judæorum fratres eſſe Spartanos, & utroſque Abrahami eſſe nepotes. Quamquam probabili conjectura ſupra ita explanata eſt hæc quæſtio, ut hæc expoſitio noſtra nemini non poſſit ſufficere; aliam nihilominus ſimpliciorem, & veri etiam, ne quid diſſimulem, mea ſententia aliquanto propiorem hic proponam. Lectori per me, utram volet, perſequi fas eſto. Conſtat Lacedæmoniorum reges, ac proinde Arium hunc, ad Herculem genus ſuum retuliſſe: quemadmodum fabuloſa fere ſunt initia vetuſtarum ac nobilium familiarum, & olim in Græcia generoſus quiſque ac natalibus clarus Deum aliquem ſtirpis ſuæ auctorem jactare ſolebat. Herculem autem quemdam Tyrium, necnon & Ægyptium Herculem pervulgata hominum fama celebrari ignorare non potuit Arius, re tot indiciis expreſſa. Hos, ipſumque adeo Thebanum, non multos ac diverſos, ſed unum & eumdem fuiſſe hominem, eumque Judæum, ex libri alicujus lectione, & ex rei veritate certior Arius fieri potuit; atque ita ſe Judæis, ipſoque Abrahamo oriundum, ac Judæorum fratrem reputare. Dices ſcripſiſſe Arium Spartanos & Judæos fratres eſſe, atque eo non Lacedæmonios ſolum reges, ſed totam gentem ſignificari. Reſpondeo numeroſam fuiſſe & amplam regiam Heraclidarum familiam; teſte Plutarcho, cujus verba hæc ſunt: τῶν ἀναμιχθέντων δωριεῦσιν ἡρακλειδῶν, καὶ κατελθόντων εἰς πελοπόννησον, πολὺ μὲν ἐν σπάρτῃ καὶ λαμπρὸν ἤνθησε γένος· *Ex Heraclidis, qui Dorienſibus permiſti ſunt, & in Peloponneſum redierunt, ampla Spartæ & clara gens floruit*: in eaque, ut pote præcipua ac nobiliſſima Spartanæ gentis parte, totam gentem potuiſſe comprehendi; præſertim cum orti eſſent ex ea Reges ipſi; totius autem Reipublicæ perſonam Rex ſuſtineat: *Eſt* enim, inquit Cicero, *proprium munus magiſtratus, intelligere ſe gerere perſonam civitatis*. Alia præterea conjectura nodum hunc ſolvere promtum eſſet, ſi fidem aliquam poſſemus iis adjungere quæ de Lacedæmonis origine ab Honorio Auguſtodunenſi tradita ſunt. Scribit ille libro tertio de imagine mundi, tempore Moſis Lacedæmonem à Cecrope fuiſſe conditam. Cum autem Cecropem eſſe Moſem ſupra demonſtraverim, dicerem Arium ea re deprehenſa, Moſem urbis ſuæ conditorem, gentiſque auctorem crediſſe, atque hinc eſſe ratum unam eamdemque fuiſſe Spartanorum ac Judæorum originem. Verum Honorii illius auctoritati parum tribuo, mihique Spartam cum Athenis à Cecrope conditis videtur confundere.

Explicatur denuo 1. Mach. 12. 21. in quo agitur de Judæorum & Spartanorum conſanguinitate.
Plutarch. in Lyſandr.
Cicer. Offic. libr. 1.

DE LIBRO JUDICUM.

I. Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur. II. *Samueli adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque gentium fabulæ ac ritus.*

Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur.

Isid Orig. libr. 6. cap. 2.

I. LIBRI Iudicum magis etiam quam superioris Auctor ignoratur. Eum esse Librum bellorum Dei in libro Numerorum laudatum censuit Aben Ezra. Visum est quibusdam Judices ipsos sua in libro hoc gesta consignasse. Samueli adscribunt Isidorus, & Thalmudici Scriptores capite primo Babæ batræ, & R. Moses Kimchi Davidis frater; alii Ezechiæ, Esdræ nonnulli. Auctor Synopseos De vita & morte Prophetarum, quæ Dorotheo tribuitur, scriptum fuisse ait in Tabernaculo, perinde ut librum Ruth, à Scribis nempe sacris.

Samueli adscribitur, ejusque probatur γνησιότης, & antiquitas.

Psalm. 67 8, 9.
Jud. 5. 4.
Psalm. 96. 5.
Judic. 13. 5.
Matth 2. 13.
Jud. 9. 53.
2. Sam. 11. 21.

II. Utcunque est, vetustissimum esse Librum hæc arguunt, quæ in sexagesimo septimo Psalmo legimus: *Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est; etenim cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, & facie Dei Israël.* Delibata illa manifesto sunt ex his libri Judicum verbis: *Domine, cum exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœlique ac nubes distillaverunt aquis.* Hæc deinde subnexa sunt: *Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israël.* Hinc ista Psaltes expressit: *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini; à facie Domini omnis terra.* Ex eodem quoque Libro sumtum esse constat, quod per Prophetas dictum esse pronuntiat Matthæus: *Quoniam Nazaræus vocabitur.* Scriptum præterea habetur in libro Judicum: *Et ecce una mulier fragmen molæ desuper jaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus.* Annon inde provenerunt illa libri secundi Samuelis: *Quis percussit Abimelech filium Jerobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes?* Quapropter ex iis quæ propositæ sunt à me sententiis ad eam potissimum animus meus inclinat, quæ Samuelem libri auctorem esse decernit: ut pote cujus liber Esdra & Ezechia vetustior, verba libri Judicum repræsentet. A Judicibus vero ipsis scriptum fuisse verisimile non est, nam unius videtur texturæ opus; nec credi potest ea de se posteris tradere voluisse Abimelechum, vel potuisse Samsonem, quæ illic leguntur. Facilius assentiemur Dorotheo, qui factum id statuit à Scribis sacris, modo gestarum rerum commentarios tantum ab iis scriptos, ex ipsis vero commentariis Librum à Samuele ipso decerptum & compositum fateatur, cum unius, ut dixi, texturæ, ejusdemque textoris opus esse appareat: id quod vel ex uno capite secundo cognoscitur, quo velut totius Libri summarium continetur. Neque vero probabile est Samuelem, cum Ebraicam Rempublicam Dei nutu & consilio restituendam suscepisset, præteritarum rerum, quarum auctorem Deum agnoscebat, memoriam ita neglexisse, ut Judicum historiam oblivione extingui & obsolescere pateretur; sed potius, pro injuncti sibi à Deo muneris ratione, ex Scribarum commentariis collectam concinnasse credendum est. Quamquam arbitrium quæstionis hujus unicuique permitto, dummodo concedatur genuinum esse Librum, quippe qui sit incerti Auctoris & temporis, qualis esse vulgo dicitur.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Jud. 18. 30, 31.
Psalm. 77. 60, 61.

III. Neque me movent, quæ ad Libri hujus dignitatem labefactandam solent objici. Post captivitatem decem tribuum scriptum esse colligunt quidam ex his verbis capitis decimi octavi: *Posueruntque sibi sculptile, & Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus Sacerdotes in Tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat Rex in Israël.* Ergo, inquiunt, jam creati erant Reges Israëlitarum, & tribus decem captivas abduxerat Salmanasar, cum hæc scriberentur. Frustra: nam Michæ idolum tum periit, cum de Silo ablata est Arca, ut in prælium adversus Philistæos produceretur, quemadmodum aperte significat istud comma. Sublato autem idolo, quorsum idoli Sacerdos? Sublatus autem est & Sacerdos una cum idolo, & belli jure captus, una cum magna Israëlitarum multitudine: sic enim habet Psalmus septuagesimus septimus: *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus: & tradidit in captivitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Deinde cum ait Auctor libri Judicum: *In diebus illis non erat rex in Israël,* liquido indicat

captivitatem hanc contigisse antequam Israëlitis Reges Deus præfecisset. Hæc enim verba ad præcedentia pertinere, cum Septuaginta Senibus & Vulgato Interprete existimamus. Atqui & infelix illud prælium, & Regum creatio, evenerunt Samuelis temporibus, & à Samuele scribi potuerunt.

IV. Alterum argumentum est Theodoreti, qui recentem Libri hujus confectionem esse opinatur, quod mentio in eo fiat Jerusalem, cui nomen id inditum putat posteriori ævo. Eodem telo peti poterat & libri Josuæ dignitas, in quo urbem hanc nomine eodem sæpe affectam reperies. Certum est hanc ipsam esse civitatem, quæ prius nominabatur Salem, & in qua Melchisedeci regia fuit. Nam Psaltes ait, juxta Ebraicum exemplar : *Et factus est* בשלם *in Salem locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* Proxima utrique vallis regia; hæc in decimo quarto Geneseos, illa decimo octavo capite secundi Samuelis memorata. Sita utraque est in via quæ à convalle Mambre, in qua habitabat Abraham, recta Hobam ducit, ad quam usque idem Reges quinque persecutus est. Certum quoque est factam dictionem Jerusalem ex vocibus יראה, & *Salem;* sumto priore hoc vocabulo ex nomine quod Moriiæ monti, qui in eodem loco situs erat, fecit Abraham, cum dixisset : יהוה יראה *Dominus videbit.* Quandonam vero hæ duæ dictiones in unam conflatæ sint, ac Jerusalem primum dici cœpta sit hæc civitas, obscurum est & incertum. Ego quidem probabiliter dici posse censeo, Israëlitas, ipsumque Josuam, postquam vicina loca insederunt memores Abrahamici dicti, & impositi loco nominis, novum nomen urbi finxisse ex veteri hoc *Salem*, quod à Jebusæis finitimisque gentibus habebat, & altero יהוה יראה, quod ab Abrahamo habuerat. His autem recentior fuit libri Josuæ, & libri Judicum lucubratio : unde irritum est, quod inde telum cuditur.

Secundum argumentum. Theod. interr. 2. in Judic. Psalm. 75. 3. Gen. 14. 17. 2. Sam. 18. 18. Gen. 22. 8, 14.

V. Perstringenda interim Disputatoris Theologo-Politici levitas, qui cum capite tractatus sui octavo hæc scripsisset: *Librum Judicum neminem sanæ mentis sibi persuadere credo ab ipsis Judicibus esse scriptum: epilogus enim totius historiæ, qui habetur cap. 2. clare ostendit eum totum ab uno solo Historico scriptum fuisse :* capite tamen sequenti ex variis Historicis decerptum esse affirmat : *Quis enim*, inquit, *non videt in cap. 2. Judicum ex vers. 6. novum Historicum afferri (qui res à Josue gestas etiam scripserat) ejusque verba simpliciter describi. Nam postquam Historicus noster in ultimo capite Josuæ narravit quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit, & in primo hujus Libri narrare ea promiserit, quæ post ejusdem mortem contigerunt; qua ratione, si filum suæ historiæ sequi volebat, potuisset annectere superioribus, quæ hic de ipso Josua narrare incipit?* Ergo in eodem capite caussam reperit homo perspicax, cur ab uno Historico & à pluribus scriptum hunc Librum opinaretur: quod ejus acumine dignum est. Attendisset primo capite Gentes recenseri, quæ inter Israëlitas manserunt incolumes, & sedibus suis moveri non potuerunt; capite vero sequenti caussas afferri, quamobrem eas Deus adversus populi sui vim tutatus sit, peccata nempe post excessum Josuæ & sub Judicum imperio ab Israëlitis identidem admissa; quibus comprobandis rem arcessi à capite, à rebus nempe quæ κληρουχίαν Josuæ proxime consecutæ sunt; verba autem illic è calce libri Josuæ repetita, indicio esse tum calcem hanc, tum librum Judicum, ab eadem manu esse profecta; atque priora hæc capita duo ad pleniorem sequentium intellectum viam munire.

Tertium argumentum. Jos. 24. 28, & seq.

VI. Sed & fabulis aliquot comminiscendis ansam præbuit iste Liber. Fatalis ille Nisi Megarensium regis capillus, unde regni fortuna pendebat; quo demesso à Scylla amore perdita puella præsens exitium Niso & Megaræ conflatum est, nonne ad ipsam Samsonis cæsariem expressus est, quæ à Dalila meretrice resecta maximum infortunium Samsoni peperit? Cæsum ab eo Thamnatam eunte leonem leo Nemeæus ab Hercule interfectus refert; Dalilam, Omphale; columnas duas Gazææ domus, Columnæ Gaditanæ, quæ Herculi meta itinerum fuerunt, ut illæ Samsoni vitæ terminus. Uterque demum interitu voluntario periit. Atque ita Josuæ & Samsonis gesta uni Herculi Fabulatores accommodarunt, uti sæpe ab iis fieri solere observatum est. Jephthe sacrificans filiam Deo, adumbratur Agamemnone Iphigeniam Dianæ immolante : adumbratur & Idomeneo, qui tempestatibus jactatus cum Neptuno sacrificaturum se pollicitus esset quidquid sibi primum ad littus appellenti obvium foret, navi egressus incidit in filium, quem & ex voto mactare coactus est. Samgar sexcentos Philistæos interficiens במלמד הבקר, *stimulo bovis*, Lycurgo exprimitur Bacchas βουπλῆγι in Syria insectante, qualis ab Homero & Nonno pingitur. Ex Lunularum gestandarum more, quem Gedeonis temporibus usurpabant Madianitarum Reges, ut ex libri Judicum octavo capite discimus, Brachmanes Esuvaræ caput Lunula insignire solent. Eodem uti ornamento consueverunt Arabes, gens Lunæ cultui à vetustissimis temporibus dedita, & ab Arabibus ad Turcas propagata est hæc religio. Madianitas dixi Lunulas gestasse; nam quod reddit Vulgatus Interpres hoc

Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque Gentium fabulæ ac ritus. Hom. Iliad. ζ. Nonn. Dion. 20. Jud. 8. 21, 26.

loco quem dixi, *bullas*, & *ornamenta*, Ebraice dicitur שהרונים, quod *Lunulas* sonat. Septuaginta reddunt μηνίσκους. Hierombalum sive Gedeonem Sanchoniathonis æqualem fuisse diximus supra: Sanchoniathonem autem Trojanum bellum multis præcessisse annis, & ad Mosis ævum proxime accessisse constat ex certissimis Phœnicum Annalibus. Denique Hierombali istius sive Gedeonis, ipsiusque filii Abimelechi meminerunt libri Samuelis. Hæc eo refero, ut tum Libri hujus, tum & rerum de quibus Libro hoc agitur vetustas appareat; ne qua possit de ea oriri dubitatio, si mysterii alicujus Novi Testamenti adumbrationem huic inesse Volumini quispiam pertendat.

1. Sam. 12. 11. & 2. Sam. 11. 21.

DE LIBRO RUTH.

Liber Ruth, pars & velut appendix libri Judicum. Euseb. Hist. libr. 6. cap. 25. Auguft libr 2. De doctr. Christ. cap. 8. Doroth Syn. De vit. & mort. Prophet. Thalmud. in Baba batra, cap. 1.

LIBRUM Ruth partem esse & velut appendicem Libri Judicum, Ebræorum sententia est. Sic Origenes apud Eusebium: Κριταὶ, Ῥοὺθ παρ' αὐτοῖς ἐν ἑνί. Σωφετίμ. *Judices, Ruth, apud ipsos* (Ebræos) *uno libro continentur. Sophetim.* Hieronymus in Prologo Galeato: *Subtexunt* (Ebræi) *Judicum Librum, & in eumdem compingunt Ruth.* Præterea alios, Hilarium, Epiphanium, Johannem Damascenum. Rationem subjicit Hieronymus, *Quia in diebus Judicum facta ejus narratur historia.* Vero; nam & id indicat Libri initium. Cum igitur Augustinus, aliique ipsum affectati, dixerunt Librum Judicum exordium esse Librorum Samuelis, sic intelligito, historiam hoc Libro expositam, cum iis quæ continent Samuelis libri sponte sua connexam esse: nam historia Ruth velut aditus quidam est ad historiam Davidis, cum Liber ipse libri Judicum sit portio. Quod cum ita sit, par esse debuit, uti reipsa est, de Libri utriusque Judicum & Ruth Auctore fluctuatio Interpretum, & ad eosdem ab iis Scriptores referri; ad Esdram videlicet à plerisque, ad Ezechiam à quibusdam, ad Scribas Tabernaculi à Dorotheo, ad Samuelem à Thalmudistis, compluribusque aliis, ad quos libenter accedimus. De ætate item utriusque paria sentiamus; consterque saltem genuinum esse juxta nostra Principia, cum ignorabilis sit Auctoris & temporis, uti vulgo esse fertur.

DE LIBRIS SAMUELIS.

I. *Disputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adscribuntur.* III. *Probatur eorum* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.* VIII. *Quintum argumentum.* IX. *Sextum argumentum.* X. *Ex Libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabulæ.*

Disputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur. 1. Sam. 9. 9. Grot. Præf. in Libr. Sam.

I. LIBRORUM quoque Samuelis dubia est ætas & controversus Auctor. Quidam post Samuelis tempora lucubrationem eorum rejiciunt, propter hanc clausulam capitis noni Libri prioris: *Olim in Israël sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum: Venite, & eamus ad Videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.* Scribit Grotius Ebræorum eruditissimis auctorem credi Jeremiam Prophetam Librorum quatuor Regum: caussam affert ipse non satis probabilem, similitudinem sermonis, quæ vix apparet. At Libros duntaxat Regum tertium & quartum Jeremiæ adscribunt Thalmudistæ in Babæ batræ primo capite.

Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adscribuntur. Thalm. Bab. bat. cap. 1. Isid. Or. l. 6 c. 2. 1. Par. 29. 29.

II. Librorum vero Samuelis viginti quatuor priora capita à Samuele ipso fuisse scripta; reliqua, quibus res post Samuelis obitum gestæ narrantur, à Nathane & Gado Prophetis, sentiunt iidem Thalmudistæ; sic & R. Moses Kimchi; sic Isidorus; nisi quod posteriora ad calcem usque operis à Davide vult fuisse scripta: quo argumento, nullus scio. Mihi quidem Ebræorum sententia reliquis videtur anteferenda, utpote quæ his nitatur verbis Paralipomenon: *Gesta autem David regis priora & novissima, scripta sunt in libro Samuelis Videntis; & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad Videntis.* Nec dissentit à nobis Theodoretus, cum ait singulos Prophetas suorum temporum historias scribere consuesse, atque ex his scriptis Libros Re-

gum multo poſt tempore fuiſſe contextos: quatuor enim Libros Regum intelligit; nos vero de duobus prioribus agimus, qui Samuelis dicuntur ab Ebræis. Hos autem ſatis aperte ſignificat ſic fuiſſe vocatos, quod à Samuele ſcripti eſſent; ex priore videlicet parte: προφητῶν ἕκαστος, inquit, εἰώθει συγγράφειν ὅσα συνέβαινε γενέσθαι κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρόν· αὐτίκα γοῦν καὶ ἡ πρώτη τῶν βασιλειῶν, καὶ παρ' Ἑβραίοις, καὶ παρὰ Σύροις, προφητεία Σαμουὴλ ὀνομάζεται. *Unuſquiſque Prophetarum ſcribere conſueverat quæcunque ſuis temporibus contingebant. Sic igitur primus liber Regnorum & apud Ebræos & apud Syros Prophetia Samuelis nominatur.* Atque eadem eſt Diodori Tarſenſis ſententia.

III. Sed & librorum Samuelis γνησιότητι & antiquitati perhibent teſtimonium quæ eum ætates conſecutæ ſunt. Unde enim petitum dicas iſtud, quod habet liber Sapientiæ: *Tu enim es, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis*: cujus germanum & illud eſt è libro Tobiæ: *Quoniam tu flagellas, & ſalvas; deducis ad inferos, & reducis*: nempe è ſecundo capite libri primi Samuelis: *Dominus mortificat, & vivificat: deducit ad inferos, & reducit.* Cum in Pſalmo centeſimo duodecimo hæc legis: *Suſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem: ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui*: nonne ex eodem primi Samuelis capite ducta agnoſcis, in quo legitur: *Suſcitat de pulvere egenum, & de ſtercore elevat pauperem, ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat.* Quorſum putas pertinere quod legitur in ſecundo capite Libri tertii Regum: *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non eſſet Sacerdos Domini, ut impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo*: nimirum ad ſecundum caput Libri prioris Samuelis, quo res illæ prænuntiantur. Samuelem inſigni hoc Sirachides ornat elogio: *Et ante tempus finis vitæ ſuæ & ſæculi, teſtimonium præbuit in conſpectu Domini & Chriſti, pecunias & uſque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accuſavit illum homo*: Davidem vero iſto: *Cum leonibus luſit, quaſi cum agnis; & in urſis ſimiliter fecit, ſicut in agnis ovium, in juventute ſua. Numquid non occidit Gigantem, & abſtulit opprobrium de gente?* Duodecimum Libri primi Samuelis caput & decimum ſeptimum conſulito, fontes ibi laudum illarum reperies. Scitum hoc: *Melior eſt obedientia quam victimæ*, in libro Eccleſiaſtis & apud Oſeam uſurpatum, ex decimo quinto capite libri primi Samuelis prodiit. Quæ Davidi domum Deo ædificare cogitanti denuntiat Nathan in ſeptimo capite libri ſecundi Samuelis de filio poſt ipſum regnaturo, magna eorum pars in Pſalmum octogeſimum octavum tranſlata eſt. Non ſemel declarat Ezechiel nolle Deum ut pereat impius, ſed ut ad meliorem ſe recipiat frugem & vivat, argumento, ut videtur, petito ex verbis Thecuitidis ad Davidem, quæ leguntur in Libro ſecundo Samuelis. Confer denique libros Paralipomenon cum libris Samuelis, ex his illos conſarcinatos & conſutos eſſe liquido comperies; non quoad ſententias ſolum, ſed & verba ipſa. Nec ſacri tantum Scriptores, ſed exotici etiam, Eupolemus & Nicolaus Damaſcenus, ſuffragio ſuo nos adjuvant: ea enim de Samuele, Saule, & Davide in Hiſtoriis ſuis retulerunt, quæ ex libris Samuelis ſublecta fuiſſe minime dubitandum eſt. Ætas librorum Samuelis ex ſuperioribus abunde cognoſcitur: cognoſcuntur & eorumdem Auctores; quos ſi quis tamen incertos eſſe contendat, fatebitur nihilominus genuinum eſſe fœtum, ex Principiis à me ſupra poſitis, ut pote qui incerti Auctoris ſit, uti eſſe putatur.

Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.
Sap. 16. 13.
Tob. 13. 2.
1. Sam. 2. 6.
Pſalm. 112. 7, 8.
1. Sam. 2. 8.
3. Reg. 2. 27.
1. Sam. 2. 31, & ſeq.
Eccli 46. 22.
Eccli 47. 3, 4.
1. Sam. 12. 3.
1. Sam. 17. 3, & ſeq.
Eccl. 4. 17.
Oſe. 6. 6.
1. Sam. 15. 22.
Pſalm. 88. 29, & ſeq.
Ezech. 18. 32. & 33. 11.
2. Sam. 14. 14
Eupol. apud Euſeb. Præpar. libr. 9.
Nicol. Dam. libr. 4. Hiſt. apud Joſeph. Antiq. libr. 7. cap. 6.

IV. Clauſulam vero hanc quæ è capite nono libri prioris Samuelis objicitur, & à me ſupra allata eſt, *Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns*; quamque unam cauſſæ fuiſſe arbitror, cur verbis libri Paralipomenon, quæ operis hujus Auctorem indicant, detraheretur, interpretationis cauſſa illuc adjectam, & deinde in ipſum contextum intruſam fuiſſe clara luce clarius eſt. Superius enim à me obſervatum eſt multa ſparſim Libris ſacris, lucis vel connexionis rerum cauſſà adjeciſſe, ſive Eſdram qui Canonem Synagogæ auctoritate compoſuit, ſive alios qui Scriptiones ſacras diverſis temporibus recenſuerunt. Hinc orta hæc παρεμβολή. Ita viſum Diodoro Tarſenſi, qui ſuper hac ῥήσει quam tractamus, ſic diſſerit: ἐκ τούτων δείκνυται, ὅτι ἅπερ τῶν προφητῶν ἕκαστος τὰ ἐν τοῖς καθ' αὐτὸν χρόνοις ἔγραψαν, ταῦτα οἱ μετὰ ταῦτα συναγαγόντες προσέθηκαν τὸ, ὅτι ἔμπροσθεν βλέποντα τὸν προφήτην ἐκάλουν· *Ex his oſtenditur, quod quæcunque ſinguli Prophetæ ſuis acta temporibus conſcripſerunt, hæc colligentes poſteri adjecerunt iſtud, Quod olim Prophetam appellabant Videntem.*

Refelluntur argumenta Adverſariorum.
Primum argumentum.
1. Sam. 9. 9.

V. Non temperavit ſibi Philoſophus Theologo-Politicus, quin eodem argumento Libri hujus antiquitatem oppugnaret: ſed & alio præterea uſus eſt, ut eum non unius texturæ opus eſſe, ſed collectitium & ex variis ſegmentis concinnatum probaret. Nam quod decimo ſexto capite prioris libri Samuelis legamus Davidem in aulam Saülis ea de cauſſa primum fuiſſe accitum, ut Regem malo ſpiritu vexatum citharæ cantu oblectaret; capite vero ſequenti alia afferatur cauſſa unde Regi innotuerit,

Secundum argumentum.
Tract. Theol. cap. 8, & 9.

nempe ex conserta cum Goliatho pugna; hæc, utpote contraria, à diversis Scriptoribus profecta, & in unum ab aliquo compacta opinatur. Verum enimvero non recte hæc à Disputatore nostro distincta sunt: primum enim citharæ caussa venit David ad Saülem jam intemperiis agitatum; tum deinde recrudescentia Philistæorum bella alio Saülis animum abstraxerunt, ut jam citharista non egeret. Ergo David à Rege dimissus ad patrem rediit, & deinde à patre ad fratres cum cibariis in castra remissus certamen iniit cum Goliatho, eoque interfecto in comitatum demum & regiorum assectarum numerum à Saüle adscriptus est. Ne cui locus hic esset fraudi præcaverat sacer Scriptor: nam postquam Davidem citharæ cantu Saülem hilarasse dixit, tum capite sequenti Philistæorum bellum scribens, cum de Davide iterum esset acturus, *David autem*, inquit, *erat filius viri Ephratæi, de quo supra dictum est*: vel ut habet Ebraicum exemplar, *Filius viri Ephratæi hujus*, הזה; ut suppleat Lector, *quem jam supra designavi*. Deinde: *Tribus ergo majoribus secutis Saülem, abiit David, & reversus est à Saül, ut pasceret gregem patris sui in Bethlehem.* Eum quidem ad se in castra reversum non agnovit Saül: quid mirum vero, in tanto stipantium numero, quem tum viderat cum mentis esset impos, aliter fortasse indutum ac ornatum cum ad Regem iret ipsius oblectandi caussa, quam cum ad fratres in castra.

1. Sam. 17. 12, & seq.

Tertium argumentum.
Tract. Theol. cap. 9.
1. Sam. 24. 1.
1. Sam. 26. 1.
1. Sam. 24. 4, & seq.
1. Sam. 26. 5, & seq.
1. Sam. 24. 9, & seq.
1. Sam. 26. 15, & seq.

VI. In capitibus præterea vicesimo quarto & vicesimo sexto obtrectandi Libri hujus caussam nactus est Theologo-Politicus: rem quippe eamdem utrobique, sed ex variis itidem Scriptoribus, de re eadem diversa sentientibus collectam opinatur. Quasi ad antiquissimi & sanctissimi Libri dignitatem labefactandam opinationes satis esse possint. Deinde attendat Lector, & mirabitur conjectoris audaciam. Illic latitat David *in locis tutissimis Engaddi*: hic in colle Hachila. Illic Saülis speluncam ingressi ad requisita naturæ summam chlamydem David præcidit: hic dormientis ejusdem in tentorio hastam & scyphum aufert. Illic Saülem spelunca egressum David blandissime alloquitur: hic Abnerum amarissimis probris incessit. Diversæ sane res, neque temere solius conjecturæ ductu confundendæ.

Quartum argumentum.
Tract. Theologicop. cap. 9.
1. Sam. 7. 13.

VII. Inter septimum etiam caput, & decimum tertium disconvenire ait, quod illic talia legantur: *Et humiliati sunt Philistiim, nec apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israël. Facta est itaque manus Domini super Philistæos cunctis diebus Samuelis*: hic autem bellicus Philistæorum adversus Israëlem apparatus, vivo etiam tum Samuele, & ingens Ebræorum terror describantur. Hoc loco sane, ut alias sæpe, ac fere semper, Scripturæ sacræ verba perperam accepit Argutator noster: nam in his verbis: *Nec apposuerunt ultra*, dictio *ultra*, Ebraice עוד, non semper tempus perpetuum, imo ne diuturnum quidem, sed exiguum quandoque significat. Perinde igitur hoc est, ac si dixisset: Per aliquod tempus Israëlitidem terram non invaserunt. Quod autem subjungitur, per omnem Samuelis vitam manu Dei oppressos fuisse Philistæos, vere id contigit: quotiescunque enim adversus Israëlitas, superstite adhuc Samuele, arma moverunt, magnis cladibus sunt attriti.

Quintum argumentum.
Hobb. Leviath. cap. 33.
1. Sam. 5. 5.

VIII. Eodem loco utitur Hobbesius, ut libros Samuelis oppugnet; sed & aliis etiam, quorum primus extat capite quinto Libri prioris: *Propter hanc caussam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum ejus, super limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem*: unde effici putat multis post Samuelem annis scripta hæc fuisse. At meminisse debuerat Hobbesius, quæ de Dagonis simulacro narrantur illic, Samuele etiam tum adolescente contigisse; Librum autem hunc à Samuele jam sene fuisse scriptum, ac proinde intervallum satis grande intercessisse, ut merito usurpata ab eo fuerit clausula hæc: *Usque in hodiernum diem.* Quoniam autem priora tantum viginti quatuor capita Libri prioris adscripsimus Samueli, reliqua Gado & Nathani, quorum ætas longe post Samuelem excurrit, frustra eamdem locutionem vicesimo septimo capite, & tricesimo Libri prioris, & sexto posterioris adhibitam objicit Hobbesius: cum præsertim non valde longum requiratur spatium, ut hæc notatio temporis locum habere possit. Quod supra probavi exemplo Matthæi Evangelistæ eamdem usurpantis, cum de rebus tempore non multum dissitis ageret.

1. Sam. 27. 6.
1. Sam. 30. 25.
2. Sam. 6. 4.

Sextum argumentum.
1. Sam. 7. 15.

IX. Futile quoque est, quod colligit Hobbesius ex septimo capite Libri primi, ubi hæc leguntur: *Judicabat quoque Samuel Israëlem cunctis diebus vitæ suæ.* Nempe vult nonnisi post obitum Samuelis hæc potuisse scribi. At minime hæc ita præcise accipienda sunt, uti ab Hobbesio sunt accepta, quasi significet Scriptor sacer per totum vitæ suæ curriculum Israëlitis Samuelem præfuisse: nam certum est in pueritia sua jus Israëlitis non dixisse. Ergo commoda adhibenda est interpretatio, nempe ab obitu Heli Sacerdotis, ad id usque tempus, quo hæc scribebat Samuel, judicia ipsum inter Ebræos exercuisse; etiam postquam regnum adeptus est Saül: velut cum Agagum Amalecitarum regem, Saülis jussu servatum, in frusta concidit. Favent huic interpreta-

terpretationi Acta Apostolorum, in quibus Saülis regno quadraginta anni tribuuntur; conjunctis videlicet in unum annis, quibus & Samuel & Saül Israëliticam gentem rexerunt. Vel sic comma hoc accipies, eo tempore de quo septimo capite agitur, cum nondum Rex creatus esset Saül, Samuelem jura Ebræis reddidisse tam assidua cura, ut nullam sibi, ad relaxationem animi & requiem, diem vacivam sumeret.

Act. 13. 21.

X. Magnum porro vetustatis indicium libris Samuelis positum est in ritibus quibusdam & fabellis, quas inde provenisse manifesta est fides. Solennis illa apud Athenienses Phallorum gestatio in honorem Bacchi, ex oraculi mandato instituta, ad sanandum morbum pudendis illorum à Baccho inflictum, cum ejus sacra à Pegaso Eleutheriensi apud se invecta sprevissent; hæc est historia Azotiorum recocta, qui propter Arcam Dei inhonoratam, & in templum Dagon temere illatam, hæmorrhoidibus afflicti sunt, & tum demum sanati, cum simulacra aurea partium ægrarum in cistella apposuerunt. Narrant Fabulatores, Trojæ repertam à Græcis arcam Eurypylum reserasse, & post visum Bacchi simulacrum illic reconditum statim ceritum extitisse; quo figmento adumbratur Bethsamitarum infortunium, qui propter visam Domini Arcam maxima clade à Deo affecti sunt. Notat Clemens Alexandrinus Græcanicam fabulam de Æaco precibus pluvias eliciente de cœlo, cum squallore & frugum penuria Græcia laboraret, prodiisse ex Ebraica historia de Samuele, ad fidem sibi inter suos conciliandam, imbres & tonitrua ciente, cum sudum esset.

Ex libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabulæ.

Clem. Alex. Strom 6.
1. Reg. 12. 17, 18.

DE LIBRIS REGUM.

I. *Disputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Eos videtur Esdras ex vetustiorum Scriptorum commentariis excerpsisse.* III. *Probatur eorum* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus.*

I. LIBRORUM Regum nihilo notior est Scriptor ac superiorum. Eo tamen variæ recidunt Interpretum sententiæ, ut Esdram nonnulli, Jeremiam plerique, ac Thalmudistæ potissimum, aliique Rabbini, composuisse eos, vel aliunde potius excerpsisse statuant. Sciendum est enim, apud Ebræos, & apud Ægyptios, Tyrios, ac Babylonios, aliasque Orientis gentes, acta diurna in literas diligentissime fuisse relata. Hoc munere qui fungebatur apud Ebræos, dicebatur מזכיר *A commentariis.* Sic sensisse videtur Chaldæus Paraphrastes. Hujus ordinis fuerunt Josaphatus & Joahe, in libris Samuelis & Regum memorati. Prophetæ quoque perscribebant accurate quæ sibi mandata fuerant & significata à Deo, & quæ sibi evenerant, dum Dei mandatis obsequerentur: quæ quoniam ad Reges fere & optimates pertinebant, hinc libris ipsorum magna publicæ historiæ pars continebatur. Simile in Poëmatis suis egisse Solonem, si profana licet sacris componere, refert Plutarchus. In versus enim suos politica ille & historica pleraque infarserat: non ut res ipsas posterorum commendaret memoriæ, sed vel ut rerum gestarum aperiret caussas, easque excusaret; vel ut commonefaceret Athenienses, aut castigaret. Sed & extra Prophetias, rerum etiam ætate sua gestarum scriptionem privata opera Prophetæ suscipiebant. Testatur Theodoretus. Factum id ab Isaia, quem Oziæ regis historiam scripsisse docent Paralipomena. Factum & à Jehu, de quo hæc leguntur: *Reliqua Actorum Josaphat scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digessit in libros Regum Israël.* Unde colligo libros Jehu ejus fuisse dignationis, ut relati sint in libros Regum Israël, quos actorum diurnorum commentarios fuisse existimo. Sed & alii etiam hanc in se operam recipiebant; nam ex sacris Historiis nonnullas scriptas esse constat ab iis Auctoribus, quos Prophetas fuisse dixerit nemo, etsi Spiritu sancto dictante scriptæ sunt. Mardochæus, post patefactas Eunuchorum adversus Artaxerxem insidias, *rei memoriam literis tradidit*, ut legitur in libro Esther. Qui vero scite id & perite administrarent, hi fuisse videntur, quos appellabant משלים, ac si dicas *Elegantes scriptores.* Fiebat autem id utraque oratione, & prorsa, & vorsa. Quare valde fallitur Josephus, cum solos Prophetas, in gente sua, veteris ævi gesta literis mandasse affirmat; parum memor se ibidem scripsisse, Pontificibus quoque id muneris fuisse injunctum.

Disputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.

Plut. Solon.

Theodoret. Præfat. in libr. Reg.
2. Par. 26. 22.
2. Par. 20. 34.

Esth. 11. 4.
Joseph. lib. 1. contr. Apion.

II. Ex publicis vero commentariis excerptos fuisse libros Regum qui nunc extant, & in compendiariam historiam conflatos, pervulgata est multorum opinio, & vero-

Eos videtur Esdras ex ve-

tustiorum Scriptorum commentariis excerpsisse. simillima : nam in iis laudatur *Liber verborum dierum Salomonis* ; sæpissime vero *Liber verborum dierum Regum Israël* , & *Liber verborum dierum Regum Juda.* Jam tum etiam extabant libri Semeiæ , Ahiæ, aliorumque Prophetarum, qui sæpe laudantur in Paralipomenis. Isaiæ totum tricesimum ac septimum caput, cum initio sequentis , ac tricesimo nono , in secundi Regum decimum nonum caput & vicesimum αὐτολεξεὶ depromta sunt. Planissime mecum sentiunt Diodorus Tarsensis & Theodoretus, Prophetas res ætatis suæ memorabiles retulisse in literas, & ex eorum commentariis excerptos subinde fuisse libros Regum. Mihi vero id Esdræ potiori jure tribuendum videtur quam Jeremiæ, quem sparsas Regum historias in unum corpus coëgisse vult Isidorus : nam in dirigendis & componendis libris ad res sacras pertinentibus potissimum versata est Esdræ industria ; & in testimonium sæpe ab eo adhibitæ in his scriptionibus historiæ regum Juda , & Israël, & Prophetarum libri, indices sunt assidui sacrorum Librorum usus , qualem Esdras habuit. Præterea sexto capite libri prioris Chaldaica usurpat nomina mensium , ut hominem decuit Chaldaico sermoni insuefactum. Jeremiæ qui libros Regum transscribunt , caussas alias non habent , quam sermonis similitudinem , quæ non magna est , proptereaque intutum dat indicium : vel postremi capitis libri Regum cum postremo Jeremiæ capite convenientiam, nam alterum ex altero descriptum dicas ; at caput illud adventitium esse , & ad Jeremiæ calcem ab aliena manu subnexum , ostendit præcedentis capitis coronis , quæ talis est : *Huc usque verba Jeremiæ* : atque ea narrantur illic, vel quæ Jeremiæ obitu recentiora sunt , vel quæ jam in superioribus capitibus Jeremias retulerat.

Diod. in 1. Sam. 9. 9. Theod. Præf. in libr. Reg.

Isid. libr. 6. Origin. cap. 2.

Probatur eorum γνησιότης & antiquitas. III. Nec deficiunt Librum hunc aliorum Scriptorum testimonia. Ita de Elia , Elisæo , Ezechia , Josia , aliisque disserit Sirachides , ut ex libris Regum , non res solum, sed nonnunquam etiam verba ipsum hausisse appareat. Confer hos cum libris Paralipomenon , tantam orationis deprehendes convenientiam , ut parem propemodum utriusque vetustatem odoreris. Quanquam propter illorum novitatem perpaucæ extant in sacris Veteris Testamenti libris inde sumtæ ῥήσεις & sententiæ. At in Novo γνησιότητα illorum egregie confirmat Christus Jesus, cum ait : *In veritate dico vobis , multæ viduæ erant in diebus Eliæ , in Israël , quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex , cum facta esset fames magna in omni terra , & ad nullam illarum missus est Elias , nisi in Sarepta Sidoniæ , ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israël sub Elisæo Propheta , & nemo eorum mundatus est , nisi Naaman Syrus.* Hæc suppeditavit decimum septimum caput tertii Regum , & quintum quarti. Confirmat & Paulus, dum hæc scribit ad Romanos : *An nescitis in Elia quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adversus Israël ? Domine , Prophetas tuos occiderunt , altaria tua suffoderunt : & ego relictus sum solus , & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum ? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baal:* quæ è decimo nono capite tertii Regum sumta sunt. Verumtamen his etiam omissis, quod à Septuaginta Senibus interpretatione Græca donati sunt libri Regum , & quod in Canonem Librorum sacrorum dedicati , vetustatem illorum satis hæc arguunt. Et ut dubii eos esse Scriptoris & ætatis incertæ demus , haud minus genuinos esse vincemus , ut pote qui tales sint , quales esse creduntur.

Eccli. cap. 48, & 49.

Luc. 4. 25 , & seq.

Rom. 11. 2, & seq.

Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores. IV. Præterea vero præclarum veritatis testimonium hisce Libris commodant Ethnici Scriptores. Rerum enim novitas quæ iis narrantur , & major per novitatem parta celebritas, caussæ fuit, cur crebris exoticorum Auctorum, vel coævorum , vel ætate proximorum suffragiis confirmarentur. Magna est imprimis monumentorum Tyriorum fides, quæ publica auctoritate descripta , in chartophylaciis diligenter asservabantur. Atqui ex iis constat Hierosolymitanum Templum toto pene sesquisæculo ante fuisse ædificatum, quam Carthago conderetur. Meminerant eadem Salomonis & Hirami , eorumque mutuas Epistolas repræsentabant, etiam temporibus Josephi Historici , itidem ut illa Judæorum , unde & is sacrorum Librorum veritatem defendit. Ex his , aliorumque locorum tabulariis, historiam suam depromserat Menander Ephesius. Fiebatque illic mentio ἀνομβρίας , quæ Eliæ temporibus in Judæa & Phœnicia contigit, Achabo apud Judæos , Ithobalo apud Tyrios regnante. Ex eo etiam, & Dio , integerrimo Phœniciarum rerum Scriptore , testimonia affert Josephus, ex Menandro Theophilus , quibus commemorantur Salomon & Hiramus, & succisæ cedri Libani in ædificationem Templorum. Idem extabat apud Theodotum, Hypsicratem, & Mochum , Phœniciæ conditores Historiæ , & horum interpretem Lætum ; & Menandrum quoque Pergamenum , ut à Tatiano traditur apud Eusebium , & à Clemente Alexandrino ; qui auctor præterea est , Vafræ Ægyptiorum regis, & Salomonis, & Tyriorum quoque Regis epistolas retulisse Alexandrum Polyhistorem in libro De Judæis. Eas etiam ex Eupolemo repræsentat Eusebius. Hazaëlem Syriæ re-

Joseph. Antiq. libr. 8 cap. 2. Theoph. libr. 3. ad Autol. Euseb. Præp. libr. 10. Clem. Alex. Strom. 1. Jos. Ant. l. 9. c. 2. Just. l. 36. c. 2. Her. l. 2. c. 141. Ber. apud Jos. Ant. l. 10. c. 1. Dem. apud Clem. Str. 1.

gem divinis honoribus suo ævo prosecutos esse Damascenos narrat Josephus: Azelum Justinus Historicus appellat. Salmanasaris præterea in Syriam expeditio, Phœnicum Annalibus continebatur. Sennacheribi mentio extat apud Herodotum; extabat & apud Berosum & Demetrium. Nabuchodonosori meminerant ex Actis Tyriorum, Megasthenes, Abydenus, Berosus, Diocles, Philostratus, & ex Megasthene Strabo; victoriæ, quam Necosus Ægyptiorum rex retulit de Judæis, Herodotus; Evilmerodachi, Abydenus & Berosus; Baladani Babyloniorum regis, Berosus. Ex quibus cum pulchre intelligeret Julianus Apostata, quam integra esse librorum Regum fides, mirificum ignem, quo Eliæ holocaustum absumtum est, de cœlo missum esse negare non est ausus. Hæc Ethnicorum Scriptorum, cum Mythicorum, tum Historicorum consensio cum libris Regum, si aliis argumentis à nobis supra allatis adjungatur, resque spectetur bona fide, horum antiquitas & auctoritas claris indiciis demonstratæ agnoscentur.

Meg. Abyd. Ber. Diocl. Phil. apud Jos. Ant. l. 10. c. 11. & contr. Ap. l. 1. & Euseb. Præp. l. 10. Strab. l. 15. Her. l. 2. c. 159. Abyd. apud Eus. Præp. l. 9. c. 41. Ber. apud Jos. contr. Ap. l. 1. & Ant. l. 10. c. 3. Jul. apud Cyr. libr. 10. contr. Jul.

V. Ex incerta, & ut fronte apparet falsa annorum computatione his in Libris posita, caussam eorum carpendi petit Theologo-Politicus ratiocinator. Nam cum sexto capite libri Regum prioris legamus Salomonem quadringentesimo & octogesimo anno post exitum Ebræorum ex Ægypto, Templi molitionem inchoasse, & longe tamen major numerus exurgat ex collectione annorum quos singulis Ebræorum Judicibus & Regibus Scriptura sacra tribuit, hinc fidem ipsis derogare conatur. Ita nempe librariorum oscitantiam & supinitatem Scriptoribus ipsis sacris tribuit: nam qui in historiarum lectione paulo diligentius sunt subacti, frequentissimos in numerorum notis errores esse sciunt: ut si abjiciendi libri justa hæc habeatur caussa, maxima jam inde Historicorum & Chronologorum pars repudianda sit. Huc adde nodum hunc ipsum, cui inhæret Adversarius, doctorum Interpretum disputationibus jamdiu esse solutum: quas quoniam ad trutinam nostram revocare, supervacaneæ esset ac longioris operæ, & ab instituto nostro diversæ, otiosum illuc amandabimus Lectorem, si quem Disputatoris nostri movent convitia.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Tract. Theol. cap. 9.

VI. Pari exceptione retundimus telum alterum, quod idem procudit ex eorum discrepantia Librorum in computatione annorum Regum Juda & Regum Israëlis: nam vel mendæ irrepserunt in numerorum notas, vel Chronologorum & Interpretum studio jampridem tricæ illæ discussæ sunt, vel discuti certe facile possunt. Exemplo sit hoc ipsum quod proponit. Primo capite Libri secundi Regum legimus Joramum, filium Achabi, regem Israëlis, regnum esse auspicatum anno secundo Jorami, ejus qui Josaphati filius fuit, & Rex Judæ: cum capite libri ejusdem octavo is ipse Joramus, Josaphati filius, Rex Judæ, regnum inchoasse dicatur anno quinto Jorami regis Israël. Quibus adde, scriptum esse initio capitis tertii, Joramum Israëlis Regem regni initium sumsisse ab anno decimo octavo Josaphati regis Judæ. Hæc quantumvis dissona conciliabuntur, si Josaphatum ponamus per annos viginti & duos regnum obtinuisse; nam annorum illorum numerus non constat inter Chronologos; in regni vero societatem ascivisse Joramum filium anno regni sui decimo septimo; at Joramum Israëlis regem regnare cœpisse decimo octavo anno regni Josaphati: ita cadet annus ille primus regni Jorami regis Israël in secundum Jorami regis Judæ; defuncto vero Josaphato anno regni sui vicesimo secundo, Joramus filius regnum Judæ capesset solus anno quinto regni Jorami regis Jsraël. Hoc exemplum valere debet ad alia ejusmodi confutanda argumenta, quæ ex chronologicarum computationum ambagibus oriri solent. Cujusmodi & illud est quod Scriptor idem arcessit ex repugnantia Chronologiæ librorum Regum cum illa Paralipomenon.

Secundum argumentum. 2. Reg. 1. 17. 2. Reg. 8. 16. 2. Reg 3. 10.

VII. Porro quum res his Libris descriptæ, longe magis innotuissent propter novitatem ac pleræque superiorum, proptereaque minus haberent auctoritatis in vulgus, hinc parum idoneæ ab Ethnicis habitæ sunt, ex quibus confingerentur fabulæ, aut ritus arcesserentur. Ex igne tamen de cœlo precibus Eliæ lapso propagata credi possunt similium miraculorum figmenta pleraque, & pervulgata inter priscos Ethnicos opinio, sæpe flammam sacrificia sponte sua corripuisse, atque eo læta omnia & fausta portendi solere. Hinc Virgilius in Pharmaceutria:

Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus.

> *Aspice, corripuit tremulis altaria flammis*
> *Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse.*

Hinc idem de suis ignibus prædicarunt alii, quos supra commemoravimus. Quorum tamen originem per me referre licet, si quis malit, ad ignem, qui *egressus à Domino;* hoc est, ut habet Machabaicus alter, *de cœlo, devoravit holocaustum* Mosis; quemque ad Salomonem usque perseverasse traditur in Thalmudico libro Zebachim; aut ad ignem qui Angeli nutu *ascendit de petra, & carnes azymosque panes* Gedeonis *consumsit;*

Lev. 9. 24. 2. Mach. 2. 10. Zebach. cap. 6. Judic. 6. 21.

1. Par. 21. 26. 2. Par. 7. 1. Siphr. Part. ויקרא cap. 5. §. 10. Zac. in libr. Juchasin. Jom. cap. 1. Laniad. in 1. Reg. 9. 1. 2. Reg. 4. 1.

aut ad eum qui Davidis Holocausta & Pacifica hausit, cum Deo sacra faceret in area Ornan Jebusæi; aut ad cœlestes illas flammas, quibus Salomonis victimæ crematæ sunt in Encæniis Templi, quas à Manasse demum extinctas fuisse docet liber memoratus Zebachim; at liber Siphra & R. Abraham Zacuth, aliique Rabbini, à Chaldæis, cum Templum vastatum est; quasque perhibet liber alter Thalmudicus Joma, Leonis figuram gessisse, cum ignis Templi secundi Cani similis fuerit; quod legas etiam in libro cui titulus Pomum & flos, & passim apud Rabbinos: cumque R. Samuel Laniado formam Canis eas sumsisse scribat, quotiescunque peccati alicujus se Israëlitæ alligassent. Quæ ineptiæ sunt Doctorum illorum. Ex raptu Eliæ in cœlum probabile est commentos fuisse Indos Bremavium suum in cœlum fuisse asportatum. Transiit quoque ad finitimas Asiæ gentes mos quarto libri secundi Regum capite notatus, liberorum à parentibus in nexum creditoribus tradendorum, ab illis ad Athenienses, hinc ad Romanos.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

I. *Disputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus est eorum Auctor: ætas assignatur.* II. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

Disputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus est eorum Auctor: ætas assignatur. Thalm. Bab. batr. cap. 1. 2. Par. 35. 25.

I. ESDRAM libros Paralipomenon lucubrasse, Ebræorum est omnium fama consentiens. Operas quoque suas Nehemiam contulisse volunt Thalmudistæ. Rem Christiani Interpretes relinquunt in dubio. Ego vero existimo collectum esse hoc opus, non ex Actis solum diurnis, sed & ex Prophetarum Semeiæ, Addo, Jehu, Nathanis, Ahiæ, Isaiæ, aliorumque scriptionibus; fortasse & ex libris quibusdam genealogiarum, ut tradit R. Selomoh; necnon & ex Scripturæ sacræ Libris antea scriptis, ut R. Moses Kimchi. Post Jeremiam conflatum esse Librum ostendunt ista ex tricesimo quinto capite libri secundi: *Universus Juda & Jerusalem luxerunt eum,* (Josiam) *Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices usque in præsentem diem Lamentationes super Josiam replicant; & quasi Lex obtinuit in Israël: Ecce scriptum fertur in Lamentationibus.* Post solutos quoque Babylonica captivitate Israëlitas, Libros Paralipomenon esse compositos, argumento est finis scriptionis, qui redditam Ebræis per Cyrum libertatem fuisse narrat. Præterea cum hic ipse Libri finis repetatur αὐτολεξεὶ initio libri Esdræ, hinc effici videtur unius esse utrumque & ejusdem Scriptoris, qui pro suo jure ad historiarum suarum contexendam seriem verba ipse sua usurpaverit, perinde ut à vetustis quibusdam Scriptoribus factum Grotius observavit. Initium autem libri Esdræ incerti esse Auctoris ostendam inferius, qui Darium Hystaspiden regnantem viderit, & ad Artaxerxis usque Longimani ætatem vitam suam prorogaverit. Ergo & Auctor libri Paralipomenon incertus est; ætas vero in Darii Hystaspidæ & Artaxerxis Longimani tempora incidit. Nos igitur hac in parte discedimus ab Ebræis, qua libros Paralipomenon post librum Esdræ scriptos opinantur, ac istum illosque Esdram habere Auctorem; quod eatenus verum est, quatenus eos digessit Esdras, & sex priora Libri sibi cognominis capita subnexuit, quæ & deinde continuavit. Porro etsi libri Regum & Paralipomenon iisdem circiter videantur elaborati temporibus, minime tamen existimo designari libros Paralipomenon his verbis, quæ sæpe occurrunt in libris Regum: *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Iuda?* &: *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Israël?* nam & ea quoque frequenter reperias in libris Paralipomenon. His autem significantur Acta illa diurna accurate ab Ebræis condita, unde librorum Regum & Paralipomenon sumta est materia. Propius id accedit ad verisimilitudinem, quam quod statuit Hieronymus in Præfatione ad Domnionem & Rogatianum, & libros Paralipomenon esse intelligendos, si quando hæc in libris Regum leguntur: *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Iuda?* & si res his locis indicatæ minime occurrant in Paralipomenis, tum esse ἀλληγορικῶς exponendas: *Sed & ipsæ appellationes*, inquit, *non homines, ut plerique existimant, sed urbes, & saltus, & provincias sonant, & oblique sub interpretatione & figura eorum quædam narrantur historiæ, de quibus in Regum libro dicitur: Nonne ecce hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Iuda? quæ utique in nostris Codicibus non habentur.* Id si recipimus, sane omnia reperientur in omnibus, & magna

Grot. in 2. Par. 36. 22.

figmentis hominum fenestra patefiet. At Ebræi cum Jeremiæ acceptos referant libros Regum, Esdræ vero libros Paralipomenon, hos in illis notari neutiquam credere possunt. Præterea vel ipsum nomen παραλειπομένων, Libris illis à Græcis inditum, ostendit posteriores esse libris Regum, ut pote in quibus suppleta sint plurima, quæ cum in aliis Scripturæ sacræ libris, tum maxime in libris Regum desiderabantur.

Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.

II. Cæterum cum genuinum esse librum definiverimus, qui ab eo Auctore scriptus est, à quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore quo scriptus esse fertur, omnino dicendum est genuinum esse librum Paralipomenon, qui controversum habet Auctorem & ætatem, ita uti habere dicitur; quique genuinus alioquin habitus est ab ætatibus continuata serie & proxime sequentibus: nam & in Canonem relatus est quem Esdras ipse composuit, & in Septuaginta Seniorum Interpretatione locum habuit, quæ non totis duobus sæculis Esdra recentior fuit. Atque hæc ad præsens opus sufficiunt: nam propter Libri novitatem, vix ulla ejus testimonia occurrunt in Scriptoribus sacris Veteris Testamenti. Legimus tamen hæc in libro Nehemiæ: *Filii Levi, principes familiarum; scripti in Libro verborum dierum*, quibus indicantur ea quæ extant nono capite libri prioris Paralipomenon, commate decimo & sequentibus. At in Novo Testamento librorum Paralipomenon auctoritatem agnovit Petrus cum dixit: *Et si Patrem invocatis eum qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini.* Hæc enim arcessivit ex istis libri secundi Paralipomenon: *Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.*

Nehem. 12. 23.
1. Petr. 1. 17.
2. Par. 19. 7.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

III. Sed & hic intercedit Thomas Hobbesius, & ex usurpata aliquoties his in libris clausula, *Usque in præsentem diem*, scriptos esse colligit longo tempore post res ipsas gestas. Quod magna sane ex parte verum est, cum historia hæc initium ducat ab orbe condito, & in Cyro desinat. Quotiescunque autem adhibetur hujusmodi clausula, à tempore quo res illic narrata contigit, ad id usque tempus quo Librum concinnatum posuimus, tale intercessisse spatium comperies, cui convenire possit ista temporis determinatio. Scrupulum tamen injicit locus unus qui habetur capite quinto libri secundi, ubi Arca in Templum à Salomone illata, dicitur in eo fuisse, *usque in præsentem diem.* Hinc potest concludi, non quidem recentiorem esse Librum eo tempore quod assignavimus, ut vult Hobbesius, sed vetustiorem; scimus enim ex secundo Machabaicorum Jeremiam in spelunca montis Nebo Arcam occuluisse, cum Jerusalem à Chaldæis diriperetur, & prædixisse locum fore ignotum, quoad Deus populum suum congregaret. Unde efficitur ante Hierosolymæ excidium scriptos esse Paralipomenon libros, cum ante motam Templo Arcam scripti sint. Idem de libris Regum pronuntiare queas, quibus paria propemodum continentur. At meminerimus tum Regum, tum Paralipomenon libros ex variis vetustioribus historiis esse excerptos; quod ita factum existimo, ut non sententiæ solum, sed & verba etiam sæpe descripta sint. Mihi itaque fit verisimile, testimonium quo Arcæ in Templo depositæ habetur mentio, ex libro antiquiore fuisse αὐτολεξεὶ depromtum, & in libros Regum & Paralipomenon infartum. Utrobique enim verba extant hæc eadem, ut valde probabilis conjectura sit ex eodem fonte esse profecta.

Hobb. Leviath. cap. 33.
2. Mach. 2. 5.
3. Reg. 8. 8.

Secundum argumentum.

IV. De libris Paralipomenon nihil certi habere se ait Scriptor Theologo-Politicas, præterquam de ætate qua elaborati sunt, quam instaurato per Judam Machabæum Templo recentiorem esse asseverat. Cujus opinationis has caussas affert: *Capite nono Libri prioris narrat Historicus, quænam familiæ primum (tempore scilicet Esdræ) Hierosolymæ habitaverint: & deinde versu decimo septimo Janitores, quorum duo etiam in Nehemiæ capite undecimo, versu decimo nono narrantur, indicat. Quod ostendit hos Libros dudum post Urbis reædificationem scriptos fuisse.* Hæc satis obscura sunt: nam quod familias Babylone Hierosolymam reversas, ibique constitutas, & Templi Janitores Historicus recenseat, cur inde sequatur librum Juda Machabæo recentiorem esse, non satis intelligo. Nisi forte ita censuit, in Urbe nondum penitus reædificata, & Templo vix restituto, neque familias sedem ponere, neque Janitores officio fungi potuisse: quæ tamen facta fuisse apparet ex libris Esdræ; in quibus pleraque etiam eorum nomina extant, quæ nono hoc capite prioris Paralipomenon commemorantur.

Tract. Theol. cap. 10.

Tertium argumentum.

V. Quæ vero petuntur argumenta ex discrepantiis, quæ hos Libros inter & libros Regum intercedunt, jam sæpe Interpretum studio soluta sunt. Eæ autem fere oriuntur ex depravatis Ebraici exemplaris lectionibus. Cujusmodi illud est quod profert Philosophus Theologo-Politicus ex vicesimo secundo capite secundi Paralipomenon, ubi fuisse legitur Ochozias quadraginta duorum annorum cum regnum ca-

Tract. Theol. cap. 9.
2. Par. 22. 2.

4. Reg. 8. 26. pesseret : & octavo tamen capite quarti Regum, anni tantum huic viginti duo tribuuntur. Facilis est conjectura lapsum hic in pingenda numeri nota librarium, ut alias sæpe contingit, & pro כ notatum ב : quod penitus confirmatur ex interpretatione Septuaginta Senum : ἐτῶν εἴκοσι καὶ δύο, quod habent & Syrus & Arabs. Aliter solvit hunc nodum Vatablus, sed hæc quam affero potior mihi videtur solutio. Nec minus proclivis error in describendis nominibus propriis, unde prodierunt ἐναντιολογίαι, quas inter libros Paralipomenon & Genesin notat idem Argutator. Nam si nomina filiorum Benjaminis, quæ capite Geneseos quadragesimo sexto exposita sunt, cum iis contendat quæ habentur Numerorum capite vicesimo sexto, & quæ prioris Paralipomenon capite octavo; item Ebraica cum Interpretatione Septuaginta Senum, statim magnam nominum depravationem deprehendet. Atque exceptio eadem pertinere debet adversus objectas à Disputatore nostro similes nominum discrepationes; eam vero præcipue quæ inter nomina Leviticarum urbium in Josua expressa intercedit, & ea quæ habentur in Paralipomenis. Res erit ex utriusque loci comparatione clarior. Quapropter id tantum his cavillationibus extorqueri potest, luxatum esse in nominibus quibusdam propriis, aut in arithmeticis aliquibus notis Scripturæ sacræ contextum; quod neque quisquam negat; & si negaretur, Masorethæ lectionum differentiis quas collegerunt facile revincerent: imo & plerasque Libris sacris inesse fateor scriptionis varietates, quas neque Masora adnotavit. Potissimum autem in Libros Paralipomenon hæc calamitas incubuit. De nominibus urbium aliter respondent Ebræi Magistri, nempe Levitis commodato datas urbes ad habitandum, quoad illæ quæ propriæ ipsis dicatæ erant Chananæis extorqueri potuissent; hinc diversa urbium nomina in Josua & Paralipomenon Libris extitisse. Masius o mutata hæc nomina lapsu temporis arbitratur.

Vat. in 2. Par. 22. 2.
Tract Theol. cap. 10.
Gen. 46. 21.
Num. 26. 38.
1. Par. 8. 1.
Mas. in Jos. 21. 11, 16.

De libris Esdræ.

I. Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor, ætas assignatur. Reliquorum auctor est Esdras. II. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Nehemias auctor est libri sibi cognominis, cujus probatur* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.*

Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor ætas assignatur. Reliquorum auctor est Esdras.

I. TRITA est & vulgaris omnium opinio librum priorem Esdræ, qui solus apud Ebræos Esdræ dicitur, cum secundus Nehemiæ nomine inscribatur, Esdram auctorem habere: & vix quemquam ab hac sententia deflectentem reperias. Ego Libri hujus capita sex priora eumdem scripsisse aio, qui Paralipomena, ut ex horum fine colligi potest, quæ initio libri prioris Esdræ repetitur, uti supra observavi, cum de Paralipomenis agerem. Præterea capitum illorum Scriptorem rebus ipsis quas narrat, interfuisse declarant hæc capitis quinti verba: *Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina auctorum ædificationis illius.* Atqui ædificatio illa absoluta est anno sexto Darii, ejus videlicet qui fuit Hystaspis filius. Id docet sequens caput. Igitur quisquis priora hæc scripsit capita, quem & Paralipomenon conditorem fuisse diximus, vixit Darii hujus temporibus. Sed & ad Artaxerxis tempora vitam produxit, ut pote cujus non semel meminerit sex his prioribus capitibus. Is autem Artaxerxes alius esse non potest quam Longimanus. Porro Scriptorem horum sex capitum alium esse ac Esdram ex istis verbis concluditur, unde initium sumit septimum caput: *Post hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, ipse Esdras ascendit de Babylone.* Nam cum Hierosolymæ fuerit tempore Darii Scriptor priorum sex capitum, Esdras vero Hierosolymam venerit regnante Artaxerxe, sequitur alium esse sex priorum capitum scriptorem ac Esdram. Reliquam autem Libri partem, quæ quatuor omnino constat capitibus, ab Esdra esse profectam manifestum est, cum ex aliis ejus verbis, tum ex his potissimum, quæ extant septimo capite, ubi postquam datas Esdram ab Artaxerxe literas retulit, subjungit demum ista: *Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde Regis, ut glorificaret domum Domini quæ est in Ierusalem, & in me inclinavit misericordiam suam coram Rege, & consiliatoribus ejus, & universis Principibus Regis potentibus. Et ego confortatus manu Domini Dei mei quæ erat in me, congregavi de Israël Principes qui ascenderent mecum.* Ex quibus apparet eum qui ita de se loquitur

1. Esdr. 5. 4.
1. Esdr. 6. 14, 15.
1. Esdr. 7. 27, 28.

ac scribit αὐτοπροσώπως, hunc ipsum esse Esdram. Idem probatur & ex nono capite, ubi cum de se dixisset, *Curvavi genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum;* & orationem demum adjecisset, quam fudit ad Deum; tum subnectit: *Sic ergo orante Esdra, & implorante eo, & flente.* Cum igitur Thalmudistæ, aliique Ebræi doctores Esdram aiunt librum suum scripsisse, id ad capita tantum postrema quatuor pertinere in eorum gratiam putandum est.

1. Esdr. 9. 5. 1. Esd. 10. 1. Thalm. in Bab bathr. cap. 1.

II. Porro ex hoc Opere descripsit Nehemias ספר היחש, sive Librum genealogiæ eorum qui Babylone primum Hierosolymam redierunt; & septimo scriptionis suæ capite repræsentavit. Verumtamen quoniam illic in secundo prioris Esdræ, Nehemiæ fit mentio, qui & Athersata appellatus est, quique in priore reditu non fuit, hinc mihi videtur probabile Nehemiam, cum hæc describeret, nomina quoque eorum recensioni inseruisse, qui secundo reditui interfuerunt; atque ita Librum genealogiæ interpolasse. Alios vero deinde deprehensis Esdrinæ & Nehemianæ genealogiæ discrepantiis, ad Nehemianæ exemplar Esdrinam refinxisse, & recomposuisse.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas. 1. Esdr. 2. 2.

III. Nehemiam librum sibi cognominem lucubrasse Interpretes consentiunt, & res ipsa indicat: nam & se Libri auctorem in fronte profitetur, pro more Scriptorum illius temporis, Herodoti, Thucydidis, Timæi Locri, Ocelli Lucani, Alcmæonis Crotoniatæ; & reliquo opere res à se gestas describit αὐτοπροσώπως. Atqui narratæ illic restitutionis mœnium Hierosolymæ, ejusque Auctoris Nehemiæ, cum laude meminit Sirachides; Commentariorum autem ipsius & scriptionum, Auctor Machabaici posterioris, secundo capite. Tum is autem Liber, tum & ille Esdræ, in Ebræorum Canonem receptus, & à Septuaginta Interpretibus Græco sermone redditus est. Vixit porro Nehemias Artaxerxis ævo, non Mnemonis, ut contendit Scaliger, sed Longimani: atque ipsius in Judæam reditus Esdræ reditu tredecim annis est recentior. Fuit de Tribu Juda, ut recte notant Eusebius & Cedrenus. Nec obstat decimum caput libri Nehemiæ, in quo Sacerdotes dicuntur ii quorum nomina proxime præmissa sunt, inter quæ primum est illud Nehemiæ; nam ad reliqua, non ad hoc, pertinet notatio isthæc. At vitiosa sunt illa, quæ leguntur primo capite Machabaici secundi: *Jussit Sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua:* nam si Græcum exemplar consulas, ista reperies: ἐκέλευσε τοὺς ἱερεῖς νεεμίας ἐπιῤῥᾶναι τῷ ὕδατι. *Jussit Sacerdotes Nehemias aspergere ipsa aqua.* Sub Esdræ nomine laudatur liber Nehemiæ apud Eusebium & alios, *Quia apud Ebræos Esdræ, Nehemiæque sermones in unum volumen coarctantur,* inquit Hieronymus.

Nehemias auctor est Libri sibi cognominis, cujus probatur γνησιότης & antiquitas. Eccli. 49. 15. 2. Mach. 2. 13. Scalig. Proleg. Op. de emend. temp. & libr. 6. & An. in Eus. Chron. Can. Gr. ad ann. 1584. 2. Esdr. 10. 8. 2. Mach. 1. 21. Euseb. Chron. ad ann. 1584. Hier. Præf. ad Domn. & Rog.

IV. Quamvis autem horum Librorum certa sit fides, eos tamen Anabaptistæ penitus repudiant: sed & argutationibus quoque suis eos appetit Theologo-Politicus Philosophus, negatque ab Esdra & Nehemia esse scriptos, sed longe post instauratum à Juda Machabæo Templi cultum confictos à Sadducæis, *forte ea de caussa, ut populo ostenderent Danielis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura salute in tantis calamitatibus desperarent.* Tam novæ & temerariæ opinationis unicum hoc habet argumentum, quod capite Nehemiæ duodecimo nomen extet Jeddoæ Pontificis, quem Alexandro magno Hierosolymam eunti obviam prodiisse Josephus narrat; & illud Darii, ejus nimirum qui Codomannus cognominatus est. Unde sic concludit: *Neminem existimare credo, quod Esdras aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim reges Persarum supervixerint: nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus est Templum reædificandi, & ab eo tempore usque ad Darium decimumquartum & ultimum Persarum regem ultra* CCXXX *anni numerantur.* Vix plures potuisset errores tam paucis verbis colligere: nam primum putat Nehemiam Cyri temporibus floruisse, qui Artaxerxis coævus fuit: quatuordecim Persarum reges numerat, qui à Cyro ad Darium Codomannum fuerunt omninò decem, aut si Patizithen & Smerdin Magos in iis numeres, ad summum duodecim. A tempore quo Judæis patriæ repetendæ potestatem fecit Cyrus, ad postremum Darium annos effluxisse censet CCXXX, qui ad hujus obitum non multo plus quam ducenti fuerunt. Præterea, ut hæc concedamus omnia, non inde sequitur libros Esdræ recentiores esse Juda Machabæo, qui plusquam CLX annis post Darii Codomanni obitum Judæorum dux creatus est. Denique quidquid ex duodecimi Nehemiæ capitis verbis sequatur, minime id Esdræ librum, sed Nehemiæ solum oppugnat. Jam vero quod spectat ad Jeddoam Pontificem, & Darium Codomannum, quos Nehemiæ agnitos & commemoratos fuisse fatemur; & ad Sanaballetum Horoniten, quem Manassis fratris Jeddoæ Pontificis socerum fuisse caussantur, & à Dario ad Alexandrum defecisse, ut est apud Josephum; cum multo prius Nehemiam Hierosolymæ muros reparantem interpellasset, quemadmodum legitur Nehemiæ quarto capite; nos respondemus Nehemiam puerum fuisse, cum primum in Judæam profectus est, ut qui regi esset à poculis, quo ministerio fere pueri fungebantur; iter autem illud incidisse in annum vicesimum Lon-

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Tract. Theol. cap. 10. 2 Esdr. 12. 11, 22. Joseph. Antiq. lib. 11. cap. 8. Joseph. Antiq. lib. 11. cap. 8.

gimani. Hunc si regnum esse auspicatum ponamus anno Periodi Julianæ 4249, incidet vicesimus in annum ejusdem Periodi 4269: à quo tempore ad obitum Darii Codomanni, annum videlicet 4384, intercedunt anni centum & quindecim. Itaque si Artaxerxis vicesimo annum ætatis egerit decimum sextum Nehemias, natus fuerit annos circiter centum triginta & unum, cum obiit Darius; quod profecto neque mirum est, neque novum. Optime id probat exemplis Scaliger: verum argumento ipse suo abutitur, cum quod de uno, vel duobus credibile est, pluribus nititur accommodare. Caussæ itaque non erat, cur Petavius ad refellendum hoc Scaligeri commentum, νοθείας incusaret periochen hanc, quæ Jeddoæ Pontificis & Darii facit mentionem; aliorum quorumdam auctoritatem secutus. Nodum quem solvere poterat, secare non debuit. Plane vero huic in eo assentior, quod Sanaballetos arbitratur fuisse duos, alterum Artaxerxis coætaneum, Darii Codomanni & Alexandri alterum. Unde Scaligeri argumentum ex unius Sanaballeti diuturnitate conflatum dissolvitur.

Scalig. De emend. temp. libr. 6. Pet. De doct. temp. libr. 12. cap. 25.

Secundum argumentum. Tract. Theol. cap. 10.

V. Invidiam præterea facere conatur libris Esdræ Theologo-Politicus Disputator, ex eo quod in Epistola genealogiæ, quæ Esdræ secundo capite, Nehemiæ septimo continetur, singulæ hominum, qui per partes numerantur, summæ in unum collectæ solidam summam illic notatam non exæquent, & quod in nominibus crebra vitia deprehendantur: frequenti nempe librariorum errore, quibus in referendis arithmeticis notis, & exprimendis nominibus labi promtissimum est, ut jam dixi. Præcaverat incommodum istud Hieronymus, cum ad Domnionem & Rogatianum scriberet, ut librorum illorum emendata à se exemplaria cum fratribus communicarent, *Admonentes ut Ebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte & per intervalla transscriberent. Nihil enim*, inquit, *proderit emendasse librum, nisi emendatio librorum diligentia conservetur.*

Hier. Præf. in Esdr. & Neh.

Tertium argumentum. Isid. Orig. libr. 6. cap. 2.

VI. Conflatur tertium argumentum ex Isidori verbis, quibus secundum Esdræ librum apud Ebræos non haberi, sed inter apocryphos rejici docet. Verum ex hoc ipso testimonio manifestum est, non secundum illum intelligi Librum, qui Nehemiæ nomen præfert; nam diserte pronuntiat idem ille Isidorus, Esdræ libro sermones Esdræ & Nehemiæ contineri. Probabile itaque est ipsum, cum ex Hieronymo didicisset, *apud Ebræos Esdræ Nehemiæque sermones in unum sermonem coarctari*, unicum Esdræ librum canonicum censuisse; cum autem alios Esdræ libros apocryphos esse sciret, eos quoque in unum conjungendos esse, ac unum canonicum, alterum apocryphum existimasse.

Hier. Præf. in Esdr. & Neh.

DE LIBRO TOBIÆ.

I. Disputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim à Tobia patre, partim à filio, partim ab incerto Auctore. II. Probatur ejus γνησιότης & antiquitas. III. Disputatur de tribus Ebraicis libri Tobiæ editionibus; IV. & de Græca. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

Disputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim à Tobia patre, partim à filio, partim ab incerto Auctore. Hier. Præf. in Tob.

I. ETSI in Canonem sacrorum Voluminum Tobiæ librum non dedicarunt Ebræi; quæcunque tamen in eo narrantur, Salmanasaris, & Sennacheribi, & Ezechiæ ætate fatentur vere contigisse, ut est in Juchasin; Librum autem ipsum *his quæ Hagiographa memorant, manciparunt*, uti de eo loquitur Hieronymus. De Libri ætate & Scriptore non ita convenit. Constat quidem ante Christum fuisse relatum in literas, ut tradit Augustinus in Speculo. Partim autem ab ipso Tobia patre, partim à Tobia filio scriptum esse, nonnulla etiam ab incerto Auctore, aliquo fortasse è Tobiæ nepotibus, esse adjecta consentit sanior pars Interpretum; & capita quidem priora duodecim à Tobia patre; decimum tertium, & decimi quarti partem, qua senioris Tobiæ narratur interitus, ad postremos usque versus duos, à Tobia filio; duos illos versus postremos; quibus Tobiæ filii mors continetur, ab incerto Auctore.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas. Tob. 12. 20.

II. Concedo libens in hanc sententiam, ut pote quæ nitatur capite duodecimo, quo Tobiam utrumque jubet Angelus casus suos literis tradere. Nam cum Vulgata habeat: *Narrate omnia mirabilia ejus*; sic Græcus Interpres: γράψατε πάντα τὰ συντελεσθέντα εἰς βιβλίον· *Scribite in libro quæcumque evenerunt.* Cui mandato quin pro sua pietate paruerit Tobias uterque, dubitari non potest; cum præsertim Ebræorum mos esset res suas in commentarios referre. Hunc autem Librum quem habemus, eum ipsum esse qui ab illis scriptus est, multa persuadent; primum quod credibile

credibile non ſit tantam fuiſſe poſterorum ſocordiam, ut Librum Angeli juſſu à viris tam perſpectæ pietatis lucubratum intercidere paſſi ſint. Perſuadet idem & Chaldaica loquela qua ſcriptus eſt, quæque in partibus illis uſurpabatur, ubi vitam egit Tobias uterque. Latinam enim quam terimus interpretationem ſe ex Chaldaico ſermone, ope hominis cujuſdam linguæ utriuſque periti, extudiſſe teſtatur Hieronymus. Unde recte quoque poſſumus concludere à Judæis Palæſtinam incolentibus haudquaquam fuiſſe compoſitum. Hoc ſi ita foret, dicendum prorſus eſſet, factum id fuiſſe poſtquam Babylonicis vinculis exemti ſunt Judæi. Traditur enim in Bereſith rabba & in Thalmude Hieroſolymitano, Angelorum Raphaëlis, Michaëlis & Gabrielis nomina, cum menſium nominibus, è Babylonia veniſſe. Verum aperte demonſtrat Chaldaica Libri oratio, ut dixi, aliunde repetendam eſſe ejus originem. Præter ſuperiora perſuadet etiam à Tobia utroque ſcriptum eſſe narratio αὐτοπροσώπως, quæ in Græca interpretatione, & Syriaca ad Græcam expreſſa, & Ebraica recentiore obſervatur. Hic enim Interpretum conſenſus indicare videtur quid exemplar primigenium habuerit. Hieronymi vero interpretatio etſi ex Chaldaico ipſo archetypo derivata eſt; nihilominus tamen quoniam à ſe elaboratam ait Hieronymus adhibito Interprete, qui quæ legebat Chaldaice Ebraicis verbis reponebat, hinc alienum aliquid & adventitium huic adhæſiſſe par eſt ſuſpicari; & quæ à Tobia αὐτοπροσώπως dicta erant, velut ἑτεροπροσωπικῶς dicta ad Hieronymum fuiſſe relata.

Hier. Præf. in Tob.

Hier. Præf. in Tob.

Ad hæc demonſtrant Libri antiquitatem ſententiæ quædam à ſequentium ætatum Scriptoribus uſurpatæ. Cujuſmodi illa eſt è quarto capite: *Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*: quam ſic repræſentavit Jeſus Sirachides: *Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Legitur in eodem Tobiæ capite: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*: comparet eadem ſententia apud Matthæum & Lucam. Quamquam ex ipſius naturæ dictatis ſumi potuit. Scripſit Tobias: *Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem. Portæ Ieruſalem ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum ejus: ex lapide candido & mundo omnes plateæ ejus ſternentur.* Talis propemodum fuit illa Jeruſalem, quam Johanni oſtendit Angelus in Apocalypſi: *Et erat ſtructura muri ejus ex lapide iaſpide, ipſa vero civitas aurum mundum, ſimile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum iaſpis, ſecundum ſapphirus, tertium chalcedonius, quartum ſmaragdus ..... Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis; & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.* In quibus vides Tobiæ & Johannis conſentientem novæ illius Jeruſalem deſcriptionem. Hæc autem conveniunt doctrinæ vetuſtiorum Prophetarum, qui Hieroſolymæ, ac montis Sion, & civitatis Dei ſymbolo ac nomine Eccleſiam Chriſti præſignificare ſolebant. Apponamus hic denique notationem jam ſæpe adhibitam; genuinum eſſe Librum hunc, ut pote qui ſit, uti eſſe fertur, ignorabilis Auctoris & temporis.

Tob. 4. 11. Eccli. 29. 15. Tob. 4. 16. Matth. 7. 12. Luc. 6. 31. Tob. 13. 20, & ſeq. Apoc. 21. 18, & ſeq.

Diſputatur de tribus Ebraicis libri Tobiæ editionibus;

III. Extant libri Tobiæ Ebraicæ duæ editiones, à Munſtero & à Fagio editæ: ſi modo duæ, non eadem credi poſſunt, quæ in multis licet diſſentientes locis, maximam tamen inter ſe affinitatem habent; nec minorem cum tertia quadam, quæ manu ſcripta penes me eſt, quæque ad illam Munſteri propius accedit quam ad Fagianam. Multum illæ diſcrepant tum à Latina Hieronymi, tum & à Græca, quam preſſius tamen affectantur; ut ſi minus ab hac, ab aliis certe quæ ad illam accuratæ ſint propagatam credere dignum ſit. Utcunque eſt, temerarium eſſe & falſum liquet, quod à R. Davide Ganz in Chronologia traditum eſt, editionem Munſteri ab ipſo Munſtero confictam fuiſſe & ſuppoſitam, & quicunque nares habuerit non obtuſas, futurum ut fraus ei facile ſuboleat, totumque opus ineptum eſſe & ſtolidum, res vero quæ in eo narrantur, falſas penitus & commentitias. Quod judicium quam vanum ſit, ex editione Fagiana & exemplari noſtro manuſcripto intelligitur: ſed Judæum puduiſſet non ineptire. Scribit quidem Origenes ad Africanum accepiſſe ſe ab Ebræis libros Tobiæ & Judith, ab eis Ebraice ſcriptos, in apocryphis haberi: ſed Chaldaicum ipſum archetypum intelligo. Chaldaica quippe lingua Ebraicæ nomine ſæpe continetur.

& de Græca.

IV. Omnium Interpretationum Libri hujus, quæ hodie circumferuntur, antiquiſſima, ac proinde puriſſima, & exemplari ſimillima Græca eſt: nam ea, & veteri Latina ad illam accurata uſos eſſe videmus Auctorem Conſtitutionum quæ Clementi adſcribuntur, Polycarpum, Clementem Alexandrinum, alioſque Patres Græcos & Latinos Hieronymo vetuſtiores. Quid quod à Septuaginta Interpretibus concinnatam quidam arbitrati ſunt, ſed non ego credulus illis: cum enim in Canone non haberetur ille Liber, quis credat fuiſſe in luculento & accurato exemplari, quod ad

Clem. Conſtit. Apoſt l. 1. c. 1. l. 3. c. 15. l. 7. c. 2. Polycarp. Epiſt. ad Philipp. Clem. Str. 1.

Cl. Ep. 1. ad Cor. Clem. Constit. libr. 8. cap. 2.

tustior quoque Clemens Romanus in Epistola ad Corinthios, & Auctor Constitutionum quæ Clementi eidem tribuuntur?

Judith tempore Manassis regis Juda facinus suum videtur edidisse.

V. Etsi vero minime propositum hic habeo novam de Judithæ ipsius facinore, de Nabuchodonosore, & Arphaxado, in ejus historia commemoratis, eorumque ætate disputationem instituere, aut veteres recudere, quæ tot ac tantæ habitæ sunt super hoc argumento, ut penitus jam exhaustum sit, dicam tamen paucis per mihi eam placere quæ in Manassis Juda regis ætatem confert hanc historiam, & Nabuchodonosorem sciscit unum esse ex Asarhaddonis successoribus, qui tum Assyriorum imperio præfuerit; regem vero Babyloniorum obnoxium habuisse Assyrios hoc tempore & stipendiarium; at Arphaxadum ipsum esse Dejocem Herodoti libris celebratum; & quæcunque narrantur illic tum evenisse, cum in vinculis Manasses Babylone attineretur. Hæc sententia partim à Bellarmino, partim à Serario, partim etiam à Petavio edita, ita omnibus occurrit Adversariorum vitilitigationibus, & nodos omnes disputationum præcidit, ita cum exteris ac sacris consentit historiis, ut in ea facile acquiescam.

Bell. De verb. Dei libr. 1. c. 12. Serar. in Judith cap. 1. quæst. 1, & seq. Pet. De doctr. Temp. l. 12. c. 26.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

VI. Dixi Grotium non hunc Librum rejicere duntaxat in Antiochi Epiphanis tempora, sed totum etiam commentitium, meramque esse Parabolam docere; & Judith, sive יהודית, esse Judaicam gentem; Bethuliam esse Templum Dei, בית-אל-יה; Judithæ gladium esse preces sanctorum; Nabuchodonosorem hic ut alias sæpe Ebræis Diabolum significare; Assyriam vero, fastum; Holophernem typum esse Antiochi, ita dictum à הלפר נחש, quod Chaldaice *Lictorem serpentis* sonat; Judith viduam fingi, ut Judæam omni auxilio destitutam exprimat; Joachimum, sive Eliaκimum *Deum surrecturum* significare, quæ spes cum homines Deo conjungat, idcirco ad Sacerdotem referri; Simeone Rubeni filio ortam dici Juditham, quod Ruben contracte dicatur, pro ראה בעני *vidit miseriam* Deus, & ex ea Dei miseratione nasci Simeonem qui ab obedientia nomen habet; Simeonem Rubeni filium nullum fuisse, ex eoque commenti suspicionem firmari; Manassem virum ab oblivione dictum cœli æstu mortuum fingi, quod adversa nobis Dei oblivionem excutiant; diem victoriæ à Juditha relatæ, ab Ebræis celebrari solitum dici, ut significetur dies φώτων, sive ἐγκαινίων, nempe purgati Templi, & dedicatæ Aræ à Juda Machabæo, quemadmodum legimus capite quarto prioris Machabaici. Denique Libri hujus Scriptorem Græcos auctores legisse suspicatur; nono quippe capite, pro eo quod habet Hieronymi interpretatio: *Qui violatores extiterunt in coinquinatione sua*, Græca habere: οἳ ἔλυσαν μίτραν παρθένου εἰς μίασμα· (sic enim recte emendat, pro μῆτραν, quod editi Codices habent:) & quod decimo sexto capite Titanum filii commemorentur. Acute hæc quidem Grotius & erudite, ut reliqua; sed non tamen vere. Neque sane primus opinionis hujus architectus habendus est: ipsi quippe præluserant Lutherus, Chytræus, Beroaldus, Reineccius, & alii ex Heterodoxis plerique, qui historiam Judith, poëticum figmentum & tragœdiam appellant. Præterea Ebræus quidem Poëta facem Grotio videtur præluxisse, ut factum ad ἐγκαινισμὸν θυσιαστηρίου & ad Assamanæorum ætatem referret. Laudatur à R. Davide Ganz in צמח דוד his verbis: *Tempus hujus facti ignoramus, nihil enim de eo reperi in libro Josephi. Juxta verba Poëtæ Misad jotzer schel chanucha, è fundamento effigiantis dedicationem (Templi) evenit hoc facinus etiam diebus Assamonæorum.* Jam vero quod nomina in allegoriam & parabolam trahit, fecit idem in veris Scripturæ sacræ historiis Origenes, fecerunt & alii Patres ac Interpretes Scripturæ plerique, pro captu suo unusquisque, & sæpe quidem adeo ingeniose & feliciter, ut res non veræ & reipsa factæ, sed fictæ & apposite ad allegoriam excogitatæ videantur. Judithæ nomen Judaicam gentem signare ait; anne vero signabat Judaicam gentem, cum id gereret Judith uxor Esau, filia Beeri Hethæi, cujus mentio extat in Genesi? Bethuliam vero, quam exponit *Domum Dei*, interpretantur alii, *Virginem Dei*, & aliam inde parabolam extundere possunt. Holophernis nomen, quod ab Ebraico derivat, Persicæ est originis, perinde ut Tissaphernes, Intaphernes, Pharnaces, & Pharnabazus. Holophernes ille Ariarathis Cappadocum regis frater, cujus meminit Appianus in Syriacis, num *lictor serpentis* fuit, aut Diaboli minister? Pari modo refelli possunt allegoricæ reliquorum nominum expositiones. Porro neque Ruben ille Simeonis pater, unde historiam hanc in dubium vocabat Grotius, neque postremus versus ultimi capitis, qui annuæ festivitatis ex Judithæ victoria ab Ebræis institutæ meminit, extant in Græca interpretatione, quam certiorem Hieronymiana & tutiorem dixi; & pro Rubene exhibet illa quidem Israëlem. Nam cum Latina habeat: *Filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben*, Græca ita sunt concepta: υἱοῦ σαμαλιὴλ, υἱοῦ σαρασαδαΐ, υἱοῦ ἰσραήλ· Fulgentius vero: *Filii Surisada, filii Simeon, filii Israël.* Quamvis autem nulla nunc festivitatis ex facto Judith in-

1. Mach. 4. 59. Judith 9. 2. Judith 16. 8. Gen. 26. 34. Fulgent. Epist. 2. cap. 14.

ſtitutæ occurrat in Ebræorum libris memoria, tempore potuit abrogari, ut ſæpe fit. Græcanicæ vero locutiones, λύειν μίξαν, & υἱοὶ τιτάνων adventitiæ ſunt, & ab Interpretibus prodierunt, qui tum optime interpretandi munere functi ſunt, cum nativum quid & αὐτοφυὲς ac vernaculum, non peregrinum ſapit ipſorum oratio. Exempla majoris licentiæ occurrunt apud Interpretes Scripturæ. In librum Jobi Interpretes Septuaginta & Vulgatus, Pleiadis, Hyadum, Orionis, Arcturi, & Amaltheæ nomina intruſerunt. Capite viceſimo ſexto Proverbiorum Ebraicum מרגמה, quod *acervum lapidum* ſonat juxta Aben Ezram, reddit Hieronymus, *acervum Mercurii.* Alexandriæ nomen præfert Vulgata Jeremiæ, Ezechielis, & Nahumi editio, pro Ebraico נא, cum longo poſt hos Prophetas tempore Alexandria condita ſit. Quis ſanus inde colligat hos Auctores Ebræos Græcorum ſcripta legiſſe? Vides ergo quam levibus argumentis ſua Libro huic derogetur veritas & antiquitas; atque eo levioribus, quo facilius exoticis & ſacris hiſtoriis conciliari poteſt. Merito itaque opinionem eam, quæ Judithæ hiſtoriam confert in Aſſamonæorum ætatem, refellit, ut dixi, R. Azarias, hoc præcipue argumento, quod Chaldaico ſermone conſcripta ſit. Prov. 26. 8.

VII. Qui poſt ſolutam Captivitatem, Judithæ caſus incidiſſe volunt, eo potiſſimum id approbare ſtudent, quod legitur capite quinto Græcæ interpretationis: ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος, quo Templi excidium ſignificari volunt. Notaſſent vero aliud eſſe, γενέσθαι εἰς ἔδαφος, aliud καθελέσθαι εἰς ἔδαφος, aut καταβαλέσθαι εἰς ἔδαφος, ut recte obſervatum eſt à Serario: hoc enim ſonat, *in ſolum diſturbari & disjici, ſolo æquari:* illud vero eſt, *conculcari & pedibus proteri, ut ſolum proteri ſolet.* Itaque cum Manaſſes captus eſt ab Aſſyriis, veriſimile eſt impiam gentem reſeratis Templi foribus in id penetraſſe, atque ultro citroque nulla habita loci reverentia curſitaſſe, & profanis pedibus loca ſancta haud ſecus quam publicum ſolum proculcaſſe. Ita intellexit Syrus Interpres qui Græca expreſſit. *Secundum argumentum.* Judith. 5. 22. Serar. in Judith. 2. Quæſt. 2.

VIII. Recudi quoque poteſt adverſus Libri hujus antiquitatem argumentum illud, quo librum Tobiæ ſupra vidimus oppugnatum; locum videlicet in Canone fuiſſe habiturum, ſi Synagogæ magnæ & Eſdræ temporibus ſuperior fuiſſet. At eadem utemur reſponſione quam ſupra adhibuimus, quo tempore compoſitus eſt Canon, res Judaicas in tantis fuiſſe poſitas anguſtiis, nondum cincta mœnibus Urbe, urgentibus undique adverſariis, ut nondum popularium ſuorum ſcriptiones omnes, quæ in eum recipi mererentur, Eſdras compilare potuerit; ac proinde quæ ſemel ſecluſæ fuiſſent à Canone, in eum non fuiſſe ab Ebræis deinceps admiſſas, poſtquam clauſus ac circumſcriptus eſt. *Tertium argumentum.*

IX. Nihili vero facimus argumentum, quod adverſus libri Judith, ac libri etiam Tobiæ dignitatem & auctoritatem ex Joſephi ſilentio ducitur: nam & Jobi hiſtoriam & Bethlehemitarum infantium cædem, aliaque prætermiſit; & exiguam eſſe infitialis argumenti vim ſcitum eſt. Deinde vix alia retuliſſe Joſephum videmus, quam quæ habebantur in libris Canonicis. Nam quamvis paucula quædam de ſuo alicubi aſperſerit, fecit id tamen præter inſtitutum: profitetur quippe in Prooemio Archæologiæ ſe eam ex literis Ebraicis tranſlaturum. Clarius etiam in libro decimo: καὶ γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἐπιζητήσοντάς τι τῶν πραγμάτων, ἢ μεμψομένους ἠσφαλισάμην, μόνον τε μεταφράζειν τὰς Ἑβραίων βίβλους εἶπον εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, καὶ ταῦτα δηλώσειν, μήτε προστιθεὶς τι τοῖς πράγμασιν αὐτὸς ἴδιον, μήτ' ἀφαιρεῖν ὑπεσχημένος· *Initio enim hiſtoriæ hujus reſpondi iis qui in rebus à me declaratis deſiderabunt quippiam, vel expoſtulabunt, me Ebræorum ſolum Libros Græce redditurum profeſſus, promittens futurum ut in rebus exponendis nihil addam de meo vel detraham.* Ebræorum libros dicit, qui in Canone habebantur; in quem recepti non fuerant libri Tobiæ & Judith, qui cæteroquin nec Ebraice ſcripti erant. *Quartum argumentum.* Joſeph. Antiq. libr. 10. cap. 11.

DE LIBRO ESTHER.

I. *Diſputatur de Auctore libri Eſther. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Opus eſſe videtur Synagogæ magnæ.* III. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas; deque Græca illius interpretatione diſputatur.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, in quo diſputatur de ſex poſtremis libri Eſther capitibus.* V. *Secundum argumentum.*

I. QUOD ad librum Eſther attinet, etſi habitus eſt in Ebræorum Canone, nihilo tamen minus dubius eſt ipſius Auctor ac ſuperiorum. Eſdræ ad- *Diſputatur de Auctore*

Ptolemæum Philadelphum transmisit Eleazarus Pontifex? Neque vero ejus auctorem Theodotionem dicam, quod multi faciunt, quippe quam vidisse certum sit Scriptores antiquiores Theodotione. Potius est ut eam Ægyptiis Hellenistis adscribamus, quos & eam ex Chaldaico exemplari excepisse verisimile est, & ad reliquas Scripturæ sacræ partes à Septuaginta Senibus Græce conversas, & usu quotidiano versari sibi solitas accudisse; atque hinc porro accepisse Christi Ecclesiam, & in suum demum Canonem retulisse.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

V. Nunc vero postularet hic locus, ut vulgaria argumenta quibus oppugnari solet Liber iste, pro more nostro discuteremus: quod quoniam abunde factum est ab aliis, præsertim ab iis qui susceptis adversus ætatis hujus Heterodoxos velitationibus & controversiis inclaruerunt, disputatione hac supersedebo. Unicum hoc refellam, quo ea Libri hujus antiquitas, quam statui, convelli potest, quod nempe non fuerit in Canone, cum credibile sit minime eum prætermissuram fuisse Synagogam magnam ac Esdram, à quibus Canon conditus est, si jam ante extitisset. Verum cum eo tempore maximis rerum difficultatibus premeretur Israëlitica gens, quamvis libertati & patriæ reddita, nondum Esdras, quantumlibet studiosus ac diligens, omnes gentis suæ historias & veteris memoriæ monumenta à popularibus suis scripta colligere potuerat. Quæ postmodum reperta ab aliis, in Canone jam clauso & obsignato locum non habuerunt.

DE LIBRO JUDITH.

I. *Disputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Incertus est ejus Auctor: conjectura ætas exploratur. Probatur eius* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos ab Ebræis esse positos contra Scaligerum defenditur.* IV. *Disputatur de priscis libri Judith interpretationibus.* V. *Judith tempore Manassis regis Juda facinus suum videtur edidisse.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.* IX. *Quartum argumentum.*

Disputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.

Hieron Præf. in Judith.

Isid. Orig. libr. 6. cap. 2.

I. QUÆ de libro Judith dicturi sumus, paria sunt propemodum iis quæ de libro Tobiæ diximus: nam & ex Ebræorum Canone segregatus est, & à Christi tamen Ecclesia receptus, & quæ in eo narrantur minime fictitia esse agnoscunt Judæi, & Librum ipsum inter Hagiographa collocant, Hieronymo teste, & Libri auctor ac scriptionis tempus veniunt itidem in controversiam, & recentiorum disputationibus adeo ventilata sunt in utramque partem & excussa omnia, ut vix quidquam videatur addi posse. Paucis tamen hanc quoque partem attingemus. Dixi incertum esse Libri Auctorem; & ita sane esse pridem dixit Isidorus. Sunt qui Eliachimum velint, alio nomine Joachimum dictum, in ipso Judithæ volumine memoratum, qui summum Judæorum Pontificatum tenuit Manassis Judæ regis temporibus, Librum elaborasse. A Josua Josedeci filio, summo itidem Judæorum Pontifice, Zorobabelis comite, scriptum esse affirmat Jedidæus, hoc est Philon Alexandrinus, in libro De temporibus, quem è Latino Ebraice retulit R. Azarias in מאור עינים; quippe Judithæ historiam Xerxis ævo evenisse censebat. At quamvis hoc opus Jedidæi, sit ipsum Pseudo-Philonis Judæi Breviarium temporum, ita tamen interpolatum est, ut aliud videri queat; & Joachimo Josuæ filio, summo itidem Pontifici, in Latina hac scriptione supposititia adscribitur liber Judith, qui Josuæ ipsi in Ebraica. Hieronymus in interpretatione Eusebiani Chronici hæc scribit: *Cambysen aiunt ab Ebræis secundum Nabuchodonosor vocari, sub quo Judith historia conscribitur:* cum debuisset scribere, *sub quo Judith historiam ferunt contigisse:* sic enim habent Græca: ἐφ' οὗ τὴν κατὰ Ἰουδὴθ ἱστορίαν λέγουσι γεγενῆσθαι. Grotius lucubratum putabat hoc opus Antiochi Epiphanis temporibus, paulo ante Assamonæorum principatum, totumque αἰνιγματώδη censebat & concinnatum ad confirmandos Judæos adversus grassantem impii hujus Regis tyrannidem.

Euseb. Chron. libr. 2.

Grot. Præf. in Judith.

Incertus est ejus Auctor: conjectura

II. Ego in re incerta ab omni me assensu sustineo. Quod si tamen in tenebris micare liceat, scriptum conjiciam Babylonicæ captivitatis temporibus, ad leniendam exilii hujus ægritudinem, & spe arrigendos Israëlitarum animos. Id suadet Chaldai-

cus sermo, quo scriptum fuisse hoc opus Hieronymus testificatur; unde & Interpretationem suam expromsit. Neque aliter accipio verba Origenis, cum scribit ad Africanum se ab Ebræis didicisse librum Judith Ebraice scriptum haberi ab iis in apocryphis; hoc est Chaldaice, uti superius de Tobiæ libro disputantes observavimus. Qua potissimum nota Libri hujus antiquitatem R. Azarias deprehendit.

ætas exploratur. Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.

R. Azar. Meor Enajim cap. 51.

Quædam præterea locutiones & sententiæ ex hoc libro videntur in Novum Testamentum transiisse. Quale illud est Elizabethæ ad Mariam Christi matrem: *Benedicta tu inter mulieres*; quod jam ante usurpaverat Ozias, cum sic Judith alloqueretur: *Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram.* Ait Paulus in priore ad Corinthios Epistola: *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus perierunt: neque murmuraveritis sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.* Proveniunt ista manifesto ex libro Judith, cujus hæc sunt verba: *Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam, & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore & à serpentibus perierunt.* Cæterum meminerimus sæpe jam dictum esse à nobis genuinum hunc esse librum, qui ejus sit & auctoris & ætatis, cujus esse fertur; unde sequitur genuinum esse librum Judith, quippe qui sit incerti auctoris & ætatis, uti esse vulgo fertur.

Luc. 1. 42. Judith. 13. 23. 1. Cor. 10. 9, 10. Judith. 8. 24, 25.

III. Miratur Scaliger Hieronymum scripsisse libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos poni ab Ebræis, cum certum sit in Canonem receptos non fuisse. Nempe in eo falsus est Scaliger, quod nulla extra Canonem Hagiographa Ebræos habere censuit. Erant autem apud eos Hagiographa duplicis modi: alia quæ dictata esse dicebant per Spiritum sanctum, atque hunc statuebant secundum Prophetiæ gradum ex undecim, & רוח הקדש, *Spiritum sanctum* appellabant. Hujusmodi erant Hagiographa relata in Canonem, quæ כתובים proprie & κατ' ἐξοχὴν dicebantur. Testem locupletem damus Maimoniden in More nevochim. Verum nobilioribus Prophetiæ generibus desitis post solutam Captivitatem, eo usi sunt Judæi quod בת קול, *Filiam vocis* appellant, & cujus creberrima occurrit in libris Rabbinorum mentio; atque hujus ope alias ediderunt scriptiones, & eas quidem Hagiographas & à Deo inspiratas. Quoniam autem inferius habebatur genus hoc Prophetiæ, iis per quæ Libri sacri editi & in Canonem fuerant conclusi, ideo resignare Canonem, aliisque Libris sacris istos adjungere, & in idem volumen compingere non sunt ausi, quamvis sacros & Dei afflatu compositos esse arbitrarentur. Tales autem fuisse volunt Libros Tobiæ ac Judith. Atque hæc quidem Ebræi: nam Ecclesia Christi, hos itidem ut reliquos, qui Volumine sacro continentur, Spiritu sancto dictante conscriptos esse pro certo habet, & aliis Hagiographis neutiquam inferiores esse decernit.

Libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos ab Ebræis esse positos contra Scaligerum defenditur.

Scal. in Euseb. Chron. libr. 2. Hier. Præf. in Tob. & Jud. Maim. More nev. Part. 2. cap. 45.

IV. Multum porro Hieronymianam inter Libri hujus interpretationem, & Græcam quæ hodie extat, interest. Verum utra exemplaris vestigiis pressius institisse dicenda sit, dubitare nos nequaquam patitur Hieronymus, cum ait se *magis sensum è sensu, quam ex verbo verbum transtulisse, multorum codicum varietatem vitiosissimam amputasse; sola ea quæ intelligentia integra in verbis Chaldæis invenire potuit, Latine expressisse.* Huc accedit quod adhibitus hic quoque ab Hieronymo Interpres, ut & in Tobiæ libro é Chaldæo sermone Latine reddendo, nonnulla etiam de suo videtur fuisse largitus. Chaldaici enim sermonis satis rudem se Hieronymus non dissimulat. Hinc tanta inter utramque interpretationem occurrit discrepatio. Græcam vero, itidem ut illam libri Tobiæ, ex Chaldaico exemplari expressisse Judæos Hellenistas credibile est: nam quis mulieris popularis suæ historia, adeò inter Ebræos celebri ut in Hagiographis collocaretur, caruisse putet Judæos Alexandrinos, & ad eam vernacula lingua, Græca nimirum, reddendam pauculas horas non contulisse? Ergo cum amœna sit Libri lectio, & ad pietatem promovendam utilis, crebro eum usu videntur trivisse; nonnumquam etiam sacris Libris adjunxisse, ut pote quem Hagiographum esse & ab Ebræis haberi scirent: adeo ut cum Christi deinde susciperent dogmata, Christianis eum communicarent cum reliquis Libris sacris, nullo discrimine; atque ita demum sacer ab Ecclesia Christi habitus sit, Nicæna Synodo comprobante ac decernente. Ex Græca porro illa interpretatione Latinam quamdam deinceps prodiisse existimaverim, Hieronymiana vetustiorem, & Græcis magis consonam, qua Latini Patres antiqui usi sunt; & Syriacam præterea. Minime ergo iis assentior qui Septuaginta Senum, aut Theodotionis fœtum hunc quoque esse comminiscuntur. Quis enim librum à Canone Ebræorum sejunctum Ptolemæo Philadelpho inter sacras Scripturas Eleazarum Pontificem venditasse censeat? Sed nec Theodotioni id adscripserim: nam quis ipsum elaborasse existimet eam interpretationem, quam non æquales solum ejus Clemens Alexandrinus, Origenes, & Africanus usurparunt; sed & ve-

Disputatur de priscis libri Judith interpretationibus.

Hier. Præf. in Judith.

Hier. Præf. in Tob.

Clem. Alex. Strom. libr. 4. Orig. Hom. 19. in Jerem. & Tom. 3. in Joh.

Cl. Ep. 1. ad Cor. Clem. Constit. libr. 8. cap. 2.

tustior quoque Clemens Romanus in Epistola ad Corinthios, & Auctor Constitutionum quæ Clementi eidem tribuuntur?

Judith tempore Manassis regis Juda facinus suum videtur edidisse.

V. Etsi vero minime propositum hic habeo novam de Judithæ ipsius facinore, de Nabuchodonosore, & Arphaxado, in ejus historia commemoratis, eorumque ætate disputationem instituere, aut veteres recudere, quæ tot ac tantæ habitæ sunt super hoc argumento, ut penitus jam exhaustum sit, dicam tamen paucis per mihi eam placere quæ in Manassis Juda regis ætatem confert hanc historiam, & Nabuchodonosorem sciscit unum esse ex Asarhaddonis successoribus, qui tum Assyriorum imperio præfuerit; regem vero Babyloniorum obnoxium habuisse Assyrios hoc tempore & stipendiarium; at Arphaxadum ipsum esse Dejocem Herodoti libris celebratum; & quæcunque narrantur illic tum evenisse, cum in vinculis Manasses Babylone attineretur. Hæc sententia partim à Bellarmino, partim à Serario, partim etiam à Petavio edita, ita omnibus occurrit Adversariorum vitilitigationibus, & nodos omnes disputationum præcidit, ita cum exteris ac sacris consentit historiis, ut in ea facile acquiescam.

Bell. De verb. Dei libr. 1. c. 12. Serar. in Judith cap. 1. quæst. 1, & seq. Pet. De doctr. Temp. l. 12. c. 26.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

VI. Dixi Grotium non hunc Librum rejicere duntaxat in Antiochi Epiphanis tempora, sed totum etiam commentitium, meramque esse Parabolam docere; & Judith, sive יהודית, esse Judaicam gentem; Bethuliam esse Templum Dei, בית-אל-יה; Judithæ gladium esse preces sanctorum; Nabuchodonosorem hic ut alias sæpe Ebræis Diabolum significare; Assyriam vero, fastum; Holophernem typum esse Antiochi, ita dictum à הלפר נחש, quod Chaldaice *Lictorem serpentis* sonat; Judith viduam fingi, ut Judæam omni auxilio destitutam exprimat; Joachimum, sive Eliakimum *Deum surrecturum* significare, quæ spes cum homines Deo conjungat, idcirco ad Sacerdotem referri; Simeone Rubeni filio ortam dici Juditham, quod Ruben contracte dicatur, pro ראה בעני *vidit miseriam* Deus, & ex ea Dei miseratione nasci Simeonem qui ab obedientia nomen habet; Simeonem Rubeni filium nullum fuisse, ex eoque commenti suspicionem firmari; Manassem virum ab oblivione dictum cœli æstu mortuum fingi, quod adversa nobis Dei oblivionem excutiant; diem victoriæ à Juditha relatæ, ab Ebræis celebrari solitum dici, ut significetur dies φώτων, sive ἐγκαινίων, nempe purgati Templi, & dedicatæ Aræ à Juda Machabæo, quemadmodum legimus capite quarto prioris Machabaici. Denique Libri hujus Scriptorem Græcos auctores legisse suspicatur; nono quippe capite, pro eo quod habet Hieronymi interpretatio: *Qui violatores extiterunt in coinquinatione sua*, Græca habere: οἳ ἔλυσαν μίτραν παρθένου εἰς μίασμα· (sic enim recte emendat, pro μήτραν, quod editi Codices habent:) & quod decimo sexto capite Titanum filii commemorentur. Acute hæc quidem Grotius & erudite, ut reliqua; sed non tamen vere. Neque sane primus opinionis hujus architectus habendus est: ipsi quippe præluserant Lutherus, Chytræus, Beroaldus, Reineccius, & alii ex Heterodoxis plerique, qui historiam Judith, poëticum figmentum & tragœdiam appellant. Præterea Ebræus quidem Poëta facem Grotio videtur præluxisse, ut factum ad ἐγκαινισμὸν θυσιαστηρίου & ad Assamanæorum ætatem referret. Laudatur à R. Davide Ganz in צמח דוד his verbis: *Tempus hujus facti ignoramus, nihil enim de eo reperi in libro Josephi. Juxta verba Poëtæ Misad jotzer schel chanucha, è fundamento effigiantis dedicationem (Templi) evenit hoc facinus etiam diebus Assamonæorum.* Jam vero quod nomina in allegoriam & parabolam trahit, fecit idem in veris Scripturæ sacræ historiis Origenes, fecerunt & alii Patres ac Interpretes Scripturæ plerique, pro captu suo unusquisque, & sæpe quidem adeo ingeniose & feliciter, ut res non veræ & reipsa factæ, sed fictæ & apposite ad allegoriam excogitatæ videantur. Judithæ nomen Judaicam gentem signare ait; anne vero signabat Judaicam gentem, cum id gereret Judith uxor Esau, filia Beeri Hethæi, cujus mentio extat in Genesi? Bethuliam vero, quam exponit *Domum Dei*, interpretantur alii, *Virginem Dei*, & aliam inde parabolam extundere possunt. Holophernis nomen, quod ab Ebraico derivat, Persicæ est originis, perinde ut Tisaphernes, Intaphernes, Pharnaces, & Pharnabazus. Holophernes ille Ariarathis Cappadocum regis frater, cujus meminit Appianus in Syriacis, num *lictor serpentis* fuit, aut Diaboli minister? Pari modo refelli possunt allegoricæ reliquorum nominum expositiones. Porro neque Ruben ille Simeonis pater, unde historiam hanc in dubium vocabat Grotius, neque postremus versus ultimi capitis, qui annuæ festivitatis ex Judithæ victoria ab Ebræis institutæ meminit, extant in Græca interpretatione, quam certiorem Hieronymiana & tutiorem dixi; & pro Rubene exhibet illa quidem Israëlem. Nam cum Latina habeat: *Filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben*, Græca ita sunt concepta: υἱοῦ Σαλαμιὴλ, υἱοῦ Σαρασαδαῒ, υἱοῦ Ἰσραήλ· Fulgentius vero: *Filii Surisada, filii Simeon, filii Israël.* Quamvis autem nulla nunc festivitatis ex facto Judith in-

1. Mach. 4. 59.

Judith 9. 2.

Judith 16. 8.

Gen. 26. 34.

Fulgent. Epist. 2. cap. 14.

ſtitutæ occurrat in Ebræorum libris memoria, tempore potuit abrogari, ut ſæpe fit. Græcanicæ vero locutiones, *λύειν μίτραν*, & *υἱοὶ τιτάνων* adventitiæ ſunt, & ab Interpretibus prodierunt, qui tum optime interpretandi munere functi ſunt, cum nativum quid & *αὐτοφυὲς* ac vernaculum, non peregrinum ſapit ipſorum oratio. Exempla majoris licentiæ occurrunt apud Interpretes Scripturæ. In librum Jobi Interpretes Septuaginta & Vulgatus, Pleiadis, Hyadum, Orionis, Arcturi, & Amaltheæ nomina intruſerunt. Capite viceſimo ſexto Proverbiorum Ebraicum מרגמה, quod *acervum lapidum* ſonat juxta Aben Ezram, reddit Hieronymus, *acervum Mercurii.* Alexandriæ nomen præfert Vulgata Jeremiæ, Ezechielis, & Nahumi editio, pro Ebraico נא, cum longo poſt hos Prophetas tempore Alexandria condita ſit. Quis ſanus inde colligat hos Auctores Ebræos Græcorum ſcripta legiſſe? Vides ergo quam levibus argumentis ſua Libro huic derogetur veritas & antiquitas; atque eo levioribus, quo facilius exoticis & ſacris hiſtoriis conciliari poteſt. Merito itaque opinionem eam, quæ Judithæ hiſtoriam confert in Aſſamonæorum ætatem, refellit, ut dixi, R. Azarias, hoc præcipue argumento, quod Chaldaico ſermone conſcripta ſit. Prov. 26. 8.

VII. Qui poſt ſolutam Captivitatem, Judithæ caſus incidiſſe volunt, eo potiſſimum id approbare ſtudent, quod legitur capite quinto Græcæ interpretationis: *ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος*, quo Templi excidium ſignificari volunt. Notaſſent vero aliud eſſe, *γενέσθαι εἰς ἔδαφος*, aliud *καθελέσθαι εἰς ἔδαφος*, aut *καταβαλέσθαι εἰς ἔδαφος*, ut rectè obſervatum eſt à Serario: hoc enim ſonat, *in ſolum diſturbari & disjici, ſolo æquari*: illud vero eſt, *conculcari & pedibus proteri, ut ſolum proteri ſolet.* Itaque cum Manaſſes captus eſt ab Aſſyriis, veriſimile eſt impiam gentem reſeratis Templi foribus in id penetraſſe, atque ultro citroque nulla habita loci reverentia curſitaſſe, & profanis pedibus loca ſancta haud ſecus quam publicum ſolum proculcaſſe. Ita intellexit Syrus Interpres qui Græca expreſſit. *Secundum argumentum.* Judith. 5. 22. Serar. in Judith. 2. Quæſt. 2.

VIII. Recudi quoque poteſt adverſus Libri hujus antiquitatem argumentum illud, quo librum Tobiæ ſupra vidimus oppugnatum; locum videlicet in Canone fuiſſe habiturum, ſi Synagogæ magnæ & Eſdræ temporibus ſuperior fuiſſet. At eadem utemur reſponſione quam ſupra adhibuimus, quo tempore compoſitus eſt Canon, res Judaicas in tantis fuiſſe poſitas anguſtiis, nondum cincta mœnibus Urbe, urgentibus undique adverſariis, ut nondum popularium ſuorum ſcriptiones omnes, quæ in eum recipi mererentur, Eſdras compilare potuerit; ac proinde quæ ſemel ſecluſæ fuiſſent à Canone, in eum non fuiſſe ab Ebræis deinceps admiſſas, poſtquam clauſus ac circumſcriptus eſt. *Tertium argumentum.*

IX. Nihili vero facimus argumentum, quod adverſus libri Judith, ac libri etiam Tobiæ dignitatem & auctoritatem ex Joſephi ſilentio ducitur: nam & Jobi hiſtoriam & Bethlehemitarum infantium cædem, aliaque prætermiſit; & exiguam eſſe infitialis argumenti vim ſcitum eſt. Deinde vix alia retuliſſe Joſephum videmus, quam quæ habebantur in libris Canonicis. Nam quamvis paucula quædam de ſuo alicubi aſperſerit, fecit id tamen præter inſtitutum: profitetur quippe in Procemio Archæologiæ ſe eam ex literis Ebraicis tranſlaturum. Clarius etiam in libro decimo: *καὶ γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἐπιζητήσοντάς τι τῶν πραγμάτων, ἢ μεμψομένους ἠσφαλισάμην, μόνον τε μεταφράζειν τὰς Ἑβραίων βίβλους εἶπον εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, καὶ ταῦτα δηλώσειν, μήτε προστιθεὶς τι τοῖς πράγμασιν αὐτὸς ἴδιον, μήτ᾽ ἀφαιρεῖν ὑποσχόμενος*· *Initio enim hiſtoriæ hujus reſpondi iis qui in rebus à me declaratis deſiderabunt quippiam, vel expoſtulabunt, me Ebræorum ſolum Libros Græce redditurum profeſſus, promittens futurum ut in rebus exponendis nihil addam de meo vel detraham.* Ebræorum libros dicit, qui in Canone habebantur; in quem recepti non fuerant libri Tobiæ & Judith, qui cæteroquin nec Ebraice ſcripti erant. *Quartum argumentum.* Joſeph. Antiq. libr. 10. cap. 11.

De libro Esther.

I. *Diſputatur de Auctore libri Eſther. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Opus eſſe videtur Synagogæ magnæ.* III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas; deque Græca illius interpretatione diſputatur.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, in quo diſputatur de ſex poſtremis libri Eſther capitibus.* V. *Secundum argumentum.*

I. QUOD ad librum Eſther attinet, etſi habitus eſt in Ebræorum Canone, nihilo tamen minus dubius eſt ipſius Auctor ac ſuperiorum. Eſdræ ad- *Diſputatur de Auctore*

libri Esther. Variæ opiniones proponuntur.

Epiph. de pond. & menf. cap. 4. August. De Civit. Dei libr. 18. cap. 36. Isidor. Orig. libr. 6. cap. 2. Euseb. Chron. libr. 2.

scribunt Epiphanius, Augustinus, & Isidorus. Eusebius Esdra recentiorem putat. Pseudo-Philo, sive Jedidæus, quem repræsentavit R. Azarias in Lumine oculorum, Joachimum summum Ebræorum Pontificem, Josuæ filium, ejus qui Josedecum patrem habuit, id operis Mardochæi rogatu suscepisse arbitratur. Theologo-Politicus Scriptor hunc Librum censet ab eodem Auctore profectum, qui Esdræ, Nehemiæ, & Danielis libros elaboravit, idque post reparatum à Juda Machabæo Templi cultum; excerptumque fuisse ex altero libro, qui Estheræ nomine inscribebatur, & cujus mentio extat ad calcem noni capitis libri hujus de quo agimus, quemque jam olim intercidisse ait: quippe secundi Templi perinde ut primi temporibus viros fuisse, quibus curæ erat res gentis suæ literis prodere. Quæ ut temere, & nulla ratione conficta, jure à nobis exploduntur. Magnum vero recentiorum Interpretum, & aliquot etiam Ebræorum agmen pro Mardochæo pugnat; Aben Ezra in his, & Abrahamus Hispanus, qui Sapientis cognomen reportavit. Quibus omnibus præit Clemens Alexandrinus. Nititur ea sententia his verbis libri Esther: *Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Judæos.* Et mox: *Susceperuntque Judæi in solennem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant, & quæ Mardochæus literis facienda mandaverat.* Tum deinde: *Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est Libri hujus volumine continentur.* Item hoc altero: *Sed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit.* Serarius vero Mardochæum & Esther operas suas simul ad libelli hujus scriptionem contulisse colligit ex his Septuaginta Interpretum verbis, quæ extant nono capite: καὶ ἔγραψεν ἐσθὴρ ἡ βασίλισσα, θυγάτηρ ἀμιναδὰβ, καὶ μαρδοχαῖος ὁ ἰουδαῖος, ἃ ἐποίησαν· *Et scripserunt Esther regina, Aminadabi filia, & Mardochæus Judæus, quæ fecerunt.* Quibus & hæc quoque potuit addere, quæ caput idem claudunt in Vulgata editione, & quibus narrantur Judæi, quæ ad se scripserant Esther & Mardochæus, observanda suscepisse, *& omnia quæ Libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur:* quasi id sibi velit, Librum hunc, de nomine Estheræ dictum, illud ipsum esse quod ad Judæos à Mardochæo & Esthera scriptum est.

Clem. Alex. Strom. 1. Esther. 9. 20, 23, 26. & 12. 4.

Opus esse videtur Synagogæ magnæ.

II. Mihi vero Thalmudistarum imprimis probatur sententia, qui Babæ Batræ primo capite fœtum hunc esse decernunt Synagogæ magnæ. Idem censuerunt & Magistri complures alii ex eodem grege. Hac sententia superiores omnes fere continentur sententiæ, tum eorum qui Esdram, quique Mardochæum auctorem agnoscunt; tum & eorum qui Joachimum; quippe qui Synagogæ interesse potuit, ut pote Josuæ Pontificis filius. His quidem temporibus recentiorem neutiquam esse Librum censeo, quem constat fuisse in Ebræorum Canone. Atqui hunc Canonem Artaxerxe Longimano & Esdra posteriorem non esse diserte docet Josephus. Mardochæum, vel Esther, vel utrumque, scripsisse opus hoc quod extat minime sane probant testimonia illa superius adducta. Nam quomodo in ipso hoc Libro narrare potuisset Mardochæus se Librum scripsisse, ad Judæos misisse, hunc ipsos suscepisse, & quæcunque eo mandabantur peregisse? Librum scriptum ante esse oportuit, quam mitteretur ad Judæos, ab iis susciperetur, & tradita in eo præcepta observarentur; multo etiam magis ante quam missio illa, ac susceptio, atque observatio scriberentur. Atqui scripta ea sunt in Libro hoc quem habemus. Ex quo plane efficitur Librum, seu Epistolam Mardochæi ante scriptam esse, quam hic quem usurpamus Liber scriberetur. Cum autem ad Judæos missa esset Epistola hæcce, tantæ rei gestæ historiam, tam insignem divini favoris testificationem, quodque caput est, festi diei solenni & anniversario ritu celebrandi sanctionem continens, dubitare profecto minime licet, quin accuratam rei narrationem in literas retulerint, vel ob id maxime ut festi Phurim diei origo posteris innotesceret. Hanc enim præcipuam ac primariam perscribendi Libri caussam fuisse opinor. Ac si quis attendat ad nonum caput, ac initium decimi quod opus claudebat, id profecto Scriptori unice propositum comperiet, solennium illorum caussam, cerimonias, & sanctionem explicare. Hoc autem Synagogæ magnæ munus fuit. Ad hæc suadet ratio magnam Epistolæ Mardochæi, vel alterius quæ à Mardochæo & Esther scripta est partem, ac fortasse totam, Synagogæ magnæ proceres, pro sua adversum illos reverentia, in librum quem lucubrabant inseruisse; aliquibus duntaxat ad historiæ concinnationem adjectis. Mirari ergo subit unde tanta Anabaptistas ac Lutheranos nonnullos væsania incesserit, ut commentitiam historiam hanc ac fictitiam esse arbitrarentur. Nam cum solemnia Phurim observasse tamdiu Judæos pateat ex Machabaico secundo & Codice Theodosiano, eaque dicta sint dies Phurim sive Sortium, & Amanea, & Mardochaica; quis homo non plane ceritus aut væcors opinari possit ex figmento, aut ut Lutherani quidam loquuntur, ex Tragicomœdia, religionem festi hujus diei & anniversariam celebritatem profluxisse? Dixi dies Phurim fuisse appellatos: Septuaginta habent φρουραὶ, perperam pro φουραὶ, hoc est פורי.

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

2. Mach. 15. 37. Cod. Theod. L. Judæos. Tit. De Judæis.

quod idem est ac פּוּרִים. Jamdiu est cum codicibus Septuaginta Interpretum mendum hoc inolevit; quippe & Josepho fraudi fuit: sic enim habet: *διὰ ταῦτα μὲν ἰουδαῖοι τὰς προειρημένας ἡμέρας ἑορτάζουσι, προσαγορεύοντες αὐτὰς φρουραίους· Propterea Judæi supra memoratos dies celebrant, Phruræos eos appellantes.* Quod ne quis culpa librarii putet evenisse, nomen à *φρουρεῖν*, *servare*, videtur derivasse; mox enim dixerat: *ἔγραψε δὲ μαρδοχαῖος τοῖς ἰουδαίοις ταύτας παραφυλάσσειν τὰς ἡμέρας· μελλήσαντας γὰρ αὐτοὺς ἐν ταύταις διαφθείρεσθαι ταῖς ἡμέραις ὑπὸ ἀμάνου, δίκαια ποιήσειν εἰ διαφυγόντες μὲν τὸν κίνδυνον ἐν αὐταῖς, τοὺς δ᾽ ἐχθροὺς τιμωρησάμενοι, παρατηρήσονται αὐτὰς εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ· Scripserat autem Mardochæus ad Judæos, ut hos dies observarent: nam cum diebus illis parum abfuissent ab interitu, quem ipsis paraverat Aman, recte facturos si periculo liberati, & hostes suos ulti, eos servent Deo gratias agentes.* Vides *παραφυλάσσειν* & *παρατηρεῖν* pro *φρουρεῖν* usurpata *συνωνύμως·* Paterer Persicam vocem פּוּרִים ignorasse Josephum, si non & Ebraicorum etiam fuisset satis rudis, & gentilitii sacrorum Codicum exemplaris securus in Septuaginta Senum interpretatione acquievisset.

Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 6.

III. Porro festum hoc Phurim, quod ex Epistola Phurim originem & institutionem habuit, libri Esther antiquitatem egregie approbat. Libri quippe hujus Epistola Phurim præcipua & maxima pars est, ut qui genuinam hanc esse ostenderit, Libri *γνησιότητα* una ostenderit. Cognoscitur ea quoque ex Ebræorum Canone, in quo liber Esther locum habuit: Canon autem ille Artaxerxis Longimani ævo, ut dixi, conditus est. Sed & aliud vetustatis argumentum præ se fert ipse Liber initio undecimi capitis, ubi leguntur ista in editione tum Græca, tum Latina: *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se Sacerdotem & Levitici generis ferebat, & Ptolemæus filius ejus, hanc Epistolam Phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Jerusalem.* Epistola Phurim magna pars est libri Esther, ut jam monui. Ergo Librum hunc Lysimachus magna ex parte Græce interpretatus est, vel Ptolemæo & Cleopatra regnantibus, vel paulo etiam prius. Hieronymus vero in Præfatione in hunc Librum, Græcam interpretationem qua usus est, quam esse eam ipsam quæ nunc extat manifestum est, Septuaginta Senibus adscribit, & in Vulgata editione repertam à se significat, hoc est ea quæ *κοινὴ* appellabatur. Hieronymo quoque vetustior Origenes eosdem interpretationis hujus Auctores agnoscit. Quem ergo dicemus Interpretem, Lysimachum, an Senes Septuaginta? Equidem sic existimo, cum bona pars libri Esther constet Epistola Phurim, hanc autem Epistolam interpretatus sit Lysimachus, bonæ partis libri Esther interpretem habendum esse Lysimachum; Septuaginta vero Senes, ne actum agerent, interpretationem hanc lucubrationi suæ intexuisse, quemadmodum Synagoga magna Epistolam ipsam in Librum infarserat; & ne improvido Lectori fraudi esset diversarum lucubrationum permistio, monitionem hanc adjecisse; illic autem memoratum Ptolemæum, Philadelphum esse, cujus anno septimo Libros sacros interpretati sunt Septuaginta Senes; ut habet Epiphanius in libro De ponderibus & mensuris: cum ejusdem anno quarto Dositheus & Ptolemæus filius Epistolam Phurim à Lysimacho conversam attulerint. Cleopatræ vero nomen plurimis Ægyptiorum regum uxoribus commune fuit. Magna est interpretationis hujus licentia, exemplar *laciniosis hinc inde verborum finibus trahens*, ut ait Hieronymus; neque illic Septuaginta Seniorum castitatem in convertendo & fidem reperias; ut vel inde alienum Interpretem possis agnoscere.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas; deque Græca illius interpretatione disputatur.

Orig. Epist. ad African. & Tom. 2. in Joh.

Hieron. Præf. in Esth.

IV. His opponi possunt varia argumenta, quorum præcipuum oritur è sex posterioribus Libri hujus capitibus, quæ in Ebraico exemplari desiderata, in Septuaginta Interpretum editionibus reperiuntur. Cum enim capita hæc è variis hinc inde locis excerpta sint, sequi ex eo videtur interpolatum esse Librum, discerptum, & aliqua sui parte multatum; atque hanc fortassis ob caussam à Melitone Asiano, Athanasio, & Gregorio Nazianzeno è sacro Canone esse expunctum. Alii aliter respondent: Origenes in Epistola ad Africanum hæc in Ebraico exemplari olim habita fuisse, atque inde demum excidisse probabile esse putat. Grotius composita censet à Proselytis Hellenistis *ῥητορεύουσι* & stilum oratorio more exercentibus. Sixtus Senensis depromta esse vult ex diversis Historicis, præcipue vero ex Josepho, in eoque *αὐτολεξεὶ* haberi Epistolas Artaxerxis: quorum postremum aperte falsum est; prius vero adeo incertum, ut sua inde sumsisse Josephum longe sit verisimilius. Bellarminus duas conjicit fuisse Libri editiones Ebraicas; priorem breviorem, quæ superest; posteriorem laxiorem, & aliquot additamentis auctam, quæ interciderit quidem, sed unde Interpretatio Græca quæ extat prodierit. Ego vero quoniam Synagogæ magnæ Librum hunc accepturum refero, complures ad eum scribendum animum adjecisse puto; atque inde factum, ut diversa ejus extiterint exemplaria; Ebraicum hoc quod habemus; atque item alterum paulo locupletius, unde Græca quæ usurpamus cum additamentis deri-

Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum, in quo disputatur de sex postremis libri Esther capitibus.

Melit. apud Euseb. Hist. Eccl. libr. 4. cap. 26.

Athan. in Synops.

Gregor. Naz. Carm. de Scriptur.

Grot. Præf. ad Additam. Esth.

Sixt. Sen. Bibl.

libr. 1, & 8. Bellarm. De Verb Dei, libr. 1. cap. 7. Orig. Tom. 2. in Joh.

vata sint. Horum autem additamentorum Interpretes esse Senes Septuaginta, ex priscis Auctoribus cognoscimus: velut ex Origene, viro rerum harum consultissimo, cum in Epistola ad Africanum, tum & in Tomis in Johannem; ubi è decimo quarto capite nonnulla proferens, ἐν τῇ, inquit, κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα Ἐσθήρ: *In libro Esther, qui est juxta Septuaginta.* Scimus id & ex Hieronymi minutis Annotationibus, quas capitibus illis inseruit.

Secundum argumentum. Esth. 16. 10.

V. Graviter etiam eo pulsamur, quod Aman dicitur esse animo & gente Macedo: unde non sex tantum capita supra memorata vocantur in suspicionem, sed reliqua etiam vocari possunt: cum capite nono in Græca editione, itidem ut decimo sexto, Aman Macedo appelletur. Macedonum autem nomen obscurum fuit & ignotum, præsertim in Perside, longe post Artaxerxem Longimanum, quo regnante scriptum hunc Libellum diximus. Mirus est hic etiam Interpretum æstus & fluctuatio. In nono capite Ebraica habent האגגי: ita & tertio capite. Recte Hieronymus, *De stirpe Agag*; cujus nempe Agagi qui fuit rex Amalecitarum: unde Josephus, ἀμαληκίτης δὲ τὸ γένος· Quamobrem pro ὁ μακεδὼν legendum suspicatur Grotius, ἀμαληκιτῶν, ingeniosa quidem, sed audaci, ut ipse fatetur, conjectura, quam nec defendere velit. Nihilo magis ipsi assentiri possum, cum vocem, βουγαῖος, quæ duodecimo capite Amani tribuitur, & ab Hieronymo redditur, *Bugeus*, eamdem esse putat ac βαγώης, quo nomine spadones primum, tum & aulicos omnes dictos fuisse affirmat. Hujus autem sententiæ neque ullum profert idoneum fidejussorem; neque vero proferre posse puto. Certe tertio capite, atque item nono, vocem האגגי reddit similiter Græcus Interpres βουγαῖος, atque in hac voce manifesta cernuntur illius indicia. Itaque probabile est, vel Ebraica aliter legisse Græcum Interpretem; vel, quod potius crediderim, cum in eo Ebraica omnia nomina misere luxata & deformata sint, pro βουγαῖος, legendum ἀγαγαῖος, quemadmodum & Drusio visum est. Eo me potissimum inclinat Complutensis editio, quæ habet οὐγαῖος· Scio non ita desinere solere patronymica nomina: sed quis ab Hellenista accuratam Hellenismi peritiam expectet? Id si sit, mendam illic jam ante Hieronymum inolevisse dicendum est. Sed ad rem. Dixi Lysimachum in Libro hoc Græce convertendo intemperanter luxuriasse. Hunc ergo pro ea quam sibi sumserat libertate facile crediderim pro *Agagita*, reddidisse *Macedonem*; nulla habita ratione temporis, quo hæc vel facta sunt, vel scripta, sed illius quo ea ipse interpretatus est; cum nempe regnaret Ptolemæus Philadelphus, ut dixi; vel paulo prius. Hac autem tempestate Persarum animis vehemens insidebat adversus Macedones odium, vel Regum suorum desiderio, quos divinis prosequebantur honoribus, vel pudore subactæ alienis armis florentissimæ suæ gentis, vel Macedonum impotenter dominantium impatientia. Fortasse & historiæ parum peritus Interpres, cum magna Græcos inter & Persas bella olim gesta, & multis demum cladibus accisas penitus Persarum res & contusas à Macedonibus fuisse sciret, Macedones confudit cum Græcis, partem scilicet cum toto; (quanquam & extra Græciam sæpe Macedonia censetur) quæ ab his, antiquis quippe Persarum hostibus, jam olim gesta fuerant, novitiis illis adscribens, & Macedonis nomen pro Græci nomine usurpans. Præsertim cum credibile sit, post debellatos Persas, totam Græcorum gentem, apud peregrinos potissimum, Macedonum, nobilioris videlicet partis, nomine venisse. Itaque cum in hac Lysimachi interpretatione Macedonis nomen occurrat, Græcum intellige. Pro Amalecita autem Macedonem dixit Amanem, ut indignationem augeret, παραφραστικῶς, vel certe ῥητορικῶς. Objici solent alia quædam, ad elevandam Libri hujus auctoritatem & fidem: verum quoniam hæc jamdiu disputando contrita sunt, ab iis præsertim, qui contra temporis hujus Heterodoxos pro Catholicis partibus decertarunt, frustra in iisdem iterandis responsionibus studium operamque consumerem.

[Marginal notes: Esth. 9. 24. & 3. 1, 10. Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 6. — Esth. 12. 6. — Esth. 3. 1. & 9. 10. — Drus. in Esth. 3. 1.]

DE

De libro Job.

I. *Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Mosi adscribitur.* III. *Probatur argumentis.* IV. *Vera est historia Jobi, sed poëtice digesta.* V. *Probatur libri Job* γνησιότης *& antiquitas.* VI. *Disputatur de clausula, quæ habetur ad calcem libri Job in editionibus Septuaginta Interpretum.* VII. *Disputatur de ætate Jobi.* VIII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IX. *Secundum argumentum.* X. *Tertium argumentum.* XI. *Quartum argumentum.* XII. *Quintum argumentum.* XIII. *Sextum argumentum.* XIV. *Septimum argumentum.* XV. *Octavum argumentum.* XVI. *Nonum argumentum.* XVII. *Decimum argumentum.*

Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.

I. QUI de libro Jobi disseruerunt Codicum sacrorum Interpretes, cum de operis Auctore moverunt quæstionem, in varias ac multiplices diversi sectas abiere. Quidam adscripserunt Jobo ipsi, aut Jobi amicis, his permoti Jobi verbis: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? quis mihi det ut exarentur in libro, stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* & istis quoque: *Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat Omnipotens, & librum scribat ipse qui judicat: ut in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi?* Hanc sententiam defendunt Origenes, Gregorius magnus, & Suidas. Sunt qui à Jobo, ipsiusve amicis Syriace scriptum, à Mose redditum Ebraice, & aliquot additamentis auctum opinentur: quorum familiam ducit Auctor prioris Commentarii in Jobum, qui Origeni tribuitur; illa adductus clausula quæ in Græca editione finem imponit Libro, & è Syrorum lingua conversum eum fuisse docet. Mosem plerique, non Interpretem, sed Libri auctorem agnoscunt; Gregorius Nazianzenus Salomonem, uti quidem de eo scribit Polychronius, & alii bene multi. Quam sententiam Lutherus demum amplexus est. At Origenes Mosem negat plus quam quinque libros reliquisse. Alicui è Prophetis librum Jobi tribuunt quidam. Idumæi Prophetæ fœtum esse suspicatur Philippus Codurcus, sed multo magis inclinat ut ab Isaia profectum dicat: cujus sententiæ caussas habet, partim acutas quidem, at futiles tamen & leves, partim vanas penitus & inanes. Nonnulli etiam alicui ex Ebræis Babylone captivis assignant. Grotius Ezechiele quidem vetustiorem Libri scriptorem arbitratur, quicunque tandem fuerit, quod Jobi mentio apud Ezechielem extet; at Davide & Salomone recentiorem, quod ex horum scriptionibus pleraque illuc translata agnosci possint; videri autem habuisse propositum posteros Esaü à Babyloniis transportatos hoc exemplo ad verum Dei cultum retinendum, & adversa constanter ferenda excitare. Fridericus Spanhemius, qui Jobi historiam accurate nuper & erudite prosecutus est, à Jobo quidem, aut Jobi amicis res in adversaria primum fuisse lingua patria relatas existimat, Arabica nimirum, seu Syriaca veteri, & ex iis demum circa Davidis aut Salomonis tempora ab homine Ebræo conflatam eam quam habemus historiam. Quosdam etiam refert R. Levi ben Gerson postrema undecim Libri hujus capita in νοθείας suspicionem vocasse, propter notulam ad tricesimi primi capitis calcem adtextam, qua illic desiisse sermones Jobi significatur. Quasi omnium sermonum Jobi, non colloquii solum cum tribus amicis, Baldado, Sophare, & Eliphazo finis hac clausula designetur.

Job. 19. 23. Job. 31. 35, 36. Orig. libr. 6. contr. Cels. Greg. magn. in Job. libr. 1. cap. 1. Suid. in ἰώβ. Polychr. Cat. in Job Procem. Orig. Tom. 5. in Joh. Philoc. cap. 5. Codurc. Præf. in Job. Grot. Præf. Comm. in Job. Ezech. 14. 14. Spanh. Hist. Job. cap. 13.

Mosi adscribitur.

II. In hac opinionum varietate, quam peperit vetustas Libri, ac rei obscuritas, cum vix quicquam nobis pro certo definire liceat, suspiciones nostras ac conjecturas in medium afferemus. Librum scripsisse Mosem ad solatium Israëliticæ gentis, cum Ægyptiorum tyrannide premeretur, mihi sane videtur perquam probabile. Ea est Thalmudistarum sententia in Baba batra; ea R. Davidis Kimchi, & Rabbinorum complurium. Eamdem amplexus est Auctor posterioris Commentarii in Jobum, qui Origenis sibi nomen præscripsit; eamdem Methodius apud Photium, Polychronius, & Julianus Halicarnasseus apud Nicetam in Catena in Jobum; eamdem denique Recentiores bene multi. Id ipsum sensisse Hieronymum discas ex ejus Epistola ad Paulinum, in qua Libros sacros recensens, Pentateucho Jobi librum subjicit, posthabito etiam libro Josuæ; quo ejusdem esse utrumque & Auctoris & ætatis significet.

Thalm. in Bab. batr. cap. 1. Phot. Cod. 235.

Probatur argumentis.

III. Præter hæc doctorum hominum suffragia, rationes quibus ea nititur opinio afferuntur complures. Mihi ea valde efficax videtur ad persuadendum, quæ ex manifesta characteris ac styli similitudine petitur. Ea est autem hujusmodi, ut si prosam orationem cum prosa, vorsam cum vorsa contuleris, maxima statim appareat consensio: simplex illic & nativa utrobique oratio, omni ornatu detracto; florida hic & ἐσχηματισμένη· Agnoscit id Polychronius, & uno hoc argumento Libri confectionem in Mosem transscribit. Sin strictam orationem cum soluta contenderis, quod non satis caute fecerunt viri docti, magna enimvero, uti par est, apparebit styli dissensio, sed non inde efficies diversis ea Auctoribus deberi. Quod si grandius aliquid & ἁδρότερον sonare videtur liber Jobi, crebrioribusque distinctus esse luminibus ac sententiis, memineris hunc scriptum fuisse à Mose, cum florentibus annis vigeret felix piæ mentis calor; illum vero, cum per senectam ætatem ignea vis animi deferbuisset. Etsi in Hymnis quoque suis, pro rei gravitate, ad sublime & magnificum dicendi genus splendide assurgit. Occurrunt quidem in Jobi libro Arabismi & Syriasmi, uti notatum est ab Hieronymo; nonnumquam etiam Chaldaismi. Verum poëtam agenti affines usurpare dialectos licuit, & speciosa vocabula rerum proferre in lucem, & obscurata populo verba eruere. Id sibi juris arrogant Poëtæ, id ab Homero summa licentia factitatum est. Præterea scito scriptum hunc librum à Mose, cum apud socerum suum Jethro ad populares suos, aut solatio, aut consilio, aut re juvandos studia sua & curas omnes conferret. Ad tolerandas igitur diuturnæ servitutis miserias, & meliora à Deo petenda & speranda, proposito Jobi exemplo instituere ipsos voluit. Sane Israëliticæ gentis casus in Jobi historia perspicue agnoscas. Fortunati fuerunt Abrahamus, Isaacus, Jacobus, & Josephus, & magnas opes, pietatis fructum, à Deo retulerunt. Ab Ægyptiis deinde male habiti sunt Ebræi; bonis, libertate, ac liberis etiam multati à Pharaone; quemadmodum & Jobus à Satana. Qui cum restitutus demum in integrum, amplissimis & uberrimis latifundiis Dei nutu ac ductu ditatus esset, Moses proposito hoc divinæ bonitatis exemplo, populares suos in paris beneficii spem erigere voluit. Longe porro verisimilius est Mosem, in suo illo Madianitico secessu, ad solamen genti suæ parandum mentem adjecisse, tum videlicet cum huic maxime hujusmodi allevamento opus esset, animum ipse gereret negotiis vacuum; quam cum Ægyptiis vinculis soluti Israëlitæ per Arabicas solitudines Terram promissam peterent; Mosem vero inexplicabiles curæ distraherent: quod aliquibus placuisse video. Curarum autem necessaria pars fuit, descriptio Legis: in cujus obsequium populares suos facilius ut flecteret, Dei beneficiorum commemorationem ab ipsis mundi initiis repetiit. Atque hinc prodiit Pentateuchus. Madianitæ porro, Arabica gens est, Syrorum & Idumæorum vicina; quos inter per quadraginta annorum moram versatus Moses, ex peregrino commercio patriam loquelam, quod nulli non usuvenire solet, facile inquinavit. Quum autem ad suos reversus intermissum purioris Ebraismi usum repetiit, allitas sermoni suo ex congressu extraneorum sordes ita abstersit, ut quum ad scribendum Pentateuchum animum deinde appelleret, major existeret sermonis castitas ac munditíes.

Polychr. in Procem. Caten. in Job.

Hier. Præf. in Job.

Vera est historia Jobi, sed poëtice digesta.

IV. Porro Jobi, hominis Arabis, & inter suos valde nobilis, casus in Arabia toleratos, Moses inter Arabes degens, vel ex vulgi sermone discere potuit. Quamvis autem longissime absim à Thalmudistarum insania, qui commentitium & confictum esse docent operis hujus argumentum, meramque parabolam, Israëlitis ad constantiam & virtutem informandis excogitatam: (cui eorum delirio cum favere subinde visi sint Maimonides, vir alioqui solers & sagax, & R. Schem tob; palam vero id affectati sint postremis hisce temporibus Anabaptistæ, aliique Christiani; à viris piis juxta & eruditis solidissimis rationibus confutati sunt:) ego tamen rem poëtice digestam existimo, allocutionibus & responsionibus instructam, eorumque delectu verborum, non quæ prolata sunt, sed quæ proferri pro tempore potuerunt. Ratio est in promtu: cum enim numeris illigatum esse id opus, ac στιχηρῶς scriptum constet, Hieronymi, aliorumque Patrum testimonio, quis putet Jobum in summis corporis & animi doloribus carmina ad uxorem & amicos fudisse? aut ipsos vicissim virum tot malis oppressum versibus esse allocutos? Jobum ergo revera extitisse reor, in acerbissimas calamitates incidisse, & certo Dei consilio bonis & liberis Dæmonis opera fuisse orbatum, diro etiam ac tetro ulcere erosum, adiisse ad ipsum uxorem & amicos, verbaque simul ipsos conseruisse in eam sententiam quam retulit Moses, controversiam Jobi diremisse Deum oraculo suo, ac querimonias composuisse, Jobum ipsum denique ingens pietatis ac patientiæ præmium, restitutam sanitatem, auctas opes, numerosa prole fundatam domum à Deo esse consecutum: verba vero, verborumque collocationem, dialogi compositionem, interlocutionum dispositionem & di-

Maim. in More nevoch. Part. 3. cap. 22. R. Schem. tob. in Job.

Hier. Epist. ad Paulin.

ſtinctionem, figuras, & reliquum ſermonis ornatum eſſe Moſis.
V. Probatur præterea ejus γνησιότης & antiquitas vel ex hoc Tobiæ loco: *Hanc* *Probatur libri Job γνησιότης & antiquitas.*
autem tentationem ideo permiſit Dominus evenire illi, ut poſteris daretur exemplum patien-
tiæ ejus, ſicut & ſancti Job. Nam ſicut beato Job inſultabant Reges, ita iſti parentes & co-
gnati ejus irridebant vitam ejus dicentes: Ubi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepultu-
ras faciebas? quæ è libro Jobi depromta eſſe certa eſt fides. Non id quidem affirma- Tob. 2. 12, 15.
re, ſuſpicari certe licet de iſtis Ezechielis: *Et ſi fuerint tres viri iſti in medio ejus,* Ezech. 14. 14.
Noë, Daniel, & Iob, ipſi juſtitia ſua liberabunt animas ſuas, ait Dominus exercituum.
Plurima quoque indidem delibata paſſim per totum Voluminum ſacrorum corpus In-
terpretes deprehenderunt. Nos decerpemus paucula quædam, ut Libri antiquitas elu-
ceſcat. Scriptum eſt in libro Jobi: *Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum* Job. 3. 2.
eſt, Conceptus eſt homo: ſcripſit Jeremias: *Maledicta dies in qua natus ſum: dies in qua* Jer. 20. 14.
peperit me mater, non ſit benedicta. Scriptum eſt in libro Jobi: *Concepit dolorem, & pe-*
perit iniquitatem, & uterus ejus præparat dolos: ſcripſit Pſaltes: *Ecce parturiit injuſtitiam,* Job. 15. 35.
concepit dolorem, & peperit iniquitatem: & Iſaias: *Conceperunt laborem, & pepererunt ini-* Pſalm. 7. 14.
quitatem. Scriptum eſt in libro Jobi: *Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet: vocife-* Iſa. 59. 4.
rabor, & non eſt qui judicet. Semitam noſtram circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in cal- Job. 19. 7, 8.
le meo tenebras poſuit: ſcripſit Jeremias in Threnis: *Sed & cum clamavero & rogavero,* Thren. 3. 8, 9.
excluſit orationem meam: concluſit vias meas lapidibus quadris, ſemitas meas ſubvertit. In
libri Job viceſimo primo capite cum Deo Job de impiorum felicitate expoſtulat: to- Job. 21, 7. & ſeq.
tum id συντόμως in capite Jeremiæ undecimo repoſitum invenies. De Sapientia ſic diſ-
ſerit Job: *Non dabitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur argentum in commutationem* Jerem. 11. 1, & ſeq.
ejus: non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo, vel ſapphiro: Job. 28. 15, & ſeq.
non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro eo vaſa auri, ... non adæqua-
bitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundiſſimæ componetur: ſic de eadem Salomon
in libro Sapientiæ: *Præpoſui illam regnis & ſedibus, & divitias nihil eſſe duxi in compa-* Sap. 7. 9, & ſeq.
ratione illius: nec comparavi illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius
arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius. Effatum hoc
Jobi: *Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia,* non in Pſalmos ſolum, & Proverbia, ac Si- Job. 28. 28.
rachidæ Eccleſiaſticum, ſed & in Deuteronomium quoque defluxit. Nec mirandum Pſalm. 110. 10.
profecto eodem parente ortos fœtus, non forma ſolum & loquela, ſed ſenſibus etiam Prov. 1. 7. & 9. 10.
inter ſe convenire. Legitur in libro Jobi: *Qui non accipit perſonas principum, nec cogno-* Eccli. 1. 16. &
vit tyrannum, cum diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum ejus ſunt univerſi: le- 19. 18. & 21. 13.
gitur in libro Sapientiæ: *Non enim ſubtrahet perſonam cujuſquam Deus, nec verebitur ma-* Deut. 4. 6.
gnitudinem cujuſquam: quoniam puſillum & magnum ipſe fecit. De mari ſic Deus in libro Job. 34. 19.
Jobi: *Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia, & dixi; Uſque huc venies,* Sap. 6. 8.
& non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos: de eodem ſic Salomon Job. 38. 10, 11.
in Proverbiis: *Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tran-*
ſirent fines ſuos. Scriptum eſt in libro Jobi: *Quis præparat corvo eſcam ſuam, quando pul-* Prov. 8. 29.
li ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos? ſcripſit Pſaltes: *Qui dat* Job. 38. 41.
jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum. Teſtimonium libri Jobi, ſic Pſalm. 146. 9.
tanquam ſacri & canonici libri, ambit Paulus in priore Epiſtola ad Corinthios: *Sapien-*
tia, inquit, *hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum: ſcriptum eſt enim: Comprehendam ſapien-* 1. Cor. 3. 19.
tes in aſtutia eorum. Ubi ſcriptum? nempe in libro Jobi, qui de Deo hæc fatur: *Qui*
apprehendit ſapientes in aſtutia eorum. Similiter Jacobus in Epiſtola Catholica exemplum Job. 5. 13.
indidem petit: *Sufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Do-* Jac. 5. 11.
minus & miſerator. Quid quod nulla prorſus in libro Jobi Moſaicæ Legis, aut rerum
ab Iſraëlitis geſtarum mentio occurrit: unde Libri vetuſtas certo argumento colligi-
tur. Verum, inquies, Lege antiquior fuit Jobus, cujus congreſſus cum amicis hoc Li-
bro referuntur; ac proinde nulla his affingi debuit mentio Legis, qui Legem ætate
præceſſerunt. At neque priora duo capita, neque poſtremi pars, Jobi, amicorumve
ſermonibus, ſed Scriptoris ipſius narrationi tribuuntur, in qua Legis aliquod utique
extaret veſtigium, aut portentorum à Deo in Iſraëliticæ gentis gratiam editorum ſi-
gnificatio, niſi confectio Libri his omnibus ætate prior fuiſſet. His ſubjungam Ariſteæ
teſtimonium, qui in ſuo De Judæis Commentario, legiſſe ſe Jobi librum multis de
Jobo memoratis teſtatus eſt. Fuit autem id Ariſteæ opus Alexandro Polyhiſtore vetu-
ſtius, qui inſignem ex eo depromtam pericopen lucubrationibus ſuis intexuerat, ut
eſt apud Euſebium. Denique è tertia è Jobi filiabus, cui קרן הפוך nomen fuit, hoc Euſeb. Præp.
eſt juxta Septuaginta Interpretes κέρας ἀμαλθείας, natam eſſe fabulam Cornu Amal- libr. 9 cap 25.
theæ, & ex hiſtoria Jobi in Herculis fabulam multa Græcos tranſtuliſſe acute Span- Spanh. Hiſt.
hemius conjectat. Job. cap. 12.
VI. Nunc vero minime id quæro, utrum ex celebri illa & controverſa clauſula, *Diſputatur*

de clausula, quæ habetur ad calcem libri Job in Editionibus Septuaginta Interpretum.

quæ in codicibus Septuaginta Interpretum libro Jobi accusa est, quædam deprompserit Aristeas; an ex Aristea clausula illa prodierit: nec item, si eam compilavit Aristeas, an à Mose, ut sensit Auctor posterioris Commentarii in Job, qui Origeni adscribitur; an à Septuaginta ipsis Interpretibus, ut visum est Origeni in Epistola ad Africanum; an ab Hellenistæ alicujus recentioris, aut alterius cujuscunque manu, Jobi libro adtexta sit. Id aio, clausulam istam, undecunque tandem extiterit, antiquissimam esse; à Theodotione in suam Interpretationem fuisse receptam, ab Arabe itidem Interprete in suam, à Pseudo-Origene in suos illos in Jobum Commentarios, & à Niceta in suam Catenam; ac ejus Origenem, Chrysostomum, Hieronymum, Polychronium, & Olympiodorum meminisse; & in omnibus denique vel antiquissimis Codicibus Græcis reperiri: quamvis autem rejiciatur à nonnullis, ut pote quæ absit ab Ebræis exemplaribus, Ecclesiæ tamen, ut testatur Olympiodorus, ab Apostolis, cum reliquo Jobi libro traditam fuisse. Animadversum velim id quoque, cum ex Syriaca lingua translatum Jobi librum notat hæc clausula, non id sibi velle, Ebraicum quod habemus exemplar ex Syriaco, sive ut alii censent, ex Arabico fuisse translatum à Mose, ut voluit Auctor prioris Commentarii in Jobum qui Origeni tribuitur, sed ex Ebraico Codice suam interpretationem Septuaginta Senes extudisse. Ita intellexit Olympiodorus, qui cur Syriaca illic appelletur Ebraica dialectus, erudite ostendit: ita & Scholiastes quem citat Nobilius.

Orig. Epist. ad Afric. Chrys. Polychr. & Olympiod. in Prœm. & ad calcem Caten. in Job. Hier. Tradit. Ebr. in Gen. Olymp. in Cat. in Job.

Nob. hoc loco.

Disputatur de ætate Jobi.

VII. Ex superioribus conficitur Mose vetustiorem Jobum fuisse. Minime vero otii nostri res est, certe nec instituti hujus, in assignanda accurate ipsius ætate anxie laborare; præsertim cum in ea disquisitione diligenter versati sint viri eruditi. Dicam obiter recentem mihi videri fuisse Jobi casuum memoriam, cum ad eos describendos Moses animum appulit; quo tempore apud socerum Jethro inter Madianitas degebat. Mose vetustiorem fuisse consentiens est quidem Interpretum prope omnium ac Chronologorum opinio, at eum à Mosis ætate nimium in superiora removent quidam. Thalmudistæ eo anno natum ferunt, quo in Ægyptum venit Jacobus, denatum anno quo inde Israëlitæ exierunt. Verum hariolos mittimus. Nos conjecturis probabilibus nixi & similiora veri sectantes, vel paulo ante decessisse eum judicamus, quam ipsius calamitatem & restitutionem Moses literis mandaret, vel etiam tum fortasse superfuisse.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Aben Ezr. Comm. in Job.

VIII. Adversus ea quæ de libri Job Auctore statuimus, plurima in contrariam partem objici solent, quorum cum maxima pars pervulgata sit, & ab aliis jam confutata, frustra in iis referendis desudarem, quæ aliunde peti possunt. Velut cum ex Gregorii Nazianzeni auctoritate Salomonis opus id esse volunt quidam, ut supra dixi; aut cum ex R. Levi ben Gerson partem Libri supposititiam esse pugnant. Potius est ut nova quædam discutiamus argumenta, quibus confectionem ejus Mosi detrahere literati quidam viri contendunt. Primum suggerit Aben Ezra, qui Sapientes ait Libri Mosem scriptorem censere, sibi vero translatum videri, ac propterea subobscurum. Librum translatum putat, à Mose translatum non negat. Imo vero ita videtur existimasse: cur enim Librum translatum ratus sit, caussæ fuisse puto clausulam illam superius memoratam, quæ perperam accepta multorum animos hac infecit opinione, è Syriaco Jobi sermone Librum à Mose Ebraice fuisse conversum; cum è Syriaca lingua, hoc est Ebraica, à Senibus Septuaginta Græcæ redditum orationi significet, ut mox docui.

Secundum argumentum.

IX. Aiunt deinde nusquam librum Jobi Mosis nomine citari, quod fieret tamen, si Mosem haberet auctorem. Ego vero in re dubia, aut vulgo ignorabili fieri debuisse nego. Libri Josuæ, Judicum, Ruth, aliique complures, quorum incerti sunt Auctores, titulis suis indicantur, non scriptoribus; licet eos aliquis privata industria, certis quantumvis argumentis deprehenderit. Complures laudavi supra in Libro hoc Mosi assignando mecum sentientes, qui eum tamen, non ex Mosis scriptoris, sed ex Jobi, cujus narratur historia, nomine appellare solent.

Tertium argumentum.

X. Ex loco, quem inter sacra Volumina obtinet iste Liber, tertium prodit argumentum: quippe, inquiunt, si Mosis esset, Mosis libris adjungeretur; imo etiam Pentateucho ipsi ordine præiret, quem tempore antecessit: hunc enim post exitum ex Ægypto, illum in Madianitico secessu exaratum diximus. Ac si in digerendis Libris sacris ratio temporum quo scripti sunt habita sit. Libris Regum, Paralipomenon, Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Judith, & Esther, subjici solent Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum; quæ tamen, si spectetur ætas, præfigenda illis esse nemo infitiabitur. Alio ordine libros illos collocant Latini & Græci, alio Ebræi. Ab his tres in classes esse distributos tradit Hieronymus in Prologo Galeato: prior Legem habet, Pentateuchum nempe Mosis; secunda Prophetis constat, libris videlicet Josuæ, Judicum,

Samuelis, Regum, Iſaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, & Duodecim Prophetarum: poſtrema denique continet Hagiographa, quibus liber Jobi præfigitur. Aliæ fuerunt ſanctorum Voluminum partitiones, de quibus conſulere licet Sixti Senenſis Bibliothecam: in his alium, aliumque ordinem liber Jobi tenuit, prout diverſa ſpectarunt ii, quibus diſponendorum ſacrorum Codicum cura tradita eſt. Non alia autem de cauſſa Pentateucho Moſis librum Jobi conjunxiſſe videtur Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum, quam quod ab eodem Auctore profectum utrumque crediderit. *Sixt. Bibl. libr. 1.*

XI. Quartum argumentum ſuppeditant vocabula quædam Libri hujus, vel μονα-δικὰ, vel nuſquam certe in ſcriptis Moſis, paſſim vero in recentioribus Scripturæ ſanctæ Libris extantia: unde Moſe recentius eſſe hoc opus colligi poteſt. Cui rationi ſupra occurri, cum dicerem nonnullas voces Ebræis non exauditas finxiſſe Moſem, pro ea licentia, quæ pudenter ſumpta Poëtis conceditur; pleraſque etiam peregrinas admiſiſſe, cum Librum hunc carmine ſcriberet; cum præſertim in alieno ſolo verſaretur, unde patriæ loquelæ adhæſit peregrinitas illa, quam deinceps ſcriptionis illius auctoritas in Ebræam gentem invexit. Sic enim comparatum eſt, ut quod arbitramur laude dignum, imitando conſequi ſtudeamus. Non ergo ex Davidis & Salomonis ſcriptionibus Jobi operis conditor; ſed ex hoc opere potius exoticas ſuas locutiones David & Salomon, aliique Prophetæ hauſerunt. *Quartum argumentum.*

XII. Ex his quæ leguntur verſu penultimo libri Jobi: *Deditque filiabus pater ſuus hæreditatem inter fratres earum*, quintum efflorefcit argumentum, vel conjectura potius, aut levis ſuſpicio: id enim ab Ebræo ſcriptore notatum conſulto videtur, quod Ebraico jure in herciſcunda familia feminæ à fratribus in partem non vocarentur; unde effici putant latis jam à Moſe legibus Librum hunc eſſe confectum. Verum iſtud hinc effici nego; nam rem, uti acta eſt, referre potuit Scriptor, nulla habita Ebraicæ Legis ratione. Etſi enim Legem nondum tulerat Moſes de filiabus à ſucceſſione removendis, id fortaſſe jam Ebræorum vel Arabum uſus obtinebat. Similiter jubentur amici Jobi ſeptem tauros & ſeptem arietes holocauſta offerre: etſi nondum ſacrificiorum ritus in Levitico præſcriptos ſanxerat Deus. Nec enim putandum eſt quidquid legibus ſuis præcepit Moſes, novum ad hoc tempus & inuſitatum omnino fuiſſe: imo conſuetudinem in multis Lex juvit; & quæ invexerat uſus, jure firmata ſunt. *Quintum argumentum.* *Levit. 23. 18.*

XIII. Aiunt præterea nemini, præterquam Jobo vel amicis, perſpectos eſſe potuiſſe ſermones ultro citroque habitos, qui ſcriptione illa continentur. Parata eſt ex ſuperioribus reſponſio: nec enim perſuadere voluit Moſes dicta hæc omnia, prout jacent in Libro, à Jobo vel amicis fuiſſe prolata: nam quis putet amicos inter ſe verba familiariter commutantes carmina edidiſſe? Plane ita eſt, ut dixi, rem geſtam & ſermonum argumenta ad Moſem literis multorum & ſermone omnium fuiſſe perlata, quæ uberiore deinde orationis filo & numeris adſtricto conveſtivit. *Sextum argumentum.*

XIV. Conflatur ſeptimum argumentum ex eo quod dictus eſt Job *magnus inter omnes orientales*, בני קדם: quo nomine Arabes Ebræis Palæſtinam incolentibus dici ſolebant, unde ſcriptorem libri Jobi incolam Palæſtinæ fuiſſe concluditur. At id facile refellitur ex Madianiticæ regionis ſitu, quæ ad Arabiæ & Auſitidis occaſum poſita eſt. Nec enim Palæſtinæ ſolum incolis, ſed gentibus univerſis familiare eſt alias gentes ex ſitu appellare. Hinc Græcis ἀνατολία, quam Natoliam barbare appellamus. *Septimum argumentum.* *Job. 1. 3.*

XV. Moſe recentiorem operis hujus Scriptorem exiſtimarunt nonnulli, quod decimo quinto capite Chananææ gentis excidium obſcure ſignificatum videatur. Verum ſi quis hæc attente perluſtret, non Chananææ potius, quam cujuſlibet alterius regionis depopulationem, nec tam ut rem geſtam, quam ut rem gerendam illic expreſſam comperiet. *Octavum argumentum.*

XVI. Gravius oritur argumentum ex his Jobi verbis, quæ extant viceſimo ſexto capite: *In fortitudine illius repente maria congregata ſunt, & prudentia ejus percuſſit ſuperbum.* Ebraice רהב, quod inter alia Ægyptum notat: unde ad Ægyptiorum & Pharaonis interitum iſta pertinere cenſuit R. Selomoh, & ex recentioribus Grotius. Uterque contra reliquorum omnium Interpretum fidem, cum antiquorum, tum recentium, qui alio penitus retulerunt. Horum opiniones ſi quis avet cognoſcere, adeat Spanhemianam Jobi hiſtoriam, luculentum opus, in quo ſolidis præterea rationibus hoc argumentum retunditur. *Nonum argumentum.* *Job. 26. 12.* *Spanh. Hiſt. Job. cap. 6.*

XVII. Poſtremum argumentum hoc Jobi dicto continetur: *Et dixit Deus homini: Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia.* Exiſtimavit Sebaſtianus Caſtalio hic tangi verba Deuteronomii, quibus ita Iſraëlitas Moſes compellat: *Scitis quod docuerim vos præcepta atque juſtitias, ſicut mandavit mihi Dominus Deus meus: ſic facietis ea in terra quam poſſeſſuri eſtis, & obſervabitis, & implebitis opere. Hæc eſt enim veſtra ſapientia & intelle-* *Decimum argumentum.* *Job. 28. 28.* *Caſtal. Præf. in Job.* *Deut. 4. 5. 6.*

ctus coram populis. Quis non videt hæc vi detorquenda esse, ut istis accommodentur? Demus tamen nihil interesse: quis miretur eamdem sententiam ab uno & eodem Scriptore bis esse usurpatam? Deum quidem id homini dixisse ait, verum non in colloquiis cum Mose habitis, at potius cum mentes hominum intus voce sua interpellat; quam cum audierimus, corda nostra obdurari vetat. Fortasse & Jobo fuerat id à Deo significatum per somnia aut visa; cujusmodi multa & hic & alias sæpe hominum animis ante Legem latam objiciebantur.

DE LIBRO PSALMORUM.

I. *Disputatur de Auctore libri Psalmorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Plures variis temporibus fuisse videntur Libri hujus scriptores.* III. *Esdras numerum Psalmorum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit.* IV. *Probatur argumentis.* V. *Quæritur cur ordo Psalmorum à temporum ordine discrepet.* VI. *Probatur Libri Psalmorum γνησιότης & antiquitas.* VII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.* IX. *Tertium argumentum* X. *Disputatur de Psalterio Salomonis à Johanne Ludovico de La Cerda edito.*

Disputatur de Auctore libri Psalmorum. Variæ opiniones proponuntur.

I. SCIAMUS *errare eos, qui omnes Psalmos David arbitrantur, & non eorum quorum nominibus inscripti sunt.* Verba sunt Hieronymi ad Cyprianum scribentis, & in ejus gratiam Psalmum octogesimum nonum explanantis; quem Psalmum cum sequentibus decem à Mose scriptum esse docet. Clariora etiam hæc ex ejusdem Epistola ad Sophronium: *Psalmos omnes eorum testamur Auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, & Idithun, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moysi, & Salomonis, & reliquorum quos Esdras primo volumine comprehendit.* Eamdem tuetur doctrinam Auctor Synopseos quæ Athanasio tribuitur; eamdem & Hilarius. Par est sententia R. Davidis Kimchi, & magnæ Rabbinorum partis. Contrait vero Theodoretus, aliique complures, qua veteres, qua nuperi: iique unicum Psalmorum omnium auctorem, Davidem agnoscunt. Philastrius etiam inter Hæreticos locat, qui secus senserit. At titubat Augustinus, nunc totum Psalterii opus uni Davidi adscribens, velut in libris De civitate Dei; nunc novem solum Davidis proprios esse statuens, reliquos quatuor Cantorum, quos ipse ad id selegerat, velut in dissertatione ad titulum primi Psalmi. Variæ utrimque afferuntur rationes, quarum præcipua pars in sequentibus excutietur.

Hilar. Prol. in Psalm.

Philastr. Hær. 126.

Auguft. De civit. Dei, libr. 17. cap. 14.

Plures variis temporibus fuisse videntur Libri hujus Scriptores.

II. Certum est jam inde à vetustissimis temporibus, ipso etiam Noachico Diluvio antiquioribus, homines Dei præconia, victorias suas, & si quæ sibi prospera evenissent, hymnis, psalmis, choris ac tripudiis, tympanis etiam, tubis, citharis, alioque musico choragio celebrare fuisse solitos. Certum quoque carminum illorum compositionem viros aliquot ingenio ac eruditione præstantes in se recepisse; id quod de Mose non semel, ac de ipsius sorore Maria legimus. Certum etiam hoc hominum genus divino sæpe afflatum numine multa prædixisse. Talis Moses, talis & David, & Jeremias, & Ezechiel, & Aggæus, & Zacharias. Certum præterea carmina hujusmodi, eaque potissimum quæ Deo essent dicata, crebra recitatione ita fuisse pervulgata, ut ea sibi plurimi describerent; curæque præsertim Levitis fuisse, uti exemplaria eorum, quæ Dei celebrarent laudes, in Templi tabulariis servarentur inter sacra Volumina, quæ in Templo fuisse recondita & custodita non uno loco Josephus asseverat. Hinc depromta Cantica pleraque, quæ in Libris sanctis vel descripta sunt vel memorata. Hinc certa quædam pro tempore selecta à Levitis, quæ Symphoniaci in Templo cantarent. Singulis porro Hymnis auctorum nomina crediderim fuisse adscripta, eorumque nominum partem aliquam temporum lapsu & hominum oblivione, aut librariorum oscitantia intercidisse. Atque hinc porro evenit, ut Psalmi aliquot sint ἀνεπίγραφοι & ἀδέσποτοι· Cum autem penum hunc Psalmorum locupletare satageret, quisquis poëtica erat arte instructus, valde eum crevisse probabile est; quem deinde in immensum auxerunt David & Salomon, collato illuc magno carminum numero: ne videlicet tantis impensis fundata ab eis domus Dei, tot ditata donariis, hac quoque parte liberalitatem eorum ac munificentiam desideraret. Ipse potissimum David in veterum Hymnis recognoscendis ac digerendis, suis adjungendis, choris Sympho-

Joseph. Antiq. libr. 3. cap. 1. & libr. 5. cap. 1.

niacorum instruendis, melodiæ ac concentuum temporibus determinandis, cantoribus ipsis deligendis, omnique apparatu musico comparando, egregiam operam navavit. Non parum etiam sacram hanc apothecam à sequenti ætate canticis differtam reor, quoad Templum à Chaldæis direptum & igne absumtum est. Quo incendio maximam quoque congestarum cantionum partem conflagrasse dubium non est. Postquam ventum est Babylonem, cum Deum pro ea quæ suppetebat facultate laudare vellent, tum vero collectas existimo paucas tot Psalmorum reliquias, vel ex memoria, vel ex aliquorum, si forte, privatorum hominum codicillis. Atque hæc carmina illustri aliqua pietatis significatione, aut artificii specimine insignia, aut ad ea, quæ essent ex usu populi, postulanda à Deo, videntur præ aliis fuisse accommodata; ut quæ ex cantu frequenti inhæsissent memoriæ, aut digna fuissent habita à quibusdam, quæ in literas referrentur. Facit ad nostram sententiam insigne hoc Philastrii dictum: *Qui interpretati sunt studiosissime, hoc dixerunt, quod sæpe existente captivitate in Judæorum populo à Gentilibus propter idololatriam, (quia cum illis colebant Judæi & idola) inque his etiam Scripturæ divinæ inquirebantur & comburebantur à gentibus. Si quis autem abscondisset de Psalmis aliquid existente pace, postmodum requirebantur à paucis sanctis eædem divinæ Scripturæ: cumque invenirentur, accipientes postea qui erant illo tempore Sapientes, (quia non erant Prophetæ jam, sed Sacerdotes timore detenti) juxta quod accipiebant à quibusdam, ita componebant & textum Psalmorum, & ita ordine exponi jubebant.* Quamvis autem ad quinque supra mille carmina lucubrasse Salomonem in sacris Codicibus proditum sit; attamen aut nulla eorum, aut perexigua pars servata est: sive quod vulgi superarent captum, ut ex Cantico Canticorum existimare licet, sive quod ad usum chororum minime essent concinnati, sive quod tam clari in iis non apparerent neque tam expressi pietatis sensus, quam in illis Davidis, quem *egregium Psalten Israël* fuisse sanctæ Literæ testantur. Ad hos præterea Hymnos, qui ex Templi excidio, sic tanquam reliquæ è naufragio tabulæ, emerserunt, alii accesserunt, qui in vinculis Babylonicis, ad calamitates Israëliticæ gentis coram Deo deplorandas, à piis viris compositi sunt: qualis ille est qui numero habetur centesimus tricesimus sextus, & quem titulus indicat esse Jeremiæ: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion.* Nam quamvis subjunxerit Psaltes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* non id tamen ita accipiendum est, quasi in Babylonia Deo hymnos canere nefas ducerent Israëlitæ, nec omnino per tot annos cecinerint ullos; sed quod eo apparatu ac splendore id ipsis facere non liceret, quo olim Hierosolymæ fieri solitum erat. Sexagesimus quartus in fronte gerit hoc lemma: *Canticum Jeremiæ & Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperet exire.* Mala etiam apud Chaldæos tolerata queritur Psalmus septuagesimus: *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum: in justitia tua libera me & eripe me.* Sic & septuagesimus tertius: *Ut quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ.* Talis est & septuagesimus octavus: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.* Ejusdem etiam generis est octogesimus septimus: *Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi & nocte coram te,* quem à Joachimo editum tradunt aliqui, dum Babylone in custodia attineretur: & octogesimus octavus: *Misericordias Domini in æternum cantabo,* quem ab eodem in libertatem restituto compositum ferunt. Talis & centesimus primus: *Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.* Adjectos esse & alios post solutam Captivitatem Psalmos minime dubium est. Hujusmodi est centesimus vicesimus quintus: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati:* & centesimus tricesimus septimus: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei:* & centesimus quadragesimus quintus: *Lauda anima mea Dominum; laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu fuero.* Quid quod & totos quadraginta postremos, ab eo videlicet, cui titulus est: *Reversionis Aggæi & Zachariæ,* in gratiam reditus Israëlitarum è Babylonico exilio in patriam, scriptos nonnulli arbitrati sunt. Intolerabilis vero fuit Pauli Samosateni, vecordis & impuri Hæretici supinitas, cum Psalmos novitatis arguere ausus est, & post Christum elaboratos asseverare. Quem errorem vix persuaderi possem amplexos esse nonnullos de grege Anabaptistarum, uti factum ab iis esse fertur, nisi ab illorum impudentia, pari inscitia & stupore conjuncta, omnia expectanda esse scirem. At opinionis hujus ineptiam & fatuitatem declarabit hæc à nobis instituta dissertatio.

Phil. Hær. 126.

2. Reg. 23. 1.

III. Exemtis Babylonico servitio Israëlitis, & in integrum restitutis, post instauratum Templi cultum, suadet nobis ratio Psalmos quoque in Templo cantari solitos collegisse Esdram, & ex Synagogæ magnæ auctoritate recognovisse, numerumque eorum ad centum & quinquaginta determinasse, sepositis fortasse aliquot, vel quorum incerta erat auctoritas, vel quos ad præsentem rerum statum minus congruere

Esdras numerum Psalmorum determinavit, eorumque volumen in Cano-

nem dedicavit.

cenſebat; eos in unum redegiſſe volumen, & in Canonem ſacrorum Librorum dedicaſſe; neque illuc poſtea ullos acceſſiſſe Pſalmos; quod fuiſſe creditum video aliquibus, qui ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum octavum, & ſeptuageſimum nonum Antiochi temporibus adſcribunt. Nam totidem, quot nunc extant, interpretati ſunt Septuaginta Senes Antiocho vetuſtiores, uti priſcis traditionibus, teſte Hilario, ferebatur.

Hilar. Prolog. Explan. in Pſal.

Probatur argumentis.

IV. Opinionis, quam hic proponimus, præcipua capita ſacræ ipſius Scripturæ teſtimoniis confirmantur. Quæ quoniam fere ſunt in propatulo, & obvia unicuique, ſupervacaneum foret ea colligere. Reliqua vero probantur ex ipſis Pſalmorum lemmatis, quibus eorum Auctores indicantur; aut ex diſertis Pſalmorum verbis, rebuſque illic aperte narratis, unde ipſorum ætas deprehenditur. Tales ii ſunt, quorum capita proxime attulimus: eos ſi quis perlegat accurate, rerum, quarum gratia ſcripti ſunt, à Davidicis temporibus longe diſſitarum clariſſima cernet monumenta. Centeſimum triceſimum ſextum adducam in exemplum. Quî enim Davidis ævo accommodari ea poſſunt: *Super flumina Babylonis, illic ſedimus & flevimus, cum recordaremur Sion:* ac ſequentia etiam, quæ palam edocent, & qui loquantur, captivi nempe; & cujates, Hieroſolymis nempe & Sione profecti; & à quibus capti, nempe à Babyloniis; & quo deducti, nempe Babylonem. Quæ ſi quis ad Davidis ætatem referre nitatur, idem Ararim in Parthia, Tigrim in Germania reperire poſſit. Par de centeſimo viceſimo quinto, atque aliis porro, quos ſupra indicavimus, eſto judicium. Auguſtinus qui in libris De civitate Dei totum Pſalmorum opus uni Davidi acceptum refert, hæc eum prophetice vaticinatum fuiſſe ait; quemadmodum Joſiæ regis non futurum duntaxat ortum & regnum, ſed nomen quoque Propheta quidam trecentis ante eventum annis prænuntiavit. Sed quorſum ad propheticas vaticinationes & miracula recurremus, cum nulla nos eo cogat neceſſitas? Exiſtimet Lector æquus, utra præferenda ſit ſententia, vel quæ rationibus pugnet, vel quæ excogitatis miraculis ſe tueri cogatur. Sed & ex Pſalmorum plurimorum lemmatis, ut dixi, de eorum quoque ætate fieri arbitrium poteſt. Velut ex illo, quod centeſimo triceſimo ſexto præfixum eſt: *Pſalmus David, Jeremiæ:* apud Septuaginta: τῷ δαβίδ, ἱερεμίου, manifeſtum eſt Pſalmum hunc Davidi adſcribi non poſſe, & Jeremiæ temporibus compoſitum fuiſſe. Verum quæſiverit aliquis, quî hæc Babylone concini potuerint à Jeremia, quem illuc cum aliis captivis deportatum non fuiſſe conſtat. Equidem à Jeremia ad captivos tranſmiſſum opinor, quem calamitati eorum deplorandæ lucubraverat. Pſalmo ſequenti hoc lemma præſcribunt editiones Septuaginta Interpretum: ψαλμὸς τῷ δαβίδ, ἀγγαίου καὶ ζαχαρίου. Per genitivum caſum plane videntur Pſalmi Auctores ſignificari. Quid hoc eſt igitur, τῷ δαβίδ; Ebraica habent, לדוד; Vulgata, *Ipſi David.* Sic alibi, לאסף, τῷ ἀσάφ: & לבני קרח; Septuaginta, τοῖς υἱοῖς κορέ; Vulgata, *Filiis Core.* Exiſtimat Synopſeos Auctor, quicunque Pſalmi ita inſcripti ſunt, τῷ δαβίδ, hoc eſt, *Ipſi David,* ab aliis lucubratos, Davidis perſonæ fuiſſe aptatos. Sententiam hanc refellit Auguſtinus Soſpitatoris ipſius oraculo, qui Pſalmum centeſimum nonum Davidi tribuit, cum inſcriptus ſit, *Ipſi David.* Cenſuerunt vetuſtiores Magiſtri, quicunque Pſalmus præfixum haberet hoc lemma, לדוד, Davidem auctorem habuiſſe: verum hanc quoque opinionem rejicit Aben Ezra, & à Davide ſcriptum, aut Davidi adſcriptum ſtatuit: quibus addi velim, aut ex ejus formula & exemplo lucubratum eſſe. Id ſi ſit, quod veri ſane perquam ſimile eſt, jam liquet cur Pſalmus centeſimus triceſimus ſextus ita inſcriptus ſit: τῷ δαβίδ, ἱερεμίου; nimirum ut à Jeremia ſcriptus ſignificetur ad Pſalmorum Davidis exemplum; ac ſi diceres, Pſalmus Davidicus Jeremiæ. Ita *Syracoſio verſu* ludere ſe dicebat Virgilius, cum ad exemplum Theocriti Eclogas ſcriberet: ita & *Aſcræum carmen* ſe per oppida Romana canere, cum ad Heſiodi imitationem Georgica componeret: ita & *Ceæ næniæ* munera retractare ſe aiebat Horatius, cum Simonidem Ceum imitaretur. Pſalmum centeſimum undecimum Aggæo & Zachariæ tribuit Vulgata Editio; necnon & centeſimum quadrageſimum quintum. Hunc & ſequentes duos iiſdem adſcribunt Interpretes Septuaginta. Pſalmo ſexageſimo quarto hunc præfigit titulum Vulgata Editio: *Pſalmus David. Canticum Jeremiæ & Ezechielis populo tranſmigrationis, cum inciperent exire.* Hunc & quædam Septuaginta Interpretum editiones præferunt. Pſalmi ſeptuageſimi lemma hoc eſt: *Pſalmus David, filiorum Jonadab & priorum captivorum;* quod & apud Septuaginta Interpretes reperitur, & ad Joachinum regem Juda Babylonem à Nabuchodonoſore deportatum ſine dubio refertur. Ebræi Salomonem ſeptuageſimi ſecundi Pſalmi auctorem eſſe ferunt, quidam Pſalmorum trium, plurium etiam alii; Origenes Pſalmorum graduum. Pſalmi octogeſimi noni titulus hic eſt: *Oratio Moyſi hominis Dei,* quem & Septuaginta Senum interpretatio & Ebraica exemplaria exhibent; & Pſalmum ipſum

Auguſt. De civit. Dei, libr. 17. cap. 14.

Auguſt. De civit. Dei, libr. 17. cap. 14. Matth. 22. 42, & ſeq.

Virgil. Ecl. 6. & Georg. libr. 2.

Horat. Carm. libr. 2. Od. 1.

Orig. libr. 3. περὶ ἀρχῶν.

ipsum Ebræi magno consensu volunt à Mose fuisse cantatum, cum Deum placare vellet, Israëlitis iratum propter excitatam inter eos ab exploratoribus Terræ sanctæ seditionem. Accedit ad hanc sententiam Hieronymus in Epistola ad Cyprianum. Mosi itidem sequentes decem Psalmos adscribunt Ebræi; adscribunt & Hilarius, & Hieronymus; cum tamen de nonagesimo octavo Psalmo verum id esse non possit, utpote in quo fit Samuelis mentio. Nisi Moses ille fortasse unus fuerit ex cantoribus David, ut visum est Aben Ezræ: cui ne assentiar facit additum illud elogium, *Hominis Dei*, quod & in sacris Literis alias Mosi tribui solet, & virum pietate insignem notat. Nam quod respondent Hilarius, Hieronymus, & Augustinus, prophetice id à Mose scriptum; salvo sanctorum Patrum honore, sine caussa mihi videtur dictum. Promtius enim & tolerabilius est, Psalmum illum contra Ebræorum auctoritatem abjudicare Mosi, quam nulla urgente necessitate miracula & divinos vaticiniorum afflatus comminisci. Psalmum nonagesimum secundum, Adami canticum appellant Ebræi, & ab Adamo decantatum somniant matutinis primi sabbathi horis, cum serotinis diei antecedentis esset creatus. Auctor R. David Kimchi. Adde reliquos adscriptos Idithun, filiis Core, Asaph, Eman Ezrahitæ, & Ethan Ezrahitæ, quem ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος vixisse quidam suspicati sunt, sed falso, ut docent Interpretes, quos ne longior sim, adiri jubeo. Valde etiam falleretur, si quis crederet hunc esse Ethanem Leviten, Casaiæ filium, quem ex instituto ac jussu Davidis musicam artem tractasse Paralipomena asseverant: hic enim Levites fuit, ille de tribu Judæ. Huc facit insigne Thalmudis & Masoræ testimonium, quo Psalmi omnes ab Adamo, Melchisedeco, Abrahamo, Mose, Emane, Idithuno, Asapho, & tribus Core filiis, Asire, Elcana, & Abiasapho, Mosis consanguineis & coævis dicuntur elaborati; à Davide vero in unum volumen collecti. Kimchio ad eamdem sententiam præluxerunt Thalmudistæ. Is autem addit à Davide ipso in quinque libros divisum esse Psalterium, ὥστε εἶναι καὶ αὐτὸ ἄλλην πεντάτευχον· *adeo ut sit alter Pentateuchus*: inquit Epiphanius. Psalmi vero ἀνεπίγραφοι cui tribuendi sint, non levem esse inter Rabbinos controversiam testatur Aben Ezra. Hæc cum ita sint, liquidum est optima me ratione dixisse, non unius Auctoris esse, Davidis nimirum, Psalmos omnes, sed cantorum complurium.

Hilar. Prol. in Psalm. Hieron. Epist. ad Cypr.

Augustin. De civit. Dei libr. 17. cap. 14.

1. Par. 15. 17; 19. Thalm. bab. bathr. cap. 1.

Epiph. De pond. & mens.

Quæritur cur ordo Psalmorum à temporum ordine discrepet.

Philastr. Hær. 126.

V. Quod ad ordinem Psalmorum attinet, qui à serie temporum palam discrepat, existimasse quosdam refert Philastrius, eo ordine dispositos fuisse Psalmos à Sapientibus post Captivitatem, quo à sanctis viris reperti sunt; fortuito nempe, & tumultuario, cum Ethnici antea, dum rerum potirentur, conquisitos eos cremassent & funditus abolere tentassent. Mihi vero ea incessit suspicio, hoc ordine fuisse ab Esdra & Synagoga magna digestos, quo in Templo canebantur, prout nempe vel anniversariæ festivitates, vel sacrorum ratio postulabat. Inde est quod collocatæ ab Esdra in ordinandis Psalmis operæ Ebræi non meminerunt: quippe Psalmos neque ipse, neque Synagoga magna digessit, sed quem in iis servari solere comperit ordinem, eumdem retinuit. At cum ait Auctor Synopseos Esdram in ordinem Psalmos disposuisse, eum intellige, quem usus Templi, non temporum series desiderabat. Inde est etiam quod nullas numerorum notas his Psalmis Ebræi veteres præfigebant; & quod priscæ traditiones ferunt, auctore Hilario, incompositos eos, nec pro temporum diversitate digestos, Esdram in unum volumen retulisse. Quod autem ex iisdem traditionibus subjungit Hilarius, Septuaginta Senes in numerum & ordinem Psalmos redegisse, singulos quosque iis numeris adjungentes, quorum efficientia & vis argumento suo responderet, parum solidum est, quod cum pace & reverentia sanctissimi viri dictum velim. Nihilo credibilius est quod subnectit, priores quinquaginta Psalmos iis convenire, qui à vitiis sese ad meliorem frugem recipiunt; sequentes quinquaginta iis, qui jam aliquos fecerunt in pietate progressus; iis denique reliquos, qui ad summum virtutis apicem evasere. Variis itidem virtutis ac pietatis gradibus vulgatam ac celebrem Psalmorum in quinque partes divisionem fusa dissertatione accommodat Gregorius Nyssenus, & ad animorum emendationem, non ordinem temporum respexisse vult, qui Psalmos ita digesserunt. At hæc quantumvis pie cogitata, vel sola eorum lectio aperte refellit. Sed nec inter classium singularum Psalmos ullam temporum rationem habitam videmus; quod facere potuisset Esdras, etiam si varios pietatis gradus spectasset. Cæterum partitionem illam Psalterii in partes quinque, quam ab Ebræis usurpari aiunt Hilarius & Hieronymus, & quæ in eorum Libris hodieque adnotatur, Machabaicis temporibus haudquaquam vetustiorem reor.

Hilar. Prol. in Psalm.

Greg. Nyss. l. 1. in Psalm. cap. 5. & libr. 2. cap. 11.

Hilar. Prol. in Psalm. Hieron. Epist. ad Sophr. & ad Cyprian.

VI. Quod attinet ad Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem, ea juxta principia nostra facile statuitur: genuinum quippe ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus ætatibus esse habitum probatur primum capite vicesimo secundo libri secun-

Probatur libri Psalmorum γνησιό-

tus & antiquitas di Samuelis, quo totus Psalmus decimus septimus repræsentatur, & Davidi Auctori
tribuitur. Tum capite sequenti egregium se ipse Israëlis Psalten appellat, quod non
2. Sam. 23. 1. temere ab eo jactari docet Saülis historia. Psalmum item quartum supra centesimum,
1. Reg. 16. 18. & seq. & deinde nonagesimum quintum capite decimo sexto libri Paralipomenon prioris re-
petitos, ac in unum conjunctos reperias; quemadmodum Origenes observavit in
Prologo Tomorum in Canticum Canticorum, & in Epistola ad Africanum. Posterio-
2. Par. 7. 6. ris vero libri Paralipomenon septimo capite, extat Canticorum Davidis apertissima
mentio: *Sacerdotes autem stabant in officiis suis, & Levitæ in organis carminum Domini,*
quæ fecit David rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum misericordia ejus, hym-
nos David canentes per manus suas. Psalmum indicat centesimum quintum, cujus hoc
est exordium: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus:*
2. Par. 5. 13. & 20. 21. quod & capite quinto, atque item vicesimo libri ejusdem, & capite tertio libri prio-
1. Esdr. 3. 11. ris Esdræ, & decimo tertio libri Judith, & tricesimo tertio Jeremiæ, & tertio Da-
Judith. 13. 21. nielis exhibetur. Cantica quoque Davidis vicesimo tertio capite libri secundi Parali-
Jerem. 33. 11. pomenon memorantur: ejus vero organa atque hymni vicesimo nono capite. Nota-
Dan. 3. 89. bilis imprimis ille locus libri prioris Esdræ, quem mox attigi: *Fundato igitur à cæmen-*
2. Par. 23. 18. *tariis Templo Domini steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis, & Levitæ filii Asaph in*
2. Par. 29. 26. 1. Esdr. 3. 10, 11. *cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Israël, & concinebant in hymnis, &*
confessione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. Notabilis & il-
Eccli. 47. 15. le è libro Ecclesiastici: *David de omni corde suo laudavit Dominum, & stare fecit cantores*
2. Mach. 2. 13. *contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos.* Necnon & ista è secundo Machabæo-
rum: *Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & ut con-*
struens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David: quibus
Davidici hymni haud dubie significantur. Toti etiam Psalterii versiculi in posterio-
rum Prophetarum, aliorumque sacrorum Scriptorum libris, tacito Auctoris nomine
Jerem. 17. 7. occurrunt. Initium Psalmi primi retulit his verbis Jeremias: *Benedictus vir qui confidit*
in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. Et erit quasi lignum quod transplantatur super
aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et erit folium
ejus viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.
Isa. 38. 18. Istud Isaiæ: *Quoniam non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te;* germanum
Psalm. 6. 6. est illius è Psalmo sexto: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem*
Psalm. 17. 43. *quis confitebitur tibi?* Ex his decimi septimi Psalmi: *Et comminuam eos ut pulverem ante*
2. Sam. 22. 43. *faciem venti: ut lutum platearum delebo eos*, manifesto manavit illud libri secundi Sa-
muelis: *Delebo eos ut pulverem terræ; quasi lutum platearum comminuam eos atque confrin-*
Prov. 16. 5. *gam.* Est in libro Proverbiorum: *Initium viæ bonæ facere justitiam; accepta est autem apud*
Eccl. 4. 17. *Deum magis quam immolare hostias:* cui consimile est hoc Ecclesiastæ: *Multo enim me-*
Psalm. 50. 18, & seq. *lior est obedientia, quam stultorum victimæ:* hæc suppeditavit Psalmus quinquagesimus.
Unde illa Isaiæ: *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, &*
Isa. 52. 10. *videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri?* nempe ex illis Psalmi nonagesimi septimi:
Psalm. 97. 1, 3. Thr. 5. 19. *Salvavit sibi dextera ejus & brachium sanctum ejus. Viderunt omnes termini terræ salutare*
Dei nostri. Unde & ista transtulit Jeremias: *Tu autem Domine in æternum permanebis, so-*
Psalm. 101. 13. *lium tuum in generationem & generationem?* ex his nimirum centesimi primi Psalmi: *Tu*
autem, Domine, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem:
Isa. 50. 9. & 51. 6. Ait Isaias: *Ecce omnes quasi vestimentum conterentur:* deinde: *Cæli sicut fumus liquescent,*
& terra sicut vestimentum atteretur: quippe scriptum legerat in centesimo primo Psal-
Psalm. 101. 25. & seq. mo: *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt,*
tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis
Amos 9. 2. *eos, & mutabuntur.* Ait Amos: *Si descenderint usque ad infernum, inde manus mea educet*
Psalm. 139. 8. *eos: & si ascenderint usque in cælum, inde detraham eos:* jam ante id cecinerat Psaltes:
Psalm. 142. 4. *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Comma hoc Psalmi
centesimi quadragesimi secundi: *Collocavit me in obscuris, sicut mortuos sæculi,* sic ex-
Thren. 3. 6. pressit Jeremias in Threnis: *In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos.* Plura
hujusmodi adnotarunt Interpretes: sed hæc viro veritatis amanti, neque nimis perti-
naci satis sane sint. Longe vero clarioribus testimoniis Libro huic fidem conciliant No-
Matth. 13. 35. vi Testamenti Scriptores. Quid his Matthæi disertius: *Ut impleretur quod dictum erat*
per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione
Psalm. 77. 2. *mundi:* quæ è Psalmo septuagesimo septimo depromta sunt? Quid & illis: *Ut imple-*
Matth. 27. 35. *retur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, & super ve-*
Psalm. 21. 19. *stem meam miserunt sortem:* quæ habentur Psalmo supra vicesimum primo? Verum om-
Matth. 22. 43, 44. ni penitus ambage præcisa sic ipse alibi: *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Do-*
Marc. 12. 36. *minum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos*
Luc. 20. 42. *tuos scabellum pedum tuorum?* quæ apud Marcum & Lucam iisdem verbis referuntur.

Alio loco apud Lucam sic Christus: *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Item Petrus Actorum primo: *Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & episcopatum ejus accipiat alter.* Capite vero sequenti quatuor è Psalmo decimo quinto commatia recitat; duo è Psalmo secundo, capite quarto; unum indidem, capite decimo tertio. Davidis quoque suffragio Paulus se tuetur Epistolæ ad Romanos capite undecimo, & Epistolæ ad Ebræos capite tertio; ejusdem vero sententiam capite sequenti usurpat.

Luc. 24. 44. Act. 1. 20. Act. 2. 25, & seq. Act. 4. 25. Act. 13. 33. Rom. 11. 9. Ebr. 3. 7. & 4. 12.

Jam si Ethnicorum ambiamus suffragia, hinc etiam nobis aliquid opis proveniet. Philopatridos Auctor, qui Luciano tribuitur, respexit ad verba isthæc è Psalmo centesimo tertio: *Extendens cælum sicut pellem*, cum dixit: κατηχούμενος πείθου παρ' ἐμοῦ, εἴπερ ζῆν χρήζεις εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ οὐρανὸν ὡς δέρριν ἐξήπλωσε. *Fidem habe documentis quibus ad religionem Christianam à me erudiris, siquidem vitam æternam concupiscis: si cælum tanquam pellem expandit.* Ex eodem Psalmo, in quo omnem styli sui ἀδρότητα καὶ ὕψος Propheta explicavit, nonnulla transtulit Numenius, quæ ab Eusebio adnotata sunt. Translata sunt è Psalmis in Orphica, quædam alia, quæ nec Eusebii diligentiam effugerunt. E celebri Psalmi quinquagesimi effato, supra à nobis commemorato, Charondæ Thuriorum legislatoris petitum illud reor, quod refert Porphyrius: θεοὶ οὐ χαίρουσι τῶν πονηρῶν θυσίαις τε καὶ δαπάναις, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν δικαίαις τε καὶ καλαῖς ἐπιτηδεύσεσιν. *Dii non gaudent improborum sacrificiis & impensis, sed justis & rectis bonorum virorum institutis.* Commati huic è Psalmo quinquagesimo sexto: *Filii hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus*, gemina est sententia ista Solonis, quæ linguam hominis nequam gladio esse acutiorem sciscit, & inter ejus effata fertur imprimis.

Psalm. 103. 3. Euseb. Præp. libr. 11. & 13. Psalm 50. 18, & seq. Porphyr. περὶ τ. ἀποχ. libr. 2. Psalm 56. 5.

VII. His satis, ni fallor, comprobatis, superest ut aliqua diluamus pro more nostro argumenta, quæ adversus propositas opiniones vel objecta jam sunt, vel objici certe possunt. Primum inde petitur, quod uni Davidi Psalmorum opus inscribi solet, ac proinde ab uno Davide auctore profectum esse dicendum est. Id probant auctoritate Christi ipsius, qui cum ait apud Lucam: *Ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*, totum Psalterium Davidi videtur tribuere. Cui argumento sic occurritur, Davidis nomine Librum inscribi, qui ad plures pertinet; vel quod præcipuam Libri partem ipse condiderit, quemadmodum Ciceronianarum Epistolarum volumen, etsi aliorum plurimorum Epistolis constat, uni tamen Ciceroni, cujus est major Epistolarum pars, tribuitur; vel quod in priscorum hymnorum delectu, novorum adjectione, totoque musico instrumento adornando, Davidis ita enituit cura & industria, uti de ejus nomine tota Psalmorum congeries appellata sit. Qua responsione eo libentius utimur, quod eidem retundendo argumento ab Auctore Synopseos adhibetur. Quod autem scribit alio loco, amicos Ezechiæ regis, ex ter mille Davidis Psalmis, centum & quinquaginta selegisse, reliquos vero occuluisse, id ita accipio, tria illa Psalmorum millia non à Davide lucubrata fuisse universa, sed ab aliis scripta, ipsum in ordinem, suis etiam additis, disposuisse. Quanquam & id mihi parum videtur verisimile: cum certum sit Psalmos plerosque illuc deinde fuisse adjectos, qui nunc supersunt, ut demonstravimus; unde conficitur totidem è priori numero detrahendos fuisse, ut semper numerus idem centum & quinquaginta constaret: quod vix sane credibile est. Adde Hilarium in Prologo, non Psalmos Davidis, sed librum Psalmorum appellandum decernere, atque ita ab Hieronymo & Augustino appellari.

Refelluntur argumenta Adversariorum. *Primum argumentum.* Luc. 20. 42. Hieron. Epist. ad Sophr. August. de civit. Dei libr. 17. cap. 14

VIII. Minime fugit Anabaptistas id argumentum, Psalmorum librum hac ratione oppugnare solitos, quod Davidis sibi nomen non præscriberet: quod argumentum quam parum adversus nos valeat, perspicuum est; qui Librum uti Davidi adscriptum non esse fatemur, ita adscribi non debuisse pertendimus; quippe qui non eum solum, sed alios plerosque auctores habeat. Quod autem addunt, unicum Psalmum decimum septimum vere esse Davidis, quippe qui ipsi tribuatur libro secundo Regum, capite vicesimo secundo, nos id non admittimus: nec enim minus vere Davidis est centesimus nonus, quem Davidis esse Christus ipse docet; & alii quem eidem lemmata in codicibus Ebraicis, Græcis, & Latinis præfixa assignant.

Secundum argumentum. Matth. 22. 43, 44.

IX. Conflatur tertium argumentum ex hac clausula in qua definit Psalmus septuagesimus primus: *Defecerunt laudes David filii Jesse*: unde effici videtur superiores Psalmos esse Davidis, sequentes vero aliorum. Hoc telo libri Psalmorum dignitatem impugnabat Johannes Bodinus, ex persona Salomonis Judæi, in tetro & exitiali opere De abditis rerum sublimium arcanis. Cui argumento simile cudi potest ex his verbis, quæ capite vicesimo tertio libri secundi Regum Psalmum Davidis decimum septimum capite præcedenti descriptum excipiunt: *Hæc autem sunt verba David novissima:*

Tertium argumentum. Bodin. De arcan. libr. 5.

unde non absque similitudine aliqua veri concludi potest, non plures quam septemdecim Psalmos Davidem lucubrasse. Prius argumentum sic discutimus, postremum quidem Psalmum septuagesimum primum à Davide fuisse compositum, cum regnum Salomoni filio jamjam moriturus transscriberet; at extra ordinem in Psalmorum serie fuisse collocatum. Posterius vero sic excipitur, vel ex clausula Psalmi illius septuagesimi primi apparere non in decimo septimo Davidem loquendi vel canendi finem fecisse; neque vero adnotationem illam, *Hæc autem sunt verba David novissima*, ad antecedentia, verum ad sequentia pertinere.

Disputatur de Psalterio Salomoni à Johanne Ludovico de La Cerda edito.

X. De Psalmorum συλλογῇ agentibus nobis, minime prætermittendum est Salomonis Psalterium, ex Augustanæ Bibliothecæ vetustissimis membranis ab Andrea Schotto descriptum, à Johanne Ludovico de La Cerda è Græco sermone Latine redditum, & cum ejusdem Scholiis editum. Constat illud Psalmis octodecim, Græce scriptis, ita tamen ut Ebraismum & Septuaginta Senum stylum referant. Salomonis nomen præfixum gerunt, his verbis: ψαλμὸς τῷ σαλωμών. Quid de his statuat Cerdanus incertus hæret, atque eo demum inclinat, ut vel Salomonis, vel viri sacrarum literarum peritissimi, ex Salomonis persona disserentis, fœtum esse statuat. Ego vero Salomonis esse præcise nego: nec enim tam augustum sacræ antiquitatis monumentum, tamdiu, tantisque in tenebris jacuisse posse puto, ut aut Judæorum recentiorum ac veterum diligentiam effugeret, aut priscorum Ecclesiæ Patrum, aut piorum hominum, aut doctorum denique, tam sedula cura scrutantium quæcunque ad sacra studia promovenda pertinerent. Nam quis putet tam venerandas sacrorum Codicum reliquias nulla aura afflavisse Origenem, aut Pamphilum, aut Eusebium, aut Hieronymum, qui tanto studio prisca sanctorum Voluminum exemplaria & interpretationes undique comparaverant? Tutius utique credi potest, Hellenistæ alicujus opus esse, hominis in Librorum sacrorum lectione detriti, plurimaque cum ex Davidicis Psalmis, tum ex Isaia, & Ezechiele, & aliunde etiam ad id opus mutuati. Ejusmodi enim figmentis sæpe industriam suam exercuisse Hellenistas eruditi sciunt. Tempus assignare promtum non est: aliquanto tamen post Christi tempora scriptum reor; alioquin ad notitiam sanctorum Patrum pervenisset. Salomonis autem personam Auctor assumsit, quod Psalmos complures à Salomone scriptos intercidisse sciret: non ut Lectoribus faceret fucum, & ab incautis pro genuina Salomonis lucubratione haberi vellet, sed ut se ad imitationem Salomonis componeret, & ea ex illius persona proferret, quæ ipse proferre potuisset. Id indicat lemma istud, ψαλμὸς τῷ σαλωμών. Non enim is titulus, ut dixi, Salomonis hunc esse Psalmum ostendit, cui præfixus est, sed Salomoni esse adscriptum, ejusque personæ accommodatum. Quod autem à Judæo proficisci hoc opus potuisse negat Cerdanus, quia quæ de Christo vaticinatur, religionem Christianam adversus Judæos firmant, de nihilo est; nam & ei quem expectant Messiæ eadem Judæi tribuunt, & in Prophetarum libris similia reperiuntur. Quod de octodecim illis Psalmis à me dictum est, idem de eo Psalmo dicendum arbitror, quem extra centum & quinquaginta Canonicorum numerum exhibent editiones Septuaginta Interpretum, & Horologia Græcorum, quemque Synopseos Auctor commemoravit, aliis de eo altum silentibus.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

I. *Disputatur de Auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Compositio Libri hujus, unius esse videtur Salomonis, compilatio multorum posterioris ævi, ordo & constructio Esdræ.* III. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.*

Disputatur de auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.

I. HACTENUS per nubila fere & caliginem sanctorum Codicum Auctores internovimus: sic tamen ut etiam agnoverimus. Nunc vel perplexarum disquisitionum tricas eluctati, vel primævæ & obscuræ vetustatis prætergressi tenebras, in luce deinceps paulo majori versabimur, nobisque Scriptores sacri se ipsi apertius cognoscendos dabunt. Libri quidem Proverbiorum auctorem se in fronte operis profitetur Salomon: *Parabolæ*, inquit, *Salomonis, filii David, regis Israël.* Tum ab his verbis initium ducit vicesimum quintum caput: *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ, regis Juda:* quæ sic intelligo, sequentes Parabolas esse

quoque Salomonis, itidem ut superiores; verum à viris Ezechiæ fuisse collectas & descriptas: non & præcedentes, ut existimavit Interpres Arabs. Id enim sonat Ebraica dictio, & ita intellexerunt Interpretes Septuaginta, & Thargum, & R. Levi ben Gerson. Deinde quorsum notationem hujusmodi in istum locum infarsissent, cum præfigi debuisset decimo capiti, quod Parabolarum initium est, si ad omnes æque Parabolas pertinuisset? Viri Ezechiæ, hoc est ministri, ii videntur fuisse Eliacim filius Helciæ, Sobna scriba, Joahe filius Asaph, à commentariis, & ipse etiam fortasse Isaias Propheta; quem R. Moses Kimchi, aliorum Judæorum opinionem secutus, non Proverbia solum, sed & Ecclesiasten, & Canticum Canticorum scripsisse affirmat. Tricesimi deinde capitis hoc exordium est: *Verba Congregantis filii Vomentis:* cum ita reddi debeat: *Verba Agur filii Jake: Prophetiam dixit vir ad Ithiel, ad Ithiel & Uchal.* Unde liquet aliam quoque esse hanc Proverbiorum mantissam, ab Agure γνωμολόγῳ collectam. Nomen ipsius in Septuaginta Interpretum editione præfixum non est iis verbis, quæ illi adscribuntur: at genuinum tamen est, cum in Ebraico exemplari, & in Vulgata, & in Thargum, & in Syro Interprete occurrat. Hunc fuisse sapientem aliquem inter Ebræos Magistrum tempore Solomonis censet Aben Ezra, quod nulla probabili ratione nititur. Salomonem ipsum fuisse affirmant R. Nathan in Avoth, & R. Levi ben Gerson. Perperam utique, nam de se ait Agur: *Stultissimus sum virorum,* Prov. 30. 2, 3.
& sapientia hominum non est mecum: non didici sapientiam, & non novi scientiam sanctorum. Quæ nullo pacto convenire possunt Salomoni de se hæc prædicanti in Ecclesia- Eccl. 1. 16.
ste: *Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem; & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici.* Crediderim potius sequiori eum ævo vixisse sub regibus Judæ, & ex magna Salomonicarum Parabolarum congerie collegisse aliquot, & pro captu digessisse; præfixo nomine suo ac elogio, quo quam abjecte de se, contemtimque sentiret, declarare voluit. Sequuntur Lamuelis regis præcepta, quæ ab ultimi capitis initio exordiuntur; &, ut conjicio, in nono versu desinunt: nam cum reliqua capitis pars in mulieris fortis laudes excurrat, & in priori referat Lamuel, quicunque tandem ille sit, quæ à matre acceperat, verisimile non est mulierem illam, fortem quoque ipsam ac prudentem, ut vel ex his præceptis existimari potest, mulieris prudentis præconia celebrasse; quod perinde fuisset, ut si se ipsa laudibus exornasset. Præterea posterior illa pars capitis à priore disjuncta in editione Septuaginta Interpretum reperitur. Denique Ebraicorum elementorum ordinem primæ singulorum versuum literæ sequuntur; & ut docet Auctor Commentariorum in Threnos Jeremiæ, qui tribuuntur Hieronymo, tetrametris iambicis concluduntur, cum nihil tale in superioribus occurrat. Quis sit ille Lamuel, multum disputant Interpretes. Quidam Ezechiam esse putant, à matre Abia Zachariæ filia eruditum: R. Nathan in Avoth, aliique plures, Salomonem: quibus ut assentiar efficiunt ista his consimilia è quarto capite Proverbiorum: *Nam & ego filius fui patris* Prov. 4. 3, 4.
mei tenellus, & unigenitus coram matre mea; & docebat me atque dicebat: Suscipiat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea & vives. Quid mirum autem, si ex assiduo cum Davide convictu tantum sapientiæ Bethsabea hauserit? Fieri autem potuit ut Lamuelis nomine Salomon à matre appellaretur, quemadmodum Mosem Ebræi tradunt à parentibus & propinquis diversa nomina habuisse. Verumtamen, ne quid dissimulem, ex vitiatis & male acceptis lemmatis hujus verbis, nomen Lamuelis prodiisse non vana prorsus suspicione conjici posse puto. Sic enim Septuaginta Interpretes: οἱ ἐμοὶ λόγοι εἴρηνται ὑπὸ θεοῦ· βασιλέως χρηματισμὸς, ὃν ἐπαίδευσεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ· *Sermones mei à Deo dicti sunt Responsum Regis, quem erudivit mater sua.* Neque versu quarto sequenti Lamuelis exhibent nomen. Alii Interpretes, Syrus, Aquila, Theodotion, & Symmachus, in eodem referendo multum discrepant. Laudes porro illas mulieris fortis subjecisse Salomonem ipsum reor maternis præceptis, quasi minerval & honorarium, propter doctrinam ab ea sibi traditam. Quod autem ex vicesimo tertio versu vicesimi quarti capitis, ubi hæc occurrunt verba: *Hæc quoque sapientibus*, conjectant quidam, sequentes Parabolas à sapientibus aliquibus Ebræorum Magistris post Salomonem fuisse excogitatas & editas, ac si sensus sit: Hæc quoque sunt sapientum; id mihi non probatur. Pluris est apud me interpretatio Septuaginta Senum, quæ est hujusmodi: ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν τοῖς σοφοῖς ἐπιγινώσκειν. αἰδεῖσθαι πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν· Ubi τὸ αἰδεῖσθαι adventitium videtur, & extrinsecus intrusum: cum ita ad Ebraici exemplaris fidem omnino legendum sit: ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν τοῖς σοφοῖς· ἐπιγινώσκειν πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν· *Hæc autem dico vobis sapientibus: Cognoscere personam in judicio non est bonum.* Sic legerunt Aquila, Theodotion, & Symmachus. Firmatur hæc Septuaginta Senum interpretatio pari allocutione, quæ apud eosdem extat paulo superius: τάδε λέγει ὁ ἀνὴρ τοῖς πιστεύουσι θεῷ· *Hæc dicit vir iis qui Deo confidunt.* Eamdem sequuntur

& Chaldæus Interpres, & Syrus, & Arabs, & Vulgatus.

Compositio Libri hujus unius esse videtur Salomonis, compilatio multorum posterioris ævi, ordo & constructio Esdræ.

II. Utcunque se res habet, manifestum est hanc Parabolarum συλλογὴν non simul ac semel fuisse compilatam, sed variis temporibus, partim ante Ezechiam, partim Ezechiæ temporibus, partim & Aguris illius. Sic enim existimo, cum ter mille Parabolas scripsisset Salomon, integram earum collectionem ante captivitatem Babylonicam in Templi tabulariis, & in doctorum, piorumve hominum museis fuisse servatam: plurimos quoque ex ingenti hoc numero ἐκλογὰς aliquas in suos usus excerpsisse, quasdam etiam memoriæ commendasse. Crematis deinde in clade Hierosolymitana codicibus, quibus descriptæ continebantur universæ Salomonis Parabolæ, cum Scripturarum sacrarum dispersas deinde reliquias Esdras in patriam redux colligere instituisset, ex ingenti Parabolarum numero aliquot tantum particulas, vel fortuito, vel studiosorum aliquorum, sanctorumve virorum diligentia, vel quod verius est certo Dei nutu flammis exemtas nactus est. Ac priora quidem viginti quatuor capita crediderim operis totius fuisse exordium; quale in ipso Salomonis exemplari habebatur. Suadet id rerum ordo & contextus. Tu modo postremos vicesimi quarti capitis versus excipias, qui cum reliquis capitibus sede sua moti variis trajectionibus laborant. Reliqua ex superstitibus, quæ reperiri ab Esdra potuerunt, compilationibus illuc adjecta sunt. Igitur totius Proverbiorum libri unus Salomon auctor vere dicendus est: & priora quidem viginti tria capita, cum viginti duobus primis versibus capitis vicesimi quarti, nulla sui parte multata sunt; sed talia extare videntur, qualia à Salomone descripta fuerunt. Reliquorum septem capitum compilatio, cum postrema vicesimi quarti parte, multorum συλλογέων est, & Parabolis hinc inde ex toto Salomonis opere excerptis constat. Partium illarum collocatio, & in Librum hunc quem habemus constructio, Esdræ est, vel Synagogæ magnæ potius, cujus auctoritate Esdras sacrorum Librorum recensum egit. De sola illa parte quæ Aguris est, oboriri potest suspicio: sed & hanc quoque Salomonis esse minime dubitabit, quisquis reputabit cum animo suo, ad tanti Regis & tanto cultu ac veneratione inter Ebræos habiti effata non passuros fuisse gentis illius Magistros obscuri hominis sententias adjungi. Scio suspicatos esse nonnullos, non omnes illas γνώμας repertorem habuisse Salomonem, sed ex vetustiorum Scriptorum libris ab eo fuisse descriptas; quod nulla caussa dictum est: nec enim video quamobrem sapientissimo & eruditissimo Regi, ac divinis dotibus instructissimo, Parabolarum aliquot inventionem invideamus. Jam vero ad Septuaginta Senum interpretationem quod spectat, in qua ultimorum septem capitum, cum vicesimi quarti parte postrema, ordo miris modis perturbatus est & confusus, factum id reor propter disjunctionem versuum & sententiarum, quæ ita discretæ sunt ab invicem, ut altera alterius opem minime poscat. Hinc evenisse puto, ut earum alio alioque ordine pro libitu suo disponendarum licentiam sibi Hellenista aliquis sumserit, in postremis præsertim capitibus; quorum dispositionem Salomonis non esse cum vulgo notum esset, idem licere sibi credidit, quod in his alii jam συλλογεῖς attentaverant. Ex aliquo igitur hujus generis codice, atque ita ab Hellenistis perverso propagata esse arbitror, quæ supersunt, Septuaginta Interpretum exemplaria; quamvis ipsos in primigenia sua scriptione Ebraicorum librorum ordinem affectatos esse non dubitem.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.

III. Bene vero est quod ex hac Parabolarum adjectione opinioni nostræ accedit robur, verusque Libri auctor deprehenditur. Nam cum sic ordiatur vicesimum quintum caput: *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Judа*, quod & in Ebraico exemplari legitur, & in Septuaginta Senum interpretatione, omnino hinc efficitur, & superiores Parabolas fuisse Ezechia antiquiores, & à Salomone esse profectas; & eas quæ sequuntur ad initium usque tricesimi capitis, Ezechia haudquaquam esse recentiores. Operis præterea ætatem indicat comma istud è libro Ecclesiastis, quem post Parabolas à Salomone compositum esse
Eccl. 12. 9. Rabbini consentiunt: *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat, & investigans composuit Parabolas multas.* Quibus consonat &
3. Reg. 4. 32. istud è tertio Regum: *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas.* Atque id ad hunc tantummodo, quem habemus, Parabolarum librum referendum esse vult Hieronymus in Quæstionibus Ebraicis: *Locutus est,* inquit, *Salomon tria millia Parabolarum. In Proverbiis enim versus noningenti & quindecim continentur, in quibus etiam con-*
Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 2. *tinentur tria millia Parabolæ.* Aliter Josepho visum est, qui Parabolarum libros ter mille à Salomone scriptos ait; atque eos in Hierosolymitano deinde excidio flammis pe-
3. Reg. 4. 32. riisse Rabbini docent. Plane Scripturæ ipsi contrait Josephus, quæ non ter mille Parabolarum libros, sed Parabolas ter mille à Salomone conscriptas esse docet: neque tamen Hieronymo assentior, qui eo quem habemus Proverbiorum libro ter mille Pa-

rabolas putat contineri. Rationem ducat attentus Lector, & arbitrium faciat. Credi satius est, quod dixi, magnum Parabolarum numerum temporis injuria periisse. Ex hoc præterea Libro in alios posterioris ævi Codices sacros sententias aliquot & Parabolas videmus fuisse traductas. Velut illa, quæ habetur Proverbiorum decimo septimo capite: *In facie prudentis lucet sapientia : oculi stultorum in finibus terræ*, in Ecclesiastis librum non semel translata est. Translata & illuc est ista è vicesimo sexto capite: *Qui fodit foveam, incidet in eam.* Hæc quæ jacet in primo Proverbiorum capite : *Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem*, tota apud Isaiam reperitur. In Ecclesiasticum vero tot indidem γνώμας depromsit Sirachides, ut singula adnotare, hominis sit tempori suo non satis parcentis. Talis ea est è decimo Proverbiorum capite: *Qui annuit oculo, dabit dolorem: & stultus labiis verberabitur :* & ista è capite duodecimo : *Melior est pauper & sufficiens sibi, quam gloriosus & indigens pane :* & paulo post : *Qui operatur terram suam, satiabitur panibus :* necnon & illa è decimo septimo capite: *Servus sapiens dominabitur filiis stultis :* & illa è capite decimo octavo: *Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat & confusione dignum :* & hæc è capite vicesimo primo : *Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & iracunda:* & hæc quoque è vicesimo secundo capite : *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ :* nec multo post: *Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur ; de panibus enim suis dedit pauperi :* & ista quoque è sequenti capite : *Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur :* & hæc denique è vicesimo septimo capite : *Oculi omnium insatiabiles.* Reliquas prætermitto.

[Prov. 17. 24. — Eccl. 2. 14. & 8. 1. — Prov. 26. 27. — Eccl. 10. 8. — Prov. 1. 16. — Isa. 59. 7. — Prov. 10. 10. — Eccli. 27. 25. — Prov. 12. 9. — Eccli. 10. 30. — Prov. 12. 11. — Eccli. 20. 30. — Prov. 17. 2. — Eccli. 10. 28. — Prov. 18. 13. — Eccli. 11. 8. — Prov 21. 19. — Eccli 25. 22. — Prov. 22. 1. — Eccli. 7. 2. — Prov. 22. 9. — Eccli. 31. 28.]

Transeamus ad Ethnicos Scriptores, in quibus nec pauciora, nec obscuriora deprehenduntur ex libro Proverbiorum arcessita testimonia. Hinc expressit illud Theognis, quod extat decimo tertio capite : *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit :* & hoc Sophocles è capite decimo nono : *Divitiæ addunt amicos plurimos ;* & istud etiam è capite vicesimo quarto : *Time Dominum, fili mi, & regem.* Euripideum illud de Pace: γόοισι δ' ἐχθρά, τέρπεται δ' εὐπαιδίᾳ, ubi videtur postulare sensus, ut legatur, τέρπεται δὲ παιδιᾷ· *Luctibus inimica est; hilaritate autem gaudet* : illud, inquam, simile hujus est è Proverbiorum duodecimo capite : *Qui pacis ineunt consilium, sequitur eos gaudium.* Meretricem foveam esse profundam dixerat Salomon : hinc Anaxilaus de Phryne : ἡ δὲ Φρυνὴ τὴν Χάρυβδιν οὐχὶ πόῤῥω που ποιεῖ· *Phryne autem Charybdin non procul præstat.* Eusebius in septimum Platonis librum De legibus assumtum esse demonstrat istud : *Memoria justi cum laudibus, & nomen impiorum putrescet ;* quod legitur capite decimo libri Proverbiorum : in tertium vero De republica illud: *Mendicitatem & divitias ne dederis mihi ;* quod habetur tricesimo capite, quodque Alexis Comicus & Horatius in carmina sua transtulerunt. Quod qui aliena rapiunt, semper in egestate futuros pronuntiasset Salomon in Proverbiis, hinc Menander raptores sæpe cum dedecore repulsum & propriis multatum iri ait. Quod invidiam putredinem ossium appellasset, hinc φθόνον σηπτικὸν καὶ φθισικὸν, *invidiam quæ putredinem & labem inducit*, dixit Menander. Timeri idem jubet servi imperium, quod & capite Proverbiorum tricesimo jusserat Salomon. Quod de antiquitate sapientiæ capite octavo prædicat, id apud Eusebium repetit Aristobulus, qui Ptolemæi Philometoris temporibus floruit. Istud ejusdem effatum : *Qui accipit mutuum, servus est fœnerantis*, à Græcis & Latinis usurpatum est. Usurpatum & istud : *Mulierem fortem quis inveniet ?* & id quoque : *Quæsivit lanam & linum*, in vetusto mulieris fortis Epitaphio laudi datum videmus. Sed neque hic omittendum, quod legitur in libro Juchasin, Aristotelem librorum Salomonis, opera Alexandri, compotem factum, multa ex iis decerpsisse, suosque exornasse.

[Prov. 23. 13. — Eccli. 30. 1. — Prov. 27. 20. — Eccli. 14. 10. — Prov. 27. 10. — Prov. 30. 21, 22. — Prov. 13. 20. — Prov. 19. 4. — Prov. 24. 21. — Prov. 12. 20. — Prov. 23. 27. — Euseb. Præp. libr. 12. — Prov. 10. 7. — Prov. 30. 8. — Horat. Carm. libr. 2. Od. 10. — Prov. 12. 24. — Prov. 14. 30. — Prov. 30. 22. — Euseb. Præp. libr. 13. — Prov. 22. 7. — Prov. 31. 10, 13. — Musæ Lapid. lib. 1. Mem. 27.]

IV. Facit ad dignitatem & existimationem Libri hujus, quod fere nullis impiorum hominum argumentis est oppugnatus. Unis, quod equidem sciam, Rabbinis, qui credita sibi esse jactant eloquia Dei, in dubium vocatus est, ac fere è sacrorum Librorum sensu expunctus: & fecissent, si non aliqua in eo essent nacti, quæ ad Legis commendationem opportuna esse judicarunt. Id in Thalmude, tractatu Sabbathi, secundo capite, diserte scriptum extat. Verum quod inde conflari potest argumentum, indidem dissolvitur: nam quod id facere cogitarunt, nec fecerunt tamen, indicio est nefariam ipsorum voluntatem vi veritatis fuisse oppressam, & utrimque pensitatis rationibus Libri tandem γνησιότητα & sanctitatem agnovisse.

[*Refelluntur argumenta Adversariorum.* — *Primum argumentum.*]

V. Temperare mihi non possum, quin hic Disputatoris Theologo-Politici veternum excutiam, qui Proverbia hæc collecta fuisse putat tempore secundi Templi, vel certe Josiæ regis ; hoc argumento, quod capite vicesimo quarto dicatur : *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ transtulerunt viri Ezechiæ, regis Juda.* Quia quædam Salomonis Proverbia ab Ezechiæ regis viris sunt collecta, hinc concludit acutus ille Philosophus collecta ea esse secundi Templi, vel Josiæ certe regis ævo. Cui pro responsione bonam mentem precamur.

[*Secundum argumentum.*]

Tertium argumentum.

Thalmud. in Baba bathr.

VI. Notabile porro illud eſt, apud vetuſtos Eccleſiæ Patres eodem vel σοφίας, vel πανα ρέτου σοφίας, vel πανα ρέτου nomine affici, & librum illum Proverbiorum, & Eccleſiaſten, & Canticum quoque Canticorum, necnon & librum Sapientiæ, & Sirachidæ Eccleſiaſticum, ut erudite nuper demonſtravit doctiſſimus Johannes Baptiſta Cotelerius, in Notis ad Epiſtolas Clementis. Thalmudiſtæ quidem libros Proverbiorum, & Eccleſiaſtis appellant, שנהים ספרי חכמה, *duos libros ſapientiæ*: unde videtur effici incertas eſſe & ancipites Librorum illorum circumſcriptiones, qui uno eodemque ſignantur titulo; & minorem eorum eſſe dignitatem, quibus promiſcua eſt & communis inſcriptio cum Sapientia & Eccleſiaſtico, quorum controverſa fuit & dubia auctoritas. Quibus tantum abeſt, ut Libri hujus, ac Eccleſiaſtis, & Cantici eleve tur fides, ut inde potius accreſcat, eoſque Salomonis eſſe pateat. Sic enim exiſtimo, & veriſimillimum eſt, omnibus Salomonis ſcriptionibus Sapientiæ nomen fuiſſe præfixum, quod Salomon ipſe Sapiens cognomine appellaretur. Porro & Eccleſiaſticus fœtus eſſe Salomonis à multis creditus eſt, & vere ex ipſius doctrina ac ſcriptis provenisſe infra à me demonſtrabitur.

De libro Ecclesiastis.

I. *Diſputatur de Auctore libri Eccleſiaſtis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur.* II. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Quartum argumentum.* VII. *Quintum argumentum.*

Diſputatur de Auctore libri Eccleſiaſtis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur.

Grot. in Eccl. 1. 1. & 12. 11.

Eccl. 1. 16.

Eccl. 12. 9, 10.

Eccl. 7. 24.

Eccl. 8. 16.

Eccl. 7. 27.

I. A Vulgata doctorum hominum, recentium ac veterum, ſententia, qui librum Eccleſiaſtis Salomoni tribuunt, receſſit Grotius, & eum Zorobabeli adſcripſit. Thalmudiſtæ vero capite primo Babæ bathræ, ab Ezechia lucubratum volunt, quem de ſe putant locutum his verbis, quæ Librum inchoant: *Verba Eccleſiaſtæ, filii David, regis Jeruſalem*: cum Zorobabelem ex perſona Salomonis hæc pronuntiaſſe Grotius pertendat. Verum ut id Ezechiæ accommodari poſſe demus, eane itidem ipſi poterunt convenire: *Locutus ſum in corde meo dicens: Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalem?* Num Salomonem Ezechias ſapientia præceſſit? Quomodocunque ſolvant iſta, aut ad ſententiam ſuam flectant, quî ex inſigni iſta ſe clauſula expedient: *Cumque ſapientiſſimus eſſet Eccleſiaſtes, docuit populum & enarravit quæ fecerat, & inveſtigans compoſuit Parabolas multas: quæſivit verba utilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos ac veritate plenos.* Quibus hæc adde: *Cuncta tentavi in ſapientia: dixi, Sapiens efficiar*: & hæc quoque: *Et appoſui cor meum, ut ſcirem ſapientiam*: necnon & iſta: *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor ejus; vincula ſunt manus illius*: & iſta etiam: *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, & plantavi vineas, feci hortos & pomaria, & conſevi ea cuncti generis arboribus, & exſtruxi mihi piſcinas aquarum, ut irrigarem ſylvam lignorum germinantium; poſſedi ſervos & ancillas, multamque familiam habui, armenta quoque & magnos ovium greges ultra omnes qui fuerunt ante me in Jeruſalem; coacervavi mihi argentum & aurum, & ſubſtantias regum ac provinciarum: feci mihi cantores & cantatrices, & delicias filiorum hominum, ſcyphos & urceos ad vina fundenda, & ſupergreſſus ſum opibus omnes qui ante me fuerunt in Jeruſalem; ſapientia quoque perſeveravit mecum.* Quæ in Salomonem ita quadrant, ut expreſſius notari non potuerit: nam toties iterata illa ſapientiæ ab eo affectatæ laus, unius illius propria eſt, & velut χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα.

3. Reg. 3. 12, 13.

3. Reg. 4. 30, 31.

3. Reg. 11. 4.

Teſtis Deus ipſe, cujus hæc verba ſunt ad Salomonem: *Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit. Sed & hæc quæ non poſtulaſti, dedi tibi, divitias ſcilicet & gloriam, ut nemo fuerit ſimilis tui in regibus, cunctis retro diebus.* Ergo in Libro eodem hoc ornatur elogio: *Et præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, & erat ſapientior cunctis hominibus.* Libros ſcripſit & Parabolas Salomon, uti ſcripſiſſe dicitur in Eccleſiaſte. Damnoſas quoque mulierum illecebras, quas ibidem criminatur, expertus eſt; *Cumque jam eſſet ſenex, depravatum eſt cor ejus per mulieres: ut ſequeretur Deos alienos.* Quæ notæ ad Ezechiam haudquaquam aptari poſſunt. Multo etiam validius ex his confutatur R. Moſis Kimchi ſententia, qui Judæos aliquot aſſectatus, confectionem Libri hujus Iſaiæ adſcripſit.

II.

II. Sed & sequentibus proxime sæculis cognitus hic Liber & usurpatus est. Nam pronuntiati istius è primo capite : *Generatio præterit, & generatio advenit*, germanum illud est Sirachidæ : *Generatio alia finitur, & alia nascitur*. Sententia hæc Ecclesiastis : *Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum & non peccet*, Salomoni tribuitur in libro Regum. Multa ex eodem libro Ecclesiastis ad Ethnicos manasse à Grotio observatum est. Nam Sirachida antiquior Homerus cum dixit : σύν τε δύ' ἐρχομένω, *Duo simul euntes*, annon respexisse videtur ad illud Ecclesiastis : *Melius est ergo duos esse quam unum?* Theognis cum dixit :

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.
Eccl. 1. 4.
Eccli. 14. 19.
Eccl. 7. 21.
3. Reg. 8. 46.
Hom. Iliad. κ.
Eccl. 4. 9.

> ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον,
> φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας ἀΐδαο περῆσαι.
> *Optimum hominibus omnino non nasci,*
> *Natum vero quam citissime portas Orci penetrare.*

referre eum voluisse dicas hæc Ecclesiastis : *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorem utroque judicavi qui necdum natus est* : atque item ista : *Melior est dies mortis die nativitatis* : quod effatum Euripides quoque usurpavit. Qui cum scriberet : Eccl. 4. 2. Eccl. 7. 2.

> ὦ λαμπρὸς αἰθὴρ, ἡμέρας ἁγνὸν φάος
> ὡς ἡδὺ λεύσσειν.
> *O lucidum æthera! diei purum lumen*
> *Cernere quam suave est!*

& rursum : ἡδὺ γὰρ τὸ φῶς βλέπειν, *Suave enim est lucem cernere* : nonne ipsis fere verbis rependit illud Ecclesiastis : *Dulce lumen, & delectabile est videre Solem?* Horatianum denique istud : Eccl. 11. 7.

> *Quid sit futurum cras, fuge quærere; &*
> *Quem sors dierum cunque dabit, lucro*
> *Appone :*

Horat. Carm libr. 1. Od. 9.

& rursum hoc :

> *Tu ne quæsieris scire, nefas, quem mihi, quem tibi*
> *Finem Dii dederint, Leuconoë;*

Horat. Carm. libr. 1. Od. 11.

numquid ex hoc expressum dicas : *Quid necesse est homini majora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut umbra præterit? aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit?* Tum ad istud etiam capitis sequentis : *Laudavi igitur lætitiam, quod non esset homini bonum sub Sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet; & hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub Sole*; allusisse videtur eadem Ode Horatius : Eccl. 7. 1. Eccl. 8. 15.

> *Sapias, vina liques, & spatio brevi*
> *Spem longam reseces : dum loquimur, fugerit invida*
> *Ætas : carpe diem, quam minimum credula postero.*

Quibus & ista ejusdem consonant :

> *Ille potens sui,*
> *Lætusque deget, cui licet in diem*
> *Dixisse, vixi; cras vel atra*
> *Nube polum pater occupato,*
> *Vel Sole puro.*

Horat. Carm. libr. 3. Od. 29.

III. At gravissimis argumentis Libri hujus oppugnatur dignitas & γνησιότης, quorum validissimum cuditur ex allatis proxime verbis, quibus ad vitam belluarum ritu transigendam incitantur homines, & ad fruendas voluptates, quæ ex gustu, aliisque corporeis sensibus percipiuntur : quasi sit unicus ille vitæ fructus, neque aliud laborum suorum ac virtutis præmium homo sperare possit. Quod non semel hoc Libro iteratum reperias. Sed & hæc graviora : *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua est utriusque conditio : sicut moritur homo, sic & illa moriuntur : similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius. Cuncta subjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum : de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum; & si spiritus jumentorum descendat deorsum? Et deprehendi nihil esse melius quam lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?* Similia sunt isthæc : *Viventes enim sciunt se esse morituros; mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia oblivioni tradita est memoria eorum* : & ista quoque : *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud Inferos, quo tu properas.* Quæ sunt ejusmodi, ut prisci Ebræorum Rabbini non tantum in Thalmudico libro ידים capite tertio, ausi sint dicere Ecclesiasten manus contaminare, sed de eo etiam repudiando penitus & abjiciendo aliquando deliberaverint; quemadmodum est

Refelluntur argumenta Adversariorum.
Primum argumentum.
Eccl. 3. 19. & seq.
Eccl. 9. 5.
Eccl. 9. 10.

in Thalmudico tractatu Sabbathi, secundo capite, & apud Maimoniden in More Nevochim, & Aben Ezram; nec alia re absterriti sint, quam quod & initium Libri & [Hieron. in fine Comm in Eccl. cap. 12] finis Legi consentiant. Factum id ab iis narrat quoque Hieronymus. At Philastrius Hæreticos quosdam hinc habuisse caussam scribit, quamobrem Librum rejicerent. [Philastr. Hær. 130.] Neque desunt hac ætate homines in sacris Voluminibus non tam vitiorum suorum medelam, quam impietatis patrocinium quærere soliti, qui his quæ mox adduximus verbis errores suos tueantur. Enimvero parum attente sunt in Libri hujus lectione versati: in quem si altius penetrassent, non ex sua sententia proferre ea Salomonem reperissent. Is enim est Ecclesiastæ scopus propositus, ut de finibus bonorum & malorum disserat. Varias itaque statim ab initio profert opiniones, easque ad examen se suum revocasse, ac tandem repudiasse ait: & in ea demum acquiescit, quæ Deum timendum ac mandata ejus observanda esse tradit. Nam postquam prioribus quatuor [Eccl. 4. 17. & 5. 1, & seq.] capitibus argumentum id in varias excussit partes; tandem ita concludit: *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias: multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu super terram; idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequentur somnia, & in multis sermonibus invenietur stultitia. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio, sed quodcunque voveris, redde. Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, neque dicas coram Angelo, Non est providentia: ne forte iratus Deus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum. Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri: tu vero Deum time.* Quibus impiorum hominum susurros, & vanas adversus Deum, Deique providentiam disputationes aperte præcidit; Dei vero timorem ac reverentiam, tum & devoti Deo ac simplicis animi ob- [Eccl. 7. 26, & seq.] sequium commendat. Septimo deinde capite sic disserit: *Lustravi universa animo meo, ut scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam & rationem; & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium. Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unum & alterum, ut invenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inveni. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Quis* [Eccl. 8. 17. & 9. 1, 2.] *talis ut sapiens est, & quis cognovit solutionem verbi?* Tum sequenti capite: *Et apposui cor meum ut scirem sapientiam, & intelligerem distentionem quæ versatur in terra. Et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem, eorum quæ fiunt sub Sole. Omnia hæc tractavi in corde meo, ut curiose intelligerem. Sunt justi atque sapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit, sed om-* [Eccl. 11. 5.] *nia in futurum servantur incerta.* Idem alibi: *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.* Ex his agnoscitur de rerum caussis & finibus diu multumque animo suo disputasse Salomonem; quæcunque autem mente agitaverat, exposuisse hoc Libro; quorum omnium ea tandem est conclusio, inanes esse ac frivolas, damnosas etiam ac exitiales hujusmodi disquisitiones; non aliter vero sedatum iri motus illos animi ac fluctuationes, quam si nos supremo Dei arbitrio permittamus. Ex eo etiam quod repugnantia quædam attulerit hoc Libro, demonstratur varias ipsum de finibus rerum sen- [Eccl. 9. 4.] tentias proponere voluisse. Velut cum ait: *Melior est canis vivus leone mortuo:* supra [Eccl. 4. 2.] tamen dixerat: *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorem utroque judicavi,* [Eccl. 7. 2.] *qui necdum natus est:* & alio loco: *Melior est dies mortis die nativitatis.* Scripsit quinto [Eccl. 5. 17.] capite: *Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex* [Eccl. 7. 3.] *labore suo, quo laboravit ipse sub Sole:* contra vero septimo capite: *Melius est ire ad* [Eccl. 11. 9, 10.] *domum luctus, quam ad domum convivii.* Scripsit alibi: *Lætare juvenis in adolescentia tua:* tum statim subjicit: *Adolescentia & voluptas vana sunt.* Quæ si omnia ex sua ipsius sententia Salomon definivisset, inconstantiæ ac levitatis merito argueretur. De exitu vero animæ, ejusque immortalitate ac futura vita quid opinatus sit, diserte ipse de- [Eccl. 11. 9.] clarat his verbis: *Scito quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium:* & istis quo- [Eccl. 12. 7.] que: *Antequam revertatur pulvis in terram suam unde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum:* & his denique, in quibus totius disputationis finem facit, & unde ipsius [Eccl. 12. 13.] certo debet spectari opinio: *Deum time, & mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo. Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit.* Quæ quo majoris essent momenti in animis legentium, doctissimos viros [Eccl. 12. 11.] à se consultos esse, & ex eorum sententia Librum à se conscriptum ait: *Verba sapientum,* inquit, *sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium* [Greg. M. Dial. libr. 4. cap. 4.] *data sunt à pastore uno.* Consuli jubeo super hoc argumento Gregorium magnum, cujus hæc tantum afferam, cætera studio Lectoris relinquam: *Hic liber idcirco Concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, ut ea per inquisi-*

tionem dicat, quæ fortasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam quot sententias quasi per inquisitionem movet, quasi tot in se personas diversorum suscipit. Sed Concionator verax, velut extensa manu omnium tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem Libri termino ait: Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo.

IV. Dixi superius Librum hunc à Thalmudistis Ezechiæ acceptum ferri: cujus opinionis rationes cum quærerem, hæ mihi ad animum occurrebant: quod Regum quarto de Ezechia hæc legantur: *In Domino Deo Israël speravit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda, sed neque in his qui ante eum fuerunt*: & ista secundo Paralipomenon: *Fuit autem Ezechias dives & inclytus valde, & thesauros sibi plurimos congregavit argenti, & auri, & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum universi generis, & vasorum magni pretii; apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præsepia omnium jumentorum, caulasque pecorum, & urbes ædificavit sibi; habebat quippe greges ovium & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei Dominus substantiam multam nimis*: & hæc libro eodem, de festo Azymorum ab Ezechia celebrato: *Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qualis in diebus Salomonis, filii David, regis Israël, in ea urbe non fuerat.* Ecclesiastes dicitur filius David; ita & Ezechias hoc ipso Paralipomenon libro: *Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus.* קוהלת denique appellatus est, sive ἐκκλησιαστής, hoc est Concionator, vel συναθροιστής; quippe Ezechias *Adduxit Sacerdotes atque Levitas, & congregavit eos in plateam orientalem*, & ad eos hæc verba fecit, quæ vicesimo nono capite libri secundi Paralipomenon referuntur: præterea *Perrexerunt cursores ex ejus imperio, & principum ejus, in universum Israël & Judam, juxta id quod Rex jusserat, prædicantes: Filii Israël revertimini ad Dominum*, aliaque subjungentes, quæ cum istis sequenti Libri ejusdem capite recitantur. At cum à decem Tribubus, mandata regis Judæ spernentibus deriderentur cursores isti, Regi ipsi à quo mittebantur, & cujus verbis populum alloquebantur, Concionatoris nomen per ridiculum & cavillum imponere potuerunt. His conjecturis, quantum suspicione assequi possum, niti potuit Thalmudistarum opinio. Verum ut Librum hunc extorquerent Salomoni, Ezechiæ vero tribuerent, præter argumenta quibus Ezechiæ opus esse posse probant, alia afferenda erant, quibus Salomonis esse non posse probarent: quod non faciunt. Nos vero initio disputationis hujus ostendimus, iis signatum esse & expressum notis Libri hujus scriptorem, quæ uni Salomoni conveniunt. Quod si in caussæ suæ patrocinium Thalmudistæ afferant præfixam vicesimo quinto capiti Proverbiorum clausulam, supra à me adnotatam, qua subnexæ Parabolæ à viris Ezechiæ collectæ esse & descriptæ dicuntur; nos respondebimus hac clausula viris Ezechiæ, non Ezechiæ ipsi adscribi Parabolarum quarumdam collectionem, non compositionem: etiamsi vero earumdem compositionem concederemus Ezechiæ, non recte inde colligi libri Ecclesiastis lucubrationem huic quoque esse tribuendam. Adde recentiores Rabbinos à Thalmudistis hac in parte discedere; quippe qui à Salomone adolescente scriptum doceant Canticum Canticorum, Proverbia ab eo jam ætate maturo, Ecclesiasten vero ab eodem sene, cum ipsum anteactæ vitæ, & scelerum muliebribus illecebris admissorum pœniteret. Unde prodiisse videtur tritum inter illos adagium, quod legitur in Jalkut; Hominem dum adolescens est, cantilenas funditare; dum vir, parabolas; senem factum, sermones de vanitate rerum. Rationes cur libros illos Rabbini adscriberent Salomoni, optimas habuerunt; cur diversis eorum confectionem ætatibus definirent, longe futilissimas; quod, inquiunt, Cantico nomen duntaxat suum intexuerit, in Proverbiorum fronte se Regem Israël, Regem vero in Jerusalem initio Ecclesiastis se appellaverit: quæ Rabbinicum salem sapiunt. Dixissent Cantici argumentum, stilum, ac compositionem, juvenilis animi studiis convenire; in Proverbiis virilem quamdam & constanti ætate dignam gravitatem apparere; in Ecclesiaste, hominis longo rerum usu subacti, ac humanæ vitæ rerumque mortalium vanitatem experti & edocti, & pristinarum noxarum pœnitudine tacti, & senilem prudentiam adepti sensus esse expressos; nos quidem facile consentientes haberent.

Secundum argumentum.

4. Reg. 18. 5.

2. Par. 32. 27, & seq.

2. Par. 30. 26.

2. Par. 29. 2.

2. Par 29. 4, & seq.

V. Quæ rationes ad Ecclesiasten Ezechiæ abjudicandum valent, eæ ad oppugnandam Grotii sententiam, qua Zorobabelem operis hujus constituit artificem, invalidæ sunt: cum enim eum ex Salomonis persona à Zorobabele scriptum doceat, minime in Zorobabele reperire necesse est, quæ de se Libri Auctor prædicat. Superest igitur ut argumenta perpendamus, quibus in eam sententiam Grotius adductus est. Cum autem duo veniant probanda, alterum Salomonis non esse scriptionem hanc; alterum, esse Zorobabelis, (nec enim probare satis esset opus esse posse Zorobabelis: nam si paris momenti argumentis probatur opus esse posse Salomonis, pluris esse de-

Tertium argumentum.

bet postrema hæc sententia, ut quæ non modo tot Interpretum consensu, sed ratione etiam nitatur; cum credibilius sit, ut pote usitatius, Librum à se elaboratum nomine suo auctorem inscripsisse, quam alienum ei falso præfixisse) Zorobabelis esse Grotius mera conjectura probavit, putare se dicens *Pastorem*, qui *Verba sapientium per magistrorum consilium* collegisse se ait undecimo commate postremi capitis, eum esse Zorobabelem; filium vero ipsius Abiudem, quem versu sequente alloquitur. Quæ cur ad Zorobabelem potius referat, quam ad Salathielem, aut Eliacimum, aut alium quemcunque de posteris eorum, caussam prorsus nullam video. Cur autem Salomoni Librum eriperet, hoc habuit argumentum, quod in eo multa occurrant vocabula, quæ non alibi quam in Daniele, Esdra, & Chaldæis Interpretibus reperiuntur. Ego vero hanc peregrinarum vocum copiam à Salomone ipso provenire potuisse reor: nam cum Librum scripserit jam senex, ut Ebræi tradunt, & verisimile est, eo jam tempore mulierum extranearum, Ægyptiarum, Moabitidum, Ammonitidum, Idumæarum, Sidoniarum, & Hethæarum ingentem numerum Hierosolymam traduxerat, seseque ita illis permiserat, ut quæ pristinos illius ritus & avitam inquinarunt religionem, mirum non sit patriam quoque ipsius loquelam corrupisse: ad quam rem quantum muliebris sexus valeat, quotidiana experientia compertum est. Ut omittam per mihi levem videri caussam, quamobrem sacrorum Scriptorum patria aut ætas vocentur in dubium, cum novæ aliquæ & inusitatæ dictiones in iis occurrunt. Ac si nobis omnes puri & sinceri Ebraismi voces cognitæ sint, quas ex sola sanctæ Scripturæ lectione perspectas habere possumus; ac non sæpe pro peregrinis habeamus, quæ vernaculæ fuerunt ac gentilitiæ. Quot enim inter Ebræos vocabula fuisse putandum est, assiduo usu contrita, ac penitus domestica, quæ à sacris Scriptoribus nusquam adhibita sunt, quod eorum adhibendorum nulla se dederit occasio? Quod si ex illis unus aliquis voces ab aliis neglectas usurpaverit, ac eas deinde in Chaldaicis, si forte, aut Arabicis nanciscamur scriptionibus, meritone idcirco aut Chaldæum, aut Arabem dicemus Scriptorem, qui vulgo Judæus fuerit habitus; aut recentiorem, qui antiquus? num potius est ut dicamus voces illas cum Chaldæis aut Arabibus Judæos habuisse communes, quorum inter loquelas magnam affinitatem fuisse certum est? Ergo ut de Scriptoris ætate aut patria certius ex loquela arbitrium fieri possit, non voculæ sufficiunt aliquot, sed stilus, locutiones, & alienarum dictionum numerus, spectanda sunt. Atque hæc non de Ecclesiastis solum libro, sed de reliquis etiam Voluminibus sacris dictum velim.

Quartum argumentum. Eccl. 8. 2. VI. Ad nostram opinionem labefactandam usurpari quoque potest istud è capite Ecclesiastæ octavo: *Ego os regis observo*, quod de se Salomon profiteri non potuit, qui Rex fuit, nec ullum ipse Regem observandum habuit. Adhiberi hic posset Hieronymi expositio, non alium Regem quam Deum ipsum significari censentis. Verum omnino legendum: *observa;* sic enim Interpretes Septuaginta: στόμα βασιλέως φύλαξον. *Os Regis observa:* ita & Thargum, & Syrus, & Arabs; & hunc subesse sensum admonet ipse Hieronymus. Quod autem Ebraica habent אני, de nihilo est: nec enim id sibi vult, *Ego observo*, alioqui legendum foret, אני שמר, in Benoni; cum legatur, אני שמר, in Imperativo: *Ego observa:* hoc est, *Ego tibi præcipio, ut observes;* nam accentus διαζευκτικὸς indicat sejungendum esse אני à sequentibus.

Quintum argumentum. Luth. Serm. Convivial. De libr. Veter. & Novi Testam. VII. Minime vero hic seria responsione refellere dignum est, quod de Ecclesiaste dixit Lutherus: *Ecclesiastes liber non est plenus; multa habet abrupta; neque ocreis, neque calcaribus indutus est; hoc est nullam habet perfectam sententiam: equitat in arundine longa, sicuti & ego, dum eram in monasterio.* Quisquis enim animum attentum, Spiritus sancti gratia, luce, & afflatu implorato, ad eum legendum appulerit, nihil in eo salebrosum, nihil abruptum, nihil inane aut imperfectum, sedplena omnia & integra reperiet.

DE CANTICO CANTICORUM.

I. *Disputatur de Auctore Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur, ejusque probatur* γνησιότης *& antiquitas.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Tertium argumentum.* V. *Quartum argumentum.*

Disputatur de Auctore I. AUCTOR Cantici canticorum, qui Salomon esse tam certis deprehenditur argumentis, & tanto scriptorum omnium consensu agnoscitur, in

dubium tamen à nonnullis vocatus est. Thalmudistæ Ezechiæ, ipsiusque familiaribus adscribunt, ut est in Baba bathra: quorum auctoritatem secutum conjicio R. Mosem Kimchi, aliosque, qui ab Isaia Propheta ex Canticis Salomonis excerptum illud fuisse suspicati sunt, ut pote qui inter Ezechiæ familiares censeri possit. At Rabbini recentioris ævi à Salomone scriptum esse statuunt, cum juvenili floreret ætate; quæ ætas amoribus magis dedita est; uti Proverbia cum grandior esset natu, Ecclesiasten cum jam consenuisset, sicut à me paulo superius dictum est. Titulus quidem operis, cum in Ebraico exemplari, tum in Septuaginta Senum interpretatione, Salomonem auctorem indicat. Loquens inducitur Salomon cum Sulamitide, Sponsus cum Sponsa: quæ à Salomonis nomine Sulamitis nomen habet. Salomonem ipsum hæc scripsisse facile creditur, quem carminum, non quinque millia, ut scribunt Irenæus, & Synopseos Auctor, & Hieronymus, & ut habent quædam Vulgatæ Interpretationis editiones, sed quinque supra mille composuisse docent libri Regum; & quem *in cantilenis, & proverbiis, & comparationibus, & interpretationibus miratas esse terras* Sirachides tradit. Reliquis autem absumtis, vel in Hierosolymitana clade & Babylonico exilio, vel aliis quibuscunque temporibus, hoc ab interitu servatum fuit; sive singulari Dei nutu, quod hoc egregio dramate suus erga Israëliticam gentem, vel erga humanam animam, vel Christi erga Ecclesiam amor exprimeretur; sive propter eximiam operis elegantiam, quæ talis est, nihil ut in eo genere simile Theocritus, aut Catullus elaborarint. Nam si quasdam similitudines ac translationes excipias paulo audaciores, ut est usus gentium illarum, consuetudini nostræ minus congruens, tot porro veneres, tot lepores, motus tam molles ac ἐμπαθεῖς, tam expressas, tam decoras imagines rerum, tam aptam & convenientem colloquentibus personis Sponsi ac Sponsæ, & juvenum ac virginum choris orationem invenies, ut merito ab Ebræis nobilissimum & eximium Canticum, & Canticorum Canticum appelletur. Quamobrem prudenter ab illis factum reor, cum viris solum jam ævo maturis Libelli hujus lectionem permiserunt; ne in lasciviam prona sponte sua adolescentium ætas, ad arcanos sensus minime penetrans, his illecebris ad amoris delicias invitaretur. Partim autem ex hac caussa, partim ex operis brevitate evenisse puto, ut in sequentium ætatum Scriptoribus sacris vix ulla operis hujus vestigia appareant: sed ex iis quæ diximus satis perspicitur ipsius antiquitas, & ex eo præterea quod in priscum Canonem receptum est, & quod in interpretatione sua cum reliquis Voluminibus sanctis id complexi sunt Senes Septuaginta. Atque id ad instituti operis rationem satis superque est.

Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.

Iren. libr. 4. cap. 45. Hieron. Quæst. Ebr. in 3. Reg. 3. Reg. 4. 32. Eccli. 47. 18.

II. Cæterum ita offendit nonnullos amatorium hoc scriptionis genus, secretiora nuptiarum arcana, lenesque amantium sub noctem susurros aperte revelans, ut à Deo auctore profectum, & divino afflatu conscriptum plane negarent. Fuerunt in ea sententia prisci quidam Hæretici, quos Theodoretus & Philastrius commemorant; fuerunt deinde & Anabaptistæ, nec ab ea recessit Castalio. Verum ut Christianos Interpretes prætercam, qui latentia illic mysteria pie & sagaciter fuerunt scrutati, ita de eo sensit Rabbinorum omnium doctissimus & sapientissimus Moses ben Maimon, & Mose hoc antiquior Chaldæus Paraphrastes, ut amatorii illius ὀαρισμοῦ specie, Dei erga dilectum sibi ac fidelem populum amorem significari affirmarint. Igitur Ebræi Philosophiam Ethicis, Physicis, ac Theologicis disciplinis contineri sciscunt: quas cum posteris Salomon tradere vellet, multis exposuisse libris, quorum plerique diuturnitate perierunt; ac Ethica quidem, libris Proverbiorum & Ecclesiastis, aliisque per Parabolas digestis; Physica vero, libris ad historiam plantarum & animalium pertinentibus; Theologica denique Cantico Canticorum. Id ipsis videtur persuasisse tertius liber Regum, quo inter lucubrationes Salomonis משלים, שירים, & Disputationes de rebus physicis commemorantur. Persuasit fortasse & ipse Salomon, cum in libro Proverbiorum sapientiam se *descripsisse tripliciter* ait. At Christiani Interpretes Canticum Canticorum ad Theologiam uno consensu referentes, & Proverbiorum librum ad Ethicen; Ecclesiasten ad Physicen pertinere volunt. Multa in id argumentum disserit Origenes; & Logicen præterea, quæ cum reliquis conserta, connexaque est, à Salomone quoque libris iisdem traditam fuisse demonstrat: atque hinc Græcos Philosophos doctrinam suam quatuor in partes discrevisse; laudem inde ac gloriam, sic tanquam ex proprio invento, quærentes, quæ Salomoni inventori tota debebatur. Hunc locum transtulerunt Theodoretus & Hieronymus.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Theodor. Præf. Expl. in Cantic. Philastr. Hær. 131.

3. Reg. 4. 32, 33.

Prov. 22. 20.

Origen. Com. in Cantic.

Theod. Explan. in Cantic. Hieron. in Eccl. 1. 1.

III. Quamvis autem Dei nomen in hoc Cantico nusquam extet, quod caussantur aliqui, sub Sponsi tamen persona latere Deum ipsum dicimus; atque hic Salomonis nomen, Pacifici nimirum, & amato sibi populo pacem optantis & conciliantis, usurpare: nec magis Libri hujus auctoritati officere id posse, quam libro Esther, qualem habent Ebræi, in quo etsi nulla de Deo mentio est, opus tamen sancti Spiritus esse creditur.

Secundum argumentum.

Tertium argumentum.

IV. Cur autem Ezechiæ familiaribus id adſcripſerint Thalmudiſtæ, nullam aliam poſſum comminiſci cauſſam, quam quia libri Proverbiorum pars quædam ab ipſis collecta eſt, ut ſupra diximus; & Ezechiæ ipſi libri Eccleſiaſtis compoſitionem iidem Thalmudiſtæ cenſuerunt eſſe adſcribendam. Verum nemo non videt, à Proverbiis & Eccleſiaſte ad Canticum quam ſit ἀνακόλουθον πόρισμα· Sin ſuſpicetur aliquis, inde fortaſſe opinatos eſſe Thalmudiſtas, non Salomonis opus eſſe Canticum, ſed Salomoni affictum, & ex ejus perſona compoſitum, quod in Libri titulo nomini Salomonis, non ה aut של, quæ notæ ſunt genitivi, ſed ל, quæ ſervit dativo, præfigatur: ſciat ille traditum eſſe à Grammaticorum filiis, articulum ל, non dativum ſolum, ſed genitivum etiam & accuſativum aliquando notare. Ita capite primo libri primi Regum ליהוה vertunt Septuaginta, τοῦ κυρίου; & primo Malachiæ capite, ליעקב vertunt iidem, τοῦ Ἰακώβ· Sciat is quoque Pſalmos qui initio præfixum habent לדוד, à priſcis ipſis Rabbinis Davidi auctori adſcribi, ut obſervavi ſupra. Itaque hoc loco Cantici, Vulgata editio habet, *Salomonis*. Ita & Thargum, & Syrus, & Arabs.

1. Reg. 1. 3. Mal. 1. 2.

Quartum argumentum.

V. Hic ipſe titulus, qui clarum Auctoris dat indicium, opere ipſo recentior, & aſcititius credi poteſt, quod pleraque vetuſtiorum ſcripta lemmatis itidem inſignita ſint, multo poſtquam ex Auctorum manibus exierunt. Verum is extat in Septuaginta Senum interpretatione: eumdem agnovit Origenes: neque de eo aliter exiſtimandum eſt ac de Pſalmorum titulis, unde ipſorum Auctores certo cognoſcuntur.

Orig. Comm. in Cantic.

De libro Sapientiæ.

I. *Diſputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adſcribitur:* II. *ex cujus libris excerptum fuiſſe veriſimile eſt, & à Philone ſeniore Græce redditum.* III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.*

Diſputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adſcribitur: Sap. 9. 7, 8.

I. FOETUM quoque Salomonis eſſe librum Sapientiæ multa perſuadent: primum ipſe titulus, qui in Græca interpretatione, & Syriaca, & Arabica, Salomonis nomen præfert: deinde magna Chriſtianorum ſcriptorum pars, & Rabbini aliquot, qui Salomonem auctorem appellant: atque hæc præterea è capite nono Libri hujus, quæ rem omnino evincunt: *Tu elegiſti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum & filiarum, & dixiſti me ædificare Templum in monte ſancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio.* Et alio loco: *Diſponam populos, & nationes mihi erunt ſubditæ: timebunt me audientes reges horrendi.* Tum: *Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam.* Deinde: *Adii Dominum, & deprecatus ſum illum .... Deus patrum meorum ..... da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam.* Et alibi: *Diſponam populum tuum juſte, & ero dignus ſedium patris mei.* Quæ Salomoni, nec ulli præterea, omnia conveniunt. Ad hæc pleraque habet iſte Liber, quorum conſimilia in libro Proverbiorum reperias: præcipue vero de Sapientia eadem utrobique diſputantur.

Sap. 8. 14, 15. Sap. 8. 19. Sap. 8. 21. & 9. 1, 4.

ex cujus libris excerptum fuiſſe veriſimile eſt, & à Philone ſeniore Græce redditum.

II. Quamvis autem nunc Græce duntaxat ſcriptum extet primigenium operis hujus exemplar, nihilominus ſententiæ huic quam proponimus ſua conſtat fides; ex Ebraico ſiquidem archetypo, vel converſum eſſe, vel collectum, pluribus indiciis deprehenditur: nam & in eo Ebraiſmi occurrunt, & carmine adſtrictum fuiſſe, perinde ut reliquos Salomonis libros, & Jobum, & Pſalmos, nonnulli è Veteribus memoriæ prodiderunt. Nunc autem cum proſa oratione ſcriptum Græce habeamus, hinc efficitur ea lingua, unde prodiit, verſibus fuiſſe comprehenſum. Nulla vero lingua, præter Ebraicam, aſſignari alia poteſt. Teſtificatur quidem R. Moſes ben Nachman ſe librum hunc Chaldaice ſcriptum vidiſſe: verum è Græco converſum puto ab aliquo ordinis Rabbinorum, ſodalibus ſuis gratificante, cum eos inſigni hoc Salomonis opere carere nollet, quod ספר חוכמתא רבתא דשלמה, *Librum ſapientiæ magnæ Salomonis* appellare ſolent. Nec à Salomone ipſo Chaldaica lingua exaratum fuiſſe auſus eſt aperte aſſeverare R. Azarias: ſed cum verba ipſa Nachmanidæ adduceret in teſtimonium in libro Imre binah, conjectat Chaldaice à Salomone eſſe ſcriptum, in gratiam regis alicujus ad Orientem poſiti; אם לא נעתק, *ſi non ſit converſus.* Itaque diſquirenti mihi ſcriptionis illius originem, id ad animum mihi veriſimillimum occurrit, unam hanc fuiſſe ex plurimis ſententiarum compilationibus ac eclogis, quas ex magno ethicorum ac gnomicorum Salomonis librorum numero prodiiſſe diximus; à viro pio

R. Moſ. ben Nachm. Prol. Comm. in Pentat.

R. Azar. Imr. bin. cap. 57.

ac studioso excerptam, & Græco deinde sermone liberius explicatam. Minime quidem reperitur in Canone, quod collectiones illæ, etsi è genuinis Salomonis scriptionibus provenerant, totæque Salomonicis segminibus contextæ erant & consutæ, non tamen ut meræ Salomonis scriptiones habebantur; ut pote quas privati homines pro arbitrio suo & captu digessissent. Ut ergo hominum illorum haudquaquam par erat auctoritas, ita nec eadem fuit collectionum existimatio. Aliquarum etiam ignorari potuerunt Concinnatores, propereaque ut dubiæ & incertæ fidei repudiari. Meminerimus præterea persuasum esse Judæis, admissos ab Esdra & Synagoga magna in Canonem hos tantum libros, qui compositi essent per hujusmodi afflatum, quem Spiritum sanctum appellabant: cujus generis habitus ab illis non est liber Sapientiæ. Sic supra laudatus R. Azarias. Quid si dicamus post obsignatum à Synagoga magna & clausum Canonem, repertas esse fortassis aliquas ex Salomonicis compilationibus quas dixi, ac idcirco ab eo exclusas, & inter apocryphos libros rejectas; unde tamen emerserint, nonnullæ sequenti ævo, & auctoritatem apud Hellenistas, ac locum tandem in Canone sint adeptæ? Videtur ista quidem, quæ Sapientia inscribitur, celebrari cœpisse, postquam Græce exposita est à Philone Seniore. Est enim apud Hieronymum nonnullos Scriptorum veterum, Librum hunc adscripsisse Philoni Judæo. Philonem Seniorem intellige, qui Judæorum Regum historiam scripsit: nam qui ad Philonem alterum Christo recentiorem referunt, non satis attenderunt plurimum discrepare stilum utriusque, & pleraque ex eo Libro depromsisse Scriptores alios Philone hoc vetustiores, neque inter ejus scripta recenseri, quorum indicem Eusebius & Hieronymus concinnarunt. De prisco Philone satis multa diximus supra, cum exoticorum Auctorum, qui Mosis meminissent, seriem pertexeremus. Nunc itaque animadvertendum superest, hanc Scriptorum veterum opinionem, quæ Philoni Seniori librum Sapientiæ tribuit, ita proponi ab Hieronymo: Liber Sapientiæ *apud Ebræos nusquam est: quin & ipse stilus Græcam eloquentiam redolet; & nonnulli Scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis affirmant.* Apud Ebræos nusquam esse ait; quia ipsius jam ævo Ebraicum exemplar, unde fuerat exceptus, interciderat: Græcam redolere eloquentiam; quia in eo Græce repræsentando non castigatum ac pressum, sed liberum ac fusum stilum Philo adhibuerat. Certe ex Hellenistarum grege fuit Philo iste: Hellenistas autem fere omnes Ebraicæ loquelæ mediocrem constat habuisse notitiam, ac prope nullam. Hujus gregis fuerunt Philo Alexandrinus, Platonis imitator, & Josephus, qui suis scriptionibus Ebraicæ linguæ rudes se prodiderunt. Igitur ad assequenda verba, & introspiciendos sensus libri Sapientiæ, Interprete usum puto Philonem Seniorem, & res sibi rudius expositas fusius deinde ac subtilius retulisse.

Hier. Præf. in libr. Salom.

III. Cæterum cum triplici modo spectari possit iste Liber, vel qualis in ipsis Salomonis libris, vel qualis in compilatione librorum illorum, vel qualis in Græca compilationis hujus interpretatione habitus est; ex singulis arcessitas nanciscimur sententias apud posterioris ævi Scriptores sacros. Velut ex Salomonicis scriptis illud Isaiæ: *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis; Qui custodierint Sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit*: quæ manifeste ex istis libri Sapientiæ verbis derivata sunt: *Spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in Templo Dei acceptissima.* Hoc quoque Isaiæ: *Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate*; prodiit haud dubie ex illis Sapientiæ: *Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter, vino pretioso & unguentis nos impleamus.* Item istud Isaiæ: *Quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, & ostendit illi?* germanum est illius è libro Sapientiæ: *Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?* Non aliter idolorum fabricationem & cultum deridet Jeremias capite decimo, ac derisa ea viderat eo loco libri Sapientiæ, qui est capite decimo quarto. Scriptum est in libro Tobiæ: *Magnus es, Domine, in æternum, & in omnia sæcula regnum tuum: quoniam tu flagellas & salvas; deducis ad inferos & reducis*: sumtum hoc est ex istis libri Sapientiæ: *Tu es enim, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis & reducis.* At verba hæc Ecclesiastici: *Deus creavit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum*: habebantur in συλλογῇ ex Salomonicis scriptionibus excerpta; quæ ita in libro Sapientiæ concepta sunt: *Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Quoniam autem ex omni sacrorum Scriptorum numero, uni omnino Machabaicorum auctores Philonem Seniorem ætate subsecuti sunt, iique in argumento historico versati oppido paucas, ac propemodum nullas ex γνωμικοῖς operibus sententias arcessere, ac libris suis infarcire necesse habuerunt; inde

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas. Isa. 56. 4. Sap. 3. 14. Isa. 56. 12. Sap. 2. 6. Isa. 40. 13. Sap. 9. 13. Jer. 10. 3. Sap. 14. 11. Tob. 13. 1, 2. Sap. 16. 13. Eccli. 17. 1. Sap. 2. 23.

Matth. 13. 43. fit ut ad Novi Testamenti Scriptores nobis decurrendum sit. Matthæo ergo senten-
tiam hanc : *Tunc justi fulgebunt sicut Sol in regno patris eorum*, subministravit istud
Sap. 3. 7. comma libri Sapientiæ : *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discur-*
1. Cor. 6. 2. *rent.* Istud vero : *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt?* mutuatus est Pau-
Sap. 3. 8. lus ex eodem Libro, in quo legitur : *Judicabunt justi nationes.* Et hoc etiam Pauli : *Fi-*
Ebr. 11. 5. *de Enoch translatus est, ne videret mortem, & non inveniebatur, quia transtulit illum Deus:*
Sap. 4. 10. *ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo*, ex illo ortum est : *Placens Deo*
Eph. 6. 17. *factus est dilectus, & vivens inter peccatores translatus est.* Et istud Epistolæ ad Ephesios:
In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, &
galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, detortum est ex illis:
Sap. 5. 19. *Induet pro thorace justitiam, & accipiet pro galea judicium certum; sumet scutum inexpugna-*
Sap. 7. 26. *bile, æquitatem; acuet autem duram iram in lanceam.* Sed & illud Sapientiæ : *Candor est*
enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius, quæ
2. Cor. 4. 4. de Sapientia ipsa pronuntiavit Salomon, ita retulit Paulus : *Ut non fulgeat illis illumina-*
Col. 1. 15. *tio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei* : & alibi : *Qui est imago Dei invisibilis,*
Ebr. 1. 3. *primogenitus omnis creaturæ* : rursum : *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ*
Rom. 1. 20. *ejus.* Istorum etiam Pauli : *Invisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt,*
intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut sint inexcusabiles,
Sap. 13. 1. hæc est origo : *Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de*
his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agno-
Sap. 15. 7. *verunt quis esset artifex.* Denique ista clausula libri Sapientiæ : *Sed & figulus mollem ter-*
ram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ
munda sunt in unum vasa, & similiter quæ his sunt contraria : horum autem vasorum quis
Rom. 9. 21. *sit usus, judex est figulus;* hanc Paulo suppeditavit : *An non habet potestatem figulus luti*
ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? His adde
Sap. 2. 12. Catholicam Barnabæ Epistolam, quæ hæc affert è libro Sapientiæ : *Væ animæ iniquo-*
rum, qui dicunt inter se : Circumveniamus justum, quia insuavis est nobis. Adde & priorem
Sap. 11. 22. Clementis ad Corinthios Epistolam, cujus hæc verba sunt è libro Sapientiæ depromta : τίς ἐρεῖ αὐτῷ, τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τοῦ ἰσχύος αὐτοῦ; *Quis dicet ipsi,*
Const. Clem. libr. 6. cap. 30. *Quid fecisti? aut quis resistet robori potentiæ ejus?* Adde & Constitutiones ejusdem Clemen-
Sap. 3. 1. tis nomine inscriptas, quæ hæc indidem petita usurpant : δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ.
August. libr. 1. De Prædest. Sanct. cap. 14. *Justorum animæ in manu Dei.* Merito ergo de libro Sapientiæ sic disserit Augustinus : *Ubi*
& illud testimonium ponit de libro Sapientiæ : Raptus est, ne malitia immutaret intellectum ejus.
Quod à me quoque positum fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico ad-
hibitum, quasi & excepta hujus Libri attestatione res ipsa non clara sit, quam volumus hinc do-
ceri .... Quæ cum ita sint, non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in Ec-
clesia Christi de gradu Lectorum Ecclesiæ Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus
Christianis, ab Episcopis, usque ad extremos Laicos fideles, pœnitentes, catechumenos, cum
veneratione divinæ auctoritatis audiri. Hæc retulimus ad confirmandam Libri hujus di-
gnitatem adversus ætatis hujus Heterodoxos, qui eam convellere magno conatu ad-
orti sunt.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

IV. Horum argumenta à multis sæpe obtrita, iisque præsertim qui controversas de religione quæstiones ventilandas susceperunt, ea quam de libri Sapientiæ scriptione, collectione, interpretatione, & ætate proposuimus sententia discutit ipsa per se & retundit. Nam primum afferuntur nonnulla Veterum testimonia, qui à Salomone librum Sapientiæ scriptum fuisse negant; ac merito quidem, si Liber ille significetur, qui superest ad hanc diem; nam etsi doctrina ipsa ac sententiæ sunt Salomonis, ordo certe, contextus, ac compositio sunt alterius.

Secundum argumentum.

V. Plura etiam proferuntur Patrum testimonia, qui à Canone librum Sapientiæ segregant. In Esdrino quidem Canone propter caussas à me expositas locum non habuit. At defectum hunc sarsit demum Ecclesia Christi.

DE

De Ecclesiastico.

I. Disputatur de Auctore libri Ecclesiastici. Ex ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus excerptum fuisse verisimile est. II. *Jesu filio Sirach operis concinnatio, Josepho Uzielidæ ipsius nepoti interpretatio adscribitur.* III. *Disputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior sit Græca.* IV. *Disputatur an Jesus filius Sirach idem sit qui Ben-Sira.* V. *Disputatur de Ebraicis Ecclesiastici editionibus.* VI. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* VII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.*

I. EX ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus decerptus esse videtur Ecclesiasticus liber. Id ostendunt sententiæ quamplurimæ è Proverbiis Salomonis detractæ, ex Ecclesiaste etiam, & ex libro Sapientiæ. Illuc translatas aliquot è Proverbiis collegit Drusius in Observationibus suis. Aliæ his multæ adjici possunt. Velut illa: *Servo sensato liberi servient:* manifesto prodiit ex ista Proverbiorum: *Servus sapiens dominabitur filiis stultorum.* Et ista: *Melior est qui operatur & abundat in omnibus, quam qui gloriatur & eget pane:* ad hanc expressa est: *Melior est pauper & sufficiens sibi, quam gloriosus & indigens pane.* Hæc quoque: *Priusquam audias, ne respondeas verbum:* ex ista nata est: *Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.* Gravis hæc & pia Ecclesiastici sententia: *Initium sapientiæ timor Domini*, αὐτολεξεὶ in Proverbiis reperitur; etsi ex Jobi & Psalmorum libris primum profluxit. Effatum quoque hoc: *Arenam, & salem, & massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium:* & istud: *Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam:* atque id etiam: *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella:* totidem pene concepta verbis extant in Proverbiis. Utrobique eædem Sapientiæ laudes, idem Sapientiæ studium: (quorum consimilia etiam habes in libro Sapientiæ) paria utrobique mulieris probæ præconia. Is comparationis instituendæ modus: *Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem:* rursum alibi: *Duas gentes odit anima mea, tertia autem non est gens quam oderim*, crebro in Proverbiis usurpatur. Plura colliget, cui vacabit, nam obvia sunt. Sed & istud Ecclesiastici: *Omnes aquæ in terram revertentur:* germanum est illius ex Ecclesiaste: *Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.* Hæc vero: *In igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis:* similia sunt illorum Sapientiæ: *Tanquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.* Item illud: *Investiga sapientiam, & manifestabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam:* consentit his Sapientiæ: *Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat Sapientiæ, scire cujus esset hoc donum, adii Dominum.* Hoc denique: *Non tradent filii mulieris adulteræ radices, & rami ejus non dabunt fructum:* geminum est istius è Sapientia: *Spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.* Conjicere quoque licet Salomonis opus hoc esse, ex eo quod affirmat Epiphanius, versibus scriptum fuisse, perinde ut alios libros Salomonis, Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum. Inde adeo ὀπαδὸς τοῦ Σολομῶντος, *Salomonis assecla*, appellatur Jesus Libri hujus scriptor ab Athanasio, seu quisquis est auctor Synopseos; non quod ejus solum in condendis Parabolis modum rationemque tenuerit, sed etiam quod totas ipsius descripserit Parabolas ac sententias, sententiarumque compilarit συλλογὰς, & carminibus constrinxerit. Qua ratione contigisse opinor, ut veterum Patrum plerique auctorem libri hujus Salomonem prædicent, & nomine Salomonis in eorum scriptionibus non raro citetur, & inter Salomonis volumina in Ecclesia Latina haberi solitus sit. Cum enim hæc legimus in vicesima secunda Origenis Homilia in Librum Numerorum: *In Libro, qui apud nos quidem inter Salomonis volumina haberi solet, & Ecclesiasticus dici; apud Græcos vero, Sapientia Jesu filii Sirach appellatur*, manifestum est Origenem, qui inter Græcos Alexandriæ natus fuit, de se ita locutum non fuisse, quasi Græcus non esset; proindeque id esse Rufini interpretis additamentum, qui per summam intemperantiam & perfidiam has interpretationes elaboravit, ut alibi dictum est à me. Vult ergo Rufinus Ecclesiasticum, quem Græci Sapientiam Jesu filii Sirach appellant, apud suos, Latinos nimirum, inter Salomonis volumina referri solere.

Disputatur de Auctore libri Ecclesiastici. Ex ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus excerptum fuisse verisimile est.
Drus. Observ. libr. 1. cap. 18.
Eccli. 10. 28.
Prov. 17. 2.
Eccli. 1. 10. 30.
Prov. 12. 9.
Eccli. 11. 8.
Prov 18. 13.
Eccli. 1. 16.
Prov. 1. 7.
Job. 28. 28.
Psalm. 110. 10.
Eccli. 11 8. & 25. 23. & 30. 1.
Prov. 27. 3. & 21. 19. & 13. 24. & 23. 13.
Eccli. 23. 21.
Eccli. 50. 27.
Prov. 30. 15, & seq.
Eccli. 40. 11.
Eccl. 1. 7.
Eccli. 2. 5.
Sap. 3. 6.
Eccli. 6. 28.
Sap. 8. 21.
Eccli. 23. 35.
Sap. 4. 3.
Epiph. De pond. & mens.

Jesu filio Sirach Operis concinnatio, Josepho Uzielidæ ipsius nepoti interpretatio adscribitur.

Eccli. 50. 29.

II. Cæterum operis concinnator fuit Jesus filius Sirach Hierosolymitanus, qui ad Salomonis sententias adjecit & suas, ac aliorum fortasse sacrorum Scriptorum nonnullas quoque adtexuit. Id ostendunt hæc verba è quinquagesimo Libri capite: *Doctrinam sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Jesus filius Sirach Jerosolymita:* & ista è Prologo: *Avus meus Jesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, & Prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis à parentibus nostris traditi sunt, voluit & ipse scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent.* Apertissima vero isthæc ex alio Prologo ἀνεπιγράφῳ Libri hujus, qui ex Athanasiana Synopsi depromtus est: ὁ οὖν πάππος αὐτοῦ ἰησοῦς, καθὰ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ, φιλόπονός τε γέγονεν ἀνὴρ καὶ φρονιμώτατος· ὃς οὐ μόνον τὰ ἑτέρων τῶν πρὸ αὐτοῦ συνετῶν ἀνδρῶν ἀποφθέγματα συνήγαγεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἴδιά τινα ἀπεφθέγξατο πολλῆς συνέσεως καὶ σοφίας γέμοντα· *Jesus ergo avus ejus, quemadmodum & ipse testatur, vir fuit laboriosus & sapientissimus; qui non aliorum duntaxat prudentium virorum, qui ipsum præcesserunt, sententias collegit, sed & quædam ex proprio ingenio effatus est, multæ prudentiæ & sapientiæ plena.* Quæ de postremis præcipue capitibus dicta sunt, in quibus prædicantur laudes sanctorum virorum; quorum plerique Salomone recentiores fuere; ac ea proinde non ex alieno, sed ex proprio penu Sirachides depromsisse credendus est. Atque hæc Ebraice descripta Græco sermone retulit Jesu istius nepos, cujus interpretatio ad hanc pervenit ætatem: Ebraico vero exemplari quid factum sit, post viderimus. Porro controversum esse inter eruditos video, an ipse Libri Auctor, Interpretis avus, is fuerit, qui Jesus filius Sirach dictus est; an Interpres ipse potius Auctoris nepos. Quæ etsi levis est momenti quæstio, dicam tamen hoc nomine appellatum ipsum Libri Auctorem mihi videri; ita ut cum Sapientia filii Sirach, & Ecclesiasticus Jesu Sirachidæ citatur, avum non nepotem significari putem. Id persuadet recepta communi Scriptorum usu consuetudo, qui ex Auctorum, non ex Interpretum nomine libros appellare solent. Indicat hoc ipsum locus ex quinquagesimo capite mox adductus: qui sive ab Auctore ipso avo scriptus est, sive à nepote Interprete additus, ad eum omnino videtur pertinere, qui Librum ipsum lucubravit, quem Jesum Interpretis avum fuisse constat. Probat id quoque capitis quinquagesimi initium: *Oratio Jesu filii Sirach;* ea quippe oratio, ejusdem videtur esse, cujus & reliquum opus, Jesu nempe avi. Sunt qui existiment Jesum quoque appellatum fuisse nepotem Interpretem: nam cum tralatitio apud plerasque gentes, ac Ebræos etiam more, nepotes nomine avos referre consueverint, & Jesus itidem dici potuit, & pater ipsius Sirach; adeo ut Sirachides uterque extiterit. Verum, cum non alium esse existimem Libri hujus auctorem Jesum filium Sirach, ac Ben-Siram, cujus Proverbia Ebraice scripta extant, uti mox ostendam, sequenda nobis est ejus auctoritas, qui Ben-Siram Scholiis Ebraicis illustravit, quique Uzielem Ben-Siræ filium, Josephum nepotem fuisse docet. Itaque Josephus ille idem fuerit, qui Sirachidæ Parabolas Græce reddidit, & cujus interpretatione fruimur. Ad eam cudendam anno ætatis suæ octavo & tricesimo in Ægypto se comparavit hic Josephus, cum Ægyptum regeret Ptolemæus Evergetes; non prior ille Philadelphi successor, ut perperam existimavit R. David Ganz; sed alter, Physcon cognomento dictus, Philometoris frater. Ac proinde circiter Ptolemæi Epiphanis ætatem vixisse liquet avum Interpretis Jesum Sirachiden, non multo post Simonis, Oniæ filii, summi Judæorum Pontificis, obitum. Cur vero Syrus Interpres Libri hujus auctorem appellet Jesum filium Simeonis Asiro, & nomen Simeonis illuc intruserit, non aliam reperire possum caussam, quam quod Simonem Oniæ filium, & Sirachum patrem Jesu, quorum præconia extant in eodem capite, perperam confuderit. Simonis enim & Simeonis nomina sæpe permiscentur.

Disputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior sit Græca.

III. Quærere dignum est, quid sit cur Latinus Interpres tantum sibi permiserit, ut totas sententias infarciret huc illuc, & Auctorem Græcum sæpe deserens foras ipse tam licenter prodiret. Meliori usum exemplari vulgaris est omnium responsio. At recurrit quæstio, unde orta hæc exemplarium varietas. Mihi factum id videtur à viro aliquo pio & erudito, qui Librum describens utilia pleraque & bonæ frugis plena passim asperserit, prout rerum quas habebat in manibus argumenta postulare censuit: Jesu Sirachidæ invitatus exemplo, quem Salomonis effata colligentem, multa de suo largitum esse, & Salomonicis adjecisse sciebat.

Disputatur an Jesus filius Sirach idem sit qui Ben-Sira.

IV. Disputatur inter viros doctos, an Jesus iste filius Sirach idem sit qui Ben-Sira. Veri id quidem simile est, & ita censent Rabbini plerique: quippe afferuntur in Thalmude, & in Maimonidæ, aliorumque Magistrorum libris, effata pleraque Ben-Siræ, quæ in Sirachidæ Ecclesiastico extant: & magna pars sententiarum Ebraicarum, quæ sub Ben-Siræ nomine editæ sunt, in Ecclesiastico reperitur. Nomina præterea conveniunt, & ut Sirachides scripsit Ecclesiasticum, hoc est Eclogas Prover-

biorum, ita & Ben-Siræ Proverbia circumferuntur. Nec sententiam hanc elevat quod opponunt quidam, disconvenire nomina; illum quippe בן סירח, υἱὸν σιρὰχ, hunc vero בן סירא appellari; illum existimari nepotem Jesu, qui fuit Josedeci filius; hunc vero filium Jeremiæ, ut est in Lekute, sive Collectaneis R. Josi Levi: denique quia in libro Ben-Siræ *sunt fascinationes, vel illusiones, ex faciei concisione*, ipsius lectionem decreto Thalmudis ejusdem interdici. Nam quod ad nominis discrepantiam pertinet; permutari facile ejusdem instrumenti literas Grammatici sciunt. Utriusque vero ignorabilis prosapia est; falsa etiam & inepta, quæ Sirachidæ affingitur. Quomodo enim nepos Jesu Josedecidæ esse potuit, quod vult Isidorus, qui totis trecentis annis eo recentior fuit? Suspecta vero & valde dubia, quæ tribuitur Ben-Siræ, cum Jeremiæ per matrem nepos fuisse dicitur; nam si id ita esset, major ejus foret utique apud sequentes Scriptores celebritas & fides. Porro vitiatum in multis fuisse Ben-Siræ librum, etiam ante Thalmudis compositionem existimo, multaque in eum inserta quæ Thalmudistis Magistris probari non potuerint. R. David Ganz in צמח דוד hoc Thalmudis interdictum sic exponit, ut vetitum usum libri Ben-Siræ velit, non quod perniciosas res & malas, sed quod excellentes & sublimes contineat, quarum lubrica est & periculosa inquisitio. Sententiam Davidis istius adjuvat ipsum Thalmud, quod in Baba Cama, capite Hachobel, librum Ben-Siræ in Hagiographorum classem conjicit. Hagiographa intellige, non ea quæ proprie & κατ' ἐξοχὴν כתובים appellabant Ebræi, & Spiritus sancti afflatu scripta esse docebant; sed inferioris generis, eorum nempe quæ per בת קול dictata erant: cujusmodi creditos fuisse diximus libros Tobiæ & Judith.

R. Dav. Ganz Germ. David.

Isidor. libr. 6. Orig. cap. 2.

Sententia igitur nostra hæc est: cum scriptionem suam Ebraice excudisset Sirachides, ut pote Hierosolymita, idque ut videtur Hierosolymis, ea deinde usos esse Hierosolymitas Judæos, & qui in Syriæ partibus degebant, ac multis descriptis exemplaribus ad posteros propagasse: verum tractu temporis multa à Scribis & Rabbinis, multa à Librariis mutata, detracta, adjecta esse, quod in Libro ἀκανονίστῳ id sibi licere censerent; tandemque in eum quem habemus ordinem per literarum seriem, memoriæ fortasse caussa, esse digestum. Nec enim assentior Paulo Fagio, qui factum id à Ben-Sira ipso asseverat. In Palæstinam cum subinde venisset Hieronymus, exemplaria illic vulgata, ac jam adulterata nactum esse reor. Vitiata quoque venerunt in manus Thalmudistarum. At cum Græcam Libri ejusdem interpretationem in Ægypto elaborasset Josephus Uzielides, Sirachidæ, sive Ben-Siræ nepos, & Hellenistis communicasset, credibile est argumenti gravitate, & dignitate operis permotos, id inter sacros Libros reposuisse. Quod demum Ecclesiæ Christi ab iis traditum cum reliquis Codicibus sanctis, ambiguæ fuit aliquandiu auctoritatis, cum hinc admitteretur in Canonem ab Hellenistis, inde à Judæis secluderetur; quoad Ecclesiæ demum Christianæ consensu ac decretis auctoritatem adeptum est. Itaque valde dispar exemplaris & interpretationis sors fuit, cum hæc consecrata sit ab Hellenistis, illud inter apocrypha rejectum. Unde evenit, ut in ea attentare quicquam nefas duxerint Hellenistæ, nihilque prorsus mutaverint: cum id Judæi interpolaverint ad libitum, & recoxerint. Inde nata hæc quæ nunc est Ecclesiasticum inter & Proverbia Ben-Siræ discrepantia.

Fag. in Epist. præf. Ben-Sir.

V. Dixi Ebraico primum sermone compositum fuisse Librum hunc. Id utique clare testatur Prologus. Ebraica lingua scriptum vidisse se Hieronymus asseverat. Munsterus quoque, sacrarum literarum apprime peritus, accepisse se narrat, Judæos Constantinopolitanos Ecclesiasticum Ebraico sermone conceptum, itidem ut librum Tobiæ, typis vulgasse. Paulus Fagius, in iisdem studiis subactus, ex viris fide dignis audivisse se ait, Ecclesiasticum Ebraicum in Bibliotheca quadam extare. Verum merito dubitari potest, ipsumne hoc sit Jesu Sirachidæ archetypum Ebraicum, an Ebraica interpretatio e Græco profecta. Mihi probabile videtur, quod dixi, Ebraicum Sirachidæ exemplar, sed jam vitiatum, in manus Hieronymi & Thalmudistarum venisse, novasque subinde labes passum ad sequentis ævi Rabbinos sub Ben-Siræ nomine fuisse transmissum. At de exemplaribus Ebraicis Munstero & Fagio memoratis alia mihi suspicio est: facile quippe crediderim ex Græco fuisse conversa, quod in libro Tobiæ factum dixi; apprime siquidem nota illis erant Proverbia Ben-Siræ. Antiquissimum eorum exemplar Constantinopoli impressum, penes Munsterum fuisse docet nos Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica. Eadem vero Isinæ edidit Paulus Fagius. Cum ergo operis hujus & Ecclesiastici discrimen probe cognoscerent, minime putandum est falsos in eo delusosque esse, sed potius re attente explorata caute ea distinxisse. Sed hæc proposita tantum à me sunt, non definita.

Disputatur de Ebraicis Ecclesiastici editionibus.

Hier. Præf. in libr. Salom.

Fag. Epist. præfix. libr. Tob. Ebraici

Buxtorf. in Bibl. Rabb. in בן סירא

VI. Cæterum Libro huic à sacris sequentium temporum Scriptoribus suus honos habitus est, ex eoque depromtæ occurrunt non paucæ in Novo Testamento sententiæ. Cujusmodi illa est Johannis: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit:* quæ ger-

Probatur ejus γνησιότης & antiqui-

tas. mana est istius ex Ecclesiastico: *Qui diligunt Dominum, conservabunt viam illius.* Confer
Joh. 14. 23. Eccli. 2. 18. illud ejusdem: *Si dives fueris, non eris immunis à delicto,* cum hoc Pauli ad Timo-
Eccli. 11. 10. theum: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli,* similia
1. Tim. 6. 9. Luc. 12. 19. esse dices. Item hoc Lucæ: *Dicam animæ meæ; Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, Stulte, hac nocte animam*
Eccli. 11. 18, 19. *tuam repetunt; quæ autem parasti, cujus erunt?* nonne interpretatio est horum Ecclesiastici: *Est qui locupletatur parce agendo, & hæc est pars mercedis illius, in eo quod dicit, Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus; & nescit quod tempus præteriet,*
Matth. 19. 17. *& mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur.* Cum dixit Matthæus: *Si vis*
Eccli. 15. 16. *ad vitam ingredi, serva mandata:* nonne istud Ecclesiastici videtur expressisse: *Si volue-*
Luc. 16. 9. *ris mandata servare, conservabunt te?* Cum dixit Lucas: *Ego vobis dico, facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula:* num-
Eccli. 29. 15. quid videtur respexisse clausulam hanc Ecclesiastici: *Conclude eleemosynam in corde pau-*
Rom. 9. 21. *peris, & hæc pro te exorabit ab omni malo?* Prodiit etiam istud Pauli ad Romanos: *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud*
Eccli. 33. 13. *vero in contumeliam,* ex illo Sirachidæ: *Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere; sic homo in manus illius qui se fecit.*

Quod si aliorum Scriptorum conquiramus testimonia, ex iis quoque Libri hujus vetustatem arguemus: verba quippe hæc Barnabæ ex Epistola Catholica: μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν· hæc ipsa sunt Sirachi-
Eccli. 4. 36. dæ: *Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.* Extant hæc eadem
Clem. Const. Apost. libr. 7. cap. 11. in Clementis Apostolicis Constitutionibus, in quibus alia plurima reperire licet indidem depromta, & nonnulla quoque in Ignatianis Epistolis.

Refe'luntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VII. Jam vero expedita est argumentorum, quæ ex contraria parte opponi possunt, & parata solutio: istius puta, quod Hieronymi subministrabit auctoritas, Salomonem Libri hujus auctorem esse præcise negantis, cum in Præfatione in libros Salomonis, tum præcipue in Commentariis ad nonum caput Danielis. Nempe ad Libri concinnatorem respexit, qui Sirachides fuit, ac etiam auctor dici potuit; perinde ut Stobæum Eclogarum suarum auctorem merito dicimus, & ut domus opifex censetur is, non qui materiam cædit, aut cæmenta tundit, sed qui hæc aliunde subministrata ordine collocat, & suis quæque locis ad condendam domum disponit; ita sententias à Salomone fere excogitatas, sic tanquam cæmenta ac materiam collegit Jesus Sirachi filius, & in ejus quo utimur operis fabricationem digessit. Qua de caussa, opinor, idem Hieronymus Ecclesiasten interpretans, cum Ecclesiastici testimonio uteretur, Salomonem testem citare se professus est.

Secundum argumentum. VIII. Ad id autem quod legitur in Prologo ἀνεπιγράφῳ, qui, ut dixi, ex Athanasiana Synopsi descriptus est, Jesum Sirachiden, cujus nomen hic Ecclesiastici titulus præfert: σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ, *Sapientia Jesu filii Sirach,* nepotem ipsum esse; respondere possumus, Prologo huic *eatenus esse credendum, quatenus verum dicit,* quod
Drus. in Eccli. Prol. 2. jam olim respondit Johannes Drusius. Pari responsione excipiemus Epiphanium, cu-
Epiph. De pond. & mens. jus hæc sunt verba: ἡ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σιράχ, ἐκγόνου δὲ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ καὶ τὴν σοφίαν ἑβραϊστὶ γράψαντος, ἣν ὁ ἔκγονος αὐτοῦ Ἰησοῦς ἑρμηνεύσας ἑλληνιστὶ ἔγραψε· *Quæ est Jesu filii Sirach, nepotis Jesu, qui Sapientiam scripsit Ebraice, quam nepos ejus Jesus interpretatus Græce con-*
Joh. Dam. De orth. fid. libr. 4. cap. 18. *scripsit:* & Damascenum, qui nec aliter videtur sensisse. Idem nos olim, re minus explorata scripsimus alibi; ut nostra etiam nosmet vineta cædamus: nunc vero Scholiastæ Ebraici libri Ben-Siræ auctoritatem sequimur, qui nepotem Sirachidæ Josephum appellat. Synopseos autem Auctori, aliisque, caussæ fuisse videtur ambigua Libri inscriptio, cur Interpretem nepotem avo cognominem fuisse putarent: cum enim legissent in Libri lemmate: σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ πρόλογος, uti nunc quoque habet Vulgatæ editionis titulus: *In Ecclesiasticum Iesu filii Sirach Prologus,* id ita acceperunt, quasi sensus esset, *Iesu filii Sirach Prologus in Ecclesiasticum:* cum potius id sibi velit, *Prologus in Ecclesiasticum Iesu filii Sirach,* atque ita interpungenda Græca sint, σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ, tum adjecta στιγμῇ subjici debeat, πρόλογος. Cæterum & Auctor, Synopseos, & Epiphanius, & fere quicunque nepoti Jesu Sirachidæ nomen fuisse censent, avo tamen Libri lucubrationem ultro concedunt. Addit Prologi hujus ἀνεπιγράφου Scriptor, mortuo Jesu avo, cum ad summam Libri perfectionem aliqua etiamnum curatura desideraretur, id nepotem præstitisse: quod eatenus ab eo factum concedo, quatenus id interpretis fides pati potuit, uti ex vulgato altero Interpretis ipsius Prologo intelligitur. Ex opinione autem falso præcepta, Sirachiden esse nepotem, non avum, sequi necesse fuit hanc alteram, nepotis esse Orationem toti operi subjectam, ut quam Jesu filio Sirach titulus adscribat.

De Prophetia Isaiæ.

I. *Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Iſaiæ nomen præfixum gerit. Iſaiæ ipſi adſcribitur.* II. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

I. PROPHETIÆ, quæ Iſaiæ ſibi nomen præſcribit, auctorem eſſe Iſaiam ipſum prima fronte Liber indicat: *Viſio Iſaiæ, filii Amos, quam vidit ſuper Judam & Ieruſalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ, regum Iuda.* Vero, inquies, Prophetiam ipſam edidit Iſaias, at deſcripſit alter & Librum lucubravit. Fruſtra; ſe enim Libri ſcriptorem indicat aliis teſtimoniis compluribus, in quibus cum ſuum, Patriſque ſui appoſuiſſet nomen, multa de ſe narravit, partim ex tertia perſona, partim ex prima: præcipue vero iſto, quo vaticinii hujus ſcriptorem ſe liquido profitetur: *Nunc ergo ingreſſus ſcribe ei ſuper buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die noviſſimo in teſtimonium uſque in æternum.* Amoſi ſe filium eſſe declarat, non ejus qui inter duodecim Prophetas cenſetur, & עמוס nomen habet, ſed alterius, qui אמוץ appellatus eſt. Id agnovit Hieronymus in primum caput Iſaiæ, & in Proœmio Commentariorum in Amos; agnovit & Auguſtinus libro decimo octavo De civitate Dei: *Iſaias filius Amos, ſive Prophetæ, ſive quod magis perhibetur, alterius qui non Propheta eodem nomine vocabatur;* agnovit & Cyrillus: ἕτερος ἦν ἀμὼς ὁ ἡσαΐου πατήρ. *Alter erat Amos Iſaiæ pater,* nempe à Propheta; agnovit & Procopius: λέγουσι δὲ μὴ τὸν ἕνα τῶν δώδεκα τοῦ ἡσαΐου τὸν πατέρα τυγχάνειν. ἐκεῖνος γὰρ ἀμὼς ψιλῶς λέγεται, καὶ ἑρμηνεύεται, λόγος σκληρός· ὁ δὲ τοῦ ἡσαΐου, δασύνεται, καὶ σημαίνει τελέωσιν, καὶ δύναμιν, καὶ ἰσχύν. *Aiunt Iſaiæ patrem non eſſe unum e Duodecim. Is enim Amos tenuiter pronuntiatur, & exponitur, Sermo durus. At pater Iſaiæ aſpiratur, & ſignificat perfectionem, & potentiam, & robur.* In quo falſa ratione quod verum erat probare conatus eſt Procopius. Nam ע, nomini Amoſi unius e Duodecim præfixa, validiſſima eſt Ebraicarum omnium aſpirationum; tenuiſſima vero eſt א, quæ præfixa eſt nomini patris Iſaiæ. Cæterum hæc eo notantur à me, ut appareat Clementis Alexandrini error, qui hæc ſcripſit: προφητεύουσι δὲ ἐπ' ὀζίου, ἀμὼς, καὶ ἡσαΐας ὁ υἱὸς αὐτοῦ. *Sub Ozia autem vaticinantur Amos, & filius ejus Iſaias:* & Pſeudo-Epiphanii, qui in libro De vitis Prophetarum eamdem ſententiam prodidit. Unde natam opinor Rabbinorum quorumdam opinionem, quos exiſtimaſſe ait R. David Ganz, Amoſum Iſaiæ patrem Prophetam fuiſſe. Idem incauto homini perſuadere iſta poſſent, quæ habentur apud Iſaiam Hieronymianæ editionis: Ezechias *miſit Eliacim ad Iſaiam, filium Amos Prophetæ.* Item: *Intravit ad eum Iſaias, filius Amos Prophetæ.* Ubi Hieronymus: *Hic quia ipſe de ſe Eſaias ſcribebat hiſtoriam, non ſe appellavit Prophetam, ſed filium Prophetæ.* Quod miror excidiſſe viro vetuſtas interpretationes explorare ſolito: nam utrobique Ebraica habent: אל ישעיהו בן אמוץ הנביא. Septuaginta: πρὸς ἡσαΐαν υἱὸν ἀμὼς τὸν προφήτην, & capite ſequenti: ἡσαΐας υἱὸς ἀμὼς ὁ προφήτης· Vulgata: *Ad Iſaiam, filium Amos, Prophetam.* Item: *Iſaias, filius Amos, Propheta.* Similiter Cyrillus & Procopius, Iſaiæ interpretes. Fuit Iſaias de tribu Juda, vir apprime nobilis, & ſi R. Iſaaco Abrabanieli fides eſt, regia ſtirpe ortus; ut pote Amoſo, Azariæ regis fratre natus. Diſertus & elegans, quod ipſius Liber indicat. Sub regibus Juda quatuor, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia vaticinatum ſe declarat: & quid ſub unoquoque ſeorſum ſit vaticinatus, adnotat ſuis locis. Floruit Hieroſolymis & in Judæa, ubi & uxorem duxit, vatem & ipſam. Duos ſuſcepiſſe filios Iaſub & Emmanuelem ex perverſa ſeptimi capitis interpretatione priſci Judæi tradiderunt: ſed & filiam quoque, ut quem ſocerum fuiſſe dicant Manaſſis Judæorum Regis, à quo demum per ſummam crudelitatem ſerra lignea diſſectum eum ferunt, quod ipſius impietatem, optimatiumque corruptos mores libero ore carperet. Quam majorum ſuorum ſævitiam excuſare conantes Judæi, hanc ipſi inflictam pœnam commenti ſunt, quod Dominum Sabaoth oculis ſuis vidiſſe ſe prædicaſſet, cum Dei terga tantum Moſes vidiſſet. Ad Iſaiæ ſupplicium refertur iſtud ex Epiſtola ad Ebræos: ἐπρίσθησαν· *Serra ſecti ſunt.* Sepultus demum eſt ſub quercu Rogel, juxta Regum ſepulcra. Præter hunc, quem habemus, vaticiniorum Librum, alia ab ipſo ſcripta eſſe conſtat ex Paralipomenis, ubi rès geſtas Oziæ regis literis prodidiſſe narratur, neque in eo qui extat Libro uſpiam comparent. Opera vero Iſaiæ nomine fal-

Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Iſaiæ nomen præfixum gerit. Iſaiæ ipſi adſcribitur.
Iſa. 30. 8.
Auguſt. De civ. Dei, libr. 18. cap. 27.
Cyrill. Præf. Expoſ. in Amos.
Procop. in Iſa 1. 1.
Clem. Alex. Strom. 1.
Epiph. De vit. Proph. in Amos.
Iſa. 37. 2.
Iſa. 38. 1.
Cyrill, Præf. in Amos.
Procop. in Iſa. 37. 2. & 38. 1.
R. Abrab. Præf. in Iſa.
Iſa. 6. 5.
Ebr. 11. 37.
2. Par. 26. 22.

Origen. in Matth. 23. & Epist. ad Afric. Epiph. Hær. Archontic. cap. 2. & Hær. Hieracit. cap. 3. Hier. in If. 64.

ſo inſcripta, quale fuit illud Iſaiæ Apocryphum, Origeni ſæpe commemoratum; & Anabaticus Iſaiæ, cujus meminerunt Epiphanius, & Hieronymus; ſive duo hæc idem fuerunt opus, ſive duplex; & libellum quemdam ſuppoſititium, ſub Viſionis Iſaiæ titulo typis editum, ab hac diſſertatione removemus. Eam vero R. Moſis Kimchi ſententiam, quæ Judæis quibuſdam præeuntibus librum Proverbiorum, Eccleſiaſten, & Canticum Canticorum Iſaiæ tribuit, ſatis ſupra diſcuſſimus.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.

Iſa. 2. 2, & ſeq. Mich. 4. 1, & ſeq.

II. Jam vero Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem per conſequentium ætatum teſtimonia more noſtro adſtruere perfacile eſt. Nam primum Michæas, qui Iſaiæ fere æqualis fuit, ex ipſius Prophetia clauſulam hanc integram, nec interpolatam ad ſe transtulit: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Id obſervatum eſt Origeni in Epiſtola ad Africanum, falſo cenſentem nullum e Prophetis vetuſtiorum Prophetarum ſententias uſurpaſſe; quaſi indignum hoc eſſet veritatis

Nah. 1. 4.

præconibus. Nahum quoque adverſus Sennacheribum vaticinans cum dixit: *Infirmatus*

Iſa. 33. 9.

eſt Baſan, & Carmelus, & flos Libani elanguit: ad iſta Iſaiæ videtur attendiſſe, quæ de Sennacheribi itidem & Aſſyriorum expeditione protulit: *Luxit & elanguit terra, confuſus eſt Libanus, & obſorduit, & factus eſt Saron ſicut deſertum, & concuſſa eſt Baſan, & Carmelus.* Hoc autem vaticinium edidit Iſaias ſub Achazo, ſuum Nahumus ſub Ezechia, ut ſuo loco probabimus. Jeremias quoque, centum circiter & quinquaginta annis Iſaia recentior, multa ex eo in ſuum vaticinium depromſit: cujuſmodi illud eſt:

Jerem. 48. 37, 38.

Omne enim caput calvitium, & omnis barba raſa erit: in cunctis manibus colligatio, & ſuper omne dorſum cilicium. Super omnia tecta Moab, & in plateis ejus omnis planctus: quoniam contrivi Moab, ſicut vas inutile, ait Dominus: quibus manifeſto exprimitur illud

Iſa. 15. 2.

Iſaiæ: *Moab ululavit: in cunctis capitibus ejus calvitium, & omnis barba radetur. In triviis ejus accincti ſunt ſacco: ſuper tecta ejus, & in plateis ejus omnis ululatus deſcendit in*

Jer. 48. 44. Iſa. 24. 18.

fletum. Ait Jeremias: *Qui fugerit à facie pavoris, cadet in foveam; & qui conſcenderit de fovea, capietur laqueo:* ſcripſerat ante Iſaias: *Qui fugerit à voce formidinis, cadet in*

Jer. 50. 2.

foveam; & qui ſe explicaverit de fovea, tenebitur laqueo. Eſt apud Jeremiam: *Confuſus eſt Bel, victus eſt Merodach, confuſa ſunt ſculptilia ejus, ſuperata ſunt idola eorum:* eſt apud

Iſa. 46. 1.

Iſaiam: *Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo; facta ſunt ſimulacra eorum beſtiis & jumentis, onera veſtra gravi pondere uſque ad laſſitudinem.* Iſaiæ præterea triceſimum ſeptimum caput, cum ſequentis initio; totum item triceſimum nonum, in quarti Regum libri decimo nono ac viceſimo capite deſcripta ſunt, idque αὐτολεξεί, ut non ſententias modo, ſed verba etiam illinc iſtuc tranſiiſſe liquidum ſit. Apertiſſime vero Para-

2. Par. 32. 32.

lipomenon Auctor: *Reliqua autem ſermonum Ezechiæ, & miſericordiarum ejus, ſcripta ſunt in Viſione Iſaiæ, filii Amos, Prophetæ.* Vere: nam geſtis Ezechiæ narrandis triceſi-

Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 1.

mum ſextum Iſaiæ caput, cum ſequentibus tribus conſecratur. Narrat Joſephus Cyrum Perſarum Regem pellectis iis quæ de ſe Iſaias ducentis circiter ante annis prædixerat, cum ſe certo Dei Iſraëlitarum conſilio, reſtituendis in integrum Ebræis, reparandæque Hieroſolymæ, & Templo reficiendo deſtinatum intellexiſſet, ad id opere præſtandum adjeciſſe animum, & reipſa compleviſſe.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

Iſa. 6. 8.

III. At quædam diſſolvenda veniunt argumenta, quibus oppugnatur iſte Liber. Primum à ſexti capitis initio exorſum eſſe Prophetam vaticinium ſuum quidam volunt, idcirco quod propter oris ſui impuritatem ad id tempus tacuiſſe ſe ait: tum ſubjicit: *Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixit, Vade.* Quæ ſi recte colliguntur, ſequitur vel perverſum eſſe Libri hujus ordinem, & priora quinque capita loco ſuo fuiſſe mota, vel adventitia eſſe & ſuppoſita. Quæ tamen non ita ſunt: nec enim id ſibi vult Propheta, ſe ad hanc diem penitus obmutuiſſe, & ſibi tum primum vaticinandi munus à Deo fuiſſe impoſitum; ſed de hoc tantum viſo ſe diutius quam deceret tacuiſſe, ejuſque vulgandi mandatum à Deo accepiſſe. Multis enim vaticiniis Prophetarum libri conſtant, multis viſis à ſe ita disjunctis & ſecretis, ut nequaquam temere permiſcenda ſint, & quæ unius ſunt, ad aliud minime ſint flectenda. Rem confirmabimus exemplo. Leguntur

Ezech. 33. 21, 22.

iſta triceſimo tertio capite Ezechielis: *Et factum eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta menſis tranſmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugerat de Jeruſalem, dicens, Vaſtata eſt civitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me veſpere, antequam veniret qui fugerat, aperuitque os meum, donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non ſilui amplius.* Quis hinc colliget vaticiniorum Ezechielis hoc eſſe initium, nec ipſum

antea suum os reserasse? Nempe pertinet silentium illud Isaiæ ad id tempus, quo animo ejus hoc visum objectum est, neque ad alia priora est detorquendum. Huc adde aliam esse loci hujus sententiam apud Septuaginta Interpretes, ut ab Hieronymo quoque observatum est, qui sic illud reddunt: ὦ τάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυγμαι. *O miser ego, quia dolore punctus sum!* Jonathan ben Uziel: *Væ mihi, quia peccavi!* Syrus: *Væ mihi, obstupui!* Arabs: *Audax sum!* Recentiores Interpretes, Vatablus, & Forerius, נרמיתי, exponunt, *Ilicet, perii, actum est de me.* Porro cum visa, quæ toto opere narrantur, sub quatuor Judæ regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia, oblata sibi fuisse scribat Isaias; quæ autem sexto referuntur capite, ad annum eum pertineant, quo decessit Ozias, & à multis credantur post Oziæ interitum sub Joathane evenisse; sequentia vero ad tricesimum usque & septimum caput sub Achazo contigerint, & reliqua demum ad Ezechiæ tempora referantur, sequitur quinque priora capita in Oziæ regnum esse conferenda. Iis autem generales quædam continentur præceptiones, monitiones, castigationes, ac minæ, quibus refractarios ac contumaces popularium suorum animos ad Dei obsequium subigere studebat: verum ne sic quidem edomita eorum pervicacia, graviora denuntiavit. Nec mirum sane aut novum videri debet, Isaiam prioribus hisce capitibus excidium genti suæ fuisse interminatum, quod Ozia regnante non contigit: nec enim temporis ordini semper congruit ratio vaticiniorum, in quibus ὕστερον πρότερον sæpe occurrit.

Hier. in Isa. 6. 5.

IV. Cum in libro Proverbiorum Thalmudistæ legissent, partem aliquam libri illius ab Ezechiæ regis famulis collectam fuisse; inter quos operam quoque suam ad id contulisse Isaiam supra conjectavimus; ipsi contra Isaiæ vaticinationes ab iisdem Ezechiæ familiaribus & necessariis, ipsoque adeo Ezechia scriptas fuisse censuerunt, ut est in Baba bathra. Nec enim aliud opinionis hujus argumentum reperio, quam hoc dictum libri Proverbiorum. Quasi vero vel Ezechias, vel Ezechiæ familiares divino omnes impulsi fuerint instinctu, & vaticinia fundere potuerint: quo stolido commento quantum hominibus istis gloriæ addunt & decoris Thalmudistæ, tantum de Libri hujus existimatione decerpunt, vaticinii dignitatem atque oraculi vim ipsi detrahentes. Ita religiosi illi sacrorum Voluminum custodes, quibus *credita sunt eloquia Dei*, quique in apices & literulas studiose inquirunt, librorum ipsorum fidem honorem ac commendationem temere labefactant.

Secundum argumentum. Prov. 25. 1. Rom. 3. 2.

V. Rursum hic in scenam prodit Philosophus Theologo-Politicus, atque Libri hujus auctoritatem elevat hoc argumento, quod non is ipse sit Liber, in quem vaticinia sua conjecit Isaias, sed tantum compilatio fragmentorum Libri hujus, quæ ut fors tulit, hinc inde collecta, potissimum vero ex Chronicis regum Juda & Israël, & in hoc quod habemus volumen compacta sunt. Atque id vult adversus reliquos Prophetarum libros valere. Rationes cur ita sentiat has habet, quod disturbato ordine ac perverso digestæ sint Isaiæ Prophetiæ, nec eam tueantur seriem, qua primum ab Auctore dispositæ inter se ac collocatæ sunt; quod res gestas Oziæ sit literis persecutus, ut adductum supra ex Paralipomenis comma indicat; sub eoque etiam sit vaticinatus, ut apparet ex initio libri Isaiæ qui nunc extat; cum tamen nec acta Oziæ referat idem ille Liber, nec ulla habeat vaticinia quæ sub Ozia edita fuisse constet; quod certum sit præterea, ex Rabbinorum sententia, sub Manasse quoque Isaiam vaticinia edidisse, quorum in ipsius Libro reperire liceat omnino nullum. Verum hæc facile dissolvimus: nam quod ex confuso in hoc Libro prædictionum ordine caussam reperisse putat, quamobrem eum Isaiæ eripiat; imo vero, vel inde maxime apparet non esse id humanæ mentis opus, res conserte contexteque explicantis, & rationum cohærentiam sequentis, sed afflatu potius cælesti instinctæ & agitatæ, ac res futuras per intercisa & salebrosa pandentis oracula, quorum obscuritas per ipsos demum eventus rerum erat illustranda. Negamus præterea Oziæ historiam inter vaticinia sua Isaiam descripsisse, sed peculiare opus fuisse censemus, temporum demum injuria deperditum. Supra enim auctoritate libri Paralipomenon, & Theodoreti testimonio adducti docuimus, Prophetas, præter vaticiniorum suorum editionem, historias sæpe temporum suorum peculiari opera literis commendasse. Nec fatemur vero, quæcunque prædixit Isaias, fuisse relata in literas: ac proinde si qua sub Manasse præsignificavit, frustra in hoc Libro requiri putamus; cum præsertim titulus ipse ostendat hoc tantum opere contineri vaticinia sub quatuor regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia edita. Nam quod attinet ad prædictiones, quæ in Oziæ tempora conveniunt, jam supra ostendimus eas quinque prioribus capitibus descriptas videri.

Tertium argumentum. 2. Par. 26. 22. 1. Par. 29. 29. 2. Par. 20. 34. Theodoret. Præf. in libr. Reg.

De Prophetia Jeremiæ.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipsi adscribitur Libri compositio, Barucho vero descriptio.* II. *Variæ Jeremianorum vaticiniorum partes variis temporibus sunt elaboratæ;* III. *nec juxta temporum ordinem inter se sunt dispositæ.* IV. *Recensentur Jeremiæ scriptiones quæ supersunt.* V. *Probatur Prophetiæ Jeremiæ* γνησιότης *& antiquitas.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.*

Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipsi adscribitur Libri compositio, Barucho vero descriptio.

Jer. 1. 1, 5, 7, 9.

I. VATICINIORUM nomine suo inscriptorum auctorem se, cum ipso initio, tum etiam passim profitetur Jeremias: *Verba Jeremiæ*, inquit, *filii Helciæ, de Sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth, in terra Benjamin.* Tum paulopost sic ipse de se non semel disserit αὐτοπροσώπως, *Et factum est verbum Domini ad me.* Rursum: *Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum.* Quibus vero temporibus singula sibi à Deo, à se vero Judæis, aliisque gentibus edita sint oracula, suis signavit locis: unde cognoscitur eum pene puerum, anno primum Josiæ decimo tertio vaticinia sua auspicatum, regnantibus deinde Joachazo, Joakimo, Jechonia, & Sedecia, per annorum circiter quadraginta decursum, ad Urbis usque excidium, quod Sedeciæ undecimo contigit, Dei mandata ac futura mala in Judæ ac Benjamini tribubus, populo denuntiasse: Godolia deinde, qui Sedeciæ fuerat suffectus, ab Ismaële interfecto, ipsum Jeremiam cum Barucho, à Johanano filio Caree, in Ægyptum fuisse abductum, & novis vaticiniis Judæos illic degentes, Ægyptum, aliasque gentes conterruisse. Quo factum esse ferunt, ut concitatis adversum se hominibus nefariis, popularibus suis, quos crebris objurgationibus incessebat, lapidibus demum Taphnis oppressus sit; quo pertinere creditur istud ex Epistola ad Ebræos, ἐλιθάσθησαν, *lapidibus cæsi sunt*: vel juxta Gregentium, jaculis in cœno sit confixus. Verum cum ejus obitus non aperte in Scriptura sit expressus, superesse eum ad hanc diem in vivis, & cum Elia supremis mundi temporibus appariturum fore plerique Patres arbitrati sunt. Quidam ex Ebræis, in patriam ex Ægypto cum Barucho remeasse asseverarunt. Mirari porro subit, cur scripserit Abrabaniel Jeremiam cum Jechonia in Babyloniam fuisse deportatum, atque illic diem suum obiisse; Abulfaragius vero, inventam in Ægypto ejus urnam Alexandrum deportasse Alexandriam, ibique esse sepultum. Quæ inter Rabbinorum deliria & Arabum nugas amandamus. Porro non voce solum prolata hæc à se vaticinia, sed in literas etiam Dei jussu à se fuisse relata non semel docet: velut vicesimo quinto capite, cum ait: *Et adducam super terram illam omnia verba mea, quæ locutus sum contra eam; omne quod scriptum est in Libro isto, quæcunque prophetavit Jeremias adversum omnes gentes.* Item alibi: *Et hæc sunt verba Libri, quem misit Jeremias Propheta de Jerusalem ad reliquias seniorum transmigrationis.* Et tricesimo capite: *Hoc verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israël dicens: Scribe tibi omnia verba quæ locutus sum ad te, in Libro.* Tum ad calcem vaticiniorum suorum: *Et scripsit Ieremias omne malum quod venturum erat super Babylonem in Libro uno; omnia verba hæc quæ scripta sunt contra Babylonem.* Ad ea autem describenda usum eum opera Baruchi, filii Neriæ, hæc indicant è quadragesimo quinto capite: *Verbum quod locutus est Ieremias Propheta ad Baruch, filium Neriæ, cum scripsisset verba hæc in Libro ex ore Jeremiæ.* Clariora etiam isthæc e tricesimo sexto capite: *Factum est verbum hoc ad Ieremiam à Domino dicens: Tolle volumen Libri, & scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi adversum Israël, & Iudam, & adversum omnes gentes, à die qua locutus sum ad te, ex diebus Iosiæ, usque ad diem hanc. Vocavit ergo Ieremias Baruch, filium Neriæ, & scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum, in volumine Libri.* Deinde: *Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Neriæ, scribæ, qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones Libri, quem combusserat Ioakim rex Iuda igni, & insuper additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant.*

Ebr. 11. 37. Gregent. Disput. cum Herbano Jud.

R. If. Abrab. in Ezech. 1. Abulfar. Hist. Orient. Dyn. 3.

Jerem. 25. 13.

Jer. 29. 1.

Jer. 30. 1.

Jer. 51. 60.

Jer. 45. 1.

Jer. 36. 1, 2, 4.

Jer. 36. 32.

Variæ Jeremianorum vaticiniorum partes variis

II. Ex his cognoscitur duplicem primum fuisse vaticiniorum Jeremiæ descriptionem; priorem oracula universa à Deo Jeremiæ edita ad Joakimi usque tempora complexam, alteram vero longe ampliorem, majori nempe verborum ornatu ac pondere elaboratam, & novis prædictionibus adauctam, graviorumque pœnarum comminationibus

tionibus, quibus ulciscendum Deus decreverat recens illud Joakimi regis facinus, cum priorem vaticiniorum Jeremiæ libellum discidit, & concremavit. His ergo necesse est multo post subjecta fuisse vaticinia hæc, quæ Jeremiæ revelata sunt Sedeciæ temporibus. Atque hæ duæ partes prius videntur totam Jeremianarum prædictionum complexionem constituisse. Manifeste id ostendit ipsum Libri Procemium: *Verba Jeremiæ: quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Iosiæ, filii Amon, regis Iuda, in tertio decimo anno regni ejus. Et factum est in diebus Ioakim, filii Iosiæ, regis Iuda, usque ad transmigrationem Ierusalem, in mense quinto.* Postea vero subnexa sunt ea quæ gessit & prænuntiavit Jeremias post ultimam Hierosolymorum cladem, & Sedeciæ deportationem, quoad ipse cum Barucho in Ægyptum abductus est. Reliqua in Ægypto literis tradita sunt, & hac quinquagesimi primi capitis clausula terminantur: *Hucusque verba Ieremiæ.* Quæcunque vero adversus Babylonem quinquagesimo capite ac sequenti mala denuntiantur, eadem videntur in eo extitisse libro, quem per Saraiam Babylonem deferri, illicque prælegi, ac deinde in Euphratem projici jussit. Postremum caput e duobus postremis quarti libri Regum totum fere depromtum est: quo partim ea narrantur, quæ jam supra narraverat Jeremias, partim quæ post ejus obitum evenerunt: velut obitus ipse Jechoniæ. Splendide itaque halucinabitur, quisquis caput illud Jeremiani partem esse operis censuerit, uti supra adnotavi, cum de libris Regum dissererem. Minime vero dubium mihi est, quin Voluminum sacrorum concinnator Esdras hoc caput à se compositum, & è libris Regum à se, ut nobis verisimile fit, elaboratis, magna ex parte decerptum illuc adtexuerit, ut esset argumentum sequentium Jeremiæ Threnorum. Atque id propius ad verum videtur accedere, quam, quod opinatus est Sixtus Senensis, à Barucho postremum id caput fuisse adjectum: nec enim credibile est eadem illic iterasse ipsum de Sedeciæ infortuniis, quæ paulo superius Jeremia dictante retulerat.

temporibus sunt elaborata;

Sixt. Sen. Bibl. libr. 1.

III. Minime vero temporum ordini capitum series respondet, magnaque rerum inest confusio; id quod observatum est ab Origene in Epistola ad Africanum, & ab Hieronymo. Nam quæ postrema sunt, Joakimo regnante sunt prædicta, atque alia itidem nonnulla, huc & illuc sparsa; quibus inserta alia sunt, Sedeciæ temporibus edita; quædam etiam post ejus deportationem; sive hoc ordine disposita in Baruchi adversariis, eo defuncto reperta sint, cum morte fortasse oppressus ea nondum digessisset; sive casu deinde, aut librariorum incuria confusa ea sint; sive denique temporum rationem insuperhabuerit Baruchus, & certis aliquibus de caussis alium ordinem secutus sit; quod non temere credi potest. Nam cum quadraginta quatuor prioribus capitibus Judaicas res exposuisset, sequens ad Baruchum pertinet, reliqua ad extraneas gentes. Conjectura nostra nititur verbis Hieronymi, qui de Jeremiæ Prophetia sic præfatur: *Præterea ordinem visionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus.* Ergo Hieronymi interpretatio, quam hodie terimus, ad pristinam fidem correcta est, pristinumque ordinem sequitur: neque est cur Critici novitii in restituendo hoc ordine desudent; quasi Barucho & Esdra sapientiores esse velint. Confusio autem interpretationi Septuaginta Senum adhæsit, nec ab Hieronymo emendata est. Generatim vero observare licet, res à Prophetis nullo servato ordine, sed sparsim ac confuse fere esse narratas. Nempe sic decuit viros, non rationis humanæ dictata sequentes, & seriem rerum cogitate texentes, sed divino impulsos motu ac de cœlo afflatos, & sacro, si ita loqui fas est, furore correptos. Legimus apud Auctorem libri De vita & morte Prophetarum, qui Dorotheo tribuitur, omnes Prophetas, præter Davidem & Danielem, vaticinia sua non ipsos commendasse literis, sed Scribas, qui in Templo erant, ea quotis quibusque diebus ex vaticinantium ore excepisse: quæ cum alia, aliaque essent, & prout cælestis se dabat ille spiritus, dissipato & indigesto ordine funderentur, ita à Scribis in libros fuisse relata. Hæc partim vera esse, partim aliter se habuisse puto: plures enim quam quos notat Pseudo-Dorotheus, suas ipsos prædictiones ad posteritatis memoriam arbitror descripsisse; nec omnium, qui hanc aliis reliquerunt curam, prophetias à Scribis illis fuisse scripto consignatas.

nec juxta temporum ordinem inter se sunt disposita.

Hier. Præf. in Jerem.

IV. At præter hoc Jeremianorum vaticiniorum opus, & Threnos, de quibus proxime acturi sumus, alia pleraque Jeremias scripsisse fertur. Nam & libros Regum fœtum ipsius esse sciscunt Thalmudistæ; quæ à nobis supra improbata est opinio: & ipsius nomen præferunt Psalmus sexagesimus quartus, & centesimus tricesimus sextus: & ejus Epistolà ad captivos in Babyloniam abducendos constat sextum Baruchi caput, de qua mox disputabimus. Hæc autem Epistola, cum Threnis & Prophetia Jeremiæ, unicum efficiebat librum, uti tradunt Origenes apud Eusebium, & Hilarius. Denique ex eo libro, quo calamitates Babyloniis eventuras prædicebat,

Recensentur Jeremiæ scriptiones quæ supersunt.

Thalm. Bab. bathr. cap. 1.

Euseb. Hist. libr. 6. cap. 25.

quemque per Saraiam Babylonem deferri, & in Euphratem mergi curavit, depromta videntur Jeremiæ vaticiniorum capita duo, quinquageſimum cum ſequenti. Reliquas Jeremiæ ſcriptiones accurate percenſet Sixtus Senenſis; quæ quoniam interciderunt, neque ad inſtitutum pertinent opus, eas prætermittemus.

Sixt. Sen. Bibl. libr. 2.

Probatur Prophetiæ Jeremiæ γνησιότητος & antiquitas.

V. Cæterum Jeremiani vaticinii γνησιότητα & antiquitatem præclara ac manifeſta proximarum & porro conſequentium ætatum teſtimonia confirmant. Nam primum Threni ipſi eas habent locutiones, quas ex eadem origine veniſſe, unde & ipſum prædictionum opus, haud dubium eſt. Tale eſt iſtud Threnorum comma: *Plorans ploravit in nocte, & lacrymæ ejus in maxillis ejus:* (Thr. 1. 2.) quod hujus e Prophetia germanum eſt: (Jer. 13. 17.) *Plorans plorabit, & deducet oculus meus lacrymam, quia captus eſt grex Domini.* Iſta quoque e Threnorum ſecundo: (Thr. 2. 18.) *Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui:* paria ſunt iſtis: (Jer. 14. 17.) *Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant.* Baruch, Jeremiæ ſcriba ac familiaris, totas ex ejus ſcriptionibus ſententias libello ſuo inſeruit. Nam quod ait ſecundo capite: (Bar. 2. 22, 23.) *Quod ſi non audieritis vocem Domini Dei veſtri, operari regi Babyloniæ, defectionem veſtram faciam de civitatibus Juda, & à foris Ieruſalem, & auferam à vobis vocem jucunditatis, & vocem gaudii, & vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, & erit omnis terra ſine veſtigio ab inhabitantibus eam:* id liquido expreſſum eſt ex iſtis Jeremiæ: (Jer. 25. 10.) *Perdamque ex eis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, vocem molæ, & lumen lucernæ: & erit univerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem, & ſervient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annos:* quibus ſimilia reperies capite Jeremiæ ſeptimo. (Jer. 7. 34.) Hanc autem locutionem ex Oſea ſumſiſſe Jeremiam infra oſtendam. Subjicit Baruch: *Ut transferrentur oſſa regum noſtrorum, & oſſa patrum noſtrorum de loco ſuo: & ecce projecta ſunt in calore Solis, & in gelu noctis:* quippe ſcripſerat Jeremias: (Jer. 8. 1, 2.) *In illo tempore ait Dominus: Ejicient oſſa regum Iuda, & oſſa principum ejus, & oſſa Sacerdotum, & oſſa Prophetarum, & oſſa eorum qui habitaverunt Ieruſalem, de ſepulcris ſuis, & expandent ea ad Solem & Lunam.* Nec multo poſt hæc ſcribit Baruch: (Bar. 2. 35.) *Et ſtatuam illis teſtamentum alterum ſempiternum, ut ſim illis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum:* ut iſtis Jeremiæ accineret: (Jer. 31. 31, 32.) *Feriam domui Iſraël, & domui Iuda fœdus novum:* deinde: *Ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.* Alio loco ſic Baruch: (Bar. 4. 15.) *Adduxit enim ſuper illos gentem de longinquo, gentem improbam & alterius linguæ:* præiverat Jeremias cum diceret: (Jer. 5. 15.) *Ecce ego adducam ſuper vos gentem de longinquo domus Iſraël, ait Dominus; gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* Plurima indidem ab Ezechiele hauſta reperire licet: (Ezech. 18. 2, 3, 4.) puta hæc e decimo octavo capite: *Quid eſt quod inter vos parabolam vertitis in proverbium iſtud in terra Iſraël, dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt? Vivo ego, dicit Dominus, ſi erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Iſraël. Ecce omnes animæ meæ ſunt: ut anima patris, ita & anima filii mea eſt: anima quæ peccaverit, ipſa morietur:* ad iſtud exemplar videntur excuſa: (Jer. 31. 29, 30.) *In diebus illis non dicent ultra: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt; ſed unuſquiſque in iniquitate ſua morietur: omnis homo, qui comederit uvam acerbam, obſtupeſcent dentes ejus.* Totum illud Ezechielis comma, quo paſtores Iſraëlis inceſſit triceſimo quarto capite, plane ſimilia ſunt eorum quæ Jeremias capite viceſimo tertio in eamdem ſententiam diſſeruit. Omnem vero repugnandi anſam præcidit Daniel cum ait: (Dan. 9. 2.) *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Ieremiam Prophetam, ut complerentur deſolationis Ieruſalem ſeptuaginta anni.* Nec aliter Auctor Paralipomenon: (2. Par. 36. 20, 21.) *Ut compleretur ſermo Domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra ſabbatha ſua: cunctis enim diebus deſolationis egit Sabbathum, uſque dum complerentur ſeptuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Perſarum ad explendum ſermonem Domini, quem locutus fuerat per os Ieremiæ, ſuſcitavit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum.* Eadem repetuntur initio libri Eſdræ. Atqui ea ſignificantur, quæ extant capite viceſimo nono Jeremiæ: (Jerem. 29. 10.) *Hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum iſtum:* & quæ viceſimo quinto capite: (Jerem. 25. 11, 12.) *Et erit univerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem, & ſervient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis: cumque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo ſuper Regem Babylonis.* Neque vero nobis prætermittendum videtur illud Zachariæ: (Zach. 1. 4.) *Hæc dicit Dominus exercituum: Convertimini de viis veſtris malis, & de cogitationibus veſtris peſſimis:* quod manavit ex his Jeremiæ: (Jer. 18. 11, 12.) *Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unuſquiſque à via ſua mala, & dirigite vias veſtras, & ſtudia veſtra. Qui dixerunt, Deſperavimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus.* Item alibi: (Jer. 35. 15.) *Miſi ad vos omnes ſervos meos, conſurgens diluculo, mittenſque, & dicens: Convertimini unuſquiſque à via ſua peſſima, & bona facite ſtudia veſtra; & nolite ſequi Deos alienos, & non inclinaſtis aurem veſtram, neque audiſtis me.*

Confer & istud Zachariæ: *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem*, cum isto Jeremiæ: *Suscitabo David germen justum*; utrobique vocem צמח reperies, quam Interpretes varie reddiderunt: eamdem porro prædictionibus istis sententiam inesse fatebere. Alibi Zacharias: *Et revertetur omnis terra usque ad desertum de colle Remmon ad Austrum Ierusalem, & exaltabitur, & habitabit in loco suo, à porta Benjamin usque ad locum portæ prioris, & usque ad portam angulorum; & à turre Hananeel, usque ad torcularia Regis*: quæ subministrarunt ista Jeremiæ: *Ædificabitur civitas Domino, à turre Hananeel, usque ad portam anguli; & exibit ultra norma mensuræ in conspectu ejus super collem Gareb, & circuibit Goatha, & omnem vallem cadaverum, & cineris, & universam regionem mortis usque ad torrentem Cedron, & usque ad angulum portæ equorum orientalis. Sanctum Domini non destruetur, & non evelletur ultra in perpetuum.* Cum ergo Jeremiæ vestigia tam studiose legisse Zachariam observassent Judæi, vulgari sermone dicebant Jeremiæ spiritum in Zachariam transisse. Cum ea scriberet Sirachides: *Incenderunt electam sanctitatis civitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremiæ: nam male tractaverunt illum, qui à ventre matris consecratus est Propheta, evertere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare*: respiciebat procul dubio ad ista Jeremiæ: *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes.* Nec leve vetustatis argumentum capi potest ex mensibus, quos numeris suis Jeremias designavit, cum post captivitatem Babylonicam nominibus Chaldaicis eos fere Judæi signare consueverint.

Zach. 3. 8. Jer. 23. 5. Zach. 14. 10. Jer. 31. 38, & seq. Eccli. 49. 8, 9. Jer. 1. 10.

Quinetiam in Ethnicos sparsa est Jeremianarum prædictionum fama, easque & ipsum Jeremiam præconio insigni prosecutus est Alexander Polyhistor, qui Ptolemæi Lathyri temporibus vixit. Extat illud apud Eusebium libro nono Præparationis Evangelicæ; quod tamen si propius inspexerimus, ea illic de Jeremia referri deprehendemus, quæ in ipsius prædictionibus nuspiam occurrunt: ait enim Jeremiam impendentes clades, & mox futurum exilium ac servitutem denuntiasse Judæis, ac propterea flammis eum à Jechonia rege esse destinatum; captum demum à Nabuchodonosore Jechoniam ipsum, & Babylonem deportatum, cum universa Templi gaza, præter Arcam fœderis, & inclusas in ea Tabulas Legis. Quæ cum in Prophetia Jeremiæ non extent, videntur depromta ex ejus Descriptionibus, quæ Chaldæis Hierosolymam diripientibus, Arcam cum Tabernaculo & Altari incensi, in speluncam montis Nebo à Jeremia fuisse illatam & occultam docebant, uti testatur secundus liber Machabæorum. Ad ætatem autem Iasonis Cyrenæi, cujus historia in epitomen contracta Machabaico eodem secundo continetur, proxime accessit Alexandri Polyhistoris ætas, adeo ut ab hoc quoque legi potuerint Jeremiæ ἀπογραφαί.

2. Mach. 2. 1.

VI. At non Philosophi Theologo-Politici cavillationes effugit iste Liber, sed ex confuso ac perturbato, quem notavimus, temporum ordine, & ex ea quam in diversis rerum earumdem narrationibus inesse putat discrepantia ac repugnantia, criminandi ejus sumit argumentum. Hæc autem inde evenisse censet, quod ex diversis Historicis collectus sit & decerptus. Quæ tamen aliis plerisque ex caussis oboriri potuisse manifestum est. Nam quod ad temporum perturbationem spectat, id jam supra à me ostensum est. Rerum vero discrepationem depravatio Codicum, vel narrationis obscuritas invehere potuerunt. Verum ut temporum ac rerum confusionem inesse fateor, ita ullam inesse repugnantiam prorsus nego: nam quod ait vicesimo primo capite Scriptorem afferre caussam, cur in carcerem conjectus sit Jeremias, nempe quod Urbis vastationem prædixerit Sedeciæ, tum capite sequenti Joakimi tempora repetere, & interpositis deinde multis capitibus tricesimo octavo demum capite ad ea reverti, quæ vicesimo primo narrari cœpta fuerant; aliamque illic narrari caussam, quamobrem custodiæ traditus sit Jeremias, quam quæ superiori capite fuerat allata: hoc, inquam, nulla ratione objicitur. Nam vicesimo primo capite de Jeremiæ comprehensione, aut comprehensionis caussa nullum prorsus verbum extat: at vicesimo secundo capite, & sequentibus duobus, quibus interrumpi putat annorum seriem, continuat Jeremias suam ad eosdem Sedeciæ legatos orationem, & ad perterrefaciendum Sedeciam nonnulla refert, quæ sibi à Deo adversus Joachazum sive Sellumum, & Joakimum, & Jechoniam præsignificata fuerant. Caput vero tricesimum octavum, quod vicesimi primi continuationem esse putat, omnino non est; hoc enim Phassurum, & Sophoniam alloquitur Jeremias; illo Saphatiam, Gedeliam, Iuchalem, & Phassurum ait audivisse sermones, quos ad omnem populum habere ipse consueverat. Falsum quoque est, tricesimo septimo capite, & tricesimo octavo diversas afferri caussas, quamobrem Jeremias comprehensus sit: nam res penitus diversæ utrobique narrantur; illic quippe Jeremias, cum rus suum peteret, sic tanquam profugus & perduellionis reus, à Ieria custode comprehenditur, & in carcerem Jonatha-

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Tract. Theol. cap. 10.

nis compingitur : hic vero, quod in hujus carceris veſtibulo ad populum verba faceret, & ad relinquendam Urbem ſollicitaret, Saphatias, Gedelias, Iuchal, & Phaſſur, annuente Sedecia, inde extractum in lacum Melchiæ detruſerunt. Itaque annorum ſeriem, & narrationem rerum hoc Libro confuſam eſſe fateor; res vero aut verba inter ſe diſcrepare plane nego : & ut utrumque darem, ex Hiſtoricorum tamen, unde petita ea vult Philoſophaſter, repugnantia & diſcordia prodire omnino infitiarer.

Secundum VII. Capite præterea viceſimo ſecundo carpendi ſui, & in dubium revocandæ
argumentum. ſuæ γνησιότητος Diſputatori eidem cauſſam præbuit Jeremiæ Prophetia. Quæ cum hæc
Jer. 22. 28, & habeat : *Numquid vas fictile atque contritum vir iſte Iechonias? numquid vas abſque omni*
ſeq. *voluptate? quare abjecti ſunt ipſe & ſemen ejus, & projecti in terram quam ignoraverunt?*
Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini. Hæc dicit Dominus : Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur : nec enim erit de ſemine ejus vir qui ſedeat ſuper ſolium David, & poteſtatem habeat ultra in Iuda; palam hæc repugnare ait Philo-
4. Reg. 25. 27, ſophus libro quarto Regum, cujus poſtremum caput ſummis honoribus affectum ab
& ſeq. Evilmerodacho Jechoniam fuiſſe narrat; & libro Paralipomenon primo, cujus ter-
1. Par. 3. 16, & ſeq. tium caput octo filios Jechoniam ſuſcepiſſe docet, Salathielem in his, & Phadaiam patrem Zorobabelis, qui populi dux fuit, & regium jus inter ſuos exercuit, licet Regis nomen, regiaque ornamenta non uſurparit. At vel ex hac argumentatione oſtendit Philoſophus vix unquam ſe in Scripturæ ſacræ adyta penetraſſe. Sciret hoc loco Paralipomenon alium notari Zorobabelem, quam qui Judæorum dux fuit, uti recte
Grot. in Luc. 3. à Grotio obſervatum eſt; hunc Salathielis fuiſſe filium, ut habetur in libris Eſdræ,
23. Aggæi, Matthæi, & Lucæ; illum Phadaiæ : huic Reſam filium fuiſſe, ut eſt apud
Luc. 3. 26. Lucam; illum vero inter octo, quos genuit liberos, & quorum nomina extant in Pa-
1. Par. 3. 19, 20. ralipomenis, nullum Reſæ nomine appellatum habuiſſe. Quod ergo habet Alexandrinus Codex, καὶ υἱοὶ σαλαθιὴλ, ζοροβάβελ, καὶ σεμεΐ. *Et filii Salathielis, Zorobabel, & Semei*, pro eo quod præferunt vulgati libri Septuaginta Interpretum capite tertio prioris Paralipomenon : καὶ υἱοὶ φαδαΐας, ζοροβάβελ, καὶ σεμεΐ. *Et filii Phadaiæ, Zorobabel, & Semei :* id videtur interpolatum ab aliquibus hanc clauſulam ſtudentibus ita conciliare clauſulis aliis, quæ Zorobabelem Salathielis filium faciunt. Mera vero corruptela eſt id quod extat apud Interpretem Syrum & Arabem : *Filii Nedabiæ, Zorobabel, & Semei.* Neque placet Judæorum reſponſio, qui Zorobabelem Salathielis nepotem fuiſſe volunt, ut pote Phadaiæ filium, qui Salathiele genitus ſit : nepotes autem ſæpe filios dici, quippe qui ab avo patris genitore geniti cenſeantur. Quod ut tueri poſſint, dicere coguntur mancam eſſe & hiulcam decimi octavi verſus orationem : *Melchiram, Phadaia, Senniſer, & Iecemia, Sama, & Nadabia;* atque ad eam explendam verba hæc eſſe præfigenda : *Et filii Salathielis fuerunt.* Quæ ſi amplectamur, dicendum itidem erit, quod ab aliquibus dictum eſt, Moſollamum Zorobabelis filium, alio nomine dictum fuiſſe Abiud, ut Matthæi verbis ſua conſtet fides. Verum cum hæc nulla veterum ſcriptorum aut codicum tueatur auctoritas, temere nequaquam videntur admit-
Luc. 3. 27. tenda. Porro Salathielem illum Zorobabelis patrem, Neri fuiſſe filium docet Lucas : at in Paralipomenis ſic habent Ebraica : ובני יכניה אסר שאלתיאל בנו· Septuaginta: καὶ υἱοὶ ἰεχονία, ἀσὶρ, σαλαθιὴλ υἱὸς αὐτοῦ. *Et filii Iechoniæ, Aſir, Salathiel filius ejus.* Id ſibi vult Aſirum Jechoniæ natura filium fuiſſe, Salathielem vero Aſiri filium lege, hoc eſt ſucceſſione, ac bonis; quia nimirum Salathiel Aſiro ſucceſſit, eoque defuncto ſummus populi judex, dux, & princeps creatus eſt. Fidem aſtruit huic reſpon-
2. Par. 3. 16. ſioni ſuperior verſus capitis ejuſdem Paralipomenon, ubi Ebraica, & Septuaginta habent : *Et filii Ioakim Iechonias filius ejus, Sedecias filius ejus.* At Sedeciam Joſiæ &
4 Reg. 23, & 24. Amitalis filium, Joakimi fratrem, Jechoniæ patruum fuiſſe docent libri Regum : hic autem Jechonias Joakimi filius fuiſſe dicitur, Sedecias autem Jechoniæ, quia nimirum in Jechoniæ locum à Nabuchodonoſore ſuffectus eſt : quod acute itidem vidit
Eraſm. & Grot. in Luc. 3. 23. Grotius, & ante Grotium aliud agens Eraſmus, præmonſtrante Philone. Itaque Je-
Jerem. 22. 28, 30. chonias appellatur vir ſterilis, non quod liberos non procreaverit, ſed quod *abjectus ſit ipſe & ſemen ejus, & projectus in terram quam ignorabat, & quod non fuerit de ſemine ejus, vir qui ſederet ſuper ſolium David, & poteſtatem haberet ultra in Iuda.* Itaque Ebraicum, עֲרִירִי, Septuaginta & Theodotion vertunt, ἐκκήρυκτον, hoc eſt, *exterminatum;* quod ſecutus eſt Arabs : Aquila, ἀναύξητον, *qui augeri non poteſt;* Symmachus, κενὸν, *vacuum.* Vas quoque fictile & contritum, vas ſine voluptate dicitur Jechonias, quod regno, patria, bonis, & libertate dejectus, in externo ſolo ad alterius arbitrium vitam egerit : quarum rerum jacturam nulli honores, nulla præmia ſarcire poſſunt. Præclare igitur Jeremiæ convenit cum Paralipomenis, ſi quis non in Scripturæ ſacræ cortice cum Philoſophaſtro hærere, ſed intima enucleare ſciat.

VIII. Alio præterea argumento fidem Libri hujus ac auctoritatem convellere conatur Theologo-Politicus Tractator. Scripsit Jeremias tricesimo quarto capite: *Audi verbum Domini, Sedecia, rex Iuda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris.* Hæc ei minime convenire ait ille libertatis Philosophicæ patronus, cujus oculi effossi sunt, postquam filiorum cædem spectavit. Quid ita vero? an cœcorum omnium violenta mors est? at notasset duo hæc invicem opponere Prophetam, *mori in gladio*, &, *mori in pace*: violentam nempe & maturatam mortem, tranquillæ, spontaneæ, & naturali, quæ cœcis perinde ut oculatis contingit. Hanc oppetiit mortem Sedecias, cum prius lethi genus filii ejus subiissent. At qui se Philosophum, Theologum, & Politicum duntaxat fuerat professus, hic etiam Criticum agit, & in clausula supra depromta e Jeremiæ vicesimo secundo capite, pro Jechoniæ nomine Sedeciæ nomen subjiciendum censet; hoc vero capitis tricesimi quarti loco, pro Sedeciæ nomine Jechoniæ nomen supponi jubet. Quam recte, videamus. Capite vicesimo secundo verba supra recitata proxime hæc præcedunt: *Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Iechonias, filius Ioakim regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum.* Deinde: *Et mittam te & matrem tuam, quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini.* Quæ Jechoniæ plane convenire ista indicant e quarto Regum: *Transtulit quoque Ioachin in Babylonem, & matrem Regis, & uxores Regis, & eunuchos ejus.* Sedeciæ vero matrem illuc fuisse abductam nuspiam legitur. Nihilo magis altera pericope, e tricesimo quarto capite, Jechoniæ aptari potest; nam cum totum caput pertinet ad Sedeciam, tum ista maxime: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Vade & loquere ad Sedeciam, regem Iuda, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem hanc in manus Regis Babylonis, & succendet eam igni.* Atqui à Nabuchodonosore concremata est Hierosolyma, postquam urgente fame Sedecias Urbem arrepta fuga deseruit; minime vero, cum eam Jechonias Nabuchodonosori tradidit. Subjungit Jeremias: *Et tu non effugies de manu ejus, sed comprehensione capieris, & in manu ejus traderis, & oculi tui oculos Regis Babylonis videbunt.* Quippe e fuga retractus est Sedecias, & in vincula conjectus, & post visum postremo Babylonium Regem luminibus oculorum est orbatus. At neque effugere conatus est Jechonias, cum in Nabuchodonosoris potestatem ultro venerit, & in libera custodia servatus sit. Tantumne inesse potest temeritatis cuiquam aut impietatis, ut obtuso adeo ac plumbeo ingenio, & severioribus disciplinis tam leviter tincto, sacrorum Voluminum majestatem violare, & in venerandæ vetustatis scriptiones ita grassari audeat!

Tertium argumentum. Jer. 34. 5. Jer. 22. 24. Jer. 22. 26. 4. Reg. 24. 15. Jer. 34. 2. 3.

DE LAMENTATIONIBUS JEREMIÆ.

I. Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipsi adscribuntur. II. Disputatur utrum idem sit hic Liber, qui à Joakimo rege crematus est. III. Disputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adscribi potest. IV. Probatur Lamentationum Jeremiæ γνησιότης & antiquitas. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

I. SEQUUNTUR Lamentationes Jeremiæ, metro scriptæ, & in quatuor capita digestæ, quorum versus Ebraicarum literarum numerum exæquantes, eo artificio compositi sunt, ut priores ipsorum literæ ordinem elementorum Ebraicorum retineant; excepto tertio capite, quod singulis literis ter iteratis eodem ordine servato ternos versus inchoat. Factum id memoriæ juvandæ caussa, ne quid in iis modulandis cantores turbarentur. Hieronymus in Epistola ad Lætam: *Ordinem teneat literarum, ut memoria nominum in canticum transeat.* Harum argumentum postremo vaticiniorum Jeremiæ capite continetur: quod ab Esdra illuc e libris Regum translatum est, ut sequentium Threnorum caussam aperiret. Cum autem unicum librum cum vaticiniis Threni efficerent, iisque continuata serie cohærerent, facile evenit, ut quod pertinebat ad Threnos, antecedentibus vaticiniis sit adjunctum. Illic autem dum miserabile patriæ suæ excidium luget Propheta, suas quoque capite tertio calamitates αὐτοπροσώπως deplorat, qua re operis auctorem sese luculenter prodit; cum se à populo derisum, contumeliis affectum, maledictis proscissum, à suis deinde inimicis in carcerem conjectum, & in lacum demersum conqueritur; seque tandem Dei be-

Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipsi adscribuntur. Hier. Epist. ad Læt. cap. 3.

neficio inde eductum, & libertati redditum, & inimicos suos facinorum pœnam tulisse ait; quæ ipsius vaticiniorum Libro accurate consentiunt.

Disputatur utrum idem sit hic Liber, qui à Joakimo Rege crematus est.

II. Ebræis nonnullis, ac præcipue R. Salomoni persuasum fuit, hunc ipsum esse Librum, quem Joakimus rex, postquam à Barucho jussu Jeremiæ coram populo recitatus est, cum sibi prælegeretur, scalpello conscidit, & in ignem projecit, quemadmodum narratur tricesimo sexto Jeremiæ capite; quemque Baruchus Jeremia dictante rescripsit, gravibus comminationibus auctum, iis nempe quæ habentur quarto Threnorum capite, cum prius volumen tribus duntaxat primis capitibus constaret. His ne assentiar, duæ me caussæ absterrent; prior, quod tricesimo sexto capite Jeremianarum prædictionum legatur: *Et ad Joakim regem Juda dices: Hæc dicit Dominus: Tu combussisti volumen illud, dicens: Quare scripsisti in eo annuntians: Festinus veniet Rex Babylonis, & vastabit terram hanc, & cessare faciet ex illa hominem & jumentum?* Certum est itaque in priore illo volumine concremato postrema hæc verba extitisse. Quæcunque autem illic scripta erant, in alterum volumen Dei mandato relata sunt. *Rursum,* inquit, *tolle volumen aliud, & scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combussit Ioakim rex Iuda.* Atqui vaticinium istud, Babylonii Regis adventum prænuntians, in Threnis minime reperitur. Præterea hæc est ingruentis mali denuntiatio, Threni vero sunt illatæ jam cladis deploratio, ut ostendit Præfatio Libro præfixa. Altera caussa oritur ex hoc commate ejusdem capitis: *Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Neriæ, Scribæ, qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones Libri, quem combusserat Ioakim rex Iuda igni: & insuper additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant.* Cum ergo tria prima capita totum efficerent priorem Librum, uti Ebræi volunt, longe ampliorem capitum numerum secundum volumen continebat, cum unico tantum capite auctior sit Threnorum liber.

Jer. 36. 29.

Jer. 36. 28.

Jer. 36. 32.

Disputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adscribi potest.

III. Exiguam illam, & vix unius versiculi Præfationem, quæ Libri hujus argumentum complectitur, & in Editione vulgata extat, Septuaginta quoque Senum interpretatio repræsentat; sed nec in Ebraico exemplari, neque in Chaldaica Ionathanis Paraphrasi, nec in Syriaca interpretatione habetur, neque in Hieronymo, qui Ebraica sectatus est. Hanc ab eo tempore Libro adtextam arbitror, ex quo caput postremum vaticiniorum Jeremiæ, quod ab Esdra argumenti loco fuerat Threnis præfixum, ut docuimus, à librariis inde sejunctum, & ad præcedentis libri calcem fuit adnexum. Nam cum argumento jam inde careret Threnorum liber, præmittendum istud viri eruditi arbitrati sunt. Septuaginta ipsos Interpretes facti auctores credunt plerique, neque nos dissentimus. Id enim vel in vetustissimis eorum editionibus reperitur, & Arabica quoque, aliæque præferunt Interpretationes, ad Græcam illam expressæ.

Probatur Lamentationum Jeremiæ γνησιότης & antiquitas.

IV. Cæterum quoniam cohærebant Jeremiæ Prædictiones & Threni, ut dixi, & in unum volumen compacta erant, hic quoque valere debent argumenta plurima ex iis, quibus illarum vetustatem probavimus. Idem ostendit & cognatio stili, quam statim subodorantur ii, quibus largitus est Deus ῥῖνα κριτικήν. Ostendunt & locutiones similes in utroque opere & germanæ, quas supra adnotavimus. Ostendit & parva illa Præfatio, quam ab ipsis Septuaginta Senibus videri præfixam docui. Ostendunt & hæc Zachariæ: *Verumtamen verba mea & legitima mea, quæ mandavi servis meis Prophetis, numquid non comprehenderunt patres vestros, & conversi sunt, & dixerunt: Sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis secundum adinventiones nostras, fecit nobis?* quæ derivata sunt ex istis Threnorum Jeremiæ: *Fecit Dominus quæ cogitavit, complevit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis, destruxit, & non pepercit, & lætificavit super te inimicum, & exaltavit cornu hostium tuorum.* Minime vero facit huc iste locus è secundo Paralipomenon: *Universus Iuda & Ierusalem luxerunt Iosiam, Ieremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices usque in præsentem diem Lamentationes super Iosiam replicant; & quasi lex obtinuit in Israël, Ecce scriptum fertur in Lamentationibus.* Quamvis enim de iis quæ supersunt Lamentationibus hæc videatur scripsisse Josephus libro Antiquitatum decimo: ἱερεμίας δ' ὁ προφήτης ἐπικήδειον ἰωσίου συνέταξε μέλος θρηνητικὸν, ὃ καὶ μέχρι νῦν διαμένει. *Ieremias autem propheta in Iosiæ funere lugubre carmen composuit, quod superest ad hanc diem:* & allata Paralipomenon verba ad eas quas habemus Lamentationes retulerit Hieronymus, cum dixit: *Quod enim Lamentationes prædictæ, non solum super urbis Hierusalem vastatione, & Iudaici populi captivitate, sed etiam super Iosiæ Regis occasu conscriptæ sint, liber Verborum dierum demonstrat:* & quamvis arbitrati sint Ebræi quidam, in hisque R. Selomoh, lessum in Josiæ funere à Jeremia cantatum, quarto Threnorum capite contineri, atque id maxime demonstrari hoc versu: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus:* (quippe & is captus dici potest, qui est interfectus.

Zach. 1. 6.

Jer. 2. 17.

2. Par. 35. 24, 25.

Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 6.

Hier. Procem. in Lament.

Thren. 4. 20.

Sic Valerius Flaccus dixit de Amazone, quam sagitta Hercules occiderat : *Herculeæ mox vulnere prensa sagittæ.*) nos tamen, contra horum omnium auctoritatem, Librum intercidisse judicamus. Nam & postremo hoc capite, & reliquis etiam, Urbis ac regionis vastationem, & communem patriæ interitum manifeste luget, quæ in Josiæ funere minime contigerunt. Vel hoc qui affertur versu, etiamsi demus captum dici posse qui occisus est, fatendum tamen est aptius id congruere in Sedeciam, qui captus est, non occisus, & cujus captivitatem direptio Urbis consecuta est; quam in Josiam, qui occisus, non captus est. Huc adde statim post cædem Josiæ næniam à Jeremia super eo casu scriptam videri, cum post captum Sedeciam, & excisam Urbem, eas scripserit Lamentationes, quæ ad hoc tempus pervenerunt. Val. Flacc. libr. 5.

V. At venire in dubium potest postremum Threnorum caput, quod Oratio Jeremiæ vulgo appellatur; nam neque Lamentatio est, & à Theodoreto, qui Librum explanandum susceperat, caput istud est prætermissum. Verum etsi caput ipsum Lamentatio non est, Lamentationum tamen clausula est, qua post deploratas miserias suas Deum orat Propheta, ut condonatis demum popularium suorum noxis gentem suam restituat in integrum, & pristinis sedibus reponat. Nam quod ad Theodoretum spectat, itane tandem ex Interpretum diligentia aut arbitrio pendebit sacrorum Voluminum γνησιότης & auctoritas? Jam ergo incerta erit viginti posteriorum Jeremiæ capitum fides, quia priora tantum triginta duo, reliquis omissis Hieronymus exposuit. Jam ergo nutabit & fides totius Lamentationum operis, quod in Aquilæ & Theodotionis Interpretationibus omnino non habebatur. Temere sane à reliquo Threnorum opere partem hanc segregare tentaveris, quam & Ebraicum exemplar, & Septuaginta Senum interpretatio, & Chaldaica, & Syriaca, & Arabica, & Hieronymus quoque ab eo non sejungunt. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

DE PROPHETIA BARUCH.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Barucho ipsi adscribitur.* II. *Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistolæ. Scripta esse conjicitur à Christiano aliquo, Syriæ monacho.* III. *Probatur Prophetiæ Baruchi γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.*

I. AUCTORIS nomen præ se fert ipse Liber : *Et hæc verba Libri, quæ scripsit Baruch, filius Neriæ.* Notat & tempus : *In anno quinto, in septimo die mensis, in tempore quo ceperunt Chaldæi Jerusalem, & succenderunt eam igni* : hoc est, quinque annis post cladem Hierosolymitanam; nec enim alio referri potest id quinquennium; non ad Sedeciam, qui undecim jam annos regnaverat, cum excisa sunt Hierosolyma; non ad Nabuchodonosorem, qui imperium obtinuerat, etiam antequam Judæorum regnum Sedecias capessivisset. Tum etiam significat exordium Libri, quorum caussa sit lucubratus : *Et legit Baruch verba Libri hujus ad aures Iechoniæ, filii Ioakim, regis Iuda* : notat & locum : *Et ad aures populi, à minimo usque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sodi.* Ex his ergo & sequentibus patet Baruchum librum hunc prælegisse Jechoniæ regi, reliquisque Judæis, qui in Babylonia captivi detinebantur; ab iisque ad Joakimum, Helciæ filium, Sacerdotem, cæterosque à Nabuchodonosore in patria relictos missum fuisse. Tunc autem ab his capitis primi verbis duxisse videtur initium : *Domino Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostræ.* Superiora vero à Barucho ipso præfixa subinde fuisse crediderim. Hic ipse porro Baruchus est, Jeremiæ discipulus & amanuensis, quem Josephus nobilissima ortum familia, & patria lingua præclare eruditum fuisse ait : quem tamen vaticinandi facultatem à Deo minime consequi potuisse colligit Maimonides ex Jeremiæ capite quadragesimo quinto, variasque repulsæ hujus caussas comminiscitur; quarum vanitatem, præter falsam Baruchi Epistolam, quæ inter Syros celebratur, vel unus ille quem habemus Baruchi liber abunde refellit; qui à viro Jeremianis præceptionibus instituto, assiduoque ejus comite, convictore, ac librario scriptus, haud secus quam Jeremiæ vaticinium censeri debet : uti reipsa habitus est à multis, qui ejus testimoniis sub Jeremiæ nomine usi sunt. Porro hunc, itidem ut Jeremiam, Hieronymo teste, *tradunt Ebræi, priusquam Nabuchodonosor Ægyptum caperet, imminentem captivitatem morte vitasse*; cum alii tamen ex eodem Judæorum grege ipsum affirment

Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Barucho ipsi adscribitur.
Bar. 1. 1, 2, 3, 4.
Bar. 1. 15.
Joseph libr. 10. cap. 11.
R. Mos. ben. Maim More nevoch. libr. 2. cap. 32.
Bar. Epist. Syr. cap. 1.
Hier. libr. 7. in Isa. cap. 30.

Babylone mortuum esse & sepultum, duodecim annis post Hierosolymitanum excidium; quemadmodum habetur in Megilah, & apud R. Abrahamum Zacuth in libro Juchasin. Qui vero Baruchum Jeremiæ amanuensem à Barucho libelli hujus Auctore distingunt, egregie halucinantur; cum uterque dicatur Neriæ filius, & ætates conveniant.

Thalm. Megil. cap. 1.

Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistolæ. Scripta esse conjicitur à Christiano aliquo, Syriæ Monacho.

II. Fertur & inter Syros, ut dixi, Epistola Baruchi, quam omnino suppositam dicas. Ita vero de futuro Judicio, & futuræ vitæ pœnis ac cruciatibus disserit, ut Christiani hominis fœtum esse omnino existimem; alicujus fortasse ex his Monachis, qui Syriæ deserta primis Ecclesiæ temporibus magno numero incoluerunt. Nugatoria sunt quæ de Angelis narrat, à Deo missis ad convellendas Hierosolymitanas arces ac mœnia, & abscondenda Templi vasa, ne hæc polluerent hostes, & à se fuisse destructa illa gloriarentur. Scripta fingitur ad novem tribus ac dimidiam, trans Euphratem deportatas, ne hanc Israëliticæ gentis partem neglexisse videretur Baruchus, qui alios à Nabuchodonosore Babylonem adductos, & reliquias populi in Judæa manentes alloquiis & adhortationibus suis, altero Libro descriptis, ad pietatem & pœnitentiam erexerat. Scripta fingitur post Hierosolymitanum excidium, quod post eamdem calamitatem Baruchi liber fuerit compositus. Quo quidem argumento colligitur pro certo habitum fuisse priscis temporibus, Prophetiam Baruchi editam fuisse, non solum post abductum Jechoniam, quod volunt quidam, sed etiam post Sedecianam cladem. Capite secundo hujus Epistolæ scripta hæc leguntur: *In hunc etiam modum scripsi fratribus nostris Babylonem, & ipsis quoque hæc eadem contestor.* Quibus ipsum Baruchi vaticiniorum librum notatum esse credi potest: quod tamen non est ita; nam Syri fictitiam hanc Epistolam, primam Epistolam appellant; Librum vero vaticiniorum Baruchi, secundam Epistolam: nempe quod prior illa non multo post Hierosolymæ direptionem fingatur scripta, cum e Palæstina nondum excessisset Baruchus; vaticinia vero, toto ab ea clade quinquennio. Præterea vaticiniorum Liber, epistola non est ad Jechoniam missa, sed liber ipsi, aliisque exulibus Babylone prælectus.

Probatur prophetiæ Baruchi γνησιότης & antiquitas.

Bar. 1. 15, 16, 17. Dan. 9. 7, & seq.

III. Huic autem lucubrationi consequens ætas testimonium præbuit: nam ipsum operis exordium, quod olim, ut dixi, ab his verbis petebatur: *Domino Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostræ, sicut est dies hæc, omni Juda, & habitantibus in Jerusalem; Regibus nostris, & principibus nostris, & Sacerdotibus nostris, & Prophetis nostris, & Patribus nostris. Peccavimus ante Dominum Deum nostrum, & non credidimus diffidentes in eum;* cum sequentibus, Prophetiæ suæ accudit Daniel: ait enim: *Tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie, viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem, & omni Israël, his qui prope sunt, & his qui procul, in universis terris ad quas ejecisti eos, propter iniquitates eorum, in quibus peccaverunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris qui peccaverunt: tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularemus in Lege ejus.* Reliqua prætermitto. Horum germana sunt ista Nehemiæ, & indidem depromta: *Nunc itaque, Deus noster, magne, fortis, & terribilis, custodiens pactum & misericordiam, ne avertas à facie tua omnem laborem, qui invenit nos, Reges nostros, & principes nostros, & Sacerdotes nostros, & Prophetas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum, à diebus Regis Assur, usque in diem hanc. Et tu justus es in omnibus quæ venerunt super nos, quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. Reges nostri, principes nostri, Sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt Legem tuam, & non attenderunt mandata tua.* Scripserat Baruchus: *Quia locutus est Dominus super nos omnia mala hæc, quæ venerunt super nos: & non sumus deprecati faciem Domini Dei nostri, ut reverteremur unusquisque nostrum à viis nostris pessimis: & vigilavit Dominus in malis, & adduxit ea super nos: quia justus est Dominus in omnibus operibus suis, quæ mandavit nobis; & non audivimus vocem ipsius, ut iremus in præceptis Domini, quæ dedit ante faciem nostram:* ea sic retulit Daniel: *Sicut scriptum est in Lege Moysi, omne malum hoc venit super nos, & non rogavimus faciem tuam, Domine Deus noster, ut reverteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilavit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos. Justus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit; non enim audivimus vocem ejus.* Pergit Baruchus: *Et nunc, Domine Deus Israël, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu valida, & in signis, & in prodigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelso, & fecisti tibi nomen, sicut est dies iste. Peccavimus, impie egimus, inique gessimus, Domine Deus noster, in omnibus justitiis tuis:* pergit & Daniel: *Et nunc, Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti, in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccavimus, iniquitatem fecimus:* item hoc ipso capite: *Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinavimus à mandatis tuis ac judiciis:* his adsonat Nehemias nono capite: *Et dedisti signa atque portenta in Pharaone,*

2. Esdr. 9. 32, & seq. — Bar. 1. 7, & seq. — Dan. 9. 13, & seq. — Bar. 2. 11, & seq. — Dan. 9. 15. — Dan. 9. 5. — 2. Esdr. 9. 10.

Pharaone, & in universis servis ejus, & in omni populo terræ istius: cognovisti enim quia superbe egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die. Sic paulo infra Baruchus: *Quia nomen tuum invocatum est super Israël, & super genus ipsius*: sic paulo infra & Daniel: *Quia nomen tuum invocatum est super civitatem, & super populum tuum.* Postremo cum ita Deum orasset Baruchus: *Aperi oculos tuos, & vide quia non secundum justitias Patrum nostrorum nos fundimus preces & petimus misericordiam ante conspectum tuum, Domine Deus noster, sed quia misisti iram tuam & furorem tuum super nos*: hanc orationem ita expressit Daniel; *Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & civitatem super quam invocatum est nomen tuum: neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.*

Bar. 2. 15. Dan. 9. 19. Bar. 2. 19. Dan. 9. 18.

IV. Caveamus interim ne argumentationem hanc labefactet temporum ratio, & dum Baruchi vestigia legisse Danielem credimus, ipsum se ad Danielis imitationem composuisse Baruchum deprehendamus. Quod sane aliter se habet: nam cum Baruchus Babylonem venit, quintus à Sedeciæ captivitate annus agebatur. Atqui nonnisi triginta annis, postquam hoc iter suscepit Baruchus, nonum prædictionum suarum caput scribere potuit Daniel, quippe cum jam Darius Medus Babylonicum regnum occupasset. Quo capite cum Jeremiæ vaticiniorum meminerit, proclivis conjectura est hoc ipso tempore Baruchi librum ob oculos vel in mente habuisse, qui à Jeremiæ discipulo compositus, velut ipsius Jeremiæ fœtus habebatur; proindeque tantam inter Judæos obtinebat existimationem, ut ejus lacinias scriptionibus suis assuere Daniel non dedignaretur. Atque id Libri hujus auctoritatem præclare confirmat adversus ætatis hujus Heterodoxos.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

V. Nam quod in Canone non est positus, unde secundum conflatur argumentum, id ex multorum consuetudine evenit, qui inter Jeremiæ scriptiones Librum hunc ponebant. Atque ea consuetudo à prima Ecclesiæ ætate prodita, à vetustis Patribus servata est. Nam Baruchi utentes testimonio, Jeremiam se testem citare sæpissime profitentur. Loca indicarem sexcenta, si non laborem hunc doctorum hominum industria jam sæpius antevertisset. Atque hinc evenisse puto, ut Ebraicum exemplar interciderit: cum enim librarii Volumina sacra exscribentes, in eorum indice Baruchi nomen non reperirent, qui sub Jeremiæ titulo continebatur, Librum quoque ejus inde amovendum censuerunt, cujus nomen in titulo non comparebat.

Secundum argumentum.

VI. Quamvis ergo Græca tantum oratione scriptus ad nos pervenerit; quamobrem eum à se, cum alios Prophetas exponeret, prætermissum testatur Hieronymus; ex Ebraico tamen exemplari, quod annorum diuturnitate consumtum est, derivatam esse hanc interpretationem, non ut volunt quidam, confictam & subdititiam, evincunt Ebraismi complures, quibus opus totum perspersum est; iisque tam crebris, ut palam sit opus esse Ebraicæ originis. Neque enim verisimile est hominem Græcum, aut Hellenistam, Græce scribentem, tantum Ebraici coloris huic scriptioni allinere potuisse, nisi præeunte ipso exemplari, cujus ductus fidus Interpres sequebatur. Quod si homini Ebraice perito promtum fuisse dicas, etiam cum Græce scriberet, Ebraicæ linguæ saporem retinere, & crebros ubique Ebraismos aspergere; mirum profecto videbitur, virum Ebraicæ loquelæ scientem, cum Baruchi Ebræi nomine opus confingere & supponere vellet, Græcam orationem, non Ebraicam adhibuisse.

Tertium argumentum. Hier. Præf. in Jer. & Proœm. Comm. in Jer.

VII. Cuditur etiam adversum nos argumentum ex ipso Baruchi Proœmio, unde apparet scriptum ab eo fuisse Librum, ut jam monui, quinto post anno quam à Chaldæis diruta Urbs & incensa est. Quod ad eam solum pertinere potest vastationem, quæ Sedecia regnante contigit. Nam cum Babylonem deportatus est Jechonias, Templi quidem vasa detracta sunt, multique simul abducti captivi, citra omnem Templi aut Urbis cladem; quæ incendio demum absumta sunt & diruta, cum Sedecias caperetur. Cum ergo post hoc excidium Librum suum significet se scripsisse Baruchus, stante tamen etiam tum Templo scriptum videtur. Nam quid aliud hæc sibi volunt, quæ à Judæis exulibus ad Judæos in patria relictos scripta fuisse refert: *Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocautomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad aram Domini Dei nostri?* Deinde: *Et legite Librum istum quem misimus ad vos recitari in Templo Domini, in die solemni, & in die opportuno.* Et capite sequenti: *Respice, Domine, de domo sancta tua in nos.* Ait præterea: *Et miserunt in Jerusalem ad Joakim filium Helciæ, filii Salom, Sacerdotem, & ad Sacerdotes, & ad omnem populum, qui inventi sunt cum eo in Jerusalem.* Quæ videntur aperte iis repugnare, quæ leguntur postremo capite libri quarti Regum: *Et succendit domum Domini, & domum Regis, & domos Jerusalem, omnemque domum combussit igni.* Tum: *Reliquam autem populi partem, quæ remanserat in civitate, & perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ. Et de pauperibus terræ reliquit vini-*

Quartum argumentum. Bar. 1. 10, 14. Bar. 2. 16. Bar. 1. 7. 4. Reg. 25. 9, seq.

Ee

tores & agricolas. Hæc quantumvis ἀσύστατα facile conciliabimus, si meminerimus auctorum locutiones non esse interpretandas ad verbum, neque ad vivum resecandas: nam quamvis conflagrasse dicatur Templum, & universæ domus Jerusalem, non id tamen sic accipiendum est, quasi ne Templi quidem parietinæ, ne tugurium quidem, aut pergula incendio exemta sit. Demus tamen tantam fuisse ignium vim, aut Chaldæorum furorem, ut viles etiam attegias consumserit; num credibile est per annos quinque, qui effluxerunt ab Hierosolymitana clade, ad id tempus quo liber Baruchi in Judæam missus est, vinitores illos & agricolas, quos ad excolendam terram incolumes Nabuzardan reliquerat, loci commoditate invitatos, in ipsis Urbis ruinis mapalia & inconditas casas non excitasse? & in vicinia habitantes incolas, religionis avitæ memores, Sacerdotes etiam ipsos & Levitas, statis festivitatum diebus inter Templi rudera Deum numquam fuisse veneratos, & ad aram aliquam tumultuario opere structam, & terream fortasse, cujusmodi sibi fieri Deus Mosi mandavit vicesimo Exodi capite? Huc accedit præterea, quod sacra quædam Templi vasa rapacitati Chaldæorum à Judæis fuerunt subducta, ut ostendit supposititia Baruchi Epistola, quam habent Syri; quemadmodum Tabernaculum, & Arca, & Altare incensi, à Jeremia servata sunt: quæ vasa deinde ad sacrificiorum usus adhiberi potuerunt.

Exod. 20. 24, 25. Bar. Epist. Syr. cap. 1.

De Epistola Jeremiæ.

I. *Disputatur de Auctore Epistolæ, quæ sub Jeremiæ nomine edita est. Jeremiæ ipsi adscribitur.* II. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

Disputatur de Auctore Epistolæ, quæ sub Jeremiæ nomine edita est. Jeremiæ ipsi adscribitur. Hilar. Prol. Explan. in Psalm.

I. Quod quinque prioribus Baruchi capitibus subjici solet in Editione vulgata sextum & postremum caput, Jeremiæ illud Epistola est, à Baruchi libro non minus distincta ac sejuncta, ac à Threnis liber Baruchi sejungitur. Itaque in Editionibus quibusdam Senum Septuaginta subnexa est Threnis ipsis, & in Arabica, quæ ex Septuaginta Senum Interpretatione expressa est. Unde Hilarius ait vaticinia Jeremiæ cum Threnis & Epistola, unum constituere Librum, ex viginti illis duobus, quibus totus sacrorum Voluminum Canon constat. Peccant ergo qui à Barucho ipso adtextam libro suo arbitrantur. Scripta est statim post dirutam Hierosolymam, ad commonefaciendos Judæos, qui in Babyloniam jamjam erant deportandi, ne ad impium idolorum cultum, cui impense dedita erat Chaldæa gens, malo exemplo raperentur. Aliam ad eosdem epistolam misit Jeremias, cum jam in Babyloniam pervenissent. Atque hæc, licet posterior tempore, priorem tamen occupat locum, utpote quæ vicesimo nono Jeremiæ capite habeatur. Cæterum auctorem indicat Jeremiam lemma ipsum ac materies operis; tum & ii ad quos scripta est, & scriptionis tempus: & decimum præterea prædictionum ipsius caput, quod in eodem versatur argumento, & sententias habet ejusdem κόμματος, magnam ostendit germanitatem.

Probatur ejus γνησιότης *& antiquitas.* 2. Mach. 2. 1, 2.

II. Agnovit Epistolæ hujus γνησιότητα Machabaici secundi scriptor, & luculenta testificatione confirmavit. Sic enim ille secundo capite: *Invenitur autem in Descriptionibus Jeremiæ Prophetæ, quod jussit eos ignem accipere qui transmigrabant; ut significatum est, & ut mandavit transmigratis. Et dedit illis Legem, ne obliviscerentur præcepta Domini, & ut non exerrarent mentibus, videntes simulacra aurea, & argentea, & ornamenta eorum.* Quæ hanc, de qua disserimus, Jeremiæ Epistolam clarissime significant. Nec ea enim aliud sibi proponit Jeremias, quam ut idolorum ostendat vanitatem, ab eorumque cultu populares suos salubri consilio deterreat.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Hier. Procem. Comm. in Jer. Cyprian. De orat. Domin. Hilar. Prol.

III. Quæ quanquam ita sunt, eam tamen ψευδόγραφον appellat Hieronymus, proptereaque nec explanationibus suis dignatus est. At Hieronymo Cyprianum opponimus, qui testimonium inde depromens, Jeremiam testem citare se declarat. Opponimus & Hilarium, qui Jeremiæ prædictiones, Lamentationes, & Epistolam, unum e Canonicis libris efficere docet. Cujus rei ignari plerique Epistolam, vel propter exiguitatem suam facile delitescentem, inter Canonica scripta non posuerunt. Hinc quoque contigisse puto, ut librariorum Ebraicos Codices describentium diligentiam fugerit. Quamobrem Hieronymus Ebraico Baruchi exemplari desiderato, cum eam præterea Baruchi libro, qui Græce solum descriptus extabat, ideoque sibi

suspecto adjunctam reperisset, utrumque e Canone una litura sustulit. Sed hæc accurate jam disputata sunt ab iis, qui adversus recentiores Ecclesiæ perduelles sunt velitati. Expl. in Psalm.

IV. Quid quod e Græcis quibusdam Voluminum sacrorum exemplaribus excidisse hæc Epistola deprehenditur? Nempe id effecit, tum ea quam diximus Libelli brevitas, tum & situs diversitas: cum aliquando Threnis, nonnunquam Baruchi Prophetiæ subjungeretur. Fieri enim facile potuit, ut cum Threnos descripsisset librarius ex uno Codice, in quo Epistola Jeremiæ subnexa erat Prophetiæ Baruchi, à Threnis una serie ad Baruchum describendum progressus sit: deinde vero cum Baruchum describeret ex altero Codice, in quo Threnos excipiebat Jeremiæ Epistola, ab incauto & parum attento librario prætermissa sit. *Secundum argumentum.*

V. Quod si quis Theodoretum nobis objiciat, qui cum Baruchi librum explanaverit, Jeremiæ tamen Epistolam non attigit, respondebimus nihil ad Librum illum Epistolam pertinere; penitusque ab eo, ut dixi, fuisse discretam. Quoniam autem Threnos exponens, postremum caput, quo Jeremiæ habetur Oratio, omisit, ideo Epistolam Jeremiæ, quæ pone sequebatur, simul quoque omissam opinor. Cum cæteroquin ex sacrorum Librorum fide nihil detrahat, ut dictum est superius, Interpretum negligentia vel studium, huc, illucve pro arbitrio industriam suam conferentium. *Tertium argumentum.*

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

I. *Disputatur de Ezechiele.* II. *Disputatur utrum Ezechiel idem sit ac Zaratus Assyrius, Pythagoræ præceptor.* III. *Ezechieli adscribitur Prophetia, quæ nomen ipsius præfixum gerit; ejusque probatur* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Disputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele scripta fuisse tradit Josephus; & de Psalmo sexagesimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inscripto.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Tertium argumentum.*

I. PERGAMUS ad Ezechielem Prophetam, Leviticæ tribus, Buzi Sacerdotis filium, & filiis Pontificum oriundum; in terra Sarera natum; Jeremiæ coævum; cum Jechonia rege in Chaldæam deportatum; ibique futura prædicere exorsum ad oram amnis Chobar, quinto anno quam illuc traductus est; & per viginti annorum decursum vaticinatum; atque ibi demum interfectum à gentis suæ Principe, cum eum, populumque adeo ad idola colenda proniorem ad virtutem excitaret; & in eadem spelunca sepultum, in qua Sem & Arphaxad, Abrahami progenitores, ad ripam Euphratis. Hæc scribimus ex fide Scriptoris, qui vitas Prophetarum retulit in literas sub nomine Epiphanii; qui ad ætatem suam superfuisse docet Ezechielis sepulcrum, miraculis clarum, & magno Judæorum concursu frequentatum. Tum vero nihil aliud fuisse narrat sepulcrum hoc, quam duplicem speluncam: at Benjamin Tudelensis supra sepulcrum magnificentissimi operis testudinem à Jechonia, & triginta quoque Judæorum millibus exstructam fuisse narrat, Jechoniæ, ipsiusque comitum, & Ezechielis imaginibus decoratam; illic institutam fuisse Synagogam, & locupletissimam Bibliothecam, in qua volumen ingens visebatur Ezechielis manu scriptum, & Expiationis die prælegi solitum; ad quam diem, à primo usque Tisri die, quod anni initium est, magno peregrinorum illuc pietatis caussa confluentium concursu solennia festa agitari, & frequentissimis nundinis celebrari; nec Judæis solum, sed Muhammedanis quoque sacrum esse locum ac venerabilem. Fides esto penes verpum hunc, qui in longinquis regionibus describendis veris falsa immiscere sæpe deprehenditur. Certum est quindecim circiter Francicis leucis à Bagdado locum nunc quoque magnis Judæorum conventibus celebrari, in quo sepultum Ezechielem arbitrantur. Contra vero Scriptor Itinerarii Hierosolymitani, qui vixit Constantini temporibus, suo ævo prope Bethlehemum extitisse tradit Ezechielis sepulcrum, atque idem fuisse quod Jobi, Jesse, Davidis, & Salomonis. Quod valde ineptum est. Facessat etiam Abrabaniel, qui Ezechielem & in terra Chanaan, & extra eam vaticinatum esse docet; cum quinto demum post deportationem suam anno futura prædicere aggressus sit. *Disputatur de Ezechiele.*

Disputatur utrum Ezechiel idem sit ac Zaratus Assyrius, Pythagoræ præceptor.
Clem. Alex. libr. 1. Strom.

II. Est apud Clementem Alexandrinum, existimare nonnullos Nazaratum Assyrium, quem Alexander, in libro De Pythagoricis symbolis, Pythagoræ præceptorem fuisse scribit, eumdem esse ac Ezechielem: quam demum opinionem rejicit. Mihi contra probatur; nec sine argumentis. Nam primum emendandus est Clemens, in quo hæc leguntur: ἀλέξανδρος δὲ ἐν τῷ περὶ πυθαγορικῶν συμβόλων, ναζαράτῳ τῷ ἀσσυρίῳ μαθητεῦσαι ἱστορεῖ τὸν πυθαγόραν· ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡγοῦνταί τινες· οὐκ ἔστι δέ, ὡς ἔπειτα δηλωθήσεται· *Alexander autem in libro De Pythagoricis symbolis, narrat Pythagoram Nazarati Assyrii auditorem fuisse. Hunc quidam Ezechielem fuisse putant: haudquaquam vero est, ut infra ostendetur.* Illic pro eo quod legi debet, ζαράτῳ τῷ ἀσσυρίῳ, perperam legitur, ναζαράτῳ, ex vitiosa iteratione postremæ literæ præcedentis. Zaratus autem is est, quem Zabratum appellat Porphyrius in vita Pythagoræ, & Zaratum Plutarchus.

Plut. περὶ τῆς ἐν τιμαίῳ ψυχογονίας. Theod. Serm. 9. de legib. Agath. libr. 2.

Atqui hunc esse Zoroastrem supra probavimus, qui & Zarades apud Theodoretum & Agathiam appellatur. His positis, si temporum ineatur ratio, deprehendemus juventutem Pythagoræ, qui Polycratis Samii coævus fuit, in Ezechielis senectutem incidisse. Proindeque cum ad Chaldæos ivisse Pythagoram constet, non solum fieri potuit, ut cum Ezechiele viro inter suos claro, & sanctitate, vaticiniis, ac prodigiis celebrato fuerit conversatus, sed aliter etiam fieri non potuit; cum ad ejusmodi tantum viros noscendos & alloquendos tam longinquas peregrinationes susceperit. Superest ut caussam quæramus, cur Ezechiel dictus sit Zaratus; quem Zaratum esse Zoroastrem, sive Mosem, alibi docuimus. Hujus appellationis hæc mihi videtur esse ratio valde probabilis, quod pleraque Ezechieli evenere, quæ Zoroastri itidem evenisse traduntur. Nam matrem Zoroastris statim post eum conceptum, cœlum ardens & quatuor gryphes vidisse ferunt; ipsum deinde Zoroastrem Deum aliquando cœlestibus micantem flammis aspexisse, atque hinc Zardust, sive Zoroastrem dictum; hoc est, *Amicum ignis.*

Ezech. 1. 4, 5, 13.

De se autem ita scripserat Ezechiel: *Et vidi & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis involuens, & splendor in circuitu ejus: & de medio ejus quasi species electri, id est, de medio ignis: & ex medio ejus similitudo quatuor animalium.* Deinde: *Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. Hæc erat visio discurrens in medio animalium, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens.* Zoroastrem in cœlum raptum narrant à

Ezech. 1. 9, 10, & 2. 1, 2, 3.

Deo librum accepisse: idem sibi evenisse narrat Ezechiel. Addunt Zoroastri tradita tunc esse à Deo præcepta, ad hominum eradenda vitia & mores emendandos: paria de se refert toto suo opere Ezechiel. Zoroastri quoque futurorum præsensionem à Deo concessam tradunt, itidem ut Ezechieli. Ex Sinensium finibus in Persidem venisse Zoroastres fertur: ex Judæa in Babyloniam, quæ Persidi contributa deinde fuit, migravit Ezechiel. Hoc itinere fluvios obstantes à Zoroastre congelatos fin-

Epiph. De Vit. Proph.

gunt: scribit Pseudo-Epiphanius fluvium ab Ezechiele siccatum Ebræis Persarum impetum fugientibus transitum præbuisse, Persas ipsos obruisse. Prodigiis editis nobilitatum fingunt Zoroastrem: Ezechielis miracula refert idem Epiphanius. Humana ossa Zoroastris lectulo supposita fuisse ferunt: in campum ossibus arefactis plenum in

Ezech. 37. 1, & seq.

spiritu deductus est Ezechiel. Multa Zoroastrem suæ de Deo, Deique cultu doctrinæ gratia passum volunt: pari de caussa mortem Ezechiel sustinuit. Huc accedit quod de

Agath. libr. 2.

Zoroastris ætate, quam vix cognosci posse scribit Agathias, tam varia, tamque dubia promserunt Auctores, ut à quibusdam etiam coævus Hystaspis positus sit: hic autem ab Ezechielis ævo non multum abfuit. Hinc ergo planissime liquet, quamobrem annorum diuturnitate veram rerum notitiam abolente, cum Zoroastre sive Zarato Ezechielem confuderint Græci, à quibus id videtur Clemens Alexandrinus accepisse; gens ubi veritatis deesset notitia, quod jam sæpius iteravi, in figmentis comminiscendis intemperanter luxuriari solita. Multum vero sua ratio Clementem fallit: Pythagoram non negat audivisse Zaratum, at Zaratum negat esse Ezechielem; cum Zaratum sive Zoroastrem, qui Moses fuit, nec audiverit, nec propter annorum intervallum audire potuerit; Ezechielem vero audivisse valde probabile sit. Sunt qui hæc Clementis verba ita interpretentur, quasi Ezechielem, non Zaratum, sed Pythagoram haberi à quibusdam voluerit, quod non ita esse cognoscet, quisquis locum totum attente lustraverit. Porro figmenti hujus opifices ignorasse manifestum est Zoroastrem fuisse Mosem. Verum cum ex eorum discrepantia, quæ de Zoroastris ætate, patria, & rebus gestis spargebantur, personatum esse hominem feliciter deprehendissent, in eo agnoscendo aberrarunt; & Ezechielem esse conjecerunt, qui vere Moses erat. Tantum abest ergo, ut opinioni nostræ, qua Zoroastrem Mosem esse statuimus, decedat aliquid roboris propter alterum istud eorum decretum, qui Ezechielem fuisse volunt, ut potius multum hinc eam confirmari putem. Nam & Zoroastrem, fictitiam esse personam, & ea magnum aliquem & sanctum inter Israëlitas

virum occultari nobiscum sentiunt; & morem, modumque nostrum antiquitates sacras profanæ vetustatis spoliis ditandi & decorandi exemplo suo comprobant. Nunc utri sagacius odorati sint; illine, cum Ezechielem, an nos, cum Mosem in Zoroastre latere conjectavimus, æqui & attenti Lectoris esto arbitrium. Lineamenta enim Ezechielis aliqua, at ipsum Mosis os, totumque corpus in eo haud dubie agnoscet.

III. Jam vero quod ad Prophetiæ, quæ Ezechielis nomine inscripta est, γνησιότητα & antiquitatem pertinet, ipse se initio operis auctorem Ezechiel declarat, idque αὐτοπροσώπως, genus suum, vaticiniorumque locum, ac tempus accurate indicans. Huic deinde fidem adstruit Daniel, qui quarto capite sic disserit: *Magna arbor & fortis, & proceritas ejus contingens cælum: aspectus illius erat usque ad terminos universæ terræ: folia ejus pulcherrima, & fructus ejus nimius, & esca universorum in ea: subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis ejus conversabantur volucres cæli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Tum deinde: *Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cujus altitudo pertingit ad cælum, & aspectus illius in omnem terram, & rami ejus pulcherrimi, & fructus ejus nimius, & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiæ agri, & in ramis ejus commorantes aves cæli: tu es, Rex, qui magnificatus es, & invaluisti, & magnitudo tua crevit, & pervenit usque ad cælum, & potestas tua in terminos universæ terræ.* Similis hæc arboris descriptio isti Ezechielis ex tricesimo primo capite: *Ecce Assur, quasi Cedrus in Libano, pulcher ramis, & frondibus nemorosus....... Cumque extendisset umbram suam, in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia cæli, & sub frondibus ejus genuerunt omnes bestiæ saltuum, & sub umbraculo ejus habitabat cætus gentium plurimarum.* Hinc parem fere interpretationem accepere visæ multis per somnum arbores, Astyagi, Xerxi, Maiæ Virgilii matri. Porro ne quis fallatur, dum nos falli putat, sciat caput hoc Ezechielis tricesimum primum, ante ab Ezechiele fuisse scriptum, quam quartum operis sui Daniel lucubrasset. Illustre præterea, ad fidem Prophetiæ Ezechielis faciendam, testimonium Sirachidæ, cum ait: *Ezechiel, qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim: nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis qui ostenderunt rectas vias:* respiciebat nempe ad initium Ezechielis, ubi gloria Dei, & currus Cherubim describuntur: maxime vero ad ista è decimo capite: *Et egressa est gloria Domini à limine Templi, & stetit super Cherubim, & elevantia Cherubim alas suas, exaltata sunt à terra coram me, & illis egredientibus rotæ quoque subsecutæ sunt.* Unde istud Platonis petitum esse rectè à Justino notatum est: ὁ δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεύς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα. *Magnus sane imperator in cælo Juppiter, alatum currum agitans.* Respiciebat item Auctor Ecclesiastici ad hæc decimi tertii capitis Ezechielis: *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira in consumptionem.* Reliqua ad tricesimum quartum, & tricesimum sextum cum sequenti pertinent. Ista quoque è libro tertio Regum: *Operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi Deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projecisti post corpus tuum:* annon alludunt ad illa Ezechielis: *Propterea hæc dicit Dominus Deus, Quia oblita es mei, & projecisti me post corpus tuum, tu quoque porta scelus tuum & fornicationes tuas?* Illud Zachariæ: *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum; Disperdam nomina idolorum, & non memorabuntur ultra,* germanum est hujus ex Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus: Et disperdam simulacra, & cessare faciam idola de Memphis.*

Ezechieli adscribitur Prophetia, quæ nomen ipsius præfixum gerit; ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.

Dan. 4. 9, 18, 19.

Ezech. 31. 3, 6.

Eccli. 49. 10.

Ezech. 10. 18.

Justin. Paræn.

Ezech. 13. 13.

3. Reg. 14. 9.

Ezech. 23. 35.

Zach. 13. 2.

Ezech. 30. 13.

IV. Porro non unum hoc, quod extat, Prophetiarum volumen edidisse fertur Ezechiel, sed alterum quoque, quod per Judæorum socordiam intercidisse retur Auctor Synopseos. His Josephi verbis nititur ea sententia: οὐ μόνον δὲ οὗτος Ἱερεμίας προεθέσπισε ταῦτα τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Ἰεζεκίηλος, ὃς πρῶτος περὶ τούτων δύο βιβλία γράψας κατέλιπεν. *Non solum autem Jeremias iste cœtibus hominum illa prædixit, sed & Propheta Ezechiel, qui primus libros duos de his conscriptos reliquit.* Quæ aliter accipienda censeo, ac vulgo accipi solent; nec enim alterum Ezechielis volumen interiisse existimo, quod vulgo tamen credi video; præsertim post Josephi ætatem, qua ætate per universas gentes vulgatæ erant, & in omnes propemodum linguas conversæ Scriptiones sacræ. Sed hunc Ezechielis librum, quo nunc utimur, in duas partes Josephi ævo distinctum fuisse puto; & si conjecturis patet locus, triginta novem prioribus capitibus primum volumen, postremis novem constitisse alterum, quo Templi reparatio ac Urbis dimensio continentur. Profecto cum Pradus, & Villalpandus, diligentissimi libri hujus Interpretes, explanationem inter se partiri voluissent, ille triginta novem priora, hic reliqua exponenda suscepit; cum neutrum tamen ad vetustam illam partitionem respexisse credam. Nempe ita res ferebat; nam prædictiones sunt quasi distinctæ penitus inter se & discretæ. Psalmus præterea sexagesimus quartus, Davidis, Jeremiæ, & Ezechielis nomen præscriptum gerit: quod nimirum ad Psalmorum

Disputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele scripta fuisse tradit Josephus; & de Psalmo sexagesimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inscripto.

Athan. in Synops.

Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 6.

Davidicorum formam à Jeremia compositum Ezechiel, ad quem fuerat missus; aliquibus fortasse adjectis, vel resectis, vel mutatis, ad præsentem rerum statum accommodaverit, & populo præcinendum dederit.

Refelluntur argumenta Adversariorum. *Primum argumentum.* Tract. Theol. cap. 2. & 11.

V. Sed nec immunis a male feriatorum hominum calumniis & cavillationibus fuit iste Liber: nam primam struit Theologo-Politicus argutator ex Thalmudico tractatu Sabbathi, in quo legitur, propter sententias aliquas Ezechielis, quæ Mosis effatis videntur repugnare, Rabbinos de expungendo ipsius Libro & rejiciendo consilia agitasse; ac fuisse facturos, absque Anania quodam fuisset, qui discrepantias illas conciliaturum, nodosque omnes soluturum se recepit; ac re præstitit. Tum deinde horum repugnantium locorum specimen affert, eumque qui capite Ezechielis decimo octavo habetur, quo negat futurum Deus, ut majorum delicta immeriti nepotes luant, confert cum tricesimo quarto Exodi, & tricesimo secundo Jeremiæ, ubi Deus paternorum scelerum pœnas à nepotibus ac pronepotibus expetiturus esse dicitur. At hoc ipso argumento convellitur Deuteronomii γνησιότης, quod huic Ezechielis doctrinæ consentit his verbis: *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur*: convelluntur & Libri Regum ac Paralipomenon, quorum par est doctrina. Otiosi hominis esset huc afferre quæ ad has sententias conciliandas Interpretes congessere. Paucis dicam, ob patrum noxas sæpe filios plecti pœnis temporariis: unde vetus illud: (Deut. 24. 16.)

De male quæsitis non gaudet tertius hæres:

æternis vero suppliciis sua quemque peccata luere. Præterea cum post expensam illam sententiarum pugnam ac discordiam, Ezechielis librum nihilominus in Canone retinendum censuerint Rabbini, eamque Ananias composuerit, vel inde cognoscitur, temere, ipsis Rabbinis judicibus, ac perperam facere, quisquis Librum hunc propterea censeat oppugnandum.

Secundum argumentum.

VI. Ac velut infirmitatis argumenti hujusce prioris conscius idem Disputator, aliud ad elevandam Prophetiæ Ezechielis auctoritatem excogitat, eamque majoris operis fragmentum esse quatuor rationibus probare satagit, quarum prima hæc est, Librum à conjunctione connexiva initium ducere. Altera ab his verbis petitur, quæ in fronte Libri apparent: *Et factum est in tricesimo anno*, unde concluditur Ezechielem res sibi à Deo superioribus quoque annis præmonstratas commemorasse. Tertiam suppeditant ista tertii versus primi capitis verba: *Fuerat sæpe verbum Dei Ezechieli filio Buzi, Sacerdoti, in terra Chaldæorum.* Postrema oritur ex Josepho, qui capite decimo libri decimi Antiquitatum, prædixisse Ezechielem narrat, futurum ut Sedecias Babylonem non videret, quod in eo libro Ezechielis, qui superest, nusquam reperitur; sed contra decimo septimo capite in Babyloniam ductum iri prænuntiat. Quarum rationum levitatem arguere facile est: nam quæ ducitur ex conjunctione connexiva libro Ezechielis præfixa, eadem libris Josue, & Ruth, & primo Regum, & Jonæ, & primo Machabæorum præmissa est; neque semper copulam significat, sed sæpe ab Ebræis, vel ornatus adhibetur gratia, vel aliis de caussis quas afferunt Grammatici. Alteram confutat verborum, quæ opponit Adversarius, legitima interpretatio: ea autem ex Jonathane & R. Davide Kimchi petenda est; ille quippe tricesimum hunc annum numerandum esse ait ab eo tempore, quo Helcias summus Ebræorum Pontifex librum Legis invenit in domo Sanctuarii, anno nempe Josiæ decimo octavo; David autem Kimchi hoc tempore actum fuisse annum Jubilæum docet. Quibus characteribus insignitus ille annus, quidam fuit cardo temporis, unde consequentes annos Ezechiel numeravit. Tertia vero falso innixa fundamento sponte corruit: nam versu tertio, ita in Ebraicis concepto: היה היה דבר יהוה אל־יחזקאל, dictiones istæ, פעמים רבות, *multis vicibus*, hoc est *sæpe*, nusquam apparent, neque Interpretes agnoscunt. Denique quod ex Josepho prodit argumentum, futile est: nam quæcunque vaticinatus est Ezechiel, in literas relata non sunt; neque quidquid unquam retulit in literas, hoc quod habemus Volumine continetur. Itaque prædictio illa ad Sedeciam pertinens, vel voce tantum prolata est, & per nuntios Sedeciæ significata, vel per epistolam ab Ezechiele missa; minime vero in Librum vaticiniorum relata. Quod autem addit Theologo-Politicus Doctor, contrarium haberi decimo septimo Ezechielis capite, in eo stolide halucinatur; nam Sedeciam non visurum esse Babylonem, minime alteri huic vaticinio repugnat, Sedeciam ductum iri Babylonem: postquam enim oculis privatus est Sedecias, ductus est Babylonem; itaque Babylonem non vidit, & tamen Babylonem

Joseph. Antiq. lib. 10. cap. 10.

deportatus est. Atque id Sedeciam ipsum jam ante fefellisse scribit Josephus: cum enim futurum asseveraret Jeremias, ut captivus Babylonem duceretur, negaret vero Ezechiel visurum hunc Babylonem; repugnantes, ideoque vanas & incertas esse vaticinationes Sedecias ratus est, quas consentientes ac verissimas esse eventus comprobavit.

VII. Tertia hæc afferri poteſt adverſus libri Ezechielis dignitatem contradictio, Thalmudiſtas capite primo Babæ bathræ, in Gemara, alioſque Rabbinos, lucubrationem ejus viris Synagogæ magnæ tribuere; cujus opinionis cauſſam hanc ibidem reddi, *Quod futurorum præſenſio tradita non ſit, ut extra Terram ſanctam ſcriberetur.* Atqui in Daniele falſum hoc deprehenditur, ut infra oſtendam; falſum & in Jeremia, qui vaticiniorum ſuorum partem in Ægypto ſcripſit. Thalmudiſtis aſſentitur Iſidorus. Atque hinc dubitat Thomas Hobbeſius, utrum Ezechiel ſua ipſe vaticinia ediderit. Equidem & Ezechielem librum condidiſſe cenſeo, & Synagogæ magnæ Magiſtros ſuo ipſum nitori reſtituiſſe, & deſcripſiſſe, & multis exaratis exemplaribus publicaſſe; qui rarior fortaſſe erat, nec in aliena terra, inter profani cultus & damnatæ religionis gentes, tuto & commode vulgari potuerat; cum ſua ipſi vaticinia Iſaias & Jeremias edidiſſent, ut idem Iſidorus adnotavit.

Tertium argumentum.

Iſid. Orig. lib. 6. cap. 2.
Hobbeſius Leviath. cap. 33.

De Prophetia Danielis.

I. Diſputatur utrum Daniel fuerit Propheta. II. *Diſputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.* III. *Diſputatur utrum Daniel idem fuerit qui Beleſis à Diodoro memoratus.* IV. *Diſputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Suſis inſignem illam turrim à Joſepho & Hieronymo memoratam exſtruxerit, & utrum Suſis, an Babylone fuerit ſepultus.* V. *Diſputatur utrum ad unum eumdemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur, deque ejus interpretationibus Græcis.* VI. *Diſputatur de ordine partium libri Danielis.* VII. *Diſputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce ſcriptus extet.* VIII. *Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.* IX. *Diſputatur de Senibus, à quibus attentata eſt Suſannæ pudicitia.* X. *Diſputatur de ſuppoſititiis Danielis ſcriptionibus.* XI. *Probatur Prophetiæ Danielis γνησιότης & antiquitas.* XII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* XIII. *Secundum Argumentum.* XIV. *Tertium Argumentum.* XV. *Quartum Argumentum.* XVI. *Quintum Argumentum.*

I. ΤΑ` βιβλία ὅσα δὴ συγγραψάμενος καταλέλοιπε δανιῆλος, ἀναγινώσκεται παρ' ἡμῖν ἔτι καὶ νῦν, καὶ πεπιστεύκαμεν ἐξ αὐτῶν ὅτι δανιῆλος ὡμίλει τῷ θεῷ. *Quoſcunque libros à ſe conſcriptos reliquit Daniel, leguntur hodieque apud nos: atque hi nobis fidem faciunt, Danielem cum Deo colloquia habuiſſe.* Ita de Daniele, Danieliſque libro ſentiebat Joſephus, ex cujus verbis ſcimus, & divinis Danielem præditum fuiſſe dotibus ac virtutibus, & genuinum eſſe ipſius vaticiniorum opus. Quod antequam probare aggredior, adnotanda veniunt quædam, vel obſervatione digna, vel parum explicata ad hanc diem, vel ad ſequentium quæſtionum enodationem opportuna. Quibus dilucide expoſitis, contradictiones plurimæ, adverſus Librum hunc jactari ſolitæ, concident ipſæ per ſe & evaneſcent. Danielem Prophetam non fuiſſe, fuiſſe vero Eunuchum conſentiens eſt Judæorum omnium opinio. Prophetam non fuiſſe has ob cauſſas exiſtimant, quas affert Maimonides in More nevochim; nimirum quod etſi Angelus ei videndum ſe dedit, eumque rerum futurarum notitia imbuit, per ſomnium tamen id factum eſt, nec Angelum in ſeſe deprehendit, quod ad veram Prophetiam deſiderabatur; proindeque non inter Prophetias Librum ipſius, ſed inter כתובים, hoc eſt Hagiographa, collocant: quanquam laxiori ſignificatione Prophetæ nomen ipſi Maimonides largitur. Rationem præterea hanc addunt, nempe quod Daniel non Prophetico more vixerit, ſed δυναστευτικῶς· Adverſus ea conſurgunt Chriſtiani Patres, Chriſti auctoritatem ſecuti, à quo Daniel Prophetæ titulo donatus eſt, & Prophetam jure optimo dici contendunt; & recte quidem: quippe ſi Propheta vere is eſt, qui clare & diſtincte eventura prænoſcit & prædicit, quis tandem futuras rerum converſiones, imperiorum interitus, Chriſti adventum & necem prænuntiavit apertius? quis temporibus accuratius diſtinxit? Sed & juxta Maimonidæ ipſius definitiones & principia, Prophetæ nomen etiam ſtricte ſumtum Danieli congruit: quodque Judæis os occludit, inter Prophetas cum Jeremia, Aggæo, Zacharia, Malachia recenſetur in Thalmudico libro Megilah, primo capite. Neque ſolum εἷς τις τῶν μεγίστων

Diſputatur utrum Daniel fuerit Propheta.

Joſ. Antiq. libr. 10. cap. 12.

R. Moſ. ben Maim. More nev. libr. 2. c. 45.

Matth. 24. 15.

Joseph. Antiq. libro 10. cap. ultim.

προφητῶν, *unus è maximis Prophetis* appellatur à Josepho, & cum Deo colloquia habuisse dicitur, sed aliis etiam anteponitur Prophetis: οὐ γὰρ, inquit, τὰ μέλλοντα μόνον προφητεύων διετέλει, καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ὥριζεν, εἰς ὃν ταῦτα ἀποβήσεται· καὶ τῶν προφητῶν τὰ χείρω προλεγόντων, καὶ διὰ τοῦτο δυσχεραινομένων ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πλήθους, Δανιῆλος ἀγαθῶν ἐγίνετο προφήτης αὐτοῖς. *Non enim futura solum prædicere solebat, ita ut alii Prophetæ, sed & tempus quo hæc eventura erant determinabat. Cumque alii Prophetæ mala prænuntiarent, propterea que regum & vulgi odia in se concitarent, bonorum prænuntius his erat Daniel.* Tum deinde laudat τὸ τῆς ἀκριβοῦς αὐτοῦ προφητείας ἀπαράλλακτον, *certæ ejus Prophetiæ immutabilitatem.*

Disputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.
Isa. 39. 7. Dan. 1. 3. Dan. 1. 6. Origen. Hom. 4. in Ezech. & in Matth. To. 15. Hier. l. 1. c. 6. in Dan. & l 1 c. 13 in Jovin. Jos Ant l. 10. c 11. Ezech 14 14, 15. Hier. lib. 1 in Jovin cap. 13.

II. At Eunuchum fuisse Danielem Judæis facile assentior; cum & hoc suadeant ista, quæ solent proferre, verba Isaiæ ad Ezechiam: *De filiis tuis, qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt Eunuchi in palatio regis Babylonis.* Suadent & illa Danielis: *Et ait rex Asphenes Præposito Eunuchorum, ut introduceret de filiis Israël, & de semine regio.* Tum: *Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda, Daniel, Ananias, Misaël, & Azarias.* Itaque in eam sententiam ultro concesserunt Origenes & Hieronymus. Aiunt Pseudo-Epiphanius, & Pseudo-Dorotheus, in vitis Prophetarum, spadonem visum Judæis, propter insignem ipsius castitatem: ac si nulla sint præter castitatem exectæ virilitatis indicia. Josephus quosdam ex nobili illo captivorum flore Eunuchos fuisse autumat; an & ex illis Daniel fuerit, non affirmat; sed à Gentilium suorum persuasione discessisse vix credo. Quod autem ex Ezechiele objici potest pro contraria parte; *Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noë, Daniel, & Job, nec filios, nec filias liberabunt,* præclare dissolvit Hieronymus, ut dicemus infra.

Disputatur utrum Daniel idem fuerit qui Belesis, à Diodoro memoratus.
Diod. libr. 2.

III. Dubitatum quoque est à nonnullis, annon Daniel idem fuerit qui Belesis à Diodoro memoratus. Neque vana sane ea est suspicio, adeo multa ad fidem faciendam concurrunt. Nomina affinia, Belesis, & Baltassar, בלטשאצר: nam è medio vocabulorum litera T frequenter exteritur, ut à στιγμή, *signum*; à πτίλον, *pilus.* At R & S in fine permutantur; *arbor, arbos; honor, honos.* Eamdem dictionem, בלטשאצר, uti conjicio, Græce expresserat Ctesias, Βελιτάρας, quemadmodum habet Plutarchus: quod nomen fuit scissoris, quo ad necandam veneno Statiram, Artaxerxis Mnemonis uxorem, usa est ejusdem mater Parysatis. Nisi legere mavis, Βελιτάσαρ· Pro quo scripsisse Dinonem, Μελάντας, legitur apud Plutarchum: perperam; vitium quippe dictioni huic inolevit ex similitudine priscæ figuræ τοῦ β, quæ ad figuram τοῦ μ accedebat. Sed ad rem. Belesis erat de genere Chaldæorum: Chaldæis orti Ebræi progenitorum suorum nomine censebantur. Astrologicæ artis peritus & futurorum præscius fuit Belesis: Daniel fuit *eruditus omni sapientia, cautus scientia, & doctus disciplina,* & vaticinandi peritia imprimis nobilitatus. Unus ex Babyloniis fuit proceribus Belesis, fuit & Daniel. Denique vix ulla sese firmioribus argumentis approbaret conjectura, si non tempora penitus discreparent. Quippe Danielis deportationem annis plusquam sexaginta & ducentis antecessit Sardanapali interitus, cujus regnum opibus ac consiliis Belesis subnixus Arbaces occupavit.

Dan. 1. 4.

Disputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Susis insignem illam turrim à Josepho & Hieronymo memoratam exstruxerit: & utrum Susis, an Babylone, fuerit sepultus.
Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 12. Hier. in Dan. 8.

IV. Dignum etiam disquisitione est, utri habenda fides, Josepho, an Hieronymo, quorum ille à Daniele Ecbatanis Mediæ exstructam ait fuisse turrim mirabili artificio, tantaque operis firmitate, ut ad suam ætatem integra, nec ulla omnino parte labefacta, aut vetustate deformata spectaretur; in ea sepeliri ad eam diem Medorum, Persarum, & Parthorum Reges, ejusque custodiam Judæo Sacerdoti credi solere. Eadem refert Hieronymus iisdem fere verbis: hac una re diversus, quod quæ Ecbatanis Josephus, Susis ipse locat; quodque mirere, ea se à Josepho sumsisse profitetur. Profecto etsi multa in hac Darii Medi historia à Josepho Xenophontem affectante peccata sunt, contra Berosi, Megasthenis, & Abydeni fidem, qui Danieli præclare consentiunt; velut cum eum Astyagis filium, Medorum regem, Cyri cognatum, ab eoque ad regnum Babylonium invadendum adjutum fingit, aliaque multa adversus historiæ veritatem comminiscitur, minime tamen in hac exstructæ à Daniele turris narratione ab eo discedendum putamus. Nam post patratam cædem Baltassaris sive Laborosoarchodi, postremi ex stirpe Nabopollassari, qui pater fuit Nabuchodonosoris, quo natus Evilmerodachus, & filia Niriglissororo nupta, Laborosoarchodi mater, Darium oriundo Medum, (non Hystaspis filium, quod credulis & stolidis Lectoribus persuadere conatus est Porphyrius, ut Danielis annos produceret) qui regno ad se delato, pro more gentis mutavit nomen, & Nabonidus, sive Nabannidochus dictus est, Assueri filium, cædis auctorem, cum imperii sui provincias lustrare vellet, Mediam potissimum adiisse verisimile est, unde genus ducebat; & Danielem in comitatu habuisse, cum propter hominis dignitatem, spectatasque virtutes, tum maxime quod ab eo fuisset prædictum, fore ut post Baltassarem regnum esset adepturus. Cum itaque Ecbatanis

Porph. apud Hier. in Dan. 9.

batanis substitisset Darius, turrim illic excitasse, vel ad urbis defensionem, vel ut posteris præclarum magnificentiæ suæ monumentum relinqueret, facile credo. Cui rei cum consilium suum ac industriam præbuisset Daniel, inde factum ut Danielis opus diceretur. Deinceps vero cum in Susianam pervenissent, in qua magistratum aliquem jam ante gesserat Daniel, Baltassare regnante, ut habetur capite Danielis octavo, (Dan. 8. 1.) regioni huic denuo præfectus est à Dario cum summa auctoritate; atque illic cum per annos aliquot, etiam sub Cyri imperio, ad mortem usque vixisset, egregia ab eo exstructa fuisse ædificia ad regionis tutelam & ornatum probabile est. Horum gnarus quidem Hieronymus, sed memoria tandem lapsus, commemoratam à Josepho turrim Medicam cum Susiana turri confudit. Conjecturæ nostræ vim addit Benjamin Tudelensis, qui Susis sua ætate summæ elegantiæ ædificium jam inde à priscis temporibus extitisse ait, ibidemque sepultum fuisse Danielem, quod habet quoque Abulfaragius. (Abulfar. Hist. Orient. Dyn. 5.) Vetustum illud & elegans ædificium, quod Benjamini ætate Susis visebatur, Hieronymi quoque ævo videtur extitisse: hinc ejus error. Miror vero unde habuerint Pseudo-Epiphanius, & Pseudo-Dorotheus, à quibus vitæ Prophetarum scriptæ sunt, Danielem Babylone defunctum, in spelunca Babylonica fuisse sepultum, ad suaque tempora notissimum fuisse his in locis sepulcrum Danielis & celebratissimum. Scimus nos, anno Cyri tertio, in Susiana fuisse Danielem, ut ex ipsius decimo capite (Dan. 10. 1, 4.) cognoscitur. Tunc autem valde senex erat. Regressum autem fuisse Babylonem, ibique diem clausisse, nemo ex vetustioribus Scriptoribus prodidit. Veri ergo propius est illic obiisse, ubi senectutem egit. Præsertim cum magnas, ob ejus loculum & reliquias, concertationes Susis ortas narret Benjaminus. Multo etiam minus eorum mihi probatur ratio, qui Hierosolymam ipsum rediisse volunt, & Synagogæ magnæ interfuisse, cum ראשי הגולה, *Principibus captivitatis*. Quæ tamen sententia viris eruditis placuit.

Disputatur utrum ad unum eumdemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur; deque ejus Interpretationibus Græcis.

V. Gravior ea quæstio est, eidemne & uni Danieli, an duobus, ea omnia tribuenda sint, quæ in Prophetia Danielis referuntur. Caussam dubitationi præbent verba hæc Hieronymi, e Procemio Commentariorum Danielis: *Porphyrio Eusebius & Apolinarius pari sententia responderunt, Susannæ, Belisque ac Draconis fabulas non contineri in Ebraico, sed partem esse Prophetiæ Habacuc, filii Iesu, de tribu Levi: sicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejusdem Belis fabulæ ponitur: Homo quidam erat sacerdos nomine Daniel, filius Abda, conviva regis Babylonis; cum Danielem, & tres pueros de tribu Iuda fuisse sancta Scriptura testetur. Unde & nos ante annos plurimos, cum verteremus Danielem, has visiones obelo prænotavimus; significantes eas in Ebraico non haberi.* Eumdem titulum, & narrationis exordium Sixtus Senensis Græcis verbis repræsentavit; nescio an ex ingenio, an ex libris: προφητεία τοῦ ἀββακοὺμ, υἱοῦ τοῦ ἰουδᾶ, ἐκ φυλῆς λευί· Ἄνθρωπός τις ἦν ἱερεὺς, ὀνόματι δανιὴλ, υἱὸς τοῦ ἀβδᾶ, συμπότης τοῦ βασιλέως τῆς βαβυλῶνος· Primum hic notari velim, titulum illum ad Beli solum & Draconis historiam pertinere (Sixt. Sen. Bibl. libr. 1.); Eusebium vero & Apollinarium ad Susannæ etiam historiam ex conjectura, uti quidem verisimile est, extendisse: quasi nempe utraque historia ex Prophetia Habacuci hujus depromta sit; & idem Daniel, Sacerdos nempe, Abdæ filius, Susannam servaverit, & Belum ac Draconem confecerit. Quorum nullum omnino extat in Hieronymo vestigium: ait enim: *Sicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejusdem Belis fabulæ ponitur.* Notandum præterea, nullam esse caussam, cur id sibi velle Hieronymum credamus, ipsos Septuaginta Interpretes titulum hunc historiæ Beli à se Græce conversæ præfixisse; sed credi posse eum in eodem volumine, quo ipsorum habebatur Interpretatio, fuisse repertum: quemadmodum hodieque in vulgatis Septuaginta Senum editionibus, Græcam Danielis interpretationem, sine ullo Interpretum discrimine, descriptam videmus, quamvis sit Theodotionis: quemadmodum Lysimachum supra diximus auctorem videri Græcæ interpretationis libri Esther, quamvis in Septuaginta Senum editione extet: & quemadmodum videmus alias Scripturæ sacræ partes Græce conceptas, quas à Septuaginta Interpretibus neutiquam profectas esse constat; cum eæ tamen uno nomine editionis Septuaginta Interpretum contineantur; toto nimirum opere à præcipua parte appellato. Notandum denique, idque accurate, alio loco suspicari Hieronymum, hanc ipsam Danielis interpretationem, quæ Senibus Septuaginta tribuebatur, ab aliquo Chaldaicæ linguæ imperito, hoc nomine fuisse falso editam. Sic enim ille Præfatione in Danielem: *Sive quia sermo Chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus à nostro eloquio discrepat, noluerunt Septuaginta Interpretes easdem linguæ lineas in translatione servare; sive sub nomine eorum ab alio nescio quo, non satis Chaldæam linguam sciente, editus est Liber.*

His animadversis, dico primum Danielem, Susannæ vindicem, eumdem esse ac Prophetam: nam contrarium non suadet allatum Hieronymi testimonium: Eusebio autem & Apollinario, opinioni huic adversantibus, opponimus vetustissimas Editiones

Græcas, in quibus tantum abest ut ulla discriminis nota distinguatur Daniel Susannæ patronus à Daniele Propheta, ut potius ab hac Susannæ historia initium capiat Danielis Prophetia; servato scilicet ordine temporum; quod Daniel etiam tum duodecim annorum puer ab hoc facinore inclarescere cœperit, atque hoc primum virtutis & sapientiæ specimen ediderit. (Athan. Synops. Sulp. Sev. Chron. libr. 2. Euseb. De vit. Proph.) Opponimus & Synopseos Auctorem, & Sulpitium Severum, & Eusebium quoque ipsum, qui historiæ Susannæ eumdem locum assignant. Dico præterea, ne Danielem quidem Beli ac Draconis domitorem, alium videri à Propheta. (Dan 14. 1. Dan. 6. 3, 4.) Comparetur narrationis hujus initium: *Erat autem Daniel conviva Regis, & honoratus super omnes amicos ejus*, cum his sexti capitis: *Daniel superabat omnes Principes & Satrapas, quia Spiritus Dei amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occasionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis;* eumdem significari dices. Cur ergo, inquies, olim in exemplaribus Septuaginta Senum, alteri Danieli eversio Beli & Draconis interfectio; alteri item Scriptori, Habacuco videlicet, hujus historiæ narratio tribuebatur? Per mihi similis veri videtur mox allata Hieronymi conjectura, qui Danielis interpretationem Septuaginta viris adscriptam, ψευδεπίγραφον fuisse suspicatur. Adstipulatur huic opinioni summa Interpretis licentia, qui pessima fide opus hoc Græce convertit. Audiamus (Hier. in Dan. 4.) eumdem Hieronymum: *Exceptis Septuaginta Translatoribus, qui hæc omnia nescio qua ratione præterierunt, tres reliqui interpretati sunt. Unde judicio magistrorum Ecclesiæ editio eorum in hoc Volumine repudiata est, & Theodotionis vulgo legitur, quæ & Ebræo, & cæteris Translatoribus congruit. Unde & Origenes in nono Stromatum volumine asserit se quæ sequuntur ab hoc loco in Propheta Daniele, non juxta Septuaginta Interpretes, qui multum ab Ebraica veritate discordant, sed juxta Theodotionis editionem disserere.* At fluxam illam in interpretando fidem plane alienam fuisse à Septuaginta Senibus alio libro ostendimus. Cum ergo artifex interpretationis hujus, homo videatur fuisse ingenii immodici, & nimium sibi permittentis, credibile est ipsum conjectasse, postremi capitis, quo Beli & Draconis narratur historia, auctorem fuisse Habacucum Prophetam; quod mirificum ejus illic narretur facinus, & reliquis fere Prophetis solenne sit casus suos ac visa memoriæ prodere, idemque proinde Habacucum sibi faciendum censuisse: atque hac demum conjectura ita delectatum fuisse Interpretem, ut jam non tanquam conjecturam, sed ut rem indubitatam in fronte capitis hujus adscripserit. Atque hanc ipsam (Athan. Synops.) historiam ψευδεπίγραφον significasse videtur Synopseos Auctor, cum inter apocryphos Veteris Testamenti libros Habacucum quemdam recenset. Sed judicio Magistrorum Ecclesiæ repudiata est tota hæc Danielis interpretatio, ascita vero est editio Theodotionis. Quamvis autem Danielem Sacerdotem dixerit levis ille Interpres, pluris (Hier. in Dan. 4.) mihi tamen est Theodotionis auctoritas, cujus editio, Hieronymo teste, *& Ebræo, & cæteris Translatoribus congruit.* In Theodotione autem nihil comparet hujusmodi. Verum concedamus summam fuisse Interpretis hujus fidem, quid ergo dixisse eum (Hier. Procem. Comm. in Dan.) narrat Hieronymus? istud nempe: *Homo quidam erat Sacerdos, nomine Daniel:* Sixtus vero: ἄνθρωπός τις ἦν ἱερεὺς, ὀνόματι Δανιήλ. Haud dubie Ebraica, quæ sequebatur, sic habebant: איש היה כהן דניאל שמו. Græcus Interpres, כהן, reddidit, ἱερεὺς, *Sacerdos:* perperam; nam hoc loco non *Sacerdotem*, sed *Satrapam* vel αὐλάρχην notat, (2. Sam. 8. 18.) qualis fuit Daniel. Sic libro Samuelis secundo, octavo capite, filii David dicuntur Sacerdotes, Ebraice כהנים, Septuaginta Senibus αὐλάρχαι; Jonathani רברבין, *optimates;* Syro & Arabi, *Principes.* (1. Par. 18. 17.) Auctor Paralipomenon de iisdem: הראשנים ליד המלך Septuaginta: οἱ πρῶτοι διάδοχοι τοῦ βασιλέως. Vulgata ad verbum: *Primi ad manum Regis.* (Gen. 41. 45. Exod. 2. 16. 2. Sam. 20. 16.) Sic, *Sacerdos On*, dicitur Putiphar in Genesi; sic Jethro, *Sacerdos Madian*, in Exodo; sic Ira Jairites, *Sacerdos David*, libro secundo Samuelis, qui principes fuerunt.

(*Disputatur de ordine partium libri Danielis.*) VI. Dixi Susannæ historiam fuisse in fronte libri Danielis collocatam in Septuaginta Interpretum antiquissimis editionibus; quippe egregium Danielis admodum pueri factum exponentem; ratione videlicet habita temporis. Qui vero rejecerunt ad calcem, quod Vulgatus fecit Interpres, Ebraici exemplaris auctoritatem videntur secuti, unde abesse historiam hanc intelligebant. Idem de Beli & Draconis historia censendum est. Illuc etiam orationem Azariæ, & trium puerorum Hymnum itidem ablegassent, si sedibus suis emota ea ac distracta integram aliquam ac plenam historiam, non hiulcam ac imperfectam constituissent. Porro pertinet ea Susannæ historia ad postremum hunc usque capitis decimi tertii versum: *Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum ejus.* Is enim versus in optima Sixti V. editione Græca connectitur historiæ Beli & Draconis. Reliquis Danielis capitibus quæ videtur inesse perturbatio, nulla est: sciendum quippe est, non historicum hic agere Danielem, sed Prophetam; nec annales condere, sed miracula Dei, & res sibi à Deo revelatas ac præsignificatas ita referre, ut conducant Lectoribus, eorumque ani-

mos ad pietatem accendant. Prioribus itaque sex capitibus aliena fere visa narrat: sex sequentibus sua ipsius exponit, accurate servata utrobique serie temporum. Nam etsi undecimo capite ad annum primum Darii Medi videtur reverti, cum superiori capite annum Cyri tertium attigisset, non est ita; Angelus enim sermonem capite decimo inchoatum, undecimo persequitur, & res Darii Medi temporibus gestas refert. Atque ea præposteri hujus ordinis longe probabilior est ratio, quam quæ ab Hieronymo proponitur. Putat enim idcirco capite septimo redire Baltassarem in scenam, cum præcedenti capite res Darii narrari essent cœptæ, *quod statim historiam historiæ copulavit*, hoc est, voluisse ipsum historiæ quinti capitis, sexti historiam serie continuata subnectere: cum tamen capitum etiam sequentium, quæ non historias exponunt, sed vaticinia, intricatus ordo sit & perplexus. Quod si aliqua sæpius iterata occurrunt, sic habeto, non visorum eorumdem repetitam esse narrationem, sed visa eadem sæpius à Deo fuisse Danieli objecta, fortasse ut ejus animum validius percellerent. Hier. in Dan. 6.

VII. Cur autem partim Chaldaice, partim Ebraice, partim etiam Græce scriptus extet liber Danielis, nobis quoque pervestigandum est. Primum enim caput, cum tribus sequentibus secundi versiculis, Ebraice scriptum habemus; sequentia ad octavum usque caput Chaldaico narrantur sermone, quæ subinde à R. Levi ben Gerson Ebraice reddita sunt; reliqua rursum Ebraico, præter orationem Azariæ, Hymnum trium puerorum, Susannæ, Beli & Draconis historias, quæ Græce scripta sunt. Ac pia sane & laudabilis doctorum virorum opinio est, qui discrepantiæ hujus caussas scrutantes, consulto id factum à Daniele affirmarunt, ut sex Chaldaicis capitibus haberent Chaldæi, quæ regibus suis evenissent; sequentibus quinque docerentur Ebræi futura mysteria post excisum Babylonicum imperium, Christi adventum & interitum, Hierosolymitanam cladem, Judaicarum reliquiarum salutem, & mortuorum ad vitam revocationem. At cur tandem primum caput, cum prioribus tribus secundi versibus, Ebraice conceptum est, quo res narrantur mere Chaldaicæ? cur visa Chaldæorum regum ad septimum usque pertinent caput, sermo vero Chaldaicus ad octavum producitur? Veri ergo mihi videtur propius, Librum Chaldaice primum fuisse exaratum à Daniele ipso, qui Chaldaica lingua jussu Regis Babylonii fuerat imbutus, & magnum linguæ hujus usum diutina inter Chaldæos mora comparaverat; deinde Ebraice à Judæis reducibus, in gratiam & utilitatem suæ gentis, idque publica auctoritate; demum etiam Græce ab Auctore priscæ Interpretationis, ab Aquila, Theodotione, Symmacho, & aliis. Inde contigit, ut male multatis & detruncatis exemplaribus, quod labentibus annis usuvenisse nimis verum est, in ea præsertim gente, tot exiliis, ruinis, ac incendiis vastata, cum librarii ad describendum opus & recomponendum accederent, quæ in Ebraico exemplari deerant, ex Chaldaico supplere cogerentur; unde ambiguus ille fœtus exortus est. Orationi vero Azariæ, Hymno trium puerorum, Susannæ, ac Beli & Draconis historiis, quod lectu jucundæ, & ad vulgi captum essent accommodatæ, contigisse puto, ut valde celebrarentur inter Hellenistas, & Alexandrinos præsertim, reliquosque Ægyptios, quorum ingenium hujusmodi deliciis & auditionibus mirifice capiebatur. Inde ergo prodeunte maxima Græcorum exemplarium copia, primigenia ipsa archetypa, ut fieri assolet, neglecta jacuerunt, ac sensim denique interciderunt; vel, ut acute conjicit Origenes, à Judæis ipsis dedita opera suppressa sunt, cum majorum suorum infamiam, scelerumque vestigia alio scelere abolere studerent. Quod ut felicius succederet, ipsum Historiæ Susannæ artificem, Græcum quemdam hominem nominabant, ut refert Hieronymus; Interpretem ipsum fortasse, aut commentitiam aliquam personam, pro Auctore, nefaria arte obtrudentes.

Disputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce scriptus extet.

Orig. in Epist. ad African.

Hier. Præf. in Dan.

VIII. Non est nostri otii, aut instituti, ea colligere, quæ de Græcis illis libri Danielis partibus habitæ à piis juxta & eruditis hominibus adversus horum temporum Heterodoxos disputationes peperere. Duo tantum Lectorem monebo, quæ his reliquiis auctoritatem aliquam conciliare possunt: multos primum in iis Ebraismos occurrere, quod ab eruditis jamdiu est observatum; quos si quis oculis æquis perspexerit, Ebraice primitus fuisse conceptas fatebitur: deinde Judæos historiæ Susannæ veritati non refragari, sed Libri tantum hujus, quo ea continetur, auctoritatem oppugnare, unico hoc argumento, quod Ebraicis literis consignatus non extet; cujus rei probabilem hanc dari caussam ab Origene, quam dixi, quæcunque progenitorum suorum corruptelas ac impuritates monumenta continerent, summo à recentioribus Judæorum Magistris studio erasa fuisse & obliterata.

Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.

Origen. in Ep. ad Afric.

IX. Ad opinionem suam comprobandam nonnulla affert Origenes, quæ ab Ebræo quodam sese accepisse narrat; nempe vulgata traditione inter populares ejus *Disputatur de Senibus,*

à quibus attentata est Susannæ pudicitia.

ferri, defloccatos illos & impudicos Senes Ebræarum mulierum pudicitiæ hac arte illudere fuisse solitos, cum apud eas in privatis colloquiis identidem prædicaret uterque, concessum sibi à Deo, ut Christum gigneret; id supinis auribus accipientes simplices feminas corporis sui copiam impiis viris sine mora fecisse; at Susannæ castitati cum pari astu essent insidiati, vafritiem illorum prudentissimam feminam elusisse: nomina autem illis Achabo filio Coliæ, & Sedeciæ filio Maasiæ fuisse, quos Jeremias

Jer. 29. 22.

his verbis incessit: *Ponat te Dominus, sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne, pro eo quod fecerint stultitiam in Israël, & mœchati sunt in uxores amicorum suorum, & locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis: ego sum judex & testis, dicit Dominus.* Nam quod ignis supplicium insonti Susannæ falso

Deut. 19. 18, 19.

testimonio parassent, pœnam eamdem, juxta Deuteronomii præceptum, quo talionis pœna sancitur, relatam ipsis fuisse Ebræi volunt: cum & Chaldæi in adulteros igne animadvertere solerent; sicuti & in Chananæa ante Legem fieri solitum fuisse discimus ex Judæ & Thamaris historia. Atque hanc narrationem, sed interpolatam Thalmudistæ recinunt. Syrus Paraphrastes ex editione Heracliensi, non Achabum & Sedeciam, sed Amidum & Abidum appellat. Utut est, quod Senes fuisse dicuntur, id potius eorum dignitatem notat quam ætatem. Ebraice erat זקנים. Sic γέρων apud Græcos *Senem* & *Senatorem* sonat; πρεσβύτερος, *Senem* & *Sacerdotem*. Hinc *Senior* Latinis. Gellius: *Seniorum hominum, & Romæ nobilium, atque in morum disciplinarumque veterum doctrina, memoriaque præstantium, disceptatio quædam fuit.* Ex Latino *Senior*, Gallicum *Seigneur*. Sic *Senem Montis*, *Le Vieil de la Montagne*, appellant Historici nostrates Regem Assassinorum, sive potius Haschischorum, שיך אלחשישין: cum appellari debuisset, *Dominus Gebal*, זקן הגיבל. Nam זקן, *Dominum*, sive *Principem* significat hoc loco. Item *Gebal*, & regionem hujus nominis sub monte Libano sitam, & *montem* quoque apud Arabes significat. Vera esse, quæ proponimus, non infitiabitur, qui Benjaminum Tudelensem legerit. Cujus Interpres (id enim silentio præterire non possum) in puerilem hoc loco incidit errorem, cum ait Montanos omnibus passim esse terrori, *quia reges serra dissecant:* cum vertere debuisset, *quia reges dolo interficiunt.* Decepit eum vox מסירה, cujus radix est מסר, quæ dictio sonat, *dolo prodidit*, &, *serra dissecuit.* Ex his quæ supra dixi, potest existimari quam non absurde, nec sine caussa conjectarit Origenes, Judæos gentis suæ, optimatumque suorum famæ consulentes, tanti dedecoris memoriam sustulisse.

Gell. libr. 15. cap. 13.

Disputatur de supposititiis Danielis scriptionibus.

Decr. Part. 2. Causs. 27. Quæst. 1. cap. 16.

X. Fecit præstans Danielis fama, & explicandis potissimum somniis celebrata, ut vetus quidam Onirocriticorum Auctor operi suo Somnialiorum Danielis nomen falso præscriberet. Ejus usum damnant Decreta Gratiani, ut pote suppositiții & impii. At incertum est, idne, vel simile quid notaverit Synopsis, cum inter Apocrypha Danielem collocavit. Certe Additamenta Danielis non respexit, quæ inter legitimos hujus Prophetæ fœtus ab eo recensentur. Ego vero & Latinam Christiani hominis scriptionem esse puto, cum nulla ejus appareat mentio, vel in Artemidoro, vel in Achmete; nec valde antiquam, cum inter eos qui ante Artemidorum idem tractaverunt argumentum, nomen Danielis nuspiam extet.

Probatur Prophetiæ Danielis γνησιότης & antiquitas.

Dan 7. 1, 2. Dan. 8. 26. Dan. 12. 4. Ezech. 14. 14, 15. 20. & cap. 28. 2, 3, 4. Dan. 9. 3, 4.

XI. Sed jam tempus est ut ad probandam Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem nos accingamus. Danielem ejus esse scriptorem, clausula hæc indicat è septimo capite, in qua sic disserit: *Anno primo Balsasar, regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis ejus in cubili suo: & somnium scribens brevi sermone comprehendit; summatimque perstringens ait: Videbam in visione mea nocte.* Item istud è sequenti capite: *Tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel langui.* Et id etiam è capite duodecimo: *Tu autem Daniel claude sermones, & signa Librum usque ad tempus statutum. Et vidi ego Daniel.* Præclara ad hæc Danielis mentio apud Ezechielem, sic tanquam viri pietate & sapientia longe præstantis. Scripserat Daniel nono capite: *Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum, rogare & deprecari in jejuniis, sacco, & cinere. Et oravi Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi: Obsecro Domine Deus, magne, & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te, & custodientibus mandata tua.* Manifesto

Neh. 1. 4.

hæc imitatus est Nehemias primo capite: *Cumque audissem verba hujuscemodi, sedi, & flevi, & luxi diebus multis: jejunabam & orabam ante faciem Dei cœli; & dixi: Quæso Domine Deus cœli fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua.* Librum eumdem se versavisse abunde testificatus est Mathathias, cum ait primo Machabaicorum: *Ananias, & Azarias, & Misaël, credentes liberati sunt de flamma. Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum.* Danielem notant ista ex Epistola ad Ebræos: *Obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis.* Danielem vero Christus nominatim appellavit, cum dixit apud Matthæum: *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem*

1. Mach. 2. 59, 60.
Ebr. 11. 33.
Matth. 24. 15.

in loco sancto (qui legit, intelligat) tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Quæ sic à Daniele expressa sunt: *Et erit in Templo abominatio desolationis.* Ad hæc objectas sibi de cœlo species in Apocalypsi referens Johannes, Danielem palam imitatur. Velut cum de Bestia cornibus instructa, sibi visa disserit. Antiquum dierum sic describit Daniel: *Antiquus dierum sedit; vestimentum ejus candidum quasi nix, & capilli ejus quasi lana munda; thronus ejus flammæ ignis:* sic & virum vestitum lineis: *Et levavi oculos meos, & vidi: & ecce vir unus vestitus lineis, & renes ejus accincti auro obryzo, & corpus ejus quasi chrysolithus, & facies ejus velut species fulguris, & oculi ejus ut lampas ardens; & brachia ejus, & quæ deorsum sunt, usque ad pedes, quasi species æris candentis; & vox sermonum ejus ut vox multitudinis:* sic Christum Johannes: *Vidi ..... similem Filio hominis, vestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea: caput autem ejus & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi ejus tanquam flammæ ignis, & pedes ejus similes orichalco, sicut in camino ardenti, & vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Apparet quoque imitatio, cum Regnum Sanctorum prædicat, & Libros judicii; cum innumerabiles Ministrorum Dei copias infinitis millibus tentat comprehendere; cum Bestiam igni tostam exhibet; cum Filium hominis nube curuli invectum, & Bestiam viros pietate insignes oppugnantem & expugnantem describit; cumque cornua decem Bestiæ, Reges totidem præsignificare docet. Ait Daniel: *Cumque loqueretur ad me, prolapsus sum pronus in terram, & tetigit me, & statuit me in gradu m.o:* & alibi: *Et audiens jacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terr..: & ecce manus tetigit me, & erex:t me super genua mea, & super articulos manuum mearum, ... & ait ad me, Noli metuere Daniel:* ait Johannes: *Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus; & posuit dexteram suam super me, dicens, Noli timere.* Cum Michaëlis prælium narrat Johannes, Danielem aperte sectatur. Sic Daniel duodecimo capite: *Et audivi virum, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum elevasset dexteram, & sinist:am suam in cælum, & jurasset per Viventem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis:* sic Johannes: *Et Angelus quem vidi stantem super mare, & super terram, levavit manum suam ad cælum, & juravit per Viventem in sæcula sæculorum.* Hæc ipsa Danielis locutio: *In tempus, & tempora, & dimidium temporis*, quam & alio loco usurpat, à Johanne itidem usurpatur.

Dan. 9. 27.
Dan. 7. 7.
Joh. 13. 1.
Dan. 7. 9.
Dan. 10. 5, 6.
Apoc. 1. 13, 14.
Dan. 7. 22, 27.
Apoc. 20. 4.
Dan. 7. 10.
Apoc. 5. 6. & 20. 12. & 5. 11. & 9. 16.
Dan. 7. 11.
Apoc. 19. 20. & 20. 10.
Dan. 7. 13.
Apoc. 14. 14.
Dan. 7. 20, 21.
Apoc. 11. 7. & 13. 7.
Dan. 7. 24.
Apoc. 12. 12.
Dan. 8. 18. & 10. 9, 10, 12.
Apoc. 1. 17.
Dan. 10. 13.
Apoc. 12. 7.
Dan. 12. 7.
Apoc. 10. 5.

Nunc si à Scriptoribus exoticis petamus subsidia, plurima sane succurrent. Placet imprimis Godefridi Wendelini opinio, qui Pythagoræ τεξακτὺν, nihil aliud significare conjectat, quam Dei nomen τετραγράμματον, idque à Daniele Magorum Principe, qui tum senex fuerit, Pythagoram accepisse. Addidisset & Ezechielem, quicum conversari potuisse Pythagoram ostendimus supra. Adjungit & hoc è tertio Machabaicorum: σὺ τοὺς κατὰ βαβυλωνίαν τρεῖς ἑταίρους πυρὶ τὴν ψυχὴν αὐθαιρέτως δεδωκότας, εἰς τὸ μὴ λατρεῦσαι τοῖς κενοῖς, διάπυρον δροσίσας κάμινον, ἐῤῥύσω μέχρι τριχὸς ἀπημάντους, φλόγα πᾶσιν ἐπιπέμψας τοῖς ὑπεναντίοις· σὺ τὸν διαβολαῖς φθόνου λέουσι κατὰ γῆς ῥιφέντα θηρσὶ βορὰν δανιὴλ εἰς φῶς ἀνήγαγες ἀσινῆ· *Tu in Babylonia tres sodales, qui igni vitam suam ultro commiserant, ne idola colerent, ardentem fornacem rore respergens, flammis illæsos præstitisti, in omnes eorum adversarios flammam immittens. Tu Danielem, qui per invidorum calumnias feris leonibus in escam fuerat expositus, intactum in lucem eduxisti.* Præclarum verò, neque ulli exceptioni obnoxium Josephi testimonium. Alexandrum refert Hierosolymitano populo tributorum immunitatem in septimum quemque annum libenter dedisse, suisque uti legibus viveret concessisse, postquam ei Danielis vaticinia Pontifex ostendisset, quibus Persarum regnum à Principe Græcorum profligatum iri prædixit. Postmodum verò Græcis literis eadem Danielis Prophetia est explicata. Verumtamen huic interpretationi illa Theodotionis anteposita est. Itaque Josephus se hanc narrare testatur historiam, ita ut in vetustis Ebræorum Codicibus scriptam reperit: quos sane Codices dicere vetustos non potuisset, nisi multis ante ipsius, Christique adeo ætatem fuissent exarati.

Dan. 7. 25.
Apoc. 12. 14.
Wend. Diss. de Pyth. Tetracty.
Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 8.

XII. Quæ quamvis nullis argumentis appeti posse videantur, Porphyrius tamen è quindecim libris, quibus Christianam religionem oppugnavit, toto duodecimo unum Danielis librum sibi refellendum proposuit. Sed à Methodio, Eusebio, & Apollinario confutatus est luculentis operibus, quæ diuturnitate consumta sunt. Multa quoque ejusdem argumenta dissolvit Hieronymus: velut quod ex his conflatur, ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, quod & Africanus, & Judæorum usurparunt Magistri, ut Græci hominis opus hoc esse probarent, & ab Origene erudite discussum est, ut & ab Eusebio, & Apollinario. Plurima etiam adversus Additamenta Danielis commentati sunt novelli Heterodoxi: quæ cum egregie refellerint Catholicæ veritatis vindices, in iisdem repetendis oleum operamque non perdemus. Sed & supra de Daniele disserentes, multas antevenimus contradictiones, vel iis data

Refelluntur argumenta Adversariorum.

opera respondentes, vel ea certe afferentes in medium, ex quibus illarum nascitur solutio. Progrediamur ergo ad ea quæ nobis profliganda supersunt.

Primum argumentum. Ac primum falso Danielis nomen Librum hunc præferre contendit Porphyrius; Antiochi enim Epiphanis ævo in Judæa fuisse à quodam compositum, qui res ad id tempus gestas, sic tanquam futuras prædixerit; reliqua autem, quæ vere futura erant, ut pote à se ignorata, incertis & falsis vaticiniis prænuntiaverit. *Tanta enim,* inquit Hieronymus, *dictorum fides fuit, ut Propheta incredulis hominibus non videatur futura dixisse, sed narrasse præterita.* Nos falsa ea esse vaticinia negamus; perperam vero à Porphyrio intellecta cum Hieronymo dicimus: Bestiam enim tertiam & quartam, Danielis capite septimo memoratas, ad unum Macedonicum regnum refert, cum ad Romanum Imperium quarta pertineat. Cornua item decem, & parvulum cornu de medio eorum exortum, pravis interpretationibus ad res præteritas detorquet, cum ad futuras trahi debere ostendat Hieronymus, & ex Apocalypsi confirmet Sixtus Senensis, ubi Bestia describitur, cornua itidem habens decem, symbola nempe decem Regum, *qui regnum nondum acceperant,* cum Apocalypsis, nedum cum liber Danielis scriberetur, *sed potestatem tanquam Reges una hora accepturi erant post Bestiam.*

Hier. Procem. Comm. in Dan. — Hier. in Dan. 7. — Sixt. Bibl. libr. 8. — Apoc. 17. 12.

Secundum argumentum. XIII. Longius etiam abit Philosophus Theologo-Politicus, & librum Danielis prodiisse demum censet, dudum post instauratum à Juda Machabæo Templi cultum. Hujus sane perquam intricatæ sunt hoc loco opiniones, unde vix certi quicquam possis exsculpere. Nam capita postrema quinque sine dubio Danielis scripta continere fatetur. Unde colligimus, quæcunque adversus librum Danielis deinceps objicit, ad priora duntaxat septem pertinere. Ea autem suspicatur ex Chronologicis Chaldæorum libris esse depromta. Subjungit deinde, libro Danielis Esdræ librum adnecti, huic illum Estheræ; unde concludit ejusdem Auctoris opera esse, Danielis, Estheræ, & Esdræ libros: quibus mantissam addit & illum Nehemiæ. Auctorem fatetur se prorsus ignorare. Tum subdit: *Quare non dubito quin hi Libri, dudum postquam Judas Machabæus Templi cultum restauravit, scripti fuerint: idque quia tum temporis falsi Danielis, Esdræ, & Estheris Libri edebantur à malevolis quibusdam, qui sine dubio sectæ Sadducæorum erant: nam Pharisæi numquam illos Libros, quod sciam, receperant ...... Vel forte ea de caussa tum temporis descripti atque editi sunt, ut populo ostenderent Danielis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura salute in tantis calamitatibus desperaret.* Quæ adeo perplexa sunt, adeo vanitatis plena, ut hominem tantis de rebus, tamque seriis, tanta levitate differentem, omnino ceritum fuisse necesse sit. Non patiuntur scriptionis hujus angustiæ nos pede collato singula pro merito suo retundere; quæ & partim jam supra de Esdræ, Nehemiæ, & Estheræ libris disputantes, tanquam mera somnia ac deliramenta, nulla solida ratione subnixa explosimus; partim hic levi brachio excutiemus. Libro Danielis Esdræ librum annecti ait; cujus opinionis caussam nullam affert; nos ejus repudiandi istam habemus, quod liber Danielis desinat in anno tertio Cyri, à primo autem ejusdem anno initium ducat liber Esdræ, neque ulla intercedat argumenti similitudo. Esdræ libro Estheræ librum conjungit, idcirco quod huic conjunctio præfixa est, quæ alio referri non possit. Nos rationis hujus infirmitatem supra de Ezechiele agentes declaravimus; neque video cur ad Esdram potius, quam ad alium quemcunque librum conjunctio isthæc pertinere debeat. Demus tamen hæc conjungenda esse, propereane eidem Scriptori tribuenda sunt? Homeri Iliadem excipiunt Quinti Smyrnæi Paralipomena, Virgilii Æneidem Maphæi Vegii liber, idemne porro Quintus, & Homerus; Vegius, & Virgilius? Atque hos cur ejusdem parentis fœtus esse diceret, aliquem attulit colorem; cur Nehemiæ etiam Librum, plane nullum. Nempe ea est hominis auctoritas, ut etiam sine ratione nos frangere possit. Falsi illi Danielis, Esdræ, & Estheræ libri, à Sadducæis post restitutum à Juda Machabæo Templi cultum editi, (quibus verbis significari puto partes Græcas librorum Danielis & Estheræ, & Esdræ tertium, de quo jam non disputo) gerræ germanæ, gratis obtrusæ, gratis retrusæ. Quod sequitur, Libros eos hac de caussa editos, ut Danielis prædictiones completas esse populus intelligeret, quid sibi vult? An ea sententia est, Judæos horum temporum, ex Chronologicis, ut conjectat, Chaldæorum libris accepisse, talia olim à Daniele fuisse prædicta, quæ ut majorem apud vulgus haberent fidem, supposuisse librum ipsius Danielis nomine, eique has Prophetias inseruisse? Hoc si censuit Conjector noster, quæram ab eo cujus sectæ fuerint fabricatores doli: an Sadducæi? at Prophetias aspernabantur: an Pharisæi? at non ita caute dolum instruere potuissent, ut eorum adversariis Sadducæis fallacia non suboleret. Fraude autem patefacta, manifestum adiissent capitis discrimen: non minus enim impium fuisset & periculosum, Judæorum moribus, Prophetias confingere, quam Prophetam agere, quod

Tract. Theol. cap. 10.

morte puniri jussit Moses. An vero significat Disputator, ad confirmandam quinque postremorum Danielis capitum veritatem, quæ à Daniele vere scripta esse confessus est, septem priora supposita fuisse? At res plane diversæ utrobique narrantur, nec ad confirmandam unam altera conducit quicquam. Aio præterea ea quoque septem capita temere vocari in dubium. Si quid enim id persuadere potest, maxime hæc duo, quod Chaldaice scripta sint, cum reliqua sermone Ebraico sint explicata; item quod in iis de Daniele ἑτεροπροσωπικῶς sermo fiat, in reliquis αὐτοπροσώπως. At nos supra caussas conjectura videmur assecuti, unde factum, ut hæc partim Chaldaica, partim Ebraica loquela tradita sint. Ad hæc primum Libri caput, & tres versiculi priores capitis sequentis, Ebraice concepta sunt: unde sequeretur eam quoque partem Danieli adjudicandam. Septimum vero, quod ἑτεροπροσωπικὸν est initio, pergit tamen αὐτοπροσώπως· *Daniel*, inquit, *somnium vidit: visio autem capitis ejus in cubili suo*: hæc ἑτεροπροσωπικά· Pergit: *Et somnium scribens, brevi sermone comprehendit, summatimque perstringens ait*: hic tamen se auctorem prodit. Tum addit: *Videbam in visione mea nocte*: αὐτοπροσώπως de se loqui hic incipit, ac porro pergit. Cur itaque caput octavum ac sequentia Danieli tribuat Disputator, non septimum, caussa nulla est. Quod si ei septimum largiare, ubi partim ex sua, partim ex aliena persona differit, cur non & reliqua, in quibus ex aliena? Diximus supra probabile esse Librum Chaldaice primum fuisse scriptum à Daniele, deinde & Ebraice à Judæis in patriam postliminio reversis, in gratiam suæ gentis: hoc insuper addo, res suas narrantem Danielem alienam induisse personam, vel ex gentilium suorum usu, ac Mosis præcipue, qui cum gestorum suorum memoriam posteris proderet, ἑτεροπροσωπικῶς locutus est; vel modestiæ & decori caussa, ne se virum captivum & extraneum apud victores Babylonios jactare videretur: Ebræos vero in Judæam reduces & compotes libertatis, cum id opus lingua sua referrent, Danielem partim ex sua, partim ex alterius persona indiscriminatim differentem pro arbitrio induxisse. At capite quarto, & fine tertii, Nabuchodonosor verbis suis somnium suum refert; quod consulto à Daniele factum est, ut majorem auctoritatem haberet oratio, edictum integrum ne mutatis quidem verbis repræsentans. Si quis præterea nos urgeat auctoritate Josephi, qui res à Daniele scriptis traditas recensens, postquam ad octavum pervenit caput, gradum sistit, quasi sequentia non agnoscat, respondebimus non singulas sacrorum Librorum partes explicandas suscepisse Josephum, sed aliquas tantum carptim pro libitu delibasse. Notabile vero est, hæc ipsum fere Danielis attigisse capita, quorum γνησιότητα Tractator Theologo-Politicus in dubium revocavit. Sed & se reliquorum auctoritatem sequi ostendit alibi, cum Templi desolationem à Daniele prædictam esse ait, nono videlicet capite, atque item undecimo, & duodecimo.

Deut. 18. 20, 21.

Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 11.
Dan 9. 2. & 11. 31. & 12. 11.

Tertium argumentum.

XIV. Tertium suppeditat argumentum Thalmudistarum sententia, qui capite primo Babæ bathræ, in Gemara, librum Danielis à viris Synagogæ magnæ elaboratum fuisse sciscunt. Hos alii assectantur Rabbini. Isidorus à viris quibusdam sapientibus scriptum esse perhiberi ait. Hobbesius vero, an vaticiniorum suorum scriptor ipse fuerit, sciri non posse docet. Hac ratione nititur Thalmudistarum opinio, quod fas non fuerit literis Prophetias tradere extra Terram Sanctam, proindeque Ezechielis & Danielis vaticinia à Synagogæ magnæ viris, post reditum, in libros fuisse relata. At si Daniel fuerit unus ex illius Synagogæ proceribus, ut vult Maimonides in Jad Chazakah, utique non videtur rerum sibi visarum, suæque ipsius Prophetiæ literis consignandæ munus alteri concessisse. Sin ex illis non fuerit Daniel, uti statuit Abrabaniel in Hæreditate patrum, (quod verisimillimum est, cum anno tertio Cyri esset in Susiana, in qua & sepultus fertur; anno autem Cyri primo Judæi patriis sedibus sint restituti) frivola etiam erit Thalmudistarum ratio, quippe cui refragatur ipse Daniel, cum ait: *Daniel somnium vidit, & somnium scribens brevi sermone comprehendit*: item: *Tu ergo visionem signa*: tum: *Tu autem, Daniel, claude sermones, & signa librum.* Præterea Jeremias vaticiniorum suorum partem literis prodidit in Ægypto. Falsum est ergo non licuisse extra Terræ sanctæ fines Prophetias describere: proindeque falsum quod inde cogitur, illam Danielis à Synagoga magna esse scriptam. Sed ut his careamus præscriptionibus, hac certe petitionem istam excipiemus, revera Synagogæ magnæ viros librum Danielis scripsisse, Ebraice nimirum, ut diximus, cum jam ante à Daniele Chaldaico sermone fuisset exaratus. Verum quid istis immoror, cum idem argumentum jam ante refellerim in disputatione de Prophetia Ezechielis?

Isid. libr. 6. Orig. cap. 2.
Hobb. Leviath. cap. 33.

Dan. 1. 1, 2.

Dan. 8. 26.

Quartum argumentum.

XV. Ex Habacuco discophoro, qui Danieli coævus ponitur, & vaticinia tamen edidisse Manassis temporibus fertur in Seder Olam, & multis rationibus persuaderi potest, quartum prodit argumentum. Nam si rationem ineamus temporum, annos vixerit circiter centum & quinquaginta, juxta Eusebianos ἐπιλογισμοὺς: minimum cer-

te annos plusquam centum & triginta; cum mortuus fingatur biennio ante dimissos Israëlitas, quod vix credibile est. At ea nos facile solvimus, geminum Habacucum fuisse statuentes; priorem Prophetam, Manassis coætaneum, cujus vaticinia supersunt ad hanc diem; alterum Prophetam quoque, qui escam ad Danielem deferre jussus est. Hunc fuisse de tribu Levi ostendit Lemma, historiæ Beli & Draconis præfixum in editione Septuaginta Interpretum, quod exhibet Hieronymus in Procemio Commentariorum Danielis, & nos supra adduximus. Ille vero Symeonis tribu oriundus fuit, ut est apud Pseudo-Epiphanium & Pseudo-Dorotheum, in libris De vitis Prophetarum. Sed id pluribus infra persequemur. Neque verò de Libri hujus dignitate detrahit, quod Magistrum quemdam Judæum præsente se objecisse narrat Hieronymus, nullum in veteri Testamento exemplum occurrere hominis gravi corpore volantis, & tantillo tempore tanta terrarum spatia tranantis. Quasi quæcumque vel in sacris, vel in profanis narrantur historiis, fidem amittant, nisi similia proferantur exempla. Detur è sacris Codicibus exemplum Noachici diluvii, vel Sodomitici incendii, vel Metamorphoseos uxoris Lothi. Nos verò, qui Christum scimus à Diabolo in montis cacumen, ac Templi fastigium fuisse delatum, Habacuci historiæ fidem facilè tribuimus.

Hieronym. Præfat. in Dan.

XVI. Quintum demum argumentum procudunt Anabaptistæ ex istis Ezechielis: *Si fuerint tres viri isti in medio terræ, Noë, Daniel, & Job, nec filios, nec filias liberabunt.* Item: *Ecce sapientior es tu Daniele?* Quibus exprimitur vir quidam Daniel, grandis natu, & multorum liberorum parens; cum Propheta Daniel, quo tempore hoc scribebat Ezechiel, anno nempe Joachimi sexto, nondum pueriles annos excessisset. Id vero præclare retunditur ex Hieronymo, qui ait Danielem adhuc puerum inter grandævos homines ab Ezechiele fuisse collocatum, utpote qui ex somniis Regis apposite explanatis, & ex liberata Susanna valde jam inclaruisset: ipsi vero non aliter liberos tribuisse, quam ἐξ ὑποθέσεως, ac si dixisset, Etiamsi liberos haberent Noë, Job, & Daniel, non eos pœnis eximere possent.

Quintum argumentum. Ezech. 14, 14, & seq. & 28. 3.

Hier. lib. 1. adv. Jov. c. 13.

DE LIBRO DUODECIM PROPHETARUM

I. Disputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum. II. Probatur libri Duodecim Prophetarum γνησιότης & antiquitas.

I. ANTEQUAM agamus sigillatim de libris Duodecim Prophetarum, paucula quædam de iis in universum præfanda sunt. Notat Hieronymus aliter dispositos esse in Ebraico exemplari, ac in Septuaginta virorum Interpretatione, quam secutus est Auctor libri quarti Esdræ; secuti & Eusebius, & Pseudo-Epiphanius, & Pseudo-Dorotheus, à quibus Prophetarum scriptæ sunt vitæ. At Ebraicum Codicem affectatus Hieronymus pristinam seriem restituit. Nulla tamen in sex postremis occurrit utrobique discrepatio, nulla in primo loco Oseæ tribuendo: de reliquis concertatio est; nam Joëlem secundum, Amosum tertium, quartum Abdiam, quintum Jonam, sextum Michæam ponunt Ebræi: Septuaginta vero, Amosum secundum, Michæam tertium, Joëlem quartum, quintum Abdiam, sextum Jonam. Utram persequare sententiam, parum refert, coævi quippe fuerunt sex hi priores, exiguo vel nullo ætatis discrimine; atque hinc nata ea varietas est. Viri Synagogæ magnæ, à quibus in ordinem dispositi sunt, rationem habuerunt temporum, etiam in Abdiæ collocando libro: quamvis Abrabaniel in eo seriem temporum interruptam censeat, & Abdiam ætate priorem fuisse Joële & Amoso; his tamen esse subjectum, tum quod proselytus fuerit, tum etiam quod in eodem ac illi argumento versatus sit. Sed de his mox viderimus.

Disputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum. 4. Esdræ 1. 38, 39. 40.

II. Luculento porro Libri hujus antiquitatem testimonio comprobat Sirachides, cum ait quadragesimo nono capite: *Duodecim Prophetarum ossa pullulent de loco suo: nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt se in fide virtutis.* Quæ quidem testificatio, etiamsi reliquæ deessent omnes, omnibus Prophetarum vaticiniis, quæ hac collectione continentur, suam adstruit antiquitatem & γνησιότητα. Unumquodque tamen singulatim percensebimus, & præter generalem illam & late patentem, privata sua cuique ac legitima continget probatio. Sed nec aspernandum est testimonium Auctoris Beth Israël, qui tradit Aggæum, Zachariam, & Malachiam Prophetias suas parvis Prophetiis adjunxisse, & in grandius volumen compegisse, ne separatæ propter exiguitatem

Probatur libri Duodecim Prophetarum γνησιότης & antiquitas. Eccli. 49. 12.

Beth. Isr. ad Baba bathr. cap. 1.

rem perirent. At cum R. Isaac Aramah, Præfatione in Canticum, Synagogæ magnæ Magistris libri Duodecim Prophetarum scriptionem videtur tribuere, sic intellige, quosdam è Prophetis illis fuisse de numero Sapientum Synagogæ hujus, Aggæum videlicet, Zachariam, & Malachiam; totum vero Consessum prophetias horum Duodecim in unum volumen composuisse.

DE PROPHETIA OSEE.

I. *Disputatur de Osea.* II. *Probatur Prophetiæ Oseæ γνησιότης & antiquitas.*

I. PROPHETARUM Duodecim, qui Minores appellantur, sed & majorum etiam quatuor primus censetur Osee, quippe qui primus omnium συγχρόνων futura prædicere aggressus sit, Oziæ, Joathanis, Achazi, & Ezechiæ, regum Juda, Jeroboami vero, filii Joas, regis Israël temporibus. Hoc inter suos munere functus est per longissimum annorum decursum, quos ad nonaginta proferunt Ebræi; proindeque ad summam vixerit senectutem: adeo ut Israëlitici regni, teste Hieronymo, futuram prænuntiaverit cladem, & luxerit ingruentem, & præteritam ad emendandum Judam commemoraverit. Tribu Issachar oriundum fuisse à Pseudo-Epiphanio & Pseudo-Dorotheo traditum est; oppido Bethsemes, non ut apud eos mendose legitur, Belemoth, quemadmodum à Drusio observatum est; patre Beeri, non Beera illo quem captivum abduxit Thelgathphalnasar, & cujus meminerunt Paralipomena, uti opinantur Ebræi: nam præterquam quod nomina discrepant, cum hic sit בארה, ille בארי; Propheta Issacharites fuit, ut dixi, alterum vero principem Rubenitarum fuisse Paralipomena indicant. *Disputatur de Osea.* Hier. in Ose. 1. Epiph. & Doroth. De vit. Proph. Drus. in Ose. 1. 1. 1. Par. 5. 6.

II. At vaticinii hujus auctorem se ipse declarat Osee tertio capite, sic de se disserens αὐτοπροσώπως: *Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico & adulteram*: tum: *Et fodi eam mihi quindecim argenteis*: deinde: *Et dixi ad eam, Dies multos expectabis me.* Inde porro plurima sumsisse Jeremiam deprehendimus: cum enim scripsisset Osee secundo capite: *Et cessare faciam omne gaudium ejus, solennitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, & omnia festa tempora ejus*: sic eadem repræsentavit Jeremias: *Et quiescere faciam de urbibus Juda, & de plateis Jerusalem, vocem sponsi & vocem sponsæ: in desolatione enim erit terra*; quæ bis, tertioque repetit. Ea quoque ita repræsentavit Ezechiel: *Et quiescere faciam multitudinem canticorum tuorum, & sonitus cithararum tuarum non audietur amplius.* Talibus convitiis Hierosolymitanam Synagogam incesserat Osee: *Et hæc nescivit quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal*: hæc ipsa ei objicit Ezechiel: *Et sumens de vestimentis tuis, fecisti tibi excelsa, hinc inde consuta, & fornicata es super eis, sicut non est factum, neque futurum est. Et tulisti vasa decoris tui, de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi: & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis. Et sumsisti vestimenta tua multicoloria, & operuisti illa; & oleum meum, & thymiama meum posuisti coram eis. Et panem meum, quem dedi tibi, similam, & oleum, & mel, quibus enutrivi te, posuisti in conspectu eorum, in odorem suavitatis, & factum est, ait Dominus Deus.* Reliquum Ezechielis caput, si quis cum Oseæ secundo conflixerit, paria omnia deprehendet: utrobique enim Hierosolyma acerrimis verbis castigatur propter impios idolorum cultus, qui adulterii & spurci amoris nomine adumbrantur; pœnæque olim infligendæ, atque iis demum toleratis venia scelerum condonanda, novumque sanciendum fœdus præsignificantur. Similis sunt argumenti, quæ extant vicesimo tertio capite Ezechielis; atque hæc potissimum: *Sedisti in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est ante te, thymiama meum, & unguentum meum posuisti super eam.* Ista quoque Oseæ: *Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum*: hæc Jeremiæ pepererunt: *Non dominabuntur Jacob amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo*: & hæc quoque Ezechielis: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum.* Ex hoc denique Oseæ: *Et adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, & siccabit venas ejus, & desolabit fontem ejus, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis*: manifesto hæc Ezechielis expressa sunt: *Et ventus urens siccavit fructum ejus: marcuerunt, & arefactæ sunt virgæ roboris ejus: ignis comedit eam: & nunc transplantata est in desertum, in terra invia & sitienti.* *Probatur prophetiæ Oseæ γνησιότης & antiquitas.* Ose. 3. 1. & seq. Ose. 2. 11. Jer. 7. 34. & 16. 9. & 25. 10. Ezech. 26. 13. Ose. 2. 8. Ezech. 16. 16. & seq. Ezech. 23. 41. Ose. 3. 5. Jer. 30. 8, 9. Ezech. 34. 23. Ose. 13. 15. Ezech. 19. 12.

De Prophetia Joël.

I. Disputatur de Joële. II. Proponitur nostra opinio de ætate Joëlis. III. Probatur Prophetiæ Joëlis γνησιότης & antiquitas. IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum

Disputatur de Joële: Epiph. de vit. proph. Doroth. de vit. Proph.

I. OSEAM sequitur Joël: de cujus patria & tribu quamvis parum inter Ebræos conveniat, Rubenitam tamen facit Pseudo-Epiphanius, ex agro Bethor, vel, ut alii legunt, Bethoron. Dorotheus scribit, *Bethomeron*. Bethoron locus est in tribu Ephraimitica. Id si sequamur, Rubenita oriundo fuerit, Bethoronensis natalibus. Quid si legamus, *Betharan*? quo nomine dictus fuit locus tribus Gaditicæ, Rubeniticæ propior: vel *Bethnemra*; Gaditicæ item tribus: vel *Bethabara*, vel *Beelmeon*, quæ trans Jordanem in Rubenitica tribu sita fuere? Lectoris arbitrium esto. Controversa quoque ipsius est ætas: nam quod regnum Juda prædictionibus suis perstringat, Israëlitici vero regni prorsus non meminerit, hinc nonnullos ea incessit opinio, post expugnatam à Salmanasare Samariam, & excisum Israëlis regnum, futura prædixisse Joëlem, Manasse videlicet inter Judæos regnante. Sic Seder Olam Rabba, & Zutha: sic Ebræi Doctores alii, ut legitur apud R. David Ganz; quos & Christiani aliquot subinde sectati sunt. At Abrabaniel Oseæ tempore vaticinatum eum statuit, sed ante Amosum; cum ab eo versu auspicatus sit Amos Prophetiam, in quo suam Joël concluserat; isto nimirum: *Dominus de Sion rugiet.* Quæ Rabbinica ratiocinatio est, hoc est stolida & inepta. Ad Jorami utriusque tempora referri à nonnullis discimus ex R. Salomone Jarchio, & ex Davidibus Kimchio & Ganzio. A Michæa Cabalam eum accepisse traditur in Juchasin. At Hieronymus in ea est sententia, quam Abrabanieli placuisse dixi: cujus hanc affert rationem, quod in Ebraicis codicibus Oseæ subnexus sit Joël; quibuscunque autem Prophetarum libris temporis nota præfixa non est, hi ad ea sint tempora referendi, quæ in libro proximè præcedenti adnotata sunt. Ex incerta hac Joëlis ætate factum est, ut in codicibus Ebraicis, & Hieronymianis enarrationibus Oseam sequatur Joël, quartum vero inter duodecim Prophetas locum Græcæ ei editiones tribuant.

R. Abrab. præf. in XII. Proph.

Hier. Præf. in XII. Proph. & Præf. in Joël, & comment. in Joel I. I.

Proponitur nostra opinio de ætate Joëlis. Joël 3, 2, 3.

II. In hac dissensione meam quoque proponere conjecturam jus fasque est. Scriptum fuisse hoc vaticinium post decem tribuum deportationem, conjici potest ex his Joëlis: *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hæreditate meâ Israël, quos disperserunt in nationibus, & terram meam diviserunt; & super populum meum miserunt sortem.* Sin rem futuram, quasi præteritam, a Propheta, uti sæpe fit, enuntiatam fuisse respondeas, at altum præterea de Israëlitico regno ejus silentium omnino nos persuadet excisum penitus tum fuisse: nec enim perversitatem Israëlitarum indictam prætermissurum fuisse verisimile est. Sed & ante hanc calamitatem diu vixisse puto, ita ut Oseæ ætati suppar fuerit, vel æqualis: ipse quippe Osea, ut dixi, Israëlitici imperii excidium præcessit, eidemque superstes fuit. Omnem vero dubitationem tollunt hæc Hieronymi: *Perspicuum est prophetante Osee, Esaia, Joël, & Amos, & Abdia, & Jona, & Michæa, qui σύγχρονοι, id est contemporanei ejus fuerunt, regnum decem tribuum esse finitum.* Credibilius etiam id fiet, si Augustinum audimus, qui Joathanis regis Juda regno Joëlis ætatem adjungit. Itaque Oseæ coætaneus esse potuit Joël, sed hujus prophetia prophetiâ illius recentior fuit, ut pote post decem tribuum exilium scripta, quod illa præcessit. Qui ergo libri Joëlis habuerunt rationem, quartum ipsi locum assignarunt; qui Joëlis ipsius, Oseæ conjunxerunt.

Hier. in Ose. I.

August. de civ. Dei, lib. 18. cap. 27.

Probatur Prophetiæ Joëlis γνησιότης & antiquitas. Joël 2, 1, 2, 10, & seq.

III. Antiquitati Joëlis suffragantur posteriores Prophetæ, qui in lucubrationes suas transcripserunt insignem hanc ῥῆσιν: *Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis.* Deinde: *Sol & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum, & Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus: Convertimini in toto corde vestro.* Nec multo post: *Et erit post hæc, effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & juvenes*

vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas, in diebus illis, effundam Spiritum meum. Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus. Inde manifesto prodierunt ista Sophoniæ: *Dies iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris super civitates munitas, & super Angelos excelsos.* Indidem & illa Jeremiæ: *Væ, quia magna dies illa, nec est similis ejus, tempusque tribulationis est Jacob, & ex ipso salvabitur.* Tum: *Tu ergo ne timeas, serve meus Jacob, ait Dominus, neque paveas Israël, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua, & semen tuum de terra captivitatis eorum, & revertetur Jacob, & quiescet, & cunctis affluet bonis, & non erit quem formidet.* Et hæc Petri Apostoli in Actis: *Hoc est quod dictum est per prophetam Joël: Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, & juvenes vestri visiones videbunt, & Seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem super servos meos & super ancillas meas, in diebus illis, effundam de Spiritu meo, & prophetabunt: & dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus. Et erit, omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Quæ postrema verba à Paulo etiam relata sunt.

Soph. 1. 15, 16. Jer. 30. 7, 10. Act. 2. 16, & seq. Rom. 10. 13.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

IV. Adversatur nobis Ebræorum nonnullorum opinatio, Christianorum etiam quorumdam calculo comprobata, qui Jorami regis Juda æqualem fuisse Joëlem putant hoc argumento, quod diram famem Judæis instantem prædixerit; atque hanc ipsam famem esse aiunt, quæ per septem annos Judæam vexavit Jorami temporibus, quemadmodum narratur capite octavo libri quarti Regum. Ego vero res diversas perperam confundi aio: nam famem illam quæ mortales hoc tempore afflixit, naturæ vitio exortam esse certum est; quam vero penuriam annonæ prædixit Joël, hosticis incursionibus contractam esse constat.

Secundum argumentum. Theod. Præf. in Joël.

V. Ad censuram quoque nostram revocandi sunt novitii quidam Scriptores, Theodoreti sententiam persecuti, qui Joëlem Oseæ coævum statuit, uti reipsa fuit; verum ea ducitur ratione, quam minime possum concoquere: paria quippe vaticinatum ait utrumque, vastandam nimirum ab Assyriis & Babyloniis Israëliticam gentem, & in servitutem cogendam, & restituendam demum in libertatem. Quæ sententia non rationibus expugnanda venit, sed sola libri Joëlis lectione, omniumque propemodum Interpretum suffragio obteritur, cum disertis & sæpius iteratis verbis designentur Hierosolyma, & regnum Juda; semel autem, ut videtur, Israëlitica captivitas, idque obiter. Nam quid hæc sibi volunt: *Periit sacrificium & libatio de domo Domini, luxerunt Sacerdotes ministri Domini.* Utri autem conveniunt Hierosolymæ, an Samariæ? Et ista: *Accingite vos, & plangite, Sacerdotes, ululate, ministri altaris: ingredimini, cubate in sacco, ministri Dei mei: quoniam interiit in domo Dei vestri sacrificium & libatio. Sanctificate jejunium, vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum Dei vestri.* Et mox: *Numquid non coram oculis vestris alimenta perierunt de domo Dei nostri, lætitia & exultatio?* Deinde: *Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo.* Tum: *Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate ecclesiam.* Et statim: *Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini.* Nec multo post: *Et filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro.* Præterea: *In monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio.* Adde & istud: *Cum convertero captivitatem Juda & Jerusalem; congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat.* Et hoc quoque: *Et filios Juda, & filios Jerusalem vendidistis filiis Græcorum.* Atque item illud: *Consurgant & ascendant gentes in vallem Josaphat.* Et id etiam: *Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam.* Item: *Et scietis quia ego Dominus Deus vester, habitans in Sion monte sancto meo, & erit Jerusalem sancta.* Deinde: *Per omnes rivos Juda ibunt aquæ, & fons de Domo Domini egredietur.* Denique: *Judæa in æternum habitabitur, & Jerusalem in generationem & generationem: & Dominus commorabitur in Sion.* Verius itaque Hieronymus: *Sanctus Joël apud Ebræos post Osee ponitur: & sicut ibi sub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Israël sæpe memorantur: sic in hunc Prophetam omne quod dicitur, ad tribum Juda, & ad Jerusalem pertinere credendum est, & nullam omnino Israëlis, id est decem tribuum in hoc fieri mentionem.*

Joël. 1. 9. Joël. 1. 13, 14. Joël 1. 16. Joël 2. 1, 15, 17, 23, 32. Joel 3. 1, 6, 12, 16, 17, 18, 20, 21. Hier. in Joël. 1. 1.

DE PROPHETIA AMOS.

I. *Disputatur de Amoso.* II. *Probatur Prophetiæ Amosi γνησιότης & antiquitas.*

[*Disputatur de Amoso.* Epiph. de vit. Proph. Euseb. de loc. Ebraic. Hier. Procem. in Amos, & De loc. Ebraic. Cyrill. Præf. Enarr. in Amos. Zach. 14. 5.]

I. DE Amoso certiora & liquidiora proferre licet, cum se pastorem Thecuitam, Oziæ Regis Juda, & Jeroboami regis Israël ævo vaticinia protulisse significet, biennio ante terræ motum. Thecuam locat Pseudo-Epiphanius in terra Zabulon; sed refragantur Eusebius, Hieronymus, & Cyrillus, & ad Hierosolymorum Austrum sitam esse docent; nimirum in tribu Juda. Terræ verò motum eum esse, qui tum contigit, cum Pontificale jus sibi arrogavit Ozias, & cujus meminit Zacharias, censent Ebræi interpretes, & assentitur Hieronymus, & verisimillimum est. Hoc si sit, jam Prophetiæ hujus tempus compertum habebimus. Vaticinandi munere ad Achazum usque regem Juda functum esse Amosum Interpretes volunt, & non absurde probant. Sed & diutius etiam vivere, & futura prædicere per ætatem potuit, & Oseæ, qui sub iisdem floruit regibus, pietatis esse & propheticorum muniorum consors. Atque hinc extabit ratio, cur Oseæ libro Librum hunc Græci interpretes adjunxerint. Nihil autem attinet ea hic iterare, quæ attulimus supra, cum Amosum Isaiæ patrem alium esse ac Amosum hunc Prophetam evinceremus. Crebras ei ab impio Bethelis sacerdote Amasia inflictas plagas, cum idolorum cultum summa libertate carperet, mortem denique ipsi ab Amasiæ filio illatam, elisis clava temporibus, narrant [Epiph. & Doroth. de vit. Proph.] ψευδώνυμοι Epiphanius & Dorotheus.

[*Probatur prophetia Amosi γνησιότης & antiquitas.* Amos 7. 8, & seq.]

II. Cum passim autem in suo prædictionum volumine de se ipse αὐτοπροσώπως disserit Amos, tum maxime septimo capite: *Et dixit Dominus ad me;* inquit, *Quid tu vides, Amos?* Quibus ista subjicit, quæ quomodo ad Propheticum munus à Deo vocatus fuerit, exponunt: *Misit Amasias sacerdos Bethel ad Jeroboam regem Israël: dicens, Rebellavit contra te Amos...... Hæc enim dicit Amos, In gladio morietur Jeroboam, & Israël captivus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides, gradere, & fuge in terram Juda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi, & in Bethel non adjicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio Regis est, & domus regni est. Responditque Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum Propheta, & non sum filius Prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sycomoros; & tulit me Dominus cum sequerer gregem, & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populum meum Israël.* [Amos 8. 1, 2.] Et sequenti capite: *Hæc ostendit mihi Dominus Deus, Ecce uncinus pomorum. Et dixit, Quid tu vides, Amos?* Hæc clarissima sunt universis, non tamen Hobbesio, [Hobb. Leviath. cap. 33.] qui hæc in Leviathane profari non dubitavit: *Liber Amos, prophetia ipsius est. An tamen ab eo scriptus sit, non apparet.* Pro eo quoque testimonium absque ulla ambage dicit Auctor libri Tobiæ, [Tob. 2. 5, 6.] his verbis: *Cumque occultasset corpus, manducavit panem cum luctu & tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos Prophetam: Dies festi vestri convertentur in lamentationem & luctum.* En tibi ipsa Amosi verba: [Amos 8. 10.] *Et convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum:* [1. Mach. 1. 14.] quæ priore quoque Machabaico adhibita sunt: *Sanctificatio ejus desolata est sicut solitudo, dies festi ejus conversi sunt in luctum, sabbatha ejus in opprobrium.* Ipsum quoque Amosi exordium retulerunt Joël & Jeremias. Sic Amosus: [Amos 1. 2.] *Et dixit; Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam:* sic Joël: [Joël 3. 15.] *Et Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam:* sic Jeremias: [Jer. 25. 30.] *Et dices ad illos, Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto dabit vocem suam.* Id quoque Joëlis: [Joël 3. 18.] *Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes rivos Juda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum:* ex hoc Amosi profluxit: [Amos 9. 13.] *Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.* Dixerat Amosus: [Amos 9. 4.] *Ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum:* dixit Jeremias: [Jer. 44. 11.] *Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, & disperdam omnem Judam.* Hoc Amosi dictum: [Amos 4. 9.] *Percussi vos in vento urente, & in aurugine, multitudinem hortorum vestrorum & vinearum vestrarum, oliveta vestra & ficeta vestra cemedit eruca, & non redistis ad me, dicit Dominus:* sic expressum dedit Aggæus: [Agg. 2. 18.] *Percussi vos vento urente, & aurugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum, & non fuit in vobis qui reverteretur ad me, dicit Dominus.* Hæc quæ à Stephano dicta sunt: [Act. 7. 43.] *Scriptum est in libro Prophetarum: Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israël? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis adorare eas:* [Amos 5. 25, 26.] ipsissima Amosi verba sunt.

DE PROPHETIA ABDIÆ.

I. *Disputatur de Abdia.* II. *Proponitur nostra opinio de ætate Abdiæ.* III. *Probatur Prophetiæ Abdiæ γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

I. ABDIAM Sichemitam fuisse, ex agro Bethachamar, tradit Epiphanius ψευδώνυμος· *Bethacaram* scribit ψευδώνυμος item Dorotheus. Nos scimus Bethacaram, seu Bethacarem, urbem montanam fuisse in tribu Juda, proindeque longe Sichemo dissitam. Quid si legamus, *Bethacad*, qui vicus fuit Samariæ, uti ab Eusebio & Hieronymo notatum est? De tribu vero Abdiæ, ejusque parentibus, nihil proditum est. Nos de ejus ætate dicturos summæ ambages circumsistunt, & satis amplus conjecturis quidem patet locus, firmæ vero ac certæ assensioni vix exiguus. Sunt enim qui Achabi Israëlitici regis ætate floruisse Abdiam volunt, atque hunc ipsum esse Abdiam regiæ domus dispensatorem, qui, *cum interficeret Jezabel Prophetas Domini, tulit centum Prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane & aqua;* quique irriguas convalles ad pastum pecoris ab Achabo quærere jussus, obvium Eliam habuit. Hanc opinionem Ebræis tribuit Hieronymus, atque ipse etiam in Epitaphio Paulæ, Abdiæ huic, dispensatori domus Achab, Prophetæ nomen tribuit. Cujus opinionis argumenta quærenti mihi, unica occurrebat ad animum similitudo nominis, qua nihil infirmius. In eadem tamen sententia subinde etiam fuisse videntur R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, & R. David Ganz; ut pote quam ex majorum suorum auctoritate sine confutatione proponant. Aliter vero Aben Ezra: *Ignoramus ætatem ejus, neque possumus dicere eum esse, cujus mentio fit in libro Regum; nam ibi scriptum est, Abdias erat timens Deum valde. Si ille fuisset ille Propheta, quare vocaret eum Scriptura, Timentem Deum, & non potius, Prophetam? major quippe est Prophetæ dignitas.* Pentecontarchum hunc esse autumant Pseudo-Epiphanius, & ejus interpres Dorotheus, qui ab Ochozia ad Eliam missus, duobus jam igne cœlesti absumtis, similem pœnam pietate sua effugit; deductoque ad Regem Propheta, ei demum comes adhæsit. At Clemens Alexandrinus & Eusebius, Eliæ duntaxat coævum ponunt, silent de reliquis. Veteribus Ebræorum Magistris placuisse tradunt R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, Idumæum fuisse, gentisque suæ repudiatis ritibus ad Ebraicos transiisse, propheticoque demum à Deo munere dotatum, popularibus suis futura mala prænuntiasse. Idem sensit & Abrabaniel. Fundamentum hoc est illius sententiæ, quod unos Idumæos libello suo perstringat, vana prorsus & inani conjectura. Alii Oseæ, Joëlis, & Amosi Prophetarum æqualem faciunt. Sententiam eamdem secuti sunt prisci sacrorum Voluminum Canonis concinnatores, qui eum Amosum inter & Jonam collocarunt; secutus est & Cyrillus. Sunt denique qui Jeremiæ & Ezechielis coætaneum statuunt. Hos inter suspicantur quidam eum esse Abdiam, quem Paralipomena Templi instauratoribus ἐργοδιώκτην à Josia adhibitum fuisse commemorant, una nominum similitudine ducti.

Disputatur de Abdia. — Epiph. & Dor. de vit. proph. — Euseb. & Hier. de loc. Ebr. — 3. Reg. 18. 4. — Hier. in Abd. 1. & in Epit. Paul. cap. 6. — R. Sel. Jarch. R. Dav. Kimch. & R. Ab. Ezr. in Abd. 1. R. Dav. Ganz. in Chronol. — 3. Reg. 18. 3. — 4. Reg. 1. 13. & seq. — Clem. Alex. Strom. 1. Euf. Chron. — R. Sel. & R. Dav. in Abd. 1. — R. Isr. Abrab. Præf. in Proph. min. — Cyrill. Præf. in Abd.

II. Quibus omnibus expensis accurate, & circumspectis sententiis, reque ipsa attente explorata, ea mihi placet in primis opinio, quæ Oseæ, Joëlis, & Amosi æqualem ponit. Nec enim facile discedendum arbitror ab auctoritate vetusti Canonis, cujus antiquitatem suo loco probabimus. At in eo collocatos esse liquet Prophetas minores hoc ordine quo vixerunt, uti & Abrabanieli persuasum fuit. Caussas præterea his temporibus extitisse reperio, cur Idumæos ita Abdias incesseret: nam cum Rasin, & Phacee Romeliæ filius, hic Israëlis rex, ille Syriæ, Achazum persequerentur armis, & Hierosolymam obsidione frustra cinxissent, Ailam demum Judæis ereptam, Idumæis occupandam permiserunt. In partem quippe periculi ac prædæ venerunt Idumæi, multisque interfectis Judæis amplas manubias retulerunt. Traditur id in libris Regum & Paralipomenon. Hinc itaque frequentes Prophetarum συγχρόνων adversus Idumæos expostulationes & querelæ: Amosi puta, cum ait: *Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non convertam eum, eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & indignationem suam servaverit usque in finem, mittam ignem in Theman:* & Joëlis: *Erit Idumæa in desertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Juda, & effuderint sanguinem innocentem in terra sua.* Quibus si conferamus Abdiæ verba, rem eamdem utrobique significatam esse fatebimur. *Propter interfectionem,* inquit, *& propter*

Proponitur nostra opinio de ætate Abdiæ. — Abrab. Præf. in XII. Proph. — Amos 1. 11, 12. — Joel 3. 19. — Abd. 10 11.

iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. In die cum stares adversus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Ierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis.

Probatur Prophetiæ Abdiæ γνησιότης & antiquitas.

Abd. 1, & seq.

III. Itaque cum sequentibus annis, Nabuchodonosore Hierosolymam expugnante, eadem adversus Judæos attentassent Idumæi, similibus ipsos castigavit objurgationibus Jeremias, & ipsa Abdiæ verba in eos olim in pari caussa jactata usurpavit. Res apparebit ex verborum ipsorum contentione. *Auditum audivimus à Domino*, inquit Abdias, *& legatum ad gentes misit, Surgite & consurgamus adversus eum in prælium. Ecce parvulum dedi te in gentibus: contemtibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo, Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus:* sic autem Jeremias: *Auditum audivi à Domino, & legatus ad gentes missus est: Congregamini, & venite contra eam, & consurgamus in prælium. Ecce enim parvulum dedi te in gentibus, contemtibilem inter homines. Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, qui habitas in cavernis petræ, & apprehendere niteris altitudinem collis. Cum exaltaveris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus.* Pergit Abdias: *Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses? nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te, numquid saltem racemum reliquissent tibi?* hinc illa Jeremiæ: *Si vindemiatores venissent super te, non reliquissent racemum: si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret sibi.* Ait Abdias: *Numquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esaü?* inde Jeremias: *Ad Idumæam. Hæc dicit Dominus exercituum: Numquid non ultra est sapientia in Theman? Periit consilium à filiis, inutilis facta est sapientia eorum.* Merito ergo dixit Hieronymus: *Excepto ordine commutato, & aliis quæ videntur discrepare, magna pars Abdiæ in Hieremiæ volumine continetur.* Atque ex his satis patet Libri hujus vetustas.

Jerem. 49. 14, & seq. — *Abd. 5, & seq.* — *Jerem. 49. 8.* — *Abd. 8.* — *Jerem. 49. 7.* — *Hier. in Abd. 1.*

Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

Abd. 11. — *Abd. 13, 15, 16.*

IV. Atenim qui Jeremiæ coævum Abdiam esse docent, pugnabunt ipsius Abdiæ verbis, quæ post captam Hierosolymam omnino scripta videntur. Nam quid aliud hæc sonant: *In die cum stares adversus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Jerusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis.* Deinde: *Neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum.* Tum: *Quoniam juxta est dies Domini super omnes gentes: sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam convertet in caput tuum. Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter.* Refert hæc Hieronymus ad incursionem Chaldæorum, & Hierosolymæ excidium: atque ista in eamdem sententiam recitat è Psalmo centesimo tricesimo sexto, quem post deportatos Babylonem Judæos scriptum alibi diximus: *Memento, Domine, filiorum Edom in die Hierusalem dicentium, Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea.* Has actiones multis excludimus exceptionibus, nam primum minus hic me movet Hieronymi auctoritas, qui hanc Abdiæ explanationem dedit admodum adolescens: *In adolescentia mea*, inquit, *provocatus ardore, & studio Scripturarum, allegorice interpretatus sum Abdiam prophetam, cujus historiam nesciebam.* Sin opus ab eo subinde emendatum fuisse dicas, at sciunt certè qui in literis sacris vel leviter sunt versati, de rebus futuris, sic tanquam præteritis Prophetas disserere solere: quamvis ergo hæc concederemus ad captivitatem Babylonicam & Hierosolymitanam cladem pertinere, non hinc sententia nostra de ætate Abdiæ convelleretur. Verum nec istis concedimus Hierosolymæ vastitatem præsignificari. Nam cum ait Propheta: *Extranei ingrediebantur portas ejus*, referri ista possunt ad urbes plurimas, quas occupasse Syros necesse est, interfectis uno die centum & viginti Judæorum millibus, ducentis vero captivorum millibus in servitutem abductis. Præcipue vero Ailam notat, quam expulsis Judæis Syri Idumæis tradiderunt. Addit autem: *Et super Ierusalem mittebant sortem*, utris nempe post expugnationem cederet. Minime vero ad Idumæos verba hæc spectant: *Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter*, ne juxta plurimos quidem ex iis, qui postremum bellum Chaldaicum hic notatum volunt. Ad Judæos enim illic convertitur oratio, quos hac pollicitatione solatur Deus, futurum ut quas tolerarunt calamitates, easdem hostes ipsorum patiantur. Genuinam hanc esse significationem metaphoræ istius ostendit Christus ipse cum ait: *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.* Præclare mentem Abdiæ aperit Jeremias, sic ipsum velut interpretans: *Quia hæc dicit Dominus: Ecce quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent; & tu quasi innocens relinqueris? non eris innocens, sed bibens bibes.* Ad Idumæos, sed de Judæis verba facit. Sensus autem hic est: Si Judæos, quos summo favore ac benignitate complector, noxarum suarum pœnæ manent, putasne, Idumæe, impune tibi erunt scelera tua? Par est apud Abdiam sententia, sed inversa oratio: alloquitur enim Judæos, sed de Idumæis: Quemadmodum, inquit, in sancto Monte

Psalm. 136. 7. — *Hier. Procem. Comm. in Abd.* — *Matth. 26. 39.* — *Jer. 49. 12.*

Sion peccata vestra luistis, cum circumsessam videretis Hierosolymam, totamque regionem ferro flammaque vastatam, ita à reliquis gentibus criminum suorum pœnas expetam. Non alio igitur detorquendam hanc pericopen ratus est Aben Ezra, non Tremellius, non alii plerique sacrorum Librorum Interpretes.

De Prophetia Jonæ.

I. Disputatur de Jonæ patria, II. & ætate. III. Probatur Prophetiæ Jonæ γνησιότης & antiquitas. IV. Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ. Disputatur de vera significatione vocis נביא. *V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

I. De Jona quoque controversia est. Scribunt Hieronymus & Isidorus, opinari Ebræos, filium eum fuisse viduæ Sareptanæ, quem ad vitam Elias revocavit. Caussa credendi hæc est, quod Jonæ patri nomen fuisse dicatur Amathi: id *Veritatem* sonat: vidua autem post suscitatum puerum dixerit Eliæ: *Nunc in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo Veritas est:* puerum itaque *Filium Amathi* dictum, hoc est *Filium veritatis*. Frivola penitus & cassa sunt hæc, ex Rabbinicis officinis profecta. Repugnat etiam locorum situs; nam Sareptanæ viduæ filium, Sareptanum & ipsum fuisse par est credere, cum Scriptura sacra Jonam de Geth-Opher prodiisse tradat libro quarto Regum. Situm Geth-Opher accurate indicat Hieronymus, non longe à Sephori, quæ Diocæsarea appellatur, versus Tiberiadem, in tribu Zabulonitide, ubi & Jonæ sepulchrum suâ ætate ostensum fuisse ait; nonnullosque carpit, qui in alia Geth, Lyddæ, seu Diospoleos proxima, natum eum & conditum volebant; Geth illam cum Geth-Opher, Diospolin cum Diocæsarea permiscentes. Benjamin quoque in Itinerario Jonam ad Siporin in monte sepultum tradit. Idem & indigenis persuasum fuisse ait Brocardus Argentoratensis in Descriptione Terræ sanctæ. Insaniunt ergo solennia Pseudo-Epiphanius, ejusque imitator Dorotheus, cum ex terra Carjathmaum, non longe ab Azoto, (seu Carjath-jarim legere mavis, quæ urbs est tribus Judæ, longe tamen ab Azoto) ortum fuisse garriunt, & in terra Saar mortuum ac sepultum, in spelunca Cenezæi judicis. Othonielem intelligunt, unum ex Israëlis Judicibus, filium Cenez, cui Caleb frater Axam filiam despondens, Carjath-sepher doti dixit. Est autem Carjath-sepher, quæ & Dabir, in tribu Juda. Atqui videtur Epiphanius ille nominum affinitate delusus, Carjath-sepher confudisse cum Geth-Opher, seu Geth-Epher; scribitur enim Ebraice גת - החפר, *Gath-hachepher*. At Muhammmedanos delirare sinamus, qui non longe à Ninives ruderibus Jonam sepultum fuisse censent, ejusque tumulum venerantur.

Disputatur de Jonæ patria.
3. Reg. 17. 24.
4. Reg. 14. 25.
Hier. Procem. Comm. in Jon.

II. Quamvis autem Eliæ ævo vixisse Jonam Ebræi autument, Oseæ tamen, Amosi, & Isaiæ æqualem ponunt, ut testatur Hieronymus. Sic visum Abrabanieli. In eadem opinione est Eusebius, & id pati possunt optimorum Chronologorum ratiocinia. Utut est, tempore certe præcessit partam à Jeroboamo de Syris victoriam, ut pote quam prædixit, quemadmodum habetur in quarto Regum; ac proinde Oseæ, Amosi, & Isaiæ vel minimum æquævus esse potuit. Quatuor certe Majorum, & Minorum Duodecim Prophetarum nullum superest tantæ vetustatis vaticinium. In quæ tempora vero conferendum sit Niniviticum ipsius iter, atque hujus itineris historia, plane incertum est. R. David Kimchi, aliique Ebræi, Jehu filii Namsi, & Elisæi temporibus adjungunt. In Sardanapali ætatem, & initium Arbacis conjicit Scaliger, & in Joasi ævum, ac propterea Niniven à Deo destinatum vult fuisse Jonam, quo solutos in flagitia & libidinem ad Regis exemplum Assyrios ad meliorem frugem revocaret. Sed parum solida hæc videtur conjectura. Profecto qui Canonem Librorum sacrorum digesserunt, in collocandis Duodecim Prophetarum libris spectasse videntur rationem temporum, ut dixi, ideoque existimasse casum hunc, vel casus certe descriptionem, Oseæ, Amosi, & Abdiæ prædictionibus supparem esse vel æqualem. Atque hæc est Clementis Alexandrini, Eusebii, Cyrilli, Augustini, Theodoreti, longeque plurimorum Interpretum assensione probata opinio. Quanquam multo longius abit Clemens, velut pristinæ desertor sententiæ, cum signum Jonæ, postremam Danielis in lacum Leonum missionem, & Tobiæ junioris nuptias in idem tempus conjicit.

& ætate.
Euseb. Præp. libr. 10. c. 14.
4. Reg. 14. 25.
Scal. animad. in Euseb.
Clem. Alex. Strom. 1.
Euseb. Præp. libr. 10. c. 14.
Cyrill. Præf. in Jon.
Augustin. De civit. Dei l. 18. cap. 27.
Theod. Procem. Comm. in XII. Proph.

III. Quamvis autem manifesto non appareat, utrum Libellum hunc ipse scripserit *Probatur*

Prophetiæ Jonæ γνησιότης & antiquitas. 4. Reg. 14. 25. Tob. 14. 5, 6.

Jonas, ut pote qui non αὐτοπροσώπως de se ipse differat, genuinum tamen agnoscere se Jonæ librum posterior ætas non obscure declaravit. Nam prætermisso isto quarti Regum: *Ieroboam restituit terminos Israël, ab introitu Emath, usque ad Mare solitudinis, juxta sermonem Domini Dei Israël, quem locutus est per servum suum Ionam, filium Amathi, Prophetam, qui erat de Geth, quæ est in Opher*: quod alterius Jonæ vaticinii, diuturnitate temporis aboliti, non ejus quod superest, antiquitatem probat; manifesta sunt illa Tobiæ: *In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum, & septem juvenes filios ejus, nepotes suos, dixitque eis: Prope erit interitus Ninive; non enim excidit verbum Domini.* Ubi Græca editio: ἄπελθε εἰς τὴν μηδίαν, τέκνον, ὅτι πέπεισμαι ὅσα ἐλάλησεν ἰωνᾶς ὁ προφήτης περὶ νινευὴ, ὅτι καταστραφήσεται. *Vade in Mediam, Fili, quia quæcumque de Ninive dixit Jonas, futurum nempe ut evertatur, credo esse eventura.* Et deinde: καὶ νῦν, τέκνον, ἄπελθε ἀπὸ νινευὴ, ὅτι πάντως ἔσται ἃ ἐλάλησεν ὁ προφήτης ἰωνᾶς. *Et nunc, Fili, exi Ninive, quia quæ effatus est Jonas Propheta, omnino contingent.* Addam etiam testimonium è tertio Machabaico, Auctoris satis antiqui: τόν τε βυθοτρεφοῦς ἐν γαστρὶ κήτους ἰωνᾶν τηκόμενον ἀφιδῶς ἀπήμαντον πᾶσιν οἰκείοις ἀνέδειξας, πάτερ. *Et Ionam pereuntem in ventre ceti viventis in profundo, prorsus illæsum omnibus notis exhibuisti, Pater.* Quam historiam recitat Christus Dominus apud Matthæum & Lucam. Hausta videntur ex iisdem fontibus & illa Joëlis, cujus librum libro Jonæ recentiorem puto: *Benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia.* Nempe hoc ipsum est quod dixit Jonas: *Tu Deus clemens & misericors es, patiens & multæ miserationis, & ignoscens super malitia.* Pergit Joël: *Quis scit si convertatur, & ignoscat?* Jonas iisdem verbis: *Quis scit si convertatur, & ignoscat Deus?*

Matth. 12. 38, & seq. & 16. 4. Luc. 11. 29, & seq. Joël 2. 13. Jon. 4. 2. Joël 2. 14. Jon. 3. 9.

Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ. Disputatur de vera significatione vocis נביא. Sext. Emp. adv. Gramm. libr. 1. cap. 12. Phavor. in τριέσπερος. Grot. in Jon. 1. 1.

IV. At non sacræ solum, sed profanæ quoque literæ Jonæ memoriam retinent. Herculem enim, cujus famam aliorum facinoribus exornare Græci solent, finxerunt ad liberandam Hesionen, in os & alvum canis Tritonis, sive canis Carchariæ, qui ad eam depascendam mittebatur à Neptuno, insiliisse, triduumque in ejus visceribus latuisse, neque hinc aliud ipsi accessisse incommodi, quam capillorum aliquot defluvium. Auctor Lycophron, & Lycophronis Interpres Isacius Tzetzes: auctor quoque Cyrillus, & Theophylactus in Jonam: auctor denique Sextus Empiricus, & Phavorinus. Hoc vero discrimen adiisse eum, compage navis, qua vehebatur, soluta, narrat Æneas Gazæus in Dialogo De immortalitate animorum. Observat præterea Grotius Amythaonidas fuisse apud Græcos, quemadmodum Jonas Amathi filius inter Ebræos, & Jonæ nomen habere posse significationem hominis ex Græcia orti: nempe quod Græci Ionum nomine apud Ebræos censerentur, à Javane ducta appellatione, qui fuit Japhethi filius. Quid inde efficiat, non apponit; neque ego certe video: nam Amythaon bellum Trojanum multis præcessit annis, quo Amathi longe recentior fuit. Jonas vero, si ab Ionibus nomen habuit, ita Herculis casus fuerit adscriptus Jonæ, non vero Jonæ casus Herculi, quod absurdum est. Probabilius videtur, quod aliis venit in mentem, Arionis historiam, à nautis in mare missi, & à Delphine excepti, & Corinthum delati, ex Jonæ historia detortam esse: nam tempora, licet non omnino conveniant, propius tamen accedunt; & in nomine Arionis vestigia extant nominis Jonæ; & ut hic in mari Deum oravit & Psalmum dixit, ita ille cantu delphinem deliniisse fertur. Jonas Propheta fuit, Arion citharœdus: Ebræis quippe vox נביא, præter alias significationes, & *Prophetam* & *Fidicinem* notat: ut Latinis vocabulum *Vates*, designat & *Prophetam* & *Poëtam*. Sic vigesimo quinto capite prioris Paralipomenon, Asaph, Heman, & Idithun, qui fidicines fuerunt, dicuntur הנבאים בכנרות. Vulgata, *Qui prophetarent in citharis.* Septuaginta, ἀποφθεγγομένους ἐν κινύραις. His assentitur Syrus Interpres, & Arabs. Simile reperias paulo inferius. Sic soror Mosis in Exodo appellatur, *Prophetissa*, הנביאה, quippe saltatrix & tympanistria. Sic Debbora in libro Judicum eodem afficitur *Prophetissæ*, נביאה nomine, cujus Canticum statim subjicitur. David ipse, non ob vaticinia solum, sed & propter psallendi ac carminum condendorum facultatem, Prophetæ nomen videtur esse consecutus. Manichæi, Gnostici, Nicolaitæ vatem futurorum fuisse ipsum omnino negabant: negabat & Theodorus Mopsuestenus, ut annotatur in Actis quintæ Synodi; & Prophetæ nomen, quod sæpe illi tributum negare non poterant, ad unam canendi peritiam referebant. Sed non unicus hic error nefariis Hæreticis illusit. Leguntur hæc capite decimo nono libri primi Samuel: להקת הנבאים נבאים. Vertunt Septuaginta, ἐκκλησίαν τῶν προφητῶν. Vulgata, *Prophetarum vaticinantium.* Ita Syrus quoque & Arabs. At Jonathan vertit, ספרי משבחין, *scribarum laudantium.* Et mox, ubi Vulgata habet, *Et prophetare cœperunt*, habet Jonathan, ושבחו, *Et laudaverunt.* Item Vulgata, *Et ambulabat ingrediens, & prophetabat*: Jonathan, *Et ivit iens & laudans*, ומשבח. Vulgata: *Et prophetavit cum cæteris coram Samuele*: Jonathan, *Et laudavit*, ושבח. Vulgata demum:

1. Par. 25. Exod. 15. 20. Judic. 4. 4. 1. Sam. 19. 20. 1. Sam. 19. 23.

demum: *Num & Saul inter Prophetas?* Jonathan: *Num & Saul inter scribas?* בספריא· Utrum enim verisimilius esse dicas, significari musicum concentum, an hominum turbam, sibi invicem obstrepentium, & vaticinia ita fundentium, ut à nullo possent exaudiri? Existimare satius est, chorum notari psallentium & saltantium hominum. His cum se adjunxerunt Saülis nuntii, & Saül ipse, nempe afflatu divino ita sunt permoti, ut ipsos cantandi quoque & psallendi ac saltandi libido incesseret. Qua exercitatione usque adeo incaluit Saül, ut vestimenta detraheret, nimiaque demum lassitudine confectus, in terram sese nudus abjiceret. Hunc psallendi ac tripudiandi morem inter Judæos receptum tenuit & David, cum Arcam de domo Obededomi Hierosolymam reduceret: nam septem cantantium choris stipatus, ad strepitum citharæ & tubarum strenue saltabat. Verum Micholi hoc majestate regia indignum in Davide visum est, universo vero populo in Saüle: unde natum est adagium: *Num & Saül inter Prophetas?* Sed Dei instinctu factum id ab utroque nesciebant; quod quum ita fit, tum vere existunt Prophetæ: & hoc prophetiæ genus in secundo gradu collocat Rabbinorum doctissimus Maimonides in More nevochim. *Secundus*, inquit, *prophetiæ gradus est, cum homo in se sentit rem vel facultatem quampiam exoriri, & super se quiescere, quæ eum impellit ad loquendum; ita ut loquatur vel de scientiis & artibus, vel Psalmos & Hymnos, vel utilia ac salutaria recte vivendi præcepta, vel res politicas & civiles, vel denique divinas, & quidem inter vigilandum, & in vigore sensuum ordinario. Et hic est de quo dicitur quod loquatur per Spiritum sanctum. Hac specie Spiritus sancti instinctus Psalmos suos scripsit David.* Quoniam igitur qui Spiritu Dei excitati psallebant, נבאים dicebantur, hinc & fidicines omnes καταχρηστικῶς eodem nomine videntur appellati. Atque ita ex Jona Propheta, Arion fidicen confingi potuit.

Maim. in More nevoch. lib. 2. cap. 45.

V. Dixi superius Jonæ vaticinium, libro quarto Regum memoratum, annorum injuria periisse. Hinc ejus, quod extat, deprimendi ansam arripit Theologo-Politicus Disputator, vel quasi fragmenti alicujus è majori opere decerpti, vel certè quasi è scriptionum complurium numero levis unius opusculi & contemnendi. Quam notam reliquis itidem inurit Prophetarum libris; una omnes opera abolere, in contemtum certe adducere studens. Aliis quoque, sed saniora sentientibus de Libris sacris, grandioris historiæ particula visa est Prophetia Jonæ; idcirco quod à conjunctione connexiva initium capiat. Ii vero sibi id responsi habeant, quæ edidit vaticinia Jonas præter Libellum hunc, non videri ab eo litteris fuisse mandata, proindeque nec temporum lapsu consumta; ea quippe duntaxat scriptis tradidisse Prophetas, quæ in longitudinem pertinebant, ne ex hominum animis memoria ipsorum evanesceret: quæ autem proxime spectabant ad exitum, etsi nonnumquam in libros relata sunt, minime tamen id ita necessarium fuisse, ut pote quorum futura esset recens recordatio, tum cum eventu ipso complerentur. Cujusmodi fuit illud, quod de Jeroboamo prænuntiatum à Jona libri Regum testantur: nam cum coævi fuerint Jeroboamus & Jonas, verisimile est in re instanti ac imminenti prædictionem hanc à Jona editam fuisse. Favere nobis videtur Cyrillus: ait enim: ἔγγεγραφος μὲν οὖν τῆς παρ' αὐτοῦ προφητείας λόγος ἕτερος οὐδεὶς παρὰ τοῦτον ἐστιν. *Prophetiæ ab illo prolatæ sermo præter hunc nullus alter in literas relatus est.* Quæ autem ex conjunctione connexiva, initio Libri hujus posita, petitur ratio, frivolam esse demonstravimus alibi, cum librum Ezechielis contra Adversariorum argumenta tueremur; ut pote quam ab Ebræis in fronte ornatus gratia collocari Grammatici doceant. Postremo etiamsi majoris operis partem esse Prophetiam hanc fateremur, quid inde illi ex auctoritate sua decederet, non intelligo. Imo vero hinc conjicere licet, nobilissimam visam ac utilissimam particulam hanc, quam adversus edacem vetustatem studium hominum, vel potius supremi numinis voluntas conservavit, ne eximio hoc Christi per triduum mortui ac deinde resurgentis simulacro careremus.

Refelluntur argumenta Adversariorum.
Unicum argumentum.
4. Reg 14 25.
Tract. Theol. cap. 10.

DE PROPHETIA MICHÆÆ.

I. *Disputatur de Michæa.* II. *Probatur Prophetiæ Michææ γνησιότης & antiquitas.*

I. QUI ab Ebræis sextus inter Prophetas Duodecim ponitur Michæas, is tertius ab Interpretibus Septuaginta, aliisque Græcis scriptoribus collocatus est. Tempus quo edita ipsi à Deo sunt vaticinia, quibus nunc fruimur, ipsa in fronte

Disputatur de Michæa.

indicant, nempe *in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda.* Proindeque munus Propheticum obire cœpit paulo post Oseam, Joëlem, & Amosum, qui Oziæ regis

Juchas. & R. Dav. Ganz. Chronol.

Juda temporibus vaticinia sua exorsi sunt. Et vix stare potest Ebræorum sententia, qui Michæam Joëli Cabalæ mysteria tradidisse volunt. Patriam quoque titulus declarat, & Morasthiten fuisse docet. Viculum autem non grandem sua ætate fuisse Morasthi,

Hier. Prol. in Mich. & De loc. Ebr.

juxta Eleutheropolin Palæstinæ urbem, tradit Hieronymus. Paria fere habet Eusebius in Topicis. Horum autem, in locorum sanctorum explorando situ, ratio potissimum habenda est, ut pote oculatorum testium, qui ad præclaram Scripturæ sanctæ peritiam, diuturnam in his oris moram adjunxerunt. Minime igitur audiendus Paraphrastes Chal-

Hier. Epit. Paul. c. 6.

dæus, qui pro Morasthi Maresam reddit. Utramque accurate distinguit Hieronymus, cum in Epitaphio Paulæ, tum in libro De locis Ebraicis, ubi Maresam esse ait in tribu Juda, altero ab Eleutheropoli lapide, cujus rudera tantum sua ætate visebantur; Morasthi autem vicum esse ad Orientem Eleutheropoleos: quod ex Eusebii Topicis exscripsit. Nihilo magis audiendus Drusius, cum ambigere se ait, num Morasthi idem sit locus ac Moreseth Gath, cujus commate decimo quarto capitis primi Michææ fit mentio: nam pro eo quod est in Vulgata: *Super hæreditatem Geth*, Ebraicum exemplar habet: על מורשת גת, quod quidam vertunt: *Ad Moreseth Geth:* quasi sit nomen loci proprium. His præter Vulgatum Interpretem refragantur Septuaginta Senes, & Jonathan. Deinde ex sequenti commate sententiam hujus odorari licet: *Hæredem*, inquit Deus, *adducam tibi, quæ habitas in Maresa.* Futurum nempe minatur, ut Maresitas de patria sua alienus hæres à se adductus extrudat: unde apparet pari prorsus comminatione & simili sententia Gethæos exterrere voluisse: *Dabit emissarios super hæreditatem Geth.* Scribit Pseudo-Epiphanius interiisse Michæam ex alto præcipitatum à Joramo filio Achabi regis Juda, quem ob ipsius patrumque noxas crebris objurgationibus perstringebat: quæ ineptiæ, non scutica, sed flagello animadvertendæ sunt; nam neque rex Juda Achab fuit, aut Joramus ipsius filius, sed Israël; nec Jorami ævo vixit Michæas Morasthites, sed post ejus ætatem annis minimum centum ac triginta. Fraudi fuit insulso Scriptori Michæas alter, qui & Josaphati & Achabi ætate vixit, variisque ab eo cruciatibus vexatus est. Decepit hunc quoque fortasse, quod legitur initio libri Michææ, Prophetias ipsum edere cœpisse, *ἐν ἡμέραις Ἰωαθὰμ, in diebus Ioatham*; ubi perperam legisse videtur, *ἐν ἡμέραις Ἰωρὰμ, in diebus Ioram*; non observatis iis quæ sequuntur, *καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου βασιλέων Ἰούδα, & Achaz & Ezechiæ regum Iuda.* Deinde cum ait Epiphanius ille *ὑποβολιμαῖος*, patri Michææ nomen fuisse *Iramo*, ita videtur

Jer. 26. 18.

expressisse nomen *Iemla*, quod prisci illius Michææ pater gessit. Sed nec supplicio affectum fuisse Morasthiten satis ostendere videntur ista Jeremiæ: *Numquid morte condemnavit Michæam Ezechias rex Juda, & omnis Juda? numquid non timuerunt Dominum, & deprecati sunt faciem Domini, & pœnituit Dominum mali, quod locutus fuerat adversum eos?* Demum in patria sepultum fuisse ait, prope Enacitarum sepulcretum; celebremque ad suam ætatem tumulum ejus fuisse. Huic paria succinit Dorotheus. Morasthim

Hier. Epit. Paul. c. 6.

certe, Michææ antea sepulcrum, Ecclesiam vero sua ætate fuisse scribit Hieronymus. Unde apparet; ecquæ fides habenda sit iis, qui loca Terræ sanctæ descripserunt, dum in Oliveti montis descensu sepulcrum Michææ collocant.

Probatur prophetiæ Michææ γνησιότης & antiquitas.
Mich. 2. 11. & 3. 8.
Jer. 26. 18.

II. Libri porro hujus, qui Michææ nomen præfert, scriptorem se Michæas ipse satis prodit, cum alibi, tum maximè capite secundo, ubi ait: *Utinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer.* Item tertio: *Verumtamen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, judicio & virtute; ut annuntiem Jacob scelus suum, & Israël peccatum suum.* Nec caret præterea sequentium temporum testimonio. Illustre hoc est & omni cavillatione majus, quod ipsi præbet Jeremias: *Michæas de Morasthi, fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Juda, & ait ad omnem populum Juda, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Sion quasi ager arabitur, & Jerusalem in acervum lapidum erit, & mons Domini in excelsa sylvarum. Numquid morte condemnavit eum Ezechias rex Juda, & omnis Juda? Numquid non timuerunt Dominum, & deprecati sunt faciem Domini; &*

Joseph. Antiq. libr. 10. c. 7.

pœnituit Dominum mali, quod locutus fuerat adversum eos? Quæ expressit Josephus: οἱ δὲ σοφῆς ὄντες διανοίας ἀπέλυσαν τὸν προφήτην ἀπὸ τῆς αὐλῆς, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευσαν μηδὲν διαθεῖναι κακὸν τὸν Ἱερεμίαν· ἔλεγον γὰρ οὐ μόνον τοῦτον προλέγειν τῇ πόλει τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ Μιχαίαν πρὸ αὐτοῦ ταῦτα κατηγγελκέναι, καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὧν οὐδεὶς ὑπὸ τῶν τότε βασιλέων οὐδὲν ἔπαθεν, ἀλλ᾽ ὡς προφήτης τοῦ θεοῦ τιμῆς ἔτυχε. *Qui vero mentis erant sanioris, Prophetam ex aula dimiserunt, aliisque auctores fuerunt, ne quid mali adversus Jeremiam designarent. Aiebant enim non hunc solum urbi futura prædicere, sed & Michæam ante ipsum eadem esse vaticinatum, aliosque complures, quorum nullus à sui temporis regibus malo ullo, sed honore tanquam Propheta Dei esset affectus.* Hæc autem verba, quibus Hierosolymæ excidium impune interminatus est Michæas, tertio capite sic concepta sunt: *Propter hoc*

caussa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Jerusalem quasi acervus lapidum erit, & mons Templi in excelsa sylvarum. Videtur quoque Sophonias ex eodem Libro ista hausisse: *Salvabo* Soph. 3. 19. *claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confusionis eorum*: sic enim Michæas: *Et ponam claudicantem in reliquias, &* Mich. 4. 7. *eam quæ laboraverat in gentem robustam, & regnabit Dominus super eos in monte Sion.* Illa etiam Ezechielis: *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effunden-* Ezech. 22. 27, 28. *dum sanguinem, & ad perdendas animas, & avare ad sectanda lucra. Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & divinantes eis mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus*: affinia sunt istorum Michææ: Mich. 3. 10, 11. *Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Jerusalem in iniquitate. Principes ejus in muneribus judicabant, & Sacerdotes ejus in prophetia divinabant, & super Dominum requiescebant dicentes: Numquid non Dominus in medio nostrûm? non venient super nos mala.* Apposita quoque ad id argumentum testimonia Matthæi & Johannis, unde intelligitur, ex prædictione Michææ consentientem Judæorum omnium opinionem extitisse, futurum ut Bethlehemi Christus nasceretur: nec enim ex sua ipsorum persona docent Evangelistæ id prænuntiasse Michæam, sed pervulgato inter Judæos sermone jactari istud solitum fuisse: talia enim de Herode refert Matthæus: *Et congregans omnes principes Sacer-* Matth. 2. 4, & seq. *dotum, & Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Judæ; sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.* Item Johannes: *Quidam autem dicebant: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scri-* Joh. 7. 41, 42. *ptura dicit, Quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?* Jamdudum enim percrebuerat inter Judæos insigne illud Michææ vaticinium: *Et tu* Mich. 2. 2. *Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Christus ipse denique verba ejus & voces usurpare dignatus est: nam cum apud Matthæum sic disserit: *Veni enim* Matth. 10. 35, 36. *separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam; & inimici hominis domestici ejus*: procul dubio in animo hæc habuit: *Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam; & inimici hominis domestici ejus*: quæ Michææ septimo capite reperiuntur.

DE PROPHETIA NAHUM.

I. *Disputatur de Nahumi patria.* II. *Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur*; III. *deinde nostra.* IV. *Probatur Prophetiæ Nahumi* γνησιότης *& antiquitas.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.*

I. DE Nahumi patria & ætate, deque Ninives excidio, quod vaticiniis Na- *Disputatur de Nahumi patria.* humus præsignificavit suis, magnæ cientur inter eruditos velitationes, & oppido pauca ac fere nulla posterior ætas huic præbet testimonia; adeo ut quæcunque ad eum pertinent, jaceant propemodum in obscuro, & densis tenebris circumsepta sint. Institutum tamen tenere conabimur, & Librum hunc ab omni νοθείας suspicione vindicare. Agamus primum de Nahumi patria. Simeonitide tribu oriundum fuisse ait Pseudo-Epiphanius, Elcesi natum, trans Jordanem, versus Begabar. Verba ipsius Epiph. de vit. Proph. hæc sunt: οὗτος ἦν ἀπὸ ἐλκεσεὶ, πέραν τοῦ ἰορδάνου, εἰς βηγαβὰρ, ἐκ φυλῆς συμεών· *Hic erat ab Helcesi, trans Jordanem, in Begabar, de tribu Symeon.* Dorotheus vero Epiphanii hu- Doroth. de vit. Proph. jus simius: *Hic Nahum erat ab Elcesi, trans Bethabaran, de tribu Symeon.* Hinc emendandus Epiphanius, & pro βηγαβὰρ, legendum βηθαβαρᾶν· Bethabaram enim trans Jordanem esse sitam docent Eusebius & Hieronymus, illicque Johannem lavacro homines Euseb. & Hier. De loc. Hebr. Orig. in Joh. in noxarum emendationem abluisse. Idem habet Origenes. Elcesi igitur circa Bethabaram natus est Nahumus, ex Epiphanii & Dorothei sententia, ibidemque sepultus. Elcesi quoque natum agnoscunt Eusebius & Hieronymus. Verum hic longe à Betha- Euseb. & Hier. De loc. Hebr. Hier. Prooem. in Nahum. bara Elcesin locat; aitque Helkesai, האלקשי, parvum Galilææ viculum, & vix veterum ædificiorum ruderibus agnoscendum, sua ætate extitisse, Judæis notum, sibique ab itineris duce monstratum. Unde eos confutat, qui Nahumum Helcesæum putabant esse dictum, à patre Helcesæo, Propheta quoque & ipso. Si qua in re, certe in notitia Terræ sanctæ fidem meretur Hieronymus, qui & ex diligenti lustratione, & ex

accurata sacrorum codicum lectione, & ex frequenti doctorum Judæorum consuetudine Palæstinæ loca apprime cognoverat.

Varia de ejus ætate opiniones proponuntur;

II. Exploranda deinde Nahumi ætas, quam quidam ad Sardanapali tempora retulerunt; hoc Ninives excidium notatum ab eo esse volentes, quod Arbace auctore contigit, cum ab Assyriis ad Medos imperium translatum est; Joa Judæorum, Jehu Israëlitarum regnum tenente. Id si sit, sacrorum omnium Prophetarum, majorum, & minorum, quorum scripta constant, antiquissimus ille fuerit. Probabilius Josepho visum est, ad Joathami tempora Nahumum pertinere; quas autem adversus Ninivitas edidit vaticinationes, post centum & quindecim annos esse completas, Josiæ nempe temporibus. Plures Ezechia regnante floruisse Nahumum censent; Hieronymus, Theodoretus, & Theophylactus, etiam post abductos à Salmanasare in servitutem Israëlitas; & Deum tum eos, tum & reliquos Ebræos, qui Ezechiæ parebant, & variis modis ab iisdem hostibus vexabantur, prædictionis hujus solatio recreare voluisse. Atqui idem Hieronymus, primo Nahumi capite prædictam fuisse sentit cladem Sennacheribo, Assyriisque illatam ab Angelo, dum Hierosolymam oppugnarent. Unde colligitur editum esse vaticinium inter duas Assyriorum expeditiones, Salmanasaris adversus tribus decem, Sennacheribi adversus reliquas duas, quarum illa vix novem annis hanc antecessit. At auctor Seder Olam, & ex eo R. Isaac Abrabaniel, Ebræique fere omnes, cum Michææ, quem sub Joathamo, Achazo, & Ezechia floruisse sciebant, succedere Nahumum in Canone viderent, eum, ejusque prædictiones attribuendas duxerunt ævo Manassis, qui Ezechiæ regi successit. Atque has prædictiones exitum habuisse statuunt Joakimo inter Judæos regnante, cum à Nabuchodonosore Ninive diruta est. Jonathan vero, & Pseudonymi Epiphanius & Dorotheus, aliique, Ninivitis imminentes calamitates prædixisse rentur, quod Jonæ comminationibus ad meliora jam ante conversi, in pristinas deinde noxas essent revoluti. Quot annis Jona fuerit recentior, accuratius definire insuperhabent, quod quidam nonaginta annorum spatio definiunt. Sunt qui Josiæ ævo futura prædixisse velint. Omnium vero longissime extra oleas abit Clemens Alexandrinus, Ezechiele ipso recentiorem Nahumum fingens.

Joseph. Antiq. libr. 9. cap. 11.

Hier. Theod. & Theoph. Procem. in Nah.

Clem. Alex. Strom. 1.

deinde nostra.

III. In tanta Interpretum discordia, ad similitudinem veri mihi valde videtur accedere Hieronymi sententia, qui in Ezechiæ ætatem Nahumi vaticinium confert, inter Israëliticam deportationem, & Hierosolymitanam Rabsacis obsidionem; nam & id postulare videtur ordo quem inter Prophetas minores obtinet, & eo inclinare video maximam eruditiorum Interpretum partem. Verum aliud præterea adjecit Hieronymus accurata observatione dignum: nam inflictam quidem Assyriorum exercitui pro mœnibus Hierosolymitanis cladem, primo Nahumi capite prænuntiari sentit; sed reliqua duo libelli ejusdem capita ad toleratas olim ab Israëlitis ærumnas, irrogatasque Judæis ab Assyriis contumelias, & excisam demum à Nabuchodonosore Niniven pertinere arbitratur. Quæ postrema capita duo priusquam explanet, Lectorem monet se Ebræorum expositionibus adhærere. Quamobrem si Ebræos illos, quos secutum se profitetur Hieronymus, conciliare velimus aliis ejusdem gentis Magistris, qui sub Manasse editum Nahumi vaticinium rentur, dicemus primum caput temporibus Ezechiæ prodiisse, post deportatas decem tribus; eventum vero tum esse nactum, cum Sennacheribi copiæ ab Angelo deletæ sunt, & ipse Sennacheribus Niniven redux, à filiis interfectus est; reliqua vero capita duo multis post annis primum à Nahumo fuisse adjecta, & ita quidem adjecta, ut in unum contextum colligata simul videantur cohærere; nimirum quod consimilis essent & ejusdem argumenti, & Assyriorum calamitates prænuntiarent; exitum vero habuisse, partim cum Niniven vastavit Cyaxares Medorum rex, Josiæ temporibus; partim etiam ac præcipue, cum eam Nabuchodonosor aliquot post annis funditus delevit. Idem quippe Hieronymus, Procemio in Jonam, sic differit: *Quantum ad historias tam Ebræas, quam Græcas pertinet, & maxime Herodotum, legimus Niniven, regnante apud Ebræos Josia, & Astyage rege Medorum, fuisse subversam.* At cladis hujus auctorem fuisse Cyaxarem tradit Herodotus. Illuc respexit Josephus cum Joathami coætaneum Nahumum statuens, post annos centum & quindecim edita ab ipso adversus Niniven vaticinia, eventu comprobata fuisse refert; in Josiæ quippe ætatem incurret illud tempus, si à Joathami ætate initium feceris numerandi. Itaque Nahumi prædictio adversus Ninivitas, quæ duobus postremis capitibus inest, à Cyaxare & Nabuchodonosore diversis temporibus completa est. Nec refragari videntur conditores prisci Librorum sacrorum Canonis, à quibus Nahumus subjunctus est Michææ, qui Joathami, Achazi, & Ezechiæ æqualis fuit: in eo quippe desiit Michæas, in quo vaticinari exorsus Nahumus ad Manassem pervenit.

Herod. libr. 1.

Joseph. Antiq. libr. 9. cap. 11.

Probatur prophetia

IV. Bene vero est, quod Duodecim Prophetarum memoriam Sirachides retinuit, unde satis probatur antiquitas Nahumi, qui unus ex illis semper habitus est, ut ex

Nahumi γνησιότης & antiquitas.

Septuaginta Senibus, aliisve cujusvis ætatis interpretibus cognoscere promtum est. Vix ulla autem Scriptoris hujus posterior ætas servavit vestigia. Unum hoc apud Habacucum & Ezechielem nancifcor, quod extat tertio Nahumi capite: *Væ civitas sanguinum, universa mendacii dilaceratione plena: non recedet à te rapina.* Ad id quippe videtur excusum hoc Habacuci: *Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, & præparat urbem in iniquitate.* Multo magis etiam istud Ezechielis: *Væ civitati sanguinum, cujus ego grandem faciam pyram.* Incertum autem habeo, an à Nahumo Isaias, an ab Isaia Nahumus hæc sumserit: *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra, Juda, festivitates tuas, & redde vota tua*: utrumque enim docui vaticinia hæc Ezechiæ temporibus scripsisse.

Eccli. 49. 12. Nahum. 3. 1. Hab. 2. 11. Ezech. 24. 9. Nah. 1. 15. Isa. 52. 7.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Epiph. & Dor. De vit. Proph. Nah. 1. 5, 6, 8.

V. Diximus Sennacheribi, Assyriorumque interitum prædictum fuisse primo capite Nahumi; at postremis duobus illatas Ninivitis per Cyaxarem & Nabuchodonosorem clades: quam sententiam Hieronymi suffragio tutati sumus. Verum supposititii Epiphanius & Dorotheus aliorsum vaticinationes illas detorquent; præsignificasse quippe Nahumum volunt, futurum ut exundante aqua, & ignibus erumpentibus Ninive subvertatur; atque id evenisse; motu quippe terræ stagnum, quo cingitur civitas, ripas supergressum loca vicina, urbemque adeo ipsam submersisse, cum interea flamma aliunde effervescens eam depasceret. Nempe hæc ad verbum interpretati sunt: *Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra à facie ejus.* Deinde: *Indignatio ejus effusa est ut ignis, & portæ dissolutæ sunt ab eo.* Tum: *In diluvio prætereunte consummationem faciet loci ejus.* Et alibi etiam: *Portæ fluviorum apertæ sunt, & templum dirutum.* Paulopost: *Ninive, quasi piscina aquarum aquæ ejus.* Præterea: *Succendam usque ad fumum quadrigas tuas.* Rursum: *Devorabit ignis vectes tuos.* Verum quid istis fiet, quæ ibidem leguntur: *Miles captivus abductus est, & ancillæ ejus minabantur gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus suis*: & istis: *Vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ frementis, & equitis ascendentis, & micantis gladii, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectæ*: & his quoque: *Ecce populus tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis adapertione pandentur portæ terræ tuæ, devorabit ignis vectes tuos. Aquam propter obsidionem hauri tibi, exstrue munitiones tuas, intra in lutum & calca, subigens tene laterem. Ibi comedet te ignis, peribis gladio.* Quæ manifesto declarant bello domitam & dirutam fuisse Niniven, & militum copiis, non aquis inundatam; & flammis hostilibus, non naturæ vi ingruentibus absumtam; quod neque consentit cum fide historiæ, neque cum Ninives ipsius situ, quæ stagno haudquaquam circumfusa fuit. Attendissent autem Epiphanius ille & Dorotheus, quam sæpe exotici & sacri Scriptores, ac potissimum Prophetæ, ad bellicas clades exprimendas, hujusmodi translationibus ex incendiorum & exundationum impetu arcessitis utantur.

Nah. 2. 6, 8, 13. Nah. 3. 13. Nah. 2. 7. Nah. 3. 2, 3. Nah. 3, 13, 14.

Secundum argumentum.

Theod. Procem. in Nah.

VI. Leve quoque est argumentum, quod ex Theodoreti verbis erui potest, quibus asseverat post interfectum à liberis Sennacheribum, imperium ad Chaldæos paulopost transiisse, & regum illorum genus extinctum fuisse. Hæc enim aperte pugnant cum historia à sacris Auctoribus tradita, cujus fides non ad manifestas halucinationes exigenda est, sed hæ contra ex illa convincendæ. Certum quippe est Sennacheribo successisse Asarhaddonum filium, ut docet postremus liber Regum; huic Saosduchinum, quem excepit Cineladanus: quod cognoscitur ex Canone Mathematico Regum Babyloniorum, quem repræsentat Georgius Syncellus. Imperium autem Assyriorum à Chaldæis excisum non est ante Nabuchodonosorem, qui æqualis Joakimi fuit. Itaque à Sennacheribi obitu ad dirutam à Chaldæis Niniven, anni intercedunt circiter centum & viginti. Castigandus hic ergo Theodoretus; multo etiam magis Cyrillus, qui à Nahumo prædici censet eam Ninives expugnationem, quæ auctore Cyro facta est; Niniven haud dubie cum Babylone confundens, quam Cyrus ditioni suæ subjecit.

4. Reg. 19. 37. Cyrill. Præf. in Nah.

De Prophetia Habacuc.

I. *Disputatur de Habacuci patria.* II. *Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur;* III. *deinde nostra.* IV. *Disputatur de libro apocrypho Habacuci.* V. *Probatur Prophetiæ Habacuci γνησιότης & antiquitas.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

Disputatur de Habacuci patria. Epiph. & Dor. De vit. Proph.

I. De Habacuci patria & ætate nihilo certiora quam de Nahumo proferre possumus. Quid vestigando tamen & scrutando reperire possimus, experiamur. Patriam designavit Epiphanius ὑποβολιμαῖος, quem secutus est Pseudo-Dorotheus, oriundumque fuisse ait ex tribu Simeon, natum in agro Bethzocher: cujus dictionis cum ambigua sit & parum constans in exemplaribus lectio, Dorotheus vero scribat *Biticuchar*, locum assignare promtum non est. Videndum an is sit, qui sexto capite prioris Machabaici dicitur Bethzachara, Josepho non semel memoratus; an qui sequenti capite Bethzecha appellatur. Ait idem Epiphanius adventante in Judæam Nabuchodonosore Habacucum fugisse Ostracinen, (quam urbem in Ismaëlitica terra collocat,) ad Cassiotidem usque, in qua Ostracinen Ptolemæus statuit, Jsmaëlitarum fines prorogans; post discessum vero Chaldæorum rediisse in patriam, in eaque tandem fuisse sepultum. Quæ perperam accepta Dorotheus interpretando pervertit. Alii Levitica ipsum tribu prognatum fuisse volunt, & in urbe Ceila sepultum. Eusebius quidem narrat in Topicis sua ætate sepulcrum Habacuci Ceilæ monstrari solitum fuisse.

1. Mach. 6. 32. 1. Mach. 7. 19.

Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur.

II. In ætate vero deprehendenda viri eruditi in varias opiniones discessere. Existimarunt Ebræi veteres filium fuisse Sunamitidis mulieris, quem vitæ restituit Elisæus, quemadmodum Jonam Sareptanæ filium ab Elia ad vitam revocatum fuisse rati sunt; argumento ducto ex convenientia nominis Habacuc, cum verbis, quibus Eliseus Sunamitidi filium pollicitus est: חבקת בן *amplecteris filium*; quæ Rabbinicæ nugæ sunt. Saniora senserunt Judæi recentiores, in Manassis tempora Habacuci vaticinium conferentes. Ita Seder olam, Rabbah & Zuthah: unde Abrabaniel, & Rabbinorum greges sua hausere. Josiæ ætati assignant alii; Sedeciæ & Jeremiæ, Clemens Alexandrinus & Pseudo-Epiphanius; Danielis etiam, idem Epiphanius, Hieronymus, Dorotheus, aliique complures, quibus placet non alium esse Habacucum hunc, quam qui cibaria ad Danielem inter leones jacentem ab Angelo vectus detulit, biennioque ante obiit, quam libertatis compotes facti Judæi in patriam remeassent. A quo tempore ad Elisæum retro computantur anni trecenti circiter & quinquaginta; quo intervallo Habacucum fuisse constat; sed in loco intra hos limites accurate definiendo laborant Interpretes.

4. Reg. 4. 16. Clem. Alex. Strom 1. Epiph. De vit. Proph. Hier Procem. in libr. 1. Hab. Doroth. De vit. Proph.

deinde nostra.

III. Ego vero & supra jam dixi, cum de Daniele agerem, & nunc etiam asseverantius dico geminum fuisse Habacucum, alterum Danielis obsonatorem, alterum hunc Prophetam Manassis coævum, de tribu Simeonis; cum illum Levitica prognatum esse declaret titulus historiæ Beli & Draconis, quem ex editione Septuaginta Senum repræsentat Hieronymus. Chaldæorum certe adversus Judæos expeditionem præcessit, quam & prædixit: *Quia ecce*, inquit, *ego suscitabo Chaldæos.* Chaldæorum ipsorum vastationem, sic tanquam rem nondum instantem, sed multis post annis eventuram denuntiat: *Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* His autem tangi videntur Manassis flagitia: *Lacerata est Lex, & non pervenit usque ad finem judicium: quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum.* Rursum: *Quare aspicis super iniqua agentes, & taces devorante impio justiorem se?* Ista omnino his adsonant, quæ de Manasse narrat posterior liber Regum: *Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os; absque peccatis suis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino.* Addit Josephus, Deum intentatis ipsi per Prophetas minis ad meliorem mentem revocare ipsum frustra voluisse, cum interea novis sese alligaret sceleribus, & aliquem è Prophetis quotis quibusque diebus supplicio afficeret. Cum autem post Babylonicum exilium mores in melius commutarit, plane dicendum est Habacuci vaticinium ad priora illa & nefaria Manassis tempora pertinere: nec abludit à vero prædictionem illam Chaldaicæ irruptionis, non solum

Hier. Procem. Comm. in Dan. Hab. 1. 6. Hab. 2. 3. Hab. 1. 4. Hab. 1. 13. 4. Reg. 21. 16. Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 4.

postremam, qua diruta est Hierosolyma, sed & priorem illam spectare, cum Manasses Babylonem deportatus est. Nam quamvis narrent Paralipomena captum eum fuisse à [2. Par. 33. 11.] Principibus exercitus regis Assyriorum, nihilominus Chaldæos intelligere decet, qui à Principibus & regulis supremum Regis Assyriorum imperium agnoscentibus regebantur. Hanc autem Judæorum calamitatem notare videtur Propheta, cum Judæos monet eventura illa ipsorum temporibus: *Opus*, inquit, *factum est in diebus vestris*. [Hab. 1. 5.] Similibus Achazum & Ezechiam objurgationibus, & impendentis ab Assyriis & Chaldæis exitii minis Isaias aliquot ante annis perterruerat. Adeo ut coævum ipsius Habacucum, simili instinctum afflatu, paribus denuntiationibus intonuisse credibile sit. Denique ætatem ejus patefacit assignatus ipsi in Canone locus inter Prophetas minores Duodecim: Nahumum enim sequitur, quem Ezechiæ σύγχρονον diximus; Sophoniæ vero præit, qui Josia regnante vaticinatus est.

[*Disputatur de libro apocrypho Habacuci.*] IV. De libro apocrypho Habacuci, quem commemorat Auctor Synopseos, etsi jam à me superius disputatum est, cum de Græcis Prophetiæ Danielis interpretationibus agerem, aliqua tamen hic iteranda sunt, quæ prætermittere omnino locus non patitur. Hunc ergo apocryphum Habacuci librum, ipsam esse dixi Beli & Draconis historiam, in qua liber Danielis clauditur. Tradit enim Hieronymus, in Græca [Hier. Procem. Comm. in Dan.] interpretatione Septuaginta virorum Habacuco adscriptam fuisse hanc historiam, & Eusebium ac Apollinarium cum Porphyrium refellerent respondisse, Susannæ Beli, & Draconis historias partem esse Prophetiæ Habacuci de tribu Levi. At Græca libri Danielis interpretatio, quæ Septuaginta Senum nomen sibi præscripserat, Hieronymo merito suspecta fuit, & ab Ecclesiæ Magistris repudiata est. Itaque quod Beli & Draconis historia Habacuco tribuitur, perperam id factum dixi, cum mirabilem illam Prophetæ exportationem, non ab alio quam ab ipso in litteras relatam fuisse Interpres conjectasset; reliquorum Prophetarum consuetudine deceptus, qui res à se gestas memoriæ prodere consueverunt aliquando, at nonnunquam id facere neglexerunt. Nimium igitur suspicioni huic indulgens Interpres nomen Habacuci historiæ huic præmisit. Sed prudenter fecerimus, si titulum leviter & temere excogitatum inducamus.

[*Probatur prophetiæ Habacuci γνησιότης & antiquitas.*] V. Prophetiæ autem se scriptorem ipse suæ declarat Habacuc, cum ait secundo capite: *Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor, ut videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Et respondit mihi Dominus, & dixit: Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum.* Quibus significat, se à Deo mandatum habuisse, ut res sibi præmonstratas literis traderet: [Hab. 2. 1, 2.] cui mandato pro sua pietate paruisse ipsum plane credendum est. Eas ergo αὐτοπροσώπως disseruit. Unde Hobbesium mirari subit, qui incertum esse dicit, utrum [Hobb. Leviath. cap. 33.] prophetiam suam ipse Habacuc scriptam ediderit. Earum præterea in novitiorum Prophetarum libris expressa licet reperire vestigia. Cum enim gentem Chaldæam sic descripsisset Habacuc: *Leviores pardis equi ejus, & velociores lupis vespertinis, & diffundentur equites ejus: equites namque ejus de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum:* [Hab. 1. 8.] ita Nabuchodonosorem pinxit Jeremias: *Ideo percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum:* [Jer. 5. 6.] ita & Ezechiel: *Hæc dicit Dominus Deus, Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum.* [Ezech. 17. 3.] Hæc quoque Jeremiæ querela: *Justus quidem tu es, Domine, si disputem tecum, verumtamen justa loquar ad te: Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui prævaricantur, & inique agunt?* [Jer. 12. 1.] numquid videtur referre hanc Habacuci: *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris: quare respicis super iniqua agentes, & taces devorante impio justiorem se?* [Hab. 1. 13.] Illud quoque Jeremiæ: *Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Bibite, & inebriemini, & vomite:* [Jer. 25. 27.] ex hoc Habacuci detortum dicas: *Bibe tu quoque, & consopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam.* [Hab. 2. 16.] Deinde vero Lucas in Actis Habacucum designavit, cum diceret: *Videte ergo, ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis: Videte contemtores, & admiramini, & disperdimini, quia opus operor in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis:* [Act. 13. 40, 41. Hab. 1. 5.] hæc enim ex Habacuci priore capite petita sunt. Cujus & istud: *Justus autem in fide sua vivet*, Paulus non semel in Epistolis suis usurpavit. [Hab. 2. 4. Rom. 1. 17. Gal. 3. 11. Ebr. 10. 38.]

[*Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*] VI. Circumspicienti vero mihi, si qua parte oppugnari posset nostra de Habacuci ætate sententia, unum occurrit ejus ipsius testimonium, unde cudere contra nos argumentum queant Adversarii. *Aspicite*, inquit, *in gentibus, & videte: admiramini & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur.* De Chaldæorum bello adversum Judæos verba facere ipsum liquet, quod quum factum jam fuisse his diebus clarissime significet, hinc efficitur necessario, post vastatam à Na- [Hab. 1. 5.]

buchodonosore Judæam vixisse Habacucum, & vaticiniis inclaruisse. Verum id argumentum infringit ipse commate sequenti, cum ait: *Ecce ego suscitabo Chaldæos*: nondum ergo fuerant suscitati, quos suscitaturum se Deus prænuntiat. Sed & Ebraicum exemplar, non futurum habet, אפעל *faciam*, sed Benoni פעל, quod Ebræis præsentis, quo carent, vice fungitur. Itaque Septuaginta id reddunt: ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι· *Opus ego facio*: & Symmachus, juxta testimonium Hieronymi: *Opus fiet in diebus vestris*.

Hab. 1. 6.

Hier. in Hab. 1. 5.

De Prophetia Sophoniæ.

I. *Disputatur de Sophoniæ patria & tribu*, II. *& ætate.* III. *Probatur Prophetiæ Sophoniæ* γνησιότης *& antiquitas.*

Disputatur de Sophoniæ patria & tribu,

I. Prophetiæ Sophoniæ lemma hoc præfixum est: *Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Godoliæ, filii Amariæ, filii Ezechiæ, in diebus Josiæ filii Amon regis Judæ.* Inde Sophoniam vere Prophetam Dei fuisse cognoscimus; tum & quibus parentibus ortus sit, & quo tempore vixerit. Si patria ac tribus, unde prodiit, fuissent appositæ, nihil ultra requireremus. Verum occurrit desiderio nostro supposititius ille Epiphanius, sæpe jam in partes vocatus; nam Sarabatha monte ortum fuisse tradit. At sibi non constat in montis hujus nomine, ut neque in variis Libri illius locis Codicum fides; alii enim habent *Baratha*: Pseudo-Dorotheus scribit *Sabarthara*. An *Sarathasar* legendum, quem locum montanum fuisse intra terminos Rubeniticæ tribus discimus ex libro Josuæ? an *Saredatha*, quem commemorant Paralipomena, & Sarthan esse volunt quidam? an *Barad*, inter quem locum & Cades statuit Moses Puteum Agaris? Addit Epiphanius fuisse tribu Simeonitam, cum eum tamen Ezechiæ regis Juda abnepotem, proindeque de tribu Juda oriundum fuisse ratus sit Aben Ezra, auctor inter Ebræos non futilis: quam opinionem nec admittit, nec rejicit R. David Kimchi. Quibus argumentis hanc opinionem secutus sit Aben Ezra, nescio; profecto tempora apte conveniunt, neque alia videtur fuisse caussa, cur initio Libelli hujus, non pater solum Sophoniæ sit appositus, sed explicata præterea stemmatis serie, genus ab hoc capite contra Scriptorum sacrorum, Prophetarumque omnium morem sit repetitum, quam ut clarissimo & sanctissimo parente prognatum fuisse Prophetam appareret, neque nobilitatis tam præclaræ & illustris honore fraudaretur. An ita sensit Cyrillus, cum fuisse eum ait οὐκ ἄσημον τὸ κατὰ σάρκα γένος, *non ignobilem genere secundum carnem?* an propter commemoratos proavos minime quidem ignobilem credidit, quod & R. Davidi Kimchi visum est, non vero regia stirpe ortum? Veri quidem id similius est, quam quod aliis ex eadem Ebræorum gente persuasum est, descripta hic fuisse ab abavo usque parentum nomina, quod Prophetæ essent; cum pro certo inter eos constet, quorumcumque Prophetarum nominantur in Codicibus sacris parentes, Prophetas & hos fuisse.

Epiph. De Vit. Proph.

Doroth. De Vit. Proph.

2. Par. 4. 17.

Gen. 16. 14.

R. Aben Ezr. & R. Dav. Kimch in Soph. 1.

& ætate.

Soph. 1. 1.

Hobb. Leviath. cap. 33.

II. Ætatis ipse suæ tempus cum definiverit Sophonias, Josia regnum Judæ tenente vaticinatum se dicens, satis pro merito culpare non possum Thomam Hobbesium, cum Prophetarum omnium antiquissimum Sophoniam, & Amasiæ ac Osiæ coæuum facit. Eorum vero mihi impense probatur ratio, qui sub initia Josiæ propheticum munus capessivisse ipsum affirmant, antequam profanos & sacrilegos idolorum cultus à Manasse inductos Josias sustulisset; quod in duodecimum ipsius annum ab inito regno Paralipomena conferunt. Flagitiosos enim & impios Judæorum ritus hac objurgatione arguit: *Extendam manum meam super Judam, & super omnes habitantes Jerusalem: & dispergam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditorum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cæli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom.* Deinde: *Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa; qui complent domum Domini iniquitate & dolo.* Nempe hęc ipsa sunt, quæ Josias præstitit, ut discimus ex postremo Regum: *Præcepit Rex Helciæ Pontifici, & Sacerdotibus secundi ordinis, & janitoribus, & projecerunt de Templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & universæ militiæ cæli.* Tum: *Et delevit eos qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cæli, & efferri fecit lucum de domo domini foras Jerusalem.* Deinde: *Contaminavit quoque Topheth, quod est in convalle filii Ennon, ut nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem Moloch.* Verumtamen, ne sic quidem elisis penitus impietatis radicibus, novis ipsos commonitionibus Jeremias identidem urgebat: sed ita tamen ut non tanquam hujus temporis noxas, sed tanquam vetera

2. Par. 34. 3.

Soph. 1. 4, 5.

Soph. 1. 9.

4. Reg. 23. 4, 5, 6, 10.

vetera flagitia fere ipsis objiceret. *Quid*, inquit, *invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt à me, & ambulaverunt post vanitatem, & vani facti sunt?* Jer. 2. 5. Et paulopost: *A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non serviam. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.* Jer. 2. 20. Deinde: *Populus meus oblitus est mei diebus innumeris.* Jer. 2. 32. & 3. 1. Tum: *Fornicata es cum amatoribus multis. In viis sedebas expectans eos quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis.* Quanto aliter Sophonias? non pristina quidem recolens facinora, sed tanquam in flagranti deprehensos facinore increpans: *Disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditorum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cœli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom.* Soph. 1. 4, 5, 9. *Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domum Domini iniquitate & dolo.* Nempe hæc in re præsenti παρεξαγωγῆς, priusquam Josias violatam religionem reparasset, ablatis sceleratis ceremoniis: quod, ut dixi, duodecimo post capessitum regnum anno facere instituit. Verum cum inolitum morem tollere haud ita promtum esset, & post multos annos antiquæ consuetudinis vestigia superessent, instabat Jeremias, ut quod coacti à Josia fecerant Judæi, id sponte jam præstarent: *Non est*, inquit, Jer. 3. 10. *reversa ad me prævaricatrix Juda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus.* Constat itaque nondum avitam impietatem abolevisse Josiam, cum hæc Sophonias vaticinaretur: atque inde licet prædictionis illius ætatem ante duodecimum Josiæ annum liquido statuere, proindeque & ante Jeremiæ prophetiam, quæ à decimo tertio Josiæ anno ducit initium.

Probatur Prophetiæ Sophoniæ γνησιότης & antiquitas.

III. Quare & dicta quædam Sophoniæ videmus subinde Jeremiam & Ezechielem usurpasse. Ait Sophonias: *Audivi opprobrium Moab, & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobraverunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum. Propterea vivo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israël, quia Moab ut Sodoma erit, & filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & acervi salis, & desertum usque in æternum, reliquiæ populi mei diripient eos, & residui gentis meæ possidebunt illos:* Soph. 2. 8, 9. inde Jeremias: *Audivimus superbiam Moab; superbus est valde; sublimitatem ejus, & arrogantiam, & superbiam, & altitudinem cordis ejus.* Jer. 48. 2, & seq. *Ego scio, ait Dominus, jactantiam ejus, & quod non sit juxta eam virtus ejus, nec juxta quod poterat conata sit facere. Ideo super Moab ejulabo, & ad Moab universam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes:* indidem & Ezechiel: *Et dices ad filios Ammon, Audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixisti: Euge, euge super sanctuarium meum, quia pollutum est, & super terram Israël, quoniam desolata est, & super domum Juda, quoniam ducti sunt in captivitatem. Idcirco ego tradam te filiis Orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua.* Ezech. 25. 1, & seq. Pressius etiam Sophoniæ vestigia sectatur Ezechiel cum ait: *Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini; animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur, quia scandalum iniquitatis eorum factum est:* Ezech. 7. 19. quid enim hæc distant istis Sophoniæ: *Sed & argentum eorum, & aurum eorum non potest liberare eos in die iræ Domini: in igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.* Soph. 1. 18. Cum ait Ezechiel: *Sacerdotes ejus contempserunt Legem meam, & polluerunt sanctuaria mea; inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt, & à Sabbathis meis averterunt oculos suos, & coinquinabar in medio eorum: principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & avare ad sectanda lucra: Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & divinantes eis mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus:* Ezech. 22. 26, 27, 28. nonne hæc Sophoniæ referre voluit: *Principes ejus* (Jerusalem) *in medio ejus quasi leones rugientes; judices ejus lupi vespere non relinquebant in mane: Prophetæ ejus væsani, viri infideles: Sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra legem.* Soph. 3. 3, 4. Sed & ad locum quemdam è Michææ tertio capite, quem indicavi supra, videtur illic respexisse.

De Prophetia Aggæi.

I. Diſputatur de Aggæo. II. Probatur Prophetiæ Aggæi γνησιότης *& antiquitas. III. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.*

Diſputatur de Aggæo.
Hier. in Agg. 1. 1.
Agg. 1. 13.
Joſ. Scal. Prol. & libr. 6. De emend. temp.
Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 4.
Clem. Alex. Strom. libr. 1.
Hier. Proleg. in Agg.
Theodor. Prooem. Comment. in XII. Proph. & Arg. Comment. in Agg.
Zach. 1. 12.
Zach. 7. 5.
Agg. 2. 4.
Scalig. libr. 6. De emend. temp.

I. AGGÆUM ab aliquibus Angelum eſſe creditum, hominibus juvandis, & ad virtutem excitandis à Deo miſſum refert Hieronymus: cauſſa inde ducta quod מלאך יהוה appelletur priore ipſius capite. Id & Angelum ſignificat, & nuntium Domini. Quaſi non & alii hoc nomine affecti ſint, quos Angelos fuiſſe nemo ſuſpicatus eſt. Unum è Synagogæ magnæ aſſeſſoribus cum Zacharia fuiſſe Rabbini aſſeverant. Synagogam vero magnam Darii Hyſtaſpidæ temporibus initium habuiſſe cenſent. Aggæi autem & Zachariæ vaticinia, quæ in annum ſecundum Darii Regis Scriptura ſancta confert, ad Darium Nothum pertinere arbitratus eſt Scaliger, aliique Scaligerum ſectati: quod Darius ille, cujus ætate futura prædixerunt Aggæus & Zacharias, quarto Eſdræ capite ſubjungatur Aſſuero & Artaxerxi, quos Xerxem & Longimanum eſſe volunt. Sed certioribus niti videtur fundamentis eorum opinio, qui Darium hunc Hyſtaſpiden fuiſſe cenſuerunt. Hos inter, præter eos quos dixi Rabbinos, inſigne nomen eſt Joſephi, Clementis Alexandrini, Hieronymi, & Theodoreti; quibus maxima Chronologorum aſſenſa eſt pars. Aſſuerum vero & Artaxerxem, Darii hujus deceſſores, vel Cyrum & Cambyſen eſſe, ita ut gemino nomine deſignetur uterque; vel Cambyſen certe & Smerdin; vel Cambyſen unicum, ſed πολυώνυμον eſſe ſunt arbitrati; quod Perſarum reges, poſtquam rerum eſſent potiti, Xerxis fere & Artaxerxis nomina uſurpare ſolerent. Hujus ſane controverſiæ, tot velitationibus in utramque partem excuſſæ, diſputationem hoc loco repetere, etſi eſt præter noſtrum inſtitutum, dicam tamen valde infirmum mihi videri argumentum, quod Scaligeranæ doctrinæ patroni eliciunt ex hoc commate Zachariæ: *Et reſpondit Angelus Domini, & dixit, Domine exercituum, uſquequo tu non miſereberis Jeruſalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Iſte jam ſeptuageſimus annus eſt:* & ex iſto: *Loquere ad omnem populum terræ, & ad Sacerdotes, dicens, Cum jejunaretis, & plangeretis in quinto & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, numquid jejunium jejunaſtis mihi?* Eodem tempore vaticinati ſunt Aggæus & Zacharias, ut habetur quinto Eſdræ capite, & ut libri utriuſque oſtendunt. Ad utrumque ergo iſta pertineant. Anni, inquiunt, hi ſeptuaginta, non ſunt anni Babylonicæ captivitatis, qui deſierunt anno primo Cyri: vaticinia autem illa ſcribebat Zacharias anno ſecundo & anno quarto Darii, quorum neuter ſeptuageſimus erat ab excidio Hieroſolymæ: Darius porro hic Hyſtaſpides non eſt, nam ſi ab anno ejus ſecundo, vel quarto ſeptuaginta annos retro numeres, ubicunque illorum conſiſtat initium, nihil occurret, cui hæc oracula Zachariæ poſſint accommodari: unde concludunt non alium notari hic Darium, quam Nothum; ſeptuaginta vero annorum Zachariæ initia repetenda eſſe à primordiis regni Aſſueri, quem Xerxem eſſe ſtatuunt; apud quem accuſati ſunt Judæi, & graviſſimis deinde calamitatibus oppreſſi. Verum hæc ipſa Zachariæ dicta opportunam nobis commenti hujus confutationem ſubminiſtrant. Anno ſecundo Darii ſeptuageſimum annum Propheta numerat; anno item quarto ſeptuageſimum: numeraſſet utique ſeptuageſimum ſecundum anno quarto, ſi ſeptuageſimus in annum ſecundum cecidiſſet. Utrobique autem numeratur ſeptuageſimus, quod in annos illos Darii ſecundum & quartum, ſeptuaginta annorum finis non congrueret: definitum quippe jamdiu, ac circumſcriptum annorum ſignificabat ſpatium, quo Babylone captivi fuerant Iſraëlitæ. Ebraica vero verba, interpretatio Septuaginta Senum, & Jonathanis Paraphraſis, ſi recte intelligas, non magis præſens quam præteritum tempus notant. Hinc error natus eſt. Reſpondent ad numeri rotunditatem ſeptuaginta annos dixiſſe Prophetam, qui ſeptuaginta non erant. Cur idem igitur Propheta initio capitis utriuſque, primi & ſeptimi, non annos ſolum, ſed menſes & dies tam accurate diſtinxit? Adde ſplendidum Aggæi teſtimonium: *Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?* Multum in his eludendis æſtuat Scaliger, ne fateri cogatur ex ſua ſententia conſequi, homines hac ætate ſuperfuiſſe centum ſeptuaginta ſex annis majores; atque ita hæc accipienda eſſe vult, quaſi diceret Propheta, O ſi quis veſtrum domum priorem vidiſſet, quam parvi hanc fa-

ceret! Verum quis non videt similia hæc esse eorum quæ leguntur tertio Esdræ capite: *Plurimi etiam de Sacerdotibus & Levitis, & Principes patrum, & Seniores qui viderant Templum prius cum fundatum esset, & hoc Templum in oculis eorum, flebant voce magna.* Multi supererant anno primo Cyri, vetustiores Templi excidio: quidam ex illis ad annum Darii Hystaspidæ secundum protraxerunt vitam, qui annus à primo Cyri decimus octavus fuit. Hæc sibi cohærent, & consentanea sunt. At Scaliger vim affert Aggæi verbis: ipsius tamen expositionem quamlibet violentam si admittamus, at fateri tamen cogetur ex opinione sua consequi, ad centum & quinquaginta annos, eoque amplius, vitam produxisse Jesum Josedeciden, & Zorobabelem; Esdram etiam ad ducentos annos, quod viris sobriis neutiquam persuadebit. Scio aliter istud comma Zachariæ ab aliis exponi, ejusque verisimilem à Petavio interpretationem afferri; hanc defendant alii, dum meam mihi persequi liceat. Sed hæc obiter, nunc ad rem. Docent libri Aggæi & Esdræ propheticum munus administrasse Aggæum & Zachariam, antequam Templi instaurationi supremam manum imposuissent Zorobabel & Josue Josedecides Pontifex maximus. Unde & consentaneum est quod habet Cyrillus, jam inde à Cyri temporibus vaticinia ipsos edidisse: & fides haberi potest Epiphanio & Dorotheo ψευδωνύμοις, cum Aggæum adhuc juvenem Babylone profectum Hierosolymam venisse, ibidemque mortuum, ac prope Sacerdotum sepulcra humatum fuisse scribunt.

1. Esd. 3. 12.
Pet. De doctr. temp. libr. 12, cap. 24.
Agg. 1. 1.
1. Esdr 5. 2.
Cyrill. libr. 1. adv. Julian.
Epiph. & Dor. De vit. Proph.

II. Ejus autem Libello luculentum constat testimonium in his libri Esdræ verbis: *Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, & non fiebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum. Prophetaverunt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos qui erant in Judæa & Jerusalem, in nomine Dei Israël. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & cœperunt ædificare Templum Dei in Jerusalem, & cum eis Prophetæ Dei adjuvantes eos.* Significantius etiam sequenti capite: *Seniores autem Judæorum ædificabant, & prosperabantur, juxta prophetiam Aggæi Prophetæ, & Zachariæ filii Addo, & ædificaverunt & construxerunt jubente Deo Israël.* Nec de nihilo est quod Sirachides scripsit: *Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipse quasi signum in dextera manu Israël*: nempe alludebat ad id Aggæi: *In die illa, dicit Dominus exercituum, Assumam te Zorobabel, fili Salathiel, serve meus, dicit Dominus; & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Sed & istud ex Epistola ad Ebræos: *Cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit dicens: Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cælum*; derivatum est ex his Aggæi: *Quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes.* Et deinde: *Loquere ad Zorobabel ducem Juda dicens: Ego movebo cælum pariter & terram.* Præter exiguum illum prædictionum Libellum, huic atque item Zachariæ Psalmum centesimum quadragesimum quintum adscribit Vulgata editio; adscribunt & Interpretes Septuaginta, atque sequentes insuper duos, & centesimum tricesimum octavum. Sed de collectione Psalmorum satis supra egimus.

Probatur Prophetiæ Aggæi γνησιότης & antiquitas.
1. Esdr. 4. 24. & 5. 1, 2.
1. Esdr. 6. 14.
Eccli. 49. 13.
Agg. 2. 24.
Ebr. 12. 26.
Agg. 2. 7, 8, 22.

III. Porro quod inter magnæ Synagogæ συνέδρους ponerentur ab Ebræis quibusdam, Aggæus, Zacharias, & Malachias, idcirco ex albo Prophetarum ab aliis illorum gregalibus, & Isaaco præsertim Abrabaniele expuncti sunt. Hanc quippe Synagogam Sapientibus, non Prophetis, conflatam fuisse volunt. Hinc & Danielem inter Synagogæ magnæ proceres adscribere volentes, Prophetæ dignitate fraudare conantur. At palam refragantur ipsi Aggæi, Zachariæ, & Esdræ libri, qui hos Prophetæ titulo honestant. Refragatur & Sirachides Ecclesiastici Auctor, qui cum Duodecim Prophetarum mentionem facit, tribus his postremis, perinde ut aliis, titulum hunc manifesto tribuit. Refragatur & ipsa res, cum futurorum vaticinationes, tum ipsorum, tum & Malachiæ scriptis contineantur. Hujus quoque refragatur inscriptio: *Onus verbi Domini ad Israël, in manu Malachiæ*: quo *Oneris* vocabulo calamitatum prædictiones à Prophetis editæ affici solent. Itaque ab aliis Rabbinis repudiatur temerarium hoc Abrabanielis dogma: & Auctor Beth Israël Aggæum, Zachariam, & Malachiam fuisse statuit נביאים האחרונים *postremos Prophetas*; & in Avoth R. Nathan è Synagogæ magnæ censu eximuntur, sed Cabalam Synagogæ magnæ tradidisse dicuntur.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.
Eccli. 49. 12.
Auct. Beth Isr. ad Bab. bathr. cap. 1.

DE PROPHETIA ZACHARIÆ.

I. Disputatur de Zacharia, II. deque ejus avo Addone, III. & patre Barachia. IV. Probatur Prophetiæ Zachariæ γνησιότης & antiquitas.

Disputatur de Zacharia. Agg. 1. 1. Cyrill. Præf. Comment. in Zach. Doroth. de vit. Proph. Epiph. De vit. Proph.

I. SEQUITUR Zacharias, parentum ipse suorum & ætatis index; se quippe Deo afflatum fuisse anno secundo Darii, octavo mense, duobus nempe mensibus post Aggæum, quem mense sexto ejusdem anni vaticinatum esse Scriptura sancta nos docet; filium vero Barachiæ, filii Addo declarat. Levitica tribu ortum, Sacerdotibus prognatum, & Hierosolymæ sacerdotio functum fuisse produnt Cyrillus & Pseudo-Dorotheus. Jam grandem natu Hierosolymam Babylone revenisse, plurimisque prædictionibus ac prodigiis editis utrobique inclaruisse, à supposititio Epiphanio, eodemque ipsius sectatore Dorotheo traditum est. In sepulcro vero ipsius assignando à duce suo discedit Dorotheus. Ille enim prope Aggæum fuisse sepultum narrat, Hierosolymis videlicet, ut diximus: Dorotheus ab Eleutheropoli stadiis quadraginta, in agro Noëman, cui nomen Betharia, centum ac quinquaginta stadiis Hierosolyma dissito. Verum cum subjiciat hunc fuisse Zachariam Barachiæ filium, cujus meminit Isaias, videtur Zachariam illum cum nostro hoc confudisse; quos tamen diversos fuisse ratio temporum demonstrat, & nos mox ostendemus. Supra notavimus Rabbinorum quorumdam esse sententiam, inter Synagogæ magnæ παρέδρους lectum eum fuisse, perinde ut Aggæum, cum quo plurima ipsi fuere communia. Ea jam semel observasse satis esto. Nec de ætate, quæ æqualis utrique sub Dario Hystaspida fuit, verbum amplius addam. Tantum Lectorem commonefaciam, valde Cyrillum suam fefellisse memoriam, cum Zachariam Sophoniæ coævum finxit, quem Josiæ temporibus floruisse nulli dubium est. Sed sancto ac erudito viro gratificantes credamus potius mendam insedisse ipsius codices, & nomini Aggæi Sophoniæ nomen subrepsisse, ac illud sedibus tandem suis extrusisse.

deque ejus avo Addone, 1. Esdr. 5. 1. Cyrill. Præf. Comment. in Zach.

II. Nunc vero dubitationibus aliquot occurrere decet, quæ circa Zachariæ parentes oriri possunt. Nam primum videndum est, quid sit, cur cum se dicat *filium Barachiæ, filii Addo*, initio Prophetiæ suæ, in libro tamen Esdræ filius Addo appelletur. Interpretes Septuaginta Zachariam Barachiæ & Addo filium statuunt his verbis: πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδὼ τὸν προφήτην· Hieronymus quoque in interpretatione sua ad Ebraicum excusa: *Ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo Prophetam*: quam lectionem & in expositione sua sequitur: cum Vulgata tamen habeat, *filii Addo*. Atque hinc quæstionem movet, neque solvit, *cum sit filius Barachiæ, quare dicatur filius Addo*. Existimat Cyrillus natura filium fuisse Barachiæ, institutione vero & imitatione Addonis Prophetæ. At exemplis fidem facere debuerat, quæ nusquam extant. Credibilius esset natura alterius filium fuisse, alterius Lege; altero nimirum sine liberis mortuo, alterum agnatum ad Mosaicæ Legis præscriptum vidua ducta, Zachariam in defuncti agnati nomen & familiam genuisse. Sed malumus in recentiorum Interpretum sententiam concedere, qui Barachiam Zachariæ patrem, Addonem avum ponunt; filium vero Addonis dici apud Esdram, quod generali filiorum nomine nepotes ab Ebræis appellari soleant. Testis unus pro omnibus Matthæus: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham*. Ebraicum exemplar libri Zachariæ utramque admittit interpretationem, *Filium Barachiæ, filii Addo*; & *Filium Barachiæ, filium Addo*. Atque hinc dubitationis origo. Minime vero ferendus est Hieronymus, cum Addonem hunc Zachariæ avum, eum ipsum esse sine hæsitatione pronuntiat, qui ad Jeroboamum in Bethel sacrificantem missus, futuram aræ demolitionem prædixit. Utcumque enim rationem subduxeris, non efficies, ut avum inter & nepotem intercedere possint quadringenti & quinquaginta anni; quo intervallo Darius Hystaspides Jeroboamo Nabati filio recentior fuit.

(Margin, beside "Testis unus pro omnibus Matthæus": Matth. 1. 1.)

& patre Barachia.

III. Quærendum præterea, idemne sit Zacharias hic noster Barachiæ filius, an Zacharias alter Barachiæ itidem filius, cujus capite octavo Isaias meminit. Id ne credamus, facit diuturnitas temporis, quæ Achazum regem Juda, ad cujus ætatem pertinet hoc Isaiæ caput, à Dario Hystaspida dirimit: anni enim interjacent plusquam ducenti. Is præterea quem Vulgata Isaiæ editio Barachiæ filium facit, Jebarechiæ filius fuit juxta Ebraicos Codices, בן יברכיהו: cum Propheta noster dicatur בן ברכיה, *filius*

Barachiæ. Longe etiam minus credibile eſt noſtrum hunc Zachariam eum fuiſſe, quem
Joaſi regis juſſu, in atrio domus Domini lapidibus necatum fuiſſe Paralipomena Par. 24. 20.
narrant: quod tamen Auctor libri De vita & morte Prophetarum, qui Epiphanio ad-
ſcribitur, affirmaſſe legitur in Codice Auguſtano. Nam ſi Joaſi temporibus occubuit,
quomodo ad Darii Hyſtaſpidæ tempora potuit pervenire, qui totis trecentis annis
recentior fuit? Deinde hic Jojadæ filius fuit, ille Barachiæ. Utrum vero noſter ille
ſit, quem apud Matthæum & Lucam Chriſtus interfectum fuiſſe dicit inter Templum Math. 23. 25.
& aram; an potius Zachariam alium ſignificaverit, qui Joaſi regis juſſu, ut dixi, in Luc. 11. 51.
atrio domus Domini lapidibus necatus eſſe dicitur in Paralipomenis, dijudicare haud
ita promtum eſt. Barachiæ quidem filius eſt noſter, ut ille Chriſti; inter Templum
vero & aram cæſum fuiſſe Scriptores ſacri haudquaquam tradunt. Ἀλλὰ καὶ περὶ Orig. Epiſt. ad
τοῦ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, inquit Origenes, φονευθέντος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστη- Afric.
ρίου, ἀπὸ μὲν Ἰησοῦ μεμαθήκαμεν, ἀπ' οὐδεμίας δὲ ἄλλης γραφῆς ἔγνωμεν· *Sed & de Za-
charia filio Barachiæ, occiſo inter Templum & locum ſacrificiorum, à Jeſu quidem didicimus,
à nulla vero alia Scriptura cognovimus.* Cæſus eſt ille Paralipomenon in atrio Templi,
perinde ut ille Chriſti; at Barachiæ filius hic fuit, ille Jojadæ. Undique anguſtiæ. Cen-
ſuiſſe nonnullos Prophetam noſtrum à Chriſto fuiſſe notatum docet Hieronymus, Hier. in Matth.
optimus nodi hujus vindex: eoſdemque hoc argumento refellit, quod ejus temporibus 23. & De Script.
vix Templi ruinæ ſuperfuerint. In alteram itaque abit ſententiam, & Zachariam à Eccl.
Joaſo morte affectum, eum eſſe vult, quem Chriſtus commemoravit: atque hunc in
Evangelio, quo utebantur Nazaræi, & cujus exſcribendi licentiam ſibi factam fuiſſe
ait ab iis qui Berœam Syriæ incolebant, non Barachiæ, ſed Jojadæ filium eſſe dictum.
Duos itaque tantum habemus Zacharias Barachiæ filios, alterum Iſaiæ coævum, alte-
rum Prophetam unum è Duodecim. Meminit præterea Joſephus, in libris De bello Joſeph. de bell.
Judaico, Zachariæ cujuſdam, filii Baruchi, viri itidem pii & ſancti, in Templo quoque Judaic. libr. 4.
à Zelotis per invidiam interfecti; atque ita priorem Zachariam Joaſi coævum, ut
nomine, ſic moribus & vita, ac interitu etiam & mortis cauſa referentis.

IV. Genuinum autem Zachariæ fœtum eſſe Prophetiam ipſi adſcriptam oſtendunt *Probatur*
primum Libri ipſius verba, quæ de ſe Zacharias ipſe αὐτοπροσώπως profert. Puta cum *Prophetiæ*
ait: *Factum eſt verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filii Addo, Prophetam, dicens:* *Zachariæ*
Vidi per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta, quæ γνησιότης *&*
erant in profundo; & poſt eum equi rufi, varii, & albi. Et dixi, Quid iſti, Domine mi? *antiquitas.*
Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me, Ego oſtendam tibi quid ſint hæc. Plurima Zach. 1. 7, 8.
hujuſmodi per totum opus ſparſa ſunt. Hic præterea valere debent teſtimonia, quæ ad
fidem libro Aggæi conciliandam ſupra adduximus, cum par vaticiniorum utriuſque
commemoratio iis contineatur. Nobis vero brevitati conſulentibus ea iterare nihil
attinet. Recitemus potius iſtud Malachiæ: *Revertimini ad me, & revertar ad vos, dicit* Mal. 3. 7.
Dominus exercituum: quod prodiiſſe liquet ex hoc Zachariæ: *Convertimini ad me, ait* Zach. 1. 3.
Dominus exercituum, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Jam vero ſi ad novum
decurramus Teſtamentum, multa illic è Zacharia arceſſita offendemus: hoc præci-
pue apud Matthæum: *Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper* Matth. 21. 4, 5.
aſinam, & pullum filium ſubjugalis: quod & in Evangelium ſuum Johannes tranſtulit. Et Zach. 9. 9.
iſtud etiam: *Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis* Joh. 12. 15
Iſraël, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus. Referuntur hæc qui- Mat. 27. 9.
dem apud Matthæum ad Jeremiam, ſed id factum videtur oſcitantia librariorum. Quan- Zach. 11. 12.
quam alias alii cauſſas afferunt. Proclivem in nominibus propriis eſſe lapſum ſciunt,
qui manu ſcriptos Codices verſare ſolent. Sic apud Juſtinum Zachariæ tribuuntur Juſtin. Dial.
iſta, quæ Malachiæ ſunt: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Petitum eſt indidem cum Tryph.
hoc Matthæi: *Scriptum eſt enim, Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis;* quod Mal. 4. 5.
& Marcus repræſentat: & hoc Johannis: *Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in* Matth. 26. 31.
quem transfixerunt: αὐτολεξεὶ vero iſtud Pauli: *Loquimini veritatem unuſquiſque cum pro-* Marc. 14. 27.
ximo ſuo. Zacharianum eſt denique illud Johannis in Apocalypſi: *Ecce venit cum nu-* Zach. 13. 7.
bibus & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent ſe ſuper eum omnes Joh. 19. 37.
tribus terræ. Quam prædictionem jam ante attigerat in Evangelio. Zach. 12. 10. Eph. 4. 25. Zach. 8. 16.

Cæterum quæ ſupra diximus de Pſalmis aliquot Aggæi & Zachariæ nomine inſcri- Apoc. 1. 17.
ptis, cum Aggæi prophetiam expenderemus, atque item argumentum quod adverſus Zach. 12. 10.
Aggæi dignitatem prolatum confutavimus; quoniam ea Aggæo cum Zacharia com-
munia ſunt, huc etiam æquo jure pertinento.

De Libro Malachiæ.

I. Disputatur de Malachia. II. Utrum fuerit Angelus. III. Utrum fuerit Esdras. IV. Probatur Prophetiæ Malachiæ γνησιότης & antiquitas.

Disputatur de Malachia.

I. Minorum Prophetarum agmen claudit Malachias, Synagogæ magnæ cum Aggæo & Zacharia à Rabbinis quibusdam adscriptus. Scribit suppositititius Epiphanius oriundum eum fuisse tribu Zabulonis, & natum in Sopha, post solutam Captivitatem; sive ut habet Pseudo-Dorotheus, Supha; vel ut alii legunt, Socha, loco tribus ejusdem, ubi & sepultum volunt, cum juvenis obiisset. Tempus quidem quo floruit, ipse non adnotavit: at si verum est, quod sciscit Hieronymus, quibus Prophetiis temporis nota in titulo præfixa non est, eas hoc tempore fuisse editas, quod proxime præcedentes Prophetiæ adscriptum præferunt, æqualis fuerit Malachias Aggæo & Zachariæ, & Darii Hystaspidæ ævo floruerit. Ita sensit ex præscripto suo Hieronymus; ita Eusebius, Theodoretus, & Augustinus; ita Cabalistæ, & Seder Olam, & R. David Ganz. Sed his suppar potius quam æqualis censendus est, si juvenis obiit: nam dici non potest coævum quidem illis fuisse, sed serius ad futura prænuntianda fuisse à Deo instinctum. Recte id aliquando, quanquam non semper, distinxerunt Clemens Alexandrinus & Hieronymus; distinxit & Cyrillus. Itaque ut recentiorem eum credamus Prophetis reliquis undecim, postulat Libri ipsius locus, qui postremus est; postulat & ratio rerum, cum in Aggæi & Zachariæ libris, tum & in illo Malachiæ traditarum. Illi enim Judæos ad Templum instaurandum impellunt, hic ut in Templo pie ac reverenter se gerant Sacerdotes adhortatur. Illa ergo vaticinia ante restitutionem Templi edita sunt; hoc post Templum reparatum. Audi Malachiam: *Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? in eo quod dicitis, Mensa Domini despecta est.* Deinde: *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito?* Tum: *Vos polluistis nomen meum in eo quod dicitis, Mensa Domini contaminata est: & quod supponitur contemtibile est, cum igne qui illud devorat.* Quid quod & Esdra ac Nehemia recentiorem ipsum statuit Cyrillus? quod non patitur sane eorum opinio, qui juvenem ipsum fato functum putant, neque optimorum Chronologorum computationes. Mihi quidem fit verisimilius inter instaurationem Templi, quæ sexto Darii Hystaspidæ anno contigit, & Esdræ reditum, qui incidit in septimum Artaxerxis μακρόχειρος, Malachiam vaticinium suum edidisse; cum in Canonem sit receptus, quem Synagogæ magnæ jussu ab Esdra concinnatum fuisse Artaxerxis μακρόχειρος temporibus paulo post ostendemus.

Hier. Præf. in XII. Proph. & Procem. in Mal.
Euseb. Chron. libr. 2.
Th. Procem. in XII. Proph.
August. libr. 18. De Civit. Dei, cap. 36.
Clem. Alex. Strom. 1
Hier. Procem. in Mal.
Cyrill. Præf. in Mal.
Mal. 1. 7, 10, 12.

Utrum fuerit Angelus.

II. Tangam obiter & eam quæstionem, inter veteres Christianos controversam, fueritne Malachias Angelus extraordinaria legatione à Deo in terras missus ad emendanda vitia & mentes hominum ad studium veritatis excitandas, quod & de Aggæo creditum diximus. Præcipuus sententiæ hujus auctor & defensor fertur Origenes, eumque hoc nomine in Origenianis nostris non perfunctorie castigavimus; quippe ex perverso προϋπάρξεως animarum, & æqualis rerum omnium ratione pollentium naturæ dogmate, incessit illi prava hæc suspicio, Aggæum, Malachiam, Johannem Baptistam quoque, & Melchisedecum, & Prophetas denique omnes, ac viros sanctitate florentes, fuisse Angelos. Quanquam & ante Origenem plerique in eodem errore versati sunt. Nec de Malachia tamen idem sensisse puto Clementem Alexandrinum, quamvis fere eum appellet, τὸν ἐν τοῖς δώδεκα ἄγγελον, cum & ipsi suum aliquando Malachiæ nomen tribuat. Angelus quoque à Septuaginta Senibus appellatur in ipso Prophetiæ indice; atque item aliis. Quicumque autem hoc ipsum titulo decorarunt, non in eodem versatos esse errore credendum est ac Origenem. Tradunt φερώνυμοι Epiphanius & Dorotheus, sic ipsum vulgo fuisse vocatum, propter morum candorem, benignitatem, pietatem, ac formæ etiam præstantiam, & commendationem oris. Ineptum vero est quod addit Epiphanius, quæcumque prædicebat, eodem die Angelum vulgo aspectabilem iterasse. Isidorus Angeli nomine affectum eum fuisse vult, quod quæcumque loqueretur, haud secus ac Dei ipsius mandata acciperentur. Profecto Sacerdotes, & Prophetæ, & quicumque Dei jussa hominibus significant, merito appellantur Angeli, & ita nonnunquam in Libris sacris nuncupantur: velut apud hunc ipsum Malachiam: *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore*

Clem. Alex. Strom. 1, & 3.
Epiph. & Dor. De vit. Proph.
Isid. Orig. l. 7. cap. 8.
Malach. 2. 7.

ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Et alibi de Johanne Baptista: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Quod & à Maimonide probatum est. At propiorem caussam in Malachiæ nomine reperio; nam, מלאכי, idem sonat ac *Angelus meus*: quam rationem non magis nobis persuadere debere ait Hieronymus, reipsa Angelum fuisse Malachiam, ac nomina Josuæ, & Joëlis, & Jonæ; quorum illud *Servatorem* significat, id *Deum meum*, hoc *Columbam*; fidem facere possunt hunc fuisse columbam, istum Deum, illum Servatorem.

Mal. 3. 1. R. Mos. ben Maim. Mor. Neu. Part. 2. cap. 42. Hier. Procem. in Malach.

III. Nihilo magis audiendus est Jonathan Chaldæus Paraphrastes, vetustioresque Ebræorum Magistri, cum Malachiam eumdem atque Esdram fuisse docent. Cujus opinionis argumenta hæc affert Hieronymus; quod ætas utriusque conveniat; quod *omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic Propheta commemoret;* quod denique cum ait Malachias, *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*, se Esdram esse non obscure declaraverit; Esdram quidem, Sacerdotem & Legis instauratorem dicens, se vero Angelum Domini appellans, quod sonat vocabulum, Malachias. Sed hæc difflare facile est: nam quod tempora congruant, efficitur coævos esse, non unum & eumdem virum. Falsum est porro eadem libris utriusque contineri. Quibus autem Malachiæ verbis ostendi putant eumdem ipsum esse ac Esdram, ea ad Levi primum, deinde ad universos Sacerdotes pertinere contextus orationis ostendit. Et tamen futilibus his argumentis labefactatus Hieronymi animus, opinationem istam si calculo aperte non comprobavit suo, at certe nec confutavit, pro eo ac debuit. Adde nec Prophetam in sacris Codicibus appellari Esdram, sed Sacerdotem & Scribam; cum decuisset tamen nobiliore eum titulo insigniri. Itaque sanior Christianorum Patrum ac Interpretum pars commentum hoc repudiavit.

Utrum fuerit Esdras. Hier. Procem. in Mal. Mal. 2. 7. Hier. Procem. in Mal.

IV. Ad propugnandam Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem vix ullis ex Veteri Testamento juvamur subsidiis, propter exiguitatem operis, & auctoris novitatem. Unicum se dat illud testimonium, quod ex Ecclesiastico Sirachidæ supra attulimus, quo generatim atque universe Duodecim Prophetarum, inter quos postremus hic est, fit mentio. Sed multorum instar unum hoc esse potest. At in Novi Instrumenti scriptoribus Malachiæ auctoritas crebrius usurpatur. Matthæus quippe, Marcus, & Lucas, in testimonium citant hæc ipsius verba: *Ecce ego mittam Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Scripsit Malachias: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, & convertet cor patrum ad filios*: id significabant Christi Discipuli, cum dicerent apud Matthæum & Marcum: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam primum oportet venire?* significabat & Angelus, cum de Johanne Baptista Zachariæ patri hæc prænuntiaret apud Lucam: *Ipse præcedet in virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios.* Malachiam quoque spectabat Paulus cum diceret: *Scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui*: hæc quippe αὐτολεξεὶ Malachiæ sunt.

Probatur prophetiæ Malachiæ γνησιότης & antiquitas. Matth. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 7. 27. Mal. 3. 1. Mal. 4. 5. Matth. 17. 10. Marc. 9. 10. Luc. 1. 17. Rom. 9. 13. Mal. 1. 2.

Nihil hic me movent Rabbini quidam, qui quod in Synagogam magnam allectum fuisse Malachiam nonnullis fuerit persuasum, caussam inde habuerunt, cur ei Prophetæ dignitatem detraherent: hos quippe refelli jam supra, cum de Aggæi Prophetia disputarem.

DE LIBRIS MACHABÆORUM.

AC PRIMUM DE PRIORE.

I. *Disputatur de priore Machabaico.* II. *Probatur prioris Machabaici γνησιότης & antiquitas.*

I. TANTAM nominis claritatem præclaris rebus gestis adepti sunt Assamonæi, ut eorum memoriam propagandam Judæi merito censuerint; quo ad religionem conservandam, & tuendam libertatem, majorum exemplis posteri incitarentur. Itaque sive privatorum aliquorum hominum studio & industria, sive, quod potius crediderim, auctoritate publica factum est, ut in literas Machabaica historia referretur, suppeditatis ad id, ut satis Libri ipsius primi finis indicat, publicis Commentariis, quos diligenter ab ea gente confieri solitos fuisse supra notavimus. Atque id quidem non multo post res gestas factum fuisse probabile est: quippe stili ipsius cha-

Disputatur de priore Machabaico.

racter vetustatem indicat, & ad priscorum exemplarium formam opus compositum est. Ac primum descriptum est Ebraica lingua, sive potius Syriaca, seu Hierosolymitana, ea nempe quæ hoc tempore inter Judæos patrium solum incolentes jam inde à soluta Babylonica captivitate usurpabatur. Ergo hæc historia continebatur priore Machabæorum libro, qui diu Ebraicis descriptus literis superfuit, quemque se vidisse testa-

Hier. Prolog. Galeat.

tur Hieronymus. Hinc Græca prodiit interpretatio, qua fruimur; hinc & Latina quæ ad hanc diem extat: quippe Ebraismis utraque adeo oblita est, ut Ebraicam prorsus originem sapiat. Hæc vero, Latinam dico, an ex Ebraico exemplari proxime petita sit, an per Græcæ interpretationis fistulas derivata fuerit, incertum est. Titulum Libri Origenes indicat hanc fuisse, σαρβὴθ σαρβανὲ ἐλ· Hoc est, uti alibi exposuimus, שרבית סרבני אל, *Sceptrum rebellium Dei*; vel si secundam dictionem disjungas, atque ita scribas, שרביט שר בני אל, *Sceptrum principis filiorum Dei.* Atque id lemma libro Machabæorum priori, Ebraicum Ebraico præfixum primo fuit. Deinde vero cum Libro priori alter, & in aliquibus etiam Codicibus tertius quoque adjungeretur, omnes communem hanc appellationem tulerunt: quemadmodum libri Esdræ titulum sequens Ne-

Scal. Animad. in Euseb.

hemiæ liber participavit. Caussa itaque non est, cur tantopere miretur Scaliger sub Ebraicum titulum librum Græcum venisse, nec cur Origeni Judæos imposuisse usque adeo asseveranter affirmet. Ignoratur Libri hujus prioris Auctor, quem tamen conjectando quidam assequi tentarunt. Sunt qui Johannem Hyrcanum fuisse putent, Simonis filium, quem diuturno potitum imperio ac Pontificatu, & futurorum quoque præscium

Joseph. Antiq. lib. 13. cap. 18.

fuisse narrat Josephus: quod & tuto credi, & sine periculo negari potest.

Probatur prioris Machabaici γνησιότης & antiquitas.

II. Quamvis autem ad probandam Libri hujus γνησιότητα vix quicquam nobis Libri sacri præstent opis, reliqui etiam oppido pauca, quod in Canonem Ebræorum nunquam, in illum Christianorum sero sit admissus; satis clara tamen ad ejus agnoscendam antiquitatem supersunt vestigia, si quis animum adhibeat minime refractarium ac pertinacem, sed studiosum veritatis, qualem initio operis hujus desideravimus. Primum autem non una res est, quamobrem ex priore Machabaico in secundum multa transiisse suspicemur. Nam cum ex variis libris hinc inde compilatus sit secundus, ut ex capite secundo liquet; ad Ægyptios autem Hellenistas, inter quos prodiit, Hierosolymitani Judæi multa ex suis tabulariis depromta transmiserint veteris memoriæ instrumenta, ut ostendit idem caput, atque item primum, dubitari vix potest, quin Machabaicam quoque ipsis historiam impertiverint. Inde adeo non res solum eædem in utroque referuntur, sed sententiæ etiam aliquot occurrunt utrobique consimiles.

1. Mach. 1. 15.

Nam quod his verbis expresserat Machabaicus prior: *Et ædificaverunt gymnasium in Jerosolymis secundum leges nationum, & fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & juncti sunt nationibus, & venumdati sunt ut facerent malum:* id sic alter retulit:

2. Mach. 4. 12.

Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque Epheborum in lupa-

1. Mach. 1. 52.

naribus ponere. Scripserat prior: *Quicumque non fecissent secundum verbum regis Antiochi, morerentur. Secundum omnia verba hæc scripsit omni regno suo, & præposuit principes populo,*

2. Mach. 6. 8.

qui hæc fieri cogerent: scripsit alter: *Decretum autem exiit in proximas gentilium civitates suggerentibus Ptolemais, ut pari modo & ipsi adversus Judæos agerent, ut sacrificarent: eos autem qui nollent transire ad instituta gentium, interficerent.* Illic Judas Machabæus ad-

1. Mach. 7. 41.

versus Nicanorem præliaturus ait: *Qui missi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blasphemaverunt te, exiit Angelus, & percussit ex eis centum octoginta quinque millia:* istic

2. Mach. 8. 19.

vero: *Admonuit eos & de auxiliis Dei quæ facta sunt erga parentes; & quod sub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt.* Nicanoris interitus, capitis ejus dextræque exectio, atque eorum contra Templum Hierosolymitanum in sublimi loco collocatio, & instituta victoriæ ab eo reportatæ anniversaria celebritas, paribus fere verbis ab utroque recitantur. Plura non proferam, cum Librorum germanitas ex instituto ab aliis parallelismo præclare intelligatur. Ex his sequitur ferri eorum non posse sententiam, qui Theodotionem primum Libri hujus interpretem Græcum ponunt. Adde probabile haudquaquam videri, tamdiu passos fuisse Hellenistas Judæos decora suæ gentis, & eximia Dei adversum suos beneficia à popularibus suis ignorari. Jam si discedamus à sacris Codicibus, Josephum ita se ad prioris Machabaici affectationem composuisse reperiemus, ut totum in Archæologiam suam transtulerit. Id ultro fatentur Rabbini. Judæos à superstitioso Sabbathorum cultu Tertullianus revocat exemplo Machabæorum, qui commissis Sabbathi die præliis patriam liberarunt. Meminit etiam hujus Origenes, ut dixi; & arcessita ex eo testimonia usurpat non semel Cyprianus.

De

De Libro secundo Machabæorum.

I. *Variis constat partibus hinc inde collectis & consutis secundus Machabaicus.* II. *Disputatur de Auctore Libri hujus.* III. *Probatur Machabaici secundi γνησιότης & antiquitas.*

I. Multis partibus conflatum esse Machabaicum secundum liquet. Nam primum ad Libri frontem præfixæ sunt Epistolæ duæ; prior populi Hierosolymitani ac Judaici ad Hellenistas Ægyptienses, quæ in nono versu primi capitis desinit: altera populi ejusdem, Senatus, & Judæ ad Aristobulum & eosdem Ægyptienses Judæos. Hæc eos ad celebrandum diem ignis; illa ad diem Scenopegiæ mensis Casleu, sive Encæniorum festo ritu traducendum hortatur. Quæ quoniam res Machabaicis gestas temporibus continebant, & Machabaici erant argumenti, in hoc Machabaicum volumen merito relatæ sunt. Subjecta est deinde Jasonis Cyrenæi historiæ epitome. Quid ea historia contineretur, tradit ipse Epitomes Auctor: *De Juda Machabæo, & fratribus ejus, & de Templi magni purificatione, & de aræ dedicatione, & de præliis quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & filium ejus Eupatorem, ab Jasone Cyrenæo quinque libris comprehensa, tentavimus nos uno volumine breviare.* Extrivi voculam, *itemque*, in editione Vulgata his dictionibus præfixam, *ab Jasone Cyrenæo,* unde imprudens aliquis alia ab Jasone desumta suspicari posset, quam quæ supra memorantur; nam vocem illam Græcum exemplar non agnoscit. Quæcunque præterea Machabaicus ille secundus continet, haudquaquam Jason ille suppeditavit: puta caput tertium & initium quarti, quæ res sub Seleuco gestas referunt; item postrema duo, quæ ad Demetrii Soteris tempora pertinent. Notandus interim obiter Blondellus, qui ignorari ait qua lingua historiam suam ediderit Jason Cyrenæus; cum clarissima ratio suadeat, ea usum esse lingua, qua Callimachus itidem Cyrenæus poëmatia sua scripsit, Græca nimirum, quæ inter Cyrenæos Græcæ originis homines usurpabatur. Eadem quoque in multis Ægypti partibus, ac maritimis præsertim obtinebat, maxime vero Alexandriæ. Itaque harum regionum incolæ Judæi Græco sermone vulgo loquebantur, & Libros sacros Græce scriptos in Synagogis prælegebant; Ebraicæ vero linguæ fere rudes erant & inscii. Quapropter Hellenistæ dicti sunt, quod cum Judaicæ essent originis, Græca loquela uterentur. Ex pluribus ergo libris excerptum esse Machabaicum secundum satis ista indicant: *Considerantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum, propter multitudinem rerum, curavimus volentibus quidem legere, ut esset animi oblectatio; studiosis vero, ut facilius possint memoriæ commendare.* Tum deinde: *Libenter laborem sustinemus, veritatem quidem de singulis auctoribus concedentes, ipsi autem secundum datam formam brevitati studentes.* Ipsa præfatio in fine secundi capitis posita, ad sequentia viam muniens, non aliunde petita est, sed è Scriptoris Machabaici penu depromta. Valde porro credibile est ad id consarcinandum opus, inter reliquas scriptiones, priore Machabaico usum quoque fuisse, uti ostendimus supra, aliisque memoriis ex Hierosolymitano tabulario desumtis. Id ut significaret, eam, quam dixi, Hierosolymitanorum epistolam quasi dedita opera repræsentavit, in qua hæc habentur: *Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & sunt apud nos. Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis.* Itaque ne præclaro hoc patriæ fortitudinis, & divinæ erga gentem suam benignitatis monumento carerent Hellenistæ Ægyptienses, quemadmodum reliquos Codices sacros Ebraico sermone descriptos Græce redditos habebant, ita Machabaicorum quoque gestorum historiam literis Græcis, quibus utebantur, complexi sunt; exemplar Ebraicum ita affectati, ut alios quoque ejusdem argumenti libros adhiberent. Ex ipsa sane phrasi Græce lucubratum esse vere dixit Hieronymus. Quidam non satis caute distinctis variis Libri hujus partibus, cum Librum ab Hierosolymitanorum Epistola inchoatum esse perspexissent, nec bene observassent Epistolæ hujus clausulam, reliqua cohærere, totumque Librum epistolam unam esse crediderunt. Fuit in ea sententia Genebrardus; fuerunt & alii, cum recentiores, tum antiqui. Vetustam σημείωσιν profert doctissimus Cotelerius, quæ Machabaicum secundum epistolæ formam habere definit. Eamdem ob caussam ab Hierosolymitanis scriptum esse Rabanus Maurus opinatus est; sed numero singulari Auctor de se ipse loquens in postremis Libri versibus deprehenditur, ut recte notatum est à Serario; & duæ sunt Epistolæ; & secunda in

Variis constat partibus hinc inde collectis & consutis secundus Machabaicus.

2. Mach. 2. 20.

Blond. De Sibyll. libr. 2. cap. 24.

2. Mach. 2. 25, 26, 29.

2. Mach. 2. 14, 15.

Hieron. Prol. Gal.

Genebr. in Chronol.

Cot. in Not. ad Canon. Apost.

Serar. in Mach. Præloq. 2.

decimo nono capitis secundi versu clauditur.

Disputatur de Auctore libri hujus.
Hon. De Script. Eccl. in Philone.

II. At quis ea in librum unum compegerit, itidem ut prioris Machabaici Auctor, prorsus ignoratur. Philoni Judæo lucubrationem adscribit Honorius Augustodunensis; Josepho alii. At stili character à Philonis stilo discrepat, etsi disertus est; nec in Philonis scriptionibus occurrit quicquam, unde non modo fœtum ipsius hunc esse, sed vel visum ipsi conjectare liceat: quod esset sane aliter, si Libri auctor extitisset. Josepho autem cur sit adscriptus, caussa manifesta est. Scripsit is elegantem librum hoc titulo: *εἰς Μακκαβαίους, ἢ περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ*, quo Eleazari, septemque puerorum, ac piissimæ matris supplicia narrantur. Hinc Hieronymus: *Josephus Machabæorum scriptor historiæ, frangi & regi posse dixit perturbationes animi, non eradicari.* Idem alibi quoque apud eumdem reperias, sed & apud Eusebium. Fraudi hæc fuerunt vel imperitis, vel incautis lectoribus, qui expressum ex Machabaico secundo libellum, cum Machabaico ipso secundo confuderunt. Adde & nonnulla haberi in Archæologia Josephi, quæ cum Libro illo non satis consentiant. At Serarius Judæ cujusdam Essæi opus hoc esse opinatur; quam opinionem his rationibus fulcit. Judæ primum id adscribi vult his verbis secundi capitis: *Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & sunt apud nos.* Tum deinde disquirens, quisnam fuerit ille Judas, eo tandem delabitur, ut conjecturas suas in Juda Essæo sistat, quod magna ejus fuerit inter Ægyptios Judæos auctoritas, & quod vaticinandi etiam facultate floruerit, ut ex Josepho discimus. Nec alium esse putat quam qui huic ipsi Epistolæ scribendæ affuit, & in inscriptione nominatur. Atque hujus demum sententiæ auctorem laudat Rupertum. Ego contra hoc loco quem designat in secundo capite, minime adscribi puto Judæ isti Machabaici secundi lucubrationem. Judam ait res per bellorum motus dissipatas recollegisse; quod de Bibliotheca accipiendum ostendit antecedens comma. At aliud est colligere libros, aliud scribere. Præterea demus Judam libros scripsisse, non ideo Machabaicum hunc scripserit. Nego etiam Judam Essæum hunc fuisse, qui etsi summa inter suos dignitate ac futurorum præcognitione, non ideo scribendi quoque facultate præstiterit. Nego denique eumdem esse Judam illum, quem Machabæum esse verisimile est, ac qui in Epistolæ lemmate ponitur. Hanc ergo opinionem tam infirmis nixam radicibus corruere necesse est. Verum cum longe operosius sit reperire verum, quam falsum refellere; quis non fuerit hujus scriptionis Auctor ostendisse contenti, quis fuerit tandem, eruditioribus aut felicioribus investigandum relinquemus.

Hier. libr. 2. adv. Pelag. cap. 3. & libr. De Script. Eccl. in Josepho.
Eus. Hist. libr. 3. cap. 10.
Serar. Præloq. 2. in Mach. & in cap. 1, & 2. libr. 2.
2. Mach. 2. 14.
Jos. Antiq. libr. 13. cap. 19. & De Bell. Jud. libr. 1. cap. 3.

Probatur Machabaici secundi γνησιότης & antiquitas.
Ebr. 11. 35.
2. Mach. 6. 19.
Clem. Alex. Strom. 5.
Can. Apost. 76.

III. Nunc quod instat agendum, & sua *γνησιότης* ac antiquitas Libro huic inter Codices sacros postremo asserenda est. Opem ad id nobis præstat Epistola ad Ebræos, cujus hæc verba: *Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemtionem, ut meliorem invenirent resurrectionem*, Theodoretus, aliique eruditi viri complures, ex Eleazari & septem fratrum historia, sexto & septimo capitibus scripta, petita censuere. Nam quod habet scriptor Machabaicus: *αὐθαιρέτως ἐπὶ τὸ τύμπανον προσῄει*, sic reddidit Paulus: *ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν*· Hinc quoque instructus ad egregiam ejusdem casus narrationem conscribendam videtur Josephus accessisse; vel quisquis auctor est libelli *περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ*, scriptor certe antiquus. Apertissime vero meminit Clemens Alexandrinus *τοῦ συνταξαμένου τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομήν*· Apertius etiam Origenes Machabaicum utrumque post Librorum sacrorum recensionem commemorat, grandemque ex secundo hoc laciniam suis in Exodum Exegeticis assuit, atque alibi sæpe ejus testimonio sententias suas confirmat. Ejus quoque suffragio crebro se tuetur Cyprianus. His subjungere possem Zenonem Veronensem, Ambrosium, aliorumque deinceps agmina tota, sed acquiescamus in Canonibus Apostolorum, apocryphis, ut voles, antiquis certe, qui Machabaicos tres agnoscunt; & in Thalmudicis scriptoribus, à quibus septem fratrum historia celebratur.

DE COMPARATIONE TESTIMONIORUM, Quæ ad Librorum sacrorum probandam ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ et antiquitatem tota hac Propositione ex his depromuntur.

I. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* II. *Secundum argumentum.*

I. NUNC antequam tollamus manum ex hac tabula, occurrendum est expostulationi cuidam, supra à nobis leviter jam delibatæ, hominum pertinacium, quos tamen ab his disputationibus operis initio arcebamus. Queri enim possunt intutam esse & malefidam viam, quam ad sacrorum Voluminum γνησιότητα & antiquitatem demonstrandam sumus ingressi. Nam cum ad id recentiorum Scriptorum testimonia protulerimus, tanquam depromta ex eorum libris, quos antiquiores probare volebamus, id nobis ut probatum sumsisse, quod in quæstione positum erat; tam fieri quippe potuisse, ut quos antiquiores credidimus, ii è contrario testimonia à nobis prolata excerpserint ex iis, quos finximus recentiores; vel utrosque fortasse eadem excerpsisse testimonia ex priscis aliquibus Scriptoribus, quorum lucubrationes diuturnitate temporis consumtæ sint. Huic querelæ primum obnoxios non esse Scriptores aio, quorum nomina ac scripta in aliis memorantur. Exempli caussa, quod Jeremianæ Prophetiæ nominatim meminerit Daniel, jure possum colligere vetustiorem Daniele fuisse Prophetiam Jeremiæ. Atqui complures è Scriptionibus sacris in hac classe ponendæ sunt. Aio præterea, etiamsi id ita esse concedamus, ut volunt Adversarii, vix nobis inde deperire quicquam, vix illos quicquam inde lucrari: nam dum antiquitatem detrahunt uni, alteri adstruunt: utrumlibet enim priorem ponant, hujus certe probata fuerit antiquitas. Velut cum dixit Origenes in epistola ad Africanum totam pericopen ex Isaia Michæam transtulisse; si ex Michæa translatum id potius dicere audeant Adversarii, hoc ipso Michææ Prophetiam Isaiæ Prophetia antiquiorem cogentur agnoscere. Atque ita Michææ antiquitatem & γνησιότητα satis comprobatam habebimus. Sin & Isaiam & Michæam ex vetustiore aliquo Propheta hæc hausisse contendant, utris potius habenda fides est, an his nullo argumento, sola pertinacia pugnantibus, neque ullum commentitiæ quam afferunt originis propheticarum sententiarum indicium, notamve dantibus; an nobis res liquidas clarissimaque testimonia proponentibus? Arbitretur prudens & æquus Lector, & sententiam ferat. Deinde si id quod volunt obtinent Adversarii, & quas scriptiones antiquiores posuimus, recentiores esse fateamur iis quas diximus posteriores, tum illidentur Chronologiæ & Historiæ scopulis, quæ has rerum & temporum perturbationes vindicabunt. Ad hæc recordari debemus Librorum fere omnium Veteris Testamenti γνησιότητα generatim nos probasse initio Propositionis hujus, iis argumentis, quæ nullis Adversariorum responsionibus eludi queant. Totam itaque volumus rationum quas adhibuimus molem spectari, quæ est hujusmodi, ut cavillationes omnes facile contemnat.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Isa. 22, & seq. Mich. 4. 1, & seq.

II. Objici potest præterea Libros sacros à Spiritu sancto Prophetis esse dictatos, & verba Prophetarum verba esse Spiritus sancti, non ex aliorum depromta libris, sed ab eodem profecta Spiritu, qui à diversis Prophetis res easdem denuntiari hominibus voluerit; ac idcirco temere nos facere, qui vetustiorum Prophetarum testimonia à novitiis usurpata statuamus. Jampridem hoc ipsum apud Origenem jactavit Africanus, velut arbitratus Prophetarum, Spiritus sancti nuntiorum ac præconum, dignitati parum convenire, alienis dictis & sententiis uti. Quam perversam ei opinionem exemit Origenes, testimoniis ipsis Prophetarum in medium prolatis, quæ palam extant in antiquioribus: ac imprimis celebri illo, quod Michæas ex Isaiæ secundo capite in quartum suum transtulit. Fateor equidem vaticinia Prophetarum Dei oraculo esse edita; at Spiritum sanctum aio afflatus suos ad ingenium Prophetarum & hominum mores temperasse: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus;* inquit Paulus; *& divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus.* Optime Maimonides in eximio opere More Nevochim: *Scito unumquemque Prophetam peculiare quid habere; & ea lingua, eaque loquendi ratione, quæ ipsi est familiaris & consueta, impelli à Prophetia sua ad loquendum ei qui intelligit ipsum.* Isaiam & Amosum idem afflavit Spiritus; disertus tamen est Isaias, rudis &

Secundum argumentum.

Afr. in Epist. ad Origen. Orig. Epist. ad Afric. Isa. 2. 3, 4. Mich. 4. 1, & seq.

2. Cor. 12. 4, & seq.

inconcinnus Amosus: quemadmodum flatus uno ore emissus pro calamorum varietate varios sonos edit è fistula. Alioquin unus esset Scriptorum omnium sacrorum character, stilus unus, eadem oratio; quam tamen diversam esse observamus. Ergo afflatus ac inspiratæ ipsæ res, Spiritus sancti sunt; sermo ac verba, sunt Prophetarum, sic tamen inspirante & incitante Spiritu sancto loquentium: quæ verba proinde ab aliis sumere, & in proprios usus convertere potuerunt. Atque ea non à Scriptoribus solum sacris, sed & ab Ethnicis nonnunquam mutuati sunt; uti fecit Paulus, cum Arati, & Epimenidis sententias ac verba protulit. Verba hæc fuisse Spiritus sancti nemo dixerit: ut à Paulo autem citarentur, Spiritus sancti instinctu factum est. At vetustiorum Auctorum sacrorum verba à recentioribus Auctoribus sacris recitata, & ut primum ederentur à vetustioribus, & ut deinde à recentioribus citarentur, Spiritus sanctus auctoritate & impulsu suo perfecit: fuerunt nihilominus Prophetarum verba, sed movente & instigante Spiritu sancto prolata.

Act. 17. 28. Tit. 1. 12.

DE CANONE LIBRORUM SACRORUM.

I. *Disputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum sacrorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Unicus ante Christum editus fuisse videtur Canon, ab Esdra compositus, & Synagogæ magnæ auctoritate comprobatus.* III. *Disputatur de Synagoga magna.* IV. *Probatur nostra sententia veterum Scriptorum auctoritate;* V. *deinde argumentis.* VI. *Disputatur utrum inscriptiones libris Prophetarum præfixæ, à Synagoga magna, an à Prophetis ipsis additæ sint.* VII. *Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmarunt; novum vero Ecclesia Christi edidit.* VIII. *Disputatur de Arca in qua reconditi fuisse feruntur Libri Canonici.* IX. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* X. *Secundum argumentum.* XI. *Tertium argumentum.* XII. *Quartum argumentum.* XIII. *Quintum argumentum.*

Disputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum sacrorum. Variæ opiniones proponuntur.

I. SUPERIORES omnes, quibus Librorum sacrorum γνησιότητα probare conati sumus, disputationes, una de eorumdem Canone disputatione continentur. Canonem dico, Librorum sacrorum collectionem ac catalogum, legitimo Synagogæ, vel Ecclesiæ consensu determinatum ac comprobatum. Nam si Canonem Esdræ temporibus conditum fuisse demonstravero, libros omnes in eum collatos Esdra vetustiores esse necesse est, quod ad præsens institutum est satis. Plurimum ergo refert hujus Canonis ætatem scrutari, quod pro rei momento ac dignitate satis accurate à nemine factum adhuc reperio. De Canone enim dissentiunt omnes, hosque vel illos libros κεκανονισμένους, vel ἀκανονίστους fuisse affirmant, huncque vel illum Canonis conditorem fuisse aiunt; qui vero legitimis id argumentationibus probaverit, quod equidem sciam, nemo homo est. Nos huic quæstioni, cum utili per sese, tum ad propositum opus valde opportunæ paucis satisfaciemus. Ac non una primum de eo sententia est. Plures quidem Canonis auctorem Esdram agnoscunt, eum qui Librorum sacrorum instaurator & reparator habitus est. Synodo magnæ adscribit Genebrardus, quam Quintam appellat, cuique Esdram interfuisse ait: at præter Esdrinum hunc Canonem, alios inducit duos, alterum ab Hierosolymitana Synodo Sexta conflatum, quam de sacris Codicibus ad Ptolemæum Philadelphum mittendis, & Septuaginta Interpretibus Græce eos reddituris coactam fuisse vult: in eum autem Canonem conjectos esse docet Libros sacros, qui post Quintam Synodum prodierant, puta Tobiæ ac Judith; Ecclesiasticum item & Sapientiam, quos per utriusque Synodi intervallum editos censet. Tertium demum Canonem existimat fuisse conditum in Septima Synodo, quam coiisse arbitratur ad probandos Pharisæos, quorum duces Sammai & Hillel; damnandos vero Sadoc & Barjethos, Sadducæorum antesignanos. Hujus porro Synodi decreto scribit fuisse confirmatam librorum Tobiæ & Judith, aliorumque auctoritatem, qui in antecedente Synodo fuerant cooptati in Canonem; in eumque tum primum adscriptos libros Machabæorum. Serarius, aliique literati viri geminum tantum Canonem admittunt, priorem Esdrinum, in Synodo magna confectum; recentiorem alterum, in quem dedicati fuerint Libri reliqui, quos prior non continebat. Dispu-

Genebrard. Chronol.

tator vero Theologo-Politicus pro more suo παραδοξολογῶν, nullum sacrorum Librorum Canonem ante Machabæorum tempora concinnatum fuisse asseverat; cum ejus, qui Esdræ tribuitur, libri aliquot Machabaico ævo haudquaquam vetustiores sint.

Tract. Theol. cap. 10.

II. His diligenter pensitatis sententiis, verisimillimum mihi visum est, unicum editum fuisse Canonem, ab ea Synagoga, quæ Magna appellata est; cum in libris colligendis, digerendis, & adornandis primas partes ageret Esdras, vir patriæ antiquitatis, Ebraicorum rituum, sacrarumque literarum longe peritissimus: γραμματεὺς, καὶ νόμων ἱερῶν διδάσκαλος ἐπιφανής. *Scriba, & legum sacrarum insignis magister*, ut eum appellat Eusebius in Chronico; &, ut Esdræ ipsius verbis utar, *Scriba velox in lege Moysi.* Cum itaque doctrina, & priscorum Codicum usu ac tractatione æqualibus suis antecelleret, dubium non est quin Librorum sacrorum conquirendorum, excutiendorum, ac dijudicandorum provinciam ei demandaverit Synagoga Magna Judæorum; sed ita tamen ut ipse de rebus à se mature expensis ad illam referret, quæ eas demum supremo arbitrio determinaret ac componeret.

Unicus ante Christum editus fuisse videtur Canon ab Esdra copositus, & Synagogæ magnæ auctoritate comprobatus.

1. Esdr. 7. 6.

III. Sciendum quippe est captivitate Babylonica solutos Judæos, & patriis laribus redonatos, cum de cultu Dei instaurando, & divinis ac humanis legibus restituendis cogitarent, viros gentis suæ sapientia & eruditione florentissimos diversis temporibus iis negotiis administrandis præfecisse; Zorobabelem in his, Mardochæum, Josuam Josedeciden; Aggæum quoque, Zachariam, & Malachiam. Prophetas istos ex hac serie expungunt alii, qui hunc cœtum, ut dixi, Sapientibus, non Prophetis, constitisse volunt. Unde & Danieli dignitatem Prophetæ detrahunt, ut eum inter Synagogæ Magnæ consessores collocent. Certe eum, & Ananiam, & Azariam, & Misaëlem superioribus adjungit Maimonides in Jad Chazacah, sed contradicente Abrabaniele: & de Daniele quidem falsum esse supra nos ostendimus. Vocabantur illi ראשי הגולה. *Principes captivitatis*, & numero fuisse dicuntur centum ac viginti. Duodecim tantum ponit, ac nominatim etiam recenset Abrabaniel in Præfatione ad נחלת אבות. An ex 12. factum 120, proclivi sane lapsu? Cur autem Synagoga Magna כנסת גדלה dicatur à Judæis, discimus ex Tractatu Megilah, capite tertio, in Gemara: nempe quod majestatem in pristinum statum restituerit, non addito tantum ad reliquos Dei titulos titulo גדול, in oratione quadam, ut ibidem habet Gemara, sed etiam quod totam Scripturam sacram curis suis reparaverit. Ejus initia ad Darium Hystaspiden probabiliter Rabbini referunt, cum nondum Babylone rediisset Esdras, ut quo tempore reficiebatur Templum, ejus quoque concelebrandi leges renovarentur. In eumdem porro cœtum alii subinde ingenio præditi ac virtute sunt cooptati: velut Esdras, postquam Babylone reversus est. Quamobrem aliis porro, aliisque ascitis, & in decedentium locum junioribus suffectis, diuturna fuit hæc Synagoga, & per multos annos perseveravit. Nam & ex ea fuit Nehemias, qui ad Darii usque Codomanni & Alexandri tempora vitam prorogavit, & Simon cognomento Justus, qui Seleuci Nicanoris ævo summum Pontificatum tenuit, quemque postremum ex hoc consessu superfuisse narratur in Misna Thalmudica. Ad hanc sententiam plerique nobis præiverunt Rabbini, aliis licet dissentientibus, quibus placet, non post multas ætates, & continuatam plurimorum hominum seriem, sed intra unius tantum ævi angustias Synagogam Magnam defloruisse. Quanquam eam proprie Synagogam Magnam dicendam esse fatemur, quæ circiter Artaxerxis μακρόχειρος tempora viguit.

Disputatur de Synagoga Magna.

IV. Eam autem quam proposui opinionem locupletibus primum auctoribus tueor. Constans est enim omnium fere consensio, crematos in Hierosolymitano excidio, & in deportatione Babylonica amissos, aut neglectos Codices sacros Esdram Artaxerxis Longimani ævo recuperata libertate reparasse. Etsi de modo quo res acta est, non satis convenit; cum alii numine afflatum, sacrum id quod superest opus dictasse velint; prioribus libris penitus abolitis. Ita sensit Auctor libri quarti Esdræ, qui decimo quarto capite commentitiam rei gestæ historiam explicavit. Futilem hunc Scriptorem secutus est Clemens Alexandrinus Stromatum primo. Secutus est eum quoque Theodoretus Præfatione in Psalmos. Apertissime vero omnium Basilius in Epistola ad Chilonem. Et in eamdem sententiam viri quidam docti recentiores abierunt. Propius accedit ad verum Irenæus, cum ait corruptas Scripturas Esdram restituisse. Paria habent Tertullianus & Hieronymus. Clarissime vero Chrysostomus Esdram Deo instinctum Scripturæ sacræ reliquias digessisse, & in unum corpus composuisse significavit. Accuratius etiam Auctor Synopseos, quæ Athanasio tribuitur, sacros Codices per Captivitatis diuturnitatem, & populi incuriam amissos Esdram ait penes se servasse, & suo demum tempore protulisse, ac publici juris fecisse. Profecto Mosaica Lege in exilio Ebræos non caruisse inde patet, quod Esdras se *Scribam velocem in lege Moysi* appellat: patet & ex capite nono Danielis, ubi Mosis liber tanquam superstes,

Probatur nostra sententia veterum Scriptorum auctoritate;

Iren. lib. 3. cap. 25.
Tertull. De habit. mul. cap. 3.
Hieron. adv. Helv. cap. 3.
Chrys. Hom. 8. in Ep. ad Ebr.
1. Esdr. 7. 6.
Dan. 9. 11, 13.

& vulgo cognitus, ac versati solitus, testis citatur. Nam quis credat tantam esse potuisse cladem ac vastitatem, ut ne apud privatos quidem homines ulla servata sint Codicum sacrorum exemplaria? non apud Ezechielem, vel Mardochæum? ne apud ipsum quidem Jeremiam, quem Nabuchodonosoris jussu Nabuzardan militiæ magister ab omni injuria tutum præstitit? Certum est igitur Esdram Libros sacros dissipatos collegisse, & instaurasse. Utcunque vero egregius fuerit iste labor, fructu tamen caruisset, nisi accessisset publica Synagogæ auctoritas, quæ recognovisset opus, & expensum comprobasset, ejusque usum populo concessisset. Quapropter non quasi Esdræ, sed quasi Synagogæ ipsius opus ab Elia Levita, aliisque Rabbinis habitum est. Hinc Thalmudistæ capite primo Babæ bathræ, vaticinia Ezechielis, librum Duodecim Prophetarum, Danielis, & Estheris libros, à viris Synagogæ Magnæ scriptos esse definiunt; quos ab aliis scriptos, ab Esdra collectos suffragio suo Synagoga Magna firmavit. Memorabile habetur apud Josephum, libro primo contra Apionem, testimonium, quod omnino consuli velim. Gentilium enim suorum morem hunc esse ait, ut si quæ ingruant bella, pace demum composita veteres Scripturæ à superstitibus Sacerdotibus recognoscantur, relegantur, ac renoventur; nec unicuique de rebus sacris scripta in vulgus edere fas esse, sed Prophetis solum, qui Dei instinctu, & præterita, & præsentia sciunt: hinc duo solum ac viginti sacra Volumina; & ea sibi usquequaque consentanea gentem suam usurpare, veterem omnem anteacti temporis memoriam complexa; à Mosis usque temporibus, ad Artaxerxis Longimani ætatem scripta; ab hac vero ætate singula fuisse relata in litteras, sed eamdem quam superiora fidem minime esse consecuta. Ex his liquet post Babylonica bella ex more Judæorum instaurari debuisse Codices sacros, idque Sacerdotum superstitum opera, qualis fuit Esdras; horum vero Librorum collectionem in Artaxerxe Longimano desiisse: quod sane fieri non potuit, nisi per Canonem publica auctoritate conditum; quo qui non continerentur, pari existimatione carerent.

deinde argumentis. V. Nunc si argumentis pugnare libet, primum subministrat Septuaginta Senum Interpretatio, quam cum Ptolemæi Philadelphi cura elaboratam esse consentiant omnes, ante hæc tempora collectos esse Libros sacros, conflatumque jam eorum Canonem oportuit. Convulsam enim & obtritam reor eam sententiam, quæ Mosaicum duntaxat volumen à Septuaginta Interpretibus conversum fuisse fingit. Ab Israëlitarum autem liberatione ad Philadelphum, nulla ejus condendi magis opportuna ac necessaria apparet occasio, quam post resarta ac recollecta sacra Volumina; nullus idonior hujus operis auctor, quam Esdras. Quadragesimo præterea ac nono Ecclesiastici capite locum deprehendo, à nemine, opinor, adhuc observatum, unde vetustas Canonis præclare intelligitur. Nam cum sanctos plerosque viros Sirachides laudare instituisset, in iisque Scriptores sacros fere omnes; postquam de Isaia, Jeremia, ac Ezechiele disseruit, tum servato Canonis Judaici ordine, qui tribus his Prophetis Minores
Eccli. 49. 12. Duodecim subjungit, hæc addit: *Et Duodecim Prophetarum ossa pullulent de loco suo: nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt se in fide virtutis.* Quibus statim subjicit Zorobabelem, & Jesum Josedeciden, principes Synagogæ Magnæ: non obscure significans post Duodecim Prophetas Synagogam Magnam extitisse. Itaque in unum librum jam compacti erant hoc tempore Duodecim Prophetarum vaticinia. Librum hunc
Act. 7. 42, 43. Amos 5. 25, 26. haud dubie significat Stephanus, cum hæc Amosi verba recitans: *Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israël? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, adorare eas?* scripta esse diceret in libro Prophetarum. Atqui collectio hæc Duodecim Prophetarum, & in unum corpus conjunctio, nonnisi in sacrorum Voluminum redintegratione facta credi potest; cum nonnulli è Prophetis illis Duodecim exiguo annorum intervallo Esdræ reditum præcesserint; fortasse & vitam ad id usque tempus produxerint. Profecto antequam Scripturæ totius sacræ conderetur Canon, singulorum Librorum partes componi simul, & in unum corpus conflari, ac velut suo sibi Canone determinari oportuit. Psalmorum numerum definiri, & in unum colligi volumen necesse fuit, priusquam in generalem Canonem conjicerentur. Factum id ab Esdra docent Auctor Syno-
Hilar. Prol. in Psalm. pseos & Hilarius, atque ita vulgo credi: nos ab Esdra & Synagoga Magna factum diximus supra. Idem de libro Duodecim Prophetarum dictum velim. Inde est quod in
Abrab. Præf. in Isa. Baba bathra docent Thalmudistæ, & post illos Abrabaniel, viros Magnæ Synagogæ Duodecim Prophetarum libros in unum volumen compegisse. Porro Sirachiden Ptolemæi Epiphanis coævum fuisse probavimus; unde efficitur vetustiorem hac ætate Canonem fuisse. Atque inde idem ac superiori argumentatione colligimus, nullum videri aptius ejus conficiendi tempus, quam post recompositos Codices sanctos; neque ulli probabilius ejus confectionem adscribi posse, quam Esdræ. Ad hæc cum Rabbino-

rum vulgatissima opinio sit, Scripturam sacram, quæ nullis sectionibus, interpunctionibus nullis ad illam diem distincta erat, sed veluti unico comprehensa versu tota simul cohærebat, à Synagoga Magna, cujus Esdram fuisse Scribam aiunt, in פרשיות, & in סדרים, & in פסוקים, aliasque partes esse divisam; eamdem quoque à Scribis, eorumque principe Esdra octodecim locis emendatam, quos Masorethæ numerant, & תקון ספרים, *ordinationem Scribarum*, & תקון עזרא, *ordinationem Esdræ* appellant; cum priscos etiam Ebraicæ linguæ characteres hoc tempore Esdra auctore Assyriis mutatos esse Thalmudistæ affirment in Tractatu Sanhedrin, doctique omnes assentiantur; quæ sine magni hujus Consessus auctoritate & consilio fieri haudquaquam potuisse manifestum est: quis credat tantum operæ ac studii in Scripturæ sacræ characteribus mutandis, sectionibus determinandis, notandis lectionibus, distinguendis versibus posuisse Synagogam Magnam, ejusque velut mentem Esdram; totos vero Libros ipsos neglexisse, deque eorum numero definiendo ac sanciendo minime cogitasse?

Tract. Sanh. cap. 2.

VI. Id si obtinemus, quod nobis omnino concedendum est, jam liquet non alium quærendum esse auctorem, quam Esdram & Synagogam Magnam, additamentorum quorumdam, quæ ad Librorum sacrorum connexionem, vel illustrationem hinc & inde sparsa sunt. Cujusmodi sunt, quæ de Mosis morte ad calcem Pentateuchi addita legimus. Aliam præterea operam in Codicibus sacris exornandis ab hac Synagoga collocatam fuisse ratus est Grotius, ad inscriptiones nimirum ac lemmata libris Prophetarum præfigenda: quod ex titulo libri Amos apparere existimat, qui talis est: *Verba Amos, qui fuit in pastoribus de Thecue, quæ vidit super Israël in diebus Osiæ regis Juda, & in diebus Jeroboam filii Joas regis Israël, ante duos annos terræ motus.* Ego vero & inscriptiones à Prophetis ipsis arbitror fuisse appositas, neque video quid ex hoc titulo pro contraria parte effici possit. Nam post terræ motum scribere hoc potuit Amos ipse, & vaticinii tempus ex hoc casu denotare; vel quod potius reor, imminentem terræ motum, pro sua vaticinandi facultate prævidere & prædicere potuit; quod & his capitis tertii verbis factum ab eo quidam Interpretes censent: *Et percutiam domum hyemalem cum domo æstiva: & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes multæ, dicit Dominus.* Huc adde in ipso vaticiniorum contextu ejusmodi inscriptiones occurrere, velut apud Zachariam, versu septimo primi capitis: *In die vigesima quarta undecimi mensis Sabath, in anno secundo Darii, factum est verbum Domini ad Zachariam, filium Barachiæ, filii Addo, Prophetam, dicens:* item initio septimi capitis. Plurima hujusmodi reperies in brevissimo Aggæi vaticinio, plurima & in illo Jeremiæ; nonnulla etiam in Isaia, Ezechiele & Daniele. Ea profecto quin ab ipsis Auctoribus profecta sint, minime dubitandum est. Id si evicero, quod negari non potest, jam una quoque evicero vaticiniis ipsis præfixas inscriptiones illarum consimiles, & prorsus germanas, eorumdem quoque Auctorum esse; cum credibile non sit hos Auctores scriptionum suarum particulas his notis præmuniendas duxisse, tota vero opera ἀνεπίγραφα & ἀκέφαλα emittenda censuisse.

Disputatur utrum inscriptiones libris Prophetarum præfixæ à Synagoga magna, an à Prophetis ipsis additæ sint.

Grot. in Amos 1. 1.

Amos 3. 15.

VII. Cæterum operam Esdræ circa sancta Volumina, ac diligentiam imitatus Nehemias, priscos sacrarum scriptionum Codices conquisivit, magnam collegit antiquitatis memoriam, rerum à se, fortasse & ab aliis, gestarum commentarios ipse scripsit. Hæc sequuntur ex isto secundi Machabaici dicto: *Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem; & ut construens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David, & epistolas Regum, & de donariis.* Quæ si ita sunt, ut certe sunt, Canonem haud dubie recognoverit Nehemias, & ex veterum exemplarium fide confirmaverit; Librumque demum, qui ejus nomine inscriptus est, quemadmodum suum Esdras, in sacrum Canonem retulerit; atque hæc demum sanxerit auctoritate Magnæ ejusdem Synagogæ, ad quam unam librorum consecratio pertinebat. Quamobrem exemplari illo aureis literis descripto, quod ad Philadelphum Eleazarus Pontifex misit, Nehemiæ liber continebatur, ut pote qui cum reliquis Voluminibus sacris à Septuaginta Senibus interpretatione donatus sit. Post annos centum circiter & viginti, quam fieri id curavit Ptolemæus Philadelphus, Antiochi Epiphanis furias passis Hierosolymis, direptisque ac incensis, sacrorum Librorum curam sumsit Judas Machabæus, & qui per bellum interciderant, recollegit, Nehemianam Bibliothecam supplevit, deditque operam ne qua sui parte Canon imminueretur; pro eo ac fieri apud Judæos solitum fuisse scribit Josephus, ut post bella sanctos Libros Sacerdotes recenserent. Nam quid aliud sibi volunt ista, quæ in Epistola Hierosolymitanorum Judæorum ad Ægyptienses Hellenistas nobis exhibet secundus Machabaicus; testimonio indidem proxime deprompto subnexa: *Similiter autem & Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & sunt apud nos. Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis.* Ipsi quippe Hellenistæ, ad quos

Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmarunt; novum vero Ecclesia Christi edidit.

2. Mach. 2. 13.

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

2. Mach. 2. 14.

hæc ſcripta ſunt, Hieroſolymitanam Synagogam de rebus divinis conſulebant, ejuſque decreta ſequebantur. Quamobrem etſi libros quoſdam habebant in pretio, cujuſmodi fuerunt illi, qui dicti ſunt ἀπόκρυφοι, & ἀκανόνιστοι, & ἀντιλεγόμενοι, quoſque ab Helleniſtis acceptos Eccleſia Chriſti multo poſt in ſuum Canonem admiſit, numquam tamen ab ipſis pro Canonicis, & ἐνδιαθήκοις, ac ῥητοῖς habiti ſunt, cum nec eos Hieroſolymitana Synagoga conſecraſſet, nec id juris ipſi ſibi arrogarent. Profecto ſi in Helleniſtarum Canone habuiſſent locum, eumdem & in Canone vetuſtiorum omnium Chriſtianorum tenuiſſent; quod fuit ſecus: nam prioribus Eccleſiæ ſæculis à multis repudiati ſunt, & inter apocryphos habiti; at eos demum ſuſcepit univerſa Chriſti Eccleſia, & in ſuum Canonem dedicavit. In jura quippe & auctoritatem priſcæ Synagogæ ſucceſſit Eccleſia, deque libris arbitria facere ipſam jus faſque fuit. Itaque ſuum ipſa ſibi concinnavit Canonem, & à piis omnibus ſuſcipi juſſit.

Diſputatur de Arca, in qua reconditi fuiſſe feruntur Libri Canonici. VIII. Operæpretium hic me facturum puto, ſi quæſivero quamobrem Canonici Libri intra Arcam, Apocryphi vero extra Arcam fuiſſe dici ſoleant. Ac veterum ſcripta Auctorum memoria repetenti mihi primus omnium occurrit Epiphanius, qui id affirmaverit in libro De ponderibus & menſuris: librum enim Sapientiæ, & Eccleſiaſticum, quamvis utiles, è Canonicorum albo ſecluſos fuiſſe ait: διὸ, inquit, καὶ ἐν
Epiph. De pond. & menſ. cap. 4. τῇ ἀρὼν (ארון) οὐκ ἀνετέθησαν, τουτέστιν ἐν τῇ τῆς διαθήκης κιβωτῷ. *Quamobrem & in Aron repoſiti non ſunt, hoc eſt in Arca Fœderis.* Quod dictum ſic expreſſit Johannes Da-
Johan. Dam. Orth. fid. libr. 4. cap. 18. maſcenus: ἡ δὲ πανάρετος, τουτέστιν ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἡ σοφία τοῦ Ἰησοῦ, ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαὶ, ἀλλ᾽ οὐκ ἀριθμοῦνται, οὐδὲ ἔκειντο ἐν τῇ κιβωτῷ. *At Panaretus, hoc eſt Sapientia Salomonis, & Sapientia Jeſu, egregia quidem virtutis præcepta continent, & pulchræ ſunt, ſed non numerantur, neque in Arca habebantur.* Hinc liquet emendandos eſſe vulgatos Epiphanii Codices, in quibus particula infitialis deſideratur, & hæc ita leguntur, καὶ ἐν τῇ
Scalig. in Euſ. ἀρὼν ἀνετέθησαν. *Et in Aron repoſiti ſunt.* Unde male colligit Scaliger ἀποκρύφους ideo eſſe dictos Sapientiæ & Eccleſiaſtici libros, quod intra Arcam Veteris Teſtamenti, in Sanctis ſanctorum adytorum reconderentur. Johannis Damaſceni interpres Jodocus Clichthovæus Arcam Fœderis intelligendam cenſet, atque id magno conſenſu Recentiores pene omnes arripuerunt. At Judæorum varia & multiplex opinio eſt. Somniarunt quidam duas fuiſſe Arcas, alteram à Moſe, à Beſeleele alteram fabricatam; hanc in Tabernaculo fuiſſe depoſitam, illam pro neceſſitate rerum huc illucque circumlatam; in hac reconditas fuiſſe Tabulas Legis integras repetitæ fabricationis, in illa Tabulas Legis confractas. Sic R. Jehuda ben Elai in Thalmudico libro שקלים, capite
R. Bech. in Deut. 10. 1. R. Sel. & R. Dav. Kimch. in 1. Sam. 4. Aben Ezr. in Deut. 10. 1. Gerund. ibid. Abrab. in Proph. prior. ſexto; ſic R. Bechai, & R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, ſic & alii. Sententiæ autem hujus patronis quibuſdam perſuaſum eſt, in Arca Moſaica præter fragmina Tabularum fuiſſe etiam librum Legis. At Aben Ezra, Gerundenſis, Abrabaniel, & quorum melior ſententia menti, unicam fuiſſe Arcam volunt. Verum de rebus in ea reconditis haudquaquam inter illos convenit: quidam enim ſtatuunt illuc concluſas fuiſſe Legis Tabulas utraſque, & integras, & comminutas, librum Legis, virgam Aaronis, & urnam manna plenam; alii ſolas Tabulas, & fractas, & integras; in capſulam vero ad latus Arcæ librum Legis, Virgam, & Urnam includunt. De Tabulis fractis, Virga, & Urna nunc non quærimus; diſputamus tantum de volumine Legis. Id in Ar-
Thalm. Hier. libr. שקלים cap. 6. Thalm. Babyl. in Baba bathr. Maimon. Præf. in Jad. Chaz. Abrab. in 1. Reg. 8. 9. Deut. 31. 24, & ſeq. ca ſervatum fuiſſe docet R. Meir in utroque Thalmude, Hieroſolymitano, & Babylonico. Idem habetur in Debarim rabba, & apud Maimoniden. Hos ſequitur Iſaac Abrabaniel, hoc argumento, quod non minoris fuerit dignationis liber Legis ac Tabulæ ipſæ, propterea que non alio loco fuerit aſſervandus. Hi omnes, ipſeque adeo Epiphanius, unicum opinionis ſuæ præſidium collocant in celebri hoc commate Deuteronomii: *Poſtquam ergo ſcripſit Moſes verba Legis hujus in volumine, atque complevit, præcipit Levitis qui portabant Arcam Fœderis Domini, dicens, Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere Arcæ Fœderis Domini Dei veſtri, & ſit tibi contra te in teſtimonium.* Illic latus Arcæ interius notari cenſuerunt, & R. Meir aliquem Arcæ angulum intellexit vacuum à Tabulis relictum, & à volumine Legis occupatum. Verum exterius Arcæ latus deſignari, videntur probare verba ipſa Moſis, מצד הארון, *à latere Arcæ*,
1. Sam. 6. 8. quæ uſurpantur à Sacerdotibus & divinis Philiſtinorum, in primo libro Samuelis, cum vaſa aurea, quæ ſolvebant Deo, apponi jubent *in capſella, ad latus* Arcæ. Atqui hæc in Arcam ipſam condita fuiſſe nullus ex Interpretibus exiſtimavit. Docent nos præterea
3. Reg. 8. 9. 2. Par. 5. 10. Jonath. in Deut. 31. Tertius Regum, & Secundus Paralipomenon, non aliud fuiſſe quicquam in Arca Fœderis, quam duas Tabulas lapideas. Ergo Jonathan Paraphraſtes in capſa, ad latus dextrum Arcæ, poſitum fuiſſe credidit Sepher, hoc eſt, volumen Moſaicum, & R. Juda in Babylonici Thalmudis citato loco, idem ſupra tabellam ex Arca foris prominentem locat; & Gemara ad caput primum Babæ bathræ, & ad Thalmudis Hieroſolymitani librum שקלים, vult Moſem ad latus Arcæ adtexuiſſe capſulam, (גלוסקום appellat,

appellat, hoc est γλωσσόκομον) in eamque suum volumen inclusisse. Locat & extra Arcam Aben Ezra, & David Kimchi, & alii. At opinantur Arabes, Phinees Dei jussu urnam conflasse æneam, reconditisque in ea quinque libris Legis, Tabulis duabus, virga Mosis, & virga Aaronis quæ frondes emiserat, & pauxillo Manna, plumbo obturasse & in speluncam abdidisse. Quæ veri speciem non habent ullam. Cum autem librum Legis, ipsa Mosis manu exaratum, se in domo Domini reperisse ait Helcias; non fimeto infossum eruisse intellige, quod postulat Chrysostomus. Videtur enim data opera absconditus fuisse codex Legis à Sacerdotibus, qui ob reverentiam sacri Voluminis nefas duxissent in locum fœdum & immundum id abjicere. Legitur in Gemara Sanhedrin, septimo capite, factum id Manassis temporibus, qui cum Mosaicos libros violare instituisset, archetypum ipsum Mosis exemplar furori ejus à piis Sacerdotibus esse subductum. Inter tigna Templi occultum fuisse vult Abrabaniel: quod probabilius utique est. Quocunque abditum fuisse dicas, simul cum ipsa capsula qua inclusus erat abditum dicito; nec enim sacratum pignus aliter haberi decebat. Ego vero in capsa illa latibulum aliquod parari potuisse censeo, cujusmodi recondendæ pretiosiori supellectili & κιμηλίοις fieri videmus. Illic ita delitescere potuit sacer Codex, ut spectantium oculos facile effugeret. Inde erutus est ab Helcia, cum ad instaurandum Dei cultum, sacra omnia Templi vasa, Arcamque adeo ipsam, & adtextam Arcæ capsulam diligentius lustraret. Cum ait ergo Auctor Paralipomenon, tum repertum fuisse librum Legis ab Helcia, cum pecunia Templo efferretur, non inde colligendum est in eodem loco fuisse & Librum & pecuniam, sed eodem tempore & pecuniam elatam, & Librum repertum. Utut est, magnam Interpretum partem id consentire videmus, non in Arca ipsa Fœderis, sed in scrinio ad latus Arcæ Mosaicas scriptiones latuisse. Concedamus tamen intra Arcæ ipsius conceptaculum servatas, non idcirco concesserimus Epiphanio & reliquos Canonicos libros illuc fuisse infartos, quod nullo sibi persuasit argumento: imo vero & falsum esse probare facile est; nam Arcam Fœderis, cum Hierosolyma à Babyloniis exscinderentur, in spelunca fuisse à Jeremia absconditam, legitur in secundo Machabaico; nec inde erutum iri, *quoad congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat.* Canonicorum autem Librorum plerosque post illatam Babyloniis cladem scriptos, & Canonem ipsum multo post editum fuisse declaravimus. Qui ergo intra vel extra Arcam esse poterant, qui necdum erant? Aliam prioris similem in secundo Templo à Judæis dedicatam fuisse Rabbini volunt. At ne in eo quidem omnes consentiunt, cum è Thalmude tradant nonnulli loco Arcæ lapidem tribus digitis prominentem Judæos in terram destituisse, eique thuribulum imposuisse. At Josephus, qui unus nobis est pro millibus, conceptis verbis pronuntiat, post reditum è Babylonia nihil prorsus fuisse in adyto, quod Sancta Sanctorum appellabant: ἔκειτο οὐδὲν ὅλως ἐν αὐτῷ. *Nihil prorsus in eo erat.* At in idem loculamentum, in quo repositos diximus libros Legis, conjectos quoque fuisse verisimile est reliquos Codices, simulatque ex consensu Synagogæ fuerant consecrati: direptis autem à Nabuchodonosore Hierosolymis, capsam quoque cum iis quæ inerant Voluminibus sacris periisse: verum restitutis iis post solutam Captivitatem, & composito per Esdram & Synagogam Magnam Canone, novam capsam servandis iis fabricatam esse; atque eam Arcam fuisse, qua probati & consecrati Libri continebantur; non, ut vulgo creditur, Arcam Fœderis, quæ jamdiu ablata erat, nec unquam sacris Voluminibus recondendis fuerat destinata. Præclare igitur Tertullianus, non Arcam appellavit hoc librorum receptaculum, ne falleret vocis ambiguitas, sed armarium: *Scio*, inquit, *Scripturam Enoch, quæ hunc ordinem Angelis dedit, non recipi à quibusdam, quia nec in Judaicum armarium admittitur.* Sed & ante Captivitatem Helcias Pontifex librum Legis se reperisse ait, non in Arca fœderis, sed in domo Domini: id quod à me superius observatum est. Atque hinc Augustinus libros Apocryphos ait non esse *in eo Canone Scripturarum, qui servabatur in Templo populi Ebræi, succedentium diligentia Sacerdotum.* Nunc quoque Judæi in Synagogis sacrum Legis volumen includunt armario, & depromunt identidem, ac populo spectandum & venerandum præbent. Cæterum non Libros solum sacros, sed eos etiam qui vulgo probarentur, & utiles esse possent, in Templo fuisse repositos & dedicatos, ex Josephi pluribus testimoniis discere licet.

IX. Refellenda supersunt argumenta, quibus proposita doctrina oppugnari potest. Primum arcessi posse video ex auctoritate Veterum, qui locis à me supra notatis Esdram quidem Canonis instauratorem appellant, Synagogæ vero Magnæ haudquaquam meminerunt. At nec Macedonum memini, cum Alexandrum Persarum domitorem appello; quamvis ad subigendos Persas, non Alexandrum solum, sed plerosque fortissimos Macedones operam contulisse sciam.

Aben Ezr. in Exod. 25. 16. R. Dav. Kimch. in 1. Reg. 8. Abulfar. Dyn. 2. Hist. Orient. 4. Reg. 22. 8. Chrysost. in Matth. 2. Hom. 9. & in 1. Cor. 2. Hom. 7.

2. Par. 34. 14.

2. Mach. 2. 5.

Joseph. De bell. Jud. l. 6. cap. 14.

Tertull. De habit. mul. cap. 3.

August. De civit. Dei, l. 15. cap. 23.

Joseph. Antiq. libr. 3. cap 1. & l. 6. cap. 5.

Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum.

Secundum argumentum. Gen. Chronol.

X. Genebrardus, qui triplicem finxit Canonem, primum Eſdrinum, ſecundum ab Hieroſolymitana Synodo Sexta concinnatum, priuſquam ad Libros ſacros interpretandos viri Septuaginta in Ægyptum mitterentur, tertium in Septima Synodo conditum, his argumentis ſuam tuebatur ſententiam; editis poſt primum Canonem libris aliquot magnæ auctoritatis, novo Canone numerum Librorum ſacrorum fuiſſe determinandum, ne eos Græce reddituris Interpretibus ulla in ea re exiſteret dubitatio, neve per errorem externis Gentibus profana pro ſacris obtruderent, aut eas ulla ſacrorum Voluminum parte fraudarent; tertium vero Canonem componi debuiſſe poſt bella Machabaica, per quæ divinæ res, ac Libri ſacri neglecti jacuerant, tum & ut ad priores Canones Machabaici libri adjicerentur. Sed quorſum ſecundum confingemus Canonem, cum primum jam recenſuiſſet Nehemias, qui ætatem ſuam ad proximum Septuaginta Interpretibus ævum produxit, neque poſt illum ulli deinde ad Canonem Libri adjecti ſint? Nam quos ad priſcum Canonem adjiciendos fuiſſe Genebrardus cenſet libros Tobiæ, Judith, Eccleſiaſtici, Sapientiæ, Machabæorum, eos in Judaicum Canonem nunquam admiſſos fuiſſe affirmamus; nam nulla unquam de iis in Eccleſia habita fuiſſet controverſia, quæ tamen prioribus ſæculis extitit. Quidquid vero Libris ſacris perturbationis ac confuſionis intulerant Machabaici tumultus, per Judæ Machabæi eam, quam dixi, inſtaurationem ſanatum eſt.

Tertium argumentum. Serar. Proleg. Bibliac. c. 8. quæſtiunc. 16. & Præloq. 3. in Mach.

XI. Serarius, ut geminum fuiſſe Canonem probet, quodam utitur ῥητῷ, quod tanquam è Lege affert Joſephus libro ſecundo contra Apionem: γυνὴ δὲ χείρων ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα, καὶ ἡ πονηρία αὐτοῦ ὑπὲρ ἀγαθοποιοῦ γυναικός· *Mulier vero in omnibus pejor viro, cujus nequitia mulierem etiam beneficam ſuperat.* Atqui hæc habentur ſecundo & quadrageſimo Eccleſiaſtici capite. Igitur vim Legis Eccleſiaſtico tribuit; quod non faceret, niſi fuiſſet relatus in Canonem. Alter ergo ab Eſdrino Canon conflatus eſt, in quem Eccleſiaſticus, aliique Libri ſacri Eſdrinis recentiores conjecti ſunt. Ego vero minime diffiteor magnam fuiſſe Libri hujus inter Judæos auctoritatem, qui, ut ſuo loco dixi, ex Salomonicarum Parabolarum collectionibus videtur fuiſſe compilatus, & Salomonicis ſcriptis ſupparem exiſtimationem habuiſſe, præſertim apud Helleniſtas, qui libris quibuſdam apocryphis, & à Canone ſecluſis ſtudioſe utebantur, ſummamque venerationem iis exhibebant; maxime vero Joſephi tempore, quo Libris iſtis jam prope eadem ac Canonicis auctoritas tribuebatur. Sed Canonici nihilominus nec erant, nec habebantur: nam ſi fuiſſent, nullo penitus reverentiæ diſcrimine habiti fuiſſent. At Joſephus ipſe priore contra Apionem libro diſerte teſtificatur, quicunque ab Artaxerxe Longimano ad ſuam ætatem ſcripti ſunt Libri, non æqualem prioribus fidem eſſe conſecutos. Dicendum ergo eſt, ne à ſe ipſe diſſentiat Joſephus, ſententiam hanc ſic tanquam à Salomone editam, & ad ſuam ætatem per παραδόσεων διδαχὴν propagatam, fortaſſe ipſum protuliſſe: cujuſmodi pleraque Prophetarum effata inter Judæos fuiſſe memoriter conſervata, in ſcripta vero ante non relata, quam in Novo Teſtamento uſurpata ſint, viri eruditi conſentiunt. Ad id credendum eo magis inclinat animus, quod ſententiæ hujus, quam affert Joſephus, prior illa pars, γυνὴ δὲ χείρων ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα, in Eccleſiaſtico non reperitur.

Quartum argumentum.

XII. Infirmis vero penitus ac caducis nititur fundamentis Philoſophi Theologo-Politici opinio. Canonis enim, quem poſt Judam Machabæum conflatum fuiſſe vult, novitatem non aliunde arguit, quam ex imaginaria & fictitia ſacrorum ipſorum Codicum novitate, quam vaniſſimis rationibus probare conatus eſt, & nos toto hoc opere abunde refellimus.

Quintum argumentum.

XIII. Poſtremum hoc in nos cudi poteſt argumentum, cum duobus ac viginti Libris conſtitiſſe Canonem Eſdrinum fateantur omnes, poſtquam ſuum deinde librum adjecit Nehemias, jam non viginti duos, ſed viginti tres fuiſſe; quod neque ullus dixit unquam, & aperte infitiatur Joſephus; nam viginti duobus Libris Judaicam religionem contineri docet, qui eo intervallo, quod à Moſe ad Artaxerxis uſque Longimani tempora interceſſit, editi, totius ævi præteriti memoriam complexi ſunt. Verum libros Eſdræ & Nehemiæ unicum conſtituere volumen, notum omnibus ac tralatitium eſt, & diſerte apud Euſebium Origenes declaravit. Suum quippe librum Nehemias ad Eſdræ librum, utpote in ejuſdem argumenti continuatione verſatum, adtexuerat.

Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

Euſeb. Hiſt. Eccl. l. 6. c. 6.

EPILOGUS QUARTÆ PROPOSITIONIS.

SEd modum tandem imponamus quartæ huic Propoſitioni, prolixiſſimæ illi quidem & fuſe diſputatæ, ſed pro rerum copia & gravitate fortaſſe etiam brevi. Ac ſuſce-

ptum quidem munus ita videmur administrasse, ut jam constare possit Libros Veteris Testamenti ab iis auctoribus esse scriptos, quorum præ se ferunt nomina, & iis circiter temporibus quibus scripti esse feruntur. Unde sequitur esse genuinos. Quod erat probandum.

PROPOSITIO QUINTA.

Multæ habentur Prophetiæ in Veteri Testamento.

LUDAM operam, si multis Propositionem hanc persequi instituam: adeo crebra sunt per totum Vetus Testamentum vaticinia. Colligamus tamen aliqua in exemplum, ne qua pars operis hujus diligentiam nostram desideret. Ac ordiamur à nobilissima illa Prophetia, qua diversis temporibus Abrahamo, Isaaco, & Jacobo promisit Deus futurum, ut *in ipsis benedicantur omnes cognationes terræ:* quæ tum demum eventu sunt completa, quum per universum orbem jacta Christianæ religionis semina adoleverunt. (Gen. 12. 2. & 26. 4. & 28. 14.) Cum de futuro gemellorum partu Deum Rebecca consuleret, respondit Deus: *Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, & major serviet minori.* (Gen. 25. 23.) Cum senectute confectus Isaacus Jacobo filio fausta apprecaretur: *Esto*, inquit, *Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ:* & ad Esaü: *In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Vives in gladio, & fratri tuo servies: tempusque veniet, cum excutias, & solvas jugum ejus de cervicibus tuis.* (Gen. 27. 29, 39.) Quæ post obitum Mosis contigerunt, perinde ut ista, quæ Jacobus lecto ex morbo decumbens, & jamjam moriturus de Manasse nepote vaticinatur: *Iste quidem erit in populos, & multiplicabitur, sed frater ejus minor major erit illo, & semen ejus crescet in gentes.* (Gen. 48. 19.) Reliquos deinde natos suos ad se accersens Jacobus: *Congregamini*, inquit, *ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis.* (Gen. 49. 1.) Totum ergo ipsius Testamentum prædictionibus fere constat, quæ eventum Mose defuncto sortitæ sunt. Insignis quoque Balaami prophetia: *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël, & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis suis, Israël vero fortiter aget.* (Num. 24, 17, 18.) Reliqua pertinent ad Amalecitas, Cinæos, & Assyrios, & valde illustria sunt. In futuris etiam prænuntiandis totum versatur Testamentum Mosis. Sin veniamus ad Psalmos, multa in iis occurrent prædicta in posterum: velut in Septuagesimo Psalmo, quem licet titulus ad Salomonem referat, nonnullaque in eo de Salomone intelligi possint, pleraque tamen alio spectare, vel ipsis fatentibus Judæis, manifestum est. Sed ut reliqua deessent, Propositionem hanc aperte comprobant libri Prophetarum, quos vaticinis totos constare, ipsa lectio indicat. Pauca ergo hæc de multis selegisse sufficiat, ex quibus facile cognoscitur multas haberi Prophetias in Veteri Testamento. Quod erat probandum.

PROPOSITIO SEXTA.

Multæ Prophetiæ Veteris Testamenti veraces sunt.

CONSTABIT Propositionis hujus veritas, si ostendero multas Veteris Testamenti Prophetias ea præsignificasse, quæ eventu deinde completa sunt; ut ex tertio nostro Axiomate consequitur. Neque hic universas vaticinationes corradere animus est, quæ exitum habuerunt, sed eximias duntaxat aliquot, ad memoriam insignes, & nullis cavillationibus opportunas. Præclara illa est, quam protulit Noë, cum Chamum, & Chanaanum diris devoveret: *Maledictus*, inquit, *Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.* (Gen. 9. 24.) Et fuit sane; vel cum Chananæos in servitutem redegerunt Israëlitæ, & cum ipsorum reliquias Nabuchodonosor bello adortus edomuit; & hic & illi Semo prognati: vel cum ab Alexandro, aut Romanis Japhetho oriundis devicti sunt. Futurum prædixit Jacob ut Zabulon mare accolat: idem á Mose prædictum est, atque item fore ut Nephthali mare possideat; (Gen. 42. 13. Deut. 33. 18, 19.) quod & contigit, cum Chanaanitis terra sortito divisa est: hic enim ad Genesareticum mare, ille ad Mediterraneum situs fuit. Eventu quoque comprobatum est, quod de Issachare vaticinatus est Jacobus, futurum ut

colendis agris vitam ignobilem nepotes ipsius impendant. Israëlitas ad capessendam
virtutem & mandata sua servanda adhortans Deus in Levitico, amplissimis præmiis
propositis, quibus morigeros incitet; gravissimis in contrariam partem pœnis refra-
Lev. 26. 33, 44. ctarios absterret. *Vos*, inquit, *dispergam in gentes, & evaginabo post vos gladium, eritque
terra vestra deserta, & civitates vestræ dirutæ.* Subnectit deinde paulo post: *Et tamen
etiam cum essent in terra hostili, non penitus abjeci eos, neque sic despexi ut consumerentur,*
Deut. 4. 25, & *& irritum facerem pactum meum cum eis.* Quæ in Deuteronomio deinde iterando in-
seq. & 28. 36. culcat; cum alibi, tum præcipue vicesimo octavo capite: *Ducet te Dominus & Regem
tuum, quem constitueris super te, in gentem quam ignoras tu & patres tui.* Atque horum
veritatem res ipsa olim, hodieque comprobavit. Luculenta vero & omni admiratio-
Num. 24. 7. ne digna est hæc Balaami de Israële vaticinatio: *Tolletur propter Agag rex ejus, & au-
feretur regnum illius:* quibus miserabilis Saülis fortuna clarissime prænuntiatur, cum
per intempestivam & impiam misericordiam vitâ Agago Amalecitarum Regi, contra
ac jusserat Deus, concessâ, regno ipse excidit. Splendida & hæc Arioli ejusdem præ-
Num. 24. 24. dictio: *Venient in trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Ebræos, & ad ex-
tremum etiam ipsi peribunt:* quo loco si per Ebraicam vocem כתים, quam vulgatus
Interpres *Italiam* reddidit, Græcos, & Alexandrum, aut Romanos, aut utrosque in-
telligas, manifesta erit vaticinii fides. Decimo septimo capite Deuteronomii prædicit
Deut. 17. 14. Moses, futurum ut sibi Regem Israëlitæ aliquando præficiant. Vicesimo vero octa-
Deut. 28. 36. vo, Judæorum, Sedeciæque adeo ipsius captivitatem Babylonicam clarissime præsigni-
Jos. 6. 26. ficat. Josuæ diras adversus Hierichuntis instauratorem manifestus exitus multis post
3. Reg. 16. 34. annis est consecutus. *Ædificavit Hiel de Bethel Jericho; in Abiram primitivo suo fundavit
eam, & in Segub novissimo suo posuit portas ejus: juxta verbum Domini, quod locutus fuerat
in manu Josue filii Nun.* Suum hic postularet locum memorabile illud vaticinium, quo
3. Reg. 13. 1, & Bethelica Jeroboami ara â Josia olim destruenda prædicitur, quod post annos circi-
seq. ter ducentos evenit: sed quoniam eodem libro & prædictio & eventus referuntur,
4. Reg. 23. 14. neque veritas rei ex diversis scriptionum ætatibus firmari potest, pergo ad alia. Israë-
litici regni excidium ἀῤῥήδην prædixit Isaias; quodque magis mirere, tempus defini-
Isa. 7. 8. vit, quo id contingeret: *Adhuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse popu-
lus.* Quæ partim per Salmanasarem, partim per Asarhaddonum ad exitum perducta
sunt. Unde sexaginta quinque annorum illorum ducatur initium, hic non disputo:
consuluntor Interpretes. Babylonicæ quoque urbis cladem adeo aperte vaticinatus est,
Isa. 13. 20, 21. ac si informia rudera, quæ supersunt, oculis ipse suis lustrasset: *Non habitabitur*, inquit,
& 14. 23. & 47. *usque in finem, & non fundabitur usque ad generationem & generationem, nec ponet ibi tentoria
1, & seq. Arabs, nec pastores requiescent ibi: sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconi-
bus, & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi.* Quæ deinde non semel repetit, ac
Jer. 50. 39. præsertim quadragesimo septimo capite. Eodem pertinent & illa Jeremiæ: *Propterea
habitabunt dracones cum Faunis ficariis, & habitabunt in ea struthiones, & non habitabitur
ultra in sempiternum, nec exstruetur usque ad generationem & generationem.* Et hæc quo-
Jer. 51. 37. que: *Et erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, stupor, & sibilus, eo quod non sit
Psalm. 136. 8, 9. habitator.* Eodem pertinent & illa Psalmi centesimi tricesimi sexti: *Filia Babylonis mi-
sera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis: beatus qui tenebit,
& allidet parvulos tuos ad petram.* Quam veræ sint omnes istæ, ac præcipue Isaiæ & Jere-
miæ vaticinationes, ostendit Benjamin Tudelensis, cum ait sua ætate visum illic fuisse Na-
buchodonosoris palatium vastatum, serpentibus ac scorpionibus plenum. Qui plura vo-
let, Teixeiram consulat, & Petrum Vallensem, aliosque, qui peregrinationes suas literis
consignarunt. Prorsus vero mirabilem de Cyro prædictionem edidit Isaias, nomine
ejus expresso; dignitate quoque, ac rebus gerendis tanto ante præsignificatis, Hie-
Isa. 44. 26, 27, rosolymorum videlicet, ac Templi reparatione. *Qui dico Jerusalem*, inquit Deus,
28. & 45. 1. & *Habitaberis; & civitatibus Juda, Ædificabimini, & deserta ejus suscitabo. Qui dico Cyro:
seq. Pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem, Ædificaberis; &
Templo, Fundaberis.* Pergit deinde: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehen-
di dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam
coram eo januas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo,
portas aureas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, &
arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israël. Propter
servum meum Jacob, & Israël electum meum, & vocavi te nomine tuo; assimilavi te, & non
cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus: accinxi te, &
non cognovisti me.* Quæ si quis ad historiæ fidem exigat, talia esse comperiet, qualia
post Cyrum ipsum sciri potuissent. Et hæc tamen ducentis propemodum ante Cyrum
Joseph. Antiq. annis, eoque amplius, si Josephum sequimur, prænuntiata sunt. Quod stupendum sane
libr. 11. cap. 1. est. Itaque perlectis iis Cyrus rei divinitatem summopere demiratus est. Huc etiam

conferendum est prædictum illud Isaiæ: *In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum: Civitas Solis vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum; & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem qui liberet eos. Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, & cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino & solvent.* Docet Josephus id completum fuisse post sexcentos annos, Ptolemæi Philometoris ævo, tum cum Leontopoli in Heliopolitana Præfectura templum Hierosolymitani simile condidit Onias. Scio aliter nonnullos sensisse, & hæc ad Sennacheribi & Psammitichi tempora retulisse. Sed & res ipsa, Templum nempe Dei in media Ægypto; & locus ipse, Civitas Solis; & rei auctor, tam perspicue designantur, ut alio torqueri posse prophetia haudquaquam videatur. Cum præsertim accedat Josephi auctoritas, quem duobus locis affirmaturum id non fuisse puto, nisi communi inter Judæos opinione receptum scisset. Atque hoc quidem κατὰ λέξιν, nec enim quidquam vetat, quominus κατὰ σχῆμα ad vocationem gentium pertineat. Hierosolymorum direptionem prænuntiat Jeremias his verbis: *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israël, ait Dominus; gentem robustam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* Tum: *Conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio.* Promittit tamen non excisum iri funditus: *Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem.* Et paulo superius: *Ascendite muros ejus, & dissipate, consummationem autem nolite facere: auferte propagines ejus, quia non sunt Domini.* Iterum de excidio: *Ejiciam vos de terra hac, in terram quam ignoratis vos, & patres vestri.* Rursum: *Omnes thesauros tuos in direptionem dabo.* Quæ sæpius subinde iterat; tum demum subjicit: *Et post hæc, ait Dominus, dabo Sedeciam regem Juda, & servos ejus, & qui derelicti sunt in civitate hac à peste, & gladio, & fame, in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu inimicorum eorum, & percutiet eos in ore gladii, & non flectetur, neque parcet, neque miserebitur.* At nobilissimum & celebratissimum ejus vaticinium illud est, quo non Israëlitarum solum captivitatem, & victricem gentem, & pœnam huic ipsi olim irrogandam; sed annos etiam captivitatis exprimit: *Et erit universa terra hæc in solitudinem, & in stuporem: & servient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cumque fuerint fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, & ponam illam in solitudines sempiternas.* Et alibi: *Hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum.* Tum: *Reducam captivitatem vestram ...... & reverti vos faciam de loco, ad quem transmigrare vos feci:* quæ aliis locis sæpe repetita invenies. Quæ de Ephree rege Ægypti prædixerunt Jeremias & Ezechiel, eorum exitum narrat Herodotus in Euterpe; Aprien siquidem, qui idem est ac Ephree, ab Amasi captum, & in Saiticam custodiam conjectum, ac tandem morti datum fuisse scribit. Quam accurate Babylonis excidium prænuntiaverit Jeremias capite quinquagesimo, & sequenti, memoratu dignum est. A gente Aquilonari, ejusque rege expugnatum iri ait; Medis nempe, eorumque rege Cyro; Persarum quippe reges, Medorum, Persarumque reges fuisse dictos apparet ex octavo capite Danielis: reges Ararat, Menni, Ascenez, & Mediæ adversus eam prœliaturos, Reges nempe Lydorum, & Armenorum, aliorumque, quos Xenophon Cyro in ea expeditione affuisse narrat. Oppugnationis quoque Babylonicæ rationem exponit Jeremias: *Siccitas*, inquit, *super aquas ejus erit, & arescent.* Deinde: *Currens obviam currenti veniet, & nuntius obviam nuntianti, ut annuntiet regi Babylonis, quia capta est civitas ejus à summo usque ad summum, & vada præoccupata sunt, & paludes incensæ sunt igni.* Hæc ita contigisse testes locupletes habemus Herodotum & Xenophontem, qui Cyrum tradunt Euphratis aquas aliorsum derivasse, atque ita arefacto fluminis alveo facilem sibi ad urbem capiendam transitum parasse. Ait quoque Jeremias: *Cessaverunt fortes Babylonis à prælio, habitaverunt in præsidiis.* Videlicet cum Nabonidus rex Borsippam se recepit, uti narrat Berosus. Pergit Jeremias: *Incensa sunt tabernacula ejus, contriti sunt vectes ejus. Currens obviam currenti veniet, & nuntius obvius nuntianti, ut annuntiet regi Babylonis, quia capta est civitas ejus à summo usque ad summum.* Refert quippe Herodotus tantam fuisse magnitudinem urbis, ut extremis jam captis, rem nondum inaudiverint qui urbis meditullium incolebant. Idem habet Xenophon, atque orta demum luce se captos intellexisse, qui arces tenebant. At ineptum est, quod prodit Aristoteles, partem urbis aliquam die tertio se expugnatam nondum sensisse. Fieri sane id potuisset, si Peloponnesi totius ambitum Babylonicorum murorum circumscriptio exæquasset, quod perperam opinatus est. Ita error errorem trahit. Tandem Babylon *Ubique dedit manum,*

Isa. 19. 18, & seq.
Joseph. Antiq. libr. 13. cap. 6. De bell. Jud. libr. 7. cap. 39.
Jer. 5. 15.
Jer. 5. 15.
Jer. 5. 18.
Jer. 5. 10.
Jer. 16. 13.
Jer. 17. 3.
Jer. 21. 7.
Jer. 25. 11, 12.
Jer. 29. 10, 14.
Jer. 44. 30.
Ezech. 29.
Xenoph. Cyr. libr. 5.
Jer. 50. 38. & 51. 31.
Herod. Clio.
Xen. Cyr. l. 7.
Jer. 51. 30.
Berof. apud Joseph. libr. 1. contr. Apion.
Herod. Clio, libr. 191.
Xen. Cyrop. libr. 7.
Aristot. Polit. libr. 3. cap. 3.
Jer. 50. 15.

inquit Jeremias, *ceciderunt fundamenta ejus, destructi sunt muri ejus; quoniam ultio Domini est.* Quippe partim à Persis, partim à tempore rerum edace, Macedonumque negligentia, partim etiam à Seleuco Nicatore, cum ex ejus ruinis Seleuciam ad Tigrim condidit, consumtam refert Strabo. Reditionis in patriam pollicitationibus, Ebræorum captivitatem solatus est Ezechiel: *Habitare vos faciam sicut à principio, bonisque donabo majoribus, quam habuistis ab initio, & scietis quia ego Dominus.* Et alibi: *Inducam vos in terram Israël.* Rursum: *Requiescere vos faciam super humum vestram.* Deinde: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam filios Israël de medio nationum ad quas abierunt, & congregabo eos undique, & adducam eos ad humum suam.* Quæcumque vero adversus Tyrum futura denuntiat, sive per Nabuchodonosorem, sive per Alexandrum sive, quod potius reor, per utrumque exitum nacta sint, esse certe nacta constat, planeque verax hoc oraculum habendum est. Hadrianum Parvillerium è Societate Jesu, virum candidissimum & Arabice doctissimum, qui decem annos in Syria egit, memini me audire aliquando cum diceret, sibi olim ad collapsas Tyri ruinas accedenti, & rupes mari prætentas, ac disjectos passim in litore lapides procul spectanti, Sole, fluctibus, & auris detersos ac levigatos, & siccandis solum piscatorum retibus, quæ tum forte plurima desuper expansa erant, utiles, venisse in memoriam hujus prophetiæ Ezechielis de Tyro: *Dabo te in limpidissimam petram: siccatio sagenarum eris, nec ædificaberis ultra, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus.* At Daniel non tam vaticinia fundere videtur, quam narrare historiam, cum de quatuor regnis per quatuor bestiarum visa sibi adumbratis disserit. Ipse vero velamen sibi detrahit, cum citra omnem ambagem ait: *Aries, quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum. Porro hircus caprarum, rex Græcorum est; & cornu grande, quod erat inter oculos ejus, ipse est rex primus. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente ejus consurgent, sed non in fortitudine ejus. Et post regnum eorum, cum creverint iniquitates, consurget Rex impudens facie,* nempe Antiochus. Quæ adeo perspicua sunt, ut expositione non egeant. Legi tantum velim libri decimi Archæologiæ Josephi caput decimum. Cladem Judæis à Vespasiano & Tito inferendam clarissime denuntiat Daniel, dicens: *Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & erit in Templo abominatio desolationis.* Undecimo præterea capite de prioribus Persarum regibus ad Xerxem usque, tum de Alexandro, ejusque successoribus Lagidis & Seleucidis ea narrat, quæ non aliam sibi deposcunt interpretationem, quam ipsam historiam. Atque hoc caput est, quod Alexandro prælegisse Jaddum Judæorum Pontificem Josephus memoriæ prodidit. Horum itaque pondere oppressus Porphyrius, Christianæ veritati semper infestus, eo recurrit, ut commentitium, & post res gestas, Antiochi videlicet Epiphanis temporibus, confictum hunc Librum fuisse responderet: sed perfugium illud quarta nostra Propositio præclusit. Utcumque accipiantur ista Oseæ: *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim; & post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in novissimo dierum:* sive hæc referas ad Babylonicam captivitatem, & Ebræorum reditum ad pristinas sedes, Zorobabele duce, juxta complurium Judæorum sententiam; sive ad calamitates à Judæis post Christi necem toleratas, ut Hieronymo & multis Christianis visum est, constat utique ad eventum esse perducta. Israëlitarum quoque deportationem in Assyriam prædixit, cum diceret: *Vaccas Bethaven coluerunt habitatores Samariæ: quia luxit super eum populus ejus, & æditui ejus super eum exultaverunt in gloria ejus, quia migravit ab eo: siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi ultori.* Idem jam ante significaverat his verbis: *Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor: Ægyptum invocabant, ad Assyrios abierunt.* Terræ motum, qui tum contigit, cum Pontificale munus usurparet Ozias, biennio ante prædixerat Amos, ut supra ostendi. Israëlitarum quoque captivitas, & reditio domum manifeste ab eo prænuntiatæ sunt: *Israël captivus*, inquit, *migrabit de terra sua.* Et alibi: *Concutiam in omnibus gentibus domum Israël.* Deinde: *In gladio morientur omnes peccatores populi mei.* Et mox: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo illud sicut in diebus antiquis.* Tum: *Et convertam captivitatem populi mei Israël; & ædificabunt civitates desertas, & inhabitabunt; & plantabunt vineas.* Hierosolymitanum excidium à Zacharia apertissime prædictum est: *Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia tua in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur civitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars civitatis in captivitatem, & reliquum*

Strab. libr. 16. Ezech. 36. 11. Ezech. 37. 12, 14, 21. Ezech. 26. 27, 28. Ezech. 26. 5, 14. Dan. 7. Dan. 8. 20, & seq. Dan. 9. 26, 27. Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 8. Ose. 3. 4, 5. Hier. in Ose. 3. Ose. 10. 5. Ose. 7. 8. Amos 1. 1. & 3. 15. Amos 1. 11. & 9. 9, 10, 11, 14. Zach. 14. 1, 2.

populi non auferetur ex urbe. Quæ ſive referas ad cladem ab Antiocho Epiphane Hieroſolymis illatam; ſive, quod probabilius videtur Euſebio, ad alteram à Veſpaſiano & Tito inflictam, in qua ingens populi Judaici pars periit, & ad aliam ab Hadriano, cum magna civium multitudo Urbe ejecta eſt, vere utique χρησμὸς τελεσφόρος eſt. Fatendum ergo eſt multas Prophetias Veteris Teſtamenti veraces eſſe. Quod erat probandum.

Euſeb. Dem. libr. 6.

PROPOSITIO SEPTIMA.

Multæ habentur in Veteri Teſtamento Prophetiæ de Meſſia.

I. *Vetus Teſtamentum, forma & apparatus Novi.* II. *Duplex prædictionum genus, per ſigna, & per verba.* III. *Multiplex prædictionum genus per verba.* IV. *Exploditur duplex Grotii ſententia; prior, qua ſtatuit univerſis de Chriſto prophetiis duplicem ineſſe ſenſum; primarium, qui ad hiſtoriam temporis quo editæ ſunt referendus ſit; ſecundarium, qui ad Chriſtum:* V. *altera, qua negat prædictionibus vim argumenti ineſſe.* VI. *Duplex eorum ſecta, qui prædictum fuiſſe Chriſtum negarunt.* VII. *Colliguntur vaticinationes Chriſti prænuntiæ: è Geneſi,* VIII. *Exodo,* IX. *Numeris,* X. *Deuteronomio,* XI. *Libro Joſue,* XII. *Libris Regum, & Paralipomenon,* XIII. *Libro Job,* XIV. *Libro Pſalmorum,* XV. *Prophetia Iſaiæ,* XVI. *Prophetia Jeremiæ,* XVII. *Lamentationibus Jeremiæ,* XVIII. *Prophetia Baruchi,* XIX. *Prophetia Ezechielis,* XX. *Prophetia Danielis,* XXI. *Prophetia Oſeæ,* XXII. *Prophetia Joëlis,* XXIII. *Prophetia Amos,* XXIV. *Prophetia Abdiæ,* XXV. *Prophetia Michææ,* XXVI. *Prophetia Habacuc,* XXVII. *Prophetia Sophoniæ,* XXVIII. *Prophetia Aggæi,* XXIX. *Prophetia Zachariæ,* XXX. *Prophetia Malachiæ,* XXXI. *& Libro primo Machabæorum.* XXXII. *Ethnici à Judæis, Judæorumque libris edocti Meſſiam prænoverunt & expectarunt. Aſtutiſſima Joſephi fallacia deprehenditur.* XXXIII. *Pſeudochriſti complures.*

I. MEMINERIMUS hanc nos ſupra Meſſiæ definitionem dediſſe: *Meſſias eſt homo Deus, à Deo divinitus miſſus ad hominum ſalutem, & à Prophetis in Veteri Teſtamento prædictus.* Quod ſi nulla in Veteri Teſtamento extaret de Meſſia prædictio, nullus utique vel foret, vel fuiſſet Meſſias, & rei non exiſtentis neque exituræ ea eſſet definitio; qualis Geometrica definitio puncti eſt, & lineæ, & ſuperficiei, quæ nec fuerunt unquam, nec eſſe poſſunt. Verum rem aliter ſe habere declarabit hæc Propoſitio, qua ſparſa per Veteris Teſtamenti libros oracula de Chriſto in unum colligemus. Quod priuſquam facere aggredimur, verba præfari licet, quibus alloquitur Romanos Paulus: *Ei autem qui potens eſt vos confirmare, juxta Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem myſterii temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo per Jeſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum:* & hæc quibus Corinthios compellat: *Loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram:* & iſta Petri: *Redemti eſtis pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem, manifeſtati autem noviſſimis temporibus propter vos.* Cum enim ab omni retro ævo tempus definiviſſet Deus omnipotens, quo humanum corpus ſubire Filium unigenam decreverat, variis ſignis ac figuris, multiſque Prophetarum prædictionibus, qua claris & apertis, qua obſcuris & involutis, ad futuri beneficii ſpem homines excitavit. Quorum ne intercideret aliquando memoria, quam vel ad ſplendorem rei ac dignitatem, vel ad ſanctorum hominum alendam pietatem, vel ad impiorum contundendam pertinaciam retineri decebat, ſingula certis Dei juſſis in literas diligenter relata ſunt. Ad hæc ſi quis mentem ſimplicem

Vetus Teſtamentum forma & apparatus Novi.

Rom. 16. 25, 26.

1. Cor. 2. 7.

1. Petr. 1. 20.

& sincerum pectus adhibeat, Christum, Christique dispensationem tam luculentis
agnoscet expressam monumentis, ut finem Legis & Prophetarum Christum esse, &
Vetus Testamentum formam esse & apparatum Novi fateri cogatur. Hinc illud ve-
tustiorum Ebræorum: כל מה שנזכר בתורא בנביאים ובכתובים רומזים אל החכמה.
Omnia quæcunque memorantur in Lege, Prophetis, & Hagiographis, indicant Sapientiam;
hoc est Christum. Nam si petitis à Mosaico Pentateucho initiis per universa prisci Fœ-
deris volumina lectio decurrat, prænuntiatus uno concentu reperietur Christus; ho-
mo videlicet quidam eximius & divinus, imo & ipse Deus, de nova Legi condenda,
humani generis moribus in melius reformandis, ejusdemque eluendis noxis, ac salute
demum hominibus comparanda à Deo legatus. Quapropter cum apud Agrippam re-
gem, & Berenicen, & Festum Præsidem caussam ex vinculis diceret Paulus, hac præ-
Act. 26. 22, 23. cipue testificatione crimen à se removebat: *Auxilio enim adjutus Dei usque in hodier-
num diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens quam ea quæ Prophetæ lo-
cuti sunt futura esse & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum,
lumen annuntiaturus est populo & gentibus.* Hac doctrina Romanos imbuebat, cum ad
Rom. 18. 4. eos talia scriberet: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Item apud
Act. 10. 43. Cornelium Centurionem de Christo sic disserebat Petrus: *Huic omnes Prophetæ testi-
monium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.*
Non alio sæpius usos argumento Apostolos & Evangelistas reperimus, quam quod
sacrorum Vatum oracula subministrabant: ut quemadmodum in Novo Testamento
complebatur Vetus, ita Veteri Novum confirmaretur.

Duplex prædictionum genus, per signa & per verba.

II. Duplex autem in Veteris Instrumenti libris apparet prædictionum genus, ab
antiquis Interpretibus optime agnitum utrumque & distinctum; alterum expressum ver-
bis; signis alterum ac simulacris adumbratum; pro more per Orientem jam inde à
vetustissimis temporibus usitatissimo, ac inter Judæos præcipue, quibus cogitationes,
sive ad futura, sive ad præsentia, sive ad præterita pertineant, formis ac figuris si-
gnificare solenne est. Hujus generis fuit Ahiæ Silonitæ vaticinium, cum pallii novi, in
duodecim partes scissi, decem segmina colligere Jeroboamum jussit; hac imagine Sa-
lomonici regni scissuram præsignificans, cujus decem tribus sub hujus imperium erant
olim concessuræ. Sic Jeremias per subligaculum lineum in Euphrate putrefactum, Hie-
rosolymæ, Judæorumque superbiam depressum iri portendit. Eidem per agri Anatho-
thici emtionem præmonstravit Deus futurum, ut postliminio in patriam Babylone re-
versi olim Judæi novas agrorum emtiones venditiones contraherent, haud secus quam
antea facere consueverant. Imminentes Judæis calamitates per capillorum & barbæ
Ezech. 5. 1, & seq. suæ rasuram, Dei jussu, præmonstrat Ezechiel. Scortum ducere jubetur Osee, ex eo-
Ose. 1. 2, & seq. que procreare liberos, atque ea ipsis imponere nomina, quibus futurorum inerant in-
Hier. in Jerem. 19. dicia. Rationem moris hujus dat Hieronymus: *Vult Scriptura divina, non solum au-
ribus doceri populum, sed & oculis. Magis enim mente retinetur quod visu, quam quod au-
ditu ad animum pervenit.* Utroque modo Christus Jesus Discipulos suos præceptis in-
Gregor. M. Hom. 31. in Evang. struebat: *Dominus, ac Redemptor noster,* inquit Gregorius Papa, *per Evangelium suum
aliquando verbis, aliquando rebus loquitur.* Præclare id argumentum Paulus in priore ad
1. Cor. 10. 2, & seq. Corinthios Epistola prosecutus est, cum diceret Ebræos *in Moyse baptizatos esse in nu-
be & in mari, & omnes eamdem escam spiritalem manducasse, & omnes eumdem potum spi-
ritalem bibisse, bibisse autem de spiritali consequente eos petra, petram autem fuisse Christum.*
Tum addit: *Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum,
sicut & illi concupierunt.* Et deinde: *Hæc autem in figura contingebant illis; scripta sunt au-
tem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* Nobilissimum præterea,
& observatione dignissimum exemplum in duobus Abrahami filiis constituit, quorum
alter ex libera, insigni Dei beneficio, post iteratas pollicitationes natus erat, alter ex
ancilla fuerat prognatus. Hos Testamenti utriusque Veteris & Novi figuram gerere
Gal. 4. 22, & seq. docet Paulus: *Unum quidem in monte Sina in servitutem generans, quæ est Agar; Sina
enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, & servit cum filiis
suis. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ mater est nostra.* Deinde subjicit:
*Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. Sed quomodo tunc is, qui secun-
Col. 2. 17. dum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc.* Idem ali-
Ebr. 10. 1. & 8. 1. bi festos dies, neomenias, sabbatha, totamque adeo Legem, futurorum bonorum
umbram esse docet; quorum cultui deditos circumcisos, exemplari & umbræ cœle-
stium deservire; crassos nempe & pingues Judæos, literam consectantes, obviam vi-
delicet & apertam horum significationem; spiritum vero negligentes, intimam nempe
significationem & reconditam; quam veri, & ex animo, intimisque sensibus Judæi, &
corde circumcisi persequuntur.

Multiplex

III. Quæ verbis autem continentur Prophetiæ, vel nudam habent ac simplicem
significationem,

ſignificationem, vel obſcuram ac multiplicem. Prioris generis eſt celebre Danielis de Chriſti interitu prædictum. Tale & illud Oſeæ: *Dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.* Occulta ineſt & implicata venturorum prædictio iſtis Iſaiæ: *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis: Velociter ſpolia detrahe, cito prædare.* Et his quoque ejuſdem Prophetæ: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ovis ſimul morabuntur, & puer parvulus minabit eos: vitulus & urſus paſcentur; ſimul requieſcent catuli eorum: & leo quaſi bos comedet paleas.* Hanc quam proponimus Prophetiarum diviſionem manifeſte amplectitur Origenes libro primo contra Celſum: λεκτέον οὖν πρῶτον ὅτι πολλοὶ προφῆται παντοδαπῶς προεῖπον τὰ περὶ χριστοῦ, οἱ μὲν δι' αἰνιγμάτων, οἱ δὲ δι' ἀλληγορίας, ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, τινὲς δὲ καὶ αὐτολεξεί. *Primo igitur dicendum eſt, multos Prophetas res ad Chriſtum pertinentes omnibus modis prædixiſſe; alios quidem per ænigmata, quoſdam per allegoriam, vel alio modo; nonnullos etiam apertis verbis.* Ænigmata interpretor ſigna; allegorias vero vaticinia, quibus multiplex ſubeſt ſignificatio. Sed de variis hiſce prædictionum generibus uberius infra tractabimus. Nunc id tantum Lector admonendus eſt, in his teſtimoniis geminam ſignificationem, manifeſtam aliam, aliam latentem complexis, tenendam hanc eſſe regulam, ut quotieſcumque ſenſus obvius & ex orationis contextu effloreſcens, præ ſe fert abſurdum aliquid, vel Legi divinæ, aut Scripturæ ſacræ repugnans, tum inſuperhabeatur & ſpernatur ille ſenſus, nec in cortice Lector hæreat, ſed reconditam ſententiam enucleet, & evolvat.

Genus prædictionum per verba.
Oſe. 3. 4.
Iſa. 8. 1.
Iſa. 11. 6, 7.

IV. Minime vero probare poſſum Hugonis Grotii, viri de ſacris literis cæteroquin egregie meriti, ſententiam, qui Matthæi locum quemdam interpretans, pertinentes ad Chriſtum prædictiones, non aliquas, quod pateremur, ſed univerſas, primarium quemdam & proprium ac proximum ſenſum, ad hiſtoriam ejus temporis, quo proferebantur, referendum involvere docet; ſecundarium vero & myſticum ac allegoricum & remotum, ad Chriſtum. Hoc, inquam, in multis verum eſſe fatemur; velut in illa prædictione Jeremiæ: *Vox in excelſo audita eſt lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis conſolari ſuper eos, quia non ſunt:* quibus & calamitates hoc tempore Bethlehemitis à Babyloniis illatæ ſignificantur primum, deinde & aliæ ab Herode inferendæ prænuntiantur. Hujuſmodi & illud eſt, *Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium:* quod de Salomone prædictum à Deo per Nathanem, ad Chriſtum ſine hæſitatione refert Paulus in Epiſtola ad Ebræos. Aliud quoque nobis exemplum ſuppeditat Hieronymus: *Hic eſt mos Scripturæ ſanctæ*, inquit, *ut futurorum veritatem præmittat in typis, juxta illud quod de Domino Salvatore in ſeptuageſimo primo Pſalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Nec enim permanſit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus eſt à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes ſervierunt ei, neq; ante Solem permanſit nomen ejus, nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quaſi in umbra, & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.* Verum alia eſſe pertendo Prophetarum oracula, quæ Chriſtum mere reſpiciant, ad ea vero quibus edita ſunt tempora, nulla quantumvis coacta ac violenta expoſitione queant detorqueri: cujuſmodi ſunt prædictiones, Jacobi Patriarchæ de abrogando ſceptro Juda, cum venerit Chriſtus; & Danielis de Chriſti adventu poſt hebdomades ſeptuaginta. Tale eſt & illud Zachariæ: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad ſtatuarium, decorum pretium, quo appretiatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad ſtatuarium.* Inuſitata illa Prophetarum acta, quæ Dei juſſu fiunt, futurorum fere ſigna eſſe conſtat ex allatis paulo ſuperius exemplis. Hujuſmodi eſſe & hoc Zachariæ certum eſt: cui ecquodnam aliud contigerit πλήρωμα, quam cum à Juda Chriſtus venditus eſt, comminiſci Grotium non poſſe puto. Simile eſt & iſtud ejuſdem: *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem: Ecce rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator: ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam & ſuper pullum filium aſinæ.* Oſtendat Grotius regem aliquem Juda, juſtum, Salvatorem, pauperem, aſina vectum, pullo ſubſequente, Hieroſolymam iniſſe, non repugnabo. Simile & illud Davidis: *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto.* Dicat Grotius ecquando felle paſtus fuerit David, vel acetum biberit. Clariſſimum vero præ reliquis iſtud ejuſdem: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea. Ipſi vero conſideraverunt, & inſpexerunt me: diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Quæ quem locum obtinere poſſint in hiſtoria Davidis, non intelligo. Scio hæc commentitiis quibuſdam allegoriis obtundere conatum eſſe olim Theodorum Mopſueſtenum, ſed vanis adeo

Exploditur duplex Grotii ſententia; prior qua ſtatuit univerſis de Chriſto Prophetiis duplicem ineſſe ſenſum; primarium, qui ad hiſtoriam temporis quo editæ ſunt, referendus ſit; ſecundarium, qui ad Chriſtum:
Jer. 31. 15.
2 Reg. 7. 14.
Ebr. 1. 5.
Hier. in Dan. 11. 12.
Zach. 11. 12, 13.
Zach. 9. 9.
Pſalm. 68. 22.
Pſalm. 21. 18, 19.

& frivolis, ut sententiæ nostræ veritatem adstruant potius quam destruant. Plura afferre possem, sed ista sane vim Prophetiarum satis defendunt, quam Grotii opinio labefactat.

altera, qua negat prædictionibus vim argumenti inesse.

V. Eamdem vero penitus infringit, cum ait vaticinia hæc, *non in vim argumenti proprie adhiberi, sed ad illustrandam atque confirmandam rem jam creditam:* quod perinde est ac si diceret, ad Christianam fidem probandam infirma esse & invalida, ornatus vero tantum, & fovendæ Christianorum pietatis gratia, sic tanquam quasdam Veteris & Novi Testamenti convenientias, à piis & ingeniosis hominibus excogitatas, & *κατὰ κόλλησιν* accommodatas, observari & proferri; cum nihil ad ponenda fidei fundamenta prosint. Quæ doctrina, tanti viri pace dixisse liceat, parum certe abest ab impietate, & tota Socini fermento turget. Ejus siquidem discipulus Smalcius capite nono De divinitate Jesu Christi, in eamdem prorsus conspirat sententiam, quam & iisdem fulcit rationibus. At aliter sentiebat Augustinus, qui adversus Faustum Manichæum Prophetarum prædictiones respuentem disputans, non fidem Christi miraculis & resurrectione comparatam, vatum Prophetiis confirmandam esse censuit; sed à vaticiniis potius Prophetarum ordiendam esse fidem, ad absconditos deinde sapientiæ & scientiæ thesauros penetrandum esse existimabat: *Ea ipsa,* inquit, *est simplex fides, qua credimus, antequam cognoscamus supereminentem scientiam caritatis Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, non sine caussa dispensationem humilitatis ejus, qua humanitus natus & passus est, à Prophetis per propheticam gentem, per propheticum populum, per propheticum regnum tanto ante prædictam.* Tum: *Ibi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, qui nulli aperiuntur, si sibi per maternam carnem trajectum cibum, id est per Apostolica & Prophetica ubera lactis alimenta contemserit.* Demum concludit: *Non ergo quod dicimus necessariam simplicem fidem, contrarium est ei quod dicimus, ut Prophetis credatur: magis enim ad hoc pertinet, ut Prophetis credatur, priusquam purgata & roborata mente possit intelligi, qui per Prophetas sic loquebatur.* Idem alibi: *Quid est Christus? dicit Paganus: cui respondemus, Quem prænuntiaverunt Prophetæ.* Nempe Paganum Christi notitia & fidei rudimentis imbuendum, adire vult & consulere Prophetas. Alio item loco totam Ebraicæ Reipublicæ administrationem, Christi prophetiam fuisse docet: *Cui prophetando venturo,* inquit, *gens una deputata est, cujus Reipublicæ tota administratio prophetia esset illius Regis venturi, & civitatem cœlestem ex omnibus gentibus condituri.* Aliter sentiebat & Eusebius, cum scriberet: οὐ μικρὰ τυγχάνει τῆς καθ' ἡμᾶς ἀληθείας ἀπόδειξις, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν μαρτυρία, ἐν αἷς πρὸ μυρίων ὅσων ἐτῶν οἱ παρ' ἑβραίοις προφῆται τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ θνητῷ βίῳ κηρύξαντες, ὀνομαστὶ τῆς τε τοῦ θεοῦ προσηγορίας ἐμνήσθησαν, καὶ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρουσίαν προὐθέσπισαν· *Non levis est probatio veritatis quam tuemur, Ebraicarum litterarum testificatio, in quibus cum ante multos annos Ebræi Prophetæ bonorum promissionem omni mortali generi prædicaverint, nominatim Christi appellationis meminerunt, ejusque adventum ad homines vaticinati sunt.* Itaque oraculis præcipue Prophetarum dogmatis Christiani veritatem in libris De evangelica demonstratione adstruxit. Aliter sentiebat Sylvester Papa, qui in disputatione cum Judæis Romæ habita, quam Historiæ suæ Cedrenus inseruit, hoc uno propemodum argumento, quod ex Prophetiarum eventu ducitur, Christianorum caussam tuebatur. Aliter sentiebat Constantinus Imperator, qui cum colloquio huic interesset, sic Judæos affatus est: εἰ ταῦτα ταῖς ὑμετέραις περιέχεται βίβλοις, περισσῶς ἀντιλέγετε, ὦ ἰουδαῖοι, τῶν παθημάτων ἕνεκεν τοῦ χριστοῦ, ἅπερ κατὰ τάξιν προλεχθέντα ἐν τῷ χριστῷ ἐπληρώθη· *Si hæc vestris continentur libris, frustra, ô Judæi, contradicitis, ob ea quæ passus est Christus, quæ ordine prædicta in Christo completa sunt.* Aliter sentiebat Lactantius, cum sic quemdam Christianæ religionis adversarium alloqueretur: *Disce igitur, si quid tibi cordis est, non solum idcirco à nobis Deum creditum Christum, quia mirabilia fecit, sed quia vidimus in eo facta esse omnia, quæ nobis annuntiata sunt vaticinio Prophetarum.* Et rursus: *Non igitur suo testimonio (cui enim de se dicenti potest credi?) sed Prophetarum testimonio, qui omnia quæ fecit ac passus est, multo ante cecinerunt, fidem divinitatis accepit.* Aliter sentiebat Cyprianus, cum testimonia è Libris sacris adversus Judæos colligens scriberet in Præfatione ad Quirinum profuturas ei prædictiones Prophetarum, *ad prima fidei lineamenta formanda.* Aliter sentiebat Origenes, cujus hæc verba sunt adversus Celsum: τὸ μέγιστον τῶν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἰησοῦ κεφαλαίων, ὡς ὅτι προεφητεύθη πρὸς τῶν παρὰ ἰουδαίοις προφητῶν, μωϋσέως, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, ἢ καὶ πρὸ μωϋσέως. *Omnium quæ ad astruendam Christi fidem adhiberi possint argumentorum maximum hoc est, quod prædictus fuit à Prophetis qui apud Judæos fuerunt, tum Mose, tum & iis qui Mose vel recentiores fuerunt, vel vetustiores.* Idem etiam probationem quæ fit per Prophetarum prædictiones, ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν, *Validissimam demonstrationem* appellat. Aliter sentiebat Tertullianus, qui librum suum adversus Judæos hac absolvit

August. adv. Faust. Man. libr. 12. cap. 46.

August. Tract. 35. in Joh.

August libr. 1. De consens. Evang. cap. 11.

Euseb. Præp. libr. 1 cap. 3.

Lact. Inst. l. 5. cap. 3.

Orig. contr. Cels. libr. 1.

Orig. contr. Cels. libr. 2.

clausula: *Hæc aut prophetata nega, quæ coram videntur; aut adimpleta, quum leguntur: aut si negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.* Aliter sentiebat Irenæus, qui homines Christi Jesu miracula præstigiis facta esse cavillantes, Prophe- Iren. adv. Hær.
tarum oraculis convincebat; atque ita non Prophetiarum veritatem adstruebat Christi libr. 2. cap. 57.
miraculis, quod fieri vult Grotius; sed miraculorum Christi veritatem Prophetiis comprobabat. Aliter sentiebat Athenagoras, qui repudiatis Philosophorum opinionibus de Deo, & opinionum argumentis, de Christianorum dogmate aiebat: ἡμεῖς δὲ ὧν νοοῦμεν Athen. Legat.
καὶ πεπιστεύκαμεν, ἔχομεν προφήτας μάρτυρας· *Nos autem eorum quæ novimus & credimus, Prophetas testes habemus.* Deinde: αἱ φωναὶ τῶν προφητῶν πιστοῦσιν ἡμῶν τοὺς λογισμούς· *Prophetarum voces ratiocinationes nostras confirmant.* Aliter sentiebat Justinus, qui Prophetarum fere prædictis dogma Christianum adversus Ethnicos & Judæos defendebat. Aliter sentiebant Patres Quinti Concilii, qui Theodorum Mopsuestenum anathemate ferie- Concil. 2. Cō-
bant, cum ob alias caussas, tum quod *Prophetias, quæ de Christo sunt, rejiciens, festi-* stant. Collat. 8.
naret dispensationis pro nostra salute magnum mysterium, quantum ad se pertinebat, reprobare. Quo clare significatur, Prophetiis quæ de Christo prolatæ sunt pessumdatis, sacræ ejus οἰκονομίας mysterium labefieri. Aliter sentiebat & Paulus, cum sic alloqueretur Ephesios: *Estis cives sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apo-* Eph. 2. 19, 20.
stolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu: cumque Thessalonicen- 1. Thess. 5. 20.
ses moneret, ne Prophetias spernerent: quod tuto certe facere poterant, si supervacanea erat illarum auctoritas; nec faciebant tamen, quemadmodum testificantur Acta:
Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ: qui susceperunt verbum cum omni Act. 17. 11.
aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent: item cum apud Romanos
prædicaret *revelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod patefactum est per scriptu-* Rom. 16. 26.
ras Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei: quibus significabat ad devinciendos in obsequium fidei hominum animos efficacissimum argumentum peti ex scripturis Prophetarum. Cum ergo Romæ Judæos ad se convenientes in Christiana fide instituere vellet, *suadebat eis de Jesu, ex lege Moysi, & Prophetis, à mane* Act. 28. 23.
usque ad vesperam; non ex Christi ipsius miraculis & resurrectione, quod vult Grotius. Imo vero caussam suam agens apud Agrippam, reliquis prætermissis argumentis, unico hoc, quod vatum prædictionibus constat, ut pote validissimo & utilissimo, uti se solere declarat: *Auxilio,* inquit, *adjutus Dei usque in hodiernum diem sto, testificans mi-* Act. 26. 22.
nori atque majori, nihil extra dicens, quam ea quæ Prophetæ locuti sunt futura esse, & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo & gentibus. Cum ergo sic Agrippam interpellasset: *Credis, rex Agrippa, Prophetis?* Act. 26. 27.
statim respondit Agrippa: *In modico suades me Christianum fieri:* quasi id significans, admissis Prophetarum vaticiniis, statim Christo dandum esse nomen. Non alia ex nota Christum agnoscere se profitetur apud Nathanaëlem Philippus, quam ex vaticinationibus Prophetarum: *Quem scripsit Moyses in Lege,* inquit, *& Prophetæ, inveni-* Joh. 1. 45.
mus, filium Joseph à Nazareth. Prophetas Evangelistarum præcursores prædictionibus
suis muniisse viam Evangelio docet Petrus: *De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt* 1. Petr. 1. 11, 13.
Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt; scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias: quibus revelatum est, quia non sibimet ipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de cælo, in quem desiderant Angeli prospicere. Sequenti deinde Epistola propheticis oraculis fidem potius jubet adjungi, quam suo fratrumque suorum quantumlibet vero testimonio:
Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi à magni- 2. Petr. 1. 17,
fica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et hanc & seq.
vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem; cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Idem Hierosolymitas hoc ipso argumento ad eluendum pœnitentia crimen hor-
tatur, quod Jesum insontem trucidando admiserant: *Et nunc, fratres, scio quia per igno-* Act. 3. 17, &
rantiam fecistis, sicut & Principes vestri. Deus autem quæ prænuntiavit per os omnium seq.
Prophetarum, pati Christum suum, sic implevit. Pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra. Vides non ad fovendam duntaxat fidem jam animis hominum illapsam opportunum esse & utile Prophetiarum subsidium, sed ad parandos eos & subigendos in fidei susceptionem. Lucernæ lucenti in caliginoso loco Propheticum sermonem comparat; an fide jam illustratam mentem caliginosum locum dixit? minime sane. Ergo fidei prævius esse debet sermo Propheticus, nedum comes aut assecla.

Act. 18. 28. Apollos Alexandrinus *Vehementer Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum*, non utique per miracula ab eo edita. Ait Angelus Joanni in Apocalypsi: Apoc. 19. 10. *Testimonium enim Jesu, est spiritus prophetiæ*: ac si diceret, ad fidem Christo Jesu conciliandam, non aliunde certiora duci quam ex oraculis Prophetarum testimonia. Emmaüntios viatores gravissimis verbis castigat Christus, non quod ad patrata à se prodi- Luc. 24. 25, & seq. gia, sed quod ad editas de se prædictiones parum adhiberent fidei: *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.* Eodem argumento Judæos urgebat, cum diceret: Joh. 5. 39, & seq. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ te stimonium perhibent de me ...... Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Quibus significat, quicumque Mosem admiserit, se quoque ut admittat necesse esse: quippe ex eo non speciosa quædam & verisimilia, sed necessariæ consequentiæ argumenta depromi, ad persuadendam fidei Christianæ veritatem. In eamdem sententiam Luc. 34. 44. Apostolos affatur Christus: *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Profecto si Prophetiarum multiplex est significatio, aliaque ad res Veteris Testamenti spectet propius, alia ad Christum accommodari possit, non tamen in vim argumenti adhiberi, quod arbitratus est Grotius, eam certe impleri necesse non est, quæ jam in prioris significationis eventu πλήρωμα suum est consecuta: unde efficitur necesse non fuisse impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de Christo; quod cum ipsius Christi verbis ex adverso pugnat. Item alibi Discipulos sic alloqui- Joh. 14. 29. tur Jesus Dominus: *Nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis*: efficacissimam esse docens ad persuadendum futurorum prædictionem. Hoc ipsum denique significatum voluit, cum in monte Mosem & Eliam alloqui visus est. 1. Cor. 14. 22. Objiciat quispiam istud Pauli è priore Epistola ad Corinthios: *Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.* Si addatur vocula, quam suppleri debere Grotius ipse agnoscit, apertior erit loci sententia: *In signum sunt Prophetiæ, non infidelibus* solum, *sed fidelibus.* Præterea futurorum prædictiones Prophetiarum nomine neutiquam hic signari consentiunt Interpretes, & id satis 1. Cor. 14. 3. indicat, quod extat initio capitis: *Nam qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem.* Quantum denique ad futurorum cognitionem roboris insit prædictionibus Prophetarum, facile colligitur ex egregio hoc Amosi Amos 3. 7. testimonio: *Non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas.* Quod si consiliorum suorum conscios habet Propheras Deus, præcipue sane eorum quæ ad Messiam spectant, qui fuit Legis ac Prophetarum finis. Atqui hæc arcana Prophetis aperit Deus, ut eadem illi hominibus prodant: subjungit quip- Amos 3. 8. pe Amos: *Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?* Non aliam autem ob caussam secreta sua pandi vult hominibus, nisi ut cognoscantur ab iis & credantur; alioquin suam, Prophetarumque suorum operam luderet. Fidem ergo Prophetiis adjungi vult Deus, proindeque vis iis probationis inest, certissimaque inde argumenta conflantur. Atque horum profecto confessionem vis veritatis à Grotio expressit in explanationibus prioris Epistolæ ad Corinthios: illic enim ait Prophetiam cæteris donis 1. Cor. 14. 1. præferri ab Apostolo, *Quia maximam ea res auctoritatem præstabat Evangelio, convincebat incredulos, firmabat credentes: divinum enim*, inquit, *ab omnibus hominibus creditur esse prædictio, dicta ob id divinatio.* Ad id autem vi argumenti pollere Prophetiam necesse est. Constet itaque plerasque Prophetarum prædictiones ad Christum spectantes, easque præcipuas, esse hujusmodi, ut Christum mere, proprie, ac proxime respiciant; nec aliam iis inesse significationem, nisi forte mysticam, allegoricam, remotam, ad arbitrium excogitatam, minime vero necessariam; opportunissimum vero ac præcipuum fidei Christianæ argumentum, τὸ μέγιστον τῶν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ἰησοῦ κεφαλαίων, ut Orig. libr. 1. contr. Cels. loquitur Origenes, ex ipsis vatum prædictionibus arcessi. Addo & mihi videri valde probabile, testimonia Veteris Testamenti à Novi Scriptoribus Jesu Christo, ejusque doctrinæ accommodata, constanti omnium consensu hoc tempore credita esse de Christo venturo prædictiones continere; nec opportunius ullum Evangelistis, aliisque Novi Testamenti Scriptoribus visum esse argumentum, quo religionis Christianæ veritatem persuaderent. Quæ cum aio, probationum aliarum vim haudquaquam oppugno. Quid Joh. 10. 25. de operibus suis Christus Judæis dixerit, probe memini: *Opera*, inquit, *quæ ego facio* Joh. 14. 11, 12. *in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me*: & Apostolis: *Non creditis quia* Joh. 16. 24. *ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite.* Et deinde: *Si opera*

non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Eadem est sententia istorum Johannis Evangelistæ: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Non ergo argumentorum, quæ ad fidem Religioni Christianæ faciendam, vel ex miraculis Christi & Apostolorum, vel aliunde utiliter petuntur, robur infringo: (absit à me hoc nefas:) suum duntaxat Prophetiis servari volo. Utraque complexus est Apostolus hoc commate: *Et sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis:* ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. Demonstrationem spiritus appellat, quæ fit per prophetias, cujusmodi hæc nostra est: demonstrationem virtutis, quæ fit per miracula. Ita quidem interpretatur Origenes.

Joh. 20. 30, 31. 1. Cor. 2. 4. Origen. libr. 1. contr. Cels.

VI. Contra vero vel proxime & directe, vel remote & oblique Christum Jesum esse prædictum præfracte negarunt alii: quorum tamen opinio non simplex est & uniusmodi, sed in geminas videtur sectas fuisse divisa. Quidam enim Messiam à Prophetis prædictum esse non negant; at Jesum eum esse Christum qui prædictus est, ejusque vitam, mortem, aliasve gestas res in Veteri Testamento fuisse prænuntiatas, id vero negant. Quam opinionem defendunt Judæi, & olim defendebat Marcion. Alii vero, qui Christum alium non expectant, quod faciunt Judæi, sed Jesum fatentur esse Christum, prædictum tamen à Prophetis esse infitiantur. Qua in hæresi fuerunt Manichæi, magnaque adversus Faustum doctrinæ hujus patronum Augustino concertatio est. Eam deinde Theodorus Mopsuestenus, nefarius Hæreticus, sibi defendendam proposuit, in suis Libri Duodecim Prophetarum explanationibus, ut discimus ex Collatione quarta Concilii Quinti. Itaque consentientes habemus & faventes Judæos in septimæ hujus Propositionis defensione, qua multas haberi statuimus in Veteri Testamento Prophetias de Messia: adversarios vero Manichæos, & Theodorum, quos hic nobis oppugnandos proponimus: neque solum ad id colligemus verba Veteris Testamenti quibus venturus prænuntiatur Messias, sed res etiam ac signa quibus adumbratur & præsignificatur; non omnia quidem anxie corradentes, quæ in hanc sententiam congeri poterant, sed illustria tantum, & Ethnicorum, aut Hæreticorum cavillationibus majora: cavebimusque interim ne quod in aliquibus Christianis carpebat olim Maimonides, id admittamus, ne videlicet nimio partium studio provecti longius, signi ac typi, aut vaticinii vim vel ingratiis tribuamus iis antiqui Fœderis testimoniis, quæ utroque vacua sunt. Deinde vero Messiam illum, fuisse Jesum Nazarenum ex eorumdem Prophetarum prædictionibus alia Propositione ostendemus. Impium porro Apellem, de Marcionistarum grege Hæreticum, qui Prophetias ut falsas sibique contrarias ac dissonas penitus aspernabatur, haudquaquam hic adoriemur. Quod opportunius fiet ab iis, qui interpretandas illas susceperunt. Quanquam vel ex sequentibus, iisque præsertim quæ Propositione nona colligemus, sibimet consentire ipsas, & in prænuntiando Christo Jesu præclare convenire probabimus.

Duplex eorũ secta, qui prædictum fuisse Christum negarunt.

Augu st. adv. Faust. Manich. libr. 12. cap. 1. & libr. 16. c. 4.

VII. Prima occurrit capite tertio Geneseos, ubi serpentem insidiatorem his verbis affatur Deus: *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius: Ipse conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.* Vulgata quidem habet *Ipsa*; at Ebraicum exemplar, & Septuaginta Senum Interpretatio, & Samaritana editio habent *Ipse*. Ita & Onkelos, & Jacobus Tawosus Judæus, Persicus interpres, & Syrus. Ita Irenæus, Cyprianus, & Hieronymus. Nempe significatur Christus. Quod quamvis Judæi recentiores alio flectere sunt conati, contrait tamen vetustiorum fides, qui majori candore Christum hic agnoscunt. Ait quippe Jonathan ben Uziel futurum ut filii mulieris, homines videlicet, præceptis divinis obtemperando caput serpentis conterant; rursum calcem eorum dente invadat serpens, cum prolabentur in vitia; at serpenti remedium fore nullum, piorum vero hominum vulneri Christum, cum venerit, medicinam facturum. Quod perinde est ac si diceret Christum per sanctos homines auxilio ejus fretos, insidiantem iis Dæmonem devicturum. Quam interpretationem amplexus est Hierosolymitanus Paraphrastes.

Colliguntur vaticinationes Christi prænuntiæ: è Genesi.

Gen. 3. 15. Iren. l. 4. c. 78. Cyprian. Test. libr. 2. cap. 9. Hier. Tradit. Ebr. in Gen.

Altera venturi Christi prædictio iis continetur pollicitationibus, quibus Abrahami, Isaaci, & Jacobi fidem ac virtutem Deus est prosecutus, cum futurum ipsis spopondit, ut *Benedicantur in iis, & in semine eorum, cunctæ tribus terræ.* Quæ sic intellexit Petrus, cum ad Judæos verba faceret: *Vos estis filii Prophetarum, & Testamenti quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham: Et in nomine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis, ut convertat se unusquisque à nequitia sua.* Nec aliter Paulus cum scriberet ad Galatas: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis,*

Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. & 26. 4. & 28. Act. 3. 25, 26. Gal. 3. 16.

ſed quaſi in uno: Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Sic intellexerunt & Judæi, ut apparet ex libro Chaſidim R. Samuelis, ubi promiſſio hæc Dei tunc ad effectum dicitur eſſe perventura, cum Chriſti temporibus boni erunt Abrahami poſteri. Reperitur & eadem pollicitatio in Pſalmo ſeptuageſimo primo, quem ex magna parte ad Chriſtum referri ſuo loco oſtendam, licet *ἰσοειδῶς* in gratiam Salomonis ſcriptus ſit. Nunc ſi rem non ex auctoritate, ſed ex ratione ſpectemus, certum eſt non aliter quam per merita Chriſti comparatam eſſe hominibus eam gratiam, qua juſti fiunt, quæque his locis *benedictio* appellatur; unde appoſite iis uſus eſt Paulus, cum probare vellet gratiam illam qua juſti & ſancti efficimur, non ex Moſaicæ Legis operibus, ſed ex fide pendere. Nec id facturum fuiſſe Paulum credibile eſt, niſi inter Judæos conſtare ſciſſet, his promiſſis Deum Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo futurum ſpopondiſſe, ut ex eorum proſapia Meſſias olim eſſet oriturus. Hæc enim certiſſima erat Iſraëlitarum ſpes, fore ut ſui generis ac ſanguinis eſſet Chriſtus, non aliis ſane quam his quæ attulimus ſubnixa teſtimoniis. Sciebant præterea ex vaticinio Jacobi Chriſtum eſſe *expectationem gentium*, & ex Aggæo venturum eſſe *Deſideratum cunctis gentibus*, proindeque non in alio *benedictum iri omnes gentes terræ.*

Sequatur inſigne illud Jacobi prædictum, quo Meſſiæ adventus, genus, tribus,
Gen. 49. 10. tempus, & munus prædicuntur: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Quibus aſſonant iſta Ag-
Agg. 2. 8. gæi de Chriſto: *Et movebo omnes gentes, & veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum.* Hæc recentiorum Judæorum plerique pro more ſuo commentitiis interpretationibus incruſtare ſatagunt. At vetuſtiores ad Meſſiam ſine hæſitatione referunt; Chaldæi præcipue Paraphraſtæ, Thalmudiſtæ etiam, R. Selomoh, & R. David Kimchi. Quoniam autem non Chriſti generatim prænuntium eſt iſtud teſtimonium, ſed eum quoque Jeſum fore indicat, alius erit infra de eo diſputandi locus.

Exodo, VIII. Chriſti venturi ſymbola quædam profert Paulus priore ad Corinthios:
1. Cor. 10. 1, & ſeq. *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube, & in mari: & omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus.* Tum ſubjicit: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* Duos hic Chriſti typos obſervat Paulus, manna & rupem aquas profundentem: quorum illud Verbum Dei, hoc Sapientiam Dei, plane
Phil. libr. Pejorem inſidiari meliori, & libr. Quis ſit rerum divinarum hæres. ad mentem Pauli Philo interpretatur. Nempe quibus olim eſcæ & potus ſymbolis diſſimulabatur Chriſtus, ſub iiſdem nunc quoque populo ſuo in Euchariſtiæ ſacramento ſe impertit. Manna itaque in vaſtam ſolitudinem alendis Iſraëlitis fame jam prope deficientibus cœlo depluens, Chriſtum præclare exprimebat, cœlo olim demittendum in terras bonæ virtutum frugis ſteriles, ad hanc ſublevandam inopiam, & hominum animos pietatis ac ſapientiæ nutrimentis paſcendos. Petra quoque aquis ſalutaribus Iſraëlitarum in deſerti ſquallore languentium ſitim ſedans, egregium Chriſti ſimulacrum erat, gratiæ ſuæ ſalubres undas mortali generi propinantis.

Numeris, IX. Præclarum de Chriſto Balaami arioli prædictum liber Numerorum ſuppe-
Num. 24. 17, 18. ditat: *Videbo eum, ſed non modo; intuebor illum, ſed non prope. Orietur Stella ex Jacob, & conſurget virga de Iſraël, & percutiet duces Moab; vaſtabitque omnes filios Seth; & erit Idumæa poſſeſſio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis ſuis* Quibus Meſſiam prænuntiari olim fuiſſe Judæis perſuaſum oſtendit impii illius Ben Cuzibæ væſania, qui Meſſiam ſe ferens hanc ſibi prædictionem accommodabat: unde & Bar-Cocheba, ſive *Filius ſtellæ* appellatus eſt. Idem oſtendunt Onkelos, & Jonathan, & Interpres Hieroſolymitanus. Idem docet & Maimonides, atque hæc in myſticum ſenſum flectit: quod
Euſeb. Dem. libr. 9. & faciunt Chriſtiani interpretes, imprimiſque Euſebius. Is *duces Moab*, Deos interpretatur Moabitidis regionis præſides, puta Beelphegor; eoſque à Chriſto ſubactos, & domitos eſſe ait, tum cum is idolorum vanitatem adventu ſuo diſcuſſit. Filios quoque Seth & Edom, gentes exponit Dæmonum tyrannide oppreſſas, & à Chriſto
Mal. 4. 2. in libertatem vindicatas. Stellam ait appellari Chriſtum, quemadmodum Sol juſtitiæ
Zach. 3. 8. & 6. 12. à Malachia, oriens à Zacharia, lux ab Iſaia appellatus eſt. Radicem eum nuncupat
Iſa. 9. 2. Balaamus; quemadmodum & germen, & virga, & ſurculus ab Iſaia, & Jeremia, &
Iſa. 4. 2. & 11. 1. & 53. 2. Johanne quoque in Apocalypſi nuncupatur. Quanto hæc ſimiliora veris, quam quæ
Jer. 23. 5. diſſerit R. Lipman in Nitzachon, hæc *πρὸς λέξιν* ſumenda cenſens, atque ita Chri-
Apoc. 5. 5. ſtianis extorquere contendens? Alii hiſtoricum quidem ſenſum Davidi tribuunt, à quo
2. Reg. 8. 2. devicti ſunt Moabitæ, ut capite octavo libri ſecundi Regum, & Pſalmo quinquageſi-
Pſalm. 59. 8. & 107. 9. mo nono, & centeſimo ſeptimo traditur; myſticum vero Meſſiæ. Ego vero Maimonidæ Rabbinorum doctiſſimi auctoritatem ſecutus, id Balaami oraculum bifariam di-

vidi posse puto, ita ut pars prior ad Christum, posterior ad Davidem referatur. Cujusmodi multa vaticinia bipertito interpretanda in sacris Libris occurrunt. Utut est, hæc certe Balaami prædictio, atque item illa Jacobi Patriarchæ, tam perspicuæ Origeni visæ sunt, ut alias quidem in Lege typice & obscure Christum præsignificantes reperire se posse diceret; quæ vero duabus hisce manifestiores essent, apud Mosem extare prorsus nullas. Orig. in Joh. Tom. 14.

X. Verumtamen clara hæc quoque sunt è Deuteronomio: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixistis, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba tua in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Deuteronomio. Deut. 18. 15, & seq. Varie hæc interpretantur Judæi: quidam, quorum princeps Aben Ezra, Josuam Mosis successorem designatum volunt; Davidem Herbanus Judæus in Disputatione cum Gregentio; alii Jeremiam, qui populum iisdem, quibus Moses, verbis & argumentis adhortabatur; Kimchi & Jarchi, omnes Prophetas, atque ita numero singulari vim συλληπτικὴν tribuunt. Nos uni Christo convenire ea statuimus, Petri & Stephani auctoritate ducti, qui ad publicos Judæorum conventus verba facientes Christi venturi prædictionem his contineri declarant. Act. 3. 22, & 7. 37. Quod profecto non fecissent nisi id jam vulgata & tralatitia persuasione creditum Judæis esse scissent. Cum præsertim in Midrasch Ecclesiastæ prædictionis sententia reperiatur his concepta verbis: *Qualis primus Redemtor, talis Redemptor postremus.* Et res ipsa id suadebit, si introspexerimus. Nam si stamus verbis, neque vim facimus sententiæ, unicus Propheta extiturus hic prædicitur, non plures: deinde quominus Prophetarum aliorum quemquam Mosi similem fuisse dicamus, ista obstant è postremo capite Deuteronomii: *Et non surrexit ultra Propheta in Israël sicut Moyses.* Deut 34. 10. Itaque Rabbinorum doctissimus & solertissimus Maimonides, tum in suis Misnæ Explanationibus, tum & in libro Jad; quatuor rebus Mosis Prophetiam & miracula illis Prophetarum reliquorum excellere docet. Quod & deinde iterat in More Nevochim; ex quo libro idonea multa ad complures Scripturæ sacræ solvendos nodos subsidia comparari possunt. Jesum autem inter & Mosem quanta intercesserit similitudo, fuse docet Eusebius libro Demonstrationis tertio, accurata inter utrumque instituta comparatione. Merito ergo Eulogius Alexandrinus Episcopus coacta Alexandriæ Synodo, & excussa Samaritanorum controversia super hoc prædicto Deuteronomii, quod alii Josuæ, alii Dositheo Samaritano accommodabant, utramque damnavit sententiam, & Jesum Christum illic notatum esse definivit, ut ex ejus libris refert Photius. Phot. Cod. 230. Non alio autem respexisse videtur Aggæus, quam ad hunc Deuteronomii locum, cum dixit: *Verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere....... Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus.* Agg. 2. 7, 8.

XI. Eximia in Josua constat Christi effigies. Libro Josue. Ut ille successit Mosi; ita Mosaicæ Legi Messiæ lex sufficì debuit: ut Josue Israëliticæ genti præfuit, cum ad præliandum procederent; ita Messiæ ductu magna bella se feliciter confecturos sperant Judæi: ut errantes & extorres Israëlitas in promissam Chanaanitidem terram induxit Josue; ita per Messiam se Judæi in avitas sedes restitutum iri confidunt. Multo plura vero nos Christiani in Jesu Messia nostro signa ac notas reperimus, quibus Josuæ consimilis est: verum eas in Propositione nona colligemus. Hic vero forsitan mirabitur Lector, quæ caussa sit cur cum septima hac Propositione ostendendum tantummodo susceperim multas inesse Veteri Testamento prophetias de Messia, nondum vero probare aggressus sim Jesum esse Messiam, hanc tamen disputationem velut in antecessum & ante constitutum tempus delibem. Sciat autem ille duplici modo spectari posse Christum Jesum, vel tanquam Christum, eum videlicet cui hoc à Deo munus impositum sit, nulla personæ ipsius ratione habita; vel tanquam Jesum, certum hunc nempe hominem, his prognatum parentibus, hac ortum patria, hoc tempore natum, qui se Christum ferens hæc atque illa præstitit, atque hac demum morte interiit. Hæc nos Propositione nona persequemur. Nunc vero ea tantum observamus in Jesu, quæ ad Messiæ munia pertinent. Is cum se Messiam esse, atque has sibi partes à Deo fuisse datas palam profiteretur, ea haud dubie gessit, quæ à Messia, juxta Prophetarum prædictiones, gerenda esse, non credidit solum, sed & omnes credere scivit. Hæc si vaticiniis Prophetarum consentiunt, recte concludimus utique haberi in Veteri Testamento prophetias de Messia. Cum improbissimus ille planus Ben Cuziba Messias haberi vellet, Bar-Cochebam se nomine dixit, hoc est, Filium stellæ, quod

nempe Messiæ prænuntiam & haberi & esse sciret Balaami prophetiam, qua ex Jacob orituram esse stellam prænuntiavit. Hinc profecto colligere licet Messiam hoc oraculo à Balaamo esse prædictum. Similis est nostra in dissimili Christi Jesu caussa ratiocinatio: qui jurene an injuria Messiæ titulos ac decus sibi arrogaverit, inferius, ut dixi, disputabitur.

Libris Regū & Paralipomenon, Ebr. 1. 5. 2. Sam. 7. 12, & seq. 1. Par. 17. 11, 14. & 22. 6. & 28. 2, & seq.

XII. Christi dignitatem prædicans Paulus in Epistola ad Ebræos, sic differit: *Cui enim dixit aliquando Angelorum* (Deus,) *Filius meus es tu, ego hodie genui te: & rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?* Depromta sunt postrema hæc è secundo Samuelis: *Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium:* quæ πρὸς λέξιν in Priore Paralipomenon repetita extant. Id vaticinium ex eo genere est, cui multiplicem diximus inesse significationem, quarum altera Salomonem, qui Christi typus fuit, propius respicit, altera Christum; vel potius quædam Salomoni, Christo quædam, nonnulla utrique tribuenda sunt. Conveniunt ista quidem soli Christo: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum:* tum & ista quæ subnexa sunt: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Ad quæ videtur allusisse Angelus Gabriel, cum sic sanctam Virginem Mariam alloqueretur: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Unius autem Salomonis hoc est, quod statim subjicitur: *Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum.* Pertinet vero ad utrumque, Davide prognatum esse, Dei filium esse, Salomonem quidem adoptione per Christum, Christum ipsum natura; & Deo domum ædificare.

Luc. 1. 32, 33.

Libro Job, Augustt. epist. ad Hier. Job 19. 23, & seq.

XIII Jobo etiam, quem Prophetam merito Augustinus appellat, memoratus est Christus: nam velut rem aliquam magnam nuntiaturus sic præfatur: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* Tum deinde præclarum hoc edit oraculum: *Scio enim quod Redemtor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum: quem visurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt, & non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Sic quidem Vulgata: at Ebraica aliter: *Et ego novi Redemtorem meum vivere, & novissime super pulverem staturum.* Ex his Christum carnem assumturum, & mortuos suscitatum iri aperte docetur in Thargum, & in Interpretatione Syriaca, & in Arabica. Ita intellexit R. Haccadosch in Revelante arcana. Ita sumitur & in Beresith Ketanna. Unde extat Grotii halucinatio, qui nunquam hæc Judæos ad excitationem à mortuis retulisse affirmat. Redemtorem, sive, ut Ebraica habent, גאל, Messiam exponunt Rabbini. Sic Aben Ezra in Isaiæ caput quinquagesimum nonum, comma vicesimum. גאל præterea propinquum, sive cognatum sonat, quod ei competat jus redimendi res propinqui venditas; atque hoc sensu Christus videtur à Jobo dictus גאל, quod assumta natura humana frater noster sit effectus. Hanc significationem secutum esse Theodotionem testatur Chrysostomus. Jure ergo גאל appellatur Christus, & quod consanguineus noster sit, & quod Redemtor. Novissimum ait super terram staturum; quemadmodum & in Apocalypsi se esse ait Christus Alpha & Omega, primum & novissimum, principium & finem. Quo pertinet istud Isaiæ: *Hæc dicit Dominus rex Israël, & Redemtor ejus Dominus exercituum: Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est Deus.* Eximiam præterea Christi venturi figuram in se expressisse Jobum recte observarunt Polychronius, & alter incertus qui Hieronymo conjunctus est, & Beda à Mariano Victorio esse creditur: atque is collegit multa, quibus illa Christum inter & Jobum constat similitudo.

Apoc. 22. 13. Isa. 44. 6.

Libro Psalmorum,

VI. Etsi Psalmorum librum inter Propheticos haudquaquam ponunt Judæi, sed inter eos quos כתובים appellant, Græci Hagiographos; pleraque tamen de Christo prophetice dicta extare in eo non diffitentur. Spiritus quidem sancti dictata referre se professus est David, cum dixit: *Spiritus Domini locutus est super me, & sermo ejus per linguam meam: dixit Deus Israël mihi, locutus est fortis Israël.* At Christus Jesus in Lege, Prophetis, & Psalmis prædictiones de se haberi asseverat. Is est nempe *Sanctus & Verus* Apocalypseos, *qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit;* clavem nempe eam, quam abstulisse Legis peritos conqueritur Jesus, ne introirent ipsi, aliosve introire sinerent, videlicet vaticiniorum intelligentiam, ac Davidicorum præcipue; quæ paucis ante Christum cognita, à paucioribus etiam in vulgus celebrata & exposita, à Christo Jesu demum & mente intellecta & ipsa re

2. Reg. 23. 2. Luc. 24. 44. Apoc. 3. 7.

completa

completa, & publice sunt interpretata: sic tamen ut quorum animis luce sua collu-
stratis mysteria hæc pandere vellet, nullæ iis officerent vel nequitiæ hominum, vel
dæmonum præstigiæ, quominus ad ea penetrarent: quos vero impietatis suæ tenebris
circumseptos efficacibus gratiæ donis ad ea capessenda mysteria non prosequeretur,
nemo opem ipsis ad id præstare posset. Is est *Leo de tribu Juda, radix David*, qui po- Apoc. 5. 5.
test *aperire librum, & solvere septem signacula ejus.* Contra vero Manichæi, Gnostici,
& Nicolaitæ, Davidem Christi vaticinatorem fuisse negabant; & cum probare vellent
Quintæ Synodi Patres, Scripturæ sanctæ testimonia Christi prænuntia in perversum
sensum deflexisse Theodorum Mopsuestenum, non alia protulerunt, quam quæ è
Psalmis in eam sententiam depromi solent, & in Novo Testamento fere allata sunt.

Clarissimas de venturo Christo prædictiones in Psalmo secundo propositas esse ve- Psalm. 2.
tustiores Judæi palam confessi sunt. Legitur quippe in libro Thalmudis Sucah, & Lib. Sucah,
apud R. Selomoh Jarchi, à priscis Rabbinis fuisse traditum, hæc ad Messiam dicta esse cap. 5.
à Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* quod & legitur in Beresith Rabba. Ait Psalm. 2. 8.
quippe illic R. Jonathan tres esse, quibus dictum est *Postula*, Salomonem, Achazum,
& Messiam; quod postremum probat ex secundo Psalmo, ubi Christo Deus dixisse
traditur: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Non aliter de Psalmi hujus
significatione sentiunt R. Aben Ezra, & R. David Kimchi; non aliter Saadias Gaon
in Danielem, & Auctor נפש החכמה, *Animæ sapientis*, & R. Simeon in Jalcut, &
Tryphon quoque apud Justinum, & Midrasch Thehillim. Sed & Muhammedani,
non in Christum tantummodo, sed & in Jesum speciatim Psalmum hunc convenire
docent, teste Muhammedo ebn Jaacob Alfirauzabadio, in Lexico quod Camus, sive
Oceanum inscripsit. At veteres tamen hi Judæi Scriptorem libri Nitzachon in eam-
dem sententiam non pellexerunt. Hi vero, quorum doctrinam nepotes ipsorum sunt
aspernati, cum ad Christum Psalmum secundum referrent, majorum suorum dictata
sequebantur: nam ex libris Novi Testamenti ostenditur, Christi temporibus, vulgo
in eam partem, quam dixi, acceptum fuisse Psalmum hunc. Sic enim primævæ illius
ætatis Christiani Deum precabantur: *Domine, qui Spiritu sancto per os patris nostri* Act. 4. 24, &
David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Ad- seq.
*stiterunt reges, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Chri-
stum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Je-
sum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israël, facere quæ
manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.* Sic Paulus Judæos Pisidas publice in Sy-
nagoga adhortabatur: *Nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio fa-* Act. 13. 32, 33.
*cta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo
secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Atqui hæc Paulum tam di-
serte affirmare ausurum non fuisse credibile est, nisi id communi persuasione inter
Judæos receptum esse perspectum habuisset. Nec id quoque ad Ebræos scripsisset de
Messia: *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui* Ebr. 1. 4, 5.
enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Idem alibi: *Sic* & 5. 5.
*& Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius
meus es tu, ego hodie genui te.* Confessionem hanc itaque à R. Selomoh veritas ipsa
extorsit: *Majores nostri ad Regem Messiam Psalmum hunc totum referebant: oportet tamen
eum referre ad Davidem juxta apparentem sententiam, sonumque verborum, propter Hæreti-
ticos*; videlicet Christianos. Jam si ratione rem disputemus, Psalmum hunc parte sui
aliqua respicere Davidem, majore vero Christum reperiemus; sed ita tamen ut quæ
Davidem, ea Christum quoque; quæ Christum, non itidem Davidem spectent. Nam
Christum, perinde ut Davidem, reges terræ sibi adversantes domiturum, & Hiero-
solymis regnaturum Judæi censent; Davidem contra ad extremos usque fines terram
redegisse in suam potestatem dicere non audent, quod tamen facturum esse Christum
opinantur. Nam quod ait in Demonstratione Eusebius, neutiquam fassuros Judæos Euseb. Dem.
structum iri insidias Christo ei quem expectant, cum regem æternum & Redem- libr. 4.
torem gentis suæ futurum eum è contrario putent, non satis cohæret: nec enim
liberare eos & redimere poterit, quin hostes eorum subigat & expugnet. *Aspice uni-* Tertull. adv.
versas nationes, inquit Tertullianus, *de voragine erroris humani exinde emergentes ad* Jud. cap. 12.
*Dominum Deum creatorem, & ad Deum Christum ejus. Et si audes, nega Prophetatum;
statim tibi promissio Patris occurrit in Psalmis dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui
te. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.
Nec poteris eum magis David filium dicere, quam Christum; aut terminos terræ David potius
promissos, qui intra unicam Judæam regnavit, quam Christo qui totum jam orbem Evangelii
sui fide cepit, sicut per Isaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei, in lucem
gentium, aperire oculos cæcorum utique errantium, exolvere de vinculis vinctos, id est de*

delictis liberare, & de domo carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiæ scilicet. His suffragantur & aliæ consimiles Scriptorum sacrorum locutiones, quibus denotari Christum constat. Christus appellatur, quod est Messias, juxta illud quadragesimi
Psalm. 44. 8. quarti Psalmi: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Rex
2. Reg. 7. 12, 13. dicitur, ut alias sæpe, velut in commate jam prolato è libro secundo Regum: *Firmabo*
Isa. 9. 7. *regnum ejus . . . . . & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum:* & apud Isaiam: *Super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum:* & passim denique apud reliquos Prophetas.
Psalm. 2. 6. Addit Psaltes: *Prædicans præceptum ejus*: cui adsonat Isaias: *Ecce testem populis dedi eum:*
Isa. 55. 4. Joël 2. 23. *ducem ac præceptorem gentibus:* & Joël: *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino vestro: quia dedi vobis doctorem justitiæ.* Memorata illic generatio Christi alibi quoque cele-
Psalm. 109. 3. bratur his verbis: *Ex utero ante luciferum genui te*: & in Proverbiis: *Nondum erant*
Prov. 8. 23, 24. Mich. 5. 2. *abyssi, & ego jam concepta eram. Ante colles ego parturiebar:* & apud Michæam: *Egressus*
Isa. 53. 8. *ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod
Psalm. 2. 8. subjicitur in eodem Psalmo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &*
Psalm. 71. 8. *possessionem tuam terminos terræ*, id ipsum pollicetur septuagesimus primus Psalmus; Christi item, ut suo patefiet loco, prænuntius: *Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Plura qui volet, consulat Eusebii Demonstrationem, in cujus quarto libro ostenditur quam vere & aperte Christi dispensatio Psalmo hoc fuerit prædicta.

Psalm. 8. 5. Transeamus ad octavum Psalmum, in quo leguntur isthæc: *Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis; gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas, insuper & pecora campi.* Hæc Chri-
Ebr. 2. 8, 9. sto sic accommodat Paulus in Epistola ad Ebræos: *In eo quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem:* & in priore ad Corinthios:
1. Cor. 15. 26. *Omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.* Ea declarant profecto quorsum istæc Psalmi sententia Apostolorum temporibus à Judæis traheretur. Tradunt itaque Magistri illorum, à Christo gentiles suos expectasse quæ illic commemorantur, nempe ut terrenarum rerum imperium, Adami peccato amissum, Christi beneficio restitueretur; & comma hoc ad Christum sine ambage referunt. Nam quod Adami prima fronte significationem præfert, vel etiam Hominis, naturæ videlicet humanæ, qualis initio à Deo condita est, minime id quidem mirum, cum Adamus totius generis humani originem in se ac velut summam gesserit; & typus quoque fuerit
1. Cor. 15. 45. Christi, qui novissimus Adamus à Paulo appellatur. Attamen ad Christum convenientius aptari rationibus conficiam, si non necessariis, at valde certe probabilibus.
Psalm. 8. 5. Prima ex eo petitur: *Aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Adamus autem filius hominis dici non potuit, qui non hominem, sed Deum patrem habuit: *Qui fuit Dei*,
Luc. 3. 38. inquit Lucas: cum Christus è contrario hanc appellationem videatur sibi speciatim selegisse. Præterea cum ait Psaltes, *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, notat & prius extitisse eum qui minutus est; quod Adamo convenire non potest, qui de nihilo creatus est; & ex meliori statu in deteriorem fuisse mutatum, quorum utrumque
Philipp. 2. 7. Christo præclare accommodatur, nam & ab omni retro æternitate fuit, & *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus.* Deinde pro eo quod præfert Vulgata, *paulo minus*, Ebraicum exemplar habet מעט, quod brevitatem temporis notat
Psalm. 2. 13. hoc loco, ut & in secundo Psalmo, vix ullo Interpretum dissentiente. Quadrat autem in Christum, qui ad breve tempus infra Angelos se dimisit, nec multo post gloria coronatus est; non autem Adamo, vel humano generi in Adamo spectato, quod non ad exiguum spatium infra Angelorum dignitatem positum est. Sin adverbio מעט dignitatis & gradus discrimen notari velis, ne sic quidem Adamo, vel spectatæ in eo naturæ humanæ conveniet; nam non paululum quid Angelus homini præstat dignitate: at naturam humanam assumens Christus eo evexit præstantiæ, ut non multum Angelorum excellentiæ concederet: aliqua etiam ex parte superaret. Denique neque Adamus, neque spectatus in eo Homo, constitutus est super opera manuum Dei, cum exiguis finibus imperium ejus clauderetur; nam neque in cœlum aut astra, neque in aërem, neque in mare, sed in animalia, solum, & fruges terræ, atque arborum bac-
Matth. 28. 18. cas potestatem habuit. At Christo *data est omnis potestas in cœlo & in terra*, & *Hæres*
Rom. 4. 13. *mundi* factus est; hominemque in Adamo damnatum, & pristinis bonis magna parte multatum in melius restituit, suorumque ipse bonorum fecit participem; unde efficitur non Adamum, & perditum in eo hominem, sed Christum, & reparatum in eo

humanum genus intelligi illic debere. Nec movere nos debet, quod oves & boves, cæteraque animalia sibi Christus non subjecerit, contra ac pollicetur iste Psalmus: sic enim futurorum promissiones simulacris quibusdam adumbrare solet sanctus Spiritus, totamque Messiæ dispensationem sensilium rerum imaginibus implicare. Quod attinet autem ad hoc Psalmi ejusdem colon, *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, quod sibi apud Matthæum adscripsit Christus, ea re duo videtur præstitisse; nam & pervulgatum Davidis effatum, ad id quod inibi gerebatur scite aptavit, & Psalmum hunc tot de se mysteria præfatum, hac quoque parte in se eventum habuisse declaravit. Matth. 21. 16.

Petrus ad Judæos Hierosolymis concionem habens, verba hæc è Psalmo decimo quinto Christo accommodat: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commovear: propter hæc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe; quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem.* Hæc Davidi aptari non posse ait Petrus, cujus corpus post mortem sepultum, & in tabem solutum more reliquorum cadaverum fuit; ad Christum ergo esse referenda. Hoc ipso argumento Paulus Christo accommodabat eamdem Psalmi hujus pericopen, cum Judæos Pisidas alloqueretur. Quam autem à patribus, uti verisimile est, ejus interpretationem acceperant temporis hujus Judæi, eamdem posteris tradiderunt. Nam in Midrasch Thehillim eodem ista flectunt Judæi, & Messiam hic præsignatum agnoscunt. Nec ab his recedit Auctor נפש החכמה, *Animæ sapientis*, qui Psalmum hunc in eumdem sensum trahi debere docet, ac secundum Psalmum, quem Christi prænuntium esse proxime ostendimus. Ergo consultius egisset R. Selomoh Jarchi, si eandem tenuisset sententiam, nec Davidi ista aptare tentasset. Notis certe quibusdam tam claris hic expressus est Christus, ut neminem paulo oculatiorem latere possit: quem enim esse dicas Sanctum Dei, nisi qui à Daniele Sanctus sanctorum appellatur? cuinam delectationes ad dextram Dei promissas esse dicas, nisi cui Deum dixisse ait alio Psalmo David: *Sede à dextris meis?* Temeraria ergo & impia fuit Theodori Mopsuesteni vox, meritoque in Concilio Constantinopolitano secundo damnata, cum prædictum hoc Davidis ad Christum haudquaquam spectare dixit, sed ad Israëliticum populum; Petrum autem & Paulum Christo pro re nata accommodasse, verbis in res fortuito, non consulto congruentibus. Longe alia vero ex sermone utriusque excipiet, si quis attenderit: nulla enim circuitione usus Petrus hæc in Christum Jesum à Davide dicta esse asseverat. Tum addit: *Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* Similiter Paulus eamdem Davidis prædictionem allaturus, ut Jesum revixisse probaret, ait: *Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris resuscitans Jesum.* Ergo Petrus & Paulus hoc Davidis testimonium, non tanquam ῥῆσιν attulerunt, sed tanquam πρόῤῥησιν de Christi reditu ad vitam. Quod si hæc de populo Israëlitico Davidem cecinisse, tunc Judæis fuisset persuasum, opinionem hanc ipsis utique eripere Petrus & Paulus propositis rationibus studuissent. Quod non fecerunt; verum hæc in Davidem minime convenire declararunt; unde cognoscitur quorsum ea vulgus hoc tempore referret. Parco nomini nuperi cujusdam Scriptoris, in sacrorum Voluminum & Patrum lectione haud segniter versati, opinioni sane parcere non debeo, nec debet quisquis suum Scripturæ sacræ honorem integrum ac tutum esse vult. Affirmare is non erubuit se Petro & Paulo *cedere non posse*, cum Prophetiæ hujus significationem in Davidem neutiquam congruere, in Christo autem eventum habuisse docent. Vox Christiano homine prorsus indigna: ejurata enim sanctissimorum & θεοπνεύστων Apostolorum auctoritate, proximum est, ut ipsum Christi nomen ac doctrina repudientur. Non hoc igitur accurata responsione, quæ ex superioribus facile conflabitur, excipiendum est, sed fusis ad Deum precibus, ut cui doctrinam egregiam largitus est, eumdem benigna gratiæ suæ aura afflare, ac in majorem Verbi sui venerationem & reverentiam velit adducere.

Psalm. 15. 8, & seq. Act. 2. 25, & seq. Act. 13. 35. Dan. 9. 24. Act. 2. 25, 31. Act. 13. 32.

Christum quoque hoc Psalmi decimi septimi commate præmonstratum esse scribit Paulus ad Romanos: *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, & nomini tuo Psalmum dicam.* Quibus addo, maximam Psalmi ejusdem partem venturi Christi prædictiones continere; hæc vero potissimum: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos ...... cadent subtus pedes meos ...... Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.* Quæ licet in Davide Psalm. 17. 44. Rom. 15. 8, 9. Psalm. 17. 38, & seq.

esse quodammodo completa negari non possit, in Christo tamen faciliorem ac promtiorem eventus expositionem habent. Sic enim de eo Psalmus centesimus nonus:
Psalm. 109. 2, 3. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus*
Psalm. 71. 8. *ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Sic & septuagesimus primus: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Sic &
Isa. 11. 10. Isaias: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Psalm. 21. Psalmum vicesimum primum pertinere ad Christum docetur in Midrasch Thehillim; & in libro Thalmudico Sanhedrin, capite ultimo, tanquam certum id sumitur.
Psalm. 21. 28, 29. Ad Davidem certe, aut Davidis ætatem quadrare ista neutiquam possunt: *Reminiscentur & convertentur ad Dominum universi fines terræ: & adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*
Psalm. 21. 31, 32. Præclare vero ista Christo conveniunt: *Anima mea illi vivet, & semen meum serviet ipsi. Annuntiabitur Domino generatio ventura; & annuntiabunt cœli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Sed quoniam longe opportuniora, & ad aliam ininstitutæ disputationis partem aptiora testimonia subministrat iste Psalmus, nos eum suo loco accuratius excutiemus. Id monuero Lectorem in antecessum, habere hunc ipsum Psalmum, unde refellantur R. Selomoh Jarchi, Manasse ben Israël, aliique eorum congerrones, à quibus totus Israël hic signatus existimatur. Liquet enim singu-
Psalm. 21. 7, & seq. larem aliquam personam hic de se loqui: *Ego autem sum vermis, & non homo.* Tum: *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus sum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Deinde: *Dispersa sunt omnia ossa mea; factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.* Et mox: *Lingua mea adhæsit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me.* Rursum: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea .... diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Postea: *Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam.* At alium se facit ab Israëlitica gente
Psalm. 21. 23, & seq. his verbis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum; universum semen Jacob, glorificate eum*: item illis: *Apud te laus mea in Ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium eum.*

Psalm. 39. 7, & seq. Paulus in Epistola ad Ebræos cadere in Christum ea censuit, quæ leguntur in
Ebr. 10. 4. Psalmo tricesimo nono: *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi: holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam.* At non ista solum, sed totum Psalmum ex Christi persona à Davide pronuntiatum censuerunt Christiani scriptores imprimis eruditi. Quæ ad Jesum speciatim pertinent, ea nos suo persequemur loco: Christo vero generatim conveniunt ista: *In capite libri scriptum est de me*; nempe initio Geneseos, ubi præ-
Gen. 3. 15. dicitur futurum, ut semen mulieris, Christus scilicet, serpentis caput conterat: sive rectius vertas: *In volumine libri*; in toto nempe Volumine sacro Veteris Testamenti, quod creberrimas de venturo Christo vaticinationes continet, de Davide vero fere nullas. Id adeo profitetur Christus Jesus, cum alibi, tum præcipue apud Lucam:
Luc. 24. 44. *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.*
Psalm. 39. 10, & seq. Propria etiam & peculiari nota Christum hæc designant: *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: Domine tu scisti. Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.* Christi enim partes erant, non solum genus humanum persoluto sanguinis pretio redimere, sed concionibus etiam & adhortationibus ad
Psalm. 2. 6. redemtionis capiendos fructus præparare. Testatur Psalmus secundus: *Prædicans*
Psalm. 21. 23. *præceptum ejus*: & vicesimus primus: *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ*
Joël 2. 23. *laudabo te.* Sic Joël *doctorem justitiæ*, Isaias *præceptorem gentium* appellat. Atque id
Isa. 30. 20. & 55. 4. munus summa diligentia Jesus obiit, verus divinæ legis nuntius ac interpres, & homi-
Matth. 7. 8. num magister: *Erat enim docens eos, sicut potestatem habens.* Quorum quid simile in Davide reperitur? aliud est enim psallere, & Dei laudes carmine concelebrare; aliud concionari ad populum. Sacrificiorum præterea & ceremoniarum abrogatio veterem Legem rescindendam esse præmonstrat, quod nonnisi per Christum religionis instauratorem, & novæ legis latorem erat faciendum. Clarissime id indicant verba isthæc:
Psalm. 39. 18. *Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.* Christum denique hæc designant: *Ego autem mendicus sum & pauper*, quod de eo variis locis, maxime vero
Zach. 9. 9. à Zacharia prædicitur: *Exulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*
Matth. 8. 20. Id in se Christus Jesus agnoscebat cum diceret: *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Unde Paulus ad Corin-

thios: *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus fa-* 2. Cor. 8. 9.
ctus est.

Retulit & hæc ad Christum Paulus in Epistola ad Ebræos, quæ extant in Psalmo Psalm. 44. 7, 8.
quadragesimo quarto: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga re-* Ebr. 1. 8.
gni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo
exultationis præ participibus tuis. Pulchre hic Judæos inter & Christianos convenit, cum
Messiam utrique Psalmo hoc prænuntiatum magna consensione agnoscant. Ac ista
quidem: *Speciosus forma præ filiis hominum*, sic παραφράζει Chaldæus Interpres: *Pul-*
chritudo tua, Rex Messia, superat filios hominum. De toto vero Psalmo sic opina-
tur Aben Ezra: *Iste Psalmus dicitur de Davide, aut de Messia.* Quod si propius quæ-
dam ad Salomonem, qui typus & ipse Christi fuit, videntur spectare, quam ad Chri-
stum, alia nos afferre possumus, quorum in Christo duntaxat legitima reperiri potest
interpretatio. Cujusmodi illud est: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime:* Psalm. 44. 4, 6.
item istud: *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis*: quippe
bellorum expers Salomon, re ac nomine Pacificus, pacem quoad vixit coluit. Et
id quoque: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi*: ubi Deus esse dicitur is, ad quem ver- Psalm. 44. 7.
ba fiunt; repugnantibus licet recentioribus Judæis, multaque ad incrustandum vas
sincerum obgannientibus. Sequerentur Aquilæ gentilis sui vestigia, qui vocandi casum
expressit: ὁ θρόνος σου, θεὲ, εἰς αἰῶνα καὶ ἔτι, & Chaldæi Thargumistæ fidem, qui
ita interpretatus est; & alterius Judæi, quem idem confessum esse narrat Origenes, Orig. libr. 1.
licet sensum ad Deum Patrem deflecteret, ac ineptissime quidem, cum in eum neu- contr. Cels.
tiquam cadere possint ista quæ præcedunt: *Speciosus forma præ filiis hominum; diffusa*
est gratia in labiis tuis: propterea unxit te Deus in æternum: nec ea quæ sequuntur: *Di-*
lexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ
consortibus tuis. Quæ quanquam de eodem apparet esse dicta, negabat tamen Judæus
ille Origeni memoratus, & posteriora hæc Christo accommodabat, parum perspecta
loci totius cohærentia, qui nulla prorsus divisione distractus hanc minime patitur di-
stinctionem. At hic quoque, uti supra, Christus dicitur Deus, à Deo suo unctus,
hoc est Messias consecratus, & oleo lætitiæ, Spiritus nempe sancti gratia delibutus:
qui de se hæc prædicat apud Isaiam: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Domi-* Isa. 61. 1.
nus me. Certe si Christum superiori commate Deum dici concedatur, quod priscos
Judæos non negasse ostendi, quænam erit invidia & hic quoque Dei nomen ipsi tri-
butum fateri? Hoc ergo ita esse ex Ebraicæ locutionis vocabulis approbare conatus
est Eusebius, ex re ipsa Origenes & Hieronymus; Augustinus vero ex Græca ora- Eus. Demonstr.
tione manifesto id apparere ait; unde conjicere fas est, pro eo quod nunc habet libr. 4.
Interpretatio Septuaginta Senum: διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, scriptum olim Origen. libr. 1. contr. Cels.
fuisse, ὦ θεός, ὁ θεός σου, verum ex affinium dictionum iteratione discrimen utrius- Hieron. Epist.
que evanuisse. Quanquam &, ὁ θεὸς, hoc loco pro, ὦ θεὲ, usurpari potuisse, recte 140. ad Princ.
adnotat Eusebius. Sic vicesimo primo Psalmo: ὁ θεὸς, ὁ θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα Augustin. in Psalm. 44.
τί ἐγκατέλιπές με; quod à Marco expressum est: ὁ θεός μου, ὁ θεός μου, εἰς τί με Eusеb. Dem.
ἐγκατέλιπες; Sic Psalmo tricesimo quarto: ἐξεγέρθητι, κύριε, καὶ πρόσχες τῇ κρίσει μου, libr. 4. Psalm. 21. 1.
ὁ θεός μου, καὶ ὁ κύριός μου, εἰς τὴν δίκην μου. Sic Thomas Apostolus apud Johannem: Marc. 15. 34.
ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. Et Atticorum quidem mos ille est, rectum pro vocan- Psalm. 34. 23.
di casu adhibere. Denique de Salomone haudquaquam exponi possunt ista, quæ Johan. 20. 28.
Christo mirifice conveniunt: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos princi-* Psalm. 44. 17.
pes super omnem terram. Deinde: *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in sæ-* Psalm. 44. 18.
culum sæculi. Christi præterea προσαγορευτικὸν esse Psalmum hunc colligitur ex consentien-
tibus Scriptorum sacrorum de Christo sententiis. Nam quod regnum ipsi porten- Psalm. 44. 5, 7.
ditur, idem in Psalmo secundo, & in secundo Regum observavimus; & passim in Psalm. 2. 6.
Novo Testamento regios titulos Christo Jesu tributos observare licet. Bellator præ- 2. Reg. 7. 12, 13.
dicitur futurus: sic Balaamus vates de Christo: *Percutiet duces Moab, vastabitque* Num. 24. 17.
filios Seth: sic & apud Isaiam: *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suo-* Isa. 11. 4, 5.
rum interficiet impium; & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum
ejus: & alibi: *Quis suscitavit ab Oriente justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in* Isa. 41. 2.
conspectu ejus gentes, & reges obtinebit: quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento
raptam arcui ejus? in quibus non solum bellica ejus virtus, sed justitia quoque præ-
dicatur: quemadmodum & in hoc Psalmo: *Propter veritatem, & mansuetudinem, &* Psalm. 44. 5.
justitiam. Similiter in Apocalypsi de Christo Jesu: *Et vidi cælum apertum, & ecce equus* Apoc. 19. 11.
albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat &
pugnat. Quod autem mansuetum eum fore dicit, in eo quoque suffragantem habet
Isaiam, cum ait de Christo: *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os* Isa. 53. 7.
suum: & Jeremiam sic ex Christi persona loquentem: *Et ego quasi agnus mansuetus, qui* Jer. 11. 19.

Matth. 11.29. *portatur ad victimam.* Jesus vero Christus idem de se profitetur: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.*

Psalm. 68. Sexagesimum octavum Psalmum spectare ad Christum quicumque negaverit, sacris Novi Testamenti Scriptoribus fidem ille detraxerit, quorum in Christo illic agnoscendo magna consensio est. Sibi quippe apud Johannem hæc vindicat Christus Jesus:
Johan. 15. 25. *Oderunt me gratis.* Proditum quoque est à Johanne ad eum spectare isthæc: *Zelus*
Joh. 2. 17. *domus tuæ comedit me.* Sequentia etiam: *Opprobrium exprobrantium tibi ceciderunt super*
Rom. 15. 3. *me*, eodem flectenda esse Paulus Romanos edocuit. Id prætereа: *Fiat habitatio eorum*
Matth. 23. 38. *deserta*, usurpat apud Matthæum Christus Jesus, & Scribis ac Pharisæis sibi repugnantibus eventurum vaticinatur: in Juda vero proditore exitum habuisse narrat Petrus in
Act. 1. 20. Actis. Christi adversariis hæc imprecatum esse Davidem scribit Paulus in Epistola
Rom. 11. 9. ad Romanos: *Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.* Quas ῥήσεις si quis Davidicis quoque rebus accommodari posse pertenderit: at ista sane uni Christo con-
Psalm. 68. 22. venire infra ostendemus: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Christo quoque addicunt Psalmum hunc Veteris Testamenti Scriptorum suffra-
Psalm. 68. 6. gia. Nam quod ait: *Quæ non rapui, tunc exolvebam:* & deinde: *Quoniam quem tu per-*
Psalm. 68. 27. *cussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt;* hoc est quod signi-
Isa. 53. 4, & seq. ficatum voluit Isaias, cum diceret: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Item: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.* Tum: *Propter scelus populi mei percussi eum.* Quem ibidem *Despectum & non reputatum* fuisse ait
Psalm. 68. 9. Isaias, Christum videlicet, is ipse Psalmo hoc se *Extraneum factum esse fratribus suis,*
Psalm. 68. 21. *& peregrinum filiis matris suæ* conqueritur. Quod subjicitur deinde: *Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni;* hoc idem de se prædicat
Isa. 63. 5. Christus alio Isaiæ loco: *Circumspexi, & non erat auxiliator; quæsivi, & non fuit qui adjuvaret.* His ergo animadversis minime dubitavit Aben Ezra Psalmi hujus vaticinia Christo adjungere.

Psalm. 71. Salomonis nomen præ se fert Psalmus septuagesimus primus, quasi ab eo, vel quod probabilius est, in eum à Davide lucubratus sit. At tametsi occurrunt paucula quædam, quæ Salomoni aptari possunt, longe tamen clarioribus notis designatur Christus, quæ sunt ejusmodi, ut in Salomonem minime torqueri possint. Nam quis ista
Psalm. 71. 5, & seq. de Salomone putet esse dicta: *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem. Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram: orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum: coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient*
Psalm. 71. 17. *ei.* Deinde: *Ante Solem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.* Christo hæc adscribenda esse consimiles Scriptorum sacrorum de eo prædictiones indicant. Ortum ejus temporibus ipsis antiquiorem, &
Mich. 5. 2. æternitatis æqualem esse prædicat Michæas: *Et egressus ejus ab initio, à diebus æterni-*
Psalm. 109. 3. *tatis:* prædicat & David: *Ex utero ante Luciferum genui te:* quod & de se prædicabat
Joh. 17. 5. Christus Jesus: *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui,*
Mich. 5. 7. *priusquam mundus esset apud te.* Ut hic Christus comparatur pluviæ, sic apud Michæam rori; utrobique etiam stellæ. Justitiam & pacem æternam eo regnante orituras spon-
Dan. 9. 24, & seq. det: sic justitiam sempiternam adducturum eum Daniel pollicetur. Unde Isaias: *Prope*
Isa. 51. 5. *est Justus meus, egressus est Salvator meus:* unde & *Germen justum* à Jeremia Christus
Jer. 23. 5, 6. appellatur, qui deinde subjungit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster:* unde & Zacharias:
Zach. 9. 9. *Ecce Rex tuus veniet tibi justus & Salvator.* Pacificum vero futurum eum passim tra-
Mich. 5. 5. dunt Prophetæ, unus vero omnium apertissime Michæas: *Et erit iste pax.* Quod vide-
Eph. 2. 14. tur respexisse Paulus, cum dixit de Christo Jesu: *Ipse est pax nostra.* Totum orbem quaqua patet, in ejus leges concessurum, ne regibus quidem imperium ejus detre-
Mich. 2. 4. & 7. 12, 16, 17. ctantibus, idem prædixit Michæas: *Magnificabitur usque ad terminos terræ.* Item: *In die illa & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & à civitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte.* Et paulo post: *Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine tua: ponent manum super os, aures eorum surdæ erunt: lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te.* Prædixit & Zacha-
Zach. 9. 10. rias: *Potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.* Prædixit
49. 23. & Isaias: *Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demisso ado-*

rabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent: quibus & isthæc ejusdem adde: *Omnes*
de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes: quod & jam Isa. 60. 6.
ante in Psalmo secundo prædictum vidimus: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæredi-*
tatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod subjicit denique: *Et benedicentur in* Psalm. 2. 8.
ipso omnes tribus terræ, hoc ipsum est, quod sæpe Patriarchis pollicitus fuerat Deus, Psalm. 71. 17.
cum Christum ex ipsorum stirpe olim proditurum obscure significaret. Ad Chri-
stum porro pertinere Psalmum hunc constans est Judæorum consensus. Id docent
Chaldæus Paraphrastes, & Midrasch Thehillim, & Liber Siphre, & R. Selo-
moh Jarchi, & Aben Ezra, & R. David Kimchi, & Saadias Gaon in Danielem. Quin-
etiam has voces decimi septimi commatis ינון שמו, Thalmudistæ quidam sic intel-
lexerunt, quasi id sibi vellent, *Innon est nomen ejus*, atque inde Innon nomen
Messiæ futurum opinati sunt. Jure igitur Hieronymus in suis in eumdem Prophetam
Commentariis sic disserit: *Hic est mos Scripturæ sanctæ, ut futurorum veritatem præmittat*
in typis, juxta illud quod de Domino Salvatore in Septuagesimo primo Psalmo dicitur, qui
prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Neque
enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus
est à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes
servierunt ei, neque ante Solem permansit nomen ejus, nec benedictæ sunt in ipso omnes tribus
terræ, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quasi in umbra &
imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.

Qui Psalmum octogesimum octavum ad Davidem pertinere totum dixerit, perfri-
cet frontem, doceatque ecquo tandem pacto in Davidem ista convenire queant: Psalm. 88.
Ponam in mari manum ejus: hoc est, mare imperio ejus subjiciam: quamvis enim gen-
tes maris accolas imperio suo parere coëgerit, numquam tamen trans litora ditionem Psalm. 88. 26. & seq.
suam prorogavit. In Christum vero ut egregie congruant ostendimus, ex Michæa:
In die illa & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & à civitatibus
munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte: & ex Zacharia: Mich. 7. 12.
Potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ. Longe minus
etiam ista Davidi aptari queunt: *Ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.* Zach. 9. 10.
An etiam Assyriorum rege excelsior fuit David, aliisve Regibus, quos Davide po- Psalm. 88. 28.
tentiores tum fuisse dubium non est? At Christus est, juxta Paulum, *Primogenitus in*
multis fratribus, Primogenitus omnis creaturæ, Primogenitus ex mortuis, in omnibus prima- Rom. 8. 29.
tum tenens; &, juxta Johannem, *Rex Regum, & Dominus dominantium; Primogenitus* Col. 1. 15, 18.
mortuorum, & Princeps Regum terræ. Quæ cum scriberent Johannes & Paulus, ad Apoc. 19. 16. & 1. 5.
hunc quem tractamus locum respiciebant. Præterea quem *Excelsum* Vulgata appellat,
is Ebraice עליון dicitur, quo nomine Deus notatur in Libris sacris. Itaque Sancho-
niathon, qui Mosis libros versaverat, ut dixi supra, narrat Elion fuisse patrem Cœli
& Terræ. Elion vertit Philo Byblius ὕψιςον apud Eusebium. Ita & Aquila vertit
עליון hoc loco de quo agimus, ut notat Theodoretus; & Symmachus, ἀνώτατον, Euseb. libr. 1. Præp.
quod idem est; qua item notione Deus in sanctis Codicibus agnoscitur. Fuit Theodor. in Psalm. 8. 8.
& apud Phœnices id vocabulum: *Halonium*, inquit Sisenna; *Pœni dicunt Deum.*
Hinc *Deos, Deasque* Pœnulus apud Plautum עליונים ועליונות appellat. Atque hoc
demum nomine Deum afficere Thebanos Cadmus edocuit. Hesychius: ἐλιοῦς, ζεὺς
ἐν θήβαις. Christo autem Altissimi nomen convenire ostendit istud Pauli ad Roma-
nos: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæ-*
cula: & illud ad Philippenses: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi no-* Rom. 9. 5.
men quod est super omne nomen. Egregie & hæc in Christum congruunt: *Ipse invoca-* Philipp. 2. 9.
bit me: Pater meus es tu: quippe & id de Christo præcinuit Psalmus secundus: *Domi-* Psalm. 88. 27.
nus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: & centesimus nonus, *Ex utero ante* Psalm. 2. 7.
Luciferum genui te. Sic & Osee: *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Itaque filium suum Psalm. 19. 3.
Deus clara voce de cœlo nuncupat Christum Jesum: *Hic est Filius meus dilectus.* Ose. 11. 1.
Vides manifeste designatum his verbis, non Davidem ipsum, sed Christum, quod Matth. 3. 17. & 17. 5.
& Rabbini ultro confessi sunt. Subjicit Psaltes: *Ponam in sæculum sæculi semen ejus,*
& thronum ejus sicut dies cœli: & deinde istud: *Semel juravi in sancto meo, si David* Psalm. 88. 30, 36.
mentiar, semen ejus in æternum manebit: & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & si-
cut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. At Davidis soboles regnare desiit
in Jechonia & Sedecia: de Christo autem Jesu ita vaticinatur Angelus apud Lucam:
Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David Luc. 1. 32.
patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Hæc pla-
ne germana sunt eorum quæ attulimus. Quibus adde & quæ è septuagesimo primo
proxime, & quæ è secundo Samuelis paulo superius à nobis depromta sunt. Nempe
regnum illud est, quod nunquam corruptum iri non uno loco Daniel commemorat.

Itaque Pſalmi hujus intellectum ad Meſſiam pertinere conceditur in Bereſith utraque, Rabba & Ketanna, & in Veelle Semoth Rabba, & in Midraſch Cantici Canticorum. Concedunt id quoque R. Selomoh & Aben Ezra.

Pſalm. 96. 8. Ebr. 1. 6. Verba iſthæc è Pſalmo nonageſimo ſexto: *Adorate eum omnes Angeli ejus*, regni Chriſti prænuntia eſſe docet Paulus in Epiſtola ad Ebræos: *Cum iterum introduxit* (Deus) *primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Nec aliam eſſe loci hujus ſententiam Ebræi putant, ut à R. Davide Kimchi traditum eſt.

Pſalm. 109. Pſalmorum omnium, in quibus aliquæ venturi Chriſti prædictiones inſunt, nullus eſt centeſimo nono ad Chriſti divinitatem, generationem æternam, regiam dignitatem, ſacerdotium, victorias ac triumphos ſignificandos clarior & illuſtrior. Ac Chriſti quidem divinitatem iſta exprimunt: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis:* generationem æternam iſta: *Ex utero ante Luciferum genui te:* hæc regiam dignitatem: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, Dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum:* hæc ſacerdotium: *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec:* reliqua victoriam ipſi ac trophæa portendunt. Tam certum id olim inter Judæos & indubitatum fuit, ut cum publice eos alloqueretur Jeſus Chriſtus, pro confeſſo ſibi Matth. 22. 41, & ſeq. ſumſerit Meſſiæ prædictionem illic contineri, ut legimus in Evangelio Matthæi, qui ſubjicit: *Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum* Act. 2. 34. *amplius interrogare.* Factum idem à Petro memorant Acta Apoſtolorum. Id & Pau- 1. Cor. 15. 25. lum ſenſiſſe Prior ad Corinthios declarat Epiſtola. Apertiſſime vero Epiſtola ad Ebr. 1. 13. & 5. 6. & 6. 20. & 7. 1, & ſeq. Ebræos, in qua & reconditos Pſalmi hujus ſenſus Apoſtolus explanavit. Haudquaquam vero probabile eſt tantum ſibi fuiſſe permiſſuros, ut nobiliſſimo Pſalmo novam & adhuc inauditam ſententiam affingerent, apud Ebræos præſertim, ſuperſtitionibus deditam gentem, & in iis quæ ad religionem pertinerent irritabilem, niſi id communi opinione receptum ac vulgo creditum ſciviſſent. Itaque opinionem hanc jam inde à vetuſtis ductam temporibus ſecuti ſunt Judæi complures. In his Thargumiſta, R. Moſ. Had. in Gen. 18. 1. & R. Moſes Hadarſan, & R. Saadias Gaon in Danielem. Idem reperias apud R. Iſaacum ben Aramah, & in Midraſch Thehillim, & in ipſo Thalmude, in Sucah, quinto capite, in Gemara. Quæ cum ita ſint, alii tamen Judæorum Magiſtri, etiam antiqui, at minus pudentes, ad eludendam vim argumentorum, quæ ex hoc Pſalmo adverſum ſe cudi ſentiebant, nihil non commenti ſunt. At quoniam ſimplex eſt & una veritas, anceps vero & multiplex mendacium, in diverſas opiniones diſſipati ſunt. Quidam enim auctorem ipſum vocare in dubium conati ſunt, cum Pſalmum tribuerent Abrahami procuratori, cujus filius fuit Damaſcus Eliezer, & tum ab eo compoſitum vellent, cum poſt profligatos quinque Reges, ſedes ſuas Abrahamus repeteret. Conſuluntor libri Sanhedrin & Nedarim, & Midraſch Thillim, & Jarchius, & Lipmannus, hæc ad Abrahamum relata reperientur. Verum opinionem hanc præ- Hieronym. in Matth. 22. Chryſoſt. in Pſalm. 109. clare confutant Hieronymus & Chryſoſtomus: quærunt enim quomodo Abrahamo convenire iſta poſſint: *Ex utero ante Luciferum genui te:* & hæc: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.* Quæro ego quoque, quomodo iſthæc, *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*, in Abrahamum Judæi conferre audeant, quem docet Thalmud ad Gehennæ fores excubare, ut populares ſuos illuc pro ſceleribus ſuis confluentes barathri ingreſſu arceat. Rabbinorum etiam multorum conſtans eſt doctrina, pios homines poſt mortem in beatas quaſdam ſedes longe à cœlo poſitas recipi. Sub ſolio gloriæ ligatas eſſe proborum hominum animas tradit Cabala. Quem locum, ſi ſibi conſentire velint, Abrahamo quoque aſſignare debent, non eum ad Seph. Aeman. cap. 1. ipſam Dei dextram collocare. Legatur ſuper hoc argumento Sepher Aemana: res egregie confirmata reperietur. Uni è Davidis cantoribus Pſalmi lucubrationem adſcribunt recentiores Judæi; & verſum hunc, *Dixit Dominus Domino meo*, id ſibi velle aiunt, David Dominus meus dixit Salomoni Domino meo: iſtum vero, *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec*, votum cantoris hujus eſſe volunt, qui regni diuturnitatem Salomoni apprecetur; כהן quippe ſæpe *Principem* ſonare, non ſemper *Sacerdotem*; לעולם non infinitum tempus, ut ſæpe, ſed diuturnum, ut quandoque, ſignificare; על דברתי מלכי-צדק male redditum eſſe, *Secundum ordinem Melchiſedec*, quod vertendum erat, *Secundum verbum regi meo juſto* Davidi à Deo dictum. Ad hanc ſententiam principes viam ſtraverunt Aben Ezra, & David Kimchi. Ille tamen in explicatione primi verſiculi, non Davidem alloqui cenſet Salomonem, ſed Deum alloqui Davidem: quod itidem viſum eſt Herbano Judæo, in Diſputatione contra Gregentium Tephrenſem. Idem Aben Ezra מלכי-צדק, non *regem meum juſtum* interpretatur, ſed Melchiſedecum, quomodo ſumitur & in Thalmudico tractatu Nedarim, ſive De votis, atque ſenſum iſtum colligit: Tu diu regnabis,

&

& ex prædis hostium quos subiges, decimas capies, ita ut cepit Melchisedec ex prædis ab Abrahamo relatis. Chaldæi vero Paraphrastæ expositio hæc est, Imperium diu tenebis, quia justus rex es. Plures denique Psalmos recenset Aben Ezra, inscriptos לדוד, perinde ut hunc, qui tamen non Davidi, sed Cantori de Davide loquenti tribuendi sint; quasi לדוד non *Davidis*, sed *Davidi* vertendum sit. Alii ex eadem Judæorum secta, ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Psalmi centesimi noni vaticinationes ad Ezechiam pertinere rati sunt; *Quia is, aiunt, sederit ad dexteram Templi, & hostes ejus averterit Deus & absumserit; propter ea igitur & cætera, Ante Luciferum generavi te, in Ezechiam convenire, & in Ezechiæ nativitatem.* Verba sunt Tertulliani, qui væsaniam hanc deinde obterit; quod antea fecerat Justinus. Quidam denique è Judæis Zorobabelem; nonnulli vero Israëliticum populum illic intelligendum esse arbitrati sunt, quos obiter refellit Chrysostomus. Adversus ea afferri multa possunt, quæ in pauca contrahemus. Primum quod ad inscriptionem לדוד pertinet, ne ipse quidem Aben Ezra, aliique Ebræi censent alium semper hac auctorem, quam Davidem notari, sed eum nonnunquam, nonnunquam alium; ut alibi ostendimus; ita ut aliquando reddi possit *Davidi*, aliquando *Davidis*. Cum res itaque hoc loco dubia sit, ecquos deligere arbitros æquius est, quam veteres ipsos Ebræos, quos ex Jesu Christi, Petri, & Pauli testimonio, Psalmi hujus confectionem Davidi adscribere demonstravimus? His adde Tryphonem Judæum, cui dubium ejus auctorem non fuisse inde intelligimus, quod adversus eum disputans Justinus haud cunctanter Davidi Psalmum assignat. De Psalmi vero ipsius interpretatione, ecqui nobis aptiores contingent controversiæ disceptatores, quàm reliqui Scriptores sacri, qui cum de Messia agerent, similibus locutionibus, paribus sententiis usi sunt? Hæc enim, *Dixit Dominus Domino meo*, quid sibi velint, potest ex hoc Ecclesiastici loco intelligi: *Invocavi Dominum Patrem Domini mei.* Cur autem David Ezechiam, nepotem suum, sibi vix, ac ne vix quidem æqualem, aut Zorobabelem, Dominum suum appellasset? Consentaneum igitur erat ut dicerent patroni hujus sententiæ, temporibus Ezechiæ aut Zorobabelis Psalmum hunc esse scriptum; quod tamen dicere ausi non sunt: nam si dixissent, id utique cum cæteris refellere non omisissent Justinus, Tertullianus, & Chrysostomus, qui Ezechiam, aut Zorobabelem minime hic esse intelligendum adversus eos acriter disputarunt. Multo etiam minus Israëliticæ genti potest id convenire: nam subditum sibi populum, Dominum suum appellasse Davidem quis sanus existimare possit? Sequitur deinde: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Hæc sic expressit Isaias: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Quæ verba πρὸς λέξιν repræsentavit Michæas. Atqui agere illic utrumque de Messia obscurum non est. Istud vero: *Ex utero ante Luciferum genui te*, quam simile est illorum, quæ ad Christum in Psalmo secundo referuntur: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & horum quæ in Psalmo septuagesimo primo: *Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem:* tum: *Ante Solem permanet nomen ejus:* & istorum quæ in Psalmo octogesimo octavo: *Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ:* & horum quæ de se Sapientia ait in Proverbiis: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant: ante colles ego parturiebar.* Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Si in his verbis: *Tu es Sacerdos in æternum*, reponamus, *Tu es Princeps in æternum*, quod recentiores Judæi volunt, ducto ex vocis כהן ambiguitate argumento, quæ & *Principem* & *Sacerdotem* sonat, en tibi consimile testimonium è Psalmo octogesimo octavo, quod Christum respicit: *Juravi David servo meo usque in æternum, præparabo semen tuum:* & iterum: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit.* Quæ ne temporis longitudinem, non æternitatem significare putes, subnexa hæc sunt: *Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.* Quæ tamdiu regnaturum eum non vovent, sed prædicunt, quoad Sol manebit, & Luna, quam testem fidelem appellat, ut pote quæ citima terris, omnium quæ in iis geruntur, ex doctrina Veterum, spectatrix sit. Unde hoc Poëtæ cujusdam antiqui apud Charisium: *Luna Deûm quæ sola vides perjuria vulgi.* At sive Principem, sive Sacerdotem intelligas, minime id profecto cadet in Ebræum populum, quem Psalmo hoc notatum esse Judæi quidam, ut dixi, opinati sunt. Sed quid his immoramur, cum veram vocis כהן interpretationem res ipsa subministret? Decimas capit Melchisedec;

Tertull. libr. 5. adv. Marc.

Justin. advers. Tryph.

Chrysost. in Psalm. 109.

Eccli. 51. 14.

Isa. 2. 2, & seq.

Mich. 4. 2.

Psalm. 2. 7.

Psalm. 71. 5, 17.

Psalm. 88. 28.

Prov. 8. 22, & seq.

Isa. 53. 8.

Psalm. 88. 4, 5, 36.

Oo

an jure regio? an pontificio? Decimæ quidem in Lege Sacerdotibus attribuuntur, Regibus non item. Atqui decimarum capiendarum jus hic significari putat ipse Aben Ezra. Unde efficitur pontificiam dignitatem etiam ipso judice notari, non regiam. Re-
Isa. 51. 16. liqua horum germana sunt ex Isaia: *In umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos,*
Psalm. 15. 8. *& fundes terram*: & illorum è Psalmo decimo quinto: *Providebam in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi, ne commovear*; & istorum quoque è Psalmo quadra-
Psalm. 44. 5, & seq. gesimo quarto: *Deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui.* Imprimis vero totum Psalmum secundum cum isthoc conferri velim; tanta apparebit sententiarum, verborumque germanitas, ut rem unam, unum argumentum subesse utrique, vaticinationem nempe de Christo, omnino sit fatendum. Denique opinionis Adversariorum ad præjudicatum dogma defendendum consulto excogitatæ novitas, nihil illi sinceritatis, nihil veritatis inesse liquido nobis demonstrat.

Psalm. 117. 22. Matth. 21. 42. E centesimo decimo septimo Psalmo hæc sibi aptavit Christus Jesus, cum Principes Sacerdotum Judæorum, & Seniores populi alloqueretur: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Inde adeo Petrus Apostolus ad similem Judæorum cœtum verba
Act. 4. 11. faciens, de Christo Jesu sic disserit: *Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus,*
1. Petr. 2. 4, 7. *qui factus in caput anguli; & non est in alio aliquo salus*: quod & in Epistola priore re-
Eph. 2. 19, & seq. petit. Inde Ephesios per Epistolam Paulus sic compellat: *Ergo jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in spiritu.* Inde & in Judæorum Synagogis creberrime legi solitum, & vulgo notissimum fuisse, innuere videtur Hieronymus in Epistola ad Damasum.
Isa. 28. 16. Hinc quoque Isaias in simili caussa voces easdem usurpat; Christum enim prænuntiat his verbis: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit non festi-*
Isa. 8. 14. *net.* Et alio loco futurum prædicit, ut Christus sit *In lapidem offensionis, & in petram*
Dan. 2. 34, 35. *scandali duabus domibus Israël.* Eumdem comparat Daniel lapidi de monte abscisso, & in montem magnum mutato, à quo terra universa impleta est. Subest deinde in
Psalm. 117. 25. eodem Psalmo: *O Domine, salvum me fac; O Domine, bene prosperare; benedictus qui*
Matth. 21. 9, & seq. *venit in nomine Domini*; atque hæc ipsa sunt quæ Christo Jesu Hierosolymam ineunti plebs accinebat. Profecto R. Selomoh Jarchi hoc Psalmi, quem primum indicavi, loco Christum prædici asseveravit.

Prophetia Isaiæ. Hieron. Epist. ad Paulin. c. 7. & Præf. 117. in Transl. Isa. Isa. 2. 2, & seq. XV. Isaias, qui non tam prophetiam Hieronymo texere visus est quam Evangelium, egregium de Christo, & Christi lege, & pace per ipsum orbi comparanda, tum & de reprobatione Judæorum, vaticinium edit secundo capite: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes & arguet populos multos; & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob*
Isa. 2. 17, & seq. *venite, & ambulemus in nomine Domini.* Et deinde: *Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur, & introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.* Christi regnum his prædici Ebræi & Christiani uno ore declarant: David præsertim Kimchius & Aben Ezra in Michæam, apud quem ista Isaiæ totidem propemodum verbis repetita invenies. Quamvis autem in vulgatis Aben Ezræ editionibus alia legantur, ac in vetustis, quas legerat Raymundus Martini; utcunque tamen legas, Christi prædictionem hic ab eo agnitam dices. Certe mons ille, lapis est per somnium Nabu-
Dan. 2. 34, & seq. chodonosori visus, *abscissus de monte sine manibus*: qui *factus est mons magnus, & implevit universam terram*: quibus Christi venturi mysterium subesse suo loco ostendemus.
Zach. 4. 7. Mons ille est, de quo Zacharias ait: *Quis tu mons magne coram Zorobabel?* quod ad Christum Ebræi referunt. Pacem per ipsum orituram aliis verbis infra prædixit Isaias:
Isa. 9. 6. *Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis*: & alio loco: *Habitabit lupus cum agno, & pardus*
Isa. 11. 6. Psalm. 71. 7. *cum hædo accubabit.* Idem jam ante in septuagesimo primo Psalmo de eo fuerat præ-
Mich. 5. 5. nuntiatum: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis*: sic & de eo Michæas:
Agg. 2. 10. *Et erit iste pax:* & Aggæus in prophetia de restitutione Templi per Christum: *Et in*

loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum: & Zacharias de Christo venturo vati-
cinans: *In die illa, dicit Dominus exercituum, Vocabit vir amicum suum subter vitem, &* Zach. 3. 10.
subter ficum. Unde & Christus Jesus de se ipso apud Johannem: *Pacem relinquo vobis,*
pacem meam do vobis. Futurum ait Isaias secundo capite: *Judicabit gentes, & arguet po-* Joh. 14. 27.
pulos multos: & deinde: *Introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie*
formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. Idem de
Christo prædixit alibi futurum ut terram percutiat, & ut impios, vano nempe ido-
lorum cultui deditos homines interficiat: & ut *stet in signum populorum, & ipsum gen-* Isa. 11. 4.
tes deprecentur, supremosque honores consequatur: quemadmodum hic futurum spon- Isa. 11. 10.
det, ut *arguat populos multos*, & coram eo *incurvetur sublimitas hominum, & humilietur*
altitudo virorum. Atque hæc eventura ait Isaias, באחרית הימים, *in novissimis*
diebus: quo loco tradit Kimchius, ubicunque legitur, אחרית הימים, Messiæ tempo-
ra notari.

Agnoscunt quoque Jonathan, & Midrasch Cantici Canticorum, Christi prædictio-
nem his inesse, quæ extant quarto Isaiæ capite: *In die illa erit germen Domini in ma-* Isa. 4. 2, & seq.
gnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël.
Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur,
omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, &
sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris. At in
Zohar referuntur ista ad regnum, quod cum justis post sex annorum millia Christum
habiturum Chiliastæ fingebant. Hæc deinde quæ subnexa sunt: *Super omnem enim*
gloriam protectio, quæ ad Antichristum referebant Judæi nonnulli, plures ex illis ad li- Isa. 4. 5.
berationem è Babylonica captivitate, Messiæ tribuit R. Abhu in Midrasch Psalmo-
rum. Porro quemadmodum hic *Germen* dicitur Christus, sic apud Jeremiam: *Ecce*
dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo germen justum: & alibi: *In diebus illis, & in* Jer. 23. 5. &
tempore illo germinare faciam David germen justitiæ: & apud Ezechielem: *Et suscitabo eis* 33. 15.
germen nominatum. Ergo Christi adventum his verbis apprecatur Isaias: *Aperiatur terra,* Ezech. 34. 29.
& germinet Salvatorem. Hinc Christus Jesus se *Vitem veram*; hinc ipsum Johannes *Da-* Isa. 45. 8.
vidis radicem appellat. Christo gloriam eodem loco spondet Isaias: ita & David: Joh. 15. 1.
Gloria & honore coronasti eum: & Daniel: *Et dedit potestatem, & honorem, & regnum;* Apoc. 5. 5. & 22. 16.
& omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: & Zacharias: *Et ipse portabit gloriam,* Psalm. 8. 6.
& sedebit, & dominabitur super solio suo: & Isaias ipse alibi: *Ecce intelliget servus meus,* Dan. 7. 14.
exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde. His succinunt Apostoli & Evangeli- Zach. 6. 13.
stæ, & Christi Jesu gloriam prædicant: sic Petrus in Actis: *Deus patrum nostrorum* Isa. 52. 13.
glorificavit filium suum Jesum: sic in prima Epistola: *Cui est gloria & imperium in sæ-* Act. 3. 13.
cula sæculorum. Dominum gloriæ Paulus appellat. Idem ad Philippenses: *Dominus Jesus* 1. Petr. 4. 11.
Christus in gloria est Dei Patris: & ad Ebræos: *Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ* 1. Cor. 2. 8.
ejus: deinde: *Videmus Jesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum*: & Philipp. 2. 11.
Johannes in Apocalypsi: *Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, &* Ebr. 1. 3. & 2. 9.
potestas in sæcula sæculorum. Quod subnectit Isaias: *Si abluerit Dominus sordes filiarum* Apoc. 5. 13.
Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris; Isa. 4. 4.
idem de eo vaticinatur alibi: *Iste asperget gentes multas*: ita & Jeremias ex persona Chri-
sti: *Et emundabo illos ab omni iniquitate sua*: & Ezechiel: *Effundam super vos aquam* Isa. 52. 15.
mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: & Zacharias: *In die illa erit* Jer. 33. 8.
fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Ezech. 36. 25.
Ergo provinciam hanc administrare se declarat Christus Jesus: *Hic est sanguis meus* Zach. 13. 1.
Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum: & Johannes: *San-* Matth. 26. 28.
guis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato: & in Apocalypsi: *Lavit nos à* 1. Joh. 1. 7.
peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1. 5.

Septimum, octavum, & nonum Isaiæ caput in eodem fere versantur argumento, Isa. 7. & 8. & 9.
& Judæos à Syriæ & Israëlis regibus oppressos, hoc quidem periculo exemtum iri
prænuntiat, at longe gravius ab Assyriis & Ægyptiis impendere; vastatum iri ab
iis Judæam, Syrosque ipsos, & Israëlitas Judæorum hostes maximis cladibus affectum
iri ab Assyriis, & pristinæ demum tranquillitati Judæam iri restitutum: quorum om-
nium tempus definit intra eos annos, quibus Virgo filium gignet, in lucem edet, &
citra rationis usum educabit. Verba autem in rem conferre jubetur Propheta; nam
cum septimo capite Dei jussu denuntiasset Achazo futurum ut ab Israëlis quidem &
Syriæ regibus nihil ipsi eveniret incommodi, ab Ægyptiis vero & Assyriis oppugna-
tus in maximas incideret calamitates, antequam Virgo concipere, filium parere, &
ad annos rationi proximos educere posset; sequenti capite hæc subjiciuntur: *Et dixit* Isa. 8. 1.
Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia
detrahe, cito prædare. Quæ quoniam ab omnibus interpretibus, quos quidem mihi vi-

dere contigit, in alienum sensum flecti solent, explicare operæpretium est. Deum non εὐθυῤῥήμονα, sed σεμνοπρεπῶς & verecunde loquentem inducit Propheta, ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι χρώμενον, & translatis verbis ac honestis negotium sibi dantem uti uxorem ducat, liberisque cum ea operam det. Maxima enim fuit Ebraicæ linguæ verecundia: adeo ut genitalium partium & rerum propria vocabula nulla habeat; quemadmodum à Maimonide observatum est. Uxorem itaque *Librum grandem* appellat: *Stilum hominis* nominat eam partem, quæ honeste nominari non potest: jubet in eo scribere *Velociter spolia detrahe, cito prædare*, hoc est, filium cum ea gignere cui id nominis futurum erat. Paret itaque Isaias Dei mandato: *Adhibui mihi*, inquit, *testes fideles, Uriam Sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Hæc superiora illustrant, & interpretationi nostræ fidem faciunt. Tectior quidem verbis sermo hic est, sed sententia plane germanus istis Oseæ: *Dixit Dominus ad Osee, Vade, sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen ejus Jezrahel, quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu, & quiescere faciam regnum domus Israël.* Ubi loquitur Propheta, כלשון בני אדם, *juxta linguam hominum*, quod de Lege sæpe dictum reperias apud Maimoniden, & Aben Ezram. Simile quid & in tertio Oseæ capite reperias. Secus Isaias, qui rem obscœnam honesta circuitione usus dissimulat. Hæc mihi longe probabilior videtur expositio, quam quæ affertur à Basilio. Is quæ de libro & scriptione dicuntur ab Isaia, interpretatur ad verbum, & jussum esse Prophetam censet in libro revera scribere: at allegorice sumenda docet, quæ de accessu illo ad Prophetissam narrantur; jussumque eum mente ad Mariam Virginem accedere, ejusque conceptum & partum animo contueri & in literas referre. Quod ergo jussus erat scribere, Christi ortum videlicet, id ut scriberet, animum ad Mariam Virginem, eamdemque Prophetissam, & ad ejus conceptum ac partum appulit; iisque animo prævisis ac præcognitis, in libro tandem descripsit. Ita, vel non multo certe aliter intellexisse videntur Cyrillus & Procopius; quanquam obscura est & intricata hujus oratio. Sed quorsum tandem illi testes, quos adhibere necesse non erat, si Prophetæ animo futura prospicientis speculatio mera fuerat narranda? contra vero, uxorem ducturus eos ut adhiberet, moris patrii ratio postulabat. Propius recedit à vero Epiphanius adversus Ebionitas disputans: nam *Librum grandem* exponit uterum sanctæ Virginis; & scriptionem quæ fit stilo hominis, alias quidem notare censet opus virile, verum hoc loco Prophetæ dictum non esse ait, Scribet in eo libro homo quispiam, sed *Scribe*; quo verbo jubetur scribere Propheta, non ipse quidem Propheta, sed Spiritus sanctus qui erat in Propheta, per quem concepit Jesum Maria Virgo; nam per Prophetam ipsum, qui tot annis Mariam præcessit, fieri id haudquaquam poterat. Vulgatas loci hujus interpretationes qui tuentur, quique librum, & stilum, & scriptionem intelligunt πρὸς λέξιν, non vident id jussum esse Prophetam à Deo, juxta suam expositionem, quod non præstiterit; id præstitisse, quod non jussus sit. Nono demum capite pueri ortum, & Judæ liberationem narrat, & futuras Israëlis calamitates prædicit. Verumtamen etsi eam quam dixi significationem fronte præfert illa Isaiæ pericope, aliud tamen longe illustrius in recessu latet mysterium; eaque arte totum hoc vaticinium contextum est, ut & præsens spectet tempus, ac historicum sensum specie ostentet, & ad futurum nihilominus tempus pertineat, & mysticum sensum introspicienti promittat. Ambigua quippe verba ista sunt: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Proximus enim sensus hic est; Virgo in manum viri conveniet, ex eorumque conjugio nascetur filius; qui nomine suo Emmanuel, hoc est *Nobiscum Deus*, opem Dei Judæos prosequentem & præsentem ostendet: occultior vero ille est; Virgo Spiritus sancti virtute, sine viri consortio, filium pariet, qui cum in lucem prodierit, tum vere erit *Nobiscum Deus*, vereque de eo dicetur: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Ista deinde octavi capitis: *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare*, in duas partes trahi possunt, vel in eam quam mox dixi, ut jubeatur Propheta ducere virginem, ex eaque filium hujus nominis procreare; vel in alteram, qua Propheta jubetur in literas referre venturi Christi prædictionem, cujus id erit munus, ut peccato, Dæmone, ac mundo devictis, mortem quoque superet ipsam, ejusque spolia detracta prædetur. Paulopost de rege Assyriorum hæc scripta sunt: *Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terræ tuæ, ô Emmanuel:* quorum ambiguus quoque sensus est, nam & Judæam filii sui

Maim. in More Neu. Part. 3. cap. 8.
Isa. 8. 2, & seq.
Ose. 1. 2, & seq.
Basil. in Isa. 8.
Cyrill. & Proc. in Isa. 8.
Epiph. Hær. Ebion.
Joh. 1. 14.

terram esse ait Propheta, quod ipsius patria sit; & Christi quoque terra futura erat, quam jure regio erat possessurus. Terra itaque filii Isaiæ dicitur, ut indigenæ; Christi, ut regis. Geminus etiam sensus illorum est: *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur:* quorum alter obvius sensus est, alter pertinet ad Christum, *lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum*, ut alio loco Isaiæ dicitur; *lapidem reprobatum ab ædificantibus, & factum in caput anguli*, uti centesimo decimo septimo Psalmo appellatum eum supra notavimus; in quem *qui ceciderit, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum*, inquit ipse Jesus apud Matthæum: quod repetunt subinde Petrus & Paulus in Epistolis. Anceps & istud est noni capitis: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephtali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis:* nam & exitum ista habuere per Teglath-Phalasarem primum, deinde per Salmanasarem, qui Israëlitas gravissimis exiliis & deportationibus multarunt; & Ezechiæ demum temporibus, cum ab Angelo cæsus est Sennacheribi exercitus. Sed plenius tamen & perfectius completa hæc esse per Christum Matthæus quarto capite ostendit. Anceps denique illud capitis ejusdem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis*; Isaiæ nempe filius, Dei jussu procreatus, Achazo supra prædictus, tanquam futurorum signum; minime vero Ezechias, quem hic prædictum Judæi opinantur; ut pote quem annos novem natum fuisse constat, cum regnum iniit pater ipsius Achazus, ut demonstrat Hieronymus; annos vero unum & triginta, cum ab Assyriis capta Samaria est, juxta hoc vaticinium: at insuper iisdem Isaiæ verbis prædicitur Christus, orbi terrarum universo, sed Judæis primum datus. Enimvero cum hæc ipsum spectent propius, addi aliquid debuit, quæ uni illi congruerent, nec alio præterea torqueri possent. Ista sunt nimirum: *Et factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit; ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum: Zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum misit Dominus in Jacob, & cecidit in Israël.* Quæ sunt hujusmodi, ut partim filio Isaiæ convenire non possint, partim Ezechiæ, quem hic notatum Judæi putant, partim neutri; omnia vero Christo mirifice congruant. Neuter certe admirabilis, quod Dei proprium esse nomen intelligitur ex decimo tertio capite Judicum; neuter Deus; neuter proprie fortis, quod de se Deus sæpe prædicat: *Ego sum*, inquit, *fortissimus Deus:* & alibi: *Ego sum Dominus Deus tuus fortis;* sic quoque Isaias de Christo: *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus consilii & fortitudinis:* cui spiritus consilii & fortitudinis inesse dicitur, hic *Consiliarius* & *Fortis* appellatur; neutrius æterna pax, neutrius regnum sempiternum: quæ Christi propria esse ostendimus supra ex his Psalmi octogesimi octavi: *Ponam in sæculum sæculi semen ejus, & thronum eius sicut dies cæli.* Idem ista demonstrant ipsius Isaiæ, quæ supra ad Christi regnum spectare dicebamus: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium:* & hæc quoque: *Egredietur virga de radice Jesse ...... Et erit justitia cingulum lumborum ejus ...... Habitabit lupus cum agno:* quæ regni ipsius æternam tranquillitatem portendunt: necnon & ista Christi Jesu ad Apostolos: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Futurum vero spondet *principatum super humerum ejus*, quippe datam sibi omnem potestatem in cœlo, & in terra Jesus Christus prædicavit. Pluribus vaticinii hujus convenientiam cum Christo Jesu demonstrarunt alii, ac imprimis Procopius; ad quem brevitati consulentes Lectorem amandamus. Jam si Judæorum perrogamus sententias, si non omnium, at certe aliquorum favorem experiemur: nam in Expositione magna Numerorum verba ista septimi capitis: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum*, ad Messiam & ad Ezechiam referuntur. Unum quidem Ezechiam, vel unum Isaiæ filium hic intelligendum esse autumant R. David Kimchi, & Aben Ezra, & R. Lipman in Nitzachon; eumque more reliquorum animalium genitum, sed prodigialiter tamen natum fatentur idem Kimchi, & R. Selomoh Jarchi, quod ex puella viro nondum matura, Deo sic volente, procreatus sit. Ad Ezechiam quod attinet, jam natum fuisse cum hæc agerentur fatetur R. Selomoh, & ratio ipsa probat: unde res ad Isaiæ filium redit, quem & nos hic quoque, sed & Christum præterea, cum Bemidbar Rabba agnoscimus. Agnoscunt Christum & Thalmudistæ in istis octavi capitis: *Et exspectabo Dominum qui abscondit faciem suam à domo Jacob, & præstolabor eum.*

Isa. 8. 13, & seq. — Isa. 28. 16. — Matth. 21. 44. — 1. Petr. 2. 4, 7. — Rom. 9. 33. — Matth. 15. 6. — Hier. in Isa. 7. 14. — Isa. 8. 6, & seq. — Gen. 46. 3. — Exod. 20. 5. — Isa. 11. 2. — Isa. 2. 4. — Isa. 11. 1, 5, 6. — Joh. 14. 27. — Matth. 28. 18. — Isa. 7. 15. — Thalm. in libr. Sanhedr. c. 1. — Isa. 8. 17.

ederentur. At jam natus erat Ezechias: quippe hæc Achazo regnante scripta esse septimum caput ostendit. Regnavit autem Achazus annos sexdecim: cui cum successit Ezechias, annum agebat quintum & vicesimum. Ergo jam in vivis erat Ezechias. Unde efficitur nulla ratione hoc Isaiæ dictum ad eum accommodari. Eadem certe de Messia, vel Judæis ipsis testibus, iterata extant Isaiæ quadragesimo secundo capite, quæ undecimo: *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, veritate educet judicium. Non erit tristis, neq; turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.* Et paulopost: *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Si quis duo hæc invicem contendat testimonia, eodem pertinere comperiet, & sibi lucem ac robur conciliare. Et tamen Grotius priore ad Ezechiam deflexo, posterius ad Isaiam torquet: multiplex quippe est erroris trames, unicus veritatis. Multo etiam minus in Josiam cadere ista possunt, quem hic notatum esse opinati sunt quidam, cum nec Ezechiæ splendorem ac divitias æquaverit, & Pharaonem Nechao Ægypti regem temere ac præter voluntatem Dei aggressus, miserabiliter confossus perierit; nedum mors ejus fuerit gloriosa, quam ut pote infelicem & acerbam tamdiu lamentis populares ejus sunt prosecuti. Vanum autem est & nulla legitima auctoritate firmatum, quod commentus est R. Isaac Abrabaniel, Josiam propter gentis suæ nequitiam interiisse. Judæis vero ab Hieronymo memoratis, qui vaticinationes istas nondum exitum habuisse, sed in fine rerum habituras esse, tuncque exoriturum esse Christum rentur, litem hic non moveo, cum Christum hic prædici fateantur, quod unum obtinere Propositione hac constitui.

(Isa. 41. 1, & seq.)

Isa. 28. Diximus superius lapidis symbolo Christum sic adumbrari in Psalmo centesimo de-
Psalm. 117. 22. cimo septimo: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Eodem symbolo usum quoque diximus Isaiam alio loco, cum Christum futurum dixit lapidem offensionis & petram scandali, ex cujus offensione plurimos contritum iri. Indidem quoque expressum esse notavimus istud Isaiæ: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentum Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet;* vel juxta aliam lectionem, quam secuti sunt Petrus & Paulus, *non confundetur.* Hoc ergo ῥητὸν, quod Jesu addixerunt Petrus & Paulus, Messiæ quoque R. Selomoh addixit.

(Isa. 28. 16. — 1. Petr. 2. 6. — Rom. 9. 32. & 10. 11.)

Isa. 35. 4, & seq. Splendidis vero indiciis præmonstratur Christus toto tricesimo quinto capite Isaiæ, potissimum vero hac clausula: *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Et mox: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam:* Deinde: *Et redemti à Domino convertentur, & venient cum laude, & lætitia sempiterna super caput eorum.* In iis Christo adscribendis cum Christianis conspirant Judæi, qui ex hoc capite miracula quædam commenti sunt, in suam gratiam olim à Christo edenda, cum reditum ipsis in Judæam parabit. Quin & ex postremo hoc quod attuli commate probat R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, pœnis Gehennæ damnatos per Messiam liberatum iri, & Paradisum ipsis fore reserandum. Sed missis horum suffragiis, liquet profecto nulli, vel Regi Judæorum, vel Prophetæ, imo nec mortali homini congruere posse ea miracula, quæ hic patranda promittuntur: at Christo congruere demonstrat
Isa. 42. 6, 7. Isaias cum ait: *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos*
Isa. 53. 4. *cæcorum:* & alibi: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Idem
Ezech. 34. 16. demonstrant & hæc Ezechielis ex persona Christi: *Quod confractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, consolidabo.* Quæ in Christo Jesu completa esse una est vox Scriptorum omnium Novi Testamenti.

Isa. 40. 3, & seq. Manifestas etiam venturi Christi testificationes, fatentibus Judæis, præfert Isaiæ quadragesimum caput: *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro quod os Domini locutum est.* Similia de Christo prædicuntur quadra-
Isa. 40. 9, & seq. gesimo secundo capite. Pergit deinde: *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet; & brachium eius dominabitur; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.* Hæc in Messiam convenire tradunt R. Aben Ezra, & David Kimchi, & merito

id quidem

id quidem; nam insolitum Dei adventum, & inusitatam humanarum rerum admini-
strationem hic prædicari manifestum est: at solennia ineptiunt, cum solitudinis mu-
niendas vias, & scabritiem ac asperitates complanandas ex hoc Isaiæ prædicto colli-
gunt, ut inoffenso pede avitam terram repetant. Nec ab Isaia modo typo pastoris
exprimitur Christus, sed & à Jeremia: *Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custo-* Jerem. 31. 10.
diet eum, sicut pastor gregem suum: & ab Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego* Ezech. 34. 11
ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando 12. & 37. 24.
fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas: tum alio loco: *Et ser-*
vus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum: à Michæa etiam: *In* Mich. 2. 12.
unum conducam reliquias Israël; pariter ponam illum quasi gregem in ovili: & à Zacha-
ria: *Percute pastorem, & dispergentur oves.* Eodem symbolo Christum Jesum exhibent Zach. 13. 7.
Apostoli. *Pastorem magnum ovium*, dicit Paulus; Petrus *Pastorem & Episcopum anima-* Ebr. 13. 20.
rum nostrarum, & *Principem pastorum.* 1. Petr. 2. 25. & 5. 4.

Ex quadragesimo secundo capite Isaiæ multa in Novum Testamentum traducta, Isa. 42.
& Christo Jesu aptata licet animadvertere: unde proclivis existimatio est creditum vul-
go fuisse Christi Jesu temporibus, Messiæ adventum capite hoc prædici. Sic enim
arbitror, ut jam supra dixi, quæ Veteris Testamenti prædictiones Jesu accommoda-
tæ in Novo reperiuntur, eas tanquam Christi certo prænuntias hac tempestate vulgo
fuisse habitas, proindeque utilissimum id esse visum Novi Testamenti Scriptoribus ar-
gumentum ad comprobandam Christianam fidem. *Ecce servus meus*, inquit Isaias, Isa. 42. 1.
suscipiam eum, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, judicium
gentibus proferet. Totum hoc comma cum sequentibus Christo Jesu addicit Matthæus. Matth. 12. 15. & seq.
Nempe hic ipse notatur, de quo alio loco ait Isaias: *Et nunc dicit Dominus, formans*
me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum: & rursum: *Justificabit ipse justus ser-* Isa. 49. 5.
vus meus multos: & Jesum Dominum formam servi accepisse scribit Paulus; *in eoque* Isa. 53. 11.
sibi complacuisse clara voce de cœlo edita Deus non semel testatus est, & primum qui- Philipp. 2. 6.
dem cum Dei Spiritus columbæ specie super eum lapsus esset: quæ de Christo ab Matth. 3. 17. & 17. 5.
Isaia jam supra vidimus prædicta his verbis: *Et requiescet super eum spiritus Domini.* Ad- Isa. 11. 2.
dit Isaias: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus* Isa. 42. 4.
insulæ expectabunt: & jam ante vaticinatus fuerat Jacobus futurum Christum *expecta-*
tionem gentium. Idem infra de Christo verba facturus: *Audite insulæ, & attendite po-* Isa. 49. 1.
puli de longe: & rursus: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea* Isa. 51. 5.
populos judicabunt. Psalmi vero septuagesimi primi, quem Christo prænuntiando di-
catum esse supra ostendimus, initium hoc est: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam*
tuam filio Regis. Et in Evangelio Johannis sic Jesus ipse de se: *Neque enim Pater judi-* Joh. 5. 22.
cat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Pergit deinde Isaias: *Ego Dominus vo-* Isa. 42. 6, 7.
cavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi,
in lucem gentium: ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo
carceris sedentes in tenebris. Et jam ante præmonuerat Isaias nono capite, quo Chri-
stum prædictum esse ostendimus, futurum ut *Populus, qui ambulabat in tenebris, visu-* Isa. 9. 1, 2.
rus esset lucem magnam. Idem de Christo apertius alio loco: *Parum est ut sis mihi* Isa. 49. 6, 8.
servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gen-
tium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Deinde: *Servavi te, & dedi te in fœdus*
populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt,
Exite; & his qui in tenebris, Revelamini. Et hoc ipso loco tricesimi quinti capitis, cui
vaticinationem de Christo venturo inesse docui: *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc* Isa. 35. 4, 5.
aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Adde istud meridiana luce clarius:
Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit Isa. 6. 1.
me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem:
quæ in se evenisse Jesus Dominus Nazarethi inter populares suos publice prædicavit. Luc. 4. 18.
Subjicit Isaias: *Desertos faciam montes & colles, & omne gramen eorum exsiccabo, & ponam* Isa. 42. 15, 16.
flumina in insulas, & stagna arefaciam: ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis
quas ignoraverunt ambulare eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in
recta. Quorum consimilia ista sunt, quæ supra de Christo nuntiata fuisse probavi-
mus: *Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus, &* Isa. 35. 8.
hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Rursum: *Parate viam Domini,* Isa. 40. 3, 4.
rectas facite semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabi-
tur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Opponi potest Septuaginta In-
terpretum auctoritas, qui ad Judaicam gentem hæc videntur deflexisse: sic enim pri-
mum capitis comma reddiderunt: ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· ἰσραὴλ ὁ ἐκ-
λεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου· *Jacob servus meus, suscipiam eum: Israël electus*
meus, suscepit eum anima mea. Hanc scripturam repræsentavit Justinus disputans ad-

versus Tryphonem, quæ nec reliquis Interpretibus, præter eos qui Septuaginta Senes secuti sunt, neque Ebraico ipsi exemplari consentit, nec à Matthæo agnoscitur, [Euseb. Dem. libr. 9. Hier. in Isa. 42.] ut ab Eusebio & Hieronymo observatum est. Sed verum tamen sensum retinuit Justinus, & Jacobi ac Israëlis nominibus Christum hic signari docuit, quod & ipsos Senes Septuaginta verisimillimum mihi fit intellexisse; vel συνεκδοχικῶς, usurpato Israëlis nomine, pro eo qui Israële prognatus & Israëliticæ gentis pars erat; quemadmodum Jacobi, & Israëlis, & seminis Abrahami nominibus affici Christum tradit [Theod. in Isa. 42.] Theodoretus; quemadmodum & David alibi Christus appellatur; & quemadmodum Albanos Romani dicuntur devicisse, quamvis unius Horatii virtute parta ipsis victoria sit: vel potius typo pro re signata usurpato, quod haudquaquam novum & insolens est; Christi autem typus fuit Israël, qui ut adversus Angelum Dei tota nocte luctatus, neque tamen victus est, sic Christus Dei patris iræ se opposuit, eaque placata quasi victor iræ illius extitit. Ergo & Christum Israëlis nomine infra Isaias sic [Isa. 49. 3.] compellat: *Servus meus es tu, Israël, quia in te gloriabor.* Alioqui nonnulla extant hoc capite quæ de Israëlitico populo dicta esse nemo sibi persuadere queat, quod recte [Euseb. Dem. libr. 9. Isa. 42. 4.] Eusebius animadvertit; velut illud: *Legem ejus insulæ expectabunt.* Ecquando vero Israëlitis paruerunt sitæ ad occasum gentes, quæ insularum vocabulo notantur? Quid hoc vero est: *Dedi te in fœdus populi?* quod perinde esset ut si dixisset, Dedi popu- [Isa. 42. 19.] lum in fœdus populi. Subest deinde: *Quis cæcus nisi servus meus, & surdus nisi ad quem nuntios misi?* & quæ his subnexa sunt, quibus Israëlitarum impietatem à Deo [Hier. Cyr. & Procop. in Isa. 42.] argui autumant optimi Interpretes, & in his Hieronymus, Cyrillus, & Procopius. Quis credat autem Judaico populo cœcitatem exprobrasse Deum, de quo sic proxime disseruerat: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Deinde: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.* Contraria hæc sunt & simul pugnant, quæ non aliter componi possunt, quam si hic Christum, illic Israëliticam gentem intelligas. Multo etiam minus convenire ista possunt Isaiæ, [Grot. in Isa. 42. 1.] quem hic à Deo compellari Grotius opinatur. Quamvis autem superiori capite & sequenti Judaica gens Israëlis & Jacobi vocabulis notetur, non idcirco concedimus eamdem quoque hic notatam Septuaginta Senes existimasse. Sciebant illi quippe vocabula eadem alias aliasque subire significationes, & eodem sæpe capite sensum mutare. Utut est, in sola certe Septuaginta Magistrorum interpretatione vitiositas hæc reperitur. Vitiositatem dico, quæ primigenium exemplar adulteravit, & suppositias intrusit voces, quæ ex Ebraicis fontibus non manarunt, nec in Aquila comparent, [Euseb. Dem. libr. 9.] aut Theodotione, aut Symmacho, & jam ante Eusebium obelo fuerant inductæ, uti ipse testificatur; & quas in Evangelium non admiserat Matthæus, qui totum comma transtulit. Venturi porro Christi mysterium capite hoc explicari palam prædicat Jonathan ben Uziel. Idem & in Midrasch Thehillim reperies, & apud R. Davidem Kimchi, & Maimoniden.

[Isa. 49. 1, & seq.] Præcinitur quoque Messias in quadragesimo nono capite Isaiæ: *Audite insulæ, & attendite populi de longe: Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meum quasi gladium acutum: in umbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me: & dixit mihi, Servus meus es tu, Israël, quia in te gloriabor.* Hæc paria sunt istorum Isaiæ, quæ infra pertinere osten- [Isa. 51. 16.] dam ad Christum: *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Paria sunt & isto- [Isa. 11. 4.] rum ejusdem, quæ Christo congruere supra docui: *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ergo cum se Johanni spectandum daret Chri- [Apoc. 1. 16.] stus in Apocalypsi, *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat:* Apostolis vero suis [Matth. 10. 34.] aiebat: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Unde Paulus in Epistola ad Ebræos: [Ebr. 4. 12.] *Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Phocylides scriptor νουθετικῶν, vir Christianus, vel Christianorum certe doctrinis imbutus:

ὅπλον τοι λόγος ἀνδρὶ τομώτερόν ἐστι σιδήρου.
Telum est homini sermo, ferro acutius.

Acutæ quoque sagittæ Christo, sic tanquam viro bellatori tribuuntur in quadra- [Psalm. 44. 6.] gesimo quarto Psalmo, quod constat vaticiniis de Christo. Servum denique Dei [Isa. 49. 5, 6.] Christum jam supra ab Isaia dictum proxime notavimus. Pergit Isaias: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, Deus meus factus est fortitudo mea: & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ:* quæ Messiam, &

Messiæ officium perspicue exponunt. At illustriora etiam quæ sequuntur: *Hæc dicit Dominus redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum; Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, qui elegit te.* Idem de Christo prædictum jam supra deprehendimus in his Psalmi septuagesimi primi: *Reges Tharsis* Psalm. 71. 10.
& insulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. Rursus Isaias: *Hæc dicit Dominus, In tempore placito* Isa. 49. 8. &
exaudivi te, & in die sabbathi auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus seq.
populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum: non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus & Sol; quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos: & ponam omnes montes meos in viam, & semitæ meæ exaltabuntur. His similia, ac propemodum eadem, quadragesimo secundo capite de Christo dicta vidimus, quæ huc iterum adducere nihil attinet. Atque hæc pronuntiata de Christo Jesu, quem Simeon vir pius *Lumen ad revelationem gentium* Luc 2. 32.
appellaverat, ad se quoque pertinere arbitrati Jesu Christi ministri Paulus & Barnabas, sic apud Antiochenos Pisidas disserebant: *Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui* Act. 13. 47.
te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Sic quoque Jesus ipse Paulum alloquebatur: *Ad hoc apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum* Act. 26. 16.
quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem, & de potestate Satanæ ad Deum. Quippe hoc ipse jam ante fuerat effatus: *Qui credit in me, opera quæ* Joh. 14. 12.
ego facio & ipse faciet: & postea: *Verba quæ dedisti mihi, dedi eis.* Tempus illud pla- Joh. 17. 8.
citum, & diem salutis, hoc tempus esse vult Paulus, quo per Christi Jesu mortem parta hominibus gratia est: sic enim scribit ad Corinthios: *Adjuvantes autem exhorta-* 2. Cor. 6. 1, 2.
mur ne in vacuum gratiam Christi recipiatis: ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Eos qui Agni, Christi videlicet Jesu sanguine fuerint abluti, non famis, aut sitis, vel æstus incommoda fore sensuros ex his Isaiæ prædictis probat Johannes in Apocalypsi. Quos hic Apoc. 7. 16.
ad fontes aquarum poturum Christum prædicit Isaias, eosdem *hausturos aquas in gaudio* Isa. 12. 3.
de fontibus Salvatoris prædixerat capite duodecimo, quo prænuntiari Christum docuimus. Totum hoc de se ipsum prædicasse Isaiam contendebant olim nonnulli, ut testatur Procopius. Contendunt hoc ipsum Ebræorum Magistri, etsi non omnes; nam Proc. in Isa. 49.
hic agnoscitur Christus in Midrasch Thehillim. Verum quis hæc in Isaia eventum habuisse putet? *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ:* Isa. 49. 6.
& illa quoque: *Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum,* Isa. 49. 7.
quia fidelis est; & sanctum Israël, quia elegit te: & ista præcipue: *Dedi te in fœdus po-* Isa. 49. 8, 9.
puli, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Qui depromtorum hactenus ex Isaia testimoniorum meminerit, minime is profe- Isa. 51. 4, 5, 9.
cto dubitabit, quin Christi quoque σημαντικὰ sint ista è quinquagesimo primo ejusdem capite: *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea, me audite, quia Lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt: me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.* His enim verbis Christum ab Isaia promissum jam supra vidimus: *De Sion exi-* Isa. 2. 3, 4, 5.
bit lex, & verbum Domini de Jerusalem, & judicabit gentes, & arguet populos multos: & deinde: *Domus Jacob, venite, & ambulemus in nomine Domini.* Vidimus & sæpe Christum lucem gentium dictum. Vidimus id quoque Christi proprium, ac illorum pene germanum: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, &* Isa. 42. 4.
legem ejus insulæ expectabunt. Sic alibi quoque Isaias ex Christi persona: *Me enim in-* Isa. 60. 9.
sulæ expectant, & naves maris. Alio vero loco Christum apertissime nuntiaturus, hoc utitur exordio: *Brachium Domini cui revelatum est?* Denotatur etiam Christus hoc com- Isa. 53. 1.
mate quinquagesimi primi capitis: *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ* Isa. 51. 16.
protexi te, ut plantes cœlos & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu. Simile hoc quoque est, quod de Christo ab Isaia dictum proxime vidimus: *Posuit os* Isa. 49. 2, 3.
meum quasi gladium acutum, in umbra manus meæ protexit me, & dixit, Servus meus es tu Israël. Scio existimasse Cyrillum dicta illa à Deo hominibus piis & fidelibus; sed Cyrill. in Isa.
istam tamen Dei manum Christum esse vult, & proxime depromta à nobis capitis 51. 16.
hujus verba ad Christum spectare. Infra quoque Isaias cœli novi & terræ novæ creationem in Christo non semel pollicetur. Nec hic indictam præterire possum Grotii interpretationem, parum sane veritati ac pietati consentaneam, qua Cyrum *Justi* & *Salvatoris* vocabulis hic notatum esse contendit; insularum vero nomine Persas signi-

ficari; gentem tam insularem, quam Germaniam. Profecto si nulla certior est Auctoris exponendi ratio, quam per ejusdem verba, sensum loci hujus excipiemus ex aliis locis, in quibus dictum non semel ab Isaia notavimus, Christum ab insulis expectari. Qua voce cum Gentes omnes, tum eæ designantur potissimum ab Ebræis Scriptoribus, quæ spectant ad occasum; quippe quæ mari tantum ab iis adiri possint. Apud eas autem præcipue florere videmus Jesu Christi cultum, juxta Isaiæ prædictiones. Dicat deinde Grotius, utrumne Persas intellexerit Isaias, cum dixit ex persona Christi: Isa. 60. 9. *Me insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe.* Haudquaquam vero prædictum hoc adscripsisset Cyro, si partium ejus ἀλληλουχίαν observasset. *Lex*, inquit Isaias, *à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet*: legem populo suo spondet Deus: tum per quem ferenda sit lex ista statim subjicit: *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Ergo Ebræorum legislator Cyrus fuit, quod non puto Grotium facile concessurum. Videat, utrumne in Cyrum, an in Christum cadant testimonia Isaiæ consimilia, quæ à nobis adducta sunt, & quibus mysteria Christi manifesto subesse demonstravimus. Videat postremo, utri aptius conveniant *Justi* & *Salvatoris* cognomina, Christo, an Cyro.

Isa. 52. 7. & seq. & 53. Venimus tandem ad celeberrimum Isaiæ & clarissimum de Christo testimonium, quod in quinquagesimi secundi capitis septimo versu exorsum, ad usque sequentis capitis finem pertingit. Parum caute sane factum est, quod hæc apta sponte sua & connexa, in duas partes dissociata sunt, neglecta argumenti serie & cohærentia, ac Justin. Apol. 2. & in Tryph. Orig. contr. Cels. libr. 1. Aug. De civit. Dei libr. 18. cap. 29. auctoritate Veterum, Justini, Origenis, & Augustini, qui hæc conjunxerunt simul, & uno tenore repræsentarunt; ut unicam Prophetiam, tricesimam nempe Isaiæ, apud Ebræos ista constituunt. Pericopes autem hujus initium à decimo tertio commate repetunt, Justinus à decimo, nos Procopium secuti à septimo. Magnum profecto aliquid & inexpectatum portendit hoc exordium: Just. Dial. cum Tryph. Proc. in Isa. 52. Isa. 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Quibus Evangelii nuntiationem significari non semel docet Paulus, regni nempe Messiæ: quod pleno ore Prophetas omnes promittere, partim jam probatum est, Rom. 10. 15. Eph. 6. 15. partim uberius probabitur infra. Addit Isaias futurum ut Prophetæ prospectam mentis oculis Sionis emendationem palam prædicent. Tum ad lætitiam adhortatur Hierosolymitas, propter parata illis à Deo solatia, futuramque eorum redemtionem, & salutem iis eximio Dei beneficio comparandam: cujus ut mereantur fieri compotes, jubet illos mundari, eluendo nempe labes animi salubri pœnitentia. Subnectit deinde ex Dei persona: Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.* Messiam Deus servum suum sæpe apellat, ut supra à nobis observatum est. Humilitatem præterea ejus & obscuritatem prædicat, quam summa deinde gloria consequatur. Quo respexisse videtur Paulus, cum ad Philippenses de Christo hæc scriberet: Phil. 2. 8, 9. *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Deinde futurum prænuntiat Isaias, ut gentes plurimas aspergat, nempe ῥαντισμῷ αἵματος, vel ut alii interpretantur, *dispergat*, aut juxta alios, *doceat*: hæc quippe omnia ad officium Messiæ pertinent, adeo ut reges stupore defixi ne hiscant quidem, cum cultum ejus per orbem increbrescere, eique gentes barbaras se dedere videbunt. Quæ Rom. 15. 21. itidem de Christo Paulus interpretatur in Epistola ad Romanos. Neque ab his abludit Ebræorum doctrina: nam in Midrasch Schir Hasschirim Messiæ pronuntiatum hoc esse dicitur: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem!* Jam illud vero: *Ecce intelliget servus meus*, & sequentia, ad Messiam spectare docetur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in Expositionibus R. Selomoh Jarchi, & R. Isaaci Abrabanielis, & R. Mosis Alschechi, qui & id à Magistris suis accepisse se aiunt: item in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim, & in Thanchuma.

Isa. 53. 1. & seq. His animadversis consectarium est ad Christum quoque sequens caput, quod priori huic cohæret, pertinere. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.* Sub radicis, & germinis, & virgæ, & surculi symbolo denotari Christum constat: sic Balaamus in Num. 24. 17. libro Numerorum: *Consurget virga de Israël*: sic supra Isaias: Isa. 4. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia*: & aliquanto post: Isa. 11. 1. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Jeremias quoque: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum*: & Johannes in Apocalypsi: Apoc. 5. 5. *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Itaque Christo Jesu hæc adscribunt Johannes & Paulus; adscribit & R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & Maimonides in Epistolis. Appellatur deinde ab

Iſaia, *Deſpectus & noviſſimus virorum, vir dolorum, & ſciens infirmitatem.* Sic & in Pſalmo viceſimo primo, cui præclara inſunt de Chriſto vaticinia: *Ego autem ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis:* ſic ſupra Iſaias: *Hæc dicit Dominus ad contemtibilem animam:* & iterum: *Sic inglorius erit inter viros aſpectus ejus.* Unde Marcus: *Scriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur.* Nec aliter Abrabaniel. Subeſt apud Iſaiam: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus.* Ex Matthæi & Petri teſtimoniis apparet exiſtimaſſe Veteres de Chriſto hæc eſſe dicta. Sic etiam Jonathan, hic & per totum fere caput. Sic Gemara capite ultimo libri Sanhedrin, unde diſcimus Judæos ex vaticinio hoc Iſaiæ male accepto finxiſſe ſibi Meſſiam lepris laboraturum, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſeſſurum. Quod calculo ſuo confirmat R. Selomoh Jarchi. Longiſſime hi quidem recedunt à veteribus illis Rabbinis, quos opinatos eſſe refert R. Selomoh, mulieris capillo devinctum Meſſiam jacere in Paradiſi ambulacris, perverſe eo torquentes comma quintum ſeptimi capitis Cantici Canticorum. Refertur & ad Meſſiam hoc Iſaiæ prædictum in Siphre, libro veteri, qui Thalmude ipſo habetur antiquior, & in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan. Subdit Iſaias: *Omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Conſtat ſibi Petrus, & id quoque Chriſto tribuit; ac merito, qui & ſuperiora ei tribuerat. Eodem flexit ſequentia commata Philippus in Actis, cum Eunuchum Candaces ad fidem capeſſendam inſtitueret. Ergo iſta ſatis indicant, quo reliqua pars capitis pertineat, in qua Chriſti innocentia, & mors, & mortis genus ac fructus prædicuntur: *Si poſuerit*, inquit, *pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur. Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & ſaturabitur: in ſcientia juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt; & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit:* quæ præclara ſane ſunt. Fortium ſpolia diviſurum eum ait; quemadmodum ſupra nomen ipſi futurum prædixit: *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari.* Quæcunque autem continentur hac pericope, ſic per neceſſariam ἀλληλουχίαν apta ſunt ex ſuperioribus, ut qui unum adſcripſerit Chriſto, alterum quoque eidem adſcribere neceſſe habeat. Quo magis miror Judæorum impudentem audaciam, qui cum poſtremam quinquageſimi ſecundi capitis partem à priſcis Magiſtris ſuis Chriſto applicari fateantur, ſequens tamen illud, cujus lucem ferre non poſſunt, & alio detorquent ipſi, & ab iiſdem detorqueri pertendunt. Quod etſi aliis argumentis oſtendi eſſe falſiſſimum, ſatis tamen utroſque, & priſcos, & recentiores coarguit capitis utriuſque ſeries & connexio, ita colligata ac conſerta, ut unius ejuſdemque argumenti contextus, continuæ & nuſquam interruptæ orationis complexio appareat. Itaque nulla certa ipſis ac conſtans in hoc interpretando capite opinio eſt. R. Moſes Alſchech ſecundum comma capitis hujus exponens, Magiſtros ait, qui ſuperiora Regi Meſſiæ tribuerant, hos ſequentes Juſto cuivis adſcribere, qui amoris in hac vita perfert anguſtias. Quod cum amplectatur ipſe, quippe priſcarum doctrinarum ſatis retinens, in nono tamen commate aliam tenet rationem, & quæ nulli certæ perſonæ applicaverat, Moſi tandem addicit; atque ita Prophetiam hanc, quam unicam Judæi conſtituere ſolent, triceſimam videlicet, in tria membra ſecat, quorum prius in Meſſiam ſit conferendum; ſecundum à ſecundo commate quinquageſimi tertii capitis exorſum, in Juſtum illum quemvis virum; tertium denique in Moſem, quem tamen videtur ſic tanquam Juſti illius exemplum proponere. Quæ interpretatio id habet commodi, quod cum Juſtum quempiam ſecundo membro notari ſtatuat, Meſſiam non excludit; Moſem vero in tertio cum locat, non tanquam definite ſignificatum, ſed tanquam Juſti illius exemplum admittit. R. Iſaac Abrabaniel fatetur etiam ſuperiora de Chriſto interpretatos eſſe Veteres, & primum præterea fortaſſe hujuſce capitis comma; at reliquam ejus partem ad populum Iſraëliticum vult referri. Atque id quidem priore ſua expoſitione. Quam ſententiam à recentioribus Judæis, Jarchio, Kimchio, aliiſque magno conſenſu propugnatam, veteres Judæos tenuiſſe tradit quoque Origenes in libris contra Celſum. Verum cujuſnam tandem dolores portavit Judaica gens? ecquis ejus livore ſanatus eſt? an morti *oblata eſt, quia ipſa voluit?* an *iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore ejus?* an denique Deus populum Judaicum propter peccata populi ſui percuſſit? quod abſurdum dictu eſt. Quis non ex loci hujus lectione ſatis intelligit, non agi hic de multis hominibus, ſed de uno aliquo? Ergo hujus demum opinionis Abrabanielem pœnituit, cum alteram ſuam expoſitionem pertexeret, & Joſiam hic intelligi ſanxit. Idem allegoricas

Iſa. 53. 3. Pſalm. 21. 7. Iſa. 49. 7. Iſa. 52. 14. Marc. 9. 11. Iſa. 53. 4, 5. Matth. 8. 16, 17. 1. Petr. 2. 24. Iſa. 53. 6. 1. Petr. 2. 25. Act. 8. 32. Iſa. 53. 10, & ſeq. Iſa. 8. 1, 3. Origen. contr. Celſ. libr. 1.

interpretationes hic admittit nonnunquam, si sibi utiles sint; nonnunquam respuit, si rationibus suis adversentur. Vanitatem hominis satis ipsius inconstantia coarguit. Ejusmodi præterea argumento usus est, quod nobis valde conducibile esse dixi. Petitur illud ex serie orationis, in qua cum populi Judaici supra, infraque mentio fiat, mentionem hic quoque ejus fieri concludit. At suo sibi jugulatur gladio; nam cum Christi mentionem in fine superioris capitis & hujus initio fieri Veterum adductus auctoritate fassus sit, idem huic quoque capiti subesse argumentum fateri debuit. Verum ne primum quidem versiculum capitis hujus sibi Christum vindicare patitur. Adde nec ipsi deinde tanti fuisse hoc argumentum, ut non priore repudiata explicatione novam ascisceret, & in medio hocce de populo Judaico sermone celebratum ab Isaia fuisse Josiam per-tenderet. Quæ posterior sententia minus etiam tolerabilis est, cum contra Dei interdictum pugnasse Josiam sacræ testentur Literæ, nec ulla ratione dici possit livore ejus sanatos esse Judæos, aut ipsum volentem interiisse, & ad certam mortem ivisse, aut illatam silentio sustinuisse, cum eam effugere conatus sit, cumque prœlio ad curandum
2. Par. 35. 23. vulnus excessisse eum tradant Paralipomena; aut propter obitam mortem spolia fortium divisisse. Hæc obiter: nec adversus horum Judæorum disputationes deesset nobis defensio longior; quam cum viri docti suscipere jam occuparint, addendum duntaxat superest, versum nonum: *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua*, quem in Mosem convertit Alschech, ab aliis quos sequitur Aben Ezra ad Judæos in exilio mortuos, & gentes Israële ditiores detorqueri. Postremum quoque comma iisdem adjudicat: quod Siphre, & liber Thalmudicus Sotah, perinde ut Alschech, Mosi adscribunt. Quæ opinionum varietas ex falsitatis fonte proficiscitur, omnesque integritatem Prophetiæ luxant & cohærentiam abrumpunt. Unum præ reliquis Grotium mirari subit, qui Saadiam Gaonem ducem secutus, ducem ipse se Christianis quibusdam nimis facile sequacibus præbens, totam hanc vaticinationem, quam ne Judæi quidem nobis integram eripiunt, ipse tamen extorquere studet, & quicquid à versu septimo capitis quinquagesimi secundi ad calcem usque sequentis pertinet, Jeremiam, ipsiusque adversos casus, contumelias, ignominias, carcerem, & demum gloriam proprie ac præcipue præmonstrare asseverat; ad Christum vero eatenus pertinere, quatenus ejus figura fuit Jeremias, remote videlicet & oblique. Quamvis enim ista in Jeremiam quidem prius congruere dicat; sed potius, sublimiusque, sæpe etiam magis *κατὰ λέξιν* in Christum; singulas tamen prædictionis partes persequitur accurate, ut Jeremiæ accommodet, de Christo plane securus, quem leviter ac ne vix quidem attingit. Hujus tamen interpretationem si quis resecet ad vivum, & propius aspiciat, absonam illam in multis & parum congruam deprehendet. Nam id interpretans: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit,* ait Isaiam hæc affingere Judæis, talia post captam Urbem dicturis: Hæc immeritus tulit, quæ nos meriti sumus. Primum quæro an *dolores nostri* recte dici possint, qui utcunque nobis debiti, numquam tamen ad nos pervenient. Deinde utri potius credendum, Grotione nobile hoc prædictum sic interpretanti, an Isaiæ ipsi mentem suam subinde sic exponenti: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra:* tum: *Propter scelus populi mei percussi eum.* Atqui diversa hæc sunt: Scelera nostra caussæ fuerunt cur plecteretur, eaque supplicio suo expiavit, quod vult Isaias, & Christo congruit, non Jeremiæ; & Pœnas tulit immerito, quas nos commeriti sumus, quod vult Grotius, & utrique congruit. Sic deinde exponit ista: *Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus;* Pacem & salutem fuissemus consecuti, si monitis ejus paruissemus. Quæ per indicativum reddita, uti reddi debuerant, quemadmodum totius capitis contextus ostendit, in Jeremia vera non erant; per potentialem autem modum exposita, uti exponuntur à Grotio, ut ad Jeremiam flecti queant, Christo non convenient: vere enim livore ejus sanamur ἀπολύτως, non καθ' ὑπόθεσιν· Quis non videt præterea idem istis significasse Prophetam, ac illis: *Dolores nostros ipse portavit:* quæ cum per modum potentialem neque reddiderit Grotius, neque reddi possint, frustra ac præter rationem modus ille hic adhibebitur, qui supra adhibitus non est. Falsum denique est quod ait, Ebræos potentialem modum, non aliter quam per indicativum posse exprimere, cum per futurum etiam exprimatur. Quam vero recte hæc Jeremiæ conveniunt: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum?* tumne, cum in nervum missus à Phassure, indeque eductus, maximas illi calamitates vaticinabatur, dein suas ipse conquerebatur miserias, & natalem demum suum execrabatur? tumne, cum à Sacerdotibus & Prophetis comprehensus, & supplicio proximus, mortem de-
Jer. 37. 19. precabatur? tumne, cum Sedeciam supplici hac oratione obtestabatur: *Nunc ergo audi, obsecro, Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo, & ne me remittas in domum Jonathan scribæ, ne moriar ibi;* & cum iterum à Sedecia accersitus, & de futuris

interrogatus, *Si annuntiavero tibi*, inquit, *numquid non interficies me?* Nimius essem, si singula persequerer: desinam in his duobus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Dicat Grotius, ecquanam prole unquam auctus sit Jeremias, quem virginitatem servasse scribit Hieronymus. Deinde: *Abscissus est de terra viventium:* quibus consonant ista: *Dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua:* tum: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum:* & mox: *Tradidit in mortem animam suam:* hæc tum contigisse vult Grotius, cum in lacum cœnosum demissus est, & cum se ipse mortis periculis pro tuenda veritate objecit. Verum hic rursus ad totius Prophetiæ connexionem attendi velim; manifestum procul dubio erit ex tot consimilibus locutionibus veram mortem significari. Idem persuadet & istud: *Ipse vulneratus est*, מחולל, *propter iniquitates nostras*, quibus mors exprimi videtur: nam חלל non vulneratum solum, sed & trucidatum significat. Itaque caput hoc, ut docui, Abrabaniel aptabat Josiæ, qui sagitta trajectus occubuit. Candidius ac verius de prædictionis hujus sententia disseruit Grotius in libro De veritate religionis Christianæ, ubi confutato Judæorum commento, qui Judaicam gentem hic denotari volunt, totam Prophetiam Christo asseruit. Jam vero ut dissertationem hanc compendifaciam; ex iis quæ supra disputata sunt, manifestum est corruere aliorum quorumdam Judæorum opiniones, quorum alii ad Abrahamum, alii ad Angelos ministerii hæc torquere conati sunt. At Messiæ clarissimo suffragio adscripsit R. Makir libro secundo Pulveris Aromatici: docet enim Deum in procreatione rerum Messiæ animam rogasse, num post certa annorum curricula homines redimere vellet, eorumque sustinere morbos, uti deinde ab Isaia prædictum est quinquagesimo tertio capite; atque hæc se libenter obituram respondisse. Sed & complures Judæos ita permovit una hæc prædictio, ut à Christiano dogmate jam inde minus abhorrerent; quidam etiam palam id amplexi sint. In his Johannes Isaacus Levita, qui in scriptis suis hoc ingenue de se professus est.

Jer. 38. 15. — *Hier. adv. Jov libr. 1. cap. 18 & in Jerem. 23* — *Joh. Is. Levit. Def. verit. Ebr. Scriptur. l. 2.*

Significativa sunt & illa Christi, quæ habentur quinquagesimo quinto capite: *Audite, & vivet anima vestra, & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Nempe fœdus illud est, quod in Christo cum hominibus pepigit Deus, quem supra sic in Isaia loquentem audivimus: *Ego Dominus vocavi in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Rursum: *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas.* His adsonant ista Jeremiæ: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Misericordias autem David fideles, sive ut habent Acta Apostolorum, juxta Græcam interpretationem, *Sancta David fidelia*, Christo Paulus assignat: assignat & R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & R. David Kimchi. Nam sive quod Christi typus fuerit David, quemadmodum supra disseruimus; sive, ut censent Cyrillus & Procopius, quod è Davidis prosapia proditurus esset Christus, Davidis nomen Christo tribuitur, cum hoc Isaiæ loco, tum isto Jeremiæ: *Servient Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis*; & illo Ezechielis: *Et suscitabo super oves meas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David:* quod & apud eum non semel iteratum est. Quod si Davidis nomine Christum hic indicari nolis, at pollicitationes certe Davidi datas de Messia ex ejus posteris olim orituro intelliges. Hoc scilicet pactum æternum est, quod secum à Deo initum David sibi gratulabatur: tum nempe cum dixit Deus: *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli.* Rursum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Subjungit Isaias: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current:* de Christo nempe futurum jam superius nuntiaverat, ut poneret in terra judicium, & legem ejus insulæ expectarent. Nec sine observatione prætermittendum est, quem Vulgatus Interpres *Ducem* appellat, in Ebraico exemplari dici נגיד, quam dictionem Daniel usurpavit nono capite, cum de Messia dissereret. Igitur Jonathan Paraphrastes hic apud Isaiam, *Regem ac dominatorem super omnia regna* intellexit, quod de solo Messia dicere potuit: quippe eamdem Isaiæ prædictionem exponens Aben Ezra solum Messiam esse dicit נגיד, *Ducem* super universum orbem. Quod ait denique fore ut montes & colles cantus edant, & flumina plaudant manu, & Dominus in signum æternum ponendus sit, id ipsum de Christo supra prædixerat: *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium: gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Prædixerat & David, cum diceret: *Jubilate in conspectu regis Domini, moveatur mare & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo: flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini, quoniam*

Isa. 55. 3, 4. — *Isa. 42. 6.* — *Isa. 49. 8.* — *Jer. 31. 31.* — *Act. 13. 34.* — *Cyr. & Proc. in Isa. 55.* — *Jer. 30. 9.* — *Ezech. 34. 23. & 37. 24.* — *2. Reg. 23. 5.* — *Psalm. 88. 30.* — *2. Reg. 7. 13, 14.* — *Isa. 55. 4, 5.* — *Isa. 42. 4.* — *Dan. 9. 25.* — *Isa. 55. 12.* — *Isa. 35. 1, 2.* — *Psalm. 97. 7, & seq.*

venit judicare terram: judicabit orbem terrarum in justitia, & populos in æquitate. Signum
Isa. 7. 14. quoque positum iri Christum alibi tradit Isaias: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis si-*
Isa. 11. 10. *gnum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium:* & deinde: *In die illa radix Jesse, qui stat in*
Matth. 24. 30. *signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Matthæus similiter de Christo Jesu: *Tunc*
Luc. 2. 12. *parebit signum Filii hominis in cœlo:* & Lucas: *Et hoc vobis signum: invenietis infantem*
pannis involutum. Multo hæc veri similiora sunt, quam quæ rursum nobis occinit Gro-
tius, ut Jeremiam hoc quoque capite prædici demonstret: nam qua ratione dux ac
præceptor gentium Jeremias dici potest? ecquas gentes sibi ignotas vocavit? ecquæ
gentes ad eum ipsis antea ignotum cucurrerunt? Pactum vero illud sempiternum, quod
icturum se hic pollicetur Deus, hoc ipsum esse vult, quod cum Noacho ex aquis Di-
luvii servato icit Deus, futurum pollicens, ut nulla eum posthac similis lues invaderet.
Hoc igitur fœdus iterum loco isto proponi vult Grotius à Deo, gentes illas in id se
recepturum promittente. Tum quod subest, *Misericordias David fideles*, id sibi velle
ait: Beneficia in eos eadem constantia conferam, qua in Davidem contuli. Quæ sa-
ne tanto viro indigna sunt, ne quid pejus dicam. Nam quid absurdius fingi potest,
quam pactum istud hic ostentari, quo de Diluvio in terras numquam inducendo ca-
vit Deus? Ecquem vero legimus hanc pœnam scelestis & impiis fuisse interminatum,
futurum nisi resipiscerent, ut aquis Diluvii obruerentur? *Feriam*, inquit Deus, *vo-*
biscum pactum sempiternum. Ergo nondum ictum fuerat. Quare sic Jeremias de eodem
Jer. 31. 31. pacto: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus*
novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum. Enimvero quæsiverim
quorsum fœdus illud iterare attinebat? ut in id, ait Grotius, gentes illæ admitterentur:
quasi non in id humanum omne genus, imo vero quidquid uspiam mortale est in orbe
Gen. 9. 9, 10. terrarum admissum sit. *Ecce ego*, inquit Deus Noacho, ejusque filiis post Diluvium,
statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos, & ad omnem animam vi-
ventem quæ est vobiscum, tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terræ cunctis,
quæ egressa sunt de Arca, & universis bestiis terræ. Præterea quænam syntaxis pati po-
test quam affert expositionem sententiæ hujus: *Misericordias David fideles?* Quis non in-
telligit superioribus illa cohærere, eorumque esse velut interpretationem? Feriam vo-
biscum pactum, hoc ipsum nempe quod ici cum Davide, & constanter servavi. Tam
perspicax ingenium tantum cœcutire mirabile est.

Isa. 59. 19, & seq. Quinquagesimo nono capite leguntur isthæc: *Et timebunt qui ab Occidente nomen*
Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem
Spiritus Domini cogit: & venerit Sion redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob,
dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, &
verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore
seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum. En tibi iterum fœ-
dus à Deo cum hominibus in Christo pactum: en tibi redemtorem Sion; quod Mes-
siæ munus peculiare est. Quamobrem Domino Jesu effatum hoc adscribit Paulus in
Rom. 11. 26. Epistola ad Romanos. Verba Dei in ore Christi posita jam supra notavimus ad ca-
put primum & quinquagesimum. Itaque in postremo capite libri Sanhedrin, & in
Echa Rabbathi Christo Judæi ista adjudicant.

Isa. 60. 1. Felicitatem per Christum partam Ecclesiæ gratulatur Deus sequenti capite: *Surge,*
illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: lumen vi-
Joh. 8. 12. delicet illud verum, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, *Lumen*
Luc. 2. 32. *ad revelationem gentium*, quod se lumen vitæ, & lucem mundi esse professum est. Mes-
Joh. 8. 12. Isa. 60. 3. siam certe istic notatum agnoscit Beresith Rabba. Quod subnectit Isaias: *Et ambula-*
bunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui, consimile horum est, quæ de
Isa. 49. 6. Messia ab eodem prænuntiata esse docuimus: *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus*
Isa. 49. 18. *mea usque ad extremum terræ.* Quo capite, plurimis de Christo vaticinationibus referto,
Isa. 60. 4. hæc quoque κατὰ λέξιν fere scripta invenies, quæ in Isaia deinceps leguntur: *Leva in*
circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe
venient, & filiæ tuæ de latere surgent. Ad Messiam item referuntur ista in Beresith
Isa. 60. 6. Rabba: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba ve-*
nient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Quorum germana sunt
Isa. 45. 14. illa è quadragesimo quinto capite, vel Christo, vel typo ejus Cyro dicta: *Hæc dicit*
Dominus: Labor Ægypti & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt,
Psalm. 71. 9. *& tui erunt:* & ista quoque è septuagesimo primo Psalmo: *Reges Tharsis & insulæ*
Isa. 60. 9. *munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent.* Quod autem subjicit Isaias: *Me*
enim insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, id de
Christo ab Isaia dictum non semel observavimus. Jam vero quod prædicitur, futu-
rum ut Hierosolymæ muros ædificent extranei, Reges ipsi famulentur, & portis die

nocteque patentibus peregre venientes ea excipiat, neque vel Solari aut Lunari luce, sed Deo ipso collustretur, hæc de cælesti Hierosolyma, uxore Agni, Christi nempe Jesu, narrat Johannes in Apocalypsi: *Et templum non vidi in ea, Dominus enim Deus* Apoc. 21. 22, & *omnipotens, templum illius est, & Agnus. Et civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea:* seq. *nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terræ afferent gloriam suam & honorem gentium in illam.* Quem Hierosolymæ pollicetur Isaias populorum ac Regum cultum, cum ait: *Venient ad te curvi* Isa. 60. 14. *filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi*; idem in quadragesimo nono capite, Christi prænuntio, Sioni promittitur: *Erunt* Psalm. 49. 23. *reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ, vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent*: & in quadragesimo quinto: *Post te ambulabunt, vincti ma-* Psalm. 45. 14. *nicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur*: quæ vel de Christo dicta sunt, vel de Cyro, qui Christi simulacrum fuit. Hæc igitur beneficia sibi olim à Deo concessum iri sperant Judæi, cum venerit tot annos frustra expectatus iis Messias, atque ea spe calamitates suas lenire conantur. Postremo in libro Sanhedrin, sub finem, Messiæ adscribitur prædictio illa ejusdem capitis: *Populus autem tuus omnes justi, in* Psalm. 60. 21. *perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum*: qua germinis similitudine gentes ad se conversas Christus Jesus, & post eum Paulus Apostolus adumbrare solebat. Legi porro velim, quæ in hoc caput scripsit Theodoretus; quibus demonstrat vaticiniorum illorum πλήρωμα frustra quæri in Judaicis historiis, quod in Christi Jesu historia manifesto invenitur.

Quod sequitur caput, ab his initium ducit verbis, quæ sibi vindicavit Christus Jesus, & in se exitum habuisse palam in Nazarena Synagoga testatus est: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes.* Consonant hæc istis quadragesimi secundi capitis, quibus manifestam de venturo Messia vaticinationem inesse declaravimus: *Ego Dominus vocavi* Isa. 42. 6. *te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris*: & istis quoque quadragesimi noni capitis Isaiæ: *Hæc* Isa. 49. 8, 9. *dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini*: item & his sexagesimi tertii capitis: *Dies enim ultionis in corde meo, annus redemtionis meæ* Isa. 63. 4. *venit*: consonant & istis Psalmi quadragesimi quarti, Christi itidem, ut suo loco ostendi, prænuntiis: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus,* Psalm. 44. 8. *Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Præclare observatum est ab Hieronymo co- Hier. in Isa. hærere hæc cum superioribus, & ab eodem esse prolata, qui proxime dixerat: *Ego* 61. 1. *Dominus in tempore ejus subito faciam istud.* Itaque R. Saadias Gaon in Libro fidei, Isa. 60. 22. & R. David Kimchi in Libro radicum, ad Messiam haud cunctanter referunt. Pergit Christus apud Isaiam: *Vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorifican-* Isa. 61. 3. *dum.* Simile hoc ex proxime præcedenti capite attulimus: *Populus autem tuus omnes* Isa. 60. 21. *justi, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.* Subest deinde: *Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra, & filii peregrinorum,* Isa. 61. 5, 6. *agricolæ & vinitores vestri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: ministri Dei nostri dicetur vobis; fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbietis.* Atque hæc sibi ministeria, post exortum suum Messiam, à Christianis, cæterisque gentibus sibi exhibitum iri sperant Judæi, se vero ministros Dei & Sacerdotes futuros.

Iterum Christi ortum proximo capite Isaias pollicetur: *Propter Sion non tacebo, &* Isa. 62. 1, & seq. *propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum.* Idem ille nimirum *Justus* est & *Salvator*, quem quinquagesimo primo capite prædictum ab eo notavimus, cum dicentem Deum induceret: *Prope est Justus meus, egressus est Sal-* Isa. 51. 5. *vator meus.* Hic est de quo dixit idem quinquagesimo tertio capite: *Justificabit ipse* Isa. 53. 11. *Justus servus meus multos*: Christus videlicet, uti exponitur in Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan. Nec aliter sumenda sunt postrema hæc capitis commata: *Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redemti à Domino.* Quibus similia hæc quadragesimo capite de Christo dicta supra jam recitavimus: *Dic* Isa. 40. 10. *civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.* Hinc in Apocalypsi

Apoc. 22. 12. Johannis sic ait Alpha & Omega, Primus & Novissimus: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.*

Isa. 63. 1, & seq. Messiam rursum spectant ista è capite sequenti: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ?* Prophetæ hæc sciscitanti respondet Christus: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum: calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia vestimenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemtionis meæ venit.* Non frustra nos hæc Christo vindicare locupletem fidejussorem damus Jacobum ipsum Patriarcham, qui in Testamento suo Gen. 49. 11. futurum prædixit, ut de Juda proditurus olim Messias, *Lavet in vino stolam suam, &* Apoc. 19. 13. *in sanguine uvæ pallium suum.* Unde istud Johannis in Apocalypsi: *Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Itaque ergo finxerunt sibi pingues & obtusi Judæi, indutum iri Messiam ארגמן טוב מראה וידמה ליין· *Purpuram pulchram visu, & similem vino*, futuramque ejus vestem מילת אדום כדם· *E mollissima lana, rubram ut sanguinem*: quæ leguntur in Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan. Isa. 61. 2. Christum præterea sexagesimo primo capite, itidem ut hoc loco, *annum placabilem,* Isa. 63. 8, 9. *& diem ultionis* venisse dicentem notauimus. Subnexa sunt isthæc apud Isaiam: *Factus est eis Salvator; in omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus sanavit eos: in dilectione sua & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, elevavit eos cunctis diebus sæculi.* Rectius Interpretes Septuaginta, & magis ad rem: καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ἐκ πάσης θλίψεως αὐτῶν· οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἔσωσεν αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς, καὶ φείδεσθαι αὐτῶν· *Et factus est ipsis in salutem ex omni eorum angustia. Non legatus, non nuntius, sed ipse servavit eos, quod eos diligat, ipsisque parcat.* Quæ Messiæ officium optime designant, quippe non per legatos aut Angelos, ut olim, sed ipse se redemtionis hominum pretium dedit. At Grotius pro more suo vaticiniorum προαγορευτικῶν Christi fidem accidens, flectit istud ad Judam Machabæum, qui Idumæos magnis attrivit cladibus, & Bosram funditus delevit. Verum ubi ad id ventum est: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum*, ægre se expedit Grotius, Judam affirmans solum, paucis Judæis comitatum, nullo extraneorum adjuvante, primum cum Philistæis, deinde cum Idumæis pugnasse: quæ non omnino vera sunt; nam si Judæis aliquot, quamlibet paucis comitatus pugnavit, certe non solus pugnavit; quod fecit Samson. Deinde paucosne eos fuisse fatear, qui octo millia fuerunt? Nullas ille quidem ad hanc expeditionem externarum gentium ascivit suppetias, sed demum tamen icto cum Romanis fœdere, præsidio eorum & auctoritate sese tutatus est. Minime profecto ferendus est Grotius, cum vel illustrioribus Prophetis, vel ducibus aut Regibus Israëliticis eximia quæque aptat vaticinia, tam pauca vero Christo adjudicat, qui Veteris Testamenti finis fuit, ad quem tota illa unice spectabat dispensatio, quemque propriis, claris, & crebris prædictionibus celebrari & nuntiari oportebat.

Isa. 66. 7, & seq. Postremo denique capite egregium venturo Christo testimonium Isaias præbuit his verbis: *Vox populi de civitate, vox de Templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit masculum. Quis audivit unquam tale? & quis vidit huic simile?* Deinde: *Ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare.* Vides ortum Christi prodigialem, qui in signum positus est gentibus; missosque ejus legatos ad varias gen-Isa. 7. 14. tes, ut ad veritatis notitiam adducantur. Par illud est quod supra protulimus: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce Virgo concipiet, & pariet filium:* & hoc Isa. 11. 18. quoque: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Apoc. 12. 5. Hinc expressum est illud Apocalypseos: *Et signum magnum apparuit in cœlo, Mulier amicta Sole: & peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Masculum ergo illum, Regem sive Messiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti sunt, ut crederent eo die natum esse Christum, quo Templum ipsorum dirutum est, ut est in Beresith Ketanna. Aliter vero Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan: nam quod scripserit Isaias, *Antequam parturiret, peperit*, natum fuisse colligit Redemtorem primum, Christum videlicet, antequam nasceretur qui postremus Judæos in servitutem redegit, Titus nimirum.

Prophetia Jeremiæ, Jer. 3. 14, & seq. XVI. Succedit Jeremias, nobilis & ipse Christi præco, cujus Christi dispensatione ac Testamento Vetus Testamentum abrogatum iri præcinuit his verbis: *Assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion, & dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec*

ſiet ultra. In tempore illo vocabunt Jeruſalem, Solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jeruſalem, & non ambulabunt poſt pravitatem cordis ſui peſſimi. In diebus illis ibit domus Juda ad domum Iſraël, & venient ſimul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus veſtris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram deſiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. Magnam horum partem iteratam reperies viceſimo tertio Jeremiæ capite, quo capite Meſſiam prænuntiari in confeſſo eſt apud omnes prope Interpretes. Adſonat & Ezechiel, dum Chriſtum pollicetur his verbis: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David; ipſe paſcet* Ezech. 34. 23.
eas, & ipſe erit eis in paſtorem. Priſcæ vero Legis antiquationem hic prædictam, in ſe fuiſſe completam Chriſtus Jeſus Samaritanam mulierem edocuit: *Mulier*, inquit, Joh. 4. 21, 23.
crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrem; ..... ſed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate. Unde Paulus ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco,* 1. Tim. 2. 3.
levantes puras manus ſine ira & diſceptatione. Tum Moſaicorum rituum abrogationem prædicit, quam paſſim & alii Prophetæ præcinuerunt. *Ne memineritis priorum*, inquit Iſa. 43. 18, 19.
Iſaias, *& antiqua ne intueamini, ecce ego facio nova:* & alibi: *Ecce enim ego creo cœlos* Iſa. 65. 18.
novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non aſcendent ſuper cor: qua poſtrema locutione hic in pari cauſſa uſus eſt Jeremias. Notat tempus Daniel, quo Dan. 12. 11.
auferendum eſt juge ſacrificium. Oſee vero, *Dies multos*, inquit, *ſedebunt filii Iſraël* Oſe. 3. 4, 5.
ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim. Et Malachias: *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exer-* Mal. 1. 10, 11.
cituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Ipſe Jeremias alio loco: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui* Jer. 31. 31, 32.
Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum. Subjicit Jeremias tunc vocatum iri Jeruſalem, Solium Domini, in eaque magnam fore hominum frequentiam: ſic Iſaias de Meſſiæ temporibus: *Et erit in noviſſimis diebus* Iſa. 2. 2, 3.
præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus in montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit Lex, & Verbum Domini de Jeruſalem: & Zacharias: *Hæc dicit Dominus exer-* Zach. 8. 3.
cituum: Reverſus ſum ad Sion, & habitabo in medio Jeruſalem; & vocabitur Jeruſalem, Civitas veritatis, & Mons Domini exercituum, Mons ſanctificatus: & Malachias: *Et ſta-* Mal. 3. 1.
tim veniet ad Templum ſuum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis. Quod autem ſubeſt in Jeremia, congregatum iri omnes gentes Hieroſolymam, *in nomine Domini*, huic quoque ineſt Meſſiæ indicium, vel Bereſith Rabba teſte, in qua profertur iſtud è Sophonia: *Quia tunc reddam populis labium electum, ut* Soph. 3. 9.
invocent omnes in nomine Domini: tum ſubnectitur, nomen Domini illic memoratum nihil aliud eſſe quam Meſſiam, juxta hoc Iſaiæ: *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Iſa. 30. 27.
Spondet deinde Jeremias futurum ut gentes ad Chriſti tranſeant partes, & ad meliorem ſeſe frugem recipiant; & ſopitis Judam inter & Iſraëlem diſſidiis, univerſum genus Ebræorum alta pace compoſitum quieſcat. Nempe hoc ipſum jam ante vaticinatus fuerat Iſaias undecimo capite, quo Chriſtum promiſſum eſſe oſtendimus: *Et* Iſa. 11. 11, & ſeq.
erit in die illa, adjiciet Dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui, & levabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſraël, & diſperſos Juda colliget à quatuor plagis terræ, & auferetur Zelus Ephraim, & hoſtes Juda peribunt; Ephraim non æmulabitur Judam, & Judas non pugnabit contra Ephraim. Idem futurum præmonſtrat Ezechiel, per lignorum duorum ſymbolum, quæ in unum conjungit, ut Iſraëlitarum & Judæorum futura per Chriſtum conjunctio ſignificetur: *Rex unus*, inquit, *erit omnibus imperans, & non erunt* Ezech. 37. 16.
ultra duæ gentes, nec dividentur amplius in duo regna. Et ſervus meus David rex ſuper eos, & paſtor unus erit omnium eorum. Ergo id à Jeſu Chriſto præſtitum Paulus ſcribebat ad Epheſios, cum *duos condidit in ſemetipſo in unum novum hominem faciens pacem, &* Eph. 2. 13, & ſeq.
reconciliavit ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Adoptaturum ſe deinde Judæos promittit Deus apud Jeremiam, ita ut ab illis pater appellari velit, præclaramque ipſis hæreditatem pollicetur, quod & ad gentes Chriſti obſequio deditas pertinere Paulus oſtendit, ſic Romanos compellans: *Accepiſtis ſpiritum* Rom. 8. 15, & ſeq.
adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei; ſi autem filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Quamvis autem hæc in Meſſiam & Gentium vocationem Rabbini plerique ultro conferant, quidam tamen Chriſtiani nihil aliud in hac pericope quam Iſraëlitarum ex Babylonicis vinculis liberationem odorati ſunt. Perperam utique, nam

ut acute iis occurrit Nicolaus de Lira, neque post hæc tempora inter ipsos omnis Arcæ vel mentio vel memoria intercidit; neque *Solium Domini* dicta est Jerusalem, quæ fere spreta, sæpe vexata, & tandem fœde diruta est; vix ulli vero ex circumjectis populis Judaicos ritus susceperunt. Grotius quoque veteris cultus abrogationem haudquaquam hic notari docet, sed post hæc verba, *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini,* suppleri vult, *Præcedat nos ad prœlium:* & post illa, *Neque ascendet super cor,* suppleri ista, *ad eum usum.* Quod autem subest, *Nec visitabitur, nec fiet ultra;* sic exponit, *Non pugnabitur, nec ea fient quæ in bello fieri solent.* Fidem hic Lectorum appello. An per illud tempus quo scribebat Jeremias, moris fuit Israëlitis Arcam deferre in prœlia, quod olim Deo jubente factum, tum fieri desierat? Præterea tantam Jeremiæ in scribendo indiligentiam non agnoscimus, ut legentium perspicacitati bonam sententiarum suarum partem supplendam relinquat; illic præsertim, ubi significationem plurimi interest certo & sine dubitatione teneri. Nec enim vel nihili vel parvi refert, dixeritne Propheta tantam fore Judæorum potentiam, ut non amplius tutelari præsentis Arcæ præsidio prœlia sua juvare necesse habeant; an Arcam venerari desituros; quod perinde est, ut si ritus eorum ac ceremonias mutatum iri dicas. Hoc præterea, *Nec visitabitur,* sic interpretari, *Non pugnabitur*, quam durum est ac violentum? Admittamus tamen interpretationem illam; an hic verbis istis suberit sensus quem putat Grotius, Arcam deinceps haudquaquam delatum iri in prœlia? minime sane; verum is loci erit intellectus, nullum deinceps commissum iri prœlium; quem nemo sanus admittet. Sed & verbum פקד nusquam simpliciter significat, *pugnare.* Quorsum denique attinebat tam exaggeratis & efficacibus verbis rem eam exprimere, quæ ad aliam rem exprimendam ipsa ascita erat? nam ut Judæorum potentiam notet, futurum ait ut Arcæ præsentis ope in prœliis carere possint. Satis enim id fuerat: *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini.* Cum addat vero, *Neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra,* gravius significatur quippiam, futura nempe Legis abrogatio. Grotio perversæ hujus interpretationis præmonstratores fuerunt R. David Kimchi, & R. Selomoh Jarchi: quos tamen egregie confutat Don

Abraban. in מעייני הישועה, hoc est, Font. Sal. super Dan. 9. & in Jer. 3.

Isaac Abrabaniel, (etsi ab ea non multum abesse Jonathanem fatetur) quod neutiquam hic agatur de bello, aliisve, quibus nativam sententiam adulterant & corrumpunt. Hunc vero ipse loci intellectum esse vult: Non res ita ut olim, sic veniente Messia se habebunt, de quo tempore loquitur Propheta: olim enim Israëlitarum sanctitas omnis in Arcæ ac Templi cultu & ceremoniis posita erat, ita ut eo fere universi ipsorum ritus referrentur: postquam autem venerit Messias, ea erit ipsorum pietas ac sanctitudo, ut non necesse habeant confluentes ad Messiam Gentes ex Arcæ & Templi majestate & reverentia sanctitatem Judæorum æstimare; sed totam urbem Hierosolymam tot viris pietate florentibus refertam, Solium Domini appellaturæ sint. Verum διαστρέφειν τ' ἀληθὲς & pervertere sententiam hoc est, non interpretari: nam ante decimum septimum comma nulla Gentium mentio; agitur solum de Judæis, quos prædicit Propheta, postquam multiplicati fuerint, non dicturos amplius, *Arca Testamenti Domini.* Nam cum ait, *Non dicent ultra, Arca fœderis Domini,* eos utique vult intelligi, qui prius id dicebant; nempe Judæos, qui Arcam sanctissime colebant; non Ethnicos, qui ne noverant quidem. Sumit præterea κατὰ λέξιν, Judaico more, quæ de Hierosolyma dicuntur, quasi foret olim in magnas opes ac gloriam restituenda; cum tamen omnem ejus instaurandæ spem Judæis ademtam esse manifestis Prophetarum testimoniis probaturi simus in παραλληλισμῷ. At Ecclesiam Dei decebat intelligere, cujus typus est Hierosolyma. Frustra ergo his inesse ἀσυστασίαν caussatur, quæ apta simul esse vidisset ac connexa, si in literæ cortice non hæsisset. Deinde à Propheta, dum agitante spiritu fundit oracula, accuratus rerum ordo non est expectandus. Instat Abrabaniel, & si Judaicorum rituum hic significetur abrogatio, mala prænuntiare ait Prophetam, non bona, רע ולא טוב, cum tamen bona hic sponderi manifestum sit. Nos vero, umbras exoriente luce evanescere, & simulacra ac imagines prodeunte archetypo obsolescere, id malum esse negamus.

Jer. 23. 3, & seq. & 33. 14, & seq.

Duo subjiciemus testimonia Jeremiæ, è capitibus, vicesimo tertio, & tricesimo tertio, partim prioris haud multum absimilia, partim & venturi Christi longe significantiora, quæ propter paritatem minime à nobis fuerunt disjungenda: *Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas ejecero eos illuc, & convertam eos ad rura sua, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.* Quod per Christum esse eventurum sequentia indicant: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in*

terra. Quæ tricesimo tertio capite sic retulit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: suscitabo verbum bonum quod locutus sum ad domum Israël, & ad domum Juda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ: faciet judicium & justitiam in terra.* Germen David nimirum illud est, quod *virgam de radice Jesse*, & *vir-* Isa. 11. 1. & 53. 2.
gultum ab Isaia dictum ostendimus; quod & germen alibi appellat: *In die illa*, inquit,
erit germen Domini in magnificentia. Illud est quod à Zacharia Oriens dictum est: *Ecce* Isa. 4. 2.
enim adduco servum meum Orientem: & alibi: *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Unde Lucas: Zach. 3. 8. & 6. 12.
Visitavit nos Oriens ex alto. Oriens autem his locis est צמח, hoc est, *germen.* Quo Luc. 1. 78.
nomine Messiam his Jeremiæ & Zachariæ locis significari Jonathan confitetur. Eodem pertinet & istud Ezechielis supra memoratum: *Et suscitabo super eas pastorem unum,* Ezech. 34. 23.
qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Subnectit Jeremias: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc nomen quod* Jer. 23. 6.
vocabunt eum, Dominus justus noster. Quæ tricesimo tertio capite pene πρὸς λέξιν iterantur. Idem de Messiæ adventu à Daniele prædictum est: *Septuaginta hebdomades* Dan. 9. 24.
abbreviatæ sunt, ut adducatur justitia sempiterna. Inde Paulus ait Christum Jesum factum 1. Cor. 1. 30.
esse nobis à Deo justitiam. Ergo hæc ad Christum haud dubitanter relata sunt in libro Thalmudico Beracoth, Distinctione Meematai, & in Baba batra, capite quinto, & in Beresith Rabba, & in Echa Rabbati, & in Midrasch Thehillim, & apud R. Josephum Albo, in libro Fundamentorum, & apud R. Davidem Kimchi. Tum deinde tempus affuturum spondet Jeremias, quo recentibus & amplioribus beneficiis cu- Jerem. 23. 7, & seq.
mulati Israëlitæ, veteris illius vix recordentur, cum Ægyptiorum servitute exemti sunt:
quod & decimo sexto capite jam supra fuerat pollicitus. Capite vero tricesimo tertio so- Jer. 16. 14, 15.
lennem illam Dei pollicitationem repetit, nunquam interituram Davidis sobolem, perpe- Jer. 33. 17.
tuisque ipsam florentis regni opibus ac potentia fruituram. Quod nonnisi in Christo exitum nancisci posse Judæi fatentur: præsertim cum iis adsonet illustre hoc de Christo prædictum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mit-* Gen. 49. 10.
tendus est, & ipse erit expectatio gentium. Antiquum hic obtinet Grotius; nam quæ Christum præmonstrare non inanibus argumentis probavimus, priscorum Judæorum, quibus fere se addixit, opinionem secutus, alio flectere conatur, & Zorobabeli accommodare. At quem hic prædicit Jeremias, eum & futurum regem, & regnaturum ait; cum neque rex dictus fuerit Zorobabel, neque regnum tenuerit, uti rectissime Judæis idem cum Grotio sentientibus objicit Theodoretus. Quod autem addit, regem eum- Theod. in Jer. 33. 3, & seq.
dem appellari capite nono Zachariæ, *Ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator;* id
vero ad Christum itidem spectare pertendimus. Itaque incertum probat per in- Zach. 9. 9.
certius, & litem lite resolvit. Hoc vero testimonio tricesimi tertii Jeremiæ capitis: *Non* Jer. 33. 17.
interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël, quo caussam suam firmare studet, hoc ipso ad eam labefactandam utimur. Tametsi enim Israëliticæ gentis δημαγωγὸς & Æchmalotarcha fuerit Zorobabel, non proinde *sedere super thronum* Davidis dici potuit: uti nec inter Romanos, vel Consules, vel Dictatores, etsi supremum gesserint magistratum, super Romuli thronum sedere idcirco dicti sunt. Nihilo magis probatur mihi, quod disserit ad hunc locum: *In diebus illis salvabitur Juda, &* Jer. 23. 6.
Israël habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster: vult enim, contra saniorum Interpretum fidem, populum Israëliticum eum esse cui prædicitur fore tribuendum nomen illud, *Dominus justus noster,* sive ut alii interpretantur, *Dominus justitia nostra.* Verum si totius loci perpendatur connexio, ad Germen Davidis, de quo potissimum hoc commate sermo est, referendum esse videbitur: nam cum illud appellasset *germen justum,* & *facturum judicium & justitiam in terra* dixisset, subdit continuo vocatum iri, *Dominum justitiam nostram:* quod perinde est ac si dixisset, post edita singularis justitiæ specimina, Justi nomen ac titulum meritis suis fore consecuturum. Sic intellexerunt Ebræi Doctores quos dixi, sic Christiani pene omnes. Johannem Bodinum excipio, qui in pestifero opere De abditis rerum sublimium arcanis, sub Salomonis Judæi persona, ut hoc Jeremiæ testimonium elevet, id quod habet Vulgata, *Vocabunt eum,* quodque velut novum & inauditum repudiat, sic interpretandum esse statuit, *Et clamabit,* sive, *elata voce dicet populus:* cum tamen Vulgatam Editionem non universi solum Interpretes hoc loco, & consimili qui in tricesimo tertio Jeremiæ capite extat, sed Bodinus etiam ipse sequatur. Addit deinde nomen illud, *Dominus justus noster,* sive, *Dominus justitia nostra,* convenire, non in *Germen Davidis,* sed
in *Israël;* quemadmodum in Genesi Jacob Aram à se erectam appellat, *Fortem Deum* Gen. 33. 20.
Israël; & quemadmodum Ezechiel Civitati prædicit futurum nomen, *Dominus ibi-* Ezech. 48. 35.
dem. Hæc sumsit Bodinus ex Munsteri expositione libri Jeremiæ: verum ipsius re- Munst. in Jer. 23. 6.
sponsionem dissimulavit, quæ talis est; aliter Aræ & Civitati, aliter Christo, Dei nomen tribui; illis ad ostendendum divinæ gratiæ effectum; huic, ut Christi significe-

tur divinitas, & justitiæ nostræ beneficium, quod benignitati ipsius & gratiæ acceptum referimus. His addo, utrumque locum ex Genesi & Ezechiele longe secus exponere Interpretes ac exponit Bodinus, quos Lectori consulendos relinquo. Defricandus ipse interim, qui dum Christianis Theologis linguæ sanctæ ignorationem exprobrat, suam ipse ineptissime prodit. Nam ut ostendat apud Ezechielem nomen, *Dominus ibidem*, ad Civitatem pertinere, repræsentat voces ipsas Ebraicas יהוה שמה, quarum postremam desinere ait in ה, quæ nota est fœminini generis, non masculini; cum dictio שמה hoc loco non significet *Nomen ejus*, quod perperam censuit, sed *illic.* Has cavillationes Bodino, quemadmodum & Grotio, subministrasse reperio pertinaces quosdam Judæos, qui sic præterea disserunt, Jeremiam capite tricesimo tertio his verbis mentem suam explicasse: *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem habitabit confidenter*, וזה אשר יקרא לה, *& iste qui vocabit eam, Dominus justitia nostra:* in quibus, inquiunt לה, fœminini generis est, nec alio referri potest quam ad Jerusalem; non ergo ad Messiam. Fateor: quid tum? Mentem Prophetæ non assequuntur, quæ hæc est: *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem habitabit confidenter, & qui eam vocaturus est ad se, nempe is erit Dominus justitia nostra*, hoc est, Messias. At alius est sensus verborum vicesimi tertii capitis: nam cum Davidici germinis ortum prædixisset Jeremias, subjunxit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter*, וזה שמו אשר יקראו, *& hoc est nomen ejus, quod vocabunt eum*, (qui nempe germen Davidis est) *Dominus justitia nostra.* Itaque affixum masculini generis, quod inest dictionibus hisce, שמו, & יקראו, referendum est ad צמח, *germen*, superioris commatis, hoc est, Messiam, ubi postquam fore eum *justum*, & *facturum justitiam in terra* prænuntiavit, continuo subjicit fore illi nomen, *Dominus justitia nostra*, ob insignem nimirum justitiam, quam commemoravit: quæ cohærentia rerum & series manifesta est. Aliis quoque Judæorum fraudibus patuit locus vicesimi tertii capitis: sic enim eum distinxerunt, ut hic sensus efflorescerer, *Et hoc est nomen, quod vocabit eum Dominus, Justitia nostra.* Id cum proponere in medium ausi sunt Iudæi, receptam in codicibus interpunctionem manifesto perverterunt: nam voci, יקראו, *vocabunt eum*, subjicitur accentus תפחא, qui διαζευκτικὸς est, & vocabulum, cui affixus est, à sequenti distinguendum esse indicat. Falso ergo annectunt illi dictionem sequentem, יהוה, quæ ab ea discreta est, & sequentibus adhæret; vel R. Joseph Albo teste, qui in libro Ikkarim scribit: *Appellat Scriptura nomen Messiæ, Deus justitia nostra.* Porro Septuaginta Senum Interpretatio sic habet: καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει αὐτὸν κύριος, ἰωσεδὲκ ἐν τοῖς προφήταις, quæ verba non uno vitio laborant. Videntur primum Septuaginta Interpretes nomen ipsum, quod hic Messiæ tribuitur, uti Ebraice conceptum erat, Græcis literis repræsentare voluisse, quemadmodum in nominibus propriis fieri amat, quæ integra sine ulla interpretatione de lingua in linguam transire solent. Itaque nomen loco hoc Messiæ tributum, quod Ebraice ita scriptum est, יהוה צדקנו, sic videntur Græce expressisse Interpretes, ἰαὼ σεδεκνοῦ. Dictio vero κύριος, quæ proxime præcedit, adventitia est. Nam in antiquis codicibus Interpretationis Septuaginta Senum, quotiescunque sacra vox יהוה occurrit, & ipsa, & ipsius interpretatio κύριος, exhibentur. Id observavimus in vetustissimo exemplari Renati Marchali, quo Græca Prophetarum omnium sacrorum interpretatio continetur. Ubicunque enim se offert tetragrammaton nomen, in contextu scriptum est κύριος, in limbo ΠΙΠΙ, quod est Ebraicum יהוה. Simile quidpiam factum hic est: nam & dictio Græca κύριος, & Ebraica יהוה, adscriptæ sunt. Ergo vox κύριος, hic παρέλκει, cum Ebraica dictio יהוה, in voce ἰωσεδὲκ lateat. Sequitur, ἐν τοῖς προφήταις, cujus additamenti hæc ratio est. In nono, quod proxime sequitur, commate hæc leguntur: *Ad Prophetas: Contritum est cor meum in medio mei.* Quæ sic reddita extant apud Senes Septuaginta: ἐν τοῖς προφήταις· συνετρίβη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί· Septimum porro & octavum comma penitus fuisse ab illis prætermissa notat Hieronymus. In vulgatis autem editionibus ad calcem capitis rejecta sunt. Unde intelligitur additamentum hoc post Hieronymum illuc irrepsisse: multaque hujusmodi subinde à librariis vel studiosis hominibus fuisse intrusa, parumque sinceram interpretationem hanc ad nos pervenisse. Utut est, ex hac duorum commatum prætermissione effectum est, ut sextum & nonum comma cohærerent; voces vero istæ, τοῖς προφήταις, quæ noni commatis erant, ad sextum pertinere existimarentur: quæ opinio Theodoreti temporibus jam inoleverat. Vocula porro, ἐν, sexti commatis est, detorta ex νοῦ, quod ad dictionem ἰαωσεδὲκ pertinebat. Ergo sic locum totum restitues: καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει αὐτὸν, ἰαὼ σεδεκνοῦ· τοῖς προφήταις· συνετρίβη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί· clarissima sententia; nam καλέσει refertur ad ἰσραὴλ quod præcedit. At τοῖς προφήταις videtur fuisse lemma sequentibus præfixum, quo sermonem ad Prophetas converti significatur. Sed hæc obiter.

R. Jos. Albo Ikk. libr. 2. cap. 28.

Hier. in Jer. 23. 6.

Theod. in Jer. 23. 6.

Futura etiam Messiæ mysteria aperiuntur tricesimo capite Jeremiæ, ubi Israëlitarum Jer. 30. 7, & seq.
vincula rupturum se spondet Deus, & alieno exemtos imperio in pristinam libertatem vindicaturum; quo tempore Deum sospitatorem suum & Davidem regem suum legitimo prosequentur obsequio: *Servient*, inquit, *Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.* Itaque ad abjiciendum timorem, & sumendam fiduciam Israëlem adhortatur, futurum spondens, ut ei per se salus parta sit & securitas, bonorumque omnium copia, dum præsentibus ipsum auxiliis persequetur. Tum subjicit fore ut pristinas sedes recuperet Jacob, & civitas in excelsis statuatur locis, Templumque rite fundetur. Deinde addit: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus* Jer. 30. 21, 22.
producetur, & applicabo eum, & accedet ad me: quis enim iste est qui applicet cor suum, & appropinquet mihi, ait Dominus? & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. Davidem illum regem Israëliticæ genti promissum, quem alium esse dicam, quam qui Ezechieli memoratur, cum ait: *Et suscitabo super eas* (oves) *pastorem unum qui pascat* Ezech. 34. 23.
eas, servum meum David: & rursum: *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus* & 37. 24.
erit omnium: & Oseæ: *Post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum,* Ose. 3. 5.
& David regem suum. Quo nomine Messiam de Davidis stirpe oriturum signari rerum ipsarum cum præcedentibus ac sequentibus cohærentia ostendit: id quod toto capite probavit Galatinus in libro Arcanorum. Nunc afferemus hoc unum ex Ezechiele, Gal. l. 3. c. 25.
quod multorum instar esse queat: *Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo Jacob,* Ezech. 37. 25.
in qua habitaverunt patres vestri, & habitabunt super eam ipsi, & filii eorum, & filii filiorum, usque in sempiternum, & David servus meus princeps eorum in perpetuum. Dicat Grotius, qui hæc detorquet ad Zorobabelem, an sempiternum in Judæos imperium Zorobabel tenuerit; an rex fuerit dictus vel habitus; an recuperatam ejus auspiciis Chananæam terram Judæi perpetuo coluerint. Quod autem addit, à Davide Davidem dictum Zorobabelem; sicut à Ptolemæo, Ptolemæos; à Cæsare, Cæsares; alium quempiam ostendat sic dictum, præter eum quem proponit Zorobabelem. Quod additur præterea à Jeremia: *Et erit dux ejus ex eo, & Princeps de medio ejus produce-* Jer. 30. 21.
tur, germanum est prædictionis hujus Michææ, quam Messiæ propriam esse magna consensio est: *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredie-* Mich. 5. 1.
tur qui sit dominator in Israël. Pergit Jeremias: *Et applicabo eum, & accedet ad me*: quod Jer. 30. 21.
pontificiam dignitatem regia conjunctam exprimit, juxta illud Psalmi: *Tu es Sacerdos* Psalm. 109. 4.
in æternum. Quæ interpretans Paulus in Epistola ad Ebræos sic disserit: *Habentes er-* Ebr. 4. 14. &
go Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, & Jesum Filium Dei, teneamus confessionem: 7. 24, 25.
& deinde: *Hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium: unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Non alium ergo Davidis nomine, quam Davidis filium Messiam, non alium ducem aut principem hic notatum censuit Jonathan Uzielides in Thargum; non alium Thalmudistæ capite postremo Sanhedrin, & in libro Beracoth Hierosolymitano; nec Midrasch Thehillim.

Hæc leguntur sequenti capite: *Erit dies in qua clamabunt custodes in monte Ephraim.* Jer. 31. 6, & seq.
Surgite & ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum. Quibus consimilia disseruisse Isaiam ostendimus, cum Christum prædiceret secundo capite, quæ & à Michæa in Isa. 2. 3.
pari causa usurpata sunt. Nec quicquam hic nobis prodesse volumus vocem נצרים, Mich. 4. 1, 2.
custodes, quæ quod hujus similis sit נזירים, *Nazirei*, quo nomine Christianos olim fuisse designatos legimus in Actis Apostolorum, Ecclesiæ Christianæ pastores à Jere- Act. 24. 5.
mia notatos quidam voluerunt. Utiliora nobis illa sunt quæ sequuntur: *Quia hæc di-* Jer. 31. 22.
cit Dominus, Exultate in lætitia, Jacob, & hinnite contra caput Gentium: personate, & canite, & dicite, Salva, Domine, populum tuum, reliquias Israël. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt cæcus & claudus, prægnans & pariens simul, cœtus magnus revertentium huc: quibus paria vidimus tertio Jeremiæ capite, & ad Messiam spectare ostendimus: *In diebus illis ibit domus Juda ad do-* Jer. 3. 18.
mum Israël, & venient simul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus vestris. Quam autem cœco & claudo spondet gradiendi facultatem, eamdem Messiæ venturi beneficio concessum iis iri pollicitus fuerat Isaias tricesimo quinto capite, cum diceret: *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum pa-* Isa. 35. 4, & seq.
tebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Deinde: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur.* Et paulo post: *Et redemti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude.* Quæ de Messiæ ævo dicta esse supra à me demonstratum est. Ergo hac pollicitatione Jeremiæ spes suas alere, & miseriam suam solari Judæos docet nos R. Machir in אבקת רוכל. Subjicit Jeremias: *Usquequo dissolveris, filia vaga? quia creavit Dominus novum super terram, Fœmina circumdabit virum*: quo mirabilis Christi ortus prædicitur. Nam gestatio fœtus in utero feminæ his verbis

4. Reg. 4. 16. σεμνῶς describitur. Sic quarto Regum pari locutione res eadem refertur. Nam quod
habet Vulgata, *Habebis in utero filium*, id expressum est ex istis Ebraicis: אתי חבחת
בן, *Tu amplexans filium.* Non autem communis fœtus concipiendi ratio hic prædicatur: quorsum enim dixisset Propheta: *Creavit Dominus novum super terram?* qua
præmonitione uti solent Scriptores sacri, cum magnum quid & insolitum portenditur.
Num. 16. 30. Sic cum Core, Dathan, & Abiron, terræ hiatu essent absorbendi, ait Moses: *Sin
novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiat eos.* Sic Deus apud Isaiam:
Isa. 43. 19. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in
invio flumina.* Ergo portentosus filii conceptus apud Jeremiam prædicitur, quem ad
Messiam pertinere R. Moses Hadarsan ultro agnoscit. Clarissima deinde vaticina-
Jer. 31. 31, & seq. tione, Mosaicæ Legis & pristini fœderis abrogationem denuntiat: *Ecce dies venient,
dicit Dominus; & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum; non secundum quod
pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra
Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit dominus. Sed
hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem
meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi
erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum,
ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*
Ebr. 8. 8, & seq. Novi in Christo fœderis sanctionem, pristino abolito, his contineri scribit Paulus ad
Ebræos. Jeremias quoque, tricesimo capite quod Messiam prænuntiare declaravimus,
Jer. 30. 21, 22. haud multum absimilia habet: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in
Jer. 33. 8. Deum.* Et capite tricesimo tertio, quod ad Christum quoque spectat: *Et emundabo illos
ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eo-
Act. 10. 43. rum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.* Unde Lucas in Actis: *Huic omnes
Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui
credunt in eum.* Futura illa divinæ Legis, non in tabulis lapideis, sed in piorum hominum corde descriptio, quam & aliis locis pollicetur Jeremias, & ab Ezechiele quoque non semel promittitur, novo fœderi per Christum paciscendo debetur. Christia-
2. Cor. 3. 3. nos enim sic compellat Apostolus: *Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta, non
in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Debetur & novo fœderi universalis
illa, quam promittit Jeremias, Dei notitia: Isaias enim capite undecimo, quod Mes-
Isa. 11. 9. siæ προλεκτικὸν est, sic loquitur: *Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto
meo, quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.* Et alibi hæc spon-
Isa. 54. 13. det Ecclesiæ: *Ponam universos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis
Joh. 6. 45. tuis.* Quo respexit Jesus Dominus, cum dixit apud Johannem: *Et scriptum est in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei.* Novo denique fœderi debetur memorata hic peccatorum abolitio, cujus potissimum gratia Christum humano generi Deus promisit.
Ergo totam hanc pericopen Christo adjudicandam esse statuit R. Moses ben Nach-
Jer. 31. 4. man. Aio & Christi Ecclesiam signare postremum hoc capitis comma: *Sanctum Domini non evelletur, & non destruetur ultra in perpetuum;* nec enim Hierosolymitanum Templum potest signare, quod funditus excisum est.

Lamentationibus Jeremiæ, Thr. 4. 20. XVII. Memorabilem quoque de Christo prophetiam Threnis suis Jeremias intexuit: *Spiritus oris nostri Dominus Christus captus est in peccatis nostris.* Quod quamvis
Chaldæus Paraphrastes & Rabbini plerique ad Josiam, alii ad Sedeciam trahant,
si quis tamen singulas voces accurate expenderit, vere hic notatum Messiam compe-
Act. 17. 28. riet. *Spiritus oris nostri* appellatur, quippe in quo *vivimus, & movemur, & sumus,*
Hier. in Thr. 4. 20. inquit post Paulum Hieronymus; quod nonnisi coacte Josiæ aut Sedeciæ accommodari potest. Dominus dicitur, quippe qui supremum rerum omnium tenet imperium.
Captus esse dicitur propter peccata hominum, quod nec Josiæ convenit, interfecto
quidem, sed non capto; nisi sagittæ vulnere captum dicas, ut Amazonem Herculeæ
sagittæ vulnere prensam dixit Valerius Flaccus, quod supra monui. Nec convenit
Sedeciæ, qui non tantum alienarum, sed suarum quoque noxarum meritissimas pœnas
Isa. 53. 4. luit. Christus vero Dominus, & captus est, & *languores nostros ipse tulit, & dolores
nostros ipse portavit,* ut de eo prædicavit Isaias.

Prophetia Baruchi, Baruch. 3. 37, 38. XVIII. Postquam librum nomine Baruchi inscriptum, genuinum esse ostendimus, verba ipsius attulisse sufficiet, ut prævisam illi & prædictam Christi ἐνανθρώπησιν
manifestum fiat: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post
hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Unde hæc sumsisse Johannem
Joh. 1. 14. dicas: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus.* Scio
ambigua

ambigua videri Græci exemplaris verba, quæ ſunt hujuſmodi: μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· Ita ut, ὤφθη, & συνανεστράφη, tam ad ὁδὸν ἐπιστήμης referri poſſint, quam ad Θεός· Sed ſententiam hanc, quam admittunt verba, ratio prorſus reſpuit: nam ſi Jacobo Deus viam diſciplinæ tradidit, ſequitur in terris viſam fuiſſe, & cum hominibus vivente Jacobo converſatam. Quamobrem fruſtra ſubjunxiſſet Baruchus: *Poſt hæc in terris viſa eſt, & cum hominibus converſata.* Deinde quis tam audax eſt in tranſlationibus, ut dicere auſit viam diſciplinæ in terris viſam eſſe, & cum hominibus converſatam? Magno ergo conſenſu univerſus Patrum cœtus hoc teſtimonium juxta Vulgati Interpretis expoſitionem in Chriſtianæ cauſſæ patrocinium uſurpavit.

XIX. Prodeat ſuo ordine Ezechiel, cujus luculentæ quoque extant de Chriſto prædictiones. Cum enim triceſimo quarto capite paſtorum populi ſui avaritiam & injuſtitiam expoſtulaſſet Deus, exauctoratis iis ſe gregis ſui curam geſturum ipſe promittit, morbidas oves ſanaturum, errantes quæſiturum, & in uberrima paſcua, lætiſſimaſq; ſedes deducturum, ubi ſumma pace fruantur. Tum ſubjicit: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David: ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & ſervus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus ſum. Et faciam eis pactum pacis.* Deinde: *Et ſuſcitabo eis germen nominatum: & non erunt ultra imminuti fame in terra, neque portabunt ultra opprobrium gentium. Et ſcient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipſi populus meus domus Iſraël, ait Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ, homines eſtis, & ego Dominus Deus veſter, dicit Dominus Deus.* Iterantur hæc eadem triceſimo ſeptimo capite: *Servus meus David, rex ſuper eos, & paſtor unus erit omnium eorum.* Rurſum: *David ſervus meus, princeps eorum in perpetuum: & percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis, & fundabo eos, & multiplicabo eos, & dabo eis ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſraël, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* His Meſſiam præmonſtrari multis approbare poſſumus. Primum paſtoris perſonam gerit: ſic de eo Iſaias quadrageſimo capite, quo capite Meſſiam prædici oſtendimus: *Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo levabit: fœtas ipſe portabit*: ſic & de ſe ipſe Dominus noſter Jeſus apud Johannem: *Ego ſum paſtor bonus*: ſic eum Petrus in Epiſtola priore paſtorem & epiſcopum animarum noſtrarum, & principem paſtorum, & Paulus paſtorem magnum ovium appellat. Servus Dei dicitur: ſic de eo Deus apud Iſaiam: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum:* & alio loco: *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem ſervi ſui?* & iterum: *Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde*: deinde: *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos*: & apud Zachariam: *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem.* Quapropter ſervili ſchema prodiit Dominus Jeſus; unde Paulus de eo: *Semetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* David appellatur, & princeps, & rex, & germen: ſic apud Jeremiam: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit*: & alibi: *Non dominabuntur ei amplius alieni, ſed ſervient Domino Deo ſuo, & David regi ſuo, quem ſuſcitabo eis*: parentis Davidis nomen ita gerente filio Meſſia; quemadmodum & apud Aggæum Zorobabelis nomen eamdem ob cauſſam Chriſto tribuitur. Sic & apud Iſaiam: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus*: præterea: *Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Hinc Angelus ad Mariam de Chriſto Jeſu, apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis*: & de eodem Petrus in Actis: *Hunc principem, & Salvatorem Deus exaltavit dextera ſua.* Fœdus icturum ſe cum populo ſuo pollicetur Deus: ſic apud Iſaiam: *Feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias David fideles*: ſic & apud Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Juda fœdus novum.* Pacem hoc fœdere ſancitum iri ait: ſic Iſaias de Meſſiæ temporibus: *Habitabit lupus cum agno*: & alibi: *Non erit ibi leo, & mala beſtia non aſcendet, nec invenietur*: ſic Chriſtus apud Jeremiam: *Revelabo illis deprecationem pacis. Pavebunt & turbabuntur gentes in univerſis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis*: & apud Oſeam: *Et percutiam cum eis fœdus in die illa cum beſtia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.* Unde & Paulus de Chriſto Jeſu: *Ipſe enim eſt pax noſtra.* Ergo ad Meſſiam hæc Ezechielis ſine controverſia à Judæis referuntur, maxime vero ab Abrahamo Aben Ezra, & Davide Kimchi; & Davidis nomine Meſſiam noſci Thalmud docet. Quidam tamen ex hoc Judæorum grege, quos

Prophetia Ezechielis, Ezech. 34. 23. & ſeq. & 37. 24. & ſeq.

Iſa. 40. 11. Joh. 10. 11. 1. Petr. 2. 25. & 5. 4. Ebr. 13. 20. Iſa. 42. 1. & 50. 10 & 52. 13. & 53. 11. Zach. 3. 8. Phil. 2. 7. Jer. 23. 5. & 30. 9, 10. Agg. 2. 24. Iſa. 9. 5. & 55. 4. Luc. 1. 32, 33. Act. 5. 31. Iſa. 55. 3, 4. Jer. 31. 31. Iſa. 11. 6. & 35. 9. Jer. 33. 6, 9. Oſe. 2. 18. Eph. 2. 14.

Theodor. in Ezech. 34. 23. Ezech. 37. 26, 28. Hier. in Ezech. 37. 26. Theodor. in Ezech. 37. 23, 24. Ezech. 34. 27, 28.

olim etiam Christianos quosdam esse affectatos conqueritur Theodoretus, & quos novissime secutus est Grotius, Zorobabelem hic agnoscere malunt, Templumque Zorobabelis tempore instauratum per hæc verba exprimi censent: *Et dabo sanctificationem meam*, sive juxta Hieronymum, *Sanctuarium meum in medio eorum in perpetuum:* deinde: *Et scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israël, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* Certe Templum illud à Romanis excisum est, neq; perseveravit in perpetuum. Egregie præterea demonstrat Theodoretus, minime Zorobabelis temporibus convenire, quæ hic pollicetur Deus: *Erunt in terra sua absque timore:* tum: *Habitabunt confidenter absque ullo terrore:* postquam enim Babylone reversi sunt Judæi, crebris insidiis appetiti, & apud Persarum reges perduellionis accusati sunt, ita ut Templi & Urbis instauratio intermitteretur. Cum vero Urbis reparandæ licentiam deinde impetrarunt Nehemiæ temporibus, tanta illos incessit circunstantium populorum formido, ut altera manu opus facerent, gladium altera tenerent. Addit deinde Theodoretus, neque in Zorobabelem ipsum cadere, quæ hic de Davide commemorantur; nam δημαγωγὸς fuit, non Rex; nec fuit *princeps in perpetuum.* Potior ergo videtur sententia Hieronymi, hæc ad Ecclesiam Christi Jesu, ipsiusque tempora accommodantis, cum sanctitate imbutis piorum animis, Spiritu inter illos habitavit, non corpore solum; positaque in eorum mentibus sede, Templum illic æternum sibi constituit. Quod & penitus confirmat Paulus, cum sic Corinthios alloquitur: *Vos estis Templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Quæ cum scriberet, loca memorata Ezechielis procul dubio animo versabat.

Ezech. 37. 5. Hier. in Ezech. 37. 27. 2. Cor. 6. 16.

Prophetia Danielis,

XX. *Illud in præfatione commoneo,* inquit Hieronymus de Daniele, in Prooemio Commentariorum, *nullum Prophetarum tam aperte dixisse de Christo. Non enim solum scribit eum esse venturum, quod est commune cum cæteris; sed etiam quo tempore venturus sit docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifesto signa prænuntiat:* quæ totidem fere verbis Theodoretus declaravit. Unde Porphyrius, qui Danielem sibi insectandum proposuerat, non tam ventura dixisse illum, quam præterita narrasse jactabat. Verum ejus *impugnationem, testimonium veritatis esse*, optime dictum est ab Hieronymo. Deinde num & Jesu recentiorem dicet Libri Auctorem, qui tempus ejus aperte prædixit? Nos itaque vaticinia ejus de Christo colligentes, à secundo ordiemur capite, in quo symbolum Christi est, ejusque regni, lapis ille de monte sine manibus abscissus, qui post comminutam statuam πολυμιγῆ in tantum excrevit montem, ut orbem universum compleret: quo regnum portendi docuit Propheta, nullis unquam mutationibus obnoxium, sed æternum, & universa olim terræ regna, non ope humana, sed Dei nutu & virtute eversurum. Lapidis quidem typo Christum exprimi, & in Psalmis, & apud Isaiam, supra jam observavimus. Montis item specie eum adumbrari, in Isaiæ secundo capite dictum est à nobis. Regni Christi æternitatem alio quoque loco prædicat Daniel: *Potestas ejus*, inquit, *potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur:* prædicat & Michæas, cum ait: *Regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum.* Unde Lucas de Domino Jesu: *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Universis quoque regnis excidio futurum Psalmus secundus præcinit: *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos:* & Isaias: *Gens & regnum quod non servierit tibi peribit, & gentes solitudine vastabuntur.* In alia fuerunt opinione Judæi quidam, atque item Porphyrius, qui montem illum magnum, à parvis initiis in tantam molem provectum, ad Israëliticam gentem referebant, quam in fine sæculorum ad summam amplitudinem evectum iri, regnisque omnibus superiorem fore arbitrabantur. Verum præterquam quod regnum illud in æternum fore perseveraturum dicere ineptum est, vanitas eorum præterea coarguitur ex Beresith Rabba, & ex Midrasch Thehillim, & ex Aben Ezra, & ex R. Selomoh, & ex R. Saadia, & ex R. Levi ben Gherson, & ex Josephi Jachiadæ Paraphrasi in Danielem, & ex Thalmude ipso, in libro Sanhedrin, capite undecimo; in quibus ista Danielis Messiæ adjudicantur.

Dan. 2. 34, & seq. Isa. 2. 2. Dan. 7. 14. Mich. 4. 7. Luc. 1. 31. Psalm. 2. 9. Isa. 60. 12.

Dan. 7. 13, 14. Posteriorem Christi adventum spectat nobilissima illa Danielis prædictio, quæ continetur septimo capite: *Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Hoc ipsum de Christo prænuntiabat David cum diceret: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum:* & alibi: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, præ-*

dicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula
à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos
in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui
judicatis terram, servite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore. Hoc idem Eze-
chieli visum est, quod Danieli: *Et super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum:* Ezech. 1. 26.
quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper.
Visum est & Johanni in Apocalypsi: *Et vidi,* inquit, *& ecce nubem candidam, & su-* Apoc. 14. 14.
per nubem sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in
manu sua falcem acutam. Ait alio loco Johannes, Verbum Dei se vidisse, sedens in equo Apoc. 19. 11, & seq.
albo, caput diadematis multis revinctum, cœlestibus exercitibus comitatum, gladium
ore vibrans, quo gentes ulturum est, ut pote ministrum iræ omnipotentis Dei, veste
indutum inscripta hoc titulo, Rex Regum & Dominus dominantium. Ergo Paulus
scribebat ad Ephesios, Jesum Dominum, postquam excitatus fuit ad vitam, ad Dei Eph. 1. 20, & seq.
dextram in cœlo fuisse collocatum, supra omnem potestatem & virtutem & domina-
tionem, non hujus solum seculi, sed & futuri; omnibusque infra ejus pedes subjectis,
caput Ecclesiæ fuisse constitutum. Scribebat & ad Philippenses futurum ut in nomi- Phil. 2. 9, & seq.
ne Jesu omne genu flecteretur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, ejusque glo-
riam gentes omnes agnoscerent. Nec absimilia sunt, quæ leguntur initio Epistolæ ad
Ebræos. Ipse quoque Jesus verba Danielis, coram Caipha, omnique impiorum con-
sessu sibi arrogavit: *A modo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, &* Matth. 26. 64.
venientem in nubibus cœli. Item quod ait Daniel, pervenisse Filium hominis ad An-
tiquum dierum, hoc de se non semel Jesus Dominus prædicavit, cum se ad Patrem Joh. 16. 16.
vadere diceret. Addit Daniel, traditam Filio hominis potestatem ab Antiquo dierum: Act. 1. 9.
idem quoque sibi à Patre concessum Jesus nos docuit: *Data est mihi omnis potestas in* Matth. 28. 18.
cœlo & in terra. Quæ vero hic Filio hominis dominationis æternitas portenditur à
Daniele, eadem & ab hoc præmonstrata est regno illi, cujus typus mons ille ingens
fuit, ex lapidis fragmine ortus, in somnis Nabuchodonosori visus, quo Christum præ-
significatum esse proxime ostendimus. Christianæ interpretationi Judaica consentit;
Filium enim hominis hic descriptum, Messiam esse traditur in libro Sanhedrin, ca-
pite ultimo, & in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim. Ita intellexerunt R.
Aben Ezra, & R. Selomoh Jarchi; ita Saadias Gaon, & R. Abraham Seba in Fasci-
culo Myrrhæ; ita denique Josephus Jachiades in Explanatione Danielis. Nec his ta-
men absterritus est Grotius, quominus alia omnia fingeret, & ut lapide illo, quo
pedes statuæ contriti sunt, sic Filio hominis Populum Romanum à Daniele signa-
tum pertenderet; cui postquam singulas vaticinii partes utcunque accommodare co-
natus est, tum vero nubes illas, cum quibus venisse narratur Filius hominis,
sic interpretatur, quasi ad significandam summam celeritatem & motum rapidum
quo in omnes partes ferebatur, hæc posita sint. Quapropter dici vult venisse Filium
hominis cum nubibus cœli, pro eo quod dici debuerat, tanquam nubes cœli. Cui
approbando locum affert è quarto capite Jeremiæ: *Ecce quasi nubes ascendet, & quasi* Jer. 4. 13.
tempestas currus ejus. Verum ut mittam præpositionis עם significationem, quæ num-
quam deservit comparationi, quid fiet Ezechielis testimonio quod adduximus, Ezech. 1. 26.
in quo eadem ipsi in cœlo visa referuntur, quæ vidit Daniel? quid illis Apocalypseos, Apoc. 14. 14.
in quibus Filius hominis nubibus insidens & cœlo invectus describitur? quid
illo Psalmi centesimi noni, & altero Pauli, in quibus Christus ad dextram Dei collo- Psalm. 109. 1, 2, 3.
catur? quid illo denique Jesu ipsius, qui venturum se in nubibus cœli denuntiat? Eph. 1. 20.
Profecto mirifica hæc Scriptorum sacrorum consensio veram loci sententiam omni- Matth. 26. 64.
no aperit.

At omnem exceptionem superat splendidum & memorabile testimonium, capiti Dan. 9. 24, & seq.
nono insertum, quo Danieli postfuturarum rerum noscendi avido Gabriel, non quæ-
sita solum sequentium annorum mysteria, sed alia quoque longe abstrusiora declarat.
Septuaginta, inquit, *hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem san-*
ctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas,
& adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & Prophetia, & ungatur Sanctus san-
ctorum. His signari Messiam aio: nam noxarum abstersionem spondet, quod Messiæ
proprium munus esse constat. Justitia illa sempiterna Christus est, de quo in Psalmo
septuagesimo primo: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec aufe-* Psalm. 71. 7.
ratur Luna: de quo apud Isaiam: *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate* Isa. 11. 4.
pro mansuetis terræ: tum alibi: *Ego Dominus vocavi te in justitia:* & rursum: Isa. 42. 6. & 51. 5.
Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus: & postmodum: *In scientia sua*
justificabit ipse Justus servus meus multos: deinde: *Propter Sion non tacebo, & propter Je-* Isa. 53. 11.
rusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas Isa. 62. 1, 2.

accendatur. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum: & postea sic
Isa. 63. 1. Christus ipse de se: *Ego qui loquor justitiam.* Clarissime vero Jeremias: *Ecce dies ve-*
Jer. 23. 5, 6. *niunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus Justus noster:* vel juxta alio-
Zach. 9. 9. rum interpretationem: *Dominus justitia nostra.* Addamus & hoc Zachariæ: *Ecce rex*
1. Cor. 1. 30. *tuus veniet tibi Justus & Salvator.* Ex his Paulus sic de Christo Jesu: *Qui factus est nobis sapientia à Deo & justitia.* Implendam Christi temporibus prophetiam tradit Daniel,
Matth. 11. 13. quod & de se Dominus Jesus tradit apud Matthæum: *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Sanctum sanctorum ungendum prædicit, hoc est Messiam futurum, sive Christum, sive ut veteres quosdam Interpretes dictionem hanc reddi-
Lactant. libr. 4. cap. 7. disse notat alicubi Lactantius, ἠλειμμένον. Inde Petrus Judæos increpitans Sanctum & Justum appellat Christum Jesum. Sic & de eo Christiani in Actis: *Convenerunt ve-*
Act. 3. 14. & 4. 27. *re in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti, Herodes & Pontius*
1. Joh. 2. 20. *Pilatus:* & Johannes in Epistola prima: *Vos unctionem habetis à Sancto.* Nec à nostra discrepat R. Mosis ben Nachman in loci hujus interpretatione sententia, alio-
Hier. in Dan. 9. rumve Judæorum, quorum opinionem exponit Hieronymus. Pergit Daniel: *Scito*
Dan. 9. 25. *ergo & animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt, & rursum ædificabitur platea & muri in angustia temporum.* Christum illum ducem, Cyrum esse putant R. Selomoh, & R. Joseph Jachiades; Nehemiam, Aben Ezra; Zorobabelem, Judæi recentiores plerique; quæ Rabbinica sapientia digna sunt. Nam manifesto post hebdomades novem & sexaginta futurus esse dicitur Unctus ille; quem si Cyrum esse dicas, vel Zorobabelem, vel Nehemiam, unde ducetur hebdomadum illarum numerandi initium? Præterea idem hic est Unctus, ac Sanctus sanctorum proxime memoratus: quod de Cyro dicere absurdum est, nec aliis satis convenit: quamvis enim sanctitudine floruerint Zorobabel & Nehemias, num justitia æterna temporibus illorum in orbem inducta est? num elisæ sunt vitiorum stirpes, & scelerum radix recisa est? Hæc
Isa. 55. 4. autem in Messiam congruunt, verum piorum ducem, juxta hoc Isaiæ: *Ecce testem po-*
Jer. 30. 21. *pulis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus:* & istud Jeremiæ: *Et erit dux ejus ex eo.*
Dan. 9. 26, 27. Sed audire pergamus Danielem: *Et post hebdomades septuaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus qui eum negaturus est: & civitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.* Hæc à Christo Jesu notata sunt, cum ad Discipulos de excidio Tem-
Luc. 24. 46. pli verba faceret, & cum Emmauntiis viatoribus diceret: *Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati.* Porro redintegratio illa & confirmatio fœderis, pertinet ad Christum, quo sequestro fœdus sempiternum initurum se pollicetur Deus, eumque ipsum *in fœdus populi* daturum se spondet. Quibus cum Christianam caussam magnopere firmari Judæi intellexissent, pravis interpretationibus ea pervellere conati sunt. Igitur R. Saadias Gaon in Libro fidei, Messiam illum mactandum, signum esse vult eorum qui hoc tempore obtinebunt sacerdotium. Quasi post instaurationem Templi ulla fuerit Sacerdotum unctio. Deinde quis non intelligit, unum hic eumdemque Messiam à Daniele signari, quem & Sanctum sanctorum, & Christum ducem appellat, & olim necandum esse prædicit? nam si tres diversi fuissent, & Sanctus sanctorum, & Christus dux, & qui necandus erat, distinxisset utique, neque errori caussam præbuisset. Hinc refellitur & R. Selomoh, qui trucidandum Messiam, Agrippam esse statuit. Ineptior etiam Jachiades, qui Christum illum occidendum interpretatur Templum Cyri nutu restitutum, & olim exscindendum: nam quis concedat Gabrielem res obscuras Danieli exponentem, tam intricata, tam absona metaphora usum, & tam variis interpretationibus opportuna? Quis ædem Deo consecratam, Christum; quis ejus destructionem, necem dictam putet? Christi quidem typus Templum esse potuit, & fuit; at Templi typus Christus haudquaquam fuit: scitum est enim rem significatam figura nobiliorem esse debere. Præterea proxime commemoratur futura illa Templi destructio: *Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas:* & paulopost: *Et erit in Templo abominatio desolationis.* Quid ergo attinebat μεταφορικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς proponere, quod mox ἰδιωτικῶς & σαφῶς enuntiaturus erat? Alia & saniora de totius hujus loci sensu opinati sunt vetusti illi Ebræi,
Hier. in Dan. 9. quorum sententiam Hieronymus suis in Danielem Commentariis inseruit: nam & Justitiam sempiternam, & Sanctum sanctorum, & Christum ducem, & Christum occidendum, unum idemque significare censuerunt, Messiam videlicet Patribus pro-

missum. Quæ profecto priscis temporibus adeo pervulgata fuit & communi omnium consensu recepta interpretatio, ut in Libro temporum de hoc Danielis prædicto pronuntiaverit Africanus, *Nulli dubium esse, quin de adventu Christi prædictio sit.* Nec recentiores Ebræos complures hanc majorum suorum doctrinam tueri puduit. African. apud Hier. in Dan.

XXI. Inter Oseæ vaticinationes imprimis celebratur illa: *Dies multos sedebunt filii Israël, sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum: & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus, in novissimo dierum.* Regem hunc David, Christum esse aio, qui avum suum nomine refert, & hic, & apud Ezechielem, & apud Jeremiam, uti supra non semel observavimus. Atque hunc ab Israëlitis quæsitum iri prædicit Propheta, postquam diu propriis religionis suæ ritibus, proprioque regimine caruerint. Hoc nunc fieri cernimus; illud ecquando futurum sit, novit Deus. Messiam quidem hic notari traditur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in libro Beracoth Hierosolymitano, & apud Rabbinos plerosque. Quo vero tempore rege & sacrificiis, vel caruisse, vel carituros fore Israëlitas velit Propheta, disputant Interpretes. Quidam Salmanasaream deportationem intelligunt, hoc adducti Oseæ effato, quo Israëlitis inferendam ab Assyriis calamitatem prænuntians, dicturos eos ait, *Non est rex nobis, non enim timemus Dominum.* Judæos vero scribit Hieronymus ad Babylonicam captivitatem hæc referre, qua demum exemti patrias sedes repetierunt, Zorobabele duce, quem hic Davidis nomine indicari existimant. Atque hanc opinionem amplexi sunt Theodoretus & Theophylactus: amplexus est & Grotius. Alii tempora reditum illum consecuta hic intelligunt, quibus neque legitimos reges agnoverunt Israëlitæ, neque legitimos Sacerdotes, & Christum Jesum Davide prognatum, ejurata prisca religione, ducem secuti sunt. Nam quod prædicit Propheta futurum hoc *in novissimo dierum*, hoc ipsum habent Isaias, & Michæas, cum de Christo aiunt: *Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Domini præparatus in vertice montium:* item Petrus ex Joële: *Et erit in novissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Alii denique, puta Hieronymus, Augustinus, Christianorumque bona pars, præsentem reliquiarum Judaicarum διασπορὰν signatam putant ab Osea, qua tamdiu extorres jactabuntur, quoad Christi jugo colla submittant. Interpretationem hanc valde mihi probabilem, ac veri simillimam facit illud Pauli: *Cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob. Et hoc illis à me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.* Quidam etiam varios illos Israëlitarum casus una ista pericope designari contendunt.

Prophetia Osee, Osc. 3. 4. 5. — Osc. 10, 3. — Theod. & Theoph. in Osc. 3. Grot, in Osc. 3. — Isa. 2. 2. Mich. 4. 1. Joël 2. 28. Act. 2. 17. — Rom. 11. 25, 26, & seq.

XXII. De Christo etiam agitur in istis Joëlis: *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ.* Scio ambiguitatem inesse voci מורה, quæ & *Doctorem* & *pluviam* sonat, & quæ à nonnullis in posteriorem hanc significationem trahitur. Aliter Chaldæus Interpres, aliter Septuaginta, & Vulgatus quoque. Aliud etiam suadet ipsa verborum convenientia, in quibus aptius est dicere *Doctorem justitiæ*, quam *pluviam justitiæ*. Idem suadet & Osee, cum ait de Christo venturo: *Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam.* Utrobique Doctor ille justitiæ, Christus intelligendus est. Sin vertere malis *pluviam justitiæ*, Christum nihilominus intelligito, qui & pluviæ symbolo notatur in Psalmis: *Descendet sicut pluvia in vellus:* ubi & istud subnectitur: *Orietur in diebus ejus justitia.* Ita apud Malachiam Christus appellatur *Sol justitiæ.* Designari autem Christum hoc Joëlis loco sequentia ostendunt: *Et scietis quia in medio Israël, ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius; & non confundetur populus meus in æternum. Et erit post hæc, effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt:* quæ quomodo sumenda sint, docet nos Petrus in Actis Apostolorum. Sed & R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. Machir in Pulvere Aromatico, aliique Rabbinorum eruditissimi, hæc Messiæ temporibus accommodant. Quo & nos invitat illud quod paulopost subjicit Joël: *In monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio*, simile hujus apud Isaiam prædictionis de Messia: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Consentienti huic Interpretum sententiæ contraire ausus est Grotius, recoctaque veteri quadam prædicti hujus interpretatione, quam Rufino tribui video, Doctorem illum justitiæ Isaiam esse statuit; nec aliis tamen rationibus approbavit, quam quod Isaiæ temporibus Prophetæ & Prophetides extiterint, ipsiusque Isaiæ filii vaticinationes ediderint. Quasi vel ante Isaiam, vel post illum, nulli inter Judæos Prophetæ fuerint, vel Prophetides. Majus autem & largius gratiæ cœlestis donum, ac sancti Spiritus infusionem pollicetur apud Joëlem Deus, quam priscis temporibus hominum generi concesserat; quod Isaiæ

Prophetia Joëlis, Joël 2. 23, & seq. — Osc. 10 12. — Psalm. 76. 1. — Mal. 4. 2. — Joël 2. 27, 28. — Act. 2. 17. — Joel 2. 32. Isa. 2, 3.

ævo minime contigit. Quod autem probare nititur, Isaiæ filios futura prædixisse, ex
Isa. 8. 18. his ipsius verbis: *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, in signum & portentum Israël*, frustra est, cum inde colligi nequeat, quod vult. Concedamus tamen id de filiis Isaiæ, probet de filiabus: ait enim Joël: *Prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ:* probet itidem de ancillis & servis, quos Spiritus sancti aura afflatum quoque iri Joël prædixit.

Prophetia Amos, Amos 9. 11, & seq. Act. 15. 13, & seq.

XXIII. Est & Christi ac Ecclesiæ προλεκτικὸν, id quod profatur Amos: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo, & reædificabo illud, sicut in diebus antiquis, ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc.* Ut superiora Joëlis Petrus, sic ista Amosi Jacobus quo pertineant ostendit in Actis; ad Christum nimirum, & gentes sub ejus jugum cogendas. Nec infitiantur Judæi, qui in capite ultimo Thalmudici libri Sanhedrin, memoratum hic Tabernaculum David, Messiam esse volunt. Redeunt vero ad ingenium suum Judæi, cum prolixas περιοχῆς hujus pollicitationes, tum ubertatis terræ, & fructuum proventus, tum diuturnitatis imperii & amplificationis ac securitatis, κατὰ λέξιν sumi volunt,
Hier. in Amos 9. eoque nomine Hieronymo pœnas dant. Et merito sane; tales enim esse fructus hic ab Amoso promissos intelligere par est, qualis ea fames est, cui sedandæ comparantur hi fructus & promittuntur. Cujusmodi autem fames illa sit, palam fecit Amosus
Amos 8. 11. ipse, cum dixit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & mittam famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Animadvertendum ergo idem à Grotio est, qui lethali literæ inhærens σαρκικῶς hæc & Judaice intellexit; & Tabernaculum illud David, cujus instaurationem spondet Propheta, domum Davidis à Zorobabele reparatam esse docuit. Quod quam verum sit, patet ex iis in quibus Prophetiam suam Amosus claudit: *Et non evellam eos ultra de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.* Sedibus enim suis ita depulsa & exterminata est Iudaica gens, ut nulla unquam longioribus & infelicioribus exiliis damnata esse feratur. Sed nec omnes nationes Iudaico imperio subjectæ sunt, vel Zorobabelis temporibus, vel sequenti ætate; imo in alienam Iudaica ipsa gens ditionem concessit. At Christus Da-
Joh. 1. 14. vide oriundus τὴν σκηνὴν Δαβὶδ ἀνέστησε, cum juxta Evangelistæ verba, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, æternumque à Deo accepit regnum, crebris vaticiniis prædictum, & Davidi promissum. Optime hæc à Theodoreto adnotata sunt adversus eam sententiam, quam deinde amplexus est Grotius, & quæ jam ipsius ævo invaluerat, & à Cyrillo quoque propugnata est; sed ita tamen ut hunc esse historiæ sensum vellet, alium autem veriorem ad Christum pertinentem illic inesse censeret.

Prophetia Abdiæ, Abd. 17, & seq.

XXIV. *Et in monte Sion erit salvatio*, inquit Abdias, *& erit sanctus: & possidebit domus Jacob eos qui se possederant. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & devorabunt eos, & non erunt reliquiæ domus Esau, quia Dominus locutus est.* Quoniam salutares suas leges Hierosolymis primum & in Sione laturus erat Christus, unde per totum orbem promulgandæ
Joël 2. 32. erant; idcirco & hic Abdias, & supra Joël, in Sione salutem per Christum fore propositam prædicunt, & de Sione legem ac Domini verbum exiturum per Christum
Isa. 2. 3. Isaias prodidit. Ignis quoque symbolo sæpe adumbratur Christus, & ignitus descri-
Ezech. 1. 27. & 8. 2. bitur; præcipue vero apud Ezechielem, & in Apocalypsi Iohannis. Mosi in arden-
Apoc. 1. 14. & & 2. 18. & 19. 12. te rubo, & inter Sinai montis flammas locutum fuisse Christum, Justini, Origenis, Hieronymi, aliorumque Ecclesiæ Magistrorum contestata sententia est. Quo pertraxisse videtur eos Paulus in Epistola ad Ebræos, cum collatis inter se & compositis, hinc ardente ac procelloso Sinai, inde Sione ac Hierosolyma cœlesti; hinc tubæ sono & formidolosa illa ac terribili voce, inde Ecclesia primitivorum ac Testa-
Ebr. 12. 25, 29. menti Novi sequestro Jesu, subjungit: *Videte ne recusetis loquentem: si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur; multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus.* Quasi eumdem velit utrobique fuisse locutum. Et demum: *Ete-*
Luc. 12. 49. *nim Deus noster ignis consumens est.* Quocirca hæc aiebat Jesus ipse de se: *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi ut accendatur?* Abdiæ vero penitus consonat Isaias,
Isa. 31. 9. cum ait: *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.* Quod au-
Abd. 18. tem adjicit Abdias: *Et non erunt reliquiæ domus Esau;* hoc ipsum de Christo à Balaa-
Num. 24. 17. mo prædictum vidimus: *Erit Idumæa possessio ejus, & erit possessio ejus Seir;* cui prædictioni ex altera hac Abdiæ R. Selomoh lucem affert, ut pote significationis ejusdem, & ad Messiam spectantis. Par est illa Amosi proxime à nobis allata, & Mes-
Amos 9. 11, 12. siæ itidem prænuntia: *Suscitabo tabernaculum David, ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos; dicit Dominus faciens*

hæc. In hoc denique commate prophetia Abdiæ concluditur: *Et aſcendent ſalvatores* Abd. 21.
in montem Sion judicare montem Eſau, & erit Domino regnum. Meſſiæ hæc adſcribit do-
ctiſſimus Rabbinorum Maimonides: adſcribimus & nos, & *Salvatores* Meſſiam ac
Meſſiæ miniſtros dictos cenſemus. Sion vero, unde primum nova Chriſti lex profi-
ciſci, & in qua Eccleſia fundari debuit, Eccleſiam illam ſignificat; Eſau vero, Eccle-
ſiæ perduelles. Cæterum & hi, & illa, Chriſtum regem ſunt agnituri, ut apertiſſime
in ſecundo Pſalmo de ſe ipſe Chriſtus prædicat: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſu-* Pſalm. 2. 6, &
per Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius ſeq.
meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam,
& poſſeſſionem tuam terminos terræ. Hinc adeo Jeſus Dominus dictus eſt Jeſus: *Vocabis* Matth. 1. 21.
nomen ejus Jeſum, ait Joſepho Angelus; *ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum à peccatis* Luc. 1. 33.
eorum. Hinc & regnum illi æternum portenditur: *Et regnabit*, ait Mariæ Angelus,
in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Hinc & in Actis Petrus: *Prin-* Act. 5. 31
cipem & Salvatorem eum appellat. Hinc denique à Prophetis Regem, ducem, prin-
cipem, ac præceptorem dictum eum ſupra obſervavimus.

XXV. *Congregatione congregabo, Jacob, totum te; in unum conducam reliquias,* *Prophetia*
pariter ponam illum quaſi gregem in ovili, quaſi pecus in medio caularum: tumul- *Michææ,*
tuabuntur à multitudine hominum; aſcendet enim pandens iter ante eos: divident & Mich. 2. 12, 13.
tranſibunt portam, & ingredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus
in capite eorum. Verba ſunt Michææ Prophetæ, quibus Chriſtum præmonſtrari con-
tendo. Nam quamvis controverſa ſint inter eruditos, & ab aliis ad Samaritarum, Hie-
roſolymitarumque excidium, ac Sedeciæ calamitates trahantur, ab aliis ad Chriſtum;
ego tamen vel apertiorem eam eſſe aio interpretationem, quæ hæc Chriſto accom-
modat, vel utramque certe ſimul poſſe conſiſtere, quod ſæpe accidere ex Paulo diſ-
cere licet. Quippe proprium hoc Meſſiæ futurum eſſe officium Prophetæ docent, diſ-
perſos Iſraëlitas congregare, quemadmodum errantes oves & diſſipatas in unum gre-
gem cogere paſtores ſolent. Id ſibi volebat Oſee, cum diceret: *Et congregabuntur fi-* Oſe. 1. 11.
lii Juda, & filii Iſraël pariter, & ponent ſibimet caput unum, & aſcendent de terra. Idem
& Jeremias triceſimo primo capite, cui Chriſti προσημασίαν ineſſe oſtendimus: *Qui* Jer. 31. 10.
diſperſit Iſraël, congregabit eum, & cuſtodiet eum, ſicut paſtor gregem ſuum. Idem & Eze- Ezech. 36. 37,
chiel: *Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc invenient me domus Iſraël, ut faciam eis:* 38.
multiplicabo eos ſicut gregem hominum, ut gregem ſanctum, ut gregem Jeruſalem in ſolenni-
tatibus ejus. Sic erunt civitates deſtructæ, plenæ gregibus hominum, & ſcient quia ego Do-
minus. Præiturum quoque ipſis Chriſtum προθεσπίζει Iſaias in quinquageſimo ſecun-
do capite, quod Meſſiæ itidem clariſſimam prædictionem continet: *Non in tumultu* Iſa. 52. 12.
exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus
Iſraël. Neque hic iterare opus eſt, quam ſæpe in Codicibus ſacris paſtoris munus,
nomenque aſciſcere amet Chriſtus. Vetuſtiores itaque Judæi Meſſiæ οἰκονομίαν
hic eſſe prædictam fatebantur, velut R. Moſes Hadarſan ſive Concionator in
Bereſith Rabba.

Nobilem etiam capite quarto vaticinationem de Chriſto Michæas edidit; quæ quo- Mich. 4. 1, &
niam ne verbis quidem ab ea diſcrepat, quæ ſecundo Iſaiæ continetur capite, nihil ſeq.
repetere neceſſe eſt, quæ ad hanc aſſerendam ſupra attulimus. Pauca quædam illu-
ſtrare ſolum convenit, quæ loco huic peculiaria ſunt. Velut illud: *Et corripiet gentes*
fortes uſque in longinquum: cui ſimile hoc habet Pſalmus ſecundus de Chriſto: *Poſtula*
à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos
in virga ferrea. Subjicit Michæas: *Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum*
ſuam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum eſt: hoc ipſum de
Meſſiæ temporibus cecinit Zacharias: *In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir* Zach. 3. 10.
amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum. Pergit Michæas: *In die illa, dicit Dominus,* Mich. 4. 6.
congregabo claudicantem, & eam quam ejeceram colligam, & quam afflixeram, & ponam clau-
dicantem in reliquias, & eam quæ laboraverat in gentem robuſtam: conſona ſunt iſta So-
phoniæ: *Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo, & ſalvabo claudican-* Soph. 3. 19.
tem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in om-
ni terra confeſſionis eorum. Addit Michæas: *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion,* Mich. 4. 7.
ex hoc nunc, & uſque in æternum: paria de Chriſto nuntiantem Danielem audivimus:
Poteſtas ejus, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur: & Dan. 7. 14.
Angelum quoque apud Lucam de Chriſto Jeſu: *Et regnabit in domo Jacob in æternum,* Luc. 1. 33.
& regni ejus non erit finis. Notatur quoque Chriſtus in iſtis Michææ: *Et tu, turris gre-* Mich. 4. 8, 9.
gis, nebuloſa filia Sion, uſque ad te veniet, & veniet poteſtas prima, regnum filiæ Jeruſalem.
Nunc quare mœrore contraheris? numquid rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus periit? Ea-
dem habet Iſaias de Chriſto: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus* Iſa. 9. 6.

est principatus super humerum ejus : & vocabitur nomen ejus , Admirabilis , consiliarius Deus fortis , pater futuri seculi , princeps pacis. Ergo hæc Michææ in Christum transscribebat Jonathan ben Uziel. Libenter vero Grotio assentior, Turrim gregis apud Be-
Mich. 5. 2. thlehemum statuenti, unde Christum oriturum mox apertius Michæas prædicet. Fu-
Mich. 4. 10. turum is deinde spondet, ut filiam Sionis Christus redimat: nempe & à Jobo & ab Isaia Christum *redemtorem* dictum notavimus. Sic demum filiam Sionis, Christi auxilio
Mich. 4. 13. confirmatam Michæas alloquitur: *Surge, & tritura, filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies, Domi-*
Psalm. 2. 9. *ne, rapinas eorum:* similia de Christo præcinuit David: *Reges eos in virga ferrea, &*
Isa. 41. 14, 15. *tanquam vas figuli confringes eos.* Aptius etiam ad rem Isaias: *Ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus, & redemtor tuus sanctus Israël: ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra serrantia; triturabis montes, & comminues, & colles quasi pulverem pones.* Quam Isaiæ clausulam Messiæ significativam esse manifesto illud indicat quod
Isa. 41. 10. præcedit: *Ego Deus tuus, confortavi te, & auxiliatus sum tibi, & suscepit te dextera justi mei.* Hæc Judæorum Interpretum diligentiam non fugerunt, qui tot testimoniorum consensione notata Christum hic à Messia prædictum esse fassi sunt. Sic Beresith Rabba, sic R. Selomoh Jarchi, sic Aben Ezra. Contra ea Grotius, ex verborum secundi capitis Isaiæ, & quarti Michææ consensu, non sententiæ paritatem collegit, pro eo ac debuit; sed hæc ad illa πεπαρῳδημένα res alias significare censuit: Isaiam quippe de regno Ezechiæ, Michæam de temporibus quæ reditum ex Babylone sunt consecuta, disseruisse opinatur. Arbitrentur æqui rerum æstimatores, utrum verisimilius sit, quorum verba consonant, eorum conspirare sententias; an summa verborum paritate, summam sententiarum discrepantiam contineri. Num hæc Michææ prætere convenire dicemus, vel Ezechiæ ævo, vel recentioribus Babylonica captivitate temporibus: *Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc, & usque in æternum?* minime vero. Atqui si ad neutrum illa pertinent, certe nec superiora, quæ his arctissime cohærent. Adversus perversam hanc capitis istius interpretationem graviter
Theodor. in Mich. 4. excandescit Theodoretus, quam tum tuebantur, non Judæi solum, sed & Christiani quidam, solidisque eam argumentis obterit. Quærit enim ecquæ gentes magno numero Legi Dei obtemperaturæ ad Templum Domini concurrerint post reditum Judæorum è captivitate Babylonica; quarum gentium controversias arbitra ac disceptatrix Domini Lex composuerit, eorumque noxas & flagitia castigaverit; qua item pace fruitus sit Judaicus populus, qui variis exinde calamitatibus miserrime afflictus, gen-
Mich. 4. 5. tium multarum incursiones ac vexationes perpessus est. Tum id quoque: *Nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei nostri in æternum & ultra*, præclare ostendit, Michæam non designasse Judæos, qui patriis sedibus eliminati, totius orbis inquilini, & exules, sacra Legis suæ munia obire non possunt. Unde nec ipsis hæc competere ait: *Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum.* Priorem capitis partem juxta historicum æque sensum & mysticum Christo & Ecclesiæ ad-
Cyr. in Mich. 4. jungit Cyrillus; postremam, ab octavo commate ad capitis usque finem, Sennacheribi & Nabuchodonosoris expeditiones ἱστορικῶς notare censet; Christum vero, secundum λεπτότερον καὶ πνευματικώτερον λόγον.

Mich. 5. 2, & seq. Perpaucis quinti capitis versiculis multa de venturo Messia posteros Michæas docuit. Nam primum patriam ejus indicavit, cum diceret: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël.* Deinde ut ortum ejus, non temporarium, qualis hominum reliquorum est, sed omnibus temporum initiis priorem, & ipsius æternitatis æqualem fore ostendat, addit: *Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Sed muliere tamen prodituram eum ait per partum, atque ita humanæ naturæ participem, consanguinitatis vinculo iri conjunctum omnibus hominibus, etiam Barbaris; quos fraterno amore complexus, ut pote eorum similis & ὁμοφυής, ad Israëlitarum jura vocabit; validoque & magnifico moderabitur imperio, cujus is erit splendor, ea fama, ut ad orbis usque pervadat fines, & remo-
Mich. 5. 3, & seq. tissimas gentes ad se invitet & alliciat, atque altæ demum pacis compotes faciat. Verba hæc sunt: *Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens pariet, & reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israël. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ. Et erit iste pax.* Ad Christum hæc retulisse veteres Iudæos locuples testi-
Matth. 2. 4, & seq. Joh. 7. 40, & seq. monium suppeditat Evangelium Matthæi, atque illud Iohannis; ex quibus clarissime intelligitur tralatitiam hanc & pervulgatam fuisse Iudæorum sententiam, ex hoc Michææ loco deductam, Bethlehemo Messiam proditurum. Hanc majorum suorum doctrinam tenuerunt sequioris ævi Magistri. Sic Paraphrastes Chaldæus Ionathan; sic Thalmud in libro Sanhedrin, ultimo capite, & in libro De paschate, capite decimo; sic & Midrasch Thehillim, & R. Selomoh, & R. David Kimchi. Nempe & plerasque

rasque alias de Christo vaticinationes huic consonare sciebant. Nam quod ait Michæas,
futurum *egressum ejus ab initio, à diebus æternitatis*, hoc ipsum de Christo præcinuerat Mich. 5. 2.
David, cum induceret Deum Patrem Christo dicentem : *Ex utero ante Luciferum ge-* Psalm. 109. 3.
nui te. Idem habet de eo Psalmus septuagesimus primus : *Permanebit cum Sole & ante* Psalm. 71. 5, 17.
Lunam, in generatione & generationem : & postea : *Ante Solem permanet nomen ejus.* Hoc
de se Sapientia ipsa, quæ Christus est, prædicabat his verbis : *Ab æterno ordinata sum,* Prov. 8. 23.
& ex antiquis, antequam terra fieret. Hoc sibi volebat Apostolus Johannes, cum de
Verbo, quod Christus est, diceret : *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum,* Joh. 1. 1, 2.
& Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Hoc de se quoque aiebat Do-
minus Jesus, sic Deum Patrem compellans : *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temet-* Joh. 17. 5.
ipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te. Puerperam autem illam in-
tellige, quæ Isaiæ septimo, octavo, & nono, capitibus commemoratur, pueri videli-
cet illius matrem, cui nomen, *Accelera spolia detrahere, festina prædari*, qui *Fortis* dici- Isa. 8. 1, 3.
tur, & *Princeps pacis*, cujus immensum prædicatur imperium, & æterna pax. Quæ si Isa. 9. 6, 7.
quis omnia perpendat accurate, præsenti Michææ loco consona reperiet. Cum vero
futurum pollicetur Propheta, ut Christus gentes *pascat in fortitudine*, pastoris hic quo-
que, ut alias sæpe, persona Christo imponitur, qui hunc habitum & ornatum, hoc-
que adeo munus, suæ erga homines benevolentiæ & sollicitudinis testificandæ gratia,
gerere amat, sibique imponit ; quod supra jam à me animadversum est, & inferius
quoque commodus erit observandi locus. Magnificentiam vero ejus ad fines usque or-
bis celebratum iri promittit, perinde ut superiore vaticinatione de Messia prædictum
vidimus, futurum ut *corripiat gentes fortes usque in longinquum.* Idem Psalmo secundo Mich. 4. 3.
de eo præsignificatur : *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem* Psalm. 2. 8.
tuam terminos terræ : & Psalmo septuagesimo primo : *Et dominabitur à mari usque ad mare,* Psalm. 71. 8,
& à flumine usque ad terminos orbis terrarum : & mox : *Omnes gentes magnificabunt eum.* 17.
Omnia vero tranquillaturum Christum & pacificaturum sexcenties jam nos Prophetæ
monuerunt. Quemadmodum ergo Christum pacem futurum prædicit Michæas, ita
Paulus de Christo Jesu : *Ipse enim est pax nostra.* Atenim tam perspicua veritatis ar- Eph. 2. 14.
gumenta aspernati Judæi complures, nec patrum suorum auctoritatem reveriti, hæc
ad Zorobabelem detorquere tentarunt, quos & vetustos aliquot Sacræ Scripturæ In-
terpretes Christianos assectatos fuisse video, Chrysostomum, Theophylactum, Eu- Chrys. Theoph.
thymium ; novissimeque Grotium. Adversus hanc doctrinam insurgit Theodoretus, & Euthym. Grot.
Zorobabelem Babylone natum esse ostendit, non Bethlehemi ; nec esse *egressum ejus* Theodor. in
à diebus æternitatis. Scio quid ad hæc respondeat Grotius ; Zorobabelem Bethle- Mich. 5. 2.
hemo ortum censeri, quod ex Davidis, qui Bethlehemi natus est, familia esset oriun-
dus ; egressum vero ejus à diebus æternitatis dici, quod longum stemma à Davide
duceret, multæque inter ipsum & Davidem intercessissent γενεαὶ, longaque diuturnitas
temporis, postquam Bethlehemo stirps illa prodierat. Id si accipimus, jam ergo mul-
tiplex nobis patria erit, totque natales terras numerabimus, quot loci majoribus no-
stris ortum dederunt. Ergo & Zorobabel, præter Babylonem in qua natus est, Jeru-
salem quoque patriam habebat, in qua tot Reges ipsius decessores sunt procreati ; &
Bethlehemum, in qua David, & Booz, & Obed, & Jesse ; & Ægyptum, in qua
Aminadab, & Nahasson ; & Haran Mesopotamiæ, in qua Judas ; & regiones ad Cha-
naanitidis Austrum sitas circa Bersabee & Gerara, in quibus Jacob, & Isaac ; & Ur
Chaldæorum, in qua Abraham ; quod neque dici neque ferri potest. Præterea utrum
existimare satius est, Prophetam hunc, quem de Christo alias edidisse prædictiones
ostendimus, eam præmonstrare voluisse urbem, quæ Christi patria futura erat, con-
sentientibus vetustissimis Judæis, uti & revera fuit ; an cum Zorobabelis imperium &
res gerendas vaticinaretur, eam notasse urbem, quæ Davidis ipsius progenitoris patria
fuisset ? Adde & verba ista, *Ab initio, à diebus æternitatis*, quæ sic Ebraice concepta
sunt, מקדם מימי עולם, quasi dicas, *Ab olim, à diebus æternitatis*, geminata rei ejus-
dem significatione, non longitudinem temporum, sed ipsius æternitatis infinitatem in-
dicare. Quis vero nominis sui fama orbem credat Zorobabelem replevisse, exulum
aliquot ducem, & gentis exiguæ, obscuræ, ac jam pene funditus excisæ principem,
propter reparatum Templum, splendidum quidem olim, dum manebant regna, tunc
autem rudiori opera refectum, ad cujus conspectum prioris Templi memoria senibus
lacrymas excutiebat ? Quî pax denique dicetur Zorobabel, quem gravissimis Chu-
thæorum Samariensium calumniis & criminationibus appetitum, vix inchoatum instau-
rationis Hierosolymitani Templi opus absolvere potuisse scimus ? Comma septimum
capitis hujus Christo adscribit liber Beracoth Thalmudis Hierosolymitani. Est
autem hujusmodi : *Et erunt reliquiæ Jacob in medio populorum multorum, quasi ros à*
Domino, & quasi stillæ super herbam quæ non exspectat virum. Quia videlicet ex Jacobi

reliquiis suscitandus erat Messias, qui rore gratiæ cœlestis orbem universum irrigaturus erat & fecundaturus; de quo in eamdem sententiam disserit Psalmus
Psalm. 71. 6. septuagesimus primus: *Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.*

Mich. 7. 11, 14, & seq. Christi præterea venturi mysterium septimo capite tangit Michæas, cum Ecclesiæ instaurationem per Christum futuram nuntiat his verbis: *Dies, ut ædificentur maceriæ*
Hier. in Mich. 7. 11. *tuæ.* Id ad Christum Judæos quosdam retulisse scribit Hieronymus. Nec dissimilis illa
Amos 9. 11. est Amosi de Christo prophetia, quam supra attulimus: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt in-*
Mich. 7. 11. *staurabo, & reædificabo illud sicut in diebus antiquis.* Addit Michæas: *In die illa longe fiet*
Mich. 4. 2. *Lex:* par illud quod supra, & hic, & Isaias de Christo cecinerant: *De Sion egredietur*
Isa. 2. 3. *Lex, & Verbum Domini de Jerusalem:* & deinde: *Magnificabitur usque ad terminos terræ:*
Mich. 5. 4. paria & in Psalmis, secundo, & centesimo nono, Christi προαγορευτικοῖς vidimus:
Psalm. 2. 6. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum*
Psalm. 109. 2. *ejus:* tum: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum*
Mich. 7. 12. *tuorum.* Quod autem subjungit Michæas, ad Ecclesiam remotas gentes transituras, *A civitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte;* idem
Psalm. 71. 8. de Christo prædictum extat Psalmo septuagesimo primo: *Et dominabitur à mari usque*
Zach. 9. 10. *ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum:* idem & apud Zachariam: *Loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines*
Mich. 7. 13. *terræ.* Sequitur apud Michæam: *Et terra erit in desolationem:* nempe id quoque post
Dan. 9. 26. Christum Daniel eventurum monuit. Christum deinde adhortatur Propheta, ut *Pas-*
Mich. 7. 14. *cat populum in virga sua, gregem hæreditatis suæ:* de quo videlicet supra fuerat vatici-
Mich. 5. 3. natus: *Et stabit, & pascet in fortitudine Domini;* pastorale officium, juxta Prophetarum omnium consensionem, Messiæ adscribens. Respondet Christus: *Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam ei mirabilia:* sic in eodem septuagesimo primo Psal-
Psalm. 71. 18. mo, qui Christum προθεσπίζει: *Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit mirabilia solus:*
Joël 2. 26. sic & apud Joëlem, illic ubi Messiam ab eo prænuntiari diximus: *Laudabitis nomen*
Mich. 7. 16, 17. *Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum.* Pergit Michæas: *Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua, ponent manus super os, aures eorum surdæ erunt; lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te:* his consentanea Psalmus idem septuagesimus pri-
Psalm. 71. 9, & seq. mus suppeditat: *Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes*
Isa. 49. 23. *reges terræ, omnes gentes servient ei:* cui simile est & istud Isaiæ de Messia: *Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demisso adorabunt te, & pulve-*
Ose. 3. 5. *rem pedum tuorum lingent.* Facit huc quoque illud Oseæ, Christi προλεκτικόν: *Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebunt ad Dominum.* Flagitiorum deinde veniam per Christum nobis largiendam pro-
Mich. 7. 18, 19. mittit Michæas, quod passim de eo Prophetæ humano generi spondent. Ac demum
Mich. 7. 20. quæ de venturo Christo, sub jurisjurandi lege, Abrahamo & Jacobo promissa sunt, effecturum eum asseverat.

Prophetia Habacuc, Hab. 2. 3. XXVI. Secundo capite Habacuc hæc leguntur: *Adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Quibus Messiæ adventum prædici consentiunt Ebræi Interpretes & Christiani. De Christianis dubitatio nulla est, qui Pauli auctoritatem secuti, vel ad Christi salutarem illa-
Ebr. 10. 37, & seq. psum in animos hominum spectare ista censuerunt, vel ad ejus descensum in terras: quod & in Thalmudici libri Sanhedrin postremo capite, & apud R. Selomoh diserte docetur.

Hab. 3. 13, 18. Nec mysterio caret illud, quod extat in oratione Habacuc: *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Scio nonnullos hic Josuam notatum arbitrari; qui tamen unctus non fuit, nec Unctus dici potuit, nisi καταχρηστικῶς, & latiori signi-
1. Par. 16. 22. ficatione; quemadmodum in Paralipomenis quicunque exierunt de Ægypto, Christi
Hier. in Hab. vocantur, ut adnotat Hieronymus. Alii ad Davidem id flectunt. Utrumque certe Christi Jesu figuram gessisse diximus: cujus nomen cum & significationem habeat salutis, quæ hic promittitur, aptius ei videtur locus quam Davidi convenire; aptius etiam quam Josuæ, cui minus proprie quam Jesu competit Christi nomen. Itaque
Hier. in Hab. 3. sic comma illud reddebat Sexta Editio, Hieronymo teste: ἐξῆλθες τοῦ σῶσαι τὸν λαόν σου διὰ Ἰησοῦ χριστόν σου. *Exiisti ad servandum populum tuum, per Jesum Christum tuum.* Et ad Messiam quoque id Ebræi retulerunt. Facit huc & id quod paulopost subnectit Habacuc: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.* Scio Ebraice scriptum esse ישעי, & ex nomine communi ישע, nomen proprium esse factum; sed ta-

men ex adjunctione alterius prophetiæ & utriusque ἀλληλουχίᾳ, Christus utrobique
homini non luscitioso videbitur expressus. Jonathan certe posteriore hoc loco, itidem
ut priore, Christum reddidit.

XXVII. De Messiæ adventu Sophoniæ quoque vaticinatio extat tertio capite; *Prophetia*
ait enim ex Domini persona: *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in no-* *Sophoniæ,*
mine Domini, & serviant ei humero uno. Nomen Domini hoc loco Regem Mes- Soph. 3. 9, &
siam signare traditur in Beresith Rabba, & in Pulvere aromatico R. Machir; totam- seq.
que hanc prophetiam Christo adjudicasse Judæos testificantur. Recte sane; comple-
tam enim prophetiam hanc fuisse novimus in mirifica priscorum Christianorum con-
cordia, quorum *erat cor unum & anima una.* Pergit Sophonias: *Ultra flumina Æthio-* Soph. 3. 10.
piæ, inde supplices mei, filii dispersorum meorum deferent munus mihi: simile illud è Psal-
mo quadragesimo quarto, qui Messiæ περιλεκτικός est: *Filiæ Tyri in muneribus vultum* Psalm. 44. 13.
tuum deprecabuntur, omnes divites plebis: simile quoque initio sexagesimi capitis de
Christo Isaias prædicit; quod & in Eunucho Candaces Reginæ exitum habuit. Spon-
det deinde Sophonias altam pacem reliquiis Israëlis: *Quoniam ipsi pascentur & accuba-* Soph. 3. 13.
bunt, & non erit qui exterreat: quod Christi eventurum temporibus pollicentem
itidem Michæam audivimus, cum diceret: *Et sedebit vir subtus vitem suam, &* Mich. 4. 4.
subtus ficum suam, & non erit qui deterreat. Israëli postmodum promittit Sopho- Soph. 3. 17.
nias, futurum ut in medio ejus sedem suam Messias constituat: quod & apud
Zachariam semel iterumque reperitur: *Et habitabo in medio tui:* & apud Ezechielem: Zach. 2. 10, 11.
Et erit tabernaculum meum in eis: quod & Discipulis suis Christus Jesus promittebat: Ezech. 37. 27.
Et ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Quod adjicit Matth. 28. 9. Soph. 3. 19.
deinde Propheta: *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, &*
ponam eos in laudem; hoc idem pene αὐτολεξεὶ apud Michæam de Christo prædictum Mich. 4. 6.
supra vidimus.

XXVIII. Expectati Christi mysterium clarissima prophetia & celeberrima Ag- *Prophetia*
gæus explicavit. Nam primum cum ait: *Verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini* *Aggæi,*
de terra Ægypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere; Ebræis in memo- Agg. 2. 6, &
riam revocare velle videtur nobile hoc vaticinium Mosis de Christo: *Prophetam de gente* seq. Deut. 18. 15.
tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies. Huic
vaticinio subobscure repetito subjungit Aggæus: *Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc* Agg. 2. 7, &
unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & movebo seq.
omnes gentes: & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit
Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum.
Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit Dominus exercituum: & in
loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. Hanc orbis commotionem Christo ac-
commodat Paulus in Epistola ad Ebræos; cujus, aliorumque Novi Testamenti Scri- Ebr. 12. 25, &
ptorum in Vetere explicando auctoritati multum tribuo; quod, ut superius sæpe di- seq.
xisse memini, receptas & pervulgatas hac ætate opiniones videantur secuti; nec enim
in nascentis Ecclesiæ primordiis, cum undique & ab Ethnicis, & acrius etiam à Ju-
dæis ea oppugnaretur, tutum fuisset prisci Fœderis testimoniis abuti, & vulgo probatas
interpretationes pervellere. *Desideratus* autem *gentibus*, is ipse est quem Patriarcha
Jacob futurum Expectationem gentium moriturus promisit. Is est de quo prædixit Gen. 49. 10.
Isaias, ita ut verba ejus Paulus repræsentat: *Exurget regere gentes, in eum gentes spera-* Isa. 11. 10.
bunt; & qui Beata spes à Paulo ipso appellatur. Templo autem secundo novam per Rom. 15. 12. Tit. 2. 13.
Christum conciliatum iri gloriam vetustissimi Ebræi fatebantur: quam doctrinam re-
centiores pessumdederunt, secundi Templi majorem fuisse gloriam fingentes quam
primi, quod diutius aliquanto perseveraverit; quasi ædificiorum splendor ac gloria
ex vetustate pendeat, quæ per eam contra obsolescit. Christiani quidam Templum
secundum, non quale à Zorobabele exstructum est, sed quale ab Herode instauratum,
Salomonico augustius fuisse & splendidius arbitrantur, atque eo spectare Aggæi vati-
cinationem. Hanc opinionem acute refellit Villalpandus ex Josepho, qui ædes duas, Villalp. Tom.
Cæsaream, & Agrippium, ab Herode exstructas, Templum magnificentia superasse 3. in Ezech.
scribit. Nos autem defendere priscorum Judæorum doctrinam possumus, cum ex hoc pag. 80. Joseph. de bell.
Aggæi loco, tum ex Malachiæ tertio capite: maxime vero ex quadragesimo tertio Jud. libr. 1.
Ezechielis, ubi magnificum illud Templum sibi visum describens, quale Judæi Messiæ cap. 16.
temporibus excitatum iri asseverant, *Elevavit me*, inquit, *spiritus, & introduxit me in* Mal. 3. 1, & seq. Ezech. 43. 2,
atrium interius, & ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audivi loquentem ad me de & seq.
domo: & vir qui stabat super me, dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, & locus vesti-
giorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israël in æternum, & non polluent
ultra domus Israël nomen sanctum meum, ipsi & reges eorum in fornicationibus suis.
Hinc David appellat Christum, *Regem gloriæ;* Paulus, *Dominum gloriæ:* hinc de Psalm. 23. 7. 8. 1. Cor. 2. 8.

Zach. 6. 13. eo Zacharias : *Et ipſe portabit gloriam.* Pacem autem Templo ſuo dum hic apud
Aggæum promittit Chriſtus, antiquum obtinet, quem jam ſexcentis Prophetarum
teſtimoniis pacis principem & auctorem eſſe didicimus. Igitur inter venientis
Meſſiæ præſignificationes hanc quoque retulit vetuſtus Ebræorum Magiſter R.
Akiba, ut in memorato jam à nobis toties poſtremo capite libri Sanhedrin pro-
ditum eſt.

Agg. 2. 22, & ſeq. Ea quam dedimus ſuperioris Aggæi prædictionis expoſitio, viam munit ad eorum
intelligentiam, in quibus ipſius Prophetia concluditur. Illic Zorobabeli nuntiare ju-
betur Aggæus, futurum ut cœlum & terram Deus commoveat, regna ſubvertat, exer-
citus deleat : *In die illa, dicit Dominus exercituum, aſſumam te, Zorobabel fili Salathiel,*
ſerve meus, dicit Dominus ; & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exer-
cituum. Commotio illa cœli & terræ, ea eſt quam adventante Meſſia gentibus de-
ſiderato eventuram hoc ipſo capite ſupra dixit. Regnorum ſubverſionem eam intel-
2. Cor. 10. 4. lige, quæ fit per *Arma militiæ, non carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitio-*
Mich. 5. 10. *num.* Sic Michæas quinto capite, quo Meſſiæ myſteria pandi docui : *Et erit in die illa,*
dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & diſpergam quadrigas tuas. Sic Zacha-
Zach. 9. 10. rias : *Et diſpergam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jeruſalem, & diſſipabitur arcus belli,*
& loquetur pacem gentibus. Zorobabelis autem parentis nomine Chriſtus filius intel-
ligitor, uti apud Jeremiam & Ezechielem Davidis nomine affectum eum vidimus.
Joh. 6. 27. Poſiturum ſe eum ait Deus ſic tanquam ſignaculum : *Hunc enim pater ſignavit Deus,*
inquit Johannes de Chriſto Jeſu.

Prophetia Zachariæ, Zach. 2. 8, & ſeq. XXIX. Aggæo ſuccedit Zacharias, qui creberrimas & ipſe de Meſſia prædictio-
nes edidit. Nos primam hanc depromemus è ſecundo capite : *Hæc dicit Dominus exer-*
cituum : Poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ ſpoliaverunt vos : qui enim tetigerit vos, tan-
git pupillam oculi mei : quia ecce ego levo manum meam ſuper eos, & erunt prædæ his qui
ſerviebant ſibi, & cognoſcetis quia Dominus exercituum miſit me. Lauda, & lætare, filia
Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes
multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, &
ſcies quia Dominus exercituum miſit me ad te. Diligenti obſervatione digna ſunt ver-
ba hæc ; nam & prædicunt Chriſti adventum, & ejus divinitatem manifeſto prædi-
cant. Notandum quippe eſt loqui Dominum ipſum, & hæc de ſe profari : *Et ſcies quia*
Dominus exercituum miſit me. Ergo Dominus à Domino miſſus, Deus à Deo, Filius
à Patre, quo præclara Meſſiæ ſignificatio continetur. Sic centeſimo nono Pſalmo :
Pſalm. 109. 1. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis.* Porro ſimilia de Chriſto nuntiantem
Soph. 3. 14, 15. Sophoniam ſupra audivimus : *Lauda, filia Sion, jubila Iſraël, lætare & exulta in omni*
corde, filia Jeruſalem : rex Iſraël Dominus in medio tui. Sic & de ſe Meſſias ipſe apud
Ezech. 37. 27. Ezechielem : *Et erit tabernaculum meum in eis.*

Zach. 3. 8. & 6. 12, 13. Sequitur apud Zachariam memorabilis illa de Meſſia prædictio : *Ecce enim ego ad-*
ducam ſervum meum Orientem. In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum
ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum : quam ſubinde repetit : *Hæc ait Dominus exercituum,*
dicens, Ecce vir Oriens nomen ejus, & ſubter eum orietur, & ædificabit Templum Domino.
Qui apud Interpretem Vulgatum appellatur Oriens, & apud Græcos Interpretes
ἀνατολὴ, ἀναφυὴ, βλάστημα, is Ebraice dicitur צמח, hoc eſt, *Germen*, quo nomine paſ-
ſim Chriſtus cenſetur, quemadmodum alibi à me dictum eſt. Nam *Germen Domini*
Iſa. 4. 2. & 11. 1. & 53. 2. dicitur Iſaiæ, & *Virga de radice Jeſſe*, & *Virgultum*, & *Radix*, & *Germen juſtum* Jere-
Jer. 23. 5. & 33. 15. miæ, & *Germen nominatum* Ezechieli. Orientis quoque nomen agnoſcitur in his verbis
Ezech. 34. 29. Balaami ad Chriſtum pertinentibus : *Orietur ſtella ex Jacob :* & in illis ſeptuageſimi pri-
Num. 24. 17. mi Pſalmi Chriſtum quoque prænuntiantibus : *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abun-*
Pſalm. 71. 7. *dantia pacis :* & in iſtis Malachiæ, quæ ad Chriſtum quoque ſpectant : *Orietur vobis*
Mal. 4. 2. *timentibus nomen meum Sol juſtitiæ :* & in his Zachariæ alterius apud Lucam : *Per viſce-*
Luc. 1. 78. *ra miſericordiæ Dei noſtri viſitavit nos Oriens ex alto.* Servi quoque nomen ſæpe obti-
net in libris Prophetarum, uti probavimus ſupra. Inde adeo Jonathan ben Uziel *Ger-*
men, his Zachariæ locis, interpretatus eſt *Meſſiam :* ita & R. Selomoh Jarchi, &
Maimonides ; ita & in Hieroſolymitani Thalmudis libro Beracoth. Pacem qua mun-
Mich. 4. 4. dum beabit Meſſias iiſdem pene verbis deſcribit Michæas : *Et ſedebit vir ſubtus vitem*
ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat. Scio hæc à recentioribus Judæis,
& à Cyrillo etiam, & Theodoreto, & noviſſime à Grotio, ad Zorobabelem referri :
Zach. 6. 13. verum obſtat quod ſequitur : *Et erit Sacerdos ſuper ſolio ſuo ;* nec enim in Veteri lege
jus erat Sacerdotibus ſedendi in ſella regia. Itaque reddunt Judæi : *Et erit Sacerdos ante*
ſolium ejus, ut על poſitum ſit pro לפני, vel נגד. Præterea quod capite quarto de
Templi inſtauratione per Zorobabelem adminiſtranda poſitum eſt, eorum ſimile quæ
de Oriente ſexto capite narrantur, Judæorum favet opinioni. Sed tamen teſtimonio-

rum quæ attulimus consensio cum istis & germanitas, & priscorum Ebræorum interpretatio nostræ plane consona, quam persequi debeamus sententiam plane ostendunt. Nisi quis utramque sic conciliare velit, ut quæ à Zorobabele gesta sunt, ea Christi mysteriorum simulacra fuisse dicat.

Præclare vero conspirant Interpretes Judæi & Christiani in exponenda hac Zachariæ vaticinatione: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.* Zach. 9. 9. & seq. Ex Evangelistarum Matthæi & Johannis testimoniis manifestum est, pro certo habitum fuisse ipsorum ætate, de Messia hæc Zachariam prædixisse. Nec aliter sane posteriores Judæi senserunt; sic enim habetur in libro Sanhedrin, undecimo capite; sic in Beresith utraque, Rabba & Ketana; sic in Baal Hatturim ad Exodi vicesimum tertium caput; sic & in Midrasch Coheleth; nec aliter Aben Ezra, & Saadias Gaon, & R. Rachmon, & R. Abrabaniel, & R. Moses ben Maimon in Epistola, qua Messiæ κειμήλια aliquot exposuit, eodemque pertinere duxit illud Isaiæ: *Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli.* Isa. 21. 7. Omnium vero clarissime R. Selomoh, qui non solum hæc accommodat Messiæ, sed ne alteri quidem accommodari posse definit. Et tamen Judæi recentiores quidam, spretis majorum suorum suffragiis, Esdram, alii Judam Machabæum hic notatum videre sibi visi sunt; alii vero, quos assectatur Grotius, Zorobabelem. Perperam omnes, nisi me prophetiæ ipsius verba fallunt & sententiæ. Nam quis illorum rex fuit? Zorobabel, inquit Grotius; hoc enim titulo decoratur à Jeremia, cum ait: *Suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit:* Jer. 23. 5. & ab Ezechiele, cum ait: *Rex unus erit omnibus imperans:* Ezech. 37. 22. 24. & paulo post: *Et servus meus David rex super eos.* Nempe ponis τὸ κρινόμενον ἀντὶ τοῦ ὁμολογουμένου, quod suo loco demonstravimus. Deinde quis Zorobabelem pauperem fuisse dicat, vel Esdram, vel Machabæum? Satellitio, pompaque regia caruit Zorobabel, inquit Grotius, propterea que pauper dictus est. Itane vero? Julius Cæsar sine satellitio, regiaque pompa fuit, neque gestavit coronam, neque regis nomen sumsit, ideone pauper merito dici potuit? Præterea an asino vectus est? Sic est, inquis, præ modestia nempe & studio pacis. Quo auctore id affirmas? à nemine enim id proditum ad suam usque ætatem fuisse scribit Theodoretus. Sic tibi videtur: mihi contra videtur fuisse indecorum, gentis suæ principem, regio sanguine prognatum, cujus potestas ex tua sententia ad fines terræ pertinebat, patriam suam hoc ornatu iniisse; Theodor. in Zach. 9. arbitrari etiam absurdum. Miremur porro Grotii inconstantiam, qui alio loco ipsa hæc Judæ Machabæo applicanda esse docet. Grot. in Matth. 1. 22. Nempe sic incertum ferri oportebat, qui nimis ingenio suo permittebat. Quanto verisimilius hæc Messiæ adscribimus, de quo Isaias iisdem quibus Zacharias verbis: *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus:* tum alibi: *Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit.* Isa. 51. 5. & 62. 11. Eadem de se spondentem Christum vidimus apud Aggæum, quæ hic apud Zachariam: *Et subvertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subvertam quadrigam & ascensorem ejus:* Agg. 2. 23. item & apud Michæam: *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.* Mich. 5. 10. Reliqua ex Psalmo septuagesimo primo repetita esse dicas, in quo hæc de Messia prædicantur: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna, & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.*

XXX. Messiam quoque, vel ipso Domino Jesu teste, postremus Prophetarum Malachias prænuntiavit. *Prophetia Malachiæ,* Nam cum de Johanne Baptista præcursore suo dixerit Jesus: *Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te:* Matth. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 1. 76. & 7. 27. se autem Messiam esse palam professus sit; sequitur haud dubie & hoc loco significatum à Malachia Messiam voluisse: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis. Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, & quis stabit ad videndum eum?* Mal. 3. 1. & seq. Angelus Testamenti sive Fœderis, Christus illic appellatur, quod à Deo, sic tanquam nuntius, & magni consilii Angelus, missus sit ad sanciendum cum hominibus fœdus: unde de eo ait Dominus apud Isaiam: *Dedi te in fœdus populi:* Isa. 42. 6. & iterum apud Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum:* Jer. 31. 31. & rursum apud Ezechielem: *Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis.* Ezech. 37. 26. Ergo hic prædictum Messiam Maimonides ultro agnovit in הלכות מלכים, & alibi quoque: agnovit & R. David Kimchi. Nec Messiam solum, sed & ejus præcursorem hic agnovit Saadias Gaon in Libro fidei. Quod & his vetustiores Ebræos sensisse tradit Hierony- Hier. in Mal. 3. 1.

mus, præcursorem illum Angelum Eliam, Dominatorem vero Messiam fore arbitrantes.

Mal. 4. 2. Dabimus & hanc de Christo vaticinationem è Malachia: *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Nempe hæc est stella, quam ex Jacob orituram
Num. 24. 17. Balaamus prædixit; de qua sic disserit Isaias: *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit*
Isa. 60. 1, 19, 20. *lumen tuum.* Deinde: *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna illuminabit te: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi*
Luc. 2. 32. *Dominus in lucem sempiternam.* Hinc Christum Jesum Simeon appellabat *Lumen*
Joh. 1. 9. *ad revelationem gentium:* & Johannes, *Lucem veram, quæ illuminat omnem ho-*
Dan. 9. 24. *minem venientem in hunc mundum:* Daniel autem *Justitiam sempiternam* adducturum esse docet.

& libro primo Machabæorum. XXXI. Nec de Christo venturo siluerunt Scriptores Machabaici. Prioris quidem hæc verba sunt: *Judæi & Sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum,*
1. Mach. 14. 41. *& summum Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta fidelis.* Nempe Propheta is
Deut. 18. 15, & seq. est quem prænuntiaverat Moses: *Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomi-*
Matth. 21. 11. *ne meo audire noluerit, ego ultor existam:* Propheta is de quo *Populi dicebant, Hic est*
Luc. 7. 16. *Jesus Propheta à Nazareth Galilææ:* qui cum Naimitam suscitaret à morte, *Accepit omnes timor,* inquit Lucas, *& magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus surre-*
Luc. 24. 19. *xit in nobis:* de quo Emmaüntios viatores dixisse tradit idem Lucas, *Qui fuit vir*
Joh. 4. 19. *Propheta:* quem à Samaritide muliere sic compellatum fuisse refert Johannes: *Domine, video quia Propheta es tu:* qui cum virorum aliquot millia pauculis piscibus & pani-
Joh. 6. 14. bus pavisset, hoc ab universo populo testimonium consecutus est: *Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum:* ad cujus sermones Hierosolymitæ obstupescentes
Joh. 7. 40. dicebant: *Hic est vere Propheta:* quem interrogatus Cœcus ab eo sanatus, Prophetam esse agnovit.

Ethnici à Judæis, Judæorumve Libris sacris edocti Messiam prænoverunt & expectarunt. Astutissima Josephi fallacia deprehenditur. XXXII. Has de Messiæ adventu & οἰκονομίᾳ vaticinationes è Veteris Instrumenti libris collegimus, multis prætermissis, quarum in controversiam & contentionem vocari poterat significatio; vel quæ ab ea quam quærimus longius remotæ sententia, illuc allegoricis tantum & mysticis Interpretum expositionibus detortæ sunt. De iis autem quas proposuimus, tanta fuit consensio, ut non inter Judæos solum, sed Ethnicos etiam, quod infra quoque probabimus, magni alicujus Regis, sanctitate ac potentia conspicui, resque humanas in meliorem statum reposituri, obscura quædam spes concitata sit. Profecto evolventi mihi excerpta quædam è libro secundo magni illius Sinensium Philosophorum principis Confutii, quæ Latine reddidit Prosper Intorcetta Siculus, è Societate Jesu, nuper vero nobiscum communicavit clarissimus Thevenotius, vir singularis humanitatis & præstantis doctrinæ, summa incessit admiratio, cum hæc legerem verba Confutii, Regem ad virtutem adhortantis: *Legibus cœli ac terræ facta ejus consentiunt, neque vereri debet, ut cum Sanctus ille expectatus advenerit, idem tum virtuti ejus, ac dum regnaret, honos habeatur.* Atqui annis quinquaginta supra quingentos ortum Christi Sinensis ille Socrates antecessit. Ergo jam ad Sinas Veteris Testamenti oracula pervaserant. Inde adeo circa id tempus, quo exitus harum prædictionum expectabatur, & sequenti quoque ævo, in multis viris eventum habuisse cre-
Cicer. libr. 2. De divin. ditæ sunt. Nam ut de Sibyllinis Oraculis taceam, quæ, Cicerone teste, Regem
Blond. de Sibyll. libr. 1. cap. 11. & 12. Romanis hac ætate pollicebantur; (nam Sibyllini hujus vaticinii fidem elevavit Blondellus:) ut prætermittam Neronem, de quo idem aliquibus venisse in mentem ostendere videntur ista Suetonii: *Spoponderant quidam destituto Orientis ordinationem, non-*
Suet. Neron. cap. 40. *nulli nominatim regnum Hierosolymorum;* quod vulgo jactatis per id tempus de Messia
Jos. De bell. Jud. libr. 3. cap. 28. & libr. 7. cap. 31. oraculis omnino niti videtur; Josephus historicus Vespasiano persuasit hæc in ipso eventum habuisse. Totam περιοχὴν, quoniam facit ad nostrum institutum, afferre operæpretium est: τὸ δὲ ἐπᾶραν ἰουδαίους μάλιστα πρὸς τὸν πόλεμον, ἦν χρησμὸς ἀμφίβολος ὁμοίως ἐν τοῖς ἱεροῖς εὑρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς χώρας τὶς αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης. τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν· ἐδήλου δ' ἄρα τὴν περὶ οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδειχθέντος ἐπὶ ἰουδαίας αὐτοκράτορος. *Quod autem Judæos ad bellum præcipue incitabat, vaticinium erat ambiguum similiter in sacris Codicibus repertum, futurum nempe ut hoc tempore ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret. Hoc nonnulli quidem tanquam sibi proprium accipiebant, & multi è Sapientibus in eo intelligendo halucinati sunt.* Alibi vero narrat, quomodo ex vinculis Vespasianum ipsum docuerit de iis quæ sacra ei oracula portendebant. Sumsisse hæc ab eo Suetonium, & in historiam suam conjecisse, verba

ipsa palam facient: *Percrebuerat Oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo* Suet. Vespas.
tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu postea cap. 4.
paruit, prædictum Judæi ad se trahentes rebellarunt. Sumsisse indidem & Tacitum, ex Tacit. Hist.
verbis quoque ipsius fiet manifestum: *Pluribus persuasio inerat, antiquis Sacerdotum literis* libr. 5.
contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Hæc ex Josepho manasse certa est fides, quem callide istud & malitiose ad Vespasianum retulisse ex ejus testimonio convincemus. Ac primum oraculum illud flexiloquum & ambiguum, uti appellat Josephus, quod Literis sacris contineri ait, hoc esse apparet, quod Judæ filio Jacob moriens edidit: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femo-* Gen. 49. 10.
re ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Tres enim oraculo huic inesse notationes vult Josephus; primam temporis, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον; secundam loci, Judææ nempe, ex qua proditurus erat ille, quem prænuntiat oraculum, ἀπὸ τῆς χώρας; tertiam dignitatis, imperii videlicet per universum orbem patentis, ἄρξει τῆς οἰκουμένης· Quæ omnia in oraculo Jacobi, partim plana & aperta, partim adumbrata & implicita reperiri possunt. Designatur enim tempus, cum dicitur non ablatum iri sceptrum de Juda, donec veniat qui mittendus est. Ex Judæa quoque proditurus nuntiari videtur iisdem verbis. Orbis denique imperium ista portendunt: *Et ipse erit expectatio gentium.* Neutiquam ergo scopum attigit Casaubonus, cum in- Cas. in Suet.
telligendum illic censuit Michææ vaticinium: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in* Vesp. cap. 4.
millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël. Nulla enim in eo extat Mich. 5. 2.
temporis significatio, unde in ætatem Vespasiani oraculi hujus exitum homines contulerint; nec orbis imperium, sed Israëlis tantum, Dominatori huic spondetur. Nihilo magis audiendi sunt, qui à Suetonio & Tacito signari volunt prædictum hoc Isaiæ:
Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super hu- Isa. 9. 6, 7.
merum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. Nam quî hæc in Vespasianum congruent, quem parvulum Judæa nunquam vidit? Felicius conjectant, non tamen usquequaque vere, qui notatam opinantur hanc Isaiæ vaticina-
tionem: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, &* Isa. 2. 2, & seq.
elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas in falces. Quanquam nulla his inest satis distincta temporis nota, si quis ea tamen tueri velit, non ægre patiar. Hæc autem ut Vespasiano accommodare posset Josephus, intortam orationem sibi exorsus est: ait enim hoc esse prædictum, futurum ut *ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret;* ἀπὸ τῆς χώρας τὶς αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης, quibus magna inest ambiguitas: nec enim facile intelligas utrum dictio αὐτῶν dictioni χώρας, an dictioni τὶς adjungenda sit; sive utrum sic verba construenda sint: τὶς ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης; an ita: τὶς αὐτῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἄρξει τῆς οἰκουμένης· Nempe sic Romanis blandiri illæsa gentis suæ dignitate volebat: nam si vocem αὐτῶν adnexuisses voci χώρας, Vespasiano id adscribi poterat, qui ex regione Judæorum egressus, totius orbis dominus prodiit: sin vocem eamdem αὐτῶν conjunxisses voci τὶς, Messiæ à Judæis expectato convenire hæc poterant, quæ futurum spondebant, ut ex Judæorum regione aliquis ipsorum, Judæorum nempe, orbem recturus existeret; quæ ad Messiam unice spectant, & in Jacobi vaticinium facilius quadrare possunt. Verum probe sciebat vir στρεψίμαλλος & astutus pollicitationes suas ad ipsum Prophetiæ codicem minime exacturum Vespasianum, gravissimis tum curis districtum, atque hujusmodi blandimentis sive veris, sive falsis gaudentem, & cujus intererat fidem eorum inter populares suos confirmari. Confidenter ergo hæc subjecit Josephus: τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν· Hæc quoque ἀμφιβολικῶς enuntiata sunt: nam cum ait quosdam hæc tanquam sibi propria accepisse, populares suos designat, qui ad se suosque pertinere prædictionem hanc, uti revera pertinebat, arbitrabantur: cum statim vero subjungit multos, etiam è sapientibus, in oraculi hujus interpretatione esse halucinatos, non facile dicas, an eosdem notet, quos mox id tanquam sibi proprium accepisse dixerat, an alios. Atqui hac monitione præmissa, Lectores ad commentitiam, quam propositurus erat, prædicti interpretationem præparabat, qua in Vespasiano completum illud fuisse docet. Quod perinde erat, ac si dixisset: Sapientes plerique oraculum hoc perperam exposuerunt; quo facilius mihi concedenda est venia, si in eo quoque expli-

cando erravero. Accurate præterea observanda est dictio *ἅμα*, *simul*, cum ait: *ἐδήλου δ᾽ ἅμα τὴν περὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν.* Quasi dixisset, Aliæ quidem sunt vaticinii hujus significationes, sed simul cum iis inest ibi quoque imperii Vespasiani significatio. Ita nobilissimum vaticinium homo versipellis & alterplex affusis tenebris opacavit, latebrasque adhibuit obscuritatis, ut dum Romanis rerum dominis palpabatur, popularium tamen suorum reprehensiones effugeret, exitusque sibi ac effugia quaquaversus paterent. Atqui hanc ejus *ῥῆσιν* cum in lucubrationes suas referrent Johannes Zonaras, Nicephorus, Pseudo-Hegesippus, Freculfus Lexoviensis, & Johannes Sarisberiensis, latentes ibi *πλοκὰς* & versutias haudquaquam animadverterunt. Unus Eusebius, quemadmodum optimi ipsius codices habent, verba Josephi cum tota sua ambiguitate fideliter repræsentavit.

Zonar. Annal. Tom. 2. Nic. l. 3. c. 4. Hegeſ. libr. 5. cap. 44. Frec. Chron. Tom. 2. libr. 2. cap. 5. Joh. Sar. Pol. libr. 2 cap. 4. Euſ. Hist. Eccl. libr. 3. cap. 8.

Pseudo-Christi complures.

XXXIII. Tralatitia illa præterea & pervulgata de venturo his temporibus Messia persuasione abusi alii plerique, Christi nomen ac dignitatem usurpare ausi sunt, cum ante id tempus quemquam hoc attentasse nulla prodat historia. Primus hac impietate sese alligavit Herodes Ascalonita, cum Herodianorum, à quibus Messias habebatur, sectam de se vocabulum habere passus est. Christos postea se professi sunt vecordes illi Samaritani, Dositheus, & Simon. Imperium deinde tenente Hadriano, Messiam se dixit Bar-Cocheba, sive Filius stellæ; hoc insignitus nomine, quod sibi nobile illud Balaami vaticinium accommodaret: *Orietur stella ex Jacob*: deinde vero Bar-Cuziba, hoc est Filius mendacii dictus, postquam ejus impostura deprehensa est. Regnum ejus postmodum tenuit Rufus ipsius filius, ac deinde Romulus nepos, Cuziba & ipse dictus, avo cognominis. Multi exinde variis exorti sunt temporibus Pseudo-Christi, velut insignis ille David Eldavid, qui Persidis Regem bello lacessere ausus vesaniæ tandem suæ pœnas capite luit; aliique plures in Epistola Maimonidæ ad Rabbinos Massilienses, & in libro Schebet Jehuda commemorati.

Num. 24. 17.

Sed concludenda tandem hæc disputatio est, in qua luculenter à nobis ostensum est multas in Veteri Testamento haberi prophetias de Messia. Quod erat probandum.

PROPOSITIO OCTAVA

Is est Messias, cui uni conveniunt prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia.

VETERIS Testamenti prophetiis, quæ spectant ad Messiam, collectis simul, & ob oculos positis, certa continentur *κριτήρια*, & notæ quædam singulares, quæ si in quoquam appareant, eum esse Messiam haud cunctanter asseverabimus: sin extent nuspiam, nec in ullo ad hanc diem deprehensæ sint, confidenter pronuntiandum est, nec esse Messiam, nec fuisse. Factum id à Judæis, qui *κριτήρια* sibi fingunt quædam, ad quorum normam Messiæ agnitionem exigere solent. Falsa autem ea cum sint, falsa quoque illorum de Messia judicia consequi necesse est. Omnis itaque eorum error in *κριτηρίων* notitia & dijudicatione versatur: multa enim, quæ in mysticum trahenda erant sensum, mortiferam sectantes literam præpostere accipiunt. Velut cum forma præcellentem fore Messiam aiunt, propter istud Psalmi quadragesimi quarti: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Et cum terreno regno potiturum eum arbitrantur, quod de eo scripta hæc legerint: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Bellatorem illum, & manu fortem, gentiumque multarum domitorem futurum sperant, quod de eo prædicta illa sint: *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent.* Rebus tandem ab eo tranquillatis summa pace, non homines solum inter se, sed brutas quoque animantes fruituras his Isaiæ persuasi crediderunt: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: puer parvulus minabit eos: leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet.* Sapientissimi Rabbinorum omnium

Psalm. 44. 3. Psalm. 2. 8. Psalm. 44. 6. Isa. 11. 6, & seq.

nium Maimonidæ extat Epiſtola, qua deceptorem quemdam, Meſſiæ nomen uſurpantem, de quo fuerat interrogatus, damnat vanitatis & mendacii, quod notæ illæ διακριτικαὶ, quibus agnoſcendum eſſe Meſſiam ait, quaſque ex Libris ſacris colligi poſſe docet, in eo neutiquam apparerent. Tum multas ex iis affert, inter quas propriam hanc & peculiarem eſſe docet, quod ſimul atque prodire in lucem hominum, munuſque ſuum obire cœperit, magnus apud Reges omnes terror ejus & formido futura ſit, propter hanc Iſaiæ prædictionem: *Super ipſum* Iſa. 52. 15.
continebunt reges os ſuum: quia quibus non eſt narratum de eo, videbunt; & qui non audierunt, contemplati ſunt. Futurum quoque addit, ut ſolius loquelæ ſuæ vi homines interficiat, hoc nixus Iſaiæ teſtimonio: *Percutiet terram virga oris ſui, &* Iſa. 11. 4.
ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. At quemadmodum κατὰ λέξιν interpretantur Judæi, quæ κατὰ σχῆμα intelligenda erant; ſic è contrario pleraque allegoricis fœdant interpretationibus, quæ fuerant ſumenda κατὰ λέξιν. Cujuſmodi eſt illud viceſimi primi Pſalmi: *Foderunt manus meas & pedes meos: dinumeraverunt* Pſal. 21. 18.
omnia oſſa mea. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: & id Pſalmi ſexageſimi octavi: *Et dederunt in eſcam meam fel, &* Pſalm. 68. 22.
in ſiti mea potaverunt me aceto: & iſtud Zachariæ: *Ipſe pauper, & aſcendens ſuper* Zach. 9. 9.
aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ: & deinde: *Projice illud ad ſtatuarium decorum* Zach. 11.
pretium, quo appretiatus ſum: & tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad ſtatuarium. Quorum omnium certiſſima ex eventu pendet dijudicatio. Vitio eodem laboravit vir Literarum ſacrarum cæteroqui peritiſſimus Origenes, qui cum reliqua allegorice interpretari ſoleret, unum id ſumſit κατὰ λέξιν, quod ſolam interpretationem allegoricam admittebat; Servatoris nempe dictum, quo Eunuchiſmum cœleſtis regni cauſſa ſuſcipere perſuademur. His ergo collectis in unum κριτηρίοις, & quæ κατὰ λέξιν explicanda veniunt, & quæ κατὰ σχῆμα, & quæ utroque modo; ſinguliſque intellectis probe, & in legitimam ſententiam deflexis; tum ſi cui omnia ea conveniunt, is profecto Meſſias ſine dubitatione habendus eſt: quippe κριτηρίοις illis vera Meſſiæ continetur definitio. Primum enim ſtatuit hominem eſſe propoſita initio operis hujus Meſſiæ definitio: id quoque de Meſſia ab Iſaia traditur: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen* Iſa. 7. 14.
ejus Emmanuel. Virum dolorum idem alibi eum appellat: ſic & de eo Jeremias: Iſa. 53. 2, 3.
Femina circumdabit virum: & Ezechiel: *Et ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi* Jer. 31. 22.
aſpectus hominis deſuper: Daniel quoque: *Ecce cum nubibus cœli quaſi Filius ho-* Ezech. 1. 26.
minis veniebat. Deum præterea eſſe vult noſtra Definitio: conſonat Iſaias: *Filius* Dan. 7. 13. Iſa. 9. 6. & 35.
datus eſt nobis, & vocabitur nomen ejus, Deus fortis: & alibi: *Deus ipſe veniet, &* 4. & 40. 10.
ſalvabit vos: & rurſum: *Dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur:* conſonat & Baruch: *Hic eſt* Bar. 3. 36.
Deus noſter, & non æſtimabitur alius adverſus eum. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus: & Michæas: *Egreſſus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Addit Mich. 5. 2.
Definitio, à Deo divinitus miſſum eſſe ad hominum ſalutem: inde Job: *Scio enim* Job 19. 25.
quod Redemtor meus vivit: inde & Iſaias: *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salva-* Iſa. 51. 5. & 59.
tor meus: & alibi: *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu ſolis,* 19, 20.
gloriam ejus: cum venerit quaſi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit, & venerit Sion Redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus: & iterum: *Dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas:* Iſa. 49. 8, 9.
ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: rurſus quo- & 61. 1.
que: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem: ut prædicarem annum placabilem Domino:* idem toto quinquageſimo tertio capite prædicat. Succinit Jeremias: *In diebus illis ſalvabitur Juda:* Jer. 23. 5, 6.
item: *Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris:* & Ha- & 31. 11.
bacuc: *Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo:* & Zacharias: Hab. 3. 13.
Applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & Zach. 2. 10, 11.
habitabo in medio tui, & ſcies quia Dominus exercituum miſit me. Divinitus miſſum eſſe ſciſcit Definitio, hoc eſt miro quodam modo, qui modum naturæ, vireſque ſuperet: idem tradit Iſaias, cum eum ex Virgine proditurum vaticinatur: tradit & Daniel: *Ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat:* ad id facit & Dan. 7. 13.
illud Iſaiæ: *Generationem ejus quis enarrabit?* Denique à Prophetis prædictum eſſe Iſa. 53. 8.
docet Definitio, quod & demonſtrant tot à me prolata teſtimonia. Ergo in Prophetarum prædictionibus de Meſſia, vera Meſſiæ continetur definitio. Reciprocari autem debent definitio & definitum. Cuicunque ergo competent κριτήρια illa definitionem complexa, hunc vere Meſſiam dicas: item qui Meſſias eſt, huic ineſſe

dicas κειτήεια definitionem complexa. Vere ergo diximus eum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt. Quod erat probandum.

PROPOSITIO NONA.

Jesus Nazarenus est Messias.

HUIC enim conveniunt prophetiæ omnes Veteris Testamenti, de Messia editæ. Quod ut accurate demonstremus postulat locus. Optimam autem hanc & tutissimam rationem fore existimo, si singula Veteris Testamenti de Christo prædicta colligam, & cum iis quæ in Novo Testamento de Jesu Nazareno tradita sunt diligenter confligam. Ex hac enim Veteris & Novi Testamenti contentione apparebit Testamentum Vetus esse occultationem Novi; Novum autem esse revelationem Veteris, ut verbis utar Augustini; atque ita Veteri Novum inesse, ut rota illa, quam vidit Ezechiel, inerat alteri rotæ, juxta Gregorii Magni interpretationem; ac summum denique Testamenti utriusq; esse consensum: quo consensu Christianæ religionis veritas continetur. Quamobrem is ut apertissime patefiat, proponemus hic παραλληλισμὸν, sive comparationem clarissimarum illarum ῥήσεων ad Christum pertinentium, quæ prænuntiatæ sunt in Veteri Testamento, cum iis quæ in Novo Testamento de Christo Jesu narrantur. Ac primum testimonia ipsa decerpemus ex utriusque Testamenti libris, & sibi ex adverso & ἀντιπροσώπως utrimque opposita αὐτολεξεὶ repræsentabimus, unde facilius extare possit mirifica eorum conspiratio & concordia. Tum quoniam testimonia quædam in controversiam vocantur à Judæis, aliisque orthodoxi dogmatis adversariis, & perversorum Interpretum fraudibus oblimata est germana eorum sententia, ut labefactis doctrinæ Christianæ fundamentis tota moles corrueret, ea nos pro suscepti operis ratione adversus impietatem vel imperitiam tuebimur; non omnia certe, sed ea tantum, quorum gravius est ad legitimæ religionis tutelam momentum & præcipua auctoritas, quæque sinistris interpretationibus patuerunt. Partem eorum jam supra quidem in Propositione septima allatam & expensam retractabimus. Plurima prætermittemus omnino, futurum sperantes ut in iis quæ illic disputata sunt, Lector acquiescat; prætermissa veritati ipsi, ac rectis doctorum hominum studiis ab impiorum injuria relinquemus prohibenda. Tum quoniam non verba duntaxat, sed & signa quædam in Scriptura sacra proposita, futurorum dant nobis præsensiones, signis hujusmodi compluribus ac typis in Veteri Testamento præmonstratum hominibus & prædictum fuisse Messiam ostendemus. Demum ad verum prophetiarum intellectum monitis quibusdam Lectorem informabimus.

Auguſt. De civit. Dei libr. 16. cap. 26. Ezech. 1. 16. Greg. Hom. 6. in Ezech.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

VETERIS TESTAMENTI CUM NOVO,

IN IIS QUÆ AD MESSIAM PERTINENT.

Prædicta in Veteri Testamento, | *Completa in Novo.*

CAPUT PRIMUM.

Jesus de semine Abrahami.

GEN. 12. 1, 3. *Dixit Dominus ad Abram ..... In te benedicentur universæ cognationes terræ.*

Gen. 18. 17, 18. *Dixitque Dominus, Num*

MATTH. 1. 1. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.*

Luc 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Jo-*

celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam, & benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ?

Gen. 22. 15, 18. *Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de cœlo, dicens ...... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.*

seph, qui fuit Heli, ... qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ.

Gal. 3. 16. *Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus.*

CAPUT II.

Jesus de semine Isaaci.

GEN. 26. 2, 4. *Apparuitque ei* (Isaaco) *Dominus, & ait ...... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.*

MATTH. I. 1, 2. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph ...... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac.*

CAPUT III.

Jesus de semine Jacobi.

GEN. 28. 12, 14. *Viditque* (Jacob) ...... *Dominum innixum scalæ, dicentem sibi; Benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ.*

Num. 24. 15, 17. *Dixit Balaam filius Beor ...... Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

MATTH. I. 1, 2. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres ejus.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph ...... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ.*

Defenditur testimonium è Num. 24. 17.

I. NOBILE hoc Balaami prædictum nobis eripere contendunt Judæi recentiores, ac in primis R. Lipman in Libro Nitzachon, qui & totum κατὰ λέξιν exponendum censet. Unde cum juxta hanc interpretationem nec duces Moab interfecerit Jesus, nec vastaverit filios Seth, nec Idumæam possederit, nec Israëlis opes ac robur à Jesu temporibus creverint, perperam hæc in Jesum conferri arbitratur. Grotius, qui pleraque Prophetarum de Christo oracula eruditis quidem & acutis interpretationibus, at non itidem veris labefactavit, Judæos illos novitios fere affectatur, atque hæc ad Davidem flectit, quod & antea fecisse Julianum Imperatorem notat Cyrillus. A Davide autem attritos esse Moabitas & Idumæos traditum est in libro secundo Samuelis, & ipsi Davidis Psalmi indicant. Mystice tamen ad Messiam hoc Balaami prædictum Grotius referri posse concedit. Nos hæc negamus sumi posse κατὰ λέξιν, sed tantum κατὰ μεταληπτικὸν τρόπον interpretanda esse affirmamus, eoque sensu Christum Jesum notari. Nam quid hæc sibi volunt, si sumantur κατὰ λέξιν, *Orietur stella ex Iacob?* quid ista, *Et consurget virga de Israël?* atque hæc, *Vastabit omnes filios Seth?* an universum genus humanum vastavit David? Grotium appello: an id facturus est Messias ille à Judæis expectatus? Lipmannum, gregalesque ipsius interrogo. Nam quod Sethum nescio quem Moabitarum regem comminiscitur Grotius, vel imaginariam quamdam urbem Moabitidem R. Nathan, aliique Rabbini absurdissimas interpretationes excogitant, nonne fuit satius apertis oculis lucem intueri, quam micare in tenebris? Hæc igitur, quæ mere metaphorica sunt, qua eundum sit in reliquæ prædictionis expositione manifeste demonstrant. Stellam dicimus Jesu Christi symbolum esse, quem Solis itidem, & Lucis, & Ignis symbolis significari ostendemus infra in Parallelismo. Virga quoque appellatur, Ebraice שבט, hoc est *Sceptrum*: id regiam dignitatem ac potestatem signat, quam Jesu quoque convenire Parallelismus declarabit. At Septuaginta Interpretes reddunt ἄνθρωπος: in quo

Cyrill. libr. 8. contr. Julian. 2. Reg. 8. 2.

præclaram Christi notationem animadverto. Nam cum R. Abraham Seba in Fasciculo myrrhæ observaverit כוכב per cabalisticam artem Dei nomen יהוה continere, שבט Interpretes Septuaginta exposuerunt ἄνθρωπος, ut intelligeremus divinitatem pariter & humanitatem Messiæ eodem commate significari. Principes Moab, quæ gens fuit idolorum cultui impense dedita, & hoc nomine in Libris sacris sæpe perstricta, simulacrorum cultores exprimunt, quorum superstitionem Christus Jesus emendavit & repressit, ut probabit quoque noster Parallelismus. Filios Seth intellige mortales omnes: à Setho enim ortus est Noë, humani generis reparator. Optime itaque vertit hanc clausulam Onkelos: וישלוט בכל-בני אנשא, *Et dominabitur omnium filiorum hominum:* quod in Christum quam apte quadret, abunde discetur ex Parallelismo. Unum hic proferam Isaiæ testimonium, unde alteri huic Balaami lux & robur accedet:
Isa. 11. 1, 4, 10. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet ...... & percutiet terram virga oris sui.* Ergo veteres Judæorum Magistri Messiam hic à Balaamo fuisse prædictum bona fide fatentur, atque hoc oraculum præ cæteris admiratione dignum arbitrantur. Sic intellexit & interpretatus est Onkelos; sic Jonathan ben Uziel; sic & impius ille Bar-Cokeba, qui cum Messiam se ferret, temporibus Hadriani, id nominis ex hoc Balaami vaticinio ascivit, ac si *Filium stellæ* diceres, & in se oraculum hoc exitum habere jactavit: quod & R. Akibam, ab eo ita deceptum, ut apud ipsum armigeri munus obiverit, dicere consuesse legitur in Midrasch Threnorum, & in libro
Jad Chaz. libr. de reg. cap. 11. Taanit Thalmudis Hierosolymitani, & apud Maimoniden in Jad Chazacah. Hic vero suam prædicti hujus interpretationem ita temperat in הלכות, sive *Sententiis*, ut partim ad Davidem, primum nempe Messiam; partim ad secundum, verumque Messiam spectare velit: atque hæc quidem ad Davidem: *Videbo eum, sed non modo. Orietur stella ex Jacob. Percutiet duces Moab. Et erit Idumæa possessio ejus:* ista vero ad Messiam: *Intuebor illum, sed non prope. Consurget virga de Israël. Vastabitque omnes filios Seth. Hæreditas Seir cedet inimicis suis.* Messiæ autem convenire ista: *Vastabitque*
Zach. 9. 10. *omnes filios Seth;* probat ex his Zachariæ: *Et potestas ejus à mari usque ad mare:* quod ut hic totius orbis, ita illic omnium hominum significetur imperium. Eamdem opinionem persecutus est R. Joseph Albo in libro Fundamentorum, quam & à Magistris suis accepisse se ait.

CAPUT IV.

Jesus de semine Judæ.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.*

MATTH. 1. 3, 16. *Judas autem genuit Phares & Zaram de Thamar ...... Jacob autem genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph ...... qui fuit Phares, qui fuit Judæ.*

Ebr. 7. 14. *Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster.*

Apoc. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi: Ne fleveris, ecce vicit Leo de tribu Juda, radix David.*

I. *Defenditur & explicatur testimonium è Gen. 49. 10.* II. *Præcipuæ, magisque receptæ proponuntur nostrorum Interpretum super hoc loco sententiæ, & confutantur. Prima.* III. *Secunda.* IV. *Tertia.* V. *Quarta.* VI. *Quinta.* VII. *Proponitur deinde nostra, & argumentis confirmatur.* VIII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IX. *Secundum argumentum.* X. *Tertium argumentum.* XI. *Ad viam refutationi Judæorum sternendam ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum.* XII. *Refelluntur Judæi:* XIII. *ac ii primum qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur qui-*

dem, at nondum venisse eum contendunt; XIV. *quos inter præcipui sunt, qui Æchmalotarcham Juda prognatum Judæis hodieque præesse affirmant:* XV. *tum R. Bechai, qui Messias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moses, alter nondum advenerit:* XVI. *& qui vocibus,* שבט, *Sceptrum, &* מחקק, *Dux, tyrannicum & crudele imperium in se passim exerceri solitum prædici putant; & qui,* שבט, *hic Tribum sonare opinantur:* XVII. *quique Jacobum non id sibi velle censent, fore ut Israëlitis Reges de tribu Juda semper præsint, sed ut non alii quam hac tribu orti præsint:* XVIII. *& qui prophetiam hanc* ἀποθετικὴν *esse statuunt:* XIX. *quique ita exponunt, Judæis defensores numquam defuturos:* XX. *& qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio numquam iri segregatum ut decem tribus.* XXI. *Refelluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Messiam ullo modo pertinere negant; ac ii primum qui referunt ad urbem Siloh; & ad Davidem:* XXII. *tum ii qui ad Saulem;* XXIII. *& qui ad Jeroboamum;* XXIV. *& qui ad Nabuchodonosorem.* XXV. *Cur hanc Jacobi prædictionem, aliasque complures ad Messiam pertinentes, Christus, Apostoli, & Evangelistæ in testimonium non protulerint.*

I. EX omnibus, quæ in Scriptura sacra venturi Christi prænuntia extant, oraculis, ut splendidum in primis ac illustre, ita controversiis etiam & disputationibus vexatissimum illud est, quod Judæ filio moriens Jacob edidit, cum cæteris quoque filiis futuros rerum exitus panderet: *Juda*, inquit, *te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, & quasi leæna; quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Venturi Messiæ prædictionem his inesse constans est & perpetua Christianorum omnium opinio. Idem quoque priscorum Judæorum arbitrium fuit. Verum inter utrosque id discriminis interest, quod nondum exitum habuisse vaticinationem hi existimant; illi in Christo Jesu fuisse completam certissime credunt. At recentiores Judæi nova doctrinæ suæ jam labascentis ac convictæ colligentes præsidia, & Christianorum argumenta declinare conantes, alio clarissimi oraculi deflexerunt sententiam, ullamque Messiæ prædictionem his contineri præfracte negarunt. Nos hic illorum, vetustiorumque Judæorum, & si quorum par insanitas est, vanitatem oppugnabimus.

Defenditur & explicatur testimonium è Gen. 49.10. Gen. 49. 8, & seq.

II. Quod ut ordine fiat, præcipuæ primum & magis probabiles exponendæ sunt nostrorum Interpretum sententiæ; quibus diligenter excussis nostram deinde subjiciemus; ac Judæos demum veritati offucias prætendere studentes refellemus. Cum multæ sint à Christianis excogitatæ vaticinii hujus interpretationes, tum quinque occurrunt, vel plurium roboratæ consensu, vel similiores veri. Prima statuit semper è tribu Juda extitisse principes, donec Christus Jesus advenerit: non ergo postremum Sedeciam è Judæ tribu sceptrum gessisse, sed transiisse illud ad ipsius posteros, atque in eadem hac tribu ad Christum usque per Assamonæos perseverasse, quorum suprema inter Judæos potestas erat: his autem ab Herode sublatis, à quo & regnum Judaicum usurpatum est, tum una defecisse sceptrum de Juda: Assamonæos porro quamvis paterno genere Levitæ essent, per matres tamen Juda esse prognatos: conjugatas quippe per matrimonia fuisse tribus Levi & Juda, atque id ex sexto capite Exodi probari, in quo Aaron Aminadabi filiam duxisse uxorem legitur; & ex vicesimo secundo libri Paralipomenon posterioris, in quo Joiada Pontifex filiam Jorami regis in matrimonio narratur habuisse.

Præcipuæ magisque receptæ proponūtur nostrorū Interpretū super hoc loco sententiæ, & confutantur. Prima.

Hujus doctrinæ antesignanus Origenes plerosque è Patribus sequaces habuit. Verum valide obtrita ea est à viris eruditis, quorum in propatulo scriptiones sunt, neque nunc à nobis eas compilari decet. Paucis tantum dicam eam aperte à Jeremia jugulari, cujus de Jechonia insigne illud extat oraculum: *Hæc dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur; nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.* Adde & juxta Thalmudicum scitum nullo numero maternam stirpem censeri. Arbirantur

Origen. Hom. 17. in Gen.

Ier. 22.30.

præterea R. Moses ben Nachman, & R. Bechai, idcirco periisse infeliciter Saulem & Assamonæos, quod neutiquam orti genere regio alieni juris sceptrum usurpassent; quodque Lege ac priscis Judæorum decretis in Thalmude collectis cautum sit, ne Sacerdotes regnum capessant: quæ etsi fere falsa sunt, ut dicemus paulo post, ostendunt tamen quam tralatitium fuerit, nullum ex hac cum tribu Juda affinitate jus ad sceptrum Judaicum Assamonæis accessisse. Quæ cum intellexissent Genebrardus & Baronius, Assamonæorum stemma paternum ad Judam retulerunt, freti hoc testimonio libri prioris Machabæorum: *Et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israël:* quo Machabæos, Machabæorumque patrem Judam significari volunt. Aliter haud dubie sensissent, si ad Græcum exemplar attendissent, quod verba hæc præfert: καὶ ὁ ἀνὴρ Ἰούδας, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Idem habet Interpres Syrus. Neque hanc patitur interpretationem Pauli Epistola ad Ebræos, quæ de tribu Juda *nullum altari præsto fuisse* docet; nec liber Numerorum, in quo legitur Eleazarum sacerdotem, Dei jussu, impiorum Core, Dathanis, & Abironis thuribula ænea produxisse in laminas, & affixisse altari; *ut haberent postea filii Israël, quibus commonerentur ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incensum Domino, ne patiatur sicut passus est Core.* Rem vero apertissime conficit secundum caput Machabaici prioris, in quo Mathathias Machabæorum parens Joaribo prognatus fuisse legitur, cujus sors prima exiit in descriptione stationum & ἐφημεριῶν, quas ordine debebant obire Aaronitides familiæ, ut habetur vicesimo quarto capite prioris Paralipomeni. Eodem Machabaici prioris loco se Phinea oriundum prædicat Mathathias, eo qui Eleazari filius, Aaronis nepos fuit. Itaque hæc agnovit demum Baronius, prioremque sententiam homo candidi & ingenui moris ejuravit. Fac tamen Judę tribules fuisse Assamonæos, an vero hoc ipsum de Sacerdotibus aliis poterit approbari, penes quos jamdiu ante hæc tempora suprema potestas fuit? Verum demus id quoque, & à Sedecia ad Christi usque tempora propagatam fuisse in tribu Juda regiam dignitatem constet: at certe à Juda ipso ad Davidem, neutiquam id juris supra reliquas obtinuisse certum est. Ruit ergo pessum prior hæc sententia.

Gen. Chron. Baron. Appar. cap. 5. — 1. Mach. 5. 63. — Ebr. 7. 13. — Num. 16. 39, 40. — 1. Mach. 2. 1. — 1. Par. 24. 7. 1. Mach. 2. 54.

Secunda. III. Altera è Judæ tribu extitisse principes ad Christi usque tempora definit; quod supremus Ebræorum Consessus, à Mose Dei jussu institutus, ut habetur undecimo Numerorum capite, Septuaginta viris conflatus, in Evangelio dictis πρεσβυτέροις, & ἄρχουσι, & πρώτοις τοῦ λαοῦ, quem סנהדרי גדולה, *Synedrium magnum*, sive בית דין הגדול שבירושלים, *Domum judicii magni Hierosolymitani* appellabant; cui commissam fuisse Cabalam, & legis interpretandæ munus ferunt Judæi; penes quem summa erat auctoritas; quod hic, inquam, Consessus totus Senatoribus tribu Juda prognatis constaret. Δικαστήριον autem illud Hierosolymis Jebanam captivum fuisse abductum, quadraginta annis ante secundi Templi excidium narratur in Thalmude, nempe circa tempora mortis Christi, ac penitus demum fuisse sublatum. Designatos autem hos arbitrantur à Jacobo dictione מחקק. Cum ergo ad Messiæ usque tempora non defuerint מחקקים de tribu Juda, sic oraculum completum fuisse volunt; atque eo pacto sceptrum in Juda non defecisse, quoad venit ille qui mittendus erat. Ex Beresith Rabba fere hausta hæc sunt; quæ שבט, *virgam judicis* interpretatur; & מחקק, *Scribam*; & utroque designari statuit Synedrium magnum, quod ex Judæ stirpe ad venturum usque Messiam semper propagandum sit.

Nutat ea sententia, quod neque probari possit, neque verisimile sit, ex una tribu Juda selectos fuisse τοὺς συνέδρους, cum tulisse videatur populi Judaici consuetudo, & præceperit Deus, ut ex senibus Israël deligerentur hi principes viri. Quod si ex una tribu Juda sumti fuissent, minime id profecto à Mose fuisset prætermissum. Quod cum animadvertissent eruditi homines, non totum Senatum ex Juda prodiisse dixerunt, sed Principem tantum Senatus. Princeps ille successerat in locum Mosis, qui pro jure suo Senatui à se instituto præfuerat, & præter Septuaginta illorum numerum censebatur. Dicebatur autem à Judæis, ראש הישיבה, *Caput scholæ*; dicebatur & נשיא, *Princeps*, & נשיא בכל מקום, *Princeps in omni loco:* cui secundarius alter addebatur, vulgo dictus אב בית דין, *Pater domus judicii.* Hunc ergo נשיא Ebrææ gentis velut sceptrum tenuisse volunt, eamque ex Legis statutis rexisse, ac judicia exercuisse: (cum alter ex alia familia, puta Assamonæorum, etiam Regis titulum gerens & insignia, munia obiret militaria;) & in tribu Juda, qua oriundus erat, Jacobi vaticinationem complevisse: cujus πληρώματος signum publice ut extaret, sceptrum suspensum fuisse in medio conclavi supremi illius Hierosolymitani Synedrii. Verum cum hæc Thalmudicorum solum librorum fide nitantur, neque ullam in sacro Codice probationem habeant, celebratissimi oraculi ambagibus explicandis parum videntur idonea; cum præsertim jam inde à Captivitate, & post solutam Captivitatem Ba-

bylonicam, verum ac ſupremum Judaicæ gentis imperium penes Perſarum & Macedonum reges fuerit; umbram vero tantum ſummæ poteſtatis, idque precario, retinuerint Judæi; quam inter illos non poſteri quidem Judæ, ſed Pontifices, poſtquam Hieroſolymam reverſi ſunt, fere exercuerunt. Qua ergo fide dici poteſt ſceptrum tenuiſſe illum Naſi, qui ſub Pontificum erat poteſtate, ab alieno fere arbitrio pendentium? Quid quod neutiquam inter Rabbinos conſtat de tribu Juda ſemper delectum fuiſſe Naſi, ſed ex alia quavis deligi potuiſſe eorum plerique cenſent.

IV. Tertia ſententia hoc oraculum, non ad Judæ tribum ſeparatim, ſed ad eamdem cum reliquis conjunctam, at præſtantia quadam & excellentia florentem, inque iis primas tenentem refert: quod perinde ſane eſt, ac ſi ad omnes tribus referret. Id igitur ſibi velle Jacobum ſtatuunt, non defuturos ex Judaica gente principes, ex qualicunque ortos tribu, eamque gentem legibus ſuis uſuram, quoad Meſſias veniat: qui cum venit, ad Herodem, hominem ut ipſi volunt extraneum & ἀλλόφυλον, ſceptrum tranſiiſſe. Magni ſententiæ hujus patroni, Juſtinus, Euſebius, Diodorus Tarſenſis, aliique Patres à recentioribus ejus defenſoribus Pererio & Caſaubono laudantur. Cujus hæc afferuntur argumenta. Complures poſt Jacobum extiterunt Judaicæ gentis duces ac principes, ad Davidem uſque, Juda neutiquam prognati: puta Moſes è Levitica tribu; Joſue & Debbora ex Ephraimitica; Barac è Nephthalitica; Gedeon è Manaſſæa; Samſon è Danitica; Saul è Benjamitica. Rurſum à Roboamo Salomonis filio defecerunt tribus decem, ſeque principibus ex tribu Juda neutiquam ortis permiſerunt, ac primum quidem Jeroboamo Ephraimi nepoti. Poſt ſolutam autem Babylonicam Captivitatem, ad ætatem Meſſiæ, per quingentos & amplius annos, ariſtocratiæ formam aſſumſit Judæorum Reſpublica, cum ſummæ rerum Sacerdotes præeſſent, non Judæ poſteri. Unde id effici volunt; cum ſceptrum tribules Judæ non ſemper tenuerint, ſed aliis, aliiſque tribubus orti principes ac magiſtratus, primas tamen tenente tribu Juda præ aliis, tantumdem valere oraculi verba, ac ſi dixiſſet Jacobus, Non deſinet Judaica gens αὐτονομίαν & imperii majeſtatem ac formam retinere, præſtante ac præcellente inter reliquas tribu Juda. Quod jam inde à Jacobo ita ſe habuiſſe contendunt: quippe Judæ juſſis fratres paruiſſe, cum Joſephum exemit letho, & ut Iſmaëlitis venderetur perſuaſit: Judæ poteſtatem à Jacobo patre factam Benjaminis ad Joſephum in Ægyptum deducendi, cum idem Rubeno jam ante negaſſet: Judam præ cæteris fratribus oratum acceſſiſſe propius ad Joſephum, ne Benjaminem apud ſe detineret. Aiunt præterea ſecundo capite Numerorum in caſtris metandis primas partes Judæ dari: item & ſeptimo libri ejuſdem capite, & decimo, locum eumdem aſſignari Nahaſſoni de tribu Juda, in muneribus offerendis, & caſtris movendis: priore quoque loco numerari tribum Juda triceſimo quarto Numerorum capite, in recenſendis Chanaanææ terræ ercifcundæ præfectis; & in ipſa diviſione terræ primam ſortem tuliſſe, ut eſt in decimo quinto capite libri Joſuæ: in deſignatione quoque Leviticarum urbium primum locum obtinere viceſimo primo capite Joſuæ: poſt obitum Joſuæ, in bellis adverſus Chananæos gerendis ducatum eidem Dei oraculo concedi, Deumque cum ea eſſe dici: quamdiu populum rexerunt Judices, etiamſi e variis illi tribubus ſeligerentur, ſemper tamen præcelluiſſe tribum Juda, quoad rege creato Davide rerum ſummæ præfuit tribus Juda, ad Zorobabelem uſque: rurſum in Paralipomenis priore numero inter Iſraëlitas recenſeri tribules Judæ. Atque hanc denique dignitatem retinuiſſe aiunt ad Chriſti tempora, unde factum, ut & genti toti nomen de ſe fecerit; ab ea quippe Judæos & Judæam terram nomen traxiſſe. Quamvis autem tribui huic, totique adeo genti complures duces ex aliis tribubus orti præfuerint, tribum tamen Juda primas habuiſſe, ac tenuiſſe imperium dici & credi jubent; quemadmodum Romani populos imperio regere dicti ac crediti ſunt, etiamſi Romanum imperium tenuerint Imperatores plurimi exteris gentibus orti. Hanc autem nominationem, quam ex Juda tribus iſta habuit, præcipuum argumentum habent, quo ſuam opinionem approbent; in eaque præcipue completum eſſe ſtatuunt Jacobi vaticinium. Pluribus iſta perſequitur Euſebius, quæ nos in pauca contraximus. Nec longe hinc abit R. Iſaac Abrabaniel, qui veterem quemdam Magiſtrum ſecutus, tenue aliquod imperium & exiguam juriſdictionem Judæ promitti vult à Jacobo, qua ad Meſſiæ uſque adventum fruatur. Hujus ſententiam exponens R. Manaſſes in Conciliatore, argumenta eadem affert quæ mox adduximus; atque hoc præterea, ſeorſum à reliquis Ebræis numeratos fuiſſe à Saule Judæ poſteros, cum exercitum Iſraëlitarum luſtraret: quod propter tribus præſtantiam ſupra cæteras factum putat. Sed & in ſecundam ſententiam prolabitur, cum ut perpetuum Judæ imperium & ἀξίωμα fuiſſe oſtendat, principes illos Synedrii commemorat, & Capita

Tertia.

Per. in Gen. 49; Caſ. adv. Bar. Exerc. 1. ad App.

Num. 2. 3.

Num. 7. 11, 12.

Num. 10. 14.

Joſ. 34. 19.

Joſ. 15. 1.

Joſ. 21. 4.

Jud. 1. 2, 19.

1. Par. 2. 3.

Euſeb. Dem. Evang. libr. 3. & 8. & Hiſt. Eccl. l. 1. c. 5.

R. Manaſſ. in Concil. Quæſt. 65.

1. Reg. 11. 8. & 15. 4.

Captivitatis, cum Babylonicæ, tum etiam ejus qua per universum orbem Judæi ad hanc ætatem premuntur. Cui probando affirmat numquam defuisse per Europam Davidis nepotes. Quod & de liberis suis jactabat, per matrem oriundis stirpe Abrabanielum, qui genus ad Davidem referebant. Sed nos cum Judæis velitabimur infra: nunc cum Christianis tertiæ sententiæ defensoribus rem geramus.

Horum etsi una videtur simplexque sententia, multiplex tamen reipsa est ac
Per. in Gen. varia. Nam Pererius Eusebii sententiam impugnat, quod *Sceptrum* significare volue-
49.10. rit præstantiam tribus Juda, ἀρχικὸν ἀξίωμα φυλῆς βασιλικῆς, cum supremus principatus voce hac exprimatur: quodque sceprum remansisse docuerit in alia tribu, Levitica nempe, post solutam Captivitatem; præstantiam vero & honorem in tribu Juda: quasi sceptrum, dignitatem videlicet regiam, præstantia & honos non consequantur. Idem tamen Pererius Eusebii auctoritate sententiam suam confirmat, quod sceptrum Judæ intellexerit sceptrum Judaicæ gentis, non tribus Juda, sceptrumque in stirpe Judaica non defecisse doceat, usque ad Herodem externum hominem & peregrinum. Arbitrabatur enim Pererius Judæ vocabulo hic notari totam gentem Ebræam, atque id sibi velle Jacobum, Ebræos ex sua stirpe, suoque sanguine principes habituros, quoad Messias veniat: propterea autem Judæ nomen toti genti accommodasse Jacobum, & partem pro toto posuisse, quod populi Judaici pars esset nobilissima; quemadmodum Jerusalem & Sion pro Judæis, Babylon pro Chaldæis, Samaria pro regno tribuum decem, nonnumquam posita sunt. Verum ne sibi quidem satis constat Pererius; hac enim magno apparatu proposita sententia, multisque Patrum suffragiis & rationibus suffulta, aliam statim affert, quam verisimiliorem & ad intelligendum planiorem esse agnoscit; prophetiam nempe hanc proprie ad tribum Juda pertinere, principatumque ipsi spondere, numquam ab ea auferendum, donec veniat Messias; atque id eventu fuisse comprobatum: postquam enim sceptrum adepta est tribus Juda per Davidem, id retinuisse ad Captivitatem usque Babylonicam, qua soluta nec id amisisse; quamvis enim Leviticæ personæ tum sceptrum tenuerint, id tamen sceptrum Judaicum fuisse, sive tribus Juda, quod & regio & subditi essent de tribu Juda, atque id esset vere regnum Juda, & de tribus hujus nomine, & tota gens, & regnum ipsum appellaretur: tum autem defecisse illud, cum ad Herodem ἀλλόφυλον transiit. Cum ergo à se ipso discrepat Pererius, tum etiam ab Eusebio dissentire se putat; quod hic sceptrum Judæ, pręstantiam tantum & dignitatem tribus illius præ aliis significare velit; Pererius vero supremam potestatem & imperium, quod in tribu Juda fuisse ait, etiam cum aliarum tribuum personę sceptrum gererent, sive post solutam Captivitatem Babylonicam, cum gens tota de nomine hujus tribus nomen haberet; sive post Ægyptiam, cum tribui Juda ducatus in gerendis bellis à Deo concessus est. Verum hoc ipsum sensisse Eusebium, nec ulla re à Pererio discrepare, manifestum est ex ea quam proponit, & nos supra attulimus, Romani imperii comparatione, cui præfuerunt externi Imperatores & peregrini; licet tum quoque Romani rerum domini & dicerentur, & essent, sceptrumque, ac suprema potestas penes illos esset, non præstantia tantum præ aliis gentibus & excellentia.

Pererii vestigia assectatus Casaubonus, eamdemque sententiam persecutus, ducem tamen suum tum deserit, cum completa hæc in Herode Ascalonita, viro nempe extraneo & alterius gentis Pererius decernit; nam & Herodem hunc non fuisse extra-
Scal. in Euseb. Chron. libr. 2. neum erudite probat; (quod & jam ante fecerat Scaliger; & multo prius Nicolaus
Nicol. Dam. Damascenus, Herodis regis familiaris, qui ἐκ τῶν πρώτων Ἰουδαίων oriundum fuisse do-
apud Jos. Ant. cet; & Strabo, qui ἀνέρα ἐπιχώριον appellat; & Josephus, qui genere Judæum esse
libr. 14. cap. 2. scripsit; quibus viri docti assensi sunt:) neque ante sceptrum amisisse Judaicam gen-
Strab. libr. 16. Joseph. Antiq. tem, quam Hierosolyma cum Templo diruta est. Is porro in Jacobæo oraculo qua-
libr. 20. cap. 6. tuor contineri prædictiones observat; primam, adventus Messiæ, *Donec veniat Siloh;* secundam, vocationis gentium, *Et ipse erit expectatio gentium;* tertiam, desituræ Reipublicæ Judaicæ, *Recedet sceptrum & dux;* quartam temporis quo venturus erat Messias, *priusquam recederet sceptrum de Juda, & dux de femore ejus.* Has autem prædictiones quatuor ad omnes tribus in commune spectasse docet Casaubonus, non ad unam aliquam singularem; atque id tamen in hoc vaticinio præcipuum habuisse tribum Juda, quod ex illa oriturum Messiam prædictum sit; quod πρωτοτοκεῖα, sive prærogativa natalium Judæ attribuatur his verbis: *Juda, te laudabunt fratres tui;* quæ Rubeno ablata fuerat: *Prior in donis, major in imperio; effusus es sicut aqua: non crescas.* πρωτοτοκεῖα scilicet honoris & dignitatis; nam quæ ad facultates & bona pertinebant, ea in Jose-
1. Par. 5. 2. phum fuisse translata traditur quinto capite prioris Paralipomeni. Hanc autem præcellentiam tribui Juda concessam esse ait propter Messiam ex ea olim proditurum. Observat præterea αἰχμαλωτάρχας Babylonios, quos Judæi ראשי הגולה, *Capita, sive duces*

Duces captivitatis appellant, de tribu Juda semper fuisse delectos, hodieque deligi, uti quidem præ se ferunt Judæi, nam in hac confusione tribuum fieri id posse credibile non est; & jamdiu notavit Origenes, & alii, falso jactare ipsos Patriarcharum suorum ortum ex Davide. Atque id affert Casaubonus, ut ostendat ne post solutam quidem Captivitatem tribum Juda principatu excidisse. Docet postremo ex Justino, *Sceptrum*, non regum præcise notare potestatem, sed rectorum omnium Reipublicæ Judaicæ, sive regum, sive magistratuum, vel etiam sacerdotum; tumque oraculum vere esse completum, non cum Herodes regnum invasit, sed cum omnis magistratus civilis & hierarchicus abolitus est; capta nimirum & deleta Urbe; minime vero esse existimandum semel ac simul contigisse Reipublicæ excidium, sed diversis temporibus, uti evenit in priore Captivitate; initiumque postremæ hujus fuisse, cum à Pompeio domiti Judæi ac libertate multati sunt; ad quam calamitatem variis subinde accessionibus factis, extremam demum gentis cladem, totiusque Reipublicæ eversionem consecutam esse, capta per Titum Urbe & solo æquata, Temploque funditus diruto.

Orig. libr. 4. περὶ ἀρχ. cap. 1.

Just. Dial. cum Tryph.

Multa sunt quamobrem his non assentior. Nam primum si quis negaverit (quod ego tamen libenter concesserim) tribubus aliis præcelluisse semper tribum Juda, & à Iacobo ad Davidem ullam apparere ipsius præstantiam, non ita facile convinci ipsum posse puto. Nam quod suasioni Judæ morem gesserunt fratres, cum auctor ipsis fuit ut Josephum Ismaëlitis venderent; aliud est impetrare quippiam precibus vel consilio, quod hic fecit Judas, aliud pro imperio jubere. Deinde Rubeno jam ante paruerant suadenti *ne interficerent animam* Josephi, *nec effunderent sanguinem, sed projicerent eum in cisternam, manusque suas servarent innoxias*: nec inde tamen Rubeniticæ tribui primas quisquam arrogare velit. An & Judæ auctoritati id tribuisse Jacobum patrem dicent, ut licentiam ei concederet Benjaminis in Ægyptum ducendi; an potius urgenti fami & penuriæ frumenti, qua nondum ita premebatur, cum idem postulanti Rubeno abnuit? Quod autem ad Josephum confidenter accessit Benjaminis libertatem flagitaturus; nempe patri fidem suam pro reditu fratris obligaverat, itaque polliciti memor rem ipse suam procurabat, quæ in fratris salute agebatur. Cæterum nihil ipsi præ fratribus vel juris vel honoris tum fuisse concessum cognoscitur ex convivio quo apud Josephum excepti sunt: illic siquidem *Sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, & minimus juxta ætatem suam.* Quod in tribuum recensione prior nonnumquam numeratur tribus Juda, nullum idcirco prærogativæ jus ipsi attribuitur; nihilo certe magis quam Rubeno, qui variis Scripturæ locis prior recensetur; potissimum vero hoc Geneseos capite quod tractamus, in quo Jacobus primas Rubeno partes in recensione filiorum, non Judæ concedit, *prioremque* eum *in donis, majorem in imperio* esse ait. Quod addit autem: *Non crescas*, אל תותר, hoc ipsum est quod de eo postmodum prædixit Moses jam morti proximus: *Sit parvus in numero.* Nam יתר, non qualitatem solum, excellentiam nempe & præstantiam; sed & quantitatem, frequentiam scilicet, abundantiam, & multitudinem notat. Nec enim in magnum numerum Rubenitica tribus excrevit. Id sibi vult Septuaginta virorum interpretatio: μὴ ἐκζέσῃς. *Ne effervescas*; sumta metaphora ab aqua ebulliente, quæ proxime usurpata fuerat à Jacobo, cum diceret: *Effusus es sicut aqua.* Clarius etiam Aquila: μὴ περισσεύσῃς. *Ne redundes*: Symmachus: οὐκ ἔσῃ περισσότερος. *Non eris copiosior.* Sin bonorum copiam intelligi velis, quæ jure πρωτοτοκείων ad Rubenum pertinebant, Josepho concessam esse, non Judæ, docet quintum caput prioris Paralipomeni, ut dixi. Primum quoque locum in recensendis tribubus Rubeno Moses tribuit: at prior ab eodem recensetur Simeon vicesimo septimo capite Deuteronomii, cum ordinem præscribit, quo ab Israëlitis pii faustis precationibus, impii contra diris execrationibus de montibus Garizim & Hebal erant prosequendi. Exodi præterea sexto capite Rubenitarum, Simeonitarum, & Levitarum stemmata describuntur, ne memorata quidem tribu Juda. In castrorum metatione erecto Tabernaculo ad ortum ea statui jubetur capite Numerorum secundo, non πρωτοτοκείων jure, sed opinor propter tribulium multitudinem, quæ in libris Numerorum & Samuëlis tanta fuisse narratur, ut eam alia nulla exæquaverit; vel propter fortitudinem, qua pollebant præ reliquis: *Porro Judas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt*: verba sunt Paralipomeni prioris: cum alioquin ex hoc loco non magna videatur tribui Juda facta esse dignitatis accessio; non major certe quam tribubus Issachar & Zabulon, quæ ad eamdem partem locatæ sunt, præ aliis ejusdem sortis; vel tribubus Ruben, Gad, & dimidiæ Manasse, quas in divisione Terræ sanctæ sitas ad ortum reliquæ tribus habuerunt. His robur conciliatur ex Bemidbar Rabba, ubi legitur ad eamdem partem, qua tendebat Judas, tetendisse quoque Mosem & Aaronem, de gente Levitarum,

Gen. 37. 21, 22.

Gen. 43. 33.

Gen. 49. 3, 4.

Deut. 33. 6.

1. Par. 5. 1.

Deut. 27. 12.

Num. 2. 3.

Num. 1. & 2. 9.
2. Reg. 24. 9.

1. Par. 5. 2.

quorum in studio Legis valde nobilitata est industria; Issacharem etiam & Zabulonem, qui insigni quoque Legis peritia præstabant. Capite enim duodecimo prioris
1. Par. 12. 32. Paralipomeni scriptum id extat: *De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora, ad præcipiendum quid facere deberet Israël, principes ducenti:* de Zabulone vero
Jud. 5. 14. istud quinto Judicum, juxta Ebræum exemplar, quod Interpretationes omnes præter Vulgatam secutæ sunt: *Et de Zabulon scribentes calamo scribæ.* Quasi id velit Interpres, ad ortum sitas esse has tribus, perinde ut illam Judæ; quod ut hæc fortitudine & numero superabat reliquas, sic illæ peritia Legis cæteris præcellebant. Atqui inde potest colligi, tantum his tribubus concessisse illam Judæ, quantum sacræ Legis doctrina potior est audacia & multitudine. In castris autem movendis, muneribusque offerendis, idem ordo servatus est qui in metandis castris, proindeque & in recensione loco priore recenseri Judas debuit. In deligendis ercifcundæ Terræ præfectis, priores numerantur tribus Judæ, Simeonis, Benjaminis, & Danis, quæ ternionum ad quatuor mundi plagas in castris sitorum principes erant: singulas enim plagas terræ tribus hæ respiciebant. Prior in divisione Chanaanææ terræ sors tribus Juda recensetur; non, ut videtur, prærogativæ caussa, sed quod proxime fuerit narratum quemadmodum Calebo, qui fuit de hac tribu, Hebron ἀκληρωτὶ concessa sit; unde data occasio est uno tenore commemorandi, ecquam sortem reliqua tribus tulerit. Sed & tribubus Ruben, Gad, & dimidiæ Manassę, sortes suæ jam ante fuerant attributæ. Obtinet quoque locum præcipuum in designatione urbium Leviticarum tribus Juda, quod à meridionali plaga initium numerandi factum sit, versus quam sita est, itidem ut Benjamitica tribus & Simeonitica, quæ cum illa Judæ priores appellantur. Israëlitis bella gerentibus præire jubetur, propter insignem ejus in adeundis periculis fortitudinem, ingentemque bellantium numerum. Nec plus ipsi inde accrescit dignationis ac excellentiæ, quam Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse, quod fratribus suis in subigendis Chana-
R. Man. Conc. Quæst. 65. nææ terræ incolis duces se præbuerint. Addit ad superiora R. Manasse in Conciliatore seorsum numeratos fuisse à Saule Judæ tribules in exercitus Israëlitici recensione:
1. Reg. 11. 8. & 15. 4. quod nos, non ob gentis ἀξίωμα, sed ob bellicam virtutem qua superabant reliquos,
1. Par. 2. 3. factum interpretamur. Quod autem in Paralipomenis priore loco numerantur nepotes Judæ, factum id propter reverentiam dignitatis regiæ, quam tribus hæc multo ante obtinuerat, quam Liber iste scriberetur. Priscis igitur Reipublicę Ebraicę temporibus nullum prerogativæ jus videtur habuisse tribus Juda. Largiamur id tamen, ne omnia ne-
Joseph. Antiq. libr. 7. cap. 10. gemus Josepho, apud quem David pronuntiat disertis verbis Judam Jacobi filium inter fratres fuisse delectum, qui rex designaretur: non tamen quod prior fuerit, sequitur
Cun. libr. 1. De rep. Ebr. cap 9 sceptrum habuisse, quod futurum prædixit Jacobus. *Me vero illud argumentum non magis movet,* inquit vere & apposite Cunæus, *quam si Romæ, aut Athenis quispiam sceptri majestatem, non apud populum Romanum aut Atheniensem, sed apud unam dicat tribum fuisse, quæ cæteris nobilior florentiorque erat.* Sed neque post solutam Captivitatem Babylonicam, eximium aliud habuit tribus Juda, quam pristinæ dignitatis regiæ memo-
1. Par. 5. 2. riam. *Porro Judas,* inquit Paralipomenon prius, *qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt.* Quo quid ad illam diem præcipuum haberet tribus ista, significatur. Adde & nominis à se impositi prærogatiuam; non toti quidem genti, ut scribunt Eusebius, & Casaubonus, sed imperio huic quod tribu Juda, & Benjamiticæ ac Leviticæ parte constabat: cum interea Levitica tribus, præter honorem sacerdotii perpetuum, regno etiam ac suprema potestate aucta esset, & supra reliquas tribus longo evecta intervallo. Nomen autem ut his tribubus de se faceret tribus Juda ex eo contigit, quod in defectione Jeroboami, sola tribus Juda Roboamo adhæsit. Sic
3. Reg. 11. 32. & 12. 20. enim habet tertius Regum undecimo capite: *Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus: porro una tribus remanebit ei:* sic & capite sequenti de Jeroboamo: *Constituerunt eum Regem super omnem Israël, nec secutus est quisquam domum David præter tribum Juda solam.* Sola enim, ut dixi, Roboamo tota hæsit, cum tamen Simeoniticæ tribus pars aliqua, ea videlicet quę Judę finibus continebatur, Benjamiticę vero longe major ei se adjunxerit. In hunc autem censum neutiquam venire solet Levitica tribus, quę inter alias tribus minime numerabatur. Hinc illud è duodecimo
3. Reg. 12. 21, 22, 23. capite libri tertii Regum: *Venit autem Roboam Jerusalem, & congregavit universam domum Juda, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Israël, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. Factus est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens, Loquere ad Roboam filium Salomonis, regem Juda, & ad omnem domum Juda & Benjamin, & reliquos de populo dicens, Hæc dicit Dominus, Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israël.* Ergo Roboamum sequebantur domus Juda & Benjamin; illa quidem tota, hęc vero ex parte tantum. Quocirca hic Rex Juda solum, non rex Juda & Benjamin dictus est, uti

neque successores ejus. Postquam autem à Theglathphalasare & Salmanasare in Assyriam deportati sunt ii qui regibus Israël parebant, sola tribus Juda pristini imperii imaginem retinuit. Sic quartus Regum decimo septimo capite: *Iratusque est Dominus vehementer Israëli, & abstulit eos à conspectu suo, & non remansit nisi tribus Juda tantummodo.* (4. Reg. 17.18.) Unde evenit ut sequentibus annis de ejus nomine superstes hæc ditio dici cœpta sit. In quo Eusebium, ejusque sectatorem Casaubonum longe fefellit ratio, qui tribus duodecim à tribu Juda nomen traxisse scribunt. Decem quippe ex illis trans Euphratem degentes longa procul longis terris via dividebat, nec ulla iis erat cum tribu Juda consuetudo. Hunc errorem merito castigavit Cunæus. (Cun. libr. 1. De Rep. Ebr. cap. 10.) Minime vero πρωτοτοκείων jure, nec propter tribus hujus dignitatem & excellentiam in socias tribus nomen ipsius defluxit, sed propterea quod post secessionem decem tribuum, quæ pars erat Ebraici regni, jam de se sola regnum effecit; tum deinde regno Israël deleto, sola superfuit quæ Reipublicæ retineret formam, quæ patritas sedes servaret, & veteris imperii Ebræorum majestatem tueretur. Cum tamen hoc tempore, ut dixi, longe potior esset Leviticæ tribus dignatio, cui ad avitum sacerdotium, quo exciderat numquam, regius præterea splendor accesserat. Agamus tamen liberaliter, præcipuamque fuisse demus tribus Juda præcellentiam à Jacobo ad Christum. Demus quoque aliquam πρωτοτοκείων adumbrationem penes ipsam fuisse, quod persuadere potest Jacobi denuntiatio: *Juda, te laudabunt fratres tui: . . . . . . adorabunt te filii patris tui.* (Gen. 49. 8.) Similia enim sunt istorum quibus Isaacus πρωτοτοκείων dignitatem ab Esau transfert ad Jacobum: *Esto Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ.* (Gen. 27. 29.) Quanquam ne id quidem satis valet ad πρωτοτοκεῖα Judæ adscribenda, quæ in Josephum fuisse transscripta docet prius Paralipomenon, atque his quidem verbis, quibus velut refellantur ii, qui propter ortos ex Juda principes, & huic inde conflatam dignitatem, πρωτοτοκεῖα ipsi attributa poterant arbitrari: *Filii quoque Ruben primogeniti Israël: ipse quippe fuit primogenitus ejus; sed cum violasset thorum patris, data sunt primogenita ejus filiis Joseph, filii Israël, & non est ille reputatus in primogenitum. Porro Judas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt; primogenita autem reputata sunt Joseph.* (1. Par. 5. 1, 2.) Sed fateamur nihilominus translata fuisse ad Judam πρωτοτοκεῖα, non sic tamen caussam obtinebunt sententiæ istius, quam tractamus, patroni. Volunt enim hæc verba, *Non auferetur sceptrum de Juda,* res duas plane diversas significare, Judaicæ nempe gentis αὐτονομίαν, & tribus Juda præ reliquis tribubus præstantiam: quod neutiquam pati potest ratio. Qui enim prius illud aiunt, cum inde urgentur quod nihil in hoc vaticinio peculiare habitura sit tribus Juda, si ad omnes tribus in commune referatur, cum singulæ tamen tribus in testamento Jacobi suas sibi prædictiones habeant, tum ad tribus Juda dignitatem confugiunt, quam hic secundum congruam quamdam applicationem intelligendam esse pertendunt. Quod perinde est, ut si partem pro toto sumi dicerent. Et ita sane sensit Pererius, opinionis hujus insignis assertor: *De Juda,* inquit, *idem valet atque, De populo Judaico; vel De Juda, significat proprie tribum Juda; sed posita est pars illius populi nobilissima pro toto populo.* Adde & ex præcedentibus ac sequentibus significationem verborum istorum esse spectandam: nam si ad tribus duodecim referri nequeunt præcedentia, frustra ad eas sequentia detorquentur. Quis ista autem ad duodecim Ebraicæ gentis tribus pertinere dicat: *Juda, te laudabunt fratres tui:* & ista: *Adorabunt te filii patris tui.* Nonne & hæc fertilitatem indicant regionis quam insedit tribus Juda: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Frustra autem Justini auctoritas obducitur: nam si verba illius expendantur attente, nihil inde elicietur hujusmodi. Sic ille in Dialogo cum Tryphone: ὅτι ὅλως οὐδέποτε ἐν τῷ γένει ὑμῶν ἐπαύσατο, οὔτε προφήτης, οὔτε ἄρχων, ἐξότου ἀρχὴν ἔλαβε, μέχρις οὗ οὗτος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ γέγονε, καὶ ἔπαθεν, οὐδ' ἀναισχύντως τολμήσετε εἰπεῖν, ἢ ἀποδεῖξαι ἔχετε· καὶ γὰρ Ἡρώδην, ἐφ' οὗ ἔπαθεν, ἀσκαλωνίτην γεγονέναι λέγοντες, ὅμως ἐν τῷ γένει ὑμῶν ὄντα λέγετε ἀρχιερέα· *Igitur in gente vestra desiisse unquam Prophetam, aut Principem, ab ipsis ejus primordiis, quoad is Jesus Christus & natus & passus est, non adeo estis impudentes ut dicere audeatis, neque demonstrare potestis. Nam Herodem, sub quo passus est, Ascaloniten fuisse dicentes, nihilominus tamen in gente vestra summum Sacerdotem esse dicitis.* Ex his concluditur visum esse Justino Judæ nomine Jacobum totam gentem, non tribum solam appellasse: quod non est ita. Notandum quippe est Justino propositum esse solum ostendere, hoc oraculo præsignificatum esse adventum Christi, tumque esse completum cum Jesus advenit. Ergo ad id satis ipsi fuit declarare, tum desiisse Judæos regibus suis parere, cum Jesus apparuit. Nihil autem conducebat ad ipsius propositum accurata vocabuli *Juda* interpretatio. Utrum enim totam gentem Judaicam, an

ſolam tribum Juda ſignificari dixiſſet, plane idem erat quoad vim argumenti. Totum itaque uſurpavit pro parte; aliud haud dubie facturus, ſi interpretem egiſſet. Quemadmodum enim qui Romæ natus eſt, in Italia natus merito dici poteſt; & Principem Borbonia ſtirpe ortum, recte Francica domo prognatum dicas; propterea quod in toto continetur pars; & quæ ad partem pertinent, de toto prædicari poſſunt: ita qui ex tribu Juda proditurus erat, jure eum ac merito Juſtinus genere Judaico naſcendum eſſe dixit. Id ſibi voluiſſe ipſum manifeſto probat pericope altera ex Apologia ſecunda: *ὑμέτερον οὖν ἐστὶν ἀκριβῶς ἐξετάσαι καὶ μαθεῖν, μέχρι τίνος ἦν ἄρχων καὶ βασιλεὺς ἐν ἰουδαίοις ἴδιος αὐτῶν· μέχρι τῆς φανερώσεως ἰησοῦ χριστοῦ, τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, καὶ τῶν ἀγνοουμένων προφητειῶν ἐξηγητοῦ, ὡς προερρέθη ὑπὸ τοῦ θείου ἁγίου προφητικοῦ πνεύματος διὰ τοῦ μωϋσέως, μὴ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἀπὸ ἰουδαίων, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται τὸ βασίλειον· ἰούδας γὰρ προπάτωρ ἰουδαίων, ἀφ᾽ οὗ καὶ τὸ ἰουδαῖοι καλεῖσθαι ἐσχήκασι· Veſtrum eſt igitur accurate diſquirere & diſcere, quouſque princeps fuerit & rex apud Judæos ipſorum proprius, nempe quoad apparuit Jeſus Chriſtus magiſter noſter, & ignorabilium prophetiarum interpres; quemadmodum prædictum eſt à divino ſancto prophetico Spiritu per Moyſem, non defore principem ex Judæis, donec veniat is quem regia dignitas manet. Judas enim Judæorum progenitor fuit, à quo & Judæorum nomen habuerunt.* Vides hic Judæ poſteros deſignari, non totam gentem, ſed tribum ſolam. Nec aliter ſumenda ſunt verba Athanaſii, quæ afferuntur è libro De incarnatione Verbi: nam cum ait Moſem hac ῥήσει, quam nunc expendimus, circumſcripſiſſe regnum Judæorum, neque ullum ſupereſſe apud Judæos regem vel prophetam, totum pro parte nominavit; & de gente Judaica generatim dixit, quæ de tribu Juda Moſes pronuntiaverat. Ex hac enim propoſitione, Tribus Juda ſemper potietur ſceptro, neceſſario conſequitur iſthæc, Gens Judaica ſemper potietur ſceptro: quemadmodum ex iſta propoſitione, Familia Borbonia ſemper potietur ſceptro, neceſſario ſequitur iſthæc, Gens Francica ſemper potietur ſceptro. Idem eſt verborum Ambroſii intellectus in libro De benedictionibus Patriarcharum, aliorumque Patrum, qui in hujus ſententiæ ſubſidium adducuntur.

Quarta. V. Quarta autem loci hujus interpretatio, cujus vindices laudantur Epiphanius, Cyrillus, Auguſtinus, & recentiores plerique, nimis late patentem ſententiam ſuperiorem in arctum cogit, & Jacobæi oraculi vim, quæ pertinebat ad tribus duodecim, in una tribu Juda concludit, ab eaque vult non ante ablatum iri ſceptrum, formam nemper eip ublicæ legibus ſuis utentis, ſeque ipſam regentis ac gubernantis, poſtquam ſemel ad eam pervenerit, quam Meſſias exoriatur; quo tempore ſolutum iri communitatem ac regimen tribus Juda; atque id rerum ipſarum eventum confirmare; nam decem tribubus in diſſitas oras expulſis ac diſſipatis, ſolam tribum Juda ſedibus propriis ac priſtinis reſtitutam, juriſdictionem ſuam, imperium, civilis corporis formam, & πολιτείαν ſervaſſe, quoad Chriſtus in terras venit. Duo autem hic notari* jubent ſententiæ hujus defenſores, ad illius oraculi intellectum neceſſaria; primum, ad locum ac terram quam inſeſſura erat tribus Juda reſpectum habuiſſe Jacobum: quemadmodum enim promiſſa Zabuloni, Iſſachari, aliiſque à Jacobo data, ad portionem Chananææ terræ ſortito ipſis eventuram ſpectant; ſic quod Judæ datum eſt promiſſum, ad ſedes poſteris ejus in Terra ſancta olim tribuendas pertinere; ac ſi dixiſſet Jacobus, ad Meſſiæ uſque tempora tribum Juda in portione promiſſæ Terræ olim ipſi aſſignanda manſionem ac reipublicæ formam habituram. Alterum hoc eſt, quod & ſuperioris ſententiæ patronis viſum eſt, non hic determinari punctum aliquod temporis, quo cum affuerit Meſſias, tum tribus Juda momento eodem poteſtate excidat, regiminiſque formam amittat: verum intelligendam diuturnitatem aliquam temporis, quæ à Pompeio vel ab Herode cœpta, videlicet ante Chriſti ortum, in clade Hieroſolymis à Tito illata deſinat. Enimvero qui ſic ſentiunt, oraculo huic exitum præparaſſe aiunt Spiritum ſanctum jam inde ab Jeroboami divortio, cum altera populi Ebraici pars Iſraël dici cœpta eſt, altera aſſumto Judæ nomine veteris regni formam retinuit, & legitimorum regum ſeriem propagavit. Quarum populi partium altera profligata & in longinquas terras abducta eſt, nec unquam poſtea in patriam reſtituta; altera ad Chriſti tempora πολιτείαν ſuam & αὐτονομίαν habuit. Hoc ergo à prima & tertia diſcrepat quarta hæc ſententia, quod ſtatuit prima numquam defuturos aliquos Juda ſatos, qui Ebraicæ gentis teneant imperium, ad Meſſiam uſque; tertia non ſingularibus quibuſdam perſonis, ſed toti Ebraicæ genti id adſcribit, ut de ſe rectores det populi ſui, quoad Meſſias exiſtat; quarta vero neque certis aliquibus hominibus, neque duodecim tribubus, ſed toti Judæ tribui regimen ac imperium ad id uſque tempus eſſe deſtinatum velit. Quanquam & tertiæ aſſertores ſententiæ in quartam iſtam prolabuntur. Pererius certe poſtquam in defen-

denda tertia ſententia multum æſtuavit, aliam demum ſubjicit, ut ſupra jam monui, quam eſſe fatetur *non minus quam ſuperiorem probabilem, quinimo planiorem ad intelligendum, & ad credendum procliviorem, totam nempe hanc prophetiam ad tribum Juda pertinere:* atque his deinde exponendis ea affert, quæ adſtruendæ quartæ ſententiæ utilia eſſe poſſunt.

Sententiam hanc multum habere probabilitatis fatendum eſt, & ad ſimilitudinem veri longe propius accedere, quam ſuperiores. Sed tamen id concoquere non poſſum quod שבט, *ſceptrum*, interpretantur totius tribus Juda πολιτείαν & αὐτονομίαν, cum principes aliquos Juda oriundos intelligi debere ſequentia iſta liquido demonſtrent: *Neque dux de femore ejus.* Nec enim ullam afferunt diſtinctionis notam, unde probent ad diverſa pertinere, *ſceptrum*, & *ducem.* Atqui *dux* ad totam tribum hic referri haudquaquam poteſt. Id oſtendit hæc locutio *de femore ejus*, מבין רגליו, hoc eſt αὐτολεξεὶ, *De inter pedes ejus*, qua ῥητῶς partem virilem Scriptor ſacer σεμνῶς ſignificavit. Sic & capite viceſimo octavo Deuteronomii ſumitur, & apud Iſaiam non ſe- Deut. 28. 58.
mel. Vertunt ergo Onkelos & Hieroſolymitanus Interpres, *De filiis eorum:* Jona- Iſa. 7. 20. & 36. 12.
than, *De ſemine ejus.* Quæ eo refero, ut appareat notari hic ſingularium quarumdam perſonarum ſucceſſionem, quarum interitus gignendo reparatur: cujuſmodi ſane nihil de tota tribu vel dici vel cogitari poteſt; nam ſingulares homines generantur & intereunt, ſibique hoc pacto ſuccedunt alii ex aliis progeniti: at cœtus hominum coguntur & diſſipantur, minime vero gignuntur & obeunt. Quod cum intelligerent quartæ hujus ſententiæ patroni, veram ac genuinam verborum iſtorum explicationem aſpernati, Aben Ezram ſectari maluerunt, qui Judam, ut in ſuperioribus, ſic & in iſtis leoni aſſimilari cenſuit. Ut enim prædam inter pedes firmiſſime retinet leo, nec eam ſibi extorqueri patitur, ſic à Jacobo prædictum eſſe volunt, πολιτείαν, imperium, ac ſceptrum, quod olim habiturus erat Judas, haudquaquam ab eo ereptum iri. Cujus ſtatim interpretationis velut pertæſi ad aliam decurrerunt, quæ proponitur in Bereſith Rabba, & eſt hujuſmodi, reſpexiſſe Jacobum ad conſuetudinem ſcribarum & actuariorum, qui ad judicum pedes ſedere ſolent. Hæc quam inepta ſint & ſale Rabbinico digna, nihil attinet pluribus demonſtrare. Cum ergo ex ipſorum doctrina ad eadem referantur *ſceptrum* & *dux*; cumque *ducis* nomen ad certas quaſdam perſonas de tribu Juda referri debeat, *ſceptri* quoque vocabulum ad eas itidem pertinere, non ad tribum Juda univerſam dicendum eſt. Hoc inſuper in eadem ſententia improbo, quod non ad ſolam tribum Juda, ſed ad Levitas quoque, & Benjamitas, qui Judæ nomine continebantur, & unum cum ea tribu imperium conflabant, vim oraculi prorogant. Atqui ad unam tribum Juda id ſpectare clariſſime indicat Moſes eodem Geneſeos capite: *Omnes hi in tribubus duodecim: hæc locutus eſt eis pater ſuus, be-* Gen. 49. 28.
nedixitque ſingulis benedictionibus propriis. Quippe ſuam ſibi habet Benjamin, ſuam Levi: ergo tota illa Judæ propria eſt, neque cum ullis aliis tribubus ipſi communis eſſe poteſt. Neque argumenti hujus robur frangunt ea, quæ è libris Regum ſupra attulimus teſtimonia, in quibus ſola tribus Juda Roboamo hæſiſſe dicitur, cum tamen Benjamitica tribus, & Simeoniticæ pars, ac item Leviticæ, eum ſint ſecutæ: uſitatum quippe eſt & familiare ſcriptoribus nobiliorem partem pro toto nominare, ſi modo partes ipſæ diſcernendæ inter ſe, vel à toto diſtinguendæ non ſint. Nam id ſi ſit, tum certe hoc figuræ genere abſtinetur, quæ opacaret ſtilum, & res confunderet. Roma ad Romanum imperium ſignificandum nominari & poteſt & ſolet, cum ab ipſo Romano imperio, vel ab ejus partibus diſtinguenda non eſt. Sin roget aliquis, ecqua ſit Romani imperii præcipua urbs, & Romam eam eſſe dicam; vel quærat alter, ecquæ fuerint Romani imperii nobiliſſimæ urbes, & Romam ac Conſtantinopolim nominem; tum ſane Romam haudquaquam Romanum ipſum imperium vel Conſtantinopolim ſignificare cenſendum eſt. Par eſt de tribu Juda ratio, cujus nomine ſociæ tribus tum ſunt comprehenſæ, cum earum diſcrimen afferre nihil neceſſe erat; at cum ſegregandæ invicem erant, ſingularumque futuræ dotes prædicandæ, quod facere inſtituerat Jacobus, tum vero alteri alterius nomen commodari nec potuit nec debuit. Adde Judæos, poſt Babylonicam Captivitatem, ex Babyloniorum, Perſarumque nutibus pependiſſe, iiſque ac Græcis deinde tributa ſolviſſe; non ſupremum igitur ac verum penes ipſos fuiſſe imperium, ſed precarium & alienis arbitriis obnoxium, proindeque ſceptrum à tribu Juda tum fuiſſe ablatum. Id tertiam ſententiam, perinde ut quartam impugnat, & à nobis adverſus ſecundam oppoſitum eſt. Aliud præterea ſubjiciam argumentum, quo propoſitæ omnes ſententiæ ex æquo convelluntur. Cum enim Meſſia prodeunte ſceptrum Judæ ablatum eſſe volunt, regia utique poteſtate Judam excidiſſe ſtatuunt. Nam cum hic vox *Donec* rem cui inſeritur deſituram indicet, ſequitur ſceptri poſſeſſionem amiſiſſe Judam, cum prodiit Chriſtus. Atqui

id adversa fronte pugnat cum clarissimis prædictionibus Prophetarum, quas mox sum allaturus, quibus regnum æternum posteris Judæ spondetur.

Quinta. VI. Quinta denique sententia patronos habet Caietanum Cardinalem, & Ano-
Caiet. in Gen. 49. 10. nymum quemdam virum Ebraicis literis eruditum, Isidoro Clario commemoratum,
Clar. in Gen. 49. 10. quam ipsi ex recentiorum Ebræorum apothecis eruerunt. Hæc quoniam strictim ab
iis est proposita, neque ullis roborata argumentis, uberius à nobis pro ratione instituti dilatanda est, suisque rationibus fulcienda. Aiunt illi res duas valde notabiles & omni observatione dignas hic prædici à Jacobo, primum fore ut prodeat aliquando Messias è tribu Juda, deinde ut æternum eadem tribus Juda regnum obtineat, à Messia videlicet tribuli Judæ propagandum. Æternitatem igitur imperii posteris Judæ his verbis promitti volunt: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus:* quippe si nunquam de hac tribu sceptrum ac ducatus auferendus est, nulla utique fine possessionem ejus circumscriptum iri, proindeque æternam fore manifestum est. Sequentia verba liquido declarant, futurum ut perpetuitas hæc imperii tribui Judæ per Messiam olim ex ipso proditurum contingat: *Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Sed enim aliud omnino, inquies, sonare videntur verba ipsa; nempe tum desiturum Judæ imperium, cum venerit ille qui mittendus est. Hic vero unica oraculi hæret difficultas, quam sexcentis tamen Scripturæ sacræ exemplis, sexcentis Interpretum suffragiis, sexcentis Scriptorum exoticorum testimoniis eximere promtum est. Iamdiu enim monuerunt nos doctissimi Librorum sacrorum explanatores vocem עד, quam habet Ebraicum exemplar, quamque dictione *Donec*, retulit Vulgatus interpres, Septuaginta vero Senes vocabulo ἕως, non semper finem, cessationem, ac παῦσιν ejus rei notare, de qua sermo fit; sed ejus nonnumquam continuationem, cum interventu alterius cui dictio, *Donec*, adjungitur. Sic octavo Gene-
Gen. 8. 7. seos de Noëtico corvo: *Non revertebatur, donec siccarentur aquæ super terram*: an ergo postquam siccatæ sunt aquæ, corvus reversus est? minime vero. Itaque τὸ *Donec*, numquam reversum corvum significat, ne post siccatas quidem aquas. Sic vicesimo
Gen. 28. 15. octavo Geneseos Jacobo ait Deus: *Nec dimittam te*, עד אשר, *donec fecero quod locutus sum tibi?* an postquam ea fecisset Deus, Jacobum deserturus erat? neutiquam sane; sed Interpretum omnium consensio est, auxilii divini Jacobo exhibendi perpetuitatem hic sponderi, cum interventu eorum quæ ipsi Deus fuerat locutus.
Job 27. 5. Sic Job vicesimo septimo capite: *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea:* an cum defecit Jobus, innocens esse desiit? Sic sexto capite secundi libri Samuelis:
2. Reg. 6. 23. *Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius*, עד, *usque in diem mortis suæ:* an die mortis suæ filios parere cœpit Michol? imo vero, perpetua ejus significatur sterilitas, cum mortis interventu, quam cum obiit Michol, sterilis esse non desiit, sed longe magis
Hom. Iliad. α. sterilis facta est, ut pote quæ in vivis esse desiit. Sic apud Homerum Agamemnon Chryseidem se patri redditurum negat, quoad ipsam Argis apud se telam texentem senectus invadat; quod perinde esse docet Eustathius, ac si nunquam se redditurum
Hom. Iliad. χ. dixisset. Sic Achilles nulla sibi futura dixit cum Hectore fœdera, quoad alter alte-
Hieron. adv. Helvid. cap. 3. rum confecerit. Multa in eam sententiam collegit Hieronymus, quibus impii Helvidii obtrivit hæresim, & veram sententiam celeberrimi hujus loci defendit, in quo
Matth. 1. 25. de Josepho & Maria ita differit Matthæus: *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum:* an post uxoris Mariæ partum eam cognovit Josephus, quod sentiebat impius Hæreticus? haudquaquam certe, verum perpetuam Mariæ virginitatem prædicat Evangelista, cum interventu partus, quo primogenitum suum edidit. Ergo vocis hujus similem intellectum esse vult Caietanus in Jacobi vaticinio, assentientibus recentiorum Judæorum eruditissimis, ut sensus hic inde exurgat, Imperii firmam ac perpetuam possessionem tribui Juda promitti; quod à Davide, posterisque ejus per aliquot ætates gestum, & ad alios deinde nonnunquam translatum est, cumque ab his gereretur, mere terrenum erat; tum pervenit demum ad Messiam, unum ex ipsius posteris, à quo ex terreno cœleste factum est & æternum, ita ut ab eo auferri deinceps & extorqueri numquam possit.

Fag. & Tost. in Gen. 49. 10. Hæc ex officinis Rabbinicis fere depromta Caietanus interpolavit. Adscribit ea quippe Judæis Fagius & refellit. Refellit & Tostatus, qui contineri ea ait Rabbinica quadam scriptione, cui titulus est, Defensorium fidei. Congruum huic præterea quippiam proponitur in Rabboth, & in Schebet Jehuda, & alibi: nempe sceptrum à Juda numquam iri ablatum, postquam semel venerit Siloh. Id probant ex accentu musico Iethib, qui voci עד adjungitur, cuique vim διαχειστικὴν inesse volunt; ita ut עד, cui inhæret, divellat à sequentibus, & dictio hæc exponenda sit *In æternum*: ut locus sic interpungendus sit & interpretandus: *Non recedet sceptrum ex Juda, & legislator de inter pedes ejus in æternum, quando veniet Siloh.* Duo habet hæc expositio

sententiæ Caietani plane consona, & quod regni perpetuitatem spondet Judæ, & quod voci עַד, *Donec*, cessationis significationem non adscribit: verum in quibusdam discrepat; primum quod regni tempus à Messia inchoat, cum longe vetustiora regni hujus initia statuat Caietanus: deinde quod regnum illi temporarium & cum mundo finem habiturum intelligant; adeo ut עַד, tempus indefinitum, non infinitum notet, cum Caietani doctrina regnum primo temporarium signatum esse decernat, quod per Messiam spiritale fiat & æternum, ne ipso quidem mundi occasu finiendum. Præterea futilis est interpunctio illa, qua עַד à sequentibus disjungunt, cum sequatur כִּי, quod cum עַד præcedenti conjungendum esse sciunt qui literis Ebraicis vel leviter tincti sunt. Tum vero עַד significat *Donec*, uti exponi vulgo solet, non *In æternum*, quod illi volunt. Nec quicquam juvantur accentu Jethib, qui non semper διαζευκτικός est, velut in commate sequenti dictionem כבס, cui adnexus est, à sequentibus non divellit. Adde nec vocem כִּי recte exponi, *quando*.

Quantumvis probabilis videatur hæc Caietani sententia, caussas habeo tamen, cur ab ea cogar discedere. Nam primum notam & significationem temporis, quo venturus erat Christus, detrahit vaticinio Jacobi, adversus constantem & consentientem, non omnium modo Patrum Ecclesiæ, sed & vetustiorum etiam Judæorum opinionem, qui hoc oraculo tempus adventus Messiæ signari fassi sunt. De Patribus satis multa jam diximus, unde res appareat. Ex Judæis sic intellexisse videtur Josephus, & cum Vespasianum palpo percuteret, huic ejus exitum adscripsisse, uti superius à me observatum est. Sic intellexerunt & ii qui ab Origenis ævo ad hoc tempus, Æchmalotarcham de tribu Juda, gentis suæ principem ac ducem esse, & porro fore ad ortum usque expectati sibi Messiæ, censuerunt; quos jamjam sumus adorturi. Sic intellexerunt etiam R. Moses ben Nachman, ejusque sequaces, qui vocibus שבט & מחקק, *Sceptrum*, & *Dux*, notari volunt sæva imperia, quibus ubique gens eorum premitur, quæque veniente Messia abroganda sint. Idem præterea Nachmanides, & R. Bechai, hunc ex ea prædictione sensum elici posse crediderunt, licet non semper Israëlis imperium teneat tribus Juda, non alios tamen quam tribules Juda legitime id arrepturos, donec oriatur Messias. Sic intellexerunt denique, qui ὑποθετικῶς sceptrum Judæ promissum esse rati sunt ad Christi usque adventum, si nimirum Dei præceptis morigeram se tribus illa præstet. Quæ quamvis inepta omnia sint, & proxime à nobis refellenda, perpetuus tamen ille priscorum Rabbinorum cum sanctis Ecclesiæ Patribus consensus, & constans ac παρὰ παράδοσις traditio in assignanda Jacobææ huic prophetiæ nota ac significatione temporis ortus Messiæ, mihi non videtur temere spernenda. Aliud præterea vitium inhæret Caietani sententiæ, quod nimirum iisdem Jacobi verbis, *Sceptrum*, &, *Dux*, duas res plane diversas signari putet, regnum nempe temporarium, & regnum æternum, licet nullam distinctionis interpositam notam assignet, qua aliud secernatur ab alio, temporarium ab æterno; nullam conjunctionis, qua duo hæc prorsus disjuncta simul comprehendi debere approbet.

Joseph. de bell. Jud. l. 3. c. 28. & libr. 7. c. 31.

VII. Expositis præcipuis nostrorum hominum interpretationibus & sententiis, ac explosis, nostra nunc proponenda superest, suisque probationibus & argumentis instruenda. Res quatuor dico his notari Jacobi verbis: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Prima prædictionis pars hæc est, *Non auferetur sceptrum de Juda*, qua æterna sceptri possessio Judæ spondetur. Alterum prophetiæ membrum hoc est, *Et dux de femore ejus*, quo temporarius & caducus Judæ præsignificatur principatus. Tertium est istud, *Donec veniat qui mittendus est*, quo temporarii hujus regni finis & Messiæ adventus prædicuntur. Postremum hoc, *Et ipse erit expectatio gentium*, quo Messiæ regnum, non Chananææ terræ claudendum angustiis, sed quaquaversus per omnem orbem patens, & spiritale futurum nuntiatur. Harum quatuor prædictionis partium inobservata distinctio, maximam opinionum diversitatem, nec minorem rerum perturbationem ac confusionem peperit. Caietano suboluit legitimus primi, secundi, ac postremi membri sensus, quibus regnum Judæ ex temporario æternum, ex terreno spiritale promittitur: sed tertii sententiam, quo mutatio isthæc & tempus adventus prædicuntur, non olfecit. Temporarii & terreni regni pollicitationem his inesse, ac notam præterea temporis quo proditurus erat Messias, perviderunt plerique Interpretes, ac fere omnes; reliqua non attigerunt. Caute hæc distinxeris, omnibus angustiis ac difficultatibus nullo negotio te expediveris. Sed planum id ut fiat, accuratius perscrutanda loci sententia est. Dico priorem oraculi partem, *Non auferetur sceptrum de Juda*, generale quippiam proponere, & Judam erigere in spem æternæ regni possessionis posteris tribuendæ; sed ita tamen ut modum, quo continget æternitas isthæc, non expo-

Proponitur deinde nostra, & argumentis confirmatur.

nat, nec regni hujus genus designet, futurumne sit spiritale, an temporarium. Pars altera à genere & indistincta rerum propositione descendit ad species, & promissi principatus naturam enucleate definire incipit: nam verba isthæc, *Et dux de femore ejus*, temporarium quid denotant & caducum, per humanam generationem & personarum mortalium successionem reparandum. Sic enim supra intelligendum esse dixi istud, *De femore ejus*; sive ut sonant Ebraica, *De inter pedes ejus*; quod vertit Jonathan, *De semine ejus*, Onkelos & Hierosolymita, *De filiis eorum*. Deinde dictio מחקק, quam Vulgatus Interpres exponit *Dux*, aliud quid sonat ac שבט, *Sceptrum*, quod præcedit, uti proxime ostendam: hoc enim regiam dignitatem simpliciter sonat, illud potestatem duntaxat tradendorum præceptorum, & juris dicendi ac præscribendi; ut significetur principatum temporarium ac terrenum, quo potituri erant Judæ posteri, angustum fore, accisum, & sæpe alienis imperiis obnoxium, velut in Zorobabele; ita ut possent quidem jus dicere inter suos; sed supremo tamen imperio, libero, omnique alia dominatione soluto, & vere regio interdum exciderent, quoad adesset Messias, per quem hæc qualiscunque potentia abroganda erat, juxta illud Oseæ: *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* At soluta hac potentia, nova constituenda erat per eumdem Messiam, sed diversa & generis alterius, spiritalis nimirum & æterna, nullis temporum curriculis definita, nullis locorum spatiis contracta, nec jam Israëlitas solum regens, sed orbis universi gentes ditioni suæ subjiciens. Id clarissime prædixit Amos: *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Jacob.* Pollicetur Deus non contriturum se penitus domum Jacobi, sed ejus ζώπυρα servaturum: quod eventu comprobatum est; primum dissipatis per universum orbem Israëlitis; quippe subjicit Amos: *Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Israël, sicut concutitur in cribro:* deinde terreno Israëlitarum & caduco imperio reformato in spiritale & æternum per Messiam Davidis nepotem & hæredem: subnectit enim Propheta: *In die illa suscitabo tabernaculum David quòd cecidit, & reædificabo aperturas murorum, & ea quæ corruerant instaurabo: & reædificabo eum sicut in diebus antiquis; ut possideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus.* Quamobrem addit Jacobus: *Et ipse erit expectatio gentium.* Designare autem isthæc spiritalem & æternam potestatem, cum alia plurima evincunt oracula Prophetarum, quæ recitabimus infra, cum Christi legem & regnum, spiritalia fore & æterna demonstrabimus; tum istud maxime è Psalmo septuagesimo primo: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis .... & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum ...... & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei;* quæ de Davidis & Regum Ebræorum ipsius successorum regno sumi non possunt; nec enim id ad terminos orbis terrarum propagatum est; nec omnibus regibus terræ, omnibusve gentibus jura posuit: at aliud quoddam regnum notant, tantum quantum nullus unquam rex obtinuit, quod tamen posteritas Davidis obtinebit. Clarum hoc quoque è Psalmo octogesimo octavo: *Inveni David servum meum; oleo sancto meo unxi eum .... & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi, & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli.* Memorabilis vero & prorsus apposita ad rem nostram vaticinatio hæc Isaiæ: *Parvulus enim natus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio & justitia; à modo, & usque in sempiternum.* Ecce Davidis regnum Messiæ spondetur in posterum tempus; sic ut postquam ad ipsum pervenerit, nullo casu intercidat, sic ut immensum sit ac pacificum, ut judiciorum æquitate firmetur, & per Messiam, Deum fortem & admirabilem, in perpetuum administretur. Quibus succinit Daniel, cum ait Antiquum dierum Filio hominis dedisse potestatem, & honorem, & regnum; omnes populos, tribus, & linguas ipsi servituras; potestatem ejus fore æternam, numquam ab eo auferendam, nec regnum ejus unquam iri corruptum. Etsi testimonia hæc, aliaque multa huc pertinentia infra sum corrasurus in hoc Parallelismo, abstinere tamen non possum, quin & istud Jeremiæ, quod caussam hanc juvat, in antecessum proferam: *Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.* Addam & hoc Michææ: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israël,*

Ose. 3. 4.
Amos 9. 8, & seq.
Psalm. 71. 1, & seq.
Psalm. 88. 21, & seq.
Isa. 9. 6, 7.
Dan 7. 13, 14.
Jerem. 33. 20, 21.
Mich. 5. 2.

in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Duo hic prædicuntur, quæ in Jacobæo itidem oraculo prædicta sunt; proditurum nempe Messiam è tribu Juda, & æterno regno potiturum. Quæ & Mariæ Virgini pollicitus est Angelus Gabriel, cum de Christo ex ea nascendo talia prænuntiaret: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regni ejus non erit finis.* Quorum promissorum memores Christi Discipuli, postquam hunc vitæ restitutum viderunt, *Interrogabant eum dicentes, Si in tempore hoc restitues regnum Israël?* Adjiciam præterea id Isaiæ: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed judicabit in justitia, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* His apertissime prædicitur spiritale fore Messiæ regnum: quanquam satis est æternum dixisse, ut spiritale intelligatur. Sententiæ nostræ plurimum lucis & roboris affert illud Ezechielis, è vicesimo primo capite: *Hæc dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam: nonne hæc est quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam: & hoc non factum est, donec veniret cujus est judicium, & tradam ei.* Sedeciam regem Juda, qui postremus τῶν ἐκ τῆς Δαβίδου γενεᾶς βασιλευσάντων fuisse dicitur Josepho, his perstringit Deus, & regio fastigio dejectum iri denuntiat. Nam quod Vulgata reddidit *iniquitatem*, si Ebraicum exemplar consulas, reperies עוה, hoc est *perversam*, coronam videlicet, quam se conversurum promittit Deus, temporariam nempe istam Sedeciæ in æternam, cum is venerit de quo dixit Deus apud Isaiam: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet:* & Johannes: *Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ...... & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Atque huic coronam illam regum Juda traditurum se denique Deus affirmat. Tum vero id eveniet quod apud Amosum prædixit Deus: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo illud sicut in diebus antiquis.* Rivos hosce claudam, postquam recitavero voces magnas de cœlo editas, quas memorat Johannes in Apocalypsi: *Factum est regnum hujus mundi, Domini nostri & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum:* quibus temporarium hoc regnum, Domino Jesu Christo attributum, & æternum factum esse sine ambage declaratur. Et vero vel ipsa, quam tractamus, Jacobi prædictio, si recte intelligas, rem conficit. Nam cum prædicit desiturum ducem de posteris Judæ, ejusque abolitum iri potestatem temporariam & terrenam prodeunte Messia, à quo novum statuendum sit & erigendum imperium, alterius utique generis esse debet imperium illud; alioqui nec prius abolere fuisset necesse, atque id continuare potius diceretur Messias, quippe in eadem gente, iisdemque locis paternum administrans regnum, quam novum fundasse. Itaque dictio *Donec*, rerum, quibus inserta est, cessationem ac παῦσιν significans, vim suam hoc loco depromit quidem in secundum oraculi membrum, *Et dux de femore ejus*, quibus terrena & caduca potestas notatur; verum ad superiora isthæc non prorogat, *Non auferetur sceptrum de Juda*, quod regnum æternum, nec à Messia abrogandum Judæ nepotibus pollicetur. Ergo querimonias omnes ac dissensiones Interpretum hac expositione sopimus: nam satisfacimus iis, & qui notationem temporis ab oraculo Jacobi detrahi sine piaculo non posse censent; & qui regni Judæ, quod Prophetæ perpetuum fore clamant, mutationem ac finem his prænuntiari nolunt.

Luc. 1. 32, 33.
Act. 1. 6.
Isa. 11. 1, & seq.
Ezech. 21. 26, 27.
Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 11.
Isa. 42. 1.
Joh. 5. 22, & seq.
Amos 9. 11.
Apoc. 11. 15.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

VIII. Quin & egregie refellemus eos, si qui caussabuntur falsam esse hanc quam damus partis primæ Jacobæi vaticinii interpretationem, qua æternum posteris Judæ sceptrum sponderi volumus; atque item secundæ partis, qua statuimus iisdem promitti continuam ac perpetuam ducum, sive dominorum ac principum ex eadem tribu successionem, quæ Messiæ temporibus finem sit habitura: cum certum sit à Jacobo ad Davidem usque, & post solutam etiam Captivitatem Babylonicam, principes nullos extitisse qui Israëlitis jura legesque posuerint. At nos cum firmam sceptri possessionem promissam Judę posteris & attributam fuisse dicimus, κτῆσιν quidem & mancipio ac proprietate ad eos pertinuisse intelligimus, etiamsi χρῆσις & ususfructus ad alios interdum transierit; atque id demum regnum agnationis jure Messiam recuperasse, & velut debitam sibi hæreditatem crevisse; at immutatam, longeque auctiorem ac nobiliorem, maximisque incrementis & insigni accessione amplificatam; quam enim terrenam, angustam, & temporariam reliquerat David, immensam, cœlestem, æternam, nullisque deinceps mutationibus obnoxiam Christum cepisse. Mutabile enim fuit regnum Davidis & caducum, adeo ut id ex asse tertius hæres non possederit: perpetuum vero est illud Christi, neque ullis finibus circumscribendum, quod totum nos

Rom. 8. 17. *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti* adituri ſumus. Ut autem Chriſti typus fuit David, quod inferius à me demonſtrabitur, ſic regnum Davidis typus fuit regni Chriſti; ſeu regnum potius idem unumque primus è tribu Juda David obtinuit, poſtremus Meſſias. Igitur etſi uſusfructus ſceptri à tribu Juda ſit aliquando ablatus, ipſa tamen proprietas, ipſum jus auferri non potuit, illiusque aliquando per Meſſiam de ſe naſcendum recuperandi ſpes in ea ſuperfuit. Atqui jus ad ſceptrum, ſive ſceptri κτῆσις, ſceptrum recte appellari poteſt & ſolet. Dicere enim poſſumus non ablatum fuiſſe Angliæ ſceptrum à Stuartorum gente, poſtquam in eam ſemel conceſſit, quamvis per multos annos Carolus ſecundus Rex patria regnoque depulſus vixerit: nam tum quoque jus ſuum retinebat. Hunc ſenſum, præter alios quos indicavimus Judæos, fere ſecutus eſt Onkelos in interpretatione vaticinii Jacobæi de Juda: dicit quippe non defuturos principem & ſcribam de tribu Juda, עד עלמא, *in æternum*. Secutus eſt eamdem expoſitionem R. Selomoh, eique confirmandæ attulit locum hunc ex Daniele:
Dan. 2. 44. *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur.*

Secundum argumentum. IX. Opponi quoque nobis poteſt id quod Caietano objicit Pererius, non de ſpiritali poteſtate agere Jacobum, quæ in Ebræo populo numquam fuit; & ut fuerit, in tribu Levi, non Juda fuiſſe, ſed tantum de terrena; hac autem excidiſſe tribum Juda, neque poſtea recuperaſſe, ne per Meſſiam quidem, cujus regnum non fuit de
Jerem. 22. 30. hoc mundo, quique prognatus eſt hoc Jechonia, de quo futurum prædixit Jeremias, ut nepotum ipſius nullus imperium teneat. At iſta diſcutere facile eſt; temporariam enim ſolum & terrenam poteſtatem in Ebræo populo fuiſſe fatemur ante exortum Meſſiam, ſed quæ deinde in æternum regnum converſa ſit per eundem Meſſiam, qui & ipſe Ebræus fuit, Ebræis prognatus, tribulis Judæ, Davidis nepos; ſic ut prior illa poteſtas, velut rudimentum eſſet quoddam & adumbratio poſterioris. Quemadmodum enim Pharamundi ſucceſſor vere eſt & habetur Ludovicus XIV, cujus imperiis Francia feliciſſime gubernatur, licet hujus ne minimam quidem ditionis partem tenuerit Pharamundus, alterique ac plane diverſæ regioni præfuerit; ita verus ac legitimus Davidici regni ſucceſſor habendus eſt Chriſtus, licet alterius generis imperium obtineat: præſertim cum hic Davidico ſanguine cretus ſit, ille Pharamundino non ſit. His ita diſtinctis & explicatis, irritum cadit argumentum Pererii: poteſtatem enim ſpiritalem in tribu Juda vel populo Ebræo fuiſſe dicimus, quatenus Meſſias tribus Juda & populi Ebræi pars hanc tenuit & exercuit: quo factum eſt ut cum terrena poteſtate excideret tribus Juda, cœleſtem per Meſſiam recuperaret. Utramque autem à Jacobo præſignificatam & prædictam fuiſſe merito arbitramur.

[T]ertium argumentum. X. Facile quoque telum hoc alterum Pererii retundimus, quo per Caietani latus noſtrum petitur; cum ait nullam ſceptri vel κτῆσιν vel χρῆσιν habuiſſe tribum Juda temporibus iis quæ Davidem præceſſerunt; defeciſſe itaque ſaltem hoc tempore ſceptrum de Juda, quod oraculo repugnat. Quo telo non noſtram ſolum, ſed & alias etiam quas attulimus loci hujus interpretationes, ſuamque adeo Pererius oppugnat; cum probari non poſſe adverſus eum diſputantes oſtenderimus, ullum prærogativæ jus in hac tribu fuiſſe ante Davidem. Utut eſt, male certe hæc Pererio temporibus diviſa ſunt: nec enim id ſibi vult Jacobus, ſtatim poſt ſuam prædictionem Judam regni poſſeſſionem aditurum: imo vero, proſpiciebat in longitudinem cum hæc diceret;
Gen. 49. 1. ait enim: *Congregamini ut annuntiem quæ ventura ſunt vobis in diebus noviſſimis.* Igitur tum primum Judæ jus ad regnum Iſraëliticum declaravit & attribuit Deus, ſpemque ei dignitatis hujus fecit; non ipſi ſtatim, ſed poſteris ejus poſt aliquot ætates concedendæ.

Ad viam refutationi Judæorum ſternendam, oſtenditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum. XI. Poſtquam Chriſtianorum ſuper hoc oraculo ſenſus ſatis exploravimus, noſtroſque ipſi propoſuimus & confirmavimus, ſupereſt nunc ut adoriamur Judæos, quorum non uniuſmodi opinio eſt, ſed in duas ſectas diſſipatur. Alii enim Meſſiam quidem hic prænuntiatum agnoſcunt, at Jeſum hunc fuiſſe negant: alii ad Meſſiam id ullo modo pertinere infitiantur. Ex his duobus fontibus ſententiæ oriuntur complures, quas collegit horum temporum clariſſimus Judæus Manaſſe ben Iſraël, & ad undecim capita revocavit. Ad convincendum ſimul errorem utrumque, totam hanc
Manaſſ. Conc. Quæſt. 65. in Gen. prædictionem in Jeſu completam fuiſſe palam faciam. Ac iſta primum manifeſto ad Jeſum ſpectant: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui.* Ad filium Judam verba facit Jacobus, quatenus Meſſiæ pater futurus eſt, vel Meſſiam potius in patre alloquitur. Nam quemadmodum Davidis avi nomen Meſſiæ nepoti tribuunt Prophetæ, quod declarabimus in hoc Paralleliſmo; ſic & Meſſiæ Jacobus avi ejus nomen tribuit. A fratribus ſuis laudatus & adoratus

est Jesus, Christianis videlicet, quos fratrum loco habere se profitetur apud Matthæum: *Quicunque*, inquit, *fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Itaque fratres non semel appellat, cum in Evangelio, tum & in Psalmo vicesimo primo sub persona Davidis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Unde & cohæredes Christi Paulus nos esse ait. Ab iis autem primum laudatus est, cum prodigiosa eum patrantem opera aspexerunt: postquam autem viderunt eum ad vitam rediisse, tum vere Deum esse cognoverunt, eoque nomine adorarunt. Quamobrem servos se Christi in Epistolis sæpe Apostoli profitentur. Et nos hodieque, qui fidem ipsius amplexi sumus, divinos ipsi honores exhibemus. Cervices vero inimicorum vel cædit, vel sub jugum mittit; quippe *de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes, & ipse reget eas in virga ferrea ..... & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.* Principem hujus mundi se foras ejecturum jactat. *Exspoliavit principatus, & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Quod & futurum præsenserat Balaamus, cum diceret: *Et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth*: item David: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant: confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos: & præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me: & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti*: & alibi: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Matth. 12. 50. Psalm. 21. 23. Rom. 8. 17. Apoc. 19. 11, & seq. Joh. 12. 31. Col. 2. 15. Num. 24. 17. Psalm. 17. 38, & seq. Psalm. 109. 1, 2.

Pergit Jacobus: *Catulus leonis Juda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti ut leo & quasi leæna; quis suscitabit eum?* Quæ de Christi Jesu potentia dixerat: *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum*, leonis comparatione illustrat, quo inter quadrupedes nihil validius, quippe earum princeps & rex habetur. Hac ergo similitudine significantur, & Christi Jesu robur, & regium genus, quæ ipsi competere in Parallelismo à nobis demonstrabitur. Ascendit ad prædam, tum cum ex orci faucibus, Dæmonumque tyrannide humanum genus eripuit. Deinde victoriæ hujus modum, rationemque adumbrat, cum ait: *Requiescens accubuisti ut leo*, quæ mortem Christi exprimunt: dormitionis enim ac somni vocabulis mortem significare consueverunt Scriptores sacri; & utramque notionem habet Ebraica dictio שכב; & somnus Homero dicitur κασίγνητος θανάτοιο· Prædicta Jesu morte consequens fuit ipsius reditum ad vitam prædicere; quod & fecit his verbis: *Quis suscitabit eum?* ac si dicat, Non alius præter ipsum ac Patrem potest eum ad vitam revocare. Id sibi volebat Jesus, cum diceret: *Solvite Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud ...... Ille autem dicebat de Templo corporis sui*: id Paulus, cum Patris potentiam ac virtutem prædicaret hoc modo: *Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus.* Igitur Christum Jesum respiciebat Balaamus, cum de Israële, unde ortum erat habiturus, sic vaticinaretur: *Accubans dormivit ut leo, & quasi leæna quam suscitare nullus audebit.*

Gen. 49. 9. Joh. 2. 19. Eph. 1. 20. Num. 24. 9.

Sic deinde futurorum prædictionem Jacobus prosequitur: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.* Hæc jam satis excussimus. Addemus id tamen, geminis istis vocibus, *sceptrum*, & *dux*, sive ut habet Ebraicum exemplar שבט, & מחקק, regiam dignitatem, & jus condendarum legum, esse expressa. Nam qui rex est, leges condere potest & vivendi normam præscribere. Unde fit, ut in Psalmo centesimo septimo Juda, ad quem pertinebat sceptrum, quique à Septuaginta Interpretibus vocatur βασιλεὺς, in Vulgata *Rex*, Ebraice dicatur מחקק. Apud Isaiam Deus, qui Rex regum est, eodem afficitur nomine, quod exponunt Septuaginta ἄρχων, Vulgata *Legifer*, cui adsonat & Jonathan. At non quisquis leges ferre potest, proinde & rex est. Jura Ebræis posuit Moses, Atheniensibus Solon, Lacedæmoniis Lycurgus; quorum tamen nullus vere rex fuit. Quamobrem Aben Ezra, & R. David Kimchi, & R. Selomoh, vocabulum istud in oraculo Jacobi reddunt, *Dominum*, & *Principem*; R. Lipman in libro Nitzachon, מושל, *Dominatorem*: non vero dixerunt *Regem*. Ergo regis potestas major est, legumlatoris angustior. Priorem potestatem, juxta Prophetarum vaticinationes, vere obtinuisse Christum Jesum, & paulo superius ostendimus, & in Parallelismo etiam infra probabimus. Legum quoque ferendarum jus, etsi regia potestate continetur, seorsum tamen Christo tribuitur; uti, præter alia testimonia in Parallelismo quoque à nobis afferenda, vel unum hoc Isaiæ declarat: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus insulæ expectabunt.* Ait deinde Jacobus: *Donec veniat qui mittendus est*; Ebraice, *Donec veniat* שילה: qua voce Messiam notari consentiunt Chaldæi Paraphrastæ, & Thalmudistæ, aliique Magistri, quos supra adduxi in testimonium. Existimarunt multi legisse Hieronymum, שילוח, à שלח, *misit:*

Psalm. 107. 9. Isa. 33. 22.

quæ lectio Judæis nonnullis, & Steucho postmodum, Huntlæo, ac Grotio placuit; Chaldæos quoque ipsam fuisse secutos, at Judæos deinde adulterasse, censet Steuchus; Grotius vero approbare eam satagit, cum ex aliis Scripturæ sacræ locis, in quibus Messias à Patre missus esse dicitur, adhibitis ad id significandum verbis ἀποστέλλειν & πέμ-
Joh. 9. 7. πειν, tum maxime ex nono capite Johannis, ubi agitur de *natatoriis Siloë, quod interpretatur Missus*: quæ loca ad id Jacobi vaticinium spectare putat. Fuit in eadem opinione Eusebius, eamque libro septimo Demonstrationis prodidit, & Grotio id argumentum ex Siloë petitum subministravit. His addi poterant testimonia quædam Auctorum sacrorum, in quibus nomen ἐρχόμενος, sive Venturus, Messiæ proprium videtur esse & χαρακτηριστικόν. Quale illud est Discipulorum Johannis ad Christum:
Matth. 11. 3. *Tu es qui Venturus es, an alium exspectamus?* & hoc Pauli ad Ebræos: *Adhuc enim mo-*
Ebr. 10. 37. *dicum aliquantulum: qui Venturus est veniet, & non tardabit*: quod ex secundo capite
Hab 2. 3. Habacuc depromtum est: & hoc Epistolæ ejusdem ex persona Messiæ: *Tunc dixi,*
Ebr. 10. 7. Psalm. 39. 8, 9. *Ecce venio*: quod è tricesimo nono Psalmo prodiit. Quo refertur & hoc Samarita-
Joh. 4. 25. næ ad Christum: *Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus:) cum ergo venerit ille, no-*
Agg. 2. 8. *bis annuntiabit omnia*: atque id etiam Aggæi: *Et veniet desideratus cunctis gentibus.* Venturus autem & mittendus reciproca sunt. Verum tantis licet suffragiis, tantisque argumentis se tueatur hæc opinio; ab ea tamen me revocat unius Samaritani exemplaris auctoritas, ex cujus ductibus intelligitur, eam, quæ nunc obtinet in Ebraico contextu, scripturam esse vetustissimam, nec ullius vitiositatis suspectam. Nec abhorret à vero legisse Hieronymum שילה, etiamsi vocis hujus originem repetiverit à שלח; quidni enim crediderit ח in ה, ejusdem instrumenti literam, mutari posse per variationem dialectorum, uti mutatur nonnunquam in ע? Nihilo magis Septuaginta Senum interpretationi assentiri possum: ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, vel, ut alii legunt,
Euseb. Dem. libr. 8. ᾧ ἀπόκειται, vel juxta nonnullos, ὃ ἀπόκειται. His significatas putat Eusebius Dei pro-
Gen. 35. 11. missiones, quibus futurum spopondit, ut in Abrahami, Isaaci, & Jacobi semine *benedicerentur omnes cognationes terræ*, & *Reges de lumbis* Jacobi egrederentur. At idem paulopost ἀποκείμενα illa aliter explicat, eaque opinatur esse, quæ Judæ Jacobus mox pollicitus est: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo & quasi leæna; quis suscitabit eum?* At Onkelos, & Hierosolymitanus Paraphrastes, & Syrus Interpres, & Arabs, & R. Selomoh, regnum putant id
Chrysost. in Gen. 49. fuisse quod Messiæ erat ἀποκείμενον. Quam interpretationem Chrysostomus & Hie-
Hieron. Epit. Paul. cap. 4. & alibi sæpe. ronymus arripuerunt. Ita videntur eamdem lectionem secuti ac Septuaginta; nempe שלו, hoc est, juxta ipsorum interpretationem, *quod ei*; ut ה pro ו usurpetur, & ש pro אשר; quæ sane nimis coacta videntur, & parum omnino verisimilia: nam præter ה in ו mutatum, vides י intrusum; deinde ante Davidis tempora contractum fuisse אשר in ש, nullo exemplo probari potest, ut notavimus ad Origenem. Esto tamen, contractionem hanc tulerit ista ætas, quodnam hoc loquendi genus est, una, duabusve dictionibus triplicem involvens ἀποσιώπησιν. Ut enim aliquis inde exsculpatur sensus, τῷ *quod* primum præfigendum est *regnum*; subjungendum vero, *repositum est*: at τῷ *ei* subjiciendum *Messiæ*; quæ connexa hanc sententiam dabunt, *Donec veniat regnum quod repositum est ei Messiæ.* Pateremur, si ulla præcessisset, vel regni, vel Messiæ mentio: quod cum non ita sit, explicationem hanc merito repudiamus. Nec illi anteferimus alteram R. Davidis Kimchi, quam proponit in libro Radicum. Is שילה exponit בנו, *filius ejus*, & vocem derivat à שליה, quod *secundas* significat, sive χόριον. Id ut constare possit, dictio hæc parte sui ultima multanda est, & pro affixo ו supponendum ה, deinde י inferciendum, & dicendum demum *secundas* pro fœtu συνεκδοχικῶς hic usurpari. Hæc sententia, quantumvis ab oratione communi abhorrens, recentioribus tamen plerisque Interpretibus Christianis placuit, quod Messiæ ortus ex matre, absque ullo patris opere, his designari visus sit. Nos vero, non quæ acutiora cogitatu, vel dictu pulchriora, sed quæ veriora sunt persequimur. Ea mihi arridet præ reliquis vocabuli hujus interpretatio, quæ *Pacificum* reddit; à שלה, quod est, *quievit, in pace & otio fuit.* Id quam Christo conveniat, liquet ex Davide, qui de eo præ-
Psalm. 71. 3, 7. dixit, futurum ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna:*
Isa. 9. 6, 7. & ex Isaia, qui hæc de eo θεσπίζει: *Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit*
Mich. 5. 5. *finis.* Quid quod conceptis de eo verbis præcinit Michæas: *Et erit iste pax*: & Za-
Zach 9. 10. charias: *Et loquetur pacem gentibus.* Quæ in Domino Jesu re fuisse completa evincet
Isa. 8. 6. noster Parallelismus. An & vocis hujus veriloquium tangitur apud Isaiam, cum ait aquas Siloë vadere cum silentio, ἡσυχῇ πορεύεσθαι, juxta Septuaginta Interpretes? Fieri enim potuit, ut quemadmodum in oraculo Jacobi שילה Hieronymus, aliique arcessi-

verunt à שלח, *misit*, ita Isaias שלח, quod fontis nomen est, derivaverit à שלה, *quievit, tranquillus fuit.* Jam vero quatenus Messias fuerit expectatio gentium; vel juxta Onkelon & Hierosolymitam, quatenus ipsi dicto audientes fuerint populi; vel juxta Kimchium & alios, quatenus ad eum aggregati fuerint populi, præclare R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba ostendit ex Isaia, qui futurum prædicit ut *ipsum gentes deprecentur*, ut *legem ejus insulæ expectent*, ut Deus *det eum in fœdus populi*, ut *suscitet terram & possideat hæreditates dissipatas*, ut Deus *testem populis det eum, ducem ac præceptorem gentibus.* His adde & istud Aggæi: *Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Simili promisso Deus patriarcharum Messiæ proavorum, Abrahami, Isaaci, & Jacobi spes sustentabat, futurum spondens, ut in illis *benedicentur universæ cognationes terræ.* Hinc ista Simeonis viri sancti, cum Jesum in sinu gestaret: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium.* Sin R. Jonam Gerundensem quis sequatur, qui ῥῆσιν hanc sic intelligit: *Non à Juda abscedet virga exactoris, quoad veniat filius ejus, qui gentium robur franget*, uti quoq; poterit Davidis suffragio, qui Deum inducit sic alloquentem Christum: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.*

(Isa. 11. 10. & 42. 4. & 49. 8. & 55. 4. — Agg. 2. 8. — Gen. 12. 3. — Luc. 2. 30. & seq. — Psalm. 2. 7.)

His demum verbis Jacobi oraculum concluditur: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Quadrare & hæc in Christum ex Johanne intelligitur, apud quem Jesus hæc de se prædicat: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est:* tum: *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Asinam autem & asellum, quibus invectus Hierosolyma iniit juxta Zachariæ vaticinium, Judæorum & Ethnicorum symbola esse uno ore asseverant Interpretes. Porro significari à Jacobo his verbis eumdem, qui à Zacharia deinde asina equitans descriptus est, traditur in Beresith utraque, Rabba & Ketanna. Cum illos ergo cœlestis gratiæ laqueis irretitos ad se pertrahit, sibique adjungit, tum vere ad vitem pullus & asina religantur. Flectimus hæc nos quidem in allegoricum sensum, quod & fecerunt Chaldæi Paraphrastæ. Onkelos vitem interpretatur Deum, Deique doctrinam, tum & ipsius Templum ac Civitatem; asinam vero & asellum exponit Israëlem & Ethnicos, tum & æqui boniq; amantes homines ac divina præcepta facessentes. Onkelon sequitur R. Selomoh. Jonathan & Hierosolymitanus Interpres iis quæ sequuntur cruentas Messiæ victorias portendi putant. Ego vero aio Jesu Christi supplicium his præsignificari, isto Isaiæ loco fretus, quem ad Messiam pertinere arbitratur optima pars Interpretum: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua?...... Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* Quamobrem in sacrosancto Eucharistiæ sacramento de vino sanguinem suum fieri voluit, seque cruenta veste indutum obtulit in Apocalypsi. Nec ipse solum suo sanguine stolam tingit at Discipulorum quoque suorum vestes eodem ablui jubet: *Hi sunt*, inquit unus de Senioribus Johannem alloquens, *qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni.* Alio loco sic ipse Jesus: *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni.* Quæ sequuntur de oculorum pulchritudine & candore dentium, valent ea ad Messiæ speciem ac decorem commendandum; non eum qui in externa corporis forma, sed qui in animi dotibus ac virtute positus est. Quo pertinet illud è Psalmo quadragesimo quarto: *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.* An æternum illum Dei favorem forma corporis quisquam promereri potest? minime profecto. Simile est & hoc Isaiæ: *Regem in decore suo videbunt oculi ejus.* Eumdem igitur sensum accommoda & Cantico, in quo Sponsi pulchritudo tenerrimis & mollissimis verbis describitur: accommoda vero his præcipue: *Dilectus meus candidus & rubicundus:* quibus candidi mores &, ut Virgilii utar verbis, ardens virtus denotantur, quorum symbola sunt lac & vinum. Rubor autem oculis maxime Messiæ tribuitur, perinde ut vis flammea in Apocalypsi & apud Danielem; & Deo ipsi apud Ezechielem: nimirum ut perspicacitas ejus significetur, & oculorum vis omnia pervadens, etiam intima cordis. Quocirca Christus Jesus in Apocalypsi, postquam flammeos & ignitos sibi esse oculos dixit, subjicit continuo: *Novi opera tua:* & deinde: *Ego sum scrutans renes & corda.* Sic & Paulus ad Ebræos: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus.* Cui vi exprimendæ nihil excogitari potest igne aptius, qui calore suo omnia penetrat, lumine collustrat universa. Candor autem adscribitur dentibus, propter fandi vim lacteam, qua Christum valuisse ex his

(Gen. 49. 11, 12. — Joh. 15. 1, & seq. — Zach. 9. 9. — Isa. 63. 1, 2. — Apoc. 19. 13. — Apoc. 7. 14. — Apoc 22. 14. — Psalm. 44. 3. — Isa. 33. 17. — Cant. 5. 10. — Apoc. 1. 14. & 2. 18. & 19. 12. Dan. 10. 6. — Ezech. 1. 27. — Apoc. 2. 18, 23. — Ebr. 4. 13.)

Luc. 4. 22. Psalm. 44. 3. Matth. 7. 29. Joh. 7. 46.

Lucæ discimus: *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius:* id quod tanto ante præmonitum fuerat in Psalmo quadragesimo quarto: *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Id sibi quoque volebat Matthæus, cum diceret: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens:* & ministri Pontificum & Pharisæorum apud Johannem: *Nunquam sic locutus est homo sicut hic homo.* Nihil est enim ad persuadendum efficacius, nihil accommodatius ad delectandum, nativa hac oratione & simplici, quæ detracto omni ornatu verborum, rebus ipsis placet quas expromit, in earumque delectu laborem omnem & industriam consumit.

Refelluntur Judæi:

XII. His animadversis videant nunc Judæi, an commentitias suas loci hujus interpretationes nostræ possint opponere, & levi saltem aliqua veritate comprobare. Eorum, ut dixi, de Prophetiæ hujus intellectu duplex extat opinio; alii enim Messiæ quidem prædictionem ei fatentur inesse, at Jesum eum fuisse negant; alii ad Messiam id ullo modo pertinere infitiantur. Qui in priori versantur hæresi, non in eamdem omnes conspirant sententiam: quidam enim Messiam à Jacobo promissum nondum venisse arbitrantur, venturumque exspectant: quæ sententia tradita extat in Thalmudico libro Sanhedrin; item in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; & in Echa Rabbathi; apud Onkelon quoque, & alios Paraphrastas Chaldæos, Jonathanem & Hierosolymitam; apud R. Davidem Kimchi in libro שרשים, R. Abrahamum Aben Ezram, R. Salomonem Jarchi, & R. Josephum in Ikkarim sive Fundamentis fidei, qui & id Onkelon accepisse narrat à Schemaia & Abthalione, stante etiamnum Templo secundo: cujus rei fides penes auctorem esto. Eadem est etiam persuasio eorum, qui Babylonicæ Captivitatis principem, quem ראש הגולה, sive Æchmalotarcham appellant, magnis Judæorum copiis, uti quidem fingunt, Bagdadi præfectum, de tribu Juda numquam non deligi aiunt; unde oraculi veritatem peti censent; quippe nondum ablatum esse sceptrum de tribu Juda, nec proinde Christum venisse. Vigebat hæc jam inter Judæos opinio Origenis temporibus, quam plerique partium harum gregales sectati sunt. Pluribus de ea re disserunt Benjamin Tudelensis in Itinere, & R. Abraham Zachuthus in libro Juchasin. Quidam vero Messiam geminum hoc Jacobi oraculo promissum arbitrantur; Mosem alterum, alterum Messiam κατ' ἐξοχὴν dictum: quem errorem secutus est R. Bechai. Adde & alios jam supra confutatos à nobis, qui Judæ hic promissam agnoscunt perpetuitatem regni, in Messia initium habituri. Qui vero nullam Messiæ his inesse prædictionem contendunt, vocem שילה, quam reddit Vulgatus Interpres, *Qui mittendus est*, vel ad Davidem, vel ad Saulem, vel ad Jeroboamum, ipsamque adeo Siloh urbem, vel ad Nabuchodonosorem referunt; quam postremam opinionem Julianus Apostata tueri videtur. Has sententias, ut pote insigniores refellisse contenti erimus: alias quas scimus in Beresith Rabba, aliisque locis esse propositas, studiosorum industriæ discutiendas relinquemus.

Julian. apud Cyrill. libr. 8.

ac ii primũ, qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur quidem, at nondum venisse eum contendunt;

XIII. Ac priores quidem, qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur, at nondum venisse eum contendunt, nullum opinionis suæ afferunt argumentum; neque vero ullum aliud afferre possunt, præterquam quod nondum extitit quisquam, in quem partes oraculi hujus omnes apte congruerent. Quod manifeste falsum esse probavimus. Deinde cum superiori Propositione docuerimus eum habendum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt, hinc efficitur eum in quem apposite quadrabit prophetia hæc Jacobi, si modo reliqua Veteris Testamenti vaticinia consentiant, Messiam esse habendum. Hanc autem Jacobi prophetiam in Jesum convenire luculenter demonstravimus, & reliquas præterea Veteris Testamenti vaticinationes huic consentire suis à me probatur locis. Unde efficitur Jesum esse Messiam, proindeque jam Messiam venisse.

quos inter præcipui sũt, qui Æchmalotarcham Juda prognatũ Judæis hodieque præesse affirmant:

XIV. Vanissima vero præ cæteris eorum opinio est, qui Æchmalotarcham quemdam confingunt, Judæorum imperium in Asia tenentem, & tribu Juda oriundum, quem Patriarcham appellant, perpetuaque successione dignitatem eam ad Christum usque exstituram asseverant. Vetus illud quidem Judæorum commentum est, ut intelligi potest ex Seder olam Zutha; jam inde ab Origenis, ut dixi, superioribusque deductum temporibus; quod ita recentiores amplificarunt Magistri, ut Patriarcham hunc genealogiæ suæ seriem detexere, scriptisque ac legitimis instrumentis approbare posse putent. Atque ad hanc fabulam ordiendam una ipsis caussæ videtur fuisse Jacobi de Juda prophetia, quam in Æchmalotarcha exitum habuisse prisci Rabbini existimabant, ut auctor est Maimonides in Jad Chazacah. Opinioni huic profligandæ, inconstantiam ipsius & varietatem satis est prodidisse: nam Benjamin Tudelensis, qui in Itineris sui historia Israëlitarum multitudinem ac potentiam fictitiis narrationibus commendare unice videtur habuisse propositum, multa de Æchmalotarcha congerit, ac ipsum Bagdadi sedem habere narrat, & imperium ejus Asiæ finibus circum-

Maim. in Jad Chaz. libr. ult. cap. 4.

ſcribit. Tum paulopoſt infinitas Judæorum copias verſus Eurum ſtatuit, ſui juris, rerum omnium ubertate affluentes, ampliſſima & beatiſſima loca late incolentes, & ab omni commercio ac reliquorum hominum aditu ſecluſas, propter vaſtiſſimas ſolitudines interjectas. Pleraque tamen horum ſe fando tantum accepiſſe fatetur, quæ deinde R. Iſaac ben Aramah in ſuis Legis explanationibus dicendo dilatavit. Auctor eſt etiam Aben Ezra ætate ſua nepotes quoſdam Davidis extitiſſe Bagdadi. Sed & narrant R. Gedalias ben Jechaia in Catena Cabalæ, atque item Auctor Schevet Jehuda, poſteris Davidis apud Perſas ſummum honorem habitum fuiſſe. Multa quoque de maximis Judæorum ἀποδασμοῖς & regnis in deſerto Chabor & ad mare Rubrum ſitis diſſerit R. Abraham Peritzol in Orchath olam, ſed de quibus nihil ipſe quoque præter auditum habere ſe agnoſcit. Multa idem, multa & ad nauſeam uſque inſignis mendaciorum & ineptiarum fictor Eldad Danita, qui quatuor Iſraëlitarum tribus, Danitidem, Gaditidem, Aſeritidem, & Nephthalitidem in Æthiopia locat, Sabbathio flumine ſeptas, & omnibus copiis circumfluentes; reliquas ſex in Aſia ſuis legibus utentes: nonnulla & R. Simeon in Jalcut, & ante illos Bereſith Rabba & Thalmud in libro Sanhedrin de Judæis ultra Sabbathium flumen, quod ab aliis pleriſque in Media ſtatuitur, habitantibus, & regna illic obtinentibus; quos & mœnibus igneis protectos, & ab omni hominum commercio ſejunctos eſſe quidam per ſummam vecordiam affirmare auſi ſunt. Idem Peritzol Judæos verſus orientem Solem locat, & montibus immenſis circumcluſos fingit. Poſtellus, popularis meus, vir magni, ſed immoderati & effrænis ingenii, intra has montium anguſtias diu latitaſſe decem tribus ait, ſed tandem prognatos ex iis Tartaros & Turcas inde erupiſſe, vaſtiſſimaſque regiones armis occupaſſe. Quod ex Haythoni Armeni Hiſtoria probare conatus, viris gravibus & eruditis perſuaſit. Magni etiam Judæorum exulum cœtus in India, magni ad Daphnen Antiochiæ ſuburbium ſtatuuntur. Quidam & in America decem tribus requirunt. In quem errorem mirarer animum ſuum demiſiſſe, eique defendendo ſtudium ſuum & operam accommodaſſe doctiſſimum Manaſſem ben Iſraël, Amſtelodami olim familiariter mihi notum, niſi Judæum fuiſſe meminiſſem. At res eſt omnibus cachinnis digna, aſſeveraſſe ipſum in Conciliatore, inter Judæos, qui per Hiſpaniam & Galliam ante annos aliquot diſperſi erant, duces ac principes Davide prognatos ſemper extitiſſe, videlicet Abrabanieles: & poſt excidium ſecundi Templi duas ex hac gente familias in has oras migraſſe; quarum altera eorum erat qui Bene Daud, *Filii David*; altera eorum qui Abrabanieles appellabantur. Quod & R. Iſaaci ben Guiat auctoritate confirmat. In quo tamen non gentilium ſolum ſuorum, ſed & ſuam ipſius cauſſam agit homo non incallidus; nam duxerat uxorem de ſtirpe Abrabanielum, magnoque ſibi ducebat honori Davidicam gentem affinitate contingere. Itaque Davidis nepotes ſe genuiſſe jactabat. Redeamus vero ad decem tribus, quas Thalmud Hieroſolymitanum, omnes ineptias putidiſſimo figmento ſuperans, nubibus protectas & à reliquis mortalibus hujuſmodi ſepimento ſeparatas comminiſcitur, proindeque & ab Æchmalotarchæ ipſius imperio diſcretas. Quomodo enim ultro citroque ad eum illinc commeare, vel ab eo illuc penetrare legati potuiſſent, cum omnis aditus eſſet intercluſus? Niſi dicant fortaſſe ſolis Judæis hanc facultatem divinitus fuiſſe conceſſam, quod credet Judæus Apella, non ego. Scio memoriæ proditum eſſe à Joſepho tribus decem trans Euphratem deportatas in immenſam multitudinem ſua ætate excreviſſe, quod ab eo edoctus Oroſius retulit: verum nulla illic regna commemorant; imo barbarorum imperiis fuiſſe ſubjectas optime à Sulpitio Severo obſervatum eſt. Nec moror auctoritatem Scriptoris libri quarti Eſdræ, qui decem tribus in longinquas terras abiiſſe ſomniat, ut ritus ſuos ſine impedimento poſſent obſervare; diſceſſiſſe illis aquas Euphratis, ut olim Rubri maris & Jordanis; & poſt anni unius iter in regionem Arſareth perveniſſe, quo nemo homo hactenus penetraverat; ibique ſumma pace frui, quoad ipſis reditum Deus paret. Quæ impuri auctoris & otio ſuo abutentis mera figmenta ſunt.

Orch. Ol. cap. 14.

Thalm. in Sanh. cap. 10.

Poſtell. Hiſt. Orient. Part. 1. cap. 5. & 6.

Hayth. cap. 17. Hiſt. Or.

Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 5. Oroſ. libr. 2. cap. 7. Sulpit. Sev. Hiſt. ſacr. l. 2. 4. Eſdr. 13. 41. & ſeq.

Atqui nos argumenta non deficiunt, quibus inanem hanc Jacobæi prædicti expoſitionem poſſimus difflare. Nam primum conſtat adeo permiſtas eſſe Judæorum tribus ac confuſas, ut ne levi quidem ſuſpicione origines familiarum internoſci queant, nedum ſcriptis comprobari. Atqui ineptum eſt credere ea venientis Meſſiæ ſigna præmonſtraſſe Jacobum, eventuram nempe tribui Juda ſceptri amiſſionem & ducum defectum, quæ deprehendi haudquaquam poſſent; cum ne ipſa quidem tribus Juda ſecerni ab aliis ac diſtingui queat. Aio præterea nuſquam gentium jus ſceptri, ditionemve ullam aut imperium Judæos obtinere. Hac enim ætate frequentibus mercatorum commerciis, & longinquis viatorum peregrinationibus, ſatis accurata terræ habitabilis percepta notitia eſt, ut fabuloſa hujuſmodi imperia confingere nemini liceat.

Scimus vero quoquoverſum diſſipatam infelicem hanc gentem alienis parere legibus, nec quidquam eorum attentare fas ipſi eſſe, quibus conſtat regia poteſtas; puta reos morte plectere, bella denuntiare, monetam cudere, leges proponere: imo vero, ludibrio ubique ac deſpicatui habitam, velut in celeberrimo orbis univerſi theatro atrociſſimas ſcelerum ſuorum pœnas luere. Mirum foret profecto tantam hominum multitudinem, bonis omnibus florentem, ita delituiſſe ad hanc diem, ut poſt tot ac tantas hominum noſtrorum peregrinationes adiri non potuerit. At jamdiu eſt quod Origenes & Theodoretus Patriarcharum originem de tribu Juda arceſſitam vanitatis inſimularunt. Nec uno loco ſcribit ille, jus gladii Judæis fuiſſe ademtum, eoque exitum habuiſſe Jacobi vaticinium Judæ filio editum. Quod ſi in reos aliquando animadvertiſſe leguntur ipſorum Ethnarchæ, id quod ſuis factum temporibus, ſeque expertum affirmat Origenes in Epiſtola ad Africanum, hoc ſibi juris ſumſiſſe illos ait, vel diſſimulantibus Romanis, vel gratificantibus. Proditum deinde eſt variis locis à Maimonide, quam anguſtis finibus coërcita fuerit Judæorum poteſtas & juriſdictio. Iis quidem extra terræ Chanaanitidis limites judicia capitalia exercere fas juſque non erat; itaque Babylone, & Alexandriæ, & Antiochiæ, ab iis, quibus ſubditi erant, Principibus capitalia jura petebant, vel eorum reddendorum licentiam impetrabant. At intra Chanaanitidem ſoli Palæſtini Judæi jure gladii pollebant, non Babylonii, aut Ægyptii, aut Antiocheni, quibus id nullibi gentium erat conceſſum; unde efficitur ineptum eſſe, Babyloniis Judæis, quorum acciſa adeo poteſtas erat, ſceptrum & regiam dominationem adſcribere. Quid quod & Æchmalotarcham ipſum à Muhammedanorum Calipha poteſtatem per ſigilli traditionem accipere ſolitum Benjamin teſtificatur: quo minime proprium, ſed fiduciarium dominium habuiſſe confitetur. Sed ne Synagogas quidem, collegia, aut ſcholas, niſi de Principum licentia, habere poterant: & ſi quibus fruebantur privilegiis, totum id benignitati Principum eorumdem acceptum referebant. Hæc quidem pro temporibus varie mutarunt. Id juris quo pollebant olim Palæſtini Judæi, ad hanc diem minime retinuerunt: penes Turcas eſt ſuprema poteſtas, à quibus omni juris dicundi facultate multati ſunt. Quod ad regna vero illa imaginaria è decem tribubus propagata attinet, etiamſi nunc extare fateremur, quis ea credat ſe hominibus tribu Juda prognatis ſubjeciſſe? Quamvis enim legamus in Bereſith Rabba deportatas eſſe decem tribus in certum quemdam locum; in omnes vero regiones quoquoverſus diſperſas fuiſſe tribus Juda & Benjamin, ita ut unum aliquem ex tribu Juda apud ſe reperire potuerint, quem ſibi præficerent; ex quo tamen Iſraël detrectavit imperium tribus Juda, ſeque ab illa ſegregavit, *Non coütuntur Judæi Samaritanis*, quemadmodum ex Chriſti Jeſu & Samaritanæ mulieris colloquio cognoſcimus. Itaque R. Iſaac Abrabaniel in ſua Iſaiæ interpretatione, quæ de Chriſti contumeliis & tormentis quinquageſimo tertio capite prædicta ſunt, ea ad popularium ſuorum miſerias detorquet, eorumque calamitates & ærumnas multis exaggerat; immemor beatorum illorum orientis regnorum, præclaræque Æchmalotarchæ dignitatis & potentiæ; regiaque poteſtate, ſceptro, ac dominio Iſraëlitas penitus excidiſſe, nec ullum Synedrium habere fatetur. Enimvero futurum id animo præſentiebat Amos, cum diceret: *Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus*: hoc eſt, Regnum illud temporarium & terrenum Judæorum exſcindam; at in aliud æternum deinde reparabo. Subjicit enim: *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David quod cecidit; & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt inſtaurabo.* Caduci quoque hujus Iſraëlitarum regni ruinam prævidebat Oſee, cum diceret: *Dies multos ſedebunt Filii Iſraël, ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.* Qua prædictione Origenes Judæorum merito contundit vecordiam, qui tribum Juda ad Meſſiam uſque per Patriarchas ſuos ſceptrum retenturam eſſe jactabant. Jonathan quoque tempus illud eadem vaticinatione prænuntiari docet, quo nullis regibus Davide oriundis Judæi parebunt. Candidius etiam R. David Kimchi præſens popularium ſuorum exilium illic indicari cenſet, quo regibus ac principibus generis ſui penitus deſtituti barbararum gentium imperiis continentur. Atque hæc prophetia jam compleri cœperat, cum dicebat Azarias: *Non eſt in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocauſtum, neque ſacrificium, neque oblatio, neque incenſum, neque locus primitiarum coram te.* Candide quoque R. Bechai, & R. David Ganz, & R. Manaſſe, à nullis gentis ſuæ regibus vel principibus populares ſuos regi teſtantur. Diſertiſſime vero omnium R. Iſaac Akriſch in קול המבשר, narrationes hujuſmodi fictitias eſſe declarat, & ad ſublevandos ſuorum animos excogitatas. Eſto tamen, tantum patuerit Babyloniorum Judæorum ditio, quantum gentiles ipſorum volunt, conſtat certe nunc attonſam ac reſectam ubicunque terrarum ita eſſe, ut

Origen. περὶ ἀρχ. libr. 4. cap. 1. Theod. in ἀπορ.

Joh. 4. 9.

Amos 9. 8, 11.

Oſe. 3. 4.

R. Dav Kimch. in Oſe. 3. 4.

Dan. 3. 38.

esse, ut extincta potius & sublata penitus dicenda sit, ac proinde oraculo Jacobæo neutiquam accommodari posse. Nec enim ad id satis est, verum aliquando fuisse quod de fictitio illo & stamineo gentis suæ sceptro commemorant, sed ad Messiam usq; iis expectatum perseverare debuit. Quod cum secus evenerit, nullaque hodie sceptri umbra apud ipsos supersit, nulla ratione defendi potest ea quam afferunt prædicti Jacobæi interpretatio.

XV. Nihilo validior illa est quam proposuit R. Bechai, à quo libri Mosis explanationibus sunt illustrati. Is super hoc loco Geneseos, & in libro quem שלחן ארבע, *Mensam quadratam* inscripsit, geminum hic Messiam prædictum esse opinatur, Mosem alterum, alterum Messiam proprie dictum quem Judæi expectant. Nec enim credibile esse ait Jacobum futura animo prospicientem, longinquam & remotam Israëliticæ gentis liberationem prædicendam suscepisse; instantem vero & proximam, cujus auctor futurus erat Moses, silentio prætermisisse; utramque ergo uno vaticinio prænuntiasse; præsertim cum altera alterius typus & exemplar, juxta doctrinam à Prophetis traditam, futura esset: præterea Siloh Mosem esse per artem Gematricam; nam si vocabulorum שילה, & משה, valorem arithmeticum colligas, habebis utrobique summam CCCXLV; ad Mosis vero tempora Israëlitarum sceptrum tenuisse tribum Juda, & ab ea demum ad Levitas per Mosem translatum esse. Regem porro fuisse Mosem probat hoc testimonio Deuteronomii: *Erit apud rectissimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Israël*: quod adsonat huic prædicto Jacobi: *Et ei erit aggregatio populorum*; sic enim Ebraica verba reddi possunt. Israëlitæ autem populorum nomine afficiuntur eodem loco Deuteronomii: *Dilexit populos: omnes sancti in manu illius sunt.* Hæc Bechai, cui respondeo nugatoriam esse & futilem Gematricam artem, per quam ex hoc Jacobi oraculo, & ex quocumque Scripturæ loco sexcenta ejusmodi figmenta quivis queat extundere. Aio deinde etsi sceptri jus in tribu Juda semper fuerit, usum tamen non fuisse ante Davidem, quod vult Bechai; nedum ante Mosem, cujus ævo Judaica tribus, totaque Israëlitica gens durissima apud Ægyptios servitute premebatur. Fac tamen sceptro tum potitam fuisse tribum Juda, repugnantia sibique contraria implicabit hæc opinio: nam ut ei accedat fides, dicendum est, reipsaque dicit R. Bechai, sceptrum de tribu Juda fuisse ablatum, postquam venit prior Messias Moses. At sciscit idem Magister, non ablatum iri sceptrum de Juda, antequam postremus Messias advenerit. Igitur Mosis ætate neutiquam ablatum fuit. Corruit ergo sententia hæc, seque ipsa jugulat.

tum R. Bechai, qui Messias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moses, alter nondum advenerit:

Deut. 33. 5.

Deut. 33. 3.

XVI. R. Moses ben Nachman, R. Joël ben Suib, aliique partium illarum Magistri, dictiones, שבט, *Sceptrum*, & מחקק, quod Vulgata *Ducem* reddit, designare putant sævum & impotentem dominatum, quo misera ipsorum gens passim vexatur. Cui calamitati tum à Deo finem impositum iri censent, cum Christus advenerit. Facile enimvero confutatur opinatio hæc ex verbis à Scriptore sacro adjectis, quibus מחקק, *Ducem*, sive *Legislatorem* hunc *de femore* Judæ prodit urum præcinit. Unde liquet, non externos, quibus parere coguntur, principes, sed gentiles eorum ac tribules prædici. Inde se ut expediant alii, exponunt *Doctorem Legis*: ut sententia hæc sit, Legis Doctores semper fore inter Judæos, qui eos officii sui commonefaciant, nec Legis oblivisci patiantur, etiamsi iniquum Ethnicorum principatum & dominationem tolerare cogantur. Verum ne id quidem defendi potest: nam si sacrorum annalium replicemus memoriam, falsum esse reperiemus, duris semper Judæos imperiis fuisse afflictos, cum mitissimis & æquissimis Regibus, quos gens hæc plerosque tulit, paruerint. Nego denique vocem שבט, si solitaria sit, tyrannicum imperium sonare. Dominationem generatim significat, tam æquam & legitimam, quam impotentem: quæ sane adjuncto epitheto determinanda erat, cum in eo rei totius cardo verteretur; uti in Psalmo secundo determinata est: בשבט ברזל, *in virga ferrea*. Qui vero שבט hic tribum sonare rentur, ut sensus sit, Non ablatum iri tribum Juda, ita ut decem tribus ab Assyriis in longinquas regiones deportatæ sunt, semperque suos ipsam doctores habituram, veritati manifeste contradicunt, cum Judaicæ gentis reliquiæ ablatæ, deportatæ, miserrimis exiliis multatæ sint. Igitur si patriam ac penates servare debuit tribus Juda ad Messiam usque, Messiam jampridem venisse necesse est.

& qui vocibus, שבט, Sceptrum, & מחקק, Dux, tyrannicum & crudele imperiū in se passim exerceri solitū prædici putant: & qui שבט, hic tribum sonare opinantur:

Psalm. 2. 9.

XVII. Existimarunt præterea R. Selomoh Alcabitzius, in libro Manoth hallevi, R. Obadias Saphornus in suis Legis expositionibus, proxime memoratus R. Moses ben Nachman, aliique hujus gregis, non hoc sibi voluisse Jacobum, ad Messiæ usque ætatem temporarii sceptri possessionem penes tribum Juda semper futuram, cum ea sæpe excidisse ipsam certum sit, sed non alios reges quam tribu Juda ortos Israëlitis imperaturos: sin res secus eveniat, caussæ futura ipsorum peccata; regnumque à Juda ad tempus ablatum, ipsi aliquando restitutum iri; proindeque punitos fuisse à Deo,

quique Jacobum non id sibi velle censent, fore ut Israëlitis Reges de tribu Juda semper præsint, sed

ut non alii quam hac tribu orti præsint :

quicunque aliis prognati tribubus ſceptrum uſurparunt : cum ergo Saul qui Benjamita fuit, & Aſſamonæi qui Levitæ fuerunt, ſceptrum ſibi arrogaſſent, infeliciter ipſos periiſſe, Deo ſic jus tribus Juda perſequente. Meminiſſent doctrinæ hujus patroni, quibus verbis Saulem Samuel compellaverit, cum unctura Regem eum Iſraëlitarum

1. Reg. 10. 1. conſecraret : *Ecce unxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in principem.* Meminiſſent

1. Reg. 10. 24. quibus eum verbis Samuel Regem renuntiaverit : *Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non ſit ſimilis illi in omni populo.* Eane injuſta eſt regni poſſeſſio, cujus auctor eſt Deus? Meminiſſent quam demiſſo ſermone Samueli reſponderit Saul, cum

1. Reg. 10. 21. in amplioris fortunæ ſpem excitaretur : *Numquid non filius Jemini ego ſum, de minima tribu Iſraël, & cognatio mea noviſſima inter omnes familias de tribu Benjamin? quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum?* quaſi regni honorem refugiens ac detrectans. Ex his intelligitur Judæ ſceptrum non contra jus, ſed Deo ſic volente & jubente Saulem occupaſſe; adeo ut qui ſecus ſentiunt, apertiſſimo Dei judicio & clariſſimis Scripturæ ſacræ verbis contraire videantur. Meminiſſent etiam Jeroboamum tribu Juda haudquaquam oriundum certo Dei nutu Iſraëlitis imperaſſe : ſic enim ipſum Ahias

2. Reg. 11. 31, 37, 38. Silonites compellat : *Hæc dicit Dominus Deus Iſraël, Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus :* & deinde : *Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima tua, eriſque rex ſuper Iſraël. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis, & feceris quod rectum eſt coram me, cuſtodiens mandata mea & præcepta mea, ſicut fecit David ſervus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificavi David domum, & tradam tibi Iſraël.*

& qui prophetiam hanc ὑποθετικῶς eſſe ſtatuunt :

XVIII. Futilis vero penitus & abſurda eſt eorum interpretatio, qui prophetiam hanc, non planam ac ſimplicem, ſed ὑποθετικῶς, & connexis quibuſdam determinatam eſſe ſtatuunt : atque ea lege & omine principatum ad Meſſiæ uſque tempora eſſe Judæ promiſſum, ſi modo legi divinæ obſequatur. Cum enim opinionem iſtam nulla Scripturæ ſacræ proſequantur teſtimonia, uti nullo jure proponitur, ſic optimo jure repudiatur. Cum alioqui pari exceptione, ſi huic adhibetur fides, omnia ſanctorum Prophetarum vaticinia eludi poſſint.

quique id ita exponunt, Judæis defẽſores nunquã defuturos :

XIX. Proponitur præterea hæc loci interpretatio in Bereſith Rabba; Judæos, diſperſos licet & captivos, non ita tamen vexatum & afflictum iri, ut omni penitus præſidio careant; futurumque ſemper ut ex uno loco expulſi, in alium benigne ſuſcipiantur, quoad Meſſias veniat; haud aliter atque à Machiro Ammielis filio David Ab-

2. Reg. 17. 27. ſalomum fugiens exceptus eſt, & omnibus copiis liberaliter adjutus. Atqui hoc non tribus Juda privatim proprium eſt, ſed ad omnes Iſraëlitas generatim pertinet : cum tamen demonſtrandum fuerit promiſſionem hanc, Judæ privatam & propriam fuiſſe;

Gen. 49. 28. nam Jacob *benedixit ſingulis benedictionibus propriis.* Deinde vix aſſignari regem, gentemve poſſe puto, quæ eos ita foveat ac protegat, vel tam certis proſequatur auxiliis, quam Machir Davidem; cum per univerſum orbem, quantum fando accepimus, æque viles habeantur, deſpicatui ſint, graviſſimis tributis obruti ſpolientur, diripiantur.

& qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio numquam iri ſegregatum, ut decem tribus.

XX. Poſtremam hanc ex R. Manaſſis Conciliatore proponam oraculi Jacobæi expoſitionem; nunquam ita ſublatum iri tribum Juda, & ex hominum notitia ac commercio ſegregatum, uti decem tribubus contigit, ſed ſemper doctores ſuos per quos erudiatur ad Meſſiæ uſque ortum habituram. Ego vero aio non magis ex hominum ſocietate & uſu ſepoſitas eſſe decem tribus, ac illam Judæ : nam qui per orbem ſparſi ſunt Judæi, quibuſnam prodierint tribubus; an ex decem, an ex Judæa tribu, valde incertum eſt; tamque credibile eſt decem tribus ab Aſſyriis in orientem abductas, Judæos illic ſuperſtites progenuiſſe, quam quæ à Romanis in has oras diſſipatæ ſunt, Judæos in occiduis partibus habitantes procreaſſe. Præterea poſt deportatas decem tribus, aliqui tamen iis orti in patria reperti ſunt, velut Anna Prophetiſſa, quæ fuit de tribu Aſer. Nunc vero cum inter tot inflictas à Deo genti huic calamitates, non poſtrema ſit tribuum confuſio & permiſtio, & certæ ſtirpium ſeriei ac ſtemmatum ignoratio, & poſt tot direptiones, ſectiones, publicationes, proſcriptiones, vetuſtorum inſtrumentorum jactura; unam aliquam à reliquis, Judæam ab aliis decem, nunc internoſcere velle, id vero eſt Judæum agere hoc, eſt deſipere.

Refelluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Meſſiam ullo modo pertinere negant;

XXI. Nunc ii refellendi veniunt Judæi, qui majorum ſuorum ſpreta auctoritate ad Meſſiam ullo modo pertinere hoc oraculum præfracte infitiati ſunt : qui ut à via veritatis receſſerunt ſemel, in varios protinus errores ſunt delapſi. Quidam Siloh, nominis hujus urbem ſonare cenſent, & verba hæc, *Donec veniat Siloh*, exponunt, Donec deſinat Siloh & finem habeat : iſta autem, *Non auferetur ſceptrum de Juda,* id putant ſibi velle, Præſtantia Judæ in regium dominatum mutabitur. Ut loci totius

hæc ſit ſententia, Dignitas tribus Juda & præſtantia in regnum mutabitur, cum Siloh Arcæ ſedes eſſe deſinet. Hanc ſententiam qui tuentur, vocem *Donec* ita exponant neceſſe eſt, quemadmodum à Caietano exponi ſupra diximus; ſic nempe ut ceſſationem ejus rei, de qua habetur ſermo, non ſignificet, ſed continuationem potius cum alterius interventu; continuationem videlicet poſſeſſionis ſceptri, hoc eſt præſtantiæ, cum interventu finis Siloh. Sic intellexerunt doctiſſimi Magiſtri, quos inter præcipua eſt ſupra jam memorati R. Bechai auctoritas; atque id completum eſſe arbitrati ſunt, cum rerum potitus eſt David & regiam poteſtatem eſt conſecutus. Verum enimvero quid tandem eſt locum corrumpere, ſi hoc non eſt? partim enim hæc cum hiſtoriæ veritate, partim cum manifeſta loci ipſius pugnant ſententia. Falſum enim eſt tum regnum capeſſiviſſe Davidem, cum de Siloh Arca ſublata eſt: nam Saul Davidis deceſſor hoc tempore rex nondum fuerat creatus. Quænam præterea hæc animi perverſitas eſt, ut verba hæc, *Donec veniat Siloh*, ſignificare exiſtimentur, *Donec deſinat Siloh?* Ait Jacobus non ablatum iri ſceptrum de Juda, quoad venerit Siloh; quod ſignificat jam ante non veniſſe Siloh: aiunt Rabbini tunc ſceptrum capeſſiturum Judam, cum deſinet Siloh, quod ſignificat jam ante veniſſe Siloh. Vides in quam rerum repugnantiam imprudentes Magiſtri ſe induerint. Cum enim בוא ſignificare pertendunt, *occidit*, *occubuit*, indoctorum credulitati illudunt: nam בוא non tantum ſonat, *venit*, ſed etiam, *iit*, *abiit*; quo ſenſu in Solem occidentem convenit, qui cum à nobis abit, occumbere & occidere dicitur. Sic in Geneſi: ויהי השמש באה, *Et fuit Sol abiens*, hoc eſt, occidens. Ergo בוא proprie ſignificat, *abiit*; quod reddi poteſt, *occidit*, tum cum de Sole agitur; numquam vero alias. Deinde quo ſequentia verba pertinebunt: *Et ipſe erit expectatio gentium?* nulla quippe anteceſſit Davidis mentio. Nempe hiulca erit prædictionis ſententia, niſi quid ſuppleveris; puta, *Et naſcatur David:* quod ſi fieri patimur, jam vero vanis Rabbinorum ſomniis Scripturam ſacram inquinari patiamur neceſſe eſt. Perſpectum id aliis fuit, qui notatum hic quidem Davidem ſenſerunt, at שילה exponunt בנו, quaſi שילה idem ſit quod שלו, *qui ejus*; nempe Judæ. Hæc interpretatio eſt Aben Ezræ, & R. Levi ben Gerſon, haud paulo quidem ſuperiore tolerabilior, ſed hiſtoriæ tamen fidei contraria.

ac ii primum qui referunt ad urbem Siloh, & ad Davidem:

Gen. 15. 17.

XXII. Nonnulli urbem Siloh hic quidem intelligendam eſſe putant, non quatenus ad Davidem, ſed quatenus ad Saulem pertinet, qui in ea rex à Samuele per unctionem creatus & conſecratus eſt. Ut loci hic ſit intellectus, Non auferetur ſceptrum de Juda, quoad veniat tempus Silohenſis uncturæ, qua Saul eſt conſecrandus. Sed hæc quoque veritati hiſtoriæ adverſantur; non enim in Siloh, ſed in Ramathaim Sophim unctus eſt Saul à Samuele; in Maſpha vero rex ab eo renuntiatus eſt, ut liquet ex nono & decimo capite prioris libri Samuelis. Deinde quonam auctore Jacobæis verbis ſenſum hunc affingunt, ut voce Siloh uncturam Silohenſem notari decernant? Largiamur hæc tamen: ne ſic quidem litem vincent; nec enim ad id uſque temporis ſceptrum obtinuit Juda, ut dixi, quod non multo poſt unctionem hanc contigit.

tum ii qui ad Saulem;

XXIII. Iiſdem propemodum argumentis alios convincimus, qui Siloh urbis nomen hic expreſſum, & ad Jeroboamum in Siloh, uti contendunt, regem creatum referunt. Nam quo auctore probabunt in Siloh regem creatum fuiſſe Jeroboamum, quod in Sichem factum longe veriſimilius eſt? Quis credet nomine Siloh, Silohenſe hoc factum fuiſſe notatum? Quæ tamen ſi concedamus, tum ſceptrum amiſiſſe tribum Juda non proinde fatebimur, quod penes Roboamum & reliquos Davidis nepotes ad Sedeciam uſque manſiſſe certum eſt. Utilior etiam eſt eadem hæc ratio refellendo Ezechiæ auctori Chazcuni, qui in dictione Siloh latere autumat Ahiam Siloniten prophetam, eum qui Jeroboamo prædixit futurum ut decem tribuum rex crearetur. Quo jure vero *Expectationem gentium*, Ahiam dictum fingent? cur prædictum, cum de Jeroboamo ſileatur? quo exemplo de patriæ nomine appellatum? ut ſi Nathan Salomonis ortum Davidi prænuntians dixiſſet, *Suſcitabo Jeruſalem poſt te*; Salomone patriæ nomen ſic gerente.

& qui ad Jeroboamũ;

XXIV. Jam vero ſupra ex auctoritate vetuſtiſſimi exemplaris Samaritani eos caſtigavimus, qui pro שילה legunt שילוח, *qui mittendus eſt.* Quidam enim, etiam è Judæis, lectionem hanc præferunt, & Nabuchodonoſorem hic prænuntiatum opinantur, qui Judaicum abolevit imperium, capto Sedecia & Babylonem deportato. Verum ut dixi, non patitur lectionem hanc Samaritanus codex. Ut præteream regium titulum, decus, & ornamenta Jechoniæ conceſſa ab Evilmerodacho, Nabuchodonoſoris ſucceſſore & filio; licet dominatus ipſe & regia poteſtas in Sedecia à Nabuchodonoſore extincta eſſent.

& qui ad Nabuchodonoſorem.

Cur hanc Jacobi prædictionem, aliasq; complures ad Messiam pertinentes, Christus, Apostoli, & Evangelistæ in testimonium non protulerint. Ose. 11. 1.

XXV. Concludemus disputationem hanc in tollendo scrupulo, quem movet Pererius, nec eximit. Quæri posse ait cur hoc Jacobi oraculum ad fidem sibi conciliandam, neque Christus Jesus, neque Apostoli, neque Evangelistæ in testimonium adduxerint. Tum respondet propterea id evenisse, quod inde cognosci tantum potuerit hoc tempore venturum fuisse Messiam, quo natus est Jesus; at Jesum esse Messiam illum, neutiquam inde colligi. Quæ mihi parum omnino roboris videtur habere responsio: nam pari ratione prædictio hæc Oseæ: *Ex Ægypto vocavi Filium meum*, Filium quidem ex Ægypto vocatum iri prænuntiat; at eum esse Jesum non ostendit. Itaque ab ea proferenda Matthæus poterat abstinere, quod tamen non fecit. Nos hanc in Parallelismum retulimus, non quasi solam per se probare existimemus Jesum esse Messiam, sed quod una cum aliis omnibus spectata, in unum Jesum quadrare possit. Quocirca poterat Matthæus, aliique Evangelistæ nobilem hanc Jacobi prophetiam non omittere. Plurima occurrunt in Veteri Testamento generis ejusdem vaticinia, quæ Messiam respicere fatentur Judæi, ad Jesum pertinere præcise negant: quorum tamen auctoritatem usurparunt Evangelistæ: plurima etiam è contrario occurrunt ab iis prætermissa, quæ Christum Jesum mere respiciunt. Aliud igitur caussæ fuisse censeo, quamobrem hoc Jacobi testimonium in Novo Testamento non compareat: nempe quod neque Christo, neque Apostolis, neque Scriptoribus sacris propositum unquam fuerit Prophetarum oracula sigillatim recensere; cum Testamentum Vetus ad unum Christum spectare, in eoque finem ac πλήρωμα nactum esse scirent. Totum igitur Testamentum Vetus sibi recitandum putassent, si prophetiis pugnare voluissent. At pauculis his verbis rem totam Christus concludebat: *Habent Moysem & Prophetas, audiant illos*: rursum: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*: & paulopost: *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit.* His admonitionibus Christus Jesus Judæos in memoriam vaticiniorum ad se pertinentium revocabat; ut quotiescunque ea sibi prælegerentur, quod in Synagogis fieri consueverat quotis quibusque sabbathis, pium adhiberent animum & veritatis studiosum, & in se exitum hæc habuisse agnoscerent.

Luc. 16. 29. Joh. 5. 39, 45, 46.

CAPUT V.

Jesus de semine Jesse & Davidis.

2. REg. 7. 4, 5, & seq. *Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, Vade & loquere ad servum meum David: ...... Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo, & & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium ...... Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Et 1. Par. 17. 11, & seq. & 22. 6. & 28. 6.

Psalm. 88. 4, & seq. *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum ...... Et ponam in seculum seculi semen ejus ...... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit.*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini ..... In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

MAtth. 1. 1, & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham ...... Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ...... genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Matth. 1. 20. *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.*

Matth. 9. 27. *Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, Miserere nostri, fili David.*

Matth. 12. 23. *Et stupebant omnes turbæ, & dicebant, Numquid hic est filius David?*

Matth. 15. 22. *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit dicens ei: Miserere mei, Domine fili David.*

Matth. 20. 30, 31. *Et ecce duo cæci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, & clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos, ut tacerent: at illi magis clamabant dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.* Et Marc 10. 46. & Luc. 18. 38, 39.

Matth. 21. 9. *Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicen-*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.*

Jerem. 33. 15, & seq. *In diebus illis & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ: faciet judicium & justitiam in terra ...... Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.*

tes, Hosanna filio David.

Matth. 21. 15. *Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hosanna filio David.*

Matth. 22. 41, 42. *Congregatis autem Pharisæis interrogavit eos Jesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David.* Et Marc. 12. 35. Et Luc. 20. 42.

Luc. 1. 26, 27. *In mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David.*

Luc. 1. 31, 32. *Vocabis nomen ejus Jesum: hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.*

Luc. 1. 69, 70. *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum ejus.*

Luc. 2. 4. *Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth, in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo & familia David.*

Luc. 3. 23, 31. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli ...... qui fuit Nathan, qui fuit David.*

Joh. 7. 42. *Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

Act. 13. 23. *Hujus* (David) *Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israël Salvatorem Jesum.*

Rom. 1. 1. *Paulus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis, de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.*

Rom. 15. 12. *Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes: in eum gentes sperabunt.*

2. Tim. 2. 8. *Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine David.*

Apoc. 5. 5. *Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David.*

Apoc. 22. 16. *Ego Jesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis, ego sum radix & genus David.*

I. *Defenditur testimonium è 2. Reg. 7. 4, & seq.* II. *Defenditur testimonium ex Isa. 11. 1, & seq.*

I. DEPROMTUM è libri secundi Samuelis capite septimo testimonium, quo Davidi templum Deo excitare paranti futurum denuntiat Nathan, ut id olim exequatur prognatus ipso filius, cujus regnum secula durando vincet; hoc, inquam, testimonium quoniam anceps est & vocari potest in controversiam, nos *Defenditur testimonium è 2. Reg. 7. 4, & seq.*

Christo Jesu certis argumentis addicemus. Id ex eo est vaticiniorum genere, quibus multiplex inest significatio. Quædam enim ejus partes Christo Jesu & Salomoni communes sunt; puta Davide prognatum esse; Dei Filium esse, Christum natura, Salomonem gratia; Deo templum extruere; regem esse. Quædam ad Salomonem solum spectant: *Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Christo autem soli hæc competunt: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum:* atque hoc etiam: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Regnum enim Salomonis æternum non fuit. Perennitatem fine carituram illic designari ostendit hoc loquendi ge-

Maim. More Nevoch. Part. 2. cap. 28. nus, עד עולם, quo utitur Scriptor sacer. Scitum est enim Maimonidæ: עולם, *non necessario significat æternitatem, nisi ei conjungatur* עד: *idque vel post illud, ut* עולם ועד, *vel ante,* עד עולם. Idem arguitur præterea ex compluribus Scripturæ sacræ testimoniis, in quibus Davidi regnum promittitur, non diuturnum solum, quod in temporario Judæ regno verum fuit; sed nullis omnino annorum curriculis determinandum, quod in solo Christi Jesu regno evenit. Tale hoc est ex octogesimo octavo Psalmo:

Psalm. 88. 28, & seq. *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli ...... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna per-*

Isa. 9. 7. *fecta in æternum, & testis in cælo fidelis.* Et illud Isaiæ de Christo: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum.* Necnon illud

Jer 33. 17. Jeremiæ: *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum*

Jer. 33. 20, 21. *domus Israël:* deinde: *Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.* Et istud

Dan. 2. 44. Danielis de Christi regno: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum:* atque hoc quoque ejus-

Dan. 7. 14, 27. dem Prophetæ: *Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Vides omnem omnino extremitatem & determinationem à regno

Luc. 1. 33. Davidis & à regno Christi excludi Unde Gabriel Angelus apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.* Nempe hæc pertinent ad ea quæ attulimus Prophetarum prædicta, quibus non hunc affinxisset sensum Evangelista, nisi communi omnium consensu sic intelligi solita hoc tempore fuissent. Perperam ergo Grotius testimonium hoc Christianis eripit, nec quicquam aliud hic significatum esse vult, quam temporarii Davidis regni diuturnitatem, quæ annorum quingentorum spatium excessit. Ad Jesum item

2. Reg. 7. 13. istud congruit: *Ipse ædificabit domum nomini meo;* Ecclesiam videlicet, quæ Domus sym-

Psalm. 92. 5. bolo sæpe in Libris sacris exprimitur. Sic David in Psalmis: *Domum tuam decet sanctitudo,*

Luc. 1. 33. *Domine.* Sic Angelus apud Lucam: *Et regnabit in Domo Jacob in æternum.* Sic Paulus

1. Tim. 3. 15. ad Timotheum: *Ut scias quomodo oporteat te in Domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi.* Ergo hæc Nathanis vaticinatio, tanquam Christum Jesum sine dubio præmon-

Ebr. 1. 5. strans, à Paulo usurpatur: *Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?*

Defenditur testimonium ex Isa. 11. 1, & seq.

II. Si quis Isaiæ prædictum, quod ex undecimo capite attulimus, ut Jesum Jesse prognatum esse probaremus, alio detorquere paret quam ad Messiam, refragantes Judæos omnes experietur, ut supra demonstravimus in septima Propositione. Messiam certe Germinis, & Floris, & Virgæ, & Radicis symbolis sæpe à Prophetis expressum ostendemus infra in hoc Parallelismo, & iisdem quoque à Novi Testamenti Scriptoribus Jesum fuisse signatum. Spiritum Domini super Jesum requievisse manifesto indicio declaravit Deus, tum cum Spiritus Dei descendit sicut columba, & venit super eum recens à Johanne baptizatum. Stetit Jesus in signum populorum, quod & de eo

Luc. 2. 34. post Isaiam futurum prædixit Simeon: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.* Ipsum gentes deprecari cœperunt, tum cum ad eum vocatæ, Apostolis dicto audientes fuerunt. Judicavit in justitia pauperes, ita ut Justus κατ' ἐξοχὴν sit dictus. Percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfecit impium: bellator quippe Jesus. Idem tamen pacificus, quod lupi & agni, pardi & hœdi concordia Isaias significavit. Quæ omnia suis locis apparebunt in hoc Parallelismo.

CAPUT VI.
Davidis nomen Jesu tribuitur.

ISA. 55. 3. *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.*

Jerem. 30. 9. *Servient* (Israël & Juda) *Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.*

Ezech. 34. 23. *Hæc dicit Dominus Deus:* ...... *Suscitabo super eas* (oves meas) *pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.*

Ezech. 37. 23, & seq. *Ego ero eis Deus, & servus meus David rex super eos.* ...... *Et David servus meus princeps eorum in perpetuum.*

Ose. 3. 5. *Post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.*

ACT. 13. 34. *Quod autem suscitavit eum à mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia.*

CAPUT VII.
Jesus de semine Salomonis.

PSALM. 71. 1, 6. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis* ...... *Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem.*

MATTH. 1. 1, & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac.* ...... *David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam* ..... *Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

CAPUT VIII.
Tempus adventus Jesu.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est.*

Psalm. 71. 1, 7. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis* ...... *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis.*

Isa. 2. 2, & seq. *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos; & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prœlium*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse* ...... *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit* ..... *Non nocebunt, & non occident in universo monte san-*

MATTH. 2. 1. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam.*

Matth. 14. 1. *In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu.*

Luc. 2. 1, & seq. *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth, in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit Filium suum primogenitum.*

Luc. 3. 1, & seq. *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenæ Tetrarcha, sub Principibus Sacerdotum*

cto meo. ...... In die illa radix Jesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.

Isa. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.*

Jerem. 30. 18, & seq. *Hæc dicit Dominus: Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & tectis ejus miserebor, & ædificabitur civitas in excelso suo, & Templum juxta ordinem suum fundabitur .... Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum ut appropinquet mihi, ait Dominus?*

Dan. 2. 40, & seq. *Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc. Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testæ figuli, & partem ferream; regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto: & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles; ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testæ. In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur; comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.*

Dan. 9. 24, & seq. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo & animadverte: Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt, & rursum ædificabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus qui eum negaturus est. &c.*

Agg. 2. 7, & seq. *Quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam: & movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum: magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ; dicit*

Anna & Caipha, factum est verbum Domini super Johannem Zachariæ filium in deserto. Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. ...... Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato & orante apertum est cœlum. ..... Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.

dicit Dominus exercituum; & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3. 8, 10. *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem .... In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem & subter ficum.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.*

I. *Quo tempore natus est Jesus, Messias à Judæis & Ethnicis expectabatur.* II. *Stante Templo secundo Messiam venturum esse prisci Ebræi crediderunt.* III. *Alta pace per totum orbem vigente nasci debuit Christus.* IV. *Florente Romanorum Imperio nasci debuit Christus.* V. *Intra septuaginta Danielis hebdomadas natus est Christus.* VI. *Præcipuæ, magisque receptæ proponuntur Interpretum nostrorum sententiæ super septuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur. Prima.* VII. *Secunda.* VIII. *Tertia.* IX. *Proponitur deinde nostra, & argumentis approbatur.* X. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* XI. *Secundum argumentum.* XII. *Tertium argumentum.* XIII. *Ad viam refutationi Judæorum sternendam, ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum.* XIV. *Refelluntur Judæi: ac ii primum qui hebdomadas, non annorum, sed decenniorum, vel Jubilæorum, vel centum annorum hic intelligunt:* XV. *tum qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hierosolymis ab Hadriano illata:* XVI. *& qui inter utrumque Templi excidium septuaginta hebdomadas intercessisse volunt:* XVII. *quique Christum ducem, Cyrum esse statuunt, aut Jesum Sacerdotem, aut Zorobabelem:* XVIII. *& qui Christum occidendum, censent esse vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem.* XIX. *Refellitur privatim Aben Ezra.*

I. UT major constet fides testimoniis, quibus ortum Christi & obitum prædicto à Prophetis tempore contigisse demonstravimus, exponenda sunt nonnulla, unde toti disputationi lux accedet. Certum est, quo tempore natus est Jesus, receptissimam fuisse inter Judæos & Ethnicos opinionem, nasci tunc debere Messiam. De Ethnicis egimus supra ad calcem septimæ Propositionis; egimus & de Josepho: videamus de reliquis Judæis. Persuasione hac imbutus erat Simeon, quem testificatur Lucas *expectasse consolationem Israël*: eadem & ii quos alloquebatur Anna Luc. 2. 25, 38. Prophetis, Phanuelis filia, quos ait idem Lucas *expectasse redemtionem Israël.* Eadem mens erat Samaritanæ, cum Christo diceret: *Scio quia Messias venit.* Redemtio Joh. 4. 25. illa, sive Consolatio Israël, Messiæ adventus est, quem & *Regnum cælorum* & *Regnum Dei* sacri Scriptores appellant; Thalmudici *Consolationem*; & jurejurando affirmantes quippiam, per Consolationem hanc, velut sanctissimum religionis suæ mysterium, jurare solent. Pleni sunt sacramenti hujus eorum libri, in quibus, ut & in reliquorum porro Rabbinorum scriptis, doctrina eadem consignata est. Legimus in libro Sanhedrin, capite ultimo, Scholam Eliæ, non Prophetæ hujus celebris, sed Ebræi Doctoris, mundi tempus sex annorum millibus definivisse, quorum duo millia priora fuerint Thohu, duo sequentia Lex, postrema duo futura sint Messias. Atqui circa finem quartæ chiliadis reipsa venit Christus Jesus. Itaque ex eorum doctrina sequitur tempus adventus Messiæ præteriisse. Fertur & in libris Rabbinorum, confessos esse majores ipsorum, qui temporibus Christo Jesu paulo superioribus vixerunt, Messiæ adventum imminere; qui non multo recentiores fuerunt, & Templum exscindi viderunt, Messiæ tempus jam venisse. Sunt qui non alium quam Ezechiam fuisse velint. Quam sententiam penitus damnari posse negat R. Joseph Albo in libro Ikkarim. Tradit R. Selomoh Jarchi asseverasse vetustos gentis suæ Doctores, jam venisse Messiam, eoque die esse natum quo excisa Hierosolyma. Referunt R. Gedalias in Catena Cabalæ, & R. Azarias in Lumine oculorum, quid ipsi de tempore adventus Mes-

Quo tempore natus est Jesus, Messias à Judæis & Ethnicis expectabatur.

siæ, quid R. Bechai, quid R. Saadias, quid is quem proxime laudavi R. Selomoh Jarchi, quid R. Levi ben Gherson, quid R. Abraham Hannasi, quid R. Moses Gerundensis, quid Abrabaniel senserint, quid & in libro Zohar proditum sit; ex quorum rationibus sequitur, jam id tempus esse elapsum. Quocirca in eodem libro Sanhedrin venisse quidem Messiam aiunt de verporum grege nonnulli, at Romæ inter ægros lepris laborantes latitare: (nam ex his Isaiæ verbis: *Et nos putavimus eum quasi leprosum*, nomen ipsi Leproso esse fingunt:) ratum vero tempus, quo ex his latebris emersurus sit, non assignant. Quidam inter horti Eden delicias ævum agitare volunt cum Elia, à quo ungendus sit olim lætitiæ oleo, cum ad muneris sui administrationem foras prodibit. Nam quamvis Messiæ adventum negare per Judaicas leges fas non sit, ejus tamen tempus non ex Scripturæ sacræ prædictionibus, sed ex Cabala tantum cognosci posse censent. Verum egregie refelluntur hæc commenta ex Daniele ipso, qui post hebdomades septuaginta duas occisum iri Christum pronuntiat; & paulopost desiturum sacrificium & hostiam. Jam ante ergo venerat Christus, & fuerat trucidatus, ac pactum Dei cum hominibus confirmaverat, omnibusque officiis & muniis fuerat defunctus, quibus explendis missus erat & promissus.

Isa. 53. 4.

Stante Templo secundo Messiam venturum esse prisci Ebræi crediderunt.

Tharg. Cant. 7. & 8. Agg. 2. 7, 8. Thalm. Hier. Cod. Maccoth, cap. 11. Thalm. Bab. in Joma, cap. 1. R. Sel. Jarch. & R. Dav Kimch. in Agg. 1. 7. Seph. Aem. cap. 4. Agg. 2. 4.

II. Constabat præterea apud plerosque è veteribus Magistris, stante Templo secundo vel venturum fuisse Christum, vel venisse. Testis Cantici Canticorum Thargumista; testis & Echa Rabbathi, & sæpius jam memoratus liber Sanhedrin, capite ultimo, qui in hunc sensum traxisse R. Akibam narrat celeberrimam vaticinationem Aggæi, in qua Deus ea spe Zorobabelem & Jesum Josedeci filium solatur, ut cum venerit *Desideratus cunctis gentibus*, Templum tanta gloria completurus sit, ut prioris Templi gloriam superet. Atqui res quinque enumerant Thalmudici Doctores, quibus Templum prius posteriori antecelluit, Urim & Thummim, Arcam, Ignem, Oleum unctionis, (pro quo liber Thalmudicus Joma, Jarchi, & Kimchi, præsentiam Dei ponunt) & Spiritum sanctum. Adjicit Sepher Aemana & Laminam auream, in Pontificis fronte gestari solitam. Adjicit & multa Abrabaniel prioris Templi decora, quæ in secundo desiderabantur. Adde & prioris magnificentiam, qua posterius tanto post se intervallo reliquit, ut qui illud viderant, cum secundum aspicerent, à lachrymis temperare non possent. Unde Aggæus: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Gloria igitur Templo secundo promissa, per eum concilianda ipsi erat qui à cunctis gentibus desiderabatur, & erat expectatio gentium, Messiam videlicet, tum cum loco huic pacem erat daturus. Aggæum mirifice illustrat Malachias, cum ait: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Dominatorem enim hunc esse Messiam palam agnoscunt Ebræi, ut supra docuimus. Quod per Aggæum spondet Deus, idem jam ante per Jeremiam fuerat luculentis verbis pollicitus: *Hæc dicit Dominus, Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & tectis ejus miserebor, & ædificabitur civitas in excelso suo, & Templum juxta ordinem suum fundabitur ...... Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur: & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum ut appropinquet mihi? ait Dominus. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Hæc in Messiam congruere docet Jonathan; docet & R. Jehuda in libro Sanhedrin.

Mal. 3. 1.

Jerem. 30. 18, & seq.

Alta pace per totū orbem vigente nasci debuit Christus.

Psalm. 71. 7. Isa. 2. 4. & 11. 6. & 40. 3 Zach. 3. 8, 10.

III. Clarissimam quoque adventus Christi notam præmonstravit Deus, cum futurum prædixit ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis*; ut gladii conflentur in vomeres; ut habitet lupus cum agno; ut deprimantur montes; ut complanentur valles, & scabra ac prærupta terrarum exæquentur; ut amici curis omnibus soluti sub ramis arborum conveniant. Quibus læta pax, summaque tranquillitas significatur. Atque hæc partim κατὰ σχῆμα, partim κατὰ λέξιν interpretanda sunt. Ac priore quidem modo sumsisse ea videtur Jonathan in Thargum. Nam cum initium undecimi capitis Isaiæ allegorice intelligendum esse docuerit, sequentia similiter interpretatum esse credi par est. Jonathanem assectatur R. Selomoh Jarchi, assectantur & alii. Sumsit quoque hæc allegorice R. David Kimchi: sumsit & Maimonides in Jad Chazacah, popularesque suos luculenter refellit, qui lupum inter & agnum futuras Messia veniente inducias, aliasque rerum vices stolidissime imaginati sunt; cum Israëlitarum, in nefariorum & impiorum hominum colluvie, securitas tantum & tranquillitas promittantur. Nos gentium vocationem hic præmonstratam censemus, quæ superbia & morum feritate deposita, mansuefactæ doctrina Christi Jesu, & ad ejus obsequium ac fidem traductæ sunt. Insignis enim hic est & prope singularis Christi Jesu, ipsiusque sectatorum character, mansuetudo ac lenitas; cujus præscius Michæas, non pacis

tantum amatorem, sed Pacem futurum ipsum præcinuit. Unde Discipulos suos Jesus ad sui imitationem his verbis provocabat: *Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Sed hæc fusius in Parallelismo prosequemur. Sic intellexit Justinus, sic Eusebius, sic Hieronymus, sic Christiani Interpretes universi. At iidem etiam oraculum hoc κατὰ λέξιν completum esse docent, nato Domino Jesu Augusti temporibus, qua tempestate omnes bellorum resederant motus, quibus quassatus paulo ante fuerat universus propemodum orbis, altissimaque pace genus humanum fruebatur. Nec multo ante templum Jani obseraverat Augustus, quod per multos annos clausum Variana clades aperuit. Inscriptio vetus Emeritæ, quam proponit Gruterus:

Matth. 11. 29.
Justin. Apol.
Euseb. Dem. libr. 2.
Hier. in Isa. 2.
Grut. p. 149.

IMP. CAES. DIVI. F. AUG. PON. MAX.
COS. XII. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII.
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO.
TEMPLO. JANI. CLUSO. ET REP. PO.
ROM. OPTIM. LEGIB. SANCTISS.
INSTIT. REFOR.

Ubi non pax solum terra, marique constituta, sed & legibus optimis, ac sanctissimis institutis reformata Romana Respublica dicitur. Quippe non pacem solum, sed & justitiam ætati huic sacer Vates spoponderat: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis.* Quibus ista consonant è Psalmo octogesimo quarto: *Misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculatæ sunt.* Audiendus quoque Suetonius: *Janum Quirinum semel atque iterum à condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit.* Disertissimum vero & ad rem nostram aptissimum est Orosii testimonium: *Anno ab U. C. DCCLII. Cæsar Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione ad Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo consignauit: nec prius unquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsatæ, Atheniensium seditione, & Dacorum commotione patuerunt. Clausis igitur Jani portis, Rempublicam, quam bello quæsiverat, pace enutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplinæ morem gereret. Domini appellationem, ut homo, declinavit.* Verus quippe rerum Dominus, omnis justitiæ ac pacis auctor, sanctissimarumque legum conditor nascebatur: de quo cecinit Isaias: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* In eum enim annum, quem notat Orosius, vel proximos certe annos, de communi doctissimorum Chronologorum consensu, incidit ortus Christi Jesu. Neque vero prætermittendus hic est Tacitus, qui pacis hujus, quam Augustus sanxit, diuturnitatem commemorat in eo fragmento, quod idem promit Orosius: *Deinde, ut verbis Cornelii Taciti loquar, sene Augusto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu, & aliquando cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.* Quibus hæc subjungit Orosius: *Cæterum & tunc capta, eversaque Urbe Hierosolymorum, sicut Prophetæ prænuntiaverunt, extinctisque Judæis, Titus, qui ad vindicandum Domini nostri Jesu Christi sanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Vespasiano patre Janum clausit. Igitur etsi sub extremis Cæsaris temporibus apertus est Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu esset exercitus, nulla bella sonuerunt.* Consentanea sunt istis quæ subjecit Eusebius utrique prædictioni, ex Psalmo septuagesimo primo, & ex secundo capite Isaiæ supra allatæ: ἀκόλουθα, inquit, ταῖς προρρήσεσιν ἐπηκολούθει τὰ ἔργα. πᾶσα μὲν αὐτίκα περιῄρητο πολυαρχία ῥωμαίων, Αὐγούστου κατὰ τὸ αὐτὸ τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείᾳ μοναρχήσαντος. ἐξ ἐκείνου δ' εἰς δεῦρο οὐκ ἂν ἴδοις, ὡς τὸ πρὶν, πόλεις πόλεσι πολεμούσας, οὐδ' ἔθνος ἔθνει διαμαχόμενον, οὐδὲ τὸν βίον ἐν πάσῃ συγχύσει κατατριβόμενον. *Consentaneæ prædictionibus res consecutæ sunt. Statim enim sublatus est apud Romanos dominatus ille à multis usurpatus, cum ad unum, Augustum imperii summa sub ipsum Servatoris nostri ortum rediisset. Ab eo enim tempore, ad hanc usque ætatem, minime videas civitates cum civitatibus, ut prius, decertantes, neque gentem cum gente præliantem, neque res hominum omni perturbationis genere attritas.* Pacem hanc orbi per Christum conciliatam, jus sancitum, refrænatam licentiam, res in melius compositas, Augusto gratificaturus Virgilius splendidis versibus prædicavit:

Psalm. 71. 1.
Psalm. 84. 11.
Suet. August. cap. 22.
Oros. libr. 6. cap. 22.
Isa. 9. 7.
Oros. libr. 7. cap. 3.
Euseb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 4.

Aspera tum positis mitescent secula bellis:
Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis

Virgil. Æn. libr. 1.

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Duplex igitur per Christum Jesum pax hominibus parta est, temporaria, & æterna. Hæc ea est quam Jesus moriturus Discipulis suis reliquit: aiebat enim: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis:* hæc motus animorum sedat, & mentes humanas, etiam dum inquietis illigatæ sunt corporibus, tranquillat & componit, & beatitatis æternæ nulli unquam rerum turbini obnoxiæ compotes efficit; illa vero Christo Jesu venienti orbem præparavit, sopitis bellis, & pace terra marique sancita; quæ etiam post Christum diu perseveravit. Utramque pacem statim post natum Jesum beati Angeli cantibus celebrabant; & æternam quidem ac cœlestem, his verbis: *Gloria in altissimis Deo;* terrenam vero ac temporariam, istis: *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Unde facilis est Adversariorum depulsio, qui pacem illam Augusti ævo florentem, post annos aliquot turbatam fuisse caussantur; quamobrem ad Jesum minime pertinere volunt istud Prophetæ, quod attulimus: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna:* nec istud quoque: *Et pacis non erit finis:* nec illud: *Fœdus pacis meæ non movebitur.* Perperam enim ad terrenam pacem flectuntur ista, quæ pertinent ad æternam. In eumdem trahi possunt sensum & ista Isaiæ: *Nec exercebuntur ultra ad prælium:* & hæc Ezechielis: *Et non erunt ultra in rapinam in gentibus.* Quamvis & pacem temporariam notare possunt: dictio enim, *Ultra*, sive ut Ebraice concepta est, עוד, nonnunquam æternitatem, diuturnitatem aliquam nonnunquam, sæpe etiam brevitatem temporis significat. Postremum hoc docet R. David Kimchi in libro Radicum, & exemplis probat. Aliquando etiam particulæ neganti conjuncta aliquam rei partem detrahit, non totam infitiatur. Sic tricesimo quinto Geneseos capite Jacobo dixit Deus: *Non vocaberis ultra Jacob;* quamvis sæpe deinceps, & hoc ipso capite aliquoties vocatus sit Jacob. Plura ejusmodi exempla sunt in promtu. Non ergo penitus id negatum est vocibus iis, *Non ultra*; sed pars tantum aliqua detracta est: nam cum semper deinceps Jacob vocari debuisset, Israël aliquando vocatus est. Similem iis significationem tribue in allatis Isaiæ & Ezechielis testimoniis; non ut in æternum, sed ut in multos annos, magnaque ex parte extinctum iri bella intelligas.

[Joh. 14. 27. — Luc. 2. 14. — Psalm. 71. 7. — Isa. 9. 7. — Isa. 54. 10. — Isa. 2. 4. — Ezech. 34. 28. — Gen. 35. 10.]

Florente Romanorũ imperio nasci debuit Christus.

IV. Ad hæc florente Romanorum Imperio proditurum Messiam prædixit Daniel, quo certum adventus ipsius indicium continetur. Atque hic Judæorum consensu juvamur, apud quos commune effatum est, vigente imperio Idumæorum (quo nomine Romanos signare solent) proditurum Messiam. Cum enim Nabuchodonosoris somnium interpretaretur Daniel, futurum prænuntiavit, ut regno ipsius succedat regnum aliud argenteum, Persarum videlicet & Medorum; huic tertium æreum, quod late dominaturum sit, Alexandri nimirum, qui maxima terrarum spatia subegit; atque isti demum quartum ferreum, robore longe præstans, quod reliqua hæc domet & conterat, quemadmodum omnia ferrum comminuit. De quarto hoc Regno magna apud Interpretes controversia est; aliis Seleucidarum & Lagidarum regna, Romanum aliis imperium eo signari contendentibus. Ego vero postremam hanc opinionem sequi me profiteor. Extat quippe ex his ipsis vaticinii verbis prioris confutatio: *Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc;* aureum nimirum Nabuchodosoris regnum, argenteum Cyri, æreum Alexandri. Regna autem Lagidarum & Seleucidarum, regnum ipsum Alexandri ex parte fuerunt. At quamvis magnis sese oppugnarunt & appetierunt bellis, minime tamen se comminuerunt; uti neque regnum Macedoniæ, quod ærei regni Alexandri caput fuit. Deinde regnum illud quartum, regnum unicum fuit; duo vero Lagidæ & Seleucidæ regna tenuerunt. Quanto aptius hæc ad Romanum Imperium congruunt, quod priora hæc regna contrivit? Sequitur: *Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testæ figuli, & partem ferream, regnum divisum erit; quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto; & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles; ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum.* Aio bella Cæsaris & Pompeii, Augusti & Antonii his portendi. Tempora enim hæc pedibus comparantur, quod Messiæ ortum proxime præcesserint. Romana Respublica bellis hisce civilibus scissa in duas partes & divisa est. Cæsariana pars robore pollens prævaluit; Pompeiana & Antoniana contritæ sunt. Utraque autem pars victrici gente & fortissimis majoribus prodiit. Labascit hic eorum ratio, qui Imperii Romani divisionem in veterem, novamque Romam comminiscuntur: utram enim partem luteam, utram ferream esse dicent? utraque enim contrita est. Addit Propheta: *Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ.* Connubia significat, quibus Cæsarem inter & Pompeium, Augustum & Antonium affinita-

[Dan. 2. 40. — Dan. 2. 41, 42. — Dan. 2. 43.]

tes contractæ ſunt: minime tamen animi coaluerunt, conjunctionem dirimente inſana regnandi cupiditate. Tum hæc ſubnexa ſunt: *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & conſumet univerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum.* Grotius, aliique Grotio vetuſtiores, qui quarto regno notari cenſent Ægypti & Syriæ regna, ad Romanum Imperium iſta referunt, quatenus futurum erat ſedes Eccleſiæ. At hoc cum aiunt, vel ſibi volunt in Romano Imperio Eccleſiam ſolam ſpectari, vel Eccleſiam cum Romano Imperio. Si primum, profecto veriſimile non eſt Danielem vaticiniis ſuis nobiliſſima notantem imperia, longe omnium nobiliſſimum, Romanum præteriiſſe: ſi poſtremum, at falſum eſt quod affingunt Danieli, Romanum Imperium numquam iri diſſipatum, cujus vix umbra nomenque ſupereſt; nec alteri populo traditum, quod Francis, Germanis, Turcis, aliiſque traditum eſt. Suſcitandum præterea fuit regnum illud æternum *in diebus regnorum illorum*, quæ proxime commemoravit. Atqui penitus jam conciderant regna Syriæ & Ægypti, cum Eccleſiæ regnum fundavit Chriſtus: nondum vero excitata illa erant, cum Romanum regnum exortum eſt. Unde ſequitur ſtantibus regnis Syriæ & Ægypti, neque Romanorum, neque Eccleſiæ regnum fuiſſe ſuſcitatum: igitur vel regna Syriæ & Ægypti, regna illa non ſunt, quibus ſtantibus regnum illud æternum ſuſcitandum eſſe prædicit Daniel; vel regnum hoc æternum, neque Romanorum Imperium, neque Eccleſiæ regnum eſt. Ego vero regno ferreo notari cenſeo Romanum Imperium, ut dixi; regno vero æterno, regnum Chriſti, quod æternum fore ſacræ Literæ paſſim docent, & nos in Parallelismo docebimus. Regna autem univerſa conſumturum apertiſſime teſtificatur Paulus in priore Epiſtola ad Corinthios: *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem: oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus:* & in poſteriore: *Nam arma militiæ noſtræ, non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum; conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei.* Et David in ſecundo Pſalmo: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Iſaias quoque: *Gens & regnum quod non ſervierit tibi, peribit, & gentes ſolitudine vaſtabuntur.* Præcipue vero Daniel, optimus ſui interpres: *Et ecce cum nubibus cœli, quaſi Filius hominis veniebat, & uſque ad Antiquum dierum pervenit, & in conſpectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient: poteſtas ejus, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Deinde: *Regnum autem, & poteſtas, & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cœlum, detur populo ſanctorum Altiſſimi; cujus regnum, regnum ſempiternum eſt, & omnes Reges ſervient ei, & obedient.* Lapidem præterea hunc, de monte ſine manibus abſciſſum, qui ſtatua aurea, argentea, ærea, & ferrea disjecta & comminuta, mons evaſit magnus, & univerſam terram replevit, Chriſti ſymbolum eſſe certiſſimis argumentis vicimus ad Propoſitionem ſeptimam. Sed & regnum illud æternum, regnum eſſe Chriſti, ibidem tum auctoritate Scripturæ ſacræ, tum & Rabbinorum ſuffragiis abunde probavimus.

> Dan. 2. 44.
> 1. Cor. 15. 24.
> 2. Cor. 10. 4. & ſeq.
> Pſalm. 2. 8, 9.
> Iſa. 60. 12.
> Dan. 7. 13, 14, 27.
> Dan. 2. 34, 35, 45.

V. In nono vero capite Danielis luculentum & haud ſcio an clariſſimum omnium, quotcunque ſacri Codices Veteris Teſtamenti ſuppeditant, vaticinium proponitur; idemque longe obſcuriſſimum. Ac clariſſimum quidem, quoad Chriſtum pertinet, qui diſertis illic prænuntiatur verbis; Jeſum videlicet, cujus ætas illic, undecunque tandem computandi ducantur exordia, tam manifeſto indicatur, ut inde potiſſimum ad ſpem venturi circa hæc tempora Meſſiæ excitatos Judæos & Ethnicos pleroſque crediderim. Obſcuriſſimum vero, quoad prædictarum illic ſeptuaginta hebdomadum initia ſpectat & exitus. Quidquid igitur Chronologorum eſt, quidquid Theologorum, quicquid Scripturæ ſacræ Interpretum, eorum uberrimæ extant argumenti hujus diſceptationes. Verum tantis undique anguſtiis ac difficultatibus circumſepta quæſtio eſt; tot, tamque diverſæ ac pugnantes proponuntur ſententiæ, ut penitus moleſta ſit ac operoſa earum dijudicatio; novum vero aliquid ac certius afferre, longe etiam operoſius. Quod cum nuper vir cæteroquin eruditus tentaſſet, in magnas ineptias delapſus eſt. Libenter ergo ab hac tractatione manum abſtinuiſſem, niſi eam à me invito propoſiti operis ratio exprimeret.

> *Intra ſeptuaginta Danielis hebdomadas natus eſt Chriſtus.*

VI. Cum in hujus prædicti interpretatione multiplex extiterit opinionum diverſitas, quæ diligenter ab aliis collectæ ſunt & expoſitæ, complures ex illis ἀλογίας convictæ exoleverunt. Quamvis autem virorum aliquot doctorum patrociniis ſeſe etiamnum tueantur bene multæ, nos tamen conſulentes brevitati, tres duntaxat afferemus in medium, quarum præcipua inter cæteras auctoritas eſt, quæque majoris nominis patronos ha-

> *Præcipuæ, magiſque receptæ proponuntur Interpretũ noſtrorum ſen-*

tentiæ super septuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur. bent. Prima in anno Artaxerxis Longimani ſeptimo ſeptuaginta hebdomadum ponit exordium, quas in Chriſti morte concludit. Quod ſpatium quadringentorum nonaginta annorum eſt, ſive hebdomadum ſeptuaginta. Hanc opinionem magna contentione defendunt Jacobus & Ludovicus Cappelli, viros graves Chronologicæ & Aſtronomicæ diſciplinæ peritos ſecuti, accuratiſque hujus annorum curriculi delineatis tabulis, & rationibus ſubtiliter diſputatis fidem ſibi conciliare conati ſunt.

Prima. Jacob. Capp. Hiſt. ſacr. Ludov. Capp. Chron. ſacr. Not. ad Tab. xi. Dan. 9. 24.

Fatendum ſane eſt veri eos quam ſimillima diſſerere, atque hanc quæſiti annorum numeri cum hiſtoriæ veritate convenientiam pene nobis aſſenſum extorquere. Verum ad hanc calculi fidem reliqua non congruunt; inchoandas quippe hebdomadas eſſe definit apud Danielem Angelus Gabriel, *ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem;* ab edicto videlicet, quo Hieroſolymorum inſtauratio permiſſa eſt. At in Artaxerxis edicto, quo Eſdræ reditum anno regni ſui ſeptimo conceſſit, de reparandis Hieroſolymis nulla omnino mentio fit, ſed de inſtaurando tantum Templi cultu, & Lege reſtituenda. Nec nodum ſolvit Ludovicus Cappellus, cum ait licentiam reficiendorum murorum, etſi verbis non expreſſam, at re ipſa fuiſſe Eſdræ conceſſam: *Cur enim*, inquit, *inſtaurationem murorum vel prohibuiſſet, vel non conceſſiſſet Artaxerxes ille, qui ſe uſque adeo benevolum erga Judæos eo edicto præbet?* Eamdem nimirum ob cauſſam, quæ Cyrum erga Judæos itidem benevolum, quæ Darium abſterruit, quominus id iis permitterent; experta nimirum gentis pervicacia & mobilitas, & cupidus rerum novarum animus. Quod ſi promovendi cultus Templi expreſſa verbis facultas tacitam inſtaurandi muri continet facultatem, jam igitur non à ſeptimo anno Artaxerxis, ſed à primo Cyri, vel à ſecundo Darii ſeptuaginta hebdomadum ſumenda ſunt initia, qui Judæis reſtituendi Templi fecit poteſtatem. Veri profecto ſimile non eſt hoc Artaxerxis edictum, cum res alias momenti minoris ſigillatim exprimat, ſumtuſque ad Templi cultum conferendos minutatim percenſeat, conceſſam murorum & Urbis exſtruendæ facultatem, ſic tanquam rem nihili, ſilentio prætermiſiſſe. Crederemus fortaſſe, ſi rem in edicto prætermiſſam opere ipſo Eſdras compleviſſet. Verum nec ex edicti verbis, nec ex geſtis ab Eſdra rebus ulla ſumi poſſunt opinionis hujus argumenta; proptereaque à nobis exploditur.

Secunda. Scalig. libr. 6. De emend. Temp. Joh. Druſ. in Sulp. Sever. Hiſt. libr. 2. Conſt. l'Emp. Præf. in Jach. & in Jach. in Dan. cap. 9. 1. Eſdr. 4. 24. & 6. 15.

VII. Altera Scaligeri ſententia eſt, quam à Sulpitio Severo, aliiſque, ut ipſe ait, Scriptoribus antiquis acceptam renovavit, viriſque eruditis, Johanni Druſio & Conſtantino l'Empereur, ut eamdem defenderent pro ſua auctoritate perſuaſit. Is in anno Darii Nothi ſecundo ſeptuaginta hebdomadum exordium ſtatuit, finem in annum Neronis duodecimum, quo anno Judæos inter & Romanos bellum tumeſcebat: unde ſi annos tres cum dimidio numeres, incides in excidium Hieroſolymitanum. Darium ergo illum, cujus anno ſecundo inchoatam Templi refectionem, ſexto abſolutam eſſe tradit Eſdræ liber, non Hyſtaſpiden Darium eſſe credit, uti vulgo creditur, ſed Nothum Artaxerxis Longimani ſucceſſorem, alterius Artaxerxis, cognomento Memorioſi, deceſſorem. Præterea aliter ſpectari vult hanc ſeptuaginta ſeptimanarum ὁμάδα, aliter expreſſam à Daniele ipſarum partitionem in ſeptem, ſexaginta duas, & unam: ſexaginta quippe & duas hebdomadas, ductas à quinto anno Artaxerxis Memorioſi, quo anno de reſtituenda Hieroſolyma edictum promulgatum fuiſſe ait, cadere in interitum Chriſti. Septem reliquæ ſeptimanæ quo pertineant, neſcire ſe fatetur. De poſtrema nihilo certiora affert. Probationes doctrinæ ſuæ nullas dat Sulpitius, has Scaliger & Scaligerani ſuæ. Tria lata ſunt de inſtaurandis Hieroſolymis & Templo edicta; prius à Cyro, alterum à Dario, quem Nothum eſſe volunt, tertium ab Artaxerxe, quem Mnemonem eſſe ſtatuunt. Non patitur annorum diſputatio, ut inchoatum ab edictis Cyri, vel Artaxerxis illius Memorioſi intervallum quod præſcripſit Daniel, deſinat in aſſignatis ab eo temporibus: igitur Darii Nothi edictum à Daniele notatur. Alterum ex his Zachariæ verbis depromunt argumentum: *Cum jejunaretis & plangeretis in quinto & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, numquid jejunium jejunaſtis mihi?* Ex jejuniis, inquiunt, illis, per ſeptuaginta annos celebratis, intelligitur ſeptuaginta jam annos Hieroſolymis ritus ſuos & cerimonias obiiſſe Judæos; nam ejuſmodi ſolennibus in Captivitate Judæi abſtinebant. Atqui à reditu ad Darium Hyſtaſpiden tot anni non effluxerant. Ergo Darius ille, cujus ævo hæc vaticinabatur Zacharias, Nothus erat, non Hyſtaſpides. Deinde verba hæc ex quarto Eſdræ capite proferunt: *Conduxerunt autem adverſus eos conſiliatores, ut deſtruerent conſilium eorum omnibus diebus Cyri regis Perſarum, & uſque ad regnum Darii regis Perſarum. In regno autem Aſſueri, in principio regni ejus ſcripſerunt accuſationem adverſus habitatores Judæ & Jeruſalem. Et in diebus Artaxerxis ſcripſit Beſelam Mithridates, & Thabeel, & reliqui qui erant in conſilio eorum, ad Artaxerxem regem Perſarum.* Quibus hæc ad calcem capitis ſubjiciuntur: *Tunc intermiſſum eſt opus Domini in Jeruſalem, & non fiebat uſque ad annum*

Zach. 7. 5.

1. Eſdr. 4. 5. & ſeq.

ſecundum Darii, regis Perſarum. Proferunt & iſta è ſexto capite: *Seniores autem Judæorum ædificabant, & proſperabantur, juxta prophetiam Aggæi prophetæ, & Zachariæ filii Addo; & ædificaverunt & conſtruxerunt, jubente Deo Iſraël, & jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe regibus Perſarum; & compleverunt domum Dei iſtam, uſque ad diem tertium menſis Adar, qui eſt annus ſextus regni Darii regis.* Ordine, inquiunt, hic recenſentur Perſarum reges, ſub quibus inchoata, affecta, & perfecta demum eſt Templi exſtructio, Cyrus, Darius, Aſſuerus, Artaxerxes, Darius alter ſive Nothus: Artaxerxes vero alter, à quo Eſdras ad Templum colendum miſſus eſt, is eſt Artaxerxes Memorioſus. Magnum inſuper ſententiæ hujus propugnaculum ſtatuunt in ſpatio temporis, quod Cyri edictum, & annum Darii ſecundum interceſſit. Nam cum neceſſe habuerit Darius hoc Cyri edictum conſulere, & archiva luſtrare, ut de conceſſa olim Judæis à Cyro redeundi facultate conſtaret, liquet utique rem fuiſſe non novam, neque heri vel nudius tertius factam: fuiſſet autem, ſi Darius ille eſſet Hyſtaſpides; nam à primo anno Cyri, quo latum eſt de Judæorum poſtliminio edictum, ad ſecundum Hyſtaſpidæ annum, omnino elapſi ſunt anni, ut ipſe putat, duodecim, vel ut rectius putare debuit, octodecim; brevius ſcilicet intervallum, quam ut archivorum reſerandi fuerint foruli, & luſtranda tabularia, ad rem explorandam, cujus teſtes in vivis fere ſupererant. Unde efficitur Darium illum fuiſſe Nothum, ad cujus ſecundum annum, à primo Cyri, excurrunt anni aliquot ſupra decem & centum. 1. Eſdr. 6. 14, 15.

His nititur rationibus iſthæc ſententia, quas ſi revocamus ad examen, fidem amittent. Nam in eo quod differunt de tribus edictis, Cyri, Darii, & Artaxerxis, non uno modo peccant: quatuor enim de Hieroſolymæ & Templi reſtitutione lata ſunt edicta, primum anno primo Cyri, ſecundum ſecundo Darii, tertium & quartum ſeptimo & viceſimo Artaxerxis. Deinde tria illa priora ad Templum duntaxat, vel Templi cultum inſtaurandum, non ad Urbem ipſam ſpectarunt. Nam neque in edicto Cyri, neque in Darii reſcripto, neque in illo priore Artaxerxis, ulla apparet inſtaurandæ Urbis mentio. Quærit Scaliger, *Quare Nehemias non ſolum miratur, ſed etiam dolet, mœnia Hieroſolymorum adhuc diruta jacere, niſi quia putabat jam inſtaurata eſſe?* Dolere fatemur, mirari negamus: nam mœnia & præcipua ædificia Urbis in ruinis jacere noverat. Verum ex Hanani relatu, rei indignitatem exaggerantis, atque oculis pene ſubjicientis, novum animo concepit dolorem, & ad impetrandam reficiendæ Urbis facultatem accenſus eſt. Extat quidem quarto capite Eſdræ exemplar Epiſtolæ Præfectorum Perſicorum ad Artaxerxem, qua Judæos inſtauratæ Urbis ac mœnium accuſant, ac reſponſum quoque Regis ad Præfectos, quo jubentur providere ne Urbs reficiatur. Sed ſi animum diligenter velimus advertere, confictam hanc fuiſſe deprehendemus ac falſam nefariorum hominum & Judæis invidentium expoſtulationem; qui cum domos in Urbe excitari viderent, quod neceſſario faciendum Judæis erat, Urbem reædificari conqueſti ſunt, ambigua & flexiloqua accuſatione. Aliud enim eſt domos in Urbe habitandi cauſa exſtruere, quod pro jure ſuo Judæi faciebant; aliud publica ædificia & munita loca inſtaurare, quod conceſſum neutiquam erat, nec faciendi poteſtatem Judæi ſibi arrogaverant. Et utrumvis tamen qui faciunt, Urbem condere dici poſſunt. Addunt iidem accuſatores, muros Urbis reparari. Ambiguum hoc quoque, nam mœnia Templi, eadem Urbis mœnia dici poterant & firmiſſimum munimentum, ab ea parte quæ obverſa erat ad orientem. Ancipiti ergo hac denuntiatione Regi perſuaſerunt, poſtremum hoc à Judæis fuiſſe attentatum: atque hic porro ne id facere pergerent, edicto ſanxit. Veriſſima hæc eſſe, quæ proponimus, ſequentia illa demonſtrant: *Tunc intermiſſum eſt opus domus Domini in Jeruſalem:* non opus Urbis dixit, ſed *opus domus Domini.* Deinde vero cum hoc edicto ab Urbis, non Templi inſtauratione probiberi ſe intellexiſſent demum Judæi, Aggæi & Zachariæ hortatu rurſum ſe ad abſolvendam Templi exſtructionem anno ſecundo Darii accinxerunt, nulla prius impetrata vel poſtulata venia, cum hoc Artaxerxis edictum alio pertinere cognoviſſent. At iterum opus à Præfectis interpellatum eſt. Refertur ad Darium de ea re: is edictum Cyri confirmat, quo permiſſa fuerat Templi inſtauratio. Atque ea denique ſexto anno Darii abſoluta eſt. Scio aliter viſum doctiſſimo viro Dionyſio Petavio. Exiſtimat ille Perſarum Reges, quicunque reparandi Templi licentiam Judæis dederunt, ædificandæ Urbis jus iiſdem tribuiſſe. Pugnat autem auctoritate Iſaiæ, cujus hæc denuntiatio eſt quadrageſimo quarto capite: *Qui dico Cyro, Paſtor meus es, & omnem voluntatem meam complebis: qui dico Jeruſalem, Ædificaberis; & Templo, Fundaberis:* atque hæc etiam capite ſequenti: *Ego ſuſcitavi eum (Cyrum) ad juſtitiam, & omnes vias ejus dirigam: ipſe ædificavit civitatem meam.* Pugnat & auctoritate Joſephi, qui conceptis verbis docet, Cyrum Judæis inſtaurandæ Urbis & Templi poteſtatem feciſſe. At urbs inſtaurari, ut monui, duplici modo dici poteſt; vel excitatis ad habi-

Scalig. Proleg. De emend. temp.

1. Eſdr. 4. 24.

Pet. De doctr. Temp. libr. 12. cap. 31.

Iſa. 44. 28.

Iſa. 45. 13.

Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 5.

tandum domibus, vel exstructis publicis ædificiis, mœnibus, ac munimentis. Priore
modo reædificari Hierosolymam permiserunt Persarum Reges: quidni enim permisissent,
qui Judæos in unam civitatem coalescere, & Templum exstrui permiserant? Arcendi
profecto fuerunt imbres, æstus, & frigora, non sub dio agitandum. De publicis ædifi-
ciis reparandis nihil omnino concessum est, usque ad annum vicesimum Artaxerxis. Id
Dan. 9. 25. præsignificabat Gabriel Angelus, cum diceret Danieli: *Rursum ædificabitur platea & muri
in angustia temporum*: ædificia nimirum publica, & munimenta Urbis ac mœnia. Cum
Agg. 1. 4. ergo Darii deinde temporibus Judæos insimularet Aggæus Propheta, quod magnifi-
cas sibi ædes construerent, neglecta Templi structura, aperte indicat, non de securi-
tate & mœnibus Urbis cogitasse ipsos, quod procul dubio non tacuisset Propheta,
3. Esdr. 4. 43. sed de commodis suis. Cum vero in apocrypho libro tertio Esdræ revocatur Darius
in memoriam voti de ædificanda Jerusalem suscepti, ædificationem domorum intelli-
ge, quæ ad excipiendos Judæos Templum exstructuros necessaria erat; nam ex iis quæ
in eodem libro subnexa sunt, apparet Templi solum exstructionem, non mœnium fuisse
quæsitam. Nec caussæ suæ utile quicquam conficere potest Petavius ex his verbis se-
1. Esdr. 7. 6. ptimi capitis libri prioris Esdræ: *Ipse Esdras ascendit de Babylone ..... & dedit ei Rex
secundum manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus.* Cultum Templi, ac
Legis observationem sibi proposuerat Esdras: id sibi juris tantum depoposcit à Rege,
& impetravit; de mœnibus reficiendis neque transactum fuisse, neque omnino actum,
gestæ rei narratio indicat. Parum quoque juvatur ex iis quæ nono capite refert
1. Esdr. 9. 9. Esdras, Dei nempe nutu fuisse factum, ut permitteret Persarum Rex domus Dei solitudi-
nes exstrui; quod ad Urbis instaurationem pertinere vult, non Templi solius, cujus ex-
1. Esdr. 6. 15. structionem sexto Darii anno fuisse absolutam sextum Esdræ caput ostendit. Certe
precatione hac noni capitis, non res tantum quæ temporibus iis, sed & quæ supe-
rioribus, sibi, suisve evenerunt, commemorare Esdras instituit: majorum videlicet suo-
rum flagitia, Urbis excidium, Judæorum captivitatem, reditum, & Templi instaura-
1. Esdr. 9. 9. tionem. Adjicere poterat Petavius, quæ subnectit Esdras: *Et daret nobis sepem in Ju-
da & Jerusalem*: nam dictione *sepis*, Ebraice גדר, mœnia Urbis possunt intelligi. At
longe frequentior ejus usus est ad significandam maceriam, infirmum nempe parietem,
rudi & tumultuario opere fabricatum; quales erant illi domuncularum, quas Judæi
reduces properanter videntur Hierosolymis exstruxisse. גדר, etiam notat septa cra-
titia ovium. Qua significatione vocem adhibere potuit Esdras, nempe κατὰ σχῆμα, præ-
sertim Deum alloquens gentis suæ pastorem: ac si id vellet, dissipatas oves, Judæos
nempe, jam à Deo pastore coactas, & ad pristinas caulas ac antiqua ovilia esse re-
ductas. Sed hæc nihil ad mœnia Hierosolymorum, his temporibus disjecta etiam-
num & diruta, & à Nehemia deinde excitata. Manifestissima rei probatio consistit
in primo Nehemiæ capite, in quo de statu Hierosolymorum interrogatos à se Judæos
2. Esdr. 1. 3. quosdam narrat Nehemias id sibi responsum dedisse: *Murus Jerusalem dissipatus est,*
2. Esdr. 2. 13. *& portæ ejus combustæ sunt igni.* Quo cum ipse pervenisset, vidisse se ait, *Murum Je-
rusalem dissipatum, & portas ejus consumtas igni*: tum deinde Judæorum magistratus sic
2. Esdr. 2. 17. fuisse allocutum: *Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Jerusalem deserta est, & por-
tæ ejus consumtæ sunt igni: venite, & ædificemus muros Jerusalem.* Quæ cum à Judæis
1. Esdr. 4. 2, 7. fieri accepisset Sanaballat, *Numquid ædificare poterunt*, inquit, *lapides de acervis pul-
veris, qui combusti sunt?* deinde hæc subjungit Nehemias: *Factum est autem cum audisset
Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonitæ, & Azotii, quod obducta esset cicatrix muri
Jerusalem, & quod cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis.* His adjunge hoc Ne-
Eccli. 49. 15. hemiæ elogium ex libro Ecclesiastici: *Et Nehemias in memoria multi temporis, qui ere-
xit nobis muros eversos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras.* Ex quibus
omni luce clarius est ad Nehemiam usque, & ad annum Artaxerxis vicesimum, disje-
cta penitus jacuisse Hierosolymorum mœnia, neque ante hunc diem esse refecta, ὡς
African. apud Euseb. Dem. libr. 8. οὐ κεκελευσμένου τούτου, *ut pote rei hujus potestate non facta*, inquit Africanus: quod
non ita profecto fuisset, si rei tam necessariæ, tantisque votis à se expetendæ Judæi
jus fasque habuissent. Nunc redeamus ad Scaligerum. Patet ex superioribus nullum
anno secundo Darii de Urbe exstruenda latum esse edictum; unde sequitur ab hoc
anno capi non posse initium hebdomadum septuaginta, quæ juxta Danielem decur-
Dan. 9. 25. rerunt *ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem.* Demus tamen instaurationem
Urbis his edictis fuisse permissam, negamus certe ducto calculo à septimo Artaxerxis
anno, non congruere prædictionem Danielis cum eventibus rerum ab eodem nota-
tis: quod Cappello utrique contra visum esse diximus. Artaxerxem dico, non Me-
moriosum, quod putat Scaliger, sed Longimanum, quem in Esdra significatum esse,
ac Darium itidem Hystaspiden, non Nothum, adversus Scaligerum à Petavio valide
demonstratum est. Quod autem caussæ suæ præsidium collocat Scaliger in ultimo Za-
chariæ

chariæ capite, & jejuniis quæ per septuaginta annos observata fuisse narrantur, solidis argumentis disjecit Petavius, & nos quoque supra in Propositione quarta, cum de Aggæi & Zachariæ prophetiis ageremus. Unde commoda quoque peti potest responsio ad ῥήσεις duas è quarto capite Esdræ depromtas, in quibus Reges Persarum recensentur hi, Cyrus, Darius, Assuerus, Artaxerxes, Darius cujus sexto anno absoluta est Templi instauratio, quemque ex proposita hac Regum serie non alium esse concludunt quam Nothum. Illic enim docuimus ex optimorum Chronologorum doctrina, Darium illum utrobique designatum, Hystaspiden esse; insertos vero Assuerum & Artaxerxem, vel Cambysen & Smerdin esse, vel Cambysen unicum & πολυώνυμον, pro more à Regibus Persarum usurpato, nomina Xerxis & Artaxerxis asciscendi, postquam summa rerum tradita ipsis fuisset. Cassa quoque est ratio ex intervallo petita, quod Cyri edictum inter, & annum Darii secundum interjacet. Nec enim idcirco ad tabularia recurrere opus fuit, quod de facultate à Cyro concessa dubitaretur, sed ut facultatis hujus conditiones, ac cuncta item edicti, ad quod provocaverant Judæi, capita cognoscerentur, ad ejusque formam illud Darii conscriberetur. Quod haud secius fuisset factum, si ante mensem vel annum edictum hoc tulisset Cyrus, quod ante octodecim annos latum fuisse dixi. Frustra ergo Dario Notho adscribuntur illa, quæ ad Hystaspiden egregie congruunt. Nihil vero ad rem faciunt μακροβιότητος καὶ πολυετίας exempla à Scaligero, ipsiusque sequacibus collecta, ut mirum non esse probent, quod ex doctrina ipsorum consequitur, Zorobabelem & Jesum Josedeciden vitæ humanæ diuturnitatem excessisse, ut qui centum & quinquaginta annos vivendo superasse fatendi sint, si Scaligeri opinio admittatur. Ducentesimum vero annum attigerit, vel superaverit Esdras, si septimo anno Artaxerxis Memoriosi, ut putat, non Longimani, Babylone profectus sit; ut pote Saraia Pontifice natus, qui eodem anno quo Sedecias captus est, à Nabuchodonosore fuit interfectus. Minus id fortasse mirum esset in uno aliquo vel altero, cum vivaces & diuturnos homines identidem oriri sciamus; verum hos, quos dixi, coætaneos viros, eodem genere oriundos, ejusdem consilii ac negotii participes & socios, iisdem casibus exercitos, in iisdem locis moratos, velut de compacto in eamdem ætatis longinquitatem conspirasse incredibile sane est. Quod cum subjicit Scaliger factum esse à Deo in eorum gratiam, quos populo suo & Ecclesiæ suæ præfecerat, & imaginariis miraculis caussam suam fulcire conatur, tum vero maxime ejus infirmitatem prodit. Neque hos solum, quos dixi, tam diuturnos & vivaces facere cogitur Scaliger, sed illos etiam, quos his verbis compellare jubetur Aggæus: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Cujus loci frivolam quoque expositionem affert Scaliger: nam perinde hoc esse putat, ac si dixisset Propheta: Si quis vestrum domum priorem olim vidisset, hanc illi minime æquiparandam esse fateretur. Sed vanitatem interpretationis hujus supra jam patefecimus. Adversatur insuper Scaligeri ratiocinium Judæorum verbis, qui secundo capite Johannis sic alloquuntur Christum: *Quadraginta & sex annis ædificatum est Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* nam à locatis sub Cyro Templi fundamentis, ad positum sexto anno Darii Nothi fastigium, anni interjacent centum & viginti. Apparet quoque vel maxime opinionis hujus absurditas, cum ad septuaginta hebdomadum partitionem confertur, quam exposui supra, quamque exposuisse, refutasse est; id quod à Petavio quoque factum abunde est.

Pet. De doctr. temp. libr. 12. cap. 31.

Agg. 2. 4.

Joh. 2. 20.

XVIII. Tertiam proponemus Johannis Lucidi sententiam, qui ab anno vicesimo Artaxerxis Longimani ducto septuaginta hebdomadum initio, in quarto post Christi mortem anno exitum ipsarum constituit; mediumque inter extrema hæc intervallum annorum esse putat quadringentorum & nonaginta, sive hebdomadum septuaginta. Nulla certe convenientior loci hujus excogitari posset interpretatio, si mediorum annorum constaret ille, quem ponit Daniel, numerus. Nam rectissime positum initium est in vicesimo anno Artaxerxis Longimani; quo anno sine controversia de restituenda urbe Hierosolyma edictum latum est, reique conficiendæ curam Nehemias suscepit, atque opus effectum dedit. Egregie quoque finem huic annorum curriculo præscripsit in anno quarto ab obitu Christi, juxta illud Danielis: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.* Verum in medii intervalli numerandis annis toto decennio aberrat Lucidus; tot enim ad explendas septuaginta hebdomadas desunt anni.

Tertia.

Dan. 9. 27.

Hanc opinionem exagitans Pererius, & in omnem partem excutiens, omniaque effugia præcludens, hanc sibi ipse opponit exceptionem, non ab obitu Xerxis numerandum esse initium regni Artaxerxis, in cujus regni vicesimo caput septuaginta hebdomadum Lucidus posuit, sed à duodecimo circiter anno Xerxis; quo anno in regni

Perer. Comm. in Dan. libr. 11. Part. 2. Opin. 15.

societatem asciviſſe Artaxerxem filium Xerxes videri poteſt; pro more Perſicorum Regum, quibus ad bella extra Perſidem gerenda proficiſcentibus regni hæredem deſignare ſolenne fuit, ut non uno loco Herodotus aſſeverat; atque hoc eo videri veriſimilius, quod Thucydides, Charon Lampſacenus, aliique probatiſſimi Auctores tradant, Themiſtoclem Græcia profugum ad Artaxerxem Xerxis filium, νεωστὶ βασιλεύοντα, *recens regnantem* literas dediſſe: ſcribere vero Diodorum Siculum, anno ſecundo ſeptuageſimæ ſeptimæ Olympiadis Themiſtoclem adiiſſe ad Xerxem, non ad Artaxerxem, quod & à claris hiſtoriarum ſcriptoribus, Ephoro, Dinone, Clitarcho, & Heraclide literis mandatum eſſe Plutarchus docet; idem quoque apud Strabonem, & Euſebium reperiri; atque hæc contraria & repugnantia ita conciliari poſſe, ſi ſimul regnaſſe detur patrem Xerxem, & Artaxerxem filium, hoc ad participandum regnum aſſumto. Conjectura hæc Petavio placuit, & totam in ſuum De temporum doctrina librum tranſtulit, quaſque adverſus ſuum hoc commentum præſcriptiones attulerat Pererius, partem earum Petavius diſcutere & ſolvere conatus eſt; ipſumque commentum adverſus ejus auctorem tueri. Sic autem diſputat Pererius: ſi Xerxes ad bellum proficiſcens regni ſucceſſorem deſignare debuit, profecto cum anno primo ſeptuageſimæ quintæ Olympiadis ferale bellum adverſus Græciam moveret, jam inde regni participem facere debuit Artaxerxem. Ab eo igitur initio ſi ſeptuaginta annorum decurrant hebdomades, citra obitum Chriſti conſiſtent. Nihil huic argumento obduxit Petavius. Quærit præterea Pererius, cur regni ſocium allecturus Xerxes Dario natu majori filio Artaxerxem minorem ac impuberem, & rebus gerendis imparem prætulerit. Acute ſane & erudite reſpondet Petavius, Darium Xerxe nondum regnum adepto, ſed privato genitum fuiſſe, propterea que antepoſitum ipſi fuiſſe Artaxerxem in purpura natum, & patre jam rege procreatum, quemadmodum Xerxes ipſemet ob eaſdem cauſſas Artobazani fratri à patre Dario fuerat antelatus. Cum autem per conjecturam propoſuiſſet Xerxe nondum rege natum eſſe Darium, id alia firmat conjectura ex Herodoti libro nono ducta, ubi legimus Xerxem poſt Salaminiam pugnam Sardibus agentem, Maſiſtis fratris filiam Artayntam in matrimonium Dario filio dediſſe; cum autem commiſſa fuerit pugna Salaminia octo circiter annis, poſtquam regni conſors factus eſt Xerxes, ſequitur ante id tempus natum eſſe Darium; nam alioqui nuptiis maturus non fuiſſet. Verum quid proderit hoc argumentum, ſi dicamus non exſpectata fortaſſe maturitate ætatis uxorem duxiſſe Darium, uti ſæpe fit inter principes viros? quid ſi ante annos nuptiis in regionibus noſtris præfinitos, maturitatem, & pubertatem, & genitalem vim adipiſci ſolitos fuiſſe Perſas? Apud Indos quidem Perſarum vicinos, ſeptennes pueri nuptias contrahunt, ac liberos etiam gignunt. Nihilo opportuniora ſunt verba è Diodoro depromta, quibus Artabanus, poſt interfectum à ſe Xerxem, ſignificavit Artaxerxi ſceleris auctorem eſſe Darium, καὶ τὴν βασιλείαν εἰς ἑαυτὸν περισπᾶν, *& regnum affectare.* Nec enim hujus loci ſententia eſt, regnum Artaxerxi jure debitum intervertere conari Darium, ſed regnum quod jure Xerxes pater obtinebat, parricidio ad ſe traducere. Corruit ergo conjectura hæc Petavii. Sed & alia nobis ſuppetunt argumenta, quibus ejus ſententiam oppugnemus: hoc primum, aliud eſſe regni deſignare ſucceſſorem, aliud regni ſocium aſciſcere. Prius hoc Perſis ſolenne fuiſſe fateor; at Artaxerxem ad ſucceſſionem regni à Patre fuiſſe deſtinatum ſi conceſſero, nihil inde cauſſæ ſuæ opportunum Petavius eliciet. Scribit præterea Plutarchus ex Thucydide, Charonte Lampſaceno, & vetuſtis quibuſdam Chronicis, defuncto jam Xerxe Themiſtoclem ad Artaxerxem veniſſe. Quo teſtimonio labefactatur penitus Petavii opinio; quippe quod aperte demonſtret neutiquam fuiſſe perſuaſum Plutarcho, vel iis quos laudat Scriptoribus, ſimul regnaſſe patrem & filium, cum in Perſidem Themiſtocles ſeceſſit. Id ſi fuiſſet, aliqua procul dubio ejus extaret apud Auctores ſignificatio, quæ penitus nulla eſt: nec in diverſis eorum referendis ſententiis laborarent Cornelius Nepos & Plutarchus; nulla enim tum foret eorum diſcrepantia. Ad hæc conſentaneum eſt rationibus Petavii, puerum fuiſſe Artaxerxem, cum ad eum venit Themiſtocles: nam poſt interfectum quoq; patrem fuiſſe etiam tum puerum teſtificatur Juſtinus; longe igitur magis puer fuit, cum patre etiamnum vivo, ut Petavius ſentit, Themiſtoclem excepit. Deinde à Xerxe jam rege procreatum eum eſſe Petavius aſſeverat; aſcitum vero in communionem regni duodecimo circiter anno poſtquam rex Xerxes creatus eſt. Ergo minor erat duodecim annis, cum particeps regni factus eſt. Atqui ad Artaxerxem νεωστὶ βασιλεύοντα, *recens regnantem* fugiſſe Themiſtoclem narrat locuples Auctor Thucydides. Ex quibus colligitur nondum eum exceſſiſſe pueritiæ annos hoc tempore. Id vero manifeſte repugnat Thucydidis & Plutarchi teſtimonio, qui adveniente Themiſtocle ea geſta ab Artaxerxe, dictaque referunt, quæ nonniſi ab homine virilem prudentiam jam adepto poterant pro-

Herod. libr. 1. & 7. Thucyd. libr. 1. Char. apud Plut. in Them.

Plut. Themiſt. Strab. libr. 14. Euſ. in Chron.

Pet. de doctr. temp. libr. 10. cap. 25. & libr. 12. cap. 32.

Herod. libr. 9. cap. 107.

Diod. libr. 11.

Plut. Themiſt.

Cornel. Nep. Themiſt. c. 9. Plut. Themiſt.

Juſt. libr. 3.

Pet. de doctr. temp. libr. 10. cap. 25. & libr. 12. cap. 32. Thucyd. libr. 1.

ficisci. Nec satis Petavio constat ratio in reperienda caussa, quamobrem tum abesset Xerxes. Abfuisse enim tunc temporis à Perside, & urbe regia, & in aliquam expeditionem profectum, disertis verbis affirmat. Expeditionem autem hanc adversus Græcos fuisse susceptam conjectat, post detectam Pausaniæ Lacedæmoniorum regis conjurationem, sumtumque de eo supplicium; atque id bellum caussæ fuisse, cur Artaxerxem regni socium faceret. Fulcit alteram hanc conjecturam Petavius auctoritate Justini, cujus hæc verba sunt: *Nec multo post accusatus Pausanias damnatur. Igitur Xerxes, cum proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum instituit. Græci quoque ducem instituunt Cimonem Atheniensem, filium Miltiadis.* Bellum illud significat Justinus, quo Græci Cimone duce Persas navali prœlio ad Cyprum, terrestri ad Eurymedontem fluvium uno die fuderunt. Id contigit tertio anno septuagesimæ septimæ Olympiadis, qui annus Themistoclis fugam proxime consecutus est. Fraus autem Pausaniæ supplicio compressa fuit sub finem septuagesimæ quintæ Olympiadis. Igitur inter Pausaniæ obitum, & Cimonis victoriam, anni intercesserunt septem. Allectum vero ad regnum à Patre Artaxerxem anno tertio septuagesimæ sextæ Olympiadis statuit Petavius; videlicet inter Pausaniæ casum, & Cimonis prœlium. Sane si filium allegit Xerxes, cum Græcos esset invasurus, eoque allecto profectus est ad id bellum gerendum, quo Persæ fracti à Cimone & profligati sunt, quod Petavio dicendum omnino est, cur Babylonem ad Artaxerxem contendit Themistocles tanto locorum intervallo dissitum, cum labori ac tempori parcere potuisset, Xerxem ipsum conveniens in propinquis locis bellum administrantem? Quod attinet ad Justinum, non id sibi vult, statim ab interitu Pausaniæ Xerxem adversus Græcos bellum movisse: Diodorus quippe prius illud bellum Persicum, quod duorum annorum fuit, finem habuisse ait post fractos Persas ad Platæas, & Mycalen, & captam ab Atheniensibus Sestum; quæ anno secundo septuagesimæ quintæ Olympiadis contigerunt: nec quicquam deinceps adversus Græciam Persas aperte moliri fuisse ausos ante Cimonis expeditionem, ex ipsius apparet narrationibus; sollicitatum tantummodo fuisse ad defectionem Pausaniam, sed clam & occulte. Quod ergo ex Justini verbis excipit Petavius, nimirum detectis Pausaniæ fraudibus, Xerxem in Græcos arma movisse, propterea que filium regni socium fecisse, historiæ haudquaquam consentaneum est: cum inter Pausaniæ supplicium, & Cimonis res gestas ac victoriam adversus Persas, nullum Xerxis memoretur bellum, propter quod filium in regni societatem asciscere debuerit: Cimonis autem expeditio nimio distet temporis intervallo à Pausaniæ obitu, quam ut ex eo bellum hoc ortum censeri possit: & longius quoque absit à fictitia illa cooptatione, quam ut ei caussam præbuisse putemus. Hunc potius credamus Justini verborum esse intellectum, post publicatum Pausaniæ dolum, irrogatamque ipsi pœnam, dolore accensum Xerxem ulciscendæ injuriæ desiderium concepisse animo, bellique olim moliendi facultatem optasse sibi dari, ad rem tamen non pervenisse. Nulla ergo in potentatus communionem cooptandi filii tunc occasio Xerxi, vel necessitas fuit, neque ullum conjecturæ huic præsidium Justinus subministrat. Concedamus tamen liberaliter, quod merito pernegavimus, ascitum fuisse in regni societatem Artaxerxem hoc tempore quod præfinit Petavius, aio enimvero non propterea annos regni Artaxerxis computantem Nehemiam, ab hoc tempore initium computandi fuisse ducturum, sed ab eo quo post defunctum Xerxem plenam ac integram potestatem adeptus est, ac solus regnavit. Postulabat id historiæ ratio, & Historicorum omnium consuetudo, quam in hoc opere suo Petavius ipse tenuit; nam tempus regni Xerxis definiens, annos ei viginti assignavit, petito nempe initio ab obitu Darii, cum duos tamen supra viginti assignare debuisset annos, si ab eo tempore numerum inivisset, quo à Dario regni successor institutus est.

Justin. libr. 2. cap. 15.

Diod. libr. 11.

Pet. de doctr. temp. libr. 13.

IX. Discussis aliorum sententiis, quæ majorem veritatis speciem præ se ferunt; iis vero prætermissis, quarum deprehensa jam ab aliis falsitas est, vel quæ à viris eruditis propositæ tantum, nullis autem allatis argumentis fultæ sunt, nobis nunc ipsis in arenam descendendum est. Ergo existimo septuaginta hebdomadum initium non aliunde peti posse, quam à vicesimo anno Artaxerxis Longimani, quo anno *Exiit sermo, ut iterum ædificaretur Jerusalem;* cum nullam ante id tempus restituendæ Hierosolymæ potestatem Judæis factam fuisse approbaverim. Vicesimum autem hunc annum à Xerxis obitu & adita ab Artaxerxe regni hæreditate numerari velim, non à commentitia hac Artaxerxis cooptatione, quæ superiori disputatione confutata est. Septuaginta vero hebdomadum finem, non in mortem Christi præcise, sed in inferiora tempora conjicio, ut sexagesima nona hebdomas ante Christi mortem desinat, Christi vero mors intra septuagesimæ hebdomadis spatium contingat. Nam si conveniret septuagesimæ hebdomadis finis in mortem Christi, occisus utique fuisset Chri-

Proponitur deinde nostra, & argumentis approbatur.

ſtus poſt ſeptuaginta hebdomadas; quod ſecus eſſe debuit: Danieli quippe prædixerat
Angelus, futurum ut poſt hebdomades ſexaginta novem occideretur Chriſtus. Quod
Dan. 9. 24. & aperte ſignificavit cum diceret: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum
tuum, & ſuper urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat pecca-
tum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophe-
tia, & ungatur Sanctus ſanctorum.* Hæc completa ſunt cum natus eſt & obiit Chriſtus,
& ad vitam rediit. Contractas autem ac decurtatas fuiſſe ait ſeptuaginta hebdoma-
das, quia non effluxerant totæ, nec curriculum ſuum abſolverant, cum prædictum
hoc evenit; ſeptuageſima quippe adhuc erat in curſu. Atque hæc eſt ſimpliciſſima loci
hujus interpretatio, & iis longe veriſimilior, quæ hactenus allatæ ſunt; ſi Ebraicam
dictionem נחתך, qua uſus eſt Propheta, ita intelligas, ut intellexit Vulgatus Interpres,
& ut intellexerunt Senes Septuaginta, qui verterunt, συνετμήθησαν. Quæ notio
dictionis hujus aptiſſime in noſtram ſententiam convenit. Atque ea quoniam ver-
bis non ſatis perſpicuis expreſſa videri poterant, clariora ſubjicit Angelus, quæ rem
Dan. 9. 25, 26. aperte explanant: *Scito ergo, & animadverte; Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Je-
ruſalem, uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt:
& rurſum ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum. Et poſt hebdomades ſexaginta
duas occidetur Chriſtus.* Nunc autem inſtituenda ratio eſt, qua demonſtrare poſſimus
ſexageſimam nonam hebdomadem ante Chriſti obitum effluxiſſe, ſeptuageſimam ve-
ro ante eumdem obitum inchoatam poſt eum deſiiſſe, atque intra ejus decurſum Chri-
ſtum fuiſſe in crucem actum. Facili id conſequemur negotio, ſi à viceſimo anno Ar-
taxerxis computemus ſexaginta novem hebdomadas, ſive quadringentos octoginta tres
lunares annos, quorum ſinguli ſint trecentorum quinquaginta & quatuor dierum.
Conſtituto enim anni viceſimi initio in quarto Olympiadis octogeſimæ tertiæ, ſive Pe-
riodi Julianæ 4269, fine vero anni ejuſdem viceſimi in primo Olympiadis octogeſimæ
quartæ, ſive Periodi Julianæ 4270; edictum Artaxerxis, quo Nehemiæ facultatem
Hieroſolymæ reſtituendæ conceſſit, datum menſe Niſan, incidere potuit in annum
Periodi Julianæ 4270, qui primus eſt Olympiadis octogeſimæ quartæ. Huc ſi annos ſo-
lares addideris quadringentos ſexaginta novem, incides in annum Periodi Julianæ 4739,
qui ſecundus eſt Olympiadis ducenteſimæ primæ, Tiberii decimus tertius. Atqui an-
ni ſolares quadringenti ſexaginta novem, annos lunares efficiunt quadringentos octo-
ginta tres, ſive ſexaginta novem hebdomadas cum dimidia circiter anni parte. Cum
autem mortem obierit Chriſtus anno Tiberii decimo octavo, Periodi Julianæ 4744,
Olympiadis ducenteſimæ ſecundæ tertio, convenit id in quintum annum ſeptuageſi-
mæ hebomadis, quæ proinde abſoluta eſt duobus poſt Chriſti obitum annis. Supe-
reſt nunc ut afferamus cauſam, cur hoc ſeptuaginta hebdomadum σύστημα in ſeptem,
Scalig. Proleg. De emendat. temp. & libr 6. ſexaginta duas, & unam Angelus diſtribuerit. Scaliger & Grotius nullum partitioni
huic ſubeſſe myſterium arbitrantur, non plus quam iſti diſtributioni minæ in ſiclos apud
Grot. in Dan. 9. 24, 25. Ezechielem: *Porro viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli, mnam faciunt.*
Ezech. 45 12. Ego & minæ, & hebdomadum partitionem, non vanam eſſe & inutilem, ſed occulti
alicujus myſterii argumentum continere puto. Ac minam quidem Ezechielis non ſine
cauſſa ſic diviſam eſſe teſtantur Selomoh Jarchi, David Kimchi, atque imprimis
Abrabaniel, qui ſingulas diſtributionis hujus partes nummos fuiſſe uſitati ac vulgaris
commercii aſſeverat. De Danielis hebdomadibus ſic ſtatuo, priores ſeptem definire
ſpatium, quo Urbis inſtauratio plane eſt abſoluta; ſexaginta duas, ut dixi, ad eam uſ-
que decurrere, qua interfectus eſt Chriſtus; quæ poſtrema ſeptuageſima eſt. Itane
vero, inquies, quadraginta novem annis refecta Urbs eſt, cujus murus quinquagin-
ta duobus diebus eſt abſolutus, ut habet liber Nehemiæ? Reſpondeo propter circum-
ſtantes adverſarios ſumma feſtinatione muros fuiſſe excitandos; quibus abſolutis len-
tiores in reliquis operibus fuiſſe progreſſus. Non enim muri duntaxat, ſed & plateæ
Dan. 9. 25. fuerunt reficiendæ, juxta Gabrielis prædictum: *Rurſum ædificabitur platea & muri.*
Nec muros ſolum, ſed & foſſam ſimul intellige, ut ſignificat Ebraicum exemplar;
neque ſolum plateas, ſed & publica ædificia, ſtrata viarum, fora, porticus, ciſter-
nas, aquæductus, aliaque hujus generis quamplurima, quæ diſturbaverat Nabucho-
donoſor. Domus etiam tumultuario opere antea exſtructæ, in meliorem formam di-
2. Eſdr. 7. 1, 4. rectis ordinibus metandæ fuerunt. Audiamus Nehemiam: *Poſtquam autem ædificatus
eſt murus, & poſui valvas...... Civitas erat lata nimis & grandis, & populus parvus in*
Eccli. 49. 15. *medio ejus, & non erant domus ædificatæ.* Audiamus & Sirachiden: *Et Nehemias in me-
moria multi temporis, qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui ere-
xit domos noſtras.* Quæ non minus poſtulabant ſpatium temporis, quam Templi ipſius
Johan. 2. 20. ædificatio, cui quadraginta ſex annos fuiſſe impenſos Judæi teſtificantur apud Johan-
nem, ac tres præterea externo Templi ornatui perficiendo, quemadmodum ex Joſepho

Eusebius observat. Eo pertinent verba isthæc Gabrielis Angeli ad Danielem: *Et rursum ædificabitur platea & muri, in angustia temporum.* Angustiam temporum dicit, pro Ebræorum consuetudine, quod nos angustum tempus diceremus; ut paulo inferius, *Abominationem desolationis*, quod nos Abominandam desolationem. Sic apud Isaiam, *Cymbalum alarum*, pro eo quod est, Cymbalum alatum: sic apud Osee, *Uxor fornicationum*, hoc est, Uxor meretrix: sic Paulus dicitur in Actis, *Vas electionis*, hoc est, Vas electum: sic in Epistola ad Romanos, *Caro peccati*, dicitur Caro facinorosa. Alter præterea locutioni huic inest Ebraismus, usurpato θετικῷ ἀντὶ τοῦ συγκριτικοῦ, nam *angustum tempus*, hic sonat, angustius tempus. Sic in Genesi, *Major serviet minori*, ubi Ebraica sonant, Magnus serviet parvo. Cum igitur divisisset Angelus sexaginta novem hebdomadas, in septem, & sexaginta duas, subjungit: *Et rursum ædificabitur platea & muri, in angustiore tempore*; è duobus nempe illis temporibus quæ proposuerat; altero septem hebdomadum, quod angustius est; altero sexaginta duarum, quod longius. Hoc igitur cum dixit, perinde est ac si dixisset, Et rursum ædificabitur platea & muri intra septem illas hebdomadas.

Euf. in Dem. libr. 8. — Dan. 9. 25. — Dan. 9. 27. — Isa. 18. 1. — Ose. 1. 2. — Act. 9. 15. — Rom. 8. 3. — Gen. 25. 23.

Primus eas, quas indicavimus, numerandarum Danielis hebdomadum, & intricatæ ac perplexæ prophetiæ exponendæ vias iniit Julius Africanus, cum peculiari opere De septuaginta hebdomadibus & prophetia Danielis, tum libro quinto χρονογραφιῶν, unde totam ejus dissertationem repræsentarunt Eusebius, Hieronymus, & Georgius Syncellus. Hunc secuti sunt deinde Theodoretus, Beda, Zonaras, aliique complures. Verum aliter rationes suas disputat: nam vicesimum annum Artaxerxis addicit anno quarto Olympiadis octogesimæ tertiæ; nos primo octogesimæ quartæ: annum vero secundum Olympiadis ducentesimæ secundæ, Tiberii decimo sexto, vel potius decimo quinto, ut vertit Hieronymus, proclivi in numerorum notis lapsu; nos anno decimo septimo. Finem ille septuagesimæ hebdomadis collocat in morte Christi; nos in anno à morte Christi secundo. Mortem Christi confert in annum decimum quintum, vel decimum septimum Tiberii, quem secundum esse putat Olympiadis ducentesimæ secundæ; nos in decimum octavum Tiberii, quem tertium esse statuimus hujus Olympiadis. Decurtatas deniq; ideo dici ab Angelo hebdomadas septuaginta censent Africani sequaces, quod constent lunaribus annis, qui breviores sunt solaribus; nos sic arbitramur dictas, quod nondum totæ præteriissent, cum prædictæ res exitum habuerunt.

Euseb. libr. 1. Chron. Gr & libr. 8. Dem. Hier. in Dan. Georg. Sync. Chronogr. ad A. M 5534.

X. Atenim gravi pulsamur argumento, quod tantum apud Scaligerum & Petavium valuit, ut non aliam ob caussam ab hac sententia discesserit uterque; ille etiam, Scaligerum dico, pro sua αὐθαδείᾳ, anilem, ridiculam, asininam appellare non dubitarit; cum ipse tamen in absonam penitus & vitiosam incurrerit. Cujus persuasionis argumentum hoc habuit, lunari anno non usos fuisse Ebræos, sed Agarenos; hos quidem lunarem annum simplicem observasse, nulla intercalatione adhibita; Ebræos vero, etsi ad Lunæ motus menses accommodabant suos, annum tamen juxta solarem cursum determinasse; & utriusque anni conciliandi & ad idem principium revocandi gratia, embolimos menses lunaribus annis jam inde à Mosis temporibus adjecisse, in quam rem præclara extat Aben Ezræ testificatio; nec probabile esse Angelum verba facientem ad hominem Ebræum, alterius significationem anni adhibuisse, quam qui inter Ebræos usu communi erat receptus. Non id utique nesciebat Africanus, qui opinionem suam proponens hac eam admonitione præmunit: Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι τρεῖς μῆνας ἐμβολίμους ἔτεσιν ὀκτὼ παρεμβάλλουσιν· *Græci & Judæi tres embolimos menses ad octo annos adjiciunt.* Non est ergo cur eum inscitiæ quisquam insimulet. Porro petitionem istam sic excipit Pererius, idcirco annos lunares præfiniendo vaticinii sui tempore adhibuisse Gabrielem, quod Ebræis parum cogniti, nedum usitati forent; quo nimirum majori prædictionem suam obscuritate involveret, pro more in vaticiniis recepto: eamdem ob causam per hebdomadas Angelum septem annorum designasse curricula; & in superioribus capitibus vocabulo Temporis, anni spatium non semel expressisse; his ambagibus & involucris rerum futurarum exitus data opera contegentem, ut ab intuenda nuda veritate profani vulgi oculos prohiberet; atque idcirco præmonuisse, *septuaginta hebdomadas abbreviatas esse super populum*, ut de vulgata & populari annorum Ebraicorum forma delibandum aliquid & decerpendum Daniel intelligeret.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. — African. apud Euseb. libr. 8. Dem. — Perer. in Dan. libr. 11 Quæst. 9. — Dan. 9. 1.

Optime id quidem, sed & alia responsione frangere possumus oppositum argumentum. Danieli prædictionem hanc edidit Gabriel Angelus in ditione Darii Medi, quem ait ipse Daniel *imperasse super regnum Chaldæorum.* Hinc sequitur probabile esse in annorum designandis intervallis ad eam anni formam spectasse Angelum, quæ popularis & pervulgata iis erat gentibus, inter quas versabatur Daniel, ad quem tum verba faciebat. Daniel enim, unus è Darii Medi purpuratis, in actis, scriptisve, &

communi vitæ uſu eam temporum putandorum procul dubio rationem tenuit, quam gens illa, cui pro ſua parte regendæ præfectus erat, quam Rex ipſe, cujus continebatur imperio, tenere conſueverat. Etſi ratio id ſuadet, nec ampliori probatione indiget, minime tamen poſſum quiddam prætermittere, quo res valide confirmatur. Ante Babylonicam Captivitatem menſes non aliter appellare conſueverant Judæi, quam ex numero & ordine quem ii inter ſe obtinebant. At poſtquam transmigrarunt in Babyloniam, Chaldaica menſium nomina paulatim aſciſcere cœperunt, atque ea in libris ſuis frequenter adhibuerunt quicunque è Scriptoribus ſacris Captivitate recentiores ſunt. Adeo vulgare eſt ac proclive, ad eorum, quibuſcum verſamur & vivimus, mores & uſus nos noſtraque componere. Ergo vel anni Chaldaici, vel Medici, vel Perſici formam Daniel obſervabat. Qui anni ſolareſne fuerint, an lunares, incertum plane eſt, neque de iis quicquam à veteribus ſcriptoribus eſt traditum. Nam quæ à Joſepho Scaligero ſuper hoc argumento diſputata ſunt, ea ex proprio conjecturarum ſuarum penu, nullis veterum ſubnixus præſidiis, homo confidens & ἰδιογνώμων depromſit, & à Petavio ſunt confutata. Et ille tamen lunari anno uſos fatetur Chaldæos & Perſas, etſi non mero ac ſimplici. Cum igitur ex veterum monumentis anni Chaldaici, Medici, & Perſici ratio haudquaquam ſatis poſſit intelligi, ſuperbe ſane & confidenter faciunt, qui Julium Africanum, priſcum ſcriptorem, eruditum, & Chronologicæ conſultiſſimum artis, de qua libros ævo ſequenti laudatiſſimos reliquit, & antiquorum commentariis, quibus nunc caremus, inſtructum reprehendere audent, & de anni lunaris forma ab Angelo & Daniele uſurpata pronuntiantem ac ſtatuentem in crimen vocare. Concedamus tamen ultro Gabrielem Angelum cum Ebræo homine de rebus Ebræorum diſſerentem, earumque intervalla ac tempora metantem, ad anni inter Ebræos pervulgati rationem ea exegiſſe; non ſic tamen labefiet Africani ſententia. Nam de forma priſci Ebræorum anni magna eſt inter Chronologos controverſia. Solarem ad Macedones uſque fuiſſe oſtendere conatus eſt in Eclogis Chronicis Aſtronomus doctrina & ingenio præſtans Johannes Keplerus. At Petavius, à quo oppugnatus eſt Africanus, geminum ſtatuit Ebræorum fuiſſe annum, lunarem & ſolarem. Operæpretium eſt verba ipſius referre: *Judæi veteres, quorum civilem annum fuiſſe lunarem omnes exiſtimant, licet in civilibus actionibus reliquis ac ſolennibus lunarem annum obſervarent, tamen cum de anno ſimpliciter loquebantur, ejuſque converſione, ſolarem intelligebant.* Tum alio loco, ex Joſephi, Philonis, & Agathobulorum duorum auctoritate hæc colligit: *Quare aliquot ante Chriſtum ſeculis ſaltem lunarem obſervatum eſſe annum extra controverſiam habetur: ante illud vero tempus, atque ex Moyſis inſtituto, crediderim idem factitatum; tametſi nihil ex Scripturis evinci poſſe videatur.* Hoc ergo teſte duplex erat Ebraicus annus, lunaris & ſolaris, quos certis temporibus ad eaſdem metas revocare neceſſe fuit, ad determinandos nimirum annos Schemitah ſive Remiſſionis, hoc eſt Sabbathicos, tum & Jubilæos. In deſcribendis quoque annalibus, ſolaris anni rationem fuiſſe habitam non infitior: in communi vero & populari uſu lunarem adhibitum fuiſſe veriſimile eſt, ut pote notiorem populo, cujus captum ſubtilis hæc emboliſmorum doctrina ſuperabat. Adeo ut gemina fuerit Judæis temporis putandi conſuetudo, altera eruditiorum hominum ac Sacerdotum, per ſolares annos, perque lunares ſolaribus accommodatos & intercalationibus emendatos; altera profani vulgi & indocti, per lunares annos ſimplices embolimis menſibus ſolutos. Quod ne cui novum videatur, ſimile quid de Arabibus & Ægyptiis Scaliger opinatus eſt: ſic enim ille libro tertio Canonum Iſagogicorum: *Et ſane videtur ipſe emboliſmus apud peritiores (*Arabes*) fuiſſe; annus autem retextus apud vulgus remanſiſſe; quemadmodum apud Ægyptios anni vagi uſus apud vulgus, intercalatio diei ex quatuor quadrantibus collecti penes Hierophantas & Sacerdotes erat.* Græcos quoque veteres duplici uſos eſſe anno conſtat, altero civili ac vulgari, ad Lunæ motus ordinato; recondito altero & Sacerdotibus tantum cognito, ad Solis nimirum curricula exacto. Contra vero nos Chriſtiani hoc tempore annum habemus duplicem; civilem alterum & popularem, ex motu Solis conſtitutum; alterum Eccleſiaſticum, paucis intellectum, ad Lunæ motus digeſtum, Sacerdotibus in feſtis diebus deſignandis uſitatum. Minime ergo mirandum eſt duplicem Ebræis fuiſſe annorum modum, lunarium, & ſolarium; atque horum uſum inter doctos, illorum in vulgo fuiſſe acceptum; Angelum vero in præfiniendo annorum intervallo vulgi tenuiſſe morem, & popularem annum adhibuiſſe. Audiendus omnino ſuper ea re Theodoretus: εἰδέναι γὰρ χρὴ, ὡς Ἑβραῖοι, κατὰ τὸν τῆς σελήνης δρόμον ἀριθμοῦντες τὸν ἐνιαυτὸν ἕνδεκα ἡμέρας περιττὰς ἀποφαίνουσιν, ἃς καὶ ἡμεῖς ἐμβολίμους καλοῦμεν· ὁ γὰρ τῆς σελήνης δρόμος ἐν εἴκοσι ἐννέα ἡμέραις καὶ ὥραις ἓξ συμπληροῦται· οὕτω δὲ ἀριθμοῦντες τριακοσίων καὶ πεντήκοντα καὶ τεσσάρων ἡμερῶν ποιοῦσι τὸν ἐνιαυτόν. ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἅγιος ἀρχάγγελος τῷ μακαρίῳ Δα-

Pet. De doctr. temp. libr. 3. cap. 4, & 5, & 16.

Scal. de emēd. Temp. libr. 2, & 3.

Pet. De doctr. temp. libr. 1. cap. 8.

Pet. De doctr. temp. libr. 2. cap. 27.

Theodor. in Dan. 9.

νιὴλ διαλεγόμενος, ἀνδρὶ Ἑβραίῳ, καὶ διδάσκων αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, τὸν συνήθη πάντως ἔλεγεν ἀριθμόν, ἀναγκαίως προστεθῆναι δεῖ τὰ ἀπὸ τῶν ἐμβολίμων συναγόμενα ἔτη. *Sciendum eſt enim Ebræos, ad Lunæ curſum annum ordinantes, undecim dies ſuperſtites facere, quos nos etiam intercalares appellamus. Nam Lunæ curſus intra viginti novem dies & horas ſex abſolvitur. Sic autem numerantes, trecentorum quinquaginta quatuor dierum annum faciunt. Cum ergo ſanctus Archangelus beatum Danielem, virum Ebræum alloquens, ipſumque docens annorum numerum, uſitatum annum omnino ſignificaret, neceſſario addendi ſunt anni ex intercalaribus collecti.* Atque ex Lunæ curſu tempora ſua deſcripſiſſe vulgus Ebræorum eo credibilius eſt, quod à finitimis gentibus idem factitatum videbant. Phœnices enim, Madianitas, Arabes, aliaſque Lunæ cultui impenſe deditas Orientis gentes, anni formam juxta ejus curſum crediderim digeſſiſſe.

XI. Alterum, quo ſententiam noſtram oppugnat Scaliger, telum hoc eſt: perperam ab ejus Regis temporibus ſeptuaginta hebdomadum duci initium, cujus toto tempore ceſſavit ædificatio; *quod plane*, inquit, *eſt dicere Eſdram falli aut mentiri*, (adſit verbis reverentia) cujus quarto capite legimus, Artaxerxis edicto juſſos Præfectos, darent operam ne Hieroſolyma à Judæis inſtauraretur, tanta alacritate rem præſtitiſſe, ut templi exſtructio ad annum ſecundum Darii intermitteretur. Geſta hæc eſſe fatemur; falli vero Eſdram, aut mentiri, nec dicimus, nec dictum volumus. *DI meliora piis.* Artaxerxem hunc eſſe Longimanum, id vero pernegamus. Conſuluntor Interpretes, quorum alii Cyrum, alii Cambyſen eſſe putant.

Secundum argumentum
Scalig. Proleg. De emendat. temp.

XII. Poſtremum hoc nobis objici poteſt, pugnare doctrinam noſtram cum ipſis Angeli ad Danielem verbis: *Et in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium*; quibus ſignificatur in dimidio ſeptuageſimæ hebdomadis letho datum iri Chriſtum: nos vero, non in dimidium poſtremæ hujus hebdomadis, quartum videlicet annum, ſed in quintum conjicere mortem Chriſti. Hujus argumenti facilis depulſio eſt: nam quod vertit Vulgatus Interpres, *Et in dimidio*, Ebraice ſcriptum eſt, וחצי, à verbo חצה, *diviſit, diſtribuit in duas partes*, ſive æquales illæ ſint, ſive non ſint. Sic decimo ſexto capite tertii Regum: *Tunc diviſus eſt populus Iſraël in duas partes*, לחצי. In hac diviſione qui accuratam partium æqualitatem quæſiverit, halucinabitur. Inde fit ut Interpretes quidam, non tempus inter partes duas æquales medium hic ſignificatum velint, ſed alteram è dimidiis partibus, qua ſe circumagente Chriſtus obiturus ſit.

Tertium argumentum.
Dan. 9. 27.
3. Reg. 16. 21.

XIII. Perrogandæ nobis deinceps ſuperſunt Judæorum ſententiæ; quod priuſquam facere ingrediamur, ut facilior earum confutatio ſit, in Domino Jeſu eventum habuiſſe hoc Danielis oraculum probabimus. Ubicunque enim ſeptuaginta putandarum hebdomadum ponas initium, plane elapſas eas eſſe neceſſe eſt. Atqui exactis iis ungi debuit Sanctus ſanctorum, naſci Chriſtus, & occidi. Ergo unctum eſſe Sanctum ſanctorum, natum & occiſum Chriſtum fatendum eſt. Hoc deinde occiſo dirui debuerunt Templum & Urbs. Atqui hæc diruta ſunt. Ergo ille occiſus eſt. Præterea in dimidio poſtremæ hebdomadis abrogari debuerunt ſacrificia & veteris Legis ceremoniæ. Atqui abrogata ea ſunt. Ergo poſtrema hebdomas præteriit. Ad hæc ſeptuaginta hebdomadibus hic præſtitutus eſt finis, ut obliterentur delicta hominum, ut æterna adducatur juſtitia, & ut compleantur vaticinia Prophetarum. Atqui hæc in Chriſto nacta eſſe exitum partim demonſtravimus ſupra, partim demonſtraturi ſumus. Ergo venit Chriſtus. Adverſus ea nulla valere poteſt exceptio. Itaque apud Hieronymum ſic diſſerit Africanus: *Nulli dubium, quin de adventu Chriſti prædictio ſit, qui poſt ſeptuaginta hebdomadas mundo apparuit; poſt quem conſummata ſunt delicta, & finem accepit peccatum, & deleta eſt iniquitas, & annuntiata juſtitia ſempiterna, quæ Legis juſtitiam vincet, & impleta eſt viſio & prophetia.* Primores quidem Rabbinorum ad Chriſtum pertinere hoc Gabrielis oraculum haudquaquam ſunt infitiati: non R. Barachias in Bereſith Rabba; non R. Moſes ben Nachman in Danielem; non is R. Samuel, cujus epiſtolam ad R. Iſaac exhibet Dionyſius Carthuſianus. Verum quo liquidius appareat, recte id eos, atque item Chriſtianos, meritoque ſentire, ſingulas hujus prædicti partes attentius paulo perluſtremus. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper Urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & ungatur Sanctus ſanctorum.* Noxas hominum eluere, eoſque redimere, præcipuum fore Chriſti munus Prophetæ omnes uno ore cecinerunt, atque id in Jeſu completum fuiſſe manifeſto docebimus infra ex Evangeliis. Præclarum hoc Iſaiæ: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino.* Utrobique prædicitur Unctus, ſive

Ad viam refutationi Judæorum ſternendam, oſtenditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum.
Hier. in Dan. 9.
Dan. 9. 24.
Iſa. 61. 1, & ſeq.

Christus, ad id mittendus, ut hominum eluat peccata, & Deum propitiet. Præclarum & illud Zachariæ: *Ecce enim adducam servum meum Orientem ..... & auferam iniquitatem terræ illius in die una.* Hinc Petrus in Actis de Jesu: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem pecatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.* Hinc de eodem Paulus ad Romanos: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi:* & ad Colossenses: *Et vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* Plura qui volet, Parallelismum consulat, unde intelligi poterit delicta hominum, quæ Lex vetus detergere non potuerat, ea sanguinem Christi, quantum in ipso erat, eluisse; cujus fructu nemo nisi volens fraudari queat. Valde sane ineptus est R. Selomoh, qui hæc interpretans ait, post Templi ac Urbis cladem, futurum ut peccatis abstineat Judaica gens, jusque & fas colat. Nam cui persuadeat Judæos, tum cum idolorum cultui dediti essent, & in omnem impietatem profusi, levi brachio à Deo fuisse castigatos, paternamque ipsius benignitatem identidem sensisse, laribus suis, unde ejecti fuerant, restitutos, & hostium, à quibus oppressi fuerant, dominatu exemtos; nunc vero, cum nullius sunt culpæ affines, uti quidem vult Selomoh, justitiamque incorrupto tenore retinent, tot annorum affligi calamitatibus, opprobriis, suppliciis, nulla melioris status ostentata spe? Adde perversos Judæorum mores in Thalmude non semel carpi; & in primo capite Thalmudici libri Joma caussam moræ Messiæ conferri in stupra virginibus oblata Nahardeæ, ubi celebris fuit Judæorum Academia; contra vero affirmare R. Judam in libro Sanhedrin, capite undecimo, quo tempore veniet Messias, infames fore impudicitia & corruptela doctorum Judæorum conventus. Justitiam porro illam sempiternam, quid aliud esse dicamus quam Christum ipsum, vel individuam Christi comitem justitiam, de qua Jeremias: *In diebus illis, & in tempore illo, germinare faciam David germen justitiæ; faciet judicium & justitiam in terra.* Et Malachias: *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Isaias quoque: *Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul:* tum alibi: *Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.* Sane R. Levi in hujus prædictionis interpretatione pessime versatus, non aliud tamen *Justitiam sempiternam* hic significare quam Messiam fatetur. Ergo Paulus in priore ad Corinthios: *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia:* & in sequenti Epistola: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Quod autem subjicit Gabriel: *Et impleatur visio & prophetia,* hujus duplex præcipue potest esse intellectus: nam vel finem prophetiis Christo nato impositum iri vult, quod confirmat Jesus apud Matthæum: *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Quo pertinet & istud in Epistola ad Ebræos: *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Atque hoc eventu completum cernimus; cum nulli in hac Judæorum fæce ac colluvie Prophetæ existant, nulla eos Dei aspiratio prosequatur, nullisque miraculis Dei adversum se favorem agnoscant. Vel ad Christum spectare omnia Prophetarum oracula significat Angelus, quod & de se in Johanne prædicat Jesus: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et apud Matthæum: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere.* Prædicat & Paulus in Epistola ad Romanos: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Eum denique Sanctum sanctorum, quem ungendum esse vaticinatur Angelus, Messiam esse demonstrat istud è Psalmo quadragesimo quarto: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis:* quæ in Jesum confert Paulus in Epistola ad Ebræos. Et hoc Isaiæ: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me:* quod de se itidem prædictum esse Jesus in Nazarena Synagoga palam professus est. Petrus etiam in Actis: *Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim à Galilæa, post baptismum quod prædicavit Johannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto.* Adscribitur & Jesu in Actis prædictio hæc è Psalmo secundo: *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus:* ubi Sanctus & Unctus, perinde ut apud Danielem, Jesus nuncupatur. Sic & Homo

Marginalia: Zach. 3. 8, 9. — Act. 10. 43. — Rom. 3. 24, & seq. — Col. 2. 13, 14. — Jer. 33. 15. — Mal. 4. 2. — Isa. 45. 8. — Isa. 61. 11. — 1. Cor. 1. 30. — 2. Cor. 5. 21. — Matth. 11. 13. — Ebr. 1. 1, 2. — Joh. 5. 39. — Matth. 5. 17. — Rom. 10. 4. — Psam. 44. 8. — Ebr. 1. 8, 9. — Isa. 61. 1. — Luc. 4. 17, & seq. — Act. 10. 37, 38. — Act. 4. 26, 27.

Homo ille Dæmone vexatus apud Marcum: *Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio quis sis, Sanctus Dei.* Marc. 1. 23, 24.
Sic & Petrus in priore Epistola: *Secundum eum qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* 1. Petr. 1. 14, & seq.
Johannes quoque in prima itidem Epistola: *Sed vos unctionem habetis à Sancto:* 1. Joh. 2. 20.
& in Apocalypsi: *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David.* Apoc. 3. 7.
Plura è Parallelismo nostro peti poterunt. Atqui hoc Danielis oraculum, etsi apertam continet Messiæ prædictionem, plus tamen suo cum aliis prophetiis consensu valuisse puto, ad exprimendam ab Ebræis Magistris veritatis confessionem, quos supra docui hoc ad Christum retulisse. Pergit Gabriel Angelus: *Scito ergo & animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædificabitur platea & muri, in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus qui eum negaturus est.* Dan. 9. 25, 26.
Christum illum ducem, Jesum esse probant ista Matthæi: *Sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur: at illi dixerunt ei, In Bethlehem Judæ: sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.* Matth. 2. 4, 5.
Propheta ille, Michæas est, cui concinit Isaias: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Isa. 55. 2.
In nece vero ejus prædicenda Prophetæ consentiunt. Sic David: *In pulverem mortis deduxisti me, quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me, foderunt manus meas & pedes meos.* Psalm. 21. 15, & seq.
Sic Isaias: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* Isa. 53. 7.
Sic Zacharias: *Aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Zach. 12. 10.
Quæ in Jesum Dominum convenire docebit noster Parallelismus, & de se Jesus ipse apud Emmaüntios viatores prædicabat: *Tunc aperuit illis sensum,* inquit Lucas, *ut intelligerent Scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati.* Luc. 24. 45, 46.
Prædicabat & de eo Philippus apud Eunuchum Candaces reginæ, quem cum proxime memoratam Isaiæ de Christi interitu prædictionem legentem offendisset, *Incipiens à Scriptura ista evangelizavit illi Jesum.* Act. 8. 30, & seq.
Quod autem subest: *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est;* aliter Ebraice scriptum extat: ואין לו, *Et non ei:* sive potius, *Et non sibi,* hoc est, Et non propter se occidetur; quæ postrema vox ἀπὸ κοινοῦ repetenda est. Nempe hoc ipsum est, quod de eo nuntiaverat Isaias: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit .... Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus ..... Propter scelera populi mei percussi eum ..... & ipse peccata multorum tulit.* Isa. 53. 4, & seq.
Cui adstipulatur Jeremias in Threnis: *Christus Dominus captus est in peccatis nostris.* Thr. 4. 20.
Atque id muneris obiisse Jesum Christum, & de se ipse sæpius, & Novi Testamenti Scriptores passim affirmant, ut constabit ex nostro Parallelismo. Sic demum prophetiam hanc Angelus absolvit: *Et Civitatem & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.* Hanc propter interemtum Christum irrogandam Judæis pœnam jam ante præviderat David, cum diceret: *Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Psalm. 68. 26, 27.
Præviderat item Zacharias, cum diceret: *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me ...... Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prœlium, & capietur civitas, & vastabuntur domus.* Zach. 13. 6, & seq & 14. 1, & seq.
Præviderat & Osee, cum diceret: *Quia dies multos sedebunt filii Israël sine Rege, & sine Principe.* Ose. 3. 4.
Atque hæc clarissimis ac repetitis oraculis à Veteris Testamenti Prophetis tanto ante prædicta Jesus ipse Judæis denuntiavit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Matth. 23. 38.
Item de Templo: *Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur ...... Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto; qui legit, intelligat; tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes.* Matth. 24. 1, & seq.
Rursus de Hierosolyma: *Venient dies in te, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Luc. 19. 41, & seq.
Quæ nos item complectemur in Parallelismo, ubi & pacti illius, quod confirmatum iri prædicit Gabriel, sequestrum fore Christum Jesum demonstrabimus. Nam quid aliud sibi velle dicas istud Isaiæ: *Dedi te in fœdus populi:* & hoc: *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles: ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Isa. 42. 6. & 49. 8. & 55. 3, 4.
Similia his habent Ezechiel, & Osee, & sæpe Jeremias: Ezech. 16. 60, 61.

Ose. 2. 18, & seq. Jerem. 31. 31, & seq. potissimum vero cum ait: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum ..... pactum quod irritum fecerunt ..... Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Quam prædictionem per Jesum fuisse perductam ad exitum in Epistola Pauli ad Ebræos accurate declaratum est. Sacrificiorum Judaicorum abrogatio, quæ deinceps ab Angelo prædicta subest, à Davide quoque præcinebatur his verbis: *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.* Quæ in Jesu contigisse probat Paulus in Epistola ad Ebræos, & nos in Parallelismo probabimus. Quo loco & Oseam de Israële sic disserentem producemus: *Cessare faciam omne gaudium ejus, solennitatem ejus, neomeniam ejus, sabbathum ejus, & omnia festa tempora ejus.* Producemus eumdem monentem Israëlitas, futurum ut diu sedeant, non sine Rege solum, & sine Principe; sed & *Sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* Producemus & hoc Amosi: *Odi & projeci festivitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum:* & hoc Malachiæ: *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* Id significabat Christus Jesus, cum moriens diceret, *Consummatum est;* & cum *Velum Templi scissum est.* Ruinas deinde Urbis & Templi numquam instauratum iri prædicit, quod populares suos jam ante monuerat Isaias: *Posuisti*, inquit Deum alloquens, *Civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas, & in sempiternum non ædificetur:* & alibi: *Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum, & conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Eadem est sententia istorum Jeremiæ: *Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.* Id suffragio suo Jesus ipse confirmavit, cum hac denuntiatione Judæos perterrefaceret: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Rei veritatem comprobavit eventus; nam cum ad instaurandum Templum sese comparassent Judæi sub Hadriano & Constantino, ab his quidem fuerunt prohibiti; sed id tertium Juliani Imperatoris nutu attentantes vis divina prodigialiter compressit; nam inceptum opus motu primum terræ disturbatum est, deinde é fundamentis erumpentes flammæ Judæos rei auctores invasere. Christianorum scriptorum temporis illius & proxime sequentis vix ullus rem pressit silentio. Adiri præcipue velim Chrysostomum, cum alibi passim, tum maxime Sermone tertio contra Judæos. Quodque omnem dubitationem tollit, Ammianus Marcellinus, scriptor Ethnicus, minime vanus, quique sub Juliano stipendia meruit, portentum illud testificatione confirmavit sua. Nec nos ista in Parallelismo prætermittemus.

[Margin: Ebr. 8. 6, & seq. — Psalm. 39. 7, & seq. — Ebr. 10. 4, & seq. — Ose. 2. 10, & seq. — Ose. 3. 4. — Amos 5. 21. — Mal. 1. 10, 11. — Joh. 19. 30. — Matth. 27. 51. — Isa. 25. 2. — Isa. 5. 25. — Jerem. 19. 11. — Matth. 23. 37. — Amm. Marc. libr. 23.]

Refelluntur Judæi; ac ii primum, qui hebdomadas, non annorũ, sed decenniorum, vel Jubilæorum, vel centum annorum hic intelligunt.

XIV. Nunc exploremus Judæorum sententias. Horum alii, nec postremi inter illos, nec recentes, vi veritatis convicti, in Messiam oraculum hoc, ut dixi, contulerunt. Scribunt Thalmudistæ Jonathanem, Chaldæum Paraphrasten Prophetarum, cum ad interpretanda Hagiographa se accingeret, monitum fuisse per Bath col, ne faceret: quippe ab iis enim, Daniele nimirum, prædictum esse tempus adventus Messiæ, qui finis est. Alii contra insimulare erroris Danielem fœdissimis ipsi erroribus impliciti per summam impudentiam ausi sunt, cum non alia adversus oraculi perspicuitatem præscriptione uti possent. Pari audacia Porphyrius, nullis prolatis rationibus, Librum hunc Antiochi Epiphanis temporibus conscriptum finxit, rerumque gestarum narrationes, non futurarum prædictiones, illic contineri. Quam insaniam suo loco castigavimus. Tolerabiliore alii errore legitimum sententiæ intellectum pervertere conati sunt. Quidam enim, non hic hebdomadas annorum, sed decenniorum, quos Origenes secutus est, vel Jubilæorum, vel centum annorum intelligunt, sed parata eorum est confutatio. Nam Civitatem & Templum excisum iri post septuaginta hebdomadas; sacrificia vero in medio postremæ hebdomadis abolitum iri prædicit Daniel. Atqui multo ante hæc evenerunt, quam forent elapsæ hebdomades decem vel quinquaginta vel centum annorum, undecunque tandem numerandi ducatur exordium: cum alioquin hujusmodi hebdomades nullo Scripturæ sacræ, vel sui Thalmudis testimonio Judæi nobis approbare queant. Puduit hujus commenti Magistros plerosque, & repudiatis his hebdomadibus, cum hebdomades dierum nihilo magis locum hic haberent, in hebdomadibus annorum, quas idoneo Levitici loco niti sciebant, quadrigentorum videlicet & nonaginta annorum spatio acquieverunt. Sic Saa-

[Margin: Orig. Tract. 29. in Matth. — Levit. 25. 8.]

dias Gaon, & Aben Ezra in Danielem; ſic Auctor libri qui Domus Iſraël inſcribitur; ſic & Seder olam.

XV. Verum in hebdomadum metandis intervallis, per ſummam Hiſtoriæ & Chronologicæ artis inſcitiam immaniter lapſi ſunt. Narrat enim Hieronymus Veteres quoſdam ex hoc grege, hebdomadum putandarum exordium à primo anno Darii Medi repetere, quo anno oraculum hoc Gabriel effatus eſt: ſexaginta vero duarum hebdomadum finem conjicere in tempora exciſi à Tito Templi, auſpiciis Veſpaſiani; unde rurſum deductas hebdomades ſeptem in clades ab Hadriano Judæis illatas conferri; poſtremam vero hebdomadem, ſeorſum ab Angelo commemoratam, juxta nonnullos ex illis, in Veſpaſianum & Hadrianum ex æquo diſtrahi. Verum qui nobis abſurdum hoc commentum retulit Hieronymus, idem ejus refellendi argumentum ſubminiſtravit, ex Chronologia petitum. Certe à primo Darii Medi anno, ad initum ab Hadriano imperium, anni plus ſeptuaginta ſupra ſexcentos excurrunt. Conſultius paulo factum eſt ab Origene, libro decimo Stromatum, & Tertulliano, libro quem adverſus Judæos ſcripſit, cum exordio hebdomadum ſumto ab eo tempore, quo prædictionem hanc Danieli Angelus edidit, primo nempe anno Darii Medi, eas in adventu Chriſti aut morte concludunt. Quanquam & ipſi in magno errore verſantur; nam hebdomadum eſt novem & ſeptuaginta intervallum, inter Darii primum annum, & ortum Chriſti.

tum qui earũ initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hieroſolymis ab Hadriano illata:

XVI. Stolidus quoque Judæis iis error illuſit, qui poſito hebdomadum initio in prima Templi everſione, finem in ſecunda conſtituunt; & per ſeptuaginta annos jacuiſſe Templum volunt, viginti vero ſupra quadringentos toto huic adſcribunt ſpatio, quo Templum ſecundum ſtetit; ex quibus numeris ſummam quadringentorum & nonaginta annorum, ſive ſeptuaginta hebdomadum colligunt; ut inter Templi utriuſque cladem, & quæ per Nabuzardanem primo, & quæ per Titum ſecundo illata eſt, ſpatium illud decurrat. Hanc ſententiam tuentur, non R. Selomoh ſolum, & Saadias Gaon, & Seder olam Rabba, ſed ipſum etiam Thalmud in primo capite Avoda Zara. At ejus vitioſitatem ſolerter deprehendit Aben Ezra, & in Saadia caſtigavit. Et merito quidem: nam ſi à captis undecimo Sedeciæ anno Hieroſolymis, & incenſo Templo, ad Veſpaſiani ſecundum, quo Hieroſolyma & Templum à Tito deleta ſunt, numerum ducas, nonaginta quatuor hebdomades annorum exurgent.

& qui inter utrumque Templi excidium ſeptuaginta hebdomadas interceſſiſſe volũt:

XVII. Cum autem ad ſingulas vaticinii partes exponendas ventum eſt, valde æſtuant. Nam à ſequentibus excerpunt verba hæc Angeli: *Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem, uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem:* & Chriſtum illum R. Saadias & R. Selomoh Cyrum, R. Levi Jeſum Joſedeciden, alii Zorobabelem eſſe putant; contra veterum Ebræorum ſententiam, quos refert Hieronymus Meſſiam hic ſignificatum ſenſiſſe. Verum præterquam quod decurtata Angeli verba proferunt, ac poſtrema ſui parte mutila, quæ ſic ut jacent repræſentari debuerant: *Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem, uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt,* (quanquam & hæc à Pagnino disjuncta ſunt) perperam priora commatis verba accipiunt, ac ſi ſcriptum foret: *Ab exitu ſermonis, ut exſcindatur Jeruſalem.*

quique Chriſtum ducem, Cyrum eſſe ſtatuunt, aut Jeſum Sacerdotem, aut Zorobabelẽ: Hier. in Dan. 9.

XVIII. De Chriſto etiam, quem poſt hebdomades ſexaginta duas occiſum iri prædicit Angelus, nihilo meliora afferunt Judæi. Sacerdotium interpretantur R. Levi in Danielem, & Saadias Gaon in Sepher Haemunoth; Templum Jachiades. In Agrippam vero juniorem id confert R. Selomoh, quem à Romanis trucidatum fuiſſe ſcribit, cum Templum ſecundum exſcinderetur. Magna ineſt his opinionibus labes, quod hebdomadas ad Hieroſolymitanam uſque ἅλωσιν proferunt. Alterum quoque vitium acute animadvertit Raymundus Martini, quod neque Sacerdotes, neque Reges, qui poſt ſolutam Captivitatem Judæis præfuerunt, Chriſti, ſive uncti fuerunt. Quinque enim rebus Templum primum ſecundo antecelluiſſe Judæi docent, quarum duæ fuerunt Oleum unctionis, & Spiritus ſanctus, ſine quibus nulla eſſe poteſt legitima unctio, nec quiſquam Chriſti titulum merito conſequi. Cum iis ergo Templum ſecundum caruerit, qui eo cadente regium & pontificale obtinebant munus, Chriſti haudquaquam fuerunt. Alio præterea, eoque gravi laborat vitio ea opinio, quæ Agrippam minorem decernit Chriſtum hunc eſſe, cujus mortem prædixit Angelus. Eum quippe Romanorum partes fuiſſe ſecutum, & Hieroſolymis, tum cum expugnarentur, abfuiſſe, belloque huic annos aliquot fuiſſe ſuperſtitem, Joſephi & Taciti hiſtoriæ demonſtrant. At priſci illi Ebræi, quorum ſententiam retulit Hieronymus, hæc ad Meſſiæ mortem pertinere candide, ut dixi, confeſſi ſunt.

& qui Chriſtum occidendum cenſent eſſe, vel Sacerdotiũ, vel Templum, vel Agrippã juniorem. Raym. Mart. Pug. Fid. Part. 2. cap. 3. §. 29.

Joſ. De bell. Jud. libr. 2. cap. 16. & De vita ſua. Tacit. Hiſt. libr. 5. Hier. in Dan. 9.

XIX. Privatim refellendus venit Aben Ezra, cum propter inſignem hominis apud ſuos auctoritatem, tum quod ſuos ipſe populares, velut melius quidpiam alla-

Refellitur privatim

Aben Ezra. turus, refellere instituit. Primum is Saadiam arguit, quod septuaginta annos à primi Templi clade ad secundum Darii interposuerit. Hæc enim sunt verba Saadiæ: ע״ שנים לגלות בבל משהחריב נבוכדנצר בית המקדש עד שנת שתים לדריוש *Septuaginta anni Captivitatis Babylonicæ, jam inde ex quo Nabuchodonosor evertit Templum, usque ad annum secundum Darii:* Hystaspidæ nimirum. Septuaginta annos interesse negat Aben Ezra; quadraginta solum & novem annos interesse vult. In quo suus ipsum calculus fallit: nam juxta computationem Petavii, (quam alii aliter ineunt) ab excidio primi Templi, ad solutam per Cyrum Captivitatem, anni intercedunt circiter quinquaginta; indidem vero ab excidio Templi hujus, ad secundum annum Darii Hystaspidæ, anni excurrunt propemodùm septuaginta. Tum ipse deinde Aben Ezra hebdomadum numerum proficisci vult, ממוצא דבר בתהלה, *Ab exitu sermonis, in oratione;* nempe ab anno primo Darii Medi, quo Daniel orationem hanc fudit ad Deum, quæ extat nono ipsius capite. Inde computat septem hebdomadas ad profectionem Nehemiæ, quæ in annum Artaxerxis Longimani vicesimum incidit; cum intercedant hebdomades plus quindecim. Ab hoc deinde Artaxerxis anno numerat sexaginta duas hebdomadas cum dimidia ad secundi Templi conflagrationem, cum plus tres supra septuaginta intercedant. Inde patet *Christum ducem*, ex ipsius sententia, esse Nehemiam; ac si dixisset Angelus id tantum: *Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem:* cum dixerit, *hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.* Secundum denique Christum, quem occidendum esse prænuntiat Angelus, regiam potestatem denotare putat, quæ inter Judæos cum Templo & Urbe delenda esset. In quo multiplex inest halucinatio; nam, ut dixi, legitima unctione post Templi primi occasum caruerunt Judæi; propterea que Christi haudquaquam fuerunt, qui populum Judæum stante Templo secundo rexerunt. Deinde nec cum Templo secundo regia potestas inter Judæos extincta est, cum & Agrippa rex cladi huic diu fuerit superstes, ut cognoscitur ex Josephi vita à Josepho ipso conscripta.

R. Saad. in Dan. 9.

Aben. Ezr. in Dan. 9.

CAPUT IX.

Jesus natus de Virgine.

ISA. 7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum; Ecce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Jerem. 31. 22. *Usquequo deliciis dissolveris, filia vaga? quia creavit Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum.*

Ezech. 44. 2, 3. *Hæc dicit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit: non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israël ingressus est per eam, eritque clausa Principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: per viam portæ vestibuli ingredietur, & per viam ejus egredietur.*

MATTH. 1. 18, & seq. *Christi autem generatio sic erat: cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Joseph autem vir ejus cum esset justus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est; pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

Luc. 1. 26, & seq. *In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, & nomen Virginis Maria ..... & ait Angelus ei, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum ..... Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet istud, quoniam virum*

> *non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*

I. *Defenditur testimonium ex Isa. 7. 14.* II. *Disputatur de significatione dictionis* עלמה. III. *Explicatur testimonium è Proverb. 30. 18, 19.* IV. *Virgo illa, cujus conceptum & partum prædicit Isaias 7. 14. non solum ad conceptum usque & partum, sed post utrumque etiam virgo fore prædicitur.* V. *Vaticinium illud Isaiæ 7. 14. in Maria matre & Jesu filio completum est.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum. Defenditur* γνησιότης *duorum primorum capitum Lucæ, adversus Marcionem & Johannem Bodinum.*

I. OSTENDIMUS jam supra in Propositione septima pertinere ad Messiam celeberrimum hoc Isaiæ oraculum: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Multa vero illic attulimus ad præsens institutum opportuna, quæ ante repeti jubemus & cognosci, quam progressus fiat ad sequentia, quibus idem hoc oraculum in Jesu demum, qui Maria Virgine natus est, eventu completum esse probaturi sumus. Tribus adversus prophetiæ hujus veritatem & Christianorum interpretationem exceptionibus uti solent Judæi. Ac primum Ebraicam dictionem hoc loco usurpatam, עלמה, non Virginem, sed puellam adolescentulam, sive integram, sive corruptam significare pertendunt. Aiunt præterea, etiamsi concedatur vocabulo עלמה, virginem notari, non inde effici virginem notari quæ virginitatem in conceptu & partu retinuerit, sed quæ aliarum more puellarum delibata virginitate filium conceperit & enixa sit. Denique ut ea significetur virgo, quæ integritatem in partu & conceptu servaverit, id tamen in Mariam matrem Jesu neutiquam convenire volunt: quo in errore, non Judæi solum, sed Judæorum etiam fraterculi, Carpocrates, Cerinthus, & Ebion, Nazaræi quoque & Helcesæi versati sunt. Nos hæc sigillatim refellemus. *Defenditur testimonium ex Isa. 7. 14.*

II. Judæi igitur de significatione vocabuli עלמה sic disputant: ea notari puellam quamcunque, sive virum expertam, sive intactam; sive nuptam, sive innuptam. Sic R. David Kimchi in libro Radicum; qui & עלמה nihil differre ait à נערה, qua dictione puella quæcunque, sive integræ virginitatis, sive imminutæ vulgo significatur. Quæ vero virgo sit, eam proprio vocabulo בתולה exprimi contendunt; ita ut עלמה ætatem indicet; בתולה, virginalem corporis integritatem; proinde Interpretes Aquilam, Theodotionem, & Symmachum vertisse νεάνιδα, non παρθένον; in Cantico etiam Salomonis in eumdem sensum usurpari vocem עלמות, quippe amatoriis rebus virgines adhibere fuisse indecorum; in Proverbiis dictione hac manifesto eam notari, quæ viriles congressus experta sit. Quæ cum ita sint, absurdum fuisse dicunt in prædicenda re tanti momenti, quanti fuit Christum de Virgine matre nasci, quod ad Christiani nominis pertineret decus, ancipiti voce uti Prophetam. *Disputatur de significatione dictionis* עלמה Cant. 1. 3. & 6. 7. Prov. 30. 19.

Nos vero dictionem עלמה, ancipitem esse, & in puellam, sive quæ virum passa sit, sive quæ ejus sit expers, congruere præcise negamus: sed ei convenire affirmamus, quæ virginitatem adhibita custodia servaverit, ad eamque custodiendam abstinuerit publico, & intra παρθενῶνος septa sese continuerit; עלמה enim idem esse ac *Absconditam*; à themate עלם; quamobrem vocabulum hoc, quod Rebeccæ tribuitur in Genesi, vertisse Aquilam, *Absconditam*, ut observatum est ab Hieronymo. Magna à Veteribus diligentia asservabantur virgines, & ab omni fere virorum accessu prohibebantur. Mentio fit in libro Esther *domus in qua electæ virgines servabantur* apud Persas, appositis earum custodiæ Eunuchis. Alexandrum laudat Plutarchus hoc nomine, quod Darii uxorem ac filias ab omni petulantia ita tutas præstiterit, ac si non in hostilibus castris, sed in occulto intra sacros παρθενῶνας ab hominum conspectu remotæ fuissent. Judæi quoque concludebant virgines, ut ex secundo Machabaico, & ex tertio apocrypho cognoscitur. Est apud Josephum, Amnonem, Davidis filium, vix Thamaris sororis, quam amabat, fieri compotem potuisse, propter ipsius virginitatem, & διὰ τὴν φυλακὴν, *propter accuratam custodiam* qua servabatur. Philo περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων· θηλείαις δὲ οἰκουρία, καὶ ἔνδον μονή· παρθένοις μὲν εἴσω κλισιάδων, τὴν μεσαύλιον ὅρον πεποιημέναις· τελείαις δὲ ἤδη γυναιξὶ τὴν αὔλιον. *Feminis autem conve-* Gen. 24. 43. Hier. in Isa. 7. Esth. 2. 11, 15. Plut. Alex. 2. Mach. 3. 19. 3. Mach. 1. 18. Joseph. libr. 7. Antiq. cap. 7.

*nit custodia domus, & assidua intus mansio: & virginibus quidem, intra penetralia quæ me-
dia casa continentur; mulieribus vero jam maturis, intra reliquam domum.* Heliodorus
Heliod. Æth. libr. 5. & 6. Charicleam in Ægypto cum Nausiclea puella, εἰς τὴν γυναικωνῖτιν χωρισθῆναι, *in gy-
næceum seorsum secessisse* ait: & deinde dum hæc Cnemoni nuberet, illam χωρισθεῖσαν
μόνην τῶν ἄλλων ἐπὶ τὸ συνηθὲς ἐλθεῖν δωμάτιον, καὶ τὰς θύρας εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἐπικλεί-
σασθαι· *Solam ab aliis segregatam in solitum conclave venisse, & fores ad securitatem clau-
sisse*; vecte nempe intus objecto, quem nisi dimoveret ipsa, ostium aperire nemo posset.
Ach. Tat. Erot. libr. 2. Elegans est in Achillis Tatii Erotica historia thalami descriptio, Tyri in viri opulen-
ti ædibus constructi, & mulieri cuidam, filiæ, ancillæ, ad habitandum, penumque
asservandum concessi. Is in aliquot cellas, seu cubicula distributus erat: ad ea per
angustam semitam erat aditus: semitæ ipsius limen porta muniebat, qua quæcunque
intra thalamum erant omnia continebantur. Hanc mater cubitum discedens, intus
ipsa quidem claudebat, foris vero claudi curabat, sibique per foramen claves tradi.
Quæ eo refero, ut appareat quanta in his oris matrum esset in filiarum tuenda vir-
ginitate sollicitudo. Intra munitas etiam turres à Græcis fuisse aliquando conclusas
Theod. Prodr. libr. 2. p. 65. ostendunt Danaës, Herus, & filiarum Lycomedis fabulæ. Ad quarum exemplum
Rhodanthen suam in turriculam à patre conclusam finxit Theodorus Prodromus, un-
de vix unquam pedem huic licebat efferre, ne lascivis obtutibus virorum objicere-
tur. Fere autem intra materni thalami claustra cohibebantur. Unde Hesiodus ventorum
frigoribus obnoxiam non esse virginem ait:

Hesiod. ἔργ.
ἥτε δόμων ἔντοσθε φίλῃ παρὰ μητέρι μίμνει,
οὔπω ἔργ' εἰδυῖα πολυχρύσου Ἀφροδίτης·
Quæ intra domum prope caram matrem manet,
Nondum operum aureæ Veneris perita.

Hero puellam scribit Musæus intra turrim, ut dixi, à parentibus inclusam, pudoris &
castitatis studio æqualium suarum ac juvenum cœtus & tripudia vitasse. In Euripi-
dis Phœnissis, regia puella Antigone, cum exercitum Argivorum de summo tecti fa-
stigio spectare vellet, conclavi non exit sine matris licentia, & senis nutritii, viri gra-
vis ac sapientis comitatu; qui priusquam virgo prodeat, vicina ipse lustrat loca, ne in
curiosi alicujus oculos temere hæc incurrat. Phocylides in Præceptis:

παρθενικὴν δὲ φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισι,
μηδέ μιν ἄχρι γάμων πρὸ δόμων ὀφθῆναι ἐάσῃς·
Virginem autem custodi intra thalamos diligenter,
Neque eam sinas ante domum videri, quoad nupserit.

In Terentii Eunucho, quæ Comœdia palliata est, Thais, quamvis meretrix, Chæ-
reæ habitum eunuchi, speciemque gerenti commendat virginem, edicit ne vir quis-
quam ad illam adeat, & ne ab ea abscedat ipse imperat, in interiore parte ædium
Catull. Carm. nupt. maneat solus cum sola. Virginem Catullus comparat flori secreto in septis hortis nas-
centi, tutoque a pecoris aut aratri accessu. Sibylla eadem & virgo dicitur à Vir-
gilio, & intra immanis antri secreta delitescere fingitur, propterea que *Alma* non se-
Stat. Theb. l. 1. mel appellatur, ἐπιθέτῳ ex re concinne adjuncto. Statius ex Virgilio virginem dicit
Virg. Æn. 7. domum & penates servare. Eustathius Eroticorum scriptor dentes virginibus compa-
Eustath. Erot. libr. 3. & 5. rat, quod labellis obsepti sint & contecti. Apud eumdem viris & feminis ad Jovis
templum sacrificandi caussa proficiscentibus, sola Ismene virgo in cubiculo relicta
est, ὅτι οὐ προσῆκον παρθένοις ἀνδρῶν ἐναντίον χωρεῖν· *Quod virgines non deceat in virorum
conspectum venire.* Atque inde est, quod munera quædam novæ nuptæ dabantur à
sponso & cognatis, cum primum videndi sui potestatem faciebat, quæ & ὀπτήρια,
& θεώρητρα, & ἀθρήματα, & ἀνακαλυπτήρια dicebantur; quod nempe revelata tum
facie videndam se præberet, cum antea latuisset in abdito, hominumque visus stu-
Phurn. De nat. Deor. De Neptun. diose vitasset. Itaque Phurnutus, sive potius Cornutus, novas nuptas censet νύμφας
idcirco dici, quod tum primum prodeant in publicum, cum antea latuissent; ἀπὸ τοῦ
νῦν πρώτως φαίνεσθαι, κρυπτομένας τέως· *Quod tum primum prodeant, cum antea latuis-
sent.* Inde etiam est, quod apud Romanos è matris gremio rapi ad nuptias virgo si-
mulabatur, quasi ad id tempus in gremio matris abdita fuisset. Patet ergo intra do-
morum latebras, & in secretis locis & à virorum consortio semotis eductas fuisse
virgines, propterea que dictionem hanc עלמה, quæ *Occultam* significat, non cuilibet
feminæ, sed ei quæ occultam coluerit vitam congruere; quod vitæ genus virgines
persequi solebant. Præclare Hieronymus in hunc locum Isaiæ: *Alma, non solum puel-
la vel virgo, sed cum ἐπιτάσει, virgo abscondita dicitur & secreta, quæ nunquam virorum
patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit;* quod & repetit in Libris
contra Jovinianum. Unde sequitur hoc inter עלמה, & בתולה discriminis interesse,
quod hoc virginem simpliciter, illud virginem accurata septam custodia significet.

Virginem abditam appellat Horatius, Danaën, ut pote intra turrim æneam & robustas fores inclusam. [Horat. Carm. libr. 3. Od. 16.] Imo vero, ne vox quidem בתולה, *Virginem* simpliciter, proprie, ac semper sonat; nam apud Joëlem manifesto usurpatur ad significandam viduam: [Joël 1. 8.] unde sequitur solam dictionem עלמה habere Ebræos, qua virginem proprie designent. Probabilis alia afferri potest vocis עלמה notatio, quasi sic dicatur virgo, quod tegendas corporis sui partes nulli patefecerit unquam, sed occultas eas ac diligenter velatas servaverit: ut עלמה perinde sit ac si *tectam, velatam, amictam* dicas. Moses in Levitico incestos affinium & consanguineorum vetans concubitus, σεμνῶς rem sic expressit: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus:* [Levit. 18. 6.] & in Deuteronomio: *Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus:* [Deut. 22. 30.] & postmodum: *Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, & revelat operimentum lectuli ejus.* [Deut. 27. 20.] Simili ergo locutionis figura puella, cujus numquam turpitudo vel operimentum revelatum fuisse, hoc est, quæ tecta semper ac velata fuisse dicitur, ea virgo ac עלמה plane intelligenda est. Id etiam nomen virgini ea de caussa adscriptum suspicari possumus, quasi *clausam, obseratam, & obsignatam* dicas, quod inviolatum virginitatis suæ sigillum, & integra claustra servaverit. Quo spectat istud Salomonis in Cantico: *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* [Cant. 4. 12.] Quamobrem virginem integram Veteres *signatam* dixerunt, ut notat Nonius; quod & Lucilii auctoritate confirmat. Nihilominus tamen fac ambiguum esse vocabuli עלמה intellectum, & ad virgines integras æque ac imminutas referri, priorem certe obtinere hic significationem verba ipsa Isaiæ indicant. Conceptum enim virginis, tanquam signum proponit, hoc est velut rem novam, inusitatam, & prodigialem. Quod fuisset secus, si puella post delibatam virginitatem more communi feminarum concepisset. Hoc argumentum, ut opportunum & utile, valide urgent Justinus, Tertullianus, Origenes, Eusebius, Hieronymus, Basilius, Cyrillus, & Procopius. [Just. in Tryph. Tertull. adv. Jud. cap. 9. Orig. libr. 1. contr. Cels. Euseb. libr. 7. Dem. Hier. Cyrill. & Procop. in Isa. 7. 14. Basil. De hum. Christi gen. & in Isa 7. 14.] Porro quod ab Isaia *Signum* appellatum est, à Jeremia dictum est *Novum*, seu *Novitas. Creavit*, inquit, *Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum.* [Jer. 31. 22.] Quibus mirabilem Jesu ortum prædici, ex iis quæ in Propositione septima diximus liquidum est. Cum ergo signum, hoc loco, inusitatum videlicet quippiam & præter communem naturæ legem promitti intelligerent R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, filii ortum hic prædici aiunt, non ex virgine quidem integra, sed ex puella quæ viro nondum matura esset. Ergo his animadversis Septuaginta Interpretes עלמה nulla circuitione usi verterunt παρθένον, & Syrus Interpres Novi Testamenti in primo Matthæi capite, בתולא. Virginem etiam Punica lingua, quæ Ebraicæ propago est, *Alma* appellari testificatur Hieronymus in Isaiam; [Hier. in Isa. 7. 14.] qui & subinde addit haudquaquam se meminisse vocabulum hoc ad mulierem nuptam significandam unquam fuisse adhibitum, sed ad notandam virgunculam. Idem fuse exaggerat in Traditionibus Ebraicis. *Alma*, inquit, *quod interpretatur Abscondita, id est Virgo nimia diligentia custodita, majoris mihi videtur laudis esse quam Virgo. Virgo quippe, juxta Apostolum, potest esse corpore, & non spiritu. Abscondita vero, quæ virgo est, ἐπίτασιν virginitatis habet, ut & virgo sit, & abscondita: & quæ abscondita est, juxta idioma linguæ Ebrææ, consequenter & virgo est: quæ autem virgo, non statim sequitur ut abscondita sit.* Atque hæc demum sic concludit: *Ostendant igitur Judæi in Scripturis alicubi positum Alma, ubi adolescentulam tantum, & non virginem sonet, & concedimus eis illud, quod in Isaia apud nos dicitur: Ecce Virgo concipiet & pariet, non absconditam virginem, sed adolescentulam significare jam nuptam.* Fidem sibi præterea exemplis conciliat Hieronymus, in quibus vox עלמה, ad notandam virginem adhibetur: velut in Geneseos vicesimo quarto capite, Rebecca etiam tum virgo, בתולה, & עלמה, promiscue appellatur. [Gen. 24. 16. & 43.] Et in secundo Exodi, Mariæ sorori Mosis, quæ virgo erat, idipsum nomen tribuitur. [Exod. 2. 8.] Nam quod objiciunt quidam, Rebeccam, quæ appellatur עלמה, non fuisse tamen absconditam, ut pote quæ aquationis caussa, non thalamo solum materno, non paterna domo, sed urbe etiam exiret; id facili negotio refellitur. Nec enim volumus ita fuisse absconditas virgines, ut extra limen numquam omnino pedem efferrent; sed prodiisse foras, vel sacrorum caussa, vel ubi necessitas aliqua, aut patria consuetudo postularet; custodiam vero noctu maxime fuisse circa illas adhibitam, ut ab omni virorum accessu seclusæ penitus ac tutæ essent. Patet id ex illis Machabaici secundi: *Accinctæque mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant: sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam vero per fenestras aspiciebant:* [2. Mach. 3. 19.] & ex istis Machabaici tertii: *Virgines etiam in thalamis cum matribus conclusæ exierunt, & pulvere ac cinere capita conspersæ fletibus & gemitibus plateas impleverunt.* [3. Mach. 1. 18.] Hero licet in turre conclusa à parentibus, foras tamen exit festo Veneris die ad sacrificium, seque publice videndam præbet. Achilles Tatius in ea quam commemoravimus thalami descriptione, quo Leucippe caute à matre [Ach. Tat. De amor. Clit. & Leuc. libr. 1.]

asservabatur, narrat fores noctu diligenter fuisse clausas, mane vero exoriente aurora easdem fuisse apertas. Quamvis igitur domesticis ministeriis interdiu vacaret Rebecca, juxta patrios mores, haud minus sollicite propterea à parentibus, noctuque præcipue custodiebatur: unde merito עלמה, sive *Abscondita* dicta est. Adstipulatur R. David Kimchi in libro Radicum, & huic nomini quod Rebeccæ adscriptum est, absconsionis significationem inesse docet. Aquila quoque, ut dixi, hoc Geneseos loco vertit,
Cant. 1. 3. & 6. 7. *Absconditam.* Quæ vero ex Salomonis Cantico testimonia proferunt Adversarii, in quibus vocabulum עלמות, puellas jam virum passas notare putant, quippe virgines parum decuisse amatoriis ὀαρισμοῖς interesse, valde eos sua fallit opinio; innupti enim pueri Sponsum, innuptæ puellæ Sponsam comitabantur ad nuptias; & carminibus, tum κατακοιμητικοῖς, tum διεγερτικοῖς prosequebantur. Testis Theocritus in Helenæ Epithalamio, ubi virgines ante Menelai & Helenæ thalamum tripudiis & cantioni-
Aristæn. Epist. 10. bus indulgent. Testis Aristænetus in narratione amorum Acontii & Cydippes. Testis & Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Vos item simul integræ
Virgines, quibus advenit
Par dies, agite, in modum
Dicite.

Et in Carmine nuptiali:

Cernitis, innuptæ, juvenes?

Et deinde:

Aspicite, innuptæ secum ut meditata requirant.

Ex Cantico autem Salomonis Ethnicos Epithalamiorum modum formamque sumsisse
Orig. Hom. 1. in Cant. docet nos Origenes. Quapropter illas עלמות, virgines fuisse credendum est. Thori
Cant 6. 7. quoque expertes illas fuisse aio, de quibus sic in eodem Cantico Salomon: *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum* (עלמות) *non est numerus.* Nam quis non videt virgines intelligi, quæ si imminutæ fuissent, vel in reginarum, vel in concubinarum numerum referrentur.

Explicatur testimonium è Prov. 30. 18, 19. III. Magna quoque in explicanda hac clausula è Proverbiorum tricesimo capite controversia est: *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viam aquilæ in cælo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, & viam viri in adolescentia.* Ebraica habent, בעלמה, *in virgine;* quibus Christi ortum è Virgine præsignificasse Salomonem Christianorum plerique conjectant; integris quippe virginitatis septis ex
Raym. Mart. Pug. fid. Part. 3. Dist. 3. c. 7. Lyr. in Prov. 30. 19. utero virgineo Christum Jesum prodiisse. Ita intellexerunt Raymundus Martini, & Nicolaus de Lyra, aliique subinde, qui & tria superiora ad Christum referunt; viam aquilæ in cœlo, ad ejus ascensum in cœlum; viam colubri super terram, ad reditum ejus à morte ad vitam, cum saxum ostio monumenti appositum penetravit, nullumque exitus sui reliquit vestigium; viam denique navis in medio mari, ad mirabilem ejus inter homines & mundi tempestates vitam. Adeo ut ortus ejus, vita, reditus à morte ad vitam, & ascensus in cœlum, ordine præpostero hic prædicta sint. Cujus interpretationis auctorem fuisse vetustum quemdam Ebræum ferunt. Nos simpliciter locum hunc possumus explicare, difficile esse virginis à viro clam imminutæ vestigia deprehendere, si ea caute & studiose occulere studeat; quod non magno negotio fieri notum est, cum & impuras quasdam mulieres operam ad id suam venditare & præstare nimis verum sit. Viam viri in adolescentula, exponunt alii amatorias artes à viris ad virginum devinciendos animos adhiberi solitas. Quarum expositionum quamlibet secteris, dictio עלמה propositum à nobis retinebit intellectum, & virginem significabit. Nam quod objicere pergunt Judæi, aliam loco huic explicationem postulare subjecta Salomonis verba: *Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit, Non sum operata malum;* cum עלמה mulieri corruptæ comparetur, proindeque puellam vitiatam significet, nulla id ratione concludunt, cum עלמה, juxta ipsos, de nuptis æque dicatur & innuptis; atque ita idem secum compararet: aut quod proximum est, scortum concubitus sui celans indicia, cum muliere adultera idem agente; quæ quod eadem sint, vel certe quam proxima, inepta penitus & absurda esset comparatio. Dicendum potius, id sibi voluisse Salomonem, tanta arte virginem oblatum sibi vitium celare, ut vix majore mulier adultera usu perita uti possit. Parum vero auctoritatis est in Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi interpretatione, qui עלמה vertunt νεάνιδα. Proselyti quippe fuerunt Aquila & Theodotion; Ebionita vero Symmachus; ac iis proinde adhæserunt sectis, quæ virginitatem Mariæ Jesu matri derogarent. Νεᾶνις præterea vox anceps est, puellam vel integram vel vitiatam notans: quo vero eam usurpaverint sensu, ambiguum est. His demum opponimus Senes Septuaginta, ac Interpretem Vulgatum, quorum longe potior nobis auctoritas est.

Cadunt

Cadunt ergo omnia hæc Judaicæ expoſitionis fulcimenta.

IV. At aliud præterea Adverſariis præcludendum effugium eſt, quo ſcilicet ſe proripiunt, poſtquam vocabuli עלמה legitima ab eis ſignificatio extorta eſt. Aiunt enim non ex eo recte concludi Virginem illam, de qua futurum prædixit Iſaias ut concipiat filium & pariat, in hoc conceptu & partu haudquaquam imminutum iri, ſed id tantum poſſe colligi virginem fore ad hunc uſque conceptum: ac proinde Iſaiam, cum dixit, *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium*, id ſibi voluiſſe, tum concepturam & parituram Virginem, poſtquam virgo eſſe deſierit. Verum ecquod erit ſignum illud quod pollicetur Deus, ſi virgo amiſſa virginitate concipiat & pariat, more matrum omnium? Reſpondet Bodinus in peſtifero & exitiali libro nondum edito, & numquam edendo, quem De abditis rerum ſublimium arcanis inſcripſit, conceptum hunc & partum ſignum quidem fuiſſe, at non prodigium. Quaſi vero vocabulum, אות, quo utitur Propheta, non prodigium quoque ſignificet, atque eo ſenſu in Libris ſacris ſæpe adhibitum reperiatur; quaſi Jeremias rem eamdem prænuntians, חדשה, *Novum* non appellaverit, quod Iſaias אות, *Signum* dixerat. Neque ſane eſt cur verum hunc Chriſti Jeſu ortum prædicantibus nobis, religionis noſtræ perduelles detrahant fidem, quam de Homeri, Platonis, aliorumque ſimili ortu falſa jactantibus Ethnicis habuerunt. Ex Apolline enim, & Perictione ab omni mortalium complexu integra, natum Platonem ferunt: Remum & Romulum ex Ilia virgine & Marte. Jove ſatos eſſe Alexandrum & Scipionem incredibile viſum non eſt. Ponticæ cuidam mulierculæ ex Apollinis congreſſu gravidam ſe dicenti multos adhibuiſſe fidem narrat Plutarchus; tum Sileno puero ex ea nato fraudibus ſuis texendis uti decreviſſe Lyſandrum, viroſque inſignes produxiſſe, qui rei confirmabant famam, rumoremque ſpargebant Delphis petitum, Sacerdotes in arcanis habere ſacra quædam oracula, quæ nemini legere fas eſſet, niſi qui patrem haberet Apollinem. Adeo incredibilis non habebatur ortus hujuſmodi. Scribit Hieronymus adverſus Jovinianum, creditum Buddam Gymnoſophiſtarum principem è latere virginis prodiiſſe. Alterum Buddam, Terebinthum prius dictum, commemorat Socrates, qui ortum quoque ſuum ad virginem referebat; prioris Buddæ uſurpato nomine & ortu commentitio. Minerva natum ſe credi volebat Domitianus, ut eſt apud Philoſtratum. Celebrem illum Anglorum vatem Merlinum ſine virili congreſſu procreatum fabulantur. Sunt apud Turcas pueri, quos ἀπάτορας & virginibus tantum prognatos vulgus credit: Animæ filii, *Nephes-ogli* appellantur Turcico idiomate, & miranda facinora edere putantur. Scribit Pomponius Mela Apim Ægyptiorum Deum, qui *bos niger* erat, *certis maculis inſignis, & cauda, linguaque diſſimilis aliorum, raro naſci, nec coitu pecoris (ut aiunt) ſed divinitus & cæleſti igne conceptum.* Adamum ſine patre & matre de luto à Deo confictum, Evam ex Adami coſta procreatam Judæi fatentur. Qui mundum factum putant, quod Græcorum Philoſophorum pleriſque placuit, primos homines ſine patre & matre editos fuiſſe dicant neceſſe eſt: quod minus credibile eſt, quam ex matre tantum, ſine patre Chriſtum Jeſum prodiiſſe, ut optime adverſus Celſum diſputat Origenes. Ex ſexto Geneſeos capite arbitrati ſunt pleriſque memoratos illic Gigantes haudquaquam à viris eſſe progenitos. Optime quoque Juſtinus Tryphoni objicit, ſteriles feminas & genitales annos prætergreſſas, Saram, Annam Samuelis matrem, & Elizabetham, Dei beneficio fecundas extitiſſe. Et Judæi ipſi in Midraſch Echa futurum tradunt, ut Redemtor à ſe expectatus ſine patre naſcatur. Idem habet R. Simeon ben Jochai in Geneſin, & R. Moſes Hadarſan in Pſalmum octogeſimum quintum. Falſus eſt ergo Plutarchus, cum ſcripſit feminam omnino nullam dictam eſſe ſine viri conſortio infantem peperiſſe.

Virgo illa, cujus conceptum & partum prædicit Iſaias 7. 14. non ſolum ad conceptū uſq; & partum, ſed poſt utrūq; etiam virgo fore prædicitur.

Plutarch in Lyſandr.

Hier. adv. Jov. libr. 1. cap. 26.

Socr. libr. 1. cap. 22.

Phil. De vit. Apoll. libr. 7. cap. 12.

Pompon. Mel. libr. 1. cap. 9.

Orig. libr. 1. contr. Celſ.

Plut. in Præc. conjug.

V. Nunc vero nobis incumbit probandum prædictionem hanc Iſaiæ, qua futurum prænuntiatur ut Virgo concipiat & pariat Filium, integra etiam in conceptu & partu virginitate, in Maria matre & Jeſu filio eſſe completam. Chriſti enim Jeſu Adverſarii, tam ſplendidum ei teſtimonium ut eriperent, ex adulterio natum prodiderunt. Impii maxime Judæi impuro ſuo & maledico ore Mariam matrem Jeſu, ornatricem fuiſſe, ſive κομμώτριαν, & ἐμπλέκτριαν, hoc eſt comendis mulierum crinibus operam ſuam locaſſe blaterant. Quod artificium quæ exercebant feminæ, quam parum pudicæ eſſent, ex Nape & Cypaſſi, quæ in libris Amorum Sulmonenſis Poëtæ memorantur, ſatis notum eſt. Proinde Mariam appellare ſolent, סטרא, hoc eſt *Adulteram*; Jeſum vero, בן סטרא, *Adulteræ filium*: quod equidem ſine indignatione referre non poſſum. Sic ſæpe Thalmud utrumque. Sed & illic quoque, & in Midraſch Coheleth, & in damnoſo libro, quem תולדות ישו, *Generationes Jeſu* inſcripſerunt, eum בן פנדירא, *filium Pandiræ*, & ישו פנתריא, *Jeſum Pantherinum* nuncupant. Atqui Pantheram illum, Mariæ maritum fuiſſe narrant in libro Thalmudico Sanhedrin; verum

Vaticinium illud Iſaiæ 7. 14. in Maria matre, & Jeſu filio completum eſt.

Sanh. cap. 7.

adulterum eam admisisse Pombeditanæ Scholæ Magistri illic asseverant. Celsus vero, ut pote Judaicarum rerum parum consultus, Pantheram, non Mariæ maritum, sed adulterum fuisse dixit; atque eam demum in adulterio à marito deprehensam, domo ejectam, Jesum ex illicito hoc Pantheræ concubitu procreatum clam peperisse. Verba ipsa Celsi, hæc adversus Christum Jesum vomentis, refert Origenes. Nempe familiare progenitorum Jesu cognomentum in ludibrium contumeliamque versum est: nam Jacobum Josephi patrem, Pantherem cognomine appellatum fuisse tradit Epiphanius in Hæresi Antidicomarianitarum. At Johannes Damascenus genealogiam Christi pertexens, Mariam narrat patrem habuisse Joacimum, Barpantheris filium, hujus patrem fuisse Pantherem. Unde fit verisimile, Pantheris cognomentum, à Mariæ, vel quod potius credimus, Josephi parentibus gestum, Josepho quoque ipsi inhæsisse. Nos quod dant accipimus, Jesum Josepho non esse prognatum; adulterii vero crimen sanctissimæ & integerrimæ Virgini impactum facile diluimus. Nam quod adulterum ejus appellat Celsus Pantheram, quem Judæi ipsius maritum fuisse volunt, id calumniam coarguit. Deinde quis credat tanta patientia fuisse Josephum, ut manifestam criminis ejus, quod legibus Judæorum tam severa animadversione puniebatur, securam vivere permiserit? Quis credat infamem mulierem, inter consanguineas & affines, inter infensos Filio suo Legis peritos Magistros, Sacerdotes, & Pharisæos tutam fuisse, ita ut de Maria Virgine Evangelistæ prodiderunt? Quis credat Jesum ipsum, tam spurco & damnato genitum concubitu, cujusmodi homines Mamzeri dicebantur, in Ecclesiam Domini fuisse admissum, contra Mosis interdictum? neque id ipsi ab invidis & inimicis, quos complures sua ei virtus pepererat, objectum publice & exprobratum? Quis credat Nazarenos Jesu populares, quibus nemo melius noscere potuerat ipsius parentes, spurcum hunc & probrosum ortum ita esse oblitos, ut fabrum eum, Josephi fabri & Mariæ filium esse, fratresque ejus ac sorores apud se manere palam prædicarent? *Nonne*, inquiunt, *hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem & matrem?* Quamobrem Nathanaëli dicit Philippus: *Quem scripsit Moyses in Lege & Prophetæ, invenimus Jesum, filium Joseph à Nazareth.* Ecquid fuit caussæ duobus illis cæcis, quid Chananææ mulieri, quid populo Hierosolymitano, cur hominem furtivis & illegitimis procreatum amplexibus, Filium Davidis alta voce nuncuparent? Quis credat denique Evangelistas & Apostolos in manifesta re tam præfracte mentiri ausos, (absit dictis impietas) & adversus rei propalam editæ notitiam, superstitibus etiam pervulgati facinoris testibus, mirabilem quemdam Jesu ortum fuisse commentos, & ad Davidem retulisse?

[Margin: Orig. libr. 1. contr. Cels. — Joh. Dam. De orth. fid. libr. 4. cap. 15. — Joh. 6. 42. — Joh. 1. 45.]

Tantum vero abest, ut adulterino satu conceptum Jesum tempora ipsius mentita sint, ut eum potius Virgine matre natum crediderint. Simon enim, Jesu simius, quique Jesus ipse Christus haberi voluit, ut ei perquam similem se præstaret, non aliam ob caussam virgine natum se ferebat, quam quod id ipsum de Christo Jesu accepisset. De Jesu hæc scribit Matthæus: *Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* De se hæc jactabat Simon, ut perhibent Recognitiones Clementis: *Antequam mater mea Rachel conveniret cum eo,* (Antonio) *adhuc virgo concepit me.* Domitianum quoque, nisi mea me fallit conjectura, Christi de Virgine nati fama adduxit, ut matrem sibi Minervam virginem asciseret. Jam enim Romæ pervulgatæ, erant res Christianorum, nec ignorare poterat Domitianus, quid de Christi ortu ferretur. Meminerat idem præterea Josephum Matathiæ filium Vespasiano patri suo accommodasse vaticinium a Jacobo patriarcha Judæ filio editum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium:* quod, ut erat rerum Judaicarum parum consultus, hæreditario forsitan jure ad se quoque pertinere posse arbitrabatur, subdole præsertim id ipsi fortasse suadente Josepho. Cum ergo ab Isaia prædictum accepisset, futurum ut de Virgine Messias nasceretur, atque id de Jesu Christiani vulgo dicerent, id sibi decus arrogare conatus est, Minerva se natum fingens. Messiæ quippe dignitatem ipsum affectasse vel id persuadet, quod cum inaudivisset esse in oraculis Davide genus ducturum esse Messiam, potentissimum videlicet regem quemdam, Davidis extinguere reliquias ac de medio tollere tentavit: quod Vespasianum eamdem ob caussam hoc ipsum jam ante aggressum esse sciret, seque in id genus inserere non posse intelligeret. Nam quod adducti ad eum nepotes quidam Davidis, Christi Jesu consanguinei, intacti abierunt, id fortunæ suæ tenuitate meriti sunt: ut apud Eusebium narrat Hegesippus. Nec enim humiles adeo ac viles homines ad regni Christo destinati opes assurgere posse existimavit, quas jam possidere se credebat. Muhammedus ipse qui pleraque Jesu ornamenta ac dotes detraxit, Mariæ virginitati pepercit, eamque laudavit in Alcorano, & Jesum Adamo comparavit, qui

[Margin: Matth. 1. 18. — Clem. Recogn. libr. 2. cap. 7, & 14. — Euseb. Hist. libr. 3. cap. 12, 19, 20. — Alcor. Sur. 3. & 20.]

ſine virili congreſſu in lucem editus eſt. Non abs re erit priſcam huc afferre hiſtoriam, quam ex traditione ad ſua tempora propagatam narrant Origenes & Baſilius. Fuiſſe tradunt in Templo locum, quo ſolis virginibus pateret aditus, excluſis reliquis quæ thorum virilem fuiſſent expertæ; illuc ingreſſa Maria Virgo jam Jeſum enixa cum arceretur, atque ad mulieres ablegaretur, interceſſiſſe Zachariam, quominus illa loci dignitatem amitteret; qua re offenſos Judæos Zachariam interfeciſſe, vel quod in Templo inter virgines mulierem contra jus faſque conſiſtere pateretur, vel quod feminam jam filio auctam, virginem haberi vellet. Traditioni huic tantum tribuet fidei unuſquiſque, quantum volet; eam certe à graviſſimis Auctoribus memoriæ proditam prætermittere piguit. Longe etiam minor eſt apud me traditionis alterius auctoritas, quam refert Suidas, è vetuſtis, ut ipſe ait, Judæorum commentariis Tiberiade ſervatis exceptam; Jeſum nempe Dominum in Sacerdotum numerum fuiſſe cooptatum aliquando; cumque ipſius, patris item ac matris nomina in codicem de more eſſent referenda, matrem ad ea ex ore ipſius cognoſcenda accitam, ſuum quidem ac Filii dediſſe nomen, patrem vero Deum ipſum indicaſſe, quippe quæ Filium illibata virginitate, Spiritus ſancti afflatu peperiſſet; & integritate demum ipſius teſtibus idoneis, accuratoque examine comprobata, non alium patrem quam Deum vivum codici fuiſſe adſcriptum. Hæc temere admitti nolumus, narrante præſertim Suida, leviſſimo ſcriptore: nam Jeſus Juda prognatus inter Sacerdotes, qui Levitici generis erant, admitti haudquaquam potuit. Reſpondet quidam apud Suidam, miſtum fuiſſe genus Joſephi patris Jeſu: ſed fruſtra; ait quippe Paulus ea tribu oriundum eſſe Chriſtum Jeſum, *de qua nullus altari præſto fuit: manifeſtum eſſe enim quod ex Juda ortus ſit Dominus noſter; in qua tribu nihil de Sacerdotibus Moyſes locutus eſt.* Adde per Leviticas matres in tribum Juda inſertas, non eam fieri miſtionem generis, ut quis inde procreatus poſſit Levita cenſeri. Scitum eſt enim Ebraici juris, in Thalmude ſæpe traditum, familiam maternam, neque appellari familiam, neque eſſe, & deficiente maſcula prole, ſuperſtitibus licet filiabus, genus interire.

Orig. Tract. 26. in Matth. Baſil. De hum. Chriſti gener.

Suid. in Ἰησοῦς.

Ebr. 7. 13, 14.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum.

VI. At futile eſt quod objicitur ex his verbis Epiſtolæ ad Galatas: *Miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere: γενόμενον ἐκ γυναικός.* Quaſi Paulus poſtremam hanc dictionem eo ſenſu adhibuerit, quo Virgini opponitur: quemadmodum & in priore ad Corinthios palam adhibuit dicens: μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. At res aliter ſe habet; nam ſexum tantum & naturam denotat ea vox priore loco, ut & alias ſæpe, & ad integras vitiataſque feminas ex æquo congruit. *Naturale vocabulum eſt femina,* inquit Tertullianus: *naturalis vocabuli generale mulier: generalis etiam ſpeciale virgo, vel nupta, vel vidua, vel quot etiam ætatis nomina accedunt.* Quorum hæc ſententia eſt, dictionem *Femina*, hominum & brutorum eſſe communem; dictionem *Mulier*, generalem eſſe, & ad virgines, nuptas, & viduas pertinere. Quod probat ſubinde ex his ſecundi capitis Geneſeos: *Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit eam ad Adam.* Illic enim Eva *mulier* appellatur, Ebraice אשה, Græce γυνὴ, priuſquam Adamo traderetur. Probat & ex Gabrielis ſalutatione; nam cum conceptum Mariæ & partum ſalva virginitate ſponderet, ait nihilominus, *Benedicta tu in mulieribus.* Obſervatum eſt etiam Grammaticorum filiis, Græcam vocem γυνὴ, ut & Latinam *mulier*, naturam ſimpliciter nonnumquam ſignificare. Utrumque vocabuli intellectum optime diſtinxit, ut reliquos taceam, Euſtathius; cum alibi, tum præcipue in hunc verſum Odyſſeæ, è Rhapſodia χ.

Gal. 4. 4.
1. Cor. 7. 34.
Tert. De virg. veland. c. 4.

Gen. 2. 22.

Luc. 1. 28.

δμωῇσιν δὲ γυναιξὶ παρευνάζεσθε βιαίως,
αὐτοῦ τε ζώοντος ὑπεμνάασθε γυναῖκα.
Cum mulieribus autem ancillis vi concumbebatis,
Meique viventis ambiebatis mulierem.

γυναῖκες, inquit, ἐνταῦθα δμωαὶ, κατὰ τὸ φύσει σημαινόμενον τῆς γυναικὸς, ἤγουν θήλειαι ἄνθρωποι· ἐφεξῆς δὲ εὐθὺς ἐν τῷ, ὑπεμνάασθε γυναῖκα, τὴν ὑπὸ ἀνδρὶ λέγει· *Mulieres ancillas dicit, juxta id quod naturâ ſignificat Mulier; nempe, homines feminas. Continuo autem ſubjungens, Ambiebatis mulierem, eam notat quæ eſt ſub viri poteſtate. Mulierem* vero Plautus vocat in Curculione, quam proxime *virginem* dixerat. Et in Pœnulo ſic filias ſuas virgines Hanno compellat: *Advertite animum, mulieres.* Cicero in oratione De prætura urbana, Philodami Lampſaceni filiam, quæ cum patre habitabat, propterea quod virum non haberet, mulierem ſæpius appellat. Ulpianus quoque Juriſconſultus libro quadrageſimo quarto ad Sabinum ait *Mulieres omnes dici, quæcumque ſexus feminini ſunt:* & libro primo ad edictum Ædilium Curulium, eam quæ propter corporis vitium mulier fieri non poſſit, *Mulierem* tamen appellat.

Plaut. Curcul. Act. 2. Sc. 3. v. 64, 69.
Plaut. Pœn. Act. 5. Sc. 4. v. 81.
L. Argumento. D. De auro legato.
l. Quæritur. D. De ædilitio edicto.

Secundum argumentū.

VII. Nec incaſtigatam dimittemus Johannis Bodini calumniam, qui in quinto libro De abditis rerum ſublimium arcanis, ex Judæi perſona, duo priora Lucæ capi-

Defenditur γνησιότης duorum primorum capitum Lucæ, adverſus Marcionem & Johãnem Bodinum.

ta, in quibus ſplendidiſſimum extat virginitatis Mariæ teſtimonium, germana ac legitima eſſe negat; hoc argumento, quod tertii capitis initium operis totius exordium eſſe videatur; præfixa nimirum notatione temporis, unde ordo ſequentis hiſtoriæ proficiſcitur, quemadmodum ab Auctoribus ſacris pleriſque ſcripta ſua ordientibus factum eſt. Fuit ea quidem Marcionis teterrimi Hæretici ſententia, multas ineſſe corruptelas & vitia Evangelio Lucæ, quod unum tamen repudiatis cæteris admittebat. Depravatum id quoque Helvidius credidit. Cum pleraque autem falſitatis ſuſpecta habebat Marcion, tum præcipue priora duo capita, ſic tanquam inſinceras partes recidebat. Cujus opinionis cum rationes nullas, vel valde infirmas proferret, ut ex ψευδωνύμῳ Origenis Dialogo contra Marcioniſtas intelligitur, ſola ſua temeritate fretum id attentaſſe apparet. Quam vero dat Bodinus, petitam ex notatione temporis, quæ capiti tertio præfixa eſt, ficulneam prorſus eſſe vel hoc ipſum, quo utitur, Auctorum ſacrorum exemplum manifeſte arguit. Solent enim illi mediis quoque ſuis ſcriptionibus temporum notationes inſerere. Unde ſi quis colligat antecedentia eſſe ſuppoſita, riſum movebit. Nec aliter ſane conſtare poſſunt rerum præteritarum hiſtoriæ, niſi deſcriptæ res temporibus commode dividantur. Quid quod Regum & Paralipomenon libri, nullis præmiſſis temporum notis, ſubinde tamen procedente narratione certis diſtinguntur temporum cardinibus. Adde tertium caput Lucæ ab his inchoari verbis: ἐν ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ, in quibus particula δὲ, connexum eſſe indicat cum ſuperioribus. Nam quod regerit Bodinus, facile ei fuiſſe, qui duo priora ſuppoſuerat capita, & hanc particulam in tertium intrudere, inane eſt; quippe quam repræſentent vetuſtiſſimi codices, & interpretationes antiquæ, ſi unam Æthiopicam excipias, quæ cum ad Græcum & Syrum exemplar ſit expreſſa, in quibus ea comparet particula, interpretationis id eſſe vitium fatendum eſt. Eodem præterea tertio
Luc. 3. 22, 23. capite virgine matre natum eſſe Jeſum ſatis oſtendit Lucas, cum ait: *Deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba, in ipſum, & vox de cœlo facta eſt: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. Et ipſe Jeſus erat incipiens quaſi annorum triginta, ut putabatur, filius Joſeph:* quæ declarant Joſepho natum eum non eſſe, nec alium ipſi patrem tribuunt, quam qui clara voce de cœlo miſſa prolem ſuam ipſum eſſe faſſus eſt. Ac mihi quidem cogitanti, quaſnam maxime ob cauſſas priora hæc duo capita reſecanda eſſe Hæretici illi cenſuerint, quos dixi, hæc mihi præter alias veri quoque ſimilis viſa eſt, quemadmodum à Johannis miſſione & baptiſmo initium capit Marci Evangelium, nec aliunde inchoandum illud Lucæ abſurde eos collegiſſe. Verum ſi quis librorum amborum inter ſe confligat exordia, non leve diſcrimen deprehendet.
Marc. 1. 1. Marcus quippe τηλαυγὲς πρόσωπον operi ſuo præfixit: *Initium Evangelii Jeſu Chriſti, Filii Dei;* quo totius libri ſeries præmonſtratur & promittitur. Tum poſtquam de Johannis baptiſmo paucis diſſeruit, deque ipſius concionibus, quibus de inſtante
Marc. 1. 9. Chriſti adventu & οἰκονομίᾳ populum commonefaciebat, ſtatim ſubjicit: *Et factum eſt in diebus illis, venit Jeſus à Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt à Johanne in Jordane.* Quæ recte ſane & ordine procedunt. At de Lucæ Evangelio ſi duo priora capita detraxeris, nihil de Jeſu, ad quem tamen unum totum hoc Evangelium pertinet, præfatum
Luc. 3. 21. Lucam reperies, ſed ejus mentionem velut obiter & aliud agentem injeciſſe. *Factum eſt autem,* inquit, *cum baptizaretur omnis populus, & Jeſu baptizato, & orante apertum eſt cœlum.* Quæ cum de viro hiſtoricæ artis haudquaquam imperito, ut Evangelium hoc & Acta Apoſtolorum indicant, exiſtimare non liceat, omnino dicendum eſt, jam ante ipſum Chriſti Jeſu, in primis nempe duobus capitibus meminiſſe. Denique vel ex Actorum Apoſtolorum exordio, quo Theophilum compellat Lucas, judicare poſſumus eamdem in Evangelio præmittendi quoque exordii rationem tenuiſſe. Quod ſi exordio Evangelii γνησιότης ſua conſtet, conſtabit utique & ſequentibus duobus capitibus.

CAPUT IX.

Jeſus natus Bethlehemi.

MICH. 4. 8, 9. *Et tu, turris gregis, nebuloſa filia Sion uſque ad te veniet: & veniet poteſtas prima, regnum filiæ Jeruſalem. Nunc quare mœrore contraheris? numquid rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus periit, quia comprehendit te dolor ſicut parturientem?*

MATTH. 2. 1. *Cum ergo natus eſſet Jeſus in Bethlehem Juda ..... congregans* (Herodes) *omnes Principes Sacerdotum, & ſcribas populi, ſciſcitabatur ab eis, ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Judæ; ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam:*

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.

Luc 2. 4, & seq. *Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem; eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum.*

Joh. 7. 40, & seq. *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere Propheta: alii dicebant, Hic est Christus: quidam autem dicebant, Numquid à Galilæa venit Christus? nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

I. Refelluntur argumenta Bodini. Primum argumentum. II. Secundum argumentum. Disputatur de censu Quirinii. Proponitur Bezæ opinio. III. Proponitur deinde nostra. IV. Tertium argumentum. V. Quartum argumentum. VI. Quintum argumentum.

QUÆ duo Michææ prædicta de Jesu Bethlehemi orituro à nobis allata sunt, ea signare Messiam luculenter in Propositione septima probavimus. Nunc superest ut ostendamus ipsa hæc in Domino Jesu habuisse exitum, ut Messiam hunc esse efficiamus. Quamvis enim Bethlehemi natum eum esse Evangelistæ prodiderint, testes idonei, ac coævi scriptores, eorumque hac in parte valere debeat auctoritas ex secundo nostro Axiomate; & *tam distincta fuerit à primordio Judæa gens per tribus, & populos, & familias, & domos*, inquit Tertullianus, *ut nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustianis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus*, ac per ea etiam me silente obteratur Bodini impietas, qui adversus Bethlehemiticum Christi ortum argumenta aliquot attulit, hæc nos tamen sigillatim retundemus. *Refelluntur argumenta Bodini.* Tertull. adv. Marc. libr. 4. cap. 36. Bodin. De abd. rer. subl. arc. libr. 5.

Primum hoc est, Jesum Nazarethi esse natum; patriamque hanc, ut pote ignobilem, opprobrio ipsi fuisse; atque hinc Nathanaëlem Philippo, Jesum Nazarenum eum esse quem Moses & Prophetæ prædixerant sibi nuntianti, respondisse: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Jesum quoque ipsum, cum Paulum de cœlo compellaret, seipsum Nazarenum, non Bethlehemitam dixisse. Quibus testimoniis consimilia afferri plura possunt, in quibus non populus solum Judaicus, sed Jesu etiam Discipuli & sequaces, Nazarethum patriam hunc habuisse, atque hinc prodiisse fatentur; ac Nazarenum, & Nazaræum, & Galilæum dicunt; quo postremo nomine Julianus Apostata ipsum contumeliæ caussa appellabat. Adde & ad Herodem Galilææ Tetrarcham à Pilato esse remissum, ut hominem Galilææ ditionis. At bene est, quod qui Nazarenum vel appellant ipsi, vel appellatum narrant Scriptores sacri, Bethlehemi natum esse iidem asseverant; unde manifestum est de Nazarethi nomine ipsi fecisse vocabulum, ad significandum locum, non in quo natus erat, sed quem ejus parentes incolebant, & in quo ipse fuerat eductus. Sic Virgilius Trojanum Cæsarem dixit, quod Troja majores ipsius venissent. Augusto cognomen Thurino fuisse narrat Suetonius, *in memoriam majorum originis*. Idem inter illustres Grammaticos Quintum Cæcilium Epirotam, Tusculi natum refert; cognomine, non à loco ortus, sed à loco originis indito. Florentissimus etiam Homeri Interpres Eustathius, patriam eam esse ait, non in qua quis natus sit, sed in qua educatus. Ejus verba, quoniam ad hanc quæstionem per mihi videntur esse opportuna, referre dignum est: ὁ δὲ πατρίδος ἐστὶν ὁρισμός· πατρὶς γὰρ πόλις τις περὶ ἣν ἐτράφη τις γεννηθείς· ὡς ὅ γε μὴ τοιοῦτος, ἀλλ' ἅμα τῷ γεννηθῆναι τῆς πατρίδος ἀποστερηθεὶς, ἔκθετός τις ἐστὶ τῆς τοιαύτης πόλεως· καὶ οὐχ οὕτως ἐκείνην εὐτυχεῖ πατρίδα, ὡς τὴν μετὰ ταῦτα θρεψαμένην· *Hæc est patriæ definitio: patria enim urbs est quædam, in qua quis post ortum eductus est. Adeo ut qui talis non sit, sed post ortum patria sit privatus, is urbe hujusmodi exciderit, neque tam eam habeat patriam, ac illam quæ ipsum deinceps aluit.* Vere igitur Vajicra Rabba, & Bemidbar Rabba Mes- *Primum argumentum.* Joh. 1. 45, 46. Act. 22. 8. Virg. libr. 1. Æneid. Suet. August. cap. 7. & De illustr. Gram. cap. 16. Eust. in Hom. Od. α.

ſiæ patriam Aquiloni aſſignant; rerum vero ab eo gerendarum locum, Auſtro.

Secundum argumentũ. Diſputatur de cenſu Quirinii. Proponitur Bezæ opinio. II. Alterum hoc objicit Bodinus, cenſum ab Auguſto indictum, & à Cyrenio actum, cum hiſtoria Jeſu haudquaquam congruere; quippe auctorem eſſe Dionem, eveniſſe id anno qui mortem Auguſti proxime præceſſit; atque eo anno Jeſum jam annum decimum quartum attigiſſe. Ad id autem quod opponi poteſt, duplicem ab Auguſto factam deſcriptionem; poſtremam eam quam commemorat Dio; priorem vero per Cyrenium à Luca memoriæ proditam, quæ cum ageretur natus eſt Chriſtus: ad id, inquam, ſubjicit Bodinus, rem aliter ſe habere, quippe hoc tempore Quintilium Varum Syriæ Præſidem fuiſſe, non Cyrenium, qui multo poſt Herodis obitum Judææ cenſum egit; quorum omnium teſtem citat Joſephum. A Bodino hic exagitari Bezam manifeſtum eſt, cujus hæc eſt opinio; Auguſtum, ut breviarium illud Imperii conficeret, cujus Suetonius & Dio meminerunt, neceſſe habuiſſe orbis totius, qua Romanum patebat imperium, deſcriptionem inſtituere, citra ullam tributorum exactionem; id autem in Syria factum per Cyrinum, ſive Quirinium, illuc ea tantum de cauſſa cum poteſtate miſſum; cum Præſes eſſet, ſive Saturninus, ſive Varus: poſt Archelai vero exilium, rurſus eodem miſſum Quirinium, ut Archelai confiſcaret pecunias, Syrorumque omnium, ac jam Syriæ contributorum Judæorum facultates cenſeret: poſteriorem hunc cenſum literis à Joſepho proditum, priorem à Luca. Itaque inane eſt quod adverſus ea objicit Bodinus, Quintilium Varum Præſidem fuiſſe, cum prior cenſus actus eſt, non Quirinium; cum præmonuerit eum Beza Varo muneris participem ac ſocium adjunctum fuiſſe Quirinium, quemadmodum Saturnino collegam datum Volumnium ſcribit idem Joſephus. Quæ verane ſint, jam non inquiro: abſque examine certe, & confutatione à Bodino haudquaquam debuerunt prætermitti. Verum ſic agitur: quod boni eſt, excerpit; dicit quod mali eſt, vel quod mali eſſe putat; cum nihil ſit, quin male narrando depravari poſſit. Profecto in Bezæ ſententiam conceſſerunt viri eruditionis fama nobiliſſimi, Scaliger, Caſaubonus, Druſius, Petavius, Grotius; plurimumque juvari videtur cauſſa hæc ipſis Lucæ verbis: *Hæc deſcriptio prima facta eſt à Præſide Syriæ Cyrino*: quaſi innuens poſt primam illam deſcriptionem à Cyrenio factam, aliam deinde fuiſſe inſtitutam ab eodem, nempe poſtquam Archelai pecuniæ in fiſcum ſunt redactæ, quæ & ab eodem Luca in Actis commemoratur. Nos quoque tantorum virorum ſententiæ poteramus adhærere, & Bodini cavillationum ſecuri ad alia pergere: verum quoniam dignus vindice nodus hic eſt, in eo induſtriam quoque noſtram experiemur.

Sueton. Aug. cap. ult. Dio libr. 56.

Joſeph. Antiq. libr. 18. cap. 1.

Joſeph. Antiq. libr. 16. c. 14.

Act. 5. 37.

Proponitur deinde noſtra. III. Aliorum igitur acute excogitatis ſuper illo Quirinii cenſu à Luca memorato interpretationibus compendii cauſſa prætermiſſis, noſtram proferemus. Cenſum Romani Imperii ab Auguſto ter actum fuiſſe teſtificatur Suetonius. Docent idem nos Ancyranæ tabulæ, quas in Pandectis ſuis Turcicis Leunclavius, & in Inſcriptionibus ſuis Gruterus repræſentant; atque id inſuper, primum cenſum habitum fuiſſe Auguſto VI, Agrippa II. Coſſ. qui annus congruit cum Juliano XVIII: ſecundum, Marcio Cenſorino & Aſinio Gallo Coſſ. anno nimirum Juliano XXXVIII: tertium, Sexto Pompeio & Sexto Apuleio Coſſ. Juliano anno LIX. Aio ſecundum hunc cenſum eum eſſe, qui cum ageretur, natum Chriſtum Lucas refert. Sciendum enim eſt rem fuiſſe cenſum diuturnioris operæ, quæque in plurium annorum ſpatium excurreret. Cum Davidis juſſu Ebræos percenſuit Joab, decem prope menſes in eam rem inſumſit; quamvis in cenſum non venerint Levitæ & Benjamitæ, ut habet Joſephus. Hinc exiſtimari poteſt, quantæ fuerit molis ac temporis Romanum totum Imperium luſtrare & cenſere. Facile ergo crediderim ab anno XXXVIII Juliano cœptum hunc cenſum, ad Chriſti uſque ortum perſeveraſſe. Atqui Q. Sentius Saturninus, vir Conſularis, Præſes in Syriam miſſus eſt circa hunc ipſum annum Julianum XXXVIII, Syriamque per quinquennium circiter rexit. Extremis itaque præfecturæ ſuæ temporibus, eum puto mandatum accepiſſe de cenſu habendo per Syriam. Nam prius per Italiam, finitimaſque provincias inſtitui cenſum oportuit, quam in extremis Imperii finibus. Etſi enim res eodem tempore per univerſas provincias adminiſtrari potuit, quoniam tamen Tabulæ cenſuales ad Auguſtum, poſtquam perfectæ erant, mittebantur, ut Imperii facultates haberet perſpectas, vix credibile eſt tot rebus ſimul cognoſcendis, & ad examen ſuum revocandis animum adhibere potuiſſe: quod perfacile erat, ſi res ordine geſta eſſet. Ex his autem cenſualibus Tabulis videtur breviarium Imperii Suetonio & Dioni memoratum Auguſtus confeciſſe. Igitur ſi meditullio Imperii percenſendo tribuamus quadriennium, cenſum agi cœptum in Syria dicemus eo anno, qui poſtremus fuit Saturnini. Cum autem res abiret in diem, videtur exceſſiſſe magiſtratu ante abſolutum cenſum, ejuſque peragendi curam ſucceſſori ſuo P. Quintilio

Suet. Auguſt. cap. 27.

Joſeph. Antiq. libr. 7. cap. 10.

Varo reliquisse. Qui cum instaret operi, tum natus est Jesus Dominus. Præside Quintilio Varo natum esse Jesum colligi potest ex Josephi Antiquitatum libro decimo septimo, capite septimo; ubi legimus ab aliquo jam tempore Varum præfuisse Syriæ, cum ad patrem Herodem Antipater rediit. Aliquantum etiam intercessit temporis inter Antipatri reditum, & Herodis obitum. Atqui anno ipso quo natus est Christus Jesus, vel proximo certe obiisse Herodem, optimorum Chronologorum sententia est. Ergo mihi veri videtur quam proximum, Syriam regente Quintilio Varo Jesum Christum natum esse, atque in censum venisse à Saturnino inchoatum, cum eum Quintilius Varus absolveret. Omnes igitur omnino extricaverimus difficultates, si apud Lucam pro κυρηνίου, legamus κυϊντιλίου, quod facile patitur similitudo nominum & characterum affinitas. Ut sic recudatur totus ille versiculus Lucæ: αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας κυϊντιλίου· Prima dicitur illa descriptio, quod non antea vocata fuisset ad censum Judæa. Patet ex Justino adversus Tryphonem: ἀπογραφῆς οὔσης ἐν ἰουδαίᾳ τότε πρώτης ἐπὶ κυρηνίου, ἀνεληλύθει ἀπὸ ναζαρὲτ, ἔνθα ᾤκει, εἰς βηθλεέμ, ὅθεν ἦν, ἀπογράψασθαι· *Cum primus ille census sub Cyrenio tunc ageretur, ascendit* (Joseph) *Nazaretho, ubi domicilium habebat, Bethlehemum, unde erat oriundus, ut in censum referretur.* Jam vero promtus est & liquidus Tertulliani intellectus, qui libro quarto adversus Marcionem sic disserit: *Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Judæam per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus inquirere potuissent.* Census ait actos per Saturninum, qui eos inchoavit & provexit, sed magistratu abire jussus opus absolvendum Quintilio reliquit. Si quis nostram hanc opinionem cum aliis omnibus hactenus propositis contendat, longe simpliciorem esse, angustiisque longe sese expedire facilius & minus sibi permittere reperiet. Nam Beza, cujus expositionem Scaliger, aliique quos dixi, tanto consensu, illaudato ipsius auctore, exceperunt, fingit duos à Quirinio census actos, quod nullius defendi potest Auctoris suffragio, & à Josepho fuisse prætermissum vix credibile est. Multo minus etiam probabile est συρίας ἡγεμόνα, *Syriæ Præsidem* appellari, qui censitor & τιμητὴς tantum fuit. Atenim temeritatis fortasse aliquis nos arcesset & audaciæ, qui receptam in Evangelio Lucæ lectionem sollicitemus; quasi sacros illos apices refingamus ad libitum, & divina oracula ad arbitrium nostrum revocemus. A quo tantum certe absumus, ut summam illis reverentiam à nobis & ab aliis exhiberi velimus. Neque vero quicquam hac in parte putamus esse peccatum, cum viros orthodoxos habeamus itidem & heterodoxos, quorum exemplum sequamur. Præterea in Lucæ Evangelium maximas Marcionistarum, priscorumque Hæreticorum corruptelas incubuisse memoriæ ab Epiphanio proditum est. Legi velim quæ in eam rem scripta sunt à Sixto Senensi libro Bibliothecæ septimo. Neque hunc duntaxat, sed reliquos etiam Testamenti utriusque libros mendis fuisse obnoxios, cum Variantes lectiones quæ à multis sunt collectæ, & Veterum interpretationes quas observare licet, tum & crebræ sanctorum Patrum, Origenis præsertim, Chrysostomi, & Hieronymi testificationes nos edocent. Objici id etiam potest, probabile non esse censum illum secundum ab Augusto institutum, à magistratu Romano habitum fuisse in Judæa, cujus rex erat Herodes summo & optimo jure, & ad cujus pertinebat officium tributa exigere à subditis. Respondeo beneficiario jure regnum hoc Herodem tenuisse, propptereaque certa tributa Romanis pependisse, quemadmodum tradit Appianus. Census autem agebantur, non ad exigenda solum tributa, sed ad cognoscendas etiam singulorum facultates, ætates, familias, artes, & officia. Intererat autem Romanorum perspectas habere vires Judææ terræ, cujus supremum dominium ad se pertinebat; & ex qua stipendia Pompeius, aliique Romanorum magistratus jam ante perceperant. Venerunt ergo in censum Judæi, sed pro sua conditione: alius enim fuit eorum census, qui jure Quiritium, alius eorum qui jure Latii, vel qui jure Italico, vel qui jure Provinciarum, vel qui jure beneficiario censebantur. Nec regnorum solum & provinciarum, sed & urbium etiam diversa erant jura. Patet id ex Digestorum titulo De censibus. Suo ergo jure ad censum venit Judæa, cum ab Augusto census est institutus; nempe citra indictionem tributi.

Luc. 2. 1.

Tertull. adv. Marc. libr. 4. cap. 19.

Epiphan. Hær. 42. cap. 11. Sixt. Sen. Bibl. libr. 7. Hær. 4.

Appian. Bell. civil. libr. 5.

IV. Tertio hoc argumento Evangelii Lucæ veritatem oppugnat Bodinus, quod ad hunc censum neutiquam vocati sint peregrini, aut socii, aut vectigales, sed cives tantum Romani; testemque citat Eusebium, qui & civium hoc censu descriptorum numerum designat: Jesus autem cum non fuerit Romanus civis, censeri non debuerit. Verum etsi Romanorum civium numerum expressit Eusebius, non inde recte colligitur cives tantum professionem edidisse: nec civium omnium, sed eorum tantummodo qui arma ferre possent, nomina in publicum edi solebant. Livius de primo censu quem fecit Servius Tullius: *Millia octoginta civium censa dicuntur.* *Adjicit*

Tertium argumentum.

Euseb. Chron. libr. 2.

Liv. libr. 1. cap. 44.

ſcriptor antiquiſſimus Fabius, eorum qui ferre arma poſſent eum fuiſſe numerum. Nihilominus tamen in Tabulas cenſuales reliquorum quoque omnium relata fuere nomina. Unde Juſtinus, Tertullianus, & Chryſoſtomus, ἀπογραφὰς conſuli jubent, in quibus Jeſu nomen à Quirinio deſcriptum erat. Porro Provinciarum, itidem ut civium, habebantur cenſus luſtrales aliquando, hoc eſt quibus completis luſtrum conderetur, aliquando ſine luſtro. Extra luſtrum miſſus eſt ab Auguſto in Syriam Quirinius, δικαιοδότης τοῦ ἔθνους, καὶ τιμητὴς τῶν οὐσιῶν γενησόμενος. *Qui jus genti redderet, & facultates cenſeret.* Verba ſunt Joſephi. Extra luſtrum quoque cenſum à tribus Galliis egit Auguſtus, cum Narbone conventum ageret; & deinde Germanicus, & Claudius; & Voluſius, Africanus, ac Trebellius ſub Nerone; & Hadrianus, & Julianus. At cenſus ille in Syria per Saturninum & Varum actus, cum ſecundi cenſus Auguſti pars fuerit, ut dixi, per luſtrum actus fuit: tres enim Auguſti cenſus, de quibus ſupra diximus, luſtrales fuiſſe docet nos Monumentum Ancyranum. Præterea per ordinarios magiſtratus aliquando cenſus habebantur; velut iſte naſcente Chriſto actus fuit per Saturninum & Varum, Syriæ Præſides: item alter ille poſt Archelai exilium in Syria per Quirinium Præſidem actus. Aliquando vero agebantur per extraordinarios magiſtratus, cenſus tantum habendi cauſſa miſſos. Velut ille, quem commemorat Dio, ab Auguſto inſtitutus penultimo vitæ anno, aliis alio ob hanc cauſſam miſſis. Viginti viros ſpectatæ probitatis ad id ab Auguſto delectos fuiſſe ſcribit Suidas. Hanc curam qui ſuſcipiebant, Cenſitores, & Peræquatores, & Inſpectores appellantur in Codice. Græci ἐξισωτὰς dicunt: cujuſmodi fuerunt Hellenius & Julianus, in Cappadociam ad id munus miſſi, quos ſcriptis ſuis celebravit Gregorius Nazianzenus. Igitur manifeſta eſt Bodini Semijudæi inſcitia, qui Chriſtum Jeſum cenſum fuiſſe negat hoc argumento, quod vectigales, ſocii, & peregrini minime cenſi fuerint.

Joſeph. Antiq. libr. 18. cap. 1.

Dio libr. 56.

Suid. in Ἀπογ. Tit. 57. De cenſ. & cenſit. & Peræq & Inſpect. Cod. libr. 11. Greg. Naz. Orat. 9. ad Jul. ἐξισωτ.

Quartum argumentum

V. Summæ etiam imperitiæ ac ſupinitatis illud eſt, quod objicere pergit Bodinus; nullum unquam fuiſſe tam acerbum cenſorem, qui homines cenſendi cauſſa loca mutare coëgerit; moleſtiæ futurum id fuiſſe intolerabilis, & ſumtus infiniti; ſed illic cenſum fuiſſe unumquemque, moribus Romanorum, ubi domicilium habuit: Cæſarem ipſum Dictatorem, cum cenſum populi haberet, ad ſingulas domos civium Romæ tunc habitantium adiiſſe. Reſpondeo primo cenſum hunc Julii Cæſaris fuiſſe extraordinarium, nec more, nec loco ſolito habitum, ut obſervat Tranquillus, nec eum cenſum fuiſſe luſtralem, nec à Cæſare tanquam Cenſore, ſed tanquam Præfecto morum actum; cujuſmodi cenſum & ab Auguſto fuiſſe deinde initum, præter tres eos cenſus ſupra memoratos; itaque non *cenſum* à Suetonio, ſed *recenſum* appellari, quemadmodum & in Epitome Livii. Aio præterea falſum eſſe, neminem coactum fuiſſe cenſendi cauſſa loca mutare. Notat Livius, Coſſ. Valerio Meſſala, & Livio Salinatore, Campanos ex Senatuſconſulto Romæ cenſeri fuiſſe coactos, cum incertum fuiſſet antea ubi cenſerentur. Notat idem, C. Popillio Lænate, & P. Ælio Ligure Coſſ. cum luſtrum conderent Cenſores Q. Fulvius Flaccus, A. Poſtumius Albinus, minorem aliquanto fuiſſe numerum, *Quia Poſtumius Conſul pro concione edixerat, qui ſociûm Latini nominis, ex edicto C. Claudii Conſulis redire in civitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romæ, ſed omnes in ſuis civitatibus cenſerentur.* Ulpiani libro tertio De cenſibus verba hæc ſunt: *Is vero qui agrum in alia civitate habet, in ea civitate profiteri debet, in qua ager eſt; agri enim tributum eam civitatem debet levare, in cujus territorio poſſidetur.* Extat id l. Forma, §. 2. D. De cenſibus. Habetur quoque lex Impp. Theodoſii & Valentiniani, Cod. De naturalibus liberis, quam hic referre operæpretium eſt: *Si quis, ſeu liber ipſe, ſeu curiæ ſit nexibus obligatus, & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quemve maluerit: ejus civitatis curiæ, unde ipſe oritur, & in ſolidum hæredes ſcribendi liberam ei concedimus facultatem. Quod ſi cui, non ex urbe, ſed ex vico, vel poſſeſſione qualibet oriundo naturales liberi contigerint, eoſque velit ſub definitione prædicta curiæ ſplendore honeſtare, & hæreditatis opibus adjuvare, civitatis adſcribendi ſunt ordini, ſub qua vicus ille ac poſſeſſio cenſetur.* His adſonat Novella 89. cap. 2. §. 2. *Si quis igitur ex qualibet oriatur civitate, ſive curialis, ſive etiam liber hujuſmodi ſit fortuna, licebit ei ſuum naturalem offerre filium curiæ illius, unde oritur, civitatis. Si vero nec civis ipſe conſiſtat, ſed ex villa quadam aut vico ſit oriundus, illi à patre offeratur civitati, aut ſemetipſum offerat, ſub qua civitate villa aut vicus tributa perſolvit.* Ex his ſequitur profeſſionem, legibus Romanis, ſequi debuiſſe locum unde origo ducebatur. Peculiare etiam id Judæis fuit, qui in tribus, familias, & domos diſtributi erant. Cum cenſeri populum juſſit David, cenſum tribus Juda ſeorſum adnotavit ſacer Hiſtoricus; quod non feciſſet utique, niſi ſeorſum cenſa fuiſſet. Moribus ergo Romanorum & Judæorum conferre ſe Joſephus debuit in tribum ſuam, quæ Judæ fuit, & in patriam Davidis, patrumque ipſius, unde genus ducebat, quæ Bethlehem fuit.

Tranq cap. 42. in Jul.

Epit. Liv. libr. 115.

Liv. libr. 38. cap. 37. & libr. 42. cap. 9.

VI.

VI. Nec minoris tarditatis plenum est ac stuporis postremum Bodini argumentum, quo feminas in censum venisse negat; nedum gravidas, & partui proximas, (cujusmodi fuit Maria Christi Jesu mater, cum censendi caussa Bethlehemum venit,) ad tantum iter suscipiendum fuisse coactas. Cui probando Livium citat, quem ait, quotiescunque civium numerum ex censibus describit, hæc fere verba subjicere, *Præter mulieres:* neque vero Mosem aut Davidem, habitis à se censibus, feminas aut pueros annis viginti minores censuisse. Ego vero existimo verba, quæ post descriptionem censuum aliquibus locis adjecit Livius, *Præter orbos, orbasque*, vel, *Præter pupillos & viduas*, longe aliter explicanda esse, ac à Bodino explicantur; non enim censû exclusos significant *orbos & orbas*, sed potius in censum eos quoque venisse; etsi numerum non exprimit Livius. Locupletem damus fidejussorem Dionysium Halicarnasseum. Is de census institutione differens, cujus auctor fuit Servius Tullius, singulorum ait relata fuisse in censum nomina, parentum item, liberorum, & conjugum. Idem alibi censum à Servio Tullio rege institutum, docet à T. Largio primo Dictatore fuisse instauratum, descriptis singulorum nominibus, uxorumque, & liberorum. Liquet id etiam ex Ciceronis libro tertio De legibus: *Censores populi, ævitates, suboles, familias, pecuniasque censento.* Factum id dicet Bodinus Romæ, non in Provinciis, proindeque nec in Syria. At os illi occludet Ulpianus, homo Syrus, Tyro oriundus, cujus verba hæc sunt è libro secundo De censibus: *In Syria, à quatuordecim annis masculi, à duodecim feminæ, usque ad sexagesimum annum, tributo capitis obligantur.* Id legas l. 3. D. De censibus. De nihilo est quod subjicit Bodinus, censibus à Mose & Davide actis exclusos fuisse pueros & feminas: nam etiamsi eorum expressa sint duntaxat nomina qui arma ferre possent, non ex eo colligitur reliquam multitudinem, senum, feminarum, & puerorum in censum non venisse: sæpe enim & Livius, ut monui, eorum tantum describit numerum, qui armis erant idonei, quamvis & alii quoque, cujuscunque tandem ætatis essent vel sexus, censerentur. Præterea Mariam matrem Christi fuisse ἐπίκληρον, propterea que Josepho proximo agnato ex lege Mosis nupsisse, à viris eruditis demonstratum est. Quo posito, eam certe ad censum venisse oportuit, alioqui sublatum fuisset nomen patris illius de familia sua, quia non habuit filium; atque ita violata esset lex à Deo sancita, cum Salphaadi filiabus ἐπικλήροις paterna hæreditas adjudicata est. Recte ergo Tertullianus: *Apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus.*

Quintum argumentum.

Dion. Hal. lib 1, & 5, & 9.

CAPUT XI.

De nomine Jesu, quod Servatorem sonat.

ISA. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus; egressus est Salvator meus.*

Isa. 62. 1, 11. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur ...... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo.*

Isa. 63. 8, 9. *Et dixit,* (Dominus) *Verumtamen populus meus est, filii non negantes; & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos.*

Habac. 3. 13. juxta Sextam Editionem: ἐξῆλθες τοῦ σῶσαι τὸν λαόν σου διὰ Ἰησοῦ Χριστόν σου. *Exiisti ad servandum populum tuum per Jesum Christum tuum.*

Habac. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis filia Sion; jubila,*

MATTH. 1. 20, & seq. *Angelus Domini apparuit in somnis ei* (Josepho) *dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum ..... Et non cognoscebat eam* (Joseph,) *donec peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

Luc. 1. 30, 31. *Et ait Angelus ei, Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.*

Luc. 2. 21. *Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur.*

filia Jerusalem : Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator.

Jesu nomen in Veteri Testamento præsignificatum esse, & vi mirifica pollere Judæi fatentur.
Elias Lev. Thisb. in ישו.

I. EBRAICUM Christi nomen est ישוע, unde prisci Judæi & recentiores postremam literam detriverunt, ut superesset ישו, sive quod literam illam pronuntiare difficile sit, sive quod salutare hoc nomen Christo Jesu tribuere verpi illi recusarent. Rem enim dubiam relinquit Elias in Thisbi. Utut est, vulgatum inter illos Christi Jesu nomen est ישו, quod in aliquibus Veteris Testamenti locis ad Christum pertinentibus reperitur; collectis ראשי תיבות, *capitibus dictionum*, per eam Cabalæ artem quam Rabini appellant כתב נוטריקון, hoc est, *scripturam quæ fit per notas*. Velut in quadragesimo nono capite Geneseos, commate decimo, quod Messiam prædicere satis constat ex iis quæ superius disseruimus, hæ voces extant: יבא שילה ולו, quarum acrostichis est ישו. Item in Psalmo septuagesimo primo, qui venturi Messiæ vaticinium est, hæc legas commate decimo septimo: ינון שמו ויתברכו, quarum dictionum si summa elementa conjunxeris, exurget dictio ישו. Messiam quoque prænuntiat Psalmus nonagesimus quintus, cujus duodecimus versiculus ab his vocibus capit initium: יעלוז שדי וכל, quarum sigla dant vocabulum ישו. Quæ quanquam sunt Judaicæ vanitatis plenissima, suis tamen artibus impuri homines revincendi sunt, & suo sibi gladio jugulandi. Quin & serpentium morsus, & haustus veneni, nomine Jesu sanatos fuisse Thalmudistæ referunt in libro De sabbatho, capite decimo quarto, & in Avoda Zara, secundo capite.

CAPUT XII.

De nomine Emmanuel, quod significat, Nobiscum Deus.

ISA. 7. 14. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

MATTH. 1. 20, & seq. *Angelus Domini apparuit in somnis ei* (Josepho) *dicens, Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.*

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Emmanuelem esse Jesum ex Masoretharum doctrina probatur.
Seph. Aeman. cap. 1.

I. ETSI Gematricæ artis Judæorum summa inanitas est, quoniam tamen ad oppugnandam Christianorum caussam ea utuntur aliquando Judæi, retorquenda in auctores hæc stoliditas est. Legitur in Sepher Aemana, juxta disciplinæ hujus ratiocinia, ἰσόψηφος esse, dictionem hanc *Emmanuel*, עמנואל, & illam *Jesus*, ישועה. Unde unum eumdemque esse Emmanuelem illum ab Isaia prænuntiatum, ac Jesum Dominum, si sibi constare & doctrinæ suæ præceptis consentanea loqui velint, fateri omnino necesse habent Masorethæ.

CAPUT XIII.

Magi Jesum adorant, eique munera offerunt.

PSALM. 71. 9, & seq. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent...... Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ.*

MATTH. 2. 1, & seq. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes, Ubi est, qui natus est Rex Judæorum? ..... Intrantes domum in-*

Isa. 8. 3, 4. *Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, Festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.*

Isa. 60. 6. *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.*

venerunt puerum cum Maria matre ejus, & procidentes adoraverunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

CAPUT XIV.

Jesus fugit in Ægyptum, & post diuturnam moram redit in patriam.

OSE. 11. 1. *Ex Ægypto vocavi filium meum.*

MATTH. 2. 14, & seq. *Qui* (Joseph) *consurgens accepit puerum, & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum, & erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi filium meum...... Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & vade in terram Israël; defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum, & matrem ejus, & venit in terram Israël.*

CAPUT XV.

Infantium cædes ab Herode perpetrata.

JEREM. 31. 15. *Hæc dicit Dominus: Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt.*

MATTH. 2. 16, & seq. *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus; Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.*

I. MEMORABILE est, & ad fidem Evangelicæ Historiæ conciliandam peropportunum Augusti dictum, de Herodis sævitia in Judæorum infantes, ipsumque adeo ejus filium, quod refertur à Macrobio. *Cum audisset*, inquit, *inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum*, *ait*, *Melius esse Herodis porcum esse quam filium.* Filius ille Herodis inter pueros Judæos Bethlehemitas à patre interfectus, ecquis tandem fuerit, varie est ab eruditis disceptatum. Baronius, aliique censent fuisse eum infantem recens natum, jussu patris cum aliis interfectum, ne is foret ad quem, ex Magorum vaticinio, regnum Judæorum esset perventurum; ejus mentionem fuisse prætermissam à Josepho, quem alias res complures memoria dignas silentio quoque pressisse constat; velut Jobi historiam & Piscinæ ad Probaticam portam, cujus præter Johannem Benjamin quoque meminit in Itinerario. Hanc opinionem merito refellit Casaubonus. Opinatur Grotius duas historias in unam confudisse Macrobium, alteram de Bethlehemitarum infantium cæde, quam ex libris Christianorum, Christianus fortasse & ipse acceperat; alteram de cæde Antipatri à patre Herode interfecti: cujus opinionis argumenta pro-

Expenditur locus Macrobii de dicto Augusti, cum Herodis filiū inter Bethlehemiticos infantes occisū accepisset.

Macrob. Sat. libr. 2. cap. 4. Baron. ad A. 1. cap. 50.

Casaub. adv. Baron. Exercit. 2. cap. 16. Grot. in Matth. 2. 16.

fert nonnulla. Equidem Antipatrum à Macrobio notari existimo; sic tamen ut non duas in unum confuderit historias, sed unicam historiam, eamque distinctam ac veram narraverit. Nam quod scribit occisum eum fuisse inter pueros Bethlehemitas, non sic intelligendum est, quasi unus fuerit ex his pueris; sed quo tempore trucidati illi sunt, eodem & hunc morte fuisse affectum. Inane ergo est quod objicit Grotius, Antipatrum jam provectum ætate, quique Bethlehemi non erat, cum interficerentur Bethlehemitici infantes, non satis recte dici inter eos fuisse occisum. Cædes modo Antipatri & infantium eodem circiter tempore, ejusdemque hominis jussu patrata sit, etiamsi magnum inter hos, illumque fuerit discrimen ætatis, nec eodem loco cæsi sint, jure dicetur inter illos fuisse necatus: cum præsertim non intra Bethlehemi oppidi muros laniena hæc grassata sit, sed omnes ejus fines fuerit pervagata, ut habet Evangelista. (Matth. 2. 16.) Addit Grotius Antipatrum quinto ante Herodis mortem die fuisse occisum: παιδοκτονίαν autem aliquanto ante contigisse, idque intelligi ex eo quod defuncto Herode in patriam ex Ægypto statim Joseph cum Jesu & Maria redierit. Si tempora recte distinxeris, plana omnia fient. Nam post discessum Magorum, de capessenda in Ægyptum fuga admonitus Joseph ab Angelo, illuc statim profectus est. Secuta est deinde aliquanto post παιδοκτονία. Hanc excepit Antipatri interitus. Extinctus est quinto post die Herodes ipse. Rumor postmodum confusus, ut fit, & indistinctus de cæde infantium & Antipatri dissipatur, venitque ad Augustum; qui re nondum accurate explorata, neque discrimine locorum, aut facinoris modo, caussisve intellectis, memor jam duos ab Herode filios prius interfectos, Alexandrum & Aristobulum, Melius esse dixit Herodis porcum esse, quam filium. Instat Grotius, aitque dictum ad Antipatri cædem, non ad παιδοκτονίαν pertinere, atque inde apparere prius illud solum ad Augustum esse perlatum, Macrobium vero illuc παιδοκτονίας mentionem perperam attexuisse. Quod ita se habere non concedimus: nam ut atrocius Augusto visum est, Herodem in provectæ jam ætatis filium, regnique sui successorem testamento designatum, ac suæ jam dignitatis participem sæviisse, quam in ignobile puerorum vulgus, ita illud potius dicto salso, quam istud prosecutus est. Fortasse & de παιδοκτονία quid sentiret adjecit, sed à Macrobio, vel ab eo unde accepit Macrobius, prætermissum hoc est, cui jocos tantum Augusti referre fuerat propositum. Constet ergo hac in parte sua fides Macrobio, qui illustri testimonio Evangelicam hanc historiam asseruit.

CAPUT XVI.

Jesus habitat Nazarethum, & Nazaræus appellatur.

JUDIC. 13. 5, 7. *Concipies & paries filium, cujus non tanget caput novacula: erit enim Nazaræus Dei ab infantia sua, & ex matris utero; & ipse incipiet liberare Israël de manu Philistinorum...... Ecce concipies & paries filium, cave ne vinum bibat, nec siceram, nec aliquo vescaris immundo, erit enim puer Nazaræus Dei ab infantia sua, ex utero matris suæ, usque ad diem mortis suæ.*

Isa. 11. 1. juxta Ebraicum exemplar: *Et egredietur virga de radice Jesse, & Nazaræus de radice ejus ascendet.*

Isa. 53. 2. *Et ascendet sicut virgultum, & sicut radix de terra sitienti.*

MATTH. 2. 22, 23. *Admonitus* (Joseph) *in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.*

Luc. 9. 39, & seq. *Et ut perfecerunt* (Joseph & Maria) *omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat...... Et descendit* (Jesus) *cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

CAPUT XVII.

Johannes Christi præcursor.

ISA. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exal-*

MATTH. 3. 1, & seq. *In diebus autem illis venit Johannes Baptista prædicans in deserto Judææ, & dicens, Pœnitentiam agite,*

tabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.

Mal. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.*

appropinquavit enim regnum cœlorum. Hic est enim qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

Matth. 11. 7, 10. *Cœpit Jesus dicere ad turbas de Johanne ...... Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Et Luc. 7. 27.

Marc. 1. 1, & seq. *Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei: sicut scriptum est in Isaia Propheta, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.*

Luc. 1. 76. *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.*

CAPUT XVIII.

Spiritus sanctus descendit super Jesum recens baptizatum; cui & testimonium perhibetur à Deo Patre, tunc, & cum transfiguratus est.

ISA. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini.*

Isa. 42. 1, & seq. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet; in veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.*

MATTH. 3. 16, 17. *Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cœli; & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Et Marc. 1. 9, & seq. & Luc. 3. 21, 22.

Matth. 12. 15, & seq. *Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: & præcepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam Spiritum meum super eum, judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet: donec ejiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 17. 5. *Adhuc eo loquente, ecce nubes obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.* Et Marc. 9. 6. & Luc. 9. 34, 35.

Joh. 1. 32, & seq. *Et testimonium perhibuit Johannes dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.*

2. Petr. 1. 17. *Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hu-*

juscemodi à magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.

CAPUT XIX.

Jesus unctus à Deo.

PSALM. 2. 2. *Adstiterunt reges terræ, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psalm. 44. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Isa. 61. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

LUC. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me ...... Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.*

Act. 2. 36. *Certissime sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis.*

Act. 4. 26. 27. *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus: convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus.*

Act. 10. 37, 38. *Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim à Galilæa, post baptismum quod prædicavit Johannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.*

Ebr. 1. 8, 9. *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.*

CAPUT XX.

Jesus jejunat & esurit.

PSALM. 34. 13. *Humiliabam in jejunio animam meam.*

Psalm. 68. 11. *Et operui in jejunio animam meam.*

Psalm. 108. 24. *Genua mea infirmata sunt à jejunio.*

MATTH. 4. 2. *Et cum jejunasset* (Jesus) *quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Et Luc. 4. 2.

Matth. 21. 18. *Mane autem revertens* (Jesus) *in civitatem esuriit.* Et Marc. 11. 12.

CAPUT XXI.

Jesus Verbum Dei.

PSALM. 106. 20. *Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

Isa. 55. 10, 11. *Quomodo descendit imber & nix de cælo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me*

JOH. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Apoc. 19. 11, 13. *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur Fidelis & Verax ...... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus, Verbum Dei.*

vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.

I. CHRISTUM Jesum esse Verbum Dei agnoscunt Muhammedani: adeo ut Verbum Dei, proprium ipsi nomen Alcoranus assignet, quod & à Rabbinis observatum est. Sed & R. Isaac ben Aramah librum Numerorum explanans hanc clausulam, quam hic è Psalmo centesimo sexto proponimus: *Misit Verbum suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum*, non in Messia solum, sed & in Jesu eventum habere satis clare docet: venisse enim ait ad sanandos omnes, sed non ab omnibus fuisse receptum, verum ab aliquibus tantum, iisque rudioribus & obtusi ingenii viris, piscaturam in mari exercentibus. Quod & probat sequenti Psalmi ejusdem commate: *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini & mirabilia ejus in profundo.* Quæ Christi Jesu Apostolos haudquaquam obscure notant. Plurima afferuntur Thargumistarum loca, quibus יהוה redditur, מימר יהוה, *Verbum Dei.* Scio quid contra afferat Theodoricus Hackspanus, ut ostendat מימר idem significare ac ἀυτὸς, quemadmodum & נפש, *Anima*; adeo ut *Verbum meum* & *Anima mea* nil aliud sonent quam, *Ego*: ut in Levitico: *Hæc sunt judicia, atque præcepta, & leges quas dedit Dominus inter se, & inter filios Israël.* Pro, *inter se*, Onkelos habet: בין מימריה, *Inter Verbum suum.* Sexcenta hujusmodi proferuntur. Sed alia sunt, in quibus locum habere non potest hæc interpretatio; cujusmodi est istud è Psalmi centesimi noni primo commate: *Dixit Dominus Domino meo*, quod Christum haud dubie respicit, vel ipsis priscis Judæis testibus, ut supra ostendi. Id ita exponit Jonathan: *Dixit Dominus Verbo suo*, למימריה. Ex quo conjicere possumus in aliis quoque Thargumistarum sententiis vocem מימר, licet ambiguæ sit significationis, & ad Deum simpliciter, vel ad Verbum Dei referri possit, non semper tamen priorem obtinere sensum, quod vult Hackspanus, sed & aliquando secundum.

Jesum Muhammedani Verbum Dei nominant.
Messiam fore Verbum Dei sciscunt Judæi.
Alcor. Sur. 4.
Psalm. 106. 20, 23, 24.
Hacksp. De usu libror. Rabbinic. cap. 2.
Levit. 26. 46.
Psalm. 109. 1.

CAPUT XXII.
Jesus Filius Dei.

2. REG. 7. 13, 14. *Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium.*

Psalm. 2. 7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Psam. 88. 27, 28. *Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis .... Ex utero ante luciferum genui te.*

Prov. 8. 22, & seq. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio ..... Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram ..... ante colles ego parturiebar.*

Prov. 30. 4. *Quis ascendit in cœlum atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terræ? quod nomen est ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?*

Sap. 2. 1, 12, & seq. *Dixerunt cogitantes apud se non recte ..... Circumveniamus Justum, quoniam inutilis est nobis ..... Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat .... gloriatur Patrem se habere Deum ..... Si est verus Filius Dei, suscipiet eum.*

MATTH. 3. 17. & 17. 5. *Et ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Et Marc. 1. 11. & Luc. 3. 22. & Joh. 1. 34.

Matth. 4. 3, 6. *Et accedens Tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant ..... Si Filius Dei es, mitte te deorsum.* Et Luc. 4. 3, 9.

Matth. 8. 29. *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis & tibi, Jesu, Fili Dei?* Et Marc. 5. 7. & Luc. 8. 28.

Matth. 10. 32. *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo, qui in cœlis est.* Et Luc. 9. 26. & Apoc. 3. 5.

Matth. 11. 25, & seq. *In illo tempore respondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo: & nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et Luc. 10. 21, & seq. & Joh. 3. 34. & 13. 3. & 17. 1, 2.

Matth. 12. 50. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.*

Isa. 45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.*

Ose. 11. 1. *Ex Ægypto vocavi Filium meum.*

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël: & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Matth. 14. 33. *Qui autem in navicula erant, venerunt, & adoraverunt eum dicentes, Vere Filius Dei es.*

Matth. 16. 15, & seq. *Dicit illis Jesus, Vos autem, quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, Tu es Christus, Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona; quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.* Et Joh. 6. 69.

Matth. 26. 63, 64. *Jesus autem tacebat, & Princeps Sacerdotum ait ei, Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, Filius Dei. Dicit illi Jesus, Tu dixisti.*

Matth. 27. 39, & seq. *Prætereuntes autem blasphemabant eum .... dicentes .... Si Filius Dei es, descende de cruce ..... Dixit enim quia Filius Dei sum.*

Matth. 27. 54. *Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes, Vere Filius Dei erat iste.*

Similia apud reliquos Novi Testamenti Scriptores per se quisque passim reperire potest, quæ brevitatis studio prætermittimus.

Refelluntur Judæi, Messiam Filium Dei esse, aut in Veteri Testamento Filium Dei dictum fuisse negantes.

Tertull. adv. Prax. cap. 24.

Origen. contr. Cels. libr. 1.

I. TERTULLIANUS adversus Praxean sic disserit: *Nobis omnes Scripturæ, & veteres Christum Dei, & novæ Filium Dei præfiniunt.* Hæc Judæorum fermentum sapiunt, qui in Veteri Testamento prædictum quidem fatebantur esse Christum, Filium vero Dei futurum præsignificasse ullo modo Vetus Testamentum negabant. Ἰουδαῖος δὲ, inquit Origenes, οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, ὅτι προφήτης τις εἶπεν ἥξειν Θεοῦ υἱόν. ὃ γὰρ λέγουσιν, ἐστὶν ὅτι ἥξει ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλάκις γε ζητοῦσι πρὸς ἡμᾶς εὐθέως περὶ υἱοῦ Θεοῦ, ὡς οὐδενὸς ὄντος τοιούτου, οὐδὲ προφητευθέντος. *Judæus vero haudquaquam sane fateatur Prophetam aliquem dixisse venturum Filium Dei. Quod enim dicunt, hoc est, venturum nempe Christum Dei. Et sæpe in disputationibus quærunt statim à nobis de Dei Filio, quasi nullus sit hujusmodi vel à Prophetis prædictus.* Aliter tamen Philoni visum est, qui non semel Verbum Dei, primogenitum ipsius Filium appellat. Atqui proxime ostendimus Verbum Dei Ebræos Messiam interpretari. Unde sequitur juxta Ebræos Messiam esse Filium Dei. Adde illustrem hanc ῥῆσιν è Psalmo secundo:

Psalm. 2. 7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & alteram illam è Psalmo

Psalm. 109. 1, 3. centesimo nono: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis:* quibus & Filium Dei esse Messiam, & divinæ naturæ consortem significatur. Sic Apollinem (si sacra

Callim. Hymn. in Apoll. licet profanis miscere) ad dextram Jovis sedere canit Callimachus, quod Jovis esset

Matth. 22. 46. Filius. Itaque cum istis ad dignitatem suam asserendam uteretur Christus, *Nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.* Subdit Psaltes: *Ex utero ante Luciferum genui te;* quod itidem ut superiora ad Messiam Ebræorum doctissimi referunt, ut in Propositione septima declaravimus. Notabilis quoque est & ad rem nostram accommodata priscorum Judæorum obser-

Psalm. 71. 17. vatio, qui ex his septuagesimi primi Psalmi verbis: *Ante Solem permanet nomen ejus:* ubi Ebraica habent, לפני שמש ינון שמו, finxerunt ינון unum esse ex Messiæ nominibus. Sic Thalmud in libro Sanhedrin, capite ultimo: sic Beresith Rabbah R. Mosis Hadarsan: sic Echa Rabbathi: sic Midrasch Thehillim: sic R. Selomoh in Michæam. Atqui ינון sit à radice נין, quæ dictio *filium* sonat: ut ינון idem sit ac υἱωθεὶς, *in filium ascitus.* Quamobrem ex ipsorum sententia Messias ante orbem conditum vocabatur ינון, hoc est υἱωθείς. Cujus autem filius esse vel dici potuit? non alterius certe quam Dei? Nam quod sic dictum volunt, quia υἱώσει, sive ortum dabit mortuis, ut habet Beresith Rabbah, frustra sunt, cum ינון sit in Niphal, & habeat significationem passivam, quemadmodum optime docet R. David Kimchi in Michlol. Hæc observatio Rabbinica est, hoc est frigida & insulsa, verum prætermitti non debuit, ut intelligat Lector credidisse illos Messiam fore Filium Dei. Quid quod de Messia dictum

Psalm. 88. 27, 28. hoc fatentur Ebræi, quod extat in Psalmo octogesimo octavo: *Ipse invocabit me:*

Pater

Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ: & ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ: ut aperte docetur in Veelle Schemoth Rabbah. Cavillantur hic Judæi pro more suo, & Messiam Dei filium dici censent, quod eum sic amaturus sit Deus, ut pater filium suum amare solet; hoc est Deum Messiæ patrem fore amore, non natura; quemadmodum Israël filius Dei primogenitus appellatur; proptereaque dixisse בני אתה, *Filius meus es tu*, non בן לי אתה, *Filius mihi es tu*; quod dixisset utique, si natura pater fuisset. Hæc leges in Midrasch Thehillim. Ergo affectu & amore, non natura, Jacobi Filius erat Judas, quem sic compellabat pater moriens: *Ad prædam, fili mi*, בני, *ascendisti*: non, בן לי: amore item filius Davidis Absalom, quem mortuum desiderii impatiens pater sic affabatur: *Absalom fili mi, fili mi Absalom*: בני, non, בן לי. Gen. 49. 9. 2. Sam. 18. 33.

CAPUT XXIII.

Jesu Discipuli, Filii Dei.

SAP. 5. 3, & seq. *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.*

Eccli. 4. 10, & seq. *In judicando esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater.*

Isa. 1. 2, 4. *Audite, cœli; & auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est: Filios enutrivi, & exaltavi; ipsi autem spreverunt me ...... Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.*

Isa. 63. 16. *Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israël ignoravit nos: tu Domine, pater noster, redemtor noster, à sæculo nomen tuum.*

Isa. 64. 8. *Et nunc, Domine, pater noster es tu; nos vero lutum.*

Jer. 3. 19. *Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.*

Ose. 1. 10. *Et erit numerus filiorum Israël, quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur: & erit in loco ubi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis, Filii Dei viventis.*

MATTH. 5. 16, 44, & seq. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est ...... Orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est ...... Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Et Matth. 6. 1, 4, 6, 14, 15, 18, 26, 32. & 7. 11. & 10. 20, 29. Luc. 11. 13. & 12. 30, 32. Joh. 8. 38.

Matth. 6. 9. *Sic ergo vos orabitis, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Et Marc. 11. 25, 26. Luc. 11. 2, & seq.

Matth. 23. 9. *Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est.*

Joh. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

Joh. 20. 17. *Dicit ei Jesus ..... Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum.*

Rom. 1. 7. *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Jesu Christo.* Et 1. Cor. 1. 3. & 2. Cor. 1. 2. & Ephes. 1. 2. & Phil. 1. 2. & 4. 20. & Col. 1. 3. & 1. Thess. 1. 3. & 3. 11, 13. & 2. Thess. 1. 1, 2. & 2. 15. & Phil. 3.

Rom. 8. 14, & seq. *Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ...... Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat: vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à servitute, in libertatem filiorum Dei .... ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemtionem corporis nostri. .... Nam quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit*

ipse primogenitus in multis fratribus.

Rom. 9. 6, 7, 8, 25, 26. *Non enim omnes qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlitæ; neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen; id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine ...... Sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: & erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.*

Gal. 3. 26. *Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.*

Gal. 4. 4, & seq. *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius, & hæres per Deum .... Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.*

Eph. 1. 5. *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum.*

Phil. 2. 15. *Ut sitis sine querela, simplices filii Dei.*

1. Joh. 3. 1, & seq. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus ...... Charissimi, nunc filii Dei sumus ..... Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non fecit; quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli.*

1. Joh. 4. 4, 7. *Vos ex Deo estis, filioli. ...... Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum.*

1. Joh. 5. 1, 4, 18. *Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est ...... Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. .... Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum.*

CAPUT XXIV.

Jesus primogenitus.

PSALM. 88. 28. *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.*

Eccli. 24. 5. *Ego* (Sapientia) *ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu, quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

ROM. 8. 29. *Nam quos præscivit, & prædestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

Col. 1. 15, & seq. *Qui* (Jesus) *est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis, & in terra, visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.*

I. Disputatur de significatione vocabuli אל *, Isa. 7. 14. & 9. 6.* II. *Disputatur de significatione vocis* יקרא *, Isa. 9. 6.* III. *Disputatur de significatione vocis* יועץ *, Isa. 9 6.* IV. *A Judæorum fraudibus vindicatur* Zach. *12. 10.* V. *Judæi Messiæ θεότητα confessi sunt.*

I. NON hic referre instituo quæcumque adversus horum temporum Samosatenos à recentioribus Theologis feliciter disputata sunt. Nihilo magis ea mihi repetere consilium est, quæ Propositione septima disseruimus, cum ea fere vaticinia, quibus contextum est hoc caput, Christi prænuntia esse probaremus: nec ea referre, quæ à Kimchio & Lipmanno sunt opposita, ut præcipuas quasdam ex allatis hoc capite prædictionibus Christo Jesu detraherent: cum solidis responsionibus jam ab aliis excepta sint. Proponam duntaxat paucula quædam, quæ ad hanc Parallelismi nostri partem illustrandam pertinent, in qua Christi Jesu divinitatem ex utriusque Testamenti consensu asseruimus. Ac primum adversus splendidum illud ex nono Isaiæ capite vaticinium, in quo futurum prænuntiatur, ut Parvulus ille, quem Messiam esse declaravimus in Propositione septima, appelletur *Deus*, אל; & adversus alterum ex Prophetæ ejusdem septimo capite, in quo prædicitur futurum ut Filius ille ex Virgine nascendus, quem & Messiam esse evicimus, vocetur *Emmanuel*, hoc est, *Nobiscum Deus*; opponunt Judæi, eorumque gregalis Bodinus, vocem אל, nihil aliud sonare, quam *fortem*, *robustum*, & *potentem*, propterea que principibus interdum & optimatibus aptari. Cujus exceptionis levitatem vel ipsa Isaiæ verba manifesto aperiunt: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis*, אל גבור. Si אל, *fortem* hic significat, quid attinebat vocem גבור subjicere, cui idem inest intellectus? Scio Aquilam & Symmachum vertisse ἰσχυρὸς, δυνατὸς, Theodotionem vero, ἰσχυρὸς, δυνάστης. Verum quid à Proselytis Judæis Aquila & Theodotione, quid ab Ebionita Symmacho fidei expectemus? His opponimus Septuaginta Interpretes, qui sic reddiderunt verba ista, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής· *Deus, robustus, potens*. Ita quidem habet Aldina editio, ita Complutensis; ita vetustissimi Patres Irenæus & Ignatius, ita Eusebius, testimonium hoc conceptum referunt. Procopius quoque vocabulum θεὸς, extare apud Senes Septuaginta diserte testificatur. Quamobrem Aquilam falsi merito accusat Theodoretus, quod Ebraica אל גבור, reddiderit ἰσχυρὸς, δυνατὸς, cum reddere debuisset θεὸς ἰσχυρὸς· Rem vero plane conficit, quod observat Procopius, ipsa hæc verba אל גבור, in sequenti capite ad Deum manifeste referri. Hic enim locus, quod controversus non esset, adulteras Interpretum manus non sensit. Certe dictio אל in sacris Codicibus sæpe Deo tribuitur, vel idolis, quæ pro Diis ab Ethnicis habentur. Nec alii præterea quam Deo adscribi, optime à Pagnino observatum est. Unicum excipit locum, qui est in tricesimo primo capite Ezechielis, ubi Chaldæorum rex, אל גוים appellatur. Quanquam & illic Munsterus & Vatablus legunt, איל גוים, hoc est, *Fortis gentium, in gentes potestatem habens*. At אל, quod ab איל arcessunt plerique, alii ab אֱלֹהַּ per contractionem fieri volunt, ut יה à יהוה.

> *Disputatur de significatione vocabuli,* אל*, Isa. 7. 14. & 9. 6.*
>
> Bodin. De abd. rerum subl. arcan. libr. 5.
>
> Iren. libr. 4. cap. 66. Ignat. Epist. ad Antioch. Euseb. Dem. libr. 7. & 9. Procop. in Isa. 9. 6. Theod. in Isa. 9. 6. Isa. 10. 21. Pagn. Thes. in איל Ezech. 31. 11.

II. Ad infringendum loci hujus robur, aliam quoque Judæi fallaciam excogitarunt: nam ויקרא, quod vertendum est, *Et vocabitur*, ipsi reddiderunt, *Et vocabit*, totamque pericopen sic interpretati sunt, *Et Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis.* Ergo isti, אל significare sentiunt *Deum*, & in congerrones suos proxime castigatos incurrunt. Verum est dictionem יקרא, pro diversitate punctorum, vel activam vel passivam significationem habere; sæpius tamen passivam. Cur autem hic activam inesse velint, nullam probabilem caussam afferre possunt. Nam quo nobis approbabunt argumento, hoc potius modo intelligendum esse locum hunc: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis,* quam isto: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, vocabit eum Patrem futuri seculi, Principem pacis;* vel illo: *Et admirabilis, consiliarius, vocabit eum Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis;* aut hoc denique: *Et admirabilis vocabit eum consiliarium, Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis.* Quam igitur gratis nobis dant interpretationem, gratis possumus repudiare. Verumtamen sine fidejussoribus tantum nobis non arrogamus. Ergo Septuaginta Senes verterunt, καλεῖται, *vocatur*; Aquila, ἐκλήθη, *vocatus est*, juxta Eusebium; nam juxta Procopium vertit, ἐκάλεσεν, *vocavit*; juxta alios, καλεῖται; Symmachus, κληθήσεται, *vocabitur.*

> *Disputatur de significatione vocis* יקרא *Isa. 9. 6.*
>
> Euseb Dem. libr. 7. Procop. in Isa. 9. 6.

III. Legitimum præterea prophetiæ hujus sensum obtundit Grotius, cum verba hæc: יועץ אל גבר, sic vertenda autumat, *Consultator Dei fortis*, ab Interpretum omnium auctoritate desciscens, qui reddunt, *Consiliarius, Deus fortis*. Septuagin-

> *Disputatur de significatione vocis*

ויעץ יועץ *Isa. 9. 6.* ta, σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής· Aquila, σύμβουλος, ἰσχυρὸς, δυνατός· Theodotion, βουλεύων, ἰσχυρὸς, δυνατός· Symmachus, βουλευτικὸς, ἰσχυρὸς, δυνατός· Deinde vocem hanc יעץ, uſurpare conſueverunt Scriptores ſacri, in eum qui conſilium dat, non qui petit: nec unum puto facile reperiri poſſe locum, in quo eum obtineat ſenſum, quem hic ipſi Grotius affingit. Promtius itaque nobis eſt interpretationem hanc reſpuere, quam Grotio nobis eam approbare.

A Judæorum fraudibus vindicatur Zach. 12. 10. IV. Poſtremum Zachariæ teſtimonium è duodecimo capite fallaciis Judæorum adulteratum eſt: nam pro eo quod Ebraici Codices habent, והביטו אלי, *Et aſpicient ad me*, legunt, אליו, *ad eum:* nimirum ne idem ſit, qui effundit ſpiritum gratiæ, & qui confixus eſt: ſive ne Deus ſit qui in crucem actus eſt, Jeſus nempe Dominus noſter. Dei quippe ſolius eſt ſpiritum gratiæ largiri. Verum falſitatem evincunt Septuaginta Senes qui vertunt, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, *Et aſpicient me;* quos ſequuntur Syrus & Arabs. Jonathan ben Uziel, ויבעון מן קדמי, ad verbum, *Et rogabunt de ante me.* Nec corruptum Uzieliden cauſſari poſſunt, cum ſic ſcripſiſſe eum fateatur R. Selomoh Jarchi. Eamdem ſequuntur lectionem Thalmudiſtæ in libro Sucah; eamdem R. Moſes Hadarſan in Bereſith Rabba, & Aben Ezra. Cum ergo fraudem hanc non aliam ob cauſſam commentos eſſe Judæos liquidum ſit, quam ne divinitatem ejus cogerentur agnoſcere, qui fuerat confixus, quemque Meſſiam eſſe confitebantur, ut inferius ſuo loco probabitur, patefacta hac fraude & revicta, conſequens eſt, vel Judæorum judicio, Deum eſſe Meſſiam qui confixus eſt, & magno planctu comploratus. Præterea etſi legendum concedamus, אליו, eodem redibit ſententia, cum prima perſona, ſi relativum ſequatur, per tertiam ſæpe in his libris exprimatur, ut vere à Grotio obſervatum eſt. *Grot. in Zach. 12. 10.* Sequentia id oſtendunt: *Et plangent* עליו, *ſuper eum*, hoc eſt, *ſuper me.*

Judæi Meſſiæ θεότητα confeſſi ſunt. V. Priſci porro Ebræi recentioribus candidiores, Meſſiæ divinitatem in Veteri Teſtamento clariſſimis conſignatam monumentis perſpexerunt. Alii jam ante nos Rabbinorum collegerunt teſtimonia, quibus Meſſiam futurum Deum & hominem prædicarunt, atque ea etiam quibus tetragrammaton Dei nomen in ſacris Voluminibus ſcriptum ad Meſſiam congruere docuerunt. Item in ea, quam mox excuſſimus, Iſaiæ clauſula è nono capite, filium illum naſcendum, quem אל Propheta appellat, Deum & Meſſiam fore Jonathanis Paraphaſis aperte ſignificat. Aiunt præterea Rabbini verba hæc è centeſimo ſeptimo Pſalmo, ſibi Jeſum accommodaſſe: *Pſalm. 107. 6.* *Exaltare ſuper cælos, Deus.* Sæpe etiam Chaldæi Paraphraſtæ nomen ſanctum Dei, יהוה, vertunt מימר יהוה; quod in Meſſiam, atque adeo in Jeſum convenire demonſtravimus. Idem & à Philone traditum reperias in libro De ſomniis. Nec illud præterire decet, quod habetur apud R. Abrahamum Seba, in צרור המור, videlicet vocem כוכב, quæ *ſtellam* ſonat, & à Balaamo ad Meſſiam præſignificandum uſurpata eſt, cabaliſtice nomen יהוה exprimere; cum priores duæ litteræ כוכב, eumdem numerum dent ac quatuor litteræ in יהוה, nempe XXVI: reliquæ duæ efficiant numerum XXII, qui numerus eſt literarum quibus deſcripta eſt Lex Dei, quæ tum complebitur cum Meſſias advenerit. Unde ex Magiſtri hujus ſententia efficitur, Dei ſimul & Meſſiæ myſterium in una eademque voce contineri, proindeque Meſſiam Deum futurum. Eſt præterea apud Ludovicum Carretum in Libro viſorum divinorum, priſcos Judæos, comma hoc Iſaiæ, *Iſa. 52. 13.* quod Meſſiæ προλεκτικὸν eſt: *Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde*, ſic eſſe interpretatos, *Exaltabitur* ſupra Abrahamum, *elevabitur* plus quam Moſes, & *ſublimis erit* pluſquam Angeli miniſterii. Unde colligit Carretus Deum ex horum ſententia fore Meſſiam, cum Deum inter & Angelos medium nihil ſit. Ergo Jeſus Dominus, Meſſiam ſe, ut erat, apud Judæos ferens, θεότητα quoque *Joh. 10. 30, & ſeq.* ſuam prædicabat: *Ego & Pater unum ſumus.* Quod indignantes Judæi reſpondebant: *Tu homo cum ſis, facis teipſum Deum.* Validiſſimum hoc eſt adverſus dogmatis noſtri adverſarios argumentum: nam vel Jeſum fatebuntur fuiſſe Meſſiam, proindeque cum ſeipſum Deum fecerit, Deum fuiſſe fateri cogentur; nam ſi non fuiſſet, quis credat Meſſiam, virum quippe ſanctum & pium, tam nefariæ & atrocis impietatis ſeſe alligaſſe, ut non divinos ſolum honores ambiret, ſed Dei quoque interverteret titulos, ſibique aſciſceret? vel Jeſum Meſſiam fuiſſe negabunt, & neceſſe ſaltem habebunt agnoſcere, cum ſe Meſſiam ſimul & Deum eſſe jactaret, haudquaquam id fuiſſe facturum, niſi Judæis perſuaſum fuiſſe ſciſſet, eum quem expectabant Meſſiam Deum fore. Ex his quoque Jeſu, Judæorumq; apud Johannem verbis, manifeſtus eſt Lactantii error, qui Jeſum numquam ſeipſum Deum dixiſſe auſus eſt aſſeverare. *Lact. libr. 4. Inſtit. cap. 14.* Juliani vero τοῦ παραβάτου impudentia, qui dixit neque Paulum, neque Matthæum, neque Marcum, neque Lucam Chriſto Jeſu θεότητα tribuiſſe, cum ex Parallelisſmo noſtro, tum & ex Cyrilli diſputationibus facile retunditur. *Cyrill. contr. Julian. libr 10.* Plerique ſane è recentioribus Judæis

Ebr. 1. 6. *Et cum iterum introducit* (Deus) *primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

Apoc. 1. 4, 5. *Gratia vobis & pax à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum.*

CAPUT XXV.

Jesus Deus.

GEN. 19. 24. *Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cœlo.*

Psalm. 44. 7, 8. *Sedes tua, Deus, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis ...... Ex utero ante luciferum genui te.*

Isa. 7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Isa. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus; & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.*

Isa. 25. 6, & seq. *Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus & letabimur in salutari ejus.*

Isa. 35. 4, & seq. *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

Isa. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. ...... Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in statera? quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, & ostendit illi?*

Isa. 45. 14, 15. *Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt:*

MATTH. 3. 3. *Hic est enim* (Johannes) *qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Et Marc. 1. 1, & seq. & Luc. 1. 76.

Joh. 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.*

Joh. 5. 18. *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.*

Joh. 10. 30, & seq. *Ego & Pater unum sumus ...... Responderunt ei Judæi ...... Tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus ...... Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum.*

Joh. 14. 1, & seq. *Creditis in Deum, & in me credite ...... Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis, & à modo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem.*

Joh. 16. 15. *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt.* Et Joh. 17. 10.

Joh. 20. 27, 28. *Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

Rom. 9. 5. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.*

Rom. 14. 10, 11. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

1. Cor. 10. 9. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum* (Patrum nostrorum. Num. 21. 5.) *tentaverunt, & à serpentibus perierunt.*

Gal. 1. 1, 11, 12. *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum*

post te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.

Isa. 48. 12, & seq. *Audi me Jacob & Israël quem ego voco: ego ipse, ego primus, & ego novissimus. Manus mea mensa est cœlos, ego vocabo eos, & stabunt simul ...... Accedite ad me, & audite hoc: non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus.*

Isa. 51. 16. *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et Jerem. 33. 1, 16.

Bar. 3. 36, & seq. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus.*

Hab. 3. 38. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. 2. 8, & seq. *Hæc dicit Dominus exercituum, Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt prædæ his qui serviebant sibi; & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. Lauda, & lætare filia Sion; quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David & super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis.*

Christum, & Deum Patrem ...... Notum enim vobis facio, Fratres, Evangelium quod evangelizatum est à me, quia non est secundum hominem: neque enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

Philipp. 2. 5, 6. *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.*

Col. 1. 15, & seq. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.*

Ebr. 1. 2, & seq. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & secula. ...... Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et, Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

1. Joh. 5. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.*

1. Joh. 5. 20. *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna.*

Apoc. 1. 7, 8. *Ecce venit* (Jesus Christus) *cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ: etiam, amen. Ego sum Alpha & Omega; principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est, omnipotens.*

Apoc. 4. 8. *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.*

dicere solent, non aliam ob caussam gentem suam diuturnis calamitatibus & misera- bili exilio esse damnatam, quam quod unus ex ea, Jesus nempe, se Deum facere ausus sit. Desino in testimonio ex Epistola Plinii ad Trajanum, in quo priscos Christianos solitos fuisse affirmat *carmen Christo, quasi Deo, dicere secum invicem.* Tertullianus Epistolæ hujus auctoritate in Christianorum defensionem utens, sic ista Plinii reddit: *Nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam cœtus antelucanos, ad canendum Christo ut Deo.* Sic enim legendum esse indicant Plinii verba; non ut vulgo, *Christo & Deo.* Quod jam ante observavit Scaliger in Animadversionibus ad Eusebium, à quo sic exponitur Tertulliani locus, χριστὸν ὡς θεὸν ὑμνοῦσιν. Hieronymus interpres ipsis utitur Tertulliani verbis: *Ad canendum Christo ut Deo.* Hoc ipsum aliis dictionibus, at non alio sensu transtulit Eusebius Chronici in quibusdam, & Historiæ locis: τὸν χριστὸν θεοῦ δίκην ὑμνεῖν· *Christum, sic tanquam Deum, hymnis concelebrare.* Adeo constans erat vel primævis illis Christianæ religionis initiis opinio, Christum à Christianis Deum haberi. Alibi etiam Eusebius ex vetustis quibusdam Commentariis docet Justinum, Miltiadem, Tatianum, Clementem, Irenæum, Melitonem, aliosque complures Christo divinitatem tribuisse; tum subjicit, jam inde à primis Ecclesiæ temporibus Christianos Christo ut Deo carmina cecinisse: ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν, ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσαι, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τὸν χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες· *Quot autem Psalmi & Odæ fratrum, ab initio à fidelibus scriptæ, Verbum Dei Christum ut Deum prædicant.*

Plin. libr. 10. Epist. 97.

Tertull. Apol. cap. 2.

Euseb. Chron. libr. 2. & Grot. libr. 1. & Hist. libr. 3. cap. 33.

Euseb. Hist. libr. 5. cap. 28.

CAPUT XXVI.

Jesus Homo.

GEN. 3. 15. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, semen tuum & semen illius.*

2. Reg. 7. 4, 5, 12. *Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, Vade, & loquere ad servum meum David...... Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus.*

Isa. 7. 14. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Isa. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.*

Isa. 45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.*

Isa. 52. 14. & 53. 2, 3. *Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum. ...... Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem.*

Jerem 31. 22. *Creavit Dominus novum super terram, Femina circumdabit virum.*

Dan. 7. 13. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit.*

Dan. 9. 26. *Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.*

MATTH. 1. 25. *Peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

Matth. 4. 2. *Et cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Et Luc. 4. 2.

Matth. 8. 20. *Filius hominis non habet, ubi caput reclinet.* Et Matth. 9. 6. Et sic passim appellatur in Novo Testamento.

Matth. 12. 46. *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te.* Et Marc. 3. 31, & seq. Et Luc. 8. 19, & seq.

Matth. 21. 18. *Mane autem revertens* (Jesus) *in civitatem esuriit.* Et Marc. 11. 12.

Matth. 26. 71, & seq. *Exeunte autem illo* (Petro) *januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem ...... Tunc cœpit detestari, & jurare quia non novisset hominem*

Luc. 1. 31. *Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.*

Luc. 2. 52. *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.*

Luc. 23. 4, & seq. *Ait autem Pilatus ad Principes Sacerdotum & turbas, Nihil invenio caussæ in hoc homine ...... Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset, ... Pilatus ... dixit ad illos, ... Nullam caussam invenio in homine isto.*

Luc. 23. 46, 47. *Hæc dicens* (Jesus) *expiravit. Videns autem Centurio quod factum*

fuerat, glorificavit Deum, dicens, Vere hic homo justus erat.

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Joh. 7. 3, & seq. *Dixerunt autem ad eum fratres ejus, Transi hinc . . . . . . Neque enim fratres ejus credebant in eum . . . . . . Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum.*

Joh. 18. 17. *Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Numquid & tu ex Discipulis es hominis istius?*

Joh. 19. 28. *Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio.*

Act. 2. 14, 22. *Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis . . . . . Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis . . . . . . interemistis.*

Act. 5. 27, 28. *Interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens . . . . . . Vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.*

Rom. 5. 15. *Gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.*

1. Cor. 15. 47. *Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cælo, cælestis.*

Gal. 1. 19. *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.*

Phil. 2. 7. *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.*

1. Tim. 2. 5. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.*

Ebr. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

Ebr. 4. 15, 16. & 5. 1. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Omnis namque Pontifex, ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum.*

CAPUT XXVII.

Jesus frater hominum.

PSALM. 21. 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.*

Psalm. 68. 9. *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.*

MATTH. 12. 48, & seq. *At ipse respondens dicenti sibi ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in Discipulos suos dixit, Ecce mater mea, & fratres mei: quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Et Marc. 3. 31, & seq. & Luc. 8. 19, & seq.

Matth. 25. 40. *Et respondens Rex dicet illis,*

illis, Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

Matth. 28. 10. *Tunc ait illis Jesus, Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam: ibi me videbunt.*

Joh. 20. 17. *Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade ad fratres meos?*

Rom. 8. 16, 17. *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

Ebr. 2. 11. & seq. *Qui enim sanctificat, & qui sanctificatur, ex uno omnes. Propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te ...... Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

CAPUT XXVIII.

Jesus sacerdos.

PSALM. 44. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Psalm. 109. 4. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

EBR. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

Ebr. 3. 1. *Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Jesum.*

Ebr. 4. 14, 15. *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cælos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris.*

Ebr. 5. 5, & seq. *Sic & Christus, non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quemadmodum & in alio loco dicit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec...... appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem Melchisedec.*

Ebr. 6. 19, 20. *Usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec Pontifex factus in æternum.*

Ebr. 7. 3, 11, 20, & seq. *Assimilatus Filio Dei (*Melchisedec*) manet sacerdos in perpetuum..... Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat ...... quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici?...... Alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum jurejurando per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum..... Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohibentur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet*

sacerdotium .... Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem jurisjurandi, qui post Legem est, Filium in æternum perfectum.

Ebr. 8. 1, 2. *Capitulum autem super ea quæ dicuntur, Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo.*

Ebr. 9. 10, 11. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius Tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa.*

Ebr. 10. 11, 12. *Omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei.*

Ex eo quod Jesus sit sacerdos, sequitur esse Christum.

I. SPLENDIDUM est, & ad reprimendam Judæorum contumaciam accommodatum prædictum illud, quod extat in Psalmo centesimo nono, ubi Christus futurus esse prædicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Ac Psalmum quidem hunc humano generi Christum promittere satis probavimus in Propositione septima. Jesu vero imaginem in Melchisedeco positam fuisse ostendemus ad calcem Parallelismi, ubi varios Jesu typos colligemus è Veteri Testamento. Quo uno argumento Messiam sive Christum, hoc est Unctum, merito dici, ac revera esse Jesum Dominum facile vincimus. Triplex enim hominum genus inter Ebræos unctionis cerimoniis consecrabatur; Sacerdotes, Reges &, Prophetæ. At utramque saltem dignitatem Sacerdotis ac Regis gessit Melchisedec, rex Salem, & Dei altissimi sacerdos: gessit utramque & Jesus, rex justitiæ & pacis, æternus Pontifex, *semper vivens ad interpellandum pro nobis*; gessit & propheticam præterea, ut suo docebimus loco; proindeque vere Christus est sive Messias, Unctus videlicet, non oleo illo de arboribus expresso, sed oleo lætitiæ; cum nimirum gratia & virtute Spiritus sancti natura ejus humana perfunderetur; quod & ipse de se prædicat apud Isaiam: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* Egregie hoc argumentum prosequitur Eusebius non uno loco. Cautum erat, inquit, Judæorum legibus, ne quis sine unctione sacerdotium gereret; quamobrem & sacerdotes dicebantur Christi. Quem ergo sacerdotem esse Psalmus declarat, Unctum fuisse necesse est. Tum subjicit, juxta doctrinam capite octavo Epistolæ ad Ebræos traditam, unctionem illam Aaronis à Mose administratam, secundum exemplar ipsi in monte monstratum, figuram fuisse unctionis Christi, ipsumque Aaronem σκιώδη καὶ εἰκονικὸν sacerdotem fuisse, typum videlicet ac simulacrum veri sacerdotis Christi Filii Dei, qui in cœlo Patri assidet. Cum ait autem Philo in libro De somniis, & in libro De exulibus, Primogenitum Verbum Dei esse Pontificem, consentit popularium suorum doctrinæ, qui Filium Dei & Verbum Dei fore Messiam credunt, Messiam autem sacerdotem; atque id in Psalmo centesimo nono significatum esse arbitrantur. Cæterum notabile est, quod in Midrasch Thehillim legitur, sacerdotii dignitatem ab Israëlitis propter peccata ablatam, ad gentes fuisse translatam. Qua re & gentem suam reprobatam, & vocatos esse à Deo Ethnicos, proindeque & Christum jam venisse fatentur. Messiam quippe vocationis gentium auctorem suis hic sæpe probatur locis.

Ebr. 7. 25.

Isa. 61. 1.

Euseb. Dem. libr. 4. & 5.

CAPUT XXIX.
Jesus Propheta.

DEUT. 18. 15, & seq. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies ...... Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum, similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*

1. Mach. 14. 41. *Judæi & Sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum, & summum Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta fidelis.*

MATTH. 10. 16, & seq. *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in consiliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Præsides & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus ...... Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium; & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient: & eritis odio omnibus propter nomen meum.* Et Marc. 13. 9. Luc. 12. 11. & 21. 16.

Matth. 12. 39, 40. *Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.*

Matth. 13. 57. *Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.* Et Marc. 6. 4. Luc. 4. 24. Joh. 4. 44.

Matth. 16. 21, & seq. *Exinde cœpit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati à Senioribus & Scribis & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.* Et Matth. 17. 21, 22. & 20. 17, & seq. & 21. 33, & seq. Marc. 8. 31. & 9. 30. & 10. 32, & seq. & 12. 1, & seq. Luc. 9. 22. & 17. 25. & 18. 31, 32. & 20. 9, & seq. & 24. 7. Joh. 2. 19, & seq. & 3. 14. & 8. 28. & 12. 32, 33.

Matth. 21. 11. *Populi autem dicebant, Hic est Jesus propheta à Nazareth Galilææ.*

Matth. 21. 43, & seq. *Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus ...... Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.*

Matth. 24. 1, & seq. *Et egressus Jesus de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes Templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum Discipuli secreto dicentes, Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum adventus tui, & consummationis seculi. Et respondens Jesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent. Audituri enim estis prælia, & opiniones præliorum...... consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, &*

terræ motus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem, & multi Pseudoprophetæ surgent & seducent multos ...... Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio ...... Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usq; modo, neque fiet ...... Surgent Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur. Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & majestate. Et mittet Angelos suos cum tuba & voce magna: & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cælorum, usque ad terminos eorum. Et Marc. 13. 1, & seq. Luc. 17. 20, & seq. & 21. 5, & seq.

Matth. 26. 13. *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ejus.* Et Matth. 24. 14. Marc. 13. 10.

Matth. 26. 31, & seq. *Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte ...... Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Respondens autem Petrus ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Ait illi Jesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Et Marc. 14. 27, & seq. Luc. 22. 34. Joh. 13. 38.

Marc. 16. 17, & seq. *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: in nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Et Joh. 14. 12. & 16. 23.

Luc. 7. 16. *Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus surrexit in nobis.*

Luc. 7. 39. *Videns autem Pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret utique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum.*

Luc. 13. 33. *Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.*

Luc. 19. 41. & seq. *Et ut appropinquavit, videns Civitatem flevit super illam dicens, Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &*

circumdabunt te, & coangustabunt te undique: & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Et Luc. 21. 20. Matth. 24. 15. Marc. 13. 14.

Luc. 24. 19. *De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta.*

Joh. 1. 45. *Invenit Philippus Nathanaël, & dixit ei, Quem scripsit Moyses in Lege, & Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth.*

Joh. 4. 19. *Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu.*

Joh. 5. 43. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.*

Joh. 6. 14. *Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.*

Joh. 6. 71, 72. *Respondit eis Jesus, Nonne ego vos Duodecim elegi, & ex vobis unus Diabolus est? Dicebat autem Judam Simonis Iscarioten: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex Duodecim.*

Joh. 7. 40. *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere propheta.*

Joh. 9. 17. *Dicunt ergo cœco iterum, Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est.*

Joh. 10. 16. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.*

Joh. 13. 19. *A modo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.*

Joh. 16. 16. *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem.*

Joh. 16. 20, & seq. *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium...... In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Joh. 18. 32. *Ut sermo Jesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.*

Joh. 21. 17, 18. *Dixit ei, Pasce oves meas. Amen, amen dico tibi, cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.*

Act. 1. 8. *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.*

Act. 3, 21, & seq. *Quem oportet quidem*

cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum à seculo Prophetarum. Moyses quidem dixit, quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me ipsum audietis, juxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis; erit autem: omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et Act. 7. 37.

Judæi Messiæ, Ethnici Christo Jesu propheticam facultatem adscribunt. Orig. libr. 2. contr. Cels.

I. INTER Messiæ virtutes, propheticam facultatem non postremam recensent Thalmudistæ. Quin & futurum perhibent ut Messias de odore virum nequam à probo secernere possit & internoscere. Atqui facultate hac prophetica floruisse Jesum ne Ethnici quidem infitiati sunt. Fassus est id quidem Phlegon Trallianus in Chronicis, teste Origene. Sed quid testimoniis pugnare attinet, cum nos plerasque Jesu prophetias, ab Evangelistis memoriæ proditas, & hoc capite à me expositas, in exoticis historiis, Evangelio recentioribus, eventu comprobatas fuisse legamus? Cum autem initio operis hujus propheticam facultatem à Deo solo esse, tanquam axioma vulgo receptum ac confessum sumserimus, sequitur Christum Jesum à Deo afflatum ac veracem fuisse. Atqui se ipse Messiam dixit: unde sequitur vere Messiam fuisse.

CAPUT XXX.

Prophetiæ post Jesum desitæ.

DAN. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

MATTH. 11. 13. *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Et Luc. 16. 16.

Quo sensu dicantur prophetiæ post Christum desitæ. Hier. in Matth. 11.

I. DE prophetiis hic agimus, adventus Christi prænuntiis. Vaticinia protulisse Agabum, & quatuor virgines Philippi filias, Apostolorum Acta referunt. Quid aliud esse dicas Apocalypsin Johannis, quam futurorum prædictiones? *Quando ergo dicitur,* inquit Hieronymus, *Omnes Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt, Christi tempus ostenditur, ut quem illi dixerunt esse venturum, Johannes venisse ostenderet.*

CAPUT XXXI.

Jesus pastor.

PSALM. 94. 7. *Ipse est Dominus Deus noster, & nos populus pascuæ ejus, & oves manus ejus.*

Isa. 40. 10, 11. *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.*

Isa. 53. 6. *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.*

Jerem. 31. 10. *Qui dispersit Israël, congregabit eum; & custodiet eum, sicut pastor gregem suum.*

MATTH. 25. 32, 33. *Congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis: & statuet oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris.*

Matth. 26. 31. *Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.* Et Marc. 14. 27.

Joh. 10. 11, & seq. *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis: mercenarius autem & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupus rapit & dispergit oves: mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus.*

Ezech. 34. 11, & seq. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas: sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerint in die nubis & caliginis, & educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israël, in rivis, & in cunctis sedibus terræ. In pascuis uberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israël erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israël. Ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus . . . . . . Salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & judicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.*

Ezech. 37. 24. *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.*

Mich. 2. 12. *In unum conducam reliquias Israël, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum tumultuabuntur à multitudine hominum.*

Zach. 13. 7. *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute pastorem, & dispergentur oves.*

Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile & unus pastor.

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.*

1. Petr. 2. 25. *Eratis nunc sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum.*

1. Petr. 5. 4. *Cum apparuerit Princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam.*

CAPUT XXXII.

Angeli ministrant Jesu.

PSALM. 96. 8. *Adorate eum omnes Angeli ejus.*

Psalm. 103. 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.*

MATTH. 4. 11. *Et ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Et Marc. 1. 13.

Luc. 2. 10, & seq. *Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David . . . . . . Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Joh. 1. 51. *Et dicit ei, Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra Filium hominis.*

Ebr. 1. 6, 7. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei: & ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.*

1. Petr. 3. 22. *Profectus in cœlum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.*

Apoc. 5. 11, 12. *Et vidi, & audivi vocem Angelorum multorum in circuitu Throni, &*

animalium, & Seniorum, & erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna, Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

CAPUT XXXIII.

Jesus venit in Galilæam & Capharnaum.

ISA. 9. 1, 2. *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali: & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium: populus qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

MATTH. 4. 12, & seq. *Cum autem audisset Jesus quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam; & relicta civitate Nazareth venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium; populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

CAPUT XXXIV.

Jesus inter homines frequenter versatur.

PROV. 8. 31. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

Isa. 7. 24. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Isa. 12. 6. *Exulta & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël.*

Bar. 3. 38. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.*

Soph. 3. 15. *Rex Israël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra.*

Agg. 2. 5, 6. *Ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum; verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti: & spiritus meus erit in medio vestrum; nolite timere. . . . . .*

MATTH. 1. 22, 23. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.*

Matth. 28. 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.*

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre; plenum gratiæ & veritatis.*

CAPUT XXXV.

Jesus concionator, doctor, & magister.

PSALM. 2. 6. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.*

Psalm. 21. 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.*

Psalm. 39. 10, & seq. *Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna; ecce labia mea non prohibebo; Domine, tu scisti: justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam & salutare tuum dixi: non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo.*

MATTH. 4. 17, 23. *Exinde cœpit Jesus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum . . . . . . Et circuibat Jesus totam Galilæam docens in Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni.* Et 5. 1, & seq. & 7. 29. & 9. 35. & 11. 1. & 13. 54. Marc. 1. 14, & seq. & 1. 21, 22. & 1. 38, 39, 45. & 2. 13. & 4. 1. & 5. 20. & 6. 2, 34. & alibi sæpe. Et Luc. 4. 15. & 5. 3, 17. & 6. 6. & alibi sæpe. Et Joh. 6. 60. & 7. 14, 28. & 8. 2, 20.

Matth.

Isa. 2. 3. *Ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & Verbum Domini de Jerusalem.*

Isa. 30. 19, 20. *Miserans miserebitur tui ad vocem clamoris tui, statim ut audierit respondebit tibi: & dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem, & non faciet avolare à te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.*

Isa. 50. 4, 10. *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo ...... Quis ex vobis timens Dominum, & audiens vocem servi sui?*

Isa. 52. 6, 7. *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!*

Isa. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem: ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes.*

Joël 2. 23. *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem justitiæ.*

Mich. 4. 2. *Et properabunt gentes multæ, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & Verbum Domini de Jerusalem.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra Juda festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra, ut pertranseat in te Belial: universus interiit.*

Matth. 8. 19. *Et accedens unus Scriba ait illi, Magister, sequar te quocumque ieris.* Et 12. 38. & 19. 16. & alibi sæpe. Et Marc. 9. 16, 37. & alibi sæpe. Et Luc. 3. 11. & 7. 40. & alibi sæpe. Et Joh. 11. 28.

Matth. 23. 10. *Magister vester unus est Christus.*

Matth. 26. 55. *Quotidie apud vos sedebam docens in Templo.* Et Marc. 14. 49. Luc. 19. 47. & 21. 37. Joh. 18. 20.

Luc. 2. 46, 47. *Et factum est post triduum invenerunt illum in Templo, sedentem in medio Doctorum, & audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis ejus.*

Luc. 4. 16, & seq. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.*

Luc. 5. 5. *Et respondens Simon dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Et Luc. 8. 24, 45. & 9. 33, 49. & 17. 13. & 21. 7.

Luc. 23. 5. *At illi invalescebant dicentes, Commovet populum, docens per universam Judæam, à Galilæa usque huc.*

Joh. 1. 38. *Qui dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur interpretatum, Magister, ubi habitas?* Et 20. 16.

Joh. 3. 1, 2. *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, quia à Deo venisti: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

Joh. 13. 13, 14. *Vos vocatis me, Magister, & Domine: & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alteri lavare pedes.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filiis Israël, annuntians pacem per Jesum Christum, hic est omnium Dominus.*

Ebr. 2. 11, 12. *Propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare, dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.*

CAPUT XXXVI.

Jesus in Galilæa de Deo prædicat.

ISA. 9. 1, 2. *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali; & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.*

MATTH. 4. 12, & seq. *Cum autem audisset Jesus quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta civitate Nazareth, venit & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Exinde cœpit Jesus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum.*

Marc. 1. 14. *Postquam autem traditus est Johannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium Dei.*

Luc. 4. 14, 15, 31. *Et regressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo: & ipse docebat in Synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus....... Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos Sabbathis.*

Joh. 4. 43. *Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum.* Et alibi passim.

CAPUT XXXVII.

Jesus parabolis inter concionandum & docendum sæpissime utitur.

PSALM. 77. 2. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.*

MATTH. 13. 3, & seq. *Locutus est eis multa in parabolis...... Et accedentes Discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis...... Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. ...... Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.* Et Marc. 4. 2, & seq. & 12. 1. Luc. 8. 9, 10. & alias sæpe.

Joh. 16. 25, 29. *Hæc in proverbiis locutus sum vobis: venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis...... Dicunt ei Discipuli*

ejus, Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis.

I. SEPTUAGESIMUM septimum Psalmum ab antecedente haudquaquam disjungendum esse Judæi quidam tradiderunt. Atqui præcedens ille Psalmus, juxta Midrasch Psalmorum, querimonia est Israëliticæ gentis Sponsæ ad Deum Sponsum; quorum uterque in Cantico Canticorum exhibetur. Sponsum vero hunc, Messiam esse fatentur iidem Ebræi; proindeque consequens est eam παροχλὼ, quam ex septuagesimo septimo Psalmo hic affert Matthæus, totumque adeo Psalmum, juxta Ebræorum doctrinam ad Messiam referri.

Septuagesimus septimus Psalmus ad Messiam jure refertur, ex doctrina Ebræorum.

CAPUT XXXVIII.

Sermonum Jesu vis & efficacia.

ISA. 11. 4. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Isa. 49. 2. *Posuit os meum quasi gladium acutum.*

APOC. 1. 16. *De ore ejus gladius utraq; parte acutus exibat.* Et 2. 12, 16.

Apoc. 19. 15, 21. *Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea ...... Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.*

CAPUT XXXIX.

Jesus miranda facinora edit, & omnis generis languores sanat.

PSALM. 4. 4. *Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.*

Psalm. 102. 3. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes infirmitates tuas.*

Isa. 42. 6, 7. *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro: ut consolarer omnes lugentes: ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.*

Ezech. 14. 15, 16. *Ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram; & quod abjectum erat, reducam; & quod confractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, consolidabo; & quod pingue & forte, custodiam.*

MATTH. 4. 23, 24. *Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni, & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus & tormentis comprehensos, & qui Dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.* Et Matth. 9. 20, & seq. & 9. 35. & 11. 20. & 15. 22, & seq. & 21. 15. Marc. 1. 32, & seq. & 5. 2, & seq. & 6. 5. & 7. 25, & seq. & 7. 32, & seq. Luc. 4. 33, & seq. & 4. 40, 41. & 5. 18, & seq. & 8. 2, 27, & seq. & 9. 38, & seq. & 11. 14, & seq. & 13. 11, & seq. & 14. 2, & seq. Joh. 2. 1, & seq. & 4. 46, & seq. & 5. 5, & seq. & 6. 2. & sæpissime in Evangeliis.

Matth. 8. 16, 17. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos Dæmonia habentes, & ejiciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portavit.*

Luc. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ubi revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem re-*

tributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.

Luc. 6. 18, 19. *Qui vexabantur à Spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Et Luc. 7. 21. & 8. 43, & seq. & 19. 37.

Joh. 2. 11. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ.*

Joh. 2. 23. *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat.*

Joh. 3. 1, 2. *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister, nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

Joh. 6. 2. *Sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur.*

Joh. 7. 31. *De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?*

Joh. 11. 47. *Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant, Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?*

Joh. 12. 37, 38. *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini, cui revelatum est?*

Joh. 20. 30. *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu Discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.*

Act. 2. 22, 23. *Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis ...... interemistis.*

I. *Miracula à Jesu perpetrata fuisse fatentur Judæi;* II. *& Ethnici, ac Muhammedani.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, quo Jesum volunt ad edenda miracula magicis artibus usum fuisse;* IV. *& de Magia librum scripsisse.* V. *Secundum argumentum, quo Jesum volunt pronuntiatione nominis divini miracula edidisse.* VI. *Tertium argumentum. Miracula Vespasiano & Hadriano afficta expenduntur.*

Miracula à Jesu perpetrata fuisse fatentur Judæi; Matth. 12. 24, & 9. 34. Joh. 5. 10, 16. Tertull. adv. Jud. cap. 9. Joseph. Antiq.

I. MIRACULA Jesum edidisse, inter Judæos confessa res est. Ac ne iis quidem temporibus, quibus inter eos versabatur Jesus, & prodigia edebat, rem infitiabantur: sed vel magicis artibus fieri hæc caussabantur, cum dicerent, *Hic non ejicit Dæmones, nisi in Beelzebub principe Dæmoniorum*, ut est apud Matthæum: vel id querebantur fieri die sabbathi, ut refert Johannes. Hæc *operatum Christum nec vos diffitemini*, ait Judæis Tertullianus de miraculis Jesu, *ut pote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbathis faciebat.* Mirabilium operum editorem fuisse Jesum disertis verbis scripsit quoque Josephus. In libro Thalmudico Avo-

da Zara, & in Midrasch Coheleth, aliisque veterum Ebræorum libris, vim veneni per nomen Jesu repressam fuisse traditur, quod & futurum Jesus prædixerat. Nominis ejusdem invocatione Dæmones expellere tentabant circumforanei quidam Judæi Exorcistæ, Paulum salutari hac arte morbos sanantem, & impuros Spiritus abigentem imitari conantes. Quod filiis Scevæ Principis Sacerdotum infeliciter cessit, cum male multaret eos Dæmon, atque his verbis incesseret: *Jesum novi, & Paulum scio; vos autem qui estis?* quod in Actis memorat Lucas. Narrant Evangelistæ, Discipulis Johannis Jesum interrogantibus, essetne ipse Messias à Judæis expectatus, respondisse illum: *Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.* Quod tantumdem erat, ac si Messiam se esse dixisset; cum ex factis à se miraculis, quivis eum posset agnoscere. Quamobrem contumaciam eorum alibi damnat, qui tot perspectis prodigiis, nihil de pertinacia sua remittebant: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Atqui maxima patrandorum prodigiorum facultate præditum fore Messiam, ac Mose longe superiorem, ab iisdem Thalmudistis & Midrasch Coheleth traditum est. Revocaturum quoque eumdem mortuos ad vitam scripsit R. Levi ben Gerson. Quæ cum à Domino Jesu præstita iidem sentiant, hoc certe signo, quod illustrissimum est, Messiam hunc esse vel palam fateri, vel suspicari saltem debuerunt.

libr. 18. cap. 4.
Act. 19. 15.
Matth. 11. 1, & seq. Luc. 7. 18, & seq.
Joh. 15. 24.

II. Ad Ethnicos etiam mirandorum Jesu facinorum fama pervasit. Relata ea fuisse in publicos Pilati Commentarios testificatur Justinus in Apologia secunda, ad eosque illic & alibi provocat: quod non fecisset utique, Christianorum caussam apud Imperatores agens, nisi re explorata. Julianus Apostata nihil præclarum gessisse Jesum ait, εἰ μή τις οἴεται, τοὺς κυλλοὺς καὶ τυφλοὺς ἰάσασθαι, καὶ δαιμονῶντας ἐφορκίζειν ἐν Βηθσαϊδᾷ, καὶ ἐν Βηθανίᾳ, ταῖς κώμαις, τῶν μεγίστων ἔργων εἶναι. *Nisi quis existimat, sanasse claudos & cæcos aliquos, & Dæmone correptos adhibitis obtestationibus liberasse in viculis Bethsaida & Bethania, maxima opera esse.* Quod mihi stolidissime dictum videtur: quasi nihil magnum aut memorabile sit, quam quod magnis sumtibus, & in magna hominum frequentia administratur; plusque admirabilitatis insit acutis ingeniosorum hominum repertis, aut magnificis Regum molitionibus, vel exercitibus comparandis, urbibus vel extruendis vel expugnandis, gentibus vel regendis vel domandis, quæ omnia sunt intra naturæ, artisque fines, & ab hominum industria & ingenio proficiscuntur, quam iis quæ naturæ superant vires, quæ supra humanum captum posita sunt, & peculiari Dei nutu, certoque consilio geruntur: quæ vere maxima & miranda opera sunt. Longe itaque majoris potentiæ est mortuo vitam restituisse, quam vel Ægyptiacas ædificasse Pyramides, vel totum orbem subegisse armis, & in suas leges coëgisse. Hæc ab hominibus fieri possunt, istud à Deo solo. Muhammedani vero non solum prodigiis à Christo Jesu perpetratis adjungunt fidem; sed pleraque etiam ipsi affingunt in Alcorano, quæ vel ex incertis auditionibus, vel quod potius reor ex apocryphis libris à fœneo ipsorum Propheta hausta sunt.

& Ethnici ac Muhammedani.
Julian. apud Cyrill. libr. 6. adv. Jul.

III. Atenim quam Jesu concesserunt virtutem θαυματουργικὴν Judæi, in dedecus & ignominiam trahere conantur, Patrum suorum secuti vestigia, qui Jesu ipsi in os objiciebant, ut dixi, in Beelzebub Dæmonum Principe Dæmones ipsum expellere. Magum ergo fuisse caussantur, *Clandestinis artibus omnia illa perfecisse, Ægyptiorum ex adytis Angelorum potentium nomina & remotas furatum esse disciplinas.* Verba sunt Arnobii idem hoc argumentum tractantis. Quamquam nec ab omnibus Judæorum Magistris damnatur ea ars, quam Cabalæ genus esse volunt. Cabalam practicam appellant, qua nec se usum diffitetur R. Moses ben Nachman. In eliciendis autem dictionum ac elementorum sacræ Scripturæ occultis quibusdam virtutibus consistit omne hoc, qualecumque est, artificium. Quin & ex his Jesu apud Matthæum verbis: *Tum si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic; nolite credere. Surgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi: ecce prædixi vobis;* Judæus quidam apud Celsum colligebat ultro confessum esse Christum Jesum se præstigiatorem esse, Pseudochristum, & Pseudoprophetam: quippe qui iisdem uteretur artibus, quibus qui utuntur, jure existimantur præstigiatores, Pseudochristi, & Pseudoprophetæ. Egregie vero calumniam hanc depellit Origenes; ostenditque hoc monitu Discipulos suos præmuniisse Christum, adversus eorum fraudes, qui incantationibus & præstigiis sibi Christi nomen arrogare vellent. Tantum vero abest, ut prodigiorum editores damnaverit Christus, ut potius miraculorum perpetrandorum facultatem Discipulis suis pollicetur. *Signa autem*, inquit, *eos qui crediderint hæc sequentur: in nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, super*

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, quo Jesum volunt ad edenda miracula magicis artibus usum fuisse;
Arnob. libr. 1.
Matth. 24. 23. 24.
Cels. apud Or. contr. Cels. l. 2.
Marc. 16. 17, 18.

ægros manus imponent, & bene habebunt. Non ergo portentificam vim averſatur Chriſtus, qua pollebat ipſe, & fore ſpondebat ut Diſcipuli quoque ſui pollerent: at eam qua futurum ſciebat, ut ad munus ſuum ac titulos uſurpandos impii olim homines abuterentur. Eam, inquam, probabat, quam ad conciliandos ſibi hominum animos ſuis quandoque largitur Deus, quæque reformandis in melius hominum moribus adhibetur; eam repudiabat, quæ in hominum perniciem, & divini cultus corruptelam, Dæmonem auctorem habet. Eam denique jubebat admitti, quæ Moſaicæ ſimilis eſſet; eam reſpui, quæ Ægyptiarum incantationum.

& de Magia librum ſcripſiſſe. IV. Impietatem ſuam alio mendacio cumularunt Chriſtiani nominis hoſtes, ſuppoſito ſub Jeſu nomine libro magicas artes complexo, quibus eum miracula feciſſe volunt. Verum inſcite in fallaciam ingreſſi ſunt, cum Petro & Paulo inſcriptum à Jeſu opus finxerunt. Nam hos, præ reliquis, Chriſti Diſcipulos Magiæ inſimulant: uti factum ab Hierocle, in libro cui titulus, Φιλαλήθης, quem refellit Euſebius. Quaſi Jeſu familiaris fuerit Paulus, qui aliquanto poſt Jeſu mortem in Chriſtianorum caſtra tranſiit. *Auguſt. libr. 1. De conſenſ. Evang. cap. 9, & ſeq.* Adverſus conditores figmenti hujus vehementer excandeſcit Auguſtinus, libro primo De conſenſu Evangeliſtarum; quæritque cur qui librum hunc legere poſſunt, in quo portentifica Jeſu ars tradita eſt, eadem quæ ipſe patrare miracula non poſſunt. Quærit præterea, an qui tantum γοητείαις ſuis & περιεργήμασι vivus mortuuſque valuit, iiſdem antequam natus eſſet efficere potuit, ut ſancti Prophetæ divino ſpiritu afflati de ſe ea prædicerent, quæ opere deinde completa ſunt. Quod argumentum alibi quoque urget non ſegniter. Adde nemini ſano perſuaderi poſſe, huic doctrinæ favere Dæmonem, quæ Dæmonis cultum evertit, & idola peſſumdat. Qua ratiocinatione adverſus Judæos Chriſtus Jeſus utebatur. *Matth. 12. 25, 26.* *Omne, inquit, regnum diviſum contra ſe, deſolabitur; & omnus civitas, vel domus diviſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe diviſus eſt; quomodo ergo ſtabit regnum ejus?* Homines præterea ab omni, non actorum ſolum & verborum, ſed cogitationum etiam pravitate revocabat Jeſus; ad quam eoſdem impellit Dæmon. Docet nos etiam Lucas in *Act. 19. 19.* Actis, Epheſi Pauli Diſcipulos, *qui fuerant curioſa ſectati, contuliſſe libros, & combuſſiſſe coram omnibus.* Curioſa hæc, fuerunt magicæ artes, quarum ſtudio infames fuiſſe Epheſios antiqui ſcriptores produnt. Memorabile eſt Porphyrii Chriſtianorum adverſarii teſtimonium, ab Euſebio recitatum libro quinto Præparationis Evangelicæ, quo nullam hominibus opem præſtari ait à Diis Ethnicorum, ex quo Jeſus coli cœptus eſt; morboſque vulgo graſſari, ejecto jam & profligato Æſculapio, aliiſque Diis. Quamobrem *Dionyſ. apud Euſeb. Hiſt. libr. 7. cap. 10.* Dionyſius Alexandrinus in Epiſtola ad Hermammonem, Chriſtianos eſſe dicit ἀντιπάλους καὶ κωλυτὰς τῶν παμμιαρῶν καὶ βδελυκτῶν ἐπαοιδῶν· *Sceleratis & execrandis incantationibus adverſari & impedimento eſſe.* Tum ſubjicit: καὶ γάρ εἰσι καὶ ἦσαν ἱκανοὶ παρόντες καὶ ὁρώμενοι, καὶ μόνον ἐμπνέοντες καὶ φθεγγόμενοι, διασκεδάσαι τὰς τῶν ἀλιτηείων δαιμόνων ἐπιβουλάς. *Poterant enim, ac etiamnum poſſunt, ſi adſint & cernantur, flatu ſolummodo, vel verbo omnes impiorum Demonum technas diſcutere.* *Conſt. apud Euſeb. De vit. Conſt. libr. 2. cap. 50.* Narrat quoque Conſtantinus Imperator, in Edicto ad Provinciales de eorum errore qui plures Deos colunt, Apollinem ex oraculo eſſe profatum, impedimento ſibi eſſe viros quoſdam juſtos, Chriſtianos videlicet, quominus vera ex tripode prædiceret. Huc adjungendus Oraculorum defectus, cujus cauſſam curioſe ſcrutati ſunt, cum alii ſcriptores, tum potiſſimum Plutarchus; ex quo diſcas, paulatim ea conticeſcere cœpiſſe, ad Chriſti uſque tempus, quo obmutuerunt; quaſi fracta tum penitus Dæmonum vi, ſilentioque ipſis impoſito. Reſpondebat Julianus ὁ παραβάτης, Prophetas apud Chriſtianos, perinde ut oracula apud Ethnicos defeciſſe. At falſitatem convincit liber Actorum, in quo & *Act. 11. 28. & 21. 9, 10. & 2. 17, 18.* Agabus propheta, & quatuor Philippi Evangeliſtæ filiæ prophetides commemorantur, juxta id Joëlis, quod in iiſdem Actis deſcriptum eſt: *Joël 2. 28, 29.* *Et erit in noviſſimus diebus, dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ, & juvenes veſtri viſiones videbunt, & juvenes veſtri ſomnia ſomniabunt. Et quidem ſuper ſervos meos & ſuper ancillas meas, in diebus illis effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt.* Scribit præterea Juſtinus adverſus Tryphonem, ad ſuam uſque ætatem prophetiæ donum in Eccleſia viguiſſe. *Iren. libr. 2. cap. 57.* Idem tradit Irenæus. Quodque majus eſt, Scriptor quidam vetus apud Euſebium libro quinto Hiſtoriæ, affirmat, auctore Apoſtolo, prophetiæ donum ad poſtremum uſque Chriſti adventum in Eccleſia minime deſiturum.

Secundum argumentũ, quo Jeſum volunt pronũtiatione nominis divini miracula edidiſſe. V. Pervulgata eſt, & ab aliis jam obtrita Rabbinorum quorumdam de Chriſto Jeſu fabula, quæ nec à nobis ſileri debet. Narrant Helenæ reginæ temporibus in Hieroſolymitano Templo extitiſſe lapidem, cui olim Arca imponi ſolita fuerat, in eoque deſcriptum fuiſſe שם המפרש, hoc eſt, nomen Dei propriis elementis expreſſum; cujus ea vis erat, ut quicunque illud didiciſſet, omnium prodigiorum potens eſſet: veritos ergo Sapientes ne quis ea facultate abuteretur, canes æreos portæ cuſtodes appoſuiſſe; qui hac arte fuerant fabricati, ut ſi quis memoriæ mandato nomine

pararet exire, magnis eorum territus latratibus sacri nominis oblivisceretur: horum igitur gnarum Jesum descripsisse nomen in membrana, eamque vulnere deinde facto cruri insuisse: sicque egressum Templo, membrana extracta oblitum nomen iterum didicisse, & ejus ope tot deinde prodigialis virtutis opera edidisse. Placet enimvero hæc Judæorum confessio, non præstigiis, aut incantationibus, non Dæmonum ope, sed divini nominis virtute miracula Jesum patrasse. Verum ecquem nobis narrationis hujus testem dabunt? quis lapidis hujus, & descripti in eo divini nominis? quis canum æneorum latrantium? an Libros sacros? an Josephum, qui Templum, & quidquid Templo memoratu dignum inerat, accurate recensuit? minime sane. Quis sacri nominis saxo insculpendi auctor fuit? an Salomon? quæso cur Salomon, aut quicunque rei artifex fuit, arte ipse sua usus non est, & nullis miraculis inclaruit? cur non Sapientes ipsi canum æreorum fabricatores, θαυματουργικῇ virtute, in gentis suæ salutem, Urbisque ac Templi tutelam usi sunt? Helenam illam, qua regnante id contigisse ferunt, Adiabenorum reginam fuisse sciendum est, Monobazi uxorem, Izatæ matrem, quæ suscepta Judæorum religione venit Hierosolyma, maximisque beneficiis affecta gente, & clarissimis in regione excitatis monimentis, perpetuam apud eos nominis sui memoriam reliquit. Cum autem post Agrippæ regis obitum, vel iisdem circiter temporibus sacros Judæorum ritus sequi instituerit, ac deinde etiam Hierosolymam sit profecta, facile intelligitur Claudio imperante hæc evenisse, quod optime vidit R. Azarias in Meor enajim, proindeque insignem esse Rabbinorum ἀνιστορησίαν, qui horum temporum æqualem Jesum faciunt. Quo etiam commenti hujus vanitas deprehenditur.

VI. Postremo ad extenuanda Christi Jesu prodigia, alia afferuntur ab Ethnicis, aut impiis edita: de quibus universe dici potest, vel conficta esse & commentitia, vel magica arte, ac præstigiis facta. Mirifica illa quidem Vespasiani opera, quibus cœco cuidam visum restituisse, & alium manu ægrum sanasse fertur, à subdolis Ægyptiorum artibus videntur profecta, inter quos acta res est. Fama acceperant illi, fortasse à Judæis, quorum multitudo ingens erat Alexandriæ, Josephum sacra quædam oracula Vespasiano accommodasse, quemadmodum alibi diximus, quæ in Judæorum Messiam conveniebant. His ne quid in adulatoria arte concederent Ægyptii, Deum facere, divinæ virtutis opera ipsi affingendo, voluerunt, quem Judæi Messiam fecerant. Cum ergo inaudissent Jesum, qui Messias habebatur à plerisque, cœcum illito oculis sputo sanasse, & claudos ac debiles morbo liberasse, duos in eum cultum subornant, quasi ille manu, hic oculis captus esset. Tabe oculorum notum hunc fuisse scribit Tacitus: quibus notum? an Vespasiani comitibus recens illuc appulsis? haudquaquam certe; sed Ægyptiis commenti artificibus, qui falso id testificabantur. *Vespasianus primo irridere, aspernari:* verba sunt Taciti; quippe fraudem & palpum sentiens: tandem *vocibus adulantium in spem induci*; medicis præsertim rem fieri posse suadentibus, quippe doli fortasse consciis; cum dicerent *Huic non esse exesam vim luminis, & redituram, si pellerentur obstantia: illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari.* Agnoscis, Lector, simulatos morbos; quales illi sunt mendicorum æruscatorum, qui ad movendam misericordiam ægrorum habitu sese componunt. Re intellecta Vespasianus falsis morbis falsam medicinam adhibuit, alterius calcata manu, insputatis alterius oculis. Ergo mirabile non est, quod addit Tacitus: *Utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.* Rem geri visam fuisse non negamus, gestam fuisse negamus. Alium præterea dolum Imperatori instruxerunt: Serapeum adeunti visus pone tergum adesse Basilides, unus è primoribus Ægyptiorum, qui tunc morbo implicitus octoginta millium itinere aberat. Nempe hominem aliquem corporis filo Basilidis consimilem in fanum clam inductum Imperatori admovent, ut ex Basilidis nomine regni omen caperet, visumque statim subducunt. At de Christo Jesu similes strophas, fucosque suspicari non possumus: nam quis viro tenui & obscuro ad fraudem, mimumque subservire in animum induxisset? quis fallaciæ fructus? quam facile à magistratibus suspiciosis, ac invidis, & Jesum exosis fraus omnis retecta fuisset? an in hominibus valetudinis incertæ ac dubiæ? an in cœcis, quibus non exesa esset vis luminis? imo, in eo quem captum esse oculis ab ipso ortu parentes, vicini, populus universus sciebat; in mortuo jam fœtente. Igitur non Judæi, non Ethnici miraculis Jesu fidem derogare audent.

Tertium argumentum. Miracula Vespasiano & Hadriano afficta expenduntur.

Tacit. Hist. libr 4. cap.

Simili arte febri laborantem Hadrianum, & vitæ pertæsum, ac manus sibi inferre volentem aggressus est Antoninus: mulierem induxit, quæ in somnis monitam se diceret brevi convaliturum Hadrianum, atque id Imperatori renuntiare jussam; quod cum non fecisset, esse cœcatam; iterum deinde jussam esse eadem facere, & genua ipsius osculari; quod si fecisset, visum esse recepturam; paruit demum illa; & oculos aqua, quæ in fano erat, ablutos recepisse se finxit. Subornavit Antoninus & Pannonium

quemdam, cœcum natum, qui febrientem Hadrianum tangeret; quo facto sanatum utrumque. His commemoratis subjicit Spartianus: *Quamvis Marius Maximus hæc per simulationem facta commemoret.* Quibus opportune monemur, quid de suppositítiis his Hadriani miraculis æstimare debeamus. Quid quod & hominum quorumdam ea est ἐυχειρσία, seu potius ἰδιοχειρσία, ut certos aliquos morbos contactu sanare possint: quale est quod de Hiberno quodam & literis & sermone multorum nuper ad nos ex Anglia perlatum est: & quod de Pyrrho narrat Plutarchus, σπληνιῶντας sanasse, pede dextro visceribus supinorum leviter impresso. At non certos aliquos, verum omnis generis languores Jesus Dominus sanavit.

Spart. Hadr. cap. 25.

Plut. Pyrrho.

CAPUT XL.

Jesus cœcis visum restituit.

PSALM. 145. 8. *Dominus illuminat cæcos.*

Isa. 29. 18. *Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.*

Isa. 35. 4, 5. *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum.*

Isa. 42. 6, 7. *Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.*

Isa. 42. 16, & seq. *Et ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta ...... Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.*

MATTH. 9. 7, & seq. *Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, Miserere nostri, fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci: & dicit eis Jesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum.* Et Matth. 20. 30. Marc. 10. 46, & seq. Luc. 18. 35, & seq.

Matth. 11. 4, 5. *Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident.* Et Luc. 7. 18, & seq.

Matth. 12. 22. *Tunc oblatus est ei Dæmonium habens, cæcus & mutus, & curavit eum, ita ut loqueretur & videret.* Et Luc. 11. 4.

Matth. 15. 30, 31. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos; & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.*

Matth. 21. 14. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in Templo, & sanavit eos.*

Marc. 8. 22, & seq. *Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret; & apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum; & expuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret: & aspiciens ait, Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus, & cæpit videre: & restitutus est, ita ut clare videret omnia.*

Luc. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ: & ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum ...... Cæpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.*

Luc. 7. 21. *In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, & plagis, & spiritibus malis & cæcis multis donavit visum.*

Joh. 9. 6, 7. *Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linivit lutum*

tum super oculos ejus, & dixit ei, Vade & lava in natatoria Siloë (quod interpretatur Missus.) Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

Joh. 10. 21. *Alii dicebant, Hæc verba non sunt Dæmonium habentis. Numquid Dæmonium potest cæcorum oculos aperire?*

Joh. 11. 37. *Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?*

CAPUT XLI.

Jesus surdorum aures aperit.

ISA. 29. 18. *Et audient in die illa surdi verba Libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.*

Isa. 35. 4, 5. *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.*

Isa. 42. 18. *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.*

MATTH. 11. 4, 5. *Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt.* Et Luc. 7. 22.

Marc. 7. 32, & seq. *Et adducunt ei surdum mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus: & exspuens tetigit linguam ejus; & suspiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Ephphetha, quod est Adaperire: & statim apertæ sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur recte.*

Marc. 9. 24. *Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introëas in eum: & exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo.*

CAPUT XLII.

Jesus mutorum linguam solvit.

SAP. 10. 21. *Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.*

Isa. 35. 4, 6. *Deus ipse veniet, & salvabit vos . . . . . Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

MATTH. 9. 32, 33. *Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem, & ejecto dæmonio locutus est mutus.* Et Luc. 11. 14.

Matth. 12. 22. *Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus, & mutus; & curavit eum, ita ut loqueretur & videret.*

Matth. 15. 30, 31. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos; & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.*

Marc. 7. 32, & seq. *Et adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat ei manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus, & expuens tetigit linguam ejus, & suspiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Ephphetha, quod est Adaperire: & statim apertæ sunt aures*

ejus, & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur recte.

Marc. 9. 24, 25. *Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introëas in eum. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo.*

CAPUT XLIII.

Jesus claudos sanat.

ISA. 35. 4, 6. *Deus ipse veniet, & salvabit vos ...... Tunc saliet sicut cervus claudus.*

MATTH. 11. 4, 5. *Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant.* Et Luc. 7. 22.

Matth. 15. 30, 31. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos, ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.*

Matth. 21. 14. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in Templo, & sanavit eos.*

CAPUT XLIV.

Jesus debiles sanat.

ISA. 35. 3, 4. *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate ...... Deus ipse veniet, & salvabit vos.*

MATTH. 4. 24. *Obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus, & tormentis comprehensos, qui Dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.*

Matth. 8. 5, & seq. *Cum autem introiisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans & dicens, Domine, puer meus jacet in domo Paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus, Ego veniam, & curabo eum ...... Et dixit Jesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi: & sanatus est puer in illa hora.*

Matth. 9. 2, & seq. *Et ecce offerebant ei Paralyticum jacentem in lecto ..... tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit & abiit in domum suam.* Et Marc. 2. 3, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Joh. 5. 5, & seq. *Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua ...... Dicit ei Jesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula: & statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.*

CAPUT XLV.

Jesus mortuos revocat ad vitam.

PSALM. 102. 2, & seq. *Benedic anima*

MATTH. 9. 18, & seq. *Ecce Princeps*

mea Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus; qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam.

Isa. 26. 19. *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergiscimini, & laudate qui habitatis in pulvere.*

unus accessit, & adorabat eum dicens, Domine, filia mea modo defuncta est; sed veni, impone manum tuam super eam, & vivet ...... Et cùm ejecta esset turba, intravit, & tenuit manum ejus, & surrexit puella. Et Marc. 5. 22, & seq. Luc. 8. 41, & seq.

Matth. 11. 4, 5. *Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.* Et Luc. 7. 18, & seq.

Luc. 7. 12, & seq. *Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ ...... & accessit, & tetigit loculum ..... & ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui; & dedit illum matri suæ.*

Joh. 11. 43, 44. *Hæc cum dixisset, voce magna clamavit, Lazare, veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus.*

CAPUT XLVI.

Jesus esurientes cibo reficit.

1. REG. 2. 5. *Famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.*

Psalm. 21. 27. *Edent pauperes, & saturabuntur.*

Psalm. 32. 18, 19. *Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia ejus: ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.*

Psalm. 36. 18, 19. *Novit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit: non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.*

Psalm. 106. 4, & seq. *Erraverunt in solitudine in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt; esurientes & sitientes, anima eorum in ipsis defecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eripuit eos.*

Psalm. 131. 15. *Pauperes ejus saturabo panibus.*

Psalm. 145. 7. *Qui custodit veritatem in seculum, facit judicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus.*

Prov. 10. 3. *Non affliget Dominus fame animam justi.*

Isa. 23. 18. *His qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent in saturitatem.*

Isa. 49. 8, & seq. *Hæc dicit Dominus ..... Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum: non esurient,*

MATTH. 14. 15, & seq. *Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas. Jesus autem dixit eis, Non habent necesse ire, date illis vos manducare. Responderunt ei, Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit Discipulis panes, Discipuli autem turbis. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis.* Et Marc. 6. 35, & seq. Luc. 9. 12, & seq. Joh. 6. 5, & seq. & 6. 26, & seq.

Matth. 15. 32, & seq. *Jesus autem convocatis Discipulis suis dixit, Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei Discipuli, Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Jesus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septem, & paucos pisciculos. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes, & pisces, & gratias agens fregit, & dedit Discipulis suis, & Discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra par-*

neque sitient.

Isa. 65. 13. *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis.*

Jerem. 21. 25. *Omnem animam esurientem saturavi,*

Joël 2. 23, 26. *Et filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem justitiæ ...... Et comedetis vescentes, & saturabimini; & laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum.*

vulos & mulieres. Et Marc. 8. 1, & seq.

Luc. 1. 53. *Esurientes implevit bonis.*

Joh. 6. 32, & seq. *Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim Dei est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitæ, qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam. ...... Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Vide & reliquum caput.

Apoc. 7. 15, 16. *Ideo sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die ac nocte in Templo ejus: & qui sedet in throno, habitabit super illos; non esurient, neque sitient amplius.*

CAPUT XLVII.

Apostolos, Discipulos, & sectatores de gente Judaica Jesus deligit, & ad se vocat; à quibus deinde propagata est Christiana religio. Delectus & vocatio quæ fit per Jesum, initium est salutis.

PSALM. 67. 27, 28. *In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israël. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Principes Juda duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthali.*

Isa. 1. 9. *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus.*

Isa. 4. 2, 3. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël. Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem.*

Isa. 9. 1. *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.*

Isa. 10. 20, & seq. *Et erit in die illa, non adjiciet residuum Israël, & hi qui fugerint de domo Jacob, inniti super eo qui percutit eos; sed innitetur super Dominum sanctum Israël in veritate. Reliquiæ convertentur: reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israël, quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo: consummatio abbreviata inundavit justitiam. Consum-*

MATTH. 4. 18, & seq. *Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Et procedens inde vidit alios duos frtares, Jacobum Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua, & vocavit eos. Illi autem statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum.* Et Matth. 9. 9. Marc. 1. 16, & seq. & 2. 14. Luc. 5. 2, & seq. Joh. 1. 37, & seq.

Matth. 10. 1, & seq. *Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem ...... Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis dicens, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israël. Euntes autem prædicate dicentes, Quia appropinquavit regnum cœlorum.*

Marc. 3. 13, & seq. *Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & ejiciendi Dæmonia.* Et Marc. 6. 7. Luc. 6. 13. & 9.

mationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Isa. 17. 4, & seq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israël. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israël respicient, & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus ejus.*

Isa. 28. 5. *In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui.*

Isa. 37. 31, 32. *Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, & quod reliquum est, radicem deorsum, & faciet fructum sursum: quia de Jerusalem exibunt reliquiæ, & salvatio de monte Sion. Zelus Domini exercituum faciet illud.*

Isa. 65. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de Juda possidentem montes meos: & hæreditabunt eam electi mei, & servi mei habitabunt ibi.*

Jerem. 3. 14, 15. *Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester: & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina: cumque multiplicati fueritis & creveritis in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.*

Jerem. 16. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos* (Israëlitas:) *& post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cavernis petrarum.*

Mich. 2. 12. *Congregatione congregabo Jacob totum te: in unum conducam reliquias Israël, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum: tumultuabuntur à multitudine hominum.*

Mich. 5. 2, & seq. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus in quo parturiens parturiet, & reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israël. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos* 1, & seq.

Rom. 9. 27. *Isaias clamat pro Israël, Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient: verbum enim consummans & abbrevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram; & sicut prædixit Isaias, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus.*

Rom. 11. 1, & seq. *Dico ergo, Numquid Deus repulit populum suum? absit: nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum adversum Israël? Domine, Prophetas tuos, occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliquî mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

1. Cor. 1. 26, & seq. *Videte enim vocationem, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.*

Jac. 9. 5. *Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

terræ. Et erit iſte pax, cum venerit Aſſyrius in terram noſtram, & quando calcaverit in domibus noſtris: & ſuſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates homines ..... Et erunt reliquiæ Jacob in medio populorum multorum, quaſi ros à Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam quæ non expectat virum, & non præſtolatur filios hominum. Et erunt reliquiæ Jacob in gentibus, in medio populorum multorum, quaſi leo in jumentis ſilvarum, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorum; qui cum tranſierit, & conculcaverit, & ceperit, non eſt qui eruat.

Soph. 3. 12, & ſeq. *Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & ſperabunt in nomine Domini. Reliquiæ Iſraël non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non invenietur in ore eorum lingua doloſa ..... Lauda filia Sion ..... rex Iſraël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jeruſalem, Noli timere, Sion, non diſſolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſalvabit ..... Nugas, qui à lege receſſerant, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas ſuper eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo, & ſalvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confeſſionis eorum.*

Zach. 13. 7, & ſeq. *Framea, ſuſcitare ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute paſtorem, & diſpergentur oves, convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duæ in ea diſpergentur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per ignem, & uram eos ſicut uritur argentum, & probabo eos ſicut probatur aurum. Ipſe vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Dicam, Populus meus es tu: & ipſe dicet, Dominus Deus meus.*

I. *Exponitur Pſalm. 67. 27, 28.* II. *Confutius Sinenſis Philoſophus ſeptuaginta duos Diſcipulos, & duodecim in his præcipuos deligit.*

Exponitur Pſalm. 67. 27. 28.

I. Operæpretium erit teſtimonii è Pſalmo ſexageſimo ſeptimo hic allati propheticam ſententiam exponere. *In Eccleſiis benedicite Deo Domino de fontibus Iſraël.* Ad laudes Deo concinendas hortatur Propheta Eccleſias Chriſtianorum, qui Iſraëlitarum ſunt propago. Nam ex ſtirpe Jacobi prodiit Chriſtus Jeſus, prodierunt & Apoſtoli ac Diſcipuli Chriſti complures. Ab Iſraëliticis Prophetis prædicta eſt Chriſti οἰκονομία, ita ut Lex & Teſtamentum vetus Iſraëliticum, umbra ſit & anteceſſio, fons etiam & origo Novi Jeſu Chriſti Teſtamenti. *Ibi Benjamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.* Paulum Apoſtolum hic præſignari manifeſtum eſt, qui fuit de tribu Benjamin, & per mentis alienationem à Deo *vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei.* Dicitur à Propheta *Adoleſcentulus*, quemadmodum *Adoleſcens*

Act. 7. 57. à Luca in Actis: *Et teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis, qui vocatur Saulus.* An potius, quod poſtremus Apoſtolorum vocatus ſit? Sic enim ille de

1. Cor. 15. 8, 9. ſe ad Corinthios: *Noviſſime omnium tanquam abortivo viſus eſt & mihi: ego enim ſum mi-*

1. Cor. 4. 9. *nimus Apoſtolorum.* Et alibi: *Puto enim quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit.* Subjungit Propheta: *Principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.* Principes Juda ii ſunt, qui fratres Chriſti appellantur in Evangelio, tribu Juda oriundi.

Principes vero Zabulon & Nephthalim, reliqui fere Apostoli, qui Galilæa sunt orti, in qua Zabulonitis tribus & Nephthalitis. In eamdem sententiam conspirat Isaias hoc prædicto, quod subjunximus in Parallelismo: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* Sibi itaque lucem commodant Psaltes & Isaias, sibique consentiunt. Qui plura volet, consulat Eusebium libro nono Demonstrationis; item Theodoretum, Hilarium, Augustinum, & Auctorem Expositionis Psalmorum, quæ Hieronymi operibus subnecti solet. Isa. 9. 1, 2.

II. Interim hoc etiam obiter adnotare libet, quod in Martini Martinii Historia Sinica memini me legere, insignem illum Philosophum Sinensem Confutium septuaginta duos sibi delegisse Discipulos, quorum è numero Duodecim præ cæteris potiori cura instituendos suscepit; sive Ebraicæ Reipublicæ formam secutus, quam Moses per duodecim tribuum Principes, & septuaginta Senes administrabat; sive jam tum Deo scintillis aliquibus & radiis veritatis animum ejus collustrante, futurum prospiciens, ut Messias, cujus notitiam aliquam ex Librorum sacrorum lectione perceperat, quemadmodum supra monui, ad Mosis exemplum totidem duces ac magistros Ecclesiæ suæ præficeret.

Confutius Sinensis Philosophus septuaginta duos Discipulos & duodecim in his præcipuos deligit. Martin. Hist. Sinic. libr. 4.

CAPUT XLVIII.

Apostoli Jesu piscatores.

PSALM. 106. 20, 23, 24. *Misit Verbum suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.*

Jerem. 16. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens, quæ serpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur, & vivent omnia ad quæ venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engallim siccatio sagenarum erit: plurimæ species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ.*

MATTH. 4. 18. *Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare; erant enim piscatores; & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.* Et Marc. 1. 16, & seq. Luc. 5. 2, & seq.

Matth. 13. 47, 48. *Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam cum impleta esset educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.*

I. COMMA istud è Psalmo centesimo sexto, non in Messiam solum, sed & in Jesum quoque satis aperte confert R. Isaac Aramæus in Expositionibus libri Numerorum. Nam Verbum Dei ad omnes sanandos missum fuisse dicit, verum ab omnibus non fuisse receptum, sed ab aliquibus tantum tardioris ingenii viris, iisque piscatoribus: qui cum rudes essent & hebetes, veritatem tamen prophetiæ receperunt, & Verbo Dei fidem habuerunt. Quibus Christi Jesu Apostoli manifeste designantur.

Exponitur Psalm. 106. 20, & seq.

CAPUT XLIX.

Paucos numero Jesus deligit.

ISA. 17. 4, & seq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe*

MATTH. 9. 37, 38. *Tunc dicit Discipulis suis, Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat*

quod restiterit, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus: dicit Dominus Deus Israël.

Isa. 24. 13, & seq. *Hæc erunt in medio terræ, in medio populorum: quomodo si paucæ olivæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea; & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem suam atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis maris nomen Domini Dei Israël. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi.*

Isa. 65. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de Juda possidentem montes meos, & hæreditabunt eum electi mei, & servi mei habitabunt ibi.*

Jerem. 3. 14. *Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.*

Ezech. 12. 15, 16. *Et scient quia ego Dominus, quando dispersero illos in gentibus, & disseminavero eos in terris, & relinquam ex eis viros paucos, à gladio, & fame, & pestilentia; ut enarrent omnia scelera eorum in gentibus ad quas ingredientur, & scient quia ego Dominus.*

operarios in messem suam. Et Luc. 10. 2.

Matth. 10. 1, 5. *Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem ...... Hos duodecim misit Jesus.* Et Marc. 3. 13, & seq. & 6. 7. Luc. 9. 1, & seq.

Matth. 20. 16. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Et Matth. 22. 14.

Luc. 6. 33. *Et cum dies factus esset, vocavit Discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit.*

CAPUT L.

Apostoli præcones Jesu & nuntii.

PSALM. 18. 5. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Psalm. 147. 4. *Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus.*

Isa. 24. 14. *Hi levabunt vocem suam atq; laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis maris nomen Domini Dei Israël. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi.*

Isa. 28. 9, & seq. *Quem docebit scientiam* (Dominus?) *& quem intelligere faciet auditum? ablactatos à matre, avulsos ab uberibus. Quia manda, & remanda; expecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populum istum. Cui dixit, Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium.*

Isa. 29. 22, & seq. *Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abra-*

MATTH. 10. 5, & seq. *Hos duodecim misit Jesus præcipiens eis, dicens ...... Euntes prædicate dicentes, Quia appropinquavit regnum cœlorum ...... Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Et Marc. 3. 14. Luc. 9. 1, 2. & 12. 3.

Matth. 24. 14. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus.* Et Marc. 13. 10.

Matth. 28. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes.*

Marc. 6. 12. *Et exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent.*

Marc. 16. 15, 20. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ ...... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Luc. 24. 46, 47. *Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia*

ham, Non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet: sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Jacob, & Deum Israël prædicabunt, & scient errantes spiritu intellectum, & mussitatores discent legem.

Isa. 52. 6, & seq. *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus! Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt; quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion.*

Isa. 66. 19, 20. *Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres de cunctis gentibus donum Domino.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra Juda festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial: universus interiit.*

tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.

Act. 2. 4. *Repleti sunt omnes* (Discipuli Jesu) *Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.*

Act. 5. 42. *Omni autem die non cessabant* (Apostoli) *in Templo & circa domos, docentes & evangelizantes Christum Jesum.*

Act. 8. 5. *Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum.*

Act. 9. 20. *Et continuo in Synagogis prædicabat* (Paulus) *Jesum, quoniam hic est Filius Dei.*

Act. 10. 42. *Et præcepit* (Jesus) *nobis* (Apostolis) *prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.* Et Act. 11. 26. & 13. 2, & seq. & 21. 31. & alibi sæpe in Actis.

Rom. 1. 8. *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.*

Rom. 10. 14, & seq. *Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio: Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Rom. 15. 19, & seq. *Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum, de eo videbunt; & qui non audierunt, intelligent.* Et 1. Cor. 1. 23. & 2. 1. & 9. 14. & 15. 1, 2. & 2. Cor. 1. 19. & 4. 5. & Gal. 2. 2. & 1. Thess. 2. 9. & alibi sæpe in Epistolis.

Col. 1. 23. *Immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cœlo est; cujus factus sum ego Paulus minister.*

1. Joh. 1. 2, 3. *Annuntiamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis; quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis.*

I. HOc è decimo octavo Psalmo testimonium, ut Davidis ῥῆσιν à Paulo in Epistola ad Romanos allegoricè expositam, non ut πρόρρησιν in argumentum propositam afferimus. Quod contestato denuntiatum volumus, ne nobis negotium facessant Adversarii, quasi Scripturæ sacræ vim inferamus. *Disputatur De Psalm. 18. 5.*

CAPUT LI.

Apostoli & Discipuli Jesu, rudes & indocti.

PSALM. 93. 8. *Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.*

Isa. 29. 14. *Ideo ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.*

Isa. 32. 4. *Et cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum velociter loquetur & plane.*

Isa. 33. 18. *Cor tuum meditabitur timorem. Ubi est literatus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum?*

MATTH. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Matth. 11. 25. *In illo tempore respondens Jesus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Et Luc. 10. 21.

Joh. 7. 47, & seq. *Responderunt ergo eis Pharisæi, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum?*

1. Cor. 1. 17, & seq. *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus seculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit Deus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes.*

1. Cor. 3. 18, 19. *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens: sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.*

1. Cor. 4. 10. *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.*

CAPUT LII.

Apostoli & Discipuli Jesu miranda facinora edunt, & omnis generis languores sanant.

PSALM. 67. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israël ipse dabit virtutem &*

MATTH. 10. 1, 5, 8. *Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem*

fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus.

Isa. 8. 18, 19. *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israël, à Domino exercituum qui habitat in monte Sion. Et cum dixerint ad vos, Quærite à Pythonibus & à divinis, qui strident in incantationibus suis, numquid non populus à Deo suo requiret pro vivis ac mortuis?*

spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem...... Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens..... Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, Dæmones ejicite. Et Marc. 3. 14, 15. & 6. 7, 13. Luc. 9. 1, & seq.

Marc. 16. 15, 17. *Dixit eis..... Signa eos qui crediderint, hæc sequentur; in nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt...... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Luc. 10. 17, & seq. *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes, Domine, etiam Dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis..... Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Joh. 14. 11, 12. *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet.*

Act. 2. 43. *Multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Jerusalem fiebant.*

Act. 5. 12, & seq. *Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe, ... ita ut in plateas ejicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.*

Act. 6. 8. *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.*

Act. 8. 6, & seq. *Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat. Multi enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt..... Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.*

Act. 14. 3. *Multo igitur tempore demorati sunt fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum.* Et 15. 12. & 19. 11, & seq. Vide etiam Act. 2. 4. & 3. 2, & seq. & 5. 3, & seq. & 9. 32, 36. & 10. 46. & 13. 11. & 16. 18, 26. & 19. 6. & 20. 10. & 28. 6, 8.

Rom. 15. 18, 19. *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti.*

2. Cor. 12. 12. *Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.*

Ebr. 2. 3, & seq. *In nos confirmata est* (salus) *contestante Deo signis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus, secundum suam voluntatem . . . . . . Ecce ego, & pueri quos dedit mihi Deus.*

CAPUT LIII.

Jesus super mare incedit.

JOB 9. 8. *Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris.*

MATTH. 14. 25, 26. *Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos super mare. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt.* Et Marc. 6. 48, 49. Joh. 6. 19.

Disputatur de Job. 9. 8.

I. NE huic quidem Jobi ῥῆσιν è nono capite, προῤῥησιν inesse volumus; sed ex ea manifestum peti posse argumentum τῆς θεότητος Christi Jesu. Nam quæ divinæ virtutis opera hic recenset Jobus, ad Deum unum pertinere vult; neque alii præterea cuiquam posse adscribi manifestum est. Unde efficitur eum esse Deum, qui eadem prodigia ediderit. Atqui unum ex illis est, incedere super mare, quod Christus Jesus fecit, & propria quidem virtute, atque idem ut faceret Petrus, effecit; unde sequitur Christum Jesum esse Deum. Adiri velim librum nonum Eusebianæ ἀποδείξεως, in quo exponuntur verba hæc Jobi, & Christo Domino accommodantur.

CAPUT LIV.

Jesus lux

PSALM. 35. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.*

Psalm. 118. 105. *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen semitis meis.*

Psalm 131. 17. *Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo.*

Sap. 7. 25, 26. *Vapor est enim* (Sapientia) *virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit; candor est enim lucis æternæ.*

Isa. 9. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.*

Isa. 42. 6. *Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.*

Isa. 49. 6. *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas: ecce dedi te in lucem gentium.*

Isa. 60. 1, & seq. *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui.*

Isa. 60. 19, 20. *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ il-*

MATTH. 4. 13, & seq. *Relicta civitate Nazareth venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.*

Matth. 17. 2. *Et resplenduit facies ejus sicut Sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.* Et Marc. 9. 2. Luc. 7. 29.

Matth. 24. 27. *Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret usque in occidentem, ita erit & adventus Filii hominis.* Et Luc. 17. 24.

Luc. 1. 78, 79. *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto: illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent.*

Luc. 2. 32. *Lumen ad revelationem gentium.*

Joh. 1. 4, & seq. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc*

luminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.

Isa. 62. 1. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur.*

Dan. 2. 22. *Ipse revelat profunda & abscondita, & novit in tenebris constituta: & lux cum eo est.*

Mich. 7. 8. *Consurgam cum sedero in tenebris: Dominus lux mea est.*

mundum.

Joh. 3. 19. *Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.*

Joh. 8. 12. *Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens, Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Et Joh. 9. 5. & 12. 46.

Joh. 12. 35, 36. *Dixit ergo eis Jesus, Adhuc modicum lumen in vobis est; ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.*

Act. 13. 47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis salus usque ad extremum terræ.*

2. Cor. 4. 4, 6. *Deus hujus seculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei ...... quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu.*

Eph. 5. 14. *Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.*

2. Tim. 1. 10. *Manifesta est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, & incorruptionem per Evangelium.*

Ebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus.*

Apoc. 21. 23. *Civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus.*

I. QUÆCUNQUE testimonia hoc capite depromsimus è Veteri Testamento, ea fere à Judæis ad Messiam referuntur. Velut prius è Psalmo tricesimo quinto, juxta Beresith Rabba & Midrasch Thehillim, in Christum congruit. Aliud quoque è Psalmo centesimo primo, Christo addicitur in Midrasch Thehillim. Supra etiam ostendimus in Propositione septima Christum, ex Judæorum sententia, ista sibi vendicare testimonia propemodum omnia, quæ ex Isaia attulimus. Denique & eam quam ex Daniele petivimus prophetiam, Christo adjudicant Beresith Rabba & Echa Rabbathi.

Depromta hoc capite testimonia è Veteri Testamento ad Christum à Judæis fere referuntur.

CAPUT LV.

Jesu Discipuli lux.

PSALM. 96. 11. *Lux orta est eis, & rectis corde lætitia.*

Psalm. 109. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum.*

Prov. 9. 18. *Justorum autem semita, quasi lux splendens.*

Prov. 13. 9. *Lux justorum lætificat.*

Sap. 3. 7. *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.*

Isa. 58. 7, & seq. *Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc*

MATTH. 5. 14, & seq. *Vos estis lux mundi ...... luceat lux vestra coram hominibus.*

Matth. 13. 43. *Tunc justi fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.*

Luc. 12. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.*

Luc. 16. 8. *Filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.*

Joh. 5. 35. *Ille* (Johannes) *erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad ho-*

erumpet quasi mane lumen tuum ...... Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies.

Dan. 12. 3. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.*

ram exultare in luce ejus.

Joh. 12. 36. *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.*

Eph. 5. 8, 9. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, & justitia, & veritate.*

Philipp. 2. 15. *Ut sitis sine querela & simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ & perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.*

1. Thess. 5. 5. *Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei; non sumus noctis, neque tenebrarum.*

CAPUT LVI.

Jesus ignis.

EXOD. 3. 2. *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur.*

Exod. 13. 21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.*

Exod. 19. 18. *Totus autem mons Sinai fumabat; eo quod descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace.*

Exod. 24. 17. *Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis.*

Deut. 4. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est.*

Deut. 9. 3. *Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens.*

2. Reg. 22. 9, 13. *Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus vorabit: carbones succensi sunt ab eo ...... Præ fulgore in conspectu ejus succensi sunt carbones ignis.* Et Psalm. 17. 9, 13, 14.

1. Par. 21. 26. *Et ædificavit ibi altare Domino; obtulitque holocausta & pacifica, & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de cælo super altare holocausti.*

Psalm. 49. 3. *Deus manifeste veniet; Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus tempestas valida.*

Psalm. 96. 3, 4. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ.*

Isa. 10. 16, 17. *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem; & subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israël in igne, & sanctis ejus in flamma, & succendetur, & devorabitur spina ejus, & vepres in die una.*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est...... ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Et Luc. 3. 16.

Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, nisi ut accendatur?*

Ebr. 12. 29. *Etenim Deus noster ignis consumens est.*

Apoc. 1. 14. *Et oculi ejus* (Filii hominis) *tanquam flmma ignis.*

Apoc. 2. 18. *Hæc dicit Filius hominis, qui habet oculos tanquam flammam ignis.*

Apoc. 19. 11, & seq. *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.*

Isa. 31. 9. *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.*

Isa. 66. 15, 16. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit.*

Ezech. 1. 26, 27. *Super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis, intrinsecus ejus per circuitum; à lumbis ejus & desuper, & a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.*

Ezech. 8. 2. *Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis; ab aspectu lumborum ejus & deorsum ignis: & à lumbis ejus & sursum quasi aspectus splendoris, ut visio electri.*

Joël 2. 3. *Ante faciem ejus ignis vorans, & post eum exurens flamma.*

CAPUT LVII.

Jesus Sol.

ISA. 60. 19, 20. *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.*

Mal. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.*

MATTH. 17. 2. *Et transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.*

Apoc. 1. 16. *Et facies ejus sicut Sol lucet in virtute sua.*

CAPUT LVIII.

Jesus stella.

NUM. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob.*

APOC. 1. 16. *Et habebat in dextera sua stellas septem.*

Apoc. 22. 16. *Ego Jesus misi Angelum meum, testificari vobis hæc in Ecclesiis, Ego sum radix & genus David, stella splendida & matutina.*

CAPUT LIX.

Jesus germen sive oriens, radix, flos, virga.

NUM. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël.*

Cant. 2. 1. *Ego flos campi & lilium convallium.*

Isa. 4. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël.*

Isa. 11. 1. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.*

LUC. 1. 78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.*

Joh. 15. 1. *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est.*

Rom. 6. 5. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.*

Rom. 11. 16. *Si radix sancta, & rami.*

Apoc. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne fleveris: ecce vicit leo de tribu Juda,*

Iſa. 45. 8. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant Juſtum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.*

Iſa. 53. 1. 2. *Quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt? & aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti.*

Jerem. 23. 5. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum.*

Jerem. 33. 15. *In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen juſtitiæ.*

Ezech. 34. 29. *Et ſuſcitabo eis germen nominatum.*

Zach. 3. 8. *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem.*

Zach. 6. 12. *Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus.*

radix David, aperire Librum.

Apoc. 22. 16. *Ego Jeſus miſi Angelum meum teſtificari vobis hæc in Eccleſiis, Ego ſum radix & genus David.*

I. *Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expoſitio.* II. *Quo ſenſu Chriſtus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.*

Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expoſitio. Euſeb. Præp. libr. 11. cap. 15.

I. PRÆCLARAM affert ex Philone Zachariani hujus loci expoſitionem Euſebius. Inuſitatum eſt, inquit, vocabulum hoc, Oriens, ſi eum intelligas qui corpore & animo conſtet. Quod ſi incorporeum illum divinam imaginem gerentem accipias, aptiſſime in eum convenire fateberis dictionem iſtam: hunc quippe antiquiſſimum Filium oriri fecit rerum omnium parens Deus, quem alibi Primogenitum appellat, qui Patris vias ſecutus, & ad primigenia illius exemplaria reſpiciens, formas effinxit.

Quo ſenſu Chriſtus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

II. Porro quemadmodum Germen, & Radix, & Virga, & Flos dicitur Chriſtus, ita Heroas ſuos Antiqui Deorum germina appellabant. Scatent exemplis libri Poëtarum. Hic ἔρνος ἄρηος, *germen Martis*, ille Διὸς ἔρνος, *Jovis germen*, & ζωὸς θάλος, *Jovis ramus.* At Chriſtus Germen eſt, & Radix Davidis, Virga Iſraëlis, Virga Jeſſe, Vitis vera, Radix ſancta.

CAPUT LX.

Diſcipuli Jeſu, germina, plantæ, palmites, rami.

PSALM. 79. 15, & ſeq. *Deus virtutum convertere: reſpice de cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam: & perfice eam quam plantavit dextera tua, & ſuper Filium hominis, quem confirmaſti tibi ...... Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ, & ſuper Filium hominis, quem confirmaſti tibi.*

Iſa. 35. 1, & ſeq. *Lætabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: gloria Libani data eſt ei: decor Carmeli & Saron, ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.*

Iſa. 60. 21. *Populus autem tuus omnes juſti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ.*

Iſa. 61. 1, & ſeq. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me ...... ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris, & vocabuntur in ea fortes juſtitiæ, plantatio Domini ad glori.*

MATTH. 15. 13. *At ille reſpondens ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœleſtis, eradicabitur.*

Joh. 15. 5. *Ego ſum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.*

Rom. 6. 5. *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis ejus, ſimul & reſurrectionis erimus.*

Rom. 11. 16, & ſeq. *Si radix ſancta, & rami. Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis, & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adverſum ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te.*

1. Cor. 3. 6, & ſeq. *Ego plantavi, Apollo rigavit, ſed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum ſunt. Unuſquiſque autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Dei enim ſumus adjutores;*

ficandum.

Jerem. 32. 41. *Et lætabor super eis, cum bene eis fecero, & plantabo eos in terra ista in veritate.*

tores; Dei agricultura estis.

CAPUT LXI.

Jesus fons.

PSALM. 35. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.*

Eccli. 1. 5. *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis.*

Eccli. 24. 40, & seq. *Ego Sapientia effudi flumina: ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio: ego quasi fluvii dioryx, & sicut aquæ ductus exivi de Paradiso. Dixi, rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum: & ecce factus est mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare.*

Isa. 11. 9. *Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.* Et Hab. 2. 14.

Isa. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Isa. 35. 6, 7. *Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine: & quæ erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum.*

Isa. 44. 2, 3. *Hæc dicit Dominus ...... Effundam aquas super sitientem, & fluenta super aridam.*

Isa. 49. 10. *Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus & Sol, quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.*

Isa. 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas.*

Isa. 59. 19. *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemtor.*

Isa. 65. 13. *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis.*

Jerem. 2. 13. *Duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.*

Jerem. 17. 13. *Expectatio Israël, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur; quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum.*

Ezech. 36. 25. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Et ait ad me, Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intra-*

JOH. 4. 13, & seq. *Respondit Jesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

Joh. 6. 35. *Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet unquam.*

Joh. 7. 37, 38. *In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

Apoc. 21. 6. *Ego sum Alpha & Omega, initium & finis: ego sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis.*

Apoc. 22. 1. *Et ostendit mihi fluvium aquæ vivæ, splendidum tamquam crystallum, procedentem de sede Dei & Agni.*

Apoc. 22. 17. *Et qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

bunt mare & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens quæ serpit, quocunque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur, & vivent omnia ad quæ venerit torrens; & stabunt super illas piscatores. Ab Engaddi, usque ad Engallim siccatio sagenarum erit: plurimæ species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ.

Joël 3. 18. *Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte; & per omnes rivos Juda ibunt aquæ; & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.*

Zach. 14. 8. *Et erit in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in æstate & in hyeme erunt.*

CAPUT LXII.

Jesus Novi & æterni Fœderis, à Deo cum hominibus pacti, sequester, & finis.

PSALM. 88. 4, 29, & seq. *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum...... In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli ...... Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.*

Eccli. 17. 10. *Testamentum æternum constituit cum illis.*

Eccli. 45. 31. *Et testamentum David regi filio Jessæ, de tribu Juda, hæreditas ipsi & semini ejus, ut daret sapientiam in cor nostrum, judicare gentem suam in justitia, ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem æternam fecit.*

Eccli. 47. 13. *Dominus purgavit peccata ipsius (*David*) & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ Israël.*

Isa. 42. 6, 7. *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te: & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 49. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis au-*

MATTH. 26. 27, 28. *Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25.

Luc. 1. 72, 73. *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.*

Act. 3. 25. *Vos estis filii Prophetarum, & Testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.*

Rom. 11. 25, & seq. *Cœcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob: & hoc illis à me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.*

2. Cor. 3. 5, 6. *Sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu.*

Gal. 3. 15, & seq. *Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum Testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico Testamentum confirmatum à Deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem ...... Quid igitur Lex? propter transgressiones posita est, donec veniret*

xiliatus ſum tui, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas: ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Iſa. 55. 3, 4. *Inclinate aurem veſtram, & venite ad me; audite, & vivet anima veſtra: & feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias David fideles. Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Iſa. 61. 8, 9. *Dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis: & ſcient in gentibus ſemen eorum, & germen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoſcent illos; quia iſti ſunt ſemen cui benedixit Dominus.*

Jerem. 31. 31, & ſeq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Juda fœdus novum; non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum dicens, Cognoſce Dominum: omnes enim cognoſcent me à minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Jerem. 32. 40. *Et feriam eis pactum ſempiternum, non deſinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

Jerem. 50. 5. *Venient, & apponentur ad Dominum fœdere ſempiterno, quod nulla oblivione delebitur.*

Bar. 2. 35. *Et ſtatuam illis Teſtamentum alterum ſempiternum, ut ſim illis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.*

Ezech. 16. 60, 62. *Recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo ego pactum ſempiternum ...... Et ſuſcitabo tibi pactum meum tecum, & ſcies quia ego Dominus.*

Oſe. 2. 18, & ſeq. *Et percutiam cum eis fœdus in die illa ...... & ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in juſtitia & judicio, & in miſericordia, & in miſerationibus; & ſponſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego Dominus.*

Zach. 9. 11. *Tu quoque in ſanguine Teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.*

Mal. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Teſtamenti quem vos vultis.*

ſemen cui promiſerat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non eſt.

Gal. 4. 24, & ſeq. *Hæc enim ſunt duo Teſtamenta: unum quidem in monte Sina, in ſervitutem generans, quæ eſt Agar: Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis: illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.*

Eph. 2. 12, 13, & ſeq. *Eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à converſatione Iſraël, & hoſpites Teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Jeſu, vos qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ ſolvens, inimicitias in carne ſua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in ſemetipſo in unum novum hominem, faciens pacem; & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuiſtis, & pacem iis qui prope: quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo in uno Spiritu ad Patrem.*

1. Tim. 2. 5. *Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus.*

Ebr. 7. 20, & ſeq. *Et quantum eſt non ſine jurejurando (alii quidem ſine jurejurando ſacerdotes facti ſunt; hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es ſacerdos in æternum) in tantum melioris Teſtamenti ſponſor factus eſt Jeſus.*

Ebr. 8. 6, & ſeq. *Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quanto & melioris Teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Juda, Teſtamentum Novum; non ſecundum Teſtamentum quod feci Patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti: quoniam ipſi non permanſerunt in Teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc eſt Teſtamentum, quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus; dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eas, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum; & non docebit unuſquiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum, quoniam omnes ſcient me à minore uſque ad majorem eorum: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor. Dicendo autem Novum, veteravit Prius. Quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Et 10. 15, & ſeq.

Ebr. 9. 15, & seq. *Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub Priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Ubi enim Testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.*

Ebr. 10. 28, 29. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum dixerit, in quo sanctificatus est?*

Ebr. 12. 22, & seq. *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, & judicem omnium Deum, & spiritus justorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.*

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.*

CAPUT LXIII.

Jesus pacificus.

PSALM. 45. 9, 10. *Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram; auferens bella usque ad finem terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.*

Psalm. 71. 3, 7. *Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam ...... Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psalm. 75. 1, & seq. *Notus in Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus: & factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum.*

Psalm. 84. 9, 11. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam ...... Misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculatæ sunt.*

Psalm. 119. 7. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Isa. 2. 4. *Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prœlium.*

Isa. 9. 6, 7. *Parvulus natus est nobis, &*

MATTH. 5. 38, & seq. *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.*

Matth. 11. 29, 30. *Tollite jugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum meum suave est, & onus meum leve.*

Luc. 1. 79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Luc. 2. 14. *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Luc. 24. 36. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis; ego sum, nolite timere.*

Joh. 14. 23, 27. *Respondit Jesus, & dixit ei, ... Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 16. 32, 33. *Respondit ei Jesus ...... Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.*

filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse ..... Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis; & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo.*

Isa. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri: omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.*

Isa. 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem!*

Isa. 53. 5. *Disciplina pacis nostræ super eum.*

Isa. 54. 10. *Misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non movebitur, dixit miserator tuus Dominus.*

Isa. 55. 11, 12. *Sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo; non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud: quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini.*

Isa. 65. 25. *Lupus & agnus pascentur simul; leo & agnus comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus; non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.*

Jerem. 33. 6, 9. *Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis.*

Ezech. 34. 25, 29. *Et faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus ...... Et non erunt ultra in rapinam in gentibus, neque bestiæ terræ devorabunt eos, sed habitabunt confidenter absque ullo terrore.*

Ose. 2. 18, & seq. *Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.*

Mich. 4. 2, & seq. *Et properabunt gentes multæ, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus, quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: & concident gladios suos in vome-*

Joh. 20. 21, 26. *Dixit ergo eis iterum, Pax vobis ..... Venit Jesus januis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filiis Israël, annuntians pacem per Jesum Christum.*

Rom. 5. 1. *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.*

Rom. 10. 15. *Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Rom. 14. 17. *Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.*

Eph. 2. 13, 14. *Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi: ipse enim est pax nostra.*

Eph. 6. 14. *State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.*

Philipp. 4. 7. *Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.*

Col. 3. 15. *Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.*

Ebr. 7. 2, 3. *Deinde autem & rex Salem, quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.*

res, & hastas suas in ligones: non sumet gens adversus gentem gladium, & non discent ultra belligerare. Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est.

Mich. 5. 2, 5. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël ...... & erit iste pax.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem.*

Agg. 2. 8, 10. *Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum ...... & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 3. 8, 10. *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem ...... In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.*

Zach. 9. 9, 10. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ ...... & loquetur pacem gentibus.*

De pace per Christum Jesum parta, & de concordia animalium Messiæ temporibus ab Isaia promissa; quæ, ut & alia multa ad Messiam pertinentia, allegorice intelligenda sunt.

I. DEMONSTRAVIMUS supra in Propositione septima Judæos retulisse ad tempora Messiæ hæc Isaiæ effata, quibus non hominum solum, sed animalium quoque futuram inter se concordiam prænuntiavit. Hac ipsa vero Propositione nona, quam prosequimur, ad octavum caput in quo egimus de tempore adventus Jesu; atque item in septima, ostendimus Judæos ac Judaislantes quosdam Christianos, jam inde ab Hieronymi temporibus, hæc κατὰ λέξιν sumi voluisse: unde validissimum adversus religionem Christianam telum cudere se posse rentur Judæi, cum aiunt temporibus Jesu, quem Messiam esse volumus, neque habitasse lupum cum agno, neque pardum accubuisse cum hœdo, neque ulla aureæ hujus ætatis ad hanc diem apparuisse vestigia, proindeque nec Messiam fuisse Jesum. Nos vero hæc allegorice sumenda esse Rabbinorum ipsorum suffragio probavimus. Has gregalium suorum ineptias, alias rerum vices nato Christo expectantium, deridet R. Moses ben Maimon, in Jad Chazacah, parte quarta, libro quarto; & docet lupum, pardum, leonem, feraque hæc animalia, impiarum gentium esse simulacra; agnum vero, hœdum, & vitulum, & mansuetas pecudes, Israëlitas significare, quorum summa erit inter gentes pax & tranquillitas. Demum sic rationem concludit doctus ille Magister: *Hæc, & reliqua ejusmodi, quæ de Messiæ temporibus scripta extant, sunt* משלים, *Parabolæ.* Ea quoque trahit non semel in allegoricum sensum R. David Kimchi. Frequens itaque est in ore Judæorum R. Samuelis dictum, nullum discrimen futurum inter tempora nostra, & tempora Messiæ, *præter regnorum servitutem*, hoc est prætérquam quod regna omnia, excusso regum suorum jugo, sub unius Messiæ imperium cogentur. Consulitor liber Sanhedrin, capite ultimo. Prædicit Isaias futurum Messiæ temporibus, ut *Omnis vallis exaltetur, & omnis mons & collis humilietur, & sint prava in directa, & aspera in vias planas.* Nemo sanus sibi persuadeat, tunc ita complanatum iri terræ sola, ut nulli penitus montes existant, cum hic ipse Isaias ac Michæas de eodem Messiæ ævo talia præcinant: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles.* Isaias quoque alibi: *Et erunt super omnem montem excelsum, & super omnem collem elevatum, rivi currentium aquarum.* Optime Tertullianus: *Alia species erit*, inquit, *qua pleraque figurate portenduntur per ænigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quam scripta sunt. Nam & montes legimus destillaturos dulcorem; non tamen ut sapam de petris, aut defrutum de rupibus speres: & terram audimus lacte & melle manantem, non tamen ut de glebis credas te unquam placentas & samias coacturum; quia non statim aquilicem & agricolam se Deus repromisit dicens, Ponam flumina in regione sitienti, & in solitudine cedrum & buxum. Sicut & prædicans de nationum conversione, Benedicent me bestiæ agri, sirenes, & filiæ passerum; non utique ab hirundinum pullis, & vulpeculis, & illis monstruosis fabulosisque cantricibus fausta*

Thalm. Cod. De sabbatho.

Isa. 2. 2. Mich. 4. 1. Isa. 30. 25.

Tertull. libr. 3. contr. Marc. cap. 5.

omnia relaturus est. Tum verissimam hanc doctrinam tuetur Apostoli auctoritate, qui legem bobus messes terentibus os alligari vetantem, spectare ad nos docet; & petram potum in deserto subministrantem, Christum signasse; & Abrahami filios duos, Testamenti utriusque symbola fuisse; & institutam à Deo, in rerum primordiis, societatem individuam viri & fœminæ, Christi & Ecclesiæ conjunctionem notare. Messiæ certe spiritale regnum est, ut & evincemus in Parallelismo, & quæcunque eo pertinent, spiritalia fere sunt; & pax illa per Christum promissa & parta, animorum & conscientiæ pax est; pax etiam Deum inter & homines per Christum conciliata. Quocirca res ad Messiam spectantes, futuras esse spiritales ac cœlestes merito asseverat R. Juda in libro quem Æternitatem Israëlis inscripsit. At proprium præterea & simplicem huic Isaiæ prædictioni inesse sensum, supra à nobis ad octavum caput nonæ hujus Propositionis declaratum est: nam circa ortus Christi Jesu tempora pacem colebat orbis universus, & clausum fuerat ab Augusto Jani Templum. Præclara est, & omnem exceptionem respuit Hieronymi in hanc Isaiæ prophetiam dissertatio; quærit enim à Judæis, ecquid virga, radix, flos, κατὰ χῆμα hoc ipso loco sumenda sint; an procedens ex ore Messiæ virga terram percutiet; an oris sui spiritu noxios is sit interfecturus; an justitia aut fide cingulum texet, quo lumbos suos præcingat. Quæ cum allegorice dicta esse fatendum sit, de sequentium sensu non præjudicium, sed plane judicium factum esse putandum est. Id patet vel maxime ex prædicto Aggæi: *Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum ...... & in loco isto dabo pacem.* Quæram à Judæis, an pax Templo secundo contigerit, quod creberrimis bellis appetitum, & postquam ab Herode fuit instauratum, funditus demum à Romanis excisum est. Falletur profecto quisquis hæc intellexerit κατὰ λέξιν. Ad allegoriam igitur recurrendum est, & dicendum pacem hanc significari, quam Jesus hominibus sanguine suo quæsivit, placato Deo, & hominibus conciliato, sedatisque conscientiæ terroribus ac stimulis, quæ facinorosis hominibus teterrimum bellum indicunt. Agg. 2. 8, 10.

CAPUT LXIV.

Pax & securitas Discipulorum Jesu.

PSALM. 72. 3, 7. *Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam ...... Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psalm. 84. 9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui convertuntur ad cor.*

Psalm. 90. 1, & seq. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur: dicet Domino, Susceptor meus es tu, & refugium meum: Deus meus, sperabo in eum. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis. Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis à timore nocturno ...... Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo: quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis: in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.*

Psalm. 111. 5, & seq. *Jucundus homo qui miseretur & commodat, disponit sermones suos in judicio, quia in æternum non commovebitur. ...... confirmatum est cor ejus: non commovebitur, donec despiciat inimicos suos.*

Psalm. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

MATTH. 5. 9. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Matth. 10. 12, 13. *Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui: & siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos.* Et Luc. 10. 5, & seq.

Matth. 11. 29. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.*

Marc. 9. 49. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.*

Luc. 1. 79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Luc. 2. 13, 14. *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Luc. 24. 36. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis.* Et Joh. 20. 19, 21, 26.

Joh. 14. 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 16. 33. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.*

Psalm. 120. 3, & seq. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te ..... Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam. Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem. Dominus custodit te ab omni malo.*

Psalm. 124. 1, & seq. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem ...... pax super Israël.* Et Psalm. 127. 6.

Prov. 1. 33. *Qui autem me* (Sapientiam) *audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato.*

Prov. 3. 1, 2. *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Eccli. 6. 29. *In novissimis enim invenies requiem in ea* (Sapientia) *& convertetur tibi in oblectationem.*

Isa. 32. 17. *Et erit opus justitiæ pax, & cultus justitiæ silentium, & securitas usque in sempiternum.*

Isa. 53. 5. *Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.*

Isa. 54. 10. *Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non commovebitur; dixit miserator tuus Dominus.*

Isa. 55. 11, 12. *Sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum; sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.*

Isa. 58. 10, 11. *Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies: & requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam.*

Ezech. 34. 14, 15, 25. *In pascuis uberrimis pascam eas,* (oves meas) *& in montibus excelsis Israël erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israël: ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus ...... & faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus.*

Ezech. 37. 14, 26. *Et requiescere vos faciam super humum vestram, & scietis quia ego Dominus locutus sum & feci, ait Dominus Deus ...... & percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis.*

Agg. 2. 8, & seq. *Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria ...... & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator ...... & loquetur pacem gentibus.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filiis Israël, annuntians pacem per Jesum Christum.*

Rom. 1. 7. *Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Jesu Christo.* Et Rom. 2. 10. & 1. Cor. 1. 3. & 2. Cor. 1. 2. & Gal. 1. 3. & Eph. 1. 2. & 6. 23. & Phil. 1. 2. & Col. 1. 3. & 1. Thess. 1. 2. & 2. Thess. 1. 2. & 1. Tim. 1. 2. & 2. Tim. 1. 2. & Tit. 1. 4. & Philem. 3. & 1. Petr. 1. 2. & 2. Petr. 1. 2. & 2. Joh. 3. & 3. Joh. 14. & Jud. 2. & Apoc. 1. 4.

Rom. 5. 1. *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.*

Rom. 10. 15. *Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Rom. 12. 14, & seq. *Benedicite & nolite maledicere ...... nulli malum pro malo reddentes ...... si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.*

Rom. 14. 17, 19. *Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto ...... Itaque quæ pacis sunt sectemur.*

Rom. 15. 13. *Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo.*

1. Cor. 7. 15. *In pace autem vocavit nos Deus.*

2. Cor. 13. 11. *De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum.*

Gal. 6. 15, 16. *In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israël Dei.*

Eph. 2. 17. *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope.*

Eph. 4. 1, & seq. *Obsecro itaque vos, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis ..... solliciti servari unitatem spiritus in vinculo pacis.*

Eph. 6. 14, 15. *State ergo succincti lumbos vestros, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.*

Col. 3. 15. *Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.*

2. Thess. 1. 6, 7. *Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu.*

2. Thess. 3. 16. *Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco.*

2. Tim. 2. 22. *Sectare vero justitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.*

Ebr. 3. 18. *Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt?*

Ebr. 4. 3,

Ebr. 4. 3, & seq. *Ingrediemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam ...... Festinemus ergo ingredi in illam requiem.*

Ebr. 12. 14. *Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.*

1. Petr. 3. 10, 11. *Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, ... inquirat pacem, & sequatur eam.*

CAPUT LXV.

Jesus bellator & victor.

NUM. 24. 14. *Orietur Stella ex Jacob, & surget virga de Israël; & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

Psalm. 44. 3, & seq. *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime ..... Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.*

Psalm. 109. 5, & seq. *Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ Reges: judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Isa. 8. 1, & seq. *Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium, & dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.*

Isa. 11. 4, 5. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.*

Isa. 41. 2. *Quis suscitavit ab Oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit? dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus?*

Isa. 42. 13. *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit Zelum; vociferabitur & clamabit; super inimicos suos confortabitur.*

Isa. 49. 1, 2. *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei: & posuit os meum quasi gladium acutum. In umbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.*

MATTH. 10. 34. *Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram; non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam: & inimici hominis, domestici ejus.* Et Luc. 12. 49, 51.

Matth. 26. 52, 53. *Tunc ait illi Jesus, ... An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?*

Luc. 22. 36. *Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium,*

Joh. 16. 33. *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Rom. 6. 13. *Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiæ Deo.*

Rom. 13. 12. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia ..... in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ, à dextris & à sinistris.*

2. Cor. 10. 3, & seq. *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promtu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.*

Eph. 6. 11, & seq. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem; sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in*

Isa. 66. 15, 16. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino.*

Jerem. 12. 12. *Gladius Domini devorabit ab extremo terræ usque ad extremum ejus: non est pax universæ carni.*

Joël 2. 11. *Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum?*

Hab. 3. 8, & seq. *Qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio, suscitans suscitabis arcum tuum ...... Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum; ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes: egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Zach. 9. 11, & seq. *Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion; super filios tuos, Græcia, & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur; & exibit ut fulgur jaculum ejus; & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos; & devorabunt, & subjicient lapidibus fundæ, & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur ut phialæ, & quasi cornua altaris. Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.*

cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est Verbum Dei.

1. Tim. 1. 18. *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam.*

2. Tim. 2. 4, 5. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit: nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.*

Apoc. 1. 16. *Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.*

Apoc. 2. 12, & seq. *Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui habet rhomphæam utraque parte acutam ...... habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum: similiter pœnitentiam age, si quominus veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*

Apoc. 19. 11, & seq. *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnat ...... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo: & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis ...... & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aves saturatæ sunt carnibus eorum.*

De bello quod per Jesum Christum geritur.

I. JESUM pacificum esse supra ostendimus; hic eum exhibemus bellatorem, nec nobiscum tamen ipsi pugnamus, allegorica modo adhibeatur interpretatio. Quod quo jure fiat, sanequam, egregie demonstrat Isaias, cum ait de puero, qui Messiæ typus est: *Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* (Isa. 8. 3, 4.) Quæ sic pulchre interpretatur Tertullianus (Tertull. libr. 3. adv. Marc. cap. 13.): *Ante est inspicias ætatus demonstrationem, an hominem jam Christum exhibere possit, nedum Imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signa belli, non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo, vel de curru, vel de muro, sed de nutricis aut gerulæ suæ collo, sive dorso hostem destinaturus; atque ita Damascum & Samariam pro mamillis subacturus.* Demum sententiam his verbis concludit: *Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam vivere, ante virtutem Damasci sumere, quam patris & matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur.* Subjicit alia deinde multa; pariaque his apud eum alibi reperias (Tertull. contr. Jud. cap. 9.), quibus quod addam, nihil habeo. Allegoriam præterea demonstrant & hæc Isaiæ (Isa. 11. 4, 5.): *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.* En arma quibus bellum gerit Christus, verba, spiritus, justitia, & fides. Hinc Paulus ad Corinthios (2. Cor. 10. 3, & seq.): *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militiæ nostræ carnalia sunt:* & ad Ephesios (Eph. 6. 11, & seq.): *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Tum arma recenset quibus ge-

ri vult hujusmodi bellum; nempe loricam justitiæ, scutum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus.

CAPUT LXVI.

Jesus lapis, fundamentum, mons.

PSALM. 117. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

Isa. 8. 13, 14. *Dominum exercituum, ipsum sanctificate; ipse pavor vester, ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus Domibus Israël; in laqueum, & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Isa. 28. 16, 18. *Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet. ...... Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit.*

Dan. 2. 34, & seq. *Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus ejus ferreis, & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter, ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in favillam æstivæ areæ, quæ rapta sunt vento; nullusque locus inventus est eis: lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit universam terram ...... In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc; & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi quæ ventura sunt postea.*

Zach. 3. 8, & seq. *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem: quia ecce lapis quem dedi coram Jesu, super lapidem unum septem oculi sunt, ecce ego cælabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die una.*

Zach. 4. 7, 10. *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel? in planum: & educet lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ ejus ..... & lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel.*

MATTH. 21. 42, & seq. *Dicit illis Jesus, Numquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus: & qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum.* Et Marc. 12. 10, & seq. Luc. 20. 17, 18.

Act. 4. 11. *Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus.*

Rom. 9. 32, 33. *Offenderunt in lapidem offensionis; sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

1. Cor. 3. 11. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.*

1. Cor. 10. 4. *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus.*

Eph. 2. 19, & seq. *Ergo jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in spiritu.*

1. Petr. 2. 4. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum; & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini.*

CAPUT LXVII.

Jesu Discipuli lapides.

ZACH. 9. 16. *Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.*

EPH. 2. 19, & seq. *Ergo jam non estis hospites & advenæ: sed estis cives sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum; ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino; in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in spiritu.*

1. Petr. 2. 4, 5. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum; ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.*

CAPUT LXVIII.

Jesus scandalum & ruina.

PSALM. 109. 6. *Judicabit in nationibus, implebit ruinas.*

Isa. 8. 13, 14. *Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

MATTH. 11. 6. *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Et Luc. 7. 23.

Matth. 13. 57. *Et scandalizabantur in eo.* Et Marc. 6. 3.

Matth. 15. 12. *Tunc accedentes Discipuli ejus, dixerunt ei, Scis quia Pharizæi audito verbo hoc scandalizati sunt?*

Matth. 26. 31, & seq. *Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis ...... Respondens autem Petrus ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Et Marc. 14. 27, & seq.

Luc. 2. 34. *Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël.*

Rom. 9. 32, 33. *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali; & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

1. Cor. 1. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.*

Gal. 5. 11. *Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? ergo evacuatum est scandalum crucis.*

1. Petr. 2. 7, 8. *Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt ædificantes: hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.*

CAPUT LXIX.

Jesus dux.

ISA. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Jerem. 30. 21. *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me.*

Dan. 9. 25. *Scito ergo & animadverte, Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.*

MATTH. 2. 6. *Sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.*

CAPUT LXX.

Jesus ostium.

PSALM. 117. 20. *Hæc porta Domini: justi intrabunt in eam.*

JOH. 10. 7, & seq. *Dixit ergo eis iterum Jesus, Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones, & non audierunt eos oves. Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.*

CAPUT LXXI.

Jesus via.

ISA. 30. 21. *Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.*

Isa. 35. 8, & seq. *Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint, & redemti à Domino convertentur.*

Jerem. 6. 16. *Hæc dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris.*

JOH. 14. 6. *Dicit ei Jesus, Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.*

CAPUT LXXII.

Jesus veritas.

PSALM. 42. 3. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

Psalm. 84. 12. *Veritas de terra orta est, & justitia de cœlo prospexit.*

Eccli. 24. 25. *In me gratia omnis viæ &*

JOH. 8. 31, 32. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

Joh. 14. 6. *Dicit ei Jesus, Ego su via, veritas, & vita.*

veritatis; in me omnis spes vitæ & virtutis.

2. Cor. 1. 20. *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est, ideo & per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.*

1. Joh. 5. 6. *Et spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.*

CAPUT LXXIII.

Jesus vita.

DEut. 30. 20. *Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas: ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum.*

Psalm. 35. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.*

Prov. 8. 35. *Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem à Domino.*

Eccli. 4. 12, & seq. *Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se, & præibit in via justitiæ: & qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt.*

Eccli. 21. 16. *Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vitæ permanet.*

Isa. 25. 7, & seq. *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste; expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuimus eum; exultabimus, & lætabimur in salutari ejus: quia requiescet manus Domini in monte isto.*

JOH. 1. 4. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.*

Joh. 6. 35, 48, 49. *Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitæ ..... Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.*

Joh. 11. 25, 26. *Dixit ei Jesus, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum.*

Joh. 14. 6. *Dicit ei Jesus, Ego sum via, veritas, & vita.*

Act. 3. 15. *Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit à mortuis, cujus nos testes sumus.*

Rom. 6. 11. *Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Domino nostro.*

1. Cor. 15. 22. *Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

Gal. 2. 20. *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem non vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.*

Phil. 1. 10. *Mihi enim vivere Christus est, & mori lucrum.*

Col. 3. 3, 4. *Mortui enim estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.*

Ebr. 2. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.*

1. Joh. 1. 2. *Vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.*

1. Joh. 5. 11, & seq. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.*

CAPUT LXXIV.

Jesus Sapientia.

PRov. 8. 12, & seq. *Ego Sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus ...... Meum est consilium & æquitas; mea est fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt ...... Ego diligentes me diligo; & qui mane vigilant ad me, invenient me: mecum sunt divitiæ & gloria, opes superbæ & justitia, melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso, & genimina mea argento electo ...... Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant; necdum montes gravi mole constiterant; ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ. Quando præparabat cœlos aderam ...... cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ esse cum filiis hominum. Nunc ergo, filii, audite me, Beati qui custodiunt vias meas ...... Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem à Domino: qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.*

Sap. 7. 21, & seq. *Omnium artifex docuit me Sapientia: est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, unicus ...... omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapientia. Attingit autem ubique propter suam munditiam: vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius: & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit.*

Sap. 9. 4. *Da mihi sedium tuarum assistricem Sapientiam.*

Sap. 9. 9. *Tecum Sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres: & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.*

Eccli. 1. 5, & seq. *Fons Sapientiæ, Verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Radix Sapientiæ cui revelata est, & astutias illius quis agnovit? Disciplina Sa-*

MAtth. 11. 19. *Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et justificata est Sapientia à filiis suis.* Et Luc. 7. 34, 35.

Luc. 11. 49. *Propterea & Sapientia Dei dixit, Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur.*

1. Cor. 1. 23, 24. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei Sapientiam.*

1. Cor. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapientia à Deo.*

Col. 2. 4. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

pientiæ cui revelata est & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Unus est altissimus creator omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans Deus. Ipse creavit illam in Spiritu sancto, & vidit, & dinumeravit, & mensus est: & effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum, & præbuit illam diligentibus se.

Eccli. 24. 1, & seq. *Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuivi sola, & profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi, & in omni terra steti, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi, & in his omnibus requiem quæsivi, & in hæreditate Domini morabor. Tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Iacob inhabita, & in Israël hæreditare, & in electis meis mitte radices. Ab initio, & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam, & in habitatione sancta coram ipso ministravi.*

CAPUT LXXV.

Jesus principium & finis, primus & novissimus; alpha & omega.

GEN. 1. 1. *In principio creavit Deus cælum & terram.*

Psalm. 101. 26, & seq. *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Psalm. 109. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te.*

Prov. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.*

Eccli. 24. 14. *Ab initio, & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam.*

JOH. 1. 1, 2. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.*

Joh. 8. 25. *Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Jesus, Principium, qui & loquor vobis.*

Rom. 10. 4. *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.*

Col. 1. 18. *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.*

Ebr. 1. 8, & seq. *Ad Filium autem* (dicit Deus) *Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Isa. 41. 4. *Ego Dominus; primus & novissimus ego sum.*

Isa. 43. 10. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.*

Isa. 44. 6. *Hæc dicit Dominus rex Israël, & redemtor ejus Dominus exercituum, Ego primus & novissimus, & absque me non est Deus.*

Isa. 48. 12. *Audi me, Jacob, & Israël quem ego voco: ego ipse, ego primus, & ego novissimus.*

Isa. 53. 2, 3. *Vidimus eum, & non erat aspectus; & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum.*

Apoc. 1. 8. *Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.* Et Apoc. 1. 11. juxta Græcum exemplar.

Apoc. 1. 17. *Et posuit dexteram suam super me dicens, Noli timere, ego sum primus & novissimus.*

Apoc. 3. 14. *Et Angelo Laodiceæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit, Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creaturæ Dei.*

Apoc. 21. 6. *Ego sum alpha & omega, initium & finis.*

Apoc. 22. 13. *Ego sum alpha & omega, primus & novissimus, principium & finis.*

CAPUT LXXVI.

Jesus caput.

PSALM. 17. 44. *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.*

Psalm. 117. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

MATTH. 21. 42. *Dixit illis Jesus, Nunquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* Et Marc. 12. 10. Luc. 20. 17. Act. 4. 11. & 1. Petr. 2. 7.

1. Cor. 11. 3. *Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est.*

Eph. 1. 22, 23. *Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur.*

Eph. 4. 15, 16. *Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.*

Eph. 5. 23. *Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, ipse Salvator corporis ejus.*

Col. 1. 18. *Et ipse* (Jesus) *est caput corporis Ecclesiæ.*

Col. 2. 10. *Et estis in illo* (Jesu) *repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.*

Col. 2. 18, 19. *Nemo vos seducat ...... non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum Dei.*

CAPUT LXXVII.

In Jesu omnia à Deo condita.

PSALM. 32. 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

Psalm. 103. 24. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine: omnia in Sapientia fecisti.*

Prov. 3. 19, 20. *Dominus Sapientia funda-*

JOH. 1. 3. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.*

Eph. 2. 10. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu, in operibus bonis quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.*

Eph. 3. 11. *Secundum præfinitionem seculo-*

vit terram, stabilivit cœlos prudentia: Sapientia illius eruperunt abyssi.

Prov. 8. 27, & seq. *Quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens.*

Sap. 9. 9. *Et tecum Sapientia tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.*

Jerem. 10. 12. *Præparat orbem in Sapientia sua.*

rum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro.

Col. 1. 15, & seq. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.*

Ebr. 1. 2. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & secula.*

CAPUT LXXVIII.

Jesus electus.

PSALM. 88. 20. *Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, Posui adjutorium in potente, & exaltavi electum de plebe mea.*

Isa. 42. 1. *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea.*

Isa. 43. 10. *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi, ut sciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum.*

Isa. 49. 2. *Posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.*

MATTH. 12. 17, & seq. *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ.*

Luc. 23. 35. *Et stabat populus spectans, & deridebant eum Principes cum eis dicentes, Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.*

1. Petr. 2. 4, & seq. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur.*

CAPUT LXXIX.

Jesus justitia.

PSALM. 71. 7. *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psalm. 84. 12. *Veritas de terra orta est, & justitia de cœlo prospexit.*

Isa. 11. 4. *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ.*

Isa. 45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul.*

Isa. 61. 11. *Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus germen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.*

Isa. 63. 1. *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis*

1. COR. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemtio.*

2. Cor. 5. 21. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.*

suæ? Ego qui loquor justitiam, & propugnator sum ad salvandum.

Jerem. 33. 15. *In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam; ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna.*

Mal. 4. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.*

CAPUT LXXX.

Jesus Justus dictus κατ' ἐξοχήν.

SAP. 2. 12. *Circumveniamus ergo Justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata Legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ: promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat.*

Isa. 45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.*

Isa. 51. 4, 5. *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea me audite, quia Lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus.*

Isa. 53. 11. *In scientia sua justificabit ipse Justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.*

Isa. 62. 1, 2. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus Justus noster.* Et Jerem. 33. 16.

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator.*

MATTH. 27. 3, 4. *Tunc videns Judas qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & Senioribus, dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum.*

Matth. 27. 19. *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens, Nihil tibi & Justo illi.*

Luc. 23. 47. *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, Vere hic homo justus erat.*

Act. 3. 14. *Vos autem Sanctum & Justum negastis, & petistis virum homicidam dari vobis.*

Act. 7. 52. *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuistis.*

Act. 22. 14. *At ille dixit, Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus.*

Rom. 3. 26. *Ut sit ipse Justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.*

Jac. 5. 6. *Addixistis, & occidistis Justum, & non restitit vobis.*

1. Petr. 3. 18. *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, Justus pro injustis.*

1. Joh. 1. 9. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & Justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

1. Joh. 2. 1. *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum Justum.*

1. Joh. 2. 29. *Si scitis quoniam Justus est, scitote quoniam & omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.*

CAPUT LXXXI.

Jesus Sanctus dictus κατ᾽ ἐξοχήν.

PSALM. 4. 4. *Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.*

Psalm. 15. 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

Isa. 12. 6. *Exulta, & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israël.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

MARC. 1. 23, 24. *Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit dicens, Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei.* Et Luc. 4. 33, 34.

Luc. 1. 35. *Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*

Luc. 2. 22, 23. *Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in Lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur.*

Act. 2. 27. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

Act. 3. 14. *Vos autem Sanctum & Justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis.*

Act. 4. 27, & seq. *Convenerunt enim vere in civitate ista adversus Sanctum puerum tuum Jesum ...... Et nunc, Domine, respice in minas eorum, & da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum; in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen Sancti filii tui Jesu.*

1. Cor. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemtio.*

Ebr. 7. 26. *Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, Sanctus, innocens, impollutus.*

1. Petr. 1. 14, & seq. *Quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed secundum eum, qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego Sanctus sum.*

1. Joh. 2. 20. *Sed vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.*

Apoc. 3. 7. *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David.*

Apoc. 6. 10. *Et clamabunt voce magna dicentes, Usquequo, Domine (Sanctus & Verus) non judicas & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?*

Sanctum fore Messiam Judæi sentiunt.

I. CONSENTANEA est his Veteris Testamenti effatis Judæorum sententia: nam R. Abraham Schalom in libro Neve Schalom, popularium suorum, ut videtur, vestigiis inhærens, sanctissimum omnium Messiam fore docet.

CAPUT LXXXII.

Jesus testis Dei.

ISA. 43. 10. *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.*

Isa. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus.*

JOH. 3. 10, 11. *Respondit Jesus, & dixit ei, Tu es Magister in Israël, & haec ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.*

Joh. 3. 31, 32. *Et quod vidit & audivit, hoc testatur, & testimonium ejus nemo accipit. Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.*

Joh. 8. 14, 18. *Respondit Jesus, & dixit eis, Etsi ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum ...... Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso.*

Joh. 18. 37. *Respondit Jesus, Tu dicis quia rex sum ego; ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.*

1. Tim. 2. 5, 6. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemtionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis.*

1. Tim. 6. 13. *Praecipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia in Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.*

1. Joh. 5. 7. *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, & Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.*

Apoc. 1. 4, 5. *Gratia vobis & pax ...... à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terrae.*

Apoc. 3. 14. *Et Angelo Laodiceae Ecclesiae scribe, Haec dicit Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creaturae Dei.*

CAPUT LXXIII.

Jesus humilis.

PSALM. 21. 7. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis.*

Psalm. 34. 14. *Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar.*

Psalm. 87. 16. *Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea; exaltatus autem, & humiliatus sum, & conturbatus.*

Psalm. 88. 39, & seq. *Tu vero repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra Sanctuarium ejus; destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis: exaltasti dexteram deprimentium eum, laetificasti omnes inimicos*

MATTH. 11. 29. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.*

Act. 8. 32, & seq. *Locus autem Scripturae quem legebat, erat hic ...... In humilitate judicium ejus sublatum est ..... Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.*

2. Cor. 13. 4. *Nam etsi crucifixus est Jesus ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem.*

Ebr. 4. 15. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris;*

ejus: avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti: minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione

Isa. 52. 14. *Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius est, inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.*

Isa. 53. 2, & seq. *Non est species ei, neque decor; & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem; & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum ...... & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum ...... & Dominus voluit conterere eum in infirmitate ...... & cum sceleratis reputatus est.*

Jerem. 22. 30. *Hæc dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.*

Thr. 3. 45. *Eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.*

Dan. 2. 34, & seq. *Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis & fictilibus, & comminuit eos ...... lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit universam terram ...... Secundum quod vidisti quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi quæ ventura sunt postea.*

tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

Ebr. 5. 7, & seq. *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque, ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido ac lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia: & quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam.*

CAPUT LXXXIV.

Jesus contemtus, & odio habitus.

PSALM. 17. 18, 41, 44. *Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. ...... Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti ...... Eripies me de contradictionibus populi; constitues me in caput gentium.*

Psalm. 21. 8. *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput.*

Psalm. 34. 16, 19. *Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. ...... Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.*

Psalm. 68. 6, & seq. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste: quæ non rapui tunc exolvebam ..... Quoniam propter te sustinui oppro-*

MATTH. 8. 34. *Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu: & viso eo rogabant ut transiret à finibus eorum.*

Matth. 9. 34. *Pharisæi autem dicebant, In principe Dæmoniorum ejicit Dæmones.* Et Matth. 12. 24. Luc. 11. 15. Joh. 7. 20. & 8. 48, 52. & 10. 20.

Matth. 13. 57. *Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.* Et Marc. 6. 3, 4. Luc. 4. 24. Joh. 4. 44.

Matth. 21. 42. *Dicit illis Jesus, Numquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* Et Marc. 12. 10. Luc. 20. 17.

Marc. 3. 21, & seq. *Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim, quoniam in furorem versus est. Et Scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant quoniam Beelzebub habet, & quia in principe Dæmonio-*

brium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ: quoniam Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, & operui in jejunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi, & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam; adversum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum ...... Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam: & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.

Psalm. 88. 42, & seq. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis; exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos ejus ...... minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione.*

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est: locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam; & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.*

Psalm. 117. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

Psalm. 119. 7. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Sap. 2. 19. *Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Isa. 1. 2. *Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est, Filios enutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.*

Isa. 8. 13. *Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem: & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Isa. 49. 7. *Hæc dicit Dominus redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, & ad servum Dominorum.*

Isa. 52. 14. *Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.*

Isa. 53. 3. *Despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem, & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.*

rum ejicit Dæmonia.

Marc. 5. 39, 40. *Et ingressus ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella non est mortua, sed dormit: & irridebant eum.*

Marc. 9. 11. *Qui respondens ait illis, Elias cum venerit primo, restituet omnia; & quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur?*

Luc. 16. 14. *Audiebant omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.*

Joh. 1. 10, 11. *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.*

Joh. 7. 5. *Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dixit ergo eis Jesus, Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos, me autem odit.*

Joh. 7. 47, & seq. *Responderunt ergo eis Pharisæi, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis?*

Joh. 8. 49. *Respondit Jesus, Ego Dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.*

Joh. 9. 29. *Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit.*

Joh. 12. 37, & seq. *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excœcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.*

Joh. 15. 18, & seq. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. ...... Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum: sed ut adimpleatur sermo, qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.*

Act. 4. 11. *Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli.*

Rom. 9. 32, 33. *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali.*

Ebr. 12. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemta.*

1. Petr. 1. 11. *De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt: scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.*

1. Petr. 2. 4. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini.*

Isa. 65. 2. *Expandi manus tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.*

Jerem. 3. 20. *Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contemsit me domus Israël, dicit Dominus.*

Jerem. 14. 8, 9. *Expectatio Israël, Salvator ejus in tempore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare?*

Jerem. 32. 33. *Et verterunt ad me terga, & non facies, cum docerem eos diluculo, & erudirem, & nollent audire, ut acciperent disciplinam.*

Jerem. 33. 8. *Propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.*

Thren. 3. 30, 45. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis ...... eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades septuaginta duas occidetur Christus: & non erit ejus populus, qui eum negaturus est.*

Refelluntur Judæi, ex duplici adventu Messiæ in Libris sacris prædicto, duplicem Messiam confingentes.

I. EX prædictis quæ hoc capite collegimus, aliisque quæ subinde proferentur à nobis, optime intellexerunt Judæi futuros Christi labores, angustias, ignominias, violentam denique mortem, fœdumque supplicium. Verum cum & supremos ipsi paratos honores, maximam potentiam, regnumque adeo, ex Prophetarum vaticiniis perspectum haberent, huic discrepantiæ oraculorum, quibus duo portenduntur Christi adventus, humilis alter & inglorius, splendidus alter & magnificus, optime occurrere se posse sperarunt, si duos Messias futuros comminiscerentur; alterum Josepho illo prisco, Jacobi & Rachelis filio oriturum, qui Nehemias Uzielis filius dicendus esset; infelicem hunc & ærumnis devotum ac cruentæ morti in prœlio obeundæ adversus impium & monstrosum Armillum; alterum ex Davidis prosapia proditurum, Israëlitici regni vindicem, summam gesturum gloriam, dispersos Israëlitarum congregaturum, per quem Messias Josephi filius ad vitam sit revocandus, postquam Armillum Deus & universum Armilli exercitum igne & sulphure de cœlo emissis deleverit. Traditur doctrina hæc in libro sexto Partis secundæ Thalmudis, qui est De festo Tabernaculorum, capite quinto; traditur & in Beresith Rabba, & apud R. Davidem Kimchi, Aben Ezram, R. Makirum in Pulvere aromatico, aliosque Rabbinos complures è recentioribus. In quo mirabile est quantus ipsis error illuserit. Prædicitur unicus Messias, duplex adventus; duplicem illi Messiam, unicum adventum expectant. Cujus commenti si quis rationem ab iis postulet, vel
Isa. 32. 20. nullam dabunt, vel ineptam. Proferunt verba hæc Isaiæ: *Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis & asini.* Sationem illam interpretantur stipem in egenos collatam, quam qui erogaverit, dignum illum fore aiunt Elia, & utroque Messia: ac Eliam quidem notari dictione, *immittentes*, idcirco quod apud Malachiam
Mal. 4. 5. scriptum est: *Ecce ego mitto Eliam prophetam.* Pedem bovis exponunt Messiam Jose-
Deut. 33. 17. pho oriturum, quod de Josepho dixerit Moses morti proximus: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus.* Asinum vero interpretantur Messiam Davidis filium, quem præ-
Zach. 9. 9. dixit Zacharias futurum pauperem, & asina vectum iri. Piget has nugas referre, quæ extant tamen in Beresith Rabba; sed utile est sectæ hujus perspectam habere vecordiam. Puduisset vero recentiores resipiscere. Itaque patrum suorum auctoritatem sequuntur. At eorum errorem vel hoc ipsum ex Beresith Rabba testimonium coarguit, ubi Messiam Davidis filium, pauperem futurum ex Zachariæ vaticinio agnoscunt. Igitur nescire se fatetur Aben Ezra, utrum Messiam illic indicet Zacharias: cum
Dan. 7. 14. Saadias Gaon eumdem indicari velit, cui Daniel septimo capite potentiam, opes, & regnum æternum spondet. Altera vero Mosis ϖϱοφητεία [?], qua Josephus primogenito tauro comparatur, quamque in Messiam Josephi filium conferunt, adscribitur Messiæ Davidis

Davidis filio in Midrasch Thehillim. Aiunt Judæi hæc de Messia Davidis filio prædixisse Jacobum : *Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*, & ista Psalten : *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.* At in libro Thalmudico Sanhedrin eadem testimonia referuntur ad eum Messiam, de quo dixit Isaias : *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* R. Selomoh Jarchi in Expositionibus suis ad Gemaram Sanhedrin, & R. Moses Alschech, ad Davidicum Messiam pertinere aiunt quinquagesimum tertium Isaiæ caput, quo Messiæ narrantur dolores, ignominiæ, & interitus. Quam opinionem aliquot locis retinet R. Isaac Abrabaniel. Messiam hic quidem Davidicum iis significari docet, quæ habentur apud Isaiam, capite undecimo : *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes.* At liber idem Sanhedrin pœnis à Deo affectum iri docet Messiam ab Isaia illic prædictum. Messias Ruthe prognatus, is ipse est qui Davidis nepos fuit; tamen in Ruth Rabbathi legitur, regnum Messiæ huic & calamitates portendi his verbis, quæ sunt in capite libri Ruth : *Veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto.* Itaque Rabbini quidam, nec infimi nominis, Messiam unicum, sed bis venturum esse consentiunt.

Gen. 49. 10. Psalm. 71. 17. Isa. 53. 4. Isa. 11. 3, 4. Ruth 2. 14.

CAPUT LXXXV.

Jesu Discipuli contemti, vexati, & contumeliis affecti.

PSALM. 43. 8, & seq. *Salvasti enim nos de affligentibus nos; & odientes nos confudisti ...... Nunc autem repulisti & confudisti nos ...... avertisti nos retrorsum post inimicos nostros : & qui oderunt nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos. Vendidisti populum tuum sine pretio ...... Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his qui sunt in circuitu nostro. Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis. Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis. Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo : & non recessit retro cor nostrum : & declinasti semitas nostras à via tua. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis ...... Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis ...... Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.*

Psalm. 65. 10, & seq. *Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum : induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro : imposuisti homines super capita nostra : transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.*

Psalm. 78. 4. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt.*

Psalm. 122. 3. *Miserere nostri, Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione : quia multum repleta est anima no-*

MATTH. 5. 10, & seq. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me : gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis; sic enim persecuti sunt Prophetas qui fuerunt ante vos ...... Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est.* Et Luc. 6. 22.

Matth. 10. 21, & seq. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium : & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus propter nomen meum.* Et Marc. 13. 12, 13. Luc. 21. 12, 16, 17.

Matth. 23. 34. *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem.* Et Matth. 10. 16. Luc. 10. 3. & 11. 49.

Matth. 24. 9. *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos : & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.*

Joh. 15. 17, & seq. *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret : quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis, Non est servus major domino suo; si me persecuti sunt, & vos persequentur.*

Joh. 16. 2. *Absque Synagogis facient vos; sed venit hora, ut omnis qui interficit vos,*

stra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Sap. 5. 3, & seq. *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabimus insaniam, & finem illorum sine honore; ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.*

Isa. 60. 14, & seq. *Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israël. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum.*

Thren. 4. 19, 20. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus captus est in peccatis nostris.*

arbitretur obsequium se præstare Deo.

Joh. 17. 14. *Ego dixi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.*

Act. 14. 21. *Et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.*

Rom. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.*

1. Cor. 1. 28. *Ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.*

1. Cor. 4. 12, 13. *Maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.*

2. Cor. 1. 5, & seq. *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur, pro vestra exhortatione & salute; sive consolamur, pro vestra consolatione; sive exhortamur, pro vestra exhortatione & salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum quas patimur: ut spes nostra firma sit pro vobis, scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.*

2. Cor. 2. 4. *Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas.*

2. Cor. 4. 8, & seq. *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus; semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut & vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.*

2. Cor. 7. 4, 5. *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra; nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus; foris pugnæ, intus timores.*

2. Cor. 12. 10. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.*

1. Thess. 2. 2, & seq. *Sed ante passi, & contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis*

fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine ..... Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu: quia passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.

1. Thess. 3. 4, 7. *Nam & cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes; sicut & factum est, & scitis ..... ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate, & tribulatione nostra.*

2. Thess. 1. 4, & seq. *Ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis, in exemplum justi judicii Dei, pro quo & patimini: si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu.*

2. Tim. 3. 10, & seq. *Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, & Lystris; quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.*

Ebr. 10. 32, & seq. *Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum; in altero quidem, opprobriis & tribulationibus, spectaculum facti: in altero autem, socii taliter conversantium effecti. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.*

1. Joh. 3. 13. *Nolite mirari, si odit vos mundus.*

Apoc. 7. 14, & seq. *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni: ..... non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos Sol, neque ullus æstus: quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.*

CAPUT LXXXVI.

Jesus ignotus.

PSALM. 141. 5. *Considerabam ad dexteram, & videbam; & non erat qui cognosceret me.*

Isa. 1. 3. *Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit.*

MATTH. 11. 25. *In illo tempore respondens Jesus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine cœli ac terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.*

Matth. 17. 12. *Dico autem vobis, quia Elias*

Isa. 45. 4, 5. *Vocavi te nomine tuo, assimilavi te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius, extra me non est Deus; accinxi te, & non cognovisti me.*

Isa. 45. 15. *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.*

Isa. 53. 3. *Quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.*

Jerem. 4. 22. *Quia stultus populus meus me non cognovit.*

Jerem. 9. 3. *De malo ad malum egressi sunt, & me non cognoverunt, dicit Dominus.*

Jerem. 10. 25. *Effunde indignationem tuam super gentes, quæ non cognoverunt te.*

Ose. 5. 4. *Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt.*

jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt: sic & Filius hominis passurus est ab eis.

Matth. 26. 69, & seq. *Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla dicens, Et tu cum Jesu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno: & iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit: tunc cœpit detestari, & jurare quia non novisset hominem.* Et Marc. 14. 66, & seq. Luc. 22. 55, & seq. Joh. 18. 17, 25.

Luc. 23. 34. *Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.*

Joh. 1. 10, 11. *In mundo erat, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.*

Joh. 9. 29. *Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit.*

Joh. 16. 2, 3. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo; & hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.*

Act. 3. 17. *Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.*

Act. 23. 27. *Qui enim habitabant Jerusalem, & principes ejus hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, judicantes impleverunt, & nullam caussam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato, ut interficerent eum.*

Act. 17. 22, & seq. *Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video: præteriens enim & videns simulacra vestra, inveni & aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.*

1. Cor. 1. 21. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.*

1. Cor. 2. 7, 8. *Loquimur Dei Sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

2. Cor. 3. 13, & seq. *Non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum: cum au-*

tem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

CAPUT LXXXVII.

Jesus pauper.

PSALM. 39. 18. *Ego autem mendicus sum & pauper.* Et Psalm. 69. 5.

Psalm. 68. 30. *Ego sum pauper & dolens.*

Psalm. 87. 16. *Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea.*

Psalm. 108. 22. *Libera me, quia egenus & pauper ego sum.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

MATTH. 8. 20. *Et dicit ei Jesus, Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et Luc. 9. 57, 58.

Marc. 6. 2, 3. *Et multi audientes admirabantur in doctrina ejus dicentes, Nonne hic est faber, filius Mariæ?*

2. Cor. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.*

CAPUT LXXXVIII.

Jesu Discipuli pauperes & humiles.

1. REG. 2. 8. *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.* Et Job 5. 11. & 12. 18, & seq.

Psalm. 11. 6. *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus: ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.*

Psalm. 17. 28. *Quoniam tu populum humilem salvum facies, & oculos superborum humiliabis.*

Psalm. 33. 19. *Juxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu salvabit.*

Psalm. 43. 24. *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ?*

Psalm. 67. 11, & seq. *Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus dividere spolia.*

Psalm. 68. 33, 34. *Videant pauperes, & lætentur: quærite Deum, & vivet anima vestra: quoniam exaudivit pauperes Dominus, & vinctos suos non despexit.*

Psalm. 71. 4, 12, 13. *Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum ...... quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adjutor; parcet pauperi & inopi, & animas pauperum salvas faciet.*

Psalm. 101. 17, 18. *Quia ædificavit Dominus Sion, & videbitur in gloria sua; respexit in orationem humilium, & non sprevit precem eorum.*

Psalm. 106. 40, 41. *Effusa est contemtio*

MATTH. 6. 19. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.*

Matth. 10. 9, 10. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo.* Et Marc. 6. 8. Luc. 9. 3. & 10. 4. & 22. 35.

Matth. 11. 5. *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.*

Matth. 18. 3, 4. *Et dixit, Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicunque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cælorum.*

Matth. 19. 21. *Ait illi Jesus, Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me.* Et Marc. 10. 21. Luc. 12. 33. & 18. 22.

Matth. 20. 26, & seq. *Quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus; sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Et Matth. 23. 10, & seq. Luc. 14. 11. & 18. 14. Jac. 4. 6. & 1. Petr. 5. 5.

Luc. 1. 48, & seq. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes ...... Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles: esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.*

Luc. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit*

super principes, & errare fecit eos in invio, & non in via: & adjuvit pauperem de inopia, & posuit sicut oves familias.

Psalm. 112. 5, & seq. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.*

Eccli. 10. 18, 21. *Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantavit humiles ex ipsis gentibus ...... Memoriam superborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium sensu.* Et Eccli. 20. 11.

Isa. 28. 18, 19. *Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt: & addent mites in Domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Israël exultabunt.*

Isa. 41. 17, 18. *Egeni & pauperes quærunt aquas, & non sunt; lingua eorum siti aruit: ego Dominus exaudiam eos; Deus Israël non derelinquam eos.*

Isa. 49. 13. *Laudate, cœli; & exulta, terra; jubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur.*

Isa. 61. 10. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem.*

Soph. 3. 12. *Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini.*

Soph. 3. 19. *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.*

locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me ...... Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.

Luc. 6. 20, & seq. *Et ipse elevatis oculis in Discipulos suos dicebat, Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.*

Joh. 7. 47, & seq. *Responderunt ergo eis Pharisæi, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non novit Legem, maledicti sunt.*

1. Cor. 1. 26, & seq. *Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.*

1. Cor. 4. 10, & seq. *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus; per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam....... sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

Jac. 2. 5. *Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

CAPUT LXXXIX.

Jesus servus.

ISA. 42. 1. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea.*

Isa. 43. 10. *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.*

Isa. 43. 24. *Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.*

Isa. 49. 5, 6. *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.*

MATTH. 20. 27, 28. *Qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus; sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Et Marc. 10. 45.

Luc. 22. 27. *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.*

Joh. 13. 12, & seq. *Postquam ergo lavit pedes eorum, & accepit vestimenta sua, cum recubuisset iterum, dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister; & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.*

Phil. 2. 5, & seq. *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in for-*

Isa. 50. 10. *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui?*

Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Isa. 53. 11. *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.*

Ezech. 34. 23, 24. *Et suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum, & ego Dominus locutus sum.* Et Ezech. 37. 24, 25.

Zach. 3. 8. *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.*

ma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.

CAPUT XC.

Jesu labores & angustiæ.

PSALM. 39. 3. *Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi: & exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.*

Isa. 53. 8, 11. *De angustia, & de judicio sublatus est ...... Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit & saturabitur.*

LUC. 19. 41. *Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam.*

Joh. 4. 6. *Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.*

Ebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

CAPUT XCI.

Jesus mansuetus & misericors.

ISA. 42. 1, & seq. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet judicium: non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium.*

Isa. 50. 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, retrorsum non abii.*

Isa. 53. 7, & seq. *Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. ...... Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus ...... & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.*

Jerem. 11. 9. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.*

MATTH. 9. 13. *Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo & non sacrificium.* Et Matth. 12. 7.

Matth. 9. 36. *Videns autem turbas, misertus est eis.* Et Marc. 6. 34.

Matth. 11. 29, 30. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Matth. 12. 15, & seq. *Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes; & præcepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 14. 14. *Et exiens vidit turbam*

multam, & misertus est eis.

Matth. 15. 32. *Jesus autem convocatis Discipulis suis, dixit, Misereor turbæ.* Et Marc. 8. 1, 2.

Matth. 20. 34. *Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum.*

Matth. 26. 62, 63. *Et surgens princeps Sacerdotum ait illi, Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat.* Et Matth. 27. 12, & seq.

Marc. 1. 41. *Jesus autem misertus ejus extendit manum suam.*

Luc. 7. 13. *Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere.*

2. Cor. 10. 1. *Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & modestiam Christi.*

Ebr. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

2. Petr. 2. 23. *Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste.*

CAPUT XCII.

Jesus obediens.

PSALM. 39. 9. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.*

Isa. 50. 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico.*

LUC. 2. 51. *Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

CAPUT XCIII.

Jesus agnus, pascha, ovis.

EXOD. 12. 43, & seq. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Hæc est religio Phase. ...... In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis.* Et Num. 9. 9, & seq.

Isa. 16. 1. *Emitte agnum tuum dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.*

Isa. 53. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.*

JOH. 1. 29, & seq. *Altera die vidit Johannes Jesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. ...... Altera die iterum stabat Johannes, & ex Discipulis ejus duo, & respiciens Jesum ambulantem dicit, Ecce Agnus Dei.*

Joh. 19. 31, & seq. *Judæi ergo, (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbatho, (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura ...... Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.*

Act. 8. 27. & seq. *Et ecce vir Æthiops ...... legens Isaiam Prophetam ...... Locus autem Scripturæ quem legebat, erat hic ......*

Tanquam

Tanquam ovis ad occisionem ductus, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum ...... Apeniens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

1. Cor. 5. 7. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.*

1. Petr. 1. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redemti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi, & incontaminati.*

Apoc. 2. 6, & seq. *Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum ...... Et cum aperuisset Librum, quatuor animalia, & viginti quatuor Seniores ceciderunt coram agno.* Et sæpissime in reliqua Apocalypsi.

I. COMPARATIONEM infra instituemus, Jesum Christum inter, & Paschalem Agnum. Aliqua nunc afferenda sunt agni naturam generatim sumtam spectantia, quibus Christi Jesu similis est. Velut patientia & mansuetudo, quæ in Christo quantæ fuerint docet hic Parallelismus. Agnina carne vescimur, alimur, & vitam toleramus: suam carnem edere jubet nos Christus apud Johannem; qui secus faxit, vitam non habiturum pronuntiat; carnem quippe suam vere cibum esse. Agnina lana induimur: induimus & Christum, quicunque in Christo baptismum suscepimus, ut decernit Paulus in Epistola ad Galatas, qui & Romanos ad induendum Jesum Christum hortatur. Sacrificium juge, quo ex Mosis præscripto horni Agni duo quotidie mactabantur, alter matutinis horis, alter vespertinis, imago fuit, non cruenti solum sacrificii, quo postquam Christus *unam pro peccatis obtulit hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei*, qua cruenta *una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos;* sed jugis hujus etiam & incruenti sacrificii, quo ad placandum, propitiandumque Deum, Christum quotidie Sacerdotes ad altaria offerunt.

Christus cum agno confertur. Joh. 6. 54. Gal. 3. 27. Rom. 13. 14. Ebr. 10. 12, 14.

CAPUT XCIV.

Jesus leo.

GEN. 49. 9. *Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, & quasi leæna: quis suscitabit eum?*

APOC. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne fleveris, ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire Librum, & solvere septem signacula ejus.*

CAPUT XCV.

Jesus princeps.

ISA. 9. 6. *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.*

Jerem. 30. 21. *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me.*

Ezech. 34. 23, 24. *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David, ipse pascet eas, & ipse erit eis in pa-*

Act. 5. 30, 31. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.*

Col. 1. 17, & seq. *Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.*

Col. 2. 11. *Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.*

ftorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David in medio eorum. Ego Dominus locutus sum.

Apoc. 1. 4, 5. *Gratia vobis & pax à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.*

CAPUT XCVI.

Jesus dominus & rex æternus.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.*

1. Reg. 2. 10. *Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.*

2. Reg. 7. 12, 13. *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.*

Psalm. 2. 6, & seq. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.*

Psalm. 21. 29. *Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Psalm. 23. 7, & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prœlio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.*

Psalm. 44. 5, 7. *Specie tua & pulchritudine tua, intende prospere procede & regna ..... Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui.*

Psalm. 46. 1, & seq. *Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram ...... Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite: quoniam rex omnis terræ Deus, psallite sapienter: regnabit Deus super gentes.*

Psalm. 71. 1, & seq. *Deus judicium tuum regi da, & judicium tuum filio regis ...... & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent; reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei.*

Psalm. 73. 12. *Deus autem rex noster ante secula; operatus est salutem in medio terræ.*

Psalm. 88. 28, & seq. *Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. In*

MATTH. 2. 1, & seq. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Judæorum? ...... sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.*

Matth. 16. 17, & seq. *Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona ..... Et tibi dabo claves regni cælorum ..... Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.*

Matth. 21. 4, 5. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis.* Et Joh. 12. 15.

Matth. 25. 31, & seq. *Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum ea, tunc sedebit super sedem majestatis suæ...... Tunc dicet rex his, qui à dextris ejus erunt, Venite benedicti patris mei.*

Matth. 27. 11, & seq. *Jesus autem stetit ante Præsidem, & interrogavit eum Præses dicens, Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus, Tu dicis. ...... Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes, Ave rex Judæorum...... Et imposuerunt super caput ejus caussam ipsius scriptam, Hic est Jesus rex Judæorum....... Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis, & Senioribus dicebant, ... Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* Et Marc. 15. 2, 9, 12, & seq. Luc. 23. 2, 3, 37, & seq. Joh. 18. 33, 39. & 19. 3, 12, 14, & seq.

Matth. 28. 18. *Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Luc. 1. 32, 33. *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.*

Luc. 19. 37, 38. *Cœperunt omnes turbæ Discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus,*

æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli....... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus æternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.*

Isa. 9. 6, 7. *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, à modo & usque in sempiternum.*

Isa. 11. 1, 4, 10. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice eius ascendet...... judicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui...... In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Isa. 16. 1. *Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ.*

Isa. 32. 1. *Ecce in justitia regnabit rex.*

Isa. 40. 10. *Ecce Deus vester; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur.*

Isa. 49. 7, & seq. *Hæc dicit Dominus redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum: reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israël qui elegit te..... Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum: & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te; & pulverem pedum tuorum lingent.*

Isa. 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!*

Jerem. 23. 5, & seq. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et Jerem. 33. 15, 16.

Jerem. 30. 8, 9. *Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram jugum ejus de collo* *dicentes, Benedictus qui venit Rex in nomine Domini; pax in cœlo, & gloria in excelsis.*

Luc. 22. 29, 30. *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.*

Joh. 1. 49. *Respondit ei Nathanaël, & ait, Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israël.*

Joh. 12. 13. *Acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israël.*

Joh. 17. 1, 2. *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.*

Joh. 18. 36, 37. *Respondit Jesus, Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Jesus, Tu dicis, quia rex sum ego.*

Act. 2. 33, & seq. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis: non enim David ascendit in cœlum; dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filiis Israël, annuntians pacem per Jesum Christum: hic est omnium Dominus.*

Act. 17. 7. *Hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum.*

Rom. 14. 9. *In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & mortuorum & vivorum dominetur.*

Rom. 15. 8, & seq. *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum: gentes autem misericordia honorare Deum, sicut scriptum est,...... Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.*

1. Cor. 2. 8. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

1. Cor. 15. 24, 25. *Deinde, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.*

Eph. 1. 19, & seq. *Secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.*

tuo, & vincula ejus dirumpam, & non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.

Jerem. 30. 21. *Et erit dux ejus ex eo; & Princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me.*

Jerem. 33. 17, & seq. *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israël ...... Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo Filius, qui regnet in throno ejus.*

Ezech. 37. 22, & seq. *Et faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israël, & rex unus erit omnibus imperans ...... & servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.*

Dan. 2. 44. *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.*

Dan. 9. 13, & seq. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum: & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient; potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur ...... Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum detur populo Sanctorum Altissimi; cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges servient ei, & obedient.*

Ose. 3. 5. *Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.*

Mich. 4. 2, & seq. *Quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem ..... & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum.*

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Zach. 6. 12, 13. *Hæc dicit Dominus exercituum dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & ædificabit templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Et Eph. 5. 5. *Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.*

Col. 1. 12, 13. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.*

2. Tim. 4. 1. *Testificor coram Deo & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius & regnum ejus.*

Ebr. 1. 2, & seq. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & secula: qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum, Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli ejus. Et ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga æquitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.*

Ebr. 2. 9. *Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.*

Ebr. 7. 1, & seq. *Hic enim Melchisedec, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso à cæde regum, & benedixit ei; cui & decimas omnium divisit Abraham; primum quidem qui interpretatur, Rex justitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis; sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vitæ habens; assimilatus autem Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.*

1. Petr. 4. 11. *Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria, & imperium in secula seculorum.* Et 1. Petr. 5. 11.

2. Petr. 1. 11. *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.*

Jud. 4. *Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes.*

Apoc. 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

Apoc. 11. 15. *Et septimus Angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo dicentes, Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum. Amen.*

Apoc. 12. 5, 10. *Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, & raptus est Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus...... Et audivi vocem magnam in cælo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.*

Apoc. 17. 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam dominus dominorum est, & rex regum.*

Apoc. 19. 11, 12, 15. *Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum justitia judicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis, & in capite ejus diadedemata multa ...... & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea.*

CAPUT XCVII.

Jesu Discipuli reges.

PSALM. 44. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.*

Sap. 3. 7, 8. *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent, judicabunt nationes, & dominabuntur populis.*

Sap. 5. 16, 17. *Justi autem in perpetuum vivent, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini.*

Sap. 6. 21. *Concupiscentia itaque Sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.*

Dan. 7. 18, & seq. *Suscipient autem regnum Sancti Dei Altissimi, & obtinebunt regnum usque in seculum, & seculum seculorum. ...... Aspiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum adversus Sanctos, & prævalebat eis, donec venit Antiquus dierum, & judicium dedit Sanctis Excelsi, & tempus advenit, & regnum obtinuerunt Sancti ...... Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo Sanctorum Altissimi:*

LUC. 12. 32. *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.*

Luc. 22. 29, 30. *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israël.*

Rom. 5. 17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ accipientes in vita regnabunt per unum Jesum Christum.*

1. Cor. 4. 8. *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.*

1. Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

Ebr. 12. 28. *Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam per quam serviamus, placentes Deo cum metu & reverentia.*

Jac. 2. 5. *Audite, Fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

1. Petr. 2. 9. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta.*

Apoc. 1. 6, 9. *Fecit nos regnum & sacerdotes Deo & Patri suo.*

Apoc. 2. 26, 27. *Et qui vicerit, & custo-*

dierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.

Apoc. 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Apoc. 4. 4. *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.*

Apoc. 5. 10. *Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram.*

Apoc. 20. 4, 6. *Et vidi sedes, & sederunt super eas, & judicium datum est illis; & animas decollatorum propter testimonium Jesu ... ... & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis ...... Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.*

Apoc. 22. 5. *Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine Solis; quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum.*

CAPUT XCVIII.

Jesu claritas & gloria.

PSALM. 8. 5, 6. *Quid est homo, quod memor es ejus? aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.*

Psalm. 23. 7, & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prœlio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ...... De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Eccli. 24. 1, & seq. *Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur.*

MATTH. 16. 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis; & tunc reddet unicuique secundum opera ejus.* Et Matth. 19. 28. & 24. 30. & 25. 31. & 26. 69. Marc. 8. 38. Luc. 9. 26. & 21. 27.

Matth. 17. 1, & seq. *Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Johannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos: & resplenduit facies ejus sicut Sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix ...... Ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.* Et Marc. 9. 2, & seq. Luc. 9. 28, & seq.

Luc. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?*

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis.*

Joh. 2. 11. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, & manifestavit gloriam suam, & crediderunt in eum Discipuli ejus.*

Joh. 7. 39. *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Et Joh. 12. 16.

Joh. 11. 4. *Audiens autem Jesus dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro glo-*

Isa. 4. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis.*

Isa. 49. 5. *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini.*

Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ, ipsi servient: potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Zach. 6. 12, 13. *Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & ædificabitur Templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo.*

Zach. 14. 6. *Et veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo.*

Joh. 11. 4. ... *ria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.*

Joh. 12. 23. *Jesus autem respondit eis dicens, Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.*

Joh. 13. 31, 32. *Cum ergo exisset, dixit Jesus, Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.*

Joh. 14. 13. *Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.*

Joh. 16. 14. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

Joh. 17. 1, & seq. *Hæc locutus est Jesus, & sublevatis oculis in cœlum dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te ...... Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te ...... Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis.*

Act. 3. 13. *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum.*

Act. 5. 31. *Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum.*

1. Cor. 2. 8. *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

2. Cor. 4. 4. *In quibus Deus hujus seculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.*

Eph. 1. 19, & seq. *Nos qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.*

Phil. 2. 9, & seq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Col. 2. 10. *Estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.*

2. Thess. 1. 9, 10. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.*

Ebr. 1. 3, & seq. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus ...... sedet ad dexteram majestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis*

nomen hæreditavit ...... Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei ...... Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga æquitatis, virga regni tui. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

Ebr. 2. 5, & seq. *Non enim Angelis subjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco quis dicens, Quid est homo, quod memor es ejus? aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.*

Ebr. 3. 3. *Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus qui fabricavit illam.*

1. Petr. 1. 11. *Spiritus Christi prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.*

1. Petr. 4. 11. *Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorum.*

2. Petr. 1. 16, 17. *Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi à magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.*

Apoc. 5. 12, 13. *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audivi dicentes, Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.*

CAPUT XCIX.

Discipulorum Jesu claritas & gloria.

1. REG. 2. 30. *Nunc autem dicit Dominus, Absit hoc à me; sed quicunque glorificaverit me, glorificabo eum.*

Psalm. 36. 34. *Expecta Dominum, & custodi viam ejus, & exaltabit te.*

Psalm. 83. 10, & seq. *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quia misericordiam &*

MATTH. 19. 28. *Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Et Luc. 22. 29, 30.

Matth. 23. 12. *Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; & qui se humiliaverit, exaltabitur*

veritatem diligit Deus; gratiam & gloriam dabit Dominus. Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

Psalm. 90. 15. *Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione; eripiam eum, & glorificabo eum.*

Psalm. 111. 1, & seq. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis: potens in terra erit semen ejus; generatio rectorum benedicetur; gloria & divitiæ in domo ejus ...... Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in seculum seculi, cornu ejus exaltabitur in gloria.*

Psalm. 149. 4, & seq. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem: exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis: exaltationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum: ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis: ut faciant in eis judicium conscriptum; gloria hæc est omnibus sanctis eius.*

Prov. 4. 7, 8. *Posside sapientiam, & in omni possessione tua acquire prudentiam; arripe illam, & exaltabit te; glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.*

Prov. 28. 12. *In exultatione justorum multa gloria est.*

Prov. 29. 23. *Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.*

Eccli. 1. 11, 24. *Timor Domini gloria & gloriatio ...... scientiam & intellectum prudentiæ sapientia compartietur, & gloriam tenentium se exaltat.*

Eccli. 6. 30, & seq. *Et erunt tibi compedes ejus* (Sapientiæ) *in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriæ; decor enim vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutaris: stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis superpones tibi.*

Eccli. 11. 1. *Sapientia humiliati exaltabit caput ejus, & in medio magnatorum consedere illum faciet.*

Eccli. 14. 23, & seq. *Qui excogitat vias illius* (Sapientiæ) *in corde suo ...... protegetur sub tegmine illius à fervore, & in gloria ejus requiescet.*

Eccli. 15. 1, & seq. *Qui timet Deum, faciet bona; & qui continens est justitiæ, apprehendet illam; & obviavit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate suscipiet illum. Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum, & firmabitur in illo, & non flectetur; & continebit illum, & non confundetur, & exaltabit illum apud proximos suos, & in medio Ecclesiæ aperiet os eius, & adimplebit illum spiritu sapientiæ & intellectus, & stola gloriæ vestiet illum: jubitur.* Et Luc. 1. 52. & 14. 11. & 18. 14. Jac. 4. 6. & 1. Petr. 5. 5. Job. 22. 29.

Rom. 2. 6, 7, 10. *Qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam. Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum.*

Rom. 5. 1, & seq. *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.*

Rom. 8. 18, & seq. *Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, ... quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei ...... Quos autem prædestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem iustificavit, illos & glorificavit.*

Rom. 9. 3, 4, 23. *Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa ...... ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

1. Cor. 2. 7. *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram.*

2. Cor. 3. 18. *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.*

2. Cor. 4. 17. *Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Col. 1. 27. *Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ.*

Col. 3. 4. *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.*

1. Petr. 2. 7. *Vobis igitur honor credentibus.*

1. Petr. 5. 4. *Et cum apparuerit princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam.*

cunditatem & exultationem thesaurizabit super illum: & nomine æterno hæreditabit illum.

Eccli. 23. 38. *Gloria magna est sequi Dominum.*

Isa. 60. 14, & seq. *Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israël. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem: & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis: & scies quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 62. 1, & seq. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus eius, & Salvator eius ut lampas accendatur ...... Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.*

Jerem. 30. 18, 19. *Hæc dicit Dominus, Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & tectis eius miserebor, & ædificabitur civitas in excelso suo, & templum iuxta ordinem suum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque ludentium; & multiplicabo eos, & non minuentur; & glorificabo eos, & non attenuabuntur.*

Agg. 2. 8, & seq. *Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum ...... Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit Dominus exercituum.*

CAPUT C.

Jesu fortitudo & potestas.

PSALM. 23. 7, 8. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prœlio.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum ..... Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges; judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Eccli. 24. 7, 11. *Ego* (Sapientia) *in altissimis habitavi ...... & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi.*

Isa. 8. 1, & seq. *Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare ...... Et accessi ad Prophetissam, & con-*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare; ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni.* Et Luc. 3. 16.

Matth. 7. 29. *Erat enim docens eos, sicut potestatem habens.* Et Marc. 1. 22. Luc. 4. 32.

Matth. 11. 27. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et Joh. 3. 24. & 13. 3. & 17. 2.

Matth. 24. 30. *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa & majestate.* Et Marc. 13. 26. Luc. 21. 27. & 2. Thess. 1. 7, & seq.

Matth. 28. 18. *Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.*

Marc. 1. 27. *Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei.* Luc. 4. 36.

cepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari.

Isa. 9. 6. *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis.*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet: & requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientiæ & intellectus; spiritus consilii & fortitudinis ...... & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Isa. 41. 2. *Quis suscitavit ab oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit; dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus.*

Isa. 42. 13. *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir prœliator suscitabit zelum; vociferabitur & clamabit, super inimicos suos confortabitur.*

Isa. 49. 25, 26. *Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captivitas à forti tolletur; & quod ablatum fuerit à robusto salvabitur; eos vero qui judicaverunt te, ego judicabo; & filios tuos ego salvabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi musto sanguine suo inebriabuntur: & sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas eius, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.*

Zach. 9. 9, 10. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ: & disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.*

Luc. 24. 19. *De Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone, coram Deo & omni populo.*

Joh. 5. 26, 27. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.*

1. Cor. 1. 23, & seq. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.*

1. Cor. 5. 4. *Congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi.*

1. Cor. 15. 24, & seq. *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Cum autem dicat, Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.*

2. Cor. 12. 9. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.*

2. Cor. 13. 3. *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?*

Eph. 1. 20, & seq. *Suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.*

2. Thess. 2. 8. *Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adventus sui.*

Ebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ ejus, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.*

Ebr. 2. 6, & seq. *Testatus est autem in quodam loco quis dicens, Quid est homo quod memor es ejus, aut Filius hominis quoniam visitas eum? minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.*

2. Petr. 1. 2, & seq. *Gratia vobis & pax ad-*

impleatur in cognitione Dei, & Jesu Christi Domini nostri, quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem, donata sunt, per cognitionem ejus qui vocavit nos propria gloria & virtute.

Apoc. 5. 12, 13. *Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audivi dicentes, Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.*

Apoc. 12. 10. *Et audivi vocem magnam in cœlo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.*

CAPUT CI.

Discipulorum Jesu fortitudo & potestas.

PSALM. 67. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ.*

Isa. 12. 2. *Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.*

Isa. 25. 3. *Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ...... ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris; & vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.*

Dan. 7. 27. *Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo Sanctorum Altissimi.*

MATTH. 10. 1. *Et convocatis duodecim Discipulis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Et Marc. 3. 15. & 6. 7. Luc. 9. 1.

Luc. 10. 19. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Act. 6. 8. *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.*

2. Cor. 12. 10. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum.*

1. Joh. 2. 14. *Scribo vobis, Juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.*

Apoc. 2. 26. *Et qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.*

CAPUT CII.

Jesus dives.

PSALM. 2. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Prov. 8. 17, 18. *Ego* (Sapientia) *diligentes me diligo, & qui mane vigilant ad me, invenient me. Mecum sunt divitiæ, & gloria, opes superbæ, & justitia.*

2. COR. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis.*

Eph. 3. 8. *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evange-*

lizare investigabiles divitias Christi.

Col. 1. 26, 27. *Mysterium quod absconditum fuit à seculis, & generationibus, nunc autem manifestum est Sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ Sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus.*

CAPUT CIII.

Jesu Discipuli divites.

PSALM. 36. 3. *Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & pasceris in divitiis ejus.*

Psalm. 111. 1, & seq. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis; potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur: gloria & divitiæ in domo ejus.*

Prov. 1. 33. *Qui autem me* (Sapientiam) *audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato.*

Isa. 1. 19. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.*

Isa. 49. 8. *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas.*

MATTH. 5. 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Matth. 6. 20. *Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur.* Et Matth. 19. 21. Marc. 11. 21. Luc. 12. 33.

Matth. 13. 44. *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum.*

1. Cor. 1. 4, 5. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quod in omnibus divites facti estis in illo.*

1. Cor. 4. 8. *Jam saturati estis, iam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.*

2. Cor. 4. 6, 7. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus vestris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos . . . . . . sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

2. Cor. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.*

Phil. 4. 18. *Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis.*

Col. 2. 2, 3. *Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris, & Christi Jesu; in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

1. Tim. 6. 17, & seq. *Divitibus hujus seculi præcipue non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo* (*qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum*) *bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*

Ebr. 11. 24, & seq. *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis,*

magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem; majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi; aspiciebat enim in remunerationem.

Jac. 2. 5. *Audite, Fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

Apoc. 2. 8, 9. *Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus & novissimus; qui fuit mortuus, & vivit, Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed dives es.*

CAPUT CIV.

Jesus legumlator.

DEut. 18. 15, & seq. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies ...... Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*

Psalm. 9. 20, 21. *Exurge, Domine, non confortetur homo; judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.*

Isa. 2. 3. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jesalem.* Et Mich. 4. 2.

Isa. 33. 22. *Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

Isa. 42. 4. *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.*

Isa. 51. 4. *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet.*

Jerem. 31. 33. *Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.*

MAtth. 5. 21, & seq. *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio: ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis ...... Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis? ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ...... Dictum est autem, Quicunque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat.* Et per totum caput reliquum, & sequentia duo: & cap. 10. & Luc. 16. 9, & seq. & 17. 1, & seq.

Joh. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.*

Joh. 14. 15, 21. *Si diligitis me, mandata mea servate ...... Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.* Et Joh. 15. 17. & passim apud reliquos Evangelistas.

Rom. 8. 2. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis.*

1. Cor. 9. 20, 21. *Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer ...... iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi) ut lucrifacerem eos qui sine lege erant.*

Gal. 6. 2. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

Ebr. 8. 10. *Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas.* Et 10. 16.

Jac. 1. 25. *Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit.*

Jac. 2. 12. *Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.*

CAPUT CV.

Jesus clavem gerit domus David.

ISA. 22. 22. *Et dabo clavem domus David super humerum ejus: & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat.*

APOC. 3. 7. *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

I. QUONIAM alio loco demonstrabimus Christi typum gessisse Eliacimum Helciæ filium, cui hic promittit Dominus apud Isaiam, futurum ut *det clavem domus David super humerum ejus*, istis verbis inesse liquet prædictionem præcipui cujusdam Christi officii, & potestatis ipsi à Patre traditæ. Cæterum non injucundum, certe non supervacuum erit disquirere, cur dicat Isaias traditum iri clavem super humerum Eliacimi; cum hic gestandarum clavium mos nobis plane ignotus sit. Nam etsi hæc videri possimus disputare præter institutum, utile tamen est, quidquid ad Scripturæ intelligentiam conferre potest. Varias Interpretum expositiones ambitiose colligere ac confutare non vacat, quæ postquam legitimam firmavero sententiam, sponte ipsæ corruent. Sciendum ergo est vetustissimum fuisse clavium genus, quæ curvatæ erant, non absimili forma curvarum falcium. Hæ januis intus clausis per foramen inserebantur ad excutiendos pessulos & repagula: nec ignoratur penitus hodieque earum usus; furibus præcipue, alienas domos hoc instrumento clam reserantibus & suppilantibus: sed & fabris ferrariis, occlusas fores, cum propriæ claves amissæ sunt, vicaria hac clave aperientibus: & monachis etiam quibusdam nostratibus simili clavium genere interiora domuum claustra reserare solitis. Vulgatus olim fuit, & communis earum usus, præcipue inter eos quorum munus erat pretiosam supellectilem, κειμήλια, pecuniam, & fruges asservare. Eburneis vel ligneis capulis præfigebantur, unde scias fuisse prælongas. Citabimus testes idoneos. Narrat Homerus, vicesimo primo Odysseæ, Penelopen Palladis suasu arcum, aliaque depromtum ivisse ex ταμιείῳ, seu ἀποθήκῃ, quæ erat in thalamo: tum subjicit:

> Εἵλετο δὲ κληῖδ' εὐκαμπέα χειρὶ παχείῃ,
> Καλὴν, χαλκείην· κώπη δ' ἐλέφαντος ἐπῆεν·
> *Sumsit autem clavem bene curvatam manu crassa,*
> *Pulcram, æneam; capulus autem eburneus additus erat.*

Quo loco sic disserit Eustathius: ἀρχαϊκὸν εἶδος κλειδὸς φράζει, καὶ οὐ κατὰ τὰ ὕστερον ξυντετρημένα εἰς πολλὰς ὀπάς. ἔστι δὲ τὸ τοιούτων κλειδῶν μέχρι καὶ νῦν χρῆσις, δι' ὀπῆς θύρας ἐνειρομένων, καὶ μεταγουσῶν τὴν ἔνδον σειρὰν ἐπὶ ἀνοίξει τῆς θύρας· *Antiquum dicit clavis genus, neque, ut recentiora, multis foraminibus pertusum. Perseverat autem ad hoc tempus ejusmodi clavium usus, quæ per portæ foramen inseruntur, & seram intus excutiunt ad aperiendum ostium.* En tibi antiquissimam clavium formam, longe diversarum ab iis quæ multifores sunt, & à Laconibus subinde inventæ: atque immittuntur illæ, ut dixi, per januæ foramen, ad dimovendum obicem & fores reserandas. Addit deinde: κώπην δὲ ἐλεφαντίνην, τὴν λαβὴν λέγει, τοιαύτην οὖσαν διὰ τὸ τιμιώτερον. αἱ γὰρ λοιπαὶ, ξύλινοι, ὡς εἰκός· *Capulum eburneum dicit, manubrium significans, quod tale fingit, ut sit pretiosius. Alia enim lignea sunt, ut verisimile est.* Ligneis ergo vel eburneis manubriis instruebantur. Subjungit denique: οὐκοῦν ἐπὶ ξίφους μόνου ἡ κώπη, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἐπὶ τῆς δρεπανοειδοῦς ταύτης κληῖδος, ἣ τὸ διὰ τοῦτο εὐκαμπέος ῥηθείσης· *Non ergo gladius solum capulo instruitur, sed ecce & falcata ista clavis, quæ & propterea bene curvata appellatur.* Inflexam igitur dixit Homerus, quod falcis figuram præferat. Facile intelligitur ejusmodi clavem fuisse, quam humero gestabat Eliacimus gazæ regiæ custos. Hoc enim munus exprimitur dictione, הסכן, quam Isaias Sobnæ tribuit eodem vicesimo secundo capite. Isa. 22. 15. Sobnæ autem in eo munere successit Eliacimus. Claves quippe hujusmodi graves & bene longas fuisse persuadet curvatura illa & eburneus capulus; tum & quod eam ait Homerus arripuisse Penelopen χειρὶ παχείῃ, *crassa & valida manu.* Atqui vix aliter gestari commode poterat clavis illa falcata, propter pondus & curvaturam, quam humero imposita: quemadmodum rusticos nostrates sæpe videmus humeris gestantes messorias falculas complures in unum fasciculum colligatas. Inde est quod κατωμαδίαι vocabantur hæ claves: hoc est, *humero gestari solitæ.* Scribit Callimachus Hymno in Cererem, floreas coronas & papaver manu quidem tulisse Cererem Nicippe sacerdoti suæ assimilatam; at gestasse κατωμαδίαν κλαῖδα. Clavis

Disputatur De clavibus, humero gestari solitis.

ista humero ferri solita, videri possit insigne fuisse sacerdotii hujus: Ceres quippe frugibus condendis & custodiendis præest. Sed aliarum tamen Dearum sacerdotibus tributum id reperimus. Sic Junonis Argivæ clavigera dicitur Callithoë ab Auctore Phoronidis, quem citat Clemens Alexandrinus. Nemo, opinor, inducet in animum claves Laconicas, nostris breviores, cæterum haud absimiles, humero fuisse gestatas; quod cogitare absurdum est.

Clem. Alex. Strom. 1.

CAPUT CVI.

Abrogatio Mosaicæ Legis.

ISA. 1. 11, & seq. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras, & solemnitates vestras odivit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens.* Et Jerem. 6. 20. Amos 5. 21, 22. Mich. 6. 6, & seq.

Isa. 43. 18, & seq. *Ne memineris priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Non me invocasti Jacob, nec laborasti in me Israël.*

Isa. 65. 18. *Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor.*

Isa. 66. 22, 23. *Quia sicut cœli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

Jerem. 3. 16. *Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca testamenti Domini; neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.*

Jerem. 7. 11, & seq. *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego, ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum à principio, & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israël: & nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, & locutus sum ad vos mane consurgens, & loquens, & non audistis; & vocavi vos, & non respondistis; faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos ha-*

MATTH. 11. 12, 13. *A diebus autem Johannis Baptistæ, usque nunc, regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Luc. 16. 16.

Joh. 4. 21. *Dicit ei Jesus, Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.*

Act. 10. 28. *Dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.*

Act. 13. 38, 39. *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annnuntiatur, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari, in hoc omnis qui credit, justificatur.*

Act. 15. 5, & seq. *Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt dicentes, Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque Apostoli & Seniores de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos ...... Nunc ergo quid tentatis Deum imponere jugum super cervices Discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus dicens ...... Propter quod ego judico non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, sed scribere ad eos ut abstineant se à contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine ...... Tunc placuit Apostolis & Senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam ...... scribentes per manus eorum, Apostoli & Seniores fratres his qui sunt Antiochiæ ...... Salutem ...... visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.*

Rom. 3. 21, 28. *Per Legem enim cognitio peccati: nunc autem sine Lege justitia Dei manifestata est, testificata à Lege & Prophetis. ...... Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis.*

Rom. 6. 14, 15. *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim sub Lege estis, sed sub gratia.*

betis fiduciam, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo, & projiciam vos à facie mea.

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.*

Ezech. 7. 26. *Conturbatio super conturbationem veniet, & auditus super auditum, & quærent visionem de Propheta, & consilium à Senioribus.*

Ezech. 34. 10. *Hæc dicit Dominus meus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam.*

Dan. 9. 24, & seq. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum...... Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas; & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in Templo abominatio desolationis; & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.*

Dan. 12. 11. *Et à tempore cum ablatum fuerit juge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.*

Ose. 3. 4, 5. *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.*

Mal. 1. 10, 11. *Quis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

Mal. 2. 11, 12. *Transgressus est Juda, & abominatio facta est in Israël & in Jerusalem; quia contaminavit Judas sanctificationem Domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino exercituum.*

gratia. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub Lege, sed sub gratia? absit.

Rom. 7. 4, & seq. *Itaque, fratres mei, & vos mortificati estis Legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per Legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.*

Rom. 8. 2, & seq. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis.*

Rom. 10. 4. *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.*

2. Cor. 5. 17. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.*

Gal. 2. 16, 21. *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis: propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro..... Si enim per Legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.*

Gal. 3. 24, 25. *Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.*

Gal. 5. 18. *Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege.*

Gal. 6. 15. *In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, sed nova creatura.*

Eph. 2. 14, 15. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.*

Eph. 4. 20, & seq. *Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut & veritas in Jesu, deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum: ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus.*

Ebr. 7. 11, & seq. *Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso Legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron? Translato enim sacerdotio, necesse est ut & Legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit: manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedec exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis: contestatur enim, Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus, & inutilitatem; nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum jurejurando per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus...... Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post Legem est, Filium in æternum perfectum.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est: nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus; & consummabo super domum Israël, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas...... Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.*

Ebr. 9. 6, & seq. *In priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem, semel in anno summus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia, hoc significante Spiritu sancto nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum: quæ parabola est temporis instantis, juxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscien-*

tiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis & in potibus, & variis baptismatibus & justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.

Ebr. 10. 11, & seq. *Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei; de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus. Postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato ...... Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia.*

Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem, quæ descendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum novum.*

Apoc. 21. 5. *Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.*

CAPUT CVII.

Sanctio novæ legis.

DEut. 18. 15, & seq. *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixistis, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*

Isa. 2. 2. *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi mei, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Et Mich. 4. 1, & seq.

MATTH. 26. 27, 28. *Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25.

Marc. 1. 27. *Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova?*

Joh. 4. 21, & seq. *Dicit ei Jesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.*

Joh. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem.* Et 15. 12.

Act. 17. 19, 20. *Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes, Possumus scire quæ est hæc nova, quæ à te dicitur, do-*

Isa. 42. 9. *Quæ prima fuerunt, ecce venerunt; nova quoque annuntio: antequam oriantur, audita vobis faciam.*

Isa. 43. 18, & seq. *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 56. 4, 5. *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.*

Isa. 62. 2, 3. *Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra, Derelicta; & terra tua non vocabitur amplius, Desolata; sed vocaberis, Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur.*

Isa. 65. 15, & seq. *Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis, & interficiet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio...... Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor: sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum his quæ ego creo.*

Isa. 66. 22. *Quia sicut cœli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 4. 3, 4. *Hæc enim dicit Dominus viro Juda & Jerusalem, Novate vobis novale, & nolite serere super spinas: circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.*

Jerem. 11. 19, 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum; & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.*

Jerem. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum.*

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem* ... *ctrina? nova enim quædam infers auribus nostris.*

Rom. 3. 28. *Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus Legis.*

Rom. 7. 6. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.*

2. Cor. 3. 6. *Qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti; non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.*

2. Cor. 5. 17. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova.*

Gal. 6. 15. *In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.* Et Rom. 6. 4. & 12. 2. & 1. Cor. 5. 7. & Eph. 4. 20, & seq.

Eph. 2. 14, 15. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.*

Ebr. 7. 12, & seq. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem, nihil enim ad perfectum adducit Lex; introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda Testamentum novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum...... Dicendo autem novum, veteravit prius.*

eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 34. 10, 11. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam. Quia hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas.*

Ezech. 36. 25, & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri; & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis & operemini.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

Mal. 4. 4, & seq. *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël, præcepta & judicia. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam & percutiam terram anathemate.*

Ebr. 9. 11, & seq. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.*

Ebr. 10. 11, & seq. *Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus; una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus: postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testatur ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.*

Ebr. 12. 23, & seq. *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis Jerusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, & judicem omnium Deum, & spiritus justorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.*

2. Petr. 3. 13. *Novos vero cælos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat.*

1. Joh. 2. 7, 8. *Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis; quia tenebræ transierunt, & verum lumen jam lucet.*

Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum calumnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen*

Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomen meum novum. Et Apoc. 2. 17.

Apoc. 21. 1, & seq. *Et vidi cælum novum & terram novam. Primum enim cælum & prima terra abiit, mare jam non est. Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de cælo à Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo...... Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe quia hæc verba fidelissima sunt & vera.*

Defenduntur testimonia ex Isa. 43. 18, & seq. & ex Isa. 66. 22, 23.

2. Cor. 5. 17.

Col. 2. 16.

I. QUEM è quadragesimo tertio Isaiæ capite locum depromimus, Messiæ temporibus non Paulus solum adscribit in altera ad Corinthios, cum ait: *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova*; sed & Thalmudicus liber Beracoth. Iisdem temporibus adscribunt quoque Rabbini sententiam alteram ex sexagesimo sexto capite Isaiæ, ubi non statis ac certis diebus, sed continenter, nulloque intermisso tempore, vel dierum habito discrimine, futurum vaticinatur ut ad Dei cultum homines conveniant. Quibus consonant ista Pauli ad Colossenses: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbathorum; quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.*

Defenduntur testimonia ex Jerem. 31. 31, & seq. & ex Malach. 4. 4, & seq.

Mal. 4. 4.

II. Nobilissimum etiam Jeremiæ oraculum è tricesimo primo capite R. Moses ben Nachman refert ad Messiæ ætatem, ut dixi in Propositione septima. Inepta vero est, quam proponit R. David Kimchi, interpretatio: non novam enim præsignificari legem statuit, sed priscam illam Mosis in Judæorum animos insinuandam penitus & obsignandam. Tum Malachiæ suffragium ambit, cujus præceptum hoc est: *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël, præcepta & judicia.* Unde colligit Malachiam, postremum Prophetarum, hac præceptione, non vaticinia tantum sua, sed & aliorum Prophetarum claudentem, aperte docere, in unica Lege Mosaica esse acquiescendum, nec aliam porro expectari debere. Sed hominis commentum liquido refellunt ipsa verba Jeremiæ, quibus non solum promittit Deus futurum, ut novum fœdus paciscatur cum Israëlitis, sed fœdus etiam illud novum veteri opponit, ipsumque adeo vetus excludit, ut pote quod ab Israëlitis violatum & solutum sit. *Feriam*, inquit, *domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.* Ad Malachiæ vero testimonium quod attinet, id sibi vult, observandam esse quidem Legem Mosis, sed tamdiu, quoad per novam Christi legem abro-

Mal. 4. 5.

getur; quod & indicant quæ proxime subjicit: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Ac si diceret fore ut ad Johannem usque Lex vigeat: quod clarius pronuntiavit Christus Jesus apud Matthæum:

Matth. 11. 13.

Omnes Prophetæ & lex usque ad Johannem prophetaverunt; & si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est: quæ planissima est Malachianæ illius παρρήσεως interpretatio.

Mal. 4. 6.

Addit Malachias de Elia illo venturo: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* Nempe hoc ipsum fœdus novum est, quod icturum se pollicetur Deus hoc loco Jeremiæ quem scruta-

Jerem. 31. 33, & seq.

mur: *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Accedit Malachiæ ipsius testificatio, quo meliorem ipsi interpretem dare non possu-

Mal. 1. 10, 11.

mus: *Non est*, inquit, *mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Defenditur testimonium ex Malach. 1. 10, 11.

III. Quæ Malachiæ sententia, ut illustris est in primis ac splendida, cum eam popularibus suis vitio ac dedecori verti intelligerent Rabbini, pro sua vafritie perversis etiam interpretationibus eludere tentarunt. Sunt qui dicant, Deum id sibi velle, Quantumlibet in idolis, vel stellis, minutisque Diis compluribus colendis effusa sit Ethnicorum impietas, unum tamen summum, ac supremum Deum venerantur, quod

mihi longe eſt gratiſſimum. Hujus expoſitionis auctor eſt R. Selomoh Jarchi, aſſertores R. David Kimchi & R. Aben Ezra. Ea vero quam abſona ſit & falſa, liquet ex eo quod inter gentes idolorum cultui addictas obſcura ſit ſupremi Dei ac fere nulla notitia, neque ulla ipſi ſacrificia fiant. Id ergo quodcunque honoris eſt, impiis cerimoniis ac nefario cultu idolis exhibito, tot vero Dei ſanctionibus vetito conjunctum, videant quo jure, quave ratione *oblationem mundam* appellare queant. Impia quidem hæc eſt & abſurda interpretatio; commentitia vero & ad arbitrium conficta altera, quam proponit idem Jarchi, Deum nempe ſignificare, Judæorum qui inter Gentes diſperſi verſantur comprecationes ſibi etiam ſine victimis fuſas perplacere. Quæ cum Prophetæ verbis pugnant ex adverſo: quippe honores á gentibus ſibi habitos Deus opponit cultui á Judæis præſtito, & apertis verbis affirmat ſibi ab his ſacrificari: id enim ſonant verba hæc: *Munus non ſuſcipiam de manu veſtra.* Aliam præterea prædictionis hujus explicationem, haud minus futilem, proponunt David Kimchi & Aben Ezra, hanc videlicet; Si á Gentibus, itidem ut á vobis, munera mihi offerri vellem, munda ea & ſelecta offerrent; vos vero ſtrigoſas & male habitas hoſtias mihi offertis. Atqui non lege aliqua ſeu conditione propoſitio hæc conjuncta eſt, ſed ſimplex; nec id fore, aut fieri poſſe, ſed eſſe reipſa ac fieri dixit Deus. Cum igitur in teſtimonio hoc retundendo vana ſit Rabbinorum opera, germanus ei ſenſus reſtituendus eſt. Primum cum munera Judæorum reſpuere ſe pronuntiat Deus, abrogatio Moſaicæ legis futura notatur. Tum adjicit agnituras fore nomen ſuum gentes, & per totum orbem mundis offerumentis ſeſe propitiatum iri. Ante Chriſti Jeſu ortum haudquaquam id contigit; tum enim mundum pene univerſum profana religio inſidebat. Statim vero poſt Jeſum ſuperſtitiones ſuas dedidicerunt homines, & cunctas regiones Chriſti doctrina pervaſit; adeo ut ad hanc diem puris ſacrificiis Deus placetur. Purum autem ſacrificium, & *oblationem mundam*, in animi omni noxarum labe purgati, & ad Dei obſequium parati, ſinceritate & candore poſitam eſſe perſpicias ex conſentaneis Jeremiæ & Malachiæ teſtimoniis, quæ proxime recitavimus. Tunc autem mundus ille ac ſincerus cultus Deo præſtitus eſt, cum veterem abrogavit Chriſtus Jeſus. Id quod declaravit ipſe aperte, cum Samaritanæ mulieri diceret: *Venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate.* Hæ nimirum offeruntur *ſpirituales hoſtiæ, acceptabiles Deo per Jeſum Chriſtum.* Ad Malachiam profecto reſpexiſſe videtur Paulus, cum ſcriberet iſta ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione.* Sed & aliud præterea ſacrificium, proprie ac ſtricte ſumtum, Malachiæ verbis adumbratur, incruentum nempe, quod Deo in Eccleſia Chriſti offertur quotis quibuſque diebus. Geminum igitur hic notatur & prædicitur ſacrificium, vel latius ſumto vocabulo ſacrificii, quod fit per preces ac vota puro pectore concepta; vel ſtricte ſumto, ejus videlicet quod fit ad altaria per Sacerdotes Chriſti. Jure ergo veteres Eccleſiæ Patres, Juſtinus, Irenæus, Cyprianus, aliique plures, teſtimonio hoc, ſic tanquam validiſſimo telo, adverſus Judæos dimicarunt.

Joh. 4. 23. — 1. Petr. 2. 5. — 1. Tim. 2. 8. — Juſtin. Dial. cum Tryph. Iren. libr. 4. cap. 32. Cypr. Teſtim. libr. 1. cap. 16.

IV. Attingendum hic quoque obiter, quod infra exponemus, Joſuam in locum defuncti Moſis ſuffectum, ſymbolum eſſe legis Chriſti Jeſu, per quam Moſis abrogata lex eſt. Deinde quemadmodum ſecundæ circumciſionis auctor Joſue Ebræis fuit; ita per Jeſum Chriſtum circumciduntur corda noſtra; & hæc quidem ſecunda circumciſio eſt, cum vetus Moſaica truncaret corpus, nova hæc animum purget. Denique quod priſca Lex abolita ſit, recte concludit Tertullianus Chriſtum veniſſe. *Imprimis, inquit, definiendum eſt, non potuiſſe ceſſare Legem antiquam & Prophetas, niſi veniſſet is qui per eamdem Legem, & per eoſdem Prophetas venturus annuntiabatur.*

Joſue Moſi ſuffectus, & ſecũda Ebræorũ per Joſuã facta circũciſio, ſymbola ſunt Chriſtianæ legis Moſaicã abrogantis.

V. Atenim æternitatem Moſaicæ Legis ſibi promiſſam objiciunt Judæi. *Erit vobis hoc legitimum ſempiternum,* inquit Dominus. Et alibi: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Ex quibus verbis colligit Maimonides in Miſna ſua, libro De fundamentis legis, Legem eſſe æternam, nec ulli mutationi obnoxiam. Nos vero alibi docuimus, voces illas, עולם, & לעולם, & עד עולם, non ſemper æternitatem temporis, ſed ſæpe diuturnitatem; non ſemper infinitum tempus, ſed ſæpe indefinitum, quandoque etiam finitum notare. Nihil autem facit ad rem teſtimonium è Deuteronomio petitum: nam, ut optime pro nobis reſpondet R. Joſeph Albo, libro tertio Fundamentorum, capite decimo ſexto, monemur hoc præcepto, ne Legem vel addendo, vel detrahendo refingere audeamus. Sibi vero eam penitus abolendi jus Deus non detrahit. Sed opprimamus Judæos auctoritate Magiſtrorum ſuorum. Eſt in Thalmudis libro Avoda Zara, ab Elia traditum fuiſſe, ſex annorum millibus definitam eſſe mundi diuturnitatem, quorum priora duo

Refelluntur argumenta Aduerſariorum. *Primum argumentum.* Exod. 30. 21. — Levit. 16. 29. — Deut. 12. 32.

millia futura sint sine Lege; sequentibus duobus millibus vigeat Lex; quibus succedat, & per duo postrema millia servetur Messiæ doctrina. Unde liquet post duo annorum millia abrogandam esse Legem Mosis. Est in Midrasch Coheleth, *Legem quam homo discit in hoc seculo, vanitatem esse præ lege Messiæ.* Est denique apud R. Simeonem in
Jalk. in Isa. Jalkut, Deum per Messiam novam legem esse daturum.

Secundum ragumentū. VI. Christianam quoque caussam plurimum labefactari putant Judæi his Jesu Chri-
Matth. 5. 17, 18. sti verbis: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota unum, aut unus apex non præteribit à Lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Tantum abest ergo, inquiunt, ut Jesus Mosaicam Legem antiquaverit, ut id ne fieret, diserte caverit. At falluntur Judæi, perperam sumto Legis vocabulo, quæ non hic præscriptos cerimoniarum ritus, vel judicialia & moralia præcepta signat; sed Legis ipsius summam ac finem, quo præcepta singula privatim spectabant.
Matth. 22. 37, & seq. Finem vero hunc præscribit alibi Jesus ipse: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Prophetæ.* Præclare Paulus ad Romanos:
Rom. 13. 8, & seq. *Qui diligit proximum, Legem implevit: nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur; Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis est dilectio.* Itaque Judæorum insaniam castigat in priore ad Timotheum, qui Legem callere se putantes, quo ipsa pertineret haudquaquam in-
1 Tim. 1. 5, & seq. telligebant, summam ejus in rituum quorumdam observatione ponentes: *Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: à quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Sed & ipse Moses ad Legis finem digi-
Deut. 30. 6. tum intenderat dicens: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui; ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut possis vivere.* Cum autem in Lege ipsa satis præsidii non esset ad hunc finem assequendum, subsidio fuit Christus, ac opem laborantibus ferens, & ad optatum deducens finem, imbecillitatem atque defectum Legis resarsit. Prædicabat id Paulus apud Pisidas, ut refert Lucas
Act. 13. 38. in Actis: *Ab omnibus, quibus non potuistis in Lege Moysi justificari, in hoc* (Christo) *omnis qui credit justificatur.* Fuse hoc argumentum tractatum habes nono & decimo capite Epistolæ ad Ebræos, unde cognoscas inopiam Legis, cui quæcunque deerant, ea Christus Jesus abunde supplevit. Nam quamvis in decimo octavo Psalmo Lex dicatur perfecta, (id enim sonat vox Ebræa, תמימה) non ideo summam ipsi perfectionem tribui censendum est, sed eam tantum quam postulabant tempora illa, quibus condita est. Hac responsione utitur R. Joseph Albo, libro tertio Iccarim, capite tricesimo sexto; qui & familiari comparatione rem explanat: Lac cibus est puero accommodatus, quo perfecte nutritur: secus erit, si idem viro adhibeas. Præterea Messiam unum spectabant Testamenti Veteris oracula, adeo ut prisci hujus complemen-
Rom. 10. 4. tum sit Testamentum Novum. *Finis Legis Christus ad justitiam omni credenti*, inquit
Gal. 3. 24. Paulus in Epistola ad Romanos. Idem ad Galatas: *Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur: at ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.* Et ad
Col. 2. 16, 17. Colossenses: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbathorum, quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.* Docet quoque
Ebr. 10. 1. in Epistola ad Ebræos, Legem habere umbram futurorum bonorum, eorum videlicet quæ per Christum adepti sumus. Itaque Christus Legem non solvit, sed absolvit, cum ejus prædictiones in se ad exitum perduxit; cum ad propositum præceptionibus Legis finem, pietatem nempe in Deum, & charitatem erga homines, quæ tamen per Legem ipsam haudquaquam fuissemus consecuti, gratia ipsius & benignita-
Rom. 3. 31. te pervenimus. *Legem ergo destruimus per fidem?* ait Paulus, *absit; sed Legem statui-*
2. Cor. 3. 14, & seq. *mus.* Ac merito Judæos his verbis castigat: *Obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur: sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

CAPUT

CAPUT CVIII.

Jesu lex spiritualis & æterna.

DEUT. 30. 6. *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo & in tota anima tua, ut possis vivere.*

1. Reg. 15. 22. *Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.*

Psalm. 36. 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur judicium; Lex Dei ejus in corde ipsius.*

Psalm. 49. 7, & seq. *Audi, populus meus, & loquar; Israël, & testificabor tibi, Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos ...... Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua: & invoca me in die tribulationis; eruam te, & honorificabis me.*

Psalm. 50. 12, & seq. *Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.*

Psalm. 103. 30. *Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.*

Psalm. 110. 6, & seq. *Memor erit in seculum Testamenti sui....... Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate. Redemtionem misit populo suo: mandavit in æternum Testamentum suum.*

Psalm. 142. 10. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.*

Isa. 1. 14, & seq. *Calendas vestras & solennitates vestras odivit anima mea; facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis; quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Et Mich. 6. 6, & seq.

Isa. 44. 2, 3. *Noli timere, serve meus Jacob, & rectissime, quem elegi: effundam enim*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare; ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igni.* Et Marc. 1. 8. Luc. 3. 16. Act. 11. 16.

Matth. 10. 20. *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Et Marc. 13. 11. Luc. 12. 12.

Luc. 1. 15, & seq. *Et Spiritu sancto replebitur* (Johannes) *adhuc ex utero matris suæ; & ipse præcedet ante illum in Spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.*

Luc. 11. 13. *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?*

Joh. 3. 5, & seq. *Respondit Jesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.*

Joh. 4. 23. *Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate.*

Joh. 6. 64. *Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.*

Joh. 7. 39. *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum; nondum erat enim Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.*

Joh. 14. 16, & seq. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. .... .. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens; Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.*

Joh. 15. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.*

Joh. 16. 7, & seq. *Expedit vobis ut ego vadam; si enim non abiero, Paraclitus non ve-*

aquas super sitientem, & fluenta super aridam; effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam.

Isa. 51. 7. *Audite me, qui scitis justum, populus meus; lex mea in corde eorum.*

Isa. 57. 15. *Quia hæc dicit Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen ejus in excelso, & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, ut vivifi cet spiritum humilium, & vivificet cor contritorum.*

Isa. 58. 5, & seq. *Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere animam suam? numquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum, & cinerem sternere? numquid istud vocabis jejunium, & diem acceptabilem Domino? nonne hoc est magis jejunium quod elegi? dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe: frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam justitia tua, & gloria Domini colliget te: tunc invocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum: si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies, & requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes, ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.*

Jerem. 4. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.*

Jerem. 9. 25, 26. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, super Ægyptum, & super Juda, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto; quia omnes gentes habent præputium; omnis autem domus Israël incircumcisi sunt corde.*

Jerem. 24. 7. *Et dabo eis cor, ut sciant me, quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde suo.*

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & niet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos...... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur à semetipso; sed quæcumque audit, loquetur; & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.*

Act. 1. 5, 8. *Quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies...... accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos.*

Act. 2. 2, & seq. *Et factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis de cœlo spiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes...... & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. ...... Sed hoc est quod dictum est per Prophetam Joël, Et erit in novissimis diebus dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem;..... Et quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo....... Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis...... Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.*

Act. 4. 31. *Et cum orassent, motus est locus in quo erant congregati, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.*

Act. 6. 3. *Considerate ergo, Fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.*

Act. 7. 55. *Cum autem esset plenus Spiritu sancto* (Stephanus) *intendens in cœlum, vidit gloriam Dei.*

Act. 8. 15, & seq. *Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.*

Act. 9. 17, 31. *Et abiit Ananias, & introivit in domum, & imponens ei manus dixit, Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas, & implearis Spiritu sancto...... Ecclesia quidem per totam Judæam, & Galilæam, &*

domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus; quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32. 38, & seq. *Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: & dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos: & feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

Bar. 2. 35. *Et statuam illis Testamentum alterum sempiternum.*

Ezech. 11. 19. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.* Et Ezech. 36. 26, 27.

Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum, & spiritum novum.*

Ezech. 39. 29. *Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum meum super omnem domum Israël, ait Dominus Deus.*

Ose. 6. 6. *Quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plusquam holocausta.*

Joël 2. 12, & seq. *Nunc ergo, dicit Dominus, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & in fletu, & in planctu. Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra; & convertimini ad Dominum Deum vestrum ...... Et erit post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ: senes vestri omnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum.*

Malach. 1. 10, 11. *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam ...* *Samariam, habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione Sancti Spiritus replebatur.*

Act. 10. 44, & seq. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.*

Act. 11. 15, & seq. *Cum autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto ...... Et miserunt Barnabam ...... qui erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide.*

Act. 13. 9, & seq. *Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum dixit, O plene omni dolo ...... Discipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu sancto.*

Act. 15. 8, 28. *Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis* (Gentibus) *Spiritum sanctum, sicut & nobis ...... Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hæc necessaria.*

Act. 16. 6. *Transeuntes autem Phrygiam, & Galatiæ regionem, vetati sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.*

Act. 19. 2, & seq. *Dixitque ad eos, Si Spiritum sanctum accepistis credentes? ...... Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos.*

Act. 20. 22, 23. *Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem, quæ in ea ventura sint mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur dicens, quoniam vincula & tribulationes Jerosolymis me manent.*

Rom. 1. 4. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis.*

Rom. 2. 28, 29. *Non enim qui in manifesto, Judæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Judæus est; & circumcisio cordis in spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

Rom. 5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Rom. 7. 6, 14. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ .... Scimus enim quia lex spiritualis est.*

Rom. 8. 2, & seq. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis ...... Ut justificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ...... nam pru-*

piam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

dentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita & pax ...... Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis ...... Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corda vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo, Fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater.) Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

Rom. 14.17. *Non est enim regnum Dei, esca & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.*

Rom. 15.13. *Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in spe, & virtute Spiritus sancti.* Et 15.19.

1. Cor. 2.12, & seq. *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia, & ipse à nemine judicatur.*

1. Cor. 3.16. *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?*

1. Cor. 6.11. *Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

1. Cor. 9.11. *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?*

1. Cor. 10.1, & seq. *Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus.)*

1. Cor. 12.13. *Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.*

1. Cor. 14.1. *Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia.*

1. Cor. 15.45. *Factus est primus homo Adam, in animam viventem; novissimus*

Adam, in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cœlo, cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Hoc autem dico, Fratres, quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.

2. Cor. 2. 21, 22. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit nos Deus, qui & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.*

2. Cor. 3. 6. *Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta, non atramento, sed Spiritu Dei vivi ...... qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.*

2. Cor. 5. 5. *Deus qui dedit nobis pignus Spiritus.*

Gal. 3. 2, 5. *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum recepistis, an ex auditu fidei? ...... Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei?*

Gal. 4. 6. *Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem Abba (Pater)*

Gal. 5. 16, & seq. *Dico autem, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficiatis. ...... Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege. Manifesta sunt autem opera carnis ... Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex....... Si spiritu vivimus, spiritu & ambulemus.*

Gal. 6. 8. *Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.*

Eph. 1. 13, & seq. *In quo* (Jesu) *& vos cum audissetis verbum veritatis, (Evangelium salutis vestræ) in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemtionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius....... Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ & revelationis in agnitione ejus.*

Eph. 4. 23, 24. *Renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, & sanctitate veritatis.*

Eph. 5. 18, 19. *Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes*

& psallentes in cordibus vestris Domino.

Eph. 6. 11, & seq. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli, quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere; & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.*

Phil. 3. 3. *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne fiduciam habentes.*

Col. 2. 11, 12. *In quo & circumcisi estis circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, prudentiam.*

1. Theff. 1. 5. *Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & Spiritu sancto.*

Tit. 3. 4, 5. *Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei; non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israël post dies illos, dicit*

Dominus; dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum; & non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me à minore usque ad majorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum.*

Jac. 4. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: emundate manus, peccatores; & purificate corda, duplices animo.*

1. Petr. 2. 5. *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo, per Jesum Christum.*

1. Joh. 3. 24. *Et in hoc scimus quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis.*

1. Joh. 4. 13. *In hoc cognoscimus quoniam de Spiritu suo dedit nobis.*

1. Joh. 5. 6. *Et Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas.*

Jud. 19. 20. *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. Vos autem, Charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione Dei servantes.*

CAPUT CIX.

Jesu regnum spirituale & æternum.

PSALM. 2. 6, & seq. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.*

Psalm. 44. 7. *Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga directionis virga regni tui.*

Psalm. 71. 1, & seq. *Deus, judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis: judicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos in judicio ...... Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem: & permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione & generationem ...... & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum ...... Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei ...... Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam*

MATTH. 25. 31, & seq. *Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ .... Tunc dicet Rex his qui à dextris ejus erunt, Venite, benedicti Patris mei.*

Matth. 28. 18. *Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Luc. 1. 32, 33. *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.*

Luc. 22. 29, 30. *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.*

Joh. 14. 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 18. 36. *Respondit Jesus, Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis: nunc autem regnum*

inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum; ex utero ante Luciferum genui te.

Isa. 9. 6, 7. *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis; super solium David & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum.*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ; & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur; simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas: & delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet.*

Dan. 2. 44. *In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.*

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Ose. 1. 7. *Et domui Juda miserebor, & salvabo eos in Domino Deo suo; & non salvabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.*

Mich. 4. 7, 8. *Regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum. Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion, usque ad te veniet; & veniet potestas prima, regnum filiæ Jerusalem.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi ju-* *meum non est hinc.*

1. Cor. 15. 24, 25. *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus.*

Eph. 1. 19, & seq. *Secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.*

Eph. 5. 5. *Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.*

Phil. 2. 9, & seq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Col. 1. 12, 13. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum, in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.*

2. Tim. 4. 1. *Testificor coram Deo, & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos; per adventum ipsius, & regnum ejus.*

Ebr. 1. 3, & seq. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens sedet ad dexteram majestatis in excelsis ...... Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.*

2. Petr. 1. 11. *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.*

Apoc. 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Apoc. 11. 15. *Et septimus Angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cœlo, dicentes, Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum. Amen.*

Apoc. 12. 5, 10. *Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: & raptus est Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus. ...... Et audivi vocem in cœlo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.*

Apoc. 14. 14. *Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem Filio hominis,*

ſtus & Salvator; ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.

hominis, habentem in capite ſuo coronam auream.

Apoc. 17. 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus Dominorum eſt & Rex Regum.*

Apoc. 19. 11, 12. *Et vidi cœlum apertum; & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum juſtitia judicat & pugnat: oculi autem ejus ſicut flamma ignis, & in capite ejus diademata multa.*

I. IN Judæorum animis falſa hæc & perverſa hæſerat opinio, ut proxime à *Non Chri-*
nobis dictum eſt, religionis ſuæ ſummam in externis quibuſdam cerimonia- *ſtianæ ſolum,*
rum & ſacrificiorum ritibus eſſe poſitam; ex quorum obſervatione maxima præmia, *ſed Moſaicæ*
egregiumque pietatis fructum laturos ſe arbitrabantur. Cum ſincera ac intima erga *quoq; Legis*
Deum pietate & amore tota contineretur religio, & ad univerſum hominum genus *ſumma, in*
Lex illa ac Legis fructus pertineret; non ad eos ſolum qui ab Abrahamo, Iſaaco, *pietate erga*
& Jacobo ortus ſui originem repetebant. Id agnoſcebat Iſaias, cum Iſraëliticæ to- *Deum, &*
tius gentis nomine apud Deum profiteretur, haudquaquam in Abrahamica illa ſtirpe, *amore poſita*
ſed in uno Deo ſpes ſuas eſſe repoſitas. *Tu enim*, aiebat, *pater noſter, & Abraham* *eſt.* Iſa. 63. 16.
neſcivit nos, & Iſraël ignoravit nos; tu, Domine, pater noſter, redemtor noſter. Deus ipſe homines, non ex natalibus, ſed ex pietate ſpectare ſe, nec προσωπολήπτην eſſe denuntiat. *Dominus Deus veſter*, inquit Moſes, *ipſe eſt Deus Deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus, & potens, & terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera: facit judicium pupillo & viduæ, amat peregrinum, & dat ei victum atque veſtitum.* Deut. 10. 16, & ſeq. Ferebatur olim dictum illud tanquam à Moſe per traditionem propagatum: οὔτε περιτομή τί ἐστιν, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις· *Neque circumciſio eſt aliquid, neque præputium, ſed nova creatura.* Sic ipſe Deus apud Iſaiam: *Et non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino, dicens, Separatione dividet me Dominus à populo ſuo ...... Filios advenæ qui adhærent Domino, ut colant eum, & diligant nomen ejus, ut ſint eis in ſervos, omnem cuſtodientem ſabbathum, ne polluat illud, & tenentem fœdus meum, adducam eos in montem ſanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ; holocauſta eorum, & victimæ eorum placebunt mihi ſuper altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis.* Iſa. 56. 3, & ſeq. Iſraëlitis, ſi Dei mandata ſpreverint, idem ac Gentibus minatur exitium. *Sicut gentes*, inquit Moſes, *quas delevit Dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, ſi inobedientes fueritis voci Domini Dei veſtri.* Deut 8. 20. Quod cum facturos prævidiſſet Deus, ſacrificia eorum repudiat, exhibendum vero ſibi ab Ethnicis cultum probat apud Malachiam: *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus.* Mal. 1. 10, 11. Alibi facturum ſe nova ſpondet, obliteratis prioribus, Arca Teſtamenti neglecta, exciſo Templo, abrogato Aaronis ſacerdotio, ſoluto priſco fœdere, novo icto, nova condita Hieroſolyma, noviſque inductis colonis; Iſraëlitis rege, principe, ſacrificio, & Arca carentibus. Iſa. 43. 18, 19. & 65. 17. Jerem. 3. 16. & 7. 12, & ſeq. Pſalm. 109. 4. Jerem. 31. 31. Iſa. 65. 17. Oſe. 3. 4. Fruſtra ergo Abrahamicam originem, ſancita Deum inter & Abrahamum fœdera, & Dei promiſſa jactabant Iſraëlitæ, in iiſque ſpem collocabant ſuam; quæ ea lege data erant, ſi Deum non externo cultu, ſed vere & ex animo revererentur & diligerent. *Non ſum locutus*, inquit Deus apud Jeremiam, *cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocautomatum & victimarum; ſed hoc verbum præcepi eis dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus; & ambulate in omni via quam mandavi vobis, ut bene ſit vobis.* Jerem. 7. 22, 23. Et in Deuteronomio: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo.* Deut. 6 5. Et alio loco: *Teſtes invoco hodie cœlum & terram, quod propoſuerim in vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas, (ipſe eſt enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Iſaac, & Jacob, ut daret eam illis.* Deut. 30. 19. Samuel quoque: *Numquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? melior eſt enim obedientia quam victimæ, & auſcultare magis quam offerre adipem arietum.* 1. Reg. 15. 22. Et David: *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique: holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non deſpicies.* Pſalm. 50. 18, 19. Unde iſtud expreſſit Porphyrius libro ſecundo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, veritatis ſibi conſcius: θεοῖς δὲ ἀρίστη μὲν καταρχὴ, νοῦς καθαρὸς καὶ ψυχὴ ἀπαθής· Opti-

ma enim & Diis acceptissima libatio est, mens pura, & animus affectibus vacuus. In præ-
Psalm. 49. 8, & seq. cedente Psalmo sic Deus inducitur loquens: *Non in sacrificiis tuis arguam te; holocau-
sta autem tua in conspectu meo sunt semper ...... Numquid manducabo carnes taurorum,
aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.*
Ose. 6. 6. Et apud Oseam: *Misericordiam volui, & non sacrificium; & scientiam Dei plusquam
holocausta.* In memoriam ista me revocant celebris oraculi, à Jove Ammone Athe-
Plat. Alcib. 2. niensibus editi, à Platone vero literis consignati, cum quærerent quamobrem sua
gens, magnificentissimis sacrificiis Deos placare solita, à Lacedæmoniis, circa Deo-
rum cultum perparcis & socordibus, tam sæpe vincerentur. Respondit Ammon malle
se Lacedæmoniorum εὐφημίαν, sinceras videlicet & pias precationes, quam omnia
Græcorum sacrificia. Jam tum nempe permanaverat ad Ammonios doctrina hæc, in
sacris Ebræorum libris frequenter tradita. Luculenta Davidis Kimchii, egregii inter
suos Magistri, sententia reliquis ipsius congerronibus documento esse potest, quo
pertinerent instituta à Mose sacrificia. Is in suis Psalmi quinquagesimi explanationi-
bus diserte docet non ad aliud spectare sacrificiorum institutionem, quam ad cordis
contundendam duritiem; & per exustionem adipis nos moneri de resecandis corporis
voluptatibus & animi cupiditatibus elidendis. Acceptissimam esse Deo circumcisio-
Jerem. 4. 4. nem cordis declarat Jeremias: *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium ve-
strorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.* Circumcisione cordis cupiditatum rese-
ctio signatur, quam cum negligerent Israëlitæ, cervicosa gens & refractaria, contu-
Jerem. 9. 24, & seq. maciam hanc cum eis expostulat Deus alio apud Jeremiam loco: *Sed in hoc glorie-
tur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & ju-
dicium, & justitiam in terra; hæc enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies veniunt, di-
cit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, super Ægyptum,
& super Juda, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes qui at-
tonsi sunt, in comam, habitantes in deserto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem
Israël incircumcisi sunt corde.* Nullam se circumcisionis hujus corporeæ rationem habi-
turum, & in Israëlitas corpore circumcisos, corde incircumcisos animadversurum
denuntiat. Quin & sanctæ illius & πνευματικῆς circumcisionis ministrum fore Deum
Deut. 30. 6. ipsum pollicetur Moses in Deuteronomio: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum,
& cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima
tua, ut possis vivere.* Detractis enim variis cupiditatibus, purgatus animus ad amorem
Jerem. 31. 31, & seq. Dei se convertet. *Sed hoc erit pactum*, inquit Dominus apud Jeremiam, *quod feriam
cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum,
& in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.*
Quorsum vero isthæc? nempe ut appareat totum ceremoniarum Judaicarum appara-
tum solidam animi pietatem respexisse, ac veterem Legem vere fuisse spiritualem.
Quod cum parum perspexissent Israëlitæ, Israëlitarumque omnium peritissimi, uti
sibi quidem videbantur, & acutissimi Pharisæi, miserabiliter lapsi sunt. Itaque gra-
Marc. 7. 6, & seq. vissime eos increpabat Christus Jesus: *Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut
scriptum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me; in vanum au-
tem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum: relinquentes enim mandatum, te-
netis traditionem hominum, baptismata urceorum & calicum, & alia similia his facitis
multa.* Isaiæ verbis ipsos coarguit, unde agnoscas eumdem fuisse priscorum & recen-
tiorum Judæorum errorem, eamdem quoque Isaiæ ac Christi Jesu doctrinam; & le-
1. Tim. 1, 5, & seq. gem utramque, veterem & novam, vere spiritualem fuisse. *Finis præcepti*, inquit Pau-
lus in priore ad Timotheum, *est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non
ficta: à quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis docto-
res, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia
bona est Lex, si quis ea legitime utatur; sciens hoc, quia lex justo non est posita, sed injustis.*
Nobilitate quoque generis feroces Judæos, & Abrahamo patre superbientes sic Johan-
Matth 3. 9. nes castigabat: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quo-
niam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Alibi vero filium Abrahami
esse docet Jesum, qui Abrahami pietatem ac virtutem factis in se expresserit; proborum
hominum patrem esse Deum; flagitiosos ac scelestos, quales ipsi erant, Diabolo patre
esse prognatos. Cum ergo Judæorum animis inolitum errorem eximere volens Chri-
stus, eos commonefaceret, non in Mosaicæ legis cortice hærendum esse, sed ad inte-
riora penetrandum, quibus animi ad pietatem colendam, Deumque amandum infor-
mantur, eumdem hunc Legi utriusq; propositum fuisse finem perspicuum est; quo nempe
emendatis hominum moribus, salubri doctrina mentibus imbutis, & in obsequium suum
subactis, cœlestis eas gratiæ donis Deus instrueret, ac æternis demum præmiis remu-
neraret: & spirituali suæ legi obsecutos, regni sui spiritualis faceret participes.

CAPUT CX.

Jesus asina pullo comitata vectus Hierosolymam intrat.

GEN. 49. 10, 11. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o fili mi, asinam suam.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

MATTH. 21. 2, & seq. *Tunc Jesus misit duos Discipulos, dicens eis, Ite in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite, & adducite mihi...... Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite, filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Euntes autem Discipuli fecerunt, sicut præcepit illis Jesus; & adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt.* Et Marc. 11. 2, & seq. Luc. 19. 29, & seq. Joh. 12. 14, 15.

I. HUc quoque referunt Muhammedani istud Isaiæ: *Hæc enim dixit mihi Dominus, Vade, & pone speculatorem; & quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli, & contemplatus est diligenter multo intuitu.* Ascensorem asini, Christum Jesum esse volunt; ascensorem cameli, Muhammedum. Cujus interpretationis argumenta nulla habent. Sed & alium locum ex Isaia proferunt, ejusdem rei προφητικόν, qui tamen in ejus Prophetia non comparet: *O populi, certe ego vidi speciem sedentis super asino, vestitum lumine Solis: & vidi insidentem camelo, lux ejus velut lux Lunæ.* Hæc profert Theodoricus Hackspan ex Epistola Muhammedani cujusdam Romam missa.

Alia hic vaticinia proferunt Muhammedani, sed refelluntur. Isa. 21. 6, 7.

Hackesp. De usu libror. Rabbin. c. 2.

CAPUT CXI.

Jesu Hosanna concinitur.

PSALM. 8. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.*

Psalm. 117. 22, & seq. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. O Domine, salvum me fac; ô Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris.*

MATTH. 21. 9, & seq. *Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes, Hosanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis....... Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo, & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt, & dixerunt ei, Audis quæ isti dicunt? Jesus autem dixit eis, Utique numquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Et Marc. 11. 9, 10. Luc. 19. 38. Joh. 12. 13.

CAPUT CXII.

Jesus venditores & emtores Templo ejicit, aliaque in eo miranda opera edit.

PSALM. 68. 9, & seq. *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt*

MATTH. 21. 12, & seq. *Et intravit Jesus in Templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium colum-*

super me.

Ezech. 43. 4. *Et majestas Domini ingressa est Templum per viam portæ quæ respiciebat ad Orientem.*

Agg. 2. 7, & seq. *Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus; & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissimæ, plusquam primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 14. 21. *Non erit mercator ultra in domo Domini in die illo.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad Templum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus quem vos vultis.*

bas evertit; & dicit eis, Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt. Et Marc. 11. 15, & seq. Luc. 19. 45, 46.

Joh. 2. 13, & seq. *Et prope erat pascha Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam, & invenit in Templo vendentes boves, & oves, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de Templo, oves quoque & boves, & nummulariorum effudit æs, & mensas subvertit. Et his qui columbas vendebant, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt vero Discipuli ejus quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me.*

CAPUT CXIII.

Jesus hominum vitia reprehendit.

SAP. 2. 12, & seq. *Circumveniamus ergo Justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata Legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus. Tanquam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris tanquam ab immunditiis, & præfert novissima justorum, & gloriatur Patrem se habere Deum.*

Isa. 2. 3, 4. *Quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos.* Et Mich. 4. 2, 3.

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus ...... Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

MATTH. 23. 13, & seq. *Væ autem vobis, Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis, nec introëuntes sinitis intrare.* Et per totum reliquum caput.

Luc. 11. 29, & seq. *Turbis autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequam est ...... Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum, Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate ...... Sed væ vobis, Pharisæi, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis judicium & charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.* Et per totum reliquum caput.

Joh. 3. 19, 20. *Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.*

Joh. 7. 7. *Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt.*

Joh. 8. 44, & seq. *Vos ex patre Diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo ...... Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.*

CAPUT CXIV.

Principes Judæorum congregantur adversus Jesum.

PSALM. 2. 2. *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psalm. 34. 15. *Et adversum me lætati sunt, & convenerunt.*

MATTH. 26. 3, 4. *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum & Seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent & occiderent.* Et Marc. 14. 1. & 15. 1. Joh. 11. 47.

Luc. 23. 6, & seq. *Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Jerosolymis erat illis diebus ...... Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die; nam antea inimici erant ad invicem.*

Act. 4. 24, & seq. *Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui fecisti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt; qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & populi convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israël, facere quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.*

CAPUT CXV.

Jesus proditur à Juda. Judæ mors, & æternus interitus.

PSALM. 34. 19, 20. *Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique; qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant.*

Psalm. 40. 10. *Etenim homo pacis, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.*

Psalm. 54. 13, & seq. *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique: & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimis, dux meus, & notus meus; qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu.*

Psalm. 68. 21, & seq. *Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni: & dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum: obscu-*

MATTH. 26. 14, & seq. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat oportunitatem ut eum traderet ...... Vespere autem facto discumbebat cum duodecim Discipulis suis: & edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde cœperunt singuli dicere, Numquid ego sum, Domine? At ipse respondens ait, Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo; væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi, Tu dixisti... Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de Duodecim venit, & cum eo turba multa cum gla-*

rentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva: effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos: fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt me, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in justitiam tuam: deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam: & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua .... Fiant contra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.*

diis & fustibus, missi à Principibus Sacerdotum & Senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens, Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave Rabbi, & osculatus est eum. Et Marc. 14. 10, & seq. Luc. 22. 3, & seq. Joh. 18. 3, & seq.

Joh. 13. 2, & seq. *Et cœna facta, cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ ...... dixit eis ..... Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut adimpleatur Scriptura, Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. A modo, dico vobis priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.*

Joh. 15. 24, 25. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem viderunt, & oderunt, & me & Patrem meum. Sed ut impleatur sermo qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.*

Joh. 17. 12. *Quos dedisti mihi, custodivi: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.*

Act. 1. 16, & seq. *Viri fratres, oportuit impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius; & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem; ita ut appellaretur ager ille lingua eorum, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus alter accipiat.*

CAPUT CXVI.

Sacrificium incruentum Jesus instituit.

MAL. 1. 10, & seq. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

MATTH. 26. 26, & seq. *Cœnantibus autem eis accepit Jesus panem, & benedixit ac fregit, deditque Discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 22, & seq.

Luc. 22. 19, & seq. *Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnavit, dicens, Hic est calix, Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.*

Joh. 6. 54, & seq. *Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die: caro enim mea, vere est cibus; & sanguis meus, vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

Act. 2. 42, 46. *Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus ..... Quotidie quoque perdurantes unanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis* Et Act. 20. 7, 11.

1. Cor. 10. 16, 17. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.*

1. Cor. 11. 23, & seq. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite, & manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens, Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Itaque quicunque manducaverit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.*

CAPUT CXVII.

Jesus panis.

MICH. 5. 2. *Et tu, Bethlehem* (בית־לחם, hoc est, Domus panis) *Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

JOH. 6. 35, & seq. *Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitæ; qui venit ad me, non esuriet ..... Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi ...... Respondit ergo Jesus, & dixit eis, ... Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane,*

vivet in æternum ; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita ...... Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt : qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

CAPUT CXVIII.

Agonia Jesu.

PSALM. 54. 4, 5. *Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ.*

Psalm. 108. 22. *Libera me, quia egenus & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est intra me. Sicut umbra cum declinat, ablatus sum : & excussus sum, sicut locustæ.*

MATTH. 26. 36, & seq. *Et assumto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. Tunc ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic, & vigilate mecum. Et progressus pusillum procidit in faciem suam orans, & dicens, Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste ; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Et Marc. 14. 33, & seq. Luc. 22. 42, & seq.

CAPUT CXIX.

Jesus comprehenditur, & funibus constringitur.

PSALM. 58. 1, & seq. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salva me. Quia ecce ceperunt animam meam ; irruerunt in me fortes.*

Psalm. 70. 10, 11. *Quia dixerunt inimici mei mihi : & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum, dicentes, Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.*

Thren. 3. 52. *Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.*

MATTH. 26. 50, & seq. *Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum .... In illa hora dixit Jesus turbis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus, comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in Templo, & non me tenuistis. Hoc autem factum est, ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum.* Et Marc. 14. 46, & seq. Luc. 22. 52, & seq. Joh. 18. 12.

Matth. 27. 2, & seq. *Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi.* Et Marc. 15. 1.

CAPUT CXX.

Jesum Discipuli sui deserunt, Petrus palam ejurat.

PSALM. 21. 12. *In te projectus sum ex utero : de ventre matris meæ Deus meus es tu : ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.*

Psalm. 68. 9. *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.*

Psalm. 68. 21. *In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me ; improperium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit ; & qui consolaretur, & non inveni.*

Psalm. 87. 9, & seq. *Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, & non egrediebar ; oculi mei*

MATTH. 26. 31, & seq. *Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis .... Respondens autem Petrus ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo...... Tunc Discipuli omnes relicto eo fugerunt ...... Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla, dicens, Et tu cum Jesu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus dicens,*

Nescio

languerunt præ inopia ...... elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.

Psalm. 141. 5. *Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.*

Isa. 8. 14. *Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem.*

Isa. 63. 5. *Circumspexi, & non erat auxiliator; quæsivi, & non fuit qui adjuvaret.*

Dan. 9. 26. *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est.*

Zach. 13. 7. *Framea suscitare super Pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute Pastorem, & dispergentur oves.*

Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari, & jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et Marc. 14. 27, & seq. Luc. 22. 31, & seq. Joh. 16. 32. & 18. 17, & seq.

I. QUAM ex Zacharia prædictionem hic afferimus, quaque notari se Christus Jesus morti proximus apud Discipulos suos testificatus est, eam Christum directe respicere negat Grotius, at pastorem alium, eumque non bonum; quem esse conjectat hunc ipsum, de quo agit Zacharias in fine undecimi capitis, *Ubi*, inquit, *itidem ille quisquis est, vocatur Pastor meus, & gladius illi dicitur imminere*; usurpari vero verba ista Zachariæ à Christo, ut γνώμην, nulla ratione habita occasionis, qua primitus dicta est. Hæc quam pia & Christiano homine digna sint, non anquiro; quam aliis hominis ejusdem sententiis consona sint, videndum est. Pastorem illum nequam, Zachariæ undecimo capite commemoratum, Manassem esse vult; decimo tertio, Judam Machabæum; illum impietate nobilitatum & flagitiis, illum fortitudine & pietate. Et tamen utrumque pastorem, unum eumdemque esse statuit. Pastorem decimo tertio capite laudatum, non bonum aliquem pastorem esse docet: isne vero pastor malus habendus est, quem Deus pastorem suum appellat, sibique adhærere ait? *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum.* At & pastor undecimi capitis, Pastor meus itidem appellatur, inquit Grotius. Utrobique certe est, רעי; verum priore loco veteres Interpretes, Græcus, Chaldæus, Syrus, Arabs, pronomen possessivum non addunt. Demus tamen esse addendum, quod & verum est, omnes profecto ποιμένες λαῶν, *Pastores populorum*, à Deo sunt: *Non est enim potestas, nisi à Deo*, inquit Paulus: quod & Homerus ante cecinerat: τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι· *Honor autem ex Jove est.* Tum addit Jovem Regibus dedisse,

Christum Jesum prædici Zach. 13. 7. probatur adversus Grotium.

Grot. in Matth. 26. 31.

Rom. 13. 1.

> σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ.
> *Sceptrum & jura, ut rex eorum sit.*

Hom. Iliad. ε.

Unde & διογενεῖς & διοτρεφεῖς, *Jove prognati* & *à Jove educati*, reges à Poëtis appellantur. Suum ergo Deus appellaverit, Pastorem undecimi capitis: at decimi tertii Pastorem, & suum appellat, & sibi cohærere ait; quo pietas ipsius Deo accepta esse comprobatur, cum alterius scelera ulturum se denuntiet. Nos vero Christo Jesu addicimus totum decimum tertium Zachariæ caput. Jesus est ille *fons patens domui David in ablutionem peccatoris.* Supplicium Jesu indicant ista: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Reliqua Jesu mortem, Discipulorum fugam, martyria quoque eorum & constantiam, & gentium denique vocationem designant, uti fusius infra declarabitur. Atque hic suffragatorem adversus Grotium habemus Aben Ezram, qui in Messiæ, Josephi nepotis, tempora prædictionem hanc Zachariæ confert.

Zach. 13. 1.

Zach. 13. 6.

CAPUT CXXI.

Falsi testes Jesum accusant.

PSALM. 26. 12. *Ne tradideris me in animas tribulantium me; quoniam insurrexerunt*

MATTH. 26. 59, 60. *Principes autem Sacerdotum, & omne concilium, quærebant fal-*

in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.

Psalm. 34. 11, & seq. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me...... quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant: & dilataverunt super me os suum: dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri.*

Psalm. 40. 6, & seq. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen ejus? Etsi ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit iniquitatem sibi: egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt adversum me.*

Psalm. 63. 1, & seq. *Exaudi Deus orationem meam cum deprecor, à timore inimici eripe animam meam: protexisti me à conventu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem: quia exacuerunt ut gladios linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. Subito sagittabunt eum, & non timebunt; firmaverunt sibi sermonem nequam.*

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem ne tacueris, quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis.*

Psalm. 119. 2, 3. *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, & exaudivit me. Domine, libera animam meam à labiis iniquis & à lingua dolosa.*

Psalm. 139. 1, & seq. *Eripe me, Domine, ab homine malo; à viro iniquo eripe me. Qui cogitaverunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia. Acuerunt linguas suas sicut serpentis; venenum aspidum sub labiis eorum. Custodi me, Domine, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.*

sum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent, & non invenerunt, cum falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt, Hic dixit, Possum destruere Templum Dei, & post triduum reædificare illud. Et Marc. 14. 56, & seq.

CAPUT CXXII.

Jesus accusatus silet.

ISA. 53. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

MATTH. 26. 62, 63. *Et surgens Princeps Sacerdotum, ait illi, Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat.* Et Marc. 14. 60.

Matth. 27. 12, & seq. *Et cum accusaretur a Principibus Sacerdotum & Senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur Præses vehementer.* Et Marc. 15. 4, 5.

Luc. 23. 8, & seq. *Herodes autem viso Jesu gavisus est valde ...... interrogabat autem eum multis sermonibus; at ipse nihil ei respondebat.*

1. Petr. 2. 23. *Qui cum malediceretur, non*

maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste.

CAPUT CXXIII.

Jesu contumeliis afficitur.

PSALM. 21. 7, & seq. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput ..... Quoniam tribulatio proxima est; quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vetuli multi, tauri pingues obsederunt me; aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.*

Psalm. 34. 16. *Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione; frenduerunt super me dentibus suis.*

Psalm. 55. 1, & seq. *Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo, tota die impugnans tribulavit me: conculcaverunt me inimici mei tota die; quoniam multi bellantes adversum me ...... Tota die verba mea execrabantur; adversus me omnes cogitationes eorum in malum.*

Psalm. 68. 1, & seq. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me ...... Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste; quæ non rapui tunc exolvebam ...... Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Quoniam Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me; & operui in jejunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi: & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam. Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum ..... Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam: in conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam.*

Psalm. 73 22, 23. *Exurge, Deus, judica caussam tuam: memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.*

Psalm. 78. 12. *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.*

Psalm. 87. 16. *Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea: exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus. In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbaverunt me: circumdederunt me sicut aqua; tota die*

MATTH. 27. 27, & seq. *Tunc milites Præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem, & exuentes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus; & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, Ave rex Judæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde.* Et Marc. 15. 16, & seq. Joh. 19. 1, & seq.

Luc. 18. 31, 32. *Assumsit autem Jesus Duodecim, & ait illis, Ecce ascendimus Jerosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis: tradetur enim Gentibus, & illudetur.*

Luc. 23. 11. *Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum.*

Rom. 13. 3. *Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.*

circumdederunt me simul.

Psalm. 88. 39, & seq. *Tu vero repulisti, & despexisti; distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis: exaltasti dexteram deprimentium eum; lætificasti omnes inimicos ejus; avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti; minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione ...... Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, (quod continui in sinu meo) multarum gentium; quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.*

Psalm. 142. 3, 4. *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam: collocavit me in obscuris, sicut mortuos seculi, & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.*

Sap. 2. 19. *Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Isa. 53. 4. *Nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.*

Thren. 3. 30, 61. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis .... Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me.*

I. *Christo Jesu addicitur Psalmus 21.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.*

Christo Jesu addicitur Psalmus 21.

I. QUONIAM ad sequentia late patet Psalmus vicesimus primus, & in Propositione septima leviter à nobis perstrictus est, locus postulat ut paulo eum accuratius examinemus. Aio igitur illum ex eo vaticiorum genere esse, quorum anceps significatio est; quæque præsentia dum tractant, futurorum simulacra adumbrant. Quædam enim Davidem simul & Christum Jesum, quædam Jesum unum respiciunt; sed ita tamen, ut longe plura Christo conveniant; & quæ Davidi accommodari possunt, in Christum Jesum aptius etiam congruant. Ad Jesum quidem mere ista spectant: (Psalm. 21. 10.) *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ:* nam quis de Davide vere id dici posse putet? At Christus Jesus ab ipso ortu sanctus fuit. Conveniunt & ista Christo Jesu soli, ut pluribus approbabo infra: (Psalm. 21. 18. 19.) *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me:* (quod congruit ad istud Zachariæ (Zach. 12. 10.): *Et aspicient ad me, quem confixerunt.*) Hæc sunt ejusmodi, ut quantumvis flexa & contorta, nec Davidi, nec alii cuiquam, præter Jesum, aptari queant. Nec illa Davidi adjungi possunt, quæ vocationem gentium per Christum partam præsignificant: (Psalm. 21. 28, 29.) *Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ: & adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium; manducaverunt, & adoraverunt omnes pingues terræ.* Quorum consimilia de Christo prædicta habes in Psalmo septuagesimo primo (Psalm. 71. 8, & seq.): *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis, & insulæ munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent; & adorabunt eum omnes Reges terræ, & omnes gentes servient ei ..... Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.* Quadrant quoq; in Christum isthæc, etsi in Davidem etiam utcunque conveniunt: (Psalm. 21. 1) *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* quæ moriens Christus vociferabatur. Deinde (Psalm. 21. 7.): *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis;* quibus humilitatem suam testatur Jesus, ut alias sæpe in utroq; Testamento, quod comprobat Parallelismus noster.

Subjicit Psaltes: *Omnes videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt ca-
put: Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Prorsus
Psalten dicas animo hæc versasse, quæ narrat Matthæus his verbis: *Prætereuntes au-* Matth. 27.39.
tem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah, qui destruis Templum Dei, & seq.
*& in triduo illud reædificas, salva temetipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Simili-
ter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios salvos
fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credi-
mus ei: confidit in Deo, liberet nunc, si vult, eum; dixit enim, Quia Filius Dei sum.*
Recta quoque & κατὰ λέξιν cadunt ista in Christum Jesum: *Diviserunt sibi vestimenta* Psalm. 21. 19.
mea, & super vestem meam miserunt sortem. Sed & oblique & κατὰ χῆμα Davidi aptari
possunt, quod à Theodoro Mopsuesteno & Grotio factum est: ut sensus sit, Da-
vidis supellectilem fuisse vi direptam, & sorte inter raptores divisam. Quod subest
in Psalmo: *Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam: salva* Psalm. 21. 21,
me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam; hoc ipsum Jesus Patrem 22.
orabat in villa Gethsemani: *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.* Pergit Psaltes: Matth. 26. 38.
Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te: quæ Jesu propria esse do- Psalm. 21. 23.
cet Paulus in Epistola ad Ebræos. Psalmo sane huic inesse prædictiones de Messia Ebr. 2. 12.
Ebræi consentiunt in Midrasch Thehillim: & in capite undecimo Thalmudici libri
Sanhedrin, iis verbis Messiæ describuntur tempora, quæ ex Psalmi ejusdem decimo
septimo commate petita esse apparet.

II. Verum enimvero sententiæ nostræ repugnare videntur isthæc: *Longe à salu-* *Refelluntur*
te mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & no- *argumenta*
cte, & non ad insipientiam mihi: quæ caussæ fuisse testatur Theodoretus, quamobrem *Adversario-*
Septuaginta Interpretes ad Christum congruere Psalmum hunc non dicerent. His *rum.*
etiam abutebatur Theodorus Mopsuestenus in Interpretatione duodecim Pro- *Primum ar-*
phetarum, quemadmodum narratur in Collatione quarta Concilii secundi Con- *gumentum.* Psalm. 21. 2, 3.
stantinopolitani, ut hæc ad Christum perperam referri ostenderet. Certum qui- Theodoret. in
dem est Christum Jesum fuisse *tentatum per omnia pro similitudine, absque pec-* Psalm. 21. Ebr. 4. 15.
cato. Docent etiam nos Isaias & Petrus, Christum *peccatum non fecisse, nec inventum* Isa. 53. 9.
esse dolum in ore ejus. Docet nos Johannes *peccatum in eo non esse.* Verum id quidem: 1. Petr. 2. 21,
at Deus tamen Christum, *qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos* 22. 1. Joh. 3. 5.
efficeremur justitia Dei in ipso, inquit Paulus in secunda Epistola ad Corinthios. Et 2. Cor. 5. 21.
in illa ad Galatas: *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledi-* Gal. 3. 13. Isa. 53. 6.
ctum. De quo jam ante Isaias: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.*
Quid si dicamus hæc ad unum Davidem spectare, ut permistus est aliquando va-
ticiniorum sensus? velut in secundo libro Samuelis, Dei verbis Nathan ea Davidi
spondet, quæ partim in Christum, partim in Salomonem cadere possint: & hæc qui-
dem in Christum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in pa-* 2. Sam. 7. 13.
trem, & ipse erit mihi in filium: hæc vero in Salomonem: *Qui si inique gesserit, arguam* & seq.
eum in virga virorum. Hujusmodi tamen exceptionibus omissis, aio nihil eorum quæ
objiciuntur, comparere in Ebraico exemplari. Nam pro eo quod habet Vul-
gata, *Delictorum meorum*, & Septuaginta, τῶν παραπτωμάτων μου, Ebraice legitur,
שאגתי, hoc est, *Rugitus mei.* Thargum, אכליותי, *Clamoris mei;* Aquila, βρυχήματός
μου, *Rugitus mei.* Theodotion, βοήσεώς μου, *Clamoris mei.* Sexta, τῆς δεήσεώς μου,
Precationis meæ. Hieronymus in interpretatione Psalmorum, juxta Ebraicam veritatem,
Rugitus mei. Commentaria in Psalmos ipsi adscripta: *Est sensus juxta cæteros Interpre-
tes, Gemitus mei atque conatus, quibus semper populum Israël salvare quæsivi, longe facti sunt
à salute mea, quam populo tribuere cupiebam; quia ipsi noluerunt recipere sanitatem.* At Se-
ptuaginta Senes, quos sequitur Vulgata Interpretatio, legebant, שגיאתי, *Errorum meorum.*

III. Captiunculis etiam suis legitimam Psalmi hujus sententiam adulterare co- *Secundum*
nati sunt R. David Kimchi & Lipmannus, quarum pleræque Christiani dogmatis insciis *argumentū.*
scrupulum fortasse aliquem injicere, ejusdem vero consultos haudquaquam permove-
re possunt. Pauculas tantum attingemus de præcipuis. Penultimo versu, inquiunt,
utuntur Christiani, ut probent Jesum in vivis manere noluisse, ne suæ nimirum mor-
tis fructu fraudarentur, qui noxarum suarum vinculis in infernis locis attinebantur:
quorsum igitur clamabat moriens: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. 27. 46.
cur querebatur se non exaudiri, qui exaudiri nolebat? cur Deum appellat, *Lau-* Psalm. 21. 2.
dem Israël, cum ab Israële Jesus ipse Deus cruciaretur? Deum ait non despexisse pre- Psalm. 21. 4. Psalm. 21. 25.
ces suas, nec avertisse faciem suam à se; cum preces tamen ejus despectæ sint. Fu- Psalm. 21. 28.
turum prædicit, ut *adorent in conspectu suo omnes familiæ gentium*, cum nullus illi cul-
tus à Judæis aut Ismaëlitis præstitus sit. Nos Jesum respondemus Deum fuisse &
hominem, nec humani quicquam, præter peccatum, ab eo alienum fuisse, ac idcirco

nobis à natura insitum doloris & mortis horrorem vere eum sensisse, ideoque in querelas more humano erupisse; sic tamen ut compresso & devicto humanæ imbecillitatis sensu, paternis imperiis prono animo obsequeretur. Cæterum duplex est Israël: Rom. 9. 6, 7. *Non enim omnes, qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlitæ;* inquit Paulus, *neque qui semen* Rom. 2. 28, 29. *sunt Abrahæ, omnes filii. Non enim qui in manifesto, Judæus est; sed qui in abscondito, Judæus est.* Ergo Christus in Psalmo Deum appellat *Laudem Israël*, ut pote qui laudaretur à piis & sanctis Israëlitis, cum à nefariis & scelestis Israëlitis torqueretur. Matth. 28. 18. Neque vero à Deo spretus ac despectus est Jesus, qui *datam sibi omnem potestatem in cœlo & in terra* redivivus gloriatur. Et sane postulatis ejus annuit Deus; nam & vitam illi restituit, quam nec retinere Jesus voluerat; & hominibus criminum veniam benigne indulsit, cujus impetrandæ gratia mortem Jesus obierat. Falsum denique est, neque Judæos neque Ismaëlitas Christo nomen dedisse, cum ex utroque grege complures ad Christi castra transierint: non enim prædicit Propheta singulos quosque ex omni hominum genere, sed aliquos Christi doctrinam suscepturos.

CAPUT CXXIV.

Jesus conspuitur & cæditur.

PSALM. 34. 15. *Et adversum me lætati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi.*

Psalm. 68. 27. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Sap. 2. 18, 19. *Si enim est verus Filius Dei, suscipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Isa. 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus in me.*

Isa. 53. 3, & seq. *Despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.*

Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam; saturabitur opprobriis.*

MATTH. 20. 18, 19. *Ecce ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis; & condemnabunt eum morte: & tradent eum Gentibus, ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.* Et Marc. 10. 33, 34. Luc. 18. 31, 32.

Matth. 26. 67, 68. *Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes, Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* Et Marc. 14. 65. Luc. 22. 63, 64.

Matth. 27. 26. *Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Et Marc. 15. 15.

Matth. 27. 30. *Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus.* Et Marc. 15. 19.

Joh. 18. 22. *Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens, Sic respondes Pontifici?*

Joh. 19. 1, & seq. *Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant, Ave rex Judæorum; & dabant ei alapas.*

CAPUT CXXV.

Jesus venditur: cujus venditionis pretio ager figlinus emitur. Judæ proditoris interitus.

PSALM. 68. 25, & seq. *Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Psalm. 108. 4, & seq. *Pro eo ut me di-*

MATTH. 26. 14. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.* Et Marc. 14. 10, & seq. Luc. 22. 3, & seq.

Matth. 27. 3, & seq. *Tunc videns Judas*

ligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum: fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat: fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.

Amos 2. 6. *Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Israël, & super quatuor non convertam eam; pro eo quod vendiderit pro argento Justum.*

Zach. 11. 12, 13. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos: & dixit Dominus ad me, Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium.*

qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum, & Senioribus dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in Templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in Corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

Joh. 17. 12. *Quos dedisti mihi, custodivi; & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.*

Act. 1. 16. *Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus accipiat alter.*

Defenditur Matthæus, apud quem pro Zacharia Jeremiam citatum esse caussantur Adversarii. Jesu præterea addicitur Zach. 11. 12, 13.

I. CLARISSIMA illa Zachariæ prædictio, ita ut à Matthæo relata est, Adversariorum petitionibus patuit. Queruntur primum Jeremiæ eam tribui ab Evangelista, cum sit Zachariæ: deinde aliis conceptam esse verbis apud Prophetam, aliis apud Evangelistam: demum nec sententiam congruere. Adversus ea à Christianis Interpretibus multa disputantur, quibus commemorandis supersedebimus in præsentia; querelis istorum sic occurrisse contenti. Verisimile primum est librariorum oscitantia evenisse, ut Jeremiæ nomen extruderet nomen Zachariæ. Nam cum propria nomina contrahere Librarii soleant, illa Jeremiæ & Zachariæ sic videntur expressisse, Ιρίας, Ζρίας: in his proclive fuit primam nominis utriusque literam permutare: nam primam in Ἱερεμίας, non pusillam & brevem pingebant, quemadmodum nunc Typographi, sed productam & bene longam; primam vero in Ζαχαρίας, non semper ita sinuatam & contortuplicatam, uti in libris editis hodie pingitur, sed à summo ad imum satis directam, paululum inflexam & prominentem in medio, ansulam in vertice gerentem: quæ si parum accurate notata erant, ζ in ι facile degenerabat. Hæc fatebuntur, qui Græca exemplaria versare consueverunt. Ergo apicis similitudine deluso imperito & supino librario, quod uni aut alteri codici inhæserat vitium, in alios ita propagatum est, ut universis propemodum, ac interpretationibus deinde inolesceret: quanquam non omnibus. Nam nec Jeremiæ, nec Zachariæ nomen præfert Syriaca Interpretatio, neque Persica, neque Latini codices quidam, ut testificatur Augustinus. Simile quippiam Origeni & Eusebio suboluerat; quorum ille in Matthæum, hic libro decimo Ἀποδείξεως, errorem hunc, σφάλμα γραφικὸν, *mendum scripturæ* esse conjectant. At apocryphus ille Jeremiæ liber Ebraice scriptus, Hieronymo communicatus à Nazaræ sectæ homine Ebræo, in quo testimonium illud propriis extabat conceptum verbis, haud scio

August. De conf. Evang. lib. 4. cap 7. Orig. Tract. 35. in Matth.

an post Matthæum fuerit suppositus, & ad fidem ipsi faciendam confictus, ac Ebræis deinde obtrusus. Id quidem dissimulavit Hieronymus; sed inde tamen depromtam esse Matthæi ῥῆσιν haudquaquam credere se declaravit, verum ex ipso Zacharia repetiit. Minime vero ait Origenes visum sibi hunc Jeremiæ librum apocryphum, at ad priorem suspicionem, alteram addit, ex aliqua nempe apocrypha scriptione, Jeremiæ nomen præ se ferente, depromtam esse hanc, quam profert Matthæus, prædictionem; quemadmodum alia quædam Novi Testamenti Scriptores ex apocryphis libris depromsere. Opinionem hanc nullo pacto, ne ut suspicionem quidem, probare possum: apocryphorum enim testimonia à Paulo Apostolo in tradendis præceptionibus usurpari cum fructu potuerunt; at ab Evangelista in mortis Christi historia prolatam fuisse falsam prædictionem, & librum ἀκανόνιστον sic tanquam Canonicum, nulla distinctionis adhibita nota fuisse citatum, haudquaquam mihi persuaderi potest. Utcunque est, liquet certe vetustissimum hoc esse mendum, ut & Augustinus asseverat. Quod ad Evangelistæ & Prophetæ dissonantiam attinet, manifestum est ad Prophetæ sententiam attendisse Evangelistam, verba neglexisse; quemadmodum ab Interpretibus recte observatum est. Tantum abest ut in sententia inter illos disconveniat. Atque hunc morem in testimoniis è Scriptura sacra recitandis tenuisse Evangelistas & Apostolos hoc loco observat Hieronymus. Idem in libro De optimo genere interpretandi, hunc nodum solvens, *Absit hoc*, inquit, *de pedissequo Christi dicere*, (Matthæum significat) *cui curæ fuit, non verba aut syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere.* Queritur apud Zachariam Deus mercedem suam triginta argenteis esse appensam: atque tam exiguum & vile sui pretium indignatus, jubet id Prophetam projicere אל היוצר, *ad figulum;* quod & ab hoc factum est, projectis iis in domum Domini ad figulum. Plane cum iis congruit Matthæus, si sententiam duntaxat spectes; nec multum abludunt verba. Perspicuum est præterea ejusmodi esse vaticinationem hanc, ut in Jesum Christum proprie conveniat; accurate designata venditione, pretio venditionis, ac numero nummorum; projectione nummorum, loco etiam projectionis, ac nomine loci. Quæ si in Zachariæ tempora conferas, vix sane, ac ne vix congruent: nam quid hoc esse dicas, Deum pretio æstimari se voluisse ab Israëlitis; ac illos æstimatione Dei facta, triginta argenteos Dei pretium appendisse? Sin hæc in allegoriam trahere velis, nonnisi adhibita vi id efficies. Quid hoc vero est, quod fieri jubet Deus, projici pretium illud ad statuarium? nam quod ait Grotius, agrum fuisse in quem projiciebantur fracta Templi fictilia, gratis omnino dicitur, nec rationi convenit: nam quis putet agrum excipiendis Templi fictilibus fractis fuisse destinatum? non his potius certe, quam reliquis sordibus; unde nec à fictilibus, potius quam à sordibus nomen habuerit. Itaque vix legitimum inde sensum extundas; cum proprium & verum reperias in historia Christi Jesu. Etsi vero notavimus propositum id fuisse Grotio, ut proprios & directos vaticiniorum sensus eriperet historiæ Christi, remotos solum & obliquos relinqueret, hoc tamen loco, veritate quippe victus, allegoricam tantum expositionem concessit temporibus Zachariæ, propriam in historiam Christi quadrare fassus est.

Grot. in Matth. 27. 9.

CAPUT CXXVI.

Jesus à Judæis & Ethnicis capitis damnatur.

PSALM. 2. 2. *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psalm. 21. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me.*

Psalm. 40. 6, & seq. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur & peribit nomen ejus? ...... Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi: verbum iniquum constituerunt adversum me.*

Psalm. 68. 13. *Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta.*

Psalm. 93. 21. *Captabunt in animam Justi,*

MATTH. 20. 18. *Ecce ascendimus Jerosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte.* Et Marc. 10. 33.

Matth. 26. 66. *At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis.* Et Marc. 14. 64.

Matth. 27. 3. *Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos.*

Matth. 27. 26. *Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Et Marc. 10. 33. & 15. 15. Luc. 23. 24, 25. Joh. 19. 13, & seq.

Luc. 23. 6, & seq. *Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. Et ut*

& sanguinem innocentem condemnabunt.

Sap. 2. 19, 20. *Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.*

Isa. 53. 8. *De angustia & judicio sublatus est.*

Jerem. 11. 9. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam; & non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.*

Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Jerosolymis erat illis diebus. Herodes autem, viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem Principes Sacerdotum & Scribæ, constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

Act. 4. 24, & seq. *Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui fecisti cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui Spiritu sancto per os Patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus? Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti, Herodes & Pilatus, cum Gentibus & populis Israël, facere quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.*

CAPUT CXXVII.

Jesus cruci suffigitur.

GEN. 22. 6, & seq. *Tulit quoque (* Abrahamus *) ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum ...... Cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum.*

Exod. 12. 1, & seq. *Dixit quoque Dominus ad Moysen & Aaron in terra Ægypti ...... Loquimini ad universum cœtum filiorum Israël, & dicite eis, Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas ......: Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus ...... Et servabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israël ad vesperam. Et sument de sanguine ejus, ac ponent super utrumque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus ...... Erit autem sanguis vobis signum in ædibus, in quibus eritis, & videbo sanguinem, & transibo vos ...... Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solennem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.*

Num. 21. 6, & seq. *Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum, vene-*

MATTH. 20. 19. *Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.*

Matth. 26. 2. *Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.*

Matth. 27. 22, & seq. *Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur. Ait illis Præses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, crucifigatur ...... Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur .... Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum: & cum gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes.* Et Marc. 15. 13, & seq. Luc. 23. 21, & seq. Joh. 19. 6, & seq.

Matth. 28. 5. *Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos: scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis.*

runt ad Moysem, atque dixerunt, Peccavimus, quia locuti sumus contra Dominum ad te: ora ut tollat à nobis serpentes. Oravitque Moyses pro populo, & locutus est Dominus ad eum, Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo; quem cum percussi aspicerent, sanabantur.

Psalm. 21. 17. *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me: diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

Isa. 53. 5. *Ipse autem vulneratus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.*

Ezech. 9. 4, & seq. *Et dixit Dominus ad eum, Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium, super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio ejus. Et illis dixit audiente me, Transite per civitatem sequentes eum, & percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini. Senem, adolescentulum, & virginem, parvulum, & mulieres interficite usque ad internecionem: omnem autem, super quem videritis Thau, ne occidatis, & à sanctuario meo incipite.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

Zach. 13. 6. *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ tuæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.*

Et Marc. 16. 6.

Luc. 24. 20. *Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.*

Joh. 3. 14, 15. *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.*

Joh. 8. 28. *Dixit ergo eis Jesus, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.*

Joh. 12. 32, 33. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus.*

Act. 2. 36. *Certissime sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus, hunc Jesum quem vos crucifixistis.* Et Act. 4. 10.

Act. 5. 30. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno.* Et Act. 10. 39. & 13. 29.

1. Cor. 1. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum.*

1. Cor. 2. 2, 8. *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum ...... Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

1. Cor. 5. 7. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.*

2. Cor. 13. 4. *Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.*

Gal. 2. 19. *Christo confixus sum cruci.*

Gal. 3. 1, 2. *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, in vobis crucifixus?*

Gal. 6. 14. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

Ebr. 12. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemta.*

Apoc. 1. 7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ.*

Apoc. 7. 2, 3. *Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis, habentem signum Dei vivi, & clamavit voce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terræ & mari, dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Et audivi numerum signatorum; centum quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israël.*

Apoc. 11. 8. *Et corpora eorum jacebant in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus; ubi & Dominus eorum crucifixus est.*

I. *Christo Jesu addicitur Psalm. 21. 17.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Thau Samariticum σαυροειδὲς, Ezechieli memoratum, crucis Christi symbolum.* V. *Christo Jesu addicitur Zach. 12. 10. & 13. 6.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Disputatur utrum in Psalm. 95. 10. genuina sit scriptura hæc, Dominus regnavit à ligno.*

I. PSALMO vicesimo primo Christum prædici, & in Propositione septima, & iterum deinde ad centesimum vicesimum tertium Parallelismi caput evicimus. Non semel ergo petita ex eo oracula in testimonium adduxerunt Novi Testamenti Scriptores; quod non fecissent utique, nisi Psalmum vulgo in eamdem flecti sententiam exploratum habuissent. At non levis controversia mota est super decimo septimo commate, quo supplicium Christi Jesu clarissime præsignatum est. Nam quod habet Vulgata Interpretatio: *Foderunt manus meas & pedes meos*, Ebraice in קרי sic conceptum est: כרו ידי ורגלי. Hanc lectionem secuti sunt Septuaginta Interpretes: verterunt enim: *ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας.* Sic Syrus Interpres, sic Arabs. At in כתיב, pro כרו scribitur כארי: ut sensus sit: *Sicut leo manus meas & pedes meos;* quæ cum pendula sint & imperfecta, ad explendam sententiam addi volunt hujus lectionis assertores, *observaverunt*, vel *momorderunt*, vel *laceraverunt*, aut aliquid hujusmodi. Quod videtur secutus Paraphrastes Chaldæus, adjecta dictione ad integritatem sententiæ. Ita & R. Selomoh Jarchi. Aben Ezra repeti jubet *ἀπὸ κοινοῦ*, *circumdederunt*, quod est in superiori commate. כארי Judæorum fraude confictum fuisse queruntur Christiani: contra à Christianis nativam scriptionem in כרו recoctam Judæi caussantur, ac inter eos præcipue R. David Kimchi. Utri verius, existimare promtum est. Nam כרו legerunt Septuaginta Senes, ut dixi, vetustissimi Interpretum omnium Scripturæ sacræ qui supersunt, Christo Jesu antiquiores; verterunt quippe *ὤρυξαν.* Deinde ex קרי וכתיב apparet utramque lectionem Ebræorum libros habuisse. Habuerunt certe Codices quidam כארו, ut ipsi testantur Masorethæ, quod à Christianorum lectione differt unica litera א. Eam esse paragogicam Judæi nonnulli fatentur. Atqui certum est abfuisse illam ab optimis quibusdam exemplaribus Christianorum, quorum Judæi ipsi integritatem & fidem agnoverunt. Quid quod traditur in parva Masora, vocis ipsius כארי significationem eodem ac significationem vocis כרו recidere? nempe, opinor, quod sive unguibus, sive dentibus utatur leo ad capiendam & vorandam prædam, carnes pungit & perfodit. Quod cum ita sit, mihi ea longe videtur præferenda lectio, quæ integra est, ἣ ἀπαρτίζει τὴν διάνοιαν, ei quæ trunca est & pendula, & animum relinquit incertum. Probabile est hoc provenisse ex Tikkun sopherim, sive *Correctione Scribarum*, qui ut præclari hujus oraculi vim alio converterent, incrustarunt vas sincerum, quod & alibi sæpe factum ab iis alii observarunt.

Christo Jesu addicitur Psalm. 21. 17.

II. At crimen in Christianos retorquet R. Lipman in Nitzachon, atque vaticinium hoc ab iis adulteratum ex eo probat, quod à Judæorum moribus abhorreret, noxios cruci suffigere. Verum quo tempore interfectus est Christus Jesus, jus vitæ & necis Judæis erat ademtum. *Nobis*, inquiunt, *non licet interficere quemquam.* At judicia capitalia & supplicia moribus Romanis tunc exercebantur. Supplicium ergo juxta alienos mores Jesu irrogandum esse prædixit David, irrogatum Evangelistæ retulerunt. Cæterum à Lipmanni criminatione Christianos satis vindicant Interpretes Septuaginta, qui, ut jam notavi, כרו legerunt, & verterunt, *ὤρυξαν.*

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Joh. 19. 31.

III. De lectione non disputat Theodorus Mopsuestenus, verum nullam hic futurorum, sed præsentium duntaxat significationem contineri pertendit. Totum ergo ad allegoriam convertit; atque id, *Foderunt manus meas & pedes meos*, exponit, Arcana mea scrutati sunt, & hoc translatum putat ex iis quæ scrutando & fodiendo eruuntur. *Dinumeraverunt omnia ossa mea*, tractum esse vult ex eorum consuetudine, qui devictorum hostium bona recensent. Violenta sane & inverecunda fuerit utraque translatio hæc, si translatio est. *Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me;* ea nimirum, inquit, patientem quæ volebant. Recte, nam id Christianæ expositioni congruit. *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*; hoc est, inquit, Facultates meas vi ademtas sorte inter se partiti sunt; quam interpretationem amplectitur Grotius. Paulo quidem tolerabilior illa est, sed non ita tamen, ut eam quæ est *κατὰ λέξιν*, & nativos ac obvios verborum sensus in rebus gestis quæ-

Secundum argumentū. Theod. Mopſ. Coll. 4. Conc. Constant. II.

rit & invenit, aspernemur, vel aliorsum pro libitu flectamus. Nam cui persuaserit Theodorus, casu factum, ut quæ metaphorice dixerat Psaltes, ea κατὰ λέξιν pedum manuumque Christi fossionem, nec non dirum illud ac triste spectaculum, quod de cruce pendens Jesus præbuit, ac vestium quoque ipsius partitionem sorte factam accurate referrent? Sed hunc Psalmum nos supra jam satis excussimus.

Supr. Propos. 9. cap. 123.

Thau Samarit: cum σταυροειδὲς, Ezechieli memoratum, crucis Christi symbolum.

IV. Crucis Christi non rudem aliquam & obscuram informationem, sed expressam effigiem dedit Ezechiel, seu potius apud Ezechielem Deus ipse, cum piorum hominum frontes signari jussit litera Thau; interfici vero eos qui ea notati non essent. Hoc tempore priscis elementis Samariticis Ebræi utebantur; Samaritæ vero literas singulas multiplici forma depingebant. Et Thau quidem, quæ postrema erat, præter alias formas, crucis speciem obtinebat; non ejus duntaxat, in qua lignum transversum sustinet stipes arrectarius, sed alterius etiam quæ χιαστή est, sive decussata. Utramque crucis formam habet litera Thau in vetustis Ebræorum siclis, qui servantur in eruditorum loculis, & in illorum libris pinguntur. Unde à Scaligeri animadversione defenditur Origenes, qui hoc Ezechielis testimonium exponens, accepisse se scribit ab Ebræo quodam, Christi doctrinam amplexo, in antiquis elementis Ebræorum Thau formam crucis habere. Antiqua elementa appellat, ἀρχαῖα στοιχεῖα, Samariticas literas; quas ab Ebraicis recentioribus, seu potius Babylonicis, quibus post Babylonicam captivitatem uti cœperunt Judæi, accurate distinguit his verbis, quæ è veteri Catena in Psalmos excerpsimus: καὶ ἐν τοῖς ἀκριβέσι τῶν ἀντιγράφων ἑβραϊκοῖς ἀρχαίοις γράμμασι γέγραπται, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς νῦν. Φασὶ γὰρ τὸν Ἔσδραν ἑτέροις χρήσασθαι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν· *Et in accuratioribus exemplaribus scriptum est vetustis literis Ebraicis, non hodiernis. Narrant enim Esdram post Captivitatem aliis esse usum.* Hieronymus Thau Ezechielis *perfectam in viris gementibus & dolentibus scientiam demonstrare* suspicatur; conjectura ducta à voce תם, quæ *perfectum* sonat; vel notari observationem Legis, quæ תורה dicitur: quam expositionem Ebræis adscribit. Tum subjicit: *Et ut ad nostra veniamus, antiquis Ebræorum literis, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inscriptione signatur.* At cum Origeni & Hieronymo fidem detrahere nititur Scaliger, audacter facit & inconsulte: audacius etiam, cum ad siclos provocat, qui præcipitem ipsius temeritatem arguunt, & Origeni ac Hieronymo faciunt fidem. Probabile quidem est post Christi mortem Samaritas, subdolam gentem, ut Christianorum caussam hoc Ezechielis testimonio nudarent, litteræ Thau figuram σταυροειδῆ rarissime usurpasse; alias vero literæ ejusdem formas in libris suis adhibuisse. Itaque in Grammaticis libris Samaritarum, quos consuluerat Scaliger, unica fuit forma literæ Thau, à crucis signo diversa. Verum qui vel R. Azariam, vel Angelum è Roccha adiverit, & in consilium adhibuerit, Scaligeri errorem deprehendet. Porro non apud Samaritas solum, & veteres Ebræos, sed ipsos etiam Pœnos, proindeque & Tyrios; apud Æthiopes quoque; necnon & apud Græcos & Latinos, Thau caret illo vertice supra lignum transversum eminente, in quo αἰτία, sive titulus noxii scribebatur; quem verticem Thau aliarum gentium retinet. Quanquam & in veteribus Græcorum libris & inscriptionibus nonnullis, Thau cum apice nonnunquam visitur. Apud Coptos Dau simile est Thau Græci sine apice; sed penultima litera quæ est Dei, prorsus similis est Æthiopici & Samaritici Thau, quod verticem gerit. Quamobrem & Salebdei nominari aiunt, hoc est, *Dei cruciforme.* Crucem enim *Saleb* appellant. Ergo Copti Dau suum habuere à Macedonibus Alexandrinis: at Dei litera videtur esse Ægyptiacæ originis. Utcunque est, ex hac dissertatione colligimus singulas has gentes apud quas præcipue Christi doctrina propagata est, in literis suis reperire, unde vaticinium Ezechielis Christi crucem prænuntiare comprobetur.

Scalig. in Euf. Chron.

Hier. in Ezech. 7. 4.

Scio plerosque תו Ezechielis, non Thau literam, sed *signum* interpretari. Sic Septuaginta, & Jonathan; sic Syrus, & Arabs; sic Aquila, & Symmachus, juxta Hieronymi testimonium. Sic Cyprianus: *Apud Ezechielem*, inquit, *dicit Deus, Notabis signum super frontes virorum.* Rursum: *Omnem autem super quem signum scriptum est.* Matthæus quoque Ezechielem respexisse videtur, cum diceret: *Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo.* Apertissime vero Johannes in Apocalypsi: *Et præceptum est illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem; nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.* Verum aliter Theodotion, qui literam Ebraicam Thau expressit, teste Hieronymo: quod & ab Aquila factum docet Origenes; cujus verba repræsentat Romana editio Scripturæ sacræ. Tertullianus quoque Thau reddidit, vel, quod potius reor, in veteri interpretatione Latina sic redditum exscripsit: at Samariticæ linguæ imperitus Tau Græcum, & T Latinum ab Eze-

Cypr. libr. 2. Testim. adv. Jud. cap. 22.
Matth. 24. 30.
Apoc. 9. 4.
Hier. in Ezech. 9. 4.
Tertull. adv. Jud. cap. 11.

chiele præsignari censuit. *Ipsa est enim*, inquit, *littera Græcorum Tau, nostra autem T species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris, apud veram & Catholicam Jerusalem.* Atqui vetus illa Latina interpretatio, unde hæc sumsit Tertullianus, excusa erat ad editionem Septuaginta Senum. Quamobrem facile ducor ad suspicandum, pro eo quod apud illos vulgo legitur: ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ᾽ οὓς ἐστι τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε, legendum esse: ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ᾽ οὓς ἐστι ταῦ σημεῖον· Proindeque & paulo superius emendandum erit: καὶ δὸς ταῦ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεναζόντων· Quod ad Matthæum & Johannem attinet, propositum non habuerunt ipsa Ezechielis verba rependere, sed ad sententiam tantum alluserunt. Tertull. adv. Marc. libr. 3. cap. 22.

V. Postrema illa duo, quæ Zacharias suppeditavit oracula, in Christo Jesu completa esse, ultima Prophetæ hujus capita, si simul spectentur, manifestum facient. Nam si ab eo undecimi capitis ordiamur loco, in quo venditionem Jesu prædictam esse proxime ostendimus, statim subest Judæ & Israëlis disjunctio, quæ notat consanguineorum dissociationem per Christum prædictam & factam, his ipsius capessentibus doctrinam, illis Mosis, istis Ethnicorum instituta sectantibus. Unde sic Jesus ipse de se: *Putatis quia pacem veni dare in terram? non, dico vobis, sed separationem: erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi; tres in duos, & duo in tres dividentur; pater in filium, & filius in patrem suum; mater in filiam, & filia in matrem; socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.* Tum objurgat pastores nequam Zacharias, quemadmodum & Jesus decimo Johannis capite. Ecclesiæ deinde victorias spondet, hostibus vero Ecclesiæ certum minatur exitium. His subnectitur missio Spiritus sancti, de qua luculenter agemus infra. Explicat postmodum Christi Jesu supplicium: *Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* In Christum Jesum quadrare istud tradit Johannes decimo nono capite: *Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.* Eodem pertinet istud ex Apocalypsi: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: & plangent se super eum omnes tribus terræ.* Atqui in Christum Jesum hæc torquere minime fuissent ausi Novi Testamenti Scriptores, ut sæpe jam dixi, nisi receptam esse in vulgus opinionem hanc scivissent. Indidem petitum videtur istud Christi Jesu apud Matthæum: *Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & majestate.* Quorsum *Unigenitus* appelletur Christus Jesus, nihil attinet dicere. Septuaginta habent: ὡς ἐπ᾽ ἀγαπητῷ· *Quasi super dilecto*; quippe Jesum Deus Pater de cœlo Filium suum dilectum non semel appellavit. Ecquid vero dicatur Primogenitus, demonstrat supra Parallelismus. Quam simile vero Zacharianum hoc istis Psalmi vicesimi primi, quæ Christo addiximus: *Foderunt manus meas & pedes meos. Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me.* Jam vero ille *Fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris,* Christus Jesus est, quem sub fontis, & aquæ, & fluvii noxiorum sordes eluentis symbolo Testamenti utriusque Auctores exhibent in Parallelismo. Idola deinde conterit, quod Christi Jesu munus esse approbat itidem Parallelismus. Tum Pseudoprophetas exterminat, & Spiritus nequam profligat. Quippe sic & Christus Jesus apud Matthæum: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et alibi: *Videte, ne quis vos seducat; multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent.* Et mox: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere: surgent enim Pseudochristi, & Pseudoprophetæ; & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Idem argumentum fuse tractat Paulus in posteriore Epistola ad Timotheum, nimirum Christi Jesu præceptis imbutus. Johannes quoque, eodem præceptore usus, sic differit in prima Epistola: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est.* Tangit postea Zacharias supplicium Christi, atque id claris adeo & perspicuis designat notis, ut rem præsentem describere, non futuram prædicere videatur: *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Scio equidem quid postulet verborum istorum connexio cum superioribus, & ἀλληλουχία. Agit Zacharias de Pseudopropheta, qui postquam falsiloquia sua Dei nomine prætexuerit, *Configent eum*, inquit, *pater ejus, & mater ejus.* Tum subjungit: *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Pla-

Christo Jesu addicitur Zach. 12. 10. & 13. 6.

Luc. 12. 51, & seq.

Joh. 10. 12.

Joh. 19. 36, 37.

Apoc. 1. 7.

Matth. 24. 30.

Matth. 7. 15.

Matth. 24. 4, & seq.

2. Tim. 3. 1, & seq.

1. Joh. 4. 1, & seq.

ne hæc cohærent. Verumtamen non eadem prorsus subjacet ῥητὸν utrique sententiæ: nam quem à parentibus confixum dixit, quemadmodum verterunt Aquila, Theodotion, Symmachus, Jonathan, & Vulgatus Interpres, ferro ad mortem confossum utique significavit: hic enim videtur esse sensus vocis ודקרהו, & capitale scelus fuit prophetiæ munus temere usurpare, juxta Legem Mosis. Atqui lethalia vulnera non sunt, quæ manibus infliguntur. Vides Zachariæ mentem à Pseudoprophetæ supplicio ad Christi ipsius Prophetarum ultoris supplicium sensim & λεληθότως converti. Unde continuo hæc subnectit: *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute pastorem, & dispergentur oves: convertam manum meam ad parvulos:* quæ Christo Jesu manifestis rationibus supra adjudicavimus. Itaque prius illud comma de manibus transfossis est ejusmodi, ut accommodari possit ad præsentia, in quibus de Pseudoprophetæ supplicio agitur; & ad sequentia, in quibus agitur de supplicio Christi Jesu, veri quidem Prophetæ, at Pseudoprophetæ habiti; sed ita tamen ut Jesu longe aptius conveniat. Pergit Zacharias, & postquam Christi mortem, & Discipulorum Christi dispersionem prædixit, Evangelium promulgandum prænuntiat, & homines quosdam ad salutem eligendos, plures reprobandos: quibus consona sunt ista Christi Jesu apud Matthæum: *Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* & ista: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Unde Paulus in priore ad Corinthios: *Videte enim vocationem vestram, Fratres, quia non multi sapientes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.* Stulta illa Pauli, & ignobilia, & contemtibilia, & quæ non sunt, *Parvulos* Zacharias appellat, eosque manu sua sublevaturum se Deus pollicetur. At variis tamen tormentis fidem eorum & virtutem exploratum iri docet Propheta; martyriis nempe ac suppliciis, quæ Discipulis Jesu Christi irrogata sunt, juxta prædictiones Veteris Testamenti in Novo completas, quas in Parallelismo collegimus. Decimo quarto demum capite excidium Hierosolymitanum, Evangelii promulgationem, gentium vocationem, Ecclesiæ constitutionem, & pios omnes in unum ovile sub uno pastore cogendos vaticinatur: quæ omnia suis locis Parallelismus iste pertractat. Ergo ex tota Zacharianæ hujus prophetiæ compage & consensu intelligitur, duo commata hoc capite à nobis inde depromta, ad exitum in Christo Jesu, itidem ut reliqua, pervenisse. Neque Judæi infitiantur. Gemara Thalmudici libri Sucah, ad Messiam Josephi filium, quem olim interficiendum esse opinantur, prius refert Zachariæ vaticinium: *Et aspicient ad me quem confixerunt:* cui assentitur Aben Ezra. At R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba refert ad Messiam Davidis filium. In altero vero oraculo Messiæ adscribendo adstipulatorem quoque habemus Aben Ezram, qui in Messiam filium Josephi hæc flectit.

Matth. 7. 13. Matth. 20. 16. & 22. 14. 1. Cor. 1. 26, & seq. Suc. cap. 5. Zach. 12. 10.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

VI. Verum enimvero prius hoc Zachariæ testimonium non una labes occupavit; unde genuina ejus sententia in dubium vocari possit. Primum vitio insidentur hæc verba: והביטו אלי, *Et aspicient ad me.* Quibus cum Christi divinitatem probari animadverterent Judæi (quippe cum idem se confixum fuisse dicat, qui spiritum gratiæ se effusurum promittit, quod Dei solius est) adulteras iis admoverunt manus, & pro אלי, scripserunt אליו, *ad eum*, ut alius sit gratiæ largitor, alius plagis confixus, & lamentis ac planctibus comploratus. At nos supra certis indiciis deprehensam hanc fallaciam convicimus. Subest deinde: את אשר דקרו, *Quem confixerunt.* Septuaginta reddunt: ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο· Nempe transpositis elementis legerunt, רקדו. Quanquam nec satis constanter lectionem hanc retinent Codices Septuaginta Senum; nam Aldina editio habet: εἰς ὃν ἐξεκέντησαν· Sic quoque vetustissimus Codex Barberinus. Sic legit & Cyprianus, sic Theodoretus, sic alii. Et ante illos Johannes Evangelista: nec enim aliunde quam ex Interpretibus Septuaginta petitum id existimaverim, quod affert Johannes: ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν· *Videbunt in quem transfixerunt.* Quanquam aliter visum Hieronymo, qui hic Ebraica secutum Johannem arbitratur. Sed cum inter Græcos, & à Græcis rogatus Evangelium suum scripserit, id haud dubie affectatus est Græcum exemplar, quod tum maxime usurpabatur vulgo, & κοινὴ ἔκδοσις appellabatur. Illud autem fuisse certum est Septuaginta Senum. Nam, ut id obiter moneam, Evangelium in Judæorum gratiam & inter Judæos scripsit Matthæus, auctore Irenæo; Marcus in gratiam Romanorum, ut pote quod Romæ iis postulantibus scripserit, testibus Eusebio & Hieronymo; Lucas Hellenistarum, quippe Antiochensis, inter Hellenistas natus; Johannes Græcorum, Ephesi nimirum, rogatus ab Episcopis Asiæ, ut docet ex Irenæo Eusebius, ex Eusebio Hieronymus: sic tamen ut Evangelia sua Scriptores hi quatuor, totius etiam Ecclesiæ communia esse vellent, ab eaque

Joh. 19. 37. Hier. in Zach. 12. 10. Iren. libr. 3. Euseb. Hist. libr. 5. c. 8. & libr. 2. cap. 15. Hieron. De Script. Eccl.

uno consensu recepta sint. Facile itaque satisfacimus Hieronymo quærenti: *Si quis non recipit, det testimonium de quo Sanctarum Scripturarum loco Johannes ista protulerit, & cum non repererit, cogetur ingratis suscipere veritatem.* Protulisse ista Johannem ex Zachariæ duodecimo capite, juxta Septuaginta Senum interpretationem, respondemus. Scio notasse alibi Hieronymum, Apostolos & Evangelistas Ebraicum sequi potius Veteris Testamenti exemplar, quam Interpretes Septuaginta, si quando hi discrepent ab Ebraicis. At nos id semper ab iis factum negamus; imo vero contrarium sæpe observavimus, & rarissime Ebraicis eos hæsisse possumus asseverare. Plurimis id exemplis probare possemus, si ea res ageretur. Quamobrem de Græca interpretatione sic ad Hieronymum scribit Augustinus: *Non parvum pondus habet illa, quæ sic meruit defamari, & qua usos Apostolos non tantum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini.* Hæc erat κοινὴ Editio, quæ cum varias passa esset depravationes, in aliquibus Ebraicæ veritati consentiebat, dissentiebat in aliis. Hinc factum est, ut cum Evangelistæ & Apostoli κοινὴν affectarentur, tantum consonarent Ebraicis, quantum iisdem κοινὴ consonabat. Cum vero postmodum Origenes, aliique deinde Interpretationem Septuaginta Senum emendassent, novæ prodierunt editiones; quarum aliæ magis, minus aliæ Ebraicis consentiebant. Ergo Hieronymus, aliique recentiores, depromta in Novo Testamento testimonia exigentes ad sua Septuaginta Seniorum Editionis exemplaria, κοινῆς nimirum, ut videtur, quippe frequenti usu ab omnibus teri solitæ, si quando ab iis discrepare, Ebraicis vero consentire illa notassent, ex Ebraico arcessita ea ab Evangelistis & Apostolis opinati sunt. Velut hanc clausulam ex Zacharia à Johanne prolatam, ab Ebraicis manasse censet Hieronymus, cum ex κοινῇ profecta videatur. Demus tamen, ita scripsisse Septuaginta Interpretes, quemadmodum hodierni codices habent, ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο, non obscura hæc erit contumeliarum Christi Jesu significatio, cum ludibrio ac derisui Judæis habitus est. Ita quidem loci hujus sententiam exponit Hieronymus. At vero vulgatam scriptionem secutus est Aquila, vertit enim, σὺν ᾧ ἐξεκέντησαν· Secutus est & Theodotion, qui habet, ὃν ἐξεκέντησαν, & Symmachus, cujus hæc est interpretatio, ἔμπροσθεν ἐπεξεκέντησαν.

In Marc. Iren. libr. 3. Euseb. Hist. libr. 3. cap. 24. & libr. 5. cap. 8. Hieron. De Script. Eccl. in Luca. Hier. in Zach. 12. 10. Hier. Procem. in libr. 15. & 16. Isa. & Præf. in Esdr. & Nehem.

VII. Nec incastigatam præterire sinam, quam dedit Grotius, oraculi hujus expositionem. Præfert ille quidem interpretationem vulgatam: *Et aspicient ad me, quem confixerunt.* At alium inde sensum elicit, ac vulgo fit: *Nam configere*, inquit, *Deum dicuntur, qui eum probris lacessunt:* quo commento splendidam supplicii Jesu Christi prædictionem obtundit. Ego vero vocabulum דקר, hac significatione nusquam usurpari aio; neque hic apud Zachariam ullo modo pati connexionem sequentium, ut in eum sensum trahi possit. Nam quid sibi velle dicamus ingentem planctum & lamenta, quibus futurum prædicit, ut Judæorum familiæ prosequantur eum qui fuit confixus? Cuilibet attento patet, lessum in defuncti alicujus funere habitum describi: *Et aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Nec sibi constat Grotius; nam septimum comma capitis primi Apocalypseos, quod Zachariani illius germanum est, mala Ecclesiis illata notare censet. At res profecto diversæ sunt, Deum conviciis proscindere, & Ecclesiæ mala inferre. Quæ opinionum levitas, earumdem vanitatem arguit.

Secundum argumentū. Grot. in Zach. 12. 10. & Joh. 19. 37.

VIII. Non abs re erit celeberrimum repetere Psalmi nonagesimi quinti comma, multis controversiis agitatum; quo, si integrum esse constaret, supplicium Christi clarissime prædici fatendum esset: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit à ligno.* Postrema hæc verba à Judæis fuisse inducta & obliterata queritur Justinus adversus Tryphonem. Eadem repræsentant vetustiores Latini Patres, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, alii; & prisci item codices nonnulli. Sed tamen cum tale nihil extet, vel in exemplaribus Ebraicis, vel in Thargum, vel in Interpretibus exoticis; neque ea agnoscant Symmachus, aut Theodoretus, aut alii, nullum in hoc testimonio caussæ nostræ firmamentum collocabimus. In quo quam bona fide, quamque moderate agamus, Adversarii possunt agnoscere.

Disputatur utrum in Psalm. 95. 10. genuina sit scriptura hæc, Dominus regnavit à ligno.

CAPUT CXXVIII.

Jesus inter duos latrones cruci suffigitur.

ISA. 53. 12. *Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradi-*

MATTH. 27. 38. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus à dextris, & unus à*

dit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.

sinistris. Et Luc. 23. 33. Joh. 19. 18.

Marc. 15. 27. *Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alium à sinistris ejus. Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum iniquis reputatus est.*

Luc. 22. 37. *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me, Et cum iniquis deputatus est.*

CAPUT CXXIX.

Jesus signum.

NUM. 21. 9. *Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo, quem cum percussi aspicerent, sanabantur.*

Isa. 11. 10, 12. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum. ...... Et levabit* (Dominus) *signum in nationes.*

Isa. 49. 22. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam; & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.*

Isa. 55. 11, 13. *Sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. .... Pro saliunca ascendet abies, & pro urtica crescet myrtus, & erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur.*

Isa. 61. 10, & seq. *Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo: & vocabunt eos, Populus sanctus, redemti à Domino.*

Isa. 66. 18, & seq. *Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum: venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annuntiabunt gloriam meam gentibus.*

MATTH. 12. 38, & seq. *Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Pharisæis dicentes, Magister, volumus à te signum videre. Qui respondens ait, Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Et Matth. 16. 1, & seq. Luc. 11. 16, 29.

Matth. 24. 29, 30. *Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commovebuntur. Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute multa & majestate.*

Luc. 2. 34. *Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.*

CAPUT

CAPUT CXXX.

Jesus pendens in cruce subsannatur à prætereuntibus.

PSALM. 3. 1, 2. *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me: multi dicunt animæ meæ, Non est salus in Deo ejus.*

Psalm. 21. 7, & seq. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.*

Psalm. 34. 14., & seq. *Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar: & adversum me lætati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi: dissipati sunt, nec compuncti: tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione.*

Psalm. 68. 18, & seq. *Et ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eum; propter inimicos meos eripe me. Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.*

Psalm. 108. 25. *Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, & moverunt capita sua.*

Thren. 3. 14, & seq. *Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. ..... Aperuerunt super nos os suum omnes inimici ...... Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me; labia insurgentium mihi, & meditationes eorum adversum me tota die. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide; ego sum psalmus eorum.*

MATTH. 27. 39, & seq. *Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reædificas, salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc si vult eum: dixit enim, Quia filius Dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Et Marc. 15. 28, & seq. Luc. 23. 35, & seq.

CAPUT CXXXI.

Jesus moriens veniam adversariis suis à Deo precatur.

PSALM. 34. 11, & seq. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me: retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio: humiliabam in jejunio animam meam, & oratio mea in sinu meo convertetur.*

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circum-*

LUC. 23. 34. *Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.*

dederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Isa. 53. 12. *Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.*

CAPUT CXXXII.

Jesu vestimenta sorte dividuntur.

PSALM. 21. 17, & seq. *Foderunt manus meas, & pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

MATTH. 27. 35. *Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Et Marc. 15. 24. Luc. 23. 34. Joh. 19. 23, 24.

CAPUT CXXXIII.

Moriente Jesu Sol deficit, & terra movetur.

PSALM. 17. 5, & seq. *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me; dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus. Commota est & contremuit terra; fundamenta montium conturbata & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

Amos 8. 8, & seq. *Numquid super isto non commovebitur terra, & lugebit omnis habitator ejus: & ascendet quasi fluvius universus, & ejicietur, & defluet quasi rivus Ægypti? Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis; & convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput calvitium, & ponam eam quasi luctum unigeniti.*

Agg. 2. 7, & seq. *Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum & terram, & mare, & aridam; & movebo omnes gentes: & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum...... Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum in vigesima & quarta mensis, dicens, Loquere ad Zorobabel ducem Juda, dicens, Ego movebo cælum pariter & terram.*

Zach. 14. 6, & seq. *Et erit in die illa, Non erit lux, sed frigus & gelu: & erit dies una quæ nota est Domino, non dies, neque nox,*

MATTH. 27. 45, 51. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram, usque ad horam nonam. Et ecce velum Templi scissum est in duas partes, à summo usque deorsum; & terra mota est, & petræ scissæ sunt.* Et Marc. 15. 33.

Luc. 23. 44. *Erat autem hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt per universam terram usque in horam nonam. Et obscuratus est Sol, & velum Templi scissum est medium.*

Ebr. 12. 25, & seq. *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur; multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis avertimus: cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit dicens, Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cælum.*

& in tempore vesperi erit lux. Et erit in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jerusalem; medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum in æstate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa, erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.

I. ZACHARIANUM illud adjudicamus Christo Jesu; Eusebium auctorem, ac totius vaticinii connexionem, rationemque proinde ipsam secuti. Ac connexionem quidem postremorum quatuor Zachariæ capitum luculenter supra demonstravimus. Istam vero sententiam sic Jesu applicat Eusebius: *Et erit in die illa*, inquit Propheta, *non erit lux, sed frigus & gelu;* quippe qua nocte captus est Jesus, frigus erat, teste Evangelista: *Stabant autem servi & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem cum eis & Petrus stans & calefaciens se.* Quæ deinde convertit in allegoriam, Judæis propositam fuisse dicens lucem ac tenebras, eosque lucem tenebris postputasse: frigus vero illud, tarditatis eorum, ac in rebus divinis supinitatis symbolum fuisse, quod & prædixerat Christus: *Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Pergit Propheta: *Et erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque nox: & in tempore vesperi erit lux:* quo tempore in crucem actus est Jesus Christus, tantæ tenebræ obortæ sunt, ut dies nec esset, nec dici posset; neque sane nox erat, quæ fit per occasum Solis; Sol autem medium tunc orbem tenebat. Vesperi autem, post horam videlicet nonam, abscesserunt tenebræ, & lux rursum affulsit. Addit Zacharias: *Et erit in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jerusalem:* quo Christi Jesu doctrinæ promulgatio & propagatio significatur; ipso Jesu auctore: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Subjicit demum Propheta: *Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum:* cui succinebant voces hæ cœlestes in Apocalypsi: *Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in sæcula sæculorum.* Jesus quoque apud Johannem: *Fiet unum ovile, & unus pastor.* Juvat hanc interpretationem veterum Judæorum suffragium: nam in Beresith Rabba, & in Midraschoth Thehillim & Ruth, Messiæ tribuitur hoc Zachariæ caput. Nunc operum nostrorum esset, mirabili huic Solis defectioni conciliare fidem, non Christianorum solum Scriptorum, sed Ethnicorum etiam, Thalli, Phlegontis, Tabulariorum Romanorum, & Sinensium auctoritate. Quod quoniam à nobis Propositione tertia abunde præstitum est, ad sequentia pergamus.

Christo Jesu addicitur Zach. 14. 6, & seq.
Prop. 9. cap. 127. §. 5, & seq.
Euseb. Dem. libr. 10.
Joh. 18. 18.
Matt. 24. 12.
Joh. 4. 13, 14.
Apoc. 11. 15.
Joh. 10. 16.

CAPUT CXXXIV.

Jesus moriens Patrem inclamat.

PSALM. 3. 2, & seq. *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo ejus. ...... Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo: ego dormivi, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.*

Psalm. 17. 7, 8. *In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi: & exaudivit de Templo sancto suo vocem meam: & clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. Commota est, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

Psalm. 21. 1, & seq. *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israël. In te*

MATTH. 27. 46, & seq. *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens, Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant, Eliam vocat iste. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri vero dicebant, Sine videamus an veniat Elias liberans eum. Jesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.*

Marc. 15. 34, & seq. *Et hora nona exclamavit Jesus voce magna dicens, Eloi, Eloi, lamma sabacthani? quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant, Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei dicens, Sinite videamus si veniat Elias ad*

speraverunt Patres nostri; speraverunt, & liberasti eos. Ad te clamaverunt, & salvi facti sunt; in te speraverunt, & non sunt confusi. Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.

Psalm. 68. 1, & seq. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei injuste: quæ non rapui, tunc exolvebam.*

Psalm. 87. 1, & seq. *Domine Deus, salutis meæ, in die clamavi & nocte coram te. Intret in conspectu tuo oratio mea; inclina aurem tuam ad precem meam. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Posuerunt me in lacu inferiori; in tenebrosis, & in umbra mortis. Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Longe fecisti notos meos à me; posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, & non egrediebar; oculi mei languerunt præ inopia. Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas...... Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam à me? Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea; exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus. In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.*

Psalm. 141. 1, & seq. *Voce mea ad Dominum clamavi, Voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio; in deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognovisti semitas meas. In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum meum. Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Clamavi ad te, Domine; dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super deponendum eum. Jesus autem emissa voce magna expiravit. Et velum Templi scissum est in duo, à summo usque deorsum. Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans exspirasset, ait, Vere hic homo Filius Dei erat.*

Luc. 23. 46. *Et clamans voce magna Jesus ait, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens expiravit.*

Ebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

me. Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me exspectant justi, donec retribuas mihi,

Thren. 3. 18. *Et dixi, Periit finis meus & spes mea à Domino.*

Tren. 3. 55, 56. *Invocavi nomen tuum, Domine, de lacu novissimo. Vocem meam audisti: ne avertas aurem tuam à singultu meo & clamoribus.*

CAPUT CXXXV.

Jesu fel & acetum propinantur.

PSALM. 68. 22. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.*

Thren. 3. 5, & seq. *Ædificavit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore: in tenebrosis collocavit me quasi mortuos sempiternos ...... Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio ...... Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthii & fellis.*

MATTH. 27. 34, 48. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum: & cum gustasset, noluit bibere ...... Et continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.*

Marc. 15. 23, 36. *Et dabant ei myrrhatum vinum, & non accepit .... Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei.*

Luc. 23. 36. *Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei.*

Joh. 19. 28, & seq. *Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, Consummatum est.*

I. *Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.*

I. EX omnibus oraculis quæ in Veteri Testamento à Deo per Prophetas edita sunt, præcipua ea & ad fidem faciendam utilissima esse constat, quæ res futuras, non per ambages, circuitionesque, sed nude & aperte prædicunt. Tale est, quod extat in sexagesimi octavi Psalmi commate vicesimo secundo, in quo queritur Christus sitienti sibi propinatum fuisse fel & acetum. Id queri Christum aio: nam in septima Propositione, ex Scriptorum Veteris Testamenti consensu, & ex Aben Ezræ suffragio patefecimus, prænuntiata illic fuisse Christi mysteria. Tum quæ à nobis ibidem adjectæ sunt Evangelistarum & Apostolorum testificationes, manifeste evincunt in Jesu eadem hæc ad eventum pervenisse. Jure igitur nostro agimus, inhumanam & amaram propinationem ad eum quoque referentes, quam in ipsius historia Evangelistæ diserte commemorant. Utut enim oblique, & κατὰ σχῆμα ad Davidem referri ista possunt (quod profecto non negamus, cum communi inter Judæos adagio locutionem hanc tritam fuisse sciamus) tam apposite tamen, tamque apte hunc Christi casum exprimunt, ut non temere, nec ἀθεὶ contigisse putandum sit. Notabile est quod legitur in Midrasch Ruth; sermonem nempe istum Booz ad Ruth: *Quando hora vescendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto*, futurorum Messiæ casuum symbola continere: ac verba quidem ista, *Veni huc*, id sibi velle, Veni ad regnum: panem deinde illum, panem esse regni: intinctum vero offæ in acetum, Messiæ contumelias & tormenta notare. Igitur cum toto Psalmo Messiam prænuntiari fateantur Judæi; quæ vero hoc speciatim continentur commate, tormentorum Messiæ notæ sint & indicia; atque eadem denique in Jesu κατὰ λέξιν exitum habuisse Evangelica doceat historia, equidem non video quo rationum colore uti possint, si qui oraculi hujus fidem elevare audeant: cum præsertim constet inter omnes omnino Interpretes, frustra recurri ad allegoriam,

Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22.

Ruth. 2. 14.

cum res κατὰ λέξιν completæ sunt.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.
Theod. Mopſ. in Coll. 4. Concil. Conſt. II.
Act. 1. 16, & ſeq.

II. Inanis ergo eſt Theodori Mopſueſteni cavillatio, qui hoc quidem comma, aliaque Pſalmi hujus, quæ in Jeſu videntur fuiſſe completa, de Judæis κατὰ σχῆμα à Davide dicta fuiſſe contendit; quod & à Thargumiſta & Jarchio factum eſt; ab Apoſtolis autem & Evangeliſtis fuiſſe uſurpata è re nata, & argumentis quæ tractabant accommodata κατὰ κόλλησιν, ut pote ipſis conſentanea; non vero quod ea haberent pro vaticiniis; nec enim rerum adeo diverſarum prædictiones in unum eumdemque Pſalmum fuiſſe congeſtas. Atqui aliter viſum eſt Petro, qui allocutionem ſuam ad Fratres ſic exorſus eſt: *Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jeſum ..... Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum, Fiat commoratio eorum deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea.* Cum narrat Johannes, Diſcipulos Jeſu, deturbante eo venditores Templo, recordatos eſſe oraculi hujus: *Zelus domus tuæ comedit me*; quæro an ut ῥήσεως, rei præſenti convenientis meminerint, an ut παῤῥήσεως: non utique tanquam ῥήσεως, alias quippe complures habebant in memoria, quæ eidem rei poterant adjungi, verum παῤῥήσεις eſſe non credebant: hujus autem præ cæteris recordati ſunt, quod & ipſi vaticinium ineſſe ſcirent, & ex eo Pſalmo eſſet excerpta, quem totum fatidicum eſſe & futurorum Chriſti caſuum μαντευτικὸν, compertum habebant. Quod autem addit, veri haudquaquam eſſe ſimile, diverſa adeo oracula ſimul fuiſſe congeſta, de nihilo eſt; nec enim idem ordo rerum, idem narrationis contextus à Propheta divinitus afflato & ventura canente expectandus eſt, atque ab Hiſtorico præteritorum ſeriem perſequente. Præterea ne Poëtæ quidem, maxime Lyrici, præterita celebrantes, rerum geſtarum ordinem exequuntur: minime id patitur poëticus ille ἐνθουσιασμὸς, quo rapti feruntur. *Non enim res geſtæ verſibus comprehendendæ ſunt*, inquit Satyricus, *quod longe melius Hiſtorici faciunt; ſed per ambages, Deorumque miniſteria, & fabuloſum ſententiarum tormentum præcipitandus eſt liber ſpiritus, ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quam religioſæ orationis ſub teſtibus fides.* Teſtis Horatius: quam multa is ac diverſa unius odes ambitu comprehendit? quam multa Pindarus, quem amni ripas & aggeres prætergreſſo ac ſuperfluenti comparat idem Horatius; in alio laudans, quod feliciter imitatus ipſe laudari meruit? David quoque, quam varias ſæpe res in unum Pſalmum congerit? Adde multas ineſſe Pſalmo huic locutiones, unde colligas unum aliquem hominem, non plures ſignari: cujuſmodi ſunt iſtæ: *Laboravi clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ; defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Deinde: *Operuit confuſio faciem meam; extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Et poſtea: *Et poſui veſtimentum meum cilicium ..... Adverſum me loquebantur, qui ſedebant in porta.* Tum à populo eum ſecernunt & diſtingunt iſta: *Non confundantur ſuper me qui quærunt te, Deus Iſraël.* Et mox: *Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Rurſum: *Videant pauperes, & lætentur: quærite Deum, & vivet anima veſtra.*

Joh. 2. 17.
Petron. cap. 78.
Pſalm. 68. 5, 6.
Pſalm. 68. 8, 9.
Pſalm. 68. 12, 13.
Pſalm. 68. 8, 10.
Pſalm. 68. 33.

Secundum argumentum.
Bellarm. in Pſalm. 68. 22.
Auguſt. in Pſalm. 68. 22.
Cicer. Epiſt. ad Famil. libr. 9. Epiſt. 25.

III. Oppugnandæ quoque noſtræ interpretationis anſam iſta ſuppeditant: *Et dederunt in eſcam meam fel;* cum Matthæus fellis potui dati meminerit, non eſui. Unde factum ſuſpicatur Bellarminus, ut Matthæus Prophetarum prædictiones referre ſolitus, hanc prætermiſerit. Itaque hæc traducit ad allegoriam, quod ob eamdem cauſſam jam ante fecerat Auguſtinus. Reſpondeo primum, etiamſi hac parte nutaret prædicti fides, at alteram certe integram manere: *Et in ſiti mea potaverunt me aceto.* Aio deinde, eſcæ nomine, Ebraice ברה, intelligi omne eſculentum & potulentum, quod ad corpus alendum ſumitur. Σύσσιτοι dicuntur, non ſolum qui cibum ſimul capiunt, ſed & qui ſimul potant. Συμπότας itidem, & compotores recte dicas, non ſolum qui una bibunt, ſed & qui una edunt. Combibones illos Epicureos, Ciceroni memoratos, quis putet vinum tantum bibiſſe ſimul, cibos nequaquam attigiſſe? Dixit Alcman, τὺς θεὺς νέκταρ ἔδμεναι, *Deos nectar edere.* Cum ait ergo Propheta inimicos ſuos felle eſcam ſuam aſperſiſſe, id ſibi vult, ea quæ ſibi ad alimoniam & refectionem corporis parata erant, noxiis ſuccis infecta fuiſſe ab adverſariis. Valeant igitur moroſi illi argutatores, & inepti λεπτολογισταί.

CAPUT CXXXVI.

Mors Jeſu.

PSALM. 17. 5, & ſeq. *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis contur-*

MATTH. 16. 21. *Exinde cœpit Jeſus oſtendere Diſcipulis ſuis, quia oporteret eum*

baverunt me. Dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.

Psalm. 21. 15, & seq. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tamquam cera liquescens in medio ventris mei. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me: quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea: ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me: diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

Psalm. 34, 7, & seq. *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacanee exprobraverunt animam meam...... Domine, quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus unicam meam. Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo gravi laudabo te.*

Psalm. 87. 3, & seq. *Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum; factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis.*

Psalm. 88. 39, & seq. *Tu vero repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos ejus, avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello. Destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti. Minorasti dies temporis ejus, operuisti eum confusione.*

Sap. 2. 18, & seq. *Si enim est verus Filius Dei, suscipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.*

Isa. 53. 7, & seq. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia & de judicio sublatus est; generationem ejus quis enarrabit? quia abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussi eum. Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate: si posuerit pro peccato animam suam, videbit* ... *ire Jerosolymam, & multa pati à Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi.* Et Matth. 17. 22. & 20. 18, 19. Marc. 8. 31. & 9. 30. & 10. 34. Luc. 9. 22. & 18. 33.

Matth. 27. 50. *Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.* Et Marc. 15. 37. Luc. 23. 46. Joh. 19. 30.

Act. 2. 22, 23. *Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis; hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis.*

Act. 3. 13, & seq. *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. Vos autem sanctum & justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis; auctorem vero vitæ interfecistis.*

Act. 5, 30. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno.* Et Act. 10. 39.

Act. 7. 52. *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuistis.*

Act. 8. 30. & seq. *Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit, Putasne intelligis quæ legis? Qui ait, Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavitque Philippum, ut ascenderet & sederet secum. Locus autem Scripturæ quem legebat erat hic, Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita ejus. Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.*

Act. 13. 27, & seq. *Qui enim habitabant Jerusalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, judicantes impleverunt; & nullam caussam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato ut interficerent eum. Cumque consummassent omnia quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento.*

Rom. 5. 10. *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.*

Rom. 6. 3, 4. *An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte*

semen longævum ...... Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam.

Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.*

Thren. 3. 6, 43, 53. *In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos ...... Operuisti in furore, & percussisti nos; occidisti, nec pepercisti .... Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

Zach. 13. 6, 7. *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? & dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Framea suscitare super Pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute Pastorem, & dispergentur oves.*

ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Philipp. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

1. Thess. 2. 14, 15. *Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jesum & Prophetas, & nos persecuti sunt.*

Ebr. 2. 9, 10. *Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare ...... Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.*

Jac. 5. 6. *Addixistis & occidistis Justum, & non restitit vobis.*

Apoc. 5. 6, & seq. *Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem .... & cantabant canticum novum, dicentes, Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire signacula ejus: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo .... Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem.*

Apoc. 13. 8. *Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi.*

I. *Varii mortis Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento. Sacrificium Vaccæ rufæ,* II. *& mors summi Pontificis.* III. *Insigne testimonium morti Jesu à R. Simeone ben Jochai, aliisque Judæis perhibetur.* IV. *Quæ & Ethnicis insigni miraculo significatur.*

Varii mortis Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento. Sacrificium Vaccæ rufæ, Isa. 1. 18. Ebr. 7. 26. 1. Petr. 1. 19. Ebr. 13. 11, & seq.

I. NON verbis solum aut scriptis, sed typis etiam ac symbolis prædicta Christi Jesu mors est. Cujusmodi fuit Aries ab Abrahamo pro filio Isaaco immolatus, paschalis Agnus, Hircus ἀποπομπαῖος, quorum comparationem cum Christo infra instituemus. Addemus huc & Vaccam rufam, ex cujus cineribus aqua expiationis fiebat, juxta ritum capite decimo nono Numerorum traditum. Ac primum color ille rufus peccatum signat, auctore Isaia: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Jesum autem peccata hominum portasse docebit noster Parallelismus. Labis expers esse jubetur Vacca: Jesus sanctus, innocens, impollutus esse dicitur in Epistola ad Ebræos; Agnus immaculatus & incontaminatus in prima Petri Epistola. Ἄζυξ esse debuit Vacca: veteris Legis jugum excussit Christus Jesus, eique nos subduxit. Extra castra immolabatur Vacca, in conspectu omnium: *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.* Verba sunt è decimo tertio capite Epistolæ ad Ebræos. Immolationis hujus minister designatur Eleazarus, Sacerdos alter

alter à summo Pontifice: Caiphæ Principis Sacerdotum jussu captus est Jesus, eodemque quæsitore & judice morti addictus. Typus autem veri & primarii Sacerdotis Christi Jesu fuit summus Judæorum Pontifex, ac veluti secundarius Sacerdos. Quamobrem συμβολικὸς dicitur ab Origene: ἐλθόντος, inquit, ἀληθινοῦ ἀρχιερέως, ὁ συμβολικὸς ἀρχιερεὺς ἐπαύσατο· *Postquam venit verus Pontifex, Pontifex symbolicus esse desiit.* Eusebius σκιώδη καὶ εἰκονικὸν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀληθῆ χριστὸν καὶ ἀρχιερέα, τοῦ κατ᾽ οὐρανὸν χριστοῦ τε καὶ ἀρχιερέως ἀντίμιμον. *Adumbratum & simulatum, non verum Christum & Pontificem, cælestis Christi & Pontificis figuram* appellat. Jubetur Eleazarus digitum in Vaccæ rufæ sanguinem intingere, & septies Tabernaculi fores aspergere; & ex crematæ demum cineribus aquam expiationis conficere, qua impuritates abluantur: Auctor Epistolæ ad Ebræos: *Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?* Atque vera hæc est sacrificii Vaccæ rufæ significatio, quam sibi ignotam & incompertam queruntur Rabbini; quippe *Incrassatum est cor populi hujus*, juxta Isaiæ prædictionem.

Origen. Tom. 16. in Matth.

Euseb. Dem. libr. 4.

Ebr. 9. 13. 14.

Isa. 6. 10. Matth. 13. 15.

II. Alius præterea, ac valde illustris mortis Christi Jesu typus in summi Ebræorum Sacerdotis morte positus fuit. Assignatæ erant certæ quædam urbes, ex præscripto Mosis, in quas tutum haberet receptum, qui non voluntariam neque ex destinato, sed fortuitam cædem perpetrasset: quo qui confugissent, tamdiu illic tolerarent exilium, quoad summus Pontifex obiisset. Quæ sic intelligenda sunt; quicunque sese noxis alligaverint, tamdiu cœlesti patria carere, quoad mortis Christi Jesu perceperint fructum, ejusque beneficio patriæ suæ sint restituti. Non id omnino fugit Philonem Judæum, qui in libro De exulibus disserens de hac lege Mosis, Sacerdotem illum, non hominem intelligendum esse ait, sed Verbum Dei, Patre Deo, matre Sapientia progenitum: λέγομεν γὰρ, inquit, τὸν ἀρχιερέα, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων οὐχ ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμέτοχον, πατρὸς μὲν θεοῦ, ὃς καὶ συμπάντων ἐστὶ πατὴρ, μητρὸς δὲ σοφίας· *Dicimus enim summum Pontificem, non hominem esse, sed Verbum Dei, omnium non spontanearum solum, sed & involuntariarum noxarum expers .... patrem quidem habens Deum, qui & omnium pater est, matrem vero Sapientiam.* Reliquam legis partem alio detorquet.

& mors summi Pontificis.

III Non sine observatione prætermittendum est, quod libro quarto operis sui refert Galatinus, ex R. Simeone ben Jochai, magnæ antiquitatis & eximiæ inter suos auctoritatis Magistro, editisque lucubrationibus percelebri. Hic in מחקר הסודות Oseam inducit hominum peccata deflentem, quorum gratia Filium suum corpore humano indutum Deus esset missurus; homines vero adversus salutaria ipsius præcepta contumaces letho eum essent daturi. Gravior etiam est Josephi auctoritas, qui & Christi Jesu mortem, & mortis genus in ἀρχαιολογίαν suam retulit. Quæ fatentes tanti nominis Doctores minutorum Rabbinorum turbæ possumus opponere. Neque desunt inter illos, qui propter supplicio affectum Jesum, Judæos male multatos, cladibus affectos, in omnes terras dissipatos, & Mosaicam legem abrogatam fuisse fateantur.

Insigne testimonium morti Jesu à R. Simeone ben Jochai, aliisque Judais perhibetur.

Gal. De arcan. libr. 4.

Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

IV. Ethnicis vero stupendo miraculo Christi Jesu significata mors est, quod in libello De defitis oraculis Plutarchus refert. Id quanquam à vulgo scriptorum tritum est, minime tamen ob admirabilitatem rei pigebit hic adscribere. Cum in Italiam tenderet Thamus Ægyptius, navis rector, jamque Echinadas præternavigaret, subito remisit ventus, & ad Paxas insulas audita vox est, quæ Thamum appellaret, juberetque ipsum, simul ac appulisset ad Portum Pelodem, clamare magnum Pana esse mortuum. Paruit Thamus, eaque, quam jussus fuerat, voce edita, ejulatus auditi sunt, quasi Panos obitum mirantium & gementium. Vectores Romam delati portentum vulgarunt. Pervenit illud ad Tiberium Cæsarem, qui & à Thamo ipso de re gesta certior factus, hominum eruditorum sententiam super ea exquisivit. Narratid apud Plutarchum Æmylianus Rhetor, ut sibi à patre Epitherse rei teste traditum. Atqui id convenit in tempus mortis Christi Jesu, qui verus Pan est, rerum omnium parens, ac naturæ totius auctor, quam Panos symbolo Mythologi signatam voluerunt.

Quæ & Ethnicis insigni miraculo significatur.

CAPUT CXXXVII.

Crura Jesu, perinde ut latronum cruci itidem suffixorum, non franguntur.

EXOD. 12. 43, & seq. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Hæc est religio Phase ...... In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis.*

Num. 9. 9, & seq. *Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israël, Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, quarta decima die mensis ad vesperam: cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam usque mane, & os ejus non confringent; omnem ritum Phase observabunt.*

JOH. 19. 31, & seq. *Judæi ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura .... Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.*

CAPUT CXXXVIII.

Latus Jesu perfoditur.

ZACH. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

JOH. 19. 33, & seq. *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua ...... Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.*

Apoc. 1. 7. *Ecce venit Jesus cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: plangent se super eum omnes tribus terræ.*

CAPUT CXXXIX.

Jesu corpus pollinciunt & sepeliunt Joseph & Nicodemus.

ISA. 53. 9. *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua.*

MATTH. 27. 57, & seq. *Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, & qui ipse discipulus erat Jesu: hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus, & accepto corpore Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* Et Marc. 15. 42, & seq. Luc. 23. 50, & seq.

Joh. 19. 38, & seq. *Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Jesu: occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ*

& aloës quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.

I. QUAM hic ex Isaia vaticinationem damus, obscurissima semper ab Interpretibus habita est. Mihi simplex illa & nativa videtur expositio, quam & Ebraica facile admittunt: *Et posuit cum impiis sepulcrum ejus, & cum Divite monumentum ipsius.* Vel, *in mortibus ipsius.* Jam clarissima sententia est: Mortem eo loco passus est Christus Jesus, quo afficiebantur scelerati supplicio, illicque idem quod alii sepulcrum erat habiturus: at in Josephi Arimathæi, hominis divitis conditorium, ipsius atque Nicodemi viri optimatis manibus corpus ejus illatum est. Egregie hæc conveniunt verbis Isaiæ. Interpretationem istam secuti sunt Munsterus, Clarius, & Vatablus, & Recentiorum magna pars. *Christo Jesu addicitur Isa. 53. 9.*

CAPUT CXL.

Jesu sepulcrum.

ISA. 11. 10. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum.*

Isa. 53. 9. *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.*

Thren. 3. 53. *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.*

Soph. 3. 8. juxta LXX. Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

MATTH. 27. 59, 60. *Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* Et Marc. 15. 46. Luc. 23. 52, 53. Joh. 19. 41, 42.

Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. Ἑξῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν τῆς γραφῆς φησι, διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον· βλέπεις ὅτι καὶ τὸν τόπον τῆς ἀναστάσεως προεῖδεν ὁ προφήτης μαρτύριον ἐπικληθησόμενον; τίνι γὰρ τῷ λόγῳ, μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἀναστάσεως οὗτος ὁ τόπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ καὶ μαρτύριον; ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην τὸν εἰπόντα, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον· *Et deinde juxta eamdem Scripturæ connexionem dicit, Propterea expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ, in Martyrium. Vides & locum, in quo rediit ad vitam, Prophetam prænovisse, qui Martyrii nomen erat habiturus. Quanam enim ratione locus ille Golgothæ & Resurrectionis non appellatur Ecclesia, pro more reliquarum Ecclesiarum, sed Martyrium? At forsitan propter Prophetam, qui dixit, In diem resurrectionis meæ in Martyrium.* Et Eusebius De vita Constantini libr. 3. cap. 29. & libr. 4. cap. 40, 45, 46, 47. Athanasius in Apologetic. Hieronymus in Chronico, & alii.

I. HOc Sophoniæ prædictum sic repræsentavit Hieronymus, sui in Ebraicis præceptoris Judæi auctoritatem secutus: *Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum.* Exemplar Ebraicum habet, לעד, quod diversam recipit expositionem. Quidam vertunt, *ad spolium*: alii, *in futurum*: Jonathan, למדן, *ad judicandum.* At Septuaginta, εἰς μαρτύριον. Ita Aquila, & Theodotion, & Symmachus, teste Hieronymo: ita Syrus, & Arabs: ita Cyrillus uterque, & Theodoretus. Atqui his verbis eximia inest prædictio augusti illius & magnifici Templi, quod à Constantino Imperatore ad sepulcrum Christi, in monte Golgotha excitatum est, & Martyrium dictum; uti fuse narrat Eusebius in libris De vita Constantini. Porro nos supra in Propositione septima probavimus pertinere ad Christum, quæ commati huic apud Sophoniam subnexa sunt; unde existimare licet non temere nos facere, qui in eamdem sententiam hoc quoque conferamus. *Martyrium, Templum à Constantino ad sepulcrum Christi Jesu extructum, à Sophonia prædictum.*

CAPUT CXLI.

Jesus descendit ad Inferos, & Patriarchas inde educit.

PSALM. 67. 5, & seq. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi. ...... Qui educit vinctos in fortitudine; similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris ...... Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; accepisti dona in hominibus.*

Psalm. 106. 10, & seq. *Sedentes in tenebris & umbra mortis ...... eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum disrupit ...... Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit ...... Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eoru .*

Psalm. 141. 7, 8. *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo; me expectant justi, donec retribuas mihi.*

Eccli. 24. 45. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.*

Isa. 25. 7, 8. *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes: præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus & lætabimur in salutari ejus.*

Isa. 42. 6, 7. *Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 49. 8, 9. *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite, & his qui in tenebris, Revelamini.*

Isa. 53. 12. *Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.*

Ose. 6. 3, 4. *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum præparatus est egressus ejus, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ.*

Ose. 13. 14. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o Mors; morsus tuus ero, Inferne.*

Zach. 9. 11, 12. *Tu quoque in sanguine*

MATTH. 12. 39, 40. *Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.*

Matth. 27. 52, 53. *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt: & exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem, & apparuerunt multis.*

Joh. 12. 32. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*

Rom. 10. 6, 7. *Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere: aut, Quis ascendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis revocare.*

Eph. 4. 8, 9. *Propter quod dicit, Ascendens in altum captivam duxit captivitatem; dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.*

Col. 2. 15. *Et exspolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

Ebr. 2. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participabit eisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.*

1. Petr. 3. 18, & seq. *Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus carne, vivificatus autem spiritu; in quo & his qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca.*

1. Petr. 4. 6. *Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu.*

testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincti spei; hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi.

I. *Christo Jesu addicitur Psalm. 67.5,7,19.* II. *Christo Jesu addicitur Isa. 53.12.* III. *Exponitur priscorum Judæorum sententia de Ose. 13.14.* IV. *Christo Jesu addicitur Zach. 9.11,12.*

Christo Jesu addicitur Psalm. 67.5, 7,19.

I. IN Christo Jesu finem habuisse prophetiam, quam è Psalmo sexagesimo septimo hic depromimus, testificatur Paulus in Epistola ad Ephesios, cujus verba quoque recitamus. Iis autem prædictum fuisse declarat descensum Jesu in inferiores partes terræ, quas Inferna loca, & Inferos appellamus; ascensum ejus in cœlum, & donorum Spiritus sancti erogationem. Atqui vaticinio hoc in suam sententiam abuti haudquaquam fuisset ausus, nisi in Messia eventum ejus communi Judæorum consensione expectari scisset. Quod iterum iterumque monui. Itaque prisci Judæi in Schemoth Rabba, aliisque vetustis monumentis Messiæ applicant isthæc indidem petita: *Venient legati ex Ægypto.* Nos quoque paulo superius in Apostolis & Discipulis Christi completa hæc ostendimus: *In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israël,* & quæ iis subnexa sunt. (Psalm. 67.32. Psalm. 67.27, & seq.)

Christo Jesu addicitur Isa. 53. 12.

II. Ad aliud vero testimonium, ex Isaiæ quinquagesimo tertio capite petitum quod attinet, satis jam superque probavimus totum id Messiam prænuntiare. Hoc vero commate Patriarcharum liberationem ex inferis signari vincimus his argumentis. Dico primum eorum animos qui mortem effugerunt, *Spolia* in Codicibus sacris appellari. Jeremias non semel: *Sed erit tibi anima tua* לשלל*, in spolium.* Meminerimus præterea Isaiæ octavo capite nomen hoc Messiæ inditum esse: *Accelera spolia detrahere, festina prædari:* suis enim locis à me probatum est ad Messiam istud spectare. Fortes à Messia spoliati quinam sint, docet nos Apostolus in Epistola ad Colossenses: *Et exspolians Principatus & Potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Potestates appellat, & in Epistola ad Ephesios: *Principes mundi rectores tenebrarum harum,* quos Isaias fortes appellaverat. Mortis quoque & Orci fortitudo prædicatur in Cantico: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Et in Psalmis: *Quis est homo qui vivet & non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi?* Ex his colligere promtum est spolia illa fortium, quæ dividenda prædicit Isaias, animos esse ex inferis locis à Christo Jesu eductos, & in cœlum evectos; tum & animos vivorum hominum, laqueis peccatorum & Dæmonum tyrannide exemtos; atque eos etiam qui corpora sua subiere rursum, postquam mortem pertulit Christus. Profecto in veteri Judæorum libro Siphre, & in Gemara libri Sotah, torquentur hæc ad allegoriam, verum nullis subnixam rationibus, & quam Aben Ezra refellit: cum nos nostram Scripturæ consensu tueamur. Parata ergo nobis est ad explodendum Abrabanielem ratio, qui quod bella non gesserit Jesus Dominus, minime hæc in eum quadrare contendit; quasi κατὰ λέξιν sumenda sint; quod ne à suis quidem factum congerronibus scire debuit. (Jerem. 39.18. & 45.5. Isa. 8.1,3. Col. 2.15. Eph. 6.12. Cant. 8.6. Psalm. 88.49.)

Exponitur priscorum Judæorum sententia de Ose. 13.14.

III. De Oseæ oraculo, quod è decimo tertio capite excerpsimus, tantum hoc dicam, sic illud intelligi & explicari in Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan, quemadmodum hic à nobis intelligitur. Quo loco quoniam doctrina de Messiæ descensu ad inferos & captivorum liberatione, nostræ doctrinæ persimilis continetur, utile fuerit totum exponere. Ait R. Josue ben Levi, se Messia filio Davidis comitatum, abiisse cum Kippod, Angelo mortis, Gehennæ præfecto, quoad ad portas Gehennæ perventum est: captivos autem illuc detrusos, viso Messiæ lumine, summis eum excepisse lætitiis, sperantes futurum, ut ab eo tantis tenebris eximerentur, juxta hoc effatum Oseæ: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos:* & illud Isaiæ: *Et redemti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude & lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus:* Sion autem Paradisum illic significare. Tum paulo post addit septem nominibus appellari Gehennam, quorum primum est, שאול, hoc est, *Orcus*, ὁ ᾅδης: deinde גיהנם, *Gehenna*: באר שחת, *puteus perditionis*: דומה, *silentium*: טיט היון, *lutum cœni*: צלמות, *umbra mortis*: ארץ התחאית, *terra inferior.* Ex quibus nominibus noscitur quomodo plerasque Scripturæ sanctæ ῥήσεις intellexerint veteres Judæi. (Ose. 13.14. Isa. 35.10.)

Christo Jesu addicitur Zach. 9.11, 12.

IV. Postremo cum in Propositione septima demonstraverim, nonum comma ac decimum capitis noni Zachariæ ad Messiam esse referenda, ne Judæis quidem dissentientibus; eademque in Jesu evenisse, juxta Evangelistarum testimonia; plane conse-

ctarium est undecimum quoque ac duodecimum comma, una serie prioribus connexa, in Christo Jesu fuisse completa.

CAPUT CXLII.

Jesus reviviscit.

PSALM. 3. 6. *Ego dormivi, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.*

Psalm. 15. 9, & seq. *Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua usque in finem.*

Psalm. 29. 1, & seq. *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, & sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me à descendentibus in lacum.*

Psalm. 40. 9, & seq. *Verbum iniquum constituerunt adversum me. Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me plantationem. Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.*

Psalm. 48. 16. *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.*

Psalm. 55. 12, 13. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi: quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu.*

Psalm. 70. 20. *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conversus vivificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me!*

Psalm. 87. 5. *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.*

Psalm. 114. 3, & seq. *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni invenerunt me ...... Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lapsu.*

Psalm. 141. 7, 8. *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo: me expectant justi, donec retribuas mihi.*

Psalm. 142. 11, 12. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia disperdes inimicos meos,*

MATTH. 12. 39, 40. *Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Et Matth. 16. 4. Luc. 11. 29.

Matth. 16. 21. *Exinde cœpit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati à Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.* Et Matth. 17. 9, 22. & 20. 17, & seq. Marc. 8. 31. & 9. 8, & seq. & 10. 34. Luc. 9. 22. & 18. 31, & seq.

Matth. 26. 32. *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Et Marc. 14. 28.

Matth. 27. 52, 53. *Et multa corpora Sanctorum qui dormierant, surrexerunt: & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem.*

Matth. 27. 62. & seq. *Altera autem die, quæ erat post Parasceven, convenerunt Principes Sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum, dicentes, Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte veniant Discipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit novissimus error pejor priore.*

Matth. 28. 5, & seq. *Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere, vos, scio enim quod Jesum qui crucifixus est quæritis: non est hic; surrexit enim, sicut dixit. Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus. Et cito euntes dicite Discipulis ejus quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare Discipulis ejus. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, Avete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.* Et Marc. 16. 5, & seq. Luc. 24. 5, & seq.

Luc. 24. 45, 46. *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die.*

Joh. 2. 19, & seq. *Respondit Jesus, & dixit eis, Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est Templum hoc,*

& perdes omnes qui tribulant animam meam.

Isa. 25. 8. *Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.*

Ose. 6. 3, 4. *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum præparatus est egressus ejus, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ.*

Ose. 13. 14. *Ero mors tua, ô Mors: morsus tuus ero, Inferne.*

Jon. 2. 1, & seq. *Et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus, & oravit Jonas ad Dominum Deum suum de ventre piscis ...... Et dixit Dominus pisci, & evomuit Jonam in aridam.*

Soph. 3. 8. *Quapropter, expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum, quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna.*

& tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de Templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt Discipuli ejus, quia hoc dicebat, & crediderunt Scripturæ, & sermoni quem dixit Jesus.

Joh. 10. 17, & seq. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo.*

Joh. 20. 14, & seq. *Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus est. Dicit ei Jesus, Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Jesus, Maria. Conversa illa dicit ei, Rabboni (quod dicitur, Magister) ...... Cum ergo sero esset die illo, una sabbathorum, & fores essent clausæ, ubi erant Discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus.*

Act. 1. 1, & seq. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jesus facere & docere, usque in diem qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumtus est; quibus & præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.*

Act. 1. 21, 22. *Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens à baptismate Johannis, usque in diem qua assumtus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.* Et Act. 4. 10. & 5. 30. & 17. 3. & 26. 23. Rom. 6. 4, 9. & 7. 4. & 8. 11, 34. & 10. 9. & 14. 9. & 1. Cor. 6. 14. & 2. Cor. 5. 15. Gal. 1. 1. Eph. 1. 20. Phil. 3. 10. Col. 2. 12. & 1. Thess. 1. 10. & 4. 13. & 2. Tim. 1. 10. & 2. 8. & 1. Petr. 1. 3, 21. & 3. 22.

Act. 2. 24, & seq. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eum, Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi, ne commovear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea; insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, & replebis me jucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus est & sepultus; & sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, pro-*

videns locutus est de resurrectione Christi; quia nempe derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus; cujus omnes nos testes sumus.

Act. 3. 15. *Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit à mortuis; cujus nos testes sumus.*

Act. 4. 33. *Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.*

Act. 10. 40, 41. *Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducavimus, & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.*

Act. 13. 30, & seq. *Deus vero suscitavit eum à mortuis tertia die: qui visus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Jerusalem, qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est; quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem suscitavit eum à mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alias dicit, Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei, dormivit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem vero Deus suscitavit à mortuis, non vidit corruptionem.*

Rom. 4. 24, 25. *Et propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.*

1. Cor. 15. 3, & seq. *Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas; & quia visus est Cephæ, & post hoc Undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus. Novissime autem omnium, tanquam abortivo visus est & mihi. . . . . . Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra: invenimur autem & falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum; quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. . . . . . Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium.*

1. Petr. 3. 18, & seq. *Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo; mortificatus quidem*

dem carne, vivificatus autem spiritu ..... qui est in dextera Dei deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur.

I. *Favent Judæi quidam sententiæ Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Refellitur Salmasii sententia de Christi sepulcro.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Falsum est rediisse ad vitam Aristeam Proconnesium,* VII. *vel Cleomedem Astypalæensem,* VIII. *vel Hermotimum Clazomenium,* IX. *vel Epimenidem Cretensem,* X. *vel mulierem* ἄπνουν, *Heraclidis libro peculiari celebratam,* XI. *vel Erem Pamphylium Harmonii filium,* XII. *vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus, vel alios complures à Veteribus celebratos.*

I. IN fronte disputationis hujus notandum est, nihil esse in hac caussa, quamobrem Judæis Christiana doctrina invidiosa esse debeat, cum popularis eorum Josephus, in celeberrima illa de Christo Jesu περιοχῇ hæc scripserit: ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων. *Post triduum enim redivivus ipsis apparuit, cum divini Prophetæ hæc aliaque innumera prodigia de eo nuntiassent.* Cumque vetustissimus præterea ac celeberrimus doctor eorum & Princeps R. Jehuda Haccadosch, in libro R. Abrahami, qui גלי רזייא, hoc est *Revelans arcana*, inscribitur, sic disserat: *Post triduum vero anima Messiæ ad corpus suum revertetur, & exibit ex illo lapide, in quo erit sepultus; sicut dictum est Exod. 33. Ecce locus est apud me, stabis super petram: cumque transierit gloria mea, ponam te in foramine petræ.* Quibus ex fide Galatini propositis, nunc argumenta Adversariorum diluamus.

Favent Judæi quidam sententiæ Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam.

Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

II. Scribit Matthæus, reverso ad vitam Jesu, & aperto sepulcro, milites custodiendo ei appositos, rem Principibus Sacerdotum nuntiasse; qua accepta hos habuisse senatum, & de communi sententia subornasse pecunia milites, qui dicerent, sibi sopitis & somno oppressis noctu subtractum fuisse corpus Jesu ab ipsius Discipulis: quæ confessio quoniam fraudi militibus esse poterat, ut pote stationis desertoribus, si ad Præsidem pervenisset, culpam se præstaturos Sacerdotes promisisse; paruisse milites, remque ita in vulgus dissipatam ad illam diem fuisse. Hinc adversus Christianos conflatur argumentum, quasi commentitia sit Christi Jesu à morte suscitati historia. At prorsus hebes esse telum hoc & plumbeum ostendet narratio rerum simplex, sed attente perspecta. Mortuum Christi corpus linteis involutum, monumento novo & in petra exciso illatum est. Saxum ingens ad ostium monumenti advolutum. Et quoniam Christus, dum viveret, de futuro suo post tres dies ad vitam reditu verba quædam jecerat, postulant à Pilato Principes Sacerdotum & Pharisæi, ut custodes apponantur sepulcro usque ad diem tertium, ne Discipuli ipsius subrepto clanculum corpore, vitam eum recepisse fingant, atque ita illudant credulitati plebis, nefariumque & damnosum errorem in vulgus spargant. Annuit Pilatus: obsignant illi lapidem sepulcro impositum, & custodes addunt. At die tertio editus est terræ motus ingens, Christo Jesu reviviscente, & Angelus cœlo lapsus revoluto lapide vacui sepulcri ostium patefecit. Quo viso consternati metu custodes, ac prope examines corruerunt. Horum nonnulli in Urbem reversi, ad Principes Sacerdotum de iis rebus retulerunt. Interea vero alia quoque sepulcra patuerunt, sanctorumque hominum corpora vita functa ac sepulta, postquam revixit Christus, rediviva & ipsa Hierosolymis apparuerunt. Hæc Matthæus: quæ, Deo sic disponente, ita contigerunt, ut fidem ipsa ex sese ab Adversariis extorquere, & omnem pertinaciam frangere possint. Nam primum positum est corpus Jesu in sepulcro novo, in quo nondum ullum fuerat conditum, *Ne post resurrectionem*, inquit Hieronymus, *cæteris corporibus remanentibus resurrexisse alius fingeretur.* Pollicitatio Christi de futuro suo ad vitam reditu, Judæorum excitavit diligentiam ad præcavendas fraudes. Cum ergo sepulcrum obsignarint, custodes apposuerint, modisque omnibus caverint, ne fraus sibi fieret à Christi Discipulis, eadem opera caverunt, ne factam sibi fraudem caussari possent, postquam vere Christus revixisset. Qui cum revixerit, minime jam iis competit de dolo malo actio vel exceptio. Hæc enim ita fieri Deus voluit, μή τις, inquit Chrysostomus μέλλῃ λυμαίνεσθαι τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον. *Ne quis doctrinam hanc de reditu ad vitam labefactare possit:*

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Matth. 28. 11. & seq.

Hier. in Matth. 27. 60.

Quam facultatem non aliis solum, sed & sibi ipsi præciderunt. *Quanto enim amplius reservatur* Christi corpus, *tanto magis resurrectionis virtus ostenditur.* Verba sunt Hieronymi. Strenue sane & acute argumenta hæc adversus Judæos urget Chrysostomus; quem si quis consulat, operæ fructum feret. Neque vero latenter monumento Jesus erepit: magno res agitur apparatu: terra movetur: cœlo descendit Angelus, & orto jam die sepulcrum reserat. Ad ea pavore ingenti consternantur custodes: nonnulli etiam rem apud Sacerdotes testificantur. En testes locupletes, & nulli exceptioni obnoxios. Nec credibile est hæc Matthæum confinxisse; nam quo tempore ea scribebat, complures supererant portentorum illorum vel oculati testes, vel auriti. Quis putet præterea Apostolos, viros simplices, rudes, imperitos; meticulosos etiam, & ad satellitum adventum, vel ad ancillæ vocem paulo ante trepidantes, tantum ausos esse facinus, ut corpus Christi Jesu subriperent, & deceptis custodibus toti Synedrio os sublinerent? Quis credat tantum ipsis superfuisse otii, ut ingentem lapidem sepulcri ostio appositum amovere, & sudarium ac institas corpori Christi unguentis delibuto inhærentes explicare & disjungere possent, dum prope erant semisomni satellites, quos vel levissimum murmur poterat excitare? Recte Sedulius:

Hier. in Matth. 27. Chrysost. in Matth. 27.

Anne beati
Corporis ablator, velocius esse putavit
Solvere contectum, quam devectare ligatum,
Cum mora sit furtis contraria?

Chrysost. in Matth. 28.

Quæ & à Chrysostomo eleganter tractata sunt. Quis adeo insanisse censeat Apostolos, ut nullo proposito operæpretio fraudem universo hominum generi, sibique ipsis struere vellent, & vitam pro mendacio, cujus erant sibi conscii, & fictitia religione pacisci ac profundere? Quis fingat sibi, tot homines in periculosum adeo flagitium, cujusmodi erat raptio corporis Christi, falsamque de eo redivivo opinionem spargendam conspirasse? Ad hæc incallide prorsus excogitatum est commentum illud de custodum somno: nam quomodo sopiti homines deprehendere per somnum potuerunt corpus Jesu ab Apostolis fuisse subreptum? Qui id resciverunt, quod inscius ipsis & incautis factum est? Denique quod de redivivis sanctorum corporibus & in Urbe visis Matthæus prodidit, est ejusmodi, ut multos extitisse necesse sit portenti hujus conscios ac memores, cum scriptis mandaretur. Quapropter verisimile non est, pudori suo tam male consuluisse Matthæum, ut stolidum adeo crassumque configeret mendacium, quod promtum fuisset unicuique refellere.

Ad stolidam majorum suorum fabulam, stolidiorem hanc adjecerunt Judæi recentiores, corpus Christi ab Apostolis furto sublatum, & in proximis locis occultum, non multo post per Pontificum excursores & emissarios fuisse repertum. Nam quo id auctore referunt, quod Veterum nullus scriptis mandavit? Cur palam spectandum non proposuerunt corpus, quo conspecto rumor omnis de redivivo Christo conticuisset?

Secundum argumentum.

III. Erunt fortasse, qui dicant Apostolos ad sepulcrum cuniculos egisse, suffossaque humo corpus Christi subtraxisse: qua arte facile fuerit custodes fallere. At repugnat Matthæus, cum ait finxisse Pontifices subreptum fuisse corpus Christi dormientibus custodibus: nam si per cuniculos ablatum est, etiam vigilantibus custodibus fieri id potuit, neque ad hujusmodi fabulam recurrere necesse fuit. Eæ præterea fuerunt angustiæ temporis, ut per eas è longinquo agi potuisse cuniculos, tantumque terræ egeri, quantum necesse fuit, haudquaquam credibile sit. Verum his omissis, una responsione totum hoc refellitur. Aio enimvero ὑπόπετρον fuisse solum hoc, ipsumque adeo Christi sepulcrum in rupe fuisse incisum, vel potius fuisse rupem ipsam ferro excavatam: ita ut per subterraneos meatus penetrare illuc, res fuerit immensi operis & temporis. Quamvis enim discamus ex Josepho, cuniculis perfossum fuisse aliquando Hierosolymitanum solum; puta obsidente Urbem Herode, & deinde Tito, & in seditione Manahemi; quod & multo post à Salahoddino Urbem oppugnante factum discimus ex Abulfaragio: & quamvis scriptum reliquerit Philo Senior in Hierosolymæ descriptione, & Aristæus in libro De legis Mosaicæ interpretatione, è fonte Templi derivatas fuisse & distributas aquas per subterraneos canales & occultas fistulas: quamvis denique molle ac fossile terrenum fuisse demus in aliquibus Hierosolymæ locis: at neque hujusmodi fuisse Golgothæ montis solum, aut horti cui inerat sepulcrum Christi, certissimum est; nec tantum otii aut audaciæ fuit Apostolis, ut per duram silicem tam longos agere cuniculos possent; & manifesta in suffossa rupe extitissent furti indicia, quæ nulla arte, vel humo ingesta, vel infartis lapidibus

Joseph. De bell. Jud. libr. 1. cap. 13. & libr. 2. cap. 17. & libr. 6. cap. 30. & libr. 7. cap. 20. Abulfar. Hist. Orient. Dyn. 9. Phil. apud Euseb. Præp. libr. 9. cap. 37. Arist. apud Euseb. Præp. libr. 9. cap. 38.

& cæmentis celari potuissent ab Apostolis; quæque Judæorum Principes ad patefaciendam fraudem, refossa scrobe, palam haud dubie fecissent; neque absurdam suam de custodum sopore calumniam vulgassent.

IV. Sed audiamus contradicentem Salmasium. Ait ille Domini Jesu sepulcrum, cryptam fuisse in terra excavatam, lapide stratam, & inædificatam, concameratam desuper, & foramine in medio fornice apertam, quod injecto extrinsecus lapide clauderetur. Itaque in horto, cui inerat Domini monumentum, rupem fuisse negat ullam, sed subactam humum, qualem horti esse oportuit. Quæ Brocardus Monachus, cæterique recentiores secus narrant, tanquam falsa aut suspecta repudiat; Bellonium affirmare dicens, Templum sepulcro Christi impositum in plano situm esse, non in monte. In quibus sane turpissime se dat vir apprime cæteroquin literatus. Nam primum constat Hierosolymam saxosam esse, & rupibus impositam. Testis Strabo, qui Hierosolymorum solum ait esse πετρῶδες καὶ ὑπόπετρον. Testis Hieronymus, qui Hierosolymam *totius provinciæ deterrimam esse, & saxosis montibus asperari* docet. Wilbrandus Oldenburgensis, qui Terram sanctam adiit anno Domini millesimo ducentesimo undecimo, *Conscendimus*, inquit, *montana Hierusalem, quæ sunt admodum alta, lapidosa, & asperrima; & quod mirabile est, multum vini, olei, & frumenti afferentia.* Testes & peregrinatores universi, quicunque Urbem hanc lustrarunt. In his Bellonius ipse, cujus auctoritatem Salmasius prætendit. Tradit is scruposis insidere montibus Hierosolymam, quorum magna pars jam inde à vetustis temporibus hominum labore complanata & æquata, & aggesta humo contecta, frugibus ferendis idonea facta sit. Hujusmodi fuisse hortum illum Josephi Arimathæensis, cujusmodi loca vicina omnia, haud dubium est, ὑπόλιθον nempe, sed comportata ad aliquantam altitudinem terra, culturæ idoneum. Idcirco λιθώδη, & ψαμμαθώδη χαμεύνην, *lapidosum & arenosum lectum*, appellat Nonnus Christi sepulcrum. Brocardi vero fidelis & diligentis scriptoris, res non fando auditas, sed sibi visas exponentis, reliquorumque omnium ipsi suffragantium auctoritatem nullo probabili argumento rejicere, quod facit Salmasius, hominis non est satis æqui, resque ex merito pensitantis. Nam quod ii de duplici crypta sepulcri Jesu referunt, id hodieque visitur, & nos ab oculatis testibus & fide dignis plerisque accepimus. Præcipua est & intima, in qua reconditum fuit Christi corpus: extima altera, & tanquam aditus ad aliam, & vestibulum. Angeli Sacellum appellant, quod illic Angelus revixisse Christum mulieribus nuntiarit. Johannes Phocas in Descriptione sacrorum locorum Palæstinæ, quam anno quinto & octogesimo supra centesimum & millesimum perlustravit: τὸ δὲ εἰς τάφον χρηματίσαν σπήλαιον τοῦ δεσποτικοῦ σώματός ἐστι διπλοῦν, καὶ ἐν μὲν τῷ ἑνὶ ἐπίκειται ὁ ἀποκυλισθεὶς λίθος, λευκοῖς μαρμάροις περιφρουρούμενος. ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει τῷ περὶ τὸ ἀρκτῷον ὁ λίθος λελάξευται, τοῦ ἰσοπέδου πάτου ὑπερανέχων ὡσεὶ πῆχυν ἕνα, ἐν ᾧ νεκρὸς καὶ γυμνὸς ὁ τῆς ζωῆς ἀνετέθη δοτήρ. *Specus autem, quod dominico corpori sepulcri usum præbuit, duplex est: & in uno quidem jacet revolutus lapis, candido marmore circumseptus; in altera parte, versus Boream, lapis ferro excisus, uno circiter cubito supra pavimenti solum eminet, in quo mortuus & nudus vitæ dator depositus est.* Accuratissimam speluncæ utriusque, totiusque ædificii desuper exstructi descriptionem, formis expressam edidit Bernardinus Amicus Franciscanus; ut non magis de ea re, quam de Hierosolyma ipsa dubitare liceat. Scriptor antiquus Itinerarii Hierosolymitani, quem Brocardo opponit Salmasius, unius quidem cryptæ meminit, ejus nempe in qua positum est corpus Christi, sed illuc per aliam penetrari non negat: tantum ait: *Inde quasi ad lapidem missum est crypta, ubi corpus ejus positum fuit.* De situ vero Templi sepulcro impositi, quod disputat Salmasius ex testimonio Bellonii, in plano situm esse, non in monte, quid ad rem pertineat, non intelligo: nam quod inde colligit, in rupe incisum non fuisse Christi sepulcrum, minime sequitur. Bellonius strictim se hæc caussa brevitatis fatetur attigisse. At Bernardinus Amicus, aliique sexcenti, unius hujusce Templi septis, sepulcrum Christi, cryptasque alias in rupe excavatas, quædam etiam loca infra Templi solum depressa, & ipsum Calvariæ montem contineri referunt, & montem hunc conscendi gradibus octodecim, quorum aliquot in rupe sunt excisi. Cum Templum exstrueretur, ad aream ædificii æquandam, partem aliquam Golgothæ montis cædi oportuit, ut optime notavit Petrus Vallensis; sed magna tamen ejus pars superest, Templi ejusdem ambitu comprehensa. Brocardus: *Mons calvariæ, in quo Dominus crucifixus est, distat à loco sepulcri centum & octo pedibus, & est ascensus à superficie pavimenti Ecclesiæ, ad locum ubi crux rupi infixa fuit, viginti octo pedum.* Scribe, XVIII. *pedum.* Nec multo post: *Non longe ab hoc loco, ubi Christus flagris cæsus est, descenditur per XLVIII. gradus ad locum ubi Helena invenit crucem Domini defossam.* Anonymus ab Allatio editus, in Descriptione Hierosolymorum: ἡ δὲ ἀριστερὰ τοῦ βήματος τοῦ ἁγίου τάφου ἀναβαίνει

Refellitur Salmasii sententia de Christi sepulcro.

Salmas. in Solin. p. 1209, & seq.

Strab. libr. 16.
Hier. in Isa. 50.
Wilbr. Old. Itiner. Terr. sanct.

Bellon. Observ. libr. 2. cap. 81.

Nonn. in Joh. 19. 42. & 20. 1.

Bern. Amic. Tractat. De ædific. Terræ sanct.

Petr. Vall. Tom. 1.
Broc. Descr. Terræ sanct.

σκαλόνια ιε'. κ̀ς ςεβαίνει εἰς τ̀ Γολγοθᾶ. *Sinistra Bematis sancti Sepulcri ascendit gradus quindecim, & ingreditur Golgotham.* Ubi legendum, ni fallor, σκαλόνια ιη'. Epiphanius Hagiopolita scribit illuc ascendi gradibus triginta sex; sed tum fortasse aliis scalis in Golgotham evadebatur. Denique Wilbrandus Oldenburgensis: *Et sciendum quia mons Calvariæ, qui modicus est, ut quidam colliculus, intra parietes Ecclesiæ continetur.*

Quinetiam Salmasius verba Evangelii manifesto sibi adversa, sententiæ suæ accom-
Marc. 15. 46. modare tentat. Nam quod scribit Marcus, monumentum Christi fuisse λελατομημένον ἐκ πέτρας, perperam ait redditum fuisse à Vulgato Interprete: *Quod erat excisum de petra:* vel ut aliis placet, *de rupe.* Petram quidem fatetur olim rupem significasse, at à mediæ ætatis scriptoribus pro cæmentitio & οἰκοδομικῷ lapide usurpatum. Ego vero aio vocem hanc, apud auctores Græcos & Latinos, Evangelistarum ætati suppares, pro rupe fuisse acceptam. Nec aliam obtinet significationem apud Evangelistas ipsos, qui sententiarum, dictionumque suarum certissimi Interpretes haberi
Matth. 7. 25. debent. Prudens ille ædificator, quem Christus fundamentum posuisse aiebat ἐπὶ τὴν
Luc. 6. 48. Matth. 16. 18. πέτραν, super rupem domum exstruxisse utique censendus est. Petrum petræ, hoc est rupi immobili comparabat, cum super eum Ecclesiam suam ædificaturum se pollice-
Matth. 27. 51. batur. Petras, hoc est, rupes, moriente Christo, scissas Evangelista tradidit. Pe-
1. Cor. 10. 4. tram illam, cujus fluenta in deserto potasse Israëlitas scribit Paulus, non cæmentitium & οἰκοδομικὸν lapidem fuisse constat. Addit Salmasius dicendum fuisse λελατομημένον ἐκ τῆς πέτρας, si excisum intellexisset ex rupe quæ inibi fuisset. Si præfixus articulus certum quid semper notat, rem profecto conficit Matthæus, qui sic habet: ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, nam certam quamdam petram significari necesse est. Verum
Matth. 7. 24. nego eam semper esse vim articuli. Cum ait apud Matthæum Christus Jesus de cauto illo ædificatore: ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, an certam aliquam petram intellexit? In parabola de seminatore, cum dixit Christus semina quædam cecidisse ἐπὶ τὴν πέτραν, num petram quamdam his verbis notatam voluit? Quemadmodum autem non certum quid semper notat additus articulus, ita non incertum quid & indefinitum & ἀπαρέμφατον notatur semper, cum omittitur. Obvia sunt passim exempla. Sed ut à Novo Testamento non discedamus, Genealogiam Christi pertexens Matthæus iisdem nominibus indiscriminatim addit &
Matth. 1. 2. demit articulum: Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. En tibi Isaaci nomen articulo auctum & multatum, cum certa tamen persona eadem utrobique
Matth. 1. 20, 24. signetur. Matthæus alibi de Gabriele Angelo: ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ· Prætermittit articulum, cum certum quemdam Angelum indicet. At paulo post: ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος κυρίου. Eumdem Angelum significans, adjungit articulum. Vitilitigat deinde in voce λατομεῖν, quam vulgo fatetur id significare, quod hic significatum volumus, nempe lapides ex lapidicina excidere, unde λατομίαι dicuntur lapidicinæ: idem vero negat hoc loco sonare, sed lapides polire & quadrare ad ædificandum; atque hinc λατόμους esse dictos, sectores lapidarios, λιθοξόους: itaque μνημεῖον λελατομημένον ἐκ πέτρας, esse sepulcrum ex lapide secto & polito ædificatum, atque idcirco à Luca appellari μνῆμα λαξευτόν, quod non aliter intelligi & exponi potest, quam lapidibus cæsis & quadratis constructum. Nos fatemur voces λατομεῖν & λαξεύειν, id nonnumquam sonare quod vult Salmasius; eumdem vero intellectum neutiquam hic obtinere dicimus, nec aliud sibi velle, quam rupem ferro excavare; & μνῆμα λαξευτὸν non aliud esse, quam monumentum in silice incisum. Quicunque enim silicem cædit & quadrat, sive radicibus suis & lapidicinæ inhærentem, sive inde excisum & extractum, alibique collocandum, is λατομεῖν & λαξεύειν recte dicitur. Latomi quibus ad parandum sibi monumentum usus est Josephus Arimathæensis, in cædenda intus & quadranda rupe viva eamdem adhibuerunt artem, iisdem utebantur λαξευτηρίοις, quibus usi fuissent in cædendis & quadrandis lapidibus aliunde exectis, & in crypta extruendis; eosque λαξευτάς, itidem ut λατόμους, merito appellasses; & opus λαξευτὸν, itidem ut λελατομημένον. Glossæ veteres: λαξευτής. *Lapidicinarius:* qui lapides ex lapidicinis eruit & excidit; quod faciendum necessario fuit iis operis, quæ Josephi monumentum excavarunt. Imo vero, lapis quomodocunque sectus, λαξευτὸς dici po-
Num. 21. 20. test. Septuaginta Interpretes vicesimo primo Numerorum capite, Ebraicum illud, ראש הפסגה, *in capite Pisga*, sive, *in vertice montis*, verterunt, ἀπὸ κορυφῆς τοῦ λελαξευμένου, supple, ὄρους, quod mons ille præruptus esset, ἀπόρρωξ, quem nemo sanus scalpro excisum à lapidum scalptore dixerit. Frustra ergo Lucæ
Strab. libr. 16. verba nobis Salmasius obducit. Est apud Strabonem, Hierosolymæ præductam fuisse τάφρον λατομητήν, Templum vero exstructum fuisse è lapide inde exciso, ἐκ τοῦ λίθου τοῦ λατομηθέντος. Vides primum quale fuerit solum Hierosolymitanum, lapidosum videlicet, quod non aliter excavari posset, quam excisis

lapidibus. Vides præterea λατομητὴν dici eam foſſam, quæ in rupe fuerat inciſa; ut λελατομημένον μνημεῖον dixit Marcus, quod in petra; neque ſolum foſſam è qua lapis exciditur, dici λατομητὴν, ſed & lapidem ipſum inde exciſum dici λατομηθέντα. Quod ſi ſcalpro fuiſſet intus quadrata foſſa, & aliquantum æquata, quale fuerat Joſephi monumentum, λαξευτὴ jure dicta fuiſſet. Hoc enim λαξευτὴς differt à latomo, ſi rem propius inſpicias, quod rude eſt & informe λαξευτοῦ opus, latomi vero politius & accuratius; quanquam ſæpius confunduntur. Septuaginta Interpretes, λάκκους λατομεῖν, variis locis dixerunt, quod cum Palæſtina multis locis eſſet ὑπόλιθος, in ſilice excidendæ erant ciſternæ. Nonnunquam etiam dictione ἐκλατομεῖν uſi ſunt. φρέαρ ἐξελατόμησαν, *puteum in rupe inciderunt.* λάκκους λελατομημένους, οὓς οὐκ ἐξελατόμησας, *ciſternas excavatas, quas non excavaſti.* Sic igitur intelligendum illud Marci: λελατομημένον ἐκ πέτρας, ac ſi ἐκλελατομημένον dixiſſet, *excavatum, inciſum.* Sed quid aucupamur voculas, cum ex rebus ipſis Evangeliſtarum ſententia ſpectari poſſit. Certum eſt locum, in quo exciſum eſt monumentum Chriſti, ſaxoſum fuiſſe, ut non aliter quam ferro excavatis ſilicibus perfodi potuerit. Viſuntur hodieque in eodem loco ſaxa viva pleraque, ſuis radicibus hærentia. Obſervavit Petrus Vallenſis baſes columnarum complurium Templi, proximarum ædiculæ cui Sepulcrum ineſt, vivo lapide conſtare, non aliunde importato, ſed αὐτοφυεῖ. Saxum extat in Sacello Angeli nativum, & rupi ſuæ conjunctum. Cryptæ in vicinis locis ſaxo inciſæ cernuntur plurimæ: velut illa, in qua ſepultos ferunt Arimathæenſem Joſephum & Nicodemum; atque aliæ etiam, in quas recipere ſe conſueverunt peregrinatores plerique ex Orientis partibus illuc confluentes. Totum denique Templum rupi inædificatum eſt. Ac de Sepulcro ſcriptores teſtificantur univerſi qui viderunt. Adamnanus Scotus, qui ex narrationibus Arcuulphi Galli Epiſcopi, ex Palæſtina aliiſque Orientis locis reducis, librum congeſſerat De locis Terræ ſanctæ, monumentum Chriſti *petra exciſum* fuiſſe ſcripſit, ut eſt apud Bedam in Eccleſiaſtica Hiſtoria Anglorum. Vixerunt autem Arcuulphus ille & Adamnanus circiter annum ſexcenteſimum nonageſimum, Juſtiniani junioris temporibus. Ac interior quidem crypta, in quam conditum fuerat corpus Chriſti, tota vivo ſilici inſculpta eſt; extima vero, quam vocant, Sacellum Angeli, partim in ſilice inciſa, partim cæſis & exſtructis conſtat lapidibus. Sectili marmore obducta hodie hæc rupes eſt, ſed per rimas tamen aliquas oculis digitiſque ad ſilicem nativum aditus datur. Tota etiam intus patebat Brocardi ævo, nullo marmore contecta. *Spelunca*, inquit, *ſepulcrum Domini continens, habet in longum aliquot pedes, foris quidem marmore tecta, intus vero adhuc nuda conſpicitur, ſicut tempore paſſionis fuit.* Secturæ quoque, ſcalprique veſtigia obſervaverat Arcuulphus, quemadmodum ex Adamnano refert Beda. Lapidem, cui ſacrum Chriſti Domini corpus fuit impoſitum, licet marmore obſeptum, in tribus locis patuiſſe tactui & oſculis peregrinorum affirmat Wilbrandus Oldenburgenſis. Atque hæc vetuſtiorum ſcriptorum teſtimoniis conſentiunt. Nonnus in interpretatione Evangelii ſecundum Johannem:

Num. 21. 18. Deut. 6. 11.

Petr. Vall. Tom. 1.

Bed. Hiſt. Eccl Angl. l. c. 17.

ἔην δ᾽ ἐνὶ γείτονι κήπῳ
τύμβος ἀδωμήτοιο βαθυνομένης ἀπὸ πέτρης,
γλυπτὸς ὅλος νεότευκτος·

Nonn. in Joh. 19. 41.

Erat autem in vicino horto
Sepulcrum è rudi ſilice excavato,
Totum inſculptum, recens fabricatum.

Hieronymus: *Unde & in monumento novo, quod exciſum fuerat in petra, conditus eſt: ne ſi ex multis lapidibus ædificatum eſſet, ſuffoſſis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Quod autem in ſepulcro ponendus eſſet, Prophetæ teſtimonium eſt dicentis, Hic habitabit in excelſa ſpelunca petræ fortiſſimæ. Statimque poſt duos verſiculos ſequitur, Regem cum gloria videbitis.* Hæc Salmaſii opinionem funditus ſubvertunt: nam ſepulcri Chriſti formam ignorare non poterat Hieronymus, Bethlehemi habitans; frequenteſque illuc & ad alia Terræ ſanctæ loca peregrinationes tum fuiſſe ſuſcipi ſolitas, docet ipſe in Epitaphio Paulæ: *Ingreſſa*, inquit, *ſepulcrum reſurrectionis oſculabatur lapidem, quem ab oſtio monumenti amoverat Angelus, & ipſum corporis locum, in quo Dominus jacuerat, quaſi ſitiens deſideratas aquas fideli ore lambebat.*

Hieron. in Matth. 27.

Nec mirum vivo ſilici inciſum fuiſſe Chriſti ſepulcrum, cum ſepulcra hujuſmodi plurima Hieroſolymæ, & in vicinis locis cernere liceat. Talia ſunt ſepulcra, quæ Regum Juda dicuntur, magnifici & vere regii operis ac ſumtus. Talia & ſepulcra Judicum Iſraël, & illa Prophetarum. Tale & ſepulcrum, quod ſanctæ Virginis Mariæ fuiſſe fertur, & illa Abſalomi, & Joſaphati, & his proximum ſepulcrum Zachariæ, aliaque multa in vicinia poſita. Sed & clare idipſum demonſtrat Iſaias, cum ait: *Quia excidiſti tibi hic ſepulcrum, excidiſti in excelſo memoriale diligenter, in petra taber-*

Iſa. 22. 16.

naculum tibi. Atque hujusmodi sepulcra, quoniam nec incendiis obnoxia sunt, nec ruinis, in magnam integra servantur temporis diuturnitatem: adeo ut hæc, quæ commemoravi, à vetustissimis temporibus excisa esse dubitare nemo possit: ac illud præsertim, quod Christi Jesu dicitur, vere ipsius fuisse probat, præter situm descriptioni Evangelistarum consentaneum, constans per omnes retro ætates, ad hoc usque tempus, scriptorum ac peregrinatorum testificatio. Unde Salmasii confidentiam satis mirari non possum, qui tantum στοχαστικῇ suæ tribuit, ut & clara Evangelistarum verba, & Auctorum veterum ac recentiorum testimonia, ipsiusque αὐτοψίας fidem præ ea contemserit.

Tertium argumentum.

V. Tertium argumentum Adversariis suppeditant decantatæ à veteribus historiæ de divinis, uti crediderunt, quibusdam viris, quos ad vitam rediisse, vel stolida sibi persuasit superstitio, vel mentiendi licentia confinxit. Tales, Aristeas Proconnesius, Cleomedes Astypalæensis, Hermotimus Clazomenius, Epimenides, Er Harmonii filius, Romulus, Apollonius Tyaneus, aliique, quos ad elevandam reviviscentis Christi admirabilitatem Christianis Celsus opposuit. Horum nonnullos, aliosque præterea complures, qui elati revixisse dicti sunt, toto capite celebravit Plinius: quorum plerique mortui falso crediti fuerant, cum morbi vehementia exanimati tantum essent. Multos etiam, qui à morte ad vitam reducti fuisse dicuntur, recenset Æneas Gazæus in Theophrasto, sed è mediis fere Mythologorum quisquiliis petitos; velut Glaucum à Polydio, Hippolytum ab Æsculapio, Alcestin ab Hercule; quæ ut per ludum sunt conficta, ita seriam responsionem non postulant. De reliquis pressius agamus, & præcipua hujus generis exempla spectemus.

Cels. apud Orig. contr. Cels. libr. 3. Plin. libr. 7. cap. 52.

Falsum est rediisse ad vitam Aristeã Proconnesiũ.

Plin. libr. 7. cap. 52. Herod. libr. 4. cap 14, & 15. Plut. Romul.

VI. Aristeam Proconnesium ferunt animam pro libitu posuisse, & resumsisse. Addit Plinius visam eam ex ore ipsius evolantem corvi effigie. Scribit Herodotus narratum sibi fuisse in Proconneso & Cyzici, cum Aristeas quondam in fullonis officina decessisset, significasse id continuo fullonem Aristeæ propinquis, reque per urbem vulgata advenisse quemdam nuntiantem, visum sibi Aristeam Cyzici, vel, ut vult Plutarchus, in via quæ tendit Crotonem, secumque congressum: adcurrentes postea in officinam fullonis propinquos Aristeæ, neque vivum eum, neque mortuum vidisse: post septimum deinde annum, cum in Proconneso comparuisset, carmen suum de Arimaspis elucubrasse, ac rursum deinde evanuisse. Didicisse se quoque Metaponti ait Herodotus, Aristeam Metapontinis aliquando videndum se dedisse, & aram Apollini jussisse exstrui, sibique statuam juxta poni, quod ad eos solos ex omnibus Italiotis adiisset Apollo, se tum comite, non utique Aristeæ, sed corvi specie; quo viso perterritos Metapontinos misisse Delphos oracula Phœbi scitatum, quid opus facto esset; ac juxta Pythiæ demum responsum Aristeæ jussis paruisse. Hoc autem ducentis & quadraginta annis evenisse, postquam in Proconneso denuo evanuit Aristeas, subductis temporum rationibus Herodotus suspicatur. Adjicit ad superiora Æneas Gazæus, Metapontinos tempore ab hoc communia sacrificia Apollini & Aristeæ tanquam Diis fecisse. De Cyzicenis & Metapontinis silet Apollonius Dyscolus; at in Sicilia visum esse Aristeam literas docentem tradit, qua hora in Proconneso mortuus est; cumque sæpius illic apparuisset, aram ipsi erexisse Siculos, & tanquam Heroi sacrificasse. Quam fabulosa sit hæc narratio, suo more demonstravit Origenes in libris contra Celsum. Nos diversam insistemus viam, & alia falsitatis argumenta proferemus. Nam primum multum inesse constat discrepantiæ iis quæ de Aristea tradita sunt. Vixisse eum docet Suidas Crœsi & Cyri temporibus: at à quibusdam Homeri magister fuisse perhibetur, ut testantur Strabo & Eustathius. Ante illum quidem scripsisse asseverat Tatianus. Eumdem alii fuisse tradunt ac alterum hunc Aristæum, Poëtarum carminibus celebrem, Apollinis & Cyrenes filium, mellificii, coagulationis lactis, olivarumque culturæ inventorem, Autonoës Cadmi filiæ maritum, Actæonis patrem. Hunc enim à Siculis pro Deo habitum tradit Diodorus Siculus, quod Aristeæ Proconnesio tribuit Apollonius Dyscolus. Hic Apollinis filius fuit; Apollo etiam à Pindaro dictus; νόμιος quoque ab illo & Apollonio Rhodio, quod unum est ex Apollinis cognominibus: Proconnesius Apollinis comes fuit, & communibus cum Apolline victimis apud Metapontinos placatus, statuam prope Apollinis aram habuit. Atque hic obiter genuinam Pindari sententiam adversus Scholiasten tuebimur: nam quod de Aristæo ait ille: θήσονταί τέ μιν ἀθάνατον Ζῆνα καὶ Ἀπόλλωνα· *Et facient illum immortalem Jovem & Apollinem*: sic explicat Interpres: καὶ ποιήσουσιν αὐτὸν ἀθάνατον, ὥσπερ Ζῆνα καὶ Ἀπόλλωνα· *Et illum facient immortalem, ut Jovem & Apollinem*· Atqui non immortalis solum, ut Juppiter & Apollo, sed Juppiter etiam ipse & Apollo habitus est. Athenagoras in legatione pro Christianis: Χῖοι ἀρισταῖον τὸν αὐτὸν καὶ Δία καὶ Ἀπόλλω νομίζοντες· (Ubi rescribendum esse κεῖοι, pro

Apoll. Dysc. Mirab. Hist. cap. 2.

Orig. contr. Cels. libr. 3.

Suid. in Ἀρισέας.

Strab. libr. 14. Eust. in Hom. Iliad. ζ.

Tatian. Orat. ad Græc.

Diodor. Sic. libr. 4.

Pind. Pyth. Od. 9.

ᾧοι, ex Diodoro, & Virgilio, & Servio probare facile eſt.) *Cei Ariſteam eumdem ac Jovem & Apollinem exiſtimantes.* Servius Ariſtæum dicit ab Heſiodo Apollinem paſtoralem, hoc eſt νόμιον appellari. Idem quoque diſcas ex Scholiis Apollonii Rhodii. Sed ad rem. Ariſtæum Apollinis filium, poſt perluſtratam magnam orbis partem, ex hominum oculis ſubito evanuiſſe ſcribit Diodorus Siculus; quod de Proconneſio quoque Ariſtea proditum eſt. Vides multa utrique communia, ut unius res ad res alterius fuiſſe expreſſas appareat. Igitur cum quæ de Ariſtæo illo priore narrantur, mere fabuloſa eſſe conſtet, idem de Proconneſii rebus cenſendum eſt. Itaque commentitia ea eſſe, Ethnicorum cordatiores prædicant, Plinius, Plutarchus, Iamblicus, Gellius. At Strabo præſtigiis homines deluſiſſe cenſet Ariſteam, ut quæ non faciebat, facere videretur. Haudquaquam mortuum fuiſſe, ſed mortuo ſimilem inter ſuos jacuiſſe ſentit Maximus Tyrius: τὸ μὲν σῶμα ἔκειτο ἔμπνουν μὲν, ἀλλ᾽ ἀμυδρῶς καὶ ἐγγύτατα θανάτου· *Jacebat corpus, ſpiritum quidem ducens, ſed tenuem, & ut morti proximum eſſe videretur.* Quærit Johannes Tzetzes, ecquis cum Metaponti revixit Ariſteas, teſtificari potuit eum eſſe, qui ante ducentos & quadraginta annos in Proconneſo vixerat. Niſi forte Apollinem Pythium fidejuſſorem dent, quorum apud nos tanti eſt auctoritas, quanti apud viros non inepte credulos eſſe debet. A Pythagoreis confictа hæc eſſe auctore Iamblicho docuit Heinſius. Philoſophorum omnium dedititiſſimi hi fuere τερατολογίαις, ut pueros & anus credulitate, Poëtas fingendi audacia ſuperarint. Pleni ſunt eorum libri monſtroſis ejuſmodi narrationibus, quarum nonnullas recenſet Heinſius. Ariſteæ præterea fabulam commentos eſſe mihi perſuadent loca, in quibus apparuiſſe dicitur, Metapontum & Croton, Pythagoreorum Philoſophorum ſedes. Occaſionem autem figmenti ſumſiſſe eos conjicio ex Propoſitione quam Poëmati ſuo de Arimaſpis Ariſteas præfixerat, vel quiſquis Ariſteæ id ſuppoſuit. Falſa enim & ſuppoſititia fuiſſe Arimaſpea hæc, multis ſua ætate, ſibique adeo perſuaſum fuiſſe monet Dionyſius Halicarnaſſeus. Et vero jam à vetuſtiſſimis temporibus ſcriptiones ſupponebantur, & antiquis inſcribebantur nominibus. Velut Cadmi Mileſii hiſtoria, teſte eodem Dionyſio. Onomacritus quoque Poëmata ſua ſplendido Orphei nomine decoravit, eaque tradita ab Orpheo doctrina referſit. Crater Zopyri Heracleotæ Orpheo quoque adſcriptus eſt; adſcriptus eidem Deſcenſus ad inferos Prodici Samii, vel juxta Epigenem, Cercopis Pythagorei: quædam & à Pythagora ei adſcripta ſunt, ut narrabat Ion Chius in Trigrammis: adſcriptus ei & Peplus, & Phyſica Brontini Metapontini, Pythagorei Philoſophi, Theanus mariti. Hæc, aliaque hujus argumenti Clemens Alexandrinus & Suidas commemorant, quorum pleraque à Pythagoreis conficta ſunt: unde ſcias, quam ad libros alienis nominibus inſcribendos, & ad omne mendaciorum genus cudendum proclives fuerint hujus ſectæ homines. Igitur Ariſteæ Proconneſii nomine Arimaſpea ſcripta fuerunt, in quibus Poëta, quicunque tandem ille fuit, ſub Ariſteæ perſona, Phœbo ſe correptum Iſſedonas, & Arimaſpos, alioſque populos adiiſſe dicebat. ἔφη δὲ Ἀριστέας, inquit Herodotus, ὁ Καϋστροβίου, ἀνὴρ Προκοννήσιος, ποιέων ἔπεα, ἀπικέσθαι εἰς Ἰσσηδόνας, φοιβόλαμπτος γενόμενος· *Ariſteas Cauſtrobii filius, vir Proconneſius, cum ſcriberet verſus, narravit ſe adiviſſe Iſſedonas, cum Phœbo eſſet agitatus.* Frequens hoc eſt apud Poëtas. Sic Horatius Phœbi cithara excitatum, & amabili inſania deluſum per lucos errare ſe ait. Idem alibi:

> *Quo me, Bacche, rapis tui*
> *Plenum? quæ in nemora, aut quos agor in ſpecus,*
> *Velox mente nova?*

Muſarum amore inſtinctos per avia Parnaſſi raptari ſe canunt Lucretius & Virgilius. Ἀεροφοῖτον οἶστρον, *Oeſtrum aëra pererrantem* appellat Auctor Argonauticorum, quæ Orphei nomen præferunt. Dionyſius Periegetes Caſpium mare deſcripturus, non id quidem ſe vidiſſe fatetur:

> ἀλλά με, inquit, μουσάων φορέει νόος, αἵ τε δύνανται
> νόσφιν ἀλημοσύνης πολλὴν ἅλα μετρήσασθαι,
> οὔρεά τ᾽ ἤπειρόν τε, καὶ αἰθερίην ὁδὸν ἄστρων·
> *Sed me Muſarum impellit animus, quæ poſſunt*
> *Sine erratione ingentes maris tractus emetiri,*
> *Et montes, & continentem, & æthereum aſtrorum curriculum.*

Simile quippiam præfatus fuerat Ariſteas ille: quod ἀλληγορικῶς, & poëtico more dictum, κατὰ λέξιν interpretati ſunt Pythagorei, atque inde πλατὺν λῆρον, (ſic appellat Tzetzes) καὶ ψυχρομυθουργίαν contexuerunt. Conjecturam noſtram penitus confirmat Maximus Tyrius: ſcribit enim Ariſteam Philoſophum, cum parum fidei inter ſuos meruiſſet, quod eſſet αὐτοδίδακτος, finxiſſe animam ſuam relicto corpore ſublimem

Diod. libr. 4. Virgil Georg. libr. 1. Servius in hunc locum. Apollon. Arg. libr. 4. Diodor. libr. 4.

Plin. libr. 7. cap. 53. Plut. in Romul. Iambl. in vit. Pythag. c. 28. Gell. libr. 9. cap. 4. Strab. libr. 13. Maxim. Tyr. Differt. 28. Joh. Tzetz. Chil. 2. Hiſt. 50. Heinſ. ad Max. Tyr.

Dion. Hal. περὶ Θουκυδίδου ἰδιωμάτων.

Clem. Alex. Strom. 1. Suid. in Ὀρφεύς.

Herod. libr. 4. cap. 13.

Horat. Carm. libr. 3. Od. 4, & 25.

Lucret. libr. 1. Virg. Georg. 3.

Maxim. Tyr. Differt. 22.

evolaſſe, & ex æthere univerſas orbis perluſtrâſſe gentes, earumque ritus, & totam naturæ didiciſſe hiſtoriam, cœlumque ipſum cognoviſſe. Tum ſubjungit Maximus, plus hac arte fidei conſecutum eſſe Ariſteam, quam Xenagoram, aut Xenophanem, rerum naturam ſimplicius explicantes: οὐ γάρ που σαφῶς ἠπίσαντο οἱ ἄνθρωποι, inquit, τὴν ψυχῆς περιπόλησιν, οὐδὲ οἷς τισιν ὀφθαλμοῖς ἕκαστα ὁρᾷ, ἀλλὰ ἀτεχνῶς ἀποδημίας τινὸς ᾤοντο τῇ ψυχῇ δεῖν, εἰ μέλλοι ὑπὲρ ἑκάστου φράσειν τὰ ἀληθέστατα. *Nec enim ſatis noverant homines peregrinationem animæ, nec quibus illa oculis ſingula perſpiciat: ſed perſuaſum habebant animæ reipſa peregrinandum eſſe, ſi de ſingulis vera proloqui vellet.* Alibi etiam docet, quid ſit peregrinatio illa animæ, & ſejunctio à corpore; contemplatio nimirum, quam à rebus abducta corporeis ad veritatis cognitionem mens inſtituit. Multiplici igitur mendacio obſita ſunt, quæ de Ariſtea Proconneſio narrantur. Falſum eſt Ariſteam Arimaſpea ſcripſiſſe. Quæ in Arimaſpeis ſcripta erant, gerræ erant meræ & nugæ perſolæ. Quæ in Arimaſpeis poëtico more & κατὰ σχῆμα dicta fuerant, perperam expoſita ſunt κατὰ λέξιν. Quæ de priſco Ariſtæo, Cadmi genero, Apollinis & Cyrenes filio, dicta ſunt, eorum pleraque Ariſteæ Proconneſio ſunt adſcripta. Atque hæc ipſa denique, quæ de veteri illo Ariſtæo legimus, Poëtarum figmenta ſunt & fabulæ. Quibus cognitis, quiſquamne erit tam ſupinæ ſtoliditatis, ut veteri huic næniæ de Ariſteæ reditu ad vitam credulam aurem præbere velit?

vel Cleomedem Aſtypalæenſem,

VII. Nihilo veriora ſunt, quæ de Cleomede Aſtypalæenſi perhibentur. Ferunt eum pugilatu Iccum quemdam interfeciſſe; verum cum ab Hellanodicis victoriæ præmio fraudatus eſſet, mentis impotem eſſe factum; tum reverſum deinde Aſtypalæam, introiiſſe in litterarium ludum, in quo pueri complures inſtituebantur; convulſaque columna, quæ totius ædificii culmen ſuſtinebat, labefeciſſe domum, & pueros oppreſſiſſe: tum permotos injuria Aſtypalæenſes hominem lapidibus eſſe inſectatos; ipſum vero in Minervæ confugiſſe templum, & in arcam forte illic repertam ſeſe concluſiſſe: cujus operculum aperire cum diu fruſtraque tentaſſent cives, arcam refregiſſe tandem, nec intus Cleomedem vel vivum vel mortuum apparuiſſe: conſultumque ſuper eo portento oraculum, juſſiſſe ſacrificia Cleomedi Heroum poſtremo fieri. Unam hanc eſſe è commentitiis Græcorum fabulis, non Origenes modo adverſus Celſum, ſed Plutarchus quoque in Romulo aſſeverat; qui & addit, non minoris eſſe vecordiæ terram cœlo miſcere, hoc eſt fœneum hominem in Deos referre, quam virtuti divinitatem detrahere. Lepide quoque putidum figmentum deridet Oenomaus apud Euſebium. Ut taceam prodiiſſe iſthæc ex Samſonis hiſtoria.

Orig. contr. Celſ. libr. 3.

Euſeb. Præp. libr. 5. cap. 34.

vel Hermotimum Clazomenium,

VIII. Anilis quoque de Hermotimo Clazomenio fabula jactatur, ſolitam ipſius animam corpore excedere, & longe diuque evagari; quæ in remotis locis fierent explorare, & in corpus reverſam palam nuntiare; futurorum etiam aſſequi notitiam, dum errat extra corpus, & ſiccitates, terræ motus, aliaſque calamitates prædicere: quoad corpus anima defectum, de licentia uxoris nacti ipſius inimici, ſic tanquam mortuum cremarunt; redeuntemque animam, nec tectum quo reciperetur habentem, nunquam poſtea reverſuram evolaſſe; Clazomenios vero religione tactos fanum ipſi excitaſſe, quo mulieribus ingredi nefas eſſet. Pro fabula mera id habent Lucianus & Apollonius Dyſcolus, quamvis Ethnici; ut de Tertulliano & Origene ſileam. Plinius vero Hermotimi corpus, non plane mortuum, ſed ſemianime jacuiſſe tradidit.

Lucian. Enc. muſcæ. Apollon. cap. 3. Mir. Hiſt. Plin. libr. 7. cap. 52.

vel Epimenidem Cretenſem,

IX. Quod de diuturno illo Epimenidis Cretenſis ſomno memoratur, ſomnium eſt ex eburnea porta. Narrant enim rus à patre miſſum, cum meridiani æſtus vitandi cauſſa declinaſſet de via, & in antro recubuiſſet, per annos pluſquam quinquaginta ſopitum jacuiſſe; ac tandem expergefactum rediiſſe domum, ignotoſque omnes offendiſſe, ignotum ipſum omnibus, præterquam minori fratri, ex quo rerum quæ gererentur notitiam habuit: deinde vero intra tot dies ſenem eſſe factum, quot annos obdormierat; atque hinc porro magnam ejus fuiſſe inter Græcos celebritatem, & carum Diis eſſe habitum, ita ut poſt mortem ſacrificiis ipſum Cretenſes, haud ſecus ac Deum, proſequerentur. Magnam eſſe horum fabuloſitatem teſtem dabo Plinium; dabo & Diogenem Laërtium, qui negare quoſdam ſcribit dormiiſſe ipſum tot annos, ſed exſpatiantem rei herbariæ diu vacaſſe; Maximum quoque Tyrium dabo, qui fabulam hanc ab Epimenide confictam eſſe putat, ut vitam humanam diuturno ſomnio ſimilem eſſe doceret. Id tamen commentum cauſſæ fuiſſe puto, cur animam ad libitum emiſiſſe & revocaſſe dictus ſit ab Heſychio Mileſio & Suida. Quanquam Diogenes Laërtius auctor eſt, id ipſum de ſe jactaſſe, ſibique arrogaſſe.

Plin. libr. 7. cap. 52. Diog. Laërt. in Epimenide. Max. Tyr. Diſſert. 28. Heſych. Mil. in Epimenide. Suid. in Ἐπιμενίδης.

vel mulierem ἄπνουν *Heraclidis libro pe-*

X. At mulieri illi, quæ per ſeptem, vel juxta alios, per triginta dies cum ἄπνοις jacuiſſet, ad vitam revocata eſt, nihil præter naturam contigit. Hyſterico morbo laborantes feminæ ſimilibus obnoxiæ ſunt affectibus. Quod ſi morbidæ parti medicamentis

mentis succurratur, spiritus redit, & revixisse videntur, quæ nec obierant. Plinius in eo capite, quo de his disserit qui elati revixerunt, in eam quam dixi caussam confert mulieris hujus casum, quæ obiisse credita, vitæ restituta est. Galenus in libris περὶ τῶν πεπονθότων τόπων jacuisse quidem ait mulierem hanc ἄπνουν καὶ ἄσφυκτον, à mortuis vero hoc solo discrepantem, quod mediæ corporis partes aliquantum caloris retinere videbantur; & magnam inter medicos temporum illorum concertationem fuisse addit ex Heraclide, extinctane penitus fuisset; tum deinde ostendit mulieres nonnumquam morbis uteri ita esse affectas, ut vix à mortuis internosci possent. Cæterum Diogenes Laërtius indicat mulierem illam, Empedoclis ope sanitatem recepisse, unde & magnam hunc gloriam & medici titulum fuisse consecutum; rei autem historiam Pausaniæ Geloo subinde narrasse Empedoclem, atque à Pausania fuisse relatam in literas. Multo post deinde librum super eodem argumento conscripsit Heraclides Ponticus.

culiari celebratam,

Plin. libr. 7. cap. 52.

Galen. περὶ τῶν πεπ. τόπ. libr. 6.

Diog. Laërt. in Emped.

XI. Legitur apud Platonem libro decimo de Republica, Erem quemdam, genere Pamphylum, Harmonii filium (perperam enim legitur vulgo, Ἦρος τοῦ Ἀρμενίου, cum legi debeat, Ἦρος τοῦ Ἁρμονίου, hoc est, *Eris, qui Harmonii filius fuit*, ut ex Plutarchi Symposiacis, & ex Æneæ Gazæi Theophrasto cognoscitur) cum in bello cecidisset, & post decem dies cum aliis cadaveribus jam tabefactis fuisset sublatus, corpore integro esse repertum. Post biduum deinde rogo impositum revixisse, & quæ sibi visa essent apud inferos, commemorasse. Quid ex hac narratione colligi possit, facile perspiciet qui totam pellegerit, adeo profanæ vanitatis plena est. Sirenes illic, & Parcas Necessitatis filias reperias, aliaque similia Mythologorum deliria. Itaque Plato, quidquid hujus est, μῦθον & ἀπόλογον appellat. A multis irrisam hanc historiam dolebat Cicero, ut refert Macrobius, qui à Platone hoc omnino confictum non pronuntiat, sed innuit visum fuisse Erem vitam effundere, animamque recipere, quam revera non amiserat. Auctor est etiam Augustinus, sub finem operis De civitate Dei, hanc Platonis historiam sic tetigisse Tullium in libris De republica, *ut eum lusisse potius, quam quod id verum esset, affirmet dicere voluisse.* Nec dubitat Plutarchus fabulam eam appellare, unde allegoricus sensus sit expromendus; Erem enim Harmonii filium de animorum statu disserentem fuisse introductum, ut doceremur animos secundum Harmoniam generari, & adjungi corporibus, à quibus digressos in Aërem se conferre, ut denuo nascantur.

vel Erem Pamphylum Harmonii filium.

Plut. Symp. libr. 9. cap. 5.

Macrob. libr. 1. in Somn. Scip. cap. 1.

August. De civit. Dei libr. 22. cap. 28.

XII. Quam vero puellam ad vitam revocare visus est Apollonius Tyaneus, eam animi passam esse deliquium, extinctam penitus non fuisse, ipse rei narrator satis indicat Philostratus: τεθνάναι ἐδόκει, inquit. *Obiisse videbatur.* Deinde: ἀφύπνισε τὴν κόρην τοῦ δοκοῦντος θανάτου. *Puellam excitavit ex hac morte quam videbatur oppetiisse.* Tum subnectit: καὶ εἴ τε σπινθῆρα τῆς ψυχῆς εὗρεν ἐν αὐτῇ, ὃς ἐλελήθει τοὺς θεραπεύοντας· λέγεται γὰρ ὡς ψακάζοι μὲν ὁ Ζεύς, ἡ δὲ ἀτμίζοι ἀπὸ τοῦ προσώπου, εἴ τε ἀπεσβηκυῖαν τὴν ψυχὴν ἀνέθαλψέ τε, καὶ ἀνέλαβεν, ἄῤῥητος ἡ κατάληψις τούτου γέγονεν, οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρατυχοῦσιν. *Sive scintillam animæ in ea repererit, quæ medicos latuerit: aiunt enim tunc exiguum rorem de cœlo cecidisse, illam vero halitum ore emisisse: sive animam extinctam refoverit & recreaverit, difficilis est rei cognitio, non mihi solum, sed & his qui aderant.* Adde fictitium hoc portentum ex veris Christi Jesu miraculis esse conflatum, cum Jairi Archisynagogi filiam, & viduæ Naimitanæ filium ad vitam redire jussit. Ut autem vires eundo figmenta acquirunt; quod ab hæsitante & incerto Philostrato fuerat proditum, id confidenter Vopiscus asseveravit. Verum vel coætaneorum, vel proxime sequentis ætatis Scriptorum nullus tanti meminit miraculi; quibus tamen non prodigia solum, sed insolitos etiam quoslibet eventus superstitiose colligere mos est. Legatur Eusebii libellus adversus Hieroclem, in quo fabulam hanc, ut alias Philostrati plerasque, argumentis obtrivit. Plures superiorum istarum consimiles proferuntur historiæ, sed fere commentitiæ ac falsæ: quod aperte prædicat Plinius; apertius etiam Plutarchus, cum vanitatem patefecit fatuæ illius Romanorum opinionis, quam de Romuli raptu in cœlum temere susceperunt.

vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus: vel alios complures à Veteribus celebratos.

Philostrat. libr. 4. cap. 16.

Vopisc. in Aurelian.

Plin. libr. 7. cap. 52.

Demus tamen vitam recepisse plerosque, quod & sæpius factum esse sacræ nos Literæ docent; nihil hæc certe ad Christum Jesum, qui ita revixit, ut jam amplius morti non sit obnoxius; alii vero ita morti exemti sunt, ut vitam iterum amiserint. Unde in irritum cadunt, quæcunque inde adversus reditum Christi ad vitam Celsus tela procudit.

CAPUT CXLIII.

Jesus homines peccatis absolvit.

GEN. 3. 15. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius: ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.*

Isa. 1. 18. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.*

Isa. 4. 3, 4. *Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii, & spiritu ardoris.*

Isa. 25. 7. *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.*

Isa. 27. 9. *Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob; & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra.*

Isa. 42. 6. *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 43. 24, 25. *Verumtamen servare me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.*

Isa. 44. 22. *Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua.*

Isa. 49. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui: & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.*

Isa. 52. 15. *Iste asperget gentes multas.*

Isa. 53. 11. *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut prædi-*

MATTH. 9. 2, & seq. *Et videns Jesus fidem illorum, dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum dixit, Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere, Surge & ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam.* Et Marc. 2. 1, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Matth. 9. 10, & seq. *Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Jesu, & Discipuli ejus. Et videntes Pharisæi dicebant Discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester? At Jesus audiens ait, Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Et Marc. 2. 15, & seq. Luc. 5. 29, & seq.

Matth. 16. 19. *Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in terris.* Et 18. 18.

Matth. 26. 27, 28. *Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25, & seq.

Luc. 4. 16, & seq. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revoluit librum, invenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæsis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis...... Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.*

Luc. 7. 44, & seq. *Et conversus ad mulierem dixit Simoni, Vides hanc mulierem? ...... Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum...... Dixit autem ad*

carem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum...... omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Jerem. 33. 6, & seq. *Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis: & convertam conversionem Juda, & conversionem Jerusalem: ædificabo eos sicut à principio, & emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.*

Jerem. 50. 20. *In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, quæretur iniquitas Israël, & non erit; & peccatum Juda, & non invenietur, quoniam propitius ero eis quos reliquero.*

Ezech. 11. 17, & seq. *Hæc dicit Dominus Deus, Congregabo vos de populis, & adunabo de terris in quibus dispersi estis, daboque vobis humum Israël: & ingredientur illuc, & auferent omnes offensiones, cunctasque abominationes ejus de illa. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.*

Ezech. 36. 25, & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & operemini.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

Mich. 7. 18, & seq. *Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem, & transis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? Non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. Revertetur & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis veritatem Jacob, misericordiam Abraham; quæ jurasti patribus nostris à diebus antiquis.*

illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant dicere intra se, Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?

Luc. 24. 45, & seq. *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die; & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.*

Joh. 20. 22, 23. *Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.*

Act. 5. 30, 31. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem exaltavit Deus dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum.*

Act. 10. 43. *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.*

Act. 13. 38, 39. *Notum igitur sit vobis, Viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari; in hoc omnis qui credit, justificatur.*

Act. 26. 15, & seq. *Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Sed exurge, & sta super pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem; & de potestate Satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter Sanctos per fidem quæ est in me.*

Rom. 3. 24, & seq. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem, per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore, ut sit ipse justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.*

Rom. 4. 24, 25. *Qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.*

Rom. 5. 9, & seq. *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum...... Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit......... Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ*

Zach. 3. 8, 9. *Ecce enim adducam servum meum Orientem: quia ecce lapis, quem dedi coram Jesu; super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego cælabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die una.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.*

accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obeditionem, justi constituentur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia; ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum.

Rom. 7. 6. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur.*

Rom. 11. 25, & seq. *Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet in Sion, qui eripiat & avertat impietatem à Jacob. Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.*

1. Cor. 6. 11. *Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi.*

1. Cor. 15. 3. *Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.*

Gal. 2. 16. *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis.* Et Col. 1. 14.

Col. 2. 13, 14. *Et vos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta: delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

Tit. 2. 13, 14. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

Ebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.*

Ebr. 2. 17, 18. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est*

ipse & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari.

Ebr. 7. 25. *Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.*

Ebr. 8. 8, & seq. *Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda testamentum novum....... Omnes scient me à minore usque ad majorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.*

Ebr. 9. 13, & seq. *Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?..... Nunc autem semel in constitutione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.*

Ebr. 10. 10, & seq. *In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem Sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei........ una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos...... Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu Sanctorum, in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei...... Irritam quis faciens Legem Moysi, sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur; quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?*

Ebr. 13. 12. *Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.*

1. Petr. 1. 2. *Secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, & aspersionem sanguinis Jesu Christi.*

1. Petr. 3. 18. *Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo.*

1. Joh. 1. 7, 9. *Sanguis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato...... Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

1. Joh. 2. 1, 2, 12. *Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi........ Scribo vobis, Filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.*

1. Joh. 4. 10. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.*

Apoc. 1. 5. *Et à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.*

De Gen. 3. 15.

I. IN primo testimonio, quod è tertio Geneseos capite depromtum est, à Vulgata recessimus, quæ sic habet: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum.* Nos vertimus, *Ipsum conteret caput tuum;* ut intelligatur, *Semen*, Ebraice זרע, quod cum sit generis masculini, sequitur הוא, masculini item generis. Auctores sequimur Irenæum, & Cyprianum, & Onkelon. Nonnulli quoque Vulgatæ editionis codices manu scripti habent *Ipse*, ut in variis lectionibus adnotarunt Lovanienses Theologi. Sic Septuaginta reddiderunt, αὐτὸς, licet præcedat σπέρμα, *semen;* ratione nimirum habita significati, non significantis. Quanquam Vulgata interpretatio sua defensione non caret, quæ peti potest ex Bellarmino, aliisque eruditis Scriptoribus. Frustra autem in dubium vocata est Ebraici exemplaris fides, quam Samariticum confirmat, iisdem expressis elementis.

Iren. libr. 4. cap. 78. Cyprian. Testim. libr. 2. cap. 9.

Bellarm. De verb. Dei, libr. 2, cap. 12.

CAPUT CXLIV.

Jesus peccata hominum ipse portavit.

ISA. 53. 4, & seq. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum .... propter scelera populi mei percussi eum .... Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum ...... in scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam; & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

JOH. 1. 29. *Altera die vidit Johannes Jesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.*

2. Cor. 5. 21. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.*

Gal. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

1. Petr. 2. 24. *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, cujus livore sanati estis.*

1. Joh. 3. 5. *Et scitis quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est.*

Noxas hominum laturum Messiam Judæi sentiunt.

I. HOMINUM noxas laturum Messiam Judæi nobiscum sentiunt. Testis R. Samuel in libro Sanctorum: testis & R. Abraham Schalom, in נוה שלום. Quocirca Messias Judæis dicitur איש כפר, *vir expiationis*, ut habetur in Midrasch Schir hasschirim.

CAPUT CXLV.

Jesus homines sanguine suo redemit.

GEN. 49. 11. *Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum.*

Job 19. 25. *Scio enim quod redemtor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.*

Psalm. 13. 7. *Quis dabit ex Sion salutare Israël? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, & lætabitur Israël.*

Psalm. 33. 23. *Redimet Dominus animas servorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.*

Psalm. 106. 2, & seq. *Dicant qui redemti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici ...... Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberavit eos, & eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum disrupit ...... Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

Psalm. 110. 9. *Redemtionem misit populo suo, mandavit in æternum testamentum suum.*

Psalm. 129. 7, 8. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio; & ipse redimet Israël ex omnibus iniquitatibus ejus.*

Isa. 42. 6, 7. *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 43. 1. *Et nunc hæc dicit Dominus creans te, Jacob, & formans te Israël, Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo; meus es tu.*

Isa. 44. 22, 23. *Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua: revertere ad me, quoniam redemi te. Laudate cœli, quoniam misericordiam fecit Dominus, jubilate extrema terræ, resonate montes laudationem, saltus & omne lignum ejus: quoniam redemit Dominus Jacob, & Israël gloriabitur.*

Isa. 45. 17. *Israël salvatus est in Domino salute æterna.*

Isa. 49. 7, & seq. *Hæc dicit Dominus redemtor in Israël, sanctus ejus ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum ...... Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini ...... Et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 50. 1, 2. *Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi*

MATTH. 20. 28. *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemtionem pro multis.* Et Marc. 10. 45.

Matth. 26. 28. *Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25, & seq.

Luc. 1. 68. *Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitavit, & fecit redemtionem plebis suæ, & erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum ejus. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis: ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.*

Luc. 24. 21. *Nos autem sperabamus quia ipse esset redemturus Israël.*

Joh. 6. 54, & seq. *Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen, dico vobis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.*

Joh. 8. 31, & seq. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis; & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus, Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati: servus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.*

Joh. 12. 32. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

Rom. 3. 24, & seq. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad*

matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret. Numquid abbreviata & parvula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum?

Isa. 52. 1, & seq. *Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion; induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem, civitas Sancti: quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisus & immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem; solve vincula colli tui, captiva filia Sion: quia hæc dicit Dominus, Gratis venumdati estis, & sine argento redimemini.*

Isa. 59. 19, & seq. *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu Solis, gloriam ejus: cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & do ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.*

Isa. 63. 11, & seq. *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ? Ego qui loquor justitiam, & propugnator sum ad salvandum ..... Dies enim ultionis in corde meo; annus redemtionis meæ venit. ...... Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi. ..... Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israël ignoravit nos: tu, Domine, pater noster, redemtor noster, à seculo nomen tuum.*

Jerem. 31. 10, 11. *Audite verbum Domini, Gentes, & annuntiate in insulis quæ procul sunt, & dicite, Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris.*

Zach. 9. 11. *Tu quoque in sanguine Testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.*

ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 5. 9. *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.*

1. Cor. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemtio.*

1. Cor. 7. 22, 23. *Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio emti estis; nolite fieri servi hominum.*

Gal. 1. 3, 4. *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti seculo nequam.*

Gal. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

Gal. 4. 4, 5. *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia & prudentia.*

Eph. 2. 13. *Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi.*

Col. 1. 14, & seq. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum ..... quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis; nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere vos Sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.*

1. Tim. 2. 5, 6. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus; qui dedit redemtionem semetipsum pro omnibus.*

Tit. 2. 13, 14. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis: ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

Ebr. 2. 14, 15. *Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.*

Ebr. 9. 11, & seq. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius*

perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa........ Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

1. Petr. 1. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redemti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi.*

Apoc. 5. 9. *Et cantabant canticum novum dicentes, Dignus es, Domine, accipere Librum, & aperire signacula ejus, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.*

Apoc. 7. 14. *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni.*

Apoc. 22. 14. *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in civitatem.*

I. EVICIMUS supra signatum esse Christum ea prædictione Zachariæ, quæ habetur noni capitis commate undecimo. Alloquitur Deus filiam Sion, quæ typus est Ecclesiæ Christi. Fœdus autem icit Ecclesia cum Deo per sanguinem Christi, cujus beneficio libertatem sunt adepti, qui Diaboli, Inferorum, ac peccati vinculis obstricti tenebantur. Porro pro eo quod habet Vulgatus Interpres, *Emisisti*; Septuaginta, ἐξαπέστειλας, in Ebraico exemplari legitur, שלחתי, *emisi*; apud Jonathanem, פרקית, *redemi*, quod pro futuro sumendum est, *emittam*, *redimam*. Ita ut totius pericopes is sit intellectus: Ad te vero quod pertinet, o Ecclesia, propter fœdus quod tecum per Filii mei sanguinem contraham, gnatos tuos Inferorum, Dæmonum, ac peccatorum vinculis oppressos captivitate eximam. Messiam hic notari sciunt Thalmudistæ, & R. Selomoh Jarchi. Hunc autem laboribus, pœnisque attritum, nobis felicitatem promeriturum traditur in Siphre. Sciscunt præterea Thalmudistæ in libro Joma nonnisi effuso sanguine peccata iri condonatum: atqui proxime probatum est per Christum nos solutum iri peccatis: unde sequitur per Christi sanguinem homines veniam peccatorum esse adepturos. Atqui nota quoque hæc in Jesum pulcre convenit, qui & morti proximus sanguinem suum dixit *Pro multis effusum iri in remissionem peccatorum*, & idem jam Discipulos suos futurum præmonuerat. Quæ cum ita sint, patet nihil hic videre eos qui aliorsum prædictionem Zachariæ convertunt; puta Jonathanem, ejusque sequacem Grotium, qui Agnum Paschalem, & Ægyptiacam servitutem, & aridos Arabiæ campos; aut Auctorem Prologi Echa Rabbathi, qui circumcisionem; aut eos denique qui captivitatem Babylonicam testimonio hoc notari putant.

Iterum Jesu addicitur Zach. 9. 11.

Matth. 26. 28.

CAPUT CXLVI.

Baptismum Jesus instituit.

PSALM. 50. 9. *Lavabis me, & super nivem dealbabor.*

Isa. 1. 16. *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Et Marc.

Isa. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris; & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus.*

Isa. 52. 15. *Iste asperget gentes multas: super ipsum continebunt reges os suum.*

Ezech. 36. 25, & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab omnibus idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Et ait ad me, Aquæ istæ, quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens quæ serpit, quocunque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur, & vivent omnia ad quæ venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engallim siccatio sagenarum erit; plurimæ species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.*

Zach. 14. 8. *Et erit in die illa, Exibunt aquæ vivæ de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in æstate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.*

1. 7, 8. Luc. 3. 16. Joh. 1. 33. Act. 12. 16.

Matth. 28. 18, 19. *Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

Marc. 16. 15, 16. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.*

Act. 2. 38, 41. *Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum..... Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt.*

Act. 8. 12, & seq. *Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo........ Cum autem audissent Apostoli qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Johannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.* Et Act. 16. 15, 33. & 18. 8.

Act. 8. 35, & seq. *Aperiens antem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam, & ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizavit eum.*

Act. 9. 18. *Et confestim ceciderunt ab oculis tanquam squamæ, & visum recepit, & surgens baptizatus est.* Et Act. 22. 16.

Act. 10. 47, 48. *Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? & jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.*

Act. 19. 3, & seq. *Ille vero ait, In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, In Johannis baptismate. Dixit autem Paulus, Johannes baptizavit baptismo pœnitentiæ, dicens, In eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent; hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu.*

Rom. 6. 3, 4. *An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.*

1. Cor. 1. 13, & seq. *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Caium: ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio si quem alium baptizaverim: non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.*

1. Cor. 6. 11. *Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

Gal. 3. 27. *Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Eph. 4. 5. *Unus Dominus, una fides; unum baptisma.*

Eph. 5. 25, & seq. *Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsam tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.*

Col. 2. 12. *Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.*

Tit. 3. 5. *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti.*

Ebr. 10. 22. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.*

1. Petr. 3. 20, 21. *Octo animæ salvæ factæ sunt per aquam: quod & vos nunc similis formæ salvos fecit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.*

CAPUT CXLVII.

Jesus ascendit in cœlum.

PSALM. 23. 7, & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.*

Psalm. 46. 6, & seq. *Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubæ ..... Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.*

Psalm. 67. 5, & seq. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.*

MARC. 16. 19. *Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumtus est in cœlum.* Et Luc. 24. 51.

Joh. 3. 13. *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.*

Joh. 6. 63. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?*

Joh. 16. 16, 28. *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem ..... Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.*

Joh. 20. 17. *Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum,*

...... Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus...... Regna terræ, cantate Deo: psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis: date gloriam Deo super Israël; magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.

Prov. 30. 4. *Quis ascendit in cœlum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terræ? quod est nomen ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?*

Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur; & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Zach. 14. 4. *Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum, qui est contra Jerusalem.*

& Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.

Act. 1. 1, & seq. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jesus facere & docere, usque in diem qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumtus est...... Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Jesus, qui assumtus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Et 1. 22.

Act. 2. 33. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in cœlum: dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos meos scabellum pedum tuorum.*

Act. 3. 21. *Quem oportet quidem cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os Sanctorum suorum à seculo Prophetarum.*

Act. 5. 31. *Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum.*

Eph. 4. 8, & seq. *Propter quod dicit, Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.*

Phil. 2. 9, & seq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

1. Petr. 3. 21, 22. *Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur; profectus in cœlum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.*

I. *Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei.* II. *Nullis idoneis nititur testimoniis hæc Philostrati historia.* III. *Exquiruntur caussæ, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus.* IV. *Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit.* V. *Philostratus, aliique Pythagoricæ Philosophiæ addicti mendaces & creduli.* VI. *Apollonius, Magus sacerrimus.*

Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei.

I. AD elevandum Christi in cœlum evecti miraculum, idem Apollonio Tyaneo contigisse Veteres mentiti sunt. Philostratus quidem, à quo plani hujus vita ac res gestæ octo celebrantur libris, non eum duntaxat in cœlum fuisse elatum prædicat, sed tot etiam ac tanta de eo jactat miracula, ut occasionem inde habuerit Hierocles comparationis instituendæ Apollonium inter & Jesum Dominum,

eo libro quem φιλαλήθη inscripsit. Eunapius quoque, homo superstitionibus ad delirium usque deditus, & Christiano nomini infensissimus, Philostrati opus, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines inscribi debuisse pronuntiat. Eadem Latinis literis consignare propositum habuerat Vopiscus, ut declarat ipse in vita Aureliani, ubi & talibus eum extollit præconiis, ac si non hominem laudare, sed Deum sibi conciliare vellet. Quodque miremur amplius, Sidonius Apollinaris, hac Philostrati lucubratione, exscriptisque inde à Nicomacho, & ex illis Nicomachi à Tascio Victoriano schedis, in fraudem illectus, eas in Apollonium contulit laudes, quæ Christianum hominem parum deceant, neque ullam tot mendaciorum suboluisse ipsi auram demonstrent. In eadem culpa est Johannes Tzetzes, qui non Philostratum solum, & eos quos secutus est Philostratus, sed & magnum præterea Historicorum numerum prodigia ab Apollonio edita in literas retulisse ait. Quæ quanquam ita sunt, non alii tamen ante Philostratum hoc videntur tractasse argumentum, præter Damidem Ninivitam, individuum Apollonii comitem, Maximum Ægiensem, & Mœragenem, quos se secutum profitetur Philostratus. Atque hi partes historiæ hujus delibaverant aliquas; totam vero primus Philostratus complexus est. Fons ergo hic est, unde tot de Apollonio fabulæ manarunt. Ut autem intelligant homines Christiani dogmatis excellentiam, cui quod opponeret cum anxie sollicíteque quæsiverit impietas, pueriles solum fabulas, anilesque nugas potuit comminisci, mihi ab instituto alienum haudquaquam videtur esse, fallaciæ hujus scenam aperire. Factum id quidem feliciter jam ante ab Eusebio, in eo opere quo refellendum suscipit librum φιλαλήθη Hieroclis, qui non solum adversus Christianos atrocissimis suppliciis sævⁱit, cum esset Ægypti Præfectus, sed Christianam quoque doctrinam impia scriptione oppugnavit. Nonnulla tamen observata sunt à me, quibus illustrari hoc argumentum, magisque enitescere possit.

Sid. Apoll. libr. 8. Epist. 3.

Joh. Tzetz. Chil. 2. Hist. 60.

Philostr. De vit. Apoll. libr. 1. cap. 3.

II. Philostratus primum, plus centum annis Apollonio recentior, res ab eo gestas nonnisi ex alieno testimonio cognitas habuit: cum Christi Jesu vitam coætanei fere Scriptores, actorumque ipsius oculati testes prodiderint. Testes historiæ suæ laudat Philostratus, civitates quas adiit Apollonius, templa quorum ritus collapsos restituit, vulgi sermones, Apollonii ipsius epistolas. At quamvis magnam orbis partem se peragrasse jactet Philostratus, vix tamen nobis persuaserit, ab Indicis aut Æthiopicis civitatibus, quas Apollonius adiit, ejusmodi se testimonia habuisse. Deinde paucis ac sæpe nullis testibus acta sunt prodigia pleraque Apollonio adscripta. Præterea quis Philostrati ipsius fidem, testimonia hæc præ se ferentis, præstare velit? Vulgi sermones jactat; stolidi scilicet & inepti, de rebus ante centum annos actis temere disserentis. In Apollonii vero epistolis, non de rebus ab ipso gestis, sed de gentium, quas lustraverat, moribus agebatur. Testes dat præterea Philostratus Damidem, quem dixi, Assyrium, perpetuum Apollonii socium, à quo omnia ejus facta dictaque in literas diligenter relata esse ait; Maximum Ægiensem, & Mœragenem. Ad primum quod attinet, quam parum ipsi habendum sit fidei, mihi satis liquet: nam si planus fuit Apollonius, uti fuisse sequentia probabunt, deceptorem quoque & vaniloquum fuisse Damidem putandum est, qui arcanorum ejus omnium, mendaciorumque particeps fuit. Deinde nec suos in lucem commentarios ipse edidit; sed per quemdam ejus familiarem cum Juliæ Severi uxori innotuissent, hujus jussu recognovit eos Philostratus, & in ordinem digessit. Annon hæc confingere amicus ille Damidis potuit, & Damidi affingere, ut vendibilior esset ea merx, & Juliæ facilius obtrudi posset? Perpauca vero erant, quæ in librum suum retulerat Maximus, ea nimirum duntaxat, quæ Ægis Apollonius egerat. Mœrageni fidem palam detrahit ipse Philostratus; quippe multorum viri actorum ignaro.

Nullis idoneis nititur testimoniis hæc Philostrati historia.

Philostr. De vit. Apoll. libr. 8. cap. 13.

Philostr. libr. 1. cap. 3.

III. Nullis ergo certis ac solidis incumbit fundamentis tota hæc Philostrati moles; sed caduca, ac in ruinam prona est: cujus ad speciem exstruendæ caussam hanc habuit præcipuam, ut Juliæ ac Caracallæ gratificaretur. Caracallam enim testatur Dio summis Apollonium extollere laudibus solitum esse, & monumento, qualia Heroibus exstruuntur, decorasse. Juliam vero Philosophiæ studiis deditam fuisse memorant idem Dio & Philostratus; Sophistarumque, Rhetorum, ac Geometrarum choro plerumque stipata erat. Quamobrem & de priscorum Philosophorum moribus ac studiis edoceri se volebat, atque hanc Apollonii potissimum historiam à Philostrato tradi literis optavit, eique Damidis commentarios suppeditavit. Altera Philostrato accessit caussa concinnandi hujus operis, vana nimirum collectæ per otium eruditionis expromendæ ac ostentandæ cupiditas. Quorsum enim ambitiosi illi excursus, & importunæ dissertationes, de rebus ad Apollonium haudquaquam pertinentibus? de pantheris Armeniis, de elephantis, de martichora, de gryphibus, de

Exquiruntur caussæ, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus.

phœnice ave, de Satyris? tum de Oxydracis, Pygmæis, Tauro monte, & Caucaso? de fonte Tyaneo, Indo flumine, Hyphaside, Nilo, Pactolo, & mari Rubro? de Prometheo, Tantalo, Hercule, Baccho, Memnone, Alexandro, Poro, & Phraote? de mirabilibus Indiæ & Æthiopiæ? de Templo Taxilensi, de Gaditano? Quorsum otiosæ illæ disputationes, utri proniores sint in somnum, vini, an aquæ potores? an arbores terra antiquiores? de creatione mundi & elementis, de medicina, de fabulis Æsopi? de Laconum flagris & inhospitalitate? Id præterea spectasse in primis videtur Philostratus, ut invalescentem jam Christi fidem ac doctrinam deprimeret; opposito hoc omnis doctrinæ, sanctitatis, ac mirificæ virtutis fictitio simulacro. Itaque ad Christi exemplar hanc expressit effigiem, & pleraque ex Christi Jesu historia Philostrato accommodavit, ne quid Ethnici Christianis invidere possent. Qua re Christi gloriam incautus amplificavit, dum veram ejus virtutem, alteri falso adscriptam, meritis extulit laudibus, aliisque laudandam & mirandam proposuit. Atque id paucis ut demonstremus, res postulat.

Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit.

IV. Mariæ Virgini videndum se obtulit Angelus, deque prodituro ex ea filio, qui Dei filius esset dicendus, ipsam præmonuit: Apollonii mater adstantem sibi vidit Proteum Ægyptium Deum, à quo futurum didicit, ut ipse ex ea nasceretur. Apollonius autem Jovis filius à popularibus credebatur, etsi ipse se Apollonii filium prædicabat: Jesus Dei filius erat, Josephi filius vulgo putabatur. Aliqua monentur in (Philostr. libr. 1. cap. 3.) somnis Josephus & Maria de puero Jesu: aliqua & mater Apollonii de filio suo. (Philostr. libr. 1. cap. 4.) Natum Jesum magna luce fulgens Angelus pastoribus nuntiat: nascente Apollonio, fulgur è cœlo in terram delapsum, rursus in cœlum evolavit. Præterea cum nasce- (Philostr. libr. 1. cap. 4.) retur Jesus, Angeli in æthere sublimes dicebant, *Gloria in altissimis Deo, & in terra* (Luc. 2. 14.) *pax hominibus:* cum nasceretur Apollonius, cycni matrem ipsius circumstantes can- (Philostr. libr. 8. cap. 12.) tus edidere; eodemque è terris migraturo, virgines auditæ sunt canticum hoc con- (Luc. 2. 52.) cinentes, *Veni de terra, veni in cœlum.* Quod de Christo scriptum legisset Philostratus: *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*; idcirco (Philostr. libr. 1. cap. 4.) scripsit Apollonium procedentibus annis egregia ingenii & memoriæ dedisse specimina, & formæ elegantia omnium in se oculos convertisse. Quoniam Christi typus fuit Samson Nazaræus, & comam alere tenebantur Nazaræi, ut est in libro Nu- (Philostr. libr. 1. cap. 6.) merorum; propterea cæsariem promisisse Apollonium Philostratus tradidit. Tum addit eum etiam tum adolescentem in Templo plurimum fuisse, valde eum mirantibus qui sacra procurabant, quæ his Lucæ de Christo adhuc puero consentanea sunt. (Luc. 2. 46, 47.) *Et factum est post triduum, invenerunt illum in Templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis ejus.* Ac sæpe deinde, & fere quotidie Judæos in Templo docuit. (Philostr. libr. 1. cap. 6.) Christum Jesum Deus Filium palam agnoscit: Apollonio pietatis ac sanctitatis Æsculapius dat testimonium. Magni ad Jesum fiebant hominum concursus: ad Apollonium (Philostr. libr. 1. cap. 6.) Ægas visendi caussa magna hominum multitudo confluxit. Futurorum præsensio- (Philostr. libr. 4. cap. 8, & passim.) nem Apollonio tribuit Philostratus, quod Jesum prophetam fuisse comperisset. Tacitas Judæorum cogitationes perspectas habuisse Jesum non semel affirmant Evangelistæ: hoc ipsum de se jactat Apollonius. Secretos Samaritanæ mulieris concubitus (Philostr. libr. 1. cap. 13.) vi divina cognoscit Christus Jesus & coarguit apud Johannem, eamque ad meliorem (Joh. 4. 17, 18.) frugem convertit: Apollonius incesti à divite quodam Cilice cum privigna admissi, (Philostr. libr. 1. cap. 7.) nullo monente, notitiam habuit; deprehendit item occultos Menippi cum Lamia congressus, palamque nefariæ consuetudinis convictum sanioribus consiliis instruxit. (Philostr. libr. 4. cap. 8.) Subjicit deinde: *δακρύοντι ἐῴκει τὸ φάσμα, καὶ ἐδεῖτο μὴ βασανίζειν αὐτό. Lacrymanti* (Luc. 8. 28.) *simile spectrum erat, rogabatque ne se torqueret:* quippe legerat Dæmonem, misero illi Geraseno insidentem, sic Christum Jesum compellasse: *δέομαί σου μή με βασανίσῃς. Obsecro te, ne me torqueas.* Multa ex eadem Dæmoniaci illius Geraseni historia in (Philostr. libr. 4. cap. 6.) Corcyrensis adolescentis, Dæmone agitati, historiam transtulit Philostratus: utrobique pro imperio increpatur Dæmonium: jubetur ille à Jesu porcorum corpora subire, relicto Geraseno; hic jubetur ab Apollonio, relicto Corcyrensi, statuam dejicere: liberatus à Jesu Gerasenus, mente recepta, decenti veste induitur, sedet ad pedes Jesu, eique comitem sese vult adjungere; Corcyrensis adolescens, omni mollium vestimentorum, luxuriæ, ac deliciarum deposito apparatu, Apollonii sectam & institutum persequitur. Puellam Jairi Archisynagogi filiam vitæ reddidit Jesus: puellam Ro- (Philostr. libr. 4. cap. 16.) mæ à morte ad vitam excitasse dictus est Apollonius, ut superius diximus. Illius manum apprehendit Christus, & alta voce jubet surgere; quo dicto suscitata puella feretro exiliit, suisque ambulare pedibus cœpit: hanc tetigit Apollonius, & secreto aliquid admurmurans revocare eam à morte visus est; quæ & statim est locuta, & paternam domum repetiit. Castissimam & ab omni muliebri consuetudine alienissi-

mam vitam coluit Jesus: idem de Apollonio Philostratus asseverat. Christum Jesum Hierosolymam ire, & destinata sibi supplicia, mortemque adeo ipsam perferre cogitantem, à proposito frustra deterrere conatur Petrus: Apollonium à suscepto visendæ Romæ consilio frustra nititur abducere Philolaus, metu Neronis; & iterum Demetrius, metu Domitiani; qui Philosophos pessimis modis accipere soliti erant. Jesus supplicio proximus deseritur à Discipulis; quod & sibi evenisse in altera ad Timotheum queritur Paulus: Apollonium, imminente periculo, sui itidem deserunt. Caussam dixit Jesus apud Pilatum: Apollonius apud Domitianum. Discipulis post mortem redivivus adstat Jesus, & præcepta quædam tradit: adolescenti cuidam in somnis videndum se obtulit Apollonius jam fato functus, eumque de natura animorum docuit, de qua jamdiu anxius erat & sollicitus. Thomæ Jesus veréne revixisset dubitanti tangendum se præbet: item Apollonius Demetrio & Damidi dubitantibus vivusne esset an mortuus. Jesus ascendit in cœlum: nec hac parte inferiorem esse Apollonium suum voluit Philostratus. Verum ne suum ipse figmentum præstare teneretur, tanquam ab aliis proditum retulit. Ait ergo auditas Nympharum cantantium voces, cum is templum Dictynnæ in Creta esset ingressus, quæ eum ad deserendas terras & cœlum conscendendum invitarent; nec uspiam postea comparuisse. Quæ quam inconcinne & absurde conficta sint, clarissime patefaciunt ea, quæ à Philostrato præmissa sunt: nam quo ætatis suæ anno decesserit Apollonius ignorari ait; cum alii octoginta, nonnulli nonaginta, quidam centum annos excessisse affirment; discrepantes quoque esse de loco obitus ipsius sententias, Ephesi aliis, aliis Lindi, aliis in Creta interiisse ipsum narrantibus; sepulcrum vero ejus nullibi gentium reperiri. In tanta ergo omnium, quæ ad Apollonii interitum pertinent, ignoratione, temporis præsertim ac loci, quid afferri probabile potuit? Sed pergamus. In Christi Jesu cultum consentiebant totæ gentes, Templa ipsi passim ponebantur, & Deus vulgo habebatur: idem ergo de Apollonio jactat Philostratus, imagines nempe in Templis ipsi constitutas, divinosque honores exhibitos, & naturam ejus divinam fuisse, ac humana superiorem; imo vero, Proteum ipsum esse, Deum Ægyptium. Atque inde porro Alexander Severus Apollonii, perinde ut Jesu Christi, imaginem in lario habuit, & utrumque Lampridius Deum appellavit. Inde & adoratores habuisse Apollonium scripsit Eunapius, & Philostrati historiæ titulum apponi debuisse, ut dixi, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines. Hieroclem etiam graviter increpat Lactantius in libro De justitia, quod Apollonium ut Deum coluerit; at falsus est, cum ab eo solo factum id arbitratur. Quippe hæc ipse subjicit paulo post Lactantius: *Maxime cum dicas & adoratum esse* (Apollonium) *à quibusdam sicut Deum, & simulacrum ejus sub Herculis Alexicaci nomine constitutum, ab Ephesiis etiam nunc honorari.* Falsus quoque ipse Hierocles est (quem, perinde ut Philostratum, eruditum scriptorem, at parum veracem verissime dixit Eusebius) cum Christianos culpat, quod Christum Jesum Deum esse statuant, propter prodigia quædam ab eo edita; cum Apollonium post tot miracula, non Deum, sed Diis amicum hominem esse admiratores ejus existiment. Dixi increpari Hieroclem à Lactantio: nam quamvis nomen Hieroclis non expresserit, iis tamen designavit notis, quæ dubium omne tollant, ut nuper ostendit doctissimus Pearsonus in Prolegomenis ad Hieroclem. Ex Apostolorum quoque historia quædam delibavit Philostratus, & in Apollonium transscripsit. Oblatam sibi à Simone pecuniam respuit Petrus; aurum & argentum Agbari Edessenorum regis repudiasse Thaddæum commemorat Eusebius; se vero neque argentum, neque aurum, neque vestem concupivisse prædicat Paulus in Actis: Satrapæ præfecti Babyloniæ finibus, ac Vardanis deinde regis thesauros aspernatur Apollonius, & magnam deinde nummorum copiam, in revocatæ ad vitam puellæ mercedem sibi a parentibus oblatam, puellæ ipsius doti jussit accedere. Petrus in vincula conjectus ab Herode, iisdem ab Angelo exolvitur, sic ut caderent de manibus ejus catenæ, & portæ sponte paterent: Apollonius nervo constrictus crus compede eximit ad libitum eique inserit; ex oculis Domitiani, ad quem caussam dicturus accesserat, evanescit; idem in Creta à Dictynnæ Sacerdotibus colligatus, vinculis sponte solutis, foribusque reseratis ergastulo elabitur. Apostoli Spiritu sancto afflati, omnium linguis loquuntur: Apollonius nullam ignorare se linguam prædicat, etiamsi nullam didicerit. Cujus vanitatis oblitus Philostratus subjungit paulopost, ad alloquendum Phraotem interprete Apollonium opus habuisse. Ex his cognoscitur ecquod sibi exemplum ad imitandum Philostratus, in adornando hoc dramate proposuerit. Quamobrem Hierocli comparationem Apollonii cum Christo instituenti argumentum non defuit. Verum scire debuerat, imaginem sese cum eo, ad cujus speciem delineata fuerat, ore composuisse; omnemque à se in elevandis Christi Domini miraculis

Philostr. libr. 1. cap. 10.
Philostr. libr. 4. cap. 12. & libr. 7. cap. 4. & seq.
2. Tim. 4. 16.
Philostr. libr. 4. cap. 12.
Philostr. libr. 8. cap. 2.
Philostr. libr. 8. cap. 13.
Philostr. libr. 8. cap. 5.
Philostr. libr. 8. cap. 12.
Philostr. libr. 8. cap. 12.
Philostr. libr. 1. cap. 16. & libr. 7. cap. 16. & libr. 8. cap. 5.
Philostr. libr. 1. cap. 3.
Lamprid. Alex. cap. 29.
Eunap. in Chrysanthio & in Procem.
Lactant. Instit. libr. 5. cap. 2.
Euseb. in Hier.
Euseb. Hist. Eccl. libr. 1. cap. 13.
Act. 20. 33.
Philostr. libr. 1. cap. 15, & 21.
Philostr. libr. 4. cap. 16.
Philostr. libr. 7. cap. 16.
Philostr. libr. 8. cap. 2.
Philostr. libr. 8. cap. 12.
Philostr. libr. 1. cap. 13.

ac meritis collocatam operam, eadem confirmasse; cum virtutum omnium, ac mirificorum operum laudes in commentitium suum Heroëm conferre cupiens, non melius aliunde, quam ex vera Jesu Christi historia arcessere eas potuerit.

Verum enimvero dum ad rei veritatem infuscandam plurima ingenio suopte fingit, haudquaquam sensit in magnam rerum, opinionumque discrepantiam sese esse delapsum, sibique ipsum sæpe, quod mendacibus evenire solet, contradicere ac repugnare. Multis id exemplis ab Eusebio demonstratum est in libello adversus Hieroclem. Quibus etiam plura adjici possent. Adde tot fabulas, tot somnia, tam nullius acuminis, tam nullius saporis, ut cum ea legerem (mihi autem tum primum id contigit, cum vix dum excessissem ex ephebis, qua ætate animi adolescentum logis & fabulis mirifice capi solent) continuo me caperet satietas & fastidium, & nutriculam ad somnos pupo suo conciliandos de Lamiæ turribus & pectinibus Solis disserentem mihi audire viderer. Adeone fungum fuisse quemquam, vel ut persuaderet ipse sibi, [Philostr. libr. 1. cap. 3. & 5.] vel ut aliis persuadere se posse speraret, prægnanti Apollonii matri Proteum, & aliis in templo Ægiensi aspectabilem præbuisse se Æsculapium? animalium voces intelle- [Philostr. libr. 1. cap. 14. & libr. 4. cap. 1.] xisse Apollonium, facultate hac ab Arabibus imbutum, qui vel corde vel hepate draconis comeso futura ex avium garritu præsentiant? quam peritiam & Indis Para- [Philostr. libr. 3. cap. 3.] censibus largitur. Interiitne funditus genus illud hominum τετραπηχῶν, Caucasum in- [Philostr. libr. 2. cap. 2.] colentium, quorum nonnullos Apollonius, ac nemo deinde vidit? Quis eum credat vidisse Empusam? Quis credat mulieres Veneri dicatas, superne nigras, inferne al- [Philostr. libr. 3. cap. 1.] bas apud Indos reperiri? quid factum hoc mulierum genere, quod hodie occurrit nuspiam, nisi quas forte Sol fuscavit superiore corporis parte, qua velatæ non erant? [Philostr. libr. 3. cap. 3. & 5.] Quanti stuporis est figmentum illud de Puteo culpæ, per quem Indi jurare solent, de Cratere veniæ, de Doliis duobus, imbrium uno, altero ventorum; quibus apertis regio ventis perflatur, & rigatur imbribus; secus vero si occludantur? Jocularis vero est tota hæc Brachmanum scena, qui vel aspectabiles se faciunt pro libitu, vel oculorum obtutus effugiunt; nec ipsi solum choreas ducunt, sed terram etiam virgis ferientes, assurgere ac velut tripudiare faciunt, ipsi vero in aërem tolluntur. Hinc me- [Philostr. libr. 3. cap. 6, & 7. & libr. 5. cap. 15. & libr. 6. cap. 18.] tempsychoseos recoquit dogma, & nugas ad nauseam funditat. Tum in convivio Brachmanum tripodas describit, crateras, & fercula, sponte & αὐτομάτως ad convivas accedentia, & Tantali deinde poculum illud amicitiæ numquam deficiens. [Philostr. libr. 3. cap. 8. & 10.] Quam insulsum est, quod de Ephesina peste, sub pannosi & mendici senis, ac deinde sub molossi specie delitescente excogitavit? Apollonii vero nocturna pervigilatio [Philostr. libr. 4. cap. 3.] ad tumulum Achillis, ejusque cum Achille congressus, pueriles sunt ac germanæ ger- [Philostr. libr. 4. cap. 5.] ræ: inter quas palmarium hoc est, quod ait Achilles, Nereides ad sepulcrum suum sæpe ventitare. Nereidem etiam quamdam Selera insulam tenere alio loco garrit. [Philostr. libr. 3. cap. 16.] Quid quod ulmus apud Gymnosophistas loquens inducitur a nugivendo illo Histo- [Philostr. libr. 6. cap. 5.] rico, & Apollonium salutans? Æneas Gazæus in Theophrasto Brachmanas à metempsychoseos errore vindicare conatur hoc argumento, quod neque Ctesias, neque Arrianus, neque Indi ipsi, vel in suis cum Alexandro congressibus, vel in suis ad Græcos Epistolis, neque ulli denique, vel recentiorum, vel veterum, in hac ipsos hæresi versari testentur. In quo Æneam falli certum est: eam enim sectam hodieque pertinacissime sequuntur Brachmanes, ut uno ore consentiunt quicunque hæc adierunt loca, & cum ipsis paulo familiarius sunt conversati. Atqui vetustissimam esse ipsorum doctrinam, & ab omni retro ævo eamdem apud ipsos perseverasse constans est fama. Hanc ipsam ratiocinationem haud minus vere adhibere possumus adversus Philostratum, qui tot affingit Brachmanibus deliramenta, & de India ac Æthiopia tot narrat τερατολογίας, aliis omnibus indictas & inauditas, sive qui horum temporum fuerunt æquales, sive qui ea postmodum sunt insecuti, ut omnem apud cordatos homines fidem amittat. Nunc existimari potest, haud æquiorem ab Hierocle institutam esse comparationem inter Christi Jesu & Apollonii Historicos, ac inter Christum ipsum & Apollonium. Petrum & Paulum ait, aliosque, à quibus res à Jesu gestæ memoriæ proditæ sunt, mendaces fuisse, illiteratos, & præstigiatores; qui vero Apollonii vitam retulerunt in literas, Damidem, Maximum, Philostratum, viros fuisse eruditos & veritatis studiosos. Nos è contrario Apostolos, vel ob simplicitatem & imperitiam, remur minus esse debere doli falsitatisque suspectos; Philostrati vero, aliorumque, qui in Apollonio celebrando ipsi præiverunt, propter ingenii acumen, & & doctrinam quam prædicant, dubiam esse fidem. Constat enim rudes & indoctos homines, fere candidos esse eosdem, veraces, & incallidos; qui vero doctrina & usu rerum peritiores extiterint, vafritie eos, versutiaque præstare. Quod & res ipsa satis indicat. Cum manifesto ex supra dictis appareat, totam mendaciis ac fallaciloquentia consutam esse Philostrati historiam; doctrinaque eum sua, haudquaquam tamen

ſatis acute & ſolerter, imo vero inſcite & inepte ad ludificandos homines, conſarcinandaſque fabulas valde eſſe abuſum.

Philoſtratus aliique Pythagoricæ Philoſophiæ addicti, mendaces & creduli.

V. Mihi vero rem introſpicienti, Pythagoricæ Philoſophiæ penitus videtur addictus fuiſſe Philoſtratus. E qua diſciplina quicunque prodierunt, quod jam ſupra monui, in θαυματοποιΐας & παραδοξολογίας fuerunt proniſſimi, nihil non & fingere promti & credere. Teſtis aureum Pythagoræ femur, teſtis Abaridis ſagitta, & quæcunque de Epimenide, Empedocle, aliiſque ex Italica ſchola profectis memorantur. Vel primum legatur Philoſtrati caput, ex quo, velut ex ungue leonem, hominis propenſum in Pythagoræ deliramenta animum & ſuperſtitioſam credulitatem deprehendas. Pythagoræ ſeſe aſſimilabat Alexander ille Pſeudomantis Luciani. Eunapius quoque Pythagoricis opinionibus inſtructus, inanes paſſim fabulas colligit, eaſque Lectoribus haudquaquam perſuadet ipſe; perſuaſum duntaxat eſſe ſe declarat. Vitio hoc laboraſſe eruditos harum partium gregales cauſſatur Iamblichus, commemoratiſque aliquot eorum figmentis, ſubjungit: πᾶσι γὰρ πιστεύουσι τοῖς τοιούτοις, πολλὰ δὲ καὶ αὐτοὶ πειρῶνται τῶν τοιούτων δὴ τῶν δοκούντων μυθικῶν ἀπομνημονεύειν· *Omnibus enim hujuſmodi rebus adhibent fidem: multas etiam ex conſimilibus rebus, quæ fabuloſæ videntur, narrare ipſi quoque aggrediuntur.* Et deinde: πρὸς πάντα τὰ τοιαῦτα, οὐχὶ αὐτοὺς εὐήθεις νομίζουσι, ἀλλὰ τοὺς ἀπιστοῦντας· οὐ γὰρ εἶναι τὰ μὲν δυνατὰ τῶν θεῶν, τὰ δὲ ἀδύνατα, ὥσπερ οἴεσθαι τοὺς σοφιζομένους, ἀλλὰ πάντα δυνατά· *Ad hæc omnia, non ſe quidem, verum qui ſe incredulos præſtiterint, ſtolidos eſſe rentur: nec enim quædam eſſe in Deorum poteſtate, quædam vero ſecus, ut opinantur qui incumbunt ſapientiæ ſtudiis, ſed omnia à Diis fieri poſſe.*

Iambl. Vit. Pyth. cap. 28.

Apollonius Magus ſacerrimus.

VI. Interim, ſi quis ex me percontetur quid de Apollonio cenſeam, vaferrimum eum, ſacerrimumque fuiſſe Magum reſpondebo. Vulgo receptam hanc fuiſſe ſua ætate opinionem ipſe fatetur Philoſtratus initio operis, eamque præcipue evellendam ſibi propoſuit. Hoc ipſi crimen impegit Euphrates Tyrius, Philoſophus, vel Apollonii ipſius teſtimonio, ſapientiſſimus. Eamdem ob cauſſam Eleuſiniis ipſum ſacris arcuit Hierophanta, & ab antro Trophonii Sacerdotes excluſerunt. Pro Mago à Domitiano captus, & in carcerem detruſus eſt. Magis ipſe Babyloniis, noxiæ & occultæ Magiæ ſtudioſis, ſapientiæ laudem tribuit. Brachmanes, quos præſtigiatores agnoſcit Philoſtratus, Deos ac magiſtros ſuos, ſapientes ac beatos Apollonius nuncupat. Lucianus Alexandri Abonitichitæ ſutelas & dolos elegantiſſime narrans, eum ait applicuiſſe ſe præſtigiatori cuidam Tyaneo, τῶν Ἀπολλωνίῳ τῷ Τυανεῖ πάνυ συγγενομένων, καὶ τὴν πᾶσαν αὐτοῦ τραγῳδίαν εἰδότων· *Uni ex iis quibus magna interceſſerat cum Apollonio Tyaneo familiaritas; quique ejus tragœdiam noverant.* Quibus verbis ſatis indicat vir ſolertiſſimus ſuam de Apollonio ſententiam. Mœragenes ipſe, qui vitam Apollonii literis commendavit, non dubitat eum appellare Magum, atque etiam veneficum à Philoſophis habitum fuiſſe teſtimonio ſuo confirmat, auctore Origene in libris contra Celſum. Atque Mœrageni, ob hanc, opinor, ipſius confeſſionem fidem detrahi Philoſtratus juſſit. Xiphilinus ex Dione tradit Caracallam Magis & præſtigiatoribus adeo delectari ſolitum, ut Apollonium honoribus & monumento etiam, qualia conſecrantur Heroibus, coluerit. Magi denique nomine vulgo eſſe affectum teſtatur Hieronymus. Fruſtra vero in purgando Apollonio & Magiæ nota ab eo eluenda ſe torquet Philoſtratus: nec quicquam in cauſſam ipſius prodeſt, quod affert, futura Apollonium non prænoviſſe, vel idola ſcitando, vel inhumanis quibuſdam ſacrificiis, vel incantamentis, aut unctionibus; ſed ex ſignis quæ ipſi à Diis portenderentur, & ex rerum ſerie, quam fata ipſa contexuiſſent: nam nec ſigna illa expreſſit Philoſtratus, nec ex rerum contextu ea prænoſci potuerunt ab Apollonio, quæ prænoviſſe ipſum ſcribit. Noxia præterea & magica carmina ſecreto pronuntiari poſſunt, etiam inſciis qui proxime adſtant. Deinde ſexcenta ſunt alia arcanæ divinationis genera, à viris doctis accurate diſtincta & notata, quibus uti Apollonius potuit. Quod autem alio loco queritur Philoſtratus, propterea in Magiæ ſuſpicionem veniſſe Apollonium, quod Babylonios Magos, Brachmanas, & Gymnoſophiſtas adierit, fruſtra eſt; graviores enim longæ extant cauſſæ, propter quas Magiæ reus peragitur. Quanquam ob hæc ipſa, ſi minus convictum, at hujus certæ impietatis ſuſpectum habere poſſumus: nam ex veteri barbarorum horumce Philoſophorum Magia multum deflexerat recentior illa, & à præclaris naturæ ſtudiis ad damnoſas & nefarias artes ſeſe demiſerat, quod tota Philoſtrati narratio patefacit. Quis vero eum putet, qui cum Magis converſatus, eorum præceptis inſtitutus, eos demiratus, mirificiſque laudibus extollere ſolitus ſit, ipſum vetitæ hujus Magiæ expertem manſiſſe; præſertim qui ea edere opera conſueviſſet, in quibus edendis præcipuum artis ſuæ fructum Magi collocant?

Philoſtr. libr. 1. cap. 1. & 2.
Philoſtr. libr. 4 cap. 6. & libr. 8. cap. 8.
Philoſtr. libr. 7. cap. 14.
Philoſtr. libr. 1. cap. 18.
Lucian. Pſeud.
Origen. contra Celſ. libr. 6.
Philoſtr. libr. 1. cap. 3.
Xiphil. in Caracall.
Hieron. Epiſt. ad Paulin.
Philoſtr. libr. 5. cap. 4.
Philoſtr. libr. 1. cap. 1.

CAPUT CXLVIII.

Jesus est ad dexteram Dei Patris.

PSALM. 15. 10, 11. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis ...... Dominus à dextris meis.*

MATTH. 22, 41, & seq. *Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens, Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David. Ait illis, Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis?* Et Marc. 12. 35, & seq. Luc. 20. 41, & seq.

Matth. 26. 64. *Dicit illi Jesus, Tu dixisti; verumtamen dico vobis, à modo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei.* Et Marc. 14. 62. Luc. 22. 69.

Marc. 16. 19. *Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumtus est in cælum, & sedet à dextris Dei.*

Act. 2. 32, & seq. *Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in cælum; dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Act. 7. 55. *Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei.*

Rom. 8. 33, 34. *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

Eph. 1. 20. *Suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus.*

Col. 3. 1. *Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens.*

Ebr. 1. 3, & seq. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis ...... Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?*

Ebr. 8. 1. *Capitulum autem super ea quæ dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in excelsis.*

Ebr. 10. 12, 13. *Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus.*

Ebr. 12. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi*

gaudio sustinuit crucem, confusione contemta, atque in dextera sedis Dei sedet.

1. Petr. 3. 21, 22. *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei.*

CAPUT CXLIX.

Jesus mittit Spiritum sanctum ad Discipulos.

ISA. 32. 15. *Gaudium onagrorum pascua gregum, donec effundatur super nos Spiritus de excelso.*

Isa. 44. 3. *Effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem super stirpem tuam.*

Isa. 59. 21. *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.*

Ezech. 36. 26, 27. *Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri; & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & operemini.*

Ezech. 39. 29. *Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim Spiritum meum super omnem domum Israël, ait Dominus Deus.*

Joël 2. 28, 29. *Et erit post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, Spiritum gratiæ & precum, & aspicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

LUC. 24. 49. *Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*

Joh. 7. 37, & seq. *In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat, dicens, Si quis sitit, veniat ad me & bibat: qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum erat glorificatus.*

Joh. 14. 16, & seq. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit...... Hæc locutus sum vobis apud vos manens: Paraclitus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.*

Joh. 15. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.*

Joh. 16. 7, & seq. *Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos: & cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio ...... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso; sed quæcunque audit, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

Joh. 20. 22. *Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum.*

Act. 1. 4, & seq. *Et convescens præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum: quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies ...... accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos.* Et Act. 11. 15, 16.

Act. 2. 1, & seq. *Et cum complerentur dies*

Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, & factus est repente de cælo sonus, tanquam advenientis Spiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis........ Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis...... Hoc est quod dictum est per Prophetam Joël, Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt: & quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt....... Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis...... Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.

Act. 8. 15, & seq. *Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* Et Act. 9. 17.

Act. 10. 44, 45. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum; & obstupuerunt ex circumcisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.* Et Act. 13. 2, 3, 4, 9, 52. & 15. 7, 8. & 19. 2, 6.

Rom. 5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et 1. Cor. 2. 12, 13. & 2. Cor. 5. 5. Gal. 3. 5, 14. Eph. 1. 13, 17. & 1. Thess. 4. 8. & 2. Tim. 1. 7, 14. & 1. Petr. 1. 11, 12. & 1. Joh. 3. 24.

1. Cor. 3. 16. *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?*

Gal. 4. 6. *Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater.*

1. Joh. 4. 13. *In hoc cognoscimus quoniam*

in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.

CAPUT CL.

Ecclesia Jesu.

PSALM. 2. 6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans praeceptum ejus.*

Psalm. 47. 1, & seq. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Fundatur exultatione terrae mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam. Quoniam ecce reges terrae congregati sunt, convenerunt in unum. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.. ..... Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in aeternum.*

Psalm. 68. 36, 37. *Quoniam Deus salvam faciet Sion, & aedificabuntur civitates Juda: & inhabitabunt ibi, & haereditate acquirent eam: & semen servorum ejus possidebit eam; & qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.*

Psalm. 86. 1, & seq. *Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei: memor ero Rahab & Babylonis, scientium me. Ecce alienigenae, & Tyrus, & populus Æthiopum; hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus? Dominus narrabit in Scripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea. Sicut laetantium omnium habitatio est in te.*

Psalm. 117. 22, *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.*

Psalm. 149. 1. *Cantate Domino canticum novum: laus ejus in Ecclesia sanctorum.*

Isa. 2. 2, & seq. *Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & Verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos.* Et Mich. 4. 1, & seq.

Isa. 24. 23. *Et erubescet Luna, & confundetur Sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Jerusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.*

MATTH. 16. 18, 19. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, & portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni caelorum; & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in caelis.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

1. Cor. 3. 11. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus.*

1. Cor. 12. 28. *Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro: & quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.*

Gal. 4. 26, 27. *Illa autem quae sursum est Jerusalem, libera est; quae est mater nostra. Scriptum est enim, Laetare, sterilis, quae non paris; erumpe & clama, quae non parturis; quia multi filii desertae magis, quam ejus quae habet virum.*

Eph. 2. 19, & seq. *Ergo jam non estis hospites & advenae, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superaedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis aedificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coaedificavi in habitaculum Dei in spiritu.*

Eph. 5. 22, & seq. *Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae; ipse Salvator corporis ejus. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.*

Col. 1. 18. *Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis.*

Col. 1. 24. *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quae desunt*

Isa. 28. 16, & seq. *Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion, lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit non festinet. Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura, & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit.*

Isa. 33. 20, & seq. *Respice, Sion, civitatem solennitatis nostræ; oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit; nec auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi ejus non rumpentur; quia solummodo magnificus est Dominus noster........ Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

Isa. 43. 19, seq. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina: glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 49. 14, & seq. *Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui; destruentes te, & dissipantes à te exibunt. Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his, velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos, quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ, nunc angusta erunt præ habitatoribus; & longe fugabuntur, qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens; transmigrata & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta & sola, & isti ubi erant? Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ; vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.*

Isa. 54. 1, & seq. *Lauda, sterilis, quæ non paris: decanta laudem & hinni, quæ non pariebas; quoniam multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum...... ad dexteram enim & ad lævam penetrabis; & semen* *passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.*

1. Tim. 3. 14, 15. *Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire cito; si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.*

Ebr. 12. 22, 23. *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis.*

1. Petr. 2. 4, & seq. *Ad quem accedentes lapidem vivum, à Deo autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non confundetur.*

Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomen meum novum.*

Apoc. 14. 1, & seq. *Et vidi, & ecce Agnus stabat super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audivi vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni; & vocem quam audivi, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, & ante quatuor animalia, & Seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui emti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt: hi sequuntur Agnum quocunque ierit: hi emti sunt ex omnibus, primitiæ Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei.*

Apoc. 21. 2, & seq. *Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam, descendentem de cælo à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audivi vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus; & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.*

Apoc. 21. 9, & seq. *Et venit unus de*

tuum gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia non confunderis neque erubesces: non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius: quia dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus: & redemtor tuus sanctus Israël, Deus omnis terræ vocabitur; quia ut mulierem derelictam, & mœrentem spiritu vocavit te Dominus, & uxorem ab adolescentia abjectam dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faiem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui; dixit redemtor tuus Dominus...... Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non movebitur, dixit miserator tuus Dominus. Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione: ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles: universos filios tuos, doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.

Isa. 60.1, & seq. *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur: & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui...... Gens enim & regnum quod non servierit tibi, peribit; & gentes solitudine vastabuntur...... Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israël. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem, & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, & scies quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob...... Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes justi in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.*

Isa. 62.1, & seq. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes Justum tuum, & cuncti reges inclytum tuum; septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, & locutus est mecum dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem, & lumen ejus simile lapidi pretioso, tamquam lapidi iaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israël. ...... Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum...... Et erat structura muri ejus ex lapide iaspide; ipsa vero civitas aurum mundum, simile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, iaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalcedonius; quartum, smaragdus; quintum, sardonix; sextum, sardius; septimum, chrysolithus; octavum, beryllus; nonum, topazius; decimum chrysoprasus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethystus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt, per singulas; singulæ portæ erant ex singulis margaritis; & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eum, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus; & reges terræ afferent gloriam suam, & honorem gentium in illam.*

& vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra Derelicta, & terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua Inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur ...... Super muros tuos Jerusalem constitui custodes: tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Jerusalem laudem in terra ...... Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo, & vocabunt eos, Populus sanctus, redemti à Domino. Tu autem vocaberis Quæsita civitas, & non Derelicta.

Isa. 65. 17, & seq. *Ecce enim ego creo cælos novos, & terram novam; & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum, his quæ ego creo: quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, & populum ejus gaudium: & exultabo in Jerusalem, & gaudebo in populo meo; & non audietur in eo ultra vox fletus, & vox clamoris ...... electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione; quia semen benedictorum Domini est, & nepotes eorum coram eis. Eritque, antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam.*

Isa. 66. 22, 23. *Quia sicut cæli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

Jerem. 3. 14, & seq. *Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini, in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.*

Ose. 2. 14, & seq. *Propter hoc ecce lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus. ...... Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me Vir meus, & non vocabit me ultra Baalim: & auferam nomina Baalim de ore*

lim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum...... Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in justitia & judicio, & in misericordia & in miserationibus; & sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus. Et erit in die illa, Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram. ..... Et miserebor ejus quæ fuit sine misericordia: & dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipse dicet, Deus meus es tu.

Soph. 3. 14, & seq. *Lauda, filia Sion, jubila Israël, lætare, & exalta in omni corde, filia Jerusalem: abstulit Dominus judicium tuum, avertit inimicos tuos: Rex Israël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jerusalem, Noli timere; Sion, non dissolvantur manus tuæ: Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit, gaudebit super te in justitia, silebit in dilectione sua, exultabit super te in laude.*

Zach. 2. 4, 5. *Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Jerusalem, præ multitudine hominum & jumentorum in medio ejus: & ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus.*

CAPUT CLI.
Jesu Ecclesia verax.

PSALM. 88. 6. *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine: etenim veritatem tuam in Ecclesia Sanctorum.*

Soph. 3. 13. *Reliquiæ Israël non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non invenietur in ore eorum lingua dolosa; quoniam ipsi pascentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat.*

Zach. 8. 3. *Hæc dicit Dominus exercituum, Reversus sum ad Sion, & habitabo in medio Jerusalem, & vocabitur Jerusalem Civitas veritatis, & mons Domini exercituum, mons sanctificatus.*

MATTH. 16. 18. *Et ego dico tibi, Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.*

Eph. 5. 25, & seq. *Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ: ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.*

1. Tim. 3. 14, 15. *Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire cito: si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.*

Apoc. 14. 5. *Hi emti sunt ex omnibus primitiæ Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium; sine macula enim sunt ante thronum Dei.*

Apoc. 21. 9, & seq. *Et venit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam, uxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem Dei...... Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.*

CAPUT CLII.

Sacerdotes Jesu.

ISA. 61. 6. *Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri dicetur vobis.*

Isa. 62. 6. *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.*

Isa. 66. 20, & seq. *Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israël munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes, & Levitas, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 18. 18. *Non enim peribit Lex à Sacerdote, neque consilium à sapiente, nec sermo à Propheta.*

Jerem. 33. 17, & seq. *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël: & de Sacerdotibus & de Levitis non interibit vir à facie mea, qui offerat holocautomata, & incendat sacrificium, & cædat victimas omnibus diebus. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens, Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus, & Levitæ, & Sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stellæ cæli, & metiri arena maris; sic multiplicabo semen David servi mei, & Levitas ministros meos.*

Malach. 2. 7. *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.*

ACT. 14. 22. *Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias Presbyteros, & orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt.*

Act. 15. 2, & seq. *Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis, ad Apostolos & Presbyteros in Jerusalem super hac quæstione, ... Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis & Senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis.* Et Act. 15. 22, 23, 41. & 16. 4. & 21. 18. Et Phil. 1. 1.

1. Tim. 3. 2, & seq. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse ...... Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? ..... Diaconos similiter pudicos.*

1, Tim. 5. 17. *Qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.*

Tit. 1. 5, & seq. *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per civitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi: si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem.*

Jac. 5. 14. *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini.*

1. Petr. 2. 5, 9. *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum ..... Vos autem, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.*

Apoc. 1. 6, 7. *Qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris in sanguine, & fecit nos regnum, & Sacerdotes, Deo & Patri suo.* Et Apoc. 5. 10.

Apoc. 20. 6. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem; sed erunt Sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.*

CAPUT CLIII.

Jesu Apostoli, pastores & doctores.

ISA. 30. 20, 21. *Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem; & non faciet*

MATTH. 10. 5, 6. *Hos Duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens, In viam*

avolare à te ultra doctorem tuum; & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Hæc est via, ambulate in ea; & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

Isa. 62. 6. *Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes; tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.*

Jerem. 3. 15. *Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.*

Jerem. 23. 1, & seq. *Væ pastoribus qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israël ad pastores qui pascunt populum meum, Vos dispersistis gregem meum, & ejecistis eos, & non visitastis eos; ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus: & ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas ejecero vos illuc, & convertam eos ad rura sua, & crescent, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos; & non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.*

gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis; sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israël.

Joh. 21. 15. & seq. *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus, Simon Johannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Simon Johannis diligis me? Ait illi, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Johannis, amas me? contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia nosti; tu scis quia amo te. Dixit ei, Pasce oves meas.*

Act. 13. 1. *Erant autem in Ecclesia quæ erat Antiochiæ, Prophetæ, & Doctores.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

1. Tim. 3. 2. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem.*

CAPUT CLIV.

Promulgatio Evangelii.

PSALM. 17. 45. *Populus quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.*

Psalm. 67. 12. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.*

Isa. 2. 3. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Et Mich. 4. 2.

Isa. 12. 3, & seq. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus, cantate Domino quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc in universa terra.*

Isa. 40. 9, & seq. *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.*

Isa. 41. 27. *Primus ad Sion dicet, Ecce adsunt, & Jerusalem evangelistam dabo.*

Isa. 52. 7, & seq. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, di-*

MATTH. 10. 7, 27. *Euntes autem prædicate, dicentes, quia appropinquavit regnum cælorum...... Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Et Marc. 3. 14. Luc. 9. 2. & 12. 3.

Matth. 24. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.* Et Marc. 13. 10.

Matth. 26. 13. *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit, in memoriam ejus.* Et Marc. 14. 9.

Matth. 28. 19, 20. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.*

Marc. 6. 12. *Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent.*

Marc. 6. 15, 20. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ...... Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Luc. 9. 6. *Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes & curantes ubique.*

Luc. 9. 60. *Dixitque ei Jesus, Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei.*

Luc. 10. 8, 9. *Et in quamcunque civita-*

centis Sion, Regnabit Deus tuus! Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion ...... Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum, quia quibus non est narratum de eo, viderunt; & qui non audierunt, contemplati sunt.

Isa. 53. 1. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?*

Isa. 66. 19, 20. *Et mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam & annunciabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem. Celebra, Juda, festivitates tuas, & redde vota tua; quia non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial: universus interiit.*

tem intraveritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, Appropinquavit in vos regnum Dei.

Luc. 16. 16. *Lex & Prophetæ usque ad Johannem: ex eo enim regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.*

Luc. 24. 46, 47. *Et dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.*

Act. 2. 14, & seq. *Stans autem Petrus cum Undecim, levavit vocem suam, & locutus est eis .... Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis, hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus inimicorum affligentes interemistis ...... Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt in die illa animæ circiter tria millia ...... Dominus autem augebat, qui salvi fierent quotidie in id ipsum.* Et Act. 3. 12, & seq. & 4. 10, 18, 31, 33. & 10. 34, & seq. & 13. 16, & seq.

Act. 4. 1, & seq. *Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, & magistratus Templi, & Sadducæi, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis ...... Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt, & factus est numerus virorum quinque millia.*

Act. 5. 21, & seq. *Qui cum audissent, intraverunt diluculo in Templum, & docebant. ..... Et interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens, Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto; & ecce replestis Jerusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius ..... Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu consilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in Templo & circa domos docentes, & evangelizantes Christum Jesum.*

Act. 8. 4, & seq. *Igitur qui dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum Dei. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes & videntes signa quæ faciebat ...... Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres ...... Et illi quidem testificati, & locuti verbum Domini, redibant Jerosolymam, & multis regionibus Samaritanorum evangelizabant ...... Aperiens autem Philippus os*

suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum...... Philippus autem inventus est in Azoto, & pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis. Et Act. 21. 8.

Act. 9. 20. *Et continuo in Synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei.* Et Act. 16. 9, & seq. & 17. 1, & seq. per totum caput. & 18. 4, & seq. & 19. 8, & seq. & 20. 7, 20, & seq. & 22. 1, & seq. & 26. 20. & 28. 23, 31.

Act. 10. 42. *Et præcepit nobis prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.*

Act. 11. 20, & seq. *Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, quæ erat Jerosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam...... & apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ Discipuli Christiani.* Et Act. 13. 5. & 14. 1, 6, 20, & seq. & 15. 35, & seq.

Act. 18. 24, & seq. *Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & fervens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Jesu, sciens tantum baptisma Johannis. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in Synagoga.*

Rom. 1. 1, & seq. *Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei .... testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus ...... ita (quod in me) promtum est & vobis, qui Romæ estis, evangelizare: non enim erubesco Evangelium.* Et Rom. 2. 16. & 10. 8. & 1. Cor. 1. 17. & 2. 1, & seq. & 4. 15. & 9. 12, & seq. & 15. 1, & seq. & 2. Cor. 2. 12. & 4. 3, & seq. & 10. 14, 16. & 11. 4, 7. Gal. 1. 6, & seq. & 2. 2, & seq. & 4. 13. Eph. 3. 6, & seq. & 6. 19. Phil. 1. 5, & seq. & 4. 15. & 1. Thess. 1. 5. & 2. 4, & seq. & 2. Thess. 2. 13. & 1. Tim. 1. 11. & 2. 7. & 2. Tim. 1. 10, 11. & 2. 8, 9. & 4. 17. Tit. 1. 3. Philem. 13.

Rom. 10. 14, & seq. *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio; Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fi-*

des ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum.

Rom. 15. 19, 20. *Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.*

1. Cor. 1. 21, & seq. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum.*

2. Cor. 1. 19. *Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, & Sylvanum, & Timotheum, non fuit Est & Non, sed Est in illo fuit.* Et Phil. 2. 22. & 1. Theff. 3. 2. & 2. Tim. 1. 8. & 4. 2, 5.

2. Cor. 8. 18. *Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.*

Eph. 1. 13. *In quo & vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.*

Eph. 4. 11. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores.*

Phil. 1. 12, & seq. *Scire autem vos volo, Fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii; ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, & in cæteris omnibus; & plures à fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem & propter invidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant; quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, & in hoc gaudeo; sed & gaudebo.*

Philipp. 4. 2, 3. *Evodiam rogo, & Syntychen deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo & te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, & cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.*

Col. 1. 5, & seq. *Propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat, & crescit ..... si tamen permanetis, in fide*

fundati & stabiles, & immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universâ creatura quæ sub cælo est, cujus factus sum ego Paulus minister.

1. Tim. 3. 16. *Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumtum est in gloria,*

1. Petr. 1. 12, 25. *Quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea quæ nunc nuntiata sunt vobis..... Verbum autem Domini manet in æternum; hoc est autem verbum quod evangelizatum est in vos,*

1. Joh. 1. 1, & seq. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis: quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio ejus Jesu Christo. Et hæc scribimus vobis, ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis.*

CAPUT CLV.

Discipuli Jesu, testes ejus.

ISA. 43. 10, 12. *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi......... Ego autem annuntiavi, & salvavi: auditum feci, & non fuit à vobis alienus; vos testes mei, dicit Dominus, & ego Deus.*

Isa. 44. 8. *Nolite timere, neque conturbemini: ex tunc audire te feci, & annuntiavi; vos estis testes mei.*

MATTH. 10. 18. *Ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.* Et Marc. 13. 9.

Luc. 24. 45, & seq. *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma. Vos autem testes horum.*

Joh. 1. 6, & seq. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. ...... Johannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens, Hic erat quem dixi: qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat...... Et testimonium perhibuit Johannes, dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui quia hic est Filius Dei.* Et Joh. 3. 26. & 5. 33.

Joh. 12. 17. *Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento.*

Joh. 15. 26, 27. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.*

Joh. 19. 34, 35. *Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus.* Et Joh. 21. 24.

Act. 1. 8. *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.*

Act. 1. 21, 22. *Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens à baptismate Johannis, usque in diem qua assumtus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.*

Act. 2. 32. *Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus.* Et Act. 3. 15. & 4. 33.

Act. 5. 31, 32. *Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum; & nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.*

Act. 10. 39, & seq. *Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo; nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.* Et Act. 13. 30, 31.

Act. 22. 14, 15. *At ille dixit, Deus Patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus; quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti & audisti.* Et Act. 26. 16.

Act. 22. 20. *Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.*

2. Tim. 1. 8. *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri.*

1. Petr. 5. 1. *Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionum.*

1. Joh. 1. 1, 2. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contractaverunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur.*

Apoc. 1. 1, 2, 9. *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis,* quæ

quæ oportet fieri cito, & significavit, mittens per Angelum servo suo Johanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit...... Ego Johannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Jesu, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei, & testimonium Jesu. Apoc. 6. 9. & 20. 4.

Apoc. 2. 13. *Et in diebus illis Antipas, testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi Satanas habitat.*

CAPUT CLVI.

Martyria Discipulorum Jesu.

PSALM. 33. 18, & seq. *Clamaverunt Justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Juxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes Justorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.*

Psalm. 43. 11, & seq. *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi. Dedisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos...... Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo, & non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras à via tua: quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis....... Quoniam propter te mortificamur tota die; æstimati sumus sicut oves occisionis...... quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.*

Psalm. 65. 10, & seq. *Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & per aquam, & eduxisti nos in refrigerium*

Psalm. 78. 1, & seq. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cœli; carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: effuderunt sanguinem eorum, tanquam aquam in circuitu Jerusalem, & non erat qui sepeliret...... Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est; introëat in conspectu tuo gemitus compeditorum.*

Psalm. 123. 1, & seq. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël, nisi quia Dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos; cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransivit anima nostra; forsitan pertransisset anima nostra*

MATTH. 10. 16, & seq. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Præsides, & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.* Et Luc. 10. 3. & 21. 16, & seq.

Matth. 23. 34, & seq. *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter Templum & altare.* Et Luc. 11. 47, & seq. & 21. 12, 13.

Matth. 24. 9, 10. *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos; & eritis odio omnibus gentibus, propter nomen meum; & tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem.* Et Marc. 13. 11, & seq. Joh. 16. 2.

Act. 4. 1, & seq. *Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, & magistratus Templi, & Sadducæi, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis, & injecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam.*

Act. 5. 40, 41. *Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.*

Act. 6. 12. & 7. 57, & seq. *Commoverunt itaque plebem, & Seniores, & Scribas, & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium...... & ejicientes eum extra civitatem lapidabant...... & lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem, Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus clamavit voce magna, dicens, Domine, ne statuas*

aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Thren. 4. 19, 20. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

Zach. 13. 7. *Framea, suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oves; convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra dicit Dominus: partes duæ in ea dispergentur & deficient, & tertia pars relinquetur in ea: & ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum; & probabo eos, sicut probatur aurum.*

illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino.

Act. 8. 1, 3. *Factum est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Judææ, & Samariæ, præter Apostolos .... Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiam.* Et Act. 22. 19.

Act. 9. 15, 16. *Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israël. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Et Act. 20. 19.

Act. 12. 1, & seq. *Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Johannis gladio. Videns autem quia placeret Judæis, posuit ut apprehenderet & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum; volens post pascha producere eum populo.*

Act. 14. 18. *Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Judæi: & persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse.*

Act. 16. 19, & seq. *Apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad Principes, & offerentes eos magistratibus dixerunt, Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi; & annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs adversus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi: & cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.*

Act. 21. 30, 33. *Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra Templum ...... Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, & jussit eum alligari catenis duabus.*

Act. 22. 24, 25. *Jussit Tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & torqueri eum, ut sciret propter quam caussam sic acclamarent ei. Et cum adstrinxissent eum loris, dicit adstanti sibi Centurioni Paulus, Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?*

Act. 23. 1, 2. *Intendens autem in concilium Paulus ait, Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. Princeps autem Sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi, percutere os ejus.*

Rom. 8. 35, 36. *Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an per-*

secutio? an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.

1. Cor. 4. 9, & seq. *Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus ...... Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris; maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.*

1. Cor. 15. 31, 32. *Quotidie morior per vestram gloriam, Fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?*

2. Cor. 1. 5, 6. *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis; ita & per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione & salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum quas & nos patimur.*

2. Cor. 4. 8, & seq. *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur: dejicimur, sed non perimus; semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut & vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate ...... per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti; quasi morientes, & ecce vivimus; ut castigati, & non mortificati; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

2. Cor. 11. 23, & seq. *Ministri Christi sunt, (ut minus sapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies, quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui; in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in*

mari, periculis in falsis fratribus: in labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate: præter illa quæ extrinsecus sunt: instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et 2. Cor. 1. 10. & 4. 11.

Gal. 6. 17. *De cætero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Et Phil. 3. 10. & 2. Tim. 2. 11, 12. & 1. Petr. 4. 13.

Col. 1. 24. *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.*

1. Thess. 2. 14, 15. *Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.*

Ebr. 10. 32, 33. *Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum: & in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti; in altero autem socii taliter conversantium effecti: nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.*

CAPUT CLVII.

Concordia Discipulorum Jesu.

JEREM. 32. 38, 39. *Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus.*

Ezech. 11. 19, 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.*

Soph. 3. 9. *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno.*

MATTH. 22. 34, & seq. *Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum, & interrogavit eum unus ex eis Legis doctor, tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in Lege? Ait illi Jesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Prophetæ.* Et Marc. 12. 28, & seq. Luc. 10. 25, & seq. Rom. 13. 8, 9. Gal. 5. 14. 1. Thess. 4, 9. Jac. 2. 8. & 1. Petr. 1. 22. & 1. Joh. 2. 9, & seq. & 3. 11, & seq. & 4. 7, & seq. & 2. Joh. 5.

Luc. 13. 34, 35. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Et 15. 12, 17.

Act. 1. 14. *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus.*

Act. 2. 44, 46. *Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. . . . . . Quotidie quoque perdurantes*

unanimiter in Templo.

Act. 4. 32. *Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una; nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.*

CAPUT CLVIII.

Vocatio gentium.

GEN. 12. 1, & seq. *Dixit autem Dominus ad Abram ...... In te benedicentur universæ cognationes terræ.* Et Gen. 18. 18.

Gen. 22. 15, 18. *Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de cœlo, dicens, ... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Et Gen. 26. 4. & 28. 14.

Gen. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.*

Deut. 28. 43. *Advena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior; tu autem descendes, & eris inferior .... Ipse erit in caput, & tu eris in caudam.*

Deut. 32. 21. *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus suis; & ego provocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.*

1. Reg. 2. 3, & seq. *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes: recedant vetera de ore vestro ...... Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore ...... donec sterilis peperit plurimos; & quæ multos habebat filios, infirmata est ...... Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.*

2. Reg. 22. 44. *Custodies me in caput gentium; populus quem ignoro serviet mihi.*

Psalm. 2. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Psalm. 17. 44, & seq. *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.*

Psalm. 21. 28, & seq. *Reminiscentur & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium; quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Psalm. 44. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.*

Psalm. 46. 9. *Regnabit Deus super gentes.*

Psalm. 66. 5. *Lætentur & exultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

MATTH. 2. 1, & seq. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Jerosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, & venimus adorare eum.*

Matth. 3. 9. *Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.*

Matth. 8. 5, & seq. *Cum autem introiisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans, & dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus, Ego veniam, & curabo eum. Et respondens centurio ait, Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus: nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc, & facit. Audiens autem Jesus, miratus est, & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël: dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob, in regno cœlorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Jesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi.* Et Luc. 7. 2, & seq.

Matth. 10. 18. *Ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.*

Matth. 12. 17, & seq. *Ut adimpleretur quod dictum per Jeremiam prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ: ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium; & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 15. 21, & seq. *Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit, dicens ei, Miserere mei, Domine, fili David; filia mea male à Dæmonio vexatur .....*

Psalm. 67. 32, 33. *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate Deo.*

Psalm. 71. 8, & seq. *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei ...... & vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper; tota die benedicent ei .... & benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.*

Psalm. 81. 8. *Surge, Deus, judica terram; quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.*

Psalm. 85. 9. *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, & adorabunt coram te, Domine, & glorificabunt nomen tuum.*

Psalm. 86. 2, & seq. *Gloriosa dicta sunt de te, Civitas Dei. Memor ero Rahab & Babylonis scientium me: ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo, & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus? Dominus narrabit in scripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea.*

Psalm. 95. 3, & seq. *Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus ...... Afferte Domino, patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus; tollite hostias, & introite in atria ejus; adorate Dominum in atrio sancto ejus; commoveatur à facie ejus universa terra; dicite in gentibus, quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur: judicabit populos in æquitate.*

Psalm. 97. 3, 4. *Notum fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam ...... Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.*

Psalm. 101. 16. *Et timebunt gentes nomen tuum ...... Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum.*

Psalm. 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.*

Psalm. 116. 1. *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.*

Isa. 2. 2, 3. *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos.*

Qui respondens ait, Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit, Etiam, Domine, nam catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Jesus ait illi, O mulier, magna est fides tua; fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex hora illa. Et Marc. 7. 24.

Matth. 21. 40, 41. *Cum ergo veniet Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, Malos male perdet, vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.* Et Marc. 12. 9. Luc. 20. 16.

Matth. 24. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus.* Et Marc. 13. 10.

Matth. 28. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et Luc. 24. 47.

Marc. 16. 15, & seq. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ ...... Illi autem profecti prædicaverunt ubique.*

Luc. 2. 30, & seq. *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israël.*

Joh. 10. 16. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.*

Joh. 11. 51, 52. *Jesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.*

Act. 2. 5, & seq. *Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi, ex omni natione quæ sub cœlo est ...... Stupebant autem omnes & mirabantur, dicentes, Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt, & quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Ælamitæ, & qui habitant Mesopotamiam; Judæam, & Cappadociam; Pontum, & Asiam; Phrygiam, & Pamphyliam; Ægyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, & advenæ Romani; Judæi quoque, & Proselyti; Cretes, & Arabes; audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei .... Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti: vobis enim est repromissio, & filiis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunque advocaverit Dominus Deus noster ...... Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt; & appositæ sunt ad illum animæ circiter tria millia.*

Act. 8. 27. & seq. *Et ecce vir Æthiops, Eunuchus potens Candaces reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare*

Isa. 11. 9, 10. *Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Isa. 18. 7. *In tempore illo deferetur munus Domino exercituum à populo divulso & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius, à gente exspectante, exspectante & conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus; ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.*

Isa. 19. 18, & seq. *In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum. Civitas Solis, vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos, & cognoscetur Dominus ab Ægypto, & cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino, & solvent.*

Isa. 25. 6, & seq. *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est, & dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuimus eum; exultabimus & lætabimur in salutari ejus.*

Isa. 27. 13. *Et erit, in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, & qui ejecti erant in terra Ægypti, & adorabunt in monte sancto in Jerusalem.*

Isa. 31. 7. *In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum.*

Isa. 35. 1, & seq. *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans ...... Deus ipse veniet, & salvabit vos ...... quia scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine; & quæ erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & junci: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus. ...... Et redemti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude; & lætitia sempiterna super caput eorum; gaudium & lætitiam in Jerusalem...... Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista evangelizavit illi Jesum, & dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam. Et ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.*

Act. 9. 15, 29. *Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israël ...... Loquebatur quoque gentibus, & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum.*

Act. 10. 21, & seq. *Descendens autem Petrus ad viros, dixit, Ecce ego sum quem quæritis: quæ caussa est, propter quam venistis? Qui dixerunt, Cornelius centurio, vir justus, & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, & audire verba abs te ...... Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant, dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo, conjungi aut accedere ad alienigenam; sed mihi ostendit Deus neminem communem aut immundum dicere hominem: propter quod sine dubitatione veni accersitus: & Cornelius ait ...... Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quecunque tibi præcepta sunt à Domino. Aperiens autem Petrus os suum, dixit, In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est: audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.*

Act. 11. 1, & seq. *Audierunt autem Apostoli, & fratres qui erant in Judæa, quoniam & gentes receperunt verbum Dei ...... Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens ...... Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in Dominum Jesum Christum, ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificaverunt Deum, dicentes, Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam ...... Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam, nemini lo-*

tiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.

Isa. 42. 1, & seq. *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet .... & legem ejus insulæ expectabunt ...... Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium ...... Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terræ; qui descenditis in mare, & plenitudo ejus; insulæ, & habitatores earum ...... Laudate, habitatores petræ; de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, & laudem ejus in insulis nuntiabunt....... Et ducam cæcos in viam quam nesciunt; & in semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta: hæc verba feci eis, & non dereliqui eos ...... Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.*

Isa. 43. 19, & seq. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur; utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 45. 5, 6. *Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus. Accinxi te, & non cognovisti me: ut sciant hi qui ab ortu Solis, & qui ab occidente, quoniam absque me non est.*

Isa. 45. 14, & seq. *Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus: vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator ...... Congregamini, & venite, & accedite simul, qui salvati estis ex gentibus.. ..... Convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terræ: quia ego Deus, & non est alius. In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, & non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua. Ergo in Domino, dicet, meæ sunt justitiæ & imperium: ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei.*

Isa. 49. 1, & seq. *Audite, insulæ, & attendite, populi de longe, Dominus ab utero vocavit me ...... Et nunc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur: & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea, & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Hæc dicit Dominus quentes verbum, nisi solis Judæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, quæ erat Jerosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, & vidisset gratiam Dei, gavisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino; quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam: ita ut cognominarentur primum Antiochiæ Discipuli, Christiani.*

Act. 13. 12, 45, & seq. *Tunc Proconsul cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini ...... Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur blasphemantes. Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem Gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.*

Act. 14. 23, & seq. *Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam, & loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam, & navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei, in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset gentibus ostium fidei.*

Act. 15. 3, & seq. *Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicen & Samariam, narrantes conversionem gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus .... Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis; & nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum..... Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum, narrantes quanta Deus fecisset, & prodigia in gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens, Viri fratres, audite me. Simon narravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. Et huic concordant*

redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum. Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israël qui elegit te. Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas....... Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab aquilone & mari, & isti de terra Australi..... Leva in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ, nunc angusta erunt præ habitatoribus, & longe fugabuntur qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata, & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola, & isti ubi erant? Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum; & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt; & erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt: me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.*

Isa. 52. 10, & seq. *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium: & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri:..... Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est narratum de eo, viderunt; & qui non audierunt, contemplati sunt.*

Isa. 54. 1, & seq. *Lauda, sterilis, quæ non paris; decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas; quoniam multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida: ad dexteram enim & ad lævam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit ...... Ecce accola veniet, qui non erat mecum, advena quondam tuus adjungetur tibi.*

Isa. 55. 4, 5. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis; & gentes, quæ te non cognoverunt, ad te current, propter Dominum Deum tuum, & sanctum Israël, quia glorificavit te.*

Isa. 59. 19. *Et timebunt qui ab occidente*

cordant verba Prophetarum: sicut scriptum est, Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David quod decidit, & diruta ejus reædificabo, & erigam illud: ut requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc. Notum à seculo est Domino opus suum. Propter quod ego judico non inquietari eos qui ex gentibus convertuntur ad Deum.

Act. 16. 14. *Et quædam mulier, nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor, intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset, & domus ejus, deprecata est.*

Act. 18. 5, 6. *Cum venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua dixit ad eos, Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego: ex hoc ad gentes vadam.*

Act. 21. 18, & seq. *Sequenti autem die introiebat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt Seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula quæ Deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei, ... De his autem qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis, immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.*

Act. 22. 21. *Et dixit ad me, Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te.*

Act. 26. 1, 20. *Tunc Paulus extenta manu cœpit rationem reddere ..... his qui sunt Damasci primum, & Jerosolymis, & in omnem regionem Judææ, & gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad Deum.*

Act. 28. 28. *Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient.*

Rom. 1. 5, 13. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus pro nomine ejus; in quibus estis & vos vocati Jesu Christi.*

Rom. 3. 29, 30. *An Judæorum Deus tantum? nonne & gentium? immo & gentium: quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.*

Rom. 4. 16, & seq. *Ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum: (sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei, Sic erit*

nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus; cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemtor.

Isa. 60.3, & seq. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere. Tunc videbis, & afflues; & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes ...... Me enim insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israël, quia glorificavi te. Et ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: indignatione enim mea percussi te; & in reconciliatione mea misertus sum tui: & aperientur portæ tuæ jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur ..... Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israël. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem; & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis; & scies quia ego Dominus salvans te, redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 62. 2, 11, 12. *Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti reges inclytum tuum.. ...... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, Dicite, filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redemti à Domino: tu autem vocaberis Quæsita civitas, & non Derelicta.*

Isa. 65. 1. *Quæsierunt me qui ante non interrogabant; invenerunt qui non quæsierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum.*

Isa. 66. 18, & seq. *Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam: & annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus, donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad semen tuum.*

Rom. 9. 24, & seq. *Quos & vocavit nos, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus: sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi ...... Quid ergo dicemus? quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est.*

Rom. 10. 17, & seq. *Sed dico, Numquid non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum. Sed dico, Numquid Israël non cognovit? Primus Moyses dicit, Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem; in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audet, & dicit, Inventus sum à non quærentibus me; palam apparui his qui me non interrogabant.*

Rom. 11. 11, & seq. *Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos æmulentur. Quod si delictum illorum, divitiæ sunt mundi; & diminutio eorum, divitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo ...... Quod si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt; tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene ...... Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret.*

Rom. 15. 8, & seq. *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis; propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum, Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes; in eum gentes sperabunt ...... Audacius autem scripsi vobis, Fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi à Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut sit oblatio gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit*

montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israël munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes & Levitas, dicit Dominus.

Jerem. 3. 17. *In tempore illo vocabunt Jerusalem, Solium Domini; & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.*

Jerem. 4. 2. *Et jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia, & benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt.*

Jerem. 16. 19, & seq. *Domine, fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent, Vere mendacium possederunt Patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit. Numquid faciet sibi homo Deos, & ipsi non sunt Dii? Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meam, & scient quia nomen mihi Dominus.*

Jerem. 31. 34. *Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

Ezech. 27. 24. *Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, & exaltavi lignum humile; & siccavi lignum viride, & frondere feci lignum aridum.*

Ose. 1. 10. *Et erit in loco ubi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis, Filii Dei viventis.*

Ose. 2. 24. *Et dicam non populo meo, Populus meus es tu.*

Joël 2. 28. *Et erit post hæc, Effundam spiritum meum super omnem carnem.*

Amos 9. 11, 12. *In die illa suscitabo tabernaculum David quod decidit: & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo, & reædificabo illud sicut in diebus antiquis: ut possideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc.*

Mich. 4. 1, & seq. *Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus; quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum; & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in li-*

Christus in obedientiam gentium, verbo & factis; in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent....... Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare Sanctis. Probaverunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes Sanctorum qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis.

Rom. 16. 4. *Quibus non solus ego gratias ago; sed & cunctæ Ecclesiæ gentium.*

Rom. 16. 25, 26. *Qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, & prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti.*

1. Cor. 1. 26. *Videte enim vocationem vestram, Fratres; quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.*

Gal. 1. 15, 16. *Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni & sanguini.*

Gal. 2. 2, & seq. *Contuli cum illis Evangelium quod prædico in gentibus....... Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi....... Sed contra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut & Petro circumcisionis: (qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes) & cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, & Cephas, & Johannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis; ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem.*

Gal. 3. 8, 14. *Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes....... ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu.*

Gal. 4. 22, & seq. *Scriptum est enim,*

gones; non sumet gens adversus gentem gladium, & non discent ultra belligerare. Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est.

Soph. 2. 11. *Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terræ: & adorabunt eum viri de loco suo, omnes insulæ gentium.*

Soph. 3. 9, 10. *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno. Ultra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei; filii dispersorum meorum deferent munus mihi.*

Agg. 2. 7, 8. *Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum & terram, & mare & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 2. 10, 11. *Lauda, & lætare, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus: & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui.*

Zach. 8. 20, & seq. *Hæc dicit Dominus exercituum, Usquequo veniant populi, & habitent in civitatibus multis, & vadant habitatores, unus ad alterum dicentes, Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quæramus Dominum exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi, & gentes robustæ ad quærendum Dominum exercituum in Jerusalem, & deprecandam faciem Domini. Hæc dicit Dominus exercituum, In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent fimbriam viri Judæi, dicentes, Ibimus vobiscum; audivimus enim, quoniam Deus vobiscum est.*

Zach. 9. 10. *Et loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.*

Zach. 13. 8. *Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duæ in ea dispergentur, & deficient; & tertia pars relinquetur in ea.*

Zach. 14. 16. *Et omnes qui reliqui fuerint de universis gentibus, quæ venerunt contra Jerusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent Regem Dominum exercituum.*

Malach. 1. 10, 11. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem: quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testamenta: unum quidem in monte Sina, in servitutem generans; quæ est Agar: Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est; quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Lætare sterilis, quæ non paris; erumpe & clama, quæ non parturis; quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum. Nos autem, Fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

Eph. 2. 11, 12. *Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini Præputium, ab ea quæ dicitur Circumcisio, in carne, manu facta: quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israël, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum....... Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis; & pacem iis qui prope........ Ergo jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum.*

Eph. 3. 1, & seq. *Hujus rei gratia ego Paulus, vinctus Christi Jesu, pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis........ gentes esse cohæredes, & concorporales, & comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium....... Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.*

Col. 1. 23, 27, 28. *Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cœlo est, cujus factus sum ego Paulus minister....... quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum; ubi non est Gentilis & Judæus, Circumcisio & Præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed*

omnia & in omnibus Christus.

1. Theſſ. 2. 26. *Prohibentes nos gentibus loqui, ut ſalvæ fiant.*

1. Tim. 2. 7. *In quo poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus, (veritatem dico, non mentior) doctor in fide & veritate.*

1. Tim. 3. 16. *Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus.*

2. Tim. 1. 11. *In quo poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus, & magiſter gentium.*

2. Tim. 4. 17. *Dominus autem mihi adſtitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes.*

1. Petr. 2. 10. *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.*

Apoc. 7. 9. *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis; ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.*

Apoc. 10. 10, 11. *Et accepi librum de manu Angeli, & devoravi illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cum devoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus: & dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.*

Apoc. 14. 6. *Et vidi alterum Angelum volantem per medium cœli, habentem Evangelium æternum, ut evangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.*

Apoc. 15. 4. *Quis non timebit te, Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus prius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo.*

Apoc. 21. 23, 24. *Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus eſt Agnus: & ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam.*

I. *Priſcorum ac recentiorum Judæorum ſuffragiis hic adjuvamur.* II. *Typi Synagogæ & Eccleſiæ,* III. *Duplex eruitur ſenſus ex Iſa. 19. 18, & ſeq.*

I. RERUM omnium, quas prænuntiari hominibus voluit Deus, nulla omnino eſt, in quam prædicendam majori conſenſu, crebrioribuſque prophetiis conſpirarint ſacri Vates, quam gentium vocatio ad notitiam veritatis. Nam cum vaniſſimis religionibus & multiplici idolorum cultu tenerentur implicitæ gentes, Judæi vero clariſſima divinæ & ſalubris doctrinæ luce fruerentur, hi tamen caligarunt ad præſentis & inter ipſos verſantis Meſſiæ ſplendorem; illæ ſanctis ejus ultro paruerunt præceptis, & in ipſius obſequium conceſſerunt: arcano videlicet & mirabili Dei conſilio, cujus gratiam ſatius eſt nos memori mente recolere, quam cauſſam anxie perſcrutari. Neque vero id ita evenire debuiſſe, vel ignorarunt vetuſtiores Judæi, vel recentiores infitiati ſunt. Quod cum jam ex parte fieri Apoſtolorum

Priſcorum ac recentiorum Judæorum ſuffragiis hic adjuvamur.

temporibus cœptum esset, hi Judæis palam in concionibus & coronis ingerebant oracula Prophetarum; haud ignari scilicet quorsum ea receptis vulgo sententiis explicari solerent. Haudquaquam igitur reclamabant circumstantes Judæi, nec patrum suorum patientiam aut inscientiam recentiores arguerunt; imo vero, easdem amplexi sunt interpretationes prophetiarum. Puta nobile illud prædictum è Psalmo secundo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ;* (Psalm. 2. 8.) quod nos demonstravimus in septima Propositione ex Ebræorum sententia Christo adscribi. Ei quoque in Schemoth Rabba adjudicatur istud, quod ex Psalmo sexagesimo septimo excerpsimus: *Venient legati ex Ægypto: Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate Deo.* (Psalm. 67. 32.) Effatum istud Isaiæ, quod attulimus è quadragesimo nono capite, quodque sic Judæis apud Pisidas Antiochenos exposuerunt Paulus & Barnabas: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini:* (Act. 13. 46, & seq.) non aliter intellexit R. David Kimchi; ex eo quippe colligit gentes salutis Israëlitis promissæ fore participes post bellum Gog & Magog, quod Messiæ temporibus conflatum iri Judæi autumant. Eodem refert Aben Ezra περικοπὴν alteram è sexagesimo quinto Isaiæ huc depromtam: *Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum:* (Isa 65. 1.) quam περικοπὴν Paulus in Epistola ad Romanos in ejusdem doctrinæ probationem prius usurpaverat. (Rom. 10. 20.) Ad vocationem etiam gentium in Gemara, Tractatu de Paschate, confertur istud Oseæ: *Et dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipse dicet, Deus meus es tu:* (Ose. 2. 24.) quod in Epistola ad Romanos in eamdem sententiam flectitur. (Rom. 9. 25.) Idem significari docetur in Beresith Rabba his Amosi verbis: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod decidit; & reædificabo aperturas murorum ejus; & ea quæ corruerunt, instaurabo, & reædificabo illud, sicut in diebus antiquis:* (Amos 9. 11.) atque his item Sophoniæ: *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno:* (Soph. 3. 9.) quarum ῥήσεων priore in eumdem sensum utitur Jacobus in Actis. (Act. 15. 16.) Adde Maimoniden in Jad, libro ultimo, capite de Regibus, scribere Judæorum hanc esse sententiam, futurum ut Messiæ hortamentis excitatæ ad pœnitentiam gentes veram legem capessant. Thalmudici etiam expectatam sibi gentium vocationem insigni Parabola adumbrarunt; equi nimirum, inituri stabulum claudi bovis.

Typi Synagogæ & Ecclesiæ. Gal. 4. 22, & seq.

II. Atque hæc gentium adoptio, & Judæorum rejectio, clarissimis præterea designata est typis in Veteri Testamento. Utramque in Abrahami liberis, uno Agare ancilla nato, altero Sara libera, expressam Paulus in Epistola ad Galatas accurate exposuit: & Judæi quidem filii sunt Synagogæ, quæ Legi subdita est, in ejusque obsequium mancipata; nos vero filii cœlestis Hierosolymæ, Ecclesiæ nimirum, quæ libera est, *qua libertate Christus nos liberavit.* Quod & significatum esse docet Paulus præclaro Isaiæ χρησμῷ, quem & huc attulimus: *Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe, & clama, quæ non parturis; quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum.* (Isa. 54 1, & seq.) Synagogæ etiam & Ecclesiæ in Phenenna & Anna, uxoribus Elcanæ, accurata constat effigies. Phenenna complurium liberorum mater Annæ sterilitatem suam exprobrabat. At hæc precibus tandem suis exorato Deo, sancta & felici prole aucta est. Quæ cum ob susceptam sobolem Deo ageret gratias, cœlesti commota afflatu eas edidit voces, quas hic è prioris libri Samuelis secundo capite repræsentavimus, futuram gentium per Christum vocationem, Judæorum vero damnationem liquido prædicentes.

Duplex eruitur sensus ex Isa. 19. 18, & seq.

III. Contuli huc quoque memorabilem prophetiam, ex Isaiæ decimo nono capite petitam, qua futurum prædicit, ut in media Ægypto ara statuatur Deo, hostiæque ac munera publice offerantur. Psammitichi & Sennacheribi ætati hoc adscripserunt nonnulli. Verius Josephus Heliopolitanum Oniæ Templum signari censuit: quemadmodum supra ad Propositionem sextam observavimus. Sed quamvis λέξει sensum hunc tribuamus, alium tamen sensum obtinere potest σχῆμα, & vocationem gentium notare; juxta illud Malachiæ: *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* (Mal. 1. 11.)

CAPUT CLIX.

Doctrina Christiana corruptos hominum mores emendat.

ISA. 11.6, & seq. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ovis, simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.*

Isa. 35.6, & seq. *Scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine; & quæ erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & junci: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redemti à Domino convertentur.*

Isa. 40. 4. *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.*

Isa. 65. 25. *Lupus & agnus pascentur simul, leo & bos comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus: non nocebunt, neque occident in monte sancto meo, dicit Dominus.*

Jerem. 32. 39, 40. *Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere; & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

MATTH. 5. 20, & seq. *Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra, plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis ...... Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ..... Dictum est autem, Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat. Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurate omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Et ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui petit à te, da ei: & volenti mutuari à te, ne avertaris. Audistis quia dictum, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est; qui Solem suum oriri facit super bonos & malos; & pluit super justos & injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Et Luc. 6. 27, & seq.

Rom. 12. 14, & seq. *Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus;*

idipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos; nulli malum pro malo reddentes; providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus; si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos defendentes, Charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim, Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

1. Cor. 4. 12, 13. *Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus.*

1. Cor. 6. 7, & seq. *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

1. Thess. 5. 15, & seq. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed quod bonum est, sectamini in invicem, & in omnes.*

1. Petr. 2. 21, & seq. *In hoc enim vocati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem se injuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; ut peccatis mortuis, justitiæ vivamus: cujus livore sanati estis. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.*

1. Petr. 3. 8, & seq. *In fine autem omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coërceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum; declinet à malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & sequatur eam. Quia oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala.*

mala. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed & si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad sanctificationem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est, spe; sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes; quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo.

CAPUT CLX.

Idolorum eversio.

ISA. 2. 17, & seq. *Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa; & idola penitus conterentur; & introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ, à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. In die illa projiciet homo idola argenti sui, & simulacra auri sui, quæ fecerat sibi ut adoraret, talpas & vespertiliones.*

Isa. 17. 7, 8. *In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israël respicient: & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus ejus, & quæ operati sunt digiti ejus; non respiciet lucos & delubra.*

Isa. 19. 1. *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & commovebuntur simulacra Ægypti à facie ejus.* Et Ezech. 30. 13.

Isa. 30. 22. *Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruatæ.*

Isa. 31. 7. *In die illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum.*

Isa. 46. 1, 2. *Confractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulacra eorum bestiis & jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. Contabuerunt & contrita sunt simul; non potuerunt salvare portantem, & anima eorum in captivitatem ibit.*

Ose. 2. 16, & seq. *Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me, Vir meus: & non vocabit me ultra, Baali. Et auferam nomina Baalim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum.*

Ose. 14. 9. *Ephraim, quid mihi ultra idola? ego exaudiam & dirigam eum ego*

ACT. 19. 24, & seq. *Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: quos convocans, & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit, Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: & videtis, & auditis quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens quoniam non sunt Dii, qui manibus fiunt. Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ Templum in nihilum reputabitur; sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia & orbis colit.*

Eusebius De vita Constantini, libr. 3. cap. 54. Πάντα μὲν δὴ ταῦτα συντελῶν εἰς δόξαν τῆς σωτηρίου δυνάμεως βασιλεὺς διεπραγματεύετο· καὶ τὸν μὲν αὐτοῦ σωτῆρα θεὸν ὧδέ πῃ διετέλει γεραίρων· τὴν δέ γε τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα πλάνην παντοίοις ἐξήλεγχε τρόποις· ἔνθεν εἰκότως ἐγυμνοῦτο μὲν αὐτοῖς τῶν κατὰ πόλιν νεῶν τὰ προπύλαια, θυρῶν ἔρημα γινόμενα βασιλέως προστάγματι· ἑτέρων δ' ἡ ἐπὶ τοῖς ὀρόφοις στέγη, τῶν καλυπτήρων ἀφαιρουμένων ἐφθείρετο· ἄλλων δὲ σεμνὰ χαλκουργήματα, ἐφ' οἷς ἡ τῶν παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐσεμνολογεῖτο χρόνοις, ἔκδηλα τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγοραῖς πάσαις τῆς βασιλέως πόλεως προὐτίθετο· ὡς εἰς ἀσχήμονα θέαν προκεῖσθαι τοῖς ὁρῶσιν. ὧδε μὲν τὸν πύθιον. ἑτέρωθι δὲ τὸν σμίνθιον. ἐν αὐτῷ δὲ ἱπποδρομίῳ τοὺς ἐν δελφοῖς τρίποδας. τὰς δ' ἑλικωνίδας μούσας ἐν παλατίῳ· ἐπληροῦτο δὲ δι' ὅλου πᾶσα ἡ βασιλέως ἐπώνυμος πόλις, τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἐντέχνοις χαλκοῦ φιλοκαλίαις ἀφιερωμένων. οἷς θεῶν ὀνόμασι πλείστας ὅσας ἑκατόμβας, ὁλοκαύτους τε θυσίας εἰς μάταιον ἀποδόντες μακροῖς αἰῶσιν οἱ τὴν πλάνην νενοσηκότες, ὀψέ ποτε φρονεῖν ἔγνωσαν. τούτοις αὐτοῖς ἀθύρμασιν ἐπὶ

ut abietem virentem: ex me fructus tuus inventus est.

Mich. 5. 12, 13. *Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui; & non adorabis ultra opera manuum tuarum: & evellam lucos tuos de medio tui.*

Soph. 1. 4, & seq. *Et extendam manum meam super Judam, & super omnes habitantes Jerusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cœli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Et qui avertuntur de post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec investigaverunt eum.*

Soph. 2. 11. *Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terræ.*

Zach. 13. 1, 2. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.*

γέλωτι καὶ παιδιᾷ τῶν ὁρώντων βασιλέως κεχηνμένου....... δέσμιοι δῆτα καὶ οἵδε μύθων θεοὶ γεγηρακότων, τριχῶν ὑφάσμασιν ἤγοντο περιβληθέντες· *Hæc omnia ad salutaris virtutis gloriam conferens agebat Imperator. Et Deum quidem Sospitatorem suum hac ratione colere perseverabat. Ethnicorum vero superstitiosum errorem omnibus modis convincebat. Unde Templorum, quæ in Urbe erant, vestibula merito nudabantur, valvis jussu Imperatoris detractis. Aliorum etiam tectum, quod in summo erat, ablatis tegulis corrumpebatur. Aliorum augustæ effigies æneæ, quibus majorum error jam inde à vetustis temporibus gloriabatur, per fora regiæ Urbis in omnium conspectu ponebantur; ita ut turpe spectaculum videntibus præberent, hic quidem Pythius, illic Sminthius; in ipso vero Hippodromo Tripodes Delphici, & Musæ Heliconides in Palatio. Tota vero Urbs, Imperatori cognominis, referta erat simulacris æneis, summa industria elaboratis, quæ per omnes gentes fuerant consecrata: quibus Deorum nomina gerentibus postquam complures hecatombas & holocausta homines erroris morbo laborantes per multa secula immolaverant, sero tandem sapere didicerunt: cum his ipsis Imperator, sic tanquam ludicris, ad risum spectantium & oblectamentum esset usus...... .. Vincti igitur Dii illi fabularum jam effœtarum; ciliciis contecti advehebantur.* Vide & cap. 55, & 56.

Eusebius De vita Constantini, libr. 3. cap. 57. Πάντες δ᾽ οἱ πρὶν δεισιδαίμονες, τὸν ἔλεγχον τῆς αὐτῶν πλάνης αὐταῖς ὄψεσιν ὁρῶντες, τῶν θ᾽ ἁπανταχοῦ νεῶν τε καὶ ἱδρυμάτων ἔργῳ θεώμενοι τὴν ἐρημίαν, οἱ μὲν τῷ σωτηρίῳ προσέφευγον λόγῳ, οἱ δὲ εἰ καὶ τοῦτο μὴ ἔπραττον, τῆς γοῦν πατρῴας κατεγίνωσκον ματαιότητος. ἐγέλων τε καὶ κατεγέλων τῶν πάλαι νομιζομένων αὐτοῖς θεῶν· *Quicunque vero superstitionibus antea impliciti tenebantur, errorem suum convictum cum oculis ipsi suis cernerent, & omnium ubique Templorum ac simulacrorum vastitatem reipsa intuerentur, hi quidem ad salutarem doctrinam confugiebant; illi, etsi id neutiquam faciebant, avitam tamen vanitatem damnabant, eosque quos olim Deos esse existimaverant, ludibrio ac derisui habebant.*

Eusebius De vita Constantini, libr. 4. cap. 23. Οὕτω μὲν οὖν αὐτὸς τῷ ἑαυτοῦ ἱερᾶτο θεῷ· καθόλου δὲ τοῖς ὑπὸ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ δήμοις τε καὶ στρατιωτικοῖς, πύλαι ἀπεκλείοντο εἰδωλολατρείας, θυσίας τε τρόπος ἀπηγορεύετο πᾶς· *Sic ipse quidem Deo suo sacra faciebat: universe vero cunctis plebeiis & militibus Imperio Romano subditis idolorum cultus occlusæ erant fores, & omnis sacrificandi mos vetitus erat.*

Et cap. 25. Ενθεν εἰκότως ἐπαλλήλοις τε νόμοις καὶ διατάξεσι τοῖς πᾶσι διεκελεύετο μὴ

θύειν εἰδώλοις, μὴ μαντεῖα περιεργάζεσθαι, μὴ ξοάνων ἐγέρσεις ποιεῖσθαι· *Unde merito crebris legibus & constitutionibus vetitum erat universis, ne idolis sacrificarent, ne oraculorum responsa sectarentur, neve simulacra erigerent.* Et Paulus Orosius libr. 7. cap. 28. Nicephorus libr. 7. cap. 46, & 49.

Imp. Constantius Aug. ad Magdalianum. Cod. Theod. libr. 16. Tit. 10. *Cesset superstitio sacrificiorum, sacrificiorum aboleatur insania. Nam quicunque contra legem divi Principis parentis nostri, & hanc nostræ mansuetudinis jussionem ausus fuerit sacrificia celebrare, competens in eum vindicta, & præsens sententia exeratur.*

Imp. Constantius Aug. ad Taurum. Cod. Theod. libr. 16. Tit. 10. *Placuit omnibus locis, atque urbibus universis claudi protinus Templa, & accessu vetitis omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte hujusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur. Facultates etiam peremti, fisco decernimus vindicari; & similiter affligi rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint.*

Idem Aug. & Julianus Cæsar, ibidem. *Pœnæ capitis subjugari præcipimus eos quos operam sacrificiis dare, vel colere simulacra constiterit.*

Theodoretus Ecclesiasticæ Historiæ libr. 5. cap. 21. Ὁ δὲ πιστότατος κατὰ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης μετέθηκε τὴν σπουδὴν, καὶ νόμους ἔγραψε τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη καταλυθῆναι κελεύων· Κωνσταντῖνος μὲν γὰρ ὁ μέγας, ὁ πάσης ἀξιώτατος εὐφημίας, πρῶτος εὐσεβείᾳ τὴν βασιλείαν κοσμήσας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἔτι μεμηνυῖαν ὁρῶν, τὸ μὲν τοῖς δαίμοσι θύειν παντάπασιν ἀπηγόρευσε· τοὺς δὲ τούτων ναοὺς οὐ κατέλυσεν, ἀλλ᾽ ἀβάτους εἶναι προσέταξε, καὶ μέντοι καὶ τούτου παῖδες τοῖς πατρῴοις ἠκολούθησαν ἴχνεσιν· Ἰουλιανὸς δὲ ἀνενεώσατο τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς παλαιᾶς ἐξαπάτης ἐξῆψε τὴν φλόγα· Ἰοβιανὸς δὲ τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, πάλιν τὴν τῶν εἰδώλων ἐκώλυσε θεραπείαν· Καὶ Οὐαλεντινιανὸς δὲ ὁ μέγας τοιοῖσδε κεχρημένος νόμοις ἴθυνε τὴν Εὐρώπην· Ὁ δὲ Οὐάλης πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεψε θρησκεύειν ἣ βούλοιντο, καὶ τὰ θρησκευόμενα θεραπεύειν· Μόνοις δὲ πολεμῶν διετέλει τοῖς τῶν ἀποστολικῶν ὑπερμαχοῦσι δογμάτων· Πάντα γοῦν τὸν τῆς ἐκείνου βασιλείας χρόνον, καὶ τὸ ἐπιβώμιον ἥπτετο πῦρ· Καὶ σπονδὰς καὶ θυσίας τοῖς εἰδώλοις προσέφερον, καὶ τὰς δημοθοινίας κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐπετέλουν· Καὶ οἱ τοῦ Διονύσου τὰ ὄργια τετελεσμένοι μετὰ τῶν αἰγίδων ἔτρεχον, τοὺς κύνας διασπῶντες, καὶ μεμηνότες, καὶ βακχεύοντες, καὶ τὰ ἄλλα δρῶντες, ἃ τὴν τοῦ διδασκάλου πανήγυριν δηλοῖ· Ταῦτα πάντα Θεοδόσιος εὑρὼν, ὁ πιστότατος βασιλεὺς, πρόῤῥιζά τε ἀνέσπασε καὶ λήθῃ παρέδωκε·

Fidelissimus autem Imperator adversus errorem Ethnicorum studium suum convertit, & leges scripsit, quibus idolorum fana dirui jubebat. Magnus enim Constantinus, omni laude dignissimus, qui primus imperium pietate exornavit, cum orbem universum insanientem videret, omnino vetuerat ne quisquam Dæmonibus sacrificaret: eorum vero non destruxerat fana, sed adiri vetuerat. Ac paterna quidem vestigia filii ejus sunt persecuti. Julianus vero impietatem instauravit, & pristini erroris flammam suscitavit. At Jovinianus postquam capessivit Imperium, rursum idolorum cultum interdixit. Et magnus Valentinianus iisdem legibus usus Europam rexit. Valens autem cæteris quidem omnibus permisit, religiosum quem vellent cultum persequi, & quos colerent cerimoniis placare: solos eos oppugnare non destitit, qui Apostolica dogmata propugnarent. Quamdiu ergo rerum potitus est, ignes ad altaria accendebantur; & libamina ac sacrificia offerebant idolis, & in foro publica convivia agitabant. Et qui Bacchi erant initiati sacris, cum pellibus caprinis cursitabant, canes discerpentes, furentes, & bacchantes, aliaque agentes, quæ magistri ipsorum celebritatem notant. Hæc omnia cum fidelissimus Imperator Theodosius reperisset, radicitus sustulit, & oblivioni mandavit. Et Idatius in Fastis consularibus, Theodosio Aug. II. & Cynegio, Coss. Zosimus Hist. libr. 4.

Prudentius contra Symmachum libr. 2. sic Honorium Augustum alloquitur.

Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam;
Quodque patris superest, successor laudis habeto.
Ille Urbem vetuit taurorum sanguine tingui,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari.

CAPUT CLXI.

Judæorum pertinacia, perfidia, & cœcitas.

DEUT. 28. 15, & seq. *Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui .... Percutiat te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas.*

Psalm. 17. 44. *Eripies me de contradictionibus populi.*

Psalm. 68. 24, & seq. *Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva ...... Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in justitiam tuam.*

MATTH. 13. 13, & seq. *Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ, dicentis, Auditu audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non videbitis: incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt; ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.* Et Marc. 4. 11, 12. Luc. 8. 10. Joh. 12. 39, & seq. Act. 28. 25, & seq.

Matth. 15. 7. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sine caussa autem colunt me, docentes doctri-*

Sap. 2. 21, 22. *Hæc cogitaverunt & erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum: & nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.*

Isa. 1. 3, 4. *Filios enutrivi & exaltavi; ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israël, abalienati sunt retrorsum.*

Isa. 5. 13. *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus siti exaruit.*

Isa. 6. 8, & seq. *Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Usquequo, Domine? Et dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquetur deserta.*

Isa. 29. 9, & seq. *Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino: movemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros; prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum; & respondebit, Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, diceturque ei, Lege, & respondebit, Nescio literas. Et dixit Dominus, Eo quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis; ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic, miraculo grandi & stupendo; peribit enim sapientia à sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.*

Isa. 42. 19, & seq. *Quis cæcus, nisi servus meus? & surdus, nisi ad quem nuntios misi? quis cæcus, nisi qui venumdatus est? & quis cæcus, nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit ut sanctificaret eum, & magnificaret Legem, & extolleret. Ipse autem populus direptus & vastatus; laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis nas & mandata hominum.*

Matth. 15. 12, & seq. *Tunc accedentes Discipuli ejus dixerunt ei, Scis quia Pharisæi audito verbo hoc scandalizati sunt? At ille respondens, ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.* Et Luc. 6. 39.

Matth. 23. 16, & seq. *Væ vobis, duces cæci, qui dicitis, Quicunque juraverit per Templum, nihil est: qui autem juraverit in auro Templi, debet: stulti & cæci, quid enim majus est, aurum, an Templum quod sanctificat aurum? Et quicunque juraverit in altari, nihil est: quicunque autem juraverit in dono quod est super illud, debet: cæci, quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum?*

Luc. 2. 34. *Et benedixit illis Simeon; & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.*

Joh. 12. 37, 38. *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum; ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est?* Et Rom. 10. 16.

Act. 28. 22. *Rogamus autem à te audire quæ sentis: nam de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicitur.*

Rom. 10. 20, 21. *Isaias autem audet, & dicit, Inventus sum à non quærentibus me: palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Israël autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.*

Rom. 11. 7, & seq. *Quid ergo? quod quærebat Israël, hoc non est consecutus; electio autem consecuta est, cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis; oculos ut non videant, & aures ut non audiant usque in hodiernum diem. Et David dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis: obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.*

2. Cor. 3. 12, & seq. *Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur: & non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus, quod evacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum; usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum; cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

1. Petr. 2. 7, 8. *Vobis igitur honor creden-*

qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura?

Isa. 53. 1. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?*

Isa. 65. 2, & seq. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres, qui habitant in sepulcris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & jus profanum in vasis eorum; qui dicunt, Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam & retribuam in sinum eorum iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus; qui sanctificaverunt super montes, & super colles exprobraverunt mihi: & remetiar opus eorum primum in sinu eorum.*

Jerem. 5. 21, 23. *Audi, popule stulte, qui non habes cor; qui habentes oculos non videtis; & aures, & non auditis ...... populo autem huic factum est cor incredulum, & exasperans; recesserunt, & abierunt.*

Jerem. 8. 7, & seq. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reverti. Attendi, & auscultavi, nemo quod bonum est loquitur; nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium. Milvus in cœlo cognovit tempus suum; turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit judicium Domini .... Confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt: verbum enim Domini projecerunt, & sapientia nulla est in eis.*

Ezech. 12. 1, 2. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas; qui oculos habent ad videndum, & non vident; & aures ad audiendum, & non audiunt; quia domus exasperans est.* Et Ezech. 2. 5, & seq. & 3. 9, 26, 27. & alibi sæpe.

Ose. 4. 1, & seq. *Audite verbum Domini, filii Israël, quia judicium Domino cum habitatoribus terræ: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra ...... Verumtamen unusquisque non judicet, & non arguatur vir; populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt Sacerdoti ..... Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi.*

tibus; non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.

I. *Judæi pertinaciæ suæ sibi conscii.* II. *Doctrinæ Christi Jesu veritatem confirmant Judæi, dum oppugnant.*

Judæi pertinaciæ suæ sibi conscii.

I. NE hic quidem repugnantes habemus Judæos, suæ sibi contumaciæ & impietatis conscios. Nulla alioquin arte eludere possent Josephi testi-

monium, de popularium ſuorum horrendis flagitiis ſic diſſerentis: οὐκ ἂν ὑποστειλαίμην εἰπεῖν, ἅ μοι κελεύει τὸ πάθος· οἶμαι ῥωμαίων βραδυνόντων ἐπὶ τοὺς ἀλιτηρίους, ἢ καταποθῆναι ἂν ὑπὸ χάσματος, ἢ κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν, ἢ τοὺς τῆς σοδομηνῆς μεταλαβεῖν κεραυνούς· πολὺ γὰρ τῶν ταῦτα παθόντων ἤνεγκε γενεὰν ἀθεωτέραν· *Dicere equidem non verebor, quæ me dolor jubet. Sic exiſtimo, ſi hos impios adoriri cunctati fuiſſent Romani, vel voragine abſorbendam fuiſſe Civitatem, vel undis obruendam, vel iiſdem elidendam fulminibus, quibus Sodomitica olim regio obtrita eſt. Nequiorem enim tulit progeniem, & Dei magis contemtricem, quam qui hæc perpeſſi ſunt.* Idem alibi: ἐγένετο γάρ πως ὁ χρόνος ἐκεῖνος παντοδαπῆς ἐν τοῖς ἰουδαίοις πονηρίας πολύφορος, ὡς μηδὲν κακίας ἔργον ἄπρακτον καταλιπεῖν, μηδ' εἴ τις ἐπινοίᾳ διαπλάττειν ἐθελήσειεν, ἔχειν ἄν τι καινότερον ἐξευρεῖν· οὕτως ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ πάντες ἐνόσησαν, καὶ πρὸς ὑπερβαλεῖν ἀλλήλους ἔν τε ταῖς πρὸς τὸν θεὸν ἀσεβείαις, καὶ ταῖς εἰς τοὺς πλησίον ἀδικίαις ἐφιλονείκησαν· *Tempus enim illud omnigenæ inter Judæos nequitiæ ferax fuit; adeo ut nullum pravitatis facinus admittere prætermiſerint, nec ſi quis aliquod animo velit confingere, ullum magis inuſitatum poſſit reperire. Adeo in omnes privatim & publice morbus hic incubuerat, & ut ſe invicem ſuperarent, tum impietate in Deum, tum & in proximos flagitiis, contendebant.* Quaſcunque ergo pertulerunt calamitates, à Deo ipſo injurias ſuas perſequente iis inflictæ ſunt. Plenis id buccis ad ſuos vociferabatur Joſephus, cum maledictis peteretur; pejora meritum ſe fatebatur, qui contra Dei decretum eos ſervare vellet, à Deo jam damnatos: prædixiſſe priſcos vates tum hæc eventura, cum civili bello ſeſe conficerent. Demum miſerabili hac exclamatione convitia ſua & querelas claudebat: θεὸς ἄρα, θεὸς αὐτὸς ἐπάγει μετὰ ῥωμαίων καθάρσιον αὐτῷ (ἱερῷ) πῦρ, καὶ τὴν τοσούτων μιασμάτων γέμουσαν πόλιν ἀναρπάζει· *Deus profecto, Deus ipſe cum Romanis ignes luſtrales* [Templo] *ipſi injicit, & Civitatem tot piaculis plenam exſcindit.* Idem ipſe Titus in Hieroſolymitana obſidione, quaſi divino afflatus ſpiritu, palam inter ſuos prædicabat: *στάσις*, inquiebat, καὶ λιμὸς, καὶ πολυορκία, καὶ δίχα μηχανημάτων πίπτοντα τείχη, τί ἂν ἄλλο, ἢ θεοῦ μὲν εἴη μῆνις ἐκείνοις, βοήθεια δ' ἡμετέρα; *Seditio, & fames, & obſidio, & muri ſine machinamentorum noſtrorum ope ſponte procumbentes, quidnam indicant aliud, quam Deum ipſis iratum eſſe, nobis vero opitulari?* Et alio loco: κατιδὼν γοῦν (τίτος) τό τε ναστὸν αὐτῶν (πυργῶν) ὕψος, καὶ τὸ μέγεθος ἑκάστης πέτρας, τήν τε ἀκρίβειαν τῆς ἁρμονίας, καὶ ὅσοι μὲν εὖρος, ἡλίκοι δὲ ἦσαν τὴν ἀνάτασιν, σὺν θεῷ γε ἐπολεμήσαμεν, ἔφη, καὶ θεὸς ἦν ὁ τῶνδε τῶν ἐρυμάτων ἰουδαίους καθελών· ἐπεὶ χεῖρές τε ἀνθρώπων, ἢ μηχαναὶ, τί πρὸς τούτους τοὺς πύργους δύναντ'; *Titus ergo ſolida murorum altitudine conſpecta, & ſingulorum lapidum magnitudine, & accurata compage, & quantum hi in latum, quantum item in altum paterent; Deo, inquit, favente bellum geſſimus, & Deus ab iſtis munitionibus Judæos detraxit: nam quid manus hominum vel machinæ poſſunt adverſus has turres?* Thalmudiſtæ etiam in Baba metzia, majores ſuos Deo pœnas dediſſe aiunt, quod Legi verba ſua anteferrent. Item in Parte מועד, ſive De feſtis, libro ſeptimo, capite tertio, Iſraëlitarum pervicacia, canis, galli, hirci, & ſpinæ proterviæ comparatur. Scribit vero Aben Ezra ῥητὸν illud, quod è ſexageſimo quinto capite Iſaiæ ſumſimus, in quo tota die manus ſuas ad populum incredulum expandiſſe ſe dicit Dominus, à R. Moſe Haccohen Iſraëliticæ genti adſcribi. Quod à Paulo factum eſt in Epiſtola ad Romanos.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 6. cap. 37.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 30.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 8.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 4.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 43.

Thalm. Part. Nezichin, libr. 1. Part. 2. c. 7.

If. 65. 2.

Rom. 10. 21.

II. Ergo cum Judæorum pertinacia manifeſtis oraculis prædicta ſit, atque idem Spiritus, qui venturi Jeſu κριτήρια in Libris ſacris conſignabat, hanc Judæorum obſtinationem & obfirmatam diſſenſionem in iis prænuntiaverit, dum doctrinæ Chriſti Jeſu veritatem oppugnant Judæi, tum eam utique vel maxime confirmant; quippe pervicacia ſua libris iiſdem adſtruentes fidem, qui Chriſtum Jeſum nuntiant.

Doctrinæ Chriſti Jeſu veritatē confirmant Judæi, dum oppugnant.

CAPUT CLXII.

Judæorum rejectio & diſperſio, eorumque abolenda ſacrificia.

DEUT. 28. 28, 29. *Percutiat te Dominus amentia, & cœcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cœcus in tenebris, & non dirigas vias tuas, omnique tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te.*

MATTH. 21. 40, 41. *Cum ergo veniet Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, Malos male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis.* Marc. 12. 9. Luc. 20. 15, 16.

1. Reg. 15. 22. *Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.*

Psalm. 17. 40, & seq. *Supplantasti insurgentes in me subtus me; & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret; ad Dominum, nec exaudivit eos. Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos.*

Psalm. 39. 7, & seq. *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.*

Psalm. 49. 8, & seq. *Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. ...... Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua .... Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum...... Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Hæc fecisti, & tacui.*

Psalm. 58. 12. *Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos; ne quando obliviscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus Domine.*

Psalm. 68. 24, & seq. *Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Psalm. 109. 4. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

Isa. 1. 11, & seq. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus; plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras, & solennitates vestras odivit anima mea; facta sunt mihi molesta; laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis; & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

Act. 13. 40, 41. *Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis, Videte, contemtores, & admiramini, & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis narraverit vobis.*

Rom. 11. 19, 20. *Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt.*

1. Cor. 1. 23, 28. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam ...... Et ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.*

Ebr. 8. 8, & seq. *Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda, testamentum novum; non secundum testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus ...... Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.*

Ebr. 10. 4, & seq. *Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias & oblationes, & holocautomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: aufert primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.*

Isa.

Isa. 2. 2, & seq. *Et erit in novissimis diebusp ræparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem .... Projecisti enim populum tuum, domum Jacob.*

Isa. 5. 1, 2, & seq. *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei: & sepivit eam, & alpides elegit ex illa, & plantavit eam electam, & ædificavit turrim in medio ejus, & torcular extruxit in ea; & expectavit ut faceret uvas, & fecit labruscas. Nunc ergo, habitatores Jerusalem, & viri Juda, judicate inter me & vineam meam: quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, & non feci ei? an quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, & erit in direptionem: diruam maceriam ejus, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur, & ascendent vepres & spinæ; & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vinea enim Domini exercituum, domus Israël est: & vir Juda, germen ejus delectabile; & expectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas; & justitiam, & ecce clamor.*

Isa. 8. 14, 15. *Et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali, duabus domibus Israël; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Isa. 28. 14, & seq. *Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum; qui crediderit, non festinet. Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura; & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquæ inundabunt: & delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit; flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem: quandocunque pertransierit, tollet vos, quoniam mane diluculo pertransibit, in die, & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.*

Isa. 42. 14, & seq. *Tacui semper; silui; patiens fui: sicut parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul. Desertos faciam montes,*

& colles, & omne gramen eorum exsiccabo, & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam....... Quis cæcus, nisi servus meus? & surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? quis cæcus, nisi qui venumdatus est? & quis cæcus, nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificaret Legem & extolleret. Ipse autem populus, direptus, & vastatus, laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui eruat; in direptionem, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis, qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura? quis dedit in direptionem Jacob, & Israël vastantibus? nonne Dominus ipse cui peccavimus? & noluerunt in viis ejus ambulare, & non audierunt legem ejus. Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum, & combussit eum in circuitu, & non cognovit; & succendit eum, & non intellexit.

Isa. 50. 1, & seq. *Hæc dicit Dominus, Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret ...... Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me .... Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui? .... De manu mea factum est hoc vobis; in doloribus dormietis.*

Isa. 66. 22, 23. *Quia sicut cœli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho: veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

Jerem. 5. 3, & seq. *Domine, oculi tui respiciunt fidem; percussisti eos, & non doluerunt; attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti. Ego autem dixi, Forsitan pauperes sunt, & stulti ignorantes viam Domini, judicium Dei sui: ibo igitur ad optimates, & loquar eis; ipsi non cognoverunt viam Domini, judicium Dei sui: & ecce magis hi simul confregerunt jugum, ruperunt vincula. Ideo percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum: omnis qui egressus fuerit ex eis, capietur, quia multiplicatæ sunt prævaricationes eorum, confortatæ sunt aversiones eorum..... Prævaricatione enim prævaricata est in me domus Israël, & domus Juda, ait Dominus: negaverunt Dominum, & dixerunt, Non est ipse..... Numquid super his non visitabo, di-*

cit Dominus, aut super gentem hujuscemodi non ulciscetur anima mea?

Jerem. 6. 16, & seq. *Hæc dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea; & invenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et constitui super vos speculatores: audite vocem tubæ. Et dixerunt, Ideo audite, gentes; & cognosce, congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra, ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum ejus, quia verba mea non audierunt, & legem meam projecerunt. Ut quid mihi thus de Saba offertis, & calamum suaveolentem de terra longinqua? holocautomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus, Ecce ego dabo in populum istum ruinas.*

Jerem. 12. 7, 8. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam: dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus. Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylva: dedit contra me vocem, ideo odivi eam.*

Jerem. 31. 31, 32. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus qui eum negaturus est: & Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio ..... & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.*

Ose. 2. 10, & seq. *Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus; & vir non eruet eam de manu mea; & cessare faciam omne gaudium ejus, & solennitatem ejus, neomeniam ejus, sabbathum ejus, & omnia festa tempora ejus.*

Ose. 3. 4. *Quia dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.*

Ose. 4. 6. *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam; quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblitus es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum & ego.*

Amos 5. 18, & seq. *Væ desiderantibus diem Domini; ad quid eam vobis? dies Domini ista tenebræ & non lux. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei ursus; & ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber. Numquid non tenebræ dies Domini, & non lux; & caligo, & non splendor in ea? Odi, & projeci*

festivitates vestras; & non capiam odorem cœtuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocautomata & munera vestra, non suscipiam; & vota pinguium vestrorum non respiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam: & revelabitur quasi aqua judicium, & justitia quasi torrens fortis.

Zach. 11. 9. *Et dixi, Non pascam vos: quod moritur, moriatur; & quod succiditur, succidatur.*

Malach. 1. 10, 11. *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Suum quoq; testimonium nobis hic cõmodant Judæi. Matth. 12. 8. Prop. 9. c. 28.

I. SACRIFICIUM juge, aliaque sacrificia omnia abolitum iri, præter laudis sacrificium, legitur in Midrasch libri Numerorum. Legitur illic etiam Sabbathum ab eo solvi posse, qui Dei præcepta tradit hominibus. Unde fateri eos necesse est, merito de se Jesum Christum prædicasse, Filium hominis dominum esse Sabbathi. Traditur libro eodem sublatum iri ciborum discrimina veniente Messia: quod & in Beresith Rabba diserte scriptum est. Sed & Midrasch Thehillim scriptum habet, Israëlitas ob scelera sua excidisse sacerdotio, atque id ad gentes transiisse, quod jam superius à me notatum est. Addam hic etiam, horum temporum Judæos palam fateri, jam nullos sibi superesse sacerdotes; multos quidem Levitico genere se prognatos ferre, sed legitimis instrumentis genus suum approbare non posse; proindeque etiamsi suum sibi restitueretur Templum, se haudquaquam sacrificaturos, ut qui non habeant כהן; oraturos tantum, unumque sibi laudis sacrificium esse concessum.

CAPUT CLXIII.

Excidium Hierosolymitanum.

PSALM. 68. 25, & seq. *Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Isa. 6. 8, & seq. *Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixi, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Usquequo Domine? & dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquatur deserta.*

Isa. 25. 1, 2. *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam*

MATTH. 23. 38. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

Luc. 19. 41, & seq. *Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens, Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt; & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.*

Josephus De bello Judaico, libr. 7. cap. 47. ἑάλω μὲν οὕτως Ἱεροσόλυμα, ἔτει δευτέρῳ τῆς Οὐεσπασιανοῦ ἡγεμονίας, Γορπιαίου μηνὸς ὀγδόῃ. *Sic quidem capta est Hierosolyma, anno secundo imperii Vespasiani, octavo die mensis Gorpiæi.*

Suetonius in Tito, cap. 5. *Novissima Hierosolymorum oppugnatione, duodecim pro-*

fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles, amen. Quia posuisti Civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit Civitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Jerem. 19. 10, 11. *Et conteres laguunculam, in oculis virorum qui ibunt tecum. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio.*

Zach. 13. 6, & seq. & 14. 1, & seq. *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute pastorem, & dispergentur oves ...... Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur Civitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars Civitatis in captivitatem, & reliquum populi non auferetur ex Urbe.*

pugnatores totidem sagittarum confecit ictibus; cepitque eam natali filiæ suæ.

Johannes Xiphilinus, Epitom. Dion. in Vespasiano: ὁ δὲ τίτος τῷ πρὸς ἰουδαίους πολέμῳ ἐπιταχθεὶς, τὰ ἱεροσόλυμα εἷλε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησε· τοῖς δὲ ἰουδαίοις οὐχ ὅτι ὄλεθρος, ἀλλὰ καὶ νίκη, καὶ σωτηρία, εὐδαιμονία τε εἶναι ἐδόκει, ὅτι τῷ ναῷ συναπώλοντο. *Titus autem Judaico bello præfectus, Hierosolyma cepit, & Templum cremavit. Judæis vero, non mors, sed victoria, & salus, & felicitas esse visa est, cum Templo interire.*

CAPUT CLXIV.

Hierosolymitani Templi eversio.

DAN. 9. 26, 27. *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus: & non erit ejus populus qui eum negaturus est. Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium; & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio.*

Ose. 3. 4. *Quia dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.*

MATTH. 24. 1, & seq. *Et egressus Jesus de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes Templi. Ipse autem dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur ...... Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat; tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes.* Et Marc. 13. 1, & seq. Luc. 21. 5, & seq.

Josephus de bello Judaico, libr. 7. cap. 26. Ὁ μὲν οὖν ναὸς οὕτως ἄκοντος καίσαρος ἐμπιπρᾶται. *Sic igitur Templum invito Cæsare incenditur.*

Johannes Xiphilinus Epitom. Dion. in Tito: Ὁ δὲ τίτος, τῷ πρὸς ἰουδαίους πολέμῳ ἐπιταχθεὶς, τὰ ἱεροσόλυμα εἷλε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησε· τοῖς δὲ ἰουδαίοις οὐχ ὅτι ὄλεθρος, ἀλλὰ καὶ νίκη, καὶ σωτηρία, εὐδαιμονία τε εἶναι ἐδόκει, ὅτι τῷ ναῷ συναπώλοντο· *Titus autem Judaico bello præfectus Hierosolyma cepit, & Templum cremavit; Judæi vero, non mortis, sed victoriæ, & sa-*

lutis, & felicitatis duxerunt loco, simul cum Templo interire.

CAPUT CLXV.

Urbis & Templi instaurandi spes omnis Judæis ademta.

ISA. 5. 25. *Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.*

Isa. 25. 2. *Posuisti Civitatem in tumulum, Urbem fortem in ruinam, domum alienorum; ut non sit Civitas, & in sempiternum non ædificetur.*

Jerem. 19. 11. *Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.*

Dan. 9. 26, 27. *Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium; & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.*

Amos. 5. 1. *Audite verbum, quod ego levo super vos planctum: Israël cecidit, & non adjiciet ut resurgat: virgo Israël projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam.*

MATTH. 23. 38. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

Ammianus Marcellinus libr. 23. de Juliano: *Ambitiosum quondam apud Hierosolyma Templum, quod post multa & interneciva certamina, obsidente Vespasiano, posteaque Tito, ægre est oppugnatum, instaurare sumtibus cogitabat immodicis, negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curaverat pro præfectis. Cum itaque rei idem instaret Alypius, juvaretque Provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes fecere locum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum: hocque modo elemento destinatius repellente, cessavit inceptum.*

Johannes Chrysostomus Orat. 3. in Judæos: προεῖπεν (ὁ δανιὴλ) ὅτι ἕως συντελείας καθέξει αὐτοὺς (ἰουδαίους) ἡ δουλεία αὕτη· καὶ μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημένοις ὁ χρόνος ὁ τοσοῦτος ἐξ ἐκείνου γενόμενος, καὶ οὐδὲ ἴχνος, οὐδὲ προοίμιον οὐδέπω μέχρι καὶ σήμερον ἐμφαίνας χρηστῆς μεταβολῆς· καὶ ταῦτα πολλάκις ἐπιχειρησάντων αὐτῶν ἀναστῆσαι τὸν ναόν· καὶ γὰρ καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ τρὶς, ἐπὶ ἀδριανοῦ, καὶ κωνσταντίνου, καὶ ἰουλιανοῦ ἐπιχειρήσαντες διεκωλύθησαν, τότε μὲν ὑπὸ στρατιωτῶν, ὕστερον δὲ πυρὸς τῶν θεμελίων ἐκπηδήσαντος, καὶ κατέχοντος αὐτοὺς τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας· *Prædixit Daniel futurum ut hac servitute premantur usque ad finem. Et his dictis testimonium præbet tam diuturnum tempus jam inde elapsum, nullum ipsis vestigium vel initium felicis mutationis ad hunc usque diem ostentans; cum tamen instaurare Templum sæpius tentaverint. Hoc enim semel, bis, ac tertio aggressi, sub Hadriano, & Constantino, & Juliano, repressi sunt; tunc quidem à militibus, postremo tandem ab igne è fundamentis erumpente, & intempestivos eorum conatus reprimente.* Vide & Chrysostomum Homil. 4. in Matth. & Homil. 41. in Acta: & Serm. 2. in Babylam: & Serm. 2. in Judæos: & in Demonstrat. ὅτι θεός ὁ χριστός· Gregorium Nazianz. Orat. 4. Philostorgium Hist. Eccl. libr. 12. cap. 9. Theodoretum Hist. Eccl. libr. 3. cap. 20. Socratem libr. 3. cap. 20. Sozomenum libr. 5. cap. 22. Ambrosium Epist. 29. ad Theodosium: Rufinum Hist. libr. 1. cap. 38, & 39. Sulpitium Severum Hist. libr. 2. Cassiodorum Hist. Tripart. libr. 6. cap. 43. Freculphum Lexoviensem Hist. libr. 4. cap. 9.

CAPUT CLXVI.

Jesus judex.

PSALM. 44. 4, & seq. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & justitiam: & deducet te mibiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem.*

Psalm. 71. 1, & seq. *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis; judicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos in judicio. Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam. Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem; & permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione & generationem.*

Psalm. 97. 8, 9. *Flumina plaudent manu, simul montes exultabu ntà conspectu Domini, quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terrarum in justitia, & populos in æquitate.*

Isa. 2. 3, 4. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos.* Et Mich. 4. 2, 3.

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.. ...... Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ; & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Isa. 13. 9, & seq. *Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores ejus conterendos de ea: quoniam stellæ cœli, & splendor earum, non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendebit in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obryzo. Super hoc cœlum turbabo, & movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris ejus.*

Isa. 33. 22. *Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

MATTH. 9. 2, & seq. *Et ecce offerebant ei Paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua... ..... Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* Et Marc. 2. 3, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Matth. 16. 17, 19. *Respondens autem Jesus dixit ei, Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Et Matth. 18. 18. Joh. 20. 23.

Matth. 16. 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera ejus.* Et Matth. 24. 30. & 26. 64. Marc. 8. 38. & 13. 24, & seq. Luc. 21. 25, & seq. Act. 1. 11. & 3. 20, 21. Rom. 2. 6. & 1. Thess. 1. 10. & 4. 14, & seq. & 2. Thess. 1. 10. Apoc. 1. 7. & 2. 23.

Matth. 25. 31, & seq. *Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis; & statuet oves quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris. Tunc dicet Rex his qui à dextris ejus erunt, Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. ...... Tunc dicet & his qui à sinistris erunt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.... .... Et ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam.*

Joh. 5. 22, & seq. *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ...... & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est ...... Non possum ego à me ipso facere quicquam: sicut audio, judico, & judicium meum justum est.*

Joh. 8. 3, & seq. *Adducunt autem Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In Lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? ...... Erigens autem se Jesus, dixit ei, Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnavit? Quæ dixit, Nemo, Domine. Dixit autem Jesus, Nec ego te condemnabo: vade, & jam amplius noli peccare.*

Act. 10. 42. *Et præcepit nobis prædicare*

Isa. 42. 1. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum; judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.*

Isa. 49. 25. *Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo, & filios tuos ego salvabo.*

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt, me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.*

Isa. 66. 15, & seq. *Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus; reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis; quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium, & justitiam in terra.* Et Jerem. 33. 15.

Ezech. 34. 17, & seq. *Vos autem greges mei, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego judico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. ...... Propterea hæc dicit Dominus Deus ad vos, Ecce ego ipse judico inter pecus pingue & macilentum: pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras, salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & judicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.*

Dan. 7. 9, & seq. *Aspiciebam, donec throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit ..... judicium sedit, & libri aperti sunt .... & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient; potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Joël 2. 1, & seq. *Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis .... Et dabo prodigia in cœlo, & in terra sanguinem, & ignem, & vaporem fumi: Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et tali, omnis qui invocaverit nomen Domini, servus erit.*

Mich. 4. 1, & seq. *Et erit in novissimo dierum populo, & testificari quia ipse est, qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.*

Act. 17. 31. *Eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis.*

Rom. 14. 10. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Et 2. Cor. 5. 10.

2. Thess. 1. 7, & seq. *In revelatione Domini Jesu de cœlo cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi; qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.*

2. Tim. 4. 8. *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus judex; non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus.*

rum erit mons Domus Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles: & fluent ad eum populi. Et properabunt gentes multæ, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum.

Soph. 3. 8. *Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum: quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei; in igne enim zeli mei devorabitur omnis terra.*

CAPUT CLXVII.

Apostoli Jesu judices.

SAP. 3. 7, 8. *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent: judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.*

MATTH. 19. 28. *Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Et Luc. 22. 28, & seq.

CAPUT CLXVIII.

Jesu omnis potestas à Patre data.

DAN. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit; & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur; & regnum ejus, quod non corrumpetur.*

MATTH. 28. 18. *Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Joh. 13. 3. *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus.*

Joh. 17. 1, 2. *Hæc locutus est Jesus, & sublevatis oculis in cælum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.*

Ebr. 1. 2. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum.*

Ebr. 2. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei.*

CAPUT CLXIX.

Jesus Servator.

PSALM. 71. 1, & seq. *Deus, judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis .... judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humilia-*

MATTH. 1. 21, & seq. *Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.* Et Luc. 1. 31. & 2. 21.

bit calumniatorem. Et permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione, & generationem.

Psalm. 73. 12. *Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ.*

Psalm. 97. 1, & seq. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit sibi dextera ejus, & brachium sanctum ejus. Notum fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam. Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israël. Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.*

Psalm. 117. 21, & seq. *Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. O Domine, salvum me fac; ô Domine, bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini .... Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.*

Isa. 12. 2, 3. *Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Isa. 19. 19, 20. *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem, qui liberet eos.*

Isa. 25. 8, 9. *Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in salutari ejus.*

Isa. 33. 22. *Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

Isa. 35. 4, & seq. *Dicite pusillanimis, Confortamini, & nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

Isa 45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.*

Isa. 46. 12, 13. *Audite me duro corde, qui longe estis à justitia: prope feci justitiam meam, non elongabitur; & salus mea non*

Matth. 18. 11. *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat.* Et Luc. 9. 56. & 19. 10.

Matth. 27. 39, & seq. *Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah, qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reædificas; salva temetipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Et Marc. 15. 28, 29. Luc. 23. 35, & seq.

Luc. 1. 69, & seq. *Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum ejus; salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.*

Luc. 2. 10. *Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.*

Luc. 2. 29, 30. *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei, salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum.*

Luc. 3. 4, & seq. *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius .... & videbit omnis caro salutare Dei.*

Joh. 3. 14. & seq. *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et Joh. 12. 47.

Joh. 4. 22, 42. *Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est .... Et mulieri dicebant, Quia jam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.*

Joh. 5. 34. *Ego autem non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico ut vos salvi sitis.*

Joh. 10. 9. *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur.*

Joh. 17. 1, 2. *Hæc locutus est Jesus: & sublevatis oculis in cœlum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te; sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.*

Act. 4. 10, & seq. *Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israël, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos*

Christi Jesu & Ecclesiæ connubium referre auctor quoque est Paulus in Epistola ad Ephesios. Euæ suasu admittitur peccatum: Mariæ partu oritur peccati remedium. Eph. 5. 31, 32.
Per lignum morti nos tradit Adamus: per lignum, vitæ nos restituit Jesus. Fructum arboris, per quem bonum & malum noscebatur, degustat Adamus: de Christo Jesu prædixit Isaias: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Nudus Isa. 7. 15.
peccavit Adamus: nudus peccatum in cruce reparavit Christus. Post admissum peccatum terrestri Paradiso exit Adamus: post reparatum peccatum cœlestem paradisum subit Jesus. Dormiente Adamo creatur Eva: moriente Jesu nascitur Ecclesia. Ex Adamo & Eua nascuntur homines: ex Christo & Ecclesia renascuntur homines. Quin & Ebræi sepultum in Golgotha monte Adamum fabulati sunt. Penes eos rei fides esto: palam certe refragatur Hieronymus. Hanc comparationem à contrariis petiisse Paulum recte observatum est ab Origene: ita ut in genere similitudo, in specie oppositio inter utrumque appareat. Hier. in Matth. 27. 33. Orig. in Epist. ad Rom. libr. 5.

II. Alteram Jesu Christi figuram exhibet nobis Abelis & Caini historia. Quemadmodum enim Abeli integerrimo viro Caini fratris invidiam conflavit eximia pietas; ita Jesu hominum omnium innocentissimo fratrum Judæorum odium virtutes suæ pepererunt. Fuit Abel ovium pastor; Jesus hominum. Abeli mortem parat Cainus, Jesu Judæi. Abelum foras ad mortem educit Cainus; Jesum Judæi ad supplicium extra Hierosolymam rapiunt. Vox sanguinis Abelis clamat ad Deum de terra: de Jesu sic differit Paulus ad Ebræos: *Accessistis ad Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.* Hanc Caino pœnam criminis irrogat Deus, ut sacer & detestabilis sit in terra hac, quam fraterno sanguine respersit: Judæos vulgo execrabiles esse videmus; in Ecclesia præsertim Christiana, quæ Jesu sanguine lota ac mundata est. Futurum præterea addit Deus, ut terram à se fœdatam vanis laboribus Cainus exerceat, nullos ipsi fructus, operæpretium nullum reddituram: miseranda quippe hæc est Judæorum conditio, ut priscam & antiquatam Synagogam, & abrogatos ritus frustra concelebrent, nec quicquam proficiant ad salutem. Exilio quoque Cainum multat Deus, patriisque sedibus ejicit; sic tamen ut tutam ei & incolumem vitam præstet: profugi passim & extorres errant Judæi, nec penitus tamen exscinduntur, sed certa gens, ab aliis discreta esse pergunt; juxta illustre hoc Jeremiæ oraculum: *Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei, ordinem Lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus ejus; Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus, tunc & semen Israël deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus.* Signo quodam Cainum notavit Deus, quo agnitus vulgo mortem effugeret: Judæi variis in locis certo colore vel nota insignes esse jubentur. Hanc Christi Jesu & Abelis comparationem prosecutus est Rupertus Abbas Tuitiensis. *Abel*, Ebr. 12. 24. Jerem. 31. 35, 36. Rupert. libr. 3. Comm. in Gen. cap. 6.

III. Alius etiam Christi typus in Noacho consistit, cujus nomen petitur à verbo נוח, cui consolationis & quietis significatio inest: id de se pollicetur Jesus cum ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Noë*, inquit Moses, *invenit gratiam coram Domino; Noë vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit: Jesus*, inquit Lucas, *proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Gratia*, inquit Johannes, *& veritas per Jesum Christum facta est.* Justum præterea κατ' ἐξοχὴν dictum fuisse Jesum ostendimus; in æternum vero perfectum esse scribit Paulus ad Ebræos. Terras inundante Diluvio, totumque humanum genus delente, ii tantum perniciem instantem effugiunt, quos servat Noachus: grassante per terras peccati lue, hominesque in certum interitum adducente, ii tantum imminenti subducuntur exitio, quos Jesus salvos esse voluit. *Nec enim*, inquit Petrus, *aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et uterque homines per lignum præstat incolumes. In Arca vero Ecclesiæ figuram deprehenderunt prisci ac novitii Scripturæ sacræ Interpretes; extra quas si qui deprehensi sunt, certissimo interitu, hi temporario, illi æterno sunt consumti. Nudatus Noachus à Chamo filio irrisus est; cum interea filii ejus alii duo singularem ipsi pietatem ac reverentiam præstiterunt, ac propterea illum pater diris devovit, his fausta omnia apprecatus est: nudus in cruce pendens Christus Jesus ab Israële filio ludibrio habitus est; cum verus Israël & populus gentium, ejus quoque filii, in ipsius obsequium cultumque concesserint: & idcirco Deo ille abominatus extrema per omnia infelicem vitam trahit, dum huic cœlestis gratia aspirat. *Noachus*, Matth. 11. 28, 29. Gen. 6. 8, 9. Luc. 2. 40, 52. & 4. 22. Joh. 1. 17. Ebr. 7 28. Act. 4. 12.

IV. Præclarum in Melchisedeco Jesu exemplar agnoscit Paulus in Epistola ad Ebræos. Ait enim: *Primum quidem interpretatur Rex justitiæ; deinde autem & Rex Sa-* *Melchisedecus*, Ebr. 7. 2, 3.

lem; quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vitæ habens; assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Hæc in Jesu κειμήλια extant valde manifesta: nam & regia ejus potestas, & præstans justitia, & insigne pacis studium prædicantur in Veteri Testamento ac in Novo, ut probatum est à me in Parallelismo. Sine patre natus est, quippe ex Virgine: sine matre, quippe Filius Dei; cujus genealogia nulla est, ut pote Dei, parentum majorumque seriem haudquaquam percensentis. Neque initium habet, neque finem; quippe ab omni retro ævo à Patre natus est, nulla temporum diuturnitate unquam extinguen-
Psalm. 109. 3. dus: cui dixit Deus: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus Sanctorum;*
Eccli. 24. 14. *ex utero ante Luciferum genui te:* qui ipse de se hæc prædicat: *Ab initio & ante secula*
Isa. 41. 4. & 44. 6. & 48. 12. *creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam;* qui primum se & novissimum esse
Apoc. 22. 13. ait, Alpha & Omega, principium & finem. Unde Paulus comparationem Jesu cum
Ebr. 7. 22, & seq. Melchisedeco persequens, *Melioris testamenti*, inquit, *sponsor factus est Jesus: & alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis:*
Ebr. 10. 11, & seq. quod & subinde repetit. Sacerdos fuit Jesus, non oleo illo ex arborum fructibus expresso
Psalm. 44. 8. unctus, sed *oleo lætitiæ præ consortibus suis;* non Ebræorum solum sacerdos, sed Ethni-
Tertull. adv. Marcion. libr. 5 cap. 9. corum quoque, & ut Tertulliani verba usurpem, *Præputiati Sacerdotii Pontifex*, perinde ut Melchisedec, qui non inter Ethnicos solum, sed erga Abrahamum etiam Ebræorum parentem sacerdotio functus est. Ethnicorum etiam rex fuit Melchisedec: Chri-
Psalm. 109. 6. stus *judicabit in nationibus*, ut est in centesimo nono Psalmo. Incircumcisus fuit Mel-
Gen. 14. 18. chisedec: Christus circumcisionem abrogavit. Denique & hæc Mosis verba: *At vero Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi, benedixit ei*, Melchisedeci similitudinem aliam declarant cum Jesu Christo, à quo sacri-
Malach. 1. 11. ficium panis & vini in Eucharistiæ sacramento institutum est; quod etiam Malachiæ vaticinatione celebratur. Atque hac Christi & Melchisedeci similitudine ductus Pe-
Cun. De rep. Ebr. libr. 3. cap. 3. trus Cunæus, homo acutus & eruditus, unum eumdemque fuisse ausus est asseverare, & in ea forma, quam Christus Jesus gessit deinde in terris, Abrahamo victori sese Filium Dei obtulisse. Quam opinionem expendere, atque eam etiam quam defendit Hieronymus in Epistola ad Evagrium, instituti mei non est.

Isaacus, V. Multas quoque Jesu similitudines gessisse Isaacum deprehendimus. Isaacum
Gal. 4. 4. genuit centenarius pater, & ut sacris utar locutionibus, plenus dierum: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum;* verba sunt Pauli ad Galatas. Qui Christi
Dan. 7. 9, 23. Pater *Antiquus dierum* à Daniele appellatur. Matre vetula, & ad illam diem sterili natus est Isaacus: Synagogæ filius fuit Jesus, matris pulchræ quidem, & decoris ritibus ac splendidis cerimoniis ornatæ, sed jam effœtæ & infecundæ, quippe non conferentis gratiam Spiritus sancti, per quam cordibus humanis charitas infunditur;
Rom. 6. 23. gratiam, inquam, illam, quæ, ut ait Paulus, vita æterna est. Promissionis filius fuit
Rom. 1. 2. Isaacus: Jesum Deus *promisit per Prophetas suos in Scripturis sanctis*, inquit Paulus. Unigena uterque fuit. Isaacus à patre sacrificio destinatus, & ad mortem ductus est: Deus
Rom. 8. 32. Jesu *proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum;* uti scribit Paulus ad Romanos. Isaacus ligna, quibus imponendus & immolandus erat, itidem ut Jesus crucem, in montem ipse portavit

Aries ab Abrahamo immolatus, VI. Sed & Aries ipse, quem immolavit Abrahamus, plurimas venturi Christi notas in se habuit. Eadem quippe in ariete κειμήλια ad Christum pertinentia reperio, ac in agno & ove, quæ supra in Parallelismo observari possunt: simplicitatem dico, innocentiam, patientiam, & quod morti vel ab ipso ortu destinatur. Quibus & hæc
Rom. 13. 14. adjiciemus; hortari nos Apostolum, ut induamus Christum, quod detonsa ex arieti-
Gal. 3. 27. Joh. 6. 50, & seq. bus lana vestiamur: hortari nos Jesum ipsum apud Johannem, ut carnem suam edamus, quod arietina & agnina carne vescamur: cornibus hæsisse in vepreto Arietem Abrahami; spinis Jesum coronatum fuisse, totoque vitæ decursu summas difficultates & angustias tolerasse: Abrahamum post tergum conspexisse Arietem; sed & Jesum post multos annos de se oriturum prævidisse; atque id significasse Jesum cum diceret: *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit, & gavisus est:* Abrahamum Deo sacrificasse Arietem, Isaaco filio succidaneum; passum quoque esse Deum, ut pro hominibus à se procreatis sibi Jesus mactaretur. Eadem denique loca sacrificio utriusque celebrata sunt, illius Moriia, hujus Golgotha, mons uterque Hierosolymitanus. Quanquam in ipso Golgotha, in quo mortem tulit Christus, Arietem Abrahami immolatum esse Judæi opinantur.

Josephus, VII. Damus & aliam Christi Jesu imaginem, Josephum, qui itidem ut Isaacus patre jam sene natus fuit, eoque diuturnam Christi expectationem significavit. Cum

morabitur. Dabo in Sion salutem, & in Israël gloriam meam.

Isa. 49. 6, 25. *Et dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas; ecce dedi te in lucē gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. ..... Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captivitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto salvabitur. Eos vero qui judicaverunt te, & ego judicabo: filios tuos ego salvabo.*

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus; & brachia mea populos judicabunt: me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.*

Isa. 52. 10. *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

Isa. 60. 16. *Et scies quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 62. 1, 11. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur...... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.*

Isa. 63. 8, 9. *Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et Jerem. 33. 16.

Joël 2. 31, 32. *Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus, & in residuis quos Dominus vocaverit.*

Habac. 3. 13, 18. *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo ...... Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce Rex veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

crucifixistis, quem Deus suscitavit à mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli; & non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.

Act. 5. 30, 31. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.*

Act. 13, 23. *Huius Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israël Salvatorem Jesum.*

Act. 13. 47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ.*

Act. 28. 28. *Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei.*

Rom. 5. 9, 10. *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.*

Eph. 2. 5. *Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati.*

Eph. 5. 23. *Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ; ipse Salvator corporis ejus.*

Philipp. 3. 20. *Nostra autem conversatio in cœlis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum.*

1. Tim. 1. 15. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.*

Tit. 1. 4. *Tito dilecto filio, secundum communem fidem, gratia & pax à Deo Patre, & Christo Jesu Salvatore nostro.*

Tit. 2. 13. *Exspectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.*

Tit. 3. 4, & seq. *Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos; sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.*

Ebr. 2. 10. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.*

Ebr. 5. 8, 9. *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam; & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi caussa salutis æternæ.*

Ebr. 7. 25. *Unde & salvare in perpetuum*

poteſt accedentes per ſemetipſum ad Deum.

Ebr. 9. 28. *Sic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata; ſecundo ſine peccato apparebit expectantibus ſe in ſalutem.*

2. Petr. 1. 1. *Simon Petrus, ſervus & Apoſtolus Jeſu Chriſti, iis qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem, in juſtitia Dei noſtri, & Salvatoris Jeſu Chriſti.* Et 1. 11. & 2. 20. & 3. 2, 18.

1. Joh. 4. 9, 14. *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum .... Et nos vidimus, & teſtificamur, quoniam Pater miſit Filium ſuum, Salvatorem mundi.*

CAPUT CLXX.

Varii Jeſu typi colliguntur è Veteri Teſtamento.

I. *Adamus*, II. *Abel*, III. *Noachus*, IV. *Melchiſedecus*, V. *Iſaacus*, VI. *Aries ab Abrahamo immolatus*, VII. *Joſephus*, VIII. *Agnus in feſto Paſchæ die immolari ſolitus*, IX. *Columna ignea*, *Manna*, *Rupes in deſerto aquas fundens*, X. *Hircus* ἀποπομπαῖος, XI. *Serpens æneus*, XII. *Moſes*, XIII. *Aaron*, XIV. *Joſue*, XV. *Samſon*, XVI. *Samuel*, XVII. *David*, XVIII. *Salomon*, XIX. *Jonas*, XX. *Eliacimus Helciæ filius*, XXI. *Jeremias*, XXII. *Zorobabel*, XXIII. *& Jeſus Joſedecides.*

Adamus, I. SUBJECIMUS Lectorum oculis Prophetias omnes Veteris Teſtamenti ad Chriſtum Jeſum pertinentes, iiſque oppoſita Novi teſtimonia, quibus illarum exitus continetur. Prophetias omnes dico, nam ſi quæ fortaſſe in tanta copia diligentiam effugit noſtram, vel brevitatis ſtudio prætermiſſa fuit, vel præ tot aliis clariſſimis & apertiſſimis, quas proferimus, non magni certe momenti cenſenda eſt. Si tamen ita loqui fas eſt, cum prædictio nulla προλεκτικὴ Chriſti Jeſu, pondere ac dignitate careat. Nunc quoniam diximus ſupra, duplex in ſacris Codicibus vaticiniorum genus extare, alterum per verba, per ſigna alterum; cum jam priori generi ſatiſfecerimus, aliud nobis ſupereſt exequendum, quod breviore gyro circumſcribemus. Primum dat Jeſu typum, hominum omnium parens Adamus; vel ipſo monſtrante Apoſtolo, qui formam eum eſſe futuri pronuntiat. Tum deinde hanc inter ipſos comparationem inſtituit: *Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per unius juſtitiam in omnes homines in juſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi; ita & per unius obeditionem, juſti conſtituuntur multi.* Tum alibi: *Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Deinde: *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem; noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem .... Primus homo de terra, terrenus; ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis.* Huc adde, utrumque fuiſſe Filium Dei: nam ſtemma Chriſti Jeſu pertexens Lucas, Adamum appellat Filium Dei; & à Jeſu filio Dei hanc ſeriem auſpicatus, in Adamo Dei filio deſinit. Sexto die creatur Adamus: ſexto die mortem ſubit Chriſtus. Ad imaginem Dei creatus eſt Adamus: Jeſus *eſt imago Dei inviſibilis, & figura ſubſtantiæ ejus, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius.* De terra virgine fictus eſt Adamus; Jeſus de puella virgine. Adamum juſſit Deus dominari *piſcibus maris, & volatilibus cœli, & univerſis animantibus quæ moventur ſuper terram:* datam ſibi omnem poteſtatem in cœlo & in terra prædicat Jeſus. Conjugium Adami & Evæ, individuum

Rom. 5. 14, 18, 19.
1. Cor. 15. 20, & ſeq.
Luc. 3. 38.
Col. 1. 15.
Ebr. 1. 3.
Sap. 7. 26.
Philipp. 2. 6.
Gen. 1. 28.
Matth. 28. 18.

præ fratribus à patre diligeretur, fratrum sibi concivit invidiam & odium, quod & Jesu contigit. Josephi somnia, quæ summam illi dignitatem portendebant, in Jesu eventum habuerunt: à fratribus suis adoratus est; nec allegorice tantum, sed revera etiam Sol, & Luna, ac reliquæ stellæ, ad Jesu Dei nutum orbes suos decurrunt. Advenienti Josepho mortem fratres meditantur: *Venite*, inquiunt, *occidamus eum*: veniente ad homines Jesu, *Morte turpissima*, inquiunt, *condemnemus eum*. Venditur Josephus à fratribus, viginti, vel ut alii Interpretes habent, triginta nummis, testibus Ambrosio & Augustino: Jesus à Juda triginta quoque nummis venumdatur. Cruenta Josephi tunica ad Jacobum perlata, cruentam Jesu mortem significat. Apud Putipharem eunuchum servitutem serviit Josephus: Jesus *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*. Josephus carcere clausus inter duos reos, alteri mortem, salutem alteri & libertatem vaticinatur, oratque ut dignitati restitutus sui meminerit: Jesus cruci affixus inter duos latrones, altero in extremis interitu digna loquente, æternam alteri felicitatem spondet, cum ab eo rogaretur, ut regnum adeptus sui memor esset. Decoram Josephi & elegantem formam non semel laudat Moses: sic laudatur & illa Christi in Psalmis: *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. Ad Josephi *nutum frumenta populis vendebantur*, ait Moses: Jesus escas populis esurientibus non semel subministravit; ipse se panem vitæ, panem vivum qui de cœlo descendit, esse profitetur; qui venerit ad se, non amplius esuriturum; qui panem hunc manducaverit, non moriturum. Josephus suis extitit caussa salutis, propterea que eos sic alloquitur: *Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum...... præmisitque me Deus, ut reservemini super terram...... Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*. Nec suos solum, & Ægyptios, sed exteras quoque gentes fame laborantes sublevavit, & *Salvator mundi* à Pharaone dictus est: quæ in Christum Jesum tam apte cadunt, ut non tam de Josepho, quam de ipso scripta esse videantur. Fratres dimittens Josephus, præceptum hoc dat proficiscentibus: *Ne irascamini in via*: à Discipulis abiturus ad Patrem Jesus, *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Pharao Ægyptios coram Josepho in genua jubet procumbere, totamque Ægyptum ex ipsius arbitrio pendere, & alterum eum esse à Rege: *Deus exaltavit Jesum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. De Josepho sic fatur moriens Jacob: *Filius accrescens Joseph, filius accrescens*: de Christo Jesu sic Johannes Baptista: *Illum oportet crescere, me autem minui*; cujus & figura est lapis ille Danieli memoratus, *qui factus est mons magnus, & implevit universam terram*.

Gen. 37. 20. Sap. 2. 20. Ambros. libr. De Patriarch. Joseph. cap. 3. August. Serm. de temp. 81. Philipp. 2. 7. Psalm. 44. 3. Gen. 42. 6. Gen. 45. 5, 7. Gen. 41. 45, 57. Gen. 45. 24. Joh. 14. 27. Phil. 2. 9, & seq. Gen. 49. 22. Joh. 3. 29. Dan. 2. 35.

VIII. Jesum expressit & Paschalis Agnus: *Etenim*, inquit Paulus, *Pascha nostrum immolatus est Christus*. Quæ comparatio cum instituta sit à nobis supra in Parallelismo, & accuratissime à Bocharto in Hierozoico, pauca tantum nonnulla commemorabimus. Quo anni, mensis, & diei tempore Paschalis Agnus, hoc ipso immolatus est Christus Jesus. Nam cum alio die Christus, alio Judæorum primores Pascha celebraverint, οὐκ ἀθεεὶ factum est, ut inciderit veri Agni Christi mors in eum ipsum diem, quo Agni typici sacrificium fieri Moses sanxerat. Notant Steuchus Eugubinus & Masius persuasum esse Judæis, hoc ipso die se à Messia iri redemtum, quo in Ægypto per Agni esum in Phase Domini libertatem adepti sunt. Convenit quoq; locus, Hierosolyma; ubi postquam Arca constituta est, paschale sacrificium illic fieri necesse fuit. Agnum mactari oportuit *sine macula*: Jesum agnum ἄμωμον καὶ ἄσπιλον appellat Petrus in prima Epistola. Paschalem Agnum comedere festinanter, pedibus calceatis, baculos manibus tenentes, & ad iter expediti jubentur Israëlitæ: Christus Jesus intra paucas horas captus, damnatus, & morti datus est. Agni & Christi Jesu mors cruenta, utraque in gratiam populi. Sanguis Agni domorum foribus aspersus Ebræis saluti fuit, perinde ut Jesu sanguis universis hominibus, quicunque eo abluuntur. Unde Isaias de Christo: *Iste asperget gentes multas*. Ne Agni ossa confringerentur Lege cautum erat: de Jesu sic Johannes: *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura...... Facta sunt enim hæc ut scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo*. Agni reliquias ullas in crastinum servari nefas erat: Christus de cruce depositus est, & in monumentum conditus ipso interitus sui die. Fermenti usus Paschalibus festis vetitus fuit; & ab Agni esu polluti & incircumcisi arcebantur: ad sacrum corporis Christi epulum accedere debemus, juxta Pauli præceptum, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis*. Post Agni paschalis esum Ægyptiaca statim servitute exemti sunt Israëlitæ: per corporis Christi esum, vitiorum, Dæmonum, ac mortis tyrannide

Agnus in festo Paschæ die immolari solitus, 1. Cor. 5. 7. Boch. Hieroz. Part. 1. libr. 2. cap. 50. Steuch. in Exod. 12. 6. Mas. in Jos. 5. 10. 1. Petr. 1. 19. Isa. 52. 15. Joh. 19. 31, & seq. 1. Cor. 5. 8.

liberamur. Sed & hic Israëlitici populi ex Ægypto in Chanaanitidem reditus, typus fuit reditus Christi ex eadem regione in patriam. Unde & utrumque reditum una ῥήσει Oseas significavit: *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* Israëlem quidem filium suum primogenitum appellat Deus in Exodo, & apud Jeremiam, quæ Christo Jesu convenire ostendimus in Parallelismo.

Ose. 11. 1. Exod. 4. 22. Jerem. 31. 9.

Columna ignea, Manna, Rupes in deserto aquas fundens, 1. Cor. 10. 1, & seq.

IX. Paulus Apostolus in priore ad Corinthios Epistola, hæc scribit: *Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt; & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari; & omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritalem biberunt: (bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.)* Quibus intelligimus, & Nubem illam igneam Ebræis prælucentem, & cœlo depluens Manna, & Petram quæ ad tactum Mosis aquis fluxit, futurorum mysteria continere. Tunc baptizati sunt in Nube, ac deinde baptizati sunt in nomine Jesu Christi, ut sæpe loquitur Lucas in Actis; unde liquidum est Nubem illam Christi typum fuisse. Quid quod & dux dicitur Christus à Prophetis, & lux, & ignis, ut docuimus in Parallelismo; quæ in Columnam illam noctu nubilam, igneam interdiu conveniunt. Quid quod in Exodi decimo quarto capite Angelus Dei castra Israëlitarum dicitur præcessisse; cùm superiori capite, & nono Nehemiæ, & Psalmo septuagesimo septimo, Deum ipsum se itineris ducem iis præbuisse legamus. Manna vero, panis cœli, & panis Angelorum appellatur in Exodo, & in Psalmis; non quod panis Angelorum, vel cœlestis panis reipsa esset, sed quod veri Angelorum panis, & de cœlo lapsi, Jesu Christi figura esset. Sic ergo Jesus de se apud Johannem: *Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim Dei est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.* Et deinde: *Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Vere enim hic est cibus cœlestis, quo animos nostros refici decet, spretis jam Ægyptiis cupediis, terrenarum videlicet rerum studiis. Tum subjicit: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Huc referenda sunt quæ de Manna in libro Sapientiæ scripta extant: *Angelorum esca nutrivisti populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat; & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quam quisque volebat, convertebatur.* Dei substantiam Christum appellat, ut pote qui sit *Splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus.* Atque illud est absconditum Manna, quod vincenti daturum se pollicetur Spiritus in Apocalypsi, alludens ad Manna in aurea urna reconditum, & in Arca Testamenti asservatum. Nec veteres Judæos fugit hæc Manna significatio, nam id Philo esse docet *Verbum divinum rerum omnium antiquissimum,* τὸν πρεσβύτατον τῶν ὄντων λόγον θεῖον· *cœleste contemplatoris animi, & incorruptum alimentum,* τὴν οὐράνιον φιλοθεάμονος ψυχῆς ἄφθαρτον τροφήν· Idem & Petram esse ait *firmam & infractam Dei sapientiam, altricem eorum, qui incorruptæ vitæ appetentes sunt,* τὴν στερρὰν καὶ ἀδιάκοπτον σοφίαν θεοῦ, τὴν τροφὸν, καὶ τιθηνοκόμον, καὶ κουροτρόφον ἀφθάρτου διαίτης ἐφιεμένων· Petram autem Christum esse dixit Paulus, τυπικῶς videlicet & συμβολικῶς· Quemadmodum enim in desertis & arentibus locis sitienti populo aquam percussa à Mose rupes emisit; ita in squallida mundi hujus solitudine, hominibus cœlestem gratiam sitientibus, Jesus plagis ad mortem ictus largos de cœlo divinæ gratiæ imbres aspersit. Quocirca sic ipse de se: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Rursum: *Ego sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis:* quæ jam attulimus in Parallelismo, cum fontem esse Jesum probaremus. Consequitur autem nos Petra isthæc, cum gratiæ suæ donis nos prosequitur Christus, & se nobiscum futurum pollicetur *omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

Exod. 14. 19. Exod. 13. 21. 2. Esdr. 9. 12. Psalm. 77. 14. Exod. 16. 4. Psalm. 77. 24, 25. & 104. 40, 41. Joh. 6. 30, & seq. Sap. 16. 20, 21. Ebr. 1. 3. Apoc. 2. 17. Phil. libr. pejorem meliori insidiari & libr. Quis sit rerum divinarum hæres. Joh. 4. 13, & seq. Apoc. 21. 6. Matth. 28. 20.

Hircus ἀποπομπαῖος, 1. Petr. 2. 24.

X. Quin & Hircus ille ἀποπομπαῖος, cujus capiti mala imprecabatur Pontifex, quique Israëlitarum noxis velut onustus in loca sola abigebatur, Christum denotabat, *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo;* atque hac ipsi sarcina imposita, urbe Hierosolyma exactus, & ad mortem deductus est.

Serpens æneus, Joh. 3. 14. Ephi. 6. 16.

XI. Æneo serpenti, ad sanandos serpentium morsus proposito à Mose in solitudine, se confert Jesus Dominus apud Johannem: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quemadmodum enim serpentis hujus aspectus venenatam & adurentem serpentium vim extinguebat; ita peccati ac Diaboli, à quibus in ignem æternum mergi possumus, *in omnibus sumentes scutum fidei, possumus omnia tela ignea extinguere.* Per fidem enim intuemur Christum. Serpentium Israëlitis infestorum

festorum figuram habuit æneus Serpens, at eorumdem veneno caruit: *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Sed quamvis Adamo similis factus sit Jesus, ejus tamen peccatum, exitiale nobis & damnosum, non habuit: *Tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato.* Moses *Serpentem æneum posuit pro signo*: de Jesu hæc vaticinatus est Simeon ad Mariam matrem: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.* Quod & de eo jam ante prædixerat Isaias: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Sublatus est uterque in altum, serpens tigillo, Jesus cruce. Novitii quidem Judæi, dum arcanam mysterii hujus significationem rimantur, tradunt eos qui serpentium ignitorum morsibus in deserto appetiti, in salutari ænei Serpentis aspectu remedium quærebant, non tam iis ad quærendam salutem hærere debuisse, quæ sub sensum cadebant, quam ferales serpentis antiqui, peccati videlicet, ictus recordari, & ad Dei misericordiam palam omnibus propositam mentis oculos convertere. Narrat autem Justinus in Dialogo cum Tryphone, cum aliquando quæreret à Judæis, annon subesse videretur occultum aliquod mysterium mandato huic de æneo Serpentis simulacro palam proponendo, quod præscriptæ in Decalogo simulacrorum interdictioni manifesto contraibat, quemdam ex iis ingenue id esse fassum, dein subjecisse, sæpius à se rogatos super ea re Doctores suæ gentis, expediendi sui rationem nullam invenisse.

Rom. 8. 3. 1. Cor. 5. 21. Ebr. 4. 15. Gen. 21. 9. Luc. 2. 34. Isa. 11. 10, 12.

XII. Christum sui similem olim proditurum vaticinabatur Moses cum diceret: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies.* Hujus oraculi veritatem in Jesu eluxisse palam testati sunt Petrus & Stephanus; & accurata ac luculenta comparatione probavit Eusebius libro Demonstrationis Evangelicæ tertio. Cujus dissertationis summa sequar fastigia. Utrumque Deus principem ac ductorem misit; Mosem Ebræorum, hominum omnium Jesum. Uterque se à Deo missum magnis approbavit miraculis. Moses Ebræos ex Ægyptiorum servitute vindicavit in libertatem: Jesus homines Dæmonum omnium mancipatos vinculis exemit. Moses Ebræis per desertum ad terram promissam, Jesus hominibus per vitæ hujus angustias ad cœlestem patriam, ducem se præbuit. Moses nutu mare sistit & exiccat: Jesus sævientes ventos frænat, & tumidos fluctus dictis sedat. Moses Ebræos trans mare salvos ducit & incolumes: Jesus fluctibus suspensus graditur supra mare, & Petro idem posse concedit. Moses Ebræos, Jesus homines ab idolorum cultu avertit. Moses Ebræis, Jesus universo generi humano leges sanxit. Moses Ebræos, trajecto mari Rubro, Ægyptiorum tyrannidi subduxit: Jesus hominibus per baptisma jugum Dæmonum detraxit. Moses Deum inter & Ebræos conciliatorem ac proxenetam se gessit: *Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus,* ait Paulus in Priore ad Timotheum. *Fuit* Moses *cum Domino quadraginta dies & quadraginta noctes, panem non comedit & aquam non bibit:* Jesus *cum jejunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Moses splendida facie descendit de monte: Jesus conscenso cum tribus Apostolis monte, *transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.* Esurientibus Ebræis coturnices & mannna de cœlo, & aquam de rupe sitientibus, Deus per Mosem administrum & interpretem in deserto largitus est: Jesus turbæ in deserto fame languenti cibaria non semel suppeditavit, & aquam vitæ se gratis daturum pollicitus est. Septuaginta viros de Senibus Israëliticis, populi magistros ac duces constituit Moses, cujus & spiritum cum illis communicat Deus: Jesus Discipulos septuaginta duos quoquoversus dimittit, doctrinæ suæ præcones, & Spiritu suo afflatos. Mariam lepris laborantem sanat Moses: hominem Jesus eodem morbo affectum sanitati restituit. Moses duodecim exploratores in terram Chanaan, Jesus duodecim Apostolos in universam terram mittit. Oseæ filio Nun, Josuæ nomen imponit Moses: Simonem Jesus Petrum dici jubet. Veteris Testamenti sequester Moses, Novi conditor Jesus. His adde, Mosem, ac reliquos etiam Israëlitarum liberos, statim ab ortu, nefario Pharaonis mandato fuisse morti addictos; Jesum nascentem ab Herode fuisse ad mortem quæsitum, reliquos etiam Bethlehemitici tractus infantes trucidatos: Mosem vero & Jesum parato sibi letho à parentibus fuisse subductos. Denique quemadmodum reliquis Prophetis longe præstitit Moses, sive propheticam facultatem spectes, sive patrata miracula; quod toto capite probavit Maimonides: ita eos, atque ipsum etiam Mosem, Christus longo intervallo superavit, & quoad vim futurorum præsciam, & quoad prodigiorum edendorum facultatem.

Moses. Deut. 18. 15. Act. 3. 21. & 7. 37. 1 Tim. 2. 5. Exod. 34. 28. Matth. 4. 2. Apoc. 22. 17. R. Mos. ben Maimon. in More Nev. Part. 2. cap. 35.

XIII. In Aarone quoq; Christi Jesu constat simulacrum. Hic novæ Legis Pontifex, *Aaron.*

quod fusa disputatione probavit Paulus in Epistola ad Ebræos; ille priscæ. Unctus ille
Exod. 7. 1. oleo ex baccis arborum expresso, hic oleo lætitiæ. *Dixit Dominus ad Moysen, Ecce constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus:* de Christo Jesu dixit Moses:
Deut. 18. 15. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus*
Ebr. 9. 7, 12. *tuus; ipsum audies.* Semel ille in anno Sancta Sanctorum inibat solus, *non sine sanguine, quem offerebat pro sua & populi ignorantia*: Christus Jesus *per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa.* De Aaron sic Deus ad Mosem:
Exod. 28 38. *Portabit Aaron iniquitates eorum quæ obtulerunt & sanctificarunt filii Israël:* de Christo
Isa. 53. 4. & seq. Jesu sic Isaias: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & non putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super*
1. Tim. 2. 5. *eum, & livore ejus sanati sumus.* Deum inter & homines sequester fuit Aaron: *Unus*
Ebr. 9 20. *mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.* Deum Aaron resperso *sanguine Testamenti*
Ebr. 9. 15. Veteris, *quod mandaverat ad* Israëlitas *Deus*, facinorosis hominibus reddebat propitium: Christus Jesus *Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.* In seditione Core, Dathanis, & Abironis, cum grassa-
Num. 16. 48. retur incendium, & noxios sacer ignis corriperet, Aaron *stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, & plaga cessavit:* sæviente peccatorum lue, & humanum
Ebr. 7. 25. genus depascente, in tutum subduxit nos Christus, & periculo exemit; *Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Neque solum ad vivos, ac porro victuros, sed ad defunctos etiam mortis suæ beneficium pertinere voluit, & Veteris Testamenti promissiones Novi beneficiis abunde persolvit.

Josue, XIV. Egregium vero, non nomine solum, sed re etiam, Jesu typum gerit Josue; hic enim successit defuncto Mosi: Jesus abrogata Mosis lege, novam proposuit;
Matth. 11. 13. *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt:* inquit Jesus ipse apud
Rom. 10. 4. Matthæum: & Paulus ad Romanos: *Finis Legis Christus.* Mosis minister fuit Josue:
Gal. 4. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege.* Legem autem Mosis nomine intelligi manifestum est ex eo quod in Evangelio ait
Luc. 17. 29. Abrahamus: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos:* & ex eo quod scribit Paulus ad
2. Cor. 3. 15. Corinthios: *Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.* Moses ad Chanaanitidis terræ fines Ebræos deduxit; in terram ipsam inducere non potuit, quod præstitit Josue: quomodo id in Christo Jesu expressum sit, sic
Gal. 2. 16. Paulus Galatas docuit: *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi; & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis; propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro.*
Ebr. 7. 18, 19. Appositum quoque & illud ex Epistola ad Ebræos: *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum.* Quam itaque per Legem Mosis obtinere homo non poterat, Jesu Christi beneficio promissam terram, cœlestem nempe patriam assequitur. Chanaanitidis terræ, Jordane trajecto, compotes Ebræos facit Josue: in patriam cœlestem ablutos nos baptismi aquis inducit Jesus. Duodecim lapides de Jordanis alveo sublatos ad posteritatis memoriam in castris statui jubet Josue, atque alios item duodecim in ipso Jordanis alveo: Jesus duodecim seligit Apostolos, quorum Principi derivatum à petra nomen imposuit; ipsos vero
Eph. 2. 19. & seq. fundamentum mysticæ suæ domus esse jussit. De his sic Paulus ad Ephesios: *Estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in*
Zach. 9. 16. *templum sanctum in Domino.* De iis & multo ante Zacharias in hæc verba: *Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.* Secundæ circumcisionis Ebræis administer fuit Josue: in Jesu circum-
Col. 2. 11. cisi sumus, *circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis; sed in circumcisio-*
Rom. 2. 29. *ne Christi, circumcisione cordis in spiritu, non litera.* Josue circumcidit Israëlitas in Galgalis, unde & loco nomen; quod opprobrium incircumcisæ Ægypti ab Ebræis illic fuisset amotum & devolutum: Jesus opprobrium nostrum morte sua amovit & devolvit in Golgotha: cujus nominis origo eadem est quæ vocabuli Galgal, nimirum גלגל. Bellator Josue; bellator & Jesus, cujus ex ore gladius anceps exibat. Sic Israë-
Jos. 1. 17. litæ denique de Josue: *Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obediemus ei:* sic Jesus
Joh. 5. 46. ad Israëlitas: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.*

Samson, XV. Insunt in Samsone notæ plurimæ, quas ad Christum Jesum merito referre possis. Matre sterili natus est Samson: Virgine matre natus est Jesus. Samsonis matri

apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam, Sterilis es & absque liberis, sed concipies, & paries filium: cave ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas: Judic. 13. 3, 4.
Mariæ matri Jesu *ait Angelus, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum; ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.* Pergit Angelus ad Samsonis matrem: *Erit enim Nazaræus Dei*: de Jesu sic Matthæus: *Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth; ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.* Iterum Angelus de Samsone, *Ipse incipiet liberare Israël de manu Philistinorum:* de Jesu sic Angelus: *Ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum:* & apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus; & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Manuæ Samsonis patri, de filii ortu dubitanti, visus est Angelus: apparet & Angelus Josepho patri Jesu, conjugis pudicitiam suspectam habenti. Addit Auctor libri Judicum de Samsonis matre: *Peperit itaque filium, & vocavit nomen ejus Samson; crevitque puer, & benedixit ei Dominus; cœpitque spiritus Domini esse cum eo:* de Maria sic Matthæus: *Peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum;* de quo sic Elizabeth apud Lucam: *Benedictus fructus ventris tui;* & iterum Matthæus: *Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cœli, & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se.* Samsonis nomini Solis significatio inest; שמש enim *Solem* sonat, שמשון vero *Solem eorum;* sic enim exponit Hieronymus: de Jesu sic Malachias: *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Uxorem Philistæam ducit Samson, eique intimos animi sensus aperit: Ecclesiam ex Ethnicis cogit, sibique adjungit Christus, eamque decretorum suorum interpretem constituit. Samson ad uxorem visens, obvium leonem interficit, in cujus ore post aliquot dies favum mellis reperit: Jesus Ecclesiam constituens ait; *Confidite, ego vici mundum.* Atque hic quidem mundus adversus Jesum prius ferox, ab eo tandem domitus suave ipsius accepit jugum, melleamque Evangelii dulcedinem degustavit. *Samson sitiens valde clamavit ad Dominum:* Jesus animam agens sitire se dixit. Samson Gazæ dormit ad mediam noctem, tum experrectus postmodum ipsas portæ fores detrahit, & humeris impositas defert ad verticem montis: Jesus lethi somno excitus, de mortis exit potestate. Quod prævidens David, ait: *Domini, Domini exitus mortis:* de quo item Petrus sic disserebat Hierosolymis: *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Samson *multo plures interficit moriens, quam ante vivus occiderat:* Jesus morte sua Dæmonem, peccatum, ac mortem ipsam devicit.

(Margin: Luc. 1. 30, 31. — Judic. 13. 5. — Matth. 2. 23. — Judic. 13. 5. — Matth. 1. 21. — Luc. 1. 32. — Jud. 13. 24. 25. — Matth. 1. 25. — Luc. 1. 42. — Matth. 3. 16. — Hier. libr. De nom. Ebr. — Malach. 4. 2. — Joh. 16. 33. — Judic. 15. 18. — Psalm. 67. 21. — Act. 2. 24. — Judic. 16. 30.)

XVI. En tibi in Samuele aliam etiam Christi Jesu imaginem. Partus ille fuit matris sterilis, perinde ut Samson: Christus Virginis. Nazaræus etiam fuit, eaque re, itidem ut Samson, Christo similis fuit. Unigena Samuel, unigena & Christus. De Samuele hæc legimus: *Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quam hominibus:* hæc de Christo Jesu: *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* Iterum de Samuele: *Crevit autem Samuel, & Dominus erat cum eo:* sic quoque Lucas de Christo: *Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Sacerdos fuit Samuel: sacerdos & Christus. Propheta etiam uterque.

(Margin: *Samuel.* — 1. Sam. 20. 26. — Luc. 2. 52. — 1. Sam. 3. 19. — Luc. 2. 4.)

XVII. Sed & David, non vaticiniis duntaxat suis, nec quod Bethlehemo ortus itidem ut Jesus, sed gestis etiam rebus toto vitæ curriculo Christum Jesum præmonstravit, expressumque ejus typum postfuturis proposuit; & cum jussu Dei unctus est, & rex creatus; & cum esu Panum propositionis sacerdotem se gessit; utraque in se conjuncta & sacerdotii & regni potestate: & cum singulari adversus Goliathum certamine, populum jugo Philistæorum exemit; perinde ut Jesus expugnato Diaboli imperio humanum genus in libertatem Filiorum Dei restituit: & cum variis illum laboribus & angustiis exercuit Deus, priusquam ad regiam dignitatem eveheret: & cum Arcam à Philistæis prius captam de domo Abinadab reduxit Hierosolymam; itidem ut Jesus Ecclesiam, fracta Diaboli potestate, certis sedibus constituit: & cum post traditum illi regnum, filiorum suorum perduellionem & scelera expertus est; perinde ut adversus Jesum regem patremque nostrum nova quotidie flagitia designamus: & cum pacem per eum Deus populo suo peperit, & adversas ipsi gentes subjecit; quemadmodum pacis à Deo nobis concessæ sequester est Jesus, cui potestas omnis a Patre tradita est. Inde adeo apud Prophetas, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Oseam ipsum, Davidis nomen Christo tribuitur.

(Margin: *David.* — Isa. 55. 3. — Jerem. 30. 9. — Ezech. 34. 23. & 37. 24. — Ose. 3. 4, 5.)

XVIII. Nec minus in Salomone agnosci potest Jesus. A pace Salomoni nomen: quam pacificus fuerit Jesus fuse in Parallelismo probavimus. Appellatus quoque est Salomon ידידיה, hoc est, *Dilectus Domini:* idem de Jesu clara voce Deus ipse

(Margin: *Salomon.*)

Matth. 3. 17. & 17. 5. de cœlo non ſemel teſtatus eſt, cum diceret: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui;* ipſe ſe à Deo Patre ſuo dilectum eſſe Jeſus ſæpe declaravit. קהלת præterea, hoc eſt, ἐκκλησιαςὴς, ſeu Concionator cognominatus eſt Salomon; quod quam Chriſto Jeſu, conveniat cognoſci poteſt ex Parallelíſmi tricesimo quinto capite. Salomon ædificavit Templum Deo; Jeſus Eccleſiam. Davidis filius uterque, uterque rex. Regina illa Saba, quæ Salomonis fama excita venit ad eum, ejuſque ſapientiam & opes mirata eſt, Eccleſiam refert, quæ Ethnicis fere conflata, Jeſu doctrina, virtutibus, & gratia capta ei ſeſe applicuit.

Jonas. XIX. In Jona ſui propoſitam eſſe figuram palam Jeſus declaravit. *Sicut enim*, inquit, fuit *Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus; ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* (Matth. 12. 39.) Habes hic itaque eximium Jeſu ad vitam redeuntis ſimulacrum. Jonas ſæviente tempeſtate, & nautis de vita ſollicitis, dormit ſecurus; quod & Chriſto contigit. Jonas pro nautarum ſalute mittitur in mare, ſilent fluctus, & tempeſtas ſedatur: in Jeſu *complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipſum; pacificans per ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cælis ſunt.* (Col. 1. 19, 20.) Nautæ Jonam in mare miſſuri Deum orant ne ſibi crimini detur viri innocentis interitus: *Quæſumus, Domine, ne pereamus in anima viri iſtius, & ne des ſuper nos ſanguinem innocentem:* (Jon. 1. 14.) Pilatus Jeſum letho daturus, *accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens, Innocens ego ſum à ſanguine Juſti hujus: vos videritis.* (Matth. 27. 24.) Sic de ſe ad Deum Jonas in ventre ceti: *Abjectus ſum à conſpectu oculorum tuorum:* (Jon. 2. 5.) ſic de ſe ad Deum Jeſus in cruce: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me?* (Matth. 27. 46.) Jonas maris periculo functus Ninivitas ad obſequium Dei compellit: gentes poſt vitam à Jeſu receptam, ad Dei cultum vocantur. Jonas concionator, perinde ut Jeſus. Ad pœnitentiam Ninivitas hortatur Jonas: *Pœnitentiam agite*, inquit Jeſus, *appropinquavit enim regnum cælorum.* (Matth. 4. 17.)

Eliacimus Helciæ filius, XX. Apparet itidem in Eliacimo Helciæ filio Jeſu Chriſti imago: nam quæ de Eliacimo dixit Iſaias, huic datum iri clavem David, idem Chriſto accommodat Angelus Eccleſiæ Philadelphiæ, apud Johannem in Apocalypſi: *Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit;* (Iſa. 22. 15, & ſeq. Apoc. 3. 7.) quæ ex Iſaia πρὸς λέξιν ſumta ſunt. Scribit præterea Iſaias Sobnam regiæ Ezechiæ præfectum, cum officio ſuo nequiter abuteretur, magiſtratu abdicatum fuiſſe, ſuffecto Eliacimo, viro frugi & pio: hæc figura eſt veteris Legis, priſcique Pontificatus Aaronici, quo impie abuſi ſunt nefarii Sacerdotes, eoque abrogato, nova lex, & ſacerdotium ſecundum ordinem Melchiſedec, priore melius, per Chriſtum introducitur. Sic Iſaias ad Sobnam: *Ecce Dominus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus, & quaſi amictum ſic ſublevabit te. Coronans coronabit te tribulatione; quaſi mittet te in terram latam & ſpatioſam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ ignominia domus Domini tui.* (Iſa. 22. 17, 19.) Scilicet hoc eſt quod pleno ore decantarunt Prophetæ, ſedibus ſuis depulſum iri Iſraëliticam gentem, & in varias orbis partes diſſipatum. Nos eorum repræſentamus teſtimonia in Parallelíſmo, ubi agimus de abrogatione Moſaicæ Legis, de novæ legis ſanctione, & de diſperſione Judæorum. Unum hic dabimus pro multis, depromtum ex Daniele: *Et Civitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio ...... & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium.* (Dan. 9. 26.) Subjicit Iſaias: *Et expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te: & erit in die illa, vocabo ſervum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & poteſtatem tuam dabo in manu ejus: & erit quaſi pater habitantibus Jeruſalem, & domui Juda.* (Iſa. 22. 19, & ſeq.) Similibus minis Iſraëliticos proceres inceſſebat Ezechiel, cum diceret: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipſe ſuper paſtores, requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare faciam eos, ut ultra non paſcant amplius paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in eſcam.* (Ezech. 34. 6, 5.) At de Chriſto Jeſu ſic Paulus in Epiſtola ad Ebræos: *Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quanto & melioris Teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur.* (Ebr. 8. 6, & ſeq.) Servum ſuum Deus Eliacimum appellat, quemadmodum & Chriſtum aliis apud Iſaiam locis: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum.* (Iſa. 42. 1.) Deinde: *Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi.* (Iſa. 43. 10.) Sic Jeſus ipſe de ſe: *Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.* (Matth. 20. 28.) Rurſum: *Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat.* (Luc. 22. 27.) Non Dei ſolum ſervus, ſed & hominum. Prædicit deinde Iſaias futurum Eliacimum Hieroſolymitarum & Judæ domus patrem: (Iſa. 22. 21.) paternos ſuos affectus erga Hieroſolymitas his verbis teſtabatur Ieſus Dominus: *Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* (Matth. 23. 37.) Filiolos etiam Diſcipulos ſuos appellat: *Filioli*, (Ch. 13. 33.)

adhuc modicum vobiscum sum. Sed & *Pater futuri seculi* dicitur ab Isaia. Clavis ista Isa. 9. 6.
domus David, Eliacimi humero imponenda, symbolum erat muneris ipsi tradiri;
ejus nimirum quod ante gesserat Sobna. Fuerat autem ille הסכן, ut hoc ipso loco
docet Isaias. הסכן ærarii tribunum, & regiæ gazæ custodem interpretor, cujus offi- Isa 22. 15.
cii insigne erat clavis. Præclare id in Christum Jesum convenit, qui habet claves Apoc. 1. 18.
mortis & inferni, qui Petro tradidit claves cœli, thesaurorum æternorum penus, *quo* Matth. 16. 19. Luc. 12. 33.
fur non appropiat, neque tinea corrumpit, quod & ipsum simile est thesauro in agro abs- Matth. 13. 44.
condito. Quin etiam Colossenses docet Apostolus, in Christo Jesu absconditos esse Col. 2. 3.
thesauros omnes sapientiæ & scientiæ. Addit Isaias: *Et figam illum paxillum in loco* Isa. 22. 23. Psalm. 88. 28, & seq.
fideli: quibus regni Christi diuturnitas ac firmitas significantur. Hanc itidem prædi-
xit Psaltes: *In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi:*
& ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli. Inde Angelus ad
Mariam de Jesu: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in* Luc. 1. 33.
domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Pergit Isaias: *Et erit in solium glo-* Isa. 22. 23, 24.
riæ domui patris ejus, & suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus. Consonant
istis verba Jesu: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur* Joh. 14. 13.
Pater in Filio: potissimum vero hæc: *Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus* Joh. 13. 31, 32.
clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.

XXI. Cernere licet & in Jeremia expressam Christi Jesu imaginem. Nam pri- *Jeremias;*
mum sanctitate præditus est uterque, priusquam ab utero matris in lucem exiret.
Virginitatem uterque coluit. Uterque etiamnum puer populi docendi munus exequi
aggressus est. Uterque ab idolorum cultu multos ad veram pietatem traduxit. Utri-
que pietas sua & beneficentia fraudi & ignominiæ fuit, cum à suis, quos à sceleribus
retrahere & imminenti calamitati subducere volebant, pessimis modis accepti sint.
Uterque summa patientia & lenitate inflictas sibi pœnas tulit. Uterque percussoribus
suis & vexatoribus à Deo veniam precatus est. At utriusque demum vicem Deus,
excisa gente, severissime ultus est.

XXII. Magnum etiam in Zorobabele Jesu Christi instar fuit. Davide progna- *Zorobabel;*
tus uterque fuit. Ille Babylonica captivitate liberatis Judæis, & Hierosolymam redeun-
tibus, ducem se præbuit: hic homines, mundi hujus, quem propter confusionem me-
rito Babylonem dicas, vinculis exemtos deducit in patriam, cœlestem nempe Je-
rusalem. Templum Hierosolymitanum instaurat Zorobabel: Ecclesiam Dei ex vivis
lapidibus Jesus extruit. Oriens appellatur Zorobabel apud Zachariam, item Lapis Zach. 3. 6, 9. & 6. 12, 13.
cui inesse dicuntur oculi septem, cujus temporibus futurum promittitur ut terræ cri-
mina auferantur, ut gloria floreat ipse, ut sedeat in solio suo, teneat imperium, &
alta pace componat: quæ Christo ut conveniant, sciri potest ex Parallelismo nostro,
in quo Orientis & lapidis symbolis agnoscitur, pacis auctor esse ostenditur, ei-
que gloria ingens ac imperium æternum spondetur.

XXIII. Denique Jesum Josedeciden, & Christum Jesum componit inter se Eu- *& Jesus Josedecides.*
sebius ad calcem libri quarti Demonstrationis Evangelicæ. Ea nos adjectis nonnullis
decerpemus. Nomen primo utrique idem. Pontifex uterque, quod de Christo decla-
ratur in Epistola ad Ebræos, & à nobis in Parallelismo. Adversatur utrique Sata-
nas. Ille Babylone redeuntium in patriam Judæorum cum Zorobabele dux fuit: hu-
jus ductu mundi hujus captivitate liberati homines cœlum petunt. Ille vestibus
indutus est sordidis: hic peccata nostra ipse tulit, humanum & infirmum corpus
subiit, ac supplicii demum ignominia fœdatum. Ille noxis purgatus novas vestes
ac mundas induit, eique cidaris imposita est: Christus mundo, morte, peccato, ac
Diabolo edomitis, veste immortalitatis assumta, & diademate suscepto triumphat,
& cœlo invehitur. Jesu Josedecidæ ait Deus: *Judicabis domum meam, & custodies atria* Zach. 3. 7.
mea: Christum Deus orbis universi judicem constituit, ut in Parallelismo docuimus,
totiusque Ecclesiæ custodem præposuit. In Templo reparando socium Zorobabeli se
præbuit Josedeci filius: Ecclesiam, Dei vivi Templum, Christus ædificavit. Præcla-
rum sane est, & proposito nostro conveniens illud Hieronymi: *Unus atque idem est* Hier. in Agg. 1.
Dominus noster atque Salvator, Rex & magnus Sacerdos; cujus typum, secundum id quod
Rex erat, portabat Zorobabel; secundum id autem quod Pontifex erat, portabat cognomi-
nis ejus Jesus.

CAPUT CLXXI.

De natura, vi, & usu Prophetiarum.

I. Uni Jesu conveniunt Prophetiæ hæ omnes ac typi; nemini vero præterea. II. Universe potius quam sigillatim spectandæ sunt Prophetiæ. III. Prophetiæ quædam, non solitariæ, sed cum toto, unde prodierunt, contextu spectari debent: IV. nec necesse tamen est Prophetias & typos, quoscunque attulimus, in eamdem sententiam ac antecedentia & consequentia conspirare. V. Disputatur quid Prophetiarum collectiones à Centonibus discrepent. VI. Ut fidei esset locus, non semper claras & distinctas esse Prophetias oportuit. VII. Triplex occurrit Prophetiarum genus in Libris sacris: primum, quod Christum mere respicit; alterum, quod Christum respicit κατὰ λέξιν, *alia* κατὰ σχῆμα; *tertium, quod Christum* κατὰ σχῆμα, *alia* κατὰ λέξιν. *VIII. In allegoriis eruendis elaborarunt Judæi, IX. & Ethnici. X. Vanitatem oraculorum suorum & Sibyllarum iidem Ethnici agnoscunt.*

Uni Jesu conveniunt Prophetiæ hæ omnes, ac typi; nemini vero præterea.

I. PLURES superiorum similes poteramus typos conquirere, in quibus Deus venturi Messiæ indicia hominibus longe ante proposuit. Multos collegerunt prisci, novique Scripturæ sacræ Interpretes: sed cui non satisfecerint, quos attulimus, nihil ei sane futurum est satis. Ex hac porro typorum Christi serie, & ex superiore Parallelismo, accurata quædam Messiæ & mirifica, non adumbratio, sed descriptio exurgit. Nec enim iis obscura aliqua κεραία, sed aperta; non aliquæ Christi Jesu notæ, sed universæ continentur: stirps ab ultima retro origine, tempus nascendi, patria, nomen, mores, dignitates, studia, negotia, acta, casus vitæ universi, mors, ipsumque adeo genus mortis, sepultura, & quæ mortem consecuta sunt, mirabilis ille ad vitam reditus, & stupendi eventus rerum, quarum gratia vitam & mortem Jesus obierat, & omnes denique characteres, quibus discerni & distingui potuit. Nam etiamsi horum signorum aliquod in alio, si forte, idem appareat; puta si quem alium vel Davide ortum reperias, vel Bethlehemi natum, vel Prophetam, vel sacerdotem, vel pastorem, vel concionatorem, vel pacificum, vel sanctum, vel humilem, vel pauperem, vel principem, vel regem, vel fortem, vel legumlatorem, vel falso accusatum, vel nefaria morte extinctum: at hæc in se qui complexus fuerit universa, si veteres replicemus memorias, præter Jesum reperiemus omnino neminem. Sacra quædam Veteris Testamenti oracula Prophetæ suo Muhammedo accommodare conati sunt Islamitæ, sed quod ex iis, propter paucitatem, nihil certi colligere se posse cernerent, in uno Alcorano omne doctrinæ suæ præsidium posuerunt. Ex his projecta & insana Celsi apparet impudentia, qui Prophetarum prædictiones innumeris aptius, quam Jesu, convenire, nefarie prorsus & ἀπηρυθριασμένως ausus est dicere. Quodque maxima admiratione dignum est, & exceptionem omnem aut cavillationem respuit, non unus aliquis Propheta omnia hæc solus de eo prænuntiavit; quod ipsum tamen vel pertinacissimam obstinationem frangeret; sed ab ipsis mundi incunabulis, per quatuor annorum millia, uno ore venturum Christum prædixerunt viri complures, in ejusque ortu, vita, virtutibus, rebus gestis, morte, ac tota denique οἰκονομίᾳ præmonstranda consenserunt. Quæ si quis casu evenisse dicat, casus hujusmodi in rerum natura aliquando contigisse ostendat: quorum nulla omnino exempla vel recens præbet vel vetus historia. Egregie Eusebius: φέρε δὴ ἄλλως τὸν τὴν διάνοιαν λελιθωμένον, καὶ ἐκ τῶν τοιῶνδε προσαγάγωμεν ἐρωτήσεων, ὧδέ πη αὐτοῦ πυνθανόμενοι· ἄγε δή, οὗτος, φωνὴν λογικὴν ἀφιεὶς, μὴ δὲ ἠλιθίου καρδίας, ψυχῆς δὲ λογικῆς καὶ νοερᾶς καρπὸν προβαλλόμενος, λέγε δὴ παρὰ σαυτῷ πολλάκις ἐπισκεψάμενος, τίς ἄλλος πώποτε τῶν ἐξ αἰῶνος βοηθέντων σοφῶν, ὁμοίως τῷ ἡμετέρῳ σωτῆρι προφητικαῖς ἄνωθεν πρὸ μυρίων χρόνων φωναῖς, ἐγνώσθη τε καὶ προεκηρύχθη παρὰ τοῖς πρόπαλαι θεοφιλέσιν Ἑβραίων παισίν· οἳ καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ τῆς γενέσεως, καὶ χρόνους τῆς ἀφίξεως, καὶ τρόπον τοῦ βίου, καὶ δυνάμεις, καὶ λόγους, καὶ κατορθώματα αὐτοῦ προλαβόντες βίβλοις ἱεραῖς καταβεβλήκασιν· *Age vero, eum præterea cujus animus lapidis in modum induruit hujusmodi interrogationibus in nostram sententiam pertrahamus, sic ex eo sciscitantes: Heus tu, dic mihi, vocem eo qui ratione præditus sit dignam emittens; non ex stolido pectore, verum ex animo rationis & intelligentiæ compote fructum proferens: dic, inquam, re apud te sæpius ex-*

Cels. apud Or. contr. Cels. libr. 1. & 2.

Euseb. Orat. de laudib. Constant. cap. 17.

pensa; quis alius antehac, ex omnibus iis qui olim Sapientes appellati sunt, apud caros Deo quondam Ebræorum filios, compluribus retro seculis, itidem ut Sospitator noster, vaticiniis Prophetarum cognitus & prænuntiatus est? Qui quidem & locum in quo natus est, & tempora adventus, & vitæ rationem, & edita ab eo prodigia, & sermones, & res præclare gestas animo præcipientes, in Libros sacros retulerunt.

Universe potius quam sigillatim spectandæ sunt Prophetiæ.

II. Quod si singulare aliquod vaticinium, ab aliis sepositum & excerptum, aut è typis unum aliquem seorsum expendas; rei fortasse veritas, vel propter obscuritatem, vel propter ambiguitatem minus elucescet. Verum non ex singularum partium conflictu, sed ex totius comparatione efflorescit & spectatur similitudo: neque ex digiti extremi, aut pedis inspectu, vel imæ auriculæ, hominem alioqui notissimum possis agnoscere, sed ex corporis integri filo, & ea specie quæ ex partium omnium compage & convenientia exurgit. Igitur non sigillatim sumendæ sunt Parallelismi partes, neque ex detruncatis membris arbitrium faciendum; quæ suis emota locis robur amittunt, ordini suo restituta vim recipiunt: sed spectanda tota series est, cum altera res alterius opem poscat, & amice conjuret. Quam seriem in Jesum quadrare universam si deprehenderimus, uti certe quadrat, tum facilis existimatio erit, non casu aliquo, aut fortuita rerum consensione, sed certo Dei nutu ac consilio hæc ita provenisse: ut homines ad oracula divina attenti, eorumque sententiam pia mente ac docili perscrutantes, de salutari Messiæ adventu admonerentur, ab eoque malorum suorum levamen expectarent. Neque tamen concedimus, nulla in toto hoc Parallelismi contextu extare vaticinia, quæ non aliorsum flecti queant; cum reperiri pleraque in eo possint, quorum exitum in alio, præterquam in Jesu, frustra quæsiveris. Quo argumento Origenes vehementer urgebat impurum Sophistam Celsum, has Prophetarum prædictiones fanaticis quibusdam convenire affirmantem, qui se Dei Filios de cœlo venisse jactabant. Atque hanc assumit in exemplum, qua Bethlehemo proditurum Israëlitarum principem Michæas asseveravit, eamque nemini illorum accommodari posse ostendit, quæ tamen examussim in Jesum congruit. Assumit & alteram hanc Jacobi: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Hæc si quis alteri cuipiam aptare voluerit, ostendat necesse est, quomodo regiam potestatem Juda retinuerit, quoad Siloh ille advenerit; ostendat quoque gentes in eo spem suam & expectationem collocasse: quæ in Christum Jesum omnia recte cadunt.

Origen. contr. Cels. libr. 1.

Mich. 5. 2.

Gen. 49. 10.

Prophetiæ quædam, non solitariæ, sed cum toto, unde prodierũt, contextu spectari debent:

III. Notandum præterea est, quasdam Prophetarum vaticinationes, non solum cum pertinentibus eodem prædictionibus, sed & cum toto locorum, unde excerptæ sunt, contextu esse spectandas. Quemadmodum enim alia est rei nudæ, alia ejusdem cum adjunctis spectatæ existimatio; ita περιοχῆς separatim sumtæ, vel imperfecta erit significatio, vel diversa ab ea, quæ ex totius operis, vel totius loci, unde ipsa prodiit, attenta consideratione existet. Adhibenda itaque magna cautio est, non quam suggerit pervicax animus, & contradicendi cupidus; sed quam recta postulat ratio, & constans perscrutandæ veritatis studium, quamque in aliorum librorum lectione adhibere solemus.

nec necesse tamen est Prophetias & typos quoscunq; attulimus, in eamdem sententiam ac antecedentia & consequentia cõspirare.

IV. Quod non eo tamen pertinere velim, ut quæcunque huc attulimus vaticinia, quoscunque proposuimus typos Christi, fidem ipsis nullam haberi postulem, nisi in eamdem plane sententiam ac antecedentia & consequentia conspirent. Nam quod Salomonem, exempli gratia, figuram Christi gerere dixerimus, si quis insanis ejus amoribus & vetito idolorum cultui consentaneum quippiam requirat in Christo, parum is æquus sit profecto rerum æstimator. Hunc narrationis ordinem & connexionem vix patitur afflatus ille divinus, quo agitati Prophetæ futura præcinebant. Scabrum quid, salebrosum, ac dissipatum edere solet ἔκστασις, & per varias species rerum sibi obversantes præcipitatur instinctus animus, nec ullis sese legibus sermonis coërceri patitur. Scio hoc Patres Ecclesiæ discrimen observasse sanctos inter Prophetas, & Pseudoprophetas; quod hi furore perciti, illi tranquilliori & sedatiori mente futura profarentur; atque hoc potissimum argumento convicisse Montanum, Priscam, & Maximillam, propheticam sibi vim arrogantes, quod emota mente furiosis & insanis similes raptarentur; cum Prophetæ sui compotes, placido, serenoque animo edere soleant oracula. Quapropter scripserat Miltiades librum, περὶ τοῦ μὴ δεῖν προφήτην ἐν ἐκστάσει λαλεῖν. Verum ἔκστασιν intelligit furorem, qui mentem statu suo depellit, & adigit ad insaniam, qualis erat divinorum, Pseudoprophetarum, & Montanistarum. At sancti Prophetæ, etiamsi divino correpti spiritu effervescerent dicendo, & præter solitum incalescerent, mente tamen constabant, nec quicquam præter intellectum proferebant. Atque hæc proprie dicta erat ἔκστασις, quali correptum Petrum, quali Paulum, narrat Lucas in Actis; quo sensu vocem illam sæpe usurpant

Act. 10. 10. & 11. 5. & 22. 17.

Dionysius Areopagita, Cyprianus, aliique Ecclesiastici Scriptores. Pseudoprophetarum autem furor, & alienatio mentis, παρέκστασις dicebatur: qua voce non semel utitur anonymus Cataphrygarum Adversarius apud Eusebium, qua cum corriperetur Pseudopropheta, prolabi eum aiebat in licentiam & audaciam, à spontanea inscitia exorsam, desinentem vero in mentis furorem non voluntarium. Ex his sequitur Prophetarum mentem, etsi pacatior est quam Pseudoprophetarum, Deo tamen agitante præter morem exardescere, neque ab his eamdem orationis constructionem, & compositionem, connexionemque rerum, atque ab Historicis, esse expectandam. Quæ cum ita sint, patet inique eos agere, qui propositos Christi Jesu typos ita cum eo confligunt, ut totos consentire velint, detrahendamque iis fidem censeant, si vel minima sui parte nutet similitudo. Quocirca nonnullos merito carpebat Hieronymus, qui quod in Adamo Christi figuram positam esse tradidisset Paulus, quæcunque in Genesi de Adamo & Eva scripta sunt, ad Christum referre conabantur. Scitum quippe est, ac vulgi consensu tritum adagium, quamlibet comparationem aliqua ex parte vacillare. Idem de reliquis etiam, quæ proposuimus vaticiniis dictum velim; iniquum esse videlicet, non eorum solum, sed & totorum librorum, aut capitum, unde illa depromta sunt, veritatem & πλήρωμα in rebus prædictis quærere: puta totum Nathanis oraculum, quo Davidi Messiam nepotem spondet Deus, ad Christum referre; cum quædam Christo, Salomoni nonnulla, aliqua utrique conveniant. Ad Christum quidem pertinere isthæc: *Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium*, affirmat Paulus in Epistola ad Ebræos; quæ & Salomoni aptari possunt, quanquam diverso modo. Uni vero Christo ista conveniunt: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum*: & hæc quoque: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Contra in unum Salomonem hæc cadunt: *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Utrumque autem spectant illa: *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo.* Indoctus fuerit qui universum Isaiæ librum ad Christi Jesu vitam & acta velit exigere, quod in quinquagesimo tertio capite mors ejus præsignificetur. Probat hoc ipsum Theodoretus exemplo Christi, qui de Hierosolymitano excidio, & de fine rerum ac orbis interitu, simul & promiscue disseruit: ἔθος δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ τὰς προφητείας ἀναμιγνύναι· καὶ γὰρ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας λόγοις συνάπτει τοὺς περὶ τῆς ἀνακλήσεως· καὶ ὁ κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κατὰ ταυτὸν τίθησι τοὺς περὶ τῆς ἱερουσαλὴμ, καὶ τοὺς περὶ τῆς συντελείας λόγους· *Scripturæ vero divinæ mos est, vaticinia permiscere: sermonibus enim de Captivitate, eos qui pertinent ad revocationem adjungunt. Et in Evangeliis Dominus simul conjungit sermones de Jerusalem & de consummatione.* Inique ergo faciunt, qui allegoriæ cujuspiam mysteria scrutantes, rem totam perspectam habuisse non contenti, inquirunt in verba singula, eaque ad allegoriæ sensus exigere satagunt. Infelicem hanc diligentiam gravi & luculenta oratione castigat eximius ille Judæorum doctor Maimonides in More Nevochim: *Hoc ergo*, inquit, *diligenter observa: est enim fundamentum magnum ad ea quæ tibi explicare volo. Proinde cum videbis me in aliquo capite explicare Parabolam aliquam, & in genere summam & scopum illius tibi indicare, noli postulare rationem & applicationem omnium verborum & rerum in Parabola contentarum ad rem significatam. Nam si id feceris, in alterutrum duorum horum incides: vel declinabis à scopo & intentione Parabolæ; vel defatigabis te in quærenda explicatione illorum, quæ explicari nequeunt, & ex hoc studio incides in vesaniam & vanitatem, inter multos nostro hoc tempore adeo familiarem, qui conantur quædam invenire & eruere è verbis Auctorum, de quibus Auctores ne unquam quidem somniarunt. Tuum autem propositum in majori Parabolarum parte esse debet, ut scias summam illius rei, de qua te Auctor Parabolæ cupit erudire.* Aliud quidem nobis suadere velle videtur Augustinus libro decimo septimo de civitate Dei, cum de Psalmorum prædictionibus ita scribit: *Testimonium quod profertur, de contextione totius Psalmi debet habere suffragium, ut certe nihil sit quod ei refragetur, si non omnia suffragantur, ne more centonum ad rem quam volumus, tanquam versiculos decerpere videamur; velut de retrogrado carmine, quod non de re nulla, sed de alia longeque diversa reperiatur esse conscriptum. Hoc autem ut in quocunque Psalmo possit ostendi, exponendus est totus.* Quibus id tantum postulat Augustinus, ut si minus totius Psalmi contextus in ejusdem prædictionis sententiam conspiret, nihil ei certe habeat contrarium. Et merito: nam quis adeo ineptus sit, ut ex aliquo Scripturæ loco hanc eliciat conclusionem, quæ cohærentibus ex adverso repugnet? Dedimus nos quidem operam, ne in Parallelismi hujus testimoniis simile quidquam peccaremus; nec hujusmodi reprehensiones veremur.

V. Nam quod impios quosdam homines blaterantes audivi aliquando, vitam ac res

Marginal notes: Euseb. Hist. Eccl. libr. 5. cap. 16. & 17. — Hier. in Eph. 5. — 2. Reg. 7. 12. & seq. — Ebr. 1. 5. — Mor. Nev. Præf. — Augustin. De civit. Dei libr. 17. cap. 15. — Disputatur

res Chriſti geſtas, non aliter in Veteris Teſtamenti libris prædictas reperiri, quam in Homero aut Virgilio, ex quorum libris ὁμηρόκεντρα, & Probæ Falconiæ Centones conſuti ſunt, dignum eorum inſcitia eſt, quibus Centonum concinnandorum ars parum perſpecta eſt. Animadvertas ſiquidem conſtare illos locutionibus Homericis & Virgilianis, non vero ſententiis. Quemadmodum enim ſcriptio quævis iis conſtat elementis, quæ in indice literarum, quem Alphabetum appellant, ſingula reperias; iis vero dictionibus, quæ in Lexico: ita Centones illi ejuſmodi conſarcinati ſunt locutionibus, quas ex Homero & Virgilio in tanta narrationum varietate facile colligas. Verum totam aliquam narratiunculæ comprehenſionem haudquaquam ex iis transferre queas: imo vero id vetat lex Centonum, quæ duos ad ſummum verſus ſimul transferri patitur. Multum vero diſcrepat ea prædictionum colligendarum ratio, quæ non verba tantum, aut enuntiationes, ſed certæ alicujus & definitæ ſententiæ circumſcriptionem, & ſingulare ac notis ſuis ſuis diſtinctum pronuntiatum continent; ſuiſque perſonis, vel locis, vel temporibus adſtrictæ ſunt & adjunctæ; nec in alium, aliumve ſenſum conferri queunt, itidem ut Centones. Uno verbo dicam: longe aliud eſt, veſtimenta tantum, quæ locutionum inſtar ſunt, ſubminiſtrare, quod Homerus & Virgilius Centonum conſarcinatoribus faciunt; aliud cum veſtimentis corpus ipſum exhibere, quod Prophetarum proprium eſt.

quid Prophetiarum collectiones à Centonibus diſcrepent.

VI. Hoc ſi fieret, quod poſtulant Adverſarii, nullique proferrentur Chriſti Jeſu typi, nullæ ipſius prænuntiæ Prophetiæ, niſi totius contextus, præcedentiumque ac ſequentium conſenſione roboratæ; ſi perpetua orationis ſerie, & apertiſſimis verbis, nulla rerum aliarum permiſtione confuſis, Chriſtum Prophetæ prædixiſſent, jam utique non Prophetiæ eſſent, ſed hiſtoriæ; nec quicquam relictum eſſet piorum fidei; jam, ut verbis utar Apoſtoli, *exinanita eſſet fides*. *Eſt* enim *fides ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.* (Rom. 4. 14.) *Juxta fidem*, inquit ille quoq; in eadem Epiſtola ad Ebræos, *defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longe eas aſpicientes & ſalutantes.* (Ebr. 11. 1. Ebr. 11. 13.) Hinc David ignorantiæ ſuæ ſibi conſcius, & obſcuritatis qua obſeptum animum ſuum ſentiebat, Deum his verbis interpellat: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam; ipſa me deduxerunt & adduxerunt in montem ſanctum tuum & in tabernacula tua; & introibo ad altare Dei.* (Pſalm. 42. 3.) Memorabile & illud Habacuci Prophetæ: *Et reſpondit mihi Dominus, & dixit, Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, ut percurrat qui legerit eum: quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem, & non mentietur; ſi moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui credulus eſt, non erit recta anima ejus in ſemetipſo; juſtus autem in fide ſua vivet.* (Habac. 2. 2, 3.) Ergo Prophetis res eminus fuerant oſtentatæ, nondum clare apparuerant. Huc ſpectat ſigillis ſeptem ſignatum ſacrum illud volumen, Johanni viſum, quod ſolus Leo de tribu Juda aperire potuit. (Apoc. 5. 1, 5.) Nempe his promiſſionum & prædictionum involucris fidem ſanctorum hominum exercebat Deus, per quam potiſſimum beneficiis ab eo ornari promeriti ſunt. *Credidit Abram Deo*, ait Moyſes, *& reputatum eſt illi ad juſtitiam.* (Gen. 15. 6.) Quod ſane parendo duntaxat Legi, neutiquam fuiſſet conſecutus. *Non enim per Legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini ejus, ut hæres eſſet mundi, ſed per juſtitiam fidei.* (Rom. 4. 13.) Quantum igitur apud Deum valuerit Patriarcharum & Prophetarum fides, Ebræis Apoſtolus fuſe expoſuit. (Ebr. 11.) At fidei, cui tantum tribuebat Deus, locum relinqui oportebat; nullus autem fuiſſet relictus, niſi res futuras velut per nebulam, obſcuras, hiulcas, & imperfectas Deus Prophetis, Prophetæ hominibus præmonſtraſſent. Nam cum triplici modo res attingere ſoleamus, vel per ſenſus, vel per intellectum, vel per voluntatem, majorem eſſe animadvertimus intellectus amplitudinem & capacitatem quam ſenſuum; majorem item voluntatis quam intellectus. Unde ſequitur majorem ineſſe nobis ad intelligendum facultatem, quam ad ſentiendum; majorem item ad volendum, optandum, & amandum, quam ad intelligendum. Quamobrem Deus magis à nobis amari vult, quam cognoſci; magis item cognoſci, quam ſentiri. Perfecte enim amari vult, aliqua tantum ex parte cognoſci, nullo modo ſentiri. Hinc illud Moſis à Chriſto iteratum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum.* (Deut. 6. 5. Matth. 22. 37. Luc. 10. 27.) De cognitione Dei ſic Paulus ad Corinthios: *Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.* (1. Cor. 13. 12.) Idem ſibi volebat David, cum de Deo diceret: *Et poſuit tenebras latibulum ſuum*: & alibi: *Nubes & caligo in circuitu ejus.* (Pſalm. 17. 12. Pſalm. 76. 2.) Et Iſaias: *Vere tu es Deus abſconditus.* (Iſa. 45. 15.) De ſenſibus vero ſic Paulus ad Philippenſes: *Pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu.* (Philipp. 4. 7.) Optat pacem Dei, quæ ſupra corporeos ſenſus poſita eſt, eorumque effugit captum, intellectus eorum & voluntates cuſtodire. Idem ad Timotheum: *Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem inacceſſibilem; quem nullus hominum vidit, ſed nec videre* (1. Tim. 6. 16.)

Ut fidei eſſet locus, non ſemper claras & diſtinctas eſſe Prophetias oportuit.

Exod. 33. 20. *potest.* Deus ipse Mosi præcise edixit: *Non poteris videre faciem meam: non enim vi-*
Joh. 1 18. *debit me homo & vivet.* Quo respiciebat Johannes, cum diceret: *Deum nemo vidit un-*
1. Joh. 4. 12, 20. *quam.* Hinc Petro gratulatur Christus, quod ea de se crederet, quæ ipsi caro
Matth. 16. 17. & sanguis non revelassent. Hinc spiritum promtum esse sciscit, carnem vero infir-
Matth. 26. 41. mam. Paulus quoque docet *prudentiam carnis, mortem esse; prudentiam autem spiri-*
Rom. 8. 6, 7, 8. *tus, vitam & pacem.* Quod & pluribus locis inculcat. Cum igitur perfectam sui cognitionem nobis Deus impertiri nolit, quamdiu corporeis hisce vinculis constricti tenemur, suæ *οἰκονομίας* signa & indicia sic temperavit, ut in crepera luce ambulantes
2. Cor. 5. 6. errabunda vestigia fidei ductu regeremus. *Dum sumus in corpore*, inquit Apostolus, *peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* Juxta hanc facultatum nostrarum distinctionem, triplex hominum genus agnovisse reor vetustos Ecclesiæ Patres, *σαρκικῶν*, sive *χοϊκῶν*, quasi *carneos*, seu *terrenos* dicas, qui rebus sensibilibus dediti sunt; *ψυχικῶν*, *animalium*, quorum omne est in animis ad Dei cognitionem attollendis studium; *πνευματικῶν*, *spiritalium*, quorum eximius est in Deum amor, ac pietas singularis. In his defectum intellectus fides sarcit; & Prophetiarum mysteria, ad quæ mens humana caligat, fides irretortis oculis intuetur. Has quippe ambages iis extricaturum se promisit Deus, quorum dedita sibi mens esset,
Matth. 11. 25. quique rectis studiis veritatem sectarentur. *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ,* inquit Christus, *quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.* Quibus adsonant ista Pauli ad Corinthios:
1. Cor. 2. 6, & seq. *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruuntur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula, in gloriam nostram, quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, numquam gloriæ Dominum crucifixissent. Sed sicut scriptum est, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum; nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum:*
2. Cor. 4. 3, 4. *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei*: & in sequenti Epistola: *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum: in quibus Deus hujus seculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.* Rursum ait Jesus Discipulis: *Vobis datum est nosse mysteria regni*
Matth. 13. 1. *cœlorum: illis autem non est datum;* qui nempe superbis & elatis animis imbecillitatis humanæ parum memores insolescerent. Stuporem quippe ipsis & tenebras offundit Deus, ut quæ occurrunt in oculos, ne ea quidem videre possint. Quem in numerum
Isa. 29. 10, & seq. Israëlitas retulit Isaias; sic eos disertis verbis incessens: *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros; Prophetas, & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum: & respondebit, Non possum; signatus est enim. Et dabitur liber nescienti, diceturque ei, Lege; & respondebit, Nescio literas.* Par est istorum hæc apud
Dan. 12. 4, 9. Danielem sententia: *Tu autem, Daniel, claude sermones, & signa librum usque ad tempus statutum.* Et deinde: *Et ait, Vade, Daniel, quia clausi sunt signatique sermones, usque ad*
Amos. 5. 18, 19. *præfinitum tempus.* Nec aliud sibi volebat Amos, cum diceret: *Væ desiderantibus diem Domini: ad quid eam vobis? dies Domini ista; tenebræ, & non lux...... Numquid tenebræ dies Domini, & non lux? caligo, & non splendor in ea?* Idem etiam significabat vela-
2. Cor. 3. 13, & seq men, quo faciem obnupsit Moses, cum de Monte descenderet. *Moyses*, inquit Paulus, *ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur; sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.* Hoc autem velum oculis suis obductum esse ne recentiores quidem Judæi infitiantur, olimque sibi ab hominibus quibusdam detractum iri fatentur; tum videlicet, cum ab iis Scripturæ intelligendæ
Isa. 25. 7. modum rationemque condiscent. Nempe respiciunt ad hoc effatum Isaiæ: *Et præcipitabit* (Dominus) *in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes.* Quam prædictionem ad Christum pertinere sequentia manifesto indicant, & Ebræi ipsi fatentur. Porro non omnes prædictiones involucris obsepsit Deus, sed Prophetas quandoque claris, apertisque verbis oracula sua pandere jussit; eaque præsertim quæ ad morum emendationem, vel ad instantium malorum cautionem, aut emolumentum denique eorum conducerent, quos præsentibus auxiliis Deus prosequi vellet: alias vero Prophetias, quibus graviora, & supra plebis captum posita inessent mysteria, intra quasdam obscuritatis latebras reclusit; ad excitanda videlicet piorum hominum studia, & profani vulgi obtutus arcendos.
Origen. libr. 7. οἱ μὲν οὖν προφῆται ὅσα ἦν αὐτόθεν νοηθῆναι τοῖς ἀκούουσι χρήσιμα, καὶ συμβαλλόμενα τῇ τῶν

ἠθῶν ἐπανορθώσῃ, χωρὶς πάσης ἐπικρύψεως, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ, εἰρήκασιν· ὅσα δὲ μυστικώτερα ἦν, καὶ ἐποπτικώτερα, καὶ ἐχόμενα θεωρίας τῆς ὑπὲρ τὴν πάνδημον ἀκοὴν, ταῦτα δι' αἰνιγμάτων, καὶ ἀλληγοριῶν, καὶ τῶν καλουμένων σκοτεινῶν λόγων, καὶ τῶν ὀνομαζομένων παραβολῶν ἢ παροιμιῶν, ἀπεφήναντο· ἵν' οἱ μὴ φυγοπονοῦντες, ἀλλὰ πάντα πόνον ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ ἀληθείας ἀναδεχόμενοι, ἐξετάσαντες εὕρωσι, καὶ εὑρόντες, ὡς λόγος αἱρεῖ, οἰκονομήσωσιν· *Prophetæ igitur quæcunque auditoribus utilia cognitu jam inde esse poterant, & moribus emendandis opportuna, nulla adhibita occultatione, Deo sic volente, prolocuti sunt. Quæcunque vero secretiora erant, ac iis tantum tradi digna, quibus intima patebant mysteria, quæque disciplinæ erant reconditioris ac studii, ut pote quæ vulgarem captum superarent, hæc per obscuros sermones, per ænigmata & allegorias, per parabolas & parœmias explicarunt; ut qui labori suo non parcerent, sed pro virtute & veritate operam omnem subire essent parati, disquisitione adhibita illarum assequerentur intellectum; eoque reperto, quemadmodum ratio postulat, uterentur.* Verba sunt Origenis adversus Celsum disputantis.

contr. Cels.

VII. Animadvertendum præterea est Prophetiarum quasdam unicam admittere interpretationem, quæ Christum mere respiciat; cujusmodi ea est quæ habetur in nono Danielis, quæque venturi Messiæ tempus definit: quasdam vero duplici interpretatione gaudere, alia κατὰ λέξιν, alia κατὰ σχῆμα: sive, ut Rabbinice loquar, alia על משמעו, *juxta sonum suum*, hoc est, literæ suæ sensum; alia על מדרשו, *juxta sensum suum allegoricum*; sive, ut Origenice, alia πρὸς τὸ ῥητὸν, alia πρὸς διάνοιαν; harum autem duplex esse genus, cum aliæ recta referantur ad Christum, ad alia vero oblique; aliæ contra allegorice pertineant ad Christum, juxta obviam vero & simplicem significationem alio spectent. Prioris generis ea est, quæ habetur in vicesimo primo Psalmo, quamque adnotarunt Evangelistæ: *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*: hoc enim revera & κατὰ λέξιν Christo contigit, Davidi vero oblique. Alterius generis hoc exemplum suppeditat idem Psalmus: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te;* quæ de se quidem David κατὰ λέξιν, de Christo vero κατὰ σχῆμα prædixit. Quanquam & κατὰ λέξιν potest in Christum congruere. Postremo huic generi duplex inest futurorum indicium, ut recte à Grotio observatum est: *bis*, inquam, vaticinia hæc rem præsignificant; primum quidem, cum ipsum editur oraculum; secundo, cum in eo exitum habet, quem directe spectavit. Exemplo erit mox allatum Nathanis vaticinium, quo Davidem Deus sic compellat: *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus; ipse ædificabit domum nomini meo.* Cum ea enim ad Salomonem directo, oblique ad Christum spectent; & per verba hæc Christus primum prædictus est, tum cum vaticinium ipsum edidit Nathan; iterum quoque prædictus est Christus, per typum, cum ortus est Salomon, ad quem directo spectaverat Nathanis oraculum, quemque Christi figuram gerere ostendimus; & cum Templum construxit, quod Ecclesiæ à Christo ædificatæ imago fuit. Sed de hoc prædictorum genere, quæ fiunt per figuras, jam supra egimus: quod attinet ad ea quæ fiunt per verba, triplicem his, totique adeo Scripturæ, inesse sensum docuit Origenes, ut in Origenianis nostris observavimus, triplexque proinde ejus interpretandi genus agnovit, & quod literæ adhæret, & quod σχῆμα persequitur, & quod utrumque. Sed verba ipsa egregii Doctoris afferre satius est: *Ostendimus, ut opinor, auctoritate Scripturæ divinæ, ex iis quæ in Lege scripta sunt, aliqua penitus refugienda esse & cavenda, ne secundum literam ab Evangelii Discipulis observentur;* (nempe ea quæ Christum κατὰ σχῆμα, alia vero κατὰ λέξιν respiciunt, in quibus cavendum omnino est, ne ita inhæreamus literæ, ut latentem figuram omittamus, tum enim vere litera occidit; de quo genere sic idem in primo capite Philocaliæ: ἀλλ' ἐπεὶ εἰσί τινες γραφαὶ τὸ σωματικὸν οὐδαμῶς ἔχουσαι, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς δείξομεν, ἔστιν ὅπου οἱονεὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γραφῆς μόνα δεῖ ζητεῖν· *Sed quoniam sunt quædam Scripturæ, quæ nihil habent corporeum, ut deinceps ostendemus, animam tantum & spiritum nonnumquam quærere oportet.* Nempe id sibi vult, Scripturis hujusmodi vel corporeum nihil inesse, sensum videlicet nullum κατὰ λέξιν, vel si quis insit, levem eum esse, momenti nullius, ac pro nihilo ducendum.) *quædam vero, ut scripta sunt, obtinenda;* (ea videlicet quæ mere ad Christum pertinent,) *alia autem habere quidem secundum literam veritatem sui; recipere tamen utiliter & necessario etiam allegoricum sensum.* (nimirum quæ ad Christum spectant κατὰ λέξιν, ad alia vero κατὰ σχῆμα.) Triplicem hunc sensum distinguere videtur Josephus in Antiquitatum suarum Procemio, cum Legem à Mose sic conscriptam esse docet, τὰ μὲν αἰνιττομένου τοῦ νομοθέτου ἀξίως, τὰ δὲ ἀλληγοροῦντος μετὰ σεμνότητος, ὅσα δὲ ἐξ εὐθείας λέγεσθαι συνέφερεν, ταῦτα ῥητῶς ἐμφανίζοντος. *Hæc quidem ænigmatis, uti par est, involvente Legislatore; alia exponente allegorice cum dignitate; quæcumque vero directe proponere utile fuit, ea plane & diserte explicante.* Quorum omnium caussas privatim exponere sibi Josephus proposuerat:

Triplex occurrit prophetiarum genus in Libris sacris: primum quod Christũ mere respicit; alterũ quod Christum respicit κατὰ λέξιν, alia κατὰ σχῆμα; tertiũ quod Christũ κατὰ σχῆμα, alia κατὰ λέξιν.

Orig. libr. 7. contr. Cels.

Grot in Matth. I. 22.

2. Reg. 7. 12.

Orig. Homil. II. in Num.

In allegoriis eruendis elaborarunt Judæi.

VIII. In interpretando eo genere Prophetiarum, aliisque Scripturæ locis, quæ allegoricum sensum recipiunt, plerorumque Judæorum desudavit industria. Testis Philo, qui totis allegoriarum voluminibus Scripturam sacram explanavit. Testis & Aristobulus, itidem Judæus, Philone antiquior, & in Machabaico secundo laudatus, qui Mosem interpretans allegoriis usus est, & cujus insigne fragmentum ad id probandum attulit Eusebius. Testes & Therapeutæ à Philone celebrati, sive Judæi, sive Christiani Judaica instituta servantes, à quibus ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐγίνοντο δι᾽ ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις· *Explicationes sacrarum Scripturarum fiebant tropice per allegorias*, quique morem hunc à majoribus acceperant. Testis Eleazarus Pontifex apud Aristeam; qui Aristeas, germanusne sit, an supposititius, operum nostrorum non est nunc inquirere; satis est hoc veterum Ebræorum institutum ex eo cognoscere. Testis denique Josephus, in loco proxime notato. Veniunt & in hunc censum Deuterotæ, Scripturarum sacrarum Interpretes, quos scribit Eusebius exponere solitos fuisse, quæ per ænigmata in iis essent adumbrata. Quos inter ii tantum admittebantur, qui robusta ac præstanti quadam animi maturitate & vi præditi essent. Conferendi illuc quoque quos דרשנים, hoc est *Concionatores* appellant. Porro ἐξήγησιν illam δι᾽ ὑπονοιῶν Philoni memoratam, quam τῷ φανερῶς λεγομένῳ opponit Plutarchus, explicandis Homeri Poëmatis jam olim abhibitam fuisse discitur ex Platone, cum Homeri θεομαχίας minime recipiendas esse docet, οὔτ᾽ ἐν ὑπονοίαις πεποιημένας, οὔτ᾽ ἄνευ ὑπονοιῶν, cum non facile dignoscere possit adolescens, quid sit ὑπόνοια, quid non. Ὑπονοίας intellige, quæ deinde ἀλληγορίαι dictæ sunt: vetustiorum enim scriptorum ea vox est, teste Plutarcho. Has ὑπονοίας, sive διανοίας (utroque enim nomine appellantur) Judæi מדרשים dixerunt, iisque libros suos referserunt: nec minus iis tribuunt nonnulli auctoritatis & fidei, ac Cabalicis ipsis Traditionibus, ut auctor est Maimonides in More Nevochim. Ii quoque significationem allegoricam אגדה & דבר גדול appellant, eosque aiunt valde falli, qui eam exponant על דרך של בני אדם, *tanquam locutiones ab hominibus usurpari solitas*; cum exponenda sit על דרך משל, *tanquam parabola*: nudam vero & simplicem appellant, פשוט, & דבר קטן. Et jam olim scitum est inter ipsos, omni Scripturæ sensum inesse utrumque, פשוט עם אגדה, *simplicem cum occulto*. Hinc Agadici dicti, in Midrasch Thehillim, aliisque Judæorum scriptis memorati, qui in eruendis profundioribus mysteriis operam consumebant omnem, nec Cabalicis nugis abstinebant. Perpauci hi erant numero; fortasse ob studii difficultatem, quæ plures deterrebat: eorum quoque scriptiones erant oppido raræ; fortasse quod vulgi captum præterirent. Idem Maimonides in Jad Chazacah, libro De conversione, tertio capite, terram Chanaan significare ait, ארץ החיים, *terram viventium*, והוא העולם הבא, *hanc autem esse seculum futurum*. Idem libro De Regibus, postquam lupi & agni concordiam allegorice exposuit, universe concludit has ῥήσεις, iisque similes, quæ pertinent ad Messiam, allegorias esse. Plerasque hujusmodi proponit: & Præfatione in Misnajoth, dictata Thalmudis, quæ κατὰ λέξιν sumta, ridendæ absurditatis plena esse videbat, ad σχῆμα detorsit. Eadem aliorum multorum ratio est. Thalmudistæ, capite quinto Beracoth, omnem Tabernaculi Mosaici supellectilem ad cœlestium significationem revocant. R. Isaac Abrabaniel, vir celebris inter suos, docet omnem Tabernaculi apparatum ad id præcipue esse instructum, ut sit, כספר חכמה עליונה ועניין נכבד אשר אליו יתישרו, *Velut liber sapientiæ sublimioris, & rei gloriosæ ad quam ista referuntur.* Idem apud R. Mosem Albeldam reperias. Quid reliquos commemorem, qui nuda literæ doctrina non contenti, ad allegorias mentem extulerunt, quales inter cæteros Rabba ben Nachmoni in Beresith Rabba, & R. Jacob Baal Hatturim in Genesin, & R. Simeon in Jalcut, & Elisah in Ecclesiasten, & R. Joseph Samiga in Convocatione sanctitatis, & Auctor libri, cui titulus est, כפתור ופרח, *Pomum & flos*. Circumfertur liber Rabbinicus, cui titulus, יסוד שירים, *Fundamentum Canticorum*, expositio videlicet libri Ruth, qua ostenditur geminum in Scriptura contineri sensum, apertum & opertum. Istarum ὑπονοιῶν diversa genera exposita sunt à R. Azaria in Meor enaiim, & ab Aben Ezra in Threnos. Laudatus jam sæpius Maimonides, in Præfatione præclari operis More Nevochim, multa de Scripturæ sacræ parabolis & ænigmatis disserit. Ac primum ostendit, non solum perplexo hoc docendi genere usos esse Sapientes, sed & necessario hoc fecisse, nec aliter facere potuisse. Tum multiplices ait esse parabolarum formas, ad idque potissimum susceptum sibi hoc opus, ut ad Prophetarum parabolas intelligendas Lectori viam muniret: nec enim ad propheticarum vaticinationum intelligentiam posse perveniri, nisi enodandarum parabolarum ratio teneatur. Atque id confirmat hoc loco Oseæ: *Ego visionem multiplicavi, & in manu Prophetarum assimilabo*, sive, *similitudines proponam.* Id enim sonat Ebraice vox, ארמה. Utitur & hoc Ezechielis: *Fili hominis, propone*

Euseb. Præp. libr. 8. cap. 10. & Hist. Eccl. libr. 2. cap. 17.

Euseb. Præp. libr. 11. cap. 5. & libr. 12. cap. 1. & 4.

Plut. De Poës. Homer.

Plat. libr. 2. De Rep.

Plutarch. De audiend. Poët.

R. Mos. ben Maim. Mor. Nev. Part. 3. cap. 43.

R. Mos. ben Maim. in Jad, libr. De conv. cap. 3. sect. 5.

Ose. 12. 10.

Ezech. 17. 2.

ænigma, & narra parabolam ad domum Iſraël: & hoc altero: *Et dixi, A, a, a, Domine Deus; ipſi dicunt de me, Numquid non per parabolas loquitur iſte?* Quibus addit & iſta Salomonis: *Audiens ſapiens ſapientior erit, & intelligens gubernacula poſſidebit: animadvertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorum.* Deinde ex מדרש docet de parabola ad parabolam progreſſum fieri, velut per funes connexos ac cohærentes, ad intelligentiam Legis, ſic tanquam in profundo puteo latentem; & quæcunque in ea de ritibus ac ceremoniis tradita ſunt, occulta myſteria continere. Demum verba, quæ parabolam continent, candelæ parvi pretii comparat; latentes vero in eo ſententias, margaritæ, quæ cum in tenebris prolapſa intercidit, diobolaris illa ad eam conquirendam & reperiendam candela accenditur. At Therapeutæ apud Philonem, aptiſſima comparatione legem animalis ſimilem eſſe dicunt, & verba quidem, corporis; animæ vero, ſenſus verbis incluſos. Aben Ezra Scripturæ ſacræ ſenſus, corporis inſtar eſſe dicebat; allegorias, veſtimentorum. Neque ſane ſolum conſtat priſcos Judæos admiſiſſe allegoricum interpretandi genus; ſed literæ etiam corticam præ eo ſæpe ſpreviſſe, & præcepta Legis, non prout concepta ſunt verbis, ſed juxta myſticum ſenſum ſervaſſe, Euſebio affirmanti credendum eſt. Ἐπεὶ δὲ, inquit, *διεληλύθαμεν τά τε τῶν ἱερῶν νόμων παραγγέλματα, τόν τε τρόπον τῆς ἀλληγορουμένης παρ' αὐτοῖς ἰδέας, ἐξ ἧς ἂν εἴη καὶ τόδε ἐπισημήνασθαι, ὡς τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος εἰς δύο τμήματα διῄρηται· καὶ τὴν μὲν πληθὺν ταῖς τῶν νόμων κατὰ τὴν ῥητὴν διάνοιαν παρηγγελμέναις ὑποθήκαις ὑπῆγε· τὸ δ' ἕτερον τῶν ἐν ἕξει τάγμα, ταύτης μὲν ἠφίει, θειοτέρᾳ δέ τινι καὶ τοὺς πολλοὺς ἐπαναβεβηκυίᾳ φιλοσοφίᾳ προσέχειν ἠξίου, θεωρίᾳ τε τῶν ἐν τοῖς νόμοις κατὰ διάνοιαν σημαινομένων. Quoniam autem de ſacrarum legum præceptis, & allegorico qui iis ineſt ſenſu diſſeruimus, ſequitur ut notemus genus univerſum Judæorum in duas partes eſſe diviſum, & multitudinem quidem legum præceptis, prout verbis concepta extant, ſubjeciſſe; reliquam vero partem, eorum videlicet quorum firmiores mentes ſunt, hac neceſſitate ſolutos, ad diviniorem quamdam Philoſophiam, & ſupra vulgi captum poſitam, & ad allegoricorum ſenſuum, qui in Lege reconditi ſunt, inveſtigationem animum adjicere voluiſſe.* Onkelon nobiliſſimum Moſis interpretem allegorias nonnumquam perſequi, & ipſa res clamat, & declarat Aben Ezra, allegoricis licet interpretationibus valde adverſarius. Videant nunc Judæi recentiores, atque imprimis pervicaciſſimi inter ipſos Caraitæ, quantum ab hac doctrina receſſerint, dum Legis verbis adhærentes, myſticos ſenſus & allegoricas interpretationes reſpuunt; ſpreto majorum ſuorum more, quorum qui cordatiores erant, neglecta in multis, quoad literæ ſenſum, Lege, eidem juxta allegoriam fere obſequebantur. Notabilis eſt imprimis clariſſimi Doctoris Aben Ezræ audacia, qui in Diſſertatione quadam, qua Legis explanandæ diverſos modos propoſuit, eum ſolum amplectitur, qui literæ inhæret ac verba perſequitur, allegorias omnes repudiat. Quanquam aliquibus Scripturæ locis ineſſe myſteria, ad eaque aſſurgendum eſſe fateri cogitur. Et vero niſi de ſua pertinacia remitteret hoc verporum genus, & multa על דרך משל interpretanda eſſe fateretur, in quam multa abſurda incurreret, naturæ, rerumque ordini, Legi etiam Moſaicæ, Prophetarum ſententiis, ac veritati ipſi contraria? Nihil hic de Johanne attinet dicere, qui occultos Veteri Teſtamento ſenſus ineſſe paſſim docuit: nihil de Chriſto Jeſu, à quo idem crebro traditum eſt, quique doctrinæ ſuæ præcepta parabolis tegere ac diſſimulare ſolitus, monitum hoc ſubjiciebat, *Qui habet aures audiendi, audiat;* quaſi auditoribus denuntians, niſi allegorica interpretatione adhibita reconditas ſententias evolverent, fruſtra hæc à ſe proponi. Contenti ſimus teſtimonio Pauli, qui Judæos, apud quos ſua jam ætate gliſcebat ea labes, graviſſimis ſæpe verbis caſtigat: *Circumciſio cordis*, inquit, *in ſpiritu, non litera.* Idem alibi myſticum & interiorem ſenſum faciei Moſis comparat; exteriorem vero velamini faciei Moſis impoſito: *Uſque in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum: cum autem converſi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Idem paſſim Novi Teſtamenti myſteria in Veteris hiſtoriis adumbrata eſſe docet: *Hæc autem*, inquit, *in figura contingebant illis; ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum devenerunt.* Inde adeo Pſalmo ſeptuageſimo ſeptimo Parabolæ appellantur prodigia à Deo edita, in gratiam, vel in emendationem Ebræorum. Et Pſalmo centeſimo decimo octavo, his verbis Deum orat Propheta: *Revela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de Lege tua;* futurorum nempe præſignificationes. Atque ii ſunt vere clauſi, ſignatique ſermones, de quibus futurum prædicit Daniel, *Ut neque intelligant omnes impii, porro docti intelligant.* Hoc argumentum erudite proſecutus eſt contra Celſum Origenes noſter, & libro quarto De principiis, quem qui ſtudioſe legerit, operæ fructum feret. Unum huc addam, quod jam ſuis locis monui, unde obfirmata Judæorum pertinacia deprehenditur, ipſos quantumvis exoſos allegoricas ex-

Ezech. 20. 49.
Prov. 1. 5, 6.
Phil. De vit. contempl.
Aben Ezr. in Thren. 1.
Euſeb. Præp. libr. 8. cap. 10.
Aben Ezr. Præf. De Lege interpr. in Bibl. Bomb. Venet. 1525.
Rom. 2. 28.
2. Cor. 3. 15.
1. Cor. 10. 11.
Pſalm. 77. 2.
Dan. 12. 10.
Origen. contr. Celſ. libr. 4. & De Princip. libr. 4. cap. 2.

planationes, easdem tamen admittere, ad eludenda vaticinia Prophetarum, quæ in
Psalm. 21. 18, 19. Christo Jesu κατὰ λέξιν completa sunt. Velut illud Davidis: *Foderunt manus meas, & pedes meos:* tum istud: *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem:* atque hoc etiam: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto:*
Psalm. 68. 22. Isa. 42. 6, 7. & id quoque Isaiæ: *Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum:* necnon & illud Zachariæ:
Zach. 9. 9. *Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ:* tum & illud
Zach. 11. 12. ejusdem: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Quæ ἀλληγορικῶς Judæi pro arbitrio detorquent. Sed & inter novitios Judæos R. Manasse in opere De resurrectione multas patrum suorum ineptias, in Thalmude Rabbinorumque libris consignatas, flectit ad allegoricum sensum, seseque singulari tractatu acturum spondet de allegoriis, quæ his scriptionibus continentur. Suo sibi denique gladio jugulantur ipsi, cum pervulgatum hoc inter eos usurpant effatum: אין בתורה אפילו אות אחת שאין הרריםם גדוליםם תלויםם בה. *Ne unica quidem in Lege litera extat, è qua non pendeant montes magni.*

R. Manass. libr. 2. De resurr. cap. 19.

& Ethnici. IX. Abeamus ad Ethnicos, quorum plerique hoc genere delectati sunt. Homeri, ut dixi, Poëmata in allegorias jam olim à plerisque tracta fuisse, vel ex uno hoc, quod attuli, Platonis effato colligitur. Extabant olim Homericæ allegoriæ Metrodori Lampsaceni; extant hodieque & illæ Heraclidis Pontici, & Porphyrii. Nonnullas etiam Plutarchus in libro De vita & poësi Homerica proposuit. Idem in libro De audiendis Poëmatis egregium earum exemplum affert, unde intelligas quos intra fines eæ debuerint consistere, ne vel progrederentur longius nimis curiosi & ingeniosi Interpretes, mysteria Homero affingentes, de quibus ne in somnis quidem cogitavit; vel in nudo verborum sensu hærerent. Longe vero plurimas reperias apud Eustathium. Notabile est illud Dionis Chrysostomi in Oratione de Homero, solitum fuisse Homericis temporibus res naturales fabulis implicare. Addidisset, res quoque pertinentes ad mores & ad politica, & cujuscunque tandem generis, figmentis dissimulare. Hieroglyphica Ægyptiorum, eorumque significationes retulit in literas Chæremon, Augusti ætate. Nec multo post Cornutus Græcorum mythologiam naturæ rationibus accommodavit, eo libro, qui sub Phurnuti nomine circumfertur. Ab utroque, Cornuto, & Chæremone, τὸν μεταληπτικὸν τῶν παρ᾽ Ἕλλησι μυστηρίων τρόπον· *Græcanicorum mysteriorum allegorice interpretandorum rationem*, accepisse Origenem testificatur Porphyrius. Edidit Palæphatus Ægyptius, λύσεις τῶν μυθικῶς εἰρημένων· *Solutiones eorum quæ fabulose dicta erant.* Totus est in hujusmodi fabularum Græcarum allegoriis evolvendis Fulgentius Planciades. Quasdam & illarum anagogas scripsit Michaël Psellus. At consumsit diuturnitas temporis, Zenonis, Chrysippi, & Diogenis Babylonii libros, quibus fabularem historiam à nugis dejunctam, traduxerunt ad Physiologiam, & Orphei ac Musæi nominibus præscriptas fabellas, tum & illas Homeri ac Hesiodi, ad suas de Diis opiniones applicarunt. Vana sane fuisset eorum opera, qui doctrinam suam velarunt figmentis, nisi fuissent qui dispellere tenebras, & arcana eruere studuissent. Imo vero fatendum est, quæcunque gens fabulatores habuit, eamdem & suos
Lucian. Macr. fabularum Interpretes habuisse. Id quod de Assyriis & Arabibus Lucianus commemorat. Plura afferre poteramus in eam sententiam, si incerta res aut controversa ageretur. Satis profecto ex istis intelligitur μεταληπτικὸν hoc interpretandi genus Ebræis Scriptoribus pariter & τοῖς ἔξωθεν acceptum ac familiare fuisse; ac inique porro facturos, si qui in nobis culpare audeant, quod in aliis probare coguntur.

Vanitatem oraculorum suorum & Sibyllarum iidem Ethnici agnoscunt. X. Nunc antequam manum tollamus de tabula, postularet locus, ut de Ethnicorum oraculis disputaremus, quæ Propheticæ facultatis specie quadam vulgi stoliditati diutissime illuserunt, & Christianæ legis Adversariis ad prædictionum Veteris Testamenti vim oppugnandam argumentum præbere possunt. Nam si Prophetias, quibus se tutetur, habet etiam mendacium & impietas, quid in iis præsidii veritas collocabit? Verum jam tum etiam cum maxime vigerent oracula, ita prolapsa erat eorum fides apud sanæ mentis homines, ut nihil inter eos esset contemtius. Pythiam
Plut. Dem. auro à Philippo corruptam, facete dicebat Demosthenes φιλιππίζειν· Chrysippum superstitionibus valde deditum, ut Stoicum decuit, oraculis totum volumen implevisse
Cicer. libr. 2. De divin. ait Cicero, *partim falsis, partim casu veris, ut fit in omni oratione sæpissime; partim flexiloquis & obscuris, ut interpres egeat interprete, & sors ipsa referenda sit ad sortes; partim ambiguis, & quæ ad Dialecticum referenda sint.* Audiamus præterea Origenem sic dis-
Origen. libr. 7. contr. Cels. putantem contra Celsum: δυνατὸν μὲν ἡμῖν συνάγουσιν ἀπὸ Ἀριστοτέλους, καὶ τῶν τὰ τοῦ Περιπάτου φιλοσοφησάντων, οὐκ ὀλίγα εἰπεῖν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ περὶ τῆς Πυθίας καὶ τῶν λοιπῶν χρηστηρίων λόγου· δυνατὸν δὲ καὶ τὰ λελεγμένα τῷ Ἐπικούρῳ, καὶ τοῖς ἀσπαζομένοις αὐτοῦ τὸν

λόγον περὶ τῶν αὐτῶν, προθέμενον δεῖξαι ὅτι καὶ Ἑλλήνων τινὲς, ἀνατρέπουσι τὰς νομιζομένας καὶ τεθαυμασμένας ἐν πάσῃ Ἑλλάδι θεοπροπίας· Possumus quidem, si Aristotelis & Peripatetiorum scripta compilare velimus, non pauca afferre ad ea labefactanda, quæ de Pythia & reliquis oraculis feruntur. Possumus quoque, si expromamus quæ de iisdem rebus ab Epicuro, ejusque sectatoribus disputata sunt, ostendere, nonnullos Græcorum refellere & aspernari oracula, quæ per universam Græciam communi & tralatitio usu, etiam cum admiratione recipiuntur. Vanitatem vero oraculorum aperte confitetur Porphyrius, rei apprime consultus, ut qui librum scripserat De philosophia ex oraculis petita. Rem pluribus testimoniis, tum & exemplis ac rationibus confirmare promtum esset: sed cum Eusebius toto id libro Præparationis Evangelicæ sexto præstiterit, amandari se illuc Lector benignus patiatur. (Porphyr. apud Euseb. Præp. libr. 6. cap. 5.) Idem omnino de Sibyllinis carminibus putandum est; non recentioribus istis, quæ circumferuntur & κιβδηλείας vulgo damnata sunt, sed de antiquis etiam, quorum meminerunt Veteres. *Callide*, inquit Cicero, *qui illa composuit, perfecit, ut quodcunque accidisset, prædictum videretur, & hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur.* (Cicer. De div. libr. 2.) Et deinde: *Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut id quod proditum est à majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones.* Post operam ad scriptionum illarum futilitatem demonstrandam utiliter à Blondello positam, in longiori argumenti hujus tractatione, mihi ingratus, Lectori inutilis labor poneretur. (Blond. De Sibyll. libr. 1. cap. 8. 9. 10.) Quanquam & & ea, quæ in contrarium nuperrime attulit Johannes Crassetius, pietate insignis & doctrina, cum fructu & voluptate legi possunt.

EPILOGUS NONÆ PROPOSITIONIS.

HIC vero finis esto Propositionis hujus, in qua cum ex Veteris Testamenti cum Novo contentione & Parallelismo perspicuum sit, Prophetias omnes Veteris Testamenti de Messia, & quæ iis continentur κριτήρια, in Jesum Nazarenum aptissime quadrare, in neminem vero præterea: supra vero in octava Propositione demonstraverimus eum esse Messiam, cui uni Prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt; sequitur omnino Jesum Nazarenum esse Messiam. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Libri Veteris Testamenti sunt divinitus inspirati.

PROPHETIAM omnem esse veracem, cum res in ea prædictæ contigerunt, tertio inter Axiomata loco posuimus. Ostendimus autem nona hac Propositione res in Prophetiis Veteris Testamenti de Christo prædictas, in Jesu Nazareno contigisse. Unde concluditur Prophetias Veteris Testamenti, quæ ad Christum spectant, esse veraces. Sed & alias plerasque Veteris Testamenti Prophetias veraces esse sexta Propositione demonstravimus. Axiomatum porro nostrorum quartum hoc est, Propheticam facultatem à solo Deo esse. Ergo hæ Prophetiæ Veteris Testamenti à Deo solo sunt. Atqui Prophetias illas continent libri Veteris Testamenti. Unde sequitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. (Orig. libr. 4. De princ. c. 1.) Origenes quidem cum in libro quarto De principiis probare vellet, divinitus inspiratam esse sacram Scripturam, non alio id confecit argumento, quam eventu prædictionum: *Antequam*, inquit, *complerentur ea quæ à Prophetis fuerant prædicta, quamvis vera essent, tamen ostendi vera esse non poterant, pro eo quod nondum probarentur impleta. Adventus vero Christi, vera esse & divinitus inspirata, quæ dixerant, declaravit; cum utique prius haberetur incertum, si eorum quæ prædicta fuerant, exitus esset implendus.* (Orig. contr. Cels. libr. 8.) Idem in libris contra Celsum: *αἱ προφητεῖαι τοῖς μὴ παρέργως ἐντυγχάνουσι τῇ ἐν αὐταῖς προγνώσει, ἱκαναί μοι εἶναι δοκοῦσι πρὸς τὸ πεῖσαι τὸν συνετῶς ἅμα καὶ εὐγνωμόνως ἀναγινώσκοντα, ὅτι θεοῦ πνεῦμα ἦν ἐν τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις· Sed & Prophetiæ, si quis ad prænotionem, quæ ipsis inest, non perfunctorie attenderit, idoneæ sunt ad persuadendum ei qui legendis iis prudentem & æquum animum adhibuerit, in viris illis spiritum Dei fuisse.* Constat igitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Quod erat probandum.

PROPOSITIO DECIMA.

Vera est Christiana Religio.

Defin. 1. 7. PAUCIS verbis concludetur ista Propositio. Religionem Christianam eam esse definivimus, quæ Jesum Nazarenum Messiam esse statuit, & quæcunque in Libris sacris, sive Veteris, sive Novi Testamenti, de eo scripta sunt, pro veris habet. Probatum est autem superiori Propositione Jesum Nazarenum esse Messiam, & quæcunque in Libris sacris, sive Veteris, sive Novi Testamenti, de eo scripta sunt, vera esse. Igitur Christianæ religionis fides circa res veras solum versatur, prorsusq; ei convenit quinto loco allata à nobis Definitio, qua statuimus Religionem veram eam esse, quæ res solum veras ad credendum propositas habet. Unde exoritur consectarium hoc, veram esse Christianam religionem. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Religiones omnes, præter Christianam, falsæ sunt & impiæ.

SI vera est Christiana religio, & res solum veras ad credendum propositas habet, ut definivimus, ex iis utique rebus una hæc est, solam Christianam Religionem esse veram, reliquas omnes falsas & impias. Palam id & libere coram Principibus Judæorum profatus est Petrus, cum de Christo sic dissereret: *Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus: nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Eamdem doctrinam Paulus Galatis tradidit: *Sed licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.* Eadem & Timotheum docuit: *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.* Verum igitur est Religiones omnes, præter Christianam falsas esse & impias. Quod erat probandum.

Act. 4. 11, 12.

Gal. 1. 8, 9.

1. Tim. 2. 5.

SUMMA
DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

NUNC vero totam hanc Demonstrationem in pauca contractam æqui Lectoris ponamus ob oculos, ut uno intuitu perspectam & comprehensam suis queat momentis perpendere. Libri Novi & Veteris Testamenti iis temporibus scripti sunt, quibus feruntur esse scripti; & ab iis scripti, quibus tribuuntur. Hinc sequitur totam Jesu Nazareni historiam, in Veteri Testamento longe ante prædictam esse, quam evenerit in Novo. His porro concessis, libros nimirum Novi & Veteris Testamenti iis temporibus esse scriptos, quibus feruntur esse scripti; & ab iis scriptos, quibus tribuuntur; & Prophetias Veteris Testamenti de Jesu Nazareno, completas esse in Novo, consequens est veraces esse libros Novi & Veteris Testamenti. Quod si Prophetiæ Veteris Testamenti de Jesu Nazareno, completæ sunt in Novo, & veraces sunt libri Novi & Veteris Testamenti, ex eo efficitur Jesum Nazarenum esse Messiam. Quo posito, veraces nempe esse libros Novi & Veteris Testamenti, & Jesum Nazarenum esse Messiam, fatendum omnino est veram esse Religionem Christianam. Arctius adstringi non potest ratiocinatio hæc, totaque ita conserta est & contexta, resque aliæ ex aliis nexæ & inter se aptæ colligatione necessaria cohærent, ut nullis divelli argumentis, ratione nulla labefactari queant, nec assensum Lector possit abnuere: præsertim si animum hic adhibeat studiosum veritatis, non contumacem; tantumque his adjungat fidei, quæ à nobis demonstrata sunt, quantum aliis rebus solet adjungere, quæ paris roboris rationibus nituntur. Atque id nos postulavimus ab initio Operis hujus, & impetraturos speravimus.

EPI-

EPILOGUS

AD SERENISSIMUM DELPHINUM.

HABES, LUDOVICE, munus à me, ſiquidem rerum ſpectetur dignitas, magnum; ſed futurum tamen majus, ſi quem opto ex ejus uſu fructum capias, veræ nempe ac ſinceræ pietatis incrementum, cujus uberes jam animo tuo excepti ſatus ad lætam frugem feliciter adoleſcunt. Id ſi ſit, *Deus Patris tui erit adjutor tuus, & Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli deſuper, benedictionibus abyſſi jacentis deorſum:* largietur ille tibi cœleſtem hanc Sapientiam, *per quam reges regnant, & legum conditores juſta decernunt;* teque præſentibus proſequetur auxiliis, ad edomandos, non externos ſolum, ſed inteſtinos etiam, eoſque omnium acerrimos hoſtes; corporis dico cupiditates, incitamenta Dæmonum, & mundi illecebras, quæ te circumſident; ac ſpreto tandem temporario hoc & caduco imperio, nobilius affectabis & immortale regnum, quod nulla vis poteſt convellere. Atque hæc tibi certo eventura eſſe ſcito, tumque te revera fore magnum, cum te coram Deo minimum eſſe agnoveris.

Gen. 49. 25.
Prov. 8. 15.

FINIS.

ADDENDA.

PAG. 5. lin. 14. post hæc verba : *præcedat auctoritas.* ADDE : Quamobrem ex operum suorum portentifica vi rationem credendi & argumentum eos capere Joh. 14. 11. jubet Christus, quos auctoritas sua non perpulerat : *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est; alioquin propter opera ipsa credite.*

Pag. 8. lin. 30. post hæc verba : *amplexus est Hobbesius.* ADDE : aliique nonnulli. At cum abstrahi latitudinem & altitudinem aiunt, vel animo agente & operante ejusmodi sejunctionem fieri volunt; quo animum, quantumlibet sese torqueat, viresque intendat, pervenire posse omnino negamus : vel fieri id putant, animo longitudinem solum spectante, ad altitudinem & latitudinem non attendente, earumque velut oblito; quemadmodum cum itineris alicujus exploramus longitudinem, nullam habemus rationem latitudinis; uti nec crassitiei, cum areæ spatium. Verum qui obliviscitur latitudinis & altitudinis, deque iis non cogitat, uti eas ad rem longam non addit, ita neque ab ea detrahit. Ad principii autem percipiendam cognoscendamque naturam, non satis est ad unam partem definitionis attendere, de altera non cogitare; sed utraque pars menti æque obversari debet : definitas enim & determinatas rerum formas, expressas & accuratas circumscriptiones postulat Geometria; & in definitione puncti, partes omnes actu detrahi & recidi jubet; latitudinem & altitudinem, in definitione lineæ; crassitiem, in definitione superficiei; non otioso animo insuperhaberi tantum & prætermitti. Alioquin incertam animo informabimus & ancipitem principiorum notitiam; quæque ex iis fluent demonstrationes, ancipites itidem erunt & ambiguæ.

Pag. 10. lin. 35. post hæc verba : *cum nec punctum esse possit.* ADDE : Neque me fugit quid caussentur Geometræ : lineam & circulum animo fieri postulant, non reipsa; ex iisque animo informatis easdem aiunt utilitates capi, ac si opere fierent; & quamvis circulus perfectus fieri non possit, quem tamen describimus circulum, usu non discrepare ab eo qui perfectus sit. Hic vero Geometricam πρακτικὴν cum theoretica se confundere non intelligunt : nos autem non quærimus quid ex imperfectis principiis ad vitæ commoda opis & emolumenti proveniat, verum qua vi polleant illa ad legitimæ & ἐπιστημονικῆς demonstrationis conclusionem. Deinde ea non magis animo quam re fieri posse aio.

Pag. 13. lin. 31. post hæc verba : *mentem Jovis Ægiochi.* ADDE : & hoc quoque Anacreontis :

Anacr. Od. 41. πόθεν οἴδαμεν τὸ μέλλον;
ὁ βίος βροτοῖς ἄδηλος·
Unde cognoscimus futurum?
Vita hominibus ignota est.

Pag. 22. lin. 3. post hæc verba : *prædicat Paulus.* ADDE. Sed & Johannis Evangelium, sancti ipsius Apostoli manu scriptum Ephesi ad Honorii usque tempora servatum fuisse proditum est à nonnullis. Atque ex fide primigeniorum istorum exemplarium, quæ servabantur in Ecclesiarum tabulariis, dirimebantur controversiæ, & hæsitantium dubitatio tollebatur. Clarissime id colligitur ex genuina Ignatii Epistola ad Philadelphenses : nam quæ interpolata est, nativum loci intellectum pervertit. Queritur Ignatius adeo pertinaciter hærere nonnullos archivorum testimonio, ut nihil prorsus admittant, quod in iis non extet : qua religione ac scrupulo perimebatur traditio, fideique ipsius meritum tollebatur. Ergo subjicit sanctissimus Martyr, Christum Christique crucem, suamque adeo fidem, archivum sibi esse, tabularium, & exemplar; in quo velit acquiescere.

Pag. 27. lin. 29. post hæc verba : *quam in ea infarcire.* ADDE : Similis fuit in re graviori Judæorum dolus, quos historiam Susannæ ex Ebraicis Scripturæ sacræ Voluminibus detraxisse queritur Origenes in Epistola ad Africanum : cum divinorum oraculorum Codices sacrilega manu violare maluerint, quam majorum suorum, virorum scilicet in hac gente spectabilium, impietatem & impudicitiam ingenue confiteri.

Pag. 29. lin. 5. post hæc verba : *prædicta alteri aptasse.* ADDE : Urgebunt Adversarii : Si Josepho persuasum non fuit Jesum esse Messiam, planum eum ac deceptorem utique existimare debuit; quippe qui Messiam se esse falso jactarit; nedum eum cele-

brare laudibus, & Deo proximum facere. Ego vero Josephum periti Historici munere egregie functum esse dico; cujus officium est, res, uti gestæ sunt, suis licet partibus adversas, candide referre, uni veritati studere, suum vero ipsius judicium neutiquam interponere. Id præclare à Josepho præstitum est. Jesum mirabilia opera patrasse dixit, hominibus præcepta dedisse, plurimos sectatores habuisse, dictum & habitum esse Christum, à primariis viris accusatum, à Pilato in crucem actum, Discipulis post mortem redivivum apparuisse, in hunc vaticinia Prophetarum convenire, ab eoque Christianorum sectam originem nomenque duxisse. Horum omnium adeo perspecta fuit & contestata veritas, ut sine livoris suspicione à Josepho prætermitti non potuerint. Quid vero sentiret ipse, quid Christiani, quid Judæi, non apposuit. Nam quod ait doctrinam Jesu susceptam esse ab iis qui veritatem amant, non ita intellige, quasi pro veris ipse se habere significet, quæcunque Jesus effatus est. Id vero sibi vult, Discipulos Jesu veritatis studium præ se ferre, atque hanc præ cæteris laudem affectare. Cæterum si quis pertendat in Christianorum partes videri saltem inclinasse Josephum, per me id credere liceat, dummodo certum sit hunc iis verbis sententiam suam consignasse, quibus nullam criminandi sui ansam præbuerit. Quo artificii genere alias eum callide utentem deprehendemus.

Pag. 31. lin. 23. post hæc verba: *Censen' hominem me esse? erravi.* Adde: Charicles, apud Heliodorum, Calasirin sospitatorem suum & Deum appellat, Mitranes Persarum regem. Heliod. libr. 4. & 5.

Ibid. lin. 32. post hæc verba: *Dei misericordiam imitando.* Adde: Hieronymus hominem jubet fieri Deum, ut mentiri desinat; omnem quippe hominem esse mendacem: at cum Deus fuerit effectus, & desierit esse homo, tum & mentiri desiturum.

Pag. 44. lin. 10. post hæc verba: *ex Assyriis detorti sunt.* Adde: Ex hac amborum codicum consensione recte colligitur, tales ad hoc tempus perseverasse, quales tum fuerunt, quum gentis utriusque divortium intervenit: jam inde enim *Non coütuntur Judæi Samaritanis*, nec in utroque codice confingendo & adulterando conspirasse, vel alteram alterius exemplar usurpasse verisimile est. Quocirca ad Mosaicorum librorum γνησιότητα comprobandam hoc argumento jure usus est R. Joseph Albo in libro Ikkarim. Joh. 4. 9.

Pag. 60. lin. 15. post hæc verba: טוב *esse dictum.* Adde: Hoc ipso die accepisse nomen Phaltiel; vel, ut habetur in Sidra Paralipomenon, Jamchil, tradit Isa bar Ali. Plurima ex his nominibus reperias apud R. Gedaliam in Catena Cabalæ. Hic quidem à sorore dictum vult Mosem Jether, à quibusdam Tobia, sæpe etiam Sopher, ab Ægyptiis Honios; quod vitiose scriptum est pro Monios.

Ibid. lin. 16. post hæc verba: *ipsum nomina gessisse.* Adde: Sed & nonnulla, ex iis quæ attulimus, refert & interpretatur Hieronymus. *Jared* ירד *vocatur*, inquit, *id est Descendens, quod è monte descenderit: Pater Jedor, id est sepium, eo quod quasi quadam sepe legis circumdederit populum: Heber,* חבר, *Junctor, eo quod populum Dei servitio junxerit: Pater Socho, id est prophetiæ, eo quod ipse sit doctor Prophetarum: Icuthiel* יקותיאל, *id est, Sperans in Deum, eo quod spem habuerit liberandi populum de Ægypto; sive quod spe parentum de aquæ periculo liberatus sit: Pater-Zonah* זנוח, *qui interpretatur Gubernator, eo quod magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, sive quod doctrina sua quotidie gubernaret.*

Ibid. lin. 31. post hæc verba: *R. Eliezero in Pirke.* Adde: & R. Gedaliæ in Catena Cabalæ.

Ibid. lin. 34. post hæc verba: *alibi tribuit.* At Saido Ebn Batrik dicitur Siyun in Annalibus Alexandrinis.

Pag. 61. lin. 18. post hæc verba: *Mosi fuisse, Monios.* Adde: non ut corrupte legitur in catena Cabalæ, Honios.

Ibid. lin. 41. post hæc verba: ספר הצבה, *hoc est.* Adde: *Librum Sabiorum*, sive mavis,

Pag. 62. lin. 59. post hæc verba: *Servus meus mortuus est.* Adde: Et Paulus ad Ebræos: *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus*, [Dei] *tanquam famulus.* Ebr. 3. 5.

Pag. 64. lin. 34. post hæc verba: *Georgio Syncello.* Adde: Hujus disciplinæ quantum studiosi fuerint Ægyptii, præclare exponit apud Heliodorum Calasiris Ægyptius antistes: duplicem siquidem esse ait sapientiam Ægyptiorum; aliam vulgarem, quæ necyomantia est; aliam divinam, quæ vera sapientia est; ἣν ἱερεῖς, inquit, καὶ προφητικὸν γένος ἐκ νέων ἀσκοῦμεν, ἄνω πρὸς τὰ οὐράνια βλέπουσαν, θεῶν συνόμιλον, καὶ φύσεως κρειττόνων μέτοχον, ἄστρων κίνησιν ἐρευνῶσαν, καὶ μελλόντων πρόγνωσιν κερδαίνουσαν. *Cui nos Sacerdotes & Prophetis prognati ab adolescentia studemus; cælestia spectantem,* Heliod. libr. 3.

Deorum sociam, naturæ divinæ participem, astrorum motus scrutantem, & notitiam futurorum lucrifacientem.

Pag. 65. lin. 22. post hæc verba: *jussas prostare puellas.* Adde: Legas quæ de Tyriorum institorum saltationibus, instrumentis Musicis, & Assyriaco modo scripsit Heliodorus, quantum ea gens Musicæ dedita fuerit, intelliges.

Heliod. libr. 4.

Grut. Inscript. p. 64.
Pausf. Achaic.

Ibid. lin. 32. post hæc verba: *accepisse narrant.* Adde: Hinc Fatalis dicitur in veteri Lapide: hinc Jovis decreta, hoc est fatum hominibus pandere dicitur: hinc oraculum apud Pharenses habuisse eum narrat Pausanias: hinc & futura in somnis homines monere fingitur à nonnullis.

Ibid. lin. 33. post hæc verba: *& inter Prophetas censetur.* Adde: Quam ob caussam Psonthomphanech, hoc est *Futurorum præscium*, haud secus ac Josephum, fuisse ab Ægyptiis appellatum, legitur in Chronico Alexandrino.

Pag. 67. lin. 26. post hæc verba: *conditor fuerit Moses.* Adde: Proditum est à Veteribus Bacchum, cum Ammonis Jovis Templum conderet, nullam intulisse Dei imaginem, sed unius & veri Dei clara symbola inesse voluisse: apte id congruit in Mosem, qui Israëlitas in Ægyptiorum πολυθεότητα proclives ad veri Dei cultum revocavit.

Kirch. Copt. Prodr. cap. 5, & 6, & ult.

Pag. 69. lin. 37. post hæc verba: *sed perperam.* Adde: Perperam quoque pro Cneph apud Iamblichum legitur Emeph, quod miror Kircherum non vidisse: nec enim solum adulteratam scripturam vocabuli *Emeph* retinuit, ex eaque sententiam invita Minerva extundere tentavit; sed & legitimum Eusebii Cneph, corruptum esse perperam opinatus est.

Pag. 70. lin 4. post hæc verba: *super sensu.* Adde: Et alas & umbellam exhibet globus quidam, seu potius discus alatus, supra caput mystici Scarabæi scalpi solitus. Hoc Cnepho tegmen & caussa nominis fuit.

Ibid. lin. 12. post hæc verba: *in historiis Arabum.* Adde: Tota vero Nasamonum natio hunc gestandarum in capite alarum morem usurpavit, ut ex Dione Chrysostomo scimus.

Mor. Nev. Part. 1. cap. 43.

Ibid. lin. 26. post hæc verba: *absconditus fuit.* Adde: Consulatur insignis Doctor Maimonides in More Nevochim.

Suid. in ἱερογραμματεῖς.

Pag. 72. lin. 26. post hæc verba: *habitum fuisse narrant.* Adde: Quid quod tradit Suidas, quemdam ex Hierogrammateis Ægyptio regi prædixisse futurum, ut olim nasceretur aliquis inter Israëlitas, virtute præstans & meritis, qui Ægyptiorum dominatum & potentiam esset accisurus & depressurus, res vero Israëlitarum ac gloriam valde promoturus; quibus Mosem designabat. Quæ si vera sunt, nihil sane non augustum atque ingens, & humana sorte sublimius sentire potuerunt de eo, cujus ortum majoribus suis à Deo præsignificatum fuisse acceperant.

Said. Ann. Alex.

Pag. 73. lin. 45. post hæc verba: *Cambysis æqualem ponit.* Adde: Said ebn Batrik; ponit &

Pag. 75. lin. 1. post hæc verba: *illæsus exierit.* Adde: Legitur in Annalibus Alexandrinis Saidi ebn Batrik, Nemrodum, cum in oriente vidisset aliquando erumpentem è terra ignem, accessisse ad eum propius, & adorasse; ac ignis exinde instituisse cultum, eique Andeschanum præfecisse, quem de medio ignis Diabolus allocutus est; Nemrodum autem vixisse Zorodaschti temporibus, qui fuit auctor religionis Sabiorum, & ab aliis Zoroaster appellatur. Notavimus supra eumdem existimatum esse Nemrodum ab aliquibus ac Zoroastrem. Non eumdem, sed coætaneum ponit Said: verumtamen ex iis quæ de Nemrodo narrat, manifestum est confundi eum cum Zoroastre. Mirabilis autem ille casus conspecti huic & adorati ignis, ex eoque locuti Diaboli; quem ex Mosis historia detortum esse perspicuum est, Zoroastrem ostendit simulacrum esse ad Mosis effigiem expressum.

Pag. 77. lin. 12. post hæc verba: *seque vivos concremantes.* Adde: Memoriæ proditum est à Saido Batrikide, Bahramum Persarum regem, Jezdegirdis filium, profligatis Turcis, & interfecto ipsorum rege Chakano, duodecimo Theodosii junioris anno, Aderbijanum Armeniæ urbem petiisse; cumque ad consecratum illic Igni templum accessisset propius, prolapsum equo, incessisse pedibus, ædemque ingressum hostium spolia Deo suspendisse.

Jud. 19. 1.

Pag. 78. lin. 45. post hæc verba: *in fabulas suas transtulerunt.* Adde: At fabulæ hujus de Baccho intra Jovis femur insuto, longe aliam possumus & probabiliorem originem aperire. Vox ירכה non femur tantum, sed rei etiam cujuscunque latus notat. Sic in libro Judicum: בירכתי הר-אפרים *In latere montis Ephraim.* Sed & voci μηρὸς, quæ vulgo *femur* sonat, eamdem significationem tribuunt Interpretes Septuaginta: vertunt enim ἐν μηροῖς ὄρους Ἐφραΐμ· Cum ergo ascensum Mosis in Horebum mon-

tem, diutinamq; mansionem narrarent Ebræi, rem ita videntur exposuisse: כי משה עלה אל ההר האלהים ובשש בירכתו. Vel cum rei gestæ historiam recte percepisset Græcus aliquis, atque his eam deinde verbis fortasse retulisset: ὅτι μωϋσῆς ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ θεοῦ, καὶ κεχρόνικε ἐν τῷ μηρῷ αὐτοῦ: existimavit incautus lector, μηρὸν θεοῦ, *femur Dei* esse intelligendum; cum significaretur μηρὸς ὄρους, *latus montis*: cumque Mosem illic in foramine à Deo positum fuisse accepisset, intra foramen femoris sui à Deo insutum fuisse: vel sibi persuasit ipse, vel aliis persuadere voluit.

Pag. 79. lin. 20. post hæc verba: *ex æneo serpente Mosis.* ADDE: Fratre sine liberis defuncto uxorem relictam fratri nubere mos est per omnem Indiam, juxta instituta Ebræorum.

Pag. 80. lin. 20. post hæc verba: *excursus tentaverint.* ADDE: Manifesta extant in promuntorii Comorinensis nomine Ebraicæ linguæ vestigia. Appellari id Rescomoran scribit Marcus Paulus: hoc est ראש כומרין. *Promuntorium sacerdotum Ethnicorum,* Marc. Paul.
sive Brachmanum. Incolæ regionis Indicæ Tanguth filios suos redimunt ariete, quem libr. 3. cap. 43.
& sacrificant ritu Ebraico, ut est apud Marcum Paulum. Ad eos nempe pervenisse Marc. Paul.
videtur Mosaica lex de redemtione *omnis primogeniti, aperientis vulvam in filiis Israël,* libr. 1. cap. 45.
tam de hominibus, quam de jumentis; quorum quædam etiam ove mutabantur. Exod. 13. 2, 13.

Ibid. lin. 36. post hæc verba: *Ægyptiæ persimilis;* ADDE: mystici quoque Indorum Kirch. Copt.
characteres, quorum specimen ex Johanne Lucena exhibet Kircherus in Prodromo Prodr. cap. 4.
Copto: (quo libro, & longe fusius in Oedipi Ægyptiaci prima parte, Syntagmate quinto, demonstrat Ægyptiacos ritus in Orientem permanasse:)

Ibid. lin. 44. post hæc verba: *& Sinenses tractus manavit.* ADDE: Idola Japonenses colunt bubulo capite, quædam canino, haud secus quam Ægyptii.

Pag 82. lin. 19. post hæc verba: *ut est apud Varronem.* ADDE: θεοὶ μεγάλοι διόσκοροι κάβειροι. *Dii magni Dioscori Cabiri;* ut habet Vetus Marmor apud Gruterum. Aliud Grut. Inscript.
apud eumdem: CASTORI ET POLLUCI DIIS MAGNIS. pag. 319. 98.

Pag. 83. lin. 10. post hæc verba: *apud Minutium Felicem.* ADDE: Penetravit in Græciam ille ritus: narrant enim peregrinatores, in Melo insula etiamnum extare ingentem aram marmoream, bubulis capitibus exornatam.

Pag. 84. lin. 47. post hæc verba: *Lunam utrique adorant:* ADDE: & utrorumque reges Sole se satos gloriabantur.

Pag. 86. lin. 36. post hæc verba: *scimus ex Pausania.* ADDE: Scimus ex eo quoque, Pauf. Achaic.
Mercurii simulacris barbam aliquando Veteres addidisse.

Ibid. lin. 57. post hæc verba: *dixerit Artapanus.* ADDE: & post eum Beidavi, scriptor Arabs, Alcorani Interpres.

Pag. 87. lin. 17. post hæc verba: *supra retulimus.* ADDE: Pyramidis quoque forma Apollinem à Megarensibus fuisse exhibitum novimus ex Pausania. Qua figura ignem Pausan. Attic.
Columnæ exprimere aptius nulla potuit.

Ibid. lin. 41. post hæc verba: *& egressu.* ADDE: Hinc & Baccho ἐμβατήρια cani & libari fuisse solita docet Heliodorus. Heliod. libr. 5.

Pag. 90. lin. 25. post hæc verba: & μελάγχρος· ADDE: & κυανάνλαξ·

Ibid. lin. 29. post hæc verba: *Apollinem significat.* ADDE: Osiridem enim & Orum, quorum uterque Sol est, Nilum quoque esse, Ægyptiorum mystæ in secretioribus doctrinis habebant, & vulgus etiam apud illos maximum Deorum ducebat esse Nilum, & Cœli æmulum appellabat. Annum etiam esse volebat; tum quod anni tempestates, & æstivam quidem incremento, autumnalem decremento, vernam floribus & crocodilorum ὠοτοκίαις designet; tum quod collecto valore arithmetico singularum literarum, quibus constat dictio νεῖλος, numerus exurgat dierum anni, quinque nempe & sexaginta supra trecentos. Perhibentur hæc ab Heliodoro in Æthio- Heliod. libr. 9.
picis. Porro etiamsi niger hic Osiridis color rationem nominis à nigrore petitam esse satis persuadet, Salmasius tamen arcessere id conatur à vocabulo σιεὶ, quod *filium* Salm. De ann.
sonare ait: unde præfixo articulo fieri Ægyptium ὄυσιει, & Græcum ὄσιρις, quod climact.
est κοῦρος, à Latinis dictus *Liber.* Sed in eo videtur falli: nam Ibno Cabar in Scala magna à Kirchero edita, *filium* appellari docet ab Ægyptiis σήρι, non σιεὶ, & *filiam* σέρι· Atqui vox Osiris fit à σιεὶ, non à σήρι· Nomina etiam βούσιρις, ταπόσιρις, πετόσιρις, καλάσιρις, à Siri formata sunt, qui Nilus est; non a σήρι, qui *filius;* ut putat Salmasius. Afferuntur nomina quædam regum Thebæorum in quibus apparet dictio σιεὶ, quam υἱὸν reddidit Eratosthenes, qui hæc nomina à sacrarum literarum doctoribus Diospolitanis accepta, de mandato regis Græce reddidit. Velut χνουβσιεὶ, quod redditur χρυσοῦ υἱὸς; & σίριος, quod est υἱὸς κόρρης; & σιριφθὰ, quod est υἱὸς ἡφαιστοῦ· Verum ea ita in exemplaribus corrupta sunt, ut germanam lectionem vix queas internoscere. Itaque pro χνουβσιεὶ, legebat Scaliger, χνεῦρος; Luparæa editio Georgii Syncelli habet γνῦρος; pro σίριος legebat Scaliger σιρόης; pro σιριφθὰ scriptum

extat σιφωνὴς, & σιφωνὰς· Adde quod ex pravo librariorum iotacistarum more η in ι facile degeneravit.

Heliod. libr. 4.
Parth. cap. 5, & 21, & 22.

Pag. 95. lin. 47. post hæc verba: *atque id re præstitum fuisse.* ADDE: Inde forsitan originem habuit pervulgata opinio Veterum, quæ ab Heliodoro literis prodita est, Sole, atque etiam Baccho, & Perseo, qui Mosis simulacra sunt, prognatos esse Æthiopum reges. Porro ex uno hoc Mosis casu, non ista solum de Nilo, Scylla, & Minoë historia prodiit; sed & consimilis quoque de Leucippo & Leucophry Mandrolyti filia; & par altera de Pisidice Lesbia & Achille; & germana etiam alia de Cyro & Nanide Crœsi filia: quas historias in Eroticis Parthenius explicavit.

Marc. Paul. libr. 3. cap. 49.

Pag. 99. lin. 14. post hæc verba: *Geographus Nubiensis.* ADDE: Meminit & regionis cujusdam Septentrionalis Marcus Paulus, quam Obscuritatem nominari ait.

Grut. pag. 139. Inscript.

Pag. 100. lin. 57. post hæc verba: *Humana est facies Libræ.* Adde: Ostendit hoc etiam vetus Calendarium rusticum, marmori inscriptum, quod repræsentavit Gruterus in Inscriptionibus; in quo inter signa Zodiaci juvenis libram gestat.

Mal. 2, 15.
Ebr. 11, 12.

Pag. 105. lin. 2. post hæc verba: *Quia unum vocavi eum.* ADDE: & ad eum Jonathan, & Jonathanem secuti Ebræi referunt istud Malachiæ: *Nonne unus fecit, & residuum spiritus ejus est? & quid unus quærit, nisi semen Dei?* & de eo sic Apostolus ad Ebræos: *Propter quod & ab uno orti sunt, (& hoc emortuo) tanquam sidera cœli in multitudine.*

Pag. 114. lin. 36. post hæc verba: *fratribus suis.* ADDE: Genti suæ uterque leges posuit.

Suid. in ἀφθᾶς·
Kirch. Prodr. Copt. cap. 6.

Pag. 115. lin. ult. post hæc verba: *Juppiter μειλίχιος & Osiris.* ADDE: Itaque Aphthas Suidæ Bacchus est; & à Kirchero probatum est in Prodromo Copto eumdem esse Phtha, ac Taautum, & Thoth, & Vulcanum, & Mercurium, & πειθώ.

Achill. Tat. libr. 5.

Pag. 116. lin. 16. post hæc verba: *Serapin esse tradit.* ADDE: Achilles Tatius in Eroticis: tradit &

Ibid. lin. 29. post hæc verba: *nemo nescit.* ADDE: Romæ in Tabula ærea delineatus apparet Deus quidam modium capite gestans, quod Serapidis proprium est; nudus, & lyram dextra tenens, quod Apollinis; fulmen sinistra quatiens, quod Jovis. Hæc eadem symbola, ac Ammonis præterea cornua, & Plutonis tridentem gerit simulacrum Dei cujusdam, in aversa parte veteris numi Antonini.

Inscr. Grut. p. 88.

Pag. 118. lin. 42. post hæc verba: *à Britannis culta.* ADDE: Fallor, aut eadem est Andarta Dea, in Marmoribus antiquis, Deæ Vocontiorum repertis, celebrata.

Ibid. lin. 59. post hæc verba: *hoc est Venerem;* ADDE: cuique sub בלתי, βααλτίδος nomine sextum cujusque hebdomadis diem consecrarunt Sabii, & quartum noni mensis, qui est Canun primus, quo & Balthæ thalamum solent exstruere, eamque per septem dies sacrificiis placare.

Pauf. Lacon.

Pag. 119. lin. 39. post hæc verba: *Genitalis Venus.* ADDE: Sed & commune in Laconica Deæ utrique simulacrum à vetustis temporibus fuisse positum, quod Veneris Junonis dicebatur, perhibet Pausanias.

Plaut. Pœn. 5. 5. 33. Perf. 2. 2. 10, & 22. & 3. 1. 2. Kirch. Prodr. Copt. cap. 5.

Pag. 121. lin. 6. post hæc verba: *formam amœnam;* ADDE: & *Sarapis sementium*, Sarapidem sementinum; & *scelus pueri*, puerum scelestum; & *deliciæ pueri*, suavissimum puerum; & *cibus perennitatis*, cibum perennem.

Ibid. lin. 38. post hæc verba: *frustra quæsitum est.* ADDE: Retulit Kircherus ad Ægyptium μωου, quod *aquam* sonat: quia *Ægyptii*, inquit, *omnes artes occasione aquæ & fluminum repererunt.* Ex eodem vocabulo μωου Musicam quoque dictam esse vult; quod *Ægyptii primi* Musicam *ad aquas invenerint*, *occasione fistularum* papyracearum, *quæ stagnantis aquæ* Nili *soboles passim habentur.* Perperam hæc utique, si quid sapio. Μουσική, supple τέχνη, fit à μοῦσα· Μοῦσα indidem oritur, unde μοῦσος, nempe à משה: facili & expedita, clara etiam & manifesta originatione; quod artis magistris judicandum relinquo.

Strab. libr. 16.

Pag. 125. lin. 40. post hæc verba: *ut est apud Dionem;* ADDE: & Strabonem, qui Ælium hunc, cognominat Gallum, non Largum; & rectius: hic est enim Cornelius Gallus, celebris Poëta.

Vincent. Bell. Specul. Hist. libr. 30. cap. 72, 78, 86, 89. & libr. 32. cap. 4, & 6.

Pag. 126. lin. 54. post hæc verba: *& Æthiopicis.* ADDE: Sinis finitimi Tartari animalium quorumdam idolis suis immolatorum ossa confringere religioni ducunt: Calendas cantibus & compotationibus celebrant: mortuos luctu triginta dierum prosequuntur: porcos non alunt: adulterium morte plectunt: uti ex Johanne Plancarpinio, aliisque differit Vincentius Bellovacensis. Atque hæc mere Mosaica sunt.

Ibid. lin. 57. post hæc verba: *Clemens Alexandrinus & Eusebius.* ADDE: Cum præsentes Deos dixerunt Græci castas domos invisere solitos fuisse, & sese mortalium cœtibus ostendere, antequam spreta esset pietas, manifesto iis præluxit Moses, qui crebras Dei ad homines itiones, habitosque cum iis congressus narrat.

Pag. 127. lin. 59. post hæc verba: *ſanxiſſe cum Deo legimus*. ADDE: Ex nemore etiam, quod plantavit in Berſabee, *ut invocaret ibi nomen Domini Dei æterni*, propagata vi- Gen. 21. 33. detur apud Ethnicos lucorum ad profanos Deorum cultus & ſacrificia conſerendorum conſuetudo.

Pag. 128. lin. 19. poſt hæc verba: *in Libris ſacris reperias*. ADDE: Quemadmodum aram cremandis victimis dicatam pro foribus Tabernaculi ſtatuit Moſes, cum ſanctiora eſſent in adytis; ita altaria fere in Templorum veſtibulis collocabant Græci, cum ſigna intus eſſent.

Pag. 129. lin. 20. poſt hæc verba: *eodem jure pollentis*. ADDE: Ciſtæ denique, cum in aliis Græcorum Ægyptiorumque feſtis, tum maxime in Eleuſiniis, & illis incluſæ quiſquiliæ, quas recenſet Clemens Alexandrinus, ſimulacra fuerunt Arcæ fœ- Clem. Alex. in Protrept. deris.

Pag. 135. lin. 10. poſt hæc verba: *ſive illud recipiamus*. ADDE: Aſciſcam & Gregorii Nyſſeni ſuffragium, qui Moſem uſum eſſe definit una ex iis linguis, quæ poſt Tur- Gregor. Nyſſ. Orat. 12. contr. Eunom. ris ædificationem ortæ ſunt. Tum ſubjungit exiſtimare nonnullos in Scripturæ ſacræ ſtudio ſubactos, recentiorem eſſe aliis linguis Ebraicam, tumque repente in Ebræorum gratiam extitiſſe, cum ex Ægypto egreſſi ſunt; atque id comprobare hoc Prophetæ dicto: *Teſtimonium in Joſeph poſuit illud, cum exiret de terra Ægypti: linguam quam* Pſalm. 80. 6. *non noverat, audivit.*

Pag. 136. lin. 59. poſt hæc verba: *carminibus ſuis ſuppoſuiſſe*. ADDE: In Speciminis ſcientiæ Indorum Latine à Poſſino verſi exemplari Græco, quod manu ſcriptum penes me eſt, nomina στεφανίτου & ἰχνηλάτου, in Arabico libro, unde Græca profecta ſunt, erant κιλίλε & δίμνε· Interpres Arabs Scripturæ ſacræ nuper editus Ebraica nomina Arabice interdum exprimit.

Pag. 137. lin. 7. poſt hæc verba: *Scriptoris ſacri*. ADDE: Manifeſtus vero eorum eſt lapſus, qui vocem משה, quæ haud dubie Ebraica eſt, Ægyptiam eſſe cenſuerunt. Quo in numero eſt Kircherus. Nempe morem hunc Interpretum complurium ignorave- Kirch. Copt. Prodr. cap 5. runt, nomina ipſa transferendi, nec eorum ſonum ac ſyllabas, ſed ſignificationem repræſentandi.

Ibid. lin. 30. poſt hæc verba: *factum dicimus*. ADDE: Atque hoc addimus præterea, Syris & Arabibus non minus utile eſſe hoc argumentum, quod pro linguæ Ebraicæ dignitate cuditur, ac Judæis: quippe ex priſcorum horum nominum ſignificatione, linguarum itidem ſuarum antiquitatem, quam præ Ebraica jactant, pari jure poterunt adſtruere.

Pag. 138. lin. 40. poſt hæc verba: *quod falſum tamen eſt*. ADDE: Ergo dictio אדם prior eſt altera illa אדמה, *terra:* cum ex hac tamen factam eſſe iſtam verba Moſis Gen. 2. 7. indicent.

Pag. 139. lin. 39. poſt hæc verba: *repulſa ſunt*. ADDE: Nam quod ad Syrorum & Arabum characteres pertinet, ii ex Judaicis detorti ſunt; quod ex eorum contentione facile cognoſcetur. Magnam enim continuus ſcribendi uſus literis quibuſcunque mutationem inferre ſolet; majorem etiam ſermoni aſſidua loquendi conſuetudo. Chananæas literas cum Græcis contuleris, vix has ex illis proveniſſe primo deprehendes intuitu: quod ita tamen eſſe fateberis, ſi rem ſpectaveris attentius. Mutationis hujuſmodi præclarum extat exemplum in notis numerorum; quibus hodie uti ſolemus. Ab Arabibus, vel ab Indis inventas eſſe, non vulgus eruditorum modo, ſed doctiſſimi quique ad hanc diem arbitrati ſunt. Ego vero falſum id eſſe, meroſque eſſe Græcorum characteres aio; à librariis Græcæ linguæ ignaris interpolatos, & diuturna ſcribendi conſuetudine corruptos. Nam primum 1 apex fuit, ſeu virgula, nota μονάδος· 2. eſt ipſum β extremis ſuis truncatum. γ ſi in ſiniſtram partem inclinaveris & cauda mutilaveris; & ſiniſtrum cornu ſiniſtrorſum flexeris; fiet 3. Res ipſa loquitur 4 ipſiſſimum eſſe Δ; cujus crus ſiniſtrum erigitur κατὰ κάθετον, & infra baſim deſcendit; baſis vero ipſa ultra crus producta eminet. Vides quam 5 ſimile ſit τῷ ε; infimo tantum ſemicirculo; qui ſiniſtrorſum patebat, dextrorſum converſo. Ἐπίσημον βαῦ, quod ita notabatur ϛ, rotundato ventre, pede detracto peperit τὸ 6. Ex Z baſi ſua multato; ortum eſt τὸ 7. Si H inflexis introrſum apicibus in rotundiorem & commodiorem formam mutaveris, exurget τὸ 8. At 9. ipſiſſimum eſt ϑ. Zero punctum primo videtur fuiſſe, ad decuplicem præcedentis notæ valorem deſignandum apponi ſolitum: quod ut magis appareret, inſigniuſque fieret & craſſius, circumducto in circulum calamo ſpatium inane; properantia primum, deinde conſuetudine relictum eſt. Neque notas ſolum, ſed & decuplam progreſſionem numerorum Arabes à Græcis mutuati ſunt. Neque enim putandum eſt peculiare quippiam ineſſe progreſſioni huic; quamobrem alia aſciſci non potuerit; vel ita

Pervulgatam fuisse, ut nullam aliam usurpare potuerint. Arithmeticæ notæ Romanorum quintanam progressionem servant. Duodecupla progressio longe utilior est decupla, nam plures recipit partitiones duodenarius numerus quam denarius. Verum homines decupla vel quintupla progressione usi sunt propter numerum digitorum, quos quum primum ad signandos numeros adhiberent, progressionibus hisce assuefacti sunt. Cum ipsa ergo numerandi scientia, aliisque doctrinis, arithmeticas quoque notas à Græcis acceperunt Arabes, & ut Græcanicæ scripturæ insueti erant, deformarunt: quas cum ita vitiatas sparsissent per orbem, earum auctores à plerisque habiti sunt, qui corruptores erant. Quidam acceptas retulerunt Indis, qui eas perinde ut occidentis incolæ ab Arabibus habuerant. Sed hæc erant alterius loci.

Pag. 141. lin. 4. post hæc verba: *vel ulteriorem partem.* ADDE: Nunc retorquere

Gen. 50. 10, 11. libet argumentum. Leguntur ista postremo capite Geneseos: *Veneruntque ad aream Atad, quæ sita est* בעבר הירדן *trans Jordanem.* Et deinde: *Et idcirco vocatum est nomen loci illius, planctus Ægypti, qui est* בעבר הירדן *trans Jordanem.* Si Pentateuchum scripsit Esdras in Chananæa ad occasum Jordanis, ut volunt, loca hæc utiq; ad orientem Jordanis quærenda erunt, quæ tamen ad occasum Jordanis sita esse constat. Contra vero si Mosem libri auctorem dicamus, cum hæc scripserit nondum transmisso ab Ebræis Jordane, loca hæc ad occasum Jordanis assignaverit, pro eo ac debuit. Vides igitur vocem בעבר ambiguæ esse significationis, & nunc ulterioribus, nunc citerioribus notandis ab eodem scriptore adhiberi.

Ibid. lin. 47. post hæc verba: *tunc erat in terra.* ADDE: & hæc capite sequenti:

Gen. 13. 7. *Unde & facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa.*

Curt. libr. 8. cap. 27. Pag. 142. lin. 50. post hæc verba: *quos Junoni dedicaverunt.* ADDE: Apud Curtium Alexander milites suos argenteis dicit cubare lectis, cum paulo ante nihil haberent præter arma.

Pag. 143. lin. 43. post hæc verba: *memorasse reperias.* ADDE: Sed & ante tre-

Froiss libr. 2. cap. 103. centos annos Ludovici Comitis Flandrensis cunabula argentea fuisse notat Froissardus.

Pag. 146. lin. 38. post hæc verba: *libri Josuæ.* ADDE: A Samuele scriptum Abrabaniel affirmat, spreta congerronum suorum Thalmudistarum sententia, quam proxime referemus.

Abrab. Præf. in Jos. Pag. 148. lin. 34. post hæc verba: *secundum argumentum conflant.* ADDE: Abrabaniel,

Abrab. Præf. in Jos. Ibid. lin. 56. post hæc verba: *oritur argumentum, quod.* ADDE: ab Abrabaniele,

Pag. 150. post lineam 41. ADDE AD ORAM: *Decimum argumentum.* IN CONTEXTU VERO: Nec leve est, quod objici quoq; potest, admissuros fuisse librum Josuæ Samaritas, si Jeroboami dissidio fuisset antiquior: quod vero unum recipiant Pentateuchum, indicio esse, solum hunc ante defectionem Jeroboami vulgo probatum & admissum fuisse. Atq; hæc petitio non unius libri Josuæ, sed aliorum etiam, quos decem tribuum secessione antiquiores statuimus, auctoritatem convellit; quam duplici responsione tuemur. Nam primum etsi scripti erant hoc tempore, & magno cum pietatis fructu vulgo legebantur, nondum tamen publica fuerant auctoritate consecrati. Deinde longe diversa fuit religio Samaritanorum, quos ex ditione sua in Samariam transtulit Salmanasar, & Israëlitarum, quos in Assyria sedes locare jussit. Etsi enim hi avitam corruperant legem, & profanos ritus plerosque admiserant, longe tamen vitiosior fuit & inquinatior Samaritanorum religio, qui patriam impietatem, & nefarios omnigenûm Deorum cultus Israëlitarum cerimoniis adjunxerunt; sed ita tamen ut

4. Reg. 17. 33, 34. ab utrisque deficerent. Sic enim liber Regum quartus: *Et cum Dominum colerent, Diis quoque suis serviebant, juxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant in Samariam. Usque in præsentem diem morem sequuntur antiquum: non timent Dominum, neque custodiunt cerimonias ejus, & judicia, & Legem, & mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Israël.* Qui ergo Dei legem Israëlitis traditam tam aperte fuerant aspernati, haudquaquam mirabile est, libros quoque eorum aliquos, vel probatos vulgo & pro sacris habitos neglexisse, solo Pentateucho contentos, propter insignem Scriptoris dignitatem ac famam, & rerum ab eo traditarum ac gestarum præstantiam, summamque gentium plurimarum, non Israëlitarum modo, in eo probando consensionem.

Abrab. Præf. in Jos. Pag. 156. lin. 11. post hæc verba: *Davidis frater.* ADDE: & Abrabaniel;

Pag. 157. lin 47. post hæc verba: *Samsoni peperit?* ADDE: Annon indidem prodiit & aureus capillus Neptuni beneficio Pterelæ nepoti concessus, eo omine atque lege, ut quamdiu irresectus in ejus capite maneret, tamdiu invictus ipse esset: quem cum perfidia

perfidia ac scelere filiæ Comæthus, Amphitryonis hostis sui amore captæ, amisisset, regno ab eo vitaque privatus est; ut habetur in Isacii Tzetzæ Scholiis ad Lycophronem.

Pag. 158. lin. 23. post hæc verba: *à Thalmudistis*. ADDE: Isaaco Abrabaniele,

Ibid. lin. 42. post hæc verba: *primo capite*. ADDE: Hos, ac primum præterea & secundum, eidem acceptos refert Abrabaniel. Abrab. Præf. in Jos.

Pag. 160. lin. 53. post hæc verba: *non multum dissitis ageret*. ADDE: Nec responsionis hujus veritati officit, quod objicere pergunt nonnulli ex capite hoc vicesimo septimo libri primi Samuelis: *Facta est Siceleg regum Juda usque in diem hanc*; quod 1. Sam. 27. 6. cum scriptum sit temporibus Regum Juda, aliis videtur tribuendum esse auctoribus, quam quos assignavimus. Verum cum non diuturnam vitam Salomoni indulserit Deus, ejusque obitum Israëliticarum tribuum divortium sit consecutum, veri non absimile est ad hæc usque tempora Nathanem aut Gadum vitam protraxisse.

Pag. 161. lin. 5. post hæc verba: *diem vacivum sumeret*. ADDE: Sed & ex eo quod legitur septimo capite libri prioris Samuelis, Arcam Fœderis per viginti annos Karjathjarimis consedisse, collegit Abrabaniel hæc à Samuele haudquaquam potuisse scribi, 1. Sam. 7. 1, & seq. cum vivente Samuele per tredecim solum annos illic Arca constiterit; septem vero Abrab. Præf. in Jos. post ejus obitum annis inde à Davide avecta sit. Non potuerunt hæc venire in alterius mentem quam Judæi, adeo stuporis & inscitiæ plena sunt. Nam si Samuel Israëliticæ Reipublicæ curam capessivit, quo tempore Karjathjarimis Arca locata est, quod eruditi Chronologi censent; cum quadraginta annis Samuel & Saul rerum summæ præfuerint, ut Acta Apostolorum plane indicant; Samuelis vero obitus Saulis mortem Act. 13. 20, 21. biennio præverterit, juxta testimonium Clementis Alexandrini, hinc efficitur obiisse Clem. Alex. Samuelem octo & triginta annis, postquam Arca Carjathjarimis constitit. Atqui Strom. 1. septem à morte Samuelis annis inde amotam fuisse statuit Abrabaniel: unde sequitur annis quinque & quadraginta Carjathjarimis consedisse: quod Scriptoris sacri auctoritati palam refragatur. At multo satius est credere, & eo nos inclinant Codicis sacri verba, eodem anno asportatam Carjathjarimis fuisse Arcam, & Samuelem ad abjicienda idola hortatum esse Israëlitas, & in Masphath congregasse.

Pag. 163. lin. 56. post hæc verba: *cinis ipse*. ADDE: Hinc Horatius Egnatianos deridet, qui persuadere cupiebant, thura apud se sine flamma sponte liquescere. Quod Horat. Serm. libr. 1. Sat. 5. ut ex historiis Judæorum propagatum esse ostendat, subjicit: *Credat Judæus Apella, Non ego.* Dicam obiter Apellam famosum aliquem fuisse temporum illorum Judæum, & superstitione fortasse sua nobilitatum. *Apella* nomen est proprium, quod apud Ciceronem non semel, apud Laërtium, apud Clementem Alexandrinum, apud Aristidem, aliosque reperitur. Hoc nomine fabulam inscripserat Nævius. Nomen idem est ac Apelles. Plautus: *O Apella, ô Zeuxis!* Idem etiam ac *Apellas*: quemadmodum Plaut. Pœn. Apollo Judæus alter, Lucæ & Paulo memoratus, idem est ac Ἀπολλῶς. *Apellas* autem 5. 4. 101. idem ac *Apollas*, quod nomen exstat apud Athenæum; ut *Apello* scriptum legitur pro Athen. libr. 9. *Apollo*; *hemo* pro *homo*; *Pellio*, pro *Pollio*, apud Plautum, qui nobilis fuit comœdus hac Plaut. Bacch. ætate. *Apollas* autem & *Apollos*, contracta sunt ex *Apollodorus*; qualia multa ab aliis jam 2. 2. 37. observata sunt. Hujusmodi autem contractionibus nominum ætas Horatii plurimum delectabatur. Sed redeamus ad ignes cœlo devocatos ab Elia.

Pag. 196. lin. 22. post hæc verba: *ac gentilitiæ*. ADDE: Vidit hoc pro solertia sua Maimonis filius, & confessus est. *Constat*, inquit, *nos hodie linguæ nostræ* (Ebræam Maim. More notat) *non usque adeo peritos esse; & modos ac rationes uniuscujusque linguæ esse varias* nev. Part. 1. *& multiplices.* cap. 67.

Pag. 198. lin. 38. post hæc verba: *utrobique disputantur*. ADDE: Unde patet falsam esse Gregentii sententiam; qui in sua adversus Herbanum velitatione Isaiæ librum hunc tribuit. Nisi dicere malimus memoria lapsum esse.

Pag. 204. lin. 23. post hæc verba: *& nonnulla quoque*. ADDE: in opere Josephi contra Apionem, &

Pag. 239. lin. 42. post hæc verba: *scribit Hieronymus*. ADDE: Nomen vero Morasthis, corruptum videtur apud Sozomenum & Nicephorum, & mutatum in Berathsatia, ubi sepultum Michæam narrant, ejusque sepulcrum dictum sermone locorum Sozom libr. 7. cap. 29. istorum Nephsameemana, quod exponit Sozomenus, μνῆμα πιστόν. Vere: est enim Niceph libr. 12. cap. 48. נפש אמנה.

Pag. 240. lin. 45. post hæc verba: *& Prophetam, & Poëtam*. ADDE: *Quis ignorat*, inquit Quintilianus, *musicen tantum jam in illis antiquis temporibus, non studii modo,* Quint. libr. 1. cap. 10. *verum etiam venerationis habuisse, ut iidem musici, & vates, & sapientes judicarentur?*

Pag. 246. lin. 17. post hæc verba: *interpretando pervertit*. ADDE: Epiphanio con-

ſentit Said ebn Batrik; in Iſmaëlitarum ſiquidem regionem fugiſſe vult Habacucum, atque inde in Ægyptum.

Sozom. libr. 7. cap. 29. Niceph. libr. 12. cap. 48.

Ibid. lin. 20. poſt hæc verba: *ſolitum fuiſſe.* ADDE: Quod ab illo ſumſerunt Sozomenus & Nicephorus.

Pag. 261. lin. 27. poſt hæc verba: *factum 120.* ADDE: an 12 ex 120.

Ibid. lin. ead. poſt hæc verba: *proclivi ſane lapſu?* ADDE: in numeris noſtratibus, unde error fortaſſe ad Rabbinos propagatus eſt.

Pag. 279. lin. 41. poſt, XI. ADDE: Quod libris Joſuæ, Judicum, Samuelis, & Regum, ejuſmodi narrentur hiſtoriæ, quæ futurorum ſignificationes & figuras contineant, propterea נביים ראשנים, *Priores Prophetæ* appellantur. Certe

Pag. 309. lin. 32. poſt hæc verba: *objicit Theodoretus.* ADDE: Et improprie ac parum accurate locutus eſt Saidus Batrikides, cum Zorobabelem dixit Hieroſolymis regnaſſe; cum præfuiſſe Reipublicæ dicere vellet ac deberet.

Pag. 385. lin. 29. poſt hæc verba: *apud Philoſtratum.* ADDE: Tantam eſſe ſub Æquatore ſoli fertilitatem, & temperiem aëris, ut ſine patre & matre homines terra gigni poſſint, Avicenna exiſtimavit, Averroë teſte: atque ſic ortum eſſe Haïum ben Yokdan finxit Ebn Tophail, Avicennæ doctrinam ſecutus, in Epiſtola quam edidit Pocockius.

Averr. ad Phyſ. libr. 8. & Met. libr. 2.

Pag. 387. lin. 55. poſt hæc verba: *Advertite animum, mulieres.* ADDE: Similia habes in Rudente, pluribus locis.

Pag. 524. lin. 50. poſt hæc verba: *prænuntiare comprobetur.* ADDE: Huc adde Thalmudicos Magiſtros aſſeverare, Sacerdotum ſuorum, cum ungerentur, frontibus formam [illegible] ſacro chriſmate fuiſſe illitam.

Pag. 558. lin. 24. poſt hæc verba: *non ſignificantis.* ADDE: Nec ægre patiar, ſi quis legi velit, ἀυτό σου, pro eo quod habent libri, ἀυτός σου; quod viris doctis placuiſſe ſcio, & jam ante ſua tempora in exemplaribus nonnullis extitiſſe prodit Hieronymus.

Hier. Quæſt. Ebr.

Pag. 595. lin. 5. poſt hæc verba: *dicit Dominus.* ADDE: .... *veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

INDEX
LOCORUM SCRIPTURÆ SACRÆ,
QUI IN DEMONSTRATIONE EVANGELICA CITANTUR, ILLUSTRANTUR, EXPLICANTUR.

Primus numerus, caput; secundus, capitis versum; si virgula subest, sequentes numeri, proximos versus; qui duobus punctis subnexi sunt, paginas indicant.

E GENESI,

EXODO,

LEVITICO,

LIBRO NUMERORUM,

DEUTERONOMIO,

LIBRO JOSUE,

LIBRO JUDICUM,

LIBRO RUTH,

LIBRO PRIMO REGUM,

LIBRO SECUNDO REGUM,

LIBRO TERTIO REGUM,

LIBRO QUARTO REGUM,

LIBRO PRIMO PARALIPOMENON,

LIBRO SECUNDO PARALIPOMENON,

PROVERBIIS SALOMONIS,

ECCLESIASTE,

CANTICO CANTICORUM,

LIBRO SAPIENTIÆ,

ECCLESIASTICO,

ISAIA,

JEREMIA,

THRENIS JEREMIÆ,

BARUCH,

EZECHIELE,

DANIELE,

OSEE,

JOELE,

AMOS,

ABDIA,

JONA,

MICHÆA,

MATTHÆO.

MARCO,

LUCA,

JOHANNE,

ACTIS APOSTOLORUM.

PAULI EPISTOLA
AD ROMANOS,

PRIMA
AD CORINTHIOS,

SECUNDA
AD CORINTHIOS,

FINIS.

INDEX
RERUM MEMORABILIUM.

A.

B

Britanni

C.

D

E

F.

F.

G.

H.

I

K.

L

M.

N.

O.

P.

Q

R.

S.

V

X.

Y.

Z

FINIS.

COMMISSA ET OMISSA.

PAg. 24. In inferiori limbo, infra postremam lineam, vocula index paginæ sequentis: infi Lege: Ebræi.

Pag. 44. lin. 52. & quique Dele: &.

(Cyrill. contr. Jul. libr. 1.) Pag. 45. lin. 34. post hæc verba: *Sacerdotibus concedi.* ADDE: Hæc denique ipsius verba refert Cyrillus, quibus Deum unum esse statuit, rerum omnium principium, patrem, & effectorem; mundi lucem, animam, & vitam.

Pag. 66. lin. 4. Thammus Lege: Thammuz.

Pag. 60. lin. 11. avita Lege: avia.

Pag. 61. lin. 26. iterpolatum Lege: interpolatum.

(Suppos. Plaut. Prol. Bacchid.) Pag. 62. lin. 10. post hæc verba: *ex Ab-rahamon.* ADDE: Sic σπαλόγος fit ex σπαλολόγος. Sic *asivida* id Suppositis Plauti, ex *asinivehida.*

(Cyrill. contr. Jul. libr. 1, 2, & 4.) Pag. 64. lin. 6. post hæc verba: *De mysteriis.* ADDE: Cyrillo in primo libro adversus Julianum.

Pag. 64. lin. 23. post hæc verba: *Clemente Alexandrino.* ADDE: & Cyrillo.

Pag. 64. lin. 23. post hæc verba: *referre ausit.* ADDE: etsi Mosaicam doctrinam, licet non puram, sed commentis adulteratam spirant, ut optime Cyrillus adnotavit.

Pag. 68. lin. 19. à Mose quærentem ecquid hominibus valde esset utile, boum genus respondisse. Lege: cum à Mose quæreret ecquid hominibus valde esset utile, hunc boum genus respondisse.

Pag. 68. lin. 28. post hæc verba: *coævum facit.* ADDE: Quid aliud autem apud Georgium Cedrenum dicamus isthæc significare: ἐπὶ αὐτοῦ (Ἀσὴθ) ὁ Μόσχος θεοποιηθεὶς, Ἆπις ἐκλήθη· *Eo regnante Moschus inter Deos relatus, Apis appellatus est.*

Pag. 68. lin. 48. docuit Sanchoniathon. Lege: docuit Sanchoniathonis Interpres Philo Byblius.

Pag. 72. lin. 23. post hæc verba: *fuisse existimatum.* ADDE: Nec aliud sonat, si recte intelligas, hoc Georgii Syncelli testimonium supra à me adductum: ἐπὶ αὐτοῦ (Ἀσὴθ) ὁ Μόσχος θεοποιηθεὶς, Ἆπις ἐκλήθη· *Eo regnante Moschus Diis adscriptus, Apis appellatus est.* Moschus enim ipse Moses est; sic interpolato à Græcis nomine ipsius משה.

Pag. 72. lin. 45. post hæc verba: *non Ægyptios.* ADDE: Quanquam cæteroquin non negaverim Mosem, cum jura conderet, retinuisse leges aliquas Ægyptiorum, quæ cultui divino, sanctitati morum, & rectæ rationi non officerent: præsertim cum iis servandis jam insuefactos Israëlitas, in earum obsequium facile consensuros esse sciret.

Pag. 72. lin. 53. ad oram: *Zoroastres idem ac Moses.* Dele.

Pag. 75. lin. 1, & 4. Arabicæ dictiones perverse editæ sunt, propter characterum inopiam, & inscitiam Typographorum.

Pag. 80. lin. 32. post hæc verba: *unde cognoscimus.* ADDE: longis navibus ex Arabico sinu profectum in Indiam pervenisse; cognoscimus &

(Apoll. Schol. Argon. libr. 4. v. 272.) Pag. 80. lin. 39. post hæc verba: *Diodorum & Arrianum.* ADDE: Paternum artificium deserere vetitum est apud Indos, ut olim apud Ægyptios, ex instituto Sesonchosidis, qui Sesostris est. Testis Dicæarchus, quem laudat Scholiastes Apollonii.

Pag. 81. lin. 15. Thraccia Lege: Thracica.

(Grut. Inscript. p. 138.) Pag. 82. lin. 33. post hæc verba: *porro Germaniam.* ADDE: Atque inde fortasse est, quod in Veteri Calendario, apud Gruterum, inter festos dies notatur Isidis Navigium.

(Suppos. Plaut. in Prol. Bacch.) Pag. 89. lin. 4. post hæc verba: *scriptis celebravit.* ADDE: Atque hinc est, quod Pan naturæ Deus dicitur: quo titulo gaudet quoque Silenus in Plauti Suppositis. Silenum autem esse Mosis effigiem nec alium quam Panem à veteribus fuisse habitum, probabitur inferius.

(Phil. libr. De vit. Mos.) Pag. 103. lin. 4. Mosem Orphei Lege: Mosis Orpheum.

Pag. 103. lin. 45. post hæc verba: *rex, legislator.* ADDE: Quod αὐτολεξεὶ sumsit ex Philone.

(Pausf. Attic.) Pag. 107. lin. 34. post hæc verba: *esse optabat.* ADDE: Sed & in nomine Immaradi, quem filium Eumolpi fuisse, & in Eleusiniorum adversus Athenienses conflictu cecidisse prodit Pausanias, vestigia deprehendas nominis Amram, qui Mosis Pater fuit. Græci enim, ut sæpius monui, exoticarum rerum parum consulti, patrum, filiorum, fratrum, sororum, & uxorum nomina non satis accurate distinguebant.

(Orph. Hymn. in Pana.) Pag. 112. lin 19. post hæc verba: *& Papias.* ADDE: Naturæ primordia canens uterque inducitur, Pan in Orphicis, Silenus in Virgilii Bucolicis. Sed & naturæ Deus appellatur uterque, ut dixi superius.

(Virgil. Ecl. 6.) Pag. 113. lin. 14. post hæc verba: *cultum Panis.* ADDE: & Mercurii.

Pag. 125. lin. 29. post hæc verba: *Tyriorum propago.* ADDE: Vinum fundebant in sacrificiis, &

Pag. 126. lin. 30. a ud Lege: apud.

(Tacit. Ann. libr. 3.) Pag. 126. lin. 40. post hæc verba: *Osiridis in Ægypto.* ADDE: & illa Jovis & Veneris in Cypro, quorum meminit Tacitus.

(Levit. 19, 28, & 21. 5.) Pag. 129. lin. 12. post hæc verba: *mundari jussit.* ADDE: Solonis ea lex, à Decemviris Romam lata, & cum aliis inscripta Duodecim Tabulis, qua vetitum erat ne mulieres genas raderent in luctu, à Mose provenit, qui prius cauerat, ne Super mortuo inciderent carnes suas Ebræi.

(Virgil. Ecl. 6.) Pag. 129. lin. 20. post hæc verba: *eodem jure pollentis.* ADDE: ac reliquorum etiam per Græciam, & maris Ægei insulas, & Græcas Asiæ urbes: quorum statuendorum tanta fuit licentia & impunitas, ut non semel modus fuerit Senatusconsultis præscribendus. Atque idem jus deinde Christianorum Templis concessum est legibus Imperatorum, quæ habentur in Codice Justiniani.

(Macr. Saturn. libr. 1. cap. 15.) Pag. 130. lin. 45. post hæc verba: *apud Maimoniden.* ADDE: Romulus, perinde ut Ebræi, *Initium cujusque mensis ex illo sumebat die, quo novam Lunam contigisset videri.* Verba sunt Macrobii.

Pag. 131. In titulo capitis XII. poſt hæc verba : *reddita ſunt.* ADDE : IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum.*

Pag. 147. lin. 14. Baba batra Lege : Baba bathra.

Pag. 152. lin. 13. poſt hæc verba : *aliquando notare.* ADDE : uti & מצבה apud Ebræos.

Pag. 153. lin. 8. ἀπὸ μυίον Lege : ἀπόμυον.

Pag. 158. lin. 42. Babæ batræ Lege : Babæ bathræ.

Pag. 174. lin. 28. Babæ batræ Lege : Babæ bathræ.

Pag. 191. lin. 51. ſenſu Lege : cenſu.

Pag. 228. lin. 23. הניבל Lege : הגיבל

Pag. 254. lin. 1. DE LIBRO MALACHIÆ. Lege : DE PROPHETIA MALACHIÆ.

Pag. 280. lin. 52. VI. Lege : XIV.

Pag. 301. lin. 11, 12. Meſſiam lepris laboraturum , & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſeſſurum. Lege : Meſſiam lepris laborare, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſedere.

Pag. 333. lin. ult. Arbirantur Lege : Arbitrantur

Pag. 369. lin. 46. XVIII. Lege : VIII.

Pag. 373. lin. 8. ἀωτὶ Lege : αὐτὶ

Pag. 385. lin. 20. poſt hæc verba : *viſum non eſt.* ADDE : Aratum Æſculapio. Ariſtodamas ex matris congreſſu cum Dracone procreatus, perinde ut Alexander, apud Sicyonios ferebatur : cujuſmodi concubitum & Nicoteleæ Ariſtomenis matri contigiſſe Meſſenii narrabant.

Pag. 388. lin. 51. CAPUT IX. Lege : CAPUT X.

Pag. 405. lin. 3. ויעץ Lege : יועץ

Pag. 429. lin. 33. col. 2. Jac. 9. 5. Lege : Jac. 2. 5.

Pag. 461. lin. 37. LXXIII. Lege : LXXXIII.

Pag. 464. lin. 13. ADDE : I. *Defenduntur teſtimonia ex Iſa. 43. 18, & ſeq. & ex Iſa. 66. 22, 23.* II. *Defenduntur teſtimonia ex Jerem. 31. 31, & ſeq. & ex Mal. 4. 4, & ſeq.* III. *Defenditur teſtimonium ex Mal. 1. 10, 11.* IV. *Joſue Moſi ſuffectus , & ſecunda Ebræorum per Joſuam facta circumciſio , ſymbola ſunt Chriſtianæ Legis Moſaicam abrogantis.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.*

Pag. 496. lin. 7. ad oram : *ragumentum.* Lege : *argumentum.*

Pag. 515. lin. 4. Jeſu Lege : Jeſus.

Pag. 629. lin. 38. poſt hæc verba : *imperium æternum ſpondetur.* ADDE : *Filius* etiam *olei* , hoc Zach. 4. 14.
eſt Unctus, ſive Chriſtus dicitur à Zacharia : non quod oleo fuiſſet delibutus ; nam neque Rex fuit, vel Sacerdos, vel Propheta ; ſed quod Unctis prognatus , Regibus nempe ſtirpis Juda ; vel potius quod cœleſtis gratiæ donis eſſet perfuſus. Quæ in Jeſum mirifice congruunt.

Pag. 643. lin. 24. poſt hæc verba : *mentiri deſiturum.* ADDE : Veneti, fractis à Ludovico XII. Francorum Rege rebus ſuis , ad Maximilianum Cæſarem mittunt oratorem Antonium Juſtinianum ; qui , ut eum ad miſericordiam flecteret , dixit Venetam Rempublicam pro Deo cœleſti aliquo co- Guicciard. libr.
lere eum atque venerari. Quod à Guicciardino in literas relatum eſt. 8. Hiſt. Ital.

Pag. 645. lin. 38. poſt hæc verba : *nulla potuit.* ADDE : Ad eamdem faciem Apolloniatæ exhibuerunt in Nummis Apollinem ἀγυιεα· Ad eamdem fingebatur Deus Elagabalus , ut fidem quoque fa- Herod. libr. 5.
ciunt Nummi & Herodianus.

Pag. 646. lin. 50. poſt hæc verba : *judicandum relinquo.* ADDE : Cum dixit autem Guichardus in Harmonia Linguarum , Muſas à Moſe dictas , quod hæ doctrinis præſint , perinde ut ille omnis eruditionis princeps fuit, agnovit is quidem originem vocis , originationis cauſſam non intellexit.

Pag. 647. lin. antepen. poſt hæc verba : *relictum eſt.* ADDE : Hinc Arabes & Perſæ notam hanc, non circuli tantum figura , ſed puncto etiam craſſiore exprimunt ; quam & צפר appellant ; unde vocabulum Cifra , quod vulgo ab Ebraica radice ספר derivatur.

Pag. 648. lin. poſt hæc verba : *ab Arabibus habuerant.* ADDE : Atque id quo planius fiat , ſciendum eſt propriis numerorum characteribus Arabes caruiſſe , ac propterea notariis Chriſtianis eſſe uſos ; & vetuiſſe Walidem Chalifam Syriæ ullas numerorum notas in Rationario Imperii adhiberi ; quod Græcos , qui hactenus fuerant in uſu , aſpernaretur ; Arabici vero deeſſent : *Quoniam* inquit Landulphus Sagax , *impoſſibile eſt illorum lingua monadem , vel dualitatem , aut trinitatem , aut octo & dimidium , aut tria ſcribi ; propter quod & uſque hodie notarii ſunt Chriſtiani.* Quæ Selden. Præf.
ſane ita non fuiſſent , ſi habuiſſent notas numerorum. Immerito itaque Sagax reprehenditur à Sel- in Eutych.
deno , hoc potiſſimum argumento , quod Arithmeticas notas ab Arabibus Europa acceperit ; cum eas è contrario Europæ Arabes debeant.

Pag. 649. lin. 50. poſt hæc verba : *eſſe Gregentii.* ADDE : (vel Palladii potius , quem Gregentii Scholaſticum fuiſſe , ab eoque Alexandria adductum Diſputationem hanc excepiſſe , & literis mandaſſe ex ipſius Libri lectione cognoſcitur.)

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, A nos amez & feaux Conſeillers, les gens tenans nos Cours de Parlemens, Maîtres des Requêtes ordinaire de nôtre Hôtel, Baillifs, Sénéchaux, Prevôts, leurs Lieutenans, & tous autres nos Juſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nôtre cher & bien amé ETIENNE MICHALLET Marchand Libraire en nôtre bonne Ville de Paris, Nous a fait remontrer qu'il a recouvert un Livre intitulé *PETRI DANIELIS HUETII DEMONSTRATIO EVANGELICA*; dont la doctrine & la pieté ne peuvent être que tres utiles au public, pour l'impreſſion duquel il deſireroit avoir nos Lettres ſur ce neceſſaires, leſquelles il Nous a tres-humblement fait ſupplier luy vouloir accorder. A CES CAUSES deſirant favorablement traitter l'Expoſant, Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons la permiſſion d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter par tous les lieux de nôtre Royaume, Païs, Terres, & Seigneuries de nôtre obeïſſance, le ſuſdit Livre, en tel volume, marge, & caractere, & autant de fois que bon luy ſemblera, pendant le temps & eſpace de VINGT ANNÉES, à commencer du jour qu'il ſera achevé d'imprimer; pendant lequel temps Nous faiſons tres-expreſſes inhibitions & defences à tous Libraires, Imprimeurs, & autres, de quelque qualité & condition qu'ils ſoient, de le troubler dans la poſſeſſion & joüiſſance du preſent Privilege, & de les contrefaire, vendre, ny debiter pendant ledit temps, ſous quelque pretexte & maniere que ce ſoit, ſans le conſentement du Suppliant ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de trois mil livres d'amende, confiſcation des exemplaires, & de tous dépens, dommages, & intereſts: A la charge qu'il en ſera mis deux exemplaires en nôtre Bibliotheque publique, un en celle de nôtre Château du Louvre, & un en celle de nôtre tres cher & feal le ſieur Daligre Chevalier, Chancellier de France, avant que de les expoſer en vente, à peine de nullité des Preſentes; Comme auſſi de le faire regiſtrer és Regiſtres de la Communauté des Marchands Libraires & Imprimeurs à Paris. Voulons qu'au Vidimus des copies des Preſentes, qui ſera inſeré au commencement ou à la fin de chacun exemplaire, foy y ſoit ajoûtée comme à l'Original, comme auſſi aux coppies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conſeillers Secretaires. Mandons au premier nôtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des Preſentes tous Exploits, Significations, Commandemens, & autres Actes requis & neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion: nonobſtant Clameur de haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. CAR tel eſt nôtre plaiſir. Donné à S. Germain en Laye le troiſiéme jour de Decembre l'an de grace 1676. Et de nôtre Regne le trente quatriéme. Par le Roy en ſon Conſeil,

DE LA BAUNE.

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Marchands Libraires & Imprimeurs de Paris, le 10. Novembre 1678. ſuivant l'Arreſt de la Cour de Parlement du huitiéme Avril 1653. & celuy du Conſeil Privé du Roy du 27. Février 1665. E. COUTEROT *Syndic.*

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, le premier Decembre 1678.

P. D. HVETII
DEMONST.
EVANGEL.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm